SEYREYLE DÜNYAYI

EVANGELINOS MISAILIDIS

Evangelinos Misailidis

SEYREYLE DÜNYAYI

(Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş)

Hazırlayanlar:
Robert Anhegger
Vedat Günyol

Ταμασάϊ Δενγιά

BE

ΔΖΕΦΑΚΙΑΡ-ΟΥ ΔΖΕΦΑΚΕΣ

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ 2. BASIM

CEM YAYINEVİ

SEYREYLE DÜNYAYI
(Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş)

YAYLACIK MATBAASI
İSTANBUL — 1988

Evangelinos Misailidis

SEYREYLE DÜNYAYI

(Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş)

Hazırlayanlar :

Robert Anhegger
Vedat Günyol

CEM YAYINEVİ

Kurucusu:
OĞUZ AKKAN

Seyreyle Dünyayı, dolayısiyle Karamanlılar, yapıtın dil dağarcığı ve içeriği üzerine R. Anhegger'in kaleme aldığı ilginç deyimleri için 643-646. sayfalara bakınız.

İKİNCİ BASKIYA SUNU

Kitabın bu ikinci baskısında, büyük bir bölümü elimizde olmayan, bir bölümü de kendi hatamızdan kaynaklanan yanlışları düzelttik. Birinci baskıdaki yanlışlar bizi çok üzmüştü. Yazar Misailidis'in kullandığı, bir ölçüde Arapça ve Farsça sözcüklerin yazımı bir sorun yaratıyordu.

Bu konuda, sayın Prof. Orhan Şaik Gökyay, sayın Prof. İsmet Sungurbey ve sayın Dr. A. Tietze ile uzun uzun yararlı bir tartışma olanağı bulduk. Hepsine içten teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca, E. Misailidis'in arka kapaktaki resmini[1], (daha önce Tarih ve Toplum*'da (1987, No. 48, s. 25) yayınladığı makalede çıkan) bize sağlayan sayın Turgut Kut'a, teşekkür etmeyi borç biliriz. Bu ikinci baskının kâğıdı, günümüz koşulları dolayısıyla, ne yazık ki, gönlümüze göre olmadı. Sözümüzü noktalarken, okuyucularımızdan yine yapıcı eleştiriler bekliyoruz. Saygılarla.*

---

1 *Bu resmi Nevşehir 1914 tarihli Salname'den almıştır. Aynı resim Manuel I. Gedeon,* Aposimiomata Hronografu, *1780-1913 (Atina 1932) isimli kitabında da yayınlamış bulunuyor (s: 13).*

TEŞEKKÜR

(Birinci Baskı için)

Bu kitabın hazırlanmasında birçok arkadaşın yakın ilgi ve değerli yardımlarını gördük. Metinde sık sık geçen Yunanca sözcük ve ibarelerin Türkçeleştirilmesinde ilk olarak Panayot Abacı'nın, sonra da Rev. M. Sakkulidis'in yardımları büyük oldu. Hele Grek-Ortodoks kilisesiyle ilgili sorunların çözümü Sakkulidis'in yardımı olmaksızın pek güç olacaktı. Bunun dışında, özellikle kimi dinsel konularda Alman Protestan Kilisesi papazı Helmuth Klautke'ye, Misailidis'in Ermeni kilisesi ve tarihi üzerine verdiği bilgilerin düzeltilmesinde ve tamamlayıcı bilgi sağlanmasında Kevork Pamukçuyan'a, Musevilikle ilgili noktalarda Nesim Benbanaste'ye, hukuksal sorunlarda Prof. İsmet Sungurbey'e, ekonomik sorunlarda Prof. Haydar Kazgan'a, Türkiye Masonlar tarihi konusunda Suha Umur'a, uzaklardan mektuplarıyla yardım elini gönülden uzatan Prof. Andreas Tietze'ye, bazı güçlüklerimizin giderilmesinde Prof. Orhan Şaik Gökyay'a, Günay ve Turgut Kut çiftine, Gottfried ve Gudrun Schubert'e ve Hüseyin Tüzün gibi yetkili dostlara, ayrıca düzeltme işindeki özverisinden ötürü Metin Gümrükçü'ye burada teşekkür etmeyi bir borç biliriz. Hepsine, iyi niyetli, güler yüzlü yardımları için 'sağolun' diyoruz.

ÖNSÖZ

Seyreyle Dünyayı

Bu, bir kitap adı; Türkçeye uysun diye bizim koyduğumuz bir ad. Kitabın asıl adı şu: Temaşa-i Dünya ve Cefakâr ü Cefakeş. *Yazarı Kula'lı bir gazeteci: Evangelinos Misailidis. 1851'de* Anatoli *adlı bir gazete çıkarmış Türkçe olarak. Yazar, Karamanlı Türkçesiyle, daha doğrusu Osmanlıcasıyla içli dışlı bir insan, bir Osmanlı/Rum aydını.*

Yazar, 1872'de, Rumca harflerle, Osmanlıcanın girdisi çıktısıyla al tekke ver külah içiçeliğinde, yaşadığı günlerin olaylarını bir roman düzeyinde kaleme almış.

Türkiye'de ilk roman olarak bilinen iki kitap var. İkisi de Ahmet Mithat Efendi'nin: Hasan Mellah *ve* Hüseyin Fellah. *İkisi de 1875'te yazılmış. E. Misailidis'in kibabıysa 1872'de basılmış. Buna bakarak, bu yapıtı ilk Türk romanı olarak niteleyebiliriz çekinmeden*[1]. *Ne var ki, roman Rumca harflerle yazıldığı için, Türk okurlarına ulaşamamış. Yapıt ancak bugün, Türkçe harflerle okurlar önüne çıkıyor, Dr. R. Anhegger'in bir kaç yıldır gizli coşkuyla bağrına basıp gün ışığına kavuşturma özlemini gerçeğe dönüştürerek.*

Yapıtın yazarı, Osmanlı toplumu içinde yozlaşmış, Atalarının kültür mirasından yararlanmaz olmuş Rum topluluğuna moral ve ahlak dersi vermek, yaşanmış ya da uydurulmuş öy-

---

1 *Turgut Kut'un, V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi'nde (İstanbul, 23-28 Eylül 1985) sunduğu* 'Ermeni Harfli Türkçe Telif ve Tercüme Konuları. I - Victor Hugo'nun Mağdurin Hikâyesinin Kısaltılmış Nüshası' *başlıklı bildiride (Tebliğler II. Türk Edebiyatı c. 1, İstanbul 1985, s. 195-214), ilk Türk Romanı olarak, Hovsep Vartan Paşa'nın kaleme aldığı* 'Akabi (Ağabi) Hikâyesi, Konstantaniye, Mühendisoğlu Tabhanesi, 1851, 438' *adlı kitaptan söz edilmektedir (bak: s. 199).*

külerle, kıssalardan hisseler çıkararak, bir çeşit uyarıda bulunmak istiyor.

Temaşa-i Dünya, *o dönemin Beyoğlu çevresindeki Rum topluluğunun yaşamını gelenek görenekleri ile ele alarak anlatıyor; bizi, Osmanlı toplum düzeninin iyi kötü yönleriyle takışa çatışa, uzlaşa uyuşa temasa getiriyor, uygarlık çizgisindeki yerimizi yerli yerine oturtarak.*

Yazar, romanını, düşsel ya da gerçek bir kişi olan Avukat Aleko Favini'nin, çoğu uydurma raslantılarla başlayıp mantıklı ya da mantıksız serüvenlerle gelişen yaşamı üstüne oturtmuş. Avukat Favini, bir düşsel yaratık olabilir. Ne var ki, anlattığı olaylar, kimi kez tarihsel gerçeklere uyarak, kimi kez uymayarak gelişiyor ve içerik olarak, kendimizi, Rum yurttaşlarla birlikte, Osmanlı toplum düzeni içinde buluyoruz. Tanzimat'tan önceki Yeniçeri zorbalıkları, kimi şeriye mahkemelerinin hükmü karakuşiliğinde ve daha nice aksaklıklar içinde.

Bu arada, gâvur/Müslüman ayrımının, yer yer insanı tedirgin edici örneklerini yaşıyoruz. Avukat Favini'nin yaşadığı ya da bize yaşattığı olaylar, Türkiye sınırları dışına da taşarak, İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya gibi ülkelere uzanıp, karşılaştırmalı gelenek töre ayrılıkları üzerinde dura dura ibret alınası örneklerle dünya görüşümüze ufuklar açmayı amaçlıyor.

Avukat Favini, küçük yaşta öksüz kalmıştır. Babası kıskançlık yüzünden annesini öldürmüş, Favini, can çekişen bir annenin rahminden diri olarak gelmiştir dünyaya. Dede evinde, şımartıla, horlana büyümüş, papaz okullarında, sokaklarda, arkadaş ilişkilerinde kurnazlığın, madrabazlığın türlüsünü öğrenmiş, ama mayasındaki sağlamlık, özündeki dürüstlük ağır basmıştır. Bu dürüstlük yüzünden cezaevlerine, tımarhanelere düşmüş, genelevlere girip çıkmış, korsan gemilerine esir düşmüş, köle olarak satılmış, manastırlara uğramış, sevmiş tutulmuş, türlü yaşam çukurlarına batıp çıkmış, sonunda İstanbul'a dönüp yerini yurdunu bulmuştur. Bu çeşitli, yürek oynatıcı, nefes kesici serüvenleri dile getirişindeki ustalık yanında kullandığı dilin kıvraklığı, Osmanlıcaya egemenliği, Türk, halk dilinin inceliklerine yatkınlığı insanı şaşkınlığa uğratmaktadır.

Devlet-i Aliye topraklarında dünyaya gelen Avukat Favini, ne İtalyandır, ne de Fransız. Ama diliyle, inceliklerini özümsediği diliyle Osmanlıdır, hatta hatta Türktür, içeriğiyle olmasa da dışarılığıyla. Onun dilinde, hoşa gitmek yok, hoşa gel-

mek vardır. Yine onun dilinde, iki camî arasında değil, iki kelisa arasında kalmış bînamaz olmak vardır.

Favini çapkın bir kişidir. Onun maşukalarının (sevgililerinin) gözleri fal taşı gibi değil «fal deliği» gibi açılır. Dayak atılmaz, dayak çalınır: Şöyle diyor bir yerde: «O gün bana bir dayak çaldı ki, felek de beğendi.» Favini hep acır onun bunun soğan aklına. Şafak sökeceği değil, açacağı sırada uyanır. Yiğitliğine limon sıkmak istemez. Fransızlar Cezayir kavgasında donanma ile şehri topa dizip (tutup değil) haneleri ihrak (yakma) ve nüfusları telef ederler.

Yapıtın dili, hep böyle yalın, halk ağzına yaraşır düzeyde gelişip gitmekte. Kimi kez, Divan edebiyatı düzeyine ulaşmaktadır: Labis olduğu siyah elbise lehçesine bir şule verir idi, sözündeki gibi.

Divan edebiyatından kopup gelmiş şu anlatıma bakın: «Ayşe hanım ise, 16'sını doldurup 17 yaşına kadem basmış ve gölgede büyümüş top fesleğen gibi eda-i revişle reftar-ı ıtrfeşan olup naz-ı istiğna ile etvarı ve bir de bülbülâne güftarı en çetin kalpli âşıkın kalbini çak ve nim nigâhına kul köle eder idi.» (...cilveli salınışı, ıtır kokuları saça saça yürüyüşü, nazlı tavırları ve bir de bülbül gibi şakıması ile en çetin yürekleri çarptırır ve şöyle bir yan bakışına kul köle eder idi.)

Diline, felsefesine, yaşam görüşüne böylesine batıp çıkmış bir Osmanlıca hayranı yazar az bulunur.

Temaşa-i Dünya, *bize ondokuzuncu yüzyıl Türkiye'sinin, daha doğrusu İstanbul'unun bir çeşit panoramasını veriyor. Her dönemde olduğu gibi, o dönemde de - tıpkı yakın geçmişte de yaşandığı gibi, can ve mal güvencesinden yoksun bir toplum görüntüsü içindeyiz. Birlikte okuyalım şu satırları: «Bir âdem hanesinden taşra çıktıkta, akşama dönüp dönmiyeceğini Allah bilirdi. Halkın ne ırzı, ne malı ne de canı teminat tahtındaydı, ve hususu ile nefsi hükümete karşı dahi nice be nice uygunsuz hallerde bulunarak, icrasız kalmışlar idi.»*

Osmanlı yönetimine çok saygılı olan yazar, daha çok Rum toplumunun dertlerini dile getiriyor. Yapıttaki dertlerin başında, Papazların tekelindeki ilkokulların çarpık çağdışı eğitimi, papazların sahteciliği, 'orman hekimi' diye nitelendirdiği Rum hekimlerin cahilliği, manastır yaşamının rezilliği geliyor. Yeniçerilerin ortalığı kasıp kavurduğu bir dönemin korkunçluğu yanında, haksever Türk yargıçlarının övünülesi kararlarını, yargının dürüstlüğünü dile getiriyor. Yapıt, bütünü ile Osmanlı

yönetiminin bir ölçüde eleştirisi ile birlikte, Rum kökenli topluluğun perişanlığını sergiliyor ve bir kurtuluş yolu arıyor diyebiliriz.

E. Misailidis, Türkiye'deki Rum azınlığını yozlaşmadan kurtarıp belirli bir onur düzeyine çıkarmak isterken, bir çeşit sosyal adalet kavramı üstünde de duruyor. Sosyal adalet neyle gerçekleşir? Bilinçlenmeyle.

Ne var ki «Bilim zenginlere süstür. Züğürtlereyse sığıncamadır. Zenginlik beher insanda misafirdir. Sinek tarzı birinden uçar, öbürüne konar ve talih işi olup devamı yoktur. Onun için atik Yunanlılar talihin resmini kanatlı ve bir müdevver (yuvarlak) gülle üzerinde ve gözleri âmâ (kör) tersim ederler ki, uçucudur, bastığı yerin devamı yoktur...»

Yazar, Anadolu Rumlarına şöyle sesleniyor: «Gafletten uyanın ve görün ki dünya tebdil olmuş (değişmiş) asır başkalaşmış, dangalaklığın eseri kalmamıştır.»

Bu uyarılar, tüm Anadolu halkı için de geçerlidir.

Yazar, bütün bu serüvenlerden, gerçek uydurma serüvenlerden geçerek yapıtının sonunda şu sonuca varıyor ve şöyle diyor :

«İşte, ey ibadullah şu dar-ı dünyanın temaşagâh-i âleminde sergüzeştim bu olup, dünyanın her lezzetinden tattım ve her gûna felâkete katlandım. Anladım ki hepisi de boş imiş ve Hz. Solomon kavlince fâni, kâffesinde fâniler fânisi (Mateotis mateotition ta panta mateotis) imiş fakat bir şey boş ve fâni değil, o da mağdurine elden ve dilden (gönülden) gelen iyiliği diriğ etmemektir (esirgememektir).

Vedat GÜNYOL

E. MİSAİLİDİS BASKISI ÜSTÜNE

Evangelinos Misailidis, Temaşa-i Dünya'yı kendi basımevinde bastırmıştır. Elimizdeki nüshanın boyutları 170 × 120 mm.'dir. Yapıtta her bir cildin yayın tarihi ve sayfa numaraları ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır :

Birinci cilt	1871	1 — 292[1]
İkinci cilt	1872	293 — 628
Üçüncü cilt	1872	629 — 900
Dördüncü cilt	1872	901 —1086
Temaşa-i Dünya'nın 'Hayırhah ve İtibarlı Müşteri' (216 kişi)		1087 —1097

(Bu müşteriler, kitabın basılmasından önce fiyatını ödeyerek satın alan kişilerdir. Böylelikle, basım giderleri için yayıncıya bir ön yardım yapılmış oluyordu. Ayrıca bak: *Karamanlidika* III, s. 46 v.d.).

---

1 *Kitabın aslında, 193-196. sayfa numaraları eksik olduğu halde, metinde herhangi bir eksiklik yoktur.*
s. 73'deki «Tımarhane beyanında». arabaşlığını biz ekledik. Burada yazar, bu tımarhanede ve başka yerlerde serüvenlerini anlatıyor.

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BASKIYA SUNU 5
TEŞEKKÜR (Birinci Baskı için) 6
ÖNSÖZ 7
E. MİSAİLİDİS BASKISI ÜSTÜNE 11
İÇİNDEKİLER 12

BİRİNCİ CİLT 17

Mukaddeme/Başlangıç 20/21

Birinci Bab
Atalarım ile tevellüdüm (doğumum) beyanında 25

İkinci Bab
Kemal-i sebavatım (çocukluğum) beyanında 32

Üçüncü Bab
Hocalarım ve ettiğim tecavüzat beyanında 35

Dördüncü Bab
Delikanlılığım beyanında 47
Mektupların meali (içeriği) beyanında 51

Beşinci Bab
Avukatlığım beyanında 69
Tımarhane beyanında 73

Altıncı Bab
Karnaval 128

Yedinci Bab
Fahişeler faslı 137
Birinci kızın vasfı 144
İkinci kızın hikâyesi 146
Üçüncü kızın fıkrası 147
Dördüncü kızın hikâyesi 147
Beşinci kızın fıkrası 148

Altıncı kızın hikâyesi 148
Yedinci kızın hikâyesi 153
Sekizinci kızın hikâyesi 155
Dokuzuncu kızın hikâyesi 159
İşte bunlardan birinin hikâyesi 162

İKİNCİ CİLT 196

Birinci Bab
Hak yerde kalmaz 199

İkinci Bab

Biz başka hesap ettik meğer iş başka imiş 224
Hikâyat 227
Kiriakula 228
Sultana'nın hikâyesidir 234
Usta Yorgi'nin hikâyesi 241

Üçüncü Bab

Alışmak huy olur ve huy ikinci tabiattır. Ve her beldenin âdeti kanon (yasa) sayılır 243

Dördüncü Bab

Haksızın hasmı Allah'tır, elbette bir sebep halk eder 254
Kamer hanımın hikâyesidir 257
Anadolu'dan çıkan âlimler beyanında 264
Anadolu'nun âlimlerinin esamesidir (isimleridir) 265
İzmirli Kamer hanımın fıkrasının bakiyesidir 276

Beşinci Bab

Uygunsuz terbiyenin semeresi (meyvası) sefalettir 303
Birinci (mahpus) Yerebatan mahallesindeki meşhur batakçı Zöhre hanımın hikâyesi beyanında 305
Zöhre hanımın Favini ile mükâlemesi 316
İkinci mahpus 334
Üçüncü mahpus 336
Dördüncü mahpus 338

ÜÇÜNCÜ CİLT 379

Beşinci babın bakiyesi

Beşinci mahpus 383
Yiğirmi ikinci mahpus 391

Altıncı Bab

İki canbaz bir ipte oynayamaz 396
Katoliklerin sürgün olduğu 400
Ermeniler 405
Ermeni Kilisesinin Rum Kilisesinden ayrılmasının iptidaki sebebi 407

Yedinci Bab

Arayan belâsını da, mevlâsını da bulur 454
Ulah'a azimet ve muvaseletim
Eflâk ve Buğdanlıların ahlâkı ve beylerinin ahvali beyanındadır 460

Sekizinci Bab

Tekkeyi bekleyen çorbayı içer 460
Kesb-i servet ve şan ü şöhret edip, rütbeye terfi olunduğum beyanında 463
Beyin ahlâk ve tabiatı ve dostum ile düşmanımın beyanında 467
Halisane aşk u muhabbet ile namizetlendiğim beyanında 470
Memuriyetten tard ile nef'i olduğum beyanında 474
Gemimizin parçalanıp, Rosyalılardan esir olduğumuz 477
Hizmet ettiğim iki efendilerim ve Rosyalıların ahlâk ve tefecilikleri ve nekeslikleri (cimrilikleri) beyanındadır 479
Silk-i askeriye gönüllü yazıldığım ve Rossia asker neferlerinin ahlâkı ve namizetlim Roksandra ile bir saat mikdarı mülâkat eylediğim beyanındadır 483
Ordudan firar edüp tutularak tedip olunduğum ve hastahaneye girdiğim ve muharebe eylediğim beyanındadır 487

İstanbul'a avdetim ve dehşetli bir vakıa beyanında 495
Diğer bir hanımla kesb-i ülfet eylediğim beyanındadır 497
Hizmet eylediğim paşa ve haremim ve Osmanlı âdetleri 503
Hâkim nasbolduğum ve harabiyetim ve defa vaptis olduğum ve min gayr-ı memul mülâkatım beyanındadır 508
Meşhur Roma şehri ve Papa ve kardinaller ve ahvalleri beyanındadır 512

Dokuzuncu Bab

Pnevmatikosluğum ve laikosların ve ruhbanların uygunsuz halleri beyanında 518

Onuncu Bab

Lokantacı ve hırsızlar eline düştüğüm beyanında 529

DÖRDÜNCÜ CİLT 535

Birinci Bab

Beş hırsızların hikâyeleri beyanında
Evvelâ böcekbaşının 539
İkinci hırsızın hikâyesi 543
Üçüncü hırsızın hikâyesi 544
Dördüncü hırsızın hikâyesi 547
Beşinci hırsızın hikâyesi 548

İkinci Bab

İstintak ve mahpus olduğum 550
Hizmet ettiğim konte ve vekil-i harcı beyanında 554
Mihnatızcı ve hizmet ettiğim tacir ve İtalya'nın karnavalı beyanında 556
Hizmet eylediğim lord ve İngilizlerin ahlâkı beyanında 563
Milordun hemşiresi mileydi ve dişehli tayfesinin ahlâk ve tabiatı beyanında 567
İngiltera'ya muvaseletim ve İngilizlerin ahlâkı beyanında 577

İkinci Bab[1]

Bir dul İngiliz hatun ile kesb-i münasebet eylediğim ve lord çelebimin vefatı beyanında 587

Üçüncü Bab

Stavrofori 592

Dördüncü Bab

Fransa payitahtı Paris'e muvaseletim ve onda gazeteciliğim — ve Fransızların ahlâkı beyanında 598

Beşinci Bab

Teatroculuk ettiğim ve birtakım hükema ile görüştüğüm ve bazı sair ahval beyanında 602

Altıncı Bab

Korsanlar eline geçtiğim ve mingayr-i memul mülâkatım beyanında 613

Yedinci Bab

Hekimliğim ve yeni ayrılığım beyanında 619

Sekizinci Bab

Atina'ya azimetim, Yunanistan vukuatı, atik dostum Stefanos ile mülâkatım ve zâdegânlık iddiası ve ölüp de dirildiğim babında 622

Dokuzuncu Bab

Gelinlik kızlar — Ölünün dirildiği ve nihayet nikâhlandığım beyanında 631

TEMAŞA-İ DÜNYA VE CEFAKÂR Ü CEFAKEŞ ÜZERİNE 643

EK 667

İLK ve İKİNCİ BASKININ BİRBİRİNE DENK GELEN FORMALARININ BAŞLANGIÇ SAYFALARI 669

1 Üçüncü Bab olması gerekir. Aslına uysun diye olduğu gibi bırakılmıştır.

TEMAŞA-İ DÜNYA
ve
CEFAKĀR U CEFAKEŞ

İşbu kitap, taraf-ı müelliften
Niğde hanedan-ı kadiminden
itibarlu sior

KLİMİS STEFANİDİS

Cenapları nam-ı namîlerine
tenmik olunmuştur.

İtibarlu rağbetlü Kir Klimi Stefanidis Cenapları

Öteden berü miyanemizde cereyan etmekte bulunan muhabbetin kesretine binaen, işbu Temaşa-i Dünya ve Cefakâr-u Cekafeş nam kitab-ı müstetabı nam-ı namî-i âlilerinize tenmik eylemekliği farize-i zimmetim addeyledim ve tebligat-ı acizanemin ind-i âlinizde hüsn-ü kabulü şüpheden varestedir.

Azizim, işbu kitap, ahvâl-i dünyayı bir temaşagâh-ı âlemde gibi müşahede ve herkesin şeklini zahir bahir edici ayine-i devran olup, mutalaası ile meşgul olanların gereği gibi istifade edecekleri memulün haricinde değildir.

İşte, Azizim, zat-ı âlilerinize olan meyliyet-i muhibbaneme delâlet ve cümle vatanperverane yadigâr olmak üzere, işbu kitabın telifle tab u neşrine ibtidar kılınmıştır.

İstanbul, 1871 Oktovrios
Anatoli Gazetesi müellifi
Evangelinos Misailidis (Kula'lı)

İşbu kitap, yazar tarafından
Niğde'nin eski eşrafından
saygıdeğer bay

KLİMİS STEFANİDİS

Cenapları adına
kaleme alınmıştır.

İtibarlı rağbetli Bay Klimi Stefanidis Cenapları

Öteden beri aramızda cereyan etmekte bulunan muhabbetin çokluğuna dayanarak, işbu Temaşa-i Dünya ve Cefakâr-u Cefakeş adlı hoş kitabı yüce ve ünlü adınıza sunmayı boynumun borcu bir görev saydım. Aciz bildirilerimin yüce katınızca iyi karşılanacağından kuşkum yoktur.

Azizim, işbu kitap, dünyanın halini bir seyirlik gibi gören ve herkesin özünü apaçık ortaya koyan bir dünya aynası olup, okuyacak olanların ondan yararlanabilecekleri umulabilir.

İşte, Azizim, zat-ı âlinize olan dostluğuma bir kanıt ve tüm yurtseverlere yâdigâr olmak üzere, işbu kitabın kaleme alınarak yayınlanmasına başlanmıştır.

İstanbul, 1871 Ekim
Anatoli Gazetesi yazarı
Evangelinos Misailidis (Kula'lı)

MUKADDEME

Dünyanın ahvali acaip ve garaipdir. Bu âlemde benî beşerin başında ottan gayrısı biter. Gülde diken, dikende gül bittiği misilli helâl süt emmişken hain velet ve soysuz atadan soyzade evlât doğar.

Bahta bahş olamaz, zira Antik Yunan ressamları gözlerini âma ve müdevver taş üzerinde tersim edüp sebatsızlığını işaret eylemişlerdir, onun için bugün bir âdem şan-u şöhretinin derece-i ülyasında iken, yarın min gayri memul perişaniyetin kademe-i nihayesine düçar, ama yine nail-i şeref olması melhuz idüğinden, daima ümitvar olmalıdır, zira bu âlemde ümitsizlik gibi fena şey olamaz.

Dünyada insaniyet binasının başlıca esası filvaki ahlâk-ı hamidedir, bu suretle islah-ı nefs için başlıca ders ahlâkiyet olmak lâzım gelir ise de, beher âdemin ahlâk-ı faside ile muttasıf halk arasında bulunması da muhtemel idüğinden, nefsini dekten tahlis etmek için, ahlâk-ı hamide mugayirinde olan halât-ı nâmerziyeden de aşina olarak, daima uyanık bulunması farzdır.

Ve her âdem tezvirat yolunu tahsil etmek caizdir, değil tezvirlik etmek; illâ tezvirden yakasını kurtarmak için, zira hak sahibi cehalet sebebine hakkını sarahaten zayi eder ve haksız zalim mazlumun hukukunu cebren deruhde eyler. Büyük balık küçük balığı yutar. Hak galibindir derler. Galip cefakârdır, mağlûp cefakeştir.

BAŞLANGIÇ

Dünyanın hali acaip ve gariptir. Bu dünyada insanoğlunun başında ottan başka her şey biter. Gülde diken, dikende gül bittiği gibi, helâl süt emmişten hayın evlat ve soysuz atadan soylu evlat doğar.

Bahta bahs olamaz, çünkü Eski Yunan ressamları gözlerini kör ve değirmi taş üzerine resmedip işaret etmişlerdir. Onun için bugün bir adam, şan ve şöhretin en yüksek noktasında iken, yarın beklenmedik bir perişanlığın son basamağına düşer ama, yine de onurlara kavuşabileceğinden, her zaman umutlu olmalıdır. Çünkü, bu dünyada umutsuzluk gibi kötü şey olamaz.

Dünyada, insanlık binasının başlıca temeli, övülmeye değer ahlaktır. Bu suretle nefsini ıslah etmek için alınacak başlıca ders ahlaklı olmak gerekirse de, her insan, kötü ahlaklı halk arasında bulunabileceğinden, nefsini hileden kurtarmak için, iyi ahlaka karşı kötü ahlaka da aşina olarak, hep uyanık bulunması gerekir.

Her insanın yalan ve hile yollarını öğrenmesi gereklidir. Çünkü hak sahibi insan, bilgisizlik yüzünden hakkını açıkça kaybeder ve haksız zalim kişi, mazlumun hakkını zorla ele geçirir. Büyük balık küçük balığı yutar. Hak yenenindir, derler. Yenen kişi eziyet edendir, yenilense eziyet çekendir.

Acaip dünya! Allah kimine diş verir peksimet vermez, kimine peksimet verir de diş vermez, kimi leyl-ü nehar çalışır, ama iki yakası bir araya gelmez, kimi de su içmeye üşenir, bu cümle ile devlet ayağına dolaşır. Kimi su bulmaz içmeye, kimi boğulurum korkusu ile çekinir çaydan geçmeye, felek bazı yiğide at verir meydan vermez, bazı yiğide meydan verir at vermez. Bu da bir cilve-i Huda'dır, hikmetinden sual olunmaz.

Dünyada hiç kusursuz insan olamaz ve doğruyu söylemek acı olduğundan, kişinin kusuru yüzüne söylenmiş olsa, hiddetini celb edüp, en bednam âdem dahi olmuş olsa, hakkında iftira azvolunuyor kıyas edeceğinden, «Sana derim kızım, sen işit gelinim» ve «Al kaşağıyı gir ahıra, yarası olan gocunsun» fehvasınca, herkesin kusurunu [kendimizi de müstesna tutmayarak]* gözleri önüne vaz etmek için şu hikâyeyi tertib-ü tanzim eyledik ki, herkes mutalaası ile istifade eyleye.

Dünya umuma mahsus bir temaşa-i âlem olup, her şeyin vukuu muhtemel idüğinden, gûna gûn vukuat hazinesi olmak üzere işbu kitabın telifi vatandaşlarıma belki son yadigâr olmak için taraf-ı aciziden tensib görülmüştür.

İhtimal ki bazıları bu misilli kitabın telif-ü neşrini tensib görmeyeler. Halbuki sade olta ile balık avlanmaz ve acı mualeceye tatlı katılmadıkça istimal olunmaz.

İşbu kitapta münderic bulunan halâtı hikâyeden meram, halka bilemediğini öğretmek olmayup, ancak dikkatlerini celb birle uyanık bulundurarak ve bal arısı tarzı eyisini toplatıp, fenasını terk ettirmektir.

İşte, cefakâr-ı cefakeş bu misilli halât-ı mütenevvieden ve iktiza-i hale göre, övüt ve nasihattan mürettep bir kitab-ı müstetab olup, herkes kendi kusurunu bunda seyr-ü temaşa birle islah etmek üzere bir âyine-i devrandır.

Müellif
Evangelinos Misailidis

---

* *Zira şu hikâyede zikrolunan ahval-i acubenin bazısı bize de vaki olmuştur ve çoklarını da aynen müşahede etmişizdir desek caizdir.*

Acaip dünya! Tanrı kimine diş verir, peksimet vermez, kimine peksimet verir diş vermez, kimi gece gündüz çalışır ama iki yakası bir araya gelmez, kimi de su içmeye üşenir, böylece talih ayağına dolaşır. Kimi su bulamaz içmeye, kimi boğulurum korkusuyla çekinir çaydan geçmeye, felek kimi yiğide at verir meydan vermez, kimi yiğide meydan verir at vermez. Bu, Tanrı'nın bir cilvesidir, hikmetinden sorulmaz.

Dünyada hiç kusursuz insan olamaz ve doğruyu söylemek acı olduğundan, kişinin kusuru yüzüne söylenmiş olsa, öfkelendirilip, en kötü huylu insan bile olsa, kendini iftiraya uğramış sayacağı için, «Sana söylüyorum kızım, sen dinle gelinim» ve «Al kaşağıyı, gir ahıra, yarası olan gocunsun» sözleri gereğince, herkesin kusurunu [kendimizi de bunun dışında tutmayarak]* gözleri önüne sermek için şu öyküyü kaleme aldık ki, herkes okuyup yararlansın diye.

Dünya, herkese ait bir seyirlik âlem olup, her şeyin olabileceğini düşünerek, günlük olaylar hazinesi olmak üzere işbu kitabın kaleme alınması yurttaşlarıma belki son andaç olmak için ben acizlerince uygun görülmüştür.

Ola ki, kimileri bu tür bir kitabın yazılıp yayınlanmasını uygun bulmaz. Oysa, sade olta ile balık avlanmaz ve acı ilaçlara tatlı katılmadıkça kullanılamaz.

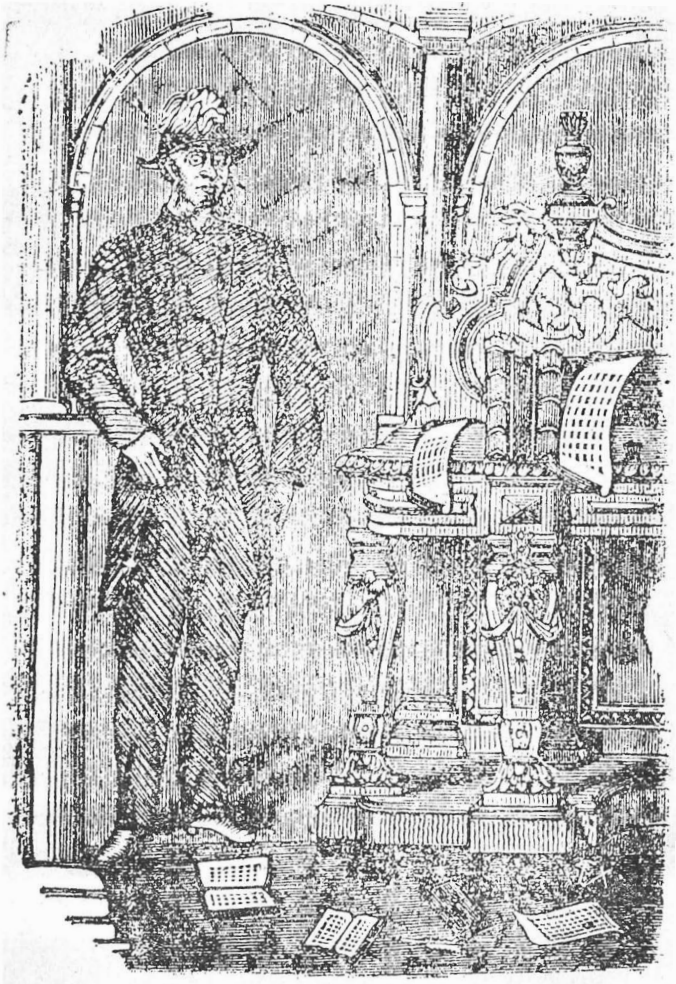
İşbu kitaptaki ahlak öyküsünden amaç, halka bilmediğini öğretmek olmayıp, ancak dikkatlerini çekerek, uyanık bulundurmak ve bal arısı gibi iyisini toplayıp, kötüsünü bıraktırmaktır.

İşte, eziyet eden ve eziyet edilen örneği çeşitli hallerden ve durum gereğince öğütlerle dolu bir hoş kitap olup, herkesin kendi kusurunu bunda seyrederek iyileşmesini, düzelmesini sağlayacak bir dünya aynasıdır.

Yazar
Evangelinos Misailidis

---

* *Çünkü bu öyküde anlatılan acaip hallerin kimisi bizim de başımıza gelmiştir ve çoklarını da, olduğu gibi görüp yaşamışızdır desem yeridir.*



Δζοάννης Φαβίνη ς, 'Αλέκο Φαβίνηγιν πεδερί.

(Coanis Favini, Aleko Favini'nin pederi)

BİRİNCİ BAB

ATALARIM İLE TEVELLÜDÜM (DOĞUMUM) BEYANINDA

Bundan elli sene mukaddem (önce) Der-i-saâdet'te (İstanbul'da) mukim (oturan) Fransa sefarethanesi ser (baş) tercümanı Mösyö Coani Favini elli sininde (yaşında) olduğu halde Beyoğlu'nda mukim bir Rum avukatın Anna isminde ve on beş sininde vahide (tek) kerimesi (kızı) ile akd-ı nikâh eylemiş (nikâhlanmış). İşte, atalarım bunlardır. Ne ahlâkta bulunduklarını vasf etmeklik (anlatmak) pederimin bazı mertebe namusuna dokunacağından sükût etmek (susmak) isterdim, halbuki zafiyet-i insaniyyeye murat etmek için olmayup ancak kusurlarını hakikat-i hal üzere vasf etmek niyetinde bulunan kimesne (kimse) zemme ve takbihe şayan olmayacağı için (kötülemeye ve ayıplamaya değmediği için) vasfına mübaşeret ederim (anlatmaya kalkışırım), şöyle ki :

Validem bulunan Anna, Mösyö Coani Favini ile akd-ı nikâh etmeye hoşnut ve razı değilmiş ise de, ataları merkumun (adı geçenin) malik olduğu servet ve devleti (refah) için şüyu bulan (yayılan) tevatüre (söylentilere) ve hususu ile (özellikle) bulunduğu mesned-i politikaya ve asilzadegânlığına aldanarak söz vermişler ve nihayet Anna'yı meyli olmadığı takdirde (halde) cebren (zorla) nikâh eylemişler.

Güyegüleri (güveyileri) olacak Favini'nin gençlikte ettiği ve ihtiyarlıkta vazgeçmediği sefahat sebebine vaktinden önce ihtiyarladığı şöyle dursun, daha nice ve nice tabiî ve ahlâkî kusurlar ile meluf (dolu) olup, bet çehre (çirkin yüz) ve çirkin ve bet huy, hasta mizaç, gazaplı ve kıskanç imiş. Taşrada (dışarıda) akçesini sakınmayup, sefahata cömertlik gösterdiği



Ἀλέκο Φαβίνηνιν βαλιδεσὶ Ἄννανην τασβιρίδιρ.

(Aleko Favini'nin validesi Anna'nın tasviridir)

halde, hanesine gelişin, örneksiz namertlik ve ham tamaha (cimrilik) ve pintilik ve nekeslik ve hıyızlıkla (tembellikle) hareket edüp, yevmiye hanede sarf olunacak vezne (tartıya) gelen erzakı tartmak ve sayıya gelen erzakın adedini işaret etmek gibi uygunsuz hallerde bulunur imiş.

Validem Anna ise bilakis onbeş yaşında nazik ve nazenin bir kızcağız olup, nadir-ül emsal (eşine az rastlanır) güzellik ve hüsne maliklikten başka ahlâk-ı hamide ve adab-ı memduha (iyi ve övünülesi ahlâk ve edep) ile mefsufe[1] ve familyaca icab eden faraiz-i lâzımede bikusur ve müdire (idareli) bir kadın imiş. İşte, bu sebepten, gerek kocasının bet huyundan ve gerek sinlerinin (yaşlarının) muvafık olamadığından, elbette müftahire ve memnune olmayacağı zahir bahir (apaçık) idi. Erehline derun-i kalbden ve can-ü dilden meyl-ü muhabbet idememiş ise de, ancak ayâllik faraizi (zevcelik görevlerinin) ifasında aslaca kusur etmeyüp, cemi-i vakitte (her zaman) izzet-ü ikrâm ve kıyam ve hürmet etmekten dûr olmamış (geri kalmamış).

Encam (sonunda) pederim olacak Coani Favini, validemin zaruri meyl-ü muhabbetinin farkında olarak, bunu kendi takbih olunacak (kınanacak) mekrûh (iğrenç) kusurlarına hamletmek (yüklemek) lâzım gelir iken, bilakis şüpheye zahip olup (kapılıp), var ise, başka bir nevi civana meyliyet göstermiş olmalı kıyası ile, kıskançlığına takviyet vermiş, ve hanesine ziyaret eden dostları şöyle dursun, nefsi (kendi) akrabalarını dahi ırzına suikast ediyorlar zannı ile validem safderunlükla bir miktar tebessüm ile gülümsese, birden hiddetlenip, ziyaret eden ahubbaya (ahbaplara) bürûdet (soğukluk) ve hane hademelerine hiddet göster deyü (diye) tekdir eder imiş. Ve kumarbaz olup, bazı defa oyun kâğıdında külliyetli akçe zayi etikçe, öfkesini zevcesinden alıp, vahşiyane hareket ve zavallı kadını darb-ı şedid (fena halde dövmek) ile tedip eder imiş (cezalandırırmış)

En takbih olunacak (kınanacak) ahlâkı şudur ki, bazı geceler şüpheli mahallelerde ve münasebat-ı mezmume (ayıplanacak ilişkilerde) olduğu fahişeler hanesinde beytutet ederek (geceleyerek), sabahleyin hanemize avdetinde, gelemediğine bir münasip bahane bularak validemi teselli edecek yerde, onu mükedder etmek (üzmek) için birtakım mechul-ül-ahval zevat

---

1 Mevsufe olmalı, vasıflı anlamında.

(ne idüği bilinmez adamlar) ile ettiği iyş ü işreti (içki içerek eğlenmeği) ve sefahatı ve adab-ı insaniyenin mugayiri (insan ahlâkına aykırı) birtakım harekât-ı nâbecayi (uygunsuz davranışları) bilâ hicap (utanmadan) vasf-u hikâye ederek müftehir olur imiş (övünürmüş).

Zavallı validem Anna, ne çare, hepsine katlanıp, yek başına kaldıkça ah-u figân etmekle müteselli olur imiş ve yevmiye olan masarifatın hesabını erehline (kocasına) göstermeye mecbure olup, her ne derece ise idare ile olmuş ise de, pederim daima bahane bulmaktan ve fuzuli (boş) yere tekdir etmekten hali olmaz (geri kalmaz) imiş.

Bak tuhafa ki, validem ile nikâhlandığının üç gününe çehizin bir miktar noksaniyeti için nekesliğinden dolayı dedem ile bozuşup, layıksızca sebb-ü küfreylediğinden (küfür ettiğinden), ondan sonra artık dedem kerimesini teselli etmek için dahi hanemize ayak basmamış. Ve pederimin bu halleri ve validemin felâketleri İstanbul ahalisine (ahalisince) duyulup validem halktan hicap etmeye başladığından, bir gün pederimi dedem ile barıştırmaya say-ü gayret eylemiş (çalışmış) ise de, pederim derece-i ulyâda (son derece) hiddetlenip, üzerine hücum eylemiş ve eğerçi ebem araya girip babamın ellerini tutmasaymış, validem altı aylık hamile olduğu halde, benim dahi telefime (ölmeme) sebep olacağımış.

Validem zavallı arasıra dayak ve daima meşakkat ile on ay zarfında o derece zayıf imiş ki, hatta hekimler artık bundan ümit yoktur, herhalde vaz-ı haml edecek (doğuracak) cevabında bulunmuşlar ise de, şükürler olsun, tabiat galebe eylemiş, ama üç ay ziyade yaşamakla ne fayda etti? Zavallı validem tamam dokuz ay üzerinde nihayet fena ölüm ile telef olup, beni şu meşekkat ve rencide (cefa) ile memlu (dolu) dünyada bıraktı ki, yetmiş sene türlü felâketler ile müddeti güzar eyleyeyim (zamanı geçireyim). Şu dar-ı dünyada başımda ottan gayrisi bitti, her gûne zaruret ve sefalet ve mesnet ve variyet ve meyusiyet (umutsuzluk) ve zaruret ile uğraştım. Ve ibret-ül-âlem için felâketlerimi nakledeceğim ki, işidenler örnek alarak istifade eylesinler.

Pederimin edepsiz ve terbiyesiz bir yeğeni olup, her birinden ziyade ona emniyet eylediğinden, tabla (tamamiyle) teslim olup, hanemizin kâffe-i umuruna (bütün işlerine) memur ve validemin harekâtına nâzır takyin (tayin) eylemiş. Bu hiyanet ve hayasız delikanlı, yevmiye hanemizden eksik olmayıp, niha-

yet valideme alâka etmiş olmağ ile, bir gün utanıp arlanmadan, nihayet ifade-i meram ve fiil-i şeniayı (kötü işi) bilâperva icraya kıyam eylemişse de, validem ehl-i ırz olup, şu terk-i edep cesaretinden veleh (şaşkınlık) getirmiş ise de, yine tekdir etmeyerek övüt nasihat ile bunu şu ef'al-i mekruheden (kötü davranışlardan) dûr etmek üzere kendisinin o makuleden olmayıp hayal eylemesi bile namusuna halel (zarar) geleceğini ve amucasının ırzına suikast eylemesi feraiz-i insaniyyenin mugayırı (karşıtı) idüğini ihtar eylemiş. Ol melun ise, validemin bu nasihatından müteessiren nadim (pişman) olacak yerde, bilâkis meramında devam edüp, nihayet icbara kalkıştıkta, artık validemin sabra tahammülü kalmayup, «Eğerçi aklını başına toplayıp, bundan defolmaz isen, hademeleri celp birle (çağırarak) seni bundan tard ve amucana şu edepsizliğini ifade edeceğim» diye tekdir ve ihafe eylemiş (azarlamış ve korkutmuş), o ise imlaya gelmeyüp, artık aşkını hiddete tebdil ederek, birtakım edebe ve ahlâka dokunur küfür ile ondan yıkılıp gitmiş. Ve amucası olan pederimi bulup, valideme ettiği hakarata (hakaretlere) kani olmayarak birtakım iftiralar ile şikâyet eylemiş, şöyle ki, «Zavallı amuca acırım size, bilmezsin bu sadakatlı bellediğin zevcen seni ne renkler ve desiseler ile iğfal ediyor, bugün siz hanemiz kapusundan çıkar çıkmaz, akabinde (hemen sonra) bir süslü nevcivan delikanlı gelüp, haylice muhabbet ettikten sonra, yatak odasına çekildiler, artık ileride ne vaki olduğunu sizlere vasf etmeye hicabsınırım, ne hacet, gözlerim ile gördüm ve hatta mükâlemelerinden anlayabildiğime göre, siz nikâhlanmazdan evvel bunların münasebeti var imiş, işte madde bu merkezdedir, «Artık siz alim» demesinin üzerinde, pederim, zaten dahi tabien kıskanç olmağın, yeğenimden bu sözleri işittiği anda tac-ı acemden giyinip (öfkelenip) ziyadesi ile hiddetlenmiş ve kemal-i acele ile eve avdet edüp, pür gazab olduğu halde, validem zavallının höceresine girmiş ve vuku-u hali (olup bitenleri) aslaca teftiş etmeksizin, saçlarından kaptığı saat koynundan bir kama çıkarıp yere uzatmış ve «Gidi edepsiz fahişe, hazır ol ki, sadakatsızlığının mükâfatına nail olasın» deyü uracağı anda, validem zavallı keyfiyeti anlayıp, melekâne bakışla babama nazar ederek, «Ey Favini, Allah aşkına olsun. Tahammül eyle, vuku-u hali tahkik (durumu tahkik) buyur, lekesiz olduğuma Allah-u Azim şahittir, his eyle,» demeğe yetişmemiş, zalim pederim o taşları eritecek rica ve niyazlara sem ü itibar etmeksizin (kulak asmak-



Δζοάνη Φαβίνηνιν δζεβδζεσὶ Ἄνναϊ βουρουπ̃ τελὲφ ἐτδιγὶ
βὲ Ἀλέκο Φαβίνηνιν δὸνγιαγιὰ κελδιγίδιρ.

(Coani Favinin'in, zevcesi Anna'yı vurup telef ettiği ve Aleko Favini'nin dünyaya geldiğidir)

sızın), gözlerini kıskançlık dumanı bürümüş olmağ ile, sol memesine vurduğu saat yere yıkılıp, «Ey Favini, rûz-i kıyamette görüşürüz» deyüp, ruhunu teslim etmeye başladıkta, pederim ondan elleri al kanlara boyanmış ve hiddetten lehçesi tebdil olmuş olduğu halde firar ederken, hanemizin hademeleri şu hale şüphelenip validemin höceresine seyirtmişler ve al kanlar içinde bihud (baygın) yattığını gördükte, seyirtip, atalarına haber vermişler ve akabinde en meşhur hekimler celb olunmuşlar ise de, iş işten geçmiş ve o telaş arasında ben dünyaya gelmişim ve validem seyahatı tekmil ve azm-ı dar-i beka eylemiş (bu dünyadan göçmüş).

İşte böyle münasebetsiz nikâhın akıbeti felâketten hali değildir. Bu da atalara ibret olsun ki, evlâtlarının hin-i izdivacında (evlenmelerinde) reylerini almayışın (almayarak) hareket eylemesinler, validemin ataları beyhude şan-ü şöhrete ve servete heves ederek, vahide kerimelerini Evropalı ve mesnedli (mevki sahibi) amma er ve ayâli (erkek ve kadın) müftehir edici (kıvandırıcı) faraiz-i insaniyetten bibehre (insanlık görevlerinden habersiz) vahşi bir âdeme verüp, nihayet telefine sebeb oldukları için pek nadim olmuşlar, ama ne çare, olmuş olacak. İşte mecburi ve münasebetsiz nikâhların encamı (sonu) budur. Atalara ibret olsun!

İKİNCİ BAB

KEMAL-İ SEBAVATIM BEYANINDA

(Çocukluğum Beyanında)

Validemi hısımlarım mutantan (tantanalı) alay-ı mevtiye (cenaze töreni) ile defn ettikten sonra, beni hanelerine getirip vaptisleyerek[1] Aleksandros tesmiye etmişler ve mümkün mertebe hüsn-ü terbiyeme (iyi yetişmeme) mübaşeret eylemişler (başlamışlar). Çünkü, zalim pederim mel'un yeğeni ile o vahşi hareketten sonra İstanbul'dan firar edüp, sırra kadem basmakla, artık bir daha hiçbir taraftan ünleri işitilmemiş ve mektuplar yazılmadık mahalleler kalmamış ise de, aslaca bir malûmat alınmamış.

Validemin rahminde rencide (incinme) ile meydana geldiğimden, tabien (yaradılıştan) zayıf doğup, sağ kalacağıma katt-i ümit olunduğu (umut kesildiği) güya kifayet etmemiş gibi, bir de hatunlar beni âdet-i kabihaları (kötü âdetleri) üzere sımsıkı kundağa sarıp, soluk almama derecesinde sıkıştırmışlar. Ve eğerçi hazık bir hekim şu hal-i pür melâlimi (sıkıntılı durumumu) görüp de beni şu kundak tabir ettikleri prangadan kurtarmasaymış yaşamamın ihtimali yok imiş.

Şükürler olsun ol kundaktan kurtuluşun, kâffe-i vücudumun azası seri-serbest büyüyüp, bir de lâyıklı sütanasına rastgeldiğimden, az vakit zarfında semirip aklım başıma gelmiş ve tabien güzelce ve cilvelice olduğumdan artık validemin akrabaları bana familyamızın bütü (putu) gibi secde ederler imiş

---

1 *Kitabın her yerinde 'vaftiz' değil, Yunanca yazılışına uygun olarak 'vaptis' kullanılıyor.*

ve büyüdükçe güzelliğim ve ferasetim feyiz bulmakla (anlayışım artmakla), cümlesi de «Ne şeytan ve ne akıllı çocuktur bu! Bakasın ki bu bir büyük zat olacaktır» derler imiş.

Hayıflar olsun! Nice atalar evlâtları için böyle ümit ederler de, encamında aksisi (tersi) zuhur eder, nice evlâtlar vela (velevki) iptidada açıkgöz ve ferasetli ve dirayetli ve zeki olsunlar, ancak akl-u feraseti tenvir ve doğru yola kılavuz edici hüsn-ü terbiyeden mahrum kaldıklarından, biçare olurlar ve fahriyet (onur) ve şan-ü şöhret yerine atalarının rezaletine ve hesapsız kederlerine badi (neden) olurlar. Benim ondan sonra ne olduğumu herkes tercüme-i halimden öğrensinler, ancak felâketlerim için fena terbiyeye mi, yoksa baht-ı siyahıma mı (kara bahtıma mı) bahane bulayım? Bunu bilemem.

Dedem ve ebem beni aşırı mertebede sevdiklerinden, her ne ki yolsuz hareket edecek olsam, kederlenmesin deyü terbiye ve tedip etmezler (cezalandırmazlar) imiş ve her ne matlup eylesem (istesem), herhalde verilmeli idi ve sağlığıma muzır meyve yesem ve bir kâse kırsam ve bıçak ile oynayarak elimi kessem veyahut benim terbiyeme nazire olan (bakan) hatun bir isteyikime (isteğime) karşı koysa da ağlasam, daima o zavallı tekdir olunur imiş. Bu sebepten nazırem (bana bakan kadın) besleyici hatun benim rencidemden salim (onu rahatsız etmemden kurtulmuş) olmak için sıkça afyon ve tiryak verir uyutur imiş. Ve eğerçi dedem haber alıp da sütanamı bu fena âdetinden dûr etmese imiş (vazgeçirmeseymiş) hiç uyanmamacasına uyutacağı belki şüphesiz idi, bu misilli yuku (uyku) verici zehirli mualeceleri (ilâçları) ekser valideler ve sütanaları çocukları uyutup da rahat etmek için hâlâ istimal ederler ve mahsımların[1] sıhhatine sekte verdiklerinden bihaberdirler. İşte bu da validelere ibret olsun.

Bazı mahallemizin terbiyesiz çocuklarından, «Kişi musaabından azar»[2] fehvasınca (sözü gereğince) ibret alarak, ona buna tükürmesini ve elimi açıp belâ vermesini ve dilimi uzatıp, istihza (alay) etmesini ve türlü terk-i edeb el peşreflerini öğrendim ve bunları akrabalarım görüp tekdir edecek yerde «Gidi şeytan!» deyüp, haykırarak gülerler ve tahsin ederler (beğenirler) idi.

---

1 *Masumlar anlamında: Küçük çocuk.*

2 *Arapça musahib'den: Kişi kötülükleri arkadaşlarından öğrenir*

Bir miktar tekellüm etmeye (konuşmaya) başladım ise, bazı edebiyat madeni (lâf ebesi) çocuklardan küfür ve seb etmesini (küfretmesini ve sövmesini) gereği gibi tahsil edüp, hanemize gelenlerin cümlesini de baştan tırnağa donatırdım. Kâffei bu hallerim evvel emirde açıkgözlülüğüme ve zekâvet ve ferasetime delâlet addolunur iken, bir miktar büyüyüp dünyayı anlar olmaya başladım ise, artık kendimin de hoşuna gelmemeye başladılar. Ne çare ki küçüklükten tabiat hükmüne girmiş olan huy güç unutulur. Atalarım dahi bana yüz ve cesaret vererek, bu hale getirdiklerine nadim (pişman) oldular, ama neden sonra.

Artık beni şu sebavette kesbettiğim (çocuklukta edindiğim) fena huydan dûr etmek (uzaklaştırmak) için beş yaşında tahammül olunamaz dereceye vardığımdan, dedem artık sertçe bulunmaya başladı, halbuki öbür taraftan ebem bana sahip çıkar idi. Ve dedem beni sofradan kaldırmış olsa, ebem güzelce en âlâ taamları (yemekleri) verir idi. Bu haliyle imlaya (yola) gelüp, ıslah olmamın ihtimali var mı idi?

Bu veçhile dahi imlaya gelmediğimden, artık dedem [yani büyük pederim] daha ziyade tazyik etmeye mecbur olup, yevmiye (her gün) kötek yemeden hali değil idim, bu derecede tazyik icab eder mi idi? Bazı defa beni karanlık ve murdar (pis) mahale hapseder idi. Hattâ iki defa dar sildi (az kalsın) fena taaffünden (pis kokudan) nefesim tutulup, boğuluyor idim. Ve bazı kerre hakaret için matbaha (mutfağa) gönderip, hane hademeleri ile taam ettirir idi. Ve bu vesile ile edepsizlikte her ne gûne kusurum var idi ise, hademelerimizin himmeti ile ikmal eyleyüp, artık mükemmel oldum. İşte bu edepsizliğim sebebine beni bazı kerre o derece darb-ı şeditle tedib eder idi ki (dövüp cezalandırırdı ki), hattâ, çok defa yara ve berelerim tedavisi için cerrahlara müracaat olunur idi. Nihayet, benim dilgirliğimden (gönülkırgınlığımdan) hali olmaları (kurtulmaları) için mektebe gönderdiler. Evlât terbiye etmeklik en müşkül mesele olduğundan, benim ahvalim atalara ibret olarak, evlâtlarının hüsn-ü terbiyesine gereği gibi dikkat eylesinler. Zira beher insanın üns-ü ülfet binasının (başkalarıyla anlaşmasının) esası hüsn-ü terbiye olmakla, çürük temel vaz etmekten ictinab olunmalıdır (kaçınmalıdır).

ÜÇÜNCÜ BAB

HOCALARIM VE ETTİĞİM TECAVÜZAT BEYANINDADIR

Pederim, malûm ki, Fransız milletinden idi ve validemin ataları ise Rum idiler. Onun için beni evvel emirde Yunanî lisanı tahsil ettirmekliği tercih ederek, mahallemizin kelisası (kilisesi) efimeriosuna [pappasına] göndereceklerini haber verdiler ise, ben artık gerek evde rencide ile yevmiye kötek yemekten usanıp, gerek okumak yazmak tahsiline meyl olduğumdan, dedemin bu müjdesine pek de kederlenmedim, nihayet kemal-i acele ve heves ile ve usul-i atîk (eski usul) üzere Alfa monahia Vita monahia[1] diyerek okumaya başladık. Evvel emirde hocam, Kutala tabir ettikleri bir tahta levha üzerine 24 hurufatı (harfleri) çarpık çurpuk işaret ederek, elimize tutuşturdu, ne yapsın zavallı? O kadar öğrenebilmiş, ancak ben sair şagirdandan (öbür öğrencilerden) geri kalmaklığı namus edinerek, var kuvveti aklıma verüp tahsile devam eyledim. Ve ileri gitmeye başladığıma hocam olarak keyiflenecek yerde vazifesiz bulunur idi (aldırmazdı). Anlayışım, ya yazmasını bilmiyor idi yahut vakit vakit levhanın üzerine yeni ders işaret etmekten usanıyor idi.

Ben kemalde (yetişkinlikte) olanların cümlesinin ol vakitki mekteplerimizin ahvali haliya (hâlâ) hatırlarındadır ve koina (kina) tabir olunan mektepler adetâ mahalle pappaslarının zir-i idaresinde (yönetimi altında) olup, şagirdan (öğrenciler) beş sınıfa taksim idi ve beher şagird Ellenikon sholiona

---

1 Alfabe öğretilirken, harfler teker teker okutulurdu. Alfa: A, Vita: B, Monahia: yalnız, tek.

(Yunan okuluna) girmezden evvel herhalde bu beş sınıftan geçmeye mecbur idi. Bir şagird en akal (en az) 3 mah (ay) Kutala'da, 6 mah Filladion'da ve en akal bir sene Oktoihos'ta, bir sene Psaltirion'da ve bir sene Apostolos'ta[1] hasılı 4 sene zarfında kinon sholionu bitirmeli idi. Ki, bu da zeki ve ferasetli (kavrayışlı) çocuklara mahsus idi. Nice defalar on beş sininde bir çocuğun ancak heceden [sillavisma'dan] ibareye [kukkidisma'ya][2] geçebildikleri görülmüştür. Güya mekteplerde istimal olunan (kullanılan) hurufat (harfler) bir cins değil idi gibi şagirdler bu kadar seneler oyalanmakta idiler.

Çocukları bu kadar çeşit kitaplar ile oyalandırmakta elbette pappasların da hakka makrun (yakın) sebepleri var idi, çünkü şagird bir kitaptan öbür kitaba geçtikçe, atalarından aldıkları hediyelerden başka, kâffe-i şagirdanı (bütün öğrencileri) önlerine katarak, memlekette bulunan hısım, akraba ve dost hanelerine gezdirip, papağan kuşu tarzı ezberden öğrenmiş olduğu Tas esperina imon efhas'ı - Makarios anir os uk eporefti en vuli asevon'i ve Teknon Timothe[3] âlenen kıraat ederek (okuyarak), bahşiş ve para toplayıp, hocaya teslim ederler idi.

Acep ol asrın âlim âdemleri niçin şu mekteplerin tebdili (değiştirilmesi) usuline say-ü gayret etmeyüp, çocukların kıymetli vakitlerini beyhude yerde sarf ettiriyorlar idi. Ve hocaların cehaletine niçin dikkat etmezler idi? Ve niçin çocuklarını hoca «Eti senin, kemiği benim» deyü güya asr-ı mutevassıtın (ortaçağın) tomruk ağalarına teslim eder gibi, cahil hocalara teslim ederek, falakalarda ve sığır sinirleri[4] altında çürütürler ve hocaların «kakon hronon nahis (Allah belânı versin), gaidare (eşek), berbanti (berbat adam), zoon tetrapodon (dört ayaklı hayvan), gremisu ap edo (defol), guruni (domuz)» gibi yakası açılmadık küfürler ile perverde (terbiye)

---

1 *Kilise âyinlerinde okunan kitap ve dualar. Bunlardan biri, her yıl ders kitabı olarak okutuluyordu.*

2 *İlkokul öğrencileri 2. dönemde, heceleri öğrendikten sonra (sillavisma), artık sözcükleri çözmeye başlarlardı (kukkidisma).*

3 *Akşam kutsamaları. Cennetlik, inancı olmayanların yolunda gitmeyen kişidir. Evlâdım Timothe.*

4 *Sığır husyelerinden yapılan bir kamçı.*

ederler idi? Artık bu yolda tahsil eden çocukların ol kina sholionlarda (ilk okullarda) ne ahlâk kesb edeceklerini (edineceklerini) siz hesap eyleyin. Hocalarım küfürbaz ve zorbalığı sırada, şagirdanın edepsizliklerini de hatırdan feramuş etmemeliyiz (uzak tutmamalıyız). O sıradaki mektepler okumaktan ziyade edepsizlik mektebi idi desem, caizdir. Bu yolda mektepler acep bazı beldelerde de hâlâ mevcut değil midir? Hay hay. Vazifesizlik gösteren muteberan-i belde (beldenin ileri gelenleri) herhalde rûz-i kıyamette (kıyamet gününde) Hakim-i mutlaka cevap vereceklerdir.

Beyoğlu'nda vaki Panaia Kelisası'nın[1] pappası olup, hocam bulunan pappa Yani Efendi ehl-i ırz (namuslu) ve kendi halinde bir zat olup, Efholoyion'ı[2] kekelemeksizin okuyabilir idi ise de, kusur (öbür) şeylerde ve hususu ile dayak vurmada öbür esnaflardan geri durmaz idi, bereket versin benim zekâvetime ki, üç sene zarfında Kina grammata'yı (ilk basit dersleri) su gibi öğrenip, şükürler olsun aklım başımda olduğu halde mektepten çıktım. Filvaki hocam bazı benim tecavüzane (saldırganca) hareketime ve kendisinin vahşiliğe mebni darb-ı şeditle aklımı zayi etmeye (kaybettirmeğe) çalıştı ise de, başaramadı, öbür ders arkadaşlarım için sual olunur ise, üçü akıllarını zayi edüp, mecnun (deli) oldular, ikisinin birer gözü çıktı, dördünün elleri çolak kaldı ve ikisi künk akıllı kaldılar ve bir düzinesinin ayaklarında tırnak kalmadı. Hele ben bir parmak kurbanı ile yakayı sıyırdım. O da bir tuhaf maddeden oldu, bunu da vasf edeceğim, zira dünyada her ne ettim ve her ne ki başıma gelmiş ise, cümlesini de gizlemeyip, olmuşu gibi vasf edeceğim.

Hocam ufak tefek kusurlardan başka âdet sakın olmasın (âdet bozulmasın) diye bazı bilâsebeb (sebepsiz yere) de cümlemizi darbettikten (dövdükten) sonra, bazan yüzümüzü tencere isi ile boyatır, bazan kapuya[3] durdurup cümleye yüzümüze tükürtür ve bazan da boğazımıza eşek kellesi asarak rezalet için mahallede gezdirtirdi. İşte bu sebepten cümlemiz onu ikrâh (ondan nefret) ettiğimizden öc almaya devam edüp, türlü türlü oyunlar ve desiseler (hileler) ile rencideden (rahatsız etmekten) hali olmaz (geri kalmaz) idik, şöyle ki :

---

1 İstiklâl caddesi Saint Antoine karşısında büyük kilise.

2 Kilisede ayin sırasında okunan dualar mecmuası.

3 Kitapta yalnız 'kapu' şekli kullanılıyor.

Malûm ki, asrımızda mekteplerde şimdi allilodidaktika sholiaları[1] tarzı pankalar (sıralar) olmayup kâffe-i şagirdan otlağa çıkmış kuzular tarzı bir vussatlı (geniş) sofa üzerinde saf be saf dizilip, hasır üzerinde otururlar idi. Ve hoca olacak zat-ı şerif «Okuyun bre!» deyü ün ettiği saat, cümle şagirdan bir ağızdan bülent avâz ile (yüksek sesle) kimi Filladion, kimi Oktoihos, kimi Psaltirion, kimi Apostolos[2], hasılı karmakarışık ve bir saatlik mesafeden duyulacak derecede okumaya başladıkta, Babil Kulesi'nin asrı tarzı bir şey olup, «Çingân (çingene) çalar, Kürt oynar», tozdan dumandan ferman kim anlar kim dinler faslına vardığından, o şamata arasında ben artık, sesim çıkabilisine, hocanın sakalının bam teline ve bıyığının cundalına küfür eder idim.

Bir de ders değiştirme sırası gelüp, onbeş yiğirmi çocuk birden hocanın huzuruna sebilhane bardakları tarzı dizildikte, hepisini birlikte işitmenin ihtimali olmadığından, şagirdandan bazıları derslerin kusur (geri kalan) tarafını kekeleyerek, nihayetine gelişin, artık hoca işitsin deyü «Otam althis en ti Vasilia su»[3] deyü kulağı dibinde bağırdıkta, güya temiz öğrenmiş gibi dersin değiştirilmesini bir takım cahil kafalara havale eder idi.

Ben ise kalfaların serveri (başı) olduğumdan, artık idare köşesinde oturdum, şöyle ki, çocukların kâffesi şerrimden korktuklarından, benim için hanelerinden fındık fıstık, hasılı kuş sütünden gayrısını taşırlar idi.

Ve yaz mevsiminde gündüzler uzun olmağın hocamız dahi rahat etmek için öğleden sonraca, çocukların bir miktar uyumasına ruhsat verir idi, artık o sırada çocuklar davar gibi sofa üzerine uzanıp, kiminin kıçı öbürünün başı üzerinde olduğu halde uyurlar iken ben uyanık bulunup, çocukların eteği eteğine diker, kiminin kulağına sinek sokar, öte tarafa devrilip uyurluğa vurur idim ve şamata ile çocuklar uyandıkta hocaya şikâyet ederler ve dayağı başkası yer idi.

Fitne fücurluğu gereği gibi çocuklarda tahsil ettikten son-

---

1 Bir çeşit ilkokul ki, büyük çocuklar küçüklere ders verirlerdi.

2 Okullarda ders olarak okutulan dua kitapları.

3 Luka İncili, bab 23, 42. İsa ile çarmıha gerilen iki kişiden biri «Egemen olduğun yere geldiğinde beni düşün» der.

ra, hocamdan dahi öç almak arzusunda bulunduğumdan, başladım artık ona da işler yapmaya ki, hatırıma geldikçe, gülmekten bayılıyorum. Vâkıa makbul şeyler değil, ama ne çare çocukluk başa belâdır.

Kâğıdı şerit tarzı keserek, fitil şeklinde büküp ucunu tükürükleyerek, attığım birle (atar atmaz) tavana yapıştırır idim. Bu usul hoşuma gelip, bir gün hocama doğru attım ise, bahıl olacak, vardı tâ alnının ortasına yapıştı ve hocam alnı boynuzlu gergedan yavrusuna benzedikçe, ben kitabı açıp okumaya başladım. Bu madde şagirdandan birkaçının kötek yemesine sebep oldu.

Hocamız gündüzleri uyuduğu vakit bilmem çok yediğinden mi, yahut işreti (içkiyi) ziyadece kaçırdığından mı, ayaklarından sürüsen uyanmaz idi. Bir gün böyle uyur iken gömlek kolasını eritip, usul usul yatağının yanına vardım ve bir tavuk yeleği ile yavaş yavaş gözlerinin kirpiklerine sürdüm ve uyanmak sırası gelinceye değin kurumuş ve uyandığı saat gözlerini açamayışın, kendisine bir hal oldu kıyası ile başladı bağırıp çağırmaya ve şamatasından mahalleli seğirdip, bir de hocayı gözleri âma (kör) gördüler ise, «Vah zavallı hoca kim bilir damla mı yoksa kara su mu indi?» deyü onlar acındıkça, hocamız çıldırma derecesine geldi. Nihayet o vaktin hâzık hekimlerinden doktor Dela Roka tabir ettikleri meşhur bir hekim celb olundu. O ise, «İtalya'nın Ankona ve Padova şehirlerinde tıp tahsil eyledim» iddiasında geziyor idi ise de, hekimliği rüyasında bile görmediğinden, şarlatancasına buna, «Sentorum tentorum mentorum[1] illeti tabir ederler, maazallah fena şeydir, akabinde göz kapaklarını kesmek lâzım gelir» deyü neştere davrandı ise, bana şu ettiğim iş için nedamet (pişmanlık) ve orman hekiminin şu hareketi için hiddet gelüp birden hekimin eline yapıştım ve kola kutusunu usul ile yatağın yanına bırakıp, «Be ey insan celladı! Bu nasıl Sentorum tentorum mentorum illeti oluyor? İşte şu kola kutusunu anlaşılan paramana[2] Efpraksia gömlek kolalamak için tertip ederek, şu rafa koymuş ve sıçan gezerken düşürmüş olmalı da, hocanın kirpiklerine isabet etmiş olmalı» deyü soğuk su ile yuyup, hocanın gözlerini açtım ise, artık kâffe-i şagirdan «Yuha çarlatan» deyü lemon kabukları ile hekim başını taşlayıp, taşra çıkardılar. Hocam o saat mü-

---

1 Latince kökten oluşturulmuş anlamsız sözler.

2 'Paramana' dadı demektir, 'Efpraksia' kadın adıdır.

teşekkür oldu ise de, benden şüphelenip teftişe kalkışacağını işittim. Ne yaparsın? Şimdi iş paramanada (dadıda) kaldı, çünkü kolayı kendisi tertip ettiğini söylemeli ki, boyamız açıklanmasın.

Paramana Efpraksia, doğrusunu söylemek lâzım gelir ise, hatırşinas (hatırsayar)' bir hatuncağız idi. Üç sene mukaddem (önce) dul kalmış ve ancak üzerinden yiğirmi bir Mayıs geçmiş henüz nazik ve nazenin, inadına beyaz idüğünden, labis (giyinmiş) olduğu siyah elbise lehçesine başka bir şule (renk, ışık) verir idi. Bu gün nasıl ise, hocamız pnevmatikosluk (Tanrı yolunu gösteren) memuriyetini de ifa etmekte olduğundan, gelip sin-ü silsilesini (soyunu sopunu) eksomologisis (günah çıkarma) üzerinde vasfederken, hocamız bunun iki kaşının ortasındaki inci tanesi gibi tabii beni görmüş ise, kız karındaşı merhumeye (ölü) benzetip, yeğeni olduğunu anlamış ve o günden sonra artık yemeğini pişirmek ve çamaşırını yumak (yıkamak) için bunu deruhde eylemiş (üstlenmiş) ve eğerçi arada yeğenlik lâfzı olmasaydı, elbette kötü diller neler diyemeyecek idi!

Bu cümle ile hocanın Anadolu'da vaki Sparta'dan olduğunu bilir idim ve Paramana'dan tahkik eylediğime göre, kendisi de Mora'daki Sparta'dan imiş, var ise hısımlar bundan 2.500 sene evvel Mora'dan Asya'ya hicret eden Spartalıların asrından olmalı idi. Her ne ise, neme lâzım, beni sokmayan yılan[1] bin yaşasın.

Hasılı, Paramana'yı kandırıp, zavallı hatun şerrine nenni (ninni) diyerek, kusurumu üzerine alıp ekimizi belli etmedi, doğrusu hocamız da Paramana'nın hiç hatırından çıkmaz idi. Ve ne etse, hoş görür idi. «Eşek eşeği ödünç kaşır» derler, ben bile kaç defalar hocamla şakalaşırken gördüm de, sükût ettim. Bu kadar şeyi de bana hoş görmesi farz idi.

Bir gün hocamın gezindiği sahaya burçak saçmış idim ve hocam öteden beri gelip şıpıdık pabuç ile salaya enine boyuna gezeceği anda, bir de üç beş burçak üzerine bastığı anda, ayağı kayıp boylu boyuna uzandı ve tahkike kalkışdıkta, bir de üzerimde burçak taneleri bulundu ise, artık hoşabın yağı kesildi, ne bahane bulayım? Derhal parmağımı sokup, cebimi deldim ve «Aman hocacığım, tabanını öpeyim, vallaha billaha benim ka-

---

1 *'Yılan' sözcüğü kitabın çoğu yerinde 'ılan' ya da 'ılan' olarak geçiyor.*

bahatim yok. İstanbul'da öküz çok bulunduğundan dedeme mostralık Anadolu'dan burçak göndermişler ve dedem bir miktar cebine koyup, Eminönü'nde bir zahire tacirine göndermiş idi, işte bak cebim delinmiş, burçak yere dökülmüş benim ne suçum var?» deyüp, bundan da lekesiz çıkdık, «Be ey mübarek hiç demek yok mu ki senin deden avukattır, şimdi zahire simsarı mı oldu?»

Fakat, bir gün hocam uyur iken, kavuğunun düğümünü yastık ile beraber dikmiş idim, pahıl olacak, son iğneyi bilmem nasıl çektim, ucu burnuna ilişin, hocam hopladı kaldı ve kavuğun tepesinde yeni moda püskül tarzı baş yastığını da sürükleyerek arkam sıra kovaladı ve o gün bana bir dayak çaldı ki felek de beğendi.

Nihayet, bir gün hocamın şıpıdık pabuçlarını yatak odasının kapı eşikliğinde mıhlanmış idim, hocam yataktan kalkıp taşra çıkacağı anda, bir de ayağını koyup hareket etmek istedi ise, kavuk bir yana, baş bir yana, kıç bir yana bir düşüş düştü ki, artık ne desen değer idi.

Malûm ki, hocamız Beyoğlu'nda vaki Panaia Kelisası'nın efimeros'u (papaz) idi. Liturgos oldukça Ayion Vima'da[1] arasıra yardım eder idik, ama onda da tek durmaz idik, bazı defa thimiastirion'a günlük yerine (günlüklüğe) kaya tuzu kor idik. Güya şenlik gecesi alay meydanındayız gibi, alırdı bir çatırtı patırdı ki, halk da taciz (rahatsız) olur idi ve bazı defa da Efholoyion (dua kitabı) elinden bıraktığı anda nişanını tebdil eder (değiştirir) idik, al sana bir dua yerine diğer dua okumaya başlar idi, biz de ötede gülmekten bayılır idik. Ve bazı kere yanlış okuduğunu proestor (ileri gelen) fark ettikte, asıl zayi ettiği dua bulunçaya değin, liturgia'yı (âyin) bertaraf ederek, kavga şamata etmeye başlar idi. Ve bazı defa da enfiye kutusunun içine gizlice siyah biber koyup, arkası kesilmeksizin aksırtır tıksırtır idik.

Hele bir gün bir iş yaptık, hâlâ hatırıma geldikçe tüylerim ürperir, dar sildi (az kalsın), öğleyin hocayı çıra yarması gibi tutuşturuyor idik. Şöyle ki, gündüz yatar iken, bir kav yakıp, giyindiği gecelik kavığının (kavuk) pammuğu arasına vazeyledik (koyduk) ve sönmemesi için el körüğü ile üfledik ve aheste aheste ateş içeri işleyerek, birden alevlendi ise, divane olmuş gibi yataktan taşra sıçradı ve tımarhane kaçkını misilli hav-

---

1 Ayion Vima: Ayinlerin yönetildiği ayrı yer.

lide (avluda) aşağı yukarı seyirtir iken, alev ak sakkalına sirayet edişin (sıçrayınca), artık cümle şakirdan su kovaları ile imdada seğirtüp, baştan aşağı gereği gibi vaptisledik ve aklı başına gelüp urubasını değiştikten sonra, maddenin bizden olduğunu anlayarak, koca bir sopa ile kudurmuş canavar tarzı üzerimize hücum eyledi. Ve küçük büyük demeyüp hepimizi siradan geçirdi. Filvaki şu tedibatta (cezalandırmada) hakkı var idi ise de bu kadar da vahşiyane hareket eylemesi Hak'tan reva mı idi? Mektepte ettiğim kusur için ne ise ne, evde ettiğim kabahat için dahi döver idi.

Ebemin bana olan zafiyet (düşkünlük) ve hüsn-ü teveccühü (yakınlığı) büyüyünceye değin devam etti ama, dedemin sertliği tecavüzatıma (saldırganlığıma) nisbetle tezyid eyledi (arttı) ise de, ebem araya girip, beni dövdürmediğinden, naçare gidip, hocama şikâyet eder idi, o mübarek de, beni dövmeye sebeb aradığından, Allah yarattı demeyüp, artık öcünü sırtımdan alır idi.

Mektepte edepsizlikten ve küfürbazlıktan başka ders arkadaşlarımın ve sair İstanbul'da münasebet kesb ettiğim sindaşlarımın (ilişki kurduğum yaşıtlarımın) himmeti ile başka başka uygunsuz huylar da peyda ettim. Şöyle ki: Gece dedem uyur iken cebini yoklar, para alır idim ve sonra gidip, refiklerim (arkadaşlarım) ile oynamak ve şekerleme alıp yemek gibi şeylerde sarf ettiğimizden, bana gayret verirler idi, bu da çok sürmedi, çünkü pnevmatikosuma dedemin koynundan gizli para aldığımı vasf etmiş idim, o dahi bana övüt nasihat ile bile gecede ellişer büyük metania[1] etmemi kanona[2] verdi kifayet etmemiş (yetmemiş) gibi, gitmiş dedeme ve hocama haber vermiş ise, artık hocam ile dedem de beni darb-ı şeditle tedip edüp ondan sonra tedbirli bulunmaya başladım.

Ben ne ise ne çocuk idim, kusurumu dedeme haber verdiği bazı mertebe ıslahatımı mucip (düzelmeme neden) olmuş ise de, bu mübareğin memuriyet-i ruhaniyesi faraizi (din adamlığı görevleri) mugayirinde bulunarak (aykırı davranarak) nice defalar kocasını karısı ve evlâdı ataları ile tutuşturduğu görülmüştür. Bu yolda pnevmatikoslara ibret olarak faraiz-i zimmetlerinin (üstlerine aldıkları görevlerin) ifasında büyücek dikkat etmelidirler.

---

1 Diz çökülp dua etmek.

2 Islah için verilen ceza.

İşte, pnevmatikosun bu gevezeliği, «Her günah derdere (papaza) söylenmez» fehvasınca, benim artık bir daha pnevmatikosuma bir şey söylemememe sebeb oldu.

Ne fena şeydir ki, atalar evlâtlarının hüsn-ü terbiyesi zımnında konuştukları çocuklarında ahlâk ve edebiyatından (görgü) sual etmesinler. Henüz on yaşıma kadem basıp, rüya nevinde dünyayı hissetmeye başlamış idim. Ve münasebet kesb ettiğim çocuklar da ben sinde idi iseler de, bilmem artık kimden ibret alarak, mektepten çıktığımız anda esna-i rahde (yolda) rast olduğumuz kızlara harfiendazlık (lâf atma) ve dil şakası ve el peşrefi ederler idi. Bu sırada bazı ayağı karıncalı kızlar cevap vermekten ve tebessüm etmekten hali olmadıkları için, bana bir hoş eğlence görünmekle, yavaş yavaş ben de bu yolda def-i gama meyliyet gösterip (gam dağıtmaya meyledip), refiklerime tefevvuk eyledim (arkadaşlarımı gölgede bıraktım) ise de, serden müptedilik (başımdan acemilik) geçinceye değin acep başıma neler gelmedi.

Evvel emirde (ilk önce) acemilik sebebine «Hamurunu yerim haa!» tarzı hanemizdeki hizmetçi kızlar ile cilvelenmeğe başladım, fakat bir gün el peşrefi ederken anlaşılan şirazeden çıkmışım olmalı ki, hizmetçi kızın biri «Dilin ile ne halt edersen et, fakat el peşrefi istemem» deyüp bana bet muamele eyledi ise de, imlaya gelmediğimden, gitmiş vuku-u hali (olup biteni) ebeme nakl etmiş. O mübarek de beni tekdir edecek yerde, vaktinden evvel şu kemalde (yaşta) böyle efkâr-ı mezmumeye çıkıştığıma taaccüplenerek (şaşarak), gülmekten bayılıyor idi. Ben artık yüz aldım, astarı beğenir miyim? Cesaretlendim, kim mani olabilir?

Bir gün hanemize misafireten on beş yaşında bir kız yeğenimiz geldi, gece uyur iken, usul usul yatağına sokuldum ve başladım ötesini berisini yoklamaya, yeğenim birden uyanıp, beni koynunda gördü ise, değil öyle incittiğime, illa ol kemal-i sebavette (o çocuk yaşta) [zira on bir yaşıma girmiş idim] öyle ise sululuk ettiğime hiddetlenerek, derhal kalkıp dedeme şikâyet eyledi. Elbette böyle töhmete göre, terbiye de lâyık olmalı idi.

Derhal beni tutup ayaklarımdan astı ve kötek atıp, beni o derece dövdü ki, hattâ evvelki kusurum sebebine kesb ettiğim (aldığım) yaralar onulmak üzereyken tazelenip, hem yaralarımdan hem burnumdan kan gelmeğe başladı ise, ebem gelip beni yarı canlı ipten indirdi. Ve bu madde sebeb oldu da iki ay dö-

şekte kötürüm yattım ve bir miktar akıl koyup, artık bir daha kendimden büyük bir hatuna sarkıntılık etmemeye yahut evvel emirde rızasını tahsil etmeksizin (izinini almaksızın) ilişmemeye and şart eyledim.

Nihayet, kinon Sholion'da (ilkokul) âdi okumayı gereği gibi tahsil ederek, eklesiada kanonarhosluk[1] etmeye ve 24 hurufatı havi olan «Avros den prohoes kiklops fthongazete mirmiks[2] kelimesini gereği gibi yazmağa başladım ise, artık Ellinikon Sholion'a girdim.

Ol asırda Beyoğlu'nda Papa Filaretos namında Yunanicede meşhur bir âlim zat var idi, hiç âlim değil ise de, böyle tevatür olur idi.

Kâffe-i dersleri temiz yazılmış ve o asırda istimal olunan psihagogia [ince yazılı şerhler ile] döşenmiş idi. Kütüphanesinde Hrisolora'dan[3] Thukidides'e değin sıra ile mücellit (ciltli) 14 pare kitabı mevcut idi ve bunun mektebine hizmet eden şagirdan altı, nihayet sekiz sene zarfında hatmedip çıkarlar idi. Bu surette artık âlim denilmez mi ya? Her ne hal ise Esopos'un masallarını ezberden ders verir idi, ancak Lukianos'un Nekriki Dialogi (Ölüler diyalogları) denilen derslerine geldik ise, ol kadar ilmi var iken, zaten almış olduğu derslerin cüzlerine müracaat etmedikçe bir satırını dahi şerh etmeye muktedir değil idi ve hattâ suhulet (kolaylık) göstermek için, kendi cüzlerini bırakır idi ve biz de kopyasını [suretini] çeker idik.

Ben öbür refiklerimden daha dekbaz (oyunbaz) olup, hocamızın ilminin ne raddede olduğunu anladım ise, bir gün tecrübe etmek için, ders cüzlerini mahsus gizledim ve ders vermeye oturdukta, cüzleri arayıp bulamadı ise, aniden bir şiddetli baş ağrısı zuhur etmekle, dersi ertesi güne havale etti ve o günden sonra artık cüzleri meydana bırakmadı.

Bu cümle ile biz hocamızdan pek hoşnut idik ve eğerçi üç çeşit gramatiki [sarf] (gramer) verüp de bizi ezberden öğrenmekliğe mecbur etmeseydi, daha ziyade hoşnut olacağ idik, gidi mübarek! Efimerios Pappa Yani'de zayi etmediğim

---

1 Tek sesli kilise korosuna katılma.

2 İkramda bulunurken, Tepegöz karınca kadar inceliyor anlamında.

3 Asıl adı Dimitrios Hrisoloras (İ.S. XIV-XV): Din, politika adamı, filozof. Birçok eseri vardır.

akılı, az kaldı bana zayi ettiriyor idi. Ve bu sebepten Elinika'dan (Yunanca'dan) ikrah ettirdi (tiksindirdi). Başka türlü çare yok, ya öğrenip bitirmeli, yahut dersi kısaltmalı idi, tuttum efendim Laskaris'in ve Vendoti ve Gazin'in gramatikilerini yırttım, nöbet şekeri kellesi tarzı sivri bir kavuk yaptım da Karnaval [Apokreo] haftası başıma taktım, halk görüp taaccüp eyledi. Çünkü her birini sırası sırasında vazetmeye (koymaya) çalıştım ve Arthra (harf-i tarif), Ptosis (isim halleri), Klisis (isim hallerinin türleri), Siziğia (başka çeşit isim halleri), Hronos (zaman) ve Anomala Rimaları [gidi Allah'tan bulası Anomala Rimalar] (kural dışı fiiller) öyle bir döşemişim ki, mekteplerde benim kavuk dördüncü gramatiki yerini tutabilir idi.

Ne çare biz bir yandan dersi kısaltır idik, hocamız öbür taraftan birtakım tohaf ve tohve (tuhfe, ince) masallar ve dersten sonra yakası açılmadık eski yeni hikâyeler nakli ile (anlatarak) kusur kalan yerini doldurur idi. Ve bizim serbest mükâleme edip konuşmamıza müsaade eder idi. Hiç olmaz ise mektebe bir iki gün gelmediğimizde Efimerios Pappa Yani gibi üzerimize canavar tarzı hücum birle dövmez idi. Nasıl anlatayım, nur içinde yatsın! Hasılı mayası hoş ve pek latif adamcağız idi. Malûmatı kısır ve ilmi zayıf iken, şu halimliği (yumuşaklığı) ile Pappa Yani'nin vahşilik ile öğrettiğinin üç mislini öğretebildi ve eğerçi ikinci sene panukla (veba) elimizden kaldırmasaydı, onun iki üç misli vakitte tahsil ettiğinin kâffesini biz üçüncü sene tahsil edeceğidik.

Bundan sonra, hımhım ile burunsuz biri birinden uğursuz birkaç hoca değiştirip, bir feyiz bulamadım. Nihayet şükürler olsun bir fazıl (erdemli) ve sahihan (gerçekten) âlim Kosmikos[1] hocaya rast oldum, o ki bana gereği gibi Elinika'yı öğrettikten sonra; halimane (yumuşak) usulu ile en büyük kusurlarımı da tashih eyledi.

Dedem böyle feyzimi gördü ise, artık Evropa lisanları da öğretmek isteyüp, beni Beyoğlu'nda Santa Maria'da[2] bir frenk pappasına verdi. Ve ondan Fransızca, İtalyanca ve bir miktar İngilizce ve İlm-i rakam ve Tarih ve Coğrafya tahsil eyledim.

---

1 *Papaz olmayıp, cemaatten bir kişi.*

2 *İstiklâl caddesinde Tünel yönündeki büyük Katolik kilisesi.*

Ve yiğirmi yaşına kadem (ayak) bastığımda, artık Beyoğlu'nda delikanlılar arasında çiçek ve server (baş) idim, çünkü ol asırda benim kemalimde (olgunluğumda) ben kadar lisan ve okuyup yazmayı bilen delikanlı pek nadirattan idi ve parmak ile gösterirler idi.

DÖRDÜNCÜ BAB

DELİKANLILIĞIM BEYANINDA

Her şeyde mükemmel olmam için mücerret (salt) ayak oyunlarını da tahsil eylemem iktiza eder (gerekir) idi, zira o asırda bile vals ve kadrillia bilmeyen delikanlılar mütemeddin (uygar) ve hüsn-ü terbiyeyi şamil (iyi terbiye görmüş) sayılmazlar idi. Halk ile üns-ü ülfet (anlaşma ve kaynaşmada) etmekte kimseye danışmadım ve öyle bir tahsil eyledim ki, kâffe-i delikanlıların serveri idim.

Nasıl nakledeyim! Beyoğlu aşk-u sevdanın ve alâka tabir ettikleri mübarek merakın mektebidir. Meğer avcı müptedi (acemi) ve celb etmenin yolunu tanımaz ola, bu da pek nadirattandır.

İstanbul'un nisa [dişehli] taifesinin kalpleri pek naziktir. Ve ahalisi kâffe-i milel-i muhtelife (çeşitli milletlerin tümü) ile münasebet kesbi ile akd-ı izdivaç eylediğinden (evlendiğinden), her milletin huyundan ve tüyünden ve zaafiyetinden kapmışlar desem caizdir (yeridir).

İptida-i emirde (daha) doğuşumdan nazik olup, ülfet ettiğim (anlaşıp kaynaştığım) delikanlılar da nisa taifesine meliyette (yönelmekte) bikusur (kusursuz) olduklarından, kaçan (ne zaman ki) delikanlılık yaşına kadem bastım ise, az vakit zarfında bu yolda derslerde o derece feyiz buldum (ilerledim) ki artık «irade-i cüziye» elden gidip, kendimi zapt edemez oldum. Ne çare ki, hepsi var, biri yok idi, onsuz da bu âlemde hiçbir şey olamıyor. Malûm ki bir maşukanın (sevgilinin) muhabbet ve meylini celb ve kesb etmek (çekmek ve elde etmek) için, para lâzımdır. O mübarek de daima tavaf ettiğinden, çok

defa fülusa (paraya) muhtaç idim. Para mı dedin? Hak eriştire, ah gele idi!

Dedem mübarek, bir müddetten beri benim için iyi ümit etmeye başlayıp, vakt-ü hali (durumu) de pek hoş idi ise de, o da asıl iktizama kifayet (ihtiyacıma yetecek) edecek miktar akçe verir idi. Bereket versin ebeme ki, arasıra kirli çıkınları beraber bölüşür idik. Ama ihtiyar olduğundan canını da kayırması farz (gerek) idi, işte bu ecilden (sebepten) pappaslar bugün Sarandaliturga,[1] yarın Paraklisis ve Ayiasmos, ferdası (ertesi) gün Meridohartia ve Efheleon[2] yazacağız, bre gidi yeni ayia lipsana gelmiş, günahların mağfireti ve canın kefareti için voitia (yardım) etmeli derken falan filan, olanca parayı dek ile (hile ile) çekmekte olduklarından, bazı defa bana verecek para artıramaz idi.

Ebemin bu halini bildiklerinden, Ayion Oros'tan (Aynaroz), Tur-i Sina'dan, Kudüs'ten, Kıbrıs'tan, Meteora'dan ayia lipsanalar (kutsal emanetler)[3] ile voitia (yardım) toplamaya gelen keşişlerin cümlesi ilk soluğu hanemizde alırlar idi. Ve ebemi cennetlik etmek için dedemden gizli altun ve bazı yüzük ve bilezik kırıkları, bazı endamı ile gerdanlık ve küpe alırlar idi ve arasıra bir top Şam kutnusu (pamuklu kumaş) ve Bursa çitarisi (kumaşı) de verilecek olur ise, güçenmezler idi. Bak tuhafa ki o asırda Patrikhane tarafından böyle şeylere dikkat olunmadığından, yahut dikkat olunacak sırada rüşvet yedirerek halkı soyduklarından, asıl manastırlılardan başka manastır namı ile bazı taklit keşişler de eksik değil idi. Ve birtakım gümüşlü kemikler de taşıyarak ayia lipsana ismi ile aldatırlar idi.

Bir gün Methodios isminde, Ayion Oros'danım (Aynaros) deyü bir keşiş gelmiş idi. Ayion Oros'un a/b u havası (suyu ve havası) pek hoş olduğundan mı, yoksa iyi yiyip içtiğinden mi, o derece beslenmiş ki boynunu bocurgat (manivela) çeviremez

---

1 *Paskalyaya kadar kiliselerde yapılan 40 ayin. Hayatta olanların ya da ölülerin ruhu için yapılan duadan önce isimlerin yazılı olduğu kâğıtlar.*

2 *Çeşitli dua biçimleri.*

3 *Eskiden, katolik ve ortodoks kiliselerinde, özellikle halkça saygınlık gören ermişlerin ölüsünden kalan, saç, kemik vb. parçaları gibi onlarla ilgili eşyalar. Katoliklerde relique.*

idi. Şarap içmez, rakının kokusundan hoşlanmaz, et yemez, suyu üfürür içer, başı yerden kalkmaz, ip kuşanmış, kıl gömlek giyinmiş, iç yüzünü bilemem ve ağzı daima pıtırdar, bilmem artık dua mı okur, yoksa desise mi düşünür idi. Encam ki, amellerinden Ayion Oros'lu olmayup taklit olduğu anlaşıldı ya, ne çare.

Hanemize ilk geldiği gün bir ineğimiz buzağılamış idi, bunu vesile ederek ayağının kademini (uğurlu geldiğini) vasf etmeye başlayıp, bet berekette bile gelecek, «Ay ne güzel dana imiş, bu dana Panayia'ya (Meryem anaya) hibe olarak, manastırın havlisinde (avlusunda) beslense, ineğiniz gelecek sene ikiz doğurur» deyü ebemi kandırmış, nihayet danayı manastıra avdet edeceği vakit almaklığa karar vermişler.

Bunu işittim ise, derecesiz canım sıkıldı, ebem kanmaz, dedem duysa olmaz, artık Pater Methodios'u yakalamalı idim. Usul perdeden bir defa kendisine açtım. «Efendi yılan kemiği yenmez, bizim kocakarıyı iğfal etmekten dûr ol (uzak dur), danayı alma» dedim, ama imlaya gelmedi, artık desise ile boyasını açığa vurmak iktiza-i halden bulundu (gerekti).

Atalardan kalma bir kavl-i sahihdir (doğru sözdür) ki, «Kovma muhanneti (alçağı) yarar edersin.» derler. Halbuki bizim dana faslı bana dağ-ı derun (gönül yarası) olduğundan, şu Pater Methodios'un izine düşüp ne ahlâkta bir âdem olduğunu anlamaklıya niyet etmekle, bununla artık sıkca konuşmağa başladım.

Bir gün öğleyin vakti Avgustos'ta Panayia perhizi[1] olduğu takdirde Galata'da bir çıkmaz sokak içinde vaki odasına vardım ise, sofra üzerinde buldum ve aniden sofranın çekmecesi sürüldü ve Pater Methodios'un lehçesi bozuldu ise, «Sebep ne ola?» deyü taaccüp ederek, şüpheye zahib oldum. Bir de dikkat ettim ki, sofranın üzerinde haşlanmış fasulye, onun da yağı yok ve bir miktar da zeytin taneleri var ise de «Eller İsav'ın elleri, ama ses İakov'un sêsi» faslınca[2] taze pişmiş tavuk rayihası (kokusu) da eksik değil. Rüya olmasın deyü gözlerimi ovuşturdum, iyice dikkat ettim ki, filvaki fasulye ile zeytindir. Pater Methodios çekmeceyi sürdü, maddeyi nihan etti (sakla-

---

1 *Meryem Ana'nın ölüm yortusundan önceki perhiz (1-15 Ağustos).*

2 *Bk. Aht-i Atik, Tekvin 27/22.*

dı) ise de, «Gıcırtı gıcırtıya uydu, ama kokuyu ne yaparsın»* tefhimince, şu meydanda cevelan eden (dolaşan) burcu burcu koku acep ne idi?

Bu arada sokak kapusu vuruldu. Pater Methodios pencereye yanaşıp sokağa baktı ise «Ay muhip (sevgili) karındaşlarım gelmiş» deyüp seğirtti kapuyu açmaya, ben dahi fırsat bulup, seğirttim sofranın çekmecesini açmaya, ne bakayım, al sana taze pişmiş ve sade yağ ile kızartılmış bir tavuk ki, elçiler sofrasına lâyık. Bir de dolabın kanadını açtım, ne bakayım? Kuş sütünden gayrisi mevcut. Alâ Kıbrıs kumandariası (Kıbrıs şarabı) mı dersin, Sakız mastikası (Sakız rakısı) mı istersin, Eminönü çiçekçi dükkânlarında bulunmayan çeşit çeşit meyveler ki lânazar (hiçbir yerde göremezsiniz), şampanya, bordo, apsent, amer (biter), Old Tom (bir tür cin) amberiye (anber likörü, rakısı), brant (brandy), rom, konyak bunların lâkırdısı bile olmaz.

Etyemez efendi onun orasını gazino ile çiçekçi dükkânına döndermiş. Ben hele evsahibinin çorbasının tuzsuz olduğunu** anlatmak için, tavuğu yaylığıma sarıp, sakomun cebine indirdim, bir de şampanya atıp, hiç orda değil gibi yerime oturdum.

Bir de bunlar sökün etti. Baktım ki Methodios efendi yanısıra dört nefer dahi keşiş ile gelip, «Mösyö Favini, size karındaşlarımı tavsiye ederim» diyerek, birer birer bana isimlerini

---

* *Evailde (vaktiyle) bir ağanın delikanlı çubukçusu olup, bir gün birkaç misafir geldiği anda, çubukçu çubuğa ateş koyacağı sırada, pahıl (rastlantı) bu ya, bir kavara (osuruk) kaçırmış oluyor. Oğlan bu vakıaya mahcuplanarak, kusurunu belli etmemek için, ortadaki tütün tatatukasını sürüp, gıcırdatmış ise de, ağası hicaplanıp, «Ulan gıcırtı gıcırtıya uydu diyelim, ama kokusu duruyor» demesi var.*

** *Zaman-ı atikde (eskiden) bir âdem bir haneye misafir olup ev sahibinin çıkardığı çorba tuzsuz imiş ise de, ağzını yumup yutmuş ve ondan gelip bir günlük yol aldıkta, nadim olmuş, «Vay, ben niçin çorbanın tuzsuz olduğunu hane sahibine haber vermeyeyim? Şimdi bu beni ahmak zanneder» deyip, bir günlük yoldan geri dönerek, hane sahibine, «Yahu misafiri ahmak zanneyleme, çıkardığın çorbanın tuzu yok idi» demesi var.*

ve ne taraftan geldiklerini haber verdi. Bunların lehçeleri hoşuma gelmedi. Yakayı ele vermiş kalpazan güruhuna benzer idiler.

Meğer bunlar taklit keşişler olup, beşi bir vücudun beş havasları (duygu) tarzı şirket teşkil etmişler ve Memalik-i Mahruse'de (Osmanlı ülkesi) cevelan ve deveran ederek, beheri birer manastır namı ile taklit aya lipsaanlar (kutsal emanetler) ile halkı aldatıp, para toplarlar ve huruç heybeleri öksüz çocukların ve dul hatunların parası ile doldurdukta İstanbul'a hesap görmeye ve ganimetlerini paylaşmaya gelirler imiş, bunu da nasıl anlayabildiğimi haber vereceğim.

Merkum (sözü geçen) keşişlerin maiyetinde ipotaktikos ünvanı ile onbeş onaltışar yaşında birer de hizmetçi çocuk var idi. Fakat, Pater Methodios'un ipotaktikosu (hizmetçisi) yok idi, çünkü ileride vasfını ettiğimiz paramana Efpraksia artık kalograya (rahibe) olarak bunun hizmetine girdiğinden başka ipotaktikosa hacet kalmamış idi. Çocuklar huruç heybelerini yukarı çıkarırlar iken, bunlara yardım ettim. Ve merdivenden çıkarken, ayağıma bir şey dokundu, baktım ki, derunu (içi) evrak dolu bir cüzdan. Kaptığım saat cebime gizledim. Ve yukarı çıkıp «adio» diyerek ordan hanemize geldim. Onlar onda dertleşmede olsun, gelelim cüzdan faslına.

Evvel emirde, Pater Methodios'un aşkına tavuğu gövdeye attım ve afiyeti için bir iki de şarap nuş edüp, gereği gibi keyfini çıkardıktan sonra, cüzdanı açtım. Ve yiğirmi otuz pare mektup çıkardım. Ve mütalaa ettikde (okudukta), bunların kâffe-i esrarına vâkıf ve âşina oldum. Bunları vasf etmek ayıp olup, bazı mertebe aynımıza (kendimize) dokunur ise de, Din-i mübinimiz böyle utanmaz dolandırıcıların âleti olmamak ve milel-i muhtelifeye (çeşitli uluslara) kepazelikten kurtulmak için vasfı lâzım gelir ki, Eklisiamız bu misilli dolandırıcılara iyice dikkat eylesin de zemme badi (kötülemeğe sebep) olunmasın.

MEKTUPLARIN MEALİ (İÇERİĞİ) BEYANINDA

Mektupların kâffesi de bu beş keşişlerin miyanesinde (arasında) muhaberattan (haberleşmeden) ibaret olup, lâyıkı ile kopyaları da tutulmuş.

Ve anlayışıma göre, Pater Methodios İstanbul'da sakin olmaya (oturmaya) karar kılıp, öbürleri ile daima cevaplaşır

imiş. Dört keşişlerden biri Sergios tesmiye olunup ..... manastırı namına Pissidia eparhiasında (böge) yani Hamid Teke ve Tirkemiş (Burdur) sancaklarında terler ve ağlar bir Panayia (Meryem ana) glikofilusa ikonası[1] ile toplar imiş.

İkinci keşiş, Nektarios tesmiye olunup ..... manastırı ismine, Ayios Hristoforos'un aziz karası [başı] diye gümüşlenmiş bir kelp (köpek) kafası ile Filadelfia (Alaşehir) ve Ankara eparhialarında âlemi dolandırır imiş*.

Üçüncü keşiş Pelagios tesmiye olunup, güya İisus Hristos'un binmiş olduğu merkebin bir gümüşlü ayağı ile ..... manastırı ismine Efesu [Manisa] ve İliupoleos [Aydın] eparhiasında halkın gözlerini boyar imiş.

Dördüncü keşiş İoasaf tesmiye olunup ..... manastırı ismine Amasya, Tokat, Kastamonu, Safranbolu, Sivas ve Trabzon taraflarında acaip bir kuş kanadı yeleği ile Mihail Arhangelos'un (Mikail) sağ kanadından düşmüş diye halkı iğfal etmekte imiş.

Meğer, Methodios efendimiz dahi Ayia (azize) Analipsis Ayia Lipsanası ile... manastırı ismine, Kayseriye ve Konya eparhiaları (bölgeleri) ahalisinin gözlerini açmaya gitmiş imiş, onların gözleri zatından açık olduğundan, dar silip (az kalsın) kuyruğu faka kıstırıyor imiş. Bereket versin onda kesb ettiği parayı bir ruhbana (rahibe) teslim ederek yakayı kurtarmış.

İşte, mektuplardan anladığım bunlardır. Fakat, halkın malûmu olmak için bazı mektupların suretlerini derc eylemekliyim iktiza-ı halden (durum gereği) ise de, ucu aynımıza (kendimize) dokunacağından, burasını istemiyerek sükût ederim.

Fakat şunu ifade edebilirim ki, şükürler olsun bir müddetten beri Anadolu'nun ekseri beldelerinde sholionlar (okul) küşad olunmaya (açılmaya) başlayıp, halkın gözleri açılmağ ile, bu misilli şeyleri teftiş ve tecessüs etmeye başladıklarından, meşhur derebeyi Köroğlu'nun «Tüfenk icat oldu, mertlik bo-

---

1 Kucağındaki İsa'yı sevecenlikle öpen Meryem Ana.

* *Malum ki Ayios Hristoforos Hindistan'ın Kinokefalos (köpekbaşlı) denilen taifesinden olduğundan, bazı cahil ressamlar [zoğrafoslar] bilmeyerek, köpek kafalı yaparlar, bunu ise eklisiamız (kilisemiz) kabul eylemez ve vebaldir, Ayios Hristoforos çehreleri söbi bir kabileden olduğundan kinokefalli (köpek başlı) tesmiye olunmuşlar ise, bunu da köpek kafalı mı tersim etmeli (resmetmeli) idi.*

zuldu» dediği faslınca, Anadolu'da mektepler icad olalıdan beri bazı Allah'tan korkmaz din kavaflarından boyası açıklamış ve hrisovulon tabir ettikleri tirşe kâğıt (parşömen) üzerinde Rum İmparatorlarının tasdiknamesi ile makbul olmuş ayia lipsanadan maadası ifadesi kabule şayan (değer) görülmediğinden, varan taklit keşişlerden ayia lipsanalarını tasdik eder hrisovulonlar teftiş etmeye başlayışın, hoşabın yağı kesilmiş.

Fakat bir hal var ki, dünyada mezhep zayi olsa, dişehlilerin kalblerinde bulmak lâzım gelir. İşte tabien (yaradılıştan) mezhebe müptelâ (düşkün) olan dişehli taifesi yine evvelki itikatlarından dûr olmayup taklit keşişler de imlaya gelmeyerek işlerine devam etmek üzereyken, ağlayan ve terleyen Panayia'nın (Meryem ana) sebebi açıkla(n)mış, şöyle ki: Gezdiren taklit keşiş ucu fuskalı (fıskıyeli) ve iğne yurdu kadar ucu delikli bir gümüş masura yaptırıp, yeninin içine gizler imiş ve okumak arasında gizlice basıp, suyu fışkırtır imiş.

Ve Mihail Arhangelos'un (Mikail) kanadının yeleğidir deyü tavus kuşu yeleği taşıyan keşiş bunda «Keramet vardır, ateşle yanmaz» derken, bir gün zor ile elinden alıp, ateşe atmışlar da yakmışlar. Ve Ayia Analipsis'in lipsana'sını taşıyan keşişe Ayia Analipsis'in memleketini sual etmeye başlamışlar.

Hasılı, her bir taraftan çarklarına taş koyup, işlerine mani olmakla, çareleri kesilip, artık timion hsilon (Haç'ın bir parçası) deyü abanoz ağacı parçaları satamaz olduklarından, İstanbul'a gelmeye mecbur olmuşlar.

Rossia (Rusya) devleti malûm ki dinine kavi (sağlam) bir itikatlı devlettir. Ama ayia lipsanaların Rossia toprağında gezdirilmesini yasak ettiğine ben pek çok teaccüp ediyor idim, meğer İmparatoriçe Ekaterina tahta cülûs ettiğinde (çıktığında, 1724) altı ayda 4 taklit keşiş Ayia Ekaterina'nın ayağı diye 4 ayak götürmüşler imiş. Ayia Ekaterina'nın ayion lipsanası ise yalnız Tur-i Sina'da bu ana değin müstakilen mevcuttur, değil ayağının, illa saçının bir telini almanın ihtimali yoktu. Ekaterina Sultan'ın başlıca gücendiği bu oluyor ki çünkü nihayet bir ayak ile beşinci olarak bir keşiş dahi zuhur etmiş idi. Artık bunun üzerine hiddetlenip yasak etmiş ve hâlâ yasaktır.

Mezkûr (sözü edilen) cüzdanda bulduğum mektupların kâffesini nakledecek olsam başa çıkmaz.

Hasılı, bunların kâffesini toplayıp, doğru patrikhaneye git-

tim ve beşinci Grigorios (1808 - 1822) nam Patrik efendiye teslim eyledim.

Ve akabinde yasakçılar tayini ile keşişlerin beşini de celp ve lakırdı söyletmeksizin, Allah'a yakın olsunlar diye Meteora'ya[1] gönderdiler. Ve topladıkları eşya zannımca patrikhanede zapt olundu.

Şu hareketim vakıa bir nev müfsitliktir (fesatlıktır), ama günah var âdemi cennete götürür, günah var âdemi cehenneme götürür, benim ise bu ettiğim günah cennete götüren günahlardandır. Zira, halkı birtakım din kavafı dolandırıcılardan ve dolandırıcıları dahi canları helâkinden (yok olmaktan) kurtardım ve bizim dana da manastıra kısmet olmayup, hanemizde kaldı. Gelelim şimdi hikâyemizi bıraktığımız mahalle.

Dedem namus için elbisem hususunda nekeslik (cimrilik) göstermediğinden, süs ve kıyafetim yolunda olup, iki dirhem bir çekirdek idim, ancak filus (para) mafiş, kisedar (vekilharç) efendiye sıçan düşse, kafası paralanır idi. Hasnalıkca dersen (güzelliğe gelince), güzelliğime diyecek yok idi ve bundan başka asırca icap eden (çağa uygun) teşrifat ve taltifatta (iltifatta) kusurum yok idi. Bu cümle ile işler icra edemez (yapamaz) idim.

Ya ülfet (ahbaplık) ettiğim kızların arasında aşk u sevdadan ve alâkadan anlayan nadirattan idi. Yahut bu hallerimi sinimin (yaşımın) küçüklüğüne vermeyüp, ihtiyat ederler idi, yahut manguletin killetinden (mangırın azlığından) iskele başına yanaşmazlar idi. Zannıma göre başlıca sebep de bu olmalı idi. Şunu bilirim ki bülbül gibi şakıdım, mir-i kelâm (söz ustası) gibi lisan sarf ettim, ancak hiçbir kızın kalbini celb ve kendime muhabbet ettiremedim.

Hasılı, sevdalı göründüm, «Yandım, Kerem'in arpa tarlası gibi tutuştum»[2] dedim, kendimi denize atacağım, boğulacağım, zehir içeceğim deyü ihafe ettim (korkuttum), yine çaresini bulamadım, gidi Allah'ın zalimleri ben böyle bulundukça onlar gülüp istihza (alay) ederler idi, fakat size günahımı da söyleyeyim ki, hiçbirine sahih olarak meyl ve alâka etmemiş idim. «El kalbi min el kalbi ilel kalbi sebile» [gönülden gönüle yol geçer] derler, var ise onun için onlar da bana meyl edemedi-

---

1 *Yunanistan'ın Tesalia bölgesindeki manastırlara verilen ad.*

2 *Anadolu'da kullanılan bir deyim. Orhan Kemal'in «İspinozlar» adlı yapıtında da geçiyor.*

ler. Benim ise muradım def-i zaruretle (sıkıntımı gidererek) vakit geçirmek idi.

Ama sindaşlarım ve refiklerim (yaşıtlarım ve arkadaşlarım), bana fütuhatlarını (aşktaki başarılarını) naki ettiklerinde, ben ise ol kadar ehliyetli ve kabiliyetli iken, hiçbir şey icra edememekliğim bana dağ-ı derun (dert) olur idi. Ah! ne çare ki, bab-ı alâkanın (ilgi kapısının) ve meyl-ü muhabbetin (sevda eğiliminin) anahtarı bende yok idi. O ki paradır.

Bir gece bir dernekte bulundum ve alâka ve meyl-ü muhabbet gösterdiğim kızlardan birkaçı onda (orada) hazır bulundular, gidi melunlar, var ise miyanelerinde (aralarında) dertleşir iken hepisine de bir siyakta (tutumda) bulunduğumu anlayarak, benden öç almaya ittifak eylemişler. Artık aldılar bizi öne ve girdiler yola ve başladılar istihza edüp takılmaya, şöyle ki:

«Çelebi Aleko Favini, ben ise Vallahi zatınızı şu mahut madde için bundan gittiniz kıyas ederek, çok kederleniyor idim, elhamdülillâh yine sizleri sağ ve salim gördüm» dedi biri. «Ay, Mösyö Aleksander sizi bugün görmekliye müyesser olduğum için fahriyetimi vasf etmekten acizim, anlaşılan yaranız pek koyak (dokunaklı) olmamalıydı, şükürler olsun Rabbimin keremine ki, beni keder ü elemden emin eyledin» dedi diğeri. «Görünüyor ki, zehir o derece tesirli değilmiş. Ah gidi zalim! Beni elem deryasında gark edecektin. Allah aşkına olsun Mösyö Favini bir daha böyle divânelikler etmeyin» dedi öbürü. «Şükürler olsun, asıldığın urgan zayıf, ya dal çürük imiş de, kopup telef olmamışsınız, tövbe ettiğinize teşekkür ederim» dedi dördüncüsü ve beşinci cevaba ağaz edüp (başlayıp) «Var ise denize düşmekten sizi dalga meks etti (durdurdu), hakkınız var, bir âdem boğulacak olduktan sonra asude havada boğulmalıdır. Rica ederim Çelebi Aleko tebdil-i efkâr eyleyin (fikrinizi değiştirin) zira bu kadar muhabbet ettiğiniz matmuazeller size meyl ettiklerini beyan etmiyorlar ise de, bilmezsin ki bir defa ölecek olur isen, ne raddede (derecede) kederlenecekler ve artık dünyada yaşamamızın ihtimali yoktur» dedi.

Gidi hıyânetler! Bu kadar zevk u istihza (alay) kifayet etmemiş gibi birtakım yakası açılmadık mahitablardan sonra, «Ee Mösyö Favini yetişir oldu bizi yakıp kavurduğun, artık içimizden hangimizi ziyade sevdiğini haber ver de, öbürleri ona göre akıllarını başlarına toplayıp rüzgâra karşı savran (de-

veci) başı tarzı leblebi tozu yiyip, kendilerini aşkınızla harap eylemesinler,» dediler*.

Ben ki bu kadar akıllı, dânâ (bilgili) ve açıkgöz idim, bunların bu istihzalarına dilim tutulup, cevaba liyakatım (gücüm) kalmadı ve bu hakaretlerinden o derece incindim ki, cevap vermeksizin andan hiddetle def oldum gittim ve bir daha ol yezid matmuazellerin meclisine ayak basmamaya and u şart ettim.

Ne çare ki ahbaplarımın nisa taifesi hakkında çeşit fütuhatları bana endişe verdiğinden, gûya asr-ı Yunaniye'de (eski Yunan'da) meşhur Themistoklis yine meşhur Miltiadis Marathon kavgasında fütuhat kesb ettikten (zafer kazandıktan) sonra, aklını başına toplayarak, terakkiyata (ilerlemelere) yüz tuttuğunu görüp de, sebebini sual edenlere, «Ne yapayım, Miltiadis'in fütuhatları beni uyumaya bırakmıyor [Uk ea me kathevdin to tu Miltiadu tropeon)]1dediği gibi, ben dahi ahbaplarıma nisbetle yeni maşuka ve mahbube (sevgililer) bulmaya devam eyledim. Bir mahalde, iki karındaş kerimeleri iki nefer (tane) güzel ve nazenin ve şayan-ı alâka (ilgiye değer) kızlar var idi, bir vesile ile, bir gün hanelerine gidip, görüşür iken, aşk u sevdalarından nalân (inleyen) ve tutuşup giryan (ağlayan) olduğumu anlattım ise, bunlar ikisi birden «Ay, Mösyö Favini, sizin biz bâkirelere alâka etmeniz bize şereftir ve sizin gibi nam u şöhreti meşhur bir zade delikanlının indinde (gözünde) şayan-ı muhabbet (sevgiye değer) olduğumuz için kendilerimizi bahtiyar ve müftehir (övünçlü) addederiz. Acep nice kızlar zatınızla muhabbet etmeye fırsat bulmuşlar iken, faydemend (faydalanmış) olmadıklarına ne raddelerde kederlenerek, bizim iftiharımıza haset edecekler (kıskanacaklar) ve hırslarından çatlayacaklar? Tamam iyi rast oldu, ki biz de cabeca (yer yer) seyrangâha gidip def-i gam etmek için zat-ı âlilerinize misilli bir zadegâna (soylu kişiye) muhtaç idik, şükürler olsun nail olduğumuza (eriştiğimize)! Bu gece bizimle Beyoğ-

---

* *Vakti ile bir savran başı deveye binip, yola revan olmuş ve yemek için almış olduğu leblebi tozunu rüzgâra karşı ağzına atmaya başlamış ise, bir okkadan bari (hiç olmazsa), elli dirhemi boğazında kısmet olmadığından, beyhude şeylere «Savran başının leblebi tozu» tabir ederler.*

1 *Miltiadis'in başarıları uykumu kaçırıyor.*

lu Küçük mezarlığına[1] def-i gam etmeye gelir misin?» dediler.

Ben dahi bunların medhiyelerini (övgülerini) tamamen dinleyerek, ferahımdan firkat basup (duygulanıp) ağladım, zira dert söyledir, aşk ağladır derler ve afitaba (güneşe) hiddetlenir idim ki, niçin bir an evvel afakdan (ufuklardan) def olup da mah-i tabana (parlak aya) meydan vermesin.

Nihayet, tekliflerini kemal-i memnuniyetle kabul ederek, akşam namazından sonraca kaşık çalımında kendime çeki düzen verüp, soluğu kapularında aldım ve onlar dahi süslenip, iki dirhem bir çekirdek oldukları halde koltuklarına girdim. Güya Akdeniz'e kaptan, Mısır'a sultan nasb olunmuş gibi ferahımdan ağızım kulaklarıma ulaşmaca aheste aheste giderek, Küçük mezarlığa varup gazinoya oturduk, ama sair âşıkların maşukalarına (sevgililerine) izzet ve ikrâm eyledikleri misilli benim de şekerleme, lemonada (limonata), vişnap (vişne şerbeti) gibi şeyler ile maşukalarıma ikrâm etmek lâzım gelir ise de, para huu! Ne çare bir vesile ile izin alıp, gazinonun içine girdim, göz gezdirdim. Bereket versin, orada gözüme bir ahbap ilişip, bir altın ödünç alarak, artık ben de cömert görünmek için o gece hepsini sarf eyledim. Ve bir de maşukalarımın yanına avdet eyledim (döndüm) ise, ne bakayım?

Bunları iki süslü delikanlı ihata etmişler (kuşatmışlar) ve o derece tatlı yarenliğe dalmışlar ki, ben vardığımda, gözlerini kaldırıp da bakmaya dahi irtikâp eylemediler (gerek görmediler), ancak rahatlokumu ve pasta ve pandispanya ve türlü şurup ile donanmış tepsi zuhur etti (göründü) ise, maşukalarımın gözleri fal deliği gibi açılıp, gülümseyerek benden pardon dilediler, ben artık müteselli oldum (teselli buldum). Bak tuhafa ki burunlarından gelinceye değin yediler içtiler ve ondan kalkıp, ol delikanlıları koltuklarına takarak, bana bir «adiyö» olsun demeksizin yola revan oldular (yola koyuldular). Ben artık arpacı kumrusu gibi düşünerek, iki kelise arasında kalmış «binamaz» gibi ve avcı zağarı (köpeği) tarzı arkalarına takip eyledim. Esna-i rahde arasıra bana doğru dönerek bazı lakırdı ederler idi ise de, o da bir şey demek değil idi. Öbür dostları ile ise kim bilir neler söyleniyorlar idi. Nihayet, haneleri kapusuna muvaseletimizde (vardığımızda) kibarcasına bir tavr ile «A domani sera sinyor Favini) yani (İtalyanca) Yarın

---

1 *Frenklerin «Petits Champs» dedikleri bu yer, daha küçük olsa da aşağı yukarı eski Tepebaşı Belediye Bahçesidir.*

akşama yinemiz baki diyerek, kapuyu yüzüme beraber kapattılar ise, ben artık südünü dökmüş kedi gibi kalakaldım. Ve yumurtasını gözetir toy* gibi gözlerim kapuda dikili kaldı.

Bu hakaretlerine ol derece hiddetlendim ki, artık bir daha dönüp yüzlerine bakmamaya niyet ettim ise de, hiç olmaz ise, bir defa daha buluşup, benim o derece ikrâm ve izzetime mukabil ettikleri hakaretin sebebini sual edeyim dedim.

Keşke gitmeseydim, zira harabiyetimi (mahvimi) netice verdi. İşte, gençlikte müsteşarsız (danışmansız) ve hamisiz (koruyucusuz) kalan delikanlıların hali budur. Övüt nasihat ederim ki, böyle sıralarda delikanlılar benden ibret alarak, edebiyat ve ahlâkiyet tarikından (yolundan) sapmasınlar, zira bu âlemde bu makule (türlü) fındıkçılar eksik olmayup, pençelerine düşen zavallı delikanlıların etlerini yiyip, kemiklerini terk ederler.

Nihayet, elimi yüzüme alıp, defa gittim kapularını vurdum. Ve beni gördüler ise, elbette akılları ile «Amma da kaz imiş, şunu yolalım» diyerek, beni kemâl-i mesruriyetle (son derece sevinçle) istikbal (karşılama) ve hüsn-ü nezaket ile kabul eylediler. Bu sırada artık bende hasedin (kıskançlığın) esiri kalmadı. Ve toy yavrusu tarzı yine pençe-i şivelerine ve tuzak-ı cilvelerine tutuldum.

«Vay didemiz nuru (gözümüzün nuru) Mösyö Favini bin sefa geldiniz, buyurun Sultanım» deyü koltuklarıma girip, örümcek bezine düşmüş sinek gibi beni yuvalarına götürdüler.

Ve bir gün evvelki hengâme-i nâbecanın (münasebetsiz) sebebini sual eyledim ise, «Ah Mösyö Favini, dünya halini bilmez ve medeniyetin usulünü tanımaz gibi kelâmda bulunursız. Siz ki nezaketli ve firasetli bir zatsınız, şu kadar şey idrâk edemediğinize taaccüp ederiz (şaşarız). Biz eğerçi yalnız zat-ı âlilerinize iltifat etmiş olsak idi, elbette başka mâna verilebilir idi» deyüp, bizi çocuk gibi kandırdılar. İşte sevdanın gözleri

---

* *Vasf ederler ki, toy kuşu (Arabistan'da kazdan biraz büyük kuş) yumurtalarından yavru çıkacağı vakit, üzerine oturmayıp, aled-devam (durmadan) kırk gün gözlerini yumurtadan kesmez de nazar eder durur ve erkeği yem taşır imiş. İşte onun için kelisalarda kandiller ile beraber toy yumurtası asmaları ibret için olup, ibadethaneye gidenler, toy kuşunun gözlerini yumurtalarına diktiği gibi, aklını fikrini Allah'a dikmeli imiş.*

amâ (kör olup), böylece her söze kani olup (inanıp) ve aşka mail olan âdem parmak arkasında gizlenirim kıyas eder, ama halk onu görür.

Nihayet, o gece yine ayak sahrasına çıkmaklıya karar verüp, böylece bizi alt oturağa oturtuncaya değin devam eylediler. Ben ise bu sırada ödünç para ala ala haraçlamadık dost ve ahubba (ahbaplar) bırakmadım.

Bak tuhafa ki, her haçan gezmeye çıktıkça, ben onlara aşk-ı kesiremi (büyük aşkımı) ifade edüp, «Acep siz gibi şu âlemde güzel var mı?» der idim. Onlar ise güya anlayamamışlar gibi, «Sahih bu gece hava ne güzeldir», derler idi. Ben, «Aman, efendim fuzuli (boşuna) vakit sarf etmeyelim, yanıyorum tutuşuyorum» der idim, onlar ise, «Sahih bugün pek sıcak var.» Yahut, «Hayır hava serindir, yanacak derece sıcak yoktur», derler idi. Ben «Ay, ne güzel parlak cemaliniz (yüzünüz) var» der idim, onlar ise, «Elbette, ay mahitaptır, tabien (tabii) parlak olacak» derler idi. Ben «Ah, ne beyaz kar gibi elleriniz var, serime (başıma) serinlik verir, kurban olayım» der idim, onlar ise dondurmayı vasf edip, «Elbette buz ile tertip olduğundan, tabien serinlik verir» derler idi. Ben mağribden (batıdan) sual ediyorum, onlar ise maşrıktan (doğudan) haber veriyorlar. Baktım ki, bu gidiş, gidiş değil ve bunları başka türlü muhabbet bahsine sokamayacağım. Artık iki iki dört eder ya sıla ya Parmakkapu[1] deyüp, açıktan teklif etmeye niyet ettim ve «Ey matmuazeller [kızlar] bu hal ne haldir ki, güya tecnis (cinas oyunu) ve lâğz (lugaz: bilmece) söyler gibi yekdiğerin mükâlemesini (konuşmasını) anlayamıyorum? Ben Nuh diyorum, siz Peygamber diyemiyorsız eğri sözün doğrusu, ben sizi seviyorum, ölüyorum, yanıyorum, tutuşuyorum, nedir cevabınız?» dedik.

Onlar ise cevaba ağaz edüp, «Ha işte bizim de sizden gö-

---

1 *İstanbul'daki çeşitli Parmakkapı'lardan Beyoğlu'ndaki Büyük Parmakkapı'da idam cezaları infaz ediliyordu. İstanbul yakasında, 1880'lerde iki Parmakkapı sokağı vardı. (XIX. yüzyılda Istanbul Haritası, İst. Enstitüsü yayınları, İst. 1958.) Birincisi, eski Kumkapı, şimdiki Tiyatro Caddesi'ni (meydan açılmadan önce) Çadırlar caddesine bağlayan (Karşıkapı) sok. (Pafta B 3). İkincisi ise, Fatih'te, bugünkü Aynalı Dükkân sokağının, Hacı Rıza sokağı kavşağından sonraki Kürkçü Çeşmesi Sokağı'na giden bölüm olmalı (Pafta D 6).*

zettiğimiz bu idi, ey Mösyö Favini, bu bapta kusur sendedir ki ikimize de meyl-ü muhabbet ibraz ediyorsun, bilmez misin ki dişehli taifesi kıskanç ve hasuttur (kıskanç), hususu ile (özellikle) akraba oldukları takdirde? Biz yeğeniz, ikimizden hangisine ziyade meyliniz var ise bildiriniz de, ikimizi de yakıp durmayın, bizi aldatıp da vakit geçirmeye çalışmayın, beyan-ı efkâr eyleyin ki (fikrinizi açıklayın ki), ikimizden biri katt-ı ümit eylesin (umudunu kessin)» dediler.

Baktım ki, olmayacak ve birkaç kızlara birden meyl-ü muhabbet etmekten de bir semere (sonuç) hasıl olmayor, artık yalnız bir dost tutmaya niyet edüp, bir de böyle tecrübe etmekliye karar verdim. Ah gidi terbiye noksaniyeti! Allah hiçbir kulunu gençlikte sahibsiz bırakmasın, keşke bu nasihatım vazifesiz bulunan atalara tesir ede idi.

Her defa seyrangâha (geziyerine) çıktıkça boyu uzun, beli ince, şivekâr (edalı) ve cilvekâr (cilveli) bir kıza rast olup, selâm verdiğim halde, kemal-i fahriyet ile kabul eylediğinden, bana meyl-ü muhabbeti var kıyas ettim. Ve bir gün yanına varup, beyan-ı efkâr (fikrimi beyan) eyledim ise, derecesiz gülerek, «Mösyö Favini benim de size çoktan beri meyliyetim var idi şükürler olsun, kalblerimiz dürüsttür» deyüp, birtakım da şekerden leziz sözler söyledi ise, artık irade elden gitti ve aşkı ile tutuşup ne vakit buluşup muhabbet edeceğimizi sual eyledim. «Bu gece nısf-ı leylde (gece yarısı), kapumuza gel de, kedi tarzı miyavla ki kimse şüpheye zahip olmasın, ben dahi seni usul ile içeri alırım», cevabını verdi. Artık vedalaşıp, ondan kemal-i acele ile gittim. Ve o gece, bahıl olacak[1], şiddetli baran (yağmur) zuhur etti ve pek karanlık oldu ise de, fırsat zayi etmemek için tayin ettiği saatte gidip babladım (başladım) Van kedisi gibi miyav miyav yine de miyav ki belki şamatamdan mahalleli de uyanıp taciz oldular. Ve «Bu cenabet kedi nereden gelmiş, şunu bir defeden yok mu?» demeğe başladılar.

Nihayet kapu açıldı, elinde süpürge sapı ile bir hizmetkâr çıktı ve «Gidi melun kedi yetişir halkı taciz ettiğin» deyü başıma kıçıma artık rast gelen yerime pat küt birkaç süpürge sapı indirdi ki, artık bir daha kedilik etmeye liyakatım

---

1 *'Bahıl olacak' kimi yerde 'pahıl olacak': 'Aksiliğe bak ki' anlamında. Bak:* Derleme Sözlüğü, *Cilt 9, Ankara 1977, s. 380: pahal, pahul: ters, aksi. (Arapça «behl = lânet»ten).*

(takatım) kalmayıp, fena halde hanemize geldim ve urubalarımı çıkarıp, başıma ve belime balsama sürdüm, ferdası (ertesi) günü yaralardan berelerden taşra çıkmaya kudretim kalmadığından, beni iki türlü mecruh eden (yaralıyan) cananıma mektup gönderip, «Be ey nur-i didem (gözümün nuru) hiç alâkalısını intizar eden (bekliyen) maşuka dalgın yukuya varır mı?» deyü sitem ettim.

Akabinde, cevabı gelip «Affetsinler, zira gaflet basıp uyuyakalmışım, ancak ecrimi icra (karşılığını verip) ve gereği gibi tazmin ederim, eğerçi pazar gününe değin iyileşecek ve tashih-i mizac (huyunu düzeltecek) edecek olur ise, saat sekiz raddelerinde teşrif buyursunlar ve her halde kendilerinin dahi hayrette kalacakları raddede izzet ve ikrâm edeceğim» demişler.

Ben artık bir an evvel iyileşmek üzere sülük sülük üstüne ve yakılar ve vantuzalar koydum ve şişeler çektim, hasılı, bir miktar iyileştim ve kalan bereleri göstermemek için, taklit zülüf (püskül) takınarak, vakt-i muayenede (belirli vakitte) hanesine vardım.

Kapuda bir hizmetçi beni gördüğü saat, «Vay Mösyö Favini ne için geciktiniz? Kokonam (hanımım) ne vakittir seni gözetiyor, artık sabra tahammülü kalmadı» diyerek, önümüze düştü.

Artık kendimize çeki düzen vererek içeri girdim. Potinlerimin tozunu silktim, eldivenlerimi koydum, saçlarımı düzelttim ve bir de içeri girdim ise, ne göreyim, bir takım erkek ve dişi kalabalığı ve maşukam addettiğim (saydığım) gelin gibi donanmış, bucağa oturmuş ve yanında bir süslü delikanlı olup, tatlı tatlı yarenlik ediyorlar idi.

İstedim gerü çekileyim, ama o beni gördü ise, «Buyurun Mösyö Favini, nikâhımıza ulaşamadığınıza çok keder ettim, şekerleme getirin ikrâm edin» diyerek, yanındaki delikanlıya dönüp, «Nur-u didem sior (bay) Kostaki, Mösyö Favini'yi size tavsiye ederim, pek latif bir çocuktur, fakat bir kusuru var, karıları çok seviyor ve her söylenilen söze kulak asıyor, ancak başına gelenler artık kendiye ders olur addederim» dedi ise, beni artık o saatte görmeli idiniz, kaçamaklığa vakit bulamayup bir takım kokonalar etrafımı ihata ettiler (sardılar). Baktım ki bunlardan ekserisi vakti ile görüştüğümüz kızlar ve ikisi de bir kaç gün evvel terk ettiğim yeğenler idi. Ve başladılar zevk ve istihza (alay) etmeye ve seğirttim ondan kaçmaya, ama

başımdan kapelamı (şapkamı) alıp gizlediler ise de artık ondan şapkasız yakayı kurtardığıma binlerce teşekkür eyledim.

Hanemize muvaselet ettikde (vardıkta), kaldırdım kendimi yatağa attım, ancak elem ve kederden yukuyu hak getire! «Bre ey dünyayı yoktan var eden Tanrım, niçin beni böyle dünya halkına kepaze ettin? Keşke dünyaya gelmeseydim! Nedir bu dünyanın cefakârlığı? Nedir benim bu cefakeşliğim? Validemin rahminden başladım derd ü mihnet çekmeğe, göz yaşı ile doğdum, dayak ile perverde oldum (terbiye edildim) ve şimdi dünya lezzetini anlamaya başladığımda, hatunların maskarası oldum, niçin ellêr gibi benim de anam babam olmasın ve niçin çok variyetler (serveti) olup da, diğer delikanlılar gibi zevk u safaya sarf etmekliğim için bana para vermesinler? Dedemin vakt ü hali hoş ve başka varisi yok ise de, anlaşılan sağ oldukça bize kuş bokunu para deyü kaptıracak, böyle ömür geçirmekten ise, daha iyi değil mi bunu kısaltayım? Görürüm ki başıma daha pek çok şeyler gelecek, her gün ölmekten ise bir defa öleyim kurtulayım» deyü ne ölüm ile öleceğimi düşünür iken, uyuyakalmışım.

Rüyamda gördüm ki sağıma soluma beheri ancak onaltı yaşında iki nefer (tane) nazenin kızlar durmuşlar, «İllâ sen celbedersin, illâ ben celbederim» diye mücadele ederler idi.

Solumda duran kızın alnında Sefahat [asotia] ismi yazılı olup, kendisine öyle bir süs vermiş ki lânazır (görülmemiş) ancak yüzüne güzellik ve podra sürünüp, inadına beyaz nisbetine kırmızı olmuş ve kâküllerini iki taraflıya salıverüp, firdevsten [cennetten] firar etmiş bir huri meleğe mümasil (benzer) idi.

Sağ tarafımda duran kızın alnında Fazilet [areti] ismi yazılı olup, elbisesi pek âdi ve lehçesinde taklit güzelliğin eseri yok ve saçları edibâne (edeplice) dürülmüş ve hüsnü (güzelliği) tabii idi.

Sol tarafımdaki Sefahat namında olan kız naz-ı istiğna (nazlanma) ile ve çeşit el peşrefleri ile cevaba ağaz eyleyüp, «Ey nev civanlar serveri (gençlerin şahı) Mösyö Favini, bana Sefahat tabir ederler, bana tabi olanların ömrü zevk u sefa ile gelir geçer, şu karşımdaki duran kız Fazilet tesmiye olunur ki, insanın ömrünü kuta eder (kısaltır), bana pek hasımdır (düşmandır), eğerçi gençliğine doymak murad edersen, düş arkama seni ihya edeyim» dedi.

Ben ise elimi uzatıp, selâm vereceğim andan, sağımdaki

kız elime yapışıp, «Ey Favini, aç gözlerini bana bak, benim ismim Fazilet'tir, eğerçi dünyada eser bırakmak ve faraizi icra etmek (görevleri yapmak) murad edersen, bana tabi ol, ben şu hasmım (düşmanım) Sefahat gibi sana zevk u safa vad eyleyemem, benim evvel emirde sana övüt (öğüt) nasihatım gece yukuya gündüz duraya hasret ve cefakeş olup, insaniyetin faraizini (insanlık görevlerini) icra etmelisin ve mükâfatı encamında gözetmelisin. Filvaki Sefahat'ın evveli hoş görünür, ama ahırı harabiyettir. Benim evvelim zahmet mihnet (sıkıntı) ama encamım fahriyettir. Kulak asma bu edepsiz Sefahat'ın vahi (boş) vadlarına» dedi ise, Sefahat hiddetlenip «Vay gidi fahişe, sen misin beni böyle fasl eden?» deyü kavga şamata ederler iken, uyandım, baktım ki etrafımda ne kız var ne de iz. Anladım ki bu bana ilham tarzı lutf-i İlâhi'den (Tanrı'nın lutfundan) gönderilme bir işarettir.

Bu sırada bana nedamet (pişmanlık) gelüp, artık fazilet tarikına (yoluna) hareket etmekliye niyet kurdum. Bu da ne ile olur? Bir mesleğe sülûk edüp (girip), ırz u vakarını (namus ve ağırbaşlılığını) bilmekle ve dünya ve âlem ortasında edibane hareket etmekle olabilir, istedim artık bir iş ile teayüş (taayyüş: geçinme) yolunu tutmayı.

Anide urubamı giyinip, elimi yüzümü yudum ve hanemizin ibadetgâhına durup, «Ya Rezzâk-ı âlem! Bab-ı kısmeti küşat (kısmet kapısını aç) ve pâyımı doğru yola kulavuz eyle!» deyü Cenab-ı Rabb-il âlemine sıdkile (doğrulukla) derun-i kalbimden ibadet eyledim ve himmet-i samedanini (Tanrı'nın yardımını) diledim ve kalbime bir ferahlık düştü ve henüz dünyaya gelmiş gibi tazelendim. Elbette bu da ibadetin semeresi (meyvası) olmalıdır, ah ne güzel ve ne lezzetlidir Cenab-ı vacibül-vücud (Tanrı) ile mükâleme eylemek! Bu da her halde ibadet ile olabilir. Vasiyetim olsun atalara ki, hiçbir vakitte evlâtlarını namazdan ve niyazdan dûr etmesinler (uzak tutmasınlar), zira evlâtlar bu tarik (yol) ile Allah'a olan farzı kendileri ile atalarına olan farzı ve diğer insaniyete medyun (borçlu) oldukları farzı idrak edebileceklerdir.

Artık hangi sınıfa dehalet edeceğimi (gireceğimi) tefekkür etmeye (düşünmeye) başladım, şöyle ki:

Ruhban (din adamı) olsam, onda üç fazilet olmalı, yani hem ilim hem zadelik (soyluluk) hem zenginlik. Bende ikisi mevcut, fakat zenginlik yok idi. Onun için ölsünler, doğsunlar, evlensinler deyü yola bakmalı. Ve bir de tabiatımdan hoş-

lanmadığımdan, belki bir gün olur da, katır güğümden* yine kulak gösterir, bende tımarhaneciye söz anlatamam korkusu var idi. Ve hatta asrımızdaki ruhbanların beherinin maiyetinde yeğen paramana [dadı] ünvanı ile artık her birinin kudretine göre iki üç hatun eksik olmadığından, bundan hoşlanamadım.

Manifaturacı[1] olsam, hem sermaye lâzım, hem de veresi çok olduğundan, encamından Topçular'a doğru revan olmalı (yola koyulmalı), el parasını dolandırıp da yine işe başlamanın kolayı da var. Ama onu da namusuma yediremez idim.

Gazeteci olsam, ona da küflenmiş akıl gerek ve dünya ile uğraşmalı ve yalan kulp takmanın yolunu bilip, tuzu ile biberi ile gerçek deyü yutturmalı, bu da işime gelmedi, zira yalandan hoşlanmam. Bir de politikaca fincancı katırı ürkütür isen, hükümet yakanı bırakmaz*.

---

* *Karı şerrinden korkmayan Allah'tan korkmaz derler. Öyle vasf ederler ki, vakti ile «Karı ne, şerri ne», diyen bir pervasızın karısı bir sihirbaz marifeti ile şeytanı katır kılığına sokup kocasına sattırmış. Ve bir gün güğümle su getirip, katırı suvarır iken, katır endamı ile güğümün içine kaçışın zavallı herif şeytan olduğunu ne bilsin, katır güğüme gizlendi deyü ün şamata etmeye başladıkta karısı «Vay kocam divane oldu» deyü tımarhaneciye teslim eylemiş. Ve onda katır güğüme kaçtı dedikçe, kötek yiye yiye harap olmuş, nihayet yine karısı gidip, «Hiç katır güğüme kaçar mı de de kurtul» deyü yol göstermekle, nihayet bu usul ile kurtulmuş. Ama yine katır arasıra kulaklarını güğümden gösterdikçe, zavallı âdem «Ah şu katır benim katır, ama tımarhaneci söz anlamıyor» demesi var.*

1 *manifaturacı, meyhaneci, dülger = ilgili cümleler tam olarak anlaşılamıyor.*

* *Vaktiyle Nusrettin[2] Hoca (Nasrettin Hoca) 9 merkebi olduğu takdirde odun kesmeye gitmiş ve bir ulu ağacın dalına binip keserken, ordan geçen bir yolcu düşeceğini haber vermiş. Filvaki dal kesildiği anda düşüp, topal sakat, yolcunun arkasına seğirtmiş. «Yahu, sen benim düşeceğimi bildin, elbette öleceğimi de bilirsin bana haber ver» diye herife balta asmış. O dahi yakayı kurtarmak için, «Ey Hoca, şu çaydan öte yüze geçinceye değin merkeplerin dokuzu da kavara atarsa (yellenirse), işin bitmiştir» cevabı vermiş. Hoca merkepleri*

Meyhaneci olsam, ona da sermaye iktiza ettikten başka, gelen müşterilerden yevmiye az koydun pezemesto çok koydun tere maydanoz lafzını işidirken, geyik gibi çatal matal şeyler peyda etmeli, benim ise başım zayıf olduğundan, onu kaldıramam; bu da olmadı.

Keresteci olsam, sermayeyi bertaraf eyle, esası hamallık, peşin alıp, veresiye satmalı ve daima bir taraftan ateş tehlikesinden hazar (korkmalı), öbür taraftan yangın olsun deyü dua etmeli. Hayır, bundan da hoşlanmadım.

Hekim olsam, hoş, zira evlere serbest girip çıkılır, ama yalan yükü olmalı. Ve hasta olsunlar deyü yola bakmalı ve speçar [eczacı] ile reçetelere ortak olmalı. Ve baktığım hasta ölür ise, daima sebebi ölene haml etmeli (yüklemeli), zira öldüren-

---

çaya sürdükte merkebin biri kavara atışın, gitti canımızın biri ikisi derken, nihayet dokuzuncu merkep de bu yolda bulundukta, artık ben öldüm deyü çayın kenarına uzanakalmış, yirmi dört saat beklemiş kaldırmaya gelen olmayışın, kendisi hanesine gidip karısına haber vermiş de, yine evvelki mahalle varmış uzanmış. Ve karısı ün feryat ile komşulara haber verdikte, kim haber verdi deyü sual etmişler ise, «garibin kimi var ki haber versin, kendi geldi haber verdi» demesinin üzerine, köycek Hoca'nın cenazesini kaldırmaya gitmişler ve Hoca bunları gördükte, ferahlanıp dört yol ağzına defn etmelerini ve bir de baş sığacak kadar ruh deliği bırakmalarını vasiyet eylemiş olmağı ile, dediği gibi bunu defn eylemişler. Onda da tek dursa eyi ya, al sana bir katar fincancı katırları geçerken, başını delikten çıkarmış ise, katırlar ürküp, fincanların kâffesini de parça parça eylemişler. Katırcı bunu görüp mezardan çıkararak, öyle bir dayak çalmış ki fena halde hanesine giderken, bunu görenler, «Hoca ahrette ne var ne yok?» deyü sual ettikde, «Evlatlar, tek durana bir şey yok, ama fincancı katırı ürkütene fena kötek var» demiş derler.

2 *Misailidis, genellikle burada olduğu gibi, Nasreddin Hoca yerine Nusreddin Hoca yazmaktadır. İlk Alman türkologlarından ve yedi yıl Prusya'nın İstanbul elçiliğini yapmış olan H. Fr. von Diez, Goethe'ye Nasreddin Hoca'yı tanıttığı zaman, Nusreddin Hoca'dan söz ediyor. Bak. Fehim Bayraktarevic,* Goethes Interesse für Nasreddin Chodscha, *Jean Deny Armağanı, Ankara 1958, s. 33.*

de kabahat yoktur, demeli. Ve layıklı hekim oluncaya değin doksan dokuz âdem öldürmeli, bu da sökmedi.

Speçar (eczacı) olsam bu da bir belâ, suyu alvan renge boyayıp satarken, boyacıların hasetini celb etmeli. Ve bazı magnezia yerine yanlışlıkla ak süleyman[1] verüp, âdem öldürmeli, bundan da hoşlanmadım.

Sarraf ve poliçeci ve murabahacı (tefeci) olsam, hem çok para olmalı, hem de faizi faizine işletip, daima can yakmalı, hem de faizi ana yaparak, danasını alıp, anasını timurbaş (demirbaş) bırakmalı.

Mültezim olsam, hem mutaahhüt (ortak) bir sarraf lâzım ve fakir fukaranın malından onda bir yerine iki öşür aldıktan katt-ı nazar (başka), ziyan bahanesi ile rüsümat (vergiler) bedelinden kesmek için devleti aldatıp, istirhamını dilemeli.

Hoca olsam, evvelki gibi kadr ü kıymetleri bilinmez oldu ve bir de daim çocuklar ile yevmiye (her gün) görüşürken, çocuk beyinli olmalı.

Terzi olsam, dikiş bedeline kani (razı) olmayup eşya-i mesrukayı (çalınan eşyayı) affolur kıyası ile makas deliğinden geçirmeli.

Kuyumcu olsam, onda da bakırı altın, arjan plaseyi[2] gümüş deyü müşteriye yükletmeli. Ve altın ve gümüşün ayarını düşürerek dûn baha ile (düşük fiyatla) müşteriden kapmalı.

Bakkal olsam, üç yüz dirhemi okkaya satmalı. Ve aflık dilemek için beher Cuma günleri Balıklı'ya[3] gidip, on paralık bir mum yakmakla, yaptığın sirkate (hırsızlığa) evliyayı şerik (ortak) etmeye çalışmalı.

Kasap olsam, maryayı (dişi koyun) kıvırcık deyü satmalı. Ve veresesi (veresiye) defter daima elden düşmeyüp, icabına göre zam etmeli.

Duhancı (tütüncü) olsam, sumak yaprağını safran ile boyayıp tütüne karıştırmalı.

Psaltı[4] olsam ses, zurnacı olsam soluk lâzım.

---

1 *Ak sülümen ya da sülümen, süblime: civa iki klorür Hg Cl? Magnezium Sulfat Mg SO4.*

2 *Gümüş taklidi «argent plaqué» gibi, yani bir gümüş kaplama.*

3 *Balıklı Rum Ortodoks kilisesi ve ayazması (Silivri Kapısı'nın biraz ilerisinde).*

4 *Kilisede ilâhiler okuyan kimse.*

Berber, kahveci ve gazinocu olsam dükkânı kumanda etmeye genç tabiler (çıraklar) lâzım.

Gemici olsam, müşterinin tahsil ettiği malını esna-ı rahde satıp, değerini aldıktan sonra, gemiyi mahsus batırarak sigurıtacıdan (sigortacıdan) bedelini almama (almağa) kalkışmalı.

Ekmekçi olsam, mahsus çiğ bırakmalı, çekisi tamam gelsin. Ve çeteleye bir yerine iki işaret etmeli.

Dülger olsam, yevmiyeden başka, daima yapıdan birer odun parçası çarpıp götürmeli. Kalfa olsam dülgerlerin hakkını üzerine geçirip nihayet bina sahibini keşfe çekmeli.

Vakıf mütevellisi olsam, nısfını (yarısını) yiyip, tozu bulaşmasın deyü ellerini yumalı.

Hasılı, bunların hiçbiri de hoşuma gelmedi, ancak bir sanaat var... onu da yapmaya geniş karın ve kavi (kuvvetli) mide gerek.

Nihayet, dedemin sanaatı avukatlığı tercih eyledim. Gözünü sevdiğim avukatlık, yan yattı da, al parayı, çamura battı da, al parayı; davayı zayi etsen, hastası vefat eden hekimin vizitaları zayi olmadığı misilli, kavil etmiş (sözleşmiş) olduğu akçenin hiç olmaz ise nısfı cebinde kalır. Vakıa, İstanbul'da avukatlara müzevvir (yalan dolancı) ve kâğıt kavafı diyorlar ise de, bu diplomasızlara mahsus ünvandır, her ne hal ise, sen her söze kulak asma şapırdatıver. Avukatlığın bir fazileti daha var, eğerçi kıvırabilir isen, hamamcının hem girenden hem çıkandan aldığı misilli, hem müddaîden (davacı) hem müddaîaleyhten (davalı) alırsın ve öbür taraf ziyade ücret gösterirse, bazı da semer aktarıverirsin. Avukatlık dediğin bıçak tarzı bir şeydir, hem et keser, hem insan keser, ama ben fakat (ancak) et kesmeğe istimal edeceğim. Hasılı avukatlığı beğendim ve meslek edindim ve bu efkârımı (düşüncemi) dedemin huzuruna çıkararak ve o ane değin ettiğim harekât-ı nâbeca (yersiz davranışlar) için aflık dileyerek, elini öpüp beyan eyledim ise, birden bana sarılıp, alnımdan pus eyledi ve «Aferin oğlum, şimdi artık akıl koymuşun, benim de efkârım sana bunu teklif etmekte idi» dedi.

Sonra yavaş yavaş bize usullerini tarif etmeye başlayıp, birtakım evraklar ve tesbitler verdi ki kopyalarını çekeyim. Baktım ki dedemin avukatlığı da sedasız boru ama o sırada İstanbul'da avukat bulunmadığından oturup, koyunun olmadı-

ğı yerde keçiye Abdurrahman çelebi çağırdıyor ve yel alıp rüzgâr satıyor. Nihayet zift ile şeytan avlıyor.

Bu cümle ile dedeme bazı şeyler ihtar ettim, şöyle ki, «Ben avukat olacağım, ama şeriyet (şeriat) ve nizamdan ve Ticaret Kanunnamesi'nden ve nizamat-ı belediyeden aşina olmalı, ben ise bunlardan bihaberim» dedim ise, «Be ey şaşkın softa, ben avukat oldum ise, Evropa akademisinde tahsil etmedim ya, avukatlık babında bu kadar kitaplar var ve layıkı ile şerh olunmuş ki, bundan böyle pek nadirattan tenzil (eksiltme) ve ilâve (ekleme) kabul ederler. Daima mütalaa eyle, dalıp çıka çıka yüzmeyi sen de öğrenirsin, burada her ne muhakeme (duruşma) olsa, sublika (dilekçe) ile olur ve reis ve aza ile uyuşursan, işin tirimondur. Ve benim de haylice amelâtım (deneyim) olduğundan, sana pek çok şeylerde muavenet (yardım) edebilirim. Ve hatta meclis azalarının hangisinin gereği gibi malûmatı vardır ki, çekiniyorsun? Ekseri ilâmlar ağız nizamnamesine tatbikan olurlar. Hayde (haydi) kaydetme (kaygılanma), atarsın yün olur, depersin keçe olur, sivrildirsin külah olur, biter gider vesselâm», cevabını verdi.

BEŞİNCİ BAB

AVUKATLIĞIM BEYANINDA

Dedemin teklifini kabul eyledim, evvel emirde kendi yazıhanesinde muavinlik ettim. Elime bir güve yeniği Armenopulos[1] ile dedesinden kalmış bir mücellet (ciltli) Napoleon nizamnamesi ve asr-ı mutevasıtta (ortaçağ) tab olunmuş bazı şeriata dair İtalyanca kitaplar tutuşturdu. Bunlardan başka otuz sene zarfında rüyet (baktığı) ve tesviye (sonuçlandırdığı) davalarının evraklarını verdi ki, ezber edeyim ve işaret etmiş olduğu nizamatça (tüzüklerce) elzem (pek gerekli) olan bendleri ezberden öğreneyim.

«İşte, bunlar avukatlığın ilmiye tarafıdır, bunun ameliye tarafı da olup, artık o davalarda muhakematta (duruşmalarda) müzakeratta (müzakerelerde) hazır bulunmakla ve mümeyyiz ve hakem olmakla tahsil olunabilir, böyle sıralarda seni mahsus beraberime alırım» dedi.

Başladım artık bu kitapları ve hususu ile dedemin Palea Diathiki (Tevrat) heyetinde elmastan kıymetli el yazılarını mütalaa ve ezber etmeye ve gece gündüz rahatı zayi edüp (bırakıp), o derece akıl yordum ki, hatta parasızlığı düşünmesem, dar silip (az kalsın) terk edecek idim. Ve avukatlar zümresinden bir nefer eksik olacak idi. Bir nefer ki değme gitsin, bereket versin parasızlık korkusuna.

Dedemin yüklettiği varakalar (evrak) ve kitaplar güya kifayet etmemiş (yetmemiş) gibi, avukat talebelerinden bir dostum dahi bir takım kâğıt üzerinde Ticaret Kanunnamesi'nin ve Bahriye Kanunnamesi'nin şerhlerini verdi ki, ezber ede-

---

1 *Armenopulos Konstantin (1320 - 1380) tanınmış Bizans hukukçusu.*

yim. Doğrusunu söylemek lâzım gelir ise, bu kâğıtlar dedemin evraklarından ve kitaplarından daha ziyade fayda etti. Zavallı dedem, nur içinde yatsın! Beher gece beni karşısına alarak, çetin bendleri maslahatın iktizasına (durumun gereğine) göre tatbik ve beni talim eder idi.

Uzun boylu vasf edüp de baş ağrıtmaya hacet kalmaz, hasılı üç ay deyişin (geçince) tastamam testengerlek (yusyuvarlak) bir avukat oldum ki, hatta dedem de pesend edüp (beğenip) «Artık evlâdım tek başına da avukatlık edebilirsin» dedi, nerede şimdi böyle hocalar? Beni halka tavsiye etmek için mahsus tarafından vekil ederek, konsolatolara (konsolosluklara) bazı ufak tefek maslahatların tesviyesi (işlerin halli) için gönderdi, ben dahi becerip, bu babda yüzümü ak çıkarmakla, dedem beni çırağ çıkardı ve kâmil (tam yetkin) bir avukat oldum ki, dedem ol asırda Beyoğlu avukatlarının serveri (başı) ve malûmatı meşhud-ül-âlem olduğu takdirde (bilgisi herkesçe bilindiği için), kim şüphe edebilir idi?

Artık ferdası günü ayrıca bir yazıhane kiraladım ve Osmanlıca, Fransızca ve Rumca lisanlarında altın helli (süslü) hurufat ile yazıhanenin kapusuna «Her maslahatı mihver-i layıkında tesviye eden Avukatbaşı yazıhanesidir» deyü yazdım.

Artık avukatlar zümresi ak köpeğin pamuk pazarına ziyanı var fehvasınca haset ederek, durmayup, aleyhimde türlü helva yemişler, yekdiğeri bozmak ve zem etmek (kötülemek) âdeti her esnafa mahsus ise de, illa avukatlara ve hususu ile kâğıt kavaflarına huy olmuştur ve huy canın altında olduğundan, can çıkmayışın huy çıkmaz.

Esnafımın beni zem etmesi evvel emirde halka bazı tesir etmiş olmalı ki, zira yazıhanemde tamam bir mah (ay) kadar yel aldım poyraz sattım hasılı sinek avladım, hiçbirisi gelüp de kapumu vurmadı. Artık asrımızda komboyannitis (şarlatan) tabir ettikleri başı şapkalı uzun urubalı Yanyalı hekimlerin iyi ettikleri illetleri bir sırığa takarak, sokak aralarında Kalos iatros kalos iatros yani hekimin âlâsı lafzı ile bağırıp, geçtikleri misilli, ben de mecbur oldum sokaklara çıkıp, iş aramaya.

Yevmiye konsolatolara, Galata hanlarına, gümrüklere [çünkü o vakit ticarethane olmadığından, tüccarlar gümrükte rüyet-i maslahat ederler idi], tüccar mağazalarına giderek ve Karaköy iskelesine durarak gemilerden girüp çıkanlara «Görülecek bir işiniz var mı» deyü sual eyler idim, iki âdem kavga ederken görsem, seğirtir idim, iki tarafı da teşvik ederdim,

«Beni vekil et de işini zübde edeyim (sonuçlandırayım)» deyü vad ederek, bir meyit (cenaze) görsem, arkası sıra gider, akrabalarını bulur idim, «Yahu, bunu hekim öldürmüştür, gel beni vekil et de, şunun hakkından gelelim» der idim.

Bir gün henüz yıkılmış bir hane görüp, sahibini buldum, «Be ey şaşkın herif ne duruyorsun kalfadan dava etsene, binayı çürük yaptığından yıkılmış, beni vekil et de bak o kalfayı ne yaparım» diye teşvik ediyor idim, meğer sahibi yeni ev yaptırmak için kendi yıktırmış imiş.

Bir defa iki kimesne kavga ederken, aralarına girip bir birine, bir öbürüne, «Canım beni vekil edin» deyü menederken (engel olurken) yanlışlıkla bir şamar yedim ki, gözlerimden ateş saçıldı, al sana kolluk zuhur edüp, beni de kavga edenler ile bile Galata Voyvodası'na götürdüler ve biz arslanlığımızı bildirinceye değin post elden gitti.

Bir gün Fener'den geçiyor idim, bir hane derununda (içinde) şamata işittim ise, derhal kapuyu vurdum ve bir hırvat seyis çıkıp, «Nedir o?» deyü sual eyledi, ben dahi «Yahu, bu evde şamata işidiyorum, ne o?» - «Ne halt eder bu ağanın bargırı (beygiri)», «Ulan köy kâhyası mısın, senin ne vazifen?» - «Canım, bir şey değil ya, ağana söylesen de beni davasına vekil etse ya, vallaha ateş gibi işini tesviye ederim» dedim ise, «Var ulan, derdine yan, hayde yıkıl oradan, ağam karısı ile çekişmiş, akşam oluşun barışırlar» diye bize bir tokat aşk etti ki üç defa takla kıldım.

O kadar avukatlık delisi oldum ki, bazı dama meraklısı olanların kelisada stasidialardan (kilisede özel oturma yeri) bir iki âdem aşağı indiği halde, bir iki üç, dama dedikleri gibi, gökte kuşlar kavga ederken, «Be ey mübarekler beni vekil etseniz ne olur» deyü sayıklar idim ve gören âdemler beni divâne zannederler idi.

En tuhafı budur ki, bir gün patrikhane havlısından (avlu) geçer iken, gördüm ki iki horoz kavga ediyorlar, ben ise o derece dalmışım ki, «Ha bu, ha şu horozun hakkı var ha» deyü, bazı bir, bazı öbür horoza hak verirken, horozun biri didoğu (gagası) ile öbür horozun gözüne vurduğu saat çıkardı ise, zavallı horoz acısından kemal-i acele ile seğirtip kümese sokuldu, ben dahi arkası sıra seğirterek, «Dur gitme ben bundayım, beni vekil et, buna göz derler maskaralık değil, şundan diyet alalım» deyü bilmem artık nasil oldu da ben de kümese sokuldum, orada bir horoz ile mücadele eder iken, kandilaptı

(zangoç) gelüp bizi yakaladı ve «Var ise bu bir kibar hırsız olmalı» deyü doğru Ayios Megas'ın (patrik vekili) huzuruna çıkarak, «Efendim, bu âdem hırsız mıdır, yohsa divane mi olmuş, kümesten çıkardım. Ne emrin olur?» deyü sual eyledi. O dahi bizi istintaka (soruşturmaya) kalkışıp, biz de maddeyi anlatarak, şu göz çıkaran horozun aleyhinde arofistikon[1] istedim ise, meğer o bizden daha hafif horoz beyinli imiş «Ulan sahih bu divane olmuş» deyü bizi yasakçılara kıskıvrak bağlatıp, sahihan (sahiden) divane eyledi ise, Megas Vasillios'un eksorkismoslarını[2] başıma oturttu ve pappas «Eksorkizose ponion demonion ekselthe» yani «Sana and veririm, nâpak (kirli) ruh, çık bundan» dedikçe, ben artık çıldırma derecesine geldim ve nihayet böyle başa çıkmayacak deyü bizi kaldırdı Timarhaneye gönderdi.

Ayios Megas vakıa âlim ve kitap yutmuş bir zat idi, ama umur-ı idareden bihaber (yönetim işlerinden habersiz) idi, öyle ya bir âdem çok okumak bilmekle müdir (yönetici) de olamaz, eğerçi müdebbir (tedbirli) bir âdem olsaydı, esasını teftiş edüp, bir çare bulamaz mı idi? Lakin tabien kibir olduğundan, enaniyetinden naşi (kendini beğendiğinden) kimseye bir şey danışmayup, «Hepsini ben bilirim» der idi. Vaktin patriği de sakalını eline vermiş olduğundan, kâffe-i umur-ı patrikhaneyi deruhde eylemek (üstüne almak) ister idi. Ne çare her Musa'nın bir de Firaon'u bulunacaktır.

Hasılı, tımarhaneye ayak basıp, birkaç nöbet dayak yedim ise, yukudan uyanmış gibi aklım başıma geldi. Ulan biz vekil olacak dava arayıp duruyoruz, hiç bundan eyü dava olur mu? Benim babam Katolik, anam Rum kızı ve hususu ile Fransa tebaasından bulunduğum takdirde, Rum Patrikhanesi'nin beni divane olmuş deyü tımarhaneye göndermeye ne salahiyeti (yetkisi) var? Tamam, işi bulduk, deyüp, dedeme beş günden sonra, bir şukka (pusula) yazarak, bir hademe ile gönderdim.

Ferdası günü derhal dedem maiyetinde Fransız tercümanı ile gelüp, beni tımarhaneden çıkardılar. Meğer beni zayi oldu deyü aratmadık mahal bırakmamışlar imiş, şimdi davamız şöyle dursun da, şu tımarhanenin vasfına gelelim.

---

1. *Bir kimsenin afaroz edildiğini bildiren belge.*
2. *Ermiş Vasilios'un kötü ruhları uzaklaştırmak için yazmış olduğu kitap.*

TIMARHANE BEYANINDA[1]

Pencereleri beş arşun yüksekte uzun boylu bir kâvgir (kâgir) bina olup, her üç adım başında dıvar içinde birer büyücek dolap ve derununda (içinde) leylek yuvası tarzı çörçöpten birer yatak ve beherinde boğazlarından zincir ile dolap ortasındaki halkaya bağlı perü-perişan, sefil ü sergerdan (sersem) mecnun olup, herkes kendi havasını çağırır idi.

Şunu taaccüp eyledim ki, ol kadar şamata eden ve beheri on adam ile zaptolunmayan divaneler tımarhaneciyi, elinde kötek (sopa) ile kapudan içeri girdiğini gördükleri saat, sesi kesip kuzu gibi uslu olurlar idi.

Ben tımarhaneye girdiğimde gök ayının on dördü idi, meğer ay fasılları iptidasında (başlarında) cinnetleri (delilikleri) haddi tecavüz (haddini aşıp), ziyade şamata koparırlar imiş.

Ben iptida (ilk) vardığımda tecavüzane (saldırgan) hareket etmediğimden, tımarhanecinin muhabbetini celbeyledim (kazandım), vakıa tımarhanecinin merhametlisi olmaz ise de, anlaşılan genç kemalde tecennün ettiğim (genç yaşta delirmem) istirhamını (merhametini) mucip oldu. Hasılı daima taht-ı nazarında (gözetiminde) olmaklığım için bizi kapunun kurbunda (yakınında) en temiz [ama ne temiz!] bir mahalle davar gibi bağladılar.

Dünyada cinnetin pek çok çeşitleri vardır. Kimi aşk u sevdadan, kimi sonradan görünmüş zenginlikten, kimi ilmi dereceyi tecavüz edüp (aşıp) hafsalasına sığışmamasından, kimi memuriyet sevdasından olup, nail olamadığından, hasılı her biri bir sebepten tecennün edüp, tımarhane harcı olurlar.

İptida rast olduğum mecnun (deli) kefalet vere vere alt oturağa oturmuş ve nihayet idareden aciz olmakla, aklına hiffet (hafiflik) getirmiş bir zat idi. Anlaşılan bu zat atalardan kalma nasihat dinlememiş olmalı ki, «İşin yok ise şahit, paran çok ise kefil ol» demişlerdir.

Ve atik Yunan feylezofları dahi «Engia para d'ati» yani «Kefillik ziyanın komşusudur» demişler. Ve şuradan biri dahi şu beyiti söylemiştir:

«Niceler zevzekçe bulunup gafil,
Mahcubiyet ile bazı olurlar kefil.
İstersen mahpesde olmamak sefil,
Vela (Velev) baban olsun, sakın ha olma kefil».

---

1 Başlık bizim tarafımızdan konulmuştur.

Yanına yakın varup, meramını sual eyledim. «Be ey efendim, kefil oldum, hata mı ettim? Hiç artık bir âdem bir âdemin işinde bulunmasın mı? El eli yur, el de yüzü yur, yani eşşek eşşeği ödünç kaşır, derler, belki vakit gelir de o âdem de benim işimde bulunur? Artık hak, şeriyat kalktı mı? Niçin evvel emirde borçluya müracaat etmezler? Kefil demek para demektir, yer parayı diyorlar, vermeyeceğim vermeyeceğim», derken başladı şamata etmeye ki, tımarhane ayağa kalktı, nihayet birkaç kötek yeyişin, sesi kesti.

Bence bu âdeme hak veririm ve sözleri doğrudur ve ahlâk-ı pesendidedir (övgüye değerdir). Lakin asrın bozukluğuna ne diyelim? Asr-ı Atikde (Antik Çağda) dost, dost için canını feda eder idi, şimdi ise dostluk da kardaşlık da intereso (çıkar) üzerindedir. Seni tekke (faka) düşürünceyedeğin çalışırlar ve sonra karşıdan seyirci olurlar, «Yanma el için nara, çıbığın (çubuğunu) yak sefan ara» demişler.

Vakıa, eyü şey değil ve bu hal insaniyetin harabiyetini (mahvını) netice verir ve din-i mübinimizin ahkâmına mugayirdir (aykırıdır), lakin ne yaparsın ki, ahlâk-ı âlem bozulmuş, evvel emirde hükümdaran-ı dünya (dünya egemenleri) halkın ahlâkını ıslah ederek Asr-ı Atikdeki derecesine ulaştırmalı.

Bu sırada çok dost bulmak pek kolaydır, lakin sadakatlı dost bulmak pek güçtür.

Atik Yunan tarihinde mesturdur (yazılıdır) ki, Yunanların zapt-ı tasarrufunda (elinde) bulunan İtalya'nın Sirakusa nam meşhur şehrinde Dionisios Neoteros (M.Ö. 368 - 366) nam hükümdarın arasında Damon ve Pithias[1] namında iki nefer candan ahbap olur, her nasıl ise Pithias'ı Dionisios hakkında suikast efkârındadır (tasarlamaktadır) deyü iftira etmişler olmakla, katline karar vermişler ve bu zat familya sahibi olup, familyası on saatlik mesafede bulunduğundan, bir gece familyası yanında kalıp, vasiyetini icra ve işlerini tanzim etmek üzere ruhsat taleb eylemiş ise de, yerine bir âdemin üç gün için kefil kalması teklif ve firar edeceği takdirde, kefilin katlolunacağı haber verilmiş. Ve akabinde dostu Damon huzura gelip, Pithias'a kefil olarak, mahpusta kalmış ve Pithias familyası ile vedalaşmaya gitmiş.

---

1 Asıl adı Findias. Fr. von Schiller'in ünlü ballad'ında isimleri Damon ve Dionys olarak geçmektedir.

Bunları gören halk bu âdemlerin miyanında (arasında) cereyan eden dostluğun derecesine pek taaccüp etmişler ise de, bu can kavgasıdır, böyle şeye kefil olan ne zevzek imiş deyü Damon'u zemmetmeye (yermeye) başlamışlar.

Nihayet, müddetin bittiği gün Pithias gözükmediğinden, Damon'u cellatlar alıp, mahal yerine götürmüşler ve Sirakusa halkı oraya toplanmışlar. Ve Dionisios Neoteros, vükelası (vekilleri) ile bile bir yüksek mahalde oturup, seyr ü temaşa ederler imiş.

Telefine on dakika kalmış, hâlâ Pithias görünmemiş ise de, Damon «Canım, bir an evvel işinizi bitirin o gelmeyecek» deyü cellatları teşvik eder imiş. Bu sırada halka bir telaş gelip Damon'a acımaya ve Pithias'a hiddetlenmeye başlamışlar. Ancak Damon'a aslaca telaş gelmeyüp, memnunen (iç rahatlığı) celladın huzuruna diz çökmüş ve o sırada tozu toprağa karıştırıp seyirderek, bir âdem zuhur edüp, halkın ortasından yarmış geçmiş ve derhal dostu Damon'u cellat önünden kaldırıp, kendi oturmak istemiş ise de Damon razı olmayup, «Hayde, sen familya sahibisin, ben bekârım, sen familyan için iktizasın (gerekli)» deyüp, kalkmamış ve bunun üzerine mücadele ederler iken, halka azim (büyük) helcan (heyecan) gelmiş ve Sirakusa hükümdarı Dionisios «Bu hengâme ne oluyor?» deyü sual eylemiş. Ve sebebini anladıkta, kendisini fırkat (üzüntü) basup ağlamış ve aniden ikisini de huzuruna celp edüp, «Dünyada böyle sadakatça dostluğun eşi emsali olamaz ve bu derece dostları yekdiğerinden ayırmaya ben de kıyamam, hayde affettim Pithias'ın kusurunu, ancak şunu rica ederim ki, beni de üçüncü dost yerine kabul edin» demiş. Ve halk tarafından ferahından (sevinçten) el çırpıtarak, ahenk ile götürüp bunları hanelerine teslim eylemişler.

Tevarihat-ı Yunani'de (Yunan tarihlerinde) Orestis ve Piladis[1] nam bu makule (bunun gibi) iki dostların dahi hikâyesi mesturdur.

İşte, dostluk dediğin böyle olmalı, ancak bu asırda ne müşkül şeydir! Fakat hükümdaran (hükümdarlar) himmet ederler de halk mekteplere devam ederek, kesb-i edebiyat ve tashih-i ahlâk iderler ise, (iyi eğitilir ve iyi ahlâklı olurlarsa)

---

1 Agamemnon'un kız kardeşinin oğludur. Sonunda Orestis'in kız kardeşi Elektra ile evlendi.

mümkün olabilir. Ve dostluğun mihver-i laiki (aslı, özü) anlaşılabilir.

İkinci mecnun bir delikanlı olup, meğer büyük familyadan bir kıza alâka etmiş ve akd-i izdivaç (nikâh kıyma) eğlemekliğe pek çok defalar teklif eylemiş ise de, kızın ataları istihza (alay) ile bunu reddettiklerinden, merak ile tecennün eylemiş (delirmiş) imiş.

Bunda da kabahat atalardadır, ki vakti ile hüsn-ü terbiyesinde ve tahsil-i ulumunda (bilgi edinmesinde) kusur edüp, rütbe ve liyakatından özge bir kıza alâka etmenin encamı harabiyet olduğunu tarif edememişler. O zavallı da «Ah Aspasia mu, vah Aspasia mu (benim Aspasia'm)!» deyip gider.

Meşhur kelâmdır[1]ki, bir delikanlı evlenmek efkârında (düşüncesinde) olup, Hazret-i Süleyman'a [Solomon'a] akıl danışmaya gitmiş ve Hazret-i Süleyman'ı bir refiki (arkadaşı) ile aşık oynar iken görüp, «Ey Süleyman benim efkârım nikâhlanmaktır, zengin kızı mı alayım züğürt kızı mı, yoksa âlime mi?» deyü sual eylemiş ise de, Hazret-i Süleyman üç defa aşık selk edip (atıp) birincide «Sen kalk da ben oturayım», ikincide «Buyur efendim lebbi (lebbeyk: evet efendim) sultanım» ve üçüncüde «Sen dur, ben söyleyeyim» cevabını vermiş.

Zavallı delikanlı bir şey anlayamayarak, Süleyman'ın pederi Hazret-i Davud'a ifade-i hal eylemiş ise, «Ey oğlum, işte Süleyman sualine cevap vermiş ama sen anlayamamışsın, şöyle bilesin ki, zengin kızı alsan, «Sen kalk da ben oturayım» diyecek, züğürt kızı alsan, «Buyurun efendim lebbi (lebbeyk) sultanım», diyecek ve âlime kız alsan, daima sözlerini beğenmeyüp, «sen dur da ben söyleyeyim» diyecek, onun için daima manendinden (denginden) şaşma» deyü övüt nasihat vermiş.

Ve diğer bir delikanlı Yunan feylezoflarından birine «Muradım evlenmektir, güzel mi alayım yoksa çirkin mi?» deyü sual eyledikte, «Güzel alsan âlem harcı, çirkin alsan baş belası olur», [yani: an lavis orean tha tin ehis kinin, an disidi, tha tin ehis pinin][2] cevabını vermiş.

Demek ki evlenmemeli mi? Hâşâ, bu da olmaz, zira Allah'-

---

1 *'Meşhur kelâm' ile başlayan ve Hz. Süleyman'a maledilen bu kıssa, Ahd-i Atik'de (Tevrat) yoktur.*

2 *Güzel kadın alırsan başkaları da ortak olur, çirkin kadın alırsan sürekli cezalanırsın.*

ın emrine[1] mugayirdir (aykırıdır). Ve dünyada en büyük kusur, vakti olup da bekâr kalmaktır. Dünyada kusursuz ne erkek ve ne dişehli bulunur, hususi ile dişehli (kadın) ki «eksikli» de tabir etmişlerdir, bir familya sefa-i hatırla (gönül rahatlığı ile) müddeti güzar etmek (geçirmek) murad ederse, ince eğirip sık dokumamalı, daima dişehlinin gözleri kör ve erkeğin kulağı sağır olmalıdır. Erkek ve dişehli kıskanç olur ise, o familya arasınsa aslaca muhabbet olamaz, maazallah erkek lanet trahoma da (drahoma: çeyiz) almış ise, artık ucunu bul da bala yağa ver, dırdıriyeti mefte (mevte: ölüme) sürer, sayemde âdem oldun demekten dûr olmaz (geri kalmaz), iki hizmetçi kız ve seyir (gezi) yerleri için araba ve beher düğün ve bayramda cedid yeni uruba ister, erehlinin haline bakmaz, trahomanın iki bedeli masraf olur, yine onun trahoması daima timurbaş (demirbaş) durur. Bu da layıkı ile terbiye görmediğinden gelir ki, anası da bu yolda gelmiş geçirmiş. Eğerçi layıklı kız mektepleri olarak, mihver-i layıkında (gereğinde) ahlâkiyete ve edebiyata dair dersler vermiş olsa, bunların hiçbirisi de olmaz.

Ezmine-i maziyede (eski zamanlarda) Kastamonulu bir ehl-i servet (zengin) zatın zevcesi Atina'ya gitmiş olup, şayan-ı temaşa (seyre değer) mahalleri seyir ettikten sonra, bir de Yunanistan seraskeri meşhur Fokion'un[2] zevcesini göreyim deyüp, bir gün elmas ve mücevherat (mücevherler) ile donanıp, Fokion'un hanesine varmış.

Ve kapudan girdiği anda bunu adi elbiseli bir hatun istikbal ederek (karşılayarak) Fokion'un bulunduğu odaya kılavuz eylemiş.

Kastamonulu hatun görmüş ki bir müüsin (yaşlıca) âdemceğiz yazıhaneye oturmuş, işi ile meşgul ve iki de oğlan çocukları bir köşede oturup kitap mütalaa ediyorlar (okuyorlar).

Fokion'un zevcesini hizmetçi zannı ile «Nerededir Fokion'un madaması?» deyü sual eylemiş, o dahi «İşte ben cariyenizim» deyişin, taaccüp ederek, acaip, «Hani ya süs ve donankın?» dedikte, Fokion'un zevcesi gülümseyerek, bir fahriyetle (gururla), «İşte, benim donankım» [idu o stolisnos mu] deyü Fokion ile iki evlatlarını göstermiş.

---

1 'Allah'ın emri' için bak. Tekvin, 1/28.

2 Ünlü Atinalı general. Büyük İskender'i destekliyenlerden.



Φωκίων ιλὲ ζεβζεσινὶν βὲ ικὶ ἐβλιλαβλαρηνὴν τασβιρίδιρ.
Φωκίων κουγιουδὰν σοὺ τζεκίορ βὲ καρησὴ χαμοὺρ γιουγουρούγιορ.

(Fokion ile zevcesinin ve iki evlâdlarının tasviridir.
Fokion kuyudan su çekiyor ve karısı hamur yoğuruyor)

İşte, familya idare edecek hatun bu ahlâkta olmalıdır, süse nâmüptelâ (düşkün olmamalı) ve dili kısa olmalı. İngiltere ve İsviçre ve Amerika hatun arının terbiyelerini tercih ederek, Fransa hatunlarının terbiyesinden mücanebet etmelidir (sakınmalıdır). Nisa taifesi daima dişehlilerin hüsn-ü terbiyesine dair kitaplar mütalaa ederek, edebiyat ihlâl edici (bozucu) fena hikâyelerden [mithistorima'dan (Roman)] sakınmalıdır. Ve daima hanelerinin hüsn-ü idare ve evlâtlarının hüsn-ü terbiyesi ile meşgul olmalıdırlar.

Üçüncü mecnun (deli) müüsince bir âdem idi. Meğer bu zavallı dahi soysuz bir karıya çatıp, perişaniyete düçâr (perişan) olmuş. Melun karısı altı evlât validesi olduğu takdirde, erehlinin gece gündüz çalışıp, hanesini idare ve kendine ibraz-ı muhabbet ettiğini (sevgi gösterdiğini) bertaraf ederek, rast gelen ile konuşur ve çocuklarının terbiyesine müsamaha eder (aldırmaz) imiş. Ve kocasının halinden aşırı elbiseler isteyüp, «Sen yapmazsan bana yapacak bulunur» deyü burun kıvırır imiş. Zavallı âdem pek çok nasihatlar vermiş, ama imlaya gelmemiş, nihayet bir gün kendisinden uğursuz bir baldırı çıplağın arkasına düşüp sırra kadem basmış ve zavallı âdem namuslanıp tecennün eylemiş (delirmiş). O dahi «Ah evlâtlarım, vah evlâtlarım!» deyüp gider.

Dördüncü mecnun bir orta yaşlı zat idi, bu dahi yumurta tavuktan mı, yoksa tavuk yumurtadan mı olur bilemediğinden, yok yumurta tavuktan, yok tavuk yumurtadan olur demekte idi. Ki, kendi vazifesi ile meşgul olmayup, vahi (anlamsız) ve boş şeyler ile uğraşanlara delalettir (işarettir).

En tuhafı beşinci mecnun idi, ki zavallı âdem önüne bir güğüm koymuş ve arasıra «Ha işte, yine kulaklarını gösterdi, gidi canına tükürdüğümü, şu katır benim katır, ama timarhaneci söz anlamıyor» deyü şamata ederdi. Meğer zavallı âdem karı şerrine uğrayıp, güya katırını sihir ile güğüm içine kaçırmakla, tecennün eylemiş imiş.

Hele altıncı mecnun Anadolu'lu bir zahireci olup, meğer Konsolid ateşine yanmış ve sermayesini bitirdikten sonra, üste dört de dükkân vererek, tecennün eylemiş imiş, bu da çeşit el peşrefleri ile alevra, istillanç, rüzgâr, bahşiş, duble, isteğine, isteğime deyüp gider[1].

---

1 Konsolid: Fransızcada 'dette consolidée'den gelen bir kelime olup, 1854 yılında ilk defa olarak Osmanlı devleti dış ülkeler-

Yedinci mecnun sonradan zengin olmuş bir âdem olup, meğer Austria Lotaryalarından (piyango) ismine 100.000 franka isabet etmiş, «Bunlar benim mi be? Elbette benim ya, elbette benim ya!» derken aklı oynamış.

Sekizinci mecnun müneccim olup, gök yüzünde ne kadar yıldız var idüğine akıl erdiremiyerek, tecennün eylemiş ve bu da eline bir ince elek alıp, deliklerini saymakla meşgul idi.

Dokuzuncu mecnun bir memuriyet divanesi olup, iki yıl

---

den borç aldığı zamandan beri Galata Borsasında işlem gören Osmanlı tahvilatına verilen ad olarak bilinmektedir. Bu tahvilat üzerine borsa oyunlarına 'konsolid üzerine hava oyunları' denmiştir.

Konsolid üzerine hava oyunlarının zaman zaman çok kimseyi zengin ettiği haberleri abartıldığı için, bu işlerden pek haberi olmayan Osmanlı taşra tüccar ve ahalisi de oyunlara katılmaktan geri kalmamış ve birçok ocak bu oyunlar yüzünden sönmüştür... Bu sebeple 'konsolid ateşine yanmış' deyimi bir gerçeği ifade etmektedir.

'Bahşiş': Bir kıymetin satıcısına - zarar ve ziyanını karşılamak için - müşteri, pazarlık aktettiği zaman bahşiş verir... Bahşiş, aşağıdaki üç halden istifade etmek gayesiyle bir muameleci tarafından ödenir:

'İster alırım' demek, yalnız yüksek fiyata ait bahşiş demektir.

'İster veririm' ise, yalnız aşağı bir fiyata ait bahşiş demektir.

'İstilans' ise, aynı zamanda hem yüksek hem de aşağı fiyatla yapılan bir işlemdir. Bu halde tediye edilecek bahşiş miktarı iki katına çıkmaktadır. Metindeki 'isteyine, isteyime' deyimleri, ister alırım, ister veririm' olarak da kullanılmakta idi.

'Duble': İki çeşit olup, biri:

'Duble aşağıdan': Yalnız obligasyon ve aksiyon satın alınmasında geçerli olan bu işlem, bir miktar aksiyon veya obligasyonu pazarlık yapıldığı zaman geçerli olan fiyattan daha aşağı satmak anlamına gelmektedir.

Ötekisi, 'Duble yukarıdan': Yukarıdaki işlemin tersidir. Bu deyim, müşterinin belirli bir vadede bu şartla satan bir kimseden aynı fiyatla satın alınan tahvilata eşit miktarda bir tahvil teslimini talep etmek hakkını anlatır.

kapularda hasır ovasında memuriyet arkasında gezerken tüyü tümrüğü yemiş (varını yoğunu tüketmiş) ve nihayet ümitsizliğe düşüp tecennün eylemiş.

Onuncu mecnun için sual olunur ise, bu bir tuhaf nevindendir. Zavallı yiğirmi beş yaşında Kuzguncuklu bir delikanlı olup, daima durmayıp, «Kirie Eleison ya Rab esirge» diye çağırır idi, ve tecennün eylemesinin sebebi bir gece nısf-ı leyilde (gece yarısı) bir hizmet için Kadıköy'üne göndermişler imiş ve İcadiye'den sıvışıp, Üsküdar mezarlığı ortasından geçerken, bir mezarın deliğinden beş yaşında çocuk şeklinde bir şey üzerine hücum ederek, omuzuna binmiş ve zavallı delikanlı kendisini korkutup, yakası açılmadık dualar okumaya başlamış ise de, def olmadıktan katt-ı nazar (başka) arasıra bunu sıkar ve dişlerini sırıtır ve gözlerini belerdir (faltaşı gibi açar) imiş.

Zavallı çocuk korkusundan çıldırıp, Kadıköy'e doğru seğirtir iken, Haydarpaşa deresinde açık bir kahve bulup, hemen sokulmuş ve aniden yere düşüp bayılmış.

Meğer gündüzün Üsküdar'da bazı Sulukule çingeneleri maymun oynatırlar iken kaçırmışlar. Ve arayıp bulamayışın, ferdası gün bulmak için o gece o kahvede kalmışlar imiş. Ve bu zat gece ile mezarlıktan geçer iken, maymun elcik (evcil) olup, şehire gelmek istediğinden, omuzlarına binmiş imiş. İşte çingeneler bu vecihle maymunlarını bulmuşlar ise de, zavallı delikanlı tılsım ya cin kıyası ile (sanarak) korkusundan tecennün edüp, tımarhaneye naklolunmuş imiş. Acep ataları bu delikanlıyı küçüklüğünde «Arap geliyor, oooh geliyor, afacan geliyor, kataran[1] gidiyor» deyü ile perverde (terbiye) etmeyerek, tılsım cin ve şeytan ve hortlak ve kara concolos (koncolos) gibi birtakım terbiyesiz kocakarıların sabi çocukları korkutmak için zevzekçesine naklettikleri masalların aslı olmadığını bildirmiş olsalar idi, yürekli olup da maymun omuzuna bindiği anda, sebebini teftiş etmez mi idi?

On üçüncü mecnun[2] Galata'dan bir havyar taciri imiş, o dahi koynundan bir ikona çıkarıp, çakmak kibritle önüne bir mum yakarak, durmayup stavros çıkarır ve «Randiis me İsso-

---

1 *Yunancada katara beddua anlamındadır. ('Kataran' sözcüğünün tam anlamı anlaşılamıyor. Sayın Orhan Şaik Gökyay'a göre, 'karabasan'dan bozmadır.)*

2 *Onbirinci ve onikinci mecnun öyküsü atlanmıştı.*

po ke katharisthisome. Plinis me ke iper hiona lefkanthisome» yani: «Zufa otu (çörtükotu) ile bana su serpeceksin ve temizleneceğim ve beni yuyacaksın ve kardan ziyade beyazlanacağım[1]» deyüp gider.

Meğer bu zat Tuna vilayetine fıçılar içinde külliyetli lakerdalık palamut balığı gönderir imiş. Ve sipariş eden tüccarın âdemi gece ile nezaret ederken uyukladığı sırada «Ke i filassontes apenekrothisan» yani: Bekçiler öldü duasını[2] faslederek (okuyarak), o sırada beher fıçıya onbeşer yiğirmişer balık eksik koymuşlar olup, Bükreş'te madde anlaşıldığında, ondan tacir buraya gelüp sirkat (hırsızlık) davası ederek, olanca parasını elinden almış ve işte bu sebepten tecennün etmiş imiş.

On dördüncü mecnun bir gazeteci imiş. Ömrünü bu yolda telef etmiş, otlakçılar sebebine kifayet edecek (yetecek) müşteri bulamamış ve kesbettiği (elde ettiği) akçeyi iktiza eden (gereken) kitapların tab u temsiline (basım ve yayımına) sarf etmiş ise de satılmayıp, borcunu eda edemediğinden, zavallının aklına hiffet gelip (çıldırıp), tımarhane harcı olmuş. Nihayet kâffe-i kitapları Okmeydanı'na yığıp, altından ateş vermiş. Ve karşısında alevi ile eğlenir iken tecennün edip, ondan doğru tımarhaneye gelmiş. Bu da, «Evim yandı ise sıçanlara da iyi renk (oyun) oldu ya, ben mağdur oldumsa, halkı da kitapsız bıraktım ya!» deyüp gider.

On beşinci mecnun Solomoniki'den[3] aşina bir sihirbaz ve bakıcı ve remil atıcı (kum falcısı) imiş, güya bir gün cinleri ve şeytanları toplar iken, kim bilir artık, noksan hareket ettiğinden, bunu ecinniler şamarlayup, bir ucara (ücra, ıssız) mahalle atmışlar olmağ ile tecennün edip, tımarhaneye naklolunmuş. O zavallı da ellerinde bir kitap tutup hem okur, hem de bir kâğıt üzerine noktalar işaret eder, hem «Ha ustabaşıları geldi, işte şu sivri kavukludur, şu kara külahlıdır» deyip gider.

Bir de yanına varıp, efkârına muvafık (dertlerine uygun)

---

1 *Mezmur 51/9, Ortodokslarda 50/9.*

2 *Matta İncili'nde, bölüm 28/2-4. İsa dirildiği zaman şiddetli bir deprem oldu ve bir melek gelip, mezarın taşını yerinden kaldırdı, üzerine oturdu «Ve bekçiler ondan korktuklarından titreyip ölü gibi oldular.»*

3 *Hz. Süleyman'a maledilen bir kitap.*

yarenliğe başladım ise, kuzu gibi uslanıp, kitabı açtı ve Solomoniki tabir ettikleri ismi mevcut cismi nâmevcut (adı var kendisi yok) sanat-ı kabihanın (iğrenç, ayıp) işaretlerini ve hurufatını gösterdi, şöyle ki: Acaip garaip hurufattan ve devairden (dairelerden) ve mühr-ü Süleyman [Sfragis tu Solomondos] tabir ettikleri Pendalfa'dan (beş alfa) ibaret idi.

Ve iptidaki sahifeyi açıp okuduğumda anladım ki, böyle boş, böyle vahi dünyada bir sanat olamaz, bu cümle ile Asr-ı mütevassıtın masallarına şu asr-ı medeniyet (uygarlık yüzyılı) olan ondokuzuncu devirde hâlâ itimat ve itikat edici (güvenip inanan) bir takım zevzekler bulunup aldatmakta ve keselerini birtakım dolandırıcıların kesesine boşaltmaktadırlar.

Erbab-ı mütalaanın malûmları olmak üzere Solomoniki sanatının bazı hurufatını mahsus ber veçh-i âti beyan ederiz (aşağıda bildiririz).

İşte kitapta okuduklarım.

Hazret-i Solomon'un (Süleyman) emri üzere oğlu Ierovoam'dan[1] kaleme alınan sır sanatın kitabıdır.

Her kim bu senaata hizmet etmek isterse, daima temiz olup, kırk gün perhiz etmeli.

Evvel emirde, gök ayının fasıllarını ve hareketini ve yedi seyyareyi (gezegeni) [planitis] ve hareketlerini ve on iki burçları tanımalı.

Ve sadece ketenden bir takım elbisesi ve keçeden bir sivri kavuğu olmalı.

Ve mezardan toprak alıp, saat-ı mahsusasında (belirli saatinde) icabeden duasını okuyarak, divit ve safran ve mür-i saf (mürrisafi, Myrrhe) ve gül suyundan mürekkep tertip etmeli. Ve Salı gün sabahleyin erkenden filan seyyare doğacağı sırada mahsus duasını okuyarak, sade beyaz bir kazın sağ kanadından bir yelek (tüy) çekip, kalem yapmalı. Ve bu kalem adi bıçakla yapılmayıp âdem öldürmüş dimişk (Şam) bir bıçak bularak, pençşembe günü Zuhal (Satürn) [Kronos] yıldı-

---

1 *Yerovoam ya da Yerobeam, Hz. Süleyman'ın oğlu değildir. Önce ona yakındı, sonra ona karşı çıktı. Hz. Süleyman'ın ve oğlu Rehabeam'ın ölümlerinden sonra İsrail kıralı oldu (bk. Krallar Kitabı I, 26-40). Yeroboam'a mal edilen bir 'Sır' kitabı bilinmiyor. Ama Hz. Süleyman'ın yazdığı söylenen 'Sır' kitapları vardır.*

zının saatinde bir bıçakçıya kalemtraş yaptırmalı ve bitinceye değin icab eden duayı okumalı. Ve üzerine filan duayı işaret ederek, işinde kullanmalı. Ve bu senaatın her şeyi adi kâğıda yazılmayıp, doğmadık kâğıt [ayeniton hartion] olmalı: Bu da şöyle tertip olunur. Hamile bir koyunu alıp bir ağaca asmalı ve yere değdirmeksizin senaatın bıçağı ile karnını yarıp, yavrusunu almalı ve bunun derisini senaatın usulü üzere tirşe tertip ederek, bir Cumartesi günü Zühre [Afroditi] yıldızının saatinde duasını okuyarak, erkenden bir dört yol ağzına gömmeli ve arkana dönüp bakmaksızın hanene gelmeli ve yedi günden sonra ondan çıkarmalı ve kullanmalı.

Ve bir erkek ile bir dişehli arasına sıcaklık ve muhabbet düşürmek murad edersen, ikisini de doğduğu burçları bulmalı ve o burçların duasını senaatın mürekkep ve kalemi ile mezkûr (adı geçen) doğmadık kâğıt üzerine yazmalı ve ya erkeğin ya dişehlinin hanesinin kapu eşikliğine gömmeli ve dokuz defa üzerinden geçtiği anda, bakacaksın ne olur.

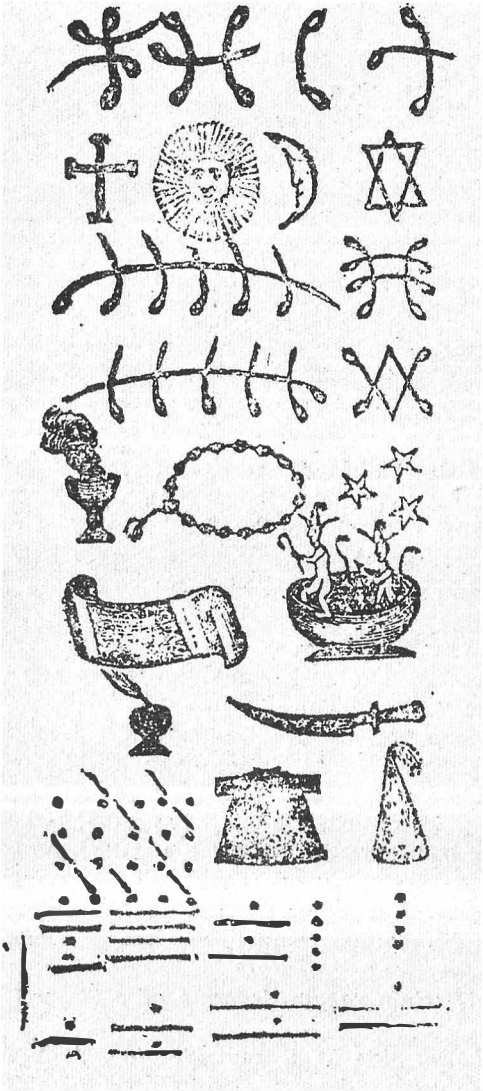
Ve eğerçi cinleri toplamak murad edersen, üçyüz onsekiz taneden mürettep koka (Hindistan cevizi) ağacından tesbihin olmalı ve bir temiz odanın içine tesbihle daire çevirmeli ve senaatin elbisesini giyinip, dairenin ortasına oturmalı ve bir sandalye üzerine buhurdan derununda ödağacı ve aselbent (reçine) günlüğü koyup, tütsü vermeli ve daire ortasında bir leğen su koyup, yedi sekiz yaşında bir oğlan ya kız çocuğu baktırmalı. Ve durmayıp Zebur'un [Psaltirionun] filan ve falan bablarını ve filan falan duaları okumalı. Artık cinler toplanıp, leğen içinde sabi çocuğa görünürler, sen de artık onun marifeti ile ne istersen sual edersin, buna leğen sihirbazlığı [lekanomantia] tabir ederler ve daha çeşitleri çoktur.

Hasılı, define bulmanın, çeşit nusha (muska) yazmanın ve düşmanı telef etmenin, nihayet her türlü helvayı yemenin usulünü beyan ediyor. Kaça alırım!

Ben böyle şeylere itimat etmez isem de, nasıl ise, merakımı mucip oldu (çekti). Ve birkaç bendini mahsus tecrübe için bir kâğıda nakleyledim.

Ve haylice para ve emek sarf ederken ileride vasf ettiğim üzere, takımlarını düzdüm. Artık tecrübesi kaldı.

Fener'de Pinelopi namında bir layıklı âdem karısına alâka etmiş idim, arkasında çok pabuç eskittim, bir çaresini bulup da iskât (razı) edememiş idim, tamam sıradır deyüp anide



(Cinlerin çağrılması ile ilgili tasvirler)

ikimizin de isimlerinden bir vefk (tılsımlı dua) çıkardım şöyle ki[1].

A — I	P — 80
L — 30	E — 8
Ex — 5	N — 50
K — 20	Ex — 5
O — 70	L — 30
126	O — 70
331	P — 80
	E — 8
457	331

(Ex : Epsilon
E Eta)

İşte, işbu 457 rakamdan mürettep vefkın alt tarafına anasırının (ana öğelerinin) sıcaklık duasını senaatın icabına göre yazdım şöyle ki :

«Azemtu aleike ya ervahil nariete min nâr il gurrete harik harik harik»[2] ve daha neler ile sıcaklık usulünü tertip birle kapusu eşikliğine defneyledim. Ve üzerinden değil dokuz defa, illa belki 999 defa geçmiştir. Ben aklımca, artık eğer şu senaat sahih ise, gereği gibi tesir etmiştir ve bana yanıp tutuşuyor kıyasındayım.

Artık bir Pazar günü sabahleyin takdım takıştırdım ve kapusundan geçerken gördüm ki, sokaktan tarafa pencereye oturmuş ve elinde yağlık, siyim siyim ağlıyor idi.

Benidir karşudan gördüm ise, karı bir silkindi. Ve bana şöyle geldi ki, sıcaklık tesir etmiş olmalı da benim için yanıp tutuşmakta olmalı bak beni görünce de nasıl bozuldu diyor idim. Kim bilir ki, çocuğu ümitsiz hasta olup, ona kederinden ağlar imiş. Ve beni gördüğünde «Ulan şu âdem ne zevzek imiş, keçiye can, kasaba yağ kaygısı fehvasınca, bana can, buna bilmem ne kaygısı» deyü hiddetlenmiş imiş. Ne bileyim. Ben artık gülümseyerek bir baltacı temennası (yerden selam) salladım

---

1 *Yunan harflerinin rakam değerine göre bir çeşit ebcet hesabı.*

2 *Arapçası bozuk olan bu ibareyi kitapta olduğu gibi veriyoruz. Anlamı aşağı yukarı şu olabilir: Size yöneldim ya ateşten oluşmuş ruhlar/...ateş, ateş, ateş.*

geçtim, ama bir alamet göremedim ise, belki fark etmemiştir deyü defa geçtim, bu defa artık gülümseyerek bana işaret etti kapuya gel deyü, ben dahi ferahımdan seğirtip bir de kapunun halkasına yapışacağım sırada, yukarıdan aşağı tepeme bir havrız (oturak) serptiler ki. Henüz gerizden (lağımdan) çıkmış fare gibi üstüm başım berbat olup, kiliseden çıkmada olan halka mat u maskara oldum.

Ne güzelce tesir etmiş bizim büyü! Maşallah! Maşallah! Allahım nazardan saklasın!!!

Benimki de zevzeklik değil mi? Bundan akıl koymalı değil mi idi? Hayır vefkde Aleko yerine Aleksandros olmak lâzım idi, yahut anasırlarda yanlışlık zuhur etmiştir deyü artık kendimize züğürt tesellisi vererek, katt-i ümit etmedim. Şu yezid Pinelopi dahi bize hakaret etti ya, bundan da öç almak yok mu ya? Cin dererim, şeytanları toplarım ve madam Pinelopi'yi yatağı ile odama getirmez isem, şu bıyıklar bana ayıp olsun deyip, cin dermeye niyet eyledim.

Aletlerim hazır idi, şimdi iş bir sabi çocuk bulmakta kaldı.

Ne yapayım? Gittim bir bildiğim fakir familyayı bulup, sekiz yaşında bir kız çocuklarının bir gecelik hanemizde kalıp, [güya beşik sallayacak deyü] eğlenmesi için yüz kuruş verdim ve gerek bildiğim için ve gerek 8 yaşında çocuktan şüphe olunmayacağı için teslim ettiler.

Artık kızı çocuklar tuzağı şekerleme ve çerez ile avutarak, sakin olduğum haneye getirdim. Ve ol hane pek vüssatlı (geniş) ve ortası bahçeli bir daire olup, benden başka âdemler de ve bir de pappas sakin (oturur) idiler ve benim odam ta bahçenin öte ucunda ayrı bir mahalde idi.

Ben kızı içeri soktuğumda, meğer pappas dikkat etmiş olup, bizi karakollamaktaymış, pappas ise kaç defa on sekiz yaşındasını odasına aldı ve nice defalar rast oldum da gözümü bile kaldırıp bakmamış idim. Pappasın bu dikkatinden benim haberim yok idi. Gece saat dört raddelerinde ortalıktan ayak kesildikte, odanın ortasında tesbihi serip daire çevirdim ve bir masa üzere buhurdanlığı vaz edüp aselbent günlüğü ve od ağacı ile tütsü vermeye başladım. Ve sivri keçe külahı başıma ve keten hırkayı üzerime geyinip, kendim dahi tıpkı cine mümasil (benzer) olduğum halde, başladım psaltirionun (dua kitabı) bu babda elzem olan bendlerini okumağa ve dairenin ortasına leğen içinde su koyup, merkume (sözü geçen) kız çocuğunu tenbih ettim ki, suya iyice dikkat ede de, içinde buna



Φαβίνηνιν δζινλερι τοπλαδηγηνηνιν τασβιρίδιρ.

(Favini'nin cinleri topladığının tasviridir)

benzer cin kılıklı bir şey gördüğü halde bana haber vere ve aslaca korkmaya ve korkacak bir şey de yok idi, çünkü görecekleri de elbette ben kıyafette olacak idi.

Biz bunları yaparken, meğer pappas pencerenin aralığından dikkat etmekte imiş. Ben okudukça, ikide bir «kimse geldi mi» deyü kıza sual ediyor idim. Anlaşılan, türlü tütsülerden lehçemde (yüzümde) tebdil olmuş olmalı ki, dikkat eden pappas yavaş yavaş kendisini korkutmaya başlamış: Ve ben yine kıza sual ettiğimde, meğer gölgem leğenin içine aks etmiş imiş, evet tıpkı senin kıyafetinde biri geldi demeğe kalmadı, gidip ahıl (rastlantı) öyle bir şiddetli zelzele zuhur etti ki, vasf edemem, ben dahi korkup, hemen aklımı başıma toplamaya kalmadı, al sana azim şamata ile bir kıyamet ile bahçe duvarından dört beş tane simsiyah şeyler pencereden içeri masanın üzerine atılarak masayı devirdiler ve kapu ve sair pencereler kapalı olduğundan, odanın derununda aşağı yukarı seğirtmeğe başladılar ise, ben telaş ile ne olduğunu fark edemeyip, (meğer sansarlar bir birini kovalar imiş) korkumdan kızın kolundan kaptığım birle taşra sıçradım ise, pappas, cinler kovalıyor kıyası ile Soson Kirie ton Laon su[1] okuyarak bir şamatadır kopardı ve ben seğirtip, «Sust (sus) yeronda (pappas efendi) bir şey yoktur» diye gördüm, hayır, «Eksorkizo se Diavole»[2] derken bayılakaldı, yedimdeki (yanımdaki) kız çocuğu kezalik korkarak o da ağlamaya başladı ise, yedi ev komşular uyanıp, yangın mı var, baskın mı var deyü toplanarak beni o kıyafette buldular ise, gel söz anlatabilir isen anlat. Vay hınzır büyücü, vay edepsiz, bir haftadır hanelerimize taş yağıyor, meğer sen cinleri toplayıp taşlattırıyor imişsin deyü bizi Beyoğlu Dörtyolağzı[3] Yeniçeri Karakoluna teslim eylediler.

Yeniçeri ağası beni o kılıkta ve kıyafette gördü ise, gülmekten bayılıyor idi. Ve halkı savdıktan sonra, beni mahpus edecek yerde teşrifat odasına götürüp, o derece izzet ve ikrâm eyledi ki, ben de taaccüp eyledim. Meğer kalbinde babalar (üzüntüler) yatır imiş.

Beyoğlu'nda Pervizağa yokuşunda[4] o asırda meşhur güzel

---

1 *Tanrı, halkını koru!*

2 *Lanet sana, şeytan!*

3 *Asmalımescit sokağı, İstiklâl Cad. Kumbaracı Yokuşu yol kavşağı.*

4 *Bugün, bu adda bir yokuş yoktur. Firuz Ağa yokuşu olsa*

Dilküşa Hanıma alâkalı olup, nicelere kâğıt ve nicelere bakla (falı) attırmış ve nicelere remil döktürüp bir kaç defa da Eyüp'teki Arab'ina kuyusuna ve Yüksek Kaldırım'daki aynaya[1] bakmaya gitmiş de çaresini bulamamış imiş ve hatta bir imama sıcaklık nushası (muska) için beş yüz de kuruş vermiş imiş.

Bize bu halini ifade etti ise, artık ziyansızca yakayı kurtaracağımı aklım kesti ve nushayı görmek istedim. Ve elime aldığımda gülmeye başladım. Sebebini sual eyledi ise, «Efendim, bu imam her kim ise, pek cahildir ve hâlâ nokta atmanın yolunu dahi bildiği yoktur. Ben bu senaatın içinde pir-ü perverde (usta) oldum, bana Said Dede tabir etmişler, şarkta garpta Hind'de Yemen'de, Çin'de, Japon'da, Semerkand'da, Buhara'da ve İran'da ve Turan'da nam-ı şöhretim var, elimden uçan ile kaçan kurtulmaz, o zalime hatunu sana öyle bir yapayım ki, uğrunda can feda eylesin» dedim ise, anide kalkıp ellerimi öptü ve o gece onda kalıp, öyle bir sıcaklık kâğıdı tertip ettim ki, Vallahilazim billahilkerîm ne yazdığımı ben de bilmem.

«İşte, bu kâğıdı üzerinde nusha (muska) gibi taşı ve beş vakit namazını boşlama» deyüp, haylice bahşiş de alarak, sabahleyin erkenden ondan gittim, urubamı değiştirerek, büyücü kıyafetine ve aletlerin hepisine ateş verüp yaktım. Anladım ki bundan boru (boş) şey olamazmış.

Yeniçeri ağası artık Said Dede'yi aramakta olsun, ben ordan göçü Fener'e kaldırdım ve yine başladık avukatlığa devam etmeye.

Büyücülük ve sihirbazlık ve falcılık ve remilcilik ne dırdırıyetten ibaret olduğunu şükürler olsun tecrübe ettikte, anla-

---

gerek. Bugünkü Kadiriler Yokuşu. Orada doğma büyüme bir kadına göre, bu yokuşun eski adı Firuzağa Yokuşuydu. Ahmet Rasim, Fuhş-u Atik'*te (1958 baskısı, s. 162),* o *tarihte bu yokuşta bir randevu evi olduğunu yazıyor.*

1 *Bülbüldere Kır Merdiven Mevkiinde, şimdi yıkılmış olan bir caminin yakınındaki (namazgâh?) düzlükteydi. Mehmet Halit Bayrı'nın sözünü ettiği «Gümüşsuyu denilen yerde»ki Niyet Kuyusu (İst. Folklor Dergisi, 1947, s. 147 vd.) Arap Kuyusu ile aynı olmalıdır. Başka Arap Kuyusu da var. Samatya'da bir Arap Kuyusu sokağı bulunuyor. Aynaya bakarak, geleceği bildirme geleneği eskiden yaygındı.*

dık, ya ne diyelim, bir takım meczup şaşkın ördeklere ki, kendi kabiliyetlerine güvenemeyerek ve Allahtan ümitlerini kat ederek (keserek), bir takım cadu karıların kâğıt atmasına ve bakla selkitlemesine müracaat ederler ve onların himmeti ile ikbal (yükselme) gözetirler? Bunlardan başka bir takım divâneler de bir şey kaybettiklerinde Eyup'ta vaki bir Arep (Arap) kuyusuna iltica ederler ki, güya hırsızın kılığını kıyafetini ol kuyunun içinde göreler. Vay gidi kullanamadığım akıl vay ve mesmuuma (işittiğime) göre Koska tarafında dahi bir ayna var imiş de, herkes şu asr-ı medeniyet olan on dokuzuncu asırda dahi o da İstanbul gibi dünyanın en meşhur ve mütemeddin (uygar) bir şehrinde hâlâ itikat ve itimat eden (inanan ve güvenen) âdemler bulunuyor!!! Gelelim on altıncı mecnuna.

On altıncı mecnun hepsinden daha tuhaf idi. Meğer ilm-i kimya (simya) meraklısı olup, her türlü madene para vere vere ve taklit kimyacılara kapıla kapıla tüyü tümrüğü yeyip (varını yoğunu tüketip) ve olanca variyetini bu yolda sarf edüp, yine bakırı altun, kurşunu gümüş yapmanın çaresini bulmayışın, tecennün edüp, timarhaneye nakl olunmuş. Bu zavallı da «Canım, Zarbhane-i âmire'den damgaladılar, has gümüştür, has altundur, artık şüphe kalmadı, ilm-i kimyanın sırrına vakıf oldum, feylesof taşını [ton filosofikon lithon] (yapay altın) buldum. O iş bitti, kimyaşinas oldum» deyüp gider.

Bu da acaip ve garaip bir senaattır ki, asr-ı mutavassıtta yıkmadık ve tahrip etmedik ocak bırakmamış iken hâlâ itimad edüp, arkasına düşerek, ömrünü telef ve akçelerini fuzuli sarf eden zevzekler eksik değildir.

Sair beldeleri bertaraf edelim, nefs-i İstanbul'da dahi nice akıllı usullu âdemler gördük ki, şu ilm-i kimyaya merak ederek, bakırı altun ve kurşunu gümüş yapmak için olan variyetlerini telef etmişler ve yine bir çaresini bulamamışlar. Vakti ile bir bakkal ustası dahi devam etmiş idi, ama bir domuza çatarak dükkân hissesini de bu yolda sarf eylemiş.

Bu meslekin de, gülecek yerleri pek çoktur, altuna Afitâp, gümüşe Kamer tabir ettikleri misilli, beher madene birer kevkeb (yıldız) ve seyyare (gezegen) isimleri vermişler ve mahsus bir lisan tahsil etmişler ki, işidenler bir şey anlayamayup, fakat felekâta (felekiyat: astronomi) dair mükâleme olunuyor kıyas ederler.

Mesela, Afitap ile Kamer akd-i izdivaç ettikde [yani güneş ile ay evlendikte] şöyle bir veled hasıl olur, derler. Muradları,

altun ile gümüş karışdıkta ondan şu misilli bir şey hasıl olur demek isterler, beherinin ismini nakl edecek olsam, gülmekten bayılmalı.

1821 senesinde idi hâlâ hatırımdadır, ben o asırlarda 18 yaşında idim. Buharalı Rıfat Dede nam bir derviş gelip, ilm-i kimyada malûmatça öyle bir nam verdi ki, artık değme gitsin, cümle âlem bununla münasebet kesb etmeye arzu eder idi, ama bu olur olmaz, âdem ile görüşmeye irtikâp (tenezzül) etmez idi.

Hasılı, Tahsin Ağa isminde dedemin gayet zengin bir dostu var idi. Bu da ilm-i kimyada öteden beri pek meraklı olup, her nasıl ise «Hacı hacıyı Mekke'de, derviş dervişi tekkede, deyyus deyyusu her kande olsa bulur», fehvasınca, bununla buluşmuşlar. Ve Rıfat Dede Tahsin Ağa'yı o derece kandırmış ki, hatta cana teklif yok, onbin deyip alıyor, yiğirmi bin deyip alıyor ve arada bir de bir takım bakırdan altun ve kurşundan gümüş yapup getiriyor ve Tahsin Ağa Zarbhaneye götürüp, has altun ve gümüş gibi damgalattırıyor. Artık buna şüphe olur mu ya?

O ise, Tahsin Ağa'dan aldığı gümüşü ya altun akçeyi kum ederek bir takım ecza ile potaya atar ve koyduğu miktar gümüş ya altun çıkarır imiş.

Nihayet, Tahsin Ağa ferahından çıldırma derecesine gelip, bir gün Rıfat Dede'den sırrın esasını sual ediyor, o dahi bin naz ile güya ikrara mecbur olarak, bunun başlıca eczası işte şudur ve nikel tabir olunur ve fakat Kandahar dağlarında çıkar, deyüp bir nev maden göstermiş, bunu tanımak her âdemin harcı değildir ve bundan buraya bir yük nakl olunmuş olsa, yüz elli milyon liralık altun yapılabilir demiş ise, Tahsin Ağa'nın artık Rıfat Dede'den başka emin adamı var mı ya? Yüz elli milyon lirayı da duydu ise, artık olanca variyetini beş yüz bin guruşa yakın para edüp, Rıfat Dede'ye vermiş ve nikel getirmek için Kandahar dağlarına göndermiş. Ve bu zevzekliğini de gelüp, dedeme dostça fahriyetle naklederek, «Esef etme Çelebi Vasilaki, bizim Rıfat Dede bu ay içinde Kandahar'dan gelür, sayemde artık sen de ihya olursun» diyor.

Dedem ise, «Ey Tahsin Ağa, acırım senin soğan aklına, geçmiş ola, ben seni artık divaneler defterinin ta başına kayıt eyledim, senin Rıfat Dede asıl kimyayı bulmuş gitmiş, artık geleceği yoktur», değişin, «Her halde gelecek ve göreceksin» deyü istinat eylemesinin üzerine, «Eğerçi gelecek olur ise, di-

vaneler defterinin başından senin ismini siler de Rıfat Dede'nin ismini kaydederim» cevab etti.

Filvaki de böyle oldu. Rıfat Dede sırra kadem basıp, bir daha görünmedi ve Tahsin Ağa ümitsizlikle perüşaniyete duçar oldu.

Haliya (hâlâ) hatırımdadır. İran tebeasından böyle bir taklit kimyası Ermeni dahi birini haylice akçe dolandırarak Tahran'a firar etmiş idi ve para sahibi arkası sıra İran'a giderek, hakkında İran şahına dava eyledi ise, şeran ve kanunen sol elinin kesilmesi lazım gelmiş imiş. Ve zannıma göre bu Ermeni haliya İstanbul'da sağ olmalıdır.

İşte, böylece kimyacılık yolunda ömür telef edenlerin ahvali budur. Ve nihayetleri perüşaniyettir. Ve pek acaip bir merak olduğundan, huy olup, mevte (ölüme) sürer, onun için atalar evlatlarını bu yoldan sakınmalıdırlar.

Fakat kimyacılık [himiya] fenni en azim ve en muhterem fenlerden biri olup, bakırı altuna, kurşunu gümüş yapma sevdası kimyacılığı ile bir tutmamalıyız.

İşte, bunların cümlesi para uğrunda oluyor, ne hikmettir ki insan insanı telef eder para için, insan ömrünü tehlikeye kor para için, dağ demez derya demez seğirdir, ateşe salar, hükümet hükümet üzerine sefer ve ata evlâda, evlât ataya husumet eder para için, acep hılkat-ı insanın iptidasınca bazı rivayata göre, Hak Teala Hazretlerinin söylediği kelamın tesiri mi ola?

Cenab-ı Hak, benîâdemi halk edeceği anda, Cibril (Cebrail) [Gavriil] aleyh-üsselâmı gönderip, dünyanın dört iklim yedi köşesinden temiz toprak getirerek, Hazret-i Ademi halk etmiş ise, kâffe-i melâikler (melekler) ona tevazu ve hürmet eylemişler.

Artmış olan bir miktar toprak bunu gördükte, haset ederek (kıskanarak), «Be ey Tanrı Teala! nezd-i samedaniende ben ne kusur ettim ki, beni böyle terk ettin?» deyü figan etmeye başlamış ise, Cenab-ı Rahman buna terahum ederek (acıyarak), «Ey baki kalan toprak, hayde esef etme, ben seni öyle bir şey yapayım ki, şu şerefine haset ettiğin âdem senin için can versin» demiş.

Ve akabinde Cibril'e emretmiş ki artan toprağı alıp, dünyanın her tarafına saça. Ve işte ondan maden hasıl olmuş ve işte o andan berü insan bu maden uğrunda canını verir ve niceleri de tecennün ederler.

İşte, böylece Tımarhanede bulunan mecnunlardan beheri bir sebebe mebni (dayanarak) tecennün etmişler (çıldırmışlar) ise de, öyle bir rutubetli kâgir bina derununde ölmeyecek kadar taam (yemek) ve ölesiye dayak yedikçe, eyüliğe dönmenin ihtimali olabilir mi idi?

Güya Evropa'da mecnun yok muydu? Anadolu'dan daha çoktur desem caizdir. Ancak, evvelki gibi dayak vurmayı ve zencir ile davar gibi bağlamayı, ve rutubetli bir bina içine kilitlemeyi, bertaraf ederek, güzel bir usule başladıklarında, aklına hiffet ve cinnet getirenler az vakit zarfında akıllanarak hanelerine avdet ederler.

Her mecnun, tabien ahenk ve latif hikâyeler dinlemekten ve havadar ve mesirelik mahallerde eğlenmekten hoşlanır.

Onun için Evropa tımarhaneleri en havadar mevkide, bağlı bahçeli bir vussatlı ebniye (büyük bina) olup, sabahleyin kahvealtı ve öğleyin ve akşam temiz taam verirler ve taamdan sonra çalgılar çaldırıp, mecnunlar koyun kaval dinler gibi dinlerler. Ve ahenkten sonra mahsus hocalar latif hikâyeler nakletmekle, mecnunlar tahsil etmek için imtihana kalkışırlar. Ve bu da bittikten sonra, cümlesini alay ile alıp, tımarhane dairesinde bağa bahçeye işletmeye götürürler. Hasılı, işsiz duran fenalık düşündüğünden, hiçbir vakit boş durdurmazlar. Ve icabına göre kan alırlar ve işte bu usul ile az vakit zarfında akılları başlarına gelüp, hallerini his etmeye başlarlar.

Gelelim şimdi bizim maddeye: Dedem ile beraber dana speza interesa (İt. masraf ve çıkar) derken beni salahiyeti olmadığı takdirde tımarhaneye göndererek, namusumu çak ve sıhhatimi ifsat eden (bozan) Ayios Megas (patrik vekili) aleyhinde mufassal bir protestonâme tertip birle, Fransa elçihanesine tasdik ettirerek, ol asırda Reis Efendi tabir olunan Hariciye müşiri marifeti ile Rum Patrikhanesinden yüzbin kuruş tazmin ve tarziye talep eyledik. Ve akabinde Bab-ı âli'den Patrikhaneye buyurultu gönderilmesinin üzerine, keyfiyet İera Sinodos'ta (Sent Sinod) müzakere ve Ayios Megas gereği gibi tekdir ve azlolunarak, bu belayı da vakit be vakit beher bir fırkanın kendi meramını icra etmek üzere sarf etmiş olduğu akçeden teraküm etmiş (birikmiş) ve hâlâ milletin kurtulamamış olduğu kinon (kamu) borcuna ilâve olunması karar verilmiş ise de, nihayet araya hatırlı âdemler koyarak, elli bin kuruşa sufl (sulh) etmişlerdir. Bu da tuhaf, Karagöz pamuk tarlasına girsin, hacı Ayvaz ceraim (cezalar) versin, yaşasın iâneler:

Fakat bir şeye çok keder ettim. Bir mah sonra Tımarhaneye ziyaret etmiş idim, gördüm ki Ayios Megas'ı benim yerime bağlamışlar, meğer azlolundukta ümitsizliğe düşerek, tecennün eylediğinden, o dahi «Ayios Prusis, Ayios Efesu (Bursa ve Efes metropolitleri) olacağım» deyüp gider.

Bu âlem böyledir, herkes kazdığı kuyuya kendi düşer.

Bir müddetten beri serinceme (sıkıntı?) çekmekte olup, bir miktar def-i gam etmeğe muhtaç olduğumdan, niyet ettim ki on beş gün miktarı karaya vurarak, Boğaziçi köylerinde ve bir kaç ahbap ile zevk u sefa edeyim.

İşte, bu efkâr ile bir gün cebimde hazır kazanılmış paradan on beş bin kuruş miktarı akçe bulunduğu halde, Boğaziçi'ne doğru revan oldum ve aheste aheste Fener'den kayık ile Kaşımpaşa'ya çıktım ve ondan Beyoğlu'nda, Taksim gazinosunda bir miktar dinlenip mezarlık arasından Dolmabahçe sahilsaray-i humayun pişigâhına (önüne) indim ve Beşiktaş'tan Ortaköy'e geçip, Kuruçeşme tariki ile Arnavut kariyesine vardım, mezkûr kariye pek şirin bir kariye olup, en def-i gam edecek mevsim İulios'da Profitis İlias panayırı haftasıdır (20 Temmuzda).

Onda bir gece eğlenip Bebek, Rumelihisarı, Balta Limanı, Mirgün (Emirgan) ve İstinye tariki ile Yeniköy'e vasıl oldum, burasının def-i gam mevsimi Ağustos'ta Panayia Panayırı (15 Ağustos) ve bağ bozumu vaktidir ve oranın ab u havası ve ahalisinin üns ü ülfeti (yakınlığı) hoş olduğundan, iki gün beytutet eyleyip (geceleyip) Kalender tariki ile Tarabya'ya geçtim, artık oranın asıl def-i gam mevsimi İuliosta Ayios İonnis'in (Ermiş Yahya) ateş gecesine[1] tesadüf ettiğinden, iki gece onda mihman (konuk) oldum. Beşinci gün ondan kalkıp, Kireçburnu tariki ile elini berü ver Büyükdere, Sarıyer dedik ve nihayet postu Yenimahalle'ye serdik. Mahall-i mezkûr (adı geçen yer) İstanbul ahalisinin bir nevi randevu [salık] yeri tarzı her gûne def-i gamı da eksik olmamağ ile, bir kaç ahubba (ahbap) ile onda beş gün zevk u sefa ile meşgul ve her yüzden memnun oldum.

Ve onuncu gün bir çifte kayığa suvar olup (binip) Anadolu kavağını yukarda bırakarak, Beykoz'a geçtim. Ve oranın paçası meşhur olduğundan bir miktar taam edüp, Paşabah-

---

1 *Metinde İulios (Temmuz) yazıldığı halde doğrusu İunios (Haziran)'dir. Ortodoksların bir geleneğidir: 23'ü 24'e bağlayan Haziran gecesinde, gençler, yakılan ateş üstünden atlarlardı.*

çesi, Kanlıca, Anadoluhisarı ve Göksuyu tariki ile Kandilli'ye geldik düştük, o gece onda kalıp, ferdası sabahleyin Vaniköy, Çengelköy, Beylerbeyi tariki ile Kuzguncuk'a geldik, buranın da def-i gam mevsimi Yuliosun 27 tarihi Ayios Pandeleimon panayırı haftasıdır. Ve ondan soluğu nihayet Üsküdar'da Yenimahalle'de aldık. Bağlarbaşı'nın akşam safası ve ayak sahrası pek güzel olduğundan, 4 gün de onda eğlenmeliğe niyet eyledim. Şükürler olsun evvelki gibi tıg-ı teber şah-ı levent olmayup (iflas etmiş olmayıp), avukatlık sayesinde bir miktar paraya da elim erer olduğundan, vardığım yerlerde akıntıya kürek çekici ahbap ve cevr-ü cefaya katlanıcı zatlar da eksik olmuyor idi.

Hele bana bunlardan biri bir oyun etti, hâlâ hatırımdan çıkmaz, meğer üzerimde para var idüğünü sezmiş olup, bir desise ile beni soymaklığı yedi denizin taşra attığı bir hatun ile mukavele eylemiş.

Benim bir şeyden haberim yok idi. Bir akşam Bağlarbaşı'na ayak sahrasına çıktım, onda yetmiş iki buçuk milletten ve inas ve zükür (kadın ve erkek) taifesinden küllî (pek çok) halk, aşağı yukarı geçmekte, biz de onları takip etmekte iken, arkamıza bir kocakarı takıldı.

Nihayet, Vank'ın Bağına[1] yakın geldikte bu karı bize sarılıp, «Vay oğlum Yorgaki sen misin? İki saattir arkanda geziyorum, bu kadar bizi terk etmek olur mu? Kızım Aspasia ile evlendin, Mısır'a gittin, bir senedir yoluna bakarız, bir cevap alamadık, kızım hasretinle harap oluyor, hiç böyle oyun olur mu? Gelmişsin de niçin haber vermezsin? Yoksa ansızdan gelip, tebdil kıyafetle kızımı hayrette mi bırakacaksın?» deyü bizi şap şap öpmeye başladı, ben ise taaccüp eyledim ki bilip tanıdığım karı değildir ve «Hacı ana, yanlış kapı vurdun, git hasretine yan» diyeceğim sırada, bir de aklıma geldi ki, bu hatun beni güyegüsine (güveyisine) benzetti. Körün aradığı bir gözdür, Allah bize ikisini vermiş ve kısmet ayağıma dolanmış iken şunu terk etmeyeyim deyü gitmekliğe niyet ettim ise de, ne ise ne, kocakarı bizi benzetti, halbuki evde kızı «Bu kim

---

1 *Üsküdar, Bağlarbaşı'ndaki Surp Karabet Ermeni Kilisesinden Ermeni mezarlığına uzanan bahçeye, yakın zamanlara dek Vank (manastır) Bağı ya da Bahçesi denirdi. Vank'ın Bağı, Kırım Savaşı'nda (1854 - 1856) hastahane olarak kullanıldı. 1887'de yandı.*

oluyor?» deyü bizi süpürge sapı ile kovacak olur ise? O rezaleti nereye sarmalı? İşte, bu belâ deyü gitmeği düşünür iken, bir de hacı valide koluma yapışıp yarı ister yarı istemez bizi hanesi kapusuna değin götürdü, ama süpürge sapı yemeden kaçmak için gözlerimin arkamda ve bir ayağım içeride ve öbür ayağım dışarıda durur iken, bir de kızı olacak mübarek, yıldırım tarzı nerdubandan sağılıp inerek, «Vay benim bir yıllık hasretim Efendim, hoş geldin, sefa geldin, kademler getirdin buyurun yukarı» deyü sarılıp, koltuğuma girdi. Ve nerdubanın beher ayağında «Vah Yorgaki mu (benim Yorgaki'm)» diyerek, buseler aldı verdi. Ben de artık kendimden şüphelenmeye başladım ve acap filvaki «Yorgaki benim de rüya mı görüyorum?» deyü gözlerimi ovuşturmaya başladım. Baktım ki değil, ne ise ne, bu da sel önünden kütük kapmaya benzer, ne olur? Yarın sabahtan bundan (buradan) kösteği yünden eder, sırra kadem basarız deyip, artık yukarı çıktım, karı da torlak ve Tekirdağı karpuzu gibi tombarlak bir şey idi.

Ve akabinde beşikten bir taze çocuk çıkarıp, «İşte, nikâhımızın semeresi Dimitrakimiz» diyerek, elimize tutuşturdu, biz de artık «Vah Dimitraki mu ah Dimitraki mu» diyerek, anasının aşkına çocuğu öpmeğe başladık. Bir kukla ki görmeye muhtaç idi. Karım olacak, bir yandan «Vah Yorgaki mu» demeğe başlayışın, hacı valide de güya haset etmiş gibi «Ah gavraki mu, vah gavraki mu» (benim damadım) havasına başladı. Al sana bu şamata, mahalleyi ayağa kaldırıp, Çelebi Yorgaki gelmiş yarın tebrik edelim bu gece olmaz, yorgundur demeye başladılar, ben de doğrusu teşekkür eyledim. Sonra tahkik eylediğime göre Niğdeli Yorgaki isminde biri memleketinde evli olduğu halde, bir sene mukaddem (önce) Üsküdar'da bu Aspasia ile evlenip, üç mah eğlendikten sonra, sırra kıdem basmış imiş.

Hasılı, derakap (hemen) bir kaç çeşit taamlar (yemekler) ve gûna gûn (çeşit çeşit) mezelikler ve âlâ müskirat (içkiler) tertip etmişler olup, gülerek oynayarak yedik içtik, benim ise arzum bir an evvel yatıp rahat etmek idi, çünkü yorgunuz dedik ya.

Bu niyetimizi idrâk etti ise kokonamız Aspasia derhal gecelik urubası getürüp, bizi layıkı ile soydu, artık bir daha giydirmemek niyeti ile ve sırtımıza bir kürk verüp, dereden tepeden yarenlik eder iken, al sana çat çat kapu vuruldu. Tuuu, işi

boklaştırdık derken efendim, bir de kapuyu açtılar elinde 4 şavklı (ışıklı) bir fener ile süslü bir delikanlı «Madam Aspasia, Çelebim Vasilaki, sior Yorgaki'nin geldiğini işitti, pek memnun oldu, her halde bu gece onunla beraber sizi bekliyor görüşmekliye pek arzu ediyor» dedi, bıraktı gitti. Beni artık cihut (çıfıt) sıtması tuttu. Biz hırsız olduk, ay akşamdan doğmaya başladı, gitmeyelim deyü bin desise düşündüm, yorgunum sabah olsun hayır bile gelsin akşamın hayrından sabahın şerri (kötülüğü) yeğdir dedim. «Vay ne diyorsun, Çelebi Vasilaki bizim veli-i nimetimiz biminnetimizdir, sen gideliden beri bizi idare eden o idi, sağ olsun, ah Yorgaki mu sanki bilmez gibi söylersin, kalk gidelim o bizim babamızdır» deyü öylece gecelik elbisesi ve kürk ile çocuğu elimize tutuşturdu ve kocakarı fener yakıp, yola hazır oldu, ben artık ekini belli etmemek (kendimi açığa vurmamak) ve pot kırmamak için boğazı çakıldaklı buğazı (buzağı) tarzı ileriden hareket ettim. Ve birden sokak kapusundan taşra çıktım ise, pattadak arkam sıra kapuyu kapattılar dıvar ettiler ve şavkı söndürüp sesi sadayı kestiler. Biz ise koynumuzda bir parasız öylece kucakta çocuk ile sokak ortasında gecenin nısfında (yarısında) kalakaldım ki. Artık ucunu bul da, bala yağa ver. Gereği gibi soyduktan sonra üste bir de piç çocuk yüklettiler, meğer onu da o gün Üsküdar kilisesi kapusuna asmışlar[1] olup ücretle besletmek için Aspasia'nın validesine vermişler imiş ve Aspasia'nın ise asıl evi Cibali'de olup, o hafta validesi hanesine eğlenmeğe gelmiş imiş ve validesi pek fitne bir hatun olup, başka vakitlerde bu yolda sabıkası var imiş. Ben artık namusuma boğulduğumdan, «Hayde çıkmasın nasipten» deyüp şamata koparmaya cesaret edemedim ve bu da karı şerridir diyerek, çocuğu da sokakta bırakmaya kıyamayıp, böyle zalimlerin elinden kurtarmak niyeti ile, bereket versin gece bekçilerinin güya «Hırsız kaç» der gibi şimdiki düdük çaldıkları tarza yere zopa (sopa) vuruşlarına: Yakayı ele vermeksizin Büyük İskele'ye indim. Ve Galata'ya geçirmek üzere bir kayık kiraladım ve Tophane iskelesine çıkıp, kayıkçıyı onda beklemek üzere kandırdım, o beklemekte olsun.

---

1 *Bebeklerin kilise kapısına bırakılması için bak: Tarih Gazetesi, 1301 tarihli, 32 No'lu. Bak: Tarih ve Toplum Dergisi, 3 Mart 1984.*



Φαβίνηνιν Κίλσε καπουσουνδάν ικι τζοδζούκ γιούκλενδιγί.

(Favini'nin kilise kapusundan iki çocuk yüklendiği)

Şafak atma raddelerinde idi, Galata'nın Ayios Nikolaos Kilisesi[1] kapusuna yaklaştım, gördüm ki onda piç çocuklar için bir zenbil asılıyor, hemen çocuğu yerleştirip, arkama döneceğim vakit, meğer kandilaptı (zangoç) kapunun arkasındaymış, işidip, elinde süpürge sapı ile çıkarak, «Vay gidi hınzır sen misin bu çocukları buraya asan?» deyü pat küt sırtımıza yerleştirdi ve yakamdan tutup zenbili arkamıza verdi. Ne yapabilirsin?

Bak tuhafa ki, benden az evvelce o zenbile başka bir çocuk koymuşlar imiş. Benim koyduğum çocuk ağırlık verdiğinden başladı ağlamaya. Ve benim çocuk zırlamaya, hele ondan Hamamcı sokağına[2] sokulup, onda bildiğim bir fakire hatun hanesine girdim ki, ya bir âdem marifeti ile kiliselerin kapusuna astırayım. Yahut biraz maaş verüp, hayrına beslettireyim.

Öbür çocuğun ismi Dimitraki olduğunu Aspasia'dan öğrenmiş idim, ancak sonraki çocuğun vaptisli olup olmadığını bilmediğimden, bakayım bir defa deyü kundağını çözdüm, ne bakayım, bir ipekli mendil içinde otuz Fransız lirası ile bir pusula çıktı şöyle ki :

«Her kim bu çocuğun perverdesine (yetişmesine) nezaret edecek olur ise, ücreti için peşin olarak, bu otuz Luizi (Fransız altını) alsın ve üç günden sonra Beyoğlu'nda 4 yol ağzında sabahleyin erkenden beklesin ve gelüp kendiye işaret eden âdemin arkasına düşsün pişman olmaz, her halde mükâfat görür ve çocuk vaptislidir ve Con tesmiye olunur» diyor idi.

Anladım ki bu bir kibar İngiliz tohumu, anası da var ise de, sır vermeyecek bir familyadan idi. Ne ise neme lâzım, ragıb olsun da, ne yüzden olur ise olsun.

Otuz Luizin beşini bervech-i peşin (peşin olarak) hane sahibi kokona Vasiliki'ye verüp, derhal bir layıklı sütanası bul-

---

1 *Galata, Kemankeş Kara Mustafa Mahallesi. Galata'da Mumhane caddesinde.*

2 *Hamamcı sokağı: Bugün, bu adda bir sokak yoktur. Bir söylentiye göre, Karaköy Hamamı'nın arkasında bir Hamam sokağı vardı. (Orada eşcinsellerin buluştuğu bir genelev varmış).. Eski adı Külhan Sokağı olması gereken bu sokağın bugünkü adı «Aynalı Lokanta Sokağı»dır. Karaköy Hamamı bugün yoktur. Bu Hamam Sokağı ile Hamamcı Sokağı'nın aynı olup olmadığı bilinmiyor.*

maya gönderdim ve o gelinceye değin ben çocukları ararot[1] ve badem şekerlemesi ile ve taklit memeden süt ile idare ettim.

İkindiye doğru kokona Vasiliki yanı sıra Sultana isminde Üsküdar'dan Yenimahalleli bir süt anası getirdi ki, sultan gibi, zavallının kocası holeradan[2] vefat edüp, on sekiz yaşında dul kalmış ve emzikte olan çocuğunu bir çaresine bak deyü üç gün evvel validesine bırakarak, bir çorbacı hanesi bulmak üzere İstanbul'a gelmiş ve bizim Vasiliki'ye rast olmuş imiş.

Böyle bir süt anası eğerçi bir evli âdem konağına gidecek olsaydı, acep karı ile koca arasında ne çeşit kavgalar olmaz idi. Doğrusu söylemek lâzım gelir ise, hemen ben dahi çocuk olup da süt emmeye heves eylemiş idim.

Merkume (sözü geçen) Sultana tıpkı ustaz (usta) hekimlerin tavsiye ettikleri sütanası gibi idi, bütün ömründe ancak on sekiz defa mayıs görmüş ve vücuduna dolu ve ilelden (hastalıktan) beri yanakları nar gibi yanar, dişleri Hint incisi, kaşları kamer gurresi (ince hilal), boyu selv-i bülent, gözleri ceylan, teşrifatı (davranışı) nadir-ül emsal (eşsiz), hemen sanem (put) gibi dikilip de, bakıp durmalı.

Gidi zalim ölüm: Genç demez, ihtiyar demez, zengin bilmez, züğürt bilmez, cümlesini bir siyakda (biçimde) turpandan geçirir, böyle bir sultan gibi Sultana'ya kıymış da kocasını alıp, zavallıyı siyahlara boyamış, siyah elbise de sim (gümüş) tene nasıl da yakışır imiş. Bir yanda da teşekkür ettim ya, ne yaparsın artık, beş yüz kuruş aylık bağladım. Bu babda Sultana dahi memnun ve müteselli olarak (avunarak) kocasının acısını unutmaya ve ben dahi nakline (dediğine) göre kocasına benzediğimden, artık ölmemişten hesap görmeğe başladı.

Ayrı ayrı oturup da bir takım fuzuli masarif etmekte mâna ne oluyor? Ben artık Fener'deki evi terk ederek, göçü Galata'ya kaldırdım ve Yüksek Kaldırımda denize nazır bir güzel ev isticar ederek (kiralayarak) Sultana ve çocuklar ve Vasiliki hepimiz de oraya sakin olduk.

Ve üç günden sonra sabahleyin Beyoğlu'na çıkıp Dörtyolağzı'nda eğlenir iken, öteden beri otuz yaşında bir süslü ve uzun şapkalı İngiliz delikanlı zuhur edüp, «Gel arkam sıra»,

---

1 Bu bitkinin bilimsel adı, Maranta arundinacea'dır. Ararot kamışından elde edilen unla çocuk maması yapılır.

2 Kitabın her yerinde 'kolera' yerine 'holera' kullanılıyor.

deyü işaret etti, ben onu takip ettim. Ve Beyoğlu'nun meşhur mağazalarından birine vardık ve mahvi (gizli) bir odaya çekilerek, onda keyfiyeti ve çocuğun bulunduğu haneyi tahkik ettikten sonra, memnun olup, yiğirmi lira dahi verdi ve yazıcısını çağırıp, «Bu âdeme beher mah beşer yüz kuruş veresin» deyü tenbih eyledi.

Ondan avdetimde yine Dörtyolağzı'ndan geçer iken, ondaki Yeniçeri karakolu bizi yakaladı. Meğer bir müddet evvel sıcaklık yapıverdiğim Yeniçeri ağası beni görüp tanımış imiş.

Huzuruna çıktığımda «Hayır ola Rıfat Dede, şimdi karnaval haftası değil, ama nasıl oldu da tebdil-i kıyafet eyledin?» dedi. Ben ise ip ucunu anladım ve anide Türkçe lisanını zayi edüp, Fransızca söylemeye başladım ise, derhal bir tercüman getirip, istintaka (soruşturmaya) başladılar.

Anlattım ki yanlış kapu vurmuşlar, benim ismim Rıfat Dede[1] değil, Aleko Favini'dir, ayıp değil insan çift doğar, belki Rıfat Dede dediğiniz bana benziyordur deyügördük, «Hayır illâ sensin, sen sihirbazsın, hatırında mıdır seni cin toplarken getirdiler ve bana da sıcaklık yapıverdin ve paramı da aldın gidi dolandırıcı» filan deyü bizi tevkif edeceği sırada, «Ey Ağa, aklını başına topla, ben Fransız tercümanı Coani Favini'nin oğluyum, hakkında protesto ederim» dedim ise, Yeniçeri ağası bir pot kırmamak (kırmak?) korkusu ile yakamı bıraktı. Bereket versin şapkaya.

O asırda Yeniçerilerden halk rahat edemediğinden, çokları mahsus başlarına şapka koyup, tatlısu frengi olurlar idi. Ve hükümet tarafından layıkı ile dikkat olunmadığından, niceleri kesb-i himâyet eylemişler (korunmuşlar) idi. Ve nicelerini gördüm ki, Venedik'in Tiryak kâğıdını pasaport deyü irae ederek (göstererek), nice belalardan kurtuldular.

Hasılı, haneme gelir iken, Beyoğlu Tekkesi kurbündeki (yakınındaki) kasap dükkânından bir miktar domuz eti alıp, gizleyerek Kulekapusuna[2] yaklaştığımda, ondaki Yeniçeri karako-

---

1 *Kitapta yanlışlıkla Rifat diye yazılmış. Doğrusu Said Dede olacak. (Bak. s. 90).*

2 *Beyoğlu Tekkesi - Kule Kapuşu: Galata Kulesi'nin yakınında iki kapı vardı: Küçük ve Büyük Kapı. Burada, Büyük Kapı söz konusudur. Bugün Divan Edebiyatı Müzesi olan Tekkeye, Kule Kapısı Mevlevihanesi denmesinin nedeni budur.*

lu çevirip, «Çorbacı, diyetini ver» dedi. Ben dahi «Ne o diyet?» dedim ise, «Ne olacak, sen bilmez misin domuz etinin İstanbul'da yasak olduğunu» dedikte, nasıl anladı deyü taaccüp edip, münkir geldim (inkâr ettim) ise, karakol «Çıkar setreni de bir bak» dedi, meğer o asırda sarahaten (açıkça) domuz eti satmak yasak olduğundan, Yeniçeriler gizlice kasaplar ile uyuşmuşlar imiş. Ve et alanları da taraşlamak için kasaplar et alanların arkasına gizlice tebeşir ile işaret ederler imiş ve Yeniçeriler o işareti gördükte, domuz eti olduğunu bilerek, tutup ceraim (ceza) alırlar imiş. Kasap bizim setreye de tebeşir sürmüş olduğundan, Yeniçeriler anlamış oluyor, bereket versin ceraimi (cezası) de cüzi-zattan (az) bir şey imiş, yiğirmi pare ile yakayı kurtarıp, haneme geldim.

Ve kapudan içeri girer girmez Sultana üzerime atılıp, «Müjde sior Aleko mu, Üsküdar'dan getirdiğin çocuk benim kendi has veledimdir. Ve anlaşılır ki, validem çaresiz kalmakla, ekklisia kapusuna asmış imiş» cevabını verüp, bin teşekkür eyledi. Ben de memnun oldum, vaki de (gerçekten) öyle olmuş, dünyada neler de olur imiş!!!

Dimitraki'nin anası ne ise, kim olduğunu anladık, fakat Coni'nin validesi kim olduğunu bilmediğimden bana azim (çok büyük) merak oldu.

Bir pazar günü ekklisiadan sonra Sultana ile şahnişine oturup, çocuklar ile eğlenir iken, beni şeytan dürttü ve hatırıma bir şey bıraktı ki, vasf edemem. Çocuklar yek diğerden çok farklı değildi. Ve Coni'nin ataları pek zengin olduğundan, elbette az vaktinden bizden alacaklar idi. Şöyle düşündük ki, Sultana'nın çocuğunu Coni ve İngilizin çocuğunu Dimitraki tesmiye edelim ve bir gün olup da, çocuğu bizden alacak olurlar ise, Coni'nin yerine Dimitraki'yi teslim edelim ki, büyük familyaya karışsın.

Bu niyetle karar vermemizin üzerinde, kapu vurulup, bir de içeri arkasında iki hizmetçi kız ve bir hizmetkâr ile ziyade süslü ve ifrat güzel ve 20 yaşında bir madam geldi ki, artık ne dil ile tabir, ne kalem ile tahrir edebilirim ve akabinde bizim Coni'nin babası da gelip, onda buluştular. Ve çocuğu görmek istediler ise, bizim Dimitraki'yi ellerine tutuşturduk, o derece sevdiler öptüler ki vasf edemem. Nihayet haylice hediye ve bahşişler verüp gittiler.

Meğer o madam bizim Coni'nin validesi imiş, anlaşıldı,

isimlerini söylemeğe hacet yoktur, zira bunlardan hâlâ İstanbul'da ve Evropa'da sağ bulunanlar vardır, sonra resmen nikâhlanıp, yek diğeri aldılar ve düğünlerine bizi de dâvet eylediler. Ve Dimitraki, meselâ Coni, beş yaşına vardığında bunu yanlarına aldılar. Ve bizim Dimitraki'yi de yani asıl Coni'yi de evlat gibi sevmekten ve ara sıra hediyeler vermekten dûr olmadılar.

Nihayet, vakitler mürurı ile (geçerek) çocuklar büyüdü ve Coni isminde olan Dimitraki, kezalik büyük bezirgân (tüccar) olup, bizim Dimitraki'yi, yani asıl Coni'yi yanına kâtip aldı ve encam (sonunda) ortak oldular ve Coni [yani Dimitraki] on milyon kuruşluk trahoması ile büyük bir İngiliz kızı aldı. Ve muradımız icra oldu. Bak belâya ki, bizim kokona Vasiliki itikadlı Hiristiyan olup, [çünkü, tabien ayağı karıncalı hatunların cümlesi itikadlı ve zendostların cümlesi merhametli olurlar] bu desise-i zamiri (gizli hileyi) kabul etmediğinden, ölmezden evvel pnevmatikos'una (günah çıkaran papaz) ifade etmekliğe niyet kurmuş ki, şu günahtan kurtula. Heman Allah ibadını (kullarını) bu misilli faraiz-i ruhaniyesini tanımayan pnevmatikoslar'dan esirgesin!

Mübarek pnevmatikos bunudur işittiği saat «Tamam, bundan bize epeyice ticaret var» deyü doğru gidip, Coni'nin pederi ve validesini bularak, keyfiyeti olmuşu gibi anlatmış olmağ ile, sonra tahkika kalkışıldı. Ve biz de ahmaklığa vurduk. Hasılı, asıl Coni'nin koltuğu altında bir nişan olmadığın, ondan anlaşılmış ise de, artık yek diğerden ayrılabilmenin ihtimali olmadığından, bizim Dimitraki'ye de Coni'nin vahide (tek) kız karındaşını vererek, yeniden karındaş oldular. Ve bizim Sultana dahi bu vesile ile büyük madamların sırasına geçti. Ve Coni ile Dimitraki hâlâ sağ olmalıdırlar.

Dimitraki, beni asıl pederi beller idi ve daima Sultana ile bir hanede eğlendiğimizden halk da kezalik o efkârda idi ve namusuna sekte (zarar) gelmemek için ben dahi o muamelede bulunur idim.

Şu pnevmatikos hem tamamden (tamahından) naşi (açgözlülük yüzünden) kâr etmek sevdası ile şu sırrı faş etmiş (açığa vurmuş) ise de, şükürler olsun madde başka raddede olduğundan iyiliğe netice verdi, maazallah, başka türlü olsaydı, acep ne fenalıkların olmasının ihtimali yok idi? Bu makule (türlü) pnevmatikoslar bazı bilmeyerek şunun bunun meramı-

na alet, bazı da boşboğazlıkla familyalar arasında büyük fesada badi (sebeb) olurlar. Burada hatırıma bir fıkra geldi size vasf edeyim.

Bir rivayete göre, ezmine-i atikada (eski zamanlarda) bir hatun bu makuleden bir pnevmatikos'a günahlarını itiraf etmeye gidüp, buna bir delikanlının alâka ettiğini ve erehli (kocası) yabanda bulunduğu halde ne veçhile ve ne yoldan geldiğini ve onu taciz ettiğini ve maazallah kocası işitmiş olsa, artık kendisinin melâmet (ayıplama) köşesi bulamıyacağını ifade eyledikten sonra, bu işten dûr (uzak) olmak üzere övüt nasihat eylemesini rica etmiş, gitmiş.

Pnevmatikosun bir şeyden haberi yok, meğer merkume (sözü geçen) hatun vasfını ettiği delikanlıya alâka etmiş olup, pnevmatikosu alet etmek istemiş imiş.

Pnevmatikos zikrolunan delikanlıyı huzuruna celp ve merkume hatunu bir daha inciltmemesini icabına göre nasihat edüp, ne yolda hanesine girip çıktığını da haber vermiş ise, delikanlının bir şeyden haberi olmayup, taaccüp eylemiş ise de, maddenin ne desise ile olduğunu anlayıp, hemen o gece aldığı talimata göre, gidip hatun-ı merkumeyi nısf-ı leylde (gece yarısı) hanesinde bulmuş ve uzun boylu görüşmüşler.

Ve ferdası gün sabahleyin doğru pnevmatikos'a varıp, maddenin ne veçhile olduğunu ve kendisinin hiçbir şeyden haberi olmadığını bildirmiş ve teşekkür etmiş ise, pnevmatikos ziyadesi ile hiddetlenip, ol karıdan öç almaklığı niyet kurmuş, aferin pnevmatikos baba!

Bu surette ferdası pazar günü nasihat edeceğini ilân edüp erkek ve dişehli cümlesinin kelisaya toplanmalarını tenbih eylemiş.

Ve pazar günü elinde üç okkalık bir taş ile minbere [amvona'ya] çıkıp, pnevmatikosları alet edenlerin rûz-i kıyamette ne ceza ile mücazat olacaklarını anlattıktan sonra, keyfiyeti nakleylemiş ve karıların olduğu mahalle doğru dönüp, «Ya Rab şu beni iğfal ile alet eden hatun her kim ise, şu taşı başına düşür» deyü, elini kaldırdığı saat, hatunlar arasında biri «Amanın, beni saklayın!» deyü ün etmekle, kim olduğu anlaşılmış ve âleme mat-u maskara (rezil) olmuş. Güya pnevmatikos öç almış oldu, bir familyanın da sırrı faş olmuş, bir şey demek değil.

Bu makule tedbir bilmez ve sır saklamaz pnevmatikosların

sakalını tıraş edüp, kendülerini Meteora'ya[1] nefi eylemek (sürgün etmek) lâzım gelir.

Pnevmatikosu faslediyoruz, ama hakkımız var mı? Zatını ve cinsimi teftiş ettik mi? Pnevmatikoslardan başka ruhbanlarımızda (din adamlarımızda) uygunsuz hal ve ahlâk yok mudur? Sebep ne oluyor, Meslek-i ruhaniye (din mesleği) pek azim ve pek muteber (saygın) olduğundan, asr-ı atikte nice be nice rical-i kibar zevatı ve prensler ve şahzadeler dünya şerefini terk ederek, ruhaniyete sülûk ederler (girerler) idi, onun için irtikâp (menfaat) olmayup, umur-ı diniye pek yolunda icra olunur idi, şimdi ise bir takım esnaf bozmaları kâr ve kisb (kazanç) için ruhban olup, irtikâbın hazinesi olduklarından, nice fenalıklar zuhur etmektedir. Ve büyük ruhbanlarımızın da aslını teftiş edecek olsak, bu kaideden uzak bulamayız, inşallah bundan böyle layıklı ruhbanlar olacağını ümit ederiz.

Pnevmatikoslar, ustaz (usta) hekimler tarzı günahkârın nabzından anlamalı, haline, ahlâkına ve kudret ve mesnedine (payesine) göre kanona[2] vermeli.

Bundan elli sene mukaddem, Sparta'dan birkaç sandalcı ve tülbentçi Hıristiyan İstanbul'a gelirler iken, esna-i rahde (yolda) Simav'a uğramışlar ve çarşıda gezerler iken, bunları haraççı yakalayıp, haraç kâğıtlarını yoklar iken içlerinden biri «Ben İslâmım» deyü haraç kâğıdı masarifinden (masrafından) kurtulmuş ise de, şu cevap kendisine dağ-ı derun (iç yarası) olduğundan, İstanbul'a geldiğinde, Kumkapı'da bir pnevmatikosa gidip, bu hali ifade eylemiş ise, pnevmatikos olacak zevzek dahi «Vay evlâdım, sen İslâm olmuşsun, bunun başka türlü çaresi yoktur, illa Simav'a gidip, ikrar ettiğin mahalde başını kestirerek, yeniden kanınla vaptis olmalısın ki canın selâmet ve dinimiz şeref bulsun» dedikte, zavallı âdem güya mezhebimizin şerefe ihtiyacı var idi gibi, doğru soluğu Simav'da almış ve haraççı ile buluştuğu yerde İslâmlara küfretmeye başlayışın, bunu anda telef eylemişler. Ve Simav'da bulunan Spartalı Hıristiyanlar bunu kaldırıp defn eylemişler ve sonra şehit [martis] oldu deyü kemiklerini Sparta'ya nakletmişler.

Dinimizin şerefi için bu misilli şeylerin putperestler vaktinde olması caiz idi. Ve hatta nice bin şühedanın (şehitlerin)

---

1 *Tesalya Eyaleti'nde kayalar üstündeki manastırlara verilen ad.*

2 *Islah için verilen ceza.*

ve din uğrunda can feda edenlerin esamisi Sinaksaristis'de[1] mesturdur (yazılıdır). Ve dinimiz gereği gibi kavileştiğinden, (kuvvet bulduğundan) artık şehidliğe hacet kalmamıştır.

Şimdi Kumkapı pnevmatikosu bir malûmatlı ve müdebbir (tedbirli) zat olmuş olsaydı, zavallı âdemin başını kestirmeksizin, başka bir kanona ile zamirini tahfif (hafifletmek) edemez mi idi? Gelelim piç çocuklar maddesine.

İstanbul gibi Evropa'nın cesim şehir ve kasabalarında dahi piç çocuklar eksik değildir, bunun sebepleri pek çok olup, naklolunmakla başa çıkmaz.

Yokluktan gelir desek, variyet sahiplerinde de zuhur ediyor, terbiyesizlikten gelir desek, layıkı ile terbiyeli âdemlerde de zuhur ediyor, hasılı umumun terbiyesi bir siyakda mihver-i layıkında olmadığından, böyle şeyler oluyor. Allah düşman başına dahi vermesin! Mademki oluyor, hükümet buna başlıca sebep veren vasıtaları kısaltmaya çalışmalı ve bu makule çocukları da vikaye edüp (koruyup), öyle sokak ortalarına bırakmamalı.

Çok defa emsâlleri (benzerleri) vuku bulmuştur ki, zenbil ile sokak ortasına ya ibadetgâh kapusuna vaz olunan (konulan) çocuklardan bazısı köpeklerden paralanmış, bazısı acından ve kış mevsiminde soğuktan telef olmuş, bazısı gizlice denize atılmış, balıklar nafakası olmuş.

Dünya bu, nice kızlar ve dul hatunlar kimi gafil bulunup, kimi bir ümide aldanıp, böyle yolsuz ve mezmum (kötü) harekette bulunurlar ve çocuğa kaldıkları halde, ar belası düşürmek için kimi zehirli ilâç yerler ve kendi ömürlerini de küta ederler (kısaltırlar). Bazısı da gizlice doğurup, telef ederler. İşi bitirip de kimseye görünmeyerek, kelisa kapusuna bırakabilenlere ne mutluk!

Buna «iskat-ı cenin) yani çocuk düşürmek tabir ederler ve büyük cinayetten biridir. Bunu yapanlar ve ilâç verenler şeran ve kanunen şediden tedib olunurlar. (Şiddetle cezalandırılırlar).

Evropa hükümdaranı halkın asayışı babında her şey düşünüp, mevki-i icraya koydukları (uyguladıkları) misilli, bu köşesini de düşünüp, muntazam surette piçhaneler [ekthetirial] inşa ve bina eylemişler, şöyle ki:

---

1 *Ermişlerin yaşamını anlatan ve adlarını taşıyan günler üstüne bilgi veren din kitabı.*

Onda malûmatlı ebe hatunlar ve pek layıklı hekimler ve mükemmel eczahane ve muntazam yatak odaları ve süt anaları vardır.

Ve bir bakire kız yahut bir dul hatun, her ne sebebe mebni ise (dayanıyorsa) hamile oldukta, başını örterek, doğru piçhaneye girer ve onda vaz-ı hamleyler (doğurur) ve icabına ve iktizasına göre, on beş gün bir ayda onda eğlenir ve encam masumu da onda bırakıp, yine yüzünü örterek ondan çıkar, kimseye sırrı faş olmaksızın (sırrını açıklamaksızın) ve namusuna halel gelmeksizin hanesine avdet eder.

İstanbul gibi bir cesim şehirde dahi hükümet marifeti ile bir bab (tane) cesim yahut milel-i muhtelife için ayrı ayrı piçhane inşa olunca, acep ne kadar canlar teleften kurtulur ve nice hatunların da namusları vikaye olunur (korunur)? Filvaki bu yol da bir nev edepsizliğe takviye vermektir, ancak başka türlü kolay bulunamayışın iki kötülüğün ehveni makbul fehvasınca, bundan başka da selâmet köşesi bulunamaz. Evropa'da şu piçhane maddesi dahi hayrathane sırasına vaz olunmuştur.

Gelelim şimdi asıl hikâyemizin vasfına, ileride zikr ettiğim misilli çocukların işini rabıtasına vaz edip (yoluna koyup), kalbim rahat ettikten sonra, yine meslek-i asliyemiz (asıl mesleğimiz) olan avukatlığa devam eyledim ve bir ay kadar yazıhanenin semtine uğramamış idim, gittim odamı da rabıtasına vaz eyledim (düzenledim) ve nam u şöhretimiz tevatur olduğundan (yayıldığından) bizim evvelâ ayakta arayıp da bulamadığımız müşteriler artık ayağımıza gelerek iş göstermeye başladılar. Ve bu yolda kesb-i malûmat ettiğinden (bilgi edindiğinden) ve hususu ile elçihanelerde ve hükümet kapularında ve gümrükteki Ticaret Meclisi'nde ve Patrikhanelerde birer ikişer dost tuttuğumdan ve arasıra birer yeşil yaprak (çoban armağanı) ile önlerinden geçtiğimden, her ne iş ile varır idim ise, evelallah icrası ile müşerref olur idim.

Bir gün Rossia kavgası esnasında[1] orduy-ı hümayuna tayinat vermiş bir tacirin haylice matlubatının (alacağının) tesviyesi zımnında (ödenmesi için) İstanbul'a geçip, Sultan Bayazit'ta vaki Bab-ı Seraskeriye[2] gitmek üzere Balıkpazarı'ndan

---

1 1806 - 1812 Osmanlı-Rus Savaşı

2 Serasker Kapısı, bugün Bayazıt, İst. Üniversitesi'nin merkez binası.

geçer iken o derece kalabalık gördüm ki, geçilmenin ihtimali yok idi. Meğer, Niğdeli usta Yorgi isminde bir bakkal peynir tulumuna yanaşmış bir kelbin (köpeğin) kepenk dayağı ile başına vurup telef etmiş. Ondan geçen islamlar ve hususu ile ol asırda meşhur olan Yeniçeriler cümlesi toplanıp «asamamışsınız gâvuru, kesememişsiniz hınzırı» deyü dükkânın kapularını icbar ediyorlar (zorluyorlar) idi, bereket versin dükkânın kâvgir (kâgir) olup, ani saatta kapuyu kapatarak içeri gizlendiğine.

Nihayet, Otuzbir Ocağı'nın[1] Yeniçeri ustası gelüp, halkı dağıttı ve taşradan «Usta Yorgi, usta Yorgi, aç kapuyu ben bundayım» deyü ün etti ise, usta Yorgi kemal-i acele ile aşağı inip, kapuyu açtı ve Yeniçeri ustasının ayaklarına düşüp, «Ocağına düştüm, hal-i keyfiyet budur» deyüp anlattı ve ben de onda hazır idim, maddeyi olmuşu gibi dinledim ve kahkaha çekerek gülmeye başladım ise, Yeniçeri ustası hiddetlenip, «Ulan Freng-i bet renk! (Pis renkli Frenk) istihza (alay) mı ediyorsun, ne o?» deyü sual eyledi, ben dahi, «Efendim, istihza etsem bir şey demek değil, sizin ahvalinize acıyorum, yevmiye (her gün) gâvur köpek deyü ebna-i cinsinizi (kendi cinsinizden olanları) acımıyorsunuz, bu zavallı âdem kazaen bir kelp telef etmiş olmağ ile, bu kadar halk ayaklanıp, kanı ile müteselli olmak (avunmak) isterler, bereket versin dükkân kâvgir olduğundan, kapusunu feth edemediler ve akabinde hâk-i pâyiniz[2] yetişmeseydiniz, artık akibetini bir Allah bilir idi. Fakat sizler de Yeniçeri ocağından olduğunuz halde, üzerinizde merhamet eserini gördüğüme çok taaccüp ediyorum ve kalbime şöyle bir şüphe geliyor ki, siz asıl islam olmamalısınız, her halde Hıristiyandan dönme olmalısınız ki, şu bakkal usta Yorgi Hıristiyan olduğu halde, İslâm sıffatı ile iltimas ve tasavvup (tavassut) edinmeye (araya girmeye) geldiniz» dedim ise, Yeniçeri ustasının lehçesi bozuldu ve cevaba ağaz edüp (başlayıp), «Ulan Sinyor, ben senden çok hoşlandım, dobra bir gâvurca-

---

1 *Yeniçeri 31. Ocağı, Aksaray'da, bugün, hiçbir eseri kalmamış olan Etmeydanı'ndaydı. 1826'da Yeniçeri Ocaklarıyla birlikte meydan da kaldırıldı. Yeri kesin olarak saptanamamaktadır. Ahmediye caddesi bu meydanın arasında açılmış olsa gerek.*

2 *Hâk-i payiniz (ayağınızın tozu), burada ve kitabın başka yerlerinde zat-ı âliniz anlamında kullanılmaktadır.*



Οὐστὰ Γεώργινιν κιόπεκ ὁ λδό

(Usta Yorgi'nin köpek ö ldö[1])

1 ***Bu sözcük orijinal metinde tam olarak çıkmadığınaan okunamadı.***

ğazsın, senin ismin nedir? Haber ver de ona göre görüşelim» dedi.

Ben dahi «İsmim Aleko Favini'dir, Fransa elçihanesi ser (baş) tercümanı Coani Favini'nin mahdumuyum (oğluyum) ve mesleğim avukatlıktır. Ve ben dahi mahsus buraya geldim ki şu zavallı bakkalı şu belâdan kurtarayım» dedim ise, «Anladım Sinyor, biz bunda haylice eğleneceğiz, dur biraz» deyüp, dükkânın kapusuna çıktı ve kapuda sekiz on nefer Yeniçeriden mürettep nokta bıraktıktan sonra, onda toplanan halka hitap cevaba ağaz edüp, «Ey ibad-ı Müslimin (Müslümanlar), şu bakkal gâvurunun ettiği kabahat pek büyüktür» demeye kalmadı, ondaki cemaattan biri, «Efendim, bir kelp dört gâvura bedeldir, onun için bu dükkândaki gâvurların cümlesini de telef etmedikçe bundan bir adım ileri gideceğimiz yoktur» dedikte, «Evet, mühtedi (dönme) Ahmet Ağa doğru söylüyor» deyü tasdik ettiler ise de, Yeniçeri ustası, «Ahmet Ağa, Ahmet Ağa, bu madde bizim vazifemizdir, siz icra edecek olduktan sonra, bizim buraya gelmemize hacet kalmaz idi» deyüp, gazubâne bir nim nigâh etti ise (öfke ile şöyle bir baktı ise), Ahmet Ağa müteessir olarak, ondan birlikte halk ile beraber yola revan olacağı (koyulacağı) sırada, «Dur, Efendim, daha iş bitmedi, bu gâvuru biz her halde tedib etmeliyiz (cezalandırmalıyız) ama şeriyete müracaat etmeyişin caiz olamayacağından, yarın bu saatte başına bir kaç ehl-i hibre (bilir kişi) toplayarak gelmelisin ve bundan cümleniz birlikte bu yezid gâvuru da şu zavallı kelbi de alarak Taht-el-Kalâ (Tahta kale) mahkemesine gitmeliyiz. Ve her ne veçhile karar verilecek olur ise, ona göre hareket etmeliyiz» deyişin, cümle halk «Allah ömürler versin, Allah ocağına zaval vermesin», deyü çağırışarak, cümlesi ondan defoldular gittiler.

Doğrusunu söylemek lâzım gelir ise, şu Yeniçeri ağasının belâgat ve dirayetine taaccüp eyledim. Ve pek çok şüphelere zahip olup, artık neticesini ikinci defa görüşmemizden gözetirdim.

Yeniçeri ustası dükkânın kapusundan içeri gireceği anda, nokta bekleyen Yeniçeri neferlerinden biri kulağına yanaşıp, «Efendim, bu gâvur öyle de böyle de telef olacak, kavgalı tavşan şeran avcı başınadır, yol yakın iken şu dükkânın eşyasını konağa taşıtalım ki, öbür ustalar haber alıp da, hisseye konmasınlar» demeye kalmadı, yaradana sığınıp da bir sille

aşk etti ki, felek de beğendi, bana kalır ise bin defa pesent eyledim (beğendim).

Yeniçeri ağası içeri girüp, «Ey Sinyor Favini, senin bir çift sözün bana dağ-ı derun ve kederimi mucip (sebep) olduğundan, zatınız ile görüşmek arzu ederim. Fakat dostunuz, usta Yorgi'nin işitmesi lâzım gelmeyecek bazı mükâlemede (konuşma) bulunacağımızdan, Efrenç lisanında (Fransızcada) tekellüm eylememiz (konuşmamız) icap eder» deyü öyle bir Fransızca tekellüm etmeye başladı ki, ben artık pusulayı şaşırıp bir kat daha şüpheye zahib olarak, «Usta Vallahi-l-azim islâm değilsin» demeğe başladım.

Cüzdanından derhal Fransızca icazetname (diploma) çıkararak, «Buyurun, Efendim» deyü elimize tutuşturdu.

Ne bakayım bir icazetname ki, Paris mektebi hevacesi (hocası) tarafından verilmiş ve onda tahsil-i ilm ü marifet eylediğini (okuduğunu) vasfediyor ve ismi İstanbul'un rical-i kibar (ileri gelen) familyasından Necip Efendi imiş. Ve cennetmekân Sultan Selim (1789-1807) hazretleri tarafından birkaç dahi delikanlılar[1] ile mahsus Paris'e gönderilmiş imiş.

«Ey Mösyö Favini» dedi bana, «artık, müşkülün hal oldu mu? Ben asıl sırf İslâmoğlu İslâmım bunu eyi bilesin ve mahsus Yeniçeri ocağına yazıldım ki, bunların telefi ile Nizam-ı Cedidi ihdas etmeğe (kurmaya) say ü gayret edenlerden (çabalayanlardan) biriyim, zira vahşiyet ve gaddarlıkları haddi hududu tecavüz eyledi.

«Evvel emirde bu aziz ocağı Sultan Orhan hazretleri veliyyullah'tan Es-Seyyid Mehmet Hacı Bektaş-i Veli dost hazretlerinin duası ile Din-i İslâmiyenin tezyidi (yayılması) şerefi ve muhafazay-ı miknet (kudret) ve kuvveti için ihdas eylemiş imiş. Ve filhakika bu yolda bir müddet devam eyledi bütün Yeniçeri ocağı, anadan babadan ve dededen sırf İslâm sulb-i pâkinden (temiz tohumundan) gelmiş olan İslâmlardan müretteb oldukça, Devlet-i Osmaniye daima zaferyâb oldu ve bu siyakde (yönde) gitmiş olsaydı, kâffe-i Evropayı dahi zir-i pençemize (pençemiz altına) almak kolay idi, yoksa bir vakit Avustria Payıtahtı Beç (Viyana) şehrini zapt etmedik mi idi? Ve Rossia ve Alemanya ve Lehistan ve Macaristan üzerine nice defalar zaferyâb olmadı mı idi. Ah nasıl anlatayım sana, Din-i mübin-i İslâmiyenin ahkâm-ı şerifesince İslâmiyetin asıl

---

1 Sultan Mahmut II. döneminde (1803 - 1839) olmalı.

kuvveti on iki bin silâhtır, lâkin şimdi öyle bir dereceye gelmişiz ki, yüz on iki bin olsa bile, yine güçlük çekeriz. Sebep Kalyoncu deyerek Hıristiyan çocukları topladık İslâm ettik, Rum, Ermeni, Katolik, Yahudi demedik, her bir geleni İslâm ettik, ne meram ile olduklarını teftiş etmedik. Din-i İslâmiyeti kabul edecek âdemde meram olmamalı, hidayete erişmiş olmalı ve akaid ve şerait-i diniyemizi gereği gibi bilmiş anlamış olmalı. Ancak, biz kızlarımıza alâka etti de mi yoksa borçlarından kurtulmak için mi, yoksa başka bir meramının icrası için mi İslâm olmak ister, aslaca sual etmeksizin, güya sevap ve şefkata nail olmak ümidi ile işte Lâilâhe İllallah, Muhammeden Resulüllah dedi ya, Hak dini kabul etti deyü hemen sünnet eder şöyle bırakırız, çoğuna da sonra mürtet (İslâm'dan dönme) çağırırız.

«Sana bir tuhaf fıkra nakl edeyim: Bir delikanlı Yahudi, din-i İslâmiyeyi kabul etmek üzere Eyüp Ensari cami-i şerifi imâmına aleddevam (devamlı olarak) üç mah gidüp gelüp, encam İslâm etmeyişin, geçende Bab-ı âli'ye giderek, Reis Efendiye şikâyet eyledi, ben de onda hazır bulundum. Ve Reis Efendi, Mehmet Raşit isminde Safranbolulu bir mutaassıp (bağnaz) zat idüğünden, imamın bu tavrına hiddetlenip, aniden celp eyledi. Ve bunu tekdir etmenin üzerinde, «Efendim ben sevap yerine vebale (günaha) giremem», deyüp, din-i İslâmiyetin şeraitini (şartlarını) tafsil (anlattı) ve Yahudi merkumun (adı geçen) Eyup'da hacı Süleyman Ağa nam bir İslâmın vâhide (tek) kerimesi (kızı) Dilgüşa hanıma alâkasından dolayı olduğunu anlattı ise, Reis Efendi nadim (pişman) oldu, ben de imamı pesent eyledim (beğendim).

«Efendim», dedi İmam, «hak-i pâyinize kısaca bir fıkra anlatayım. Eyüp civarında şimdiye değin 250 nefer Yahudi İslâm eyledim, ancak bunlardan hiçbirinin cenazesini kaldırmak kısmet olmadı, bunda meramları için İslâm olurlar, nihayet Selanik'e gidip, yine Yahudi olurlar. Bak tuhafa ki, mahallemizde Avramiko isminde bir Yahudi delikanlı var idi, makul kefâre (aklı başında gâvur) olduğundan buna talkın eyledim, nihayet kandırıp sünnet ederek, Şakir tesmiye eyledim, everdik, çoluk çocuk sahibi oldu, ancak mahalle kahvesine her kaçan (her ne zaman) görüşmeye gelir idi ise selâm vermeksizin ağzı pıtırdar idi. Buna çok defalar dikkat ettim, bana merak oldu, nihayet bir gün «Ulan Şakir Ağa halt etme ve benden çekinme, sen beher defa selâm verdikçe, evvel emirde du-

dakların pıtırdayor, ne diyorsun?» dedim ise, «Eğri mi söyleyeyim Efendim, doğru mu?» dedi. «Yok doğru söyle» dedim. «Eee doğru söyleyecek isem, vakıa ben İslâm oldum, ancak şüphem olduğu için evvelâ Buenoz diaz (İspanyolca: iyi günler) derim, sonra Selâmün aleyküm derim» cevabını verdi, bunları İslâm etsen değil ya, burnunu kulağını kessen yine Yahudiliği elden bırakmazlar, şu İslâm etmediğim Yahudi çocuğuna Daviçon derler, bir defa teftiş edin, eğerçi dediğim gibi çıkmaz ise boynum kıldan incedir, efendim» deyüp imam efendi geri çekildi.

«Reis Efendi ziyade müteessir olarak Daviçon'u huzuruna celp eyledi. Ve suale ağaz edüp «Ey Daviçon[1] oğlum, aferin ne mutluk sana, Hak dini kabul ediyorsun, artık ahrette sana soru sual olmaz. İmam Efendiye tenbih ettim seni sünnet edecek ve madem sinn-i bülûğa (erginliğe) ermişsin, sana mahalleden bir kız dahi bulsunlar ve iane de toplasınlar ve bunda kalemlerden de toplattıralım. Hoca Efendi, buna münasip kimin kızı var?» deyü sual eyledikte, «Efendim, Rıfat Ağa'nın, Hasan Efendi'nin, Ahmet Ağa'nın kızları var» demeğe kalmadı, bizim Daviçon, «Efendim, Eyuplu Süleyman Ağa'nın kızı Dilgüşa hanım da var, o daha münasiptir, ben onunla söz birliği ettim» deyişin, artık hoşabın yağı kesildi ve Yahudiyi pataklayarak, ondan defeylediler ve imama «Aferin hoca, hayde bildiğin gibi işle. Olur olmaz İslâm etme» deyüp, savdılar.

«İşte, ey muhib dostum Favini» dedi, Necip Efendi, «İşte, bu gördüğün Yeniçerilerin çokları kimi Apostol, kimi Marko, kimi Arakel, kimi Kuşonaçı idiler.

«Şimdi bu makule İslâmlardan mürettep olan Yeniçeri Ocağından ne hayır ve muhassenat (iyilik) olabilir? Kitabımızın buyurduğu üzere olan on iki bin has İslâm ile filhakika ben en zalim düşmanı fethedebilirim. İslâmiyetin şartı, emanete hiyanet etmemektir. Hıristiyanlar bize Peygamber-i zişânımız hazretlerinin kavl-i şerifince emanetüllahtır. Canlarını canımız ve ırzlarını ırzımız gibi hıfz etmeye (korumaya) borçluyuz ve ehl-i kitap oldukları halde, gâvur demek aynı hatadır, cümlemiz de toprak karındaşıyız, cümlemizi bir Allah halk eyledi. Cenab-ı Hak ve şeriat huzurunda müsaviyiz, her millet ibadetgâhında tefrik (ayrı) olmalıdır, öyle bet (kötü) muameleler asıl İslâma mahsus değildir.

---

1 *Davidçiğim.*

«Asıl İslâm olan kimse mücipsiz (gereksiz) bir madde için milel-i muhtelife ile mücadele etmeğe irtikâp eylemez. Uzak gitmeyelim, işte şu köpek davasını sürenlerin serveri (elebaşısı) o gördüğümüz Rumdan dönme Ahmet Ağa idi, ne muamelede bulunduğu malûmunuz, asıl İslâm olan öyle kitabın mugayiri (kitaba aykırı) sözleri irtikâp eylemez,» dedikte, Necip Efendi'nin sözleri bana ziyadesi ile tesir edüp, hayran oldum. Ve:

«Ey Necip Efendi, bu kusur yalnız İslâm taifesine mahsus olmayıp, Hıristiyanlarda daha ziyade bulunur. Katolikler ve hususu ile Cezvit (cizvit) keşişleri pınarından su içmiş olanlar o derece mutaassıptırlar (bağnaz) ki, ellerinden gelse kâffe-i milletleri Katolik etmeye çalışırlar.

Rumlar o derece değil ise de, arasıra ellerine bir Katolik ya Ermeni ya Yahudi rast olur ise, efkârlarını (düşüncelerini) teftiş etmeksizin hemen suya batırıp, ismini tebdil etmeğe çalışırlar. Ve Rum olacağın anasının babasının ah ü figanlarına kulak asmazlar.

Şuna taaccüp ederim ki, meselâ bir Yahudi Hıristiyan olacağı takdirde vaptis eyleseler caizdir, lâkin bir Ermeni o da Orthodoks olup, vakti ile vaptislenmiş olduğu takdirde yine vaptis etmenin âlemi var mı? Bunu Hazret-i İsa buyurmuş ise, kendisini tanımayan milletler hakkında söylemiş idi.

Ne hikmettir ki, Rum da Ermeni de Hıristiyan olduğu takdirde, Hıristiyanı yine Hıristiyan etmeye çalışırlar. Nadirattan olarak, vakti ile bir Rum hekim de meramı (işi, çıkarı) için Ermeni olmuş ise de, encam, Ermeniden olduğu kızı da Rum tarzına tebdil eylemiş (döndürmüş).

Bunu demekten meram budur ki, bunlar mucibsiz şeylerdir, sevaptan hatası ziyadedir, hiçbir vakitte ne Ermeni Rum ve ne de Rum Ermeni olabilür. Kezalik, Yahudi de, siyah arabı yumakla ağartmanın ihtimali var ise, milliyetinde tebdili asandır (kolaydır). Mezhepçe meselâ, ruhaniyet birliği olabilir, ancak milliyetin karışması mümkün olur mevaddan (şeylerden) değildir.

Katoliklerin ve Ermenilerin Rumluğa tebdil olmak (geçmek) istediklerine başlıca sebep budur ki, nikâhlandıkları halde kör topal bir defa kabul eyledikten sonra, bunları fakat (yalnız) ölüm ayırd edebilir.

İşte, bu ecilden (nedenle), karısı ya soysuzluğa sapışsa, ya bet huy olup, kocası ile geçinemese, ya divane olsa, ya ağzı

koksa, karısını terk edebilmenin ihtimali olmadığından, artık Rum olmaklığa sığınırlar, bazı da ya milletlerinden yahut Rum'dan başka bir kıza alâka edinerek gelenlerden vardır ve bunu ruhbanlarımız tahkik etmeksizin hayde birden suya batırırlar da güya Rum ettik kıyas ederler, ne kadar da aldanırlar! İşte, bu sebepten Rumlar da Ermeniler de Katolikler de alacalanmış ve bambaşka bir şey olmuşlardır. Bu babda (konuda) hatırıma bir fıkra geldi, vasf edeyim.

Naklederler ki, vakti ile Edirne'de Kâni isminde meşhur bir İslâm şair olup, her nasıl ise Hıristiyan olmak murad ettiğinden, vaktin Edirne metropoliti bunu Hıristiyanlığın zöyümünce (inancına göre) üç defa suya batırıp Yâni tesmiye eylemiş. Ve bundan bir hafta sonra büyük perhiz olduğu halde, Yâni Edirne metropolitine Meriç ırmağı kenarında bir külfetli ziyafet verüp, sofraya evvel emirde kuzu kebabı çıkarmış ise, metropolit sofradan çekilip yememiş ve bizim yeni Yâni «Efendi, niçin yemiyorsunuz » dedikte, «Ya bu kuzu kebabıdır, şimdi perhizde yenir mi?» deyişin, «Telâş etme Efendi, ben o kuzuyu pişirmezden evvelce üç defa Meriç ırmağına sokup çıkarıp Hıristiyan ettim, artık yağı kalmadı» cevabını vermiş ise de, metropolit dahi «Ay oğlum, şimdi kuzuyu üç defa Meriç ırmağına sokup çıkarmakla yağı gider mi?» dedikte, «Ya Efendi,

Kırk yıllık Kâni
Üç defa suya sokmakla
Olur mu Yâni?»

deyüp de, yine an aslı üzere İslâmlığına devam eylemesi var.

İşte, bunu beher millet kendisine ders belleyerek, yekdiğeri ayartmaktan ve din kavaflığından dûr olmalıdırlar. Ve asr-ı mutavassıt [meson] efkârından uzak olarak, yalnız medeniyet tariki ile yekdiğere yakınlaşmaklığa devam etmelidirler. Rabbaâlemindir, gaibini bir Allah bilir, herkes mezhepçe kıyasına ve dünyaca ameline güvensin.»

Necip Efendi bu vasfımı işittikte, bazı mertebe müteselli olup, «Demek ki bu misilli uyuzluk her millette de mevcuttur, ben ise yalnız bize mahsustur kıyası ile pek keder ediyor idim, teşekkür ederim ki, benim müşkülümü halleyledin. Her ne hal ise, yarın gel de gör, sana şu ahvalin uygunsuzluğunu gereği gibi ibraz edeceğim, mühtedi Ahmet Ağa'nın gelmesini mahsus tenbih eyledim ki, «Çıkaracağım kukla var», deyü benim ile vedalaşıp, usta Yorgi'yi resmen koğuşlarına götürürken, usta

Yorgi izin alıp yanıma geldi. «Aman Efendim», dedi, «Seni Allah gönderdi, başım selâmeti için Otuzbir Ocağı'nın himayesine girdim ve Yeniçerilerin vakıa pek çok kusurları var ise de, sahip olduklarına olurlar. Halbuki yarın tozdan dumandan ferman anlaşılmayacak. Necip Efendi var iken korkmam, ancak sizin de gelmenizi her halde niyaz ederim. Bir niyazım daha var, bugün sabahleyin familya Eivansaray'da (Ayvansaray) vaki yalı hamamına gitti. Serde gençlik var kusura kalma, Galata'dan belli familyadan bir kokonaya alâka etmiş olup, çoktan arkasında gezerken, güç belâ bugün dek (hile) ile tuzağa düşürmüş idim. Familyam hamama gittikten sonra bu kokonayı Cibali'de vaki hanemize ithal edüp (getirip) üzerinden kilitleyerek, nevale düzmek üzere buraya gelmiş idim, pahıl olacak, bu madde zuhur etti ve zavallı hatun onda kilitli kaldı, maazallah kokonam hamamdan gelip, onu onda bulacak olur ise, o zavallının hali ne olacak? Allah aşkına al şu anahtarı, kapuyu aç, karıya yol ver» deyüp niyaz eyledi.

Anladım ki usta Yorgi de sağ ayakkabı değil, ayağı karıncalı. «Ne yaparsın artık, canım usta Yorgi, sen esef etme, gençlik bizim de başımızdadır, böyle şeyler olağandır. Ben şimdi gider karıya yol verir ve yarın gelirim» deyüp, «Usta Tekkeye kurban geldi» deyü soluk almamaca derecede seğirderek, haneyi bulduk ve kapuyu açtık, içeri girdik. Kimi gördüm kıyas edersiniz onda? Hani şu bizi kapusunda nısf-ı leylde (gece yarısında) Van kedisi gibi miyavladıp, süpürge sapı ile dövdürüp de bizim hem kalb-i mahzunumuzu (üzgün yüreğimizi), hem vücudumuzu mecruh ve akabindeki Pazar günü istihza tariki (alay yolu) ile düğününe davet ederek, erehli Kostaki'ye tavsiye ve dile destan eden Annika var idi, işte o mübarek imiş.

Benidir gördü ise, lehçesi bozulup, alı moruna, moru alına yandı, ama aldırmayarak, «Vay Mösyö Favini, ne hal oldu da buraya geldin? Sakın şu batakçı Karamanlığa[1] sen de kapıldın? Gidi Allahtan korkmaz, bizi dolaba sokup, Çelebi Kostaki'mden gizli on beş bin kuruş paramızı aldı, şimdi ne faizini verir ne de anasını, dad feryad (illahlâh) bu Karamanlıların elinden» dedi ise, ben gülmeye başladım ve «Kokona Annika, Karamanlılara dahl etmekle (dil uzatmakla), İstanbullulardan dahl etmiş olursun, zira asıl Karamanlı ararsan, İstan-

---

1 Burada Karamanlılar, Türkçe konuşan Ortodokslardır.

bullulardır, cümle İstanbullular'ın ahvaline taaccüp ederim ki, Üsküdar'dan ötede bulunan kâffe-i Anadolululara Karamanlı tabir ederler. Bu âdet yalnız İstanbul'da olup, başka diyara mahsus değildir, eğerçi Anadolu'nun bir ufak sancağı Karaman tabir olunmakla, kâffe-i Anadolulların Karamanlı denilmesi lâzım gelir ise, nefs-i İstanbul'da Sultan Mehmed civarında Büyük Karaman, Küçük Karaman ismi ile iki Karaman bulunduğu takdirde, İstanbullu'ların asıl Karamanlı denilmesi lâzım gelmez mi?»

Malûm ki, Anadolu'da Konya vilâyeti dahilinde Karaman ismi ile bir sancak var ise de, Hıristiyan ehalinin eseri olmayup, misafireten bera-i ticaret maksadıyla bir kaç Rum ve Ermeni vardır.

Ve Anadolululara Karamanlı ismi tâ Sultan Murat Han-ı Gazi hazretlerinin asrından sehven (yanlışlıkla) İstanbul'un Karamanından dolayı kalmıştır, şöyle ki, Anadolu'dan İstanbul'a gelen taşçı ve duvarcı ve sıvacı ustaların ve amelenin cümlesi Büyük Karaman ile Küçük Karaman'da otururlar idi. Ve Devlet ebniyesine (binalarına) ve yahut onun bunun binasına ustalar iktiza ettiğinde (gerektiğinde) «Gidin bir kaç nefer Karamanlı usta getirin» derler idi, yani Karaman'da oturan ustalardan demek idi. Ve o ustaların kâffesi Anadolulu olduklarından vakit geçerek, İstanbullu'lar kâffe-i Anadoluluları Karamanlı zanneylediler. Ve böylelikle bu isim kalmış ise de, yanlıştır, asıl Karaman İstanbul'dadır. Her ne ise, sözümüze gelelim. «Kokonacığım bize lololo olmaz, biz bu kadar vakitten beri Patriğin merkebini timar ediyoruz, hiç bostancıya kelek satılır mı? Hiç zurnacı önünde limon kesilir mi? Şunun açığını söyle, eksomologişçesine (günah çıkarmacasına) de bir çaresine bakalım, bakkal usta Yorgi anladım ki zengin bir zat olup, on beş kuruş ödünç almaya muhtaç âdem değil. Ve sen de Çelebi Kostaki'nin zevcesi olduğun halde buraya gelecek hatun değilsin, ama dünyada olmadık şeyler de yok.»

Bazı karı kısmında parayı görüşün, damarı gevşeyiveriyor. Erkeği karı ile, karıyı altun ile ve altunu ateş ile sınamak lâzım gelir dedikleri sahih imiş. «Allah hacı anaların da eksikliğini göstermesin, işte öylece bazı şeytan da araya girer, sen de buraya gelir, kilit altında kalırsın, şimdi de usta Yorgi'nin karısı hamamdan gelür, o vakit artık benim bir vakit Van kedisi gibi miyavladığım gibi, sen de Merzifon'un kancık merkebi gibi anırmağa başlarsın ve Çelebi Kostaki de işidir, artık ol

vakit soluğu spitaliada[1] alırsın», dedik ise, anladı ki biz horata (şaka) etmiyoruz, artık keçeyi suya bırakıverdi.

Lakin, dünyada Allah ibadını (kullarını) evvela karı, sonra şeytan şerrinden esirgesin, bazı hatun o derece fitnekârdır ki, nefsi (kendisi) şeytana ders verir. «Be ey Tanrım karıyı halk ettikten sonra Şeytanı niçin halk ettin? Şeytanın akl-u aynına gelmeyen şey bir keşiş, bir de karı aklında mevcuttur.» Keşiş dedim de hatırıma bir fıkra geldi.

Vaktiyle, Ayion Oros'ta (Aynaroz) perhizde pişmiş taam yemek yasak olduğundan, keşişin biri yumurtayı anahtar deliğine koyup, altından mum yakarak pişirir iken, Manastırın İgumenosu (baş keşişi) nısf-ı leylde karagola çıkıp, bir bir odaları teftiş etmekte, bir de kapunun aralığından maddeye vakıf olmağ ile, mutatları (âdetleri) üzere Di Efhon (duaların sonu amin) demeyüp, amin gözetmeyerek birden kapuyu açıp içeri girmiş ve nedir bu deyü hiddetle sual etmiş ise, «Affedin efendim, Şeytana uydum» cevabını vermiş. Meğer şeytan da onda hazır olup, seyir eder imiş, aleyhinde olan iftiraya tahammül edemeyüp, «Efendim ben şeytan olalı bu misilli şeytanlık görmemiş idim, ancak bu keşişten öğrendim» demesi var.

Bu misilli dişehli taifesinde de nice yakası açılmadık şeytanlıklar var ki, erkek şöyle dursun, nefs-i Şeytanın (kendisinin) aklı ermez.

Cenabet olmazdan gusl etmek ve karnı doymazdan şük-

---

1 *Spitalya, ileride görülecegi üzere, Patrikhane hapishanesi olarak da kullanılırdı. (Rum hastanesinin hapishane olarak da kullanıldığını doğrulayan hiçbir bilgi edinilememiştir. Raslantı olarak, Prenses (?) Mirza Riza Khan Arfa'nın yalnız Almancasını görebildiğimiz* Frauen aus der Stadt der Minarette *(Minareler Şehri İstanbul'da Kadınlar, Berlin, 1926, s. 190 vd.) adlı yapıtında, Tatavla (Kurtuluş) Rum kızlarından söz edilirken şunlar anlatılıyor: «Aç kalmaktan ve koca beklemekten usanmış Elena, bir Sultan yaverinin yanına mürebbiye olarak girince, ailesi onu 'aforoz' ediyor. Annesi Ortodoks papazına koşarak, kızını, onun yardımıyla Rum hastahanesinin deliler koğuşuna kapattırmak istiyor. Evlerindeki açlık ve zor hayata 'kâfirler'de (İslâmlarda) rahat bir yaşamı tercih eden kızlarını nice anneler, akıllarını kaybedenlerin yanına haps ettirirdi.»)*

retmek caiz değil ise de, nasıl olsa erkek kısımı toy akıllı olup, aldanıyor. Şuna dair bir fıkra nakledeyim.

Vakti ile bir genç hatun bir çay kenarında eğlenir iken, öteden beri suvari bir Osmanlı zuhur edüp, fiil-i şenfayı (ayıp işi) cebren icra etmek istemiş. Ve hatun teslimiyet gösterip, evvel emirde çayda gusl eylemesini teklif eylemiş. Ve Osmanlı soyunup çayda yunur iken, hatun-i merkume (sözü geçen kadın) ol Osmanlının urubalarını toplayıp atına da binerek firar eylemiş. Osmanlı bu hali gördükte, «Bundan böyle cenabet olmadan gusl edenin işte öylesine» deyü şart eylemiş.

Ve Esopos'un kavlince tilki bir bülbül avlayıp, yiyeceği sırada, «Şükürsüz gitmeyeyim, beni yemezden evvel Allah'a bir şükür et bari» deyü rica etmiş bülbül, o zevzek de ağzını açıp, şükür diyeceği anda, bülbül uçup kaçmış ise, «Karnı doymadan şükür edenin işte öylesine» demesi var.

Ben ki bunları bilir idim, yine niçin aldandım? Kokona Annika bizi yine öyle bir omuzdan aşırdı ki, değme gitsin.

Önüme diz çöküp, her ne hal ise, Kira Tarsiça'nın teşviki ile iptida olarak aldanmış olduğunu ikrar ve bu vukuat kendisine ibret ve ders olup, bir daha erehlinin namusuna halel getirmeyeceğini şediden and edüp (şiddetle and içip), elinden altun bileziğin bir tekini bana teslim eyledi, «İşte, sana bu emanet ve yarın öğleyin hanemize geldiğinde muradın üzere muhabbet edeceğimize delâlet olsun, Allah aşkına bu yezidin karısı şimdi nerede ise zuhur eder, bırak yakamı, yarın yinemiz baki» deyüp ağlamaya başladı ise, artık dayanamayup ve vaadine ümit ederek, yakasını bıraktık o gitmede olsun.

Biz artık aslaca şüphe etmeyerek, bileziği koynumuza koyup, güzelce kapuyu açtıkta, ondan gideceğimiz sırada, işte usta Yorgi'nin karısı hamamdan yetişti. Ve bir de bizim şapkalı mapkalı kapudan taşra çıktığımızı gördü ise, o aralıkta İstanbul'da süslü bir takım Maltız (Maltalı) hırsızlar eksik olmadığından, «Vay hanemi hırsızlar soymuş» deyü bir ün, bir şamatadır kopardı, ben ise, «Aman kokona, Allah aşkına olsun, dur, madde öyle değil, beni kocan hizmet için gönderdi» derken, bir lehçesine dikkat ettim idi, kim olduğunu anladım, o ancak beni tanıyamadı, çünkü geceleyin bir saat miktarı görmüş olduğundan, belki unutmuş idi. Hani bir vakit Üsküdar'da Vank'ın Bağında bir hanede gece ile beni anası ile bile soyarak, bir de piç çocuk ile sokakta bırakan Aspasia var idi, meğer o Aspasia imiş, bu sebepten cesaretlendim ise de, birden

ifade etsen olmayacak. «Kokona, kocanın ismi Yorgi, senin ismin Aspasia değil mi ve validen Üsküdar'da Vank'ın Bağında oturmaz mı? Ben sizin baba dostunuzum ve beni bir iş için kocan gönderdi, ilişme bana» deyü-gördüm, iskât olmadı (susmadı), «Vay gidi edepsiz, bak mahsus isimlerimizi de öğrenmiş» deyü ortalığa yaygara verdi ise, Cibali merkezindeki Yeniçerileri başıma toplayıp ve derhal bizim özür etmemize kulak asmayup, cebimizi de yoklarken altun bileziği bulurlar ise, artık Nusrettin (Nasrettin) Hocanın[1] değil, ama uydu dediği tarzı, hırsızın içinden tutmasıdır deyü kıskıvrak ellerimizi arkamıza bağlayarak, hayde efendim, Bahçekapusu merkezine götürdüler[2].

Şükürler olsun merkezin ağası da, Necip Efendi imiş. Ve usta Yorgi de ondan olup beraber taam ediyorlarmış. Benidir, böyle kollarım bağlı ve taht-el-hıfz (tutuklu olan) gördü ise, «Hayır ola Mösyö Favini, bu ne hal?» deyü bizi yukarı alıp sual eyledi, biz de keyfiyeti tepeden tırnağa anlattık ise, gülmekten bayılıyorlar idi.

Biz ondan yakayı kurtardık ve ferdası gün ikindiye doğru geleceğimizi haber vererek, hanemize avdet eyledik.

Ferdası gün öğleyin bileziği alarak, doğru Galata'da bizim Annika'ya gittim ve bileziği koynumdan çıkararak, şöyle yastığın üzerine koydum ise, Kokona Annika lakırdıya meydan bırakmayıp, derhal elime bir Othomanikos Monitor[3] nam ol asrın icat bir Rûmice Gazetesini tutuşturdu «Oku şu ilânı» diyerek,

Gazeteye göz gezdirdim, ne bakayım, gidi melun karı anide gidip Galatalı Kostaki'nin zevcesi kokona Annika dün Fener'den gelir iken, bileziğinin bir tekini düşürmüş, her kim bulur getirirse, helâlından yüz kuruş müjde ile üstüne bir de ziyafet var deyü gazeteye ilân geçirmiş imiş.

Ben ise bu desiseye aklım yer edip, lakırdıya başlayacağım sırada, birden kocası Kostaki kapudan içeri girip, bileziği yastık üzerinde gördü ise, anide Annika ayağa kalkıp, «Gör-

---

1. *Burada bir ya da birkaç sözcük eksik olacak.*
2. *Bahçekapı, bugünkü Arpacılar caddesi üzerindeki karakol (kolluk) Hamidiye caddesi kavşağında (şimdiki Şeyhülislâm caddesinin uzantısı).*
3. *Takvim-i Vekayi gazetesinin Rumcası: Othomanikos Monitor. İlk kez 1835'te çıktı ve 6 yıl sonra kapandı.*

dün mü Kostaki mu yine Mösyö Favini dostumuz sağ olsun, bulmuş ve gazeteden bizim olduğunu haber alarak, doğru buraya getirmiş, teşekkür eyle kocacığım» dedikte, «Teşekkür ederim, Mösyö Favini, şimdi sana müjde versem irtikâp etmezsin (bir şey istemezsin), ancak ziyafete bir diyeceğin yoktur» deyüp, aniden sofra kurulmasını emreyledi, biz de nâçare tokmakçının hıh deyicisi olduk, karın doymadan şükr edenin encamı böyledir dedik, yuttuk.

Sofraya oturduğumuzda, kocasını körleyerek işaret ederim, «Vadim ne oldu?» deyü anlatırım, o ise güler, kahkaha çeker, nihayet «Mösyö Favini,» dedi, «rüya tabir etmesini bilir misin?» «Hay hay, ben Firaon'un rüyalarını tâbir eden hazret-i Yusuf kavmindenim» dedik. —«Bu gece bir acaip ve garaip rüya gördüm» — «Ee hayır olsun.» — «Siz de hayırlar göresiniz. Ayı yıldız, geceyi gündüz deyü söylerim» deyü başladı rüyasını nakletmeye, şöyle ki:

«Dün gece her nasıl ise, bir âdem beni dek ile (hile ile) hanesine kapatıp, nevale düzmeye taşra çıktıkta, aklım başıma gelip, ondan kurtulmaya bir çare düşünür iken, akabinde Mösyö Favini tarzı bir göz aşinası çıkagelmiş. Buna rica ettim, beni halas etmekliği (kurtarmayı), o ise elleri tencerede gözleri pencerede olup, başladı bana takılmaya. Baktım ki olmayacak, anide huzuruna diz çöküp, «İşte bu bileziğimin bir teki sana emanet ve yarın öğleyin hanemizde muradıma göre def-i gam edeceğimize delâlet olsun, bir daha tövbesi olsun ki, kocamın namusuna halel getirmeyeyim. Allah aşkına şimdi kocam neredeyse yetişir, bırak yakamı, yarın yinemiz bakı» deyü yakamı sıyırdım. Ne hikmet ki, dün bileziğimin tekini zayi ettim. Bugün Mösyö Favini dostumuz bulmuş, getirdi acep bunun mânası ne ola?»

Vay dekbaz (düzenbaz) fahişe vay, bize bir Konya külahı giydirdi ki, kaşlarımıza değin indi. Ve kocası da ahmak herifin biri, bunu endamı ile kabul eyledi, gelelim rüyanın tabirine.

Rüya dedikleri üç vecihtir (türlüdür). Biri çok yeyip çok içip, mideyi haddinden ziyade yükleterek beyinin buharlanmasından gelür ve kereviz tarzı bazı sebzevatların (sebzelerin) da haysiyetleri rüyayı davet etmektedir.

İkincisi bir âdem çokca hayallandığı ve vesvese edindiği şeyi aynen rüyasında görür.

Üçüncüsü, insan ruhu azizdir, ten uyur can uyumaz ve insan akşamdan yediği taamı hazmederek midesi hafiflenip, beyni buhardan salim oldukta (kurtuldukta), seher vaktine doğru bir rüya görecek olur ise, bu yolda rüyaların ekserisi sahiha (doğru) çıkar ve hatta bir insan bazı defalar başına geleceği gelmezden evvelce rüyasında görür.

«İşte, bileziğini ve benim muavenet edeceğimi rüyanda görmüştün, fakat şu dediğin evde kilitli kaldığına aklım ermedi, onun için de bir defa tabirnameye müracaat etmekliğim lâzım gelir» dedik içinden çıktık. Ama bu da geçen haftakine benzedi.

Bu da geçen haftakine benzedi dedim de hatırıma bir tuhaf fıkra geldi, şöyle ki:

Vakti ile Anadolu'nun bir beldesinde [ismi iktiza etmez] (gerekmez) çameşui (çamaşır) herkes hanesinde yumayup, haftada, on beş günde bir defa genç gelinler muhafaza için başka erkek olmaksızın başlarında yalnız bir ihtiyar hatun ile seher vakti kalkarak, memleketten yarım saat mesafede bir akar su kenarında yurlar imiş.

İstanbul'da eğlenip kurnaz olmuş bazı âdemler vatanlarına varup, şu uygunsuz hali gördükte, miyanlerinde (aralarında) şöyle müzakere etmişler ki, «Yahu, bizim genç karılarımız başlarında bir ihtiyar karı ile yarım saat mesafede ıssız elliksiz bir mahalle gidip, çamaşui yunmakta iseler de, acep esna-i rahde önlerine birkaç hovarda çıkarak, bunların ırzına süluk edecek (geçecek) olsalar, mukabeleye kudretleri olabilecek mi? Elbette olmayacak ya, gelin şunu bil-ittifak (elbirliği ile) tecrübe edelim» deyüp, Osmanlı kıyafetine girerek, kendi karılarını erkenden çıkarmışlar. Ve akabinde başka yoldan kendileri giderek, karılarının geçeceği yolun üzerinde bir tepenin alt tarafına gizlenmişler ve herkes kendi karısını tutmaklığa karar vermişler.

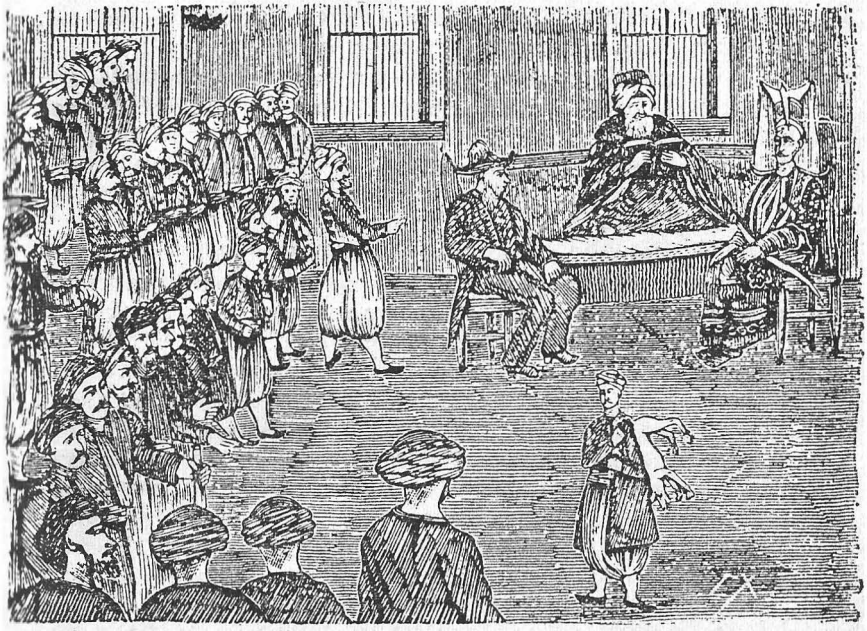
İmdi, bu genç hatunlar başlarındaki ihtiyar ile bile urubaları bir iki merkebe yükledikleri takdirde hemen o tepenin burnundan sabah karanlığında geçecekleri sırada, «Kıpramayın!» deyüp önlerine geçerek, herkes kendi karısını yakalayıp, bir siper semte çekilmeye başlamışlar ise, zavallı kocakarı ellerinde iki merkep ile yolun ortasında kalakalmış ve ellerini ovuşturarak, «Ay bu da geçen haftakine benzedi, yine bana sahip çıkan olmadı» deyişin, bunu işiden erkekler başına toplanıp, «Ne dedin hacı valide, ne dedin?» deyü sual etmiş-

ler. O dahi «Geçen hafta dahi yine bunda tıpkı şimdiki gibi bir hal oldu da ben yine meydanda kalmış idim» dedikte, erkekler maddeyi anlayıp, ağızlarını silerek ve karılarını alarak memlekete avdet ve ondan sonra artık memleket haricinde öyle ıssız bir mahalde hatunların çamaşui (çamaşır) yumasını yasak etmişler. Bunu evvelden düşünseler idi daha iyi olur idi, ama olmuş artık, hiç olmaz ise yeni olacağın önünden gelmek için haneleri derununda (içinde) yudurmaya başlamışlar.

Şimdi gelelim nakliyatımızın bakiyesine (hikâyemizin geri kalan bölümüne). Erbab-ı mütalaanın malûmları olduğu üzere, Üsküdar'daki iki piç çocukların maddesine usta Yorgi'nin zevcesi Aspasia'ya ve kayın validesine çıkmasın nasipten deyü sızıntısız ondan gitmiş idim, artık onun fırsatını elde ettim ve ne vecihle icra ettiğimi ve o cadıdan 15.000 kuruş yerine otuz bin kuruş aldığımı sırasında vasfedeceğim. Şimdi kokona Annika maddesinde de usta Yorgi'yi ve ara bulan Kira Tarsiça'yı haber aldık, elbette bunun da fırsatı elime geçecektir, bu da nasipten çıkmasın deyü, doğru Bahçekapusu merkezine seğirttim, ne bakayım, ak sakal kara sakal bir takım halk toplanmış. Ve köpek ölüsünü usta Yorgi'nin sırtına yükletmişler ve mühtedi (İslamlığı kabul eden) Ahmet Ağa bir takım ehl-i hibre (bilirkişi) ile beraber davacı oldukları halde, Taht-el-Kalâ (Tahtakale) mahkemesine gittiler. Ve ben de arkalarına takip edüp, Necip Efendi ile hâkim efendinin yanına girdik.

Hâkim efendi tarafeynin (tarafların) zaptı davasını (dava tutanaklarını) işittikten sonra cevaba ağaz edüp, «Ey, ibad-ı müslimin, bu çorbacının ettiği kusur büyüktür ve kelp telef edenin cezası budur ki, kelbi bir meydana kuyruğundan asmalı ve burnu yere değmeli ve kuyruğu örtülünceyedeğin, cıvık (sulu) darı dökmeli» deyişin, Necip Efendi anladı ki, iş fenalaşıyor, bu suretle usta Yorgi katil hükmünden kurtulabiliyor ise de, ancak cezasını bütün variyetini (servetini) telef etmekle ödeyemeyecek. Bu sırada Hakim efendiye yanaşıp, maddeyi anlattıktan sonra kulağına bir şey fısıldayıp, minderin altına elini soktu, ama ne söylediğini ve minderin altına ne koyup ya ne aldığını fark edemedim. Fakat hâkim efendinin «Hayde, kayıt etme (kaygılanma) Necip Efendi o iş bitmiştir» dediğini işittim. Çevir kaz yandı demek oldu, poyraz lodosa tebdil oldu (dönüştü).

İşte, halk geldi toplandı ve zavallı usta Yorgi dahi sırtında köpek gibi hâkimin huzurunda durur idi. Ve mühtedi Ahmet



Οὐστὰ Γεώργινιν Τάχτ ἐλ κἀλιὰ μαχκεμεσινδὲ μουχακεμὲ ὀλδηγή.

(Usta Yorgi'nin taht el kale «Tahtakale» Mahkemesi'nde muhakeme olduğu)

Ağa iptida cevaba ağaz edüp; «Efendim hâza şerullah! Bu gâvur şu kelbi vurup telef eyledi, biz Allah için şahidiz, sevabı var ise sizin, vebâli var ise bizim şeran şu gâvurun katli lâzım gelmez mi?»[1] cevabında bulundu, vay gidi şaraptan dönme sirke vay, ne yaman da sert olmuşsun!

Hâkim efendi ağızı bunlara çevirip, «Ey mühtedi Ahmet Ağa, eğerçi kelp kazaen olmayup, kasten telef olduğunu sabit edebilirseniz bu gâvurun katli lâzım gelir, ancak sabit edemez iseniz kelbi sizin arkanıza yükleyip, yalıya attıracağım» dedi ise, «Efendim Allah utandırmasın» cevap eyledi.

«Pek güzel, gel bakalım Çorbacı, aklını başına topla, yalan söyleme, şu da malûmun olsun ki, mesela bazı defa kepenk kazaen düşer de, kalp de altında bulunmuş olur ve telef oldukta görenler de sen telef ettin kıyas ederler, böyle bir şey olmasın» dedi hâkim. - «Hayır efendim, ben kelbe vurmadım, ke-

---

1 *Dâr-ı İslâmda bir müslimin malı, canı, namusu ne derecelerde masun ise, gayrı müslimin de malı, canı, namusu da öyle korunur. Örneğin, zimmîlere eza suçu tazir denilen cezaları gerektiren suçlardan sayılmış olup, meselâ bir zimmî'ye sövüp sayan bir müslüman, tazir cezasına çarptırılır... İslâm hukukuna göre, hakkında belirli bir şerî had (ukubet, ceza) bulunmayan suçlardan dolayı hâkimlerin, özellikle zulüm ve kötülükleri önlemek amacıyla, tazire (cezaya) hükmetmek yetkileri vardır. Hâkimlere, gerek tazirin uygulanması, gerekse cezaların nevi ve derecesi konusunda pek büyük bir takdir yetkisi tanınmıştır... Buna kıyasen, hâkim kasden köpek öldüren bir kimse hakkında da, ister müslüman olsun, ister zimmî olsun, bu gibi zulümleri önlemek amacıyla tazire hükmedebilir. Gerçekten de, İslâm hukukunda hayvan haklarından söz edilerek yüce Allah'ın bütün mahlukatının haklarına saygı gösterilmesi istenmektedir. Böylece müslümanlık evrensel bir merhamet ve şefkat dini niteliğinde bulunmaktadır. İslâm Peygamberi, İsrail Oğullarından kötü yoldaki bir kadının susuzluktan kıvranan bir köpeğe acıyarak su vermiş olduğu için bütün günahlarının bağışlandığını bildirtir... Şu var ki, tazir denilen ve nasihat, tekdir, hapis, sürgün, teşhir, dayak, para cezası gibi on yedi çeşitten ibaret olan cezalar arasında hikâyede sözü edilen çeşitten saçma bir ceza asla yoktur; bu, romancının uydurmasıdır.*

pengin dayağı tuluma dayanır idi, tulumu sürüklerken, başına düşürdü telef oldu, işte maddenin olup olacağı budur» deyişin, bakkal, - «Ey şahitler! Siz nasıl bilirsiniz?» «Efendim dayak ile vurdu öldürdü» dedi Ahmet Ağa. Öbür şahitler pusulayı şaşırıp, «Efendim, doğrusunu söylemek lâzım gelür ise, bunun ucunda katil (cana kıyma) var,[1] biz vebale giremeyiz, biz ne bu gâvuru gördük, ne de kelbi, fakat Ahmet Ağa bize onar kuruş vererek ispatlığa getirdi» dediler. - «Ee, anladım, siz Tiryaki çarşısı takımlarındansınız. Yıkılın bundan gidi utanmazlar» deyüp, ondan kovdu. «Be ey Ahmet Ağa, artık iş sana kaldı! Madem ki ispatlık etmeye gelmişsin, elbette bu kelbin babasının ismi ve dedesinin ismi ne idi bilirsin» dedi ise, maddeyi anlayup, kaçmanın yolunu aramaya başladı, ama hâkim yakasını bırakmayup, «Bu kelbin davası ve mirası hısımlarına düşer, sen nesi olursun» deyişin, «Estağfurullah» çekip, ondan def olmasını istedi ise, hâkim bir takım tekdirden sonra, kelbi Ahmet Ağa'nın sırtına verüp denize attırdı, bir de toplanan halk serçe alayı gibi tar-ü mar oldular.

Ondan artık Necip Efendi ile birlikte usta Yorgi'yi alarak yine dükkânına geldik ve bize layıklı bir ziyafet verdikten başka, o haftalarda İstanbul'un meşhur karnaval [apokrea] haftaları olduğundan bizi bir gece alıp Beyoğlu'nda dört başı mamur def-i gam ettirmeye vad eyledi.

Necip Efendi ise Yeniçeriler zabiti olduğu takdirde öyle resmen ve alenen def-i gam etmekliğe gitmeklik sıfatına yakışmayacağı için, artık onu da tebdil kıyafetle götürmekliğe karar verdik. Necip Efendi ise çoktan beri Beyoğlu'nun her gûne def-i gamgâhını görmek arzusunda ise de, bir vesile olamadığından henüz görememiş olmağ ile, usta Yorgi'nin bu teklifinden pek memnun ve mesrur oldu.

---

1 *Böyle bir şey yoktu. Bir evvelki nota bakınız.*

ALTINCI BAB

KARNAVAL

Filhakika o hafta İstanbul'un artık karnaval haftaları hulul etmiş (gelmiş) olmakla, herkes geceleri def-i gam etmek üzere Beyoğlu'nda maskeli maskesiz balolara Tavşan balolarına[1] ve derneklere ve tiyatrolara gitmeye başladılar.

Bu karnaval usulü, Atik Yunanların asrından kalma bir âdet olup, evvel emirde Evropa'ya ve hususiyle Kebir (Büyük) Yunanistan tabir olunan İtalya'ya ve ondan kusur beldelere sirayet ederek, böyle bir uyuzluk tedric tedric (yavaş yavaş) Anadolu'ya da ve hususiyle İstanbul ve İzmir ve İskenderiye'ye de bulaşmıştır. Keşki bulaşmasaydı, zira bu haftalar zarfında olan sefahat ve haşarılık ve terk-i edep halat (edep dışı haller) hiçbir vakit olamaz. Hükümdaran böyle edebiyat ve ahlâkiyatı ihlal edici (bozucu) sebepleri def ü izale etseler pek hoş olur idi, ancak medeniyetin iktizası (gereği) böyleymiş, derler. Vay gidi medeniyet vay!

Şimdi, sair tarafları bertaraf edelim de, İstanbul'un bu usullerini vasfedelim.

Bir takım delikanlılar ve bazı da kırkından sonra azanlar [kendini bilenler değil] yüzlerine maske takarak ve tebdil kıyafete girerek ve yanları sıra anaları kızım dediği makuleden kezalik yüzleri maskeli ve kıyafetleri tebdil koltuklarına birer kız alarak, umumi balo tabir ettikleri Kızılbaş ocağına def-i gam etmeye giderler. Ve çoklarının da böyle kız bulup gitmeye ihtiyacı yoktur, çünkü nisa taifesine kapular açık olup, duhu-

---

1 *Balolar için ileriye bak. Tavşan raksı, belirli bir tür dans. Adalı (kadın kıyafetinde) genç Rum köçeklerine Tavşan Oğlanı derlerdi.*

liye akçesi almadıklarından onda kendi gelenlerden yüz, yüz elli nefer mevcuttur ve istediklerini alıp beraber oynayabilirler ve arasıra mahvi (gizli) höcerelere çekilerek ve onda maskeleri çıkararak, yekdiğeri tanıyıp, mekûlat ve meşrubat (yiyecek ve içecek) ile ikrâm ederler. Ve terk-i edep harekât resmi surette yasak ise de, balo nazırlarından gizli el peşrefi, dil şakası, dudak safası gibi neler de olur! Elbette iki gönül bir oluşun, hiçbir şeye güçlük olamaz. Bazı da erkekler dişehli ve dişehliler erkek kıyafetine girerek gittiklerinden, kör döğüşü ve gülüp bayılmaya şayan (değer) şeyler de zuhur eder.

Bir daire derununda (içinde) beş yüz kadar beher millet ve tayfa kıyafetinde erkek ve dişehli mevcut bulunup, hiçbirinin kim olduğu muayyen değildir, fakat merak için karşıdan seyr ü temaşa etmek üzere maskesiz de gidenler eksik değildir.

Bir âdem, benîâdemin ne raddede ahlâk ve edebiyat bozukluğuna düçar olabildiğini (uğrayabildiğini) anlamak murat eder ise, bu misilli balolara ve derneklere bir defa gidip, ikinci gitmekten sakınmalıdır.

Fakat, balo deyip de bazı edebiyat ile ve fukara ve zuafaya (güçsüzlere) iane toplamak meramı ile icra olunan edibane baloları da müsavi tutmamalıyız.

Dernek tabir ettiğimiz de şöyledir ki: Beyoğlu'nda bazı sözüm yabana hayrathane sahibi (hayırevi sahibi) hatunlar zabıta izni ile hanelerine çalgı getirerek ve sözüm yabana beş on kız toplayarak, yahut kızlar kendileri gelerek, balo verir ve kapular istek edenlere açıktır ve gidip onda kızlar ile oynarlar ve işret edüp (içki içip) def-i gam ederler ve milliyetçe ve mezhepce fark olmayup, cümlesi müsavidir. Bu derece müsavat tariki (yolu) eğerçi politikaca mevki-i icraya konulacak (uygulanacak) olsaydı, kurt ile koyunun, tilki ile tavuğun, sıçan ile kedinin, dindar ile putperestin bir mahalde karındaş gibi geçineceklerine şüphe olunmaz idi. Tavşan baloları da bu kabilden olup, meyhane üzerlerinde olur.

Gelelim umumi baloya, nöbet nöbet çalgılar urulmaya başladığı anda, üç, beş yüz kadar erkek ve dişehli çifte çifte, çeşit ve çeşit polka, polka mazurka, sizilyen, krakoviyen, kadrilla, vals, lansiye emperial ve sair oyunları bir kaidede muntazam surette oynamaya başladıkları anda, ah ne güzel, ne hoş temaşa ve def-i gam edecek şeydir, ama mugayir-i edebiyat halât (edebe aykırı haller) olmasaydı!

Merak bu ya. Biz de bir gece usta Yorgi'nin vadi üzere Necip Efendi'yi tebdil kıyafetle ahubbadan (ahbaplardan) Savvas Kiriakidis, Dimitrakis İoanidis, Hacı Prodromos Vasiliadis, Dionisios Hristidis, İoannis Petridis ve Evgenios Mihalidis, (adında) kimesneleri alıp, Beyoğlu'nun hazırcı mağazalarında kira ile birer çeşit kıyafete girerek ve beherimiz hayrathane kızlarından birerini koltuklarımıza takarak şimdiki Beyoğlu'nda Rumeli ve Flam ve Konkordia misilli cesim ve vüsatlı (büyük ve geniş) gazinoları gibi o asırda meşhur Afroditi Gazinosuna gittik.

Ve cümle ile bile oyuna karışarak, birkaç defa oynadıktan ve üç dört saat eğlendikten sonra herkes kızını defa koltuğuna alarak, ondan çıktık ve o asırda meşhur Apollon lokantasına taam etmeye (yemek yemeye) gittik.

Ve sofra odasında taama oturmak üzere, beherimiz urubalarımızı çıkarmak için herkes kendi kızı ile ayrı ayrı yatak odalarına girdik.

Ben evvel emirde yüzümden maskeyi çıkarıp, üzerimdeki urubayı atacağım saat, birden yanımdaki kız «Ay!» deyü bir şamata koparıp, yere uzandı ve anide bayıldı, ben anide su kadehini alıp, yüzüne serpmek için bir de maskesini çıkardım ise, benim de elimden kadeh düşüp, öbür tarafa devrildim. Öylece ikimiz de bihud (baygın) bir çaryek (çeyrek) miktarı kalıp, neden sonra kendimi topladım, rüya mı ola deyü gözlerimi ovuşturmaya başladım. Kız ise hâlâ dalgın olmağ ile su serperek, okşayarak, parmağını ısırarak nihayet uyandırdım ve kucaklayıp yatağa uzattım ki bir miktar rahat eylesin.

Meğer yanım sıra gelen benim götürdüğüm kız olmayup, hani şu Galatalı Kostaki'nin zevcesi Kokona Annika var idi, beni bir vakit Van kedisi gibi kapusunda miyavlattı ve Bakkal Yorgi'nin evinde bir tek bileziğini vererek desise ile pençemden kurtuldu ve ferdası (ertesi) gün kocası Kostaki'nin huzurunda rüyasını tabir ettirerek, beni istihza (alay) etmiş idi ve ben de çıkmasın nasipten deyü gitmiş idim ya, meğer o Kokona Annika imiş, artık hoşabın yağı kesildi, pirincin taşı ayıklandı, bundan böyle bileziğinin ikisini de birden verecek olsa, Allah da şahit olacak olsa, kim inanır? Karnı doymadan şükür dememeyi artık tahsil eyledik.

Esopos'un masallarında bir tuhaf fıkra dahi mütalaa etmiş (okumuştum) idim, şöyle ki:

Tilki kekliği tutup yemekliğe niyet ederek, desisesinden

nâşi (dolayısıyle) keklikle karındaş olmuş ise de, tilkinin dekbaz olduğunu bildiğinden daima sak (uyanık) durup, pençesinden sakınır imiş.

Bir gün karşı be karşıya oturup, mükâleme ederler iken, oyunbaz tilki cevaba ağaz edüp, «Ey Keklik karındaşlık bilmezsin sana ne raddelerde meyliyetim vardır, sürmeli kaşlarına ve mercan gözlerine kurban olayım, şu gözlerini yumup da uyuduğun yok mu ya? İşte ben de ona müptelâyım, (düşkünüm) ah daima seni uyur olduğun halde seyir edip durmanın bir çaresi bulunsaydı, variyetimi uğrunda telef eder idim» dedikte, ahmak keklik tilkinin medhiyesine koltukları kabarıp, gûya karındaşlığını hoşnud etmek için gözlerini yumup uyurluğa vurmuş. Ve ani saatte tilki bilhücum kekliği kapıp yiyeceği vakit, bu da bundan evvelce vasfını ettiğimiz bülbül tarzı, «Ey Tilki karındaş, beni yiyeceğine esef etmem, asıl kederimi mucip olan şükürsüz gideceğimdir, bari beni memnun etmek için Allah'a bir şükret de, şükürsüz gitmeyeyim» demenin üzerinde, tilki ağzını açıp şükür deyeceği vakit uçup firar ederek, bir daha ölmedikçe «Gözlerini yummanın işte öylesine» demiş, tilki dahi nadim (pişman) olarak, «Tövbeler olsun bir daha karnım doymadıkça şükür demeyeyim» demesi var.

Bu surette artık kim aldanır? Hasılı dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur tevhimince, kokona Annika hikmet ve mucize nevinde pençemize düştü ise de, bana şu merak oldu ki nasıl oldu da benim getirdiğim kızın yerine Annika geçti. Meğer bizim uruba kiraladığımız mağazadan bunun kocası olacak zevzek Kostaki dahi uruba kiralamış olup, tıpkı bizim uruba misilli uruba giyinmişler imiş ve balo arasında aşağı yukarı gezerken, halk arasına karışıp, benim kız Kostaki'yi ve Kokona Annika dahi beni yakalamış imiş. Ve onun orasında söylenmek olmayup, pantomima tarzı daima işaret ile teşrifat olduğundan ve gizli söylenilmiş olsa bile, maske içinden sedanın bilinmesi güççe olduğundan, böyle bir hoş yanlışlık olmuşmuş. Her ne hal ise, muradım sabahadek onda kalmak idi de, Kokona Annika'nın da namusuna halel gelmesini istemediğimden, birer çay içer içmez, «Kokona Annika, bu gece kocan çelebi Kostaki'yi geyik kıyafetinde gördüm, bu rüyayı (elbiseyi) da artık kocana söyle de, o tabir etsin» diyerek ve gülerek, alıp anide yine Afroditi Gazinosuna götürdüm ve gördüm ki benim kızı Çelebi Kostaki koltuğuna takmış, aşağı yukarı geziniyorlar ve urubalarının bizim urubalardan filvaki aslaca far-

kı yok idi. Hemen biz arkalarından varıp, gûya bir şey sual edecek gibi Kostaki'yi ittim ve o dönüp bana bakacağı sırada Annika arkasından dolaşıp koltuğuna girdi, ben de benim kızın koltuğuna girerek, ekini belli etmeksizin içinden çıktık. Zevzek Panayot'un ise hâlâ bir şeyden haberi yok idi. Atı alan Üsküdar'ı savuştu.

İşte, dünyada böyle zevzekliklerim de var. Be ey divane âdem, senin zevcen ehl-i ırz (ırzı bütün) hatundur, ehl-i ırz balolarını bırakıp da, böyle caris (edep dışı) balolara getirmenin âlemi var mı? Bu da olurmuş.

Hasılı, ben kızımı kaptığım saat Apollon lokantasına seğirttim ve keyfiyeti refiklerim dahi anlayamayarak, oturduk onda taam ettik. Ve defa baloya gelip sabahladık. Böyle baloların lezzeti de sabahlamayışın anlaşılamaz. Niçin? diyeceksin.

Cümlesi sabahadek yerler içerler, sarhoş olurlar, ağız yüz belirsiz, kese boşalmış. Kimine nedamet, kimine yeniden şehvet gelüp, mahmurluk bozalım derken, defa sarhoş olurlar ve ferdası gün de karaya vurup işlerinden kalırlar.

Ve sabaha karşı herkes ondan dağılacağı anda, bir fasıl daha çalgı çalınıp, oyun oynandıktan sonra cümlesi asker yoklaması olacak gibi daire çevirirler ve her bir erkeğin kızı koltuğunda olduğu halde, çalgıcıbaşı «Abasso la maska» yani (İtalyanca) maskeleri aşağıya alın deyü ün ettiği saat, birden cümlesi de maskeleri yüzlerinden çıkarırlar, sen artık ayık ol da bir bir cümlesine dikkat eyle ve kimler olduğunu tanı. İşte, umumî balolar böyle bir temaşa-i âlemdir. Ve edepsizliği ikrâh (nefret) etmek için niyeti olana güzelce bir ibrettir.

Nasıl nakledeyim, âleme verir talkını kendi yutar salkımı fehvasınca, gûya biz zemmettiklerimizden hırlı (iyi) mıyız? Diyebilirim ki, biz onlardan daha uğursuz idik. Sebeb? Zaten terbiyemizin esası çürük olduğundan, Allah hiçbir kulunu genç halinde sahipsiz ve rehbersiz bırakmasın! Eğerçi böyle haller gençlikte insana huy olur ise, Allahım imdad eyleye! Bir de kırk sinnini tecavüz ederek (yaşını geçerek) bu yolda devam edecek olur ise, kırkından sonra azana çare bulunmaz fehvasınca, artık mevte dek (ölünceyedek) sürer ve bazı haşarılık sarhoşluğundan ayılıp, insaniyet yoluna ve edebiyat tarikına sülûk eden (giren) bulunur ise, bu hikmet nevinden bir şeydir ve pek nadirattandır. Yılanın başını küçük iken ezmek gerek

tefhimince vakti ile çaresine bakıp, şu illetin önünden beri gelmek lâzımdır.

Biz de artık bu kabilden bulunduğumuzdan, o gün işi gücü terk edüp, ahubba ile bile karaya vurduk ve kafalarımız dumanlı olduğu takdirde, Beyoğlu'na elyevm (bugün) dahi kesret (çok) üzere bulunan ve kirahane tesmiye olunan bekârlar ateşgedesi (tapınağı) ve edebiyat harabiyeti bir hayrathaneye girip post serdik. Heman Cenab-ı Vacibil-vücut (Tanrı) hiçbir kulunu doğru yolundan saptırmasın.

İzmirli Elengo, Edirneli Efbrak dudu, Gelibolulu Vasiliki, Bursalı Katinko, Çanakkaleli Kiriakica, İstanbullu Horepsima (Hripsime) dudu, Bükreşli Aspasia, Lehli Adelaida, İtalyalı Rozina, Bugdanlı Karolina, hasılı yedi dağın çiçeği onda mevcut idi, temsilde hata olmaz, gidi mübarek hane, Hazret-i Nuh gemisi tarzı her cinsten ve her milletten birer ikişer eksik değil idi.

Biz oraya oturur oturmaz, hane sahibi bir cadı Çaça (burada: Umumhane yöneticisi) ile kendisinden uğursuz bir daire müdiresi gelip, «Sefa geldiniz, hoş geldiniz» deyü karşımıza bir sandalye üzerine subaşı gibi kuruldu. Ve cevaba ağaz edüp «Çelebiler meram nedir, kuru eğlence mi, yoksa geceleyecek misiniz?» deyü sual eyledi. «Hayır, muradımız dört başı mâmur eğlenmektir, rakı, şarap, bira, rosol (gül likörü) bordo, şampanya, fındık, fıstık, bademgetirin ve emredin kızlar gelsin» dedik ise, bir tavırla ayağa kalkıp, gururiyetle el çırparak, kızlar içeri gelin demeye kalmadı, aşağıdan yukarıdan toplanıp, davar sürüsü ve Habeşistan esireleri tarzı zavallı kızlar içeri girdiler ve edibane selâm vererek, beherimizin iki tarafına da ikişerden on dört kız oturdu, güya koyun sürüsünden koyun seçer gibi beğen beğen de beğendiğini alı-ko. Ne rezalet! Aman ya Rabbim! En kıymetli ve en nazik ve en muteber mahlûkun bu derece kepaze ve tahkir olmak farz mı idi? Ah gidi terbiye noksanlığı! Ah gidi sahipsizlik! Ah gidi ihtiyat! Ah gidi yanlış medeniyet ve serbestiyet! Şu âlemde nice fenalıkların sebebi ve menbaısınız!

Zavallı kızlar insan kılığından çıkmışlar, nâçare kendilerini beğendirmek için kimi yüzüne kırmızılık sürüp kiraza, kimi beyazlık sürüp, badanalı duvara benzemiş. Ve kiminin sesi tutulup boynun bağlamış, kimi nevazil olup burnunu tutmuş, hasılı fuzuli ve cüzi bir ücret uğrunda kendilerini ırz paza-

rında esire gibi mezada çıkarıp, makina ile oynar kukla tarzı istek edenin reyine kalmış, hayıflar olsun!

Bunlara rakı, şarap teklif ettik, birer bahane bularak çekinip, biradan başka şey içmediler, anlaşıldı, elbette içmemeye hak verecek bir sebepleri var idi. Yazıklar olsun!

Nihayet, türkü çağırın deyü teklif eyledik ve zavallılar kudretlerine göre, o asırda meşhur olan «Sevdi canım şimdi bir nevres (taze) fidan»[1] şarkısını çağırmaya başladılar. Öyle bir natıka ile ki, artık vasfedemem, biri poryazdan (poyrazdan) diğeri lodostan dem vurur idi, ne çare katlanmalı. Biz onda eğlenmek üzereyken, al sana bir takım daha uğursuz gelip kapuyu vurdular ise de, hane sahibi kaşığımız tamam, gemimiz doldu, karşıki kirahaneye gidin deyü açmadı, meğer o sırada üç dört bab daha bu kabilden haneler var imiş.

Şu zavallı kızların şu ahval-i perüşaniyetleri bana dağ-ı derun (yürek yarası) olup, fikrat (firkat) bastı ve anide bir bahane ile divanhaneye (salon) çıkıp, insaniyetin şu hal-i pür melâline (acınası haline) bir müddet ağladıktan sonra, defa içeri girip, ahbapları ondan kaldırdım ve Çaça tabir ettikleri edepsiz cadıyı isteyiki kadar para verip, hoşnut ettikten sonra, kızların da beherine yiğirmişer kuruş hediye vererek ve «Yinemiz baki» diyerek, tarafeyinin hoşnutluğu ile ondan def olduk gittik ve taşra çıktığımda, bana furun ateşinden çıkmış, kurtulmuş gibi göründü. Allah cümle ibadını (kullarını) bu makule (türlü) hanelerden esirgesin! Böyle hanelerden çıkmak ayıp değil, illa eğlenmek ayıptır. Bir defa Atina'da Aristotelis feylezof bir sokaktan geçerken, şakirdanından (öğrencilerinden) birini bir fahişe hanesinde görmüş. Şakirt hocasını görüp mahcuplanarak, kapunun arkasına gizlenmiş ise, Aristotalis kapuyu açıp, «Oğlum bundan çıkmak ayıp değil, illâ bunda eğlenmek ayıptır» demiş.

O siyakta (aynı biçimde) olan kusur hanelerin ahvali bana merak olduğundan, birine dahi girdik. Orası da bambaşka bir şey, on iki yaşından otuz yaşına değin bir takım da onda mevcut idiler ve ufaklar için sual ettim ise, onlar bazı fukara kızları olup, bu yolun usulünü tahsil etmektedirler ve layıklı bir müşteri zuhurunda haylice akçe ile bikrini izale ettirir de,

---

1 Ferahnâk makamındaki bu şarkı (Aksak şarkısı) İsmail Ağa'nındır. (E. Ruhi Üngör, Türk Musikisi Güfteleri Antolojisi 5, İst. 1981, cilt I, s. 167'de «fidan» yerine «peri» geçer.

sonra sermaye sırasına geçer, dediler. En canım sıkıldığı şu idi ki, hane sahibi cadunun da iki üç tane tıfıl kızları olup, onlar da o dergâhta eğlenmekte idiler. Şu yolsuzluk için cadıya ihtar ettim ise, «Ziyanı yok biz de bu yolda büyüdük» cevabını verdi, anladım ki hayasız karı edepsizliği artık edeb addeder (sayar) olmuş. Onda da kalkıp, sokağa çıktıkda, önümüze süslü bir delikanlı kılavuz çıkıp bizi daha temiz bir haneye götürdü. Hasılı, o gün sabahtan akşama dek beray-i (için) def-i gam bu yolda yiğirmi otuz haneye girip çıktık. Ancak bana pek tesir ederek Dimokritos filozof gibi insanın perüşaniyetine ağladım ve İraklitos feylezof gibi güldüm. Ve nihayet ahubbayı başıma toplayıp, «Gelin karındaşlar bunlar çıkmaz yollardır,» deyü kandırıp, hanelerimize avdet eyledik.

Bu haller de Evropa medeniyetinden Anadolu'ya sirayet etme bir uyuzluktur, hemen Allah düşman başına dahi vermesin, ne hikmet ki insaniyetin vücutça, halce, namusça harabiyetini müntic olan (sonucu doğuran) böyle bir mezmum (kötü) mesleğin önü alınacak yerde bilakis gün be gün feyiz bulmakta ve hükümdaran dahi aşikâre müsaade etmektedirler.

Bir takım mezmum (lânetlik) âdemler ve bir takım mezmume hatunlar bu yolu kendilerine meslek ve kisb (kazanç) köşesi edinerek, mahsus vusatli hane isticar ederler (kiralarlar). Ve fukara ve zuafa familyaların, sabi (çocuk) ve safderun ve sade dil kerimelerini iğfal ve türlü vahi (boş) vadleriyle izlal ederek (alçaltarak) baştan çıkarırlar ve kendilerine bend ederek (bağlayarak), insan kılığından çıkarıncaya değin akçe ile satın alınmış bende (köle) gibi kullanırlar ve artık işe yaramaz olduğu halde aç uyuz kan kuduz bırakarak, başlarından defederler. Hasılı, bu yolda hayır görmüşün hiçbir emsali (örneği) yoktur desem caizdir.

İşte bu vahşiyane halleri bana pek merak olup, azim kederimi mucip olduğundan, Sinaksaristis'in[1] vasfınca (anlatacağına göre) aziz Salos Simeon tarzı şu fakire kızların hiç olmaz ise, en perişanlarını böyle edepsiz ve hayasız cadıların pençe-i zulmundan halâs etmek (kurtarmak) meramı ile yek başıma bu misilli kirahanelere devam etmeye başladım. Ve tahkik eylediğime göre, belli ve sicilli olarak Beyoğlu'nda yüz otuz kirahane ve derunlarında yedi yüz altmış zavallı kızlar mevcut

---

1 Azizlerin hayatını yazan kitaplar.

imiş, gizli olanları da hesap etmek lâzım gelir ise, o başa çıkamaz. Evvelâ, Galata'da Kömürcü[2] sokağından başladım.

2 *Bugün bu sokağın adı Ali Paşa Değirmen sokağı'dır (1934, İst. Belediye Şehir Rehberi, pafta 15, No. 133). Bu semti Ahmet Rasim, Fuhş-u âtik'te, adî fahişelerin bulunduğu sokak diye anlatır (1958 baskısı, s. 81).*

YEDİNCİ BAB

FAHİŞELERİN FASLI

Zendostların tabien (doğal olarak) merhametli ve fahişelerin ziyade itikatlı olduklarını evvelce ifade ve beyan eylemiş idik. İşte bu ecilden (bu nedenle) fahişe takımında zayıf taraflarından avlamak lâzım geldiği için devre çıkmış hekimlerin «kırk göz» tabir ettikleri ecza sandığı misilli birkaç çekmeceli ufak sandık yaptırarak, senenin 366 gün 6 saatinde canlarının selâmeti için Din uğrunda dünyadan geçmiş şühedanın (şehitlerin) ve veliyyullahların (ermişler) isim ve resimleri ile doldurdum ve bazı gözlerine de öteden beriden birer parça ayia lipsana toplayarak ve koynuma bir de Deftera Parusia'dan[1] ve Cennet ve Cehennemden bahseder kitap koyarak, böylece kâffe-i azizlerimizin cemiyeti ile yüklü olduğum takdirde, Yunios'un (Haziran) 21 tarihi zikrini ettiğimiz Simeon dia Hriston Salos[2] tarzı Galata'nın en meşhur bir kirahanesine vardım ve kirahanenin müdiresi Çaça Pelagia ile bir gece kalmaklığa kavl- ü karar ederek (sözleşerek), onda mevcut bulunan 12 nefer kızdan en dirayetlisini alıp bir odaya çekildim. Ve aldığım kızcağız yatağı tertip etmek üzereyken, ben azizlerin sandığını ve ayia lipsana kutusunu açarak, bir de mum yaktım ve iki diz üstü gelerek, ibadet etmeye başladım ise, zavallı kız hayrette kalıp, «Bu ne haldir sinyor, gelip yatmayacak mısın?» dedi, ben dahi, «Bu ey muhibbem (sevgilim), besmelesiz işten hayır hasıl olamaz, evvel emirde bizi yoktan var eden Cenab-ı Vacib-il-Vücud'e (Tanrıya) farz-ı zimmetimiz olan ibadeti ifa etmeliyiz ve bademe (bundan sonra) şu batıl

---

1 *İsa'nın dünyaya ikinci gelişi (Kıyamet gününde).*
2 *Simeon, Hristos'un gözünde safdil bir insan oluyor.*

(yalan) dünyanın gailesi ile meşgul olmalıyız, gel efendim sen de yanıma» deyü teklif eyledim ise, zavallı kız müteessire olarak, derhal yanıma gelip, diz çöktü.

Ben artık iki ellerimi havaya ve gözlerimi semaya kaldırarak ve aklımı Cenab-ı Aferinende'ye (yaradana) vererek şu vecihle duaya başladım:

«Ey kâinatı yoktan vara getiren Rabb-il âlemin, sen ki merhamet ve inâyat-i samedaniyenden[1] nâşi (dolayı) İncil-i Şerif'in ahval-i şerifesince semavatta (göklerde) doksan dokuz koyunları terk birle, yer yüzünde tarikat-i müstakimenden (doğru yolundan) sapmış olan bir tek koyunu aramaya tenezzül eyledin! Ve Cennet-i Âliye'nde yılan sıfatı ile hazret-i Âdem'i iğfal edüp, yemesi farz olmayan meyveyi yedirip de, enzar-ı İlâhiyeden (Tanrının gözünden) düşüren Şeytanı aleyhil-lânei (lânetli şeytan) encamen tedib etmek üzere Hazret-i Eva'yı senin zürriyetin (çocuklar, torunlar) yine bu şeytanın hakkından gelecek deyü müteselli eyledin.»

«Ve doğru yoldan sapıp imlaya gelmeyen cins-i insanı Tufan ile terbiye eyledikten sonra, Hazret-i Noe'nin (Nuh) sıfatında yine insaniyeti «Artın, çoğalın» deyü tebrik eyledin.»

«Ve Babil kulesinde lisanları taksim ve milletleri tefrik edüp, beherini cenah-ı ilâhiyende hıfz eyledin.»

«Ve tarikat-ı samedaniyende doğru hareket eden İsrail kavmini Firavon'un esirliğinden halâs ederek, çöl içinde kırk sene kudret helvası [manna] ile perverde ve bulut ile setr ederek (örterek), nihayet vadettiğin mahall-i azize kılavuz eyledin.»

«Ve encam, Cennet-i âliyende hazret-i Âdem'e vad etmiş olduğun eşraf saat hulul eyledikte, (geldikte), isyan sebebine Şeytanı aleyhil-lâne'ye uymuş olan benîâdemi pençe-i zulumden ve Cehennem azabından kurtarıp, yine Cennet-i âliye'ye müyesser buyurmak için bikir Meriam'dan (bâkire Meryem) Ruh-ül-Kudüs vasıtası ile ten alarak, biz günahkârlar için çarmıha gerildin ve üç günden sonra ihya olarak yine Peder Allah'ın sağ tarafına oturdun. Ve rûz-i kıyamete dek bilemize olacağını ve Şeytan'ın artık bize galebe edemeyeceğini ve günahkârlar için daima Peder Allah nezdinde şefaat edeceğini ve encam (sonunda) sadıkları ve adilleri Cennet-i âliyeye ve imla kabul etmeyüp, tövbe ve istiğfare gelmeyen günahkârları

---

1 Tanrıya ve onun sonsuz gücüne bağlı.

cehenneme göndermek için ikinci defa dünyanın şeriyyetini kesmeme geleceğini vad eyledin.»

«Sen ki Ya Rabb merhamet kâni (kaynağı) olup, bir katre merhametin dünyanın günahına bedel olduğundan bir günahkâr tövbe ve istiğfara gelinceye değin yetmiş yedi defaya dek sabr u tahammül edersin ve işte bu ecilden beraberine çarmıha gerilen iki hırsızlardan biri «Ya Rabb beni melekütliğinde (âleminde) hatırına getir.»[1] demekle, akabinde cennetini vad eyledin, ve nice fahişe hatunlar tövbe etmekle halâs buyurduktan katt-i nazar (başka), Azizlerin katarına da geçirdin.»

«İşte ya merhametin menbaı olan Tanrım, ben hakir (değersiz) kulunda ve şu yanımda bulunan ve huzurunda divan duran cariyen zavallı kızcağız da bu makule günahkârlardanız, kıyma ki biz kıymetli mahlûkların cehalet ile şeytana teslim olalım, kalma kusurumuza, bundan böyle tövbeler olsun, ya Rabb İsrail kavmini Mısır esirliğinden kurtarmak için Kızıl Deniz'den geçirdiğin misilli, bizi de tövbe ve istiğrafın (istiğfar) selâmet köprüsünden[2] geçirip, cehennem azâbından uzak, Şeytan esirliğinden halâs ve cennet-i âliyene müyesser eyle ya Rabb»! deyüp, ağlamağa başladım ise, yanımdaki kızcağız dahi hüngür hüngür ağlamağa başlayıp, birden yakama sarıldı. «Aman sinyor, sen Hristos'un kendisi misin ki ben zayi olmuş koyunu aramaya geldin» dedi.

«Hayır kızım, ben de senin gibi ve senden daha ziyade bir günahkârım, ancak şükürler olsun layıklı bir can hekimi pnevmatikosa günahlarımı itiraf ettim de benim zamirimi güzel nasihatlarıyla tahfif eyledi ve bana bu yolu göstermekle meşgul olup, iftihar kesbediyorum,» dedim ise, «Ay nasıl melek gibi Pnevmatikos imiş o? Gidi Allahından bulası ben bir pnevmatikosa gittim de bana başka yol tarif etti, kızım zararı yoktur, şimdi gençliğin var, sonra tövbe edersin felan derken beni kandırdı ve arasıra gelüp benimle eğlenir idi,» cevabını verdi. Ben dahi, «Ey kızım beş parmak bir değildir, o pnevmatikos sıfatında Şeytandır ve bir pnevmatikos uygunsuz çıkmakla, hepsini bir kıyas tutmamalıyız, aynımızca bu bir büyük sırdır.»

«Gökten melâik inip de insanı itiraf edemeyeceğinden yine biz gibi insan tahsis olunmuş ki, Allah ile insan arasında mi-

---

1 Luka, 23/22.

2 Müslümanlarda Sırat Köprüsü.

yancı ola, bu bize mezhebimizin azim bir inayetidir» dedim ise, «Pek güzel, kabul ettim, ancak ya pnevmatikoslar hadım olmalı idiler, yahut karıları itiraf etmek üzere, karılardan pnevmatikos olunmalı idi, niçin dersen, ben bir hanenin bir kızı idim, atalarım beni bir münasebetli delikanlı ile namizetlemişler idi ve namizetlerin serbest girip çıkması yasak olmadığından bir gün her nasılsa beni hanemizde yalınız bulup, kandırdı, hasılı barut ile ateşin bir mahalde eğlenmesi muhal olduğundan, fiil-i şeniayı icra etti (ırzıma geçti). Ben ise bir cahil çocuk idim, Pashalia'dan evvelce pnevmatikosa gittim, bunu sırran beyan ettim ise, beni tekdir edüp övüt nasihat edecek yerde, zararı yok kızım deyüp, okşarken öptü ve ben hiddetlenip kaçacağım sırada, anana babana haber veririm deyüp ihafe ederek (korkutarak), beni onda bir saattan ziyade alıkoydu. Keşke atalarıma söylemiş olaydı da bu hal-i pür melale giriftar olmayaydım, zira atalarımdan da namizetlimden de ve canımdan da oldum,» deyüp defa ağlamaya ve «Benim çaremi bul» deyü yalvarmaya başladı.

Ben dahi, «Keder etme kızım, Allah kerimdir, dünyada en büyük günah ümitsizliktir. Malûmun olsun ki, umur-i ruhaniye aynımızca ve beher milletin aynınca dahi erkek tayfasına havale buyurulmuş olduğundan, dişehliler için dişehli pnevmatikos olamaz. Bir vakit kâffe-i pnevmatikoslar nikâh tahtında (altında) idiler ve pappadia'ları (papazın eşi) mahsus pek güzel olmak lâzım idi ki, gözleri taşrada olmaya ve müüsünce fâzıl âdemler idi, ancak bilmem artık hangi patriğin asrından beri ruhban zümresinin arasında bir evlenmemek kaidesi çıkarmış olduklarından, patrikler, mitropolitler, episkoposlar ve ekseri pappaslar nikâhsız olmakla, bazı uygunsuzluklar zuhur ediyor. Şu ruhbanların ise nikâhlanma kaidesi din-i mübinimizin bais-i şerefi olan apostolos (Havari) Pavlos'un üçüncü risalesinin[1] ahkâmınca aynimize mugayirdir. Kim bilir artık şu nikâhlanmamayı şart tahtına (altına) sokan patrik tabien hadım mı idi, yoksa politikaca bir sebebe mebni mi (dayanıyor mu) idi, işte onun için pek çok ruhbanlarımız nikâhsız olmağın (olmakla) ve insan teni taşıdıklarından, bazı böyle uygunsuzluklar oluyor ise de, bu bir kökünden temizlenecek uyuzluk-

1 *Doğrusu: İkinci risale. Havari Paulus'un ilk mektubu: Romalı, ikinci ve üçüncü Korintoslu Hıristiyanlara yazdığı mektuplardır. İkinci risale, bölüm 7'de bu konu işleniyor.*

tur kızım, ancak bir âdem ki evvel emirde kendini Allah'a vakf ederek, temiz duracağını şart ile vad etmiştir, Allah'ını ve mezhebini tanıdığı takdirde sülûk eylemez (kötülüğe sapmaz), bu cümle ile dünyada ilim arttıkça şu nikâhsız pappaslar da kalkarak, Apostolos Pavlos'un ahkâmına tatbikan hareket olunmaya başlayacaktır.

«Bir fenalık daha var, nikâhlı pappaslardan birinin pappadiyası maazallah vefat edecek olsa, kosmikoslar (din adamı olmayanlar) gibi defa nikâhlanamaz. Bu babda protestanların usulünü pek tahsin ederim (beğenirim) ki, her kaç defa pappaslarının karısı ölse, defa be defa nikâhlanabilirler. Bizde dahi böyle olmuş olsa, pek çok fenalıkların önü alınabilir idi. Böyle olmadığı ecilden, gerek Rum, gerek Ermeni ve gerek Katolik ruhbanları arasında pek çok uygunsuzluklar olmaktadır» deyüp, şüheda sandığını ve ayia lipsana kutusunu toplamaya başladım ise, «Aman efendim kerem inayet eyle, biraz daha gitme, zira ben senin gibi dirayetli pnevmatikosu ve ferasetli can hekimini nerede bulayım, bana ne yol tutacağımı tarif eyle» deyü rica eyledikte, «Kızım, sen bu çıkmaz yoldan dûr (uzak) ol ve seni bundan çıkarıp, kurtarıncaya değin hastalığa vur ve arasıra öbür kızlara da övüt nasihat vermeden ve doğru yola kılavuz etmeden dûr olma ve Septemvrios'un 24 tarihi zikrini ettiğiniz Ayia (Azize) Thekla tarzı karılara hak yolunu telkin eyle, ben bir müddetten sonra yine gelir seni bundan alırım ve ne vechile geçinebileceğinize de bir çare düşünürüm, çünkü ben avukatım, ismim Aleko Favini'dir. Ve hanem Yüksek Kaldırımda ve Yazıhanem dahi Galata'dadır ve iktiza-i halde (gereğinde) gelip bulabilirsin,» deyüp, «yedimde olan kitabı da al, bunu mütalaa et» deyüp verdim ve ondan haneme geldim.

Ve bu siyakta hareketle İstanbul'un ve Galata ve Beyoğlu'nun hangi tarafında kirahaneler var idi ise, beherine haftada birer ziyaret ve her birinde birer dirayetli kızı elde ederek ve bu kızlar da bir taraftan benimle çalışarak ve ekseri çaçalarını da celbederek, bir altı mah zarfında Allahın inayeti ile o dereceye getirebildik ki, pek çok kirahaneler kapandı. Ve siyah elbiseli kalogrea (rahibe) tarzı kızlar çoğaldı ve yevmiye yazıhaneme gelüp giden tövbekâr fahişelerin hadd ü hesabı olmadığından, bir takım âdemler şüpheye zahip olmuşlar ve hatta bir gün eski hovarda yoldaşlarımdan, üçü dördü yazıhaneme gelüp, «Mübarek olsun Mösyö Aleko, tebrik ederiz» dediler, «Ne o dedim?» «Ne olacak, işittik ki subaşı olmuşsun, yani rospu-

lar kethüdası meselâ pezevenk başı demektir, artık baskın olmayacağ imiş, ser-i serbest girilip çıkılacağımış ve kirahane tezkerelerini siz vereceğimişsiniz» dediler.

Bu âlemde bir âdemin adı çıkacağına canı çıksa daha evlâdır, biz kelisadan geliyor olsak, meyhaneden geliyor kıyas ederler. Biz ne efkârda geliyoruz, hâlâ bizim için bak ne tefekkür ediyor!

Hasılı bunlara efkârımızı muhtasarca (kısaca) anlattık ise gülmeye başlayıp, «Ee anladık, sen artık Esopos'un ihtiyarlamış arslanı tarzı inine çekilmişsin ve ayağına gelenlerden beğendiğini yiyeceksin, ancak bazı tilkiler var ki, ine girenlerin izlerinin çokluğunu ve çıkanların izlerinin azlığını görerek semtine uğramazlar» deyü mahitaba (alay) çalıştılar. Biz ise «Karamanın koyunu sonra çıkar oyunu» deyüp, bunları savdık.

Biz ki Galata'da ve Beyoğlu'nda 759 kadar fahişe hesap eder idik, min gayri memul (umulmadık biçimde) bini tecavüz eyledi ise, bize büyücek endişeyi mucip olup, artık bunların bir çaresini bulmak üzere işi gücü terk ederek, var kuvveti bazuya verdik.

O asırda İstanbul'a Frankmasonlar (farmasonlar) henüz gelerek Beyoğlu'nda loca açmışlar[1] idi ve Amerika'dan ve İngiltere'den protestan misyonerleri dahi gelmeğe başlayıp (1820'lerden sonra) halka din telkin etmeye başlamışlar idi. Evvel emirde frankmasonların reisini ve saniyen protestanların baş

---

1 *Masonlar: Türkiye Büyük Loca arşivini düzenleyen sayın Süha Umur, kuşkusuz günümüz Türk masonluğu tarihini en iyi bilen kişidir. Aşağıdaki satırlar, ayrıntılı yazısının bir özetidir: Türk masonluğu, inişli çıkışlı bir seyir göstermektedir. İlk Loca, bir söylentiye göre 1738'de kurulmuş, beratlı Locanın kuruluş tarihi 1748 ise de, aynı yıl kapatıldığı söylenmektedir. 1760'tan sonra Osmanlı İmparatorluğunda çeşitli locaların açıldığı bilinmektedir. 1826'da, Bektaşilikle birlikte mason localarının da kapatılmış olması muhtemeldir. Süha Umur'un bir arşivde bulduğu bir defterde, o tarihlerde Masonlukla Bektaşiliğin pek içiçe olduğunu gösteren kimi kayıtlara raslanmıştır. 1826'da Mason Localarının yasaklandığı kesin olarak bilinmiyorsa da, 1856'ya (Kırım Savaşına) kadar bazı masonların var olduğu, ama loca faaliyeti olup olmadığı bilinmemektedir.*

misyonerlerini bulup, keyfiyet-i hali olmuşu gibi evvelinden âhırına değin anlattım ve efkârımın ne idüğini beyan ettim ise, derecesiz tahsin edüp (beğenip), «Aferin» dediler ve gereği gibi muavenetlerini vadeylediler. Ve akabinde Filantropiki Eteria yani insanperver şirketi (derneği) ünvanı ile bir uhuvvet [adelfotis] (dernek) teşkil ederek, en büyük tacirleri ve elçileri ve vükelâdan ekserisi ve esnaf ustabaşılarını ve kelisalar proestoalarını (ileri gelenler) silk-i uhuvvette (kardeşlik yoluna) ithal eyledik ve muteber zevattan olmak şartı ile 12 azadan mürettep bir komisyon, bir reis-i evvel, bir reis-i sani ve müsteşar ve iki tahsildar tayin eyledik. Ve ayda bir kerre mahall-i mahsusa tecemmü ederek (toplanarak), müzakere eder idik.

Ben başkâtip olarak, defter tutar idim ve nefs-i İstanbul'da yazılan aza 30.000'i tecavüz eyledi, elçilerin ve tüccarların marifeti ile taşralardaki azalardan ay be ay yiğirmi beş bin kuruş iane gelir idi ve aza-i âlâ (yüksek üye) evsat (orta) ve edna (aşağı) üç sınıfa taksim edüp, ayda âlâdan 20, evsattan 10 ve ednadan 5 kuruş toplayarak, ay başında 100.000 âlâ azadan, 100.000, evsat azadan, kezalik edna azadan 75.000, ceman 275.000 ve 25.000 taşra ianesi ile ceman 300.000 kuruş toplar idik.

Ve beher mah tövbekâr olan 1.000 fahişeye ikişer yüz ellişer kuruştan 250.000 kuruş tevzi eder idik ve kusur artan 50 bin kuruşun 15.000 kuruşunu komisyonanın maaşlı olan azasına ve ufak tefek masarifatına ve bazı illetli (hasta) olan kızların tedavisi için hekimlere sarf ederek, 35.000 kuruşunu da üçe taksim edüp, bununla ayda kur'a keşidesi ile iptidaki ayda üç fakir delikanlı ile fahişelerden üçünü nikâhladık ve ikinci ayda 6, üçüncü ayda 10, dördüncü ayda 15, beşinci ayda 20, altıncı ayda 25, yedinci ayda 30, sekizinci ayda 40, dokuzuncu ayda 45, onuncu ayda 50, on birinci ayda 55, on ikinci ayda 60, nihayet bir sene zarfında 349 kız everdik. Ve üç buçuk sene zarfında Allah'ın inayeti ve medetkârının (yardım edenlerin) ianesi ile cümlesinin arkasını aldık ve bu vechile o asırda İstanbul gereği gibi temizlenip, herkese ibret olmağ ile edebiyat yoluna hareket eylemeğe başlamışlar idi. Fakat şu madde ekseri specerlerin ve hekimlerin ticaretine gereği gibi sekte vermiştir.

Ve tövbekâr olan kızların beherini istintaka (sorguya) çekerek, ne sebebe mebni böyle mezmum (ayıp) ve mekruh (kötü) yola sülûk eylediklerini tahkik eyledik. Ve beherinin se-

beplerini vasf edecek olsam, tüyler ürperir. Fakat bazı tuhaflarını ibret için vasf edeyim.

BİRİNCİ KIZIN VASFI

«Benim ismim Urania'dır, bundan üç sene mukaddem oldukça variyetli bir adam ile akd-i nikâh eyledim ve beni erehlim o derece sever idi ki, vasf edemem, benim de erehlime olan muhabbetimin emsali örneği yok idi desem caizdir, fakat erehlim bir şüpheli zat idüğinden, güya beni sınamak isteyüp, candan ahbabının birine taklit surette bana alâka eylemesini sipariş etmiş ise de, o dostu bir vechile kabul etmeyüp, «Vazgeç bu sevdadan, bu kâr-ı akıl değildir ve senin zevcen pek ehl-i ırz bir hatundur ve bu usul makbul değildir,» demiş ise de, iskât olmayıp, «Her halde bunu hatırım için yapacaksın» deyü üzerine yüklenmiş ve dostu dahi çar ü naçar (ister istemez) kabul ederek, beni sınamaya niyet eylemiş. Benim ise hiç bir şeyden haberim olmayup, fakat erehlime muhabbet etmekle, meşbul idim.

Bir gün erehlim ile oturup eğlenirken, ol dostu geldi ise, hemen ayağa kalkıp, çirimonia (merasimle) ile yanıma oturttu ve «Urania, bu dostumu sana tavsiye ederim, candan ahbabımdır. Ve benli bensiz geldiği anda izzet ve ikrâmda kusur etmeyesin» dedi ise o dostu elime yapışıp, «Madam Urania, sizleri tanımaklık şerefine nail olduğuma pek çok memnun oldum ve zat-ı âliniz gibi bir madamayı anayileti (enaniyeti : gururu) için dostumu bahtiyar addederim» diyerek, elimi sıkıştırdı ve bu hareketi ve beni güya yiyecek gibi nazar eylemesi hoşuma gelmedi ise de, kızarıp bozararak nâçare «Teşekkür ederim, zadeliğinizin iktizasıdır» dedim ve ondan kalkıp gideceği anda vedalaşmak için elime yapışıp yine sıkıştırdı ve gizli bir oh! çekip, nim nigâh ederek (göz ucuyla bakarak), def oldu gitti. Kocam olacak zevzek çıkarıverüp, yanıma avdet eyledikte, «Gördün mü Urania, dostum ne güzel delikanlıdır, İstanbul'da örneği yoktur desem caizdir, şöyle ehl-i belagat, böyle ehl-i dirayet bir zattır» deyü metheyledikte, «Kocacığım aklına sahip ol, ben satılık kız değilim ki bana bunu meth ü sena ediyorsun, fakat şunu sana rica ederim ki, bu makule âdemler ile hiç görüşmesen daha evlâdır» dedim ise, «Vay Urania, benim candan ahbabım için nasıl cesaret edüp de böyle cevapta bulunuyorsun, seni terk etmemin ihtimali var, ancak

ondan vaz geçemem» cevabını verdi. Ben artık o saat ne olduğumu bilemeyip, «Madem ki öyledir, bari sen bunda olmadıkça hanemize gelmesin» dedim ise, «Hayır, hayır, hem gelecek, hem iltifat edeceksin» deyü emr eyledi.

Ferdası gün, kocam işine gittikte, işte ol muhib dostu gelip kapuyu vurdu. Açsam bir belâ, açmasam bin belâ, hasılı açtık ve içeri geldikte, bir eda ve reviş ile yanıma gelüp, iki elleri ile bile elime yapıştı ve öyle bir belagatle ifade-i merâm eyledi ki, en ehl-i ırz hatunun tahammül edebilmesinin ihtimali yok idi. Ancak ben yine edibane tarikle kocamın dostu olduğunu ve dostlukta bu muamelenin yakışmayacağını ve insaniyetin ve edebiyatın (edebin) mugayiri olduğunu ihtar ederek ve bir daha bu muamelede bulunacak olur isen, haneme gelme diyerek, hizmetçi kızı çağırdım ise, bu mahcuplanarak, «Pardon» deyüp gitti ve varıp kocama ifade ettikte, pek çok memnun olmuş, bu kadar kifayet etmez mi idi? Hayır illa yine devam edeceksin ve ben gizli olduğum halde kulağımla dinleyeceğim deyü ibram (diretme) etmesinin üzerinde üç günden sonra yine geldi, meğer kocam da yatak odasına gizlenmiş olup dinler imiş.

Bu defa gelişinde ben artık hiddetlenip, «Be ey utanmaz âdem, nedir bu senin bu derece vahşiliğin, muradın istirahatımıza halel mi vermektir? Acırım benim kocamın aklına ki senin gibi hiyaneti sadık dost belleyüp hanesine ithal ediyor» deyü önünden kaçacağım halde, birden iki diz üstüne gelip, elime yapıştı ve melul mahzun (üzgün rica etmeye başladı ise, doğrusu bana bir silkinmek gelüp, onda ne hal olduğumu bilemedim, ama yine birden aklımı başıma toplayıp yatak odasına kaçtım ise de, irade elden gitti. O dahi arkam sıra seğirdip, «Urania, Allah aşkına olsun,» diyerek, koynundan bir bıçak çıkardı ve «Al şu bıçakla vur, telef eyle beni» deyü elime verdikte, ben bıçağı alıp, «Sana yazıktır gençliğin var, fakat ben ırzıma halel getirmekten ise, kendimi telef etmek daha evlâdır» deyü sineme vuracağım sırada, birden kerevetin altından kocam sıçrayıp, elimden bıçağı kaptı ve alnımdan öpüp, «Af buyur Urania, dostuma bahane bulma, seni tecrübe etmek için mahsus yaptık» dedi ise, ben artık yukudan ayılır gibi ayıldım, ama irade elimden gitmiş idi. Kezalik kocamın dostu da evvel lâtife tarzı alâka ederken, şimdi gereği gibi alâka etmeye başladı ve kocam da artık emniyet kesbetmiş olduğundan dikkat etmemeye başladı. Ve yevmiye (her gün) dostu hanemize

devam ederek, iş şirazeden çıktı. Nihayet, bir gün dostu ile ikimiz de söz birliği ederek, bundan İzmir'e firar eyledik ve üç aydan sonra beni terk eyledi ve İstanbul'a avdetimde beni atalarım hanelerine kabul etmediklerinden, artık kirahaneye iltica eyledim. Ancak ser-i sebebim kocamdır. İşte, dünyada böyle zevzekler de var» dedi.

İKİNCİ KIZIN HİKÂYESİ

«Benim ismim Evdoksia'dır, Tarabya'da bir kayıkçı kızı idim, bir delikanlı bana alâka ederek, arasıra gizlice korte (flört) yapar idik. Validem haber alarak, beni menetmek üzere «Kızım bu oğlanın ahlâkı hoşuma gelmiyor, işidiğime göre, birkaç başka kızlara da oyun edip sonra meydanda bırakmış, aman kızım vazgeç bu misilli edepsizden» deyü övüt nasihat etti ise de, ben imlâya gelmedim ve bir gün hanemizde validem yok iken, gelüp beni kandırdı ve Beyoğlu'nda stefanos olacağız (evleneceğiz) deyü alıp, İstanbul'a indirdi ve evimize gidiyoruz deyü bizi Beyoğlu'nda bir mahalle götürdü ve pappas bugün gelecek, yarın gelecek deyü beni iğfal edüp, üç gün üç gece beraberime eğlendikten sonra ondan firar eyledi.

Dördüncü gün bunun yerine başka bir delikanlı gelip, beni istedi ise, ben bir vechile razı olmayup, odaya çekilerek ağlar iken ev sahibi çaça bet muamele ile gelip «Gidi edepsiz fahişe, ben seni onbeş liraya satın aldım, bu borcun iki bedelini ödemeyişin, kim yakanı bırakır» deyü saçımdan sürükleyip götürdü, meğer o edepsiz delikanlı bazı kirahanelerin kız simsarı olup, bu yolda çok kızları baştan çıkararak sattığı misilli beni de on beş liraya satmış imiş, o saat validemin övütleri hatırıma gelip ağlamaya başladım, ama zora, beylerin borcu var, ağladım sızladım, acıyan yok, kaçacak oldum kapılar kilitli, sebeb olan Allahtan bulsun deyü, nâçare boyun eğdik. Bir de o dergâha girdim ki: Artık Allah imdat eyleye. Ve sonra çaça bana uruba yapıvermeye başlayıp üçü beş, beşi on beş yazarken ve nafaka parası tutarken üç seneden beri beni Çerkez cariyesi gibi her işinde kullandı. Ve borcum ödenmedikten başka fazla buldu, işte bu yolda kız aldanıp kirahanelere satan edepsizler de var imiş.»

ÜÇÜNCÜ KIZIN FIKRASI

«Benim ismim Atina'dır, Hasköy'de bir fakire familyanın bakire kızı idim. Aklım fikrim dünyada ermez bir dadedil kızcağız idim. Validemin dostu bir edepsiz karı arasıra evimize gelip, bana türlü hikâyeler nakletmekle bazı mertebe uyandırdı ve validem ile görüştüğünde dahi «A kokana Loksi, kızın Atina pek güzel ise de, şimdi itibar parayadır, kim bakacak onun yüzüne, meğer bir zengin âdem buluna da, bikrini izale etmek için üç beş bin kuruş para vere, ne var imiş, şimdi kim yapmıyor, etmemek ayıp» dérken, bir yanda da fakirlik olduğundan, anamı kandırdı. Ve ben ise ne dediklerini anlayamaz idim, nihayet bir gün o edepsiz karı yanısıra bir süslü delikanlı ile geldi ve validem ile bir takım lakırdı ettikten sonra, valideme birçok para verdiler. Ve bundan sonra ikimizi bir odaya kapattılar, ben kaçacak oldum. Bırakmadılar, bu çelebi sana fuztanlar (fistanlar), bolkalar (kadife hırka) ve bilezik yapıverecek, elmas yüzükler alıverecek derken, beni kandırdılar. Nihayet, bu yol ile bikrimi izale eylediler, sonra o edepsiz fahişe arasıra hanemize başka başka âdemler getürüp götürürken, beni gereği gibi baştan çıkardı ve encam kerhane pakladı. İşte, bu yolda kız bozan edepsizler de var imiş,» dedi.

DÖRDÜNCÜ KIZIN HİKÂYESİ

«Benim ismim Elenko'dur, aslım Balatlıdır. Oldukça familyadanım, ancak kocam olacak deyyus haylaz ve tembel bir âdem olduğundan, her ne ki iş tuttu ise, ileri gelemeyüp, nihayet sermayeyi kediye yükletip, benden aldığı trahomayı da yedi bitirdi. Ve teayyüşçe (geçim) bir çare bulamadığından, başladı bir gün bir dostunu, başka gün başka bir dostunu hanemize getirerek, onların masârifi ile yiyip içmeye, ve beni de meclislerine alarak, çalıp çağırmaya. Ve bazı, onlardan para alıp, nevale düzmeye gittiğinde geciktiğinden, başladı dostları yavaş yavaş bana takılmaya ve kimi yüzük, kimi küpe, kimi potin alıp getirirken, kimi fistan yapıp giydirirken, beni baştan çıkardılar. Gelen dostları ben bir yandan, kocam bir yandan soymakta olup, artık kurnazlanmaya başladım ise, kendimi hepsine ehl-i ırz gösterip, beherini «Senden başkasına ırzımı teslim etmedim» deyü kandırdım, ama, meğer onlar bir birine keyfiyeti bildirmiş olup, bizi mahıtab ederler imiş. Hasılı,

bir gün dördü beşi bir oldukları halde maddeyi açığa vurup, aşikâre kocamın huzurunda da takılmaya başladılar. Ve o semtte boyamız açıklandığından, Beyoğlu'na geçmeye mecbur olarak, arasıra içeri âdem almaya başladım ise de, kocam meyhorluğa (ayyaşlığa) vurup, bana para yüzü göstermediğinden, bir gün kapıdan taşra eyledim ve ondan sonra yek başıma devam ediyorum. İşte, dünyada kendi karısına âdem taşıyan edepsiz kocalar da varmış» dedi.

BEŞİNCİ KIZIN FIKRASI

«Benim ismim Theano'dur, aslım İzmirli. Onda bir kunduracı kızı idim, bir gün İstanbul'dan süslü bir delikanlı gelip, büyük tacir sıfatında görünerek, beni iğfal eyledi. Ve «Seni alacağım» diyerek vapor çıkacağı günü, atalarımdan gizli beni kaldırıp vapora indirdi. Halbuki onda İzmirli olarak, üç kız daha gördüm ise, şüphelenip sual eylediğimde «Onları da iki dostum, bir yeğenim var onlara vereceğim» deyü aldattı, öbürlerine de, benim için böyle bulunmuş.

Nihayet, İstanbul'a geldik, bizi Galata'da bir haneye götürdü. Ve akşam oluşun külfetli bir ziyafet verdi. Ve haber vermiş olduğu dostlarından üçü gelip öbür üçlerin beherine sahip oldular, beni de kendi nefsi için alıkoydu.

Doğrusu bu hallerini gördük ise, aslaca kalbimize şüphe gelmeyüp, memnunen sabahlara değin beraber eğlendik, bu kararda bir hafta devam ettiler, encam sırra kadem bastılar.

Ve bir aydan sonra gördük ki, yanları sıra beheri ikişer kız ile kimi Eflâk'ten, kimi Buğdan'dan, kimi Macaristan'dan ve kimi Yunanistan'dan geldiler, bize vizita ettiler, ama biz o vakite dek şirazeden çıkmış idik. Meğer bunlar da bazı kirahanelerin simsarı olup, öteden beriden kız ayartıp getirirler imiş.»

ALTINCI KIZIN HİKÂYESİ

«Benim ismim Hariklia'dır ve zatım Vlangada (Langa) bir ehl-i ırz familyadanım, nice kimseler beni istediler ise de, atalarım vermedi, nihayet ben 17 yaşımda ve şirin güzel olduğum halde variyetine tamah ederek, 60 yaşında bir ihtiyara verdiler, ki aslaca memnun değil idim, nâçare muhabbet ettim ise de yine kocamdan başka kimseyi tanımayıp, pek sadedil idim.

Ancak kocam o derece kıskanç idi ki, hatta ihtimali olsa, hanesinin üzerinden erkek kuş dahi uçurmayacak idi. İşte bu sebepten beni hiçbir ziyarete götürmez idi.

Ve şayet, ya dostlarından biri, ya kendisinin, ya benim akrabalarımdan biri bera-i maslahat (iş için), ya ziyaret gelecek olsa, beni aslaca huzurlarına çıkarmaz idi ve icap etse de çıkmış olsaydım, daima gözleri bende ve gelen misafirde olup, maazallah bir de kazaen lakırdıya karışıp gülümseyecek olur isem, artık beni tekdir ve bazı darb etmekten (dövmekten) ve misafirin pabuçlarını çevirmekten kaçınmaz idi.

İşte, bu huyu ile ve yevmiye, bilmediğim ve aklıma aynıma gelmeyen şeyler için kavga ede ede gözlerimi açtı. En tuhafı budur ki, bir pek güzel horozumuz olmağın, yevmiye artık onunla def-i gam edüp, elimden yedirip içirdiğimden, alışarak çağırdığım saat elime konup ağızımdan ekmek parçası aldığı için buna dahi kıskandığından hiddetlenerek, anide boğazladı yedi.

Artık buna canım pek yanmış idi, horozdan da kıskanan âdem horoz beyinli olmaz da ne olur? Bir yeğeni var idi, bir gün bununla oturup edibane konuşurken, geldi gördü ise, artık küfürün bini bir paraya. Anide onu evden kovdu beni de dövdü ise, sebepsizce bu yolda zulm-u taaddisine (işkencesine) tahammül edememekle, kurdum artık buna oyun etmekliği, gözlerim de epeyice açılmaya başlanmış idi. Ve gereği gibi emniyetini kesbetmek için, erkek bir koyunumuz da var idi, ev içinde senden başka erkeğin bulunmasına razı değilim deyü zor ile boğazlattım ise, buna o derece memnun oldu ki, anlatamam. Bunun üzerinde beni birkaç defa öteye beriye götürecek oldu ise de, «Hayır istemem, öteki beriki görüp de harfıendaz etmelerinden (laf atmalarından) hoşlanmam ve bu halleri için erkek taifesini ikrâh eder (iğrenir) oldum» dediğimde, bize aferini salladı. ben ise mum yakıp da arar idim, çünkü üç sene oldu çocuk yapmadım, maazallah bilâ veled (çocuksuz) ölecek olsa, akrabaları beni taşra çıkarıp, ol kadar külliyetli emlâk ve eşyasını zapt edecekler idi.

Artık yeğeni de amcasının o haline gücenmiş olup, benimle başka yolda muhabbet kaynaştırmak istiyor, ben de o efkârda bulunuyor isem de, ne yol bulalım da, işi işe kavuşturalım? Ve hatta üzerime nezaret etmek üzere, müüsince bir teyzesini getürüp başıma dikti, lakin insanda hem tamah oldukça, araya her şeyin kolayını bulucu ve cümleden kuvvetli para da girişin, neler de olmayor?

Buna başladım ben arasıra para vermeye, kezalik kocamın yeğeni taşrada rast geldikçe teyzeciğim deyü elini öperek, avucuna para kıstırmaya. Hasılı bir gün buna şu yolda bulundum: «Teyze, maazallah kocam bilâ veled ölecek olur ise, benim halim ne olacak? Ve hatta öbür varisler seni de, beni de taşra atacaklar, lakin Allah çöpten olsun bir veled, ya kerime vermiş olsaydı, sefa-i hatırla ömür geçirir idik ve seni de büyük valide belliyerek, ölünceyedeğin geçinir idik, ne çare ki mübarek kocacığım da işte çocuğu olmayor» deyü ağlamaya başladım ise, bana açındı. Ve kocamın yeğeninin çocuk ilâcı bildiğini haber verüp, onu gizlice görmesini niyaz eylememin üzerine vad eyledikte, pek çok teşekkür eyledim ki, yeğenimiz olmak hasebi ile sırrımız da faş olmayacak idi.

Ferdası hafta hanemizi silip süpürmek ve tahtaları silmek üzere bir karı lâzım olmağ ile, teyzemiz olacak bekçi karı gitti bir silici getirdi ve başladı bu cemrenip (eteğini kaldırıp) yüzünü örtüp bacakları ile kollarını sıvayarak, tahtaları ovmaya ki, nakledemem, sanki elli seneden beri tahta silici imiş.

Kocam mübarek silici karının kollarını ve baldırlarını gördü ise, imrenip yakın vardı ve güya beni darıltmak için göz göre latife yolunda karıya takılmaya başladı ise, zavallı karı mahçuplanıp, anide bürünerek odaya sokuldu. Doğrusu, benim de canım sıkılıp, kocamı tekdir ettim, nihayet işine gönderdim.

Ve akabinde karıya tesella etmek üzere odaya girip, «Çaça (hanım), keder etme, kocam horata (şaka), etti» dememin üzerinde, birden başındaki bağı çıkardı ise, baktım ki şu arzuladığım yeğenimiz, artık ne olduğunu bilemeyüp, boynuna sarıldım. Meğer teyzemiz olacak validelik bunu gitmiş bulmuş ve çocuk ilâcı için sual etmiş ise, «Hay hay pek ustayım, fakat ben yanında olmalıyım da yapacağım mualeceyi bayatsımadan yedireyim, bazı ilâçlar var ki arasından iki dakika geçmiş olsa, bayatır da, tesiri olamaz, amcamın da hali uygunsuzluğu sebebe hanesine varmamın kabili olamayacağından, bilâ veled kalacağına acınırım, ama elden ne gelir» deyişin, zavallı teyzemiz safderun bir hatun olmağın bunu karı kıyafetine sokmaklığa karar etmiş ve encam, öyle heyette bir karı kılığına sokmuş ki, hiç anlaşılmanın ihtimali yok idi.

Biz de artık cemrendik ve başladık birlikte tahta silmeye. Ve akşama değin bitecek işi öğlenedeğin bitirüp, yeğenimizle eğlenmeye ve ikindiye doğru yol verüp, nihayet kocam geldik-

te, haneyi öyle ayna gibi parlak gördü ise, memnun oldu ve «Aferin karı, işte böyle olmalı, daima bu karıcağız gitsin gelsin, zavallı daha gencimiş de,» dedikte, «Ah kocacığım, bu gün az kaldı karıcağızı gücendirip, kaçırıyor idin, ne kadar da keder edecek idim, bereket versin «Bir daha takılmaz» deyü kandırıp, işe başlattım, ne temiz de işliyor.» «Sahih çok temiz işi var» deyüp kandı zevzek herif, yeğenimiz ise ilk geldiği günden çocuk ilâçlarını tertip etmeye başladı.

Hanemiz artık sıkça kirlenmeye başladığından, silici hatun sıkça gelmeye başladı, temizlik dünyada ne makbul da şeymiş! Allah da temizliği sevdiğinden dokuz ay zarfında bize melek gibi bir oğlan evlâdı bağışladı ise de, pahıl olacak tıpkı yeğenimize benzediğinden, kocamın bir miktar canı sıkıldı, ama teyzemiz, «Ne telâşlanıyorsun er dayıya, kız anasına çeker» deyüp şüphesini teskin eyledi.

Ferdası sene Allah taze gül fidanı gibi bir de kerime bağışlayıp, tıpkı bana benzediğini kocam gördü ise, «Haa sahih er dayıya, kız anasına çekermiş» deyüp, şüpheyi teskin eyledi, halbuki tavşan kaçar kurtulur, ama aşk olsun aygırcıya tefhimince, o yolda temizliğe devam etmekle, Allah belki bize birkaç daha evlât bağışlayacak idi, ama taşrada halk kocamı mahitaba almaya başlayıp, «Yeni evlât uğurlu kademli olsun, eller yetmiş yaşında muavine muhtaçtır, aşk olsun sana ki muavine ihtiyacın yoktur, fakat tahta silici karının da ayakları kademli imiş» demiş oluyorlar, meğer halk sezmeye başlamış imiş, ama kocamın şüphesi mahallemizde, hanemize devam eder Ayios... var[1] idi, tandurda bir gün bana ayakları ile takılır iken sezmiş olup, ondan şüphe eyler idi. Ve hatta bir gün hiddetlenip «Bir daha şu âdemin Efhi evlogiası (kutsaması) lâzım değil» deyüp, hanemizden kovdu, yeğenimiz ise güya hanemizin semtine uğrayamadığından, ondan aslaca şüphe etmez idi, garip kurdun adı var, tilkicik var baş keser.

Bizim bir şeyden haberimiz yok, bir gün tahta silici hatun işini bitirüp, hanesine geciktiğinden ve hanesi mesafe-i baidede (uzakta) olup, yetişemeyeceğinden, o gece hanemizde kalması için kocama rica ettim, o dahi pek güzel deyüp kabul eyledi, meğer onun da meramı var imiş.

Silici hatunun ilk geldiği gün kocamın takılıp harfıendaz

---

1 'Ayios... var': Kitapta böyle yazılı.

eylediği (laf attığı) malûm ya, meğer alâka etmiş olup, beni yatırdıktan sonra, o gece yatağına sokulmak imiş.

İşte, bu ecilden biz gözetirdik kocam uyusun ve kocam da gözetirmiş biz uyuyalım. Ve hatta beni uyudu kıyası ile bir iki defa silici hatunun odasına yaklaştı, yine geri çekildi nihayet, ihtiyar olmağ ile, yukusuzluğa dayanamayup gaflet bastı ise, silici hatun usul usul yattığı odadan kalkıp benim odaya geldi. Ve biz ihtiyar âdemin yukusu hafif olduğunu hesap etmeksizin lakayıt (kayıtsız) eğlenir idik.

Kocam usul usul kalkıp silicinin odasına gitmiş ve yatağını boş bulmuş ise, benim odama gelip ikimizi bir yatakta gördü ise, yeğenimiz olacak silici hatun veled-i zina ve Allahın cebinden peygamber çalmış bir zat olmağ ile, anide tavrı tebdil edüp bana saldırdı ve «Aman kokona Hariklia, işte yine geliyor ben odada yalınız yatmaya korkarım, zira var ise evin tılsımı olmalı, iki defa odama girdi, ben de korkudan yorganı başımdan aşırı çektim gizlendim» dedi ise, ben artık efkârını anlayıp, «Hayde, git odana rahat eyle, o nasıl tılsım imiş, belki kocam gezinmeye çıkmıştır da, sen tılsım zanneyledin» demenin üzerinde, kocam kahkaha ile gülmeye başlayıp, «Ne o? Az evvelde ben iki defa kalktım aşağıyı yukarıyı gezdim nasıl tılsımdır o? Kalk, divane olma yerine yat» deyü odasına çekildi, bereket versin aslaca bir şey sezinemedi.

Nihayet, silici hatun odasına çekilip yattı, ben de yorgun olduğumdan uyuyakaldım. Kocam ise yukuyu bütün bütüne zayi edip, iki saattan sonra dalgın yuku üzerinde karanlıkta silici karının yatağına sokulmuş ve ötesini berisini yoklar iken, bir de başka türlü bulmuş ise, hanemizin hizmetçisi Kosti'yi silici hatunun yatağına girdi kıyası ile hiddetlenip, anide şavkı yakarak bir de dikkat ile nazar etmiş ise, silici hatun yerine o derece sakınıp durduğu yeğenini görmüş. Ve artık kâffesini anlayıp çıldırma derecesine gelmekle azim bir şamata ile benim odama geldi ve kulağımdan sürükleyerek, silici hatunun odasına götürdü. O ise şamatadan uyanıp, hengâmeyi anlamış olmağ ile, hemen giyinip, gözümüz önünde firar eyledi.

Gelelim sonraki hengâmeye. Beni oda derununa kapatıp, hizmetçimiz Kostaki'ye ellerimi tutturarak, «Ey Kokona Hariklia tahta silici hatun evin tılsımından korkarak, yatağına sığınır ha?» deyü nısf-ı leylde (gece yarısı) öyle bir dayak çaldı ki, vasf edemem ve beni ayrı bir odaya kilitleyip iltifatı katt eyledi ve ölmeyecek kadar yemek verüp, ara sıra döğ-

mekten de hail değil idi, yüz bin kere tövbe ettim, iskât olmadı (kanmadı), nihayet beni bu yolda telef edeceğini anladım ise, bir gün fırsat bulup, kapudan taşra çıktım ve hiçbir mahalle iltica etmeye yüzüm olmadığından, soluğu doğru Beyoğlu'nda kirahane aldım.

Kocam da, sonra perişaniyete ve harabatlığa vurup, çok yaşamadı ve evlâtlarım validemin hanesindedir. İşte, bu yola sülûk etmemin birinci sebebi kocamdır.»

YEDİNCİ KIZIN HİKÂYESİ

«Benim ismim Eftalia'dır, bir fakir familya kızı olduğum halde, beni hizmetçilikle bir Anadolulu meyhaneci hanesine verdiler. Ancak, hane sahibi elli beşisininde âdem ise de, ayağı karıncalı olduğundan, arasıra beni okşar ve öper idi, ben de atam mesabesindedir (yerindedir) deyü hatırıma zerretüma (zerre kadar) şüphe getirmez idim. Pabuclu bir oğlu olup, Vlanga'dan bir fakire kız ile evermiş ise de, zavallı kız bunların rencidesine (incitmesine) ve bet muamelesine tahammül edemediğinden, nihayet dertlenip vefat eyledi.

Bunun üzerinde başladı artık oğlu da arasıra bana harfı-endaz ederek takılmaya, doğrusu bundan ben de hoşlandım, zira beni almasını ümit eder idim. Halbuki ihtiyarı ne yapayım gece demez gündüz demez, hemen yatağımın başında mantar gibi biter.

Başladı artık bana bir hal olmaya, şöyle ki, yüreğim bulanır bazı istifrağ ederim, olur olmaz yemeği beğenmem, meğer buna aş yermek (ermek) derler imiş, mevsiminin haricinde meyveler arzu eder idim ve her ne görsem burnuma konduğundan, mücerret bir parça alamayışım, rahat edemez idim. Bir gece, kış mevsimi idi, rüyamda taze hıyar [anguri] gördüm, uyandım ise, artık ihtiyara tebelleş oldum. Zavallı ihtiyar kış mevsiminde bana hünkârın has bahçesinden[1] ateş makinası[2] ile hasıl olma taze hıyar buldu getirdi ve «Kuzum Eftalia, şu maddenin ekini belli etmeyelim de, seni mücerret oğluma vereceğim» deyü bana tesella (teselli) verir idi.

Ben artık bu ümit ve ferah ile hiçbir şeyi vazife etmeyüp, fakat maddeyi oğlundan ve karısından gizlemeye devam eder

---

1 *Padişahın oturduğu saraydaki bahçeye «Hasbahçe» denirdi.*
2 *Buhar makinesiyle ısıtılan ser (limonluk).*

idim, halbuki biri birinden habersiz hem oğlu ile hem babası ile münasebetim olduğundan karnımın hangisinden şiştiğini fark edemedim.

Kavl-i sahihdir ki (doğru bir sözdür ki), orospular evlât yapmaz, zira biri yapar diğeri bozar derler, halbuki ben nasıl oldu da hamile oldum? Bu bir taaccüp edecek haldir ki, meşhur kavl-i sahihi tekzib ediyor. Belki bu da fevkalâde bir zuhurattır.

Aş yermeyi bazı hatunlardan işitir de istihza eder idim, ne fena şey imiş! Allahım düşman başına vermesin, bir gün yeni bina yaptıkları bir mahalden geçerken, burnuma taze çamur koktu, nihayet bir parça çamur yemeyişin selame (selamet) bulamadım. En tuhafı budur ki, bir gün bir haneye vardık, onların taze çocukları olup, havruza (oturak) işini ve çişini ederken, burnuma öyle burca burca koktu ki, nihayet cümlesinden gizlice havruzdan bir parmak alıp ağzıma komayışın, rahat edemedim. Maazallah rüyamda icrası mümkünsüz başka bir şey dahi görerek arzu etseydim, acep halim ne olacak idi?

Nihayet, dokuz ay yaklaştıkça karnım gereği gibi şişmeye başlayışın, kokonam olacak dahi, gerek lemona (limona) çokça sarılmaya ve gerek karnıma dikkat etmeye başladı. Ve hatta bir gün aşikâre (açıkça) yüzüme söyledi ise, pek çok kederlenip, çelebime ifade-i hal birle özür beyan edüp, bir an evvel benim çareme bakmasını ve oğlu ile evermesini niyaz ederken, meğer oğlu bir mahalle gizlenip, benim babasına ne dediğimi ve babasının bana ne dediğini ve şu çocuğu bir kelisa kapusuna bırakalım da ondan sonra seni oğlum ile evereyim deyü vad ettiğini kâmilen dinlemiş imiş. Ben ise çocuk hangisinden olduğunu bilmiyor idim ise de, oğlunu bulur «Senden», babasını bulur, «İlla sendendir» der idim.

Ancak, o gece yanıma gelip, beni istintaka çekti ise, Türkçem tükenip, pederi ile dahi münasebetim olduğunu ikrar eyledim, fakat çocuğun babasından mı yoksa kendisinden mi olduğunu bilmediğimi ifade eyledim.

Ferdası gün sabahleyin babası oğlunu huzuruna celb ederek, bir takım övüt nasihatlerden sonra beni almasını teklif eyledi ise «Ben pederimin alâkalısına göz dikmekle günaha giremem» demenin üzerinde «Vay gidi edepsiz sen babana iftira mı ediyorsun?» deyü başladılar bir kavgaya ki, mahalleli ayağa kalktı ve kokonam olacak zevzek de bunları teskin ede-

cek yerde «Vay neler olmuş da haberim yok imiş?» deyü yekdiğeri aleyhinde teşvik eylediğinden, madde alevlendi. Ve «Yok ben yapmadım, sen yaptın» iddiasına kalkıştılar ve nihayet oğlu ile babası arasında bir çocuk oldu ise, kabak benim başıma patladı, ben ise safderun ve sadedil ve dünyaya aklı ermez ve yalnız bakireliğime sığınır bir fakir kız idim, oğlu babasından, babası oğlundan uğursuz iki edepsizler arasında kaldım, beni sığıncamdan mahrum ettiler, halimi kimseye ifade edemem ve atalarım nan-ı azize (ekmeğe) muhtaç olup, beni barındırmadan aciz idiler. İşte bu hâl-i pür melâlim arasında kokonam olacak divane bütün kusuru bana hamlederek (yükliyerek) ve «Evimi yıktın» diyerek, darb-ı şeditle beni sokak kapusundan taşra çıkarıp kovdu ve yardımcım olmayup, dava etmeye de mahcuplandığımdan, Beyoğlu'nda kirahanede soluk aldım. Ser-i sebebim o çelebim meyhanecidir, Allah'tan bulsun,» dedi!

SEKİZİNCİ KIZIN HİKÂYESİ

«Benim ismim Fotika'dır, zatım Arnavutköylü, sinim buluğa erdikte, kendi halinde bir manifaturacı ile nikâhlandım, atalarım hanesinde pek naz ile büyüdüğümden, kocama da bin naz edip, haftada bir çeşit uruba teklif eder idim, o derece ki Arnavut kariyesinde (köyünde) moda demek Fotika demek idi. Zavallı kocam bana derecesiz meyl-ü muhabbet ettiğinden, haline bakmayıp, dost arı düşman gayreti her teklifimi icra eder idi. Serde bir miktar da koketlik yani fındıkçılık olduğundan, her geçtiğim mahalde delikanlılar harfıendaz edüp, ibraz-ı muhabbet ederler idi, ama ben istihza ve tebessüm ederek ve burun kıvırarak, yoluma gider idim, onlar ise hiddetlenip beheri kast ve beni icra etmeye and ü şart ederler idi, onlarda da kabahat yok ya, çünkü rüzgâr esmeyişin yaprak kıpramaz derler.

Nihayet, ay be ay Paris'ten gelen modalar beni divane ve kocamı müflis ettiler, ben ise yeyip giymeye alışmış olup, kocamın da artık arzumu icraya kudreti kalmadığından, mukaddem (önce) istihza eylediğim delikanlılardan üçünü yek diğerinden gizli dost tutmaya mecbur oldum.

Bu veçhile üçünü de aldatarak ve istediğim gibi ayarak[1]

---

1 Metinde 'ayarak' yazılı ise de, 'soyarak' olması gerekir.

bir sene kadar devam eyledim, nihayet şeytan pabucunu eskitti.

Günlerde Fota günü (isim günü, 6 Ocak) idi, âşıklarım güya ikrâm için gündüzden ayrı ayrı hediyeler gönderdiler, ayrı ayrı gelip ziyaret eylediler ama gecede def-i gam için geleceklerini bildirmemişler idi.

Akşam taamından sonra, al sana biri biri arkası sıra üçü de yanları sıra birer çalgı ile sökün ettiler ben ip ucunu anladım, ama ne yapabilir idim ve hangisine gelme diyebilirdim.

Biri sual eder idi «Fotika, bu kim oluyor?» Ben de, «İşine bak canım, komşumuzdur.» «Pek güzel komşu, ama bu derece teklifsizlik ne oluyor?» Öbürü sual eder, «Fotika şu kim oluyor? Ve ne cesaret ile çalgı getirmiş?» «Onun için telâş etmeyin yeğenimdir.» «Pek güzel, ama öbürü kimdir?» «Kim olacak, onun anası ile benim anam ikisi bir ipe çamaşuyi sererlerimiş» der idim. Zavallı kocam ise, köşe-i vahdete çekilmiş ah ve oh çeker, «Karı bunlar hoş şeyler değil, vazgeç, Allah aşkına olsun» der ağlar, lâkin insaf bizde hak getire!

Encam, bunların kimini yeğenim, kimini amcazadem, kimini vaptisma (vaftiz) karındaşım diyerek kandırıp, çalgıya başladık. Ve beni biri öbürü alıp oynatmaya ve oyun üzerinde keyifliğiyle bazı incitip bazı puse almaya başladılar ise, üçü de maddenin farkına varup, araya haset (kıskançlık) girdi. Biri çeker öbürü çekerken iş şirazeden (çığırından) çıktı ve bir birine küfür ederek, el ile uruşmaya, nihayet yedlerinde bulunan bastonların şişlerini çekip dalaşmaya başladılar ise, ben artık pusulayı şaşırıp, «Yangın var» deyü ün ettim, zavallı kocam ar ve namusundan tamlası inip, (inme inip) anide vefat etti, mahalleli işidip toplandı, etraf u eknaftan (her taraftan) dört tulumba birden geldi. Zaptiyeler kapuyu ihata ettiler. Ancak delikanlıların üçü de fena halde mecruh oldular, (yaralandılar).

Ve encam, ne veçhile olduğu anlaşıldı ise delikanlıların üçünü de ve beni de birlikte Bab-ı Zaptiyeye kaldırdılar. Ve zavallı kocamın yüzünü bir daha görmeye kısmet olmayup, ferdası günü mahalleli sevaplarına meyidini (cenazesini) kaldırıp defneylemişler. Ve 4 yaşında vahit bir mahdumumuzu da Galata'da teyzemin hanesine göndermişler.

Delikanlılar fena halde mecruh olduklarından, zaptiyeden doğru hastahaneye kaldırdılar. Ve beni zaptiye divanına çıkarıp muhakeme ve istintak etmeye başladılar ise, bereket

versin reis-i meclis zayıf tarafa muavenet (yardım) etmek farz idüğünü bilir makuleden olduğundan, beni çok lakırdıya muhtaç etmeyüp, «Bu hatun öyle hatuna benzemiyor, hele şimdilik imam evine kaldırın da ikinci defada karar verelim» deyüp, beni imam evine kaldırttı, lakin ne hatırşinas ve alçakgönüllü âdem imiş reis! Akşam namazından sonra imam evine kendisi gelüp, beni bir mahfi odada gereği gibi istintak eyledi ve nihayet her yüzden bana hak vererek, ferdası günü yakamı salıverdi.

Ben artık Arnavut kariyesine gitmeye yüzüm olmadığından ve gidecek olsam bile mahalleli kabul etmeyeceğinden, doğru Galata'daki teyzemin hanesine iltica eyledim (sığındım).

Ve teyzemin kocasının Rumeli'li bir tacir dostu hanemize gelüp giderken, bana alâka etmiş olup, nihayet çocuğum ile bile beni almaklığa niyet ederek bir gün pappas celbi ile akd-i nikâh eyledik. Üç sene hoş hal ile geçindik ve vakt ü hali hoş âdem olup, Beyoğlu'nda iki kâgir hanesi ve çarşı yüzünde 4 bab mağazası olmağ ile, her gûne istediğimi icra eder idi ve başlıca keder ettiği, bir çocuk yapamadığı ise de, oğluma da bizzat kendi veledi misilli muhabbet etmekten dûr olmaz idi, lâkin dünyada hiçbir vakit mükemmel iftiharlık olamaz, bir âdem her yüzden rahat edüp, şükür deyeceği saat arkasından başka biçarelik ve felâket hazırdır.

Bir gün nâmizac olup (hastalanıp) yattı, en meşhur hekimler davet ettik, lâkin kimi kan alıp, kimi sülük tutar, kimi hacamat edüp, kimi şerbet verirken, Allahtan bulsunlar nihayet yek diğerine muhalif mualeceler ile başını yediler. Bunlar da hekim mi, insan kasapları denilse daha caizdir. Kimi Fransa'ya, kimi İtalya'ya, kimi Almanya'ya birer defa ziyaret etmekle başlarında birer şapka ile avdet ederek, kendilerine hekim ünvanı vermişler, arayan soran da olmadığından, kim bilir nicelerin canını yaktılar ve daha nicelerin ciğerini tutuşturacaklar.

Hasılı, kocamın meyidi (ölüsü) henüz meydanda iken sağlığında hiç hanemize ayak basmamış hin-u hısımları ve dızdığının dızdığı (uzak hısım akraba) hanemize doldular. Bunlardan ikisi kocamın süt be süt karındaşları imiş. Bana teselli verecek yerde, birden bet muamele ile başladılar bana «Gidi edepsiz, nihayet karındaşımızın başını yedin» deyü küfür ve sebbetmeye (sövmeğe). Ne çare, veledim olmadığından, her bir hakaretlerine katlandım, ağladım, sızlandım, iskât edemedim, be-

ni o saat evden kovmaya kalkıştılar, baktım ki olmayacak, ben dahi artık muameleyi tebdil edüp, bunları tekdir eyledim ve merhum kocamın eşyasından pek az şey gösterdim ve nakit akçesini üç yüz bin kuruş miktarı bir kaç gün evvel sandığı ile Galata'daki teyzemin hanesine kaldırmış idim. Meydanda görünen on onbeş bin kuruşluk tereke ve iki bab kârgir hane ile 4 bab mağaza idi, bunlarda bilâ veled (çocuksuz) olduğundan mahlûle[1] (hükümete) gidecek idi.

Artık çareleri kesilip ellerini ovuşturmaya başladılar ise, bunları mahfi (gizli) bir odaya celb ederek «Eee kayınlar, işte karındaşınız bilâveled öldü, eşya-i menkulesi işte şu görünen terekedir, nakit akçesi yoktur ve mutasarrıf olduğu iki bab hane ve 4 mağaza 500.000 kuruş ederse de, bilâveled öldüğünden bunlar da mahlûle gidecek, ancak nısfınıza razı olursanız, bunları zapt etmenin kolayı vardır» dedim ise, bunların ferahından gözleri fal deliği gibi açıldı, «Aman muhibbe (sevgili) gelinimiz, sen bilirsin» demeye başladılar.

Ben artık zayıf taraflarını buldum ise, «Eee kayınlar, malûmunuz ki benim ilk kocamdan bir oğlum var, şimdi yedi yaşındadır ve cümle âlem bunu merhum biraderinizin mahdumu beller, şimdi sizler de evkafta benimle biraderinizin mahdumu olduğunu ispat etmelisiniz ve ben de vasi olarak, haneleri füruht (satmak) etmeliyiz ve sonra nısfını ben size vermeliyim, olmamış, siz de zayi edersiniz ben de bir şey kazanmam» dedim ise, bunların aklı kanıp, evvel emirde kocamın meyidini kaldırdık ve ferdası gün kassam[2] kapusundan kâtipler terekeyi

---

1 *Bu iki bab hane ve dört mağazanın, mutasarrıfın evlâdından başka mirasçısına intikal edememesinden, bunların icareteynli vakıf akar nev'inden olduğu anlaşılmaktadır. Vakfa gelir sağlamak üzere aslında icare-i vahide (normal tek kira karşılığı) ile kiraya verilegelen vakıf akarı, icâreteyn (çifte kira karşılığı) ile kiraya verme usulü, zorunluk yüzünden ve arazi-i emiriyye usulüne benzetilerek kabul edilmiştir... Mutasarrıf ölünce, icareteynli taşınmaz, mutasarrıfın yalnız erkek ve kız evlâdına eşit olarak intikal eder (kalır), mutasarrıfın evlâdı yoksa, mahlûl olarak vakfa döner, mutasarrıfın evlâdından başka mirasçılarına intikal etmezdi. Bu intikal, fıkıh hükümlerine değil, örf ve âdete dayandığından, âdi intikal deniyordu.*

2 *Miras bölüştürmekle ve küçüklerin hakkını korumakla görevli kimse.*

tahrir etmeye geldiklerinde, kayınlarım da hazır bulunup, bir yetimi olduğunu ispat eylediler. Ve ben varisi olup, bir andan sonra haneleri ve dükkânları satılığa çıkararak, 480.000 kuruşa füruht eyledim.

Ferdası gün sabahtan kayınlarım bitti, meğer akçenin nısfı 240.000 kuruşu istemeye gelmişler imiş, ben ise güya hiçbir şeyden haberim yok gibi, «Canım siz rüya mı görüyorsunuz, geçmiş ola, eğerçi divâne oldunuz ise, gidin başınızı sabah namazı okutturun, eğerçi karındaşınız para bıraktı ise, yetim de bıraktı, size ne alış veriş?» deyü bunları kovdum, aniden ayakları suya erip soluğu evkafta aldılar ve oğlumun başka babadan olduğunu naklettiler ise de kâr etmedi, artık iş işten geçmiş olup, andaktan (ondan önce) gerek idi. Ve bir hafta evvelce ben başkâtibi görüp, her yüzden memnun eylediğimden, bunları ondan kovmuş olmağ ile, ben artık endamı ile paranın üzerine yattım.

Fakat, mümkün değil her halde hak yerini bulacaktır ve haydan gelen huya gidecektir. 480.000 kuruşu faizi ile bir muteber tüccara faize vermiş idim, arasından 5 mah geçmeyip, izhar-ı iflâs etmiş olmakla, yüzde otuz kuramaya[1] gidip, güç belâ elimize 144.000 kuruş geçti, onunla bir hane alıp lâyıklı mobilya düzdüm ve iki aydan sonra bir yangın zuhur etmekle, kâffesi yanıp, ancak 15.000 kuruş değer bir arsası kaldı.

Ve teyzemin evine, derununda üç yüz bin kuruş ile kaldırmış olduğum akçeyi de kocası sermaye ederek münkir geldi (inkâr etti) ve bizim paramız ile kendisi âdem olup, bizi perüşaniyette bıraktı, artık çarem kesilip, bir sığınacak yerim kalmadığından, kirahaneye sığındım. Beni de başlıca baştan çıkaran süs ve modaya müptelâlık idi,» dedi.

DOKUZUNCU KIZIN HİKÂYESİ

«Benim ismim Dorotea'dır. Aslım Balatlı ve atalarım fakir. Bir gün sinli bir Anadolulu gelüp, dul sıffatında görünerek, beni istedi ve atalarım bilmem artık ne veçhile razı olarak, bir haftadan sonra beni everdiler.

Bir aydan sonra nâbedid oldu (kayboldu), nihayet zaptiyede mahpus olduğunu haber aldık ise, validem ile bile görmeğe gittik, ne bakalım, onda Edirnekapulu bir müüsince dul

---

1 *Gurama (Arapça, garim'in çoğulu): Alacaklılar.*

karı ve Tatavlalı (Kurtuluşlu) yanında validesi ile yiğirmi yaşında bir yeni gelin gördük, ki Tatavlalı o genç gelin benim kocamdan davacı idi ve Edirnekapulu dul hatun kocama sahabet (yardım) edüp, kurtarmaya çalışıyor idi.

Meğer bu âdem vatanında evli ve üç evlât atası olduğu halde, bundan beş sene mukaddem İstanbul'a gelerek, evvel emirde Edirnekapulu dul hatun ile nikâhlanmış ve üç seneden sonra bir gün Yemiş İskelesi'nde Tatavlalı kızı anası ile bile kayığa girerken görüp, «Ben de Kasımpaşa'ya çıkacağım» deyü onların kayığına girmiş. Ve esna-i rahde kesb-i münasebet edüp (ilişki kurup), kızın bekâr olduğunu anlamış ise, «Kokona ben de yeni dul kaldım, istersen kızını alırım trahoma ve cehiz istemem, Allahın verdiği ikimize de yetişir» deyüp, nihayet kandırmış ve ondan doğru Tatavla'ya çıkarak, hemen o gece pappas getirüp güya koca yağması var idi gibi, teftiş ve tecessüs etmeksizin nikâhlanmışlar ve bir hafta eğlendikten sonra, kızın verdiği yüzükle bile tamir ettirmek bahanesi ile birkaç dahi yüzük ve küpe alarak, ondan gitmiş ve altı ay geçüp görünmediğinden, keyfiyeti Bab-ı âli'ye bildirmişler ve zaptiye tarafından dahi bunu arayıp bulmaya teftişler ve tebdiller (hafiye) tayin olunmuş ve nihayet beni aldığından haftasına tebdiller Boğaziçi'nde Tarabya'da diğer bir zavallı kızın başını yakacağı sırada rast getürüp, şüpheye zahip olarak (düşerek), bunu yakalamışlar ve Bab-ı Zaptiyeye geldikte, davacılarını Tatavla'dan celp birle bu olduğunu tahkik ve altı mah mahpus olmasına ve zavallı kızın eşyasını vermesine ve ayrıca tazmin etmesine hükm olunmuş ise de, Edirnekapulu dul hatun çelebi ve ağzı kalabalıklı bir hatun olduğundan, Tatavla'lı kızın eşyasını vermekle ve bir mah mahbusiyetle kurtardı.

Kocamdır, beni onda gördü ise, aklı zayi olup, «Aman Dorotea, sakın ha ağzından bir laf kaçırma, zira ol vakit işimiz boktur, sonra perişan olursun, eğerçi sual ederler ise, dayımdır, görmeğe geldim de, içinden çık» deyü tenbih eyledi ise, artık çarem kesilip nâçare sükût ettim ve encam, ondan kocamı alıp hanemize geldik.

Lâkin böyle Allahın gazabı dünyaya ne gelmiş, ne de gelecek, güya her şeye tövbe etti ama kim itimat eder. Naklettiği şeyler akıla ziyan, muntazam bir hikâye olur. Yakmadık can, etmedik fenalık bırakmamış, bir ip artığı ki vasf edemem, ettiği fenalıkların hikâyesi ile benim de ahlâkımı ifsat eylemek-

le (bozmakla), artık ayallik faraizini (karılık görevini) unutup, buna düşman nazarı ile bakmaya başladım, çünkü onun da efkârı benim hakkımda hayırlı değil idi, bana koca nazarı ile bakmayıp, fakat vakit geçirmek ve kertesini düşürdüğü saat benim işimi bitirmek sevdasındaydı, başıma ne renkler getirdiğini vasfedemem.

Bunun üzerinde komşulukta sakin olan (oturan) tulumbacılardan ikisini dost tutup bunu icra etmekliğe niyet kurdum, bir gün kör sarhoş çıkagelip, efkârı uygunsuz olduğunu anladın ise, tulumbacı dostlarıma haber edüp, yalı kenarında bir kayık hazırlattım. Ve tulumbacıları aşağı gizleyip ben yukarı çıktım. Bu başladı yine bana bir takım ham teklifler etmeye, ben dahi kabul etmeyüp, bunu tekdir ettim ise, «Canına üfürdüğümün rospusu, seni bana sayı ile mi verdiler? Seni telef etmekle ne lâzım gelir, gününüz bardakta değil ya!» deyüp, kudurmuş kurt gibi üzerime hücum etti ise, «Yangın var yetişin» deyü ün etmenin üzerine, tulumbacılar yukarı seyirdip bunu kıskıvrak bağladılar ve beni kayığa koyup karşı yakaya aşırdılar. Ve sonra ortalığa bir yaygara verüp mahalleyi ayağa kaldırmışlar ve her nasıl ise yalı kenarına değin kan saçıp, «Bre gidi bu âdem karısını telef etti ve boğazına taş bağlayıp denize attı, biz gözümüz ile gördük» deyü kocamı zaptiyeye teslim eylemişler.

Ve zaptiyede kendisini haklı çıkarmak üzere pek çok desiselere sapışmış ise de zaten mimli olduğundan sözlerine sem-i itibar olunmamış (kulak asılmamış) ve nihayet ferdası günü dalgıç indirip beni aratmaklığa karar vererek, onu da katil töhmeti ile prangabend on beş sene müddetle Tersaneye göndermişler, şimdi üç senedir ondadır ve ettiği işlere göre 23 sene dahi dursa şayestedir.

O gece, pahıl olacak, on neferden mürettep bir takım familya Hasköy'den nısf-ı leyilde sarhoş halde def-i gamdan Balat'a avdet ederken, kayık devrilip, iki erkek üç hatun boğulmakla, bizim cenaze de davulcu kavarası (osuruğu) gibi araya gitmiş oldu.

Madde bu merkezde iken, artık benim âlem yüzüne çıkmaklığım elvermeyeceğinden, Beyoğlu kirahanelerine iltica eyledim. Benim de ser-i sebebim uygunsuz kocaya düştüğümdür,» dedi.

İbret için, çaça tabir olunan kirahaneci edepsiz hatunlardan dahi birinin vasfını edelim.

Köçeklerin encamı soytarılık ve taayyüşü (geçimi) olmayan ekseri keskin zanparaların, encamı pezevenklik olduğu misilli, keskin fahişelerin encamı da çaçalık, yani kirahanecilik-tir.

İŞTE BUNLARDAN BİRİNİN HİKÂYESİ

«Benim ismim Mariyiça'dır (Margarita), aslım Midillili. Vatanımızda bir fena âdet var ki nice familyaların harabiyetini bâdi (sebep) olmaktadır. Lağv-ü iptali (ortadan kaldırılması) için çok çalışıldı ise de, çaresi bulunamadı, hemen Allah imdat eyleye! Bu âdet gûya sair beldelerde yok mu? Ama insafâne olduğundan o derece dokunmaz.

Bir âdemin, meselâ, üç kızı olsa, vakt ü hali hoş da, üçünü de lâyıklı trahoma ve çehiz ile everebilir ise âlâ; orta halli olduğu halde, olanca variyetini iptidaki (en büyük) kızına teslim eder ve güyegü (güveyi) olacak zat hemen ayakkaplarını çıkarıp haneye girer ve iğneden ipliğe her şeyi hazır bulur ve yezit güyegü zavallı kızın babasının alnı teri ile ve yüz bin meşakkat ile kesb ettiği akçeyi utanmadan yer içer ve nihayetinde çoluk çocuk sahibi oldukta gül de bulur, bülbül de bulur fehvasınca o da belâsını bulur, ama, gel divanelere söz anlat. İşte, bu vecihle zavallı peder halsiz ve hanesiz kalıp, öbür kızlarını başına alarak, çare düşünmeye gider. Daha evlâ değil mi, bir babanın variyeti her ne miktar ise, kızlarına taksim olunna da cümlesi de barınalar? Hayır, öbürleri pederleri ile bile ölünceye değin ya hanede çürürler ve bazı da çaresizlikle fena yollara saparlar, yahut mecburen Metimna[1] sancağında vaki Kalloni'nin kız manastırına giderler. Ancak zor ava giden kelpten (köpek) ne muhasenat (hayırlı işler) olabilir tefhimince istemeyerek manastıra giden bir genç kalogreadan (rahibe) ne iyilik umulabilir? Manastırdaki ekseri kalogrealar istemeyerek bu yolda mecburiyetle gitmişlerdir desem caizdir. On altı yaşından yiğirmi yaşına değin pamuk dengi gibi afet-i devran (dünya güzeli) kızlar nice hanelerin süsü olmak farz iken, siyahlara boyanıp dört duvar içinde davar tarzı kilitlenmişler, yazıklar olsun! Bereket versin, yılda bir defa zeytin çırpma panayırı olup, bir mah kadar dağda bayırda def-i gam ederler.

Ben orta halli bir yağcının kızı idim, pederim olan vari-

---

1 Methimna, Midilli adasında bir bölge.

yetini büyük kız karındaşıma trahoma vermekle başka bir haneye çekildiler, zavallı pederim «Defte proskinisomen (bir duanın başlangıcı)» deyüp yeniden ticaret köşesi aramağa gidecek olmağ ile, oğlan karındaşım Nikolaos'u vücuhandan (ileri gelenlerden) Hakkı Bey'in yanına yazıcı verdi ve beni huzuruna celp eyledi ve ağlayarak, «Ey kızım Mariyiça işte halimiz belli, olan variyetimizi öbür kız karındaşına verdik, şu trahomaya sebeb olanlar Allah'tan bulsunlar, sen, kızım meydanda kaldın, ben de filusa muhtaç olup, taayyüşat (geçim) yolu aramağa gideceğim. Şimdi sen bir eksikli kızsın, seni manastırdan başka emanet edecek mahallim yoktur» dedi ise, başıma yıldırım indi kıyas ettim, ben ki küçüklükten açıkgöz ve oynak kız idim, hanemizde serbest alışmış ve sokaktan geçenlere harfıendaz edüp incidir idim ve daima şakrak olup, def-i gam arzusundaydım, şimdi nasıl manastırda dört duvar arasında kilitleneyim de mahpus olayım, ölsem daha evlâ idi. Lâkin ne çare! Zavallı pederimi kederlendirmemek için mecburen kabul eyledim, ama fırsat bulduğumda ondan firar etmeyi niyet kurmuş idim.

Nihayet, beni ferdası gün manastıra götürüp İgumenissa'ya (manastır başrahibesi) teslim eyledi. O asırda on altı yaşında ve çiçeği burnunda ziyade güzel bir kız idim.

İgumenissa, (başrahibe) beni gördü ise acıdı. «İşte fena âdetin bir kurbanı daha» deyüp kalogrealar silkine (meslek) kayıt eyledi ve diğer üç kız ile bile bize bir oda tahsis eyledi. Öbür rüfekam (arkadaşlar) kızlar da tıpkı benim gibi melun trahoma sebebine terk-i dünya etmişler imiş, bunlarla dertleşir iken muhabbeti kaynaştırdık ve beher gece ikişer ikişer yatağa yatarak ve yekdiğeri erkek ittihaz ederek, yemedik helvalar bırakmadık, elbette işsizlik fenalık düşündürür, ibadet hak getire, aklımız fikrimiz fenalıkta ve o üç kızlar ile o derece bir birimize alâka peyda ettik ki, vasfedemem, bir çeyrek yek diğeri görmesek fenalaşır idik. Erkek ile dişi bu derece birbirine muhabbet edemez desem caizdir. Meğer oturmuş ve bu usule sevicilik tabir ederler imiş, onu da İstanbul'a geldim de öğrendim; şöyle ki, bazı hatunlar var, erkeği aslaca hazlanmayup, dişehliye alâka ve yek diğere âşık ile mâşuka gibi meyl-i muhabbet ve def-i zaruret ediyorlar. Bu da örneksiz bir ocak ki, ne kadar sevici hatunlar var ise, alâmet için

boyunlara taktıkları[1] bir kordeladan yek diğeri bilüp tanırlar ve başkaları farkında değildir, bu da bir acaip dergâhtır. Allah düşman başına da vermesin! Var ise bu da zevke müptelâlıkla işsizlik ve şugulsuzluk (işsizlik, güçsüzlük) semeresi olmalıdır, zira başımıza geldi de gördük.

Bu ömür de ömür değil bunda da usandık nihayet zeytin çırpma panayırı yaklaştı ise, öbür üç kızlarla ittifak eyledik ki, öbür erkek manastırlarının kalogirosları dahi kendi manastırları zeytinlerini çırpmaya çıktıkta, hududu tecavüz edelim ve birer delikanlı keşiş ayartarak, firar edelim.

İşte, böylece berkarar ederek, hemen ipini koparmış tosunlar tarzı zeytinlik arasına dağıldık ise, artık bizi kim zabt edebilir, torlak (toy) geyikler tarzı kayadan kayaya ormandan ormana sıçrarken iki manastır hududuna yetiştik ve gördük ki, keşişler de bizim gibi sahraya çıkmış zeytin çırpıyorlar, başladık bunlara takılmağa, harfıendaz etmeye, onlar evvel emirde şüphelenip, cesaret edemediler, nihayet bizi tek durmadığımızı görerek, içlerinden haylazlık sebebine keşiş olmuş dört deli fişek arkamızı takip ettiler. Biz firar ettik, onlar arkamızdan kovaladılar, nihayet bir uçurum, dere başına geldik ise, hoşabın yağı kesildi. Onda bizi yakaladılar ve ettiğimiz tecavüzlük için bizi pişman edinceyedeğin rencide ettiler, bizim de aradığımız buydu ya.

Hemen ondan kalkıp yine yarın buluşmak üzere keşişler ile vedalaşarak, doğru soluğu manastırımızda aldık ve vakit biraz gecikmiş olduğundan İgumenissa bir miktar bizi tekdir etti ise de, ettiğimiz zevkin tadı damağımızda kaldığından, tesir etmedi.

Ferdası gün, cümleden erken kalkarak, hududda İgumenissanın bizim için tahsis etmiş olduğu zeytinliğe gittik, ne bakalım, bir gün evvelki gördüğümüz keşişler bize zahmet bırakmayup, kusurumuzu belli etmemek için zeytinleri çırpıp hazır etmişler ve bizi gözetirler imiş, hemen bunları kol kola takıp, yine mahut dereye def-i gam etmeğe gittik, hasılı o gün

---

1 *Lesbiyenlerin (sevicilerin), kendilerini boyunlarına bağladıkları bir 'bez' ile tanıtma âdetleri çok eskiden beri vardı. Lesbiyen harem kadınlarının 'armaları', kullandıkları bir boyun bağı idi. Bu, beyaz tüllbentten yapılır, üstüne de 'Ah, ah' yazısı işlenirdi. Bak. Refik Ahmet Sevengil,* İstanbul Nasıl Eğleniyordu, *Hazırlayan Sami Önal, 1985, s. 90.*

onları kandırdık ki her birimiz birer tarafa firar ve sefa-i hatırla (gönül sefası) müddeti güzar edelim (vakit geçirelim).

Saat sekiz raddelerinde zeytinliklerimizde hazır bulunduk ve İgumenissa zeytinleri çırpılmış gördü ise, «Aferin kızlar» dedi, biz ise elimize zeytin tutmamış idik.

Nihayet, üçüncü günü artık emniyet kesbederek ve işgüzar ünvanı alarak, erkenden kalktık, dört keşişleri mezkûr derenin başında bulduk ve beherimiz keşişini koltuğuna alarak, doğru ıssız ve elliksiz (ıssız, tenha) bir yalı kenarına indik. Ve geçen gemilere yağlık sallayıp işaret çekerek, bir çiftimiz İzmir'e, bir çiftimiz Sıra'ya, (Syra Adası) bir çiftimiz Selânik'e doğru çektiler ve ben dahi kalogiros (manastırda yaşayan rahip) kıyafetine girerek, benim kalogiros ile bile Çamlıca'lı [İdralı][1] kaptan Yani nam birinin gemisine süvar olup (binip) İstanbul'a doğru hareket eyledik. Ol asırda da on yedi yaşına kadem basmış idim.

Kaptan Yani beni gördü ise, lehçesi bozuldu ve beni oğlan zan edüp, yanımdaki keşiş beni de keşişlik dergâhına sokmak üzere ayarttı da bir manastıra götürüp kıyası ile beni yanına çağırttı meğer o asırda bazı keşişler sevap ediyoruz kıyası ile genç oğlanlar ayartarak, manastırlara gönderirler imiş, ben bilmez idim, kaptan Yani'den haber aldım.

«Oğlum» deyü kaptan Yani okşayarak beni yanına oturttu, ben ise kızardım ve keşişim de karşıdan hiddetlenip, «Kalk yanından» deyü işaret eder, başını sallar, ben kalkacak olurum, kaptan Yani bırakmaz, elden ne gelir, ikimizi de telef etseler kimsenin haberi olmayacak.

Kaptan Yani keşişin bana işaret ettiğini gördü ise, hiddetlenip anide bunu tayfalara bağlatarak, ambara indirtti, «Gidi melun, bu zavallı çocuğu ayartmışsın, canı selameti için keşiş edeceksin hay gidi edepsiz, sesini çıkarma» dedi. Keşiş dahi zavallı, korkusundan bir hareket edemeyüp, kaptan Yani, Nikodimos'a bir uygunsuz lakırdı söyleyip de, «Hak yolundan saptırma, o canı selameti için keşiş olacak» deyü rica eyledi ise de kim dinler, kaptan Yani gözlerinden zınpara taşı tarzı cınkı (kıvılcım) sıçratıyor. Hemen beni yiyecek gibi nazar idüp, deraguş eyledi (kucakladı). Doğrusunu söylemek lâzım gelir ise, kaptan Yani terk olunacak delikanlılardan değil idi. Yiğirmi beş yaşında ve variyeti yolunda ve hatta bekâr olduğu takdirde belki benimle akd-i izdivaç etmesi de muhtemel idi. Lakin

---

1 *Hydra adası.*

o keşişten ne anlarım, onda yok bende yok, iki çıplak hamamda yakışır ve hususu ile keşişe alâka etmekliğim zaruri ve erkek eksikliği idi. Bu surette onu terk etmekliğim ile ne lâzım gelir idi? Hiç.

İşte bu efkâra düçâr oldum ise, kaptan Yani beni oğlan niyeti ile deraguş ettikte, ben dahi kollarımı boynuna atıp, sarılacağım sırada, başımdan keşiş tacı düşerek sırmakeş saçlarım topuğumadeğin dökülüp, kaptan Yani'yi ihata etti ise, pusulayı şaşırıp, kendisini rüya görüyor kıyası ile gözlerini ovuşturmaya başladı, ben anide üzerimden keşiş hırkasını atıp sim-ü sinemi (gümüş göğsümü) açarak ve turunçlarımı müşahede ederek, bir melek kız sıfatında göründüğümde aklını zayi etme derecesine gelüp bayıldı düştü. Derhal üzerine kapanıp, yüzüne su serperek ve parmağını ısırarak ayıktırdım.

Nihayet, aklı başına geldikte, beni kucaklayıp, «Söyle kuzum Nikodime[1], kız mısın oğlan mısın, nedir bu vukuat, düş müdür, hayal midir, melek misin, insan mısın nakleyle» deyü rica eyledi. Ben dahi «İsmim Mariyiça'dır», deyüp, tâ aslından nihayetine değin tercüme-i halimi vasfeyledim ise, kâffe-i kusurumu affedüp, benimle nikâhlanmaya karar verdi, ama keşişe hiddetlenip, denize atacak oldu ise de ben miyancı olup (araya girerek) ve suçu olmadığını anlatarak, Gelibolu'da bırakmaklığa iskât (razı) eyledim.

Ferdası sabahleyin keşişi, huzuruna celbedip, beni gösterdi, «Ulan Pelaget[2] ettiğin kusur tepeden aşırıdır, niyetim seni İstanbul'a bağlı götürüp, Patrikhaneye teslim etmek ve Meteora'ya nefi ettirmek idi, ancak Mariyiça'ya teşekkür eyle, senin için rica eyledi. Bugün Gelibolu'ya yaklaştığımız saat, anide nâbedid (kayıp) olasın. Seni bir daha gözlerim görmesin» deyü emreyledi. O zavallı da korkusundan bu teklifi kabul edüp, Gelibolu iskelesine yanaşır yanaşmaz birden sıçrayıp taşra çıktığı ile nâbedid olduğu bir oldu.

Kaptan Yani, derhal Gelibolu'ya çıkarak, dört beş takım âlâ zenne (kadın) elbiseleri ile bir de pappas getürüp geminin derununda benimle akd-i nikâh eyledi. Ve nikâh duası biter bitmez oturup bir tatlı alacağımız saat yanları sıra iki kavas ile Gelibolu metropolitinin yasakçıları gelip bizi heyetimizle metropolit konağına kaldırdılar.

---

1 Nikodime = Nikodemus.
2 Pelage = Pelagios.

Meğer bizim Pelagios keşiş hasetlenip öç almak için doğru metropolit konağına gitmiş, «Efendim Midilli'de Metimna'nın Kalloni kız manastırından Mariyiça isminde on yedi yaşında bir genç kalogria (rahibe) Çamlıcalı Kaptan Yani ile ittifak ederek firar eyledi ve beni ayios (saygıdeğer) Metimnis mahsus arkaları sıra tutmaya gönderdi ve bugün sabahlayın geldim, gemiyi bunda buldum ve Mariyiça kaptan Yani'nin gemisindedir, bunu kurtarıp da Metimna'ya göndermenizi niyaz ederim» deyü şikâyet etmiş imiş.

Metropolittir, 17 yaşında Mariyiça isminde bir genç kalogreanın firar ettiğini işidişin, hiddetlenip, hiç olmaz ise terbiye etmek için metropolisde on beş gün mahpus ve badema manastırına göndermeğe niyet görmüş imiş.

Lâkin muradına eremedi. Zira biz, öylece yanımızda pappas ile ve tayfaların cümlesi ile kemal-i tantana ile vardık ise, anlaşıldı ki, madde başka heyet kesp eylemiş ve iş şirazeden çıkmış. Bu cümle ile metropolit beni mahfi bir odaya alıp, istintak etmek istedi ise de kaptan Yani, «Pappa mu, pappa mu (papazım, papazım), iki iki dört eder, işte kız bundadır ve şeran nikâhlıdır, çok söz istemez, işte huzurda takrir etti» deyü bir gazubane (öfkeli) nim nigâh etti ise, metropolitin çaresi kesilip kaptan Yani'nin ayak tapurdusu ile pabuç bırakacak âdemi olmadığını tahkik ettikte, akabinde Pelagios'u arattı ise de o soluğu Selânik'te almış.

Encam (sonunda), biz gemiye avdet edüp, o gün akşam üstüne İstanbul'a doğru yola revan olup, eyam-ı asude ile (rahat rüzgârlarla) sabaha karşı İstanbul'a muvaselet eyledik (vardık). Ve bir de sabahleyin Halicî deryadan İstanbul'a ve etraf u eknafına nazar eyledim ise, dünyanın şehir ve kasaba ve kariyeleri bir mahalle toplanmışlar kıyas eyledim, bana tâ o kadar tesir etmiş idi.

İstanbul pek hoşuma geldiğinden, Galata'da Yüksek Kaldırım'da denize nâzır bir hane kiraladık ve kaptan Yani birkaç defa Evropa'ya ve Tuna sevahillerine sefer eyledi ve benim güzelliğim İstanbul ahalisine nam verüp, Kaptanyanessa (kaptan karısı) ismi ile şöhret kesbettiğimden, niceler arkama düştüler ise de kaptan Yani'nin şerrinden korkup, semtime salağıma (çevre, bölüm) uğramaya cesaret edemeyüp, hemen bir kuru ah ile oh ile ağızlarının suyunu akıtırlar idi. O anda on sekiz yaşına kadem (ayak) basmış idim.

İki sene müddet İstanbul'da sefa-i hatırla müddeti güzar ve yüz bin çeşit dekbazlıklar (hile, oyun) tahsil ederek, nihayet üçüncü sene bir bahar mevsimi kaptan Yani Tuna'dan Malta için buğday yüklederek, Evropa'yı seyahat etmek üzere benim de beraber gelmemi teklif eyledi. Ben dahi memnunen kabul ederek, hanemize bir bekçi koyduk ve Mayısın beş tarihi yelken açarak, yola revan olduk.

Ve pek hoş hava ile aleddevam yedi günlük yol aldık, Yunanistan'dan Yedi Adalardan[1] geçtik ve nihayet Malta sularına girip, uzaktan Malta görünmeye başladıkta, gördük ki dolu yelken ile üzerimize bir korsan gemisi geliyor. Kaptan Yani bunu gördü ise, «Tunus gemisidir, uşaklar silâha davranın, sen Mariyiça ambara in!» deyü orsalabanda[2] etti. Lâkin öbür gemi yolumuzu kesip, hemen gemiler yan yana yanaştıkta, siira bıçak (sıyıra yalın bıçak) bizim gemiye hücum ettiler ve «Teslim olun!» deyü emrettiler ise de, kaptan Yani taifelere kumanda verüp, silâha davrandı ve akabinde dört Tunuslu telef edüp, beşinciye hücum ettiği anda, sol koluna kurşun isabet etmekle, yalnız kılıç ile telef etmekte iken, bizim tayfalardan üçü düştü ise, zayıf idiler. Ve ambarın pancurundan ben dahi silâh boşaltmakta olup, ikisini de ben devirdim, hal, şu ki Tunus gemisinde ihtiyat neferleri de olup, onu birden defa bizim gemiye hücum ettiler ise, artık ben ümitsizliğe düşüp, onda put gibi kaldım ve gözlerim önünde kaptan Yani'mi mecruh edüp, denize attılar ve anide ben bayılıp oraya yıkıldım ve yiğirmi dört saatten sonra aklımı başıma toplayıp, bir de gözlerimi açtım ise, gördüm ki beni bir güzel yatağa yatırmışlar ve otuz yaşında başı Tarabuluz (Trablus şalı) sarılı bir delikanlı elinde yelpaze ile, başımda oturuyor, Rumca lisanda sual ettim «Neredeyiz?» deyü, bu zat sedamı işitir işitmez, «Vay muhibbe Nikodime, yani Mariyiça sen misin?» deyüp üzerime kapandı, ben gözlerimi açıp bir de dikkat ettim idi, anladım ki manastırdan beraber kaçıp, Gelibolu'da terk ettiğimiz Pelagiostur. Meğer bu da Selanik'ten Sira'ya giderken iki sene mukaddem (önce) mezkûr Tunus gemisinden esir olmuş ve geminin reisi bunu köle edüp, Ahmet ismi vermiş, ve Rumca bil-

---

1 *Yedi Ada (Heptanesos): Korfu (Kerkyra) - Paksos - Lefke [Lvkas] - İthake - Kefelonya [Kephallinia] - Zanta [Zakynthos] - Kytera.*

2 *Doğrusu: Orsa alabanda, birdenbire yön değiştirme.*

diğinden mahsus geminin reisi benim hizmetime tahsis eylemiş imiş.

Bizim geminin tayfesinin cümlesinin telef olduğunu ve gemimizin gemileri arkasına takıldığını ve kendi tayfelerinden on yedi kişinin telef olduğunu ve Tunus sularına yakın bulunduğumuzu haber verüp, şimdi bunların elinden kurtulmamızın çaresini müzakere eyledik. Osios (aziz) Pelagios, «Keder etme, kolayı var» deyüp, yanımdan gitti ve neden sonra gelüp «Müjde, işi sırasına soktum, kayıt etme (üzülme) çok varmaz görürsün, fakat sen kendine çeki düzen ver bir miktar süslen» dedi. Ve emri üzere hareket ettim.

Meğer Ahmet denilen Pelagios ikinci reisi bulup, «Efendim beni ağam bıçağı zoru ile zapt ve köle eyledikten sonra, cebren İslâm etti, onun için ona hasımım (düşmanım), ancak senden çok iyilikler gördüm, sadakat ile hizmet etmesem gözüme dizime durur, sana müjde, o esire ettiğimiz gâvur kokonası sana meyl-ü muhabbet etmiş, Allah aşkına şu cenabet başreisden beni kurtarıp kendisi alsın deyü rica ediyor. Ve seni bir defa gizli görmek istiyor» deyü teşvik etmiş. Bunu naklederken işte ikinci reis Rüstem Ağa isminde bir delikanlı yanımıza geldi, ben anide ayağa kalkıp, eline yapışarak, Pelagios'un tarifi üzere niyaz ettim ise, «Kayıt etme kokona, sen benimsin» deyüp, güverteye çıktı. Ve akabinde tayfaların ekserisini «Kâffe-i ganime sizin olsun, fakat gâvur kızı benim olsun» deyü kendi tarafına celb ederek, başreis ile mücadeleye başladılar ve «Sen alırsın, ben alırım» derken tayfalar iki ordu olup başladılar sıra (yalın) kılıç kavga etmeye. Biz de Pelagios ile bile hemen silâh doldurup rast gelene boşaltmaya, nihayet iki fırka birbirini telef edüp, iki saatten sonra cümlesi de on iki nefer kişi telef olmağ ile düştüler ve ikinci reis Rüstem Ağa da fena halde mecruh olup yıkıldı, sağ olarak ben ve Pelagios ve Sakızlı Kostaki isminde on sekiz yaşında dümenci Halil köle kaldık.

Anide Rüstem Ağa'yı geminin kamarasına indirdik ve niyetimiz eğerçi hali ile ölmeyecek olur ise, nısf-ı leyilde denize atmak idi. Hele şükürler olsun günaha girmeksizin Allah nısf-ı leyilde canını aldı, bunu endamı ile alıp, öbür meyitler ile denize attık. Ve akabinde geminin yönünü yine Malta'ya doğru çevirdik ve Kostaki dümeni ve Pelagios kaptanlığı tahsil etmiş olup, gemiyi kumanda ederek, altıncı gün Malta'ya sağ u salim muvaselet eyledik ve Pelagios pasaportları alıp merhum

kaptan Yani sıfatında karantinada ibraz etmeye gitti ise, onda tevkif etmişler ve geciktiği için Kostaki'yi teftişe göndereceğim saat, işte Malta karantina hanesi tarafından bir takım kavasları ile iki piyade içinde karantina nazırı gelerek, bizi de Malta'ya çıkardılar ve bir mahalle tevkif edüp, ferdası günü huzura çıkardılar.

Meğer kaptan Yani isminde başka bir kaptan yiğirmi gün evvelce gelerek, «Gemimi korsanlar kaptı ve tayfalarımı telef edüp beni de denize atarak karımı da beraber aldılar gittiler» deyü dava etmiş imiş. «Bu ecilden getirdiğimiz gemi odur ve bu kaptan Yani sıfatında görünen taklittir, belki korsandır ve sen de asıl kaptan Yani'nin zevcesisin» dediler. Ben ise, kaptan Yani'yi mecruh olup, denize atıldığını gözümle görmüş olduğumdan, aklımca taifelerimizden biri kurtuldu da, bu desiseye sapıştı kıyası ile asıl kaptan Yani'nin olduğuna asla itikadım yok idi.

Bir de takrirlerimizi (ifademizi) alıp, davacımızı huzurumuza çıkardılar ise, ben bir tarafa, davacımız öbür tarafa düşüp bayıldık, bizi tutup yüzümüze su serperek uyandırdılar ve bir çeyrek kadar dillerimiz tutulup lâl kesildik ve neden sonra birbirimize sarılıp «Vay Mariyiça sen misin,», «Vay kaptan Yani sen misin?» deyü ağlamaya başladık ise, hakimler hayrette kalıp hikâyemizin evvelinden ahırınadeğin naklettirdiler. Meğer kaptan Yani'yi mecruh (yaralı) olduğu halde telef oldu kıyası ile denize attıklarında, aklını başına toplamış ve var kuvveti bazuya vererek, yüzmeyi de pek âlâ bildiğinden, öylece yiğirmi dört saat deniz dalgaları ile uğraşır iken, bir Malta gemisine tesadüf etmekle, onunla Malta'ya gelmiş ve halini hükümete ifade eylemiş ve yaresine baktırmak üzere imiş.

Bu bir hikmet ve mucize nevinden şey olduğundan Malta tarihine kayıt ettiler ve bu felâketimiz teatrolarda müşahede olundu. Nihayet bize izin verilüp, gemimizin hamulesini (yükünü) sattık ve öbür Tunus gemisi Pelagios ile Kostaki'ye bin teşekkür ile hibe ve iki gemiye de Malta'dan Yunanlı tayfalar tertip ederek, ondan pirinç ve kahve hamulesi ile ve külliyetli ticaret ile İstanbul'a geldik. Ve ben de yiğirmi iki yaşına kadem basmış idim.

Bir daha sefer etmemeye niyet kurup, bir sene sefa-i hatırla müddeti güzar ve seyrangâhlarda (gezinti yerleri) ve balolarda def-i gam eyledik, lâkin alışan can durmaz fehvasınca kaptan Yani'nin canı sıkılmaya başlayıp, yine gemiye buğday

yükleyerek, İtalya canibine giderken, o vakitte Yunanistan'da henüz ihtilal kopmuş olup, Girit pişigâhından (önünden) geçerken, Mısır donanması eline geçmiş, «Vay sen Yunanlılara mühimmat ve levazımat götürürsün» deyü hamulesini zapt ve kendisini esir ve gemisini gark (batırmak) etmişler.

Zavallı kaptan Yani, meyus (ümitsiz) halde bir Arap yüzbaşının zaptında kalıp, onun fırkası ile Çeşme'ye çıktıklarında halini ifade eyleyip kendisini satın almaklığı teklif eylemiş ve 30.000 kuruş diyet tahsis olunmakla, bana yazmış idi. Keşke iki bedelini göndere de kendim gitmeseydim.

Anide beraberime elli bin kuruş alarak ve mahsus Austria pandireası (bandıra) tahtına geçmiş olan bizim kaptan Pelagios'un gemisine süvar olarak yola çıktık. Ve üçüncü gün Çeşme'ye timur (demir) atıp, Arap gemisini onda bulduk. Ve otuz bin kuruşu beraberime götürüp, Arabın gemisine vardım. Arap yüzbaşı beni gördü ise, niyeti tebdil eyledi ve hava da hoş esmeğe başlamış olmağ ile, biz ambarda kaptan Yani ile görüşürken, birden timur aldırıp yelkenleri küşat ederek, Mısır yolunu tutmuş, baktık ki gemi dolu yelken ile gidiyor, güverteye çıkıp, «Ağa hazretleri nedir bu hal? Otuz bin kuruş istedin işte getirdik, al da kocamın yakasını bırak» dedim ise, «Kokona, paranız sizin olsun, bende para çok elhamdülillâh, istersen kocaya yol vereyim, ancak seni bırakmam» dedikte, ben çıldırma derecesine gelüp, hemen denize atlayacağım anda, birden beni yakalayıp kamaraya indirdiler ve kaptan Yani'yi denize atacak oldular ise, yüzbaşının ayaklarına kapanıp niyaz eyledim, hasılı onu da geminin öbür ucundaki kamaraya indirdiler, elden dilden ne gelir?

Biz artık ümitsizlikle gitmek üzere iken, üç günden sonra Rodos pişigâhına ulaştık ve hava uygunsuz olup, Rodos açıklarında volta ederken, bir gün sabahleyin erkenden üç kıta Osmanlı gemileri ortasında bulunduk. Dikkat ettim ki gemilerin biri Osmanlı bayrağı çekiyor ise de tıpkı bizim kaptan Pelagios'un gemisine benzer idi, «Aman ayie mu Nikolae (benim aziz N.)! İmdat senden» deyü dua ederek bazı mertebe müteselli oldum ve keyfiyeti kaptan Yani'ye de bildirdim.

Gemilerin üçünde de içleri müsellâh (silâhlı) İslâm dolu üç feluka zuhur ederek ve Girit İslâmları kıyafetinde görünerek Arap gemisine girdiler.

Meğer, kaptan Pelagios başımıza gelen hengâmeyi görü-

şün, derhal arkamıza düşmüş ve Sisam'dan geçerken, iki gemi de ondan alıp izimizi kovup gelmekte imiş.

Ve dördüncü günü arkamızdan yetişip bizi ihata (kuşatmış) etmişler imiş. Onda güya nereden gelip nereye gidiyorsunuz, yoksa gâvur gemisi de, mahsus Osmanlı bayrağı mı çektiniz, bizi mahsus Rodos valisi gönderdi deyüp pasaportlarını yoklarken, akabinde silâha davranıp, yiğirmi beşini birden telef ettiler ve küsur on birinin de ellerini bağlayarak, kâffe-i eşyalarını üç yerinden delip batırdılar ve bizi de alıp, geriye avdet ederken, bir muhalif fırtuna zuhur ederek, bizi Rodos limanı içine soktu ise, öbür bağlı olan on bir esirleri boğup denize atmaya vakit kalmaksızın, Rodos kale muhafızı tarafından üzerimize felukalar gönderilerek ve limanının ağızı gemiler ile ihata olarak, cümlemizi de güzelce onda tutup bağladılar ve doğru valinin huzuruna götürerek keyfiyeti o onbir bağlı esirlerimizden tahkik eylediler ise, kaptan Yani'yi, kaptan Pelagios'u ve dümenci Kosti'yi ve öbür gemicileri ve tayfalarını doğru Tersane mahpesine ve beni de valinin haremine gönderdiler. O asırda yiğirmi üç yaşındaydım.

Ferdası gün tutulan Yunan korsanlarının katline karar verilerek, denizde boğmuşlar, fakat içlerinde ikisi İslâm bulunduklarından af olunmuşlar ve Rodos valisinin hizmetine girmişler deyü işidildi, ben artık siyahlar giyinip müteselli olmamın ihtimali yok idi. Vali gece yanıma gelip bu kadar izzet ikrâm eyledi, «Seni baş hanım edeceğim» deyü vad eyledi, lâkin kaptan Yani'nin hayali gözlerim önünden gitmediğinden, başımı kaldırıp yüzüne bile bakmadım ise de, elden ne gelir zora beylerin borcu var, derler.

İşte, bu halde beş altı ay geçtikten sonra, bir gün sahraya gidecek oldum ve en süslü bir araba tahsis olundu. Ve paşanın emniyetli ağalarından biri de at ile arabamın yanı sıra geldi.

Esna-i rahde bir tenha mahalle geldiğimizde, arabacı ile ağa Rumca konuşmaya başlayıp, biri Pelagios diğeri, Kosti ismini verdiler ise, bana merak olup, arabamın penceresini açtım ise ne bakayım, arabacı bizim kaptan Pelagios ve attaki ağa da dümenci Kosti, imiş. Hemen bunların omuzlarına sarılıp, «Aman bizim kaptan Yani ne oldu?» dedim ise, ikisi de ağlamaya başlayıp, «Başın sağ olsun, artık o bitti, fakat seni kurtarmak için biz Giritli İslâmiz bizi bu gâvurlar esir etmiş idi, birimizin ismi Ahmet ve diğerimizin Halil'dir dedik kandırdık, bereket versin Tunuslu reis bizi esir ettiğinden sünnetli bu-

lunmuş olmağ ile iskât oldular ve sonra paşanın maiyetine mahsus geçtik,» dediler.

Artık böyle oldukta, araba ile sıkça gezmeye çıkar ve Ahmet ve Halil ağalar ile def-i gam eder idik. Ve paşa da ziyade emniyet göstermekle, başladık bazı felukaya da girerek, etraf u eknaftaki sevahilleri gezmeye ve hattâ bir gün karşı taraftaki Sönbeki Nisos (Simi) Adasında gelip, bir haftadan sonra geldik. Ve bu aralıkta ne vecihle firar edeceğimizi kararlaştırdık.

Şöyle ki, muradım yine Sönbeki Adası'na gitmektir deyü derun-i limanda bulunan en âlâ çektirmelerden birini hazırlattırdım. Ve maiyetimize altı neferin dahi verilmesini emreyledim. Ve ben dahi elmas ve mücevherata ve altına dair sandıkta ne var ise bohçalayıp hazır ettim ve Ahmet Ağa (Pelagios) geldiğinde teslim edüp, Halil Ağa (Kosti) ile arkasından vardım ve öbür altı ağalar da yalı kenarında hazır olmuşlar idi. Ondan alenen ve resmen çektirmeye girdik ve Sönbeki adası pişigâhına (önüne) vardığımızda, feluka ile öbür altı neferleri karaya konak tutmaya gönderdik ve akabinde kuvvetlice batı rüzgârı esmeye başlamakla, yelkenleri açtık, doğru Meles ve Kastelorizo ve Meis pişigâhlarından geçerek, esna-i rahde Demre'ye [Patara tis Likias][1] uğrayıp, onda mevcut İslâmların Murat Reis[2] ve Hristiyanların Agios Nikolaos (Aziz Nikolos) demekle meşhur azizin manastırına ve kabr-i şerifine ziyaret eyledik. Mahall-i mezkûr mukaddem viranelik bir mahal iken, müteveffa Rossia İmperatoru Nikolaos külliyetli akçe sarfı ile şirin bir manastır inşa eylemiş (1853). Ve Agios Nikolaos'un kabr-i şerifi nerduban (merdiven) ile inilir bir mağara derunundadır ve itikat ile girenler muratlarına müyesser olurlar. Ondan da kalkıp esna-i rahde bir süngerci adasına yanaştık. Ve bir gece onda kaldık ve nısf-ı leylde tüfenk şamatası işitildi ise de, biz yangın yahut baskın var kıyası ile uyanıp ayağa kalktık, misafir olduğumuz hane sahibi, «Telâş etmeyin düğün

---

1 *Meles, Manavgat'ın eski adı. Kastelorizo ve Meis, iki ayrı yer değildir. Kastelorizo, Meis Adasındaki eski bir kalenin adıdır. Bu nedenle, Meis'e, Kastelorizo denildiği de oluyor. Patara'ya gelince, Kalkan bölgesindedir, Demre'de değildir. Ortodoks Kilisesi'ne göre Patara, Myra'ya (Demre) bağlıdır.*

2 *Demre'de, bugün Murat Reis adlı ziyaret yeri olan bir mezar yoktur. Rodos Adası'nda ise, bir Murat Reis Türbesi vardır (1018/1603).*

var ve bu tüfenk gelinin kız çıktığına delâlettir, yarın alayında seyir seyir edersiniz» dedi.

Filvaki, ferdası gün önlerinde davul zurna ve tef ve dümbelekle bir alay gördük ve kız çıkan gelinin donunu bir sırığa takarak, sağdıç olacak bayraktar tarzı alay ile sokaklarda gezdiriyor idi.

Bu âdet bana biraz bet görünmüş ise de, ahalinin namus babında kızlarına ibret demek olacağından hoş gördüm, bu da beldece bir zöyüm (inanç) demektir. Faraza Sakız'da bir vakit yeni gerdeğe giren güyegüler boğazlarına çan takarlar imiş ve Patmos Adası'nda yeni gerdeğe giren gelinlerin ayaklarına telle geçirirlermiş. Ve Konya vilâyetinin bazı tarafında ve Anadolu'nun bazı beldelerinde yeni gelinler çocuk yapıncaya değin kayın pederine ve kayın valdesine işaret ile söylenirlermiş ve hatta bir defa birinin ineği doğurmuş olup, kayınpeder erkek mi dişi mi deyü geline sual eylemiş ise, lisanen söyleyemediğinden, eteklerini çemreyip (toplayıp) işaretle beyan eylemiş. Araba içinde giderken, gelini iğin dingilden çıkacağını kayınpederine işaretle haber verdiğinde, «Gelinim şu boz tepeyi aşalım da o benim hatırımdadır,» fıkrası ile havada sarmısak dövmesi fıkrası da var ise de, hoş görürüz.

Nihayet, Entaliye'ye (Antalya) muvaseletimizde (vardığımızda) «Biz Moralı İslâmız, Yunan gâvurlarından kaçtık» deyü çektirmeyi derhal değer pahası ile sattık ve teftişçi gelir korkusu ile onda da eğlenmeklik işimize elvermeyeceğinden, haftasına bir tüccar gemisine râkiben (binerek) Kıbrıs'a geçtik ve Kikko manastırı'na ziyaret edüp, Apostolos Lukas'ın tersim ve nakş etmiş olduğu mucizeli Panayia (Meryem Ana) ikonası da seyr eyledik.

İşbu aziz ikonanın yüzü bir ebru ile örtülü olup, yan tarafında kurumuş bir Arap eli asılıdır. Sebebini sual ettiğimizde, şöyle vasfettiler ki, mezkûr ikonanın yüzüne bakılmak caiz olmadığı takdirde, vakti ile bir Arap edepsizlikle gelüp perdeyi kaldırmış olmağ ile, eli dibinden kopup onda asılı kalmış ve ibret için bu ana değin onda durur imiş.

Bunu ben kabul etmedim, zira ben manastırda iken, igumenisamız âlime bir kadın olduğu takdirde bize mezhebe dair vakit vakit ders verir idi.. Ve ondan aldığım talimata göre, azizler ve hususu ile Validetullah bikir Meriam cins-i insana ve hususu ile kendilerine sığınanlara daima eyülik etmekte

olup, fenalıktan berü imişler. Ve kin ve buğz (nefret) ve haset (kıskanma) ve hiddet azizlere mahsus değilmiş.

Bu surette bir Arap gelüp, ya layık yahut nâlayık perdeyi tutup açmış ise, Panayia buna hiddetlenip de elini mi kesecek idi? Ve hattâ kusur ve hata etmiş olsa bile, af buyuracağı şüphesiz idi.

Bir hal daha var. Aziz ikonalara olan izzet ve ikrâm ve kıyam asıl sahibine ait olup, resmini görerek, ifa-i faraiz etmemiz lâzım gelir ise, yüzü örtülü olan ikonaya beyad (biat) etmek farz mıdır? Ya perdenin arkasında başka bir şey var ise? İgumenisamızın Moskova arhiepiskoposu (başpiskopos) Platon'un Katihisis'inden [Din talimi kitabından[1]] bize verdiği derse göre, ikonaların el kesmesi şöyle dursun, bunların terlemesini, uçmasını, çıtırdamasını, para kapmasını eklisiamız kabul etmez imiş. Vakıa, azizler mucizattan hali (yoksun) değillerdir, ama daima iyilik hususundadır. Hak Teâla Hazretleri bile Rabbına İisus Hristos (İsa) Efendimiz Hazretleri dünyayı teşrif etmezden evvelce Tevrat-ı Şerif'in kavlince bir kusurun anide icrasında olup, günah edene birden gazap eder idi emsal ve örnekleri çoktur, ancak Efendimizden sonra aziz Evangelion (İncil) kavlince cümle hakkında müsaade buyurup, her günahkârın tövbe etmesini gözetir, işte mezhebce benim aldığım ders böyledir.

Anadolu'nun bazı mahallerinde yeni gelinlerin çocuk yapıncayadeğin kayınpederlerine ve kayın validelerine işaret ile söylendiklerini bâlâda (yukarıda) vasf ederek, bu babta icab eden sözleri asıl sırasında unutmuş olduğumuzdan, burada ilâve ederiz.

Bu âdet pek bet görünür ise de, vakti ile bunu tesis eden elbette bir meram ile tesis etmiş olmalıdır. Birinci, gelin hadd ü hududunu belleyip, daima kayınpederi ve kayınvalidesine hürmet eylemek; ikinci, her bapta ehl-i sır ve sabırlı olmaklığa alışmak ve üçüncü olan kavga ve nizanın sükût ile önünü almak için olmalıdır.

Nice kadınlar biliriz ki, dillerini tutmağı bilmediklerinden, nice defalar erehlilerinden çok defa darp olunup, ağızlarının tadı gitmiş ve niceleri ayrılmaklığı netice vermiş. Hele Midilli'de Aftonia isminde bir komşumuz yeni gelin var idi, o derece dilbaz ve o derece terbiyesiz bir hatun idi ki, kocasının beher

---

1 *Bu kitap,* Doğru Din Talimi *(İst. 1839) adlı kitap olmalıdır.*

sözüne cevap verdiğinden, dayak yiye yiye usanıp ve validem de müdebbire (tedbirli) ve akıllı dânâ bir hatun olmağın, sihirbaz ve büyücü namı almış olduğundan, bir gün Aftonia valideme gelerek, halinden bahsile kocasının dilini bağlatmak üzere büyü yaptırmak istedi. Validem merhume ise, daha ziyade Aftonia'nın dilinin bağlanması elzem olduğunu anlamakla, «Kızım git, Yedi Ayazma'dan bir desti su doldur getir ve okuyayım da kocanın dilini bağlayım» dedi ve Aftonia suyu getirdikte bir hafta sonra gelüp almasını tenbih eyledi. O suyu biz içip yerine kuyudan başka su doldurduk. Ve bir haftadan sonra Aftonia geldi ise, «Al kızım bu suyu ve kocan hiddetlenmeye başladığı anda, derhal ağzına bu sudan bir miktar al, sakın ha aslaca ağızından dökülmesin ve göreceksin ki, birden hiddeti teskin edecektir» dedi.

Aftonia bir aydan sonra defa geldi. «Aman kokonacığım o sudan bir parça daha ver, zira tükendi ve ne kerametli su imiş o su? Ağzıma alıp yumduğum saat kocam beni tekdir etmekten dûr olur idi ve şimdi beni o derece seviyor ki, vasf edemem» deyişin, validem merhume «Haydi kızım rahat ol, o su adi bir su idi, başlıca keramet ağzını yumup kocanın sözüne cevap vermediğinde idi, bundan böyle kocan sana bir şey söyleyecek olur ise, ağzını yum cevap verme, onlar erkektir, bin türlü gaileleri var, çarşıda kavga eder, evde gelir hırslarını karıdan alırlar, akıllı karılar kocalarının lehçesinden anlayıp, ona göre tedbir ederler» deyüp savdı.

Ah valideciğim nurlar içinde yatasın! Ne müdebbire hatun idi. Biz, bir oğlan iki kız üç karındaş idik. Ve üçümüzü de bir siyakta sevdiğinden, bize merak olup, bir gün buna hangimizi ziyade sevdiğini sual eyledik. Ve «Hepinizi de severim» deyüp, bir gün beherimize biri birimizden habersiz birer mercanlı stavros (haç) verüp, «Oğlum ya kızım seni öbür karındaşlarından ziyade severim ve işte şu mercanlı stavros seni ziyade sevdiğime alâmet olsun» demiş idi. Ve ara sıra «Mercanlı stavrosum kimde ise onu daha ziyade severim» dediğinden bizim bir şeyden haberimiz olmayup, beherimiz «Validem beni çok seviyor» deyü uğurunda divâne olur idik. Nihayet, vefat ettikten sonra üçümüzde de o stavros bulundu ise, anladık ki pek akıllı dânâ hatun imiş. Nerede şimdi bu misilli müdebbire hatunlar! Bu âlemde ne zevzek hatunlar var ki, muhabbeti tefrik edüp, familyadan yalnız birine meyil gösterdiklerinden, familya arasında yevmiye kavgaya badi (neden) olurlar.

Dişehli tayfası tabien evlâtlarından ziyade güyegülerine meyl-ü muhabbet eder, derler ve hattâ vasf ettiklerine göre, bir Ermeni hatununun Panos isminde bir oğlu yine Panos isminde bir güyegüsi olmağ ile, yevmiye Panayia ikonasının huzuruna diz çöküp «Aman kadın Meriyem, Panos'umun işini rast getir» deyü dua eder imiş. Oğlu bir kaç defa Panos ismi işitip, kendiye merak olmağ ile, bir gün ikonanın arkasına gizlenip, «Kangı (hangi) Panosunun işini rast getireyim» deyü sual ettikde, «Güyegim Panosun» demiş deyü vasf ederler.

Filvaki, dişehlilerin güyegülerine muhabbet eylemesi tabiidir, zira oğlan evlâdı, kimi öteye kimi beriye dağılarak, ihtiyarladıkta atalarına bakacak asıl kız evlâdıdır ve zayıf taraf olmağ ile, kızının rahatı için güyegüne daha ziyade muhabbet gösterirler ve tabien kız pederine ve oğlan validesine daha ziyade meyl-ü muhabbet eder ki, bu da bu kabildendir, ancak validem merhum kız ve oğlan ve güyegü cümlemizi de bir siyakda sever idi.

Ah valideciğim, kız mekteplerinde başhoca olmaya şayeste (layık) bir hatuncağız idi, ama ecel bize bırakmayup, otuz yaşında iken ecelin acı kadehini içti. Validemin vasiyetlerinden birini de hâlâ küpe gibi kulağımda taşımaktayım, bu da «Evlâtlarım, başınıza her ne ki gelir ise gelsin ibadeti elden bırakmayın ve hiçbir vakitte eklisianızdan dûr olmayın. İbadet sizi her belâ ve kazadan kurtarır ve bûn vaktinizde sizi tesella eder, zira Allah ile tekellüm etmektir(konuşmak)» der idi.

Filvaki, başım sıkıldıkça ibadete iltica eder (sığınır) ve selâmete çıkar idim. Size bir mucize nakledeyim, hâlâ hatırımdadır. Şöyle ki:

Nikolaos isminde bir biraderim var idi. Pederim bunu Midilli'de bir Hakkı Bey namında meşhur İslâm yanına yazıcılığa verüp, ehl-i ırz olduğundan, veledi gibi muhabbet etmekle, harem dairesine de müdür tayin etmiş idi.

Haremi uygunsuz bir hatun olmağın, hizmetkârlardan birine alâka ederek, onunla def-i gam etmek üzereyken, bir gün biraderim bir şey almak üzere gafilen yatak odasına girip ve hattâ yatakta yattıklarına dahi dikkat etmeksizin taşra çıkmış, işine gitmiş. Lâkin, edepsiz hatun «Vay bu bizi gördü, elbette kocama ifade eder» korkusu ile, akşam kocası haneye geldikte, ağlayarak ayaklarına kapanmış, «Yetişir oldu artık şu mü-

dür tayın ettiğin gâvurdan çektiğim rencide, şunu artık başımdan def eyle, bugün yatak odasında yine üzerime çullandı, bereket versin ün şamata ettim de öbür hizmetçi beni kurtardı» demesinin üzerine zavallı Hakkı Bey hiddetlenip, tac-ı Acemden giymekle (kızarak) derhal telefine karar verüp, sır dostlarından birini celp eylemiş. «Ve yarın sabahleyin sana hizmetçilerimden birini göndereceğim, geldiği anda telef eyle ve ondan sonra varacak diğer hizmetkârımla başını bir kutu içinde mühürlü yolla» deyü tenbih eylemiş.

Ferdası günü biraderim Nikolaos'u huzuruna celp edüp, «Git filan âdem sana bir emanet verecek getür» deyü göndermiş. Ve zavallı biraderim dahi erkenden kemal-i acele ile giderken, esna-i rahde Midillili ekklesiası önünden geçeceği anda psalmodia[1] işitmiş ise, validemizin vasiyeti hatırına gelip, ekklisiaya girmiş ve liturgia (âyin) bittikten sonra gönderildiği haneye varmış ise, hane sahibi bir mühürlü kutu vermiş ve ne idüğini bilmediği halde, götürüp, hanımının yanında ağasına teslim eylemiş ise, ağasının ve hanımının lehçesi bozulup, acele ile kutuyu açarak, bir de sonraki asıl suçlu hizmetkârın başını görmüş ise, çıldırma derecesine varıp, «Bunda bir hikmet var, bu iş Allah'tandır,» deyü istintaka (sorgulama) kalkıştıkta, biraderimin validemiz vasiyetince ibadetgâhta eğlendiği ve bu sırada diğer hizmetkâr evvel vararak başı kesilmekle hak şeriat yer bulduğu anlaşılmağ ile, hanım birden nedametle giryan olarak (ağlıyarak), ağanın ayaklarına kapanmış ve Nikolaos'un suçsuz olup, öbür hizmetkâr ile bütün kusur kendisinde olduğunu anlatarak, afvlık talep etmiş olmağ ile, ağa kusurundan geçmiş ve biraderime daha ziyade muhabbet ederek encam sebeb-i ihyası olmuştur.

İşte, bunlar ibadet semeresi değil midir? Ve ben ki bu kadar tehlikelerden halâs oldum, cümlesi de ibadetin meyvesi değil midir? Ve hatta şu fena meslekten bugün halâs olmamı da ibadetimin kerametine hamlederim (yüklerim). Af buyurun, hikâyemin sırasından bir miktar çıkmış isem de, iktiza-i halden (durum gereği) bulunmuştur.

Nihayet, ondan hacı olmak efkârı ile Kudüs-i Şerif'e ziyaret etmeye gittik, izimizi şaşırttık. Kudüs-i Şerif'e vardığımda 25 yaşına kadem basmış idim. Biz ise Kudüs'e günahlarımızın mağfireti (bağışlanması) için din-i mübinimizin müessisi Rab-

---

1 *Kilise müziği.*

bena İisus Hristos Efendimiz hazretlerinin ayak bastığı aziz topraklara yüz sürmeye gitmiş idik. Halbuki on şeytan ile gittik, yüz şeytan ile avdet eyledik.

O Kudüs keşişlerinin ahvalini size nasıl nakledeyim? «Cennetten firar etmiş melek misin?» deyü bana harfıendaz ederler idi. Bereket versin kaptan Pelagios erehlim ve dümenci Kosta karındaşım sıffatında görünerek yanımdan bir dakika eksik olmadılar.

Bir kaç gün eğlendikten sonra, başladık ibadetgâhlara ziyaret etmeye ve her vardığımız mahalde ananın, babanın, dedenin, nononun, kocanın ismini yaz derken, haylice akçe verdik. Helâl olsun, fakat keşişlerden biri bir gün «Ah kokona, yazık ki bu kadar para sarf ediyorsun, fakat tam hacı olamayacağınıza keder ederim» dedi ise, bana merak olup, sebebini sual ettim, meğer Pashalia (Paskalya) haftası gitmeyen hacılara nursuz hacı tabir ederler imiş. Çünkü biz Mayısta Kudüs-i Şerife varmış idik. Bu bana dağ-ı derun (iç acısı) ve esefimi mucip olup, kaptan Pelagios'u yanıma alarak Ayios Savvas (Sava) manastırının üzerinden dişi kuş dahi uçurmadıklarından, ben de erkek kıyafetine girip, İgumenos'a danışmaya gittim.

Efendi mumaileyh (sözkonusu olan) bizi gördü ise, anide kıyam (ayağa kalktı) ve derece-i ulyada (son derece) izzet ü ikrâm ve teşrifimizin sebebini sual eyledi.

Ben dahi cevaba ağaz edüp, «Ey Efendi, Rabbena İisus Hristos Efendimiz mi büyük yoksa, beher sene kabr-i şerifi üzerinde tulu eden (doğan) nur-u aziz mi?» dedim ise, efendi mumaileyh tebessüm ederek, «Be ey oğlum, efendimizin indinde (katında) nurun ismi mi olur, asıl ziyaret efendimiz içindir ve nurca sual olunur ise, Kudüs-i Şerif'te yıl on iki ay mevcut olup, her ne vakit ziyaret olunsa, caiz ve makbuldür» dedi.

«Ya, Pashalya haftası gelemeyüp de nuru görmeyen ziyaretçilere «nursuz hacı» denilir imiş, demek ki başka vakit Kudüs-i Şerif'e ziyaret etmek caiz değil imiş» dedim.

«Estağfurullah! Bunu kim söylüyor, nur-u aziz cemi-i vakitte (her zaman) Rabbena İisus Hristos Efendimiz hazretlerinin kabr-i şerifinde mevcuttur ve hatta kendisi nur olduğu takdirde başka nura hacet ne imiş. Nur, Efendimiz hazretleri ölülerden ihya olduğunda (dirildiğinde) bir defa tulu[1] etti ve

---

1 *İsa mezardan çıkıp göğe yükselirken parlak bir ışık peydah*

ondan beri beher sene Pashalianın büyük cumaertesi günü kabr-i şerifte tulu eden nur o nura delâlet ve alâmet ise de, sahih olup olmadığını tahkik etmek bize farz değil ve hattâ bir rivayette bu âdet bize Lâtinlerden (Katoliklerden) miras kalmış, öyle bulduk, öyle gidiyoruz. Ve hususu ile itikatça bundan şüpheye zahip olacak bir madde yoktur, çünkü âdi bir suyu okuyarak ayasma (ayazma) yaparız. Ve ayasmaya dua ile azizlenmiş su itikadı ederek canca ve tence faydement oluruz. Farz edelim ki beher sene kabr-i şerifte de tulu eden nur taklit bir nurdur, halbuki üzerinden bu kadar dualar geçüp ve hattâ vaktinde tulu eden nur-ı azize delâlet olduğundan, bu da aziz nur haysiyetini kesbeder ve böyle itikat ederiz» cevabını verdi.

Efendi mumaileyhin bu kelâmları bana gereği gibi tesir edüp, «Lutfedin Efendi, bir müşkülüm daha var, halletmenizi rica ederim. Bir takım âdemler var ki fakat hacı ismini kesbetmek için akçeler sarf edüp, Kudüs-i Şerif'e ziyaret ederler, şu hacı isminde ne fazilet oluyor?» deyü sual eyledim.

«Kızım, bu bir hoş şan ü şöhret sevdasıdır, bir âdem Ayios Tafos'a (İsa'nın mezarı) ancak can selâmeti için ziyaret eylediği takdirde yalınız bir Allah bilmeli, güya Ayios Tafos'a ziyaret etmiş olduğunu cümleye bildirmek için ismine bir de hacı takmak hem boş hem vebaldir, demek ki değil günah mağfireti, illâ şöhret için Ayios Tafos'a ziyaret etmiş oluyor. Bunun burasına senenin yıl on iki ayında Rossia'dan ve Evropa'nın beher tarafından binler ile ziyaretçiler gelirler, ama hiçbirisi hacı ismini asıl isimlerine ilâve etmezler. Ve bunlar Pashalia haftası gelmeyüp de, nuru görmedikleri için ziyaret etmiş sayılmazlar mı? Haşa, buraya ziyaret etmek cemi-i vakitte farzdır, ama muhtaç familyası ve faraiz-i sairesinin ifası dahi elzem olduğu takdirde bir takım fuzuli borca giriftar olarak, buraya ziyaret edenler de büyük hata etmiş olurlar,» dedi ise, «Eyvallah» deyüp, ondan çıktım ve bu sözleri asıl nuru çıkaran Ayios Petras[1] mitropolitine de vasfeyledim, o dahi tasdik eyledi ise, artık «hacılık» ünvanını da terk edüp, yine an aslı üzere ismimi Mariyiça çağırttım.

Nihayet, İordan (Ürdün) ırmağına ve Bitleem (Beytüllah)'-

---

oldu. Bak: Matta: 28/2-3. «Rabbin bir meleği gökten indi... Onun görünüşü şimşek gibiydi.»

1 Petras, Petra Ölü Deniz'in (Lut Gölü) kenarında bugün harabeleriyle tanınıyor.

ın) ve sair manastırlara ziyaret ederek, ondan Yafa'ya indik. Ve bir tüccar gemisine girip, Hayfa Akya (Akka) ve İskenderun tariki ile İskenderiye'ye vasıl olduk. Ve ondan Mısır'a çıkarak, Heyram (Ehram) tepelerini ve sair asar-ı kadimeyi seyr ü temaşa ettikten sonra yine İskenderiye'ye avdet eyledik. Henüz yiğirmi altı yaşına basmış idim.

Ve bir gün çarşıda, Pelagios ve Kosti ile gezerken, Rodos'ta gark ettiğimiz Arap gemisinden kurtulan on bir neferden ikisi bize rast gelmekle, «Vay, bunlar katildir ve korsandır ve hattâ Rodos valisini de soydular» deyü bizden hükümete şikâyet edüp, üçümüzü de kıskıvrak bağladılar ve doğru Mısır valisi İbrahim Paşa'nın[1] huzuruna çıkarıp istintak eylediler. Ve hikâyemiz pek acaip olduğundan, Düvel-i ecnebiye (yabancı devletler) konsolosları dahi hazır bulundu. Ve hikâyemiz bittikde, İngiliz konsolosu ayağa kalkıp, «Bu zatlar hakkında söylenilen sözlerin cümlesi iftiradır, ben bunları on seneden beri tanırım» deyüp iltimas eyledi, meğer biz Malta'ya vardığımızda bizi istintak eden İngiliz karantina memuru İskenderiye İngiliz konsolosluğuna tayin olmuş imiş. Şükürler olsun bu vesile ile kurtulup, konsolosun hanesinde on beş gün misafir olduk ve her hususta def-i gam edüp eğlendik. Encam, Entaliye'den kereste getirmiş bir gemiye süvar olarak ru-i derya'da (deniz üstünde) bin çeşit meşakkatten sonra Entaliye Körfezine vasıl olduk ve orası ise 40 mil sürüp, pek lânet ve sarp bir mahal olduğundan, Adrasan Burnu'nda[2] azim fırtunaya uğrayıp, gemimiz şikest (parçalandı) ve eşyamız gark oldu, cümlemiz ru-i deryada kaldık, Pelagios ile Kostânti yüzmekte ziyade yekta ve mahir olup, geminin paralanacağını fark ettiklerinden, urubalarını çıkarıp hazır olmuşlar idi, gemidir paralandı ise, anide beni, «Sakın korkma» diyerek kucaklayıp denize atıldılar ve ikisi iki tarafıma geçerek, o derece şiddetli dalgalar ile uğraşıp, hemen yalı kenarına ulaşacağımız sırada, bir büyük dalga gelüp, onların da artık takatları kesilmiş olduğundan, üçümüzü de birden altaladı, biz artık ondan sonra ne olduğunu bilmeyiz, fakat üç günden sonra aklımız başımıza gelüp, kendimizi Entalia hanedanından bir muhsin (iyilikte bulunan) zatın hanesinde bulduk.

---

1 Mısır Valisi İsmail Paşa, 1833'de Suriye Genel Valisiydi. 1848'de İstanbul'a çağrılarak Mısır Valiliğine atandı.

2 Bugün, Çavuşburnu da denilmektedir.

Meğer biz yalı kenarında gark olduğumuz sırada, onda bir takım Sönbeki adalı ve Kastelorizo'lu sünger dalgıçları seyir ediyorlar imiş, anide denize atılıp, bizi kurtarmışlar ve doğru ol hanedanın hanesine götürüp sıcak bir hamam derununda fanela ile vücutlarımızı ovarak ve terleterek ve mualece sürerek, bizi iyi etmişler. Allah böyle muhsin zatların eksikliğini göstermesin. Şükürler olsun, o anda Entaliye'de misafireten Fransalı meşhur bir hekim bulunmuş olup, zikr ettiğimiz usul ile ve elektrik makinası ile bizi kurtarmış oluyor, başkalarına kalmış olsaydı, ayaklarımıza dayak çalacaklar imiş ve yuttuğumuz deniz suyunu kusalım deyü ayaklarımızdan baş aşağı asacaklar imiş, bu ise boğulmuşlar hakkında pek muzır (zararlı) ve mugayir imiş. Mezkûr hekimin nakline göre, bir âdem denize düşüp boğulsa ve arasında bir saat de geçmiş olsa, bu tertip ve makina ile kurtulabilir imiş.

Nihayet, dalgıçların himmeti ile kâffe-i eşyamızı da çıkartarak ve bunları hoşnut ederek, ondan Manavgat ve Isparta ve Puldur (Burdur) tariki ile Denizli'ye vasıl olduk ve muradımız Aydın'ın tariki ile İzmir'e gitmek idi ise de, o asırda o havalilerde Akçalı Kel Hasan isminde başında yüz elli zeybekle bir meşhur şaki (eşkiya) türemiş olduğundan[1] doğru Alaşehir'e gittik, Alaşehir, Antaliye'yi bina eden Attalos Filadelfos'un binası olmağ ile, Filadelfia tesmiye olunmuş ve Boz [Tmolos] Dağı'nın poyrazdan tarafa eteklerinde mahruse (korunmuş) şirin bir kasaba ise de, kalelerinin pek çok tarafları harab olmuş ve suluk suvatlık, mesirelik bir belde olup, Hüseyin oluğu ve İbr oluğu ve Havuzlu Bahçe ismi ile âlâ seyrangâh mahalleleri ve bağ bahçeleri ve muntazam mektepleri vardır ki, muteberan-ı (ileri gelenler) beldeden ehl-i servet ve sahib-i hayrat bir zat inşa etmekle, beldenin sebeb-i ihyası olmuş. Alaşehir'de beher sene Ayios Pandeleimon'da meşhur Panayır icra olunur (27 Temmuz). Onda iki gün eğlenerek poyraz tarafında beş saat mesafede vaki atik Koloi [Kula] kasabasına gittik, burası dahi etraf u eknafı mesafe-i baidede (uzak mesafede) vaki dağlardan ihata olunmuş ufak bir tepe üzerinde şirin bir kasabadır ve poyraz tarafı o civarda serapa (baştan başa) ve yek diğerine birer ikişer saat mesafede bulunan

---

1 *Kel Hasan (doğrusu Atçalı Kel Mehmet) için bak: Çağatay Uluçay: Atçalı Kel Mehmet. İst. 1968. Oyun olarak da sahnelendi.*

üç ateşfeşan dağlardan (yanar dağ) saçılan siyah taşlardan ihata olunmuş pek şirin ve ab u havası pek latif bir kasabadır. Ve mermer ve siyah karyak (kayırak: döşeme taşı) ve köfeke ve beyaz ve kırmızı toprak madenleri meşhurdur.

Bundan muradımız seccade almak olduğundan, on on beş gün miktarı eğlenip, Uşak kasabasından halı ve kilim ve Gördes'ten seccade aldırmak üzere âdem çıkardık ve Aprilin evasıtına (nisan ortalarına) tesadüf eylediğinden, meğer Kula'nın batı tarafında bir saat mesafede atik Yunanîların asrından kalma Gölde [Kolitta] kariyesinde Ayios Yeoryios (23 Nisan) Panayırı olur imiş, bu ecilden biz de ziyaret etmeğe gittik, ne hikmet ki Kula'nın kâffe-i taşları siyah ve Gölde'nin kâffe-i taşları beyazdır ve ahalisi hâlâ bozuk Rumca lisan tekellüm ederler ve üçü mâmur ve atik İstanbul Kiliseleri olduğundan, Türkçe Vakıf Kazası tesmiye olunmuş. Ayazoğlu isminde muteberandan iki karındaşın birden düğünleri olmağ ile hazır bulunduk ve türlü zöğümlerini (inançlar) seyr ü temaşa eyledik.

Ve o günlerde Tata Maria'nın kocası dayı Yorgi nam bir âdem vefat etmiş olup, bu zat fortladı (hortladı) deyü bir tevatür şuyu buldu (duyuldu) ve o asrın âdemleri de hâlâ derece-i ulyade fanatik (bağnaz) ve batıl efkâre mail olduklarından, pappazı yobazı itimat etmiş ve nihayet mezarını kazıklamağa ve bir Cumaertesi günü bağ çırpısı ile yakmaya kalkmışlar idi.

Fortlak dedikleri her kıyafete girüp, vardığı haneyi tadsız eder imiş. Ve Haita Kiryako isminde bir âdem var idi, bunun hanesine fortlak çokça devam eder imiş, bak belâya ki biz de mezkûr hanede misafir idik.

Bana merak olup, şu fortlak ne şekil şey idüğünü görmek için bir gece cümlemiz bir kebir (büyük) oda derununda yattığımız halde sabaha değin mahsus yukusuz kalıp gözettim. Ve odada şavk yok idi. Ve nısf-ı leyilde Haita Kiryako telâş ile uyanıp, «Bre gidi, işte fortlak yine geldi» deyü ayağa kalktı ise, benim üzerimden bir büyük siyah kedinin geçtiğini gördüm ve kedidir deye gördüm ise de, iskât olmayup, «O cenabet her kılık ve kıyafete girer» cevabını verdi. Hasılı bir saatten sonra aşağıda ahır[1] damında bir kazan şamatası ve at taburdusu

1 *Kitapta: 'ahor' olarak geçiyor.*

(takırdısı) işidildi ise «İşte, fortlak yine ata bindi» deyü şavkı yakıp, cümlemiz birlikte at damına indik, ne bakalım ondaki kazgan (kazan) atın başına geçmiş, kurtarmaya çalışır idi.

Akl-ı kasirimce (kısa aklımca) şöyle buldum ki, kazganın derununda arpa olup, at nasıl ise başını boşandırarak, kazgana yanaşmış. Ve yerken yeleleri kazganın kulpuna dolaşmış ve başını kurtarmaya çalışır iken endamı ile başına geçmiş oluyor, ama gel sen o cahillere söz anlat. Ve üçüncü gece biz düğün evinde iken, bir tüfek sesi işidip, «Fortlağı Haita'nın evinde vurmuşlar» deyü tevatür oldu ise, o gece mecburen düğün evinde kaldık ve sabahleyin seyir etmeye gittiğimizde, gördük ki onda bir siyah kelp ileşi yatıyor. Meğer komşuluktan bir çobanın kelbi olup, fortlak kıyası ile vurmuşlar imiş. Ve fortlağın Haita'nın hanesine devam etmesini başka bir şeye veremeyip, zendostluğa (zamparalık) bina eyledim, çünkü pek hasna (güzel) bir gelini var idi.

Nihayet, o asırda Gölde'de Sakızlı bir pappas olup, bu mübarek de ahaliden daha cahil olduğu takdirde, fortlağı halk ile bile bir Cumaertesi günü kazıklayıp, asma çırpıları ile yakmaya gittiler. Ve biz de seyir etmeğe gittik, fakat onda Kulalı aklı dânâ bir zat bulunarak, «Bu hareket din-i mübinimizin mugayiridir» deyüp, mani oldu ve ferdası gün açılıp bakılmak üzere mezarın duvarına birkaç bekçi bırakıldı ve o gece bekçiler mezarın üzerinde allı morlu ve yerden bir arşın yüksekte tortop alev yanıyor görmüşler ise, inanmayanlar da itikat etmişler idi, o ise tabien kâffe-i ölülerde olur imiş, çünkü insanın vücudu müstakil yağ ile kandan ibaret olduğundan vücudu erimeye başladığında, toprağın buharı ile birleşip fosfor tarzı alev alır ve o şekilde allı morlu yanar imiş ve bir âdem, üzerine varacak olur ise, o geri kaçıp, hasılı yakın vardıkta görünmez dereceye gelir imiş. Ve bunu gören cahiller sebebini bilemediğinden türlü isimler verirler imiş: Kimi fortladı, kimi cin alâmetidir diyerek ve bazı atların gece ile saçları örülüp, bunu tılısım örüyor kıyas ederler ise de, bunu ören «müptelâ» tabir olunur bir böcektir, bu da örümceğin bez dokuduğu misilli bu böcek te buna müptelâ olmuştur. Ve geceböceği o olup, şavkı görünce kaçındığından ele geçirilmesi müşküldür. Gözünü sevdiğim ilim, eksik olma, neler de bulur çıkarırsın!

Nihayet, ferdası günü mezar açıldıkta gördük ki ölü insan heyetinden çıkmış ve erimeğe başlamış olduğu halde yatıyor idi, zavallı âdemin alnına bu da yazılmış imiş.

Fortlak dedim de hatırıma geldi, yakın vakitlerde Silivri'nin bir köyünde fortlak sebebine ahali-i belde dağılma derecesine gelip, encam hükümet tarafından memurlar gönderilmekte, fortlak ele geçirildiği ve istintak oldukça anlaşıldı ki, bir delikanlı mezkûr karyede bir dul hatuna alâka eylemiş olup, serbest gidip gelmeğe çare bulamadığından bu desiseye sapışmış imiş.

Bu batıl efkâr ki, (kör inançlı) Rumî lisanında [disidemonia] tabir olunur, Rumeli'nin ekseri beldelerinde dahi var idi, şükürler olsun, ulum-u mütenevviamn intişarı (çeşitli bilimlerin meydana çıkması) ile bu da sair batıl efkârlar ile bile mahvoldu gitti.

Hasılı, bir dağ tepesinde Ayios Yeoryios kelisesine ziyaret ederek, panayır bittikten sonra Kula'ya avdet eyledik ve onda bulunduğumuz anda bir tuhaf hengâme seyr ü temaşa eyledik. Ve bazı mertebe ibret alacak madde idüğinden size vasf edeyim :

Bir gün kalabalıklı bir cemiyet görüp, arkalarına takip eyledim, meğer vali-i belde konağına giderler imiş, sebebini sual eyledim ise, «Bir delikanlı bir kızın bikrini izale etmiş deyü iftira olduğundan, şimdi muhakeme edecekler» dediler.

Filvaki akabinde zaptiyeler yiğirmi yaşında bir hamile kız ile otuz yaşında bir delikanlı oğlan getirdiler.

Meclis tam idi ve seyirci halk üç bini tecavüz eder idi. Bana merak olup, bakayım şu maddeyi nasıl fasl edecekler deyü meclis odasının bir penceresine yanaştım. Kız ile oğlanı yan yana durdurdular.

Evvel emirde kıza sual ettiler «Nedir muradın?» deyü. Kız dahi, hamile olduğundan bahisle, «Benim bikrimi bu âdem izale eyledi ve bundan hamile oldum» deyü meydana bir takım kanlı gömlek felan attı ise, delikanlıya sual eyledir «Nedir bu hal?» deyü. Delikanlı «Estağfurullah bir şeyden haberim yoktur ve nisa taifesinin hayız kanı (âdet kanı) olduğu takdirde, şu meydana konulan kanlı paçavraların izale-i bikr için delâlet tutulması caiz olamaz, filvaki benim bu familya ile münasebetim olup, daima hanelerine girer çıkar idim, ama karındaş niyetine» cevap verdi.

Defa kıza sual eylediler «İspatın var mı?» deyü, «Evet» deyüp, huzura iki şahit getirdiler. Bunlar ayrı ayrı istintak olundukta, biri «Efendim, ben bu oğlanı bu kız ile bir gün ka-

nape üzerinde gördüm, kol kola takmışlar muhabbet ediyorlar idi» dedi ise, «Başka bir halde gördün mü?» deyü sual eylediler, o dahi «Hayır» dedikte, öbürünü istintaka başladılar. Bu dahi «Ben Efendim bu oğlanı her gün bu kızın hanesine girdiğini görür idim ve hattâ bir gün arkası sıra gizlice haneye girdim ve kız ile güleşir iken gördüm» cevabını verdi. «Eee başka bir şey gördün mü?» dediler. «Hayır» dedi ise, delikanlıya sual ettiler «Sen bunlara ne cevap vereceksin?» deyü, delikanlı dahi şahitlerin takririni istihza ederek, «Efendim, bu şahitler beni bu halde görmüşler, halbuki ben daha koyusunu size haber vereyim şöyle ki, ben bu kız ile aleddevam bir ay bir yatakta yattım kalkdım, ancak karındaş niyetine ve eğerçi beni fiil-i şeniayı (kötü işi) icra ederken ken nilifil mikele[1] yani sürme hilâlini şişesinde gibi görmüş şahidler var ise, emrinize muntazırım» deyişin, hoşabın yağı kesilmiş ise de, aza-i meclis kızın hal-i pür melâline merhamet ederek, oğlanı iskât etmek üzere, «Gel yahu, şu çocuk senden olmuştur, bu kıza da sonra fahişe denilmemek için üzerinden bir nikâh geçsin de ertesi günü terk eyle» dediler.

Oğlan, meclisin bu teklifine gülümseyerek «Efendim yapayalnız bir Allah hükmeylediği takdirde, bizler benîâdem iken, şu çocuk sendendir deyü gayba (görmeden) hükmeylemenize teaccüp ederim ve sizi vebaldan sakınırım, bana kim oğlu derler?» deyü sual eyledi. Cümle aza bir ağızdan «Sen Hacı Mihail oğlu Evgenios'sun» dediler. «Pek güzel. Benim hacı Mihail oğlu olduğumu cümleniz de şahadet eder misiniz?» deyü sual eyledi. Aza-i meclis dahi «Hayhay cümlemiz de şahadet ederiz» dedikte, oğlan «Affedin Efendim, bu surette cümleniz de yalan şahidisiniz, benim hacı Mihail oğlu olduğumu siz nasıl hükmedebilirsiniz, bu ki bir sırdır, yalnız Allah ile vali-

---

1 *Neseb, beyyine ile de sâbit olur. Neseb davası, iki erkek ya da bir erkek ile iki kadın tanığın tanıklıklarıyla isbat edilebilir.*

Davalının savunmasında sözünü ettiği hepsi de erkek dört tanığın aynı yerde toplanarak söz birliğiyle, «kel mili fil-mükhüle = sürmedanlıkta mil gibi» kadınla erkeğin cinsel organlarının birbirine geçmiş olduğu yolundaki tanıklıkları ise, zinadan dolayı ceza davasının isbatı için gereklidir. Bundan dolayı, davalının mugalata yaparak neseb davasından sıyrılmak istediği anlaşılmaktadır.

demin bileceği bir keyfiyettir ve işte bunun için İslâmların zöğümünce (inanç) bir imam cenâzeyi defnedüp, son duayı okuyacağı takdirde, ölünün babasını zikr etmeyüp, fakat anasının ismini zikr eder ki, anası belli ve babası meşkûkdur (şüphelidir). Şimdi cümleniz benim için Hacı Mihail oğludur deyü ispat ediyorsunuz ve cümlenin ispat ettiği bir madde şüpheli olur ise, benim hakkımda hiçbir kimsenin ispat edemediği bir maddeyi nasıl benim üzerime hamletmek istiyorsunuz? Fakat bunun bir çaresi var. Ama o da müşküldür, meselâ şu çocuk şimdi dünyaya gelmeli de, ben Hacı Mihail oğlundan oldum deyü ün etmeli, artık ol vakit bir diyecek kalmaz» deyü mahitaba kalkıştı ise, cümlesi gülüşmeye başlayıp, «Al kız paçavralarını da, çocuğu güzelce doğurmaya gayret eyle» dediler ve oğlana yol verdiler.

Tahkik eylediğime göre izale-i bikr maddesinin ispatı pek güç imiş ve bunlar sır olup, sırrı faş etmek (açığa vurmak) demek idüğinden, bu babta şahadet edenin bir daha ispatlığı makbul değilmiş ve şeran elli değnek de vurulmayı lâzım gelir imiş.

Bu misilli madde için dört ispat lâzım gelüp, dördü de ayrı ayrı istintaklarında bir siyakta ispatlık edebilirler ise, nihayet kızın ve oğlanın alâtı mâhudelerinin ölçüleri sual olunur imiş, bir şey ki olamaz, fakat bir defa bu yolda bir maddede İstanbul'da zuhur edüp, ispatı mümkün olmadığından, erkeğin takririne iki ispat dikerek, icra ettikleri hatırımdadır. Evropa nizamında ise, eğerçi kız on yedi yaşını tecavüz etmiş olur da cebir olmayarak rızası ile izale-i bikri vuku bulur ise, cezası hafif olup, eğerçi cebir vaki oldu ise, kanunca tedip ve tecrimi (cezalandırılması) lâzım gelir, hususu ile kız sabi (küçük çocuk) oldukta.

Her ne hal ise, Allah bu halleri düşman başına vermesin ve ataların evlâtlarına dikkat eylemeleri ve kızların bu vukuattan ibret almaları ehemm-ü elzemdir (çok gereklidir). Ve delikanlılar da bu makule uygunsuz hareketten gereği gibi mücanebet eylemeleri (sakınmaları) farzdır ki, kan etmekle birdir desem caizdir.

Hasılı, Kula'dan haylice seccade alıp, Uşak'a ve Gördes'e gönderdiğimiz âdemler de geldikte, bir buçuk haftadan sonra İzmir'e gitmek üzere Turgutlu kasabası semtine revan olduk ve Turasılı (Durasılı) ve Salihli kasabasını geçerek, ondan iki saat ileride atik Sart [Sardis] kalesi viranelerine vasıl olduk

ise, ondaki Derbent bekçileri, «Aman durmayın acele geçin, zira Akçalı Kel Hasan Nazilli'yi, Bayındır'ı basmış ve üzerlerine asker sevk olunduğundan, üç koldan firar etmişler ve bir kolu Denizli, diğer kolu Nif ve üçüncü kol Aydın semtine firar eylemiş» dediler ise, biz artık pusulayı şaşırdık ve Manisa'ya doğru sapıp ihtiyat ile giderken, işte Gediz çayı ile Menderes'in birleştiği mahalde Adala Ovası'nda yedi nefer tul ü diraz ve izbandit (izbandut) zeybekler pusuda olup, bizi silâh tahtına aldılar ve «Kıpramayın,» deyü meydana çıktılar ise, Pelagios ve Kosti teşhir-i silâh edüp, mukabeleye hazır oldular, ben dahi erkek kıyafetinde olduğumdan, zeybeklerin sergerdesi, yahu şu delikanlı çocuğa ilişmeyin deyü birden ateşe başladılar. Ve onlar davranıncaya değin, Pelagios ikisini ve Kosta birisini devirip, karşımızda 4 zeybek kaldı ise, bunlar cesaret edemeyip, firare meyil gösterdikte arkaları sıra kovarken, meğer az ileride beş nefer daha gizli olup, hepisi birlikte geriye avdet ve bizimkilerin üzerine hücum ettiler ise, Pelagios elimden kapup Gediz çayının öte yüzüne geçmek üzere hareket eyledi, bu sırada Kosti geride kalıp, zeybeklerin eline geçti ve çay o sırada coşkun ise de, Pelagios yüzmek bildiğinden, elimden tutup, yürüyüş eyledi ve çay bizi bir iki defa toparladı ise de, Pelagios davranıp, hemen çayın öbür kenarına kadem basacağımız sırada, arkamızdan iki kurşun birden gelip, zavallı Pelagios'a isabet etmekle, «Mariyiça artık eksik helâl eyle» deyip, devrildi ve ben kenarda bir söğüt dalına yapışıp meyidini (ölüsünü) taşra çekeceğim vakit, sel sürükleyip götürdü. Ben dahi «Nedir ya Rabb bu çektiğim felâketler, artık bu ömür bana haram olsun» deyü kendimi çaya attığım saat, Kosti «Aman Ağalar o zat erkek değil, İstanbul'da bir beyzade kızıdır, size çok dünyalık var, ilişmeyin bana» deyüp, akabinde çaya atılmış ve nihayet tutup beni çayın öte kenarına çıkarmış ve zeybekler çayın öte yüzünde kalıp, beri tarafa geçmeğe cesaretleri olmadığından, «Çorbacı bu tarafa geç» deyü çağırmışlar ise de, dinlemeyüp, hemen omuzuna kaldırarak yola revan olmuş.

Ve 8 saatten sonra Manisa kurbünde (yanında) Horoz Köyü'nün alt tarafında bir mesirelik mahalle ulaşıp biraz yorgunluk almak üzere beni bırakmış. Ve eğlenirken, Manisa dağından doğru 4 nefer daha zeybek zuhur etmiş ise, hemen beni onda bırakıp, bir ağaç arkasına meterize çekilmiş, ve zeybekler benim üzerime doğru gelir iken ondan ikisini vurmuş

ve kusur ikilerden biri ağacın arka tarafına geçip bunu muhasaraya almışlar ise, nihayet omuzundan vurup, artık mukabeleye kudreti kalmamağ ile, Horozköyü'ne doğru firar etmiş. Ve encam Manisa'ya ulaşıp, valiye ifade-i hal eylemekle, akabinde kır serdarı geçmiş olduğundan, o iki zeybekler beni omuzlarına vaz edüp, karşıkı Nif [Nimfios] Dağında soluk almışlar.

Yiğirmi dört saattan sonra ayılıp aklım başıma geldi ise, kendimi Nif Dağı eteklerinin ormanlığı arasında bir kulübe içinde buldum ve iki zeybek ellerinde yağlık ile iki tarafıma oturmuşlar, yüzümün terini siliyor idi. Ben bunların yüzünü gördüm ise, tüylerim ürperip, yönümü öte tarafa çevirdim ise, bunlar «Korkma kokona sana ziyanımız yoktur, senin uğrunda on beş kadar can telef oldu, biz Atala çay kenarındaki zeybeklerdeniz, o arkadaşınız senin için İstanbul'da bir beyzade kızıdır demiş olduğundan, dördümüz arkanıza düştük ve ikimiz Horozköy'ün alt tarafında telef oldu ve arkadaşın dahi omuzundan vurularak, Manisa semtine firar eyledi. Şimdi biz Nif Dağı'ndayız, keder etme biraz eyileştiğin anda seni Edremit tariki ile yalı kenarına indiririz ve gemi bularak İstanbul'a aşırır, pederine teslim ederiz» dediler ise, bana şu desiseyi kendilerinin tarif ettiğine pek memnun olup, artık bunları bir takım vâhi (boş) vadler ile Akdeniz'e Kaptan, Mısır'a Sultan ettim ne yaparsın çaydan geçinceye değin işinin çıkarına göre bazı Endirlikli, bazı Talaslı olmalı ve şeytana da dayı demeli.

Onda onbeş gün kadar eylendik, doğrusunu söylemek lâzım gelir ise, ırzca hiçbir muhalefette bulunmadılar, çünkü «Hâlâ kızım ve bir beyzadenin vahide kerimesiyim ve eğerçi beni İstanbul'a götürüp lekesiz babama teslim ederseniz sizi ihya eder» dediğimden, pek hürmet ederler idi.

Nihayet, bana da zeybek urubası giydirerek, belime bir çift âlâ piştov ve bir karış kulaklı Teke Bıçağı verdiler ve başıma bir sivri külah ve ayağıma bir karış boyunda menevrek (kıl şalvar) ve ayaklarıma çaruhla tozluk ve belime palaska takarak, bir şatır zeybek oldum ki vasfedemem.

Ondan aşağı indik ve dağdan bayırdan ve dereden tepeden ihtiyat ile geçerek, üç günden sonra Edremit dağına ulaştık ve bir gece arkadaşlarım uyurken ikisini de birden telef edecek oldum, ancak silâh ateş almaz ise, yahut ikisini de birden telef edemez isem halim ne olacak idi, velâ ikisini de telef etmiş

olsam yol iz tanımam, elbette yine bir uğursuz eline geçecek idim, hiç olmaz ise bunlar beni İstanbul'a götürmekliğe niyet etmişler idi, bunlardan daha âlâ bekçi bulabilir mi idim? Hasılı bu niyetten de dur oldum.

Ferdası günü yalı kenarına indik. Ve gemi gözetir iken, meğer Akçalı Keloğlanın refikleri üç kola dağılıp her taraftan üzerlerine Kır serdarları[1] sevk olunmuş imiş. Bir fırka kır serdarı o havalilerde cevelan (dolaşmak) etmek üzereyken bizi gelip arkadan bastırdılar ve önümüz deniz olup, firar etmenin ihtimali olmadığından silâhları terk birle teslim olmaya mecbur olduk, benim ise canıma bin minnet bir şeydi.

Ondan kollarımızı arkamıza bağlayarak doğru Karesi [Balıkesir] sancağı mutasarrıfı huzuruna götürdüler.

Onda istintakımıza başlandıkta, keyfiyeti ben olmuşu gibi anlattım ve Atala Ovası'nda kocam sıffatında olan Pelagios'u telef ve malımızı zaptettiklerini ve karındaşım sıffatında görünen Kosti'nin beni çaydan kurtarıp nihayet Manisa pişigâhında beni Kosti'nin elinden alıp, Nif Dağı'na ve ondan Edremit'e getirdiklerini ve Kosti'nin Manisa'ya firar ettiğini anlattım ise, beni valinin haremine kaldırıp, zeybekleri mahpus ettiler ve derhal Manisa'ya bir sai (haberci) çıkarıp tahkik eylediler. Ve sai ile bile Kosti dahi Balıkesir'e geldi ve Akçalı Keloğlanın Nazilli'de bastırılıp ele geçirildiğini ve refiklerinin tar ü mar olduğunu ve Atala Ovası'ndaki zeybeklerin dahi Manisa serdarları eline geçerek eşyalarımızın tamamen bulunduğunu müjde eyledi ise, Cenab-ı Hakka bin teşekkür ederek, ondan Bandırma tariki ile İstanbul'a geldik, o asırda otuz yaşına girmiş idim. Ve zimmetimizde haylice akçe olduğu takdirde, yine Galata'da Yüksek Kaldırım'da vaki hanemize sakin olduk. Ve Kosti'yi deruhde (alıkoyup) edüp, sefa-i hatırla güzar ederken, (geçinirken) bir gün hanemize Çamlıcalı iki kaptan gelerek, «Vay edepsiz fahişe, nihayet biraderimiz kaptan Yani'nin başını yedin de malının da mı üzerine oturmak istersin?» deyü hakkımda hükümete dava ettiler ve öteye beriye seğirttim, ancak her biri sana iltimas edeceğiz deyü mezaklarını (zevk, lezzet) icra ettikten sonra, nihayet beni meydanda bıraktılar ve elimde olanca variyetimi alıp, kocamın biraderle-

---

1 *Kır Serdarları, özellikle küçük kentler arasında düzeni sağlamakla görevliler. Bir çeşit jandarma.*

rine verdiler ve haneden de çıkarıp,[1] beni per-ü perişan ve sefil-ü sergerdan ettiler.

Ve zavallı Kosti'nin de sermayesi olmadığından bir kaptan maiyetinde yazıcı oldu ve başka bir hane kiralayıp oturduk ve Kosti'nin kaptanı da çok defalar gelüp hanemizde misafir olur idi. Ne yaparsın artık açlık sofuluğu bozdurur ve deveyi yardan aşıran bir tutam ottur fehvasınca taayyüş (geçim) kaygısı ile sair gelüp giden kaptanları da hüsn-ü kabul ederken, iş şirazeden çıktı ve «Kaptanessa» (Kaptan karısı) ismi ile şöhret kesbettiğimizden, dostlar çok arttı ve biz yine tüvü tümrüğü düzdük ise de, şu mekruh mesleği hazlandırmadığım takdirde huy olmuş olduğundan terk edemedim ve nihayet kırk yaşına kadem basıp, boyam geçmeye vardığından, artık taayyüşsüz keskin zamparanın encamı pezevenk ve köçeğin encamı soytarı olduğu misilli ben de keskin fahişe olduğum takdirde encam çaçalıkta karar kıldım ve bu yolda neler görüp geçirdiğimi dahi nakl etmek lâzım gelse, tamam bir kitap olur, lâkin tövbeler olsun ve bu mesleği Allahım düşmanım başına vermesin» dedi.

İşte, erbab-ı mütalâanın şu tövbekâr çaçaların ve fahişelerin hikâyatından anlayabildiklerine göre, doğru yoldan sapıp edebiyatın mugayiri ve insaniyetin muzırı hareketlere sülûk eylemelerine birer esas ve sebep var ise de, bu sebeplerin def-i izalesine dikkat ve devam olundukta, önü alınmak pek kolaydır, dünyada merama dağlar dayanmaz, biz İstanbul'un kirahanelerinin lağv-ü iptalini niyet eyledik ise, acep niceler bizi istihza edüp, zevklendiler, lâkin biz Allahın keremi ile şu efkâr-ı hayriyeden (hayırlı düşüncelerden) dur olmayup, az va-

---

1 *Evvelki hukukumuza göre, rık (kölelik), katil, din ayrılığı ve dâr (tabiiyyet) ayrılığı, mirasa ve intikale mani olan sebeplerdir. Kadının kayınbiraderleri, bunlardan birine dayanarak dava açmış olabilirler. Kadın: '... nihayet biraderimiz Kaptan Yani'nin başını yedin de malının da mı üzerine oturmak istersin? deyü hakkımda hükümete dava ettiler... Elimde olanca variyetimi alıp kocamın biraderlerine verdiler ve haneden de çıkarıp beni per-ü perişan ve sefil-ü sergerdan ettiler' dediğine göre; kayınbiraderleri kadın aleyhine katil sebebiyle dava açarak onu miras ve intikalden mahrum etmiş, ayrıca ceza olarak diyet de istemiş görünmektedirler.*

kit zarfında ötesinden berü gelmekle, vatanımıza öyle bir hizmet ettik ki, kadr ü kıymetine bahalar biçilmez ve bilen bilir. Velâ bilmesinler «Et iyiliği at denize, balık bilmez ise Hâlik bilir» tefhimince, varsın Allah bilsin.

Şu hizmetimizin derecesini bir kimesne anlamak murad eder ise, fahişelerin yüzünden halk arasında zuhur eden türlü ve türlü fenalıkları hesap etmelidir. Kirahanelerde namusun çak ve fuzuli yere akçenin sarf olması ve vücudu insana ârız olan mazarratı (zarar) ve yar ile ağyar (dost ve düşman) rast oldukta yek diğeri cerh ve bazı telef eylemesi şöyle dursun, ya her gün ömrünü küta edici (kısaltıcı) ilel-i muhtelifeye (çeşitli illetlere) uğrayanlara ne diyelim?

İşte, bu sebepten illete uğramadık kimse nadirattan kalmış ve niceleri de gafilen familyalarına vererek beynen-nas (halk arasında) şu illet «kibar illeti» ünvanı almış ve niceleri namuslanarak, lâyıklı hekimlere ifade-i hal edemediklerinden, bazı orman hekimlerine ve berberlere iltica eylemişler ve onlar dahi civalı ve zehirli haplar ve türlü muzır mualece verdiklerinden, kiminin ağzında dişleri kalmamış, kiminin erkekliği hazf olup, (yok olma) insan kılığından çıkmış, kimi vecaya (acıya) dayanamayıp genç kemalde (yaşta) ahrete intikal eylemiş. Ve kâffe-i eczahaneler sair mualecatı bertaraf ederek, bu misilli «kibar illetleri» hapları ile meşgul olmaya başlamışlar, artık berber dükkânlarını ber taraf edelim. Onlar ki insan kanaresi (mezbaha) heyetini kesb etmişler idi.

Bu yoldan gelen illetlere sifilitik yani firengi tabir ederler ki, bundan 420 sene mukaddem İspanyalı Hristoforos Kolombos bir takım donanma ile Amerika'yı bulmaya gittiğinde, başında bulunan asker sefahata düşerek, Amerika'dan getirdiler. Ve İspanya'dan Fransa'ya ve ondan dünyanın sair beldelerine sirayet eyledi. Ve bu makule illetler başlıca Fransa'da ziyade ilerlemiş ve âleme mahsus olduğundan Mala França (it. Fransız hastalığı) yani Firenk illeti tabir ettiler. Lâkin Allah düşman başına vermesin! Ve cahil orman hekimlerinden ve haplar tertip eden insan cellâdı bazı berberlerden de esirgesin! Şu illetin çaresi bulununcaya değin acep kaç bin canlar yüz bin veca ve ağrı ve sızı ile acelsiz (ecelsiz) öldüler!

Dünyada tedavisiz illetler yoktur, derdi veren Allah dermanı da vermiş ama, çaresini bulup tedavisine devam ve dikkatlı regula (düzen) ile selamet köşesine say-ü gayret etmeli.

Gûya, Evropa'da kirahaneler ve fahişeler yok mu? Belki

buralardan daha ziyade çoktur, ama buralar gibi illet yoktur, niçin?

Evvelâ illetini gizleyen fahişe hükümet tarafından şediden (şiddetle) tedip olunur, (cezalandırılır) saniyen illetli fahişe bulunan kirahane sahibi tecrîm olduktan katt-ı nazar, (cezaya çarptırılması bir yana) kirahanesi kapatılır, salisen beher kirahanenin birer layıklı hekimi olup, yevmiye kızlara bakar ve bazı erkeklere vizite eder hekimli kirahaneler de vardır.

İşte, bu tarikle illetin iptida-i zuhurunda (ilk görünüşünde) önünü almakla ibadullah ilel-i mekruhadan (iğrenç illetlerden) salim olur. Buralarca dahi şu kirahanelerin müstakillen kapatılması ve fahişelerin def-ü izalesi mümkünsüz ise, bari ibadullahın (Tanrı kulları) selâmeti için hükümet bu tertiplerin icrasında bulunmalıdır.

Evropa'yı bedeviyetten çıkarıp, medeniyete duçar eden ilimdir, o iki müşkül vakitlerde[1] Anadolu'dan Evropa canibine iltica eden Yunan hükema (bilgeler) ve ulemâsının (bilginler) himmeti ile neşr olundu (yayıldı). Ve perişaniyetten çıkarıp, ihya eden şirket usulüdür [sineterizmos].

İşte, bu ikisi dünyada en elzem olan şeylerdir, yani ilm ve şirket dünyada en cesim (büyük) işler şirketler marifeti ile mevki-i icraya konulabilir, şirketin padişahlar kadar kuvveti olup, onların icraya kudretleri olmadığı şeyleri şirketler suhulet (kolaylık) ile icra ederler. Şirket insanda tabiîdir, şirketsiz ne bir familyanın, ne bir kariyenin, ne bir kasaba ve şehirin, ne de bir hükümetin devamının ihtimali vardır, şirketi evvel emirde Hakk Tealâ ve tekaddes Hazretleri hilkat-i cihanın iptidasında tebrik eylemiş, şöyle ki «Âdem yalnız olamayacak, ona bir de eş halk edelim» deyüp, eyeği (kaburga) kemiklerinden hazret-i Eva'yı eş halketmiş, ki er ile dişehli bu da bir nevi şirket demektir. Yalnız elin şamatası çıkmaz tefhimince, daima insan insana muhtaçtır, köylerin ve şehir ve kasabaların bir mahalle tecemmü edip (toplanıp) da sakin olmaları da şirkettir.

Büyücek işleri icraya bir âdemin sermayesi kifayet etmediği takdirde, beş on âdem sermayelerini mukavele tahtında birleştirip, icrası ile müşerref olurlar. Evropa'nın en cesim

---

1 Güç durumlardan biri, Bizans'ın, Haçlılar'ca (1204), öbürü de Türklerce (1453) alınışı olacak.

timuryolları ve vapor kumpanyaları ve telegrafları ve en meşhur fabrikaları şirketler teşkili ile husule gelmişlerdir.

Fukaralar fukaraperver (yardım sevenler) şirketle barınabilirler ve küçük tacirler az sermaye ile büyük şirkete ithal olunarak tedric tedric (derece derece) sermayedar olurlar. Ve hasta ve sailler (dilenciler) şirket marifeti ile barınırlar, hasıl-ı kelâm en büyük iyilikler şirketten hasıl olabilirler.

Eğerçi usul-i şirket olmamış olsa idi, bizim İstanbul'dan fahişeleri kaldırmamızın ve kirahaneleri iptal eylememizin ihtimali olabilir mi idi? Biz bu efkâra kalkıştık ise, cümle bize güldüler idi, ama mevki-i icraya konulduğunu aynen gördüler ise mahçup oldular ve şirketin keramet ve muhassenatını anladılar.

İşte, Allah'ın himmeti ile uhuvvet (kardeşlik) sayesinde ahlâk-ı insaniyenin harabiyetini badi olan fahişe haneleri iptal edebilip, şu meraktan hali oldum ise, başladım yine işimle meşgul olmaya ve arasıra düşen işleri hakkaniyet üzere tesviye ederek, alnım teri ile geçinmeye.

BİRİNCİ CİLT HATM OLDU

Ταμασάϊ Δȣνγιὰ

ΒΕ

ΔΖΕΦΑΚΙΑΡ–ΟΥ ΔΖΕΦΑΚΕΣ

ΔΖΙΛΔΙ ΣΑΝΙ.



ΚΟΥΛΑΔΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΟΣ ΜΙΣΑΗΛΙΔΗΣΔΕΝ
τεελὶφ ὸλ῾ηναράκ, κενδοὺ ματπαασηνδὲ
τὰπὶ ὸλ῾ηνμήὸδηρ.
ΙΣΤΑΝΠΟΛΔΑ
1872

TEMAŞA-İ DÜNYA
VE
CEFAKÂR U CEFAKEŞ

Cild-i Sani

Kulalı Evangelinos Misailidis'den telif
olunarak, kendi matbaasında
tab olunmuştur.

İSTANBOLDA
1872

Her hangi kitapta matbaamızın mühri bulunmaz ise, sahte yahut mesruk (çalınmış) demek olacağından, nizamen ve kanunen aleyhinde dava ve kitabı zapt edeceğiz.

Temaşa-i Dünyanın işbu ikinci cildi tarafı-ı müelliften Kayseri'nin Endirlik karyesi hanedan-ı kadiminden (eski hanedanından) İzmir'de mukim rağbetli (herkesce beğenilen bay) sior ANDREAS KONSTANTİNİDİS Cenapları nam-ı namilerine tenmik olunmuştur (yazılmıştır).

İtibarlı rağbetli Kir Andrea Konstantinidis cenapları.

Yiğirmi seneden berü miyanemizde (aramızda) cereyan eden meyl-ü muhabbet ve Anatoli Gazetasının Anatoli tenviri (aydınlatması) hakkında serzede-i zuhurundan (çıkışından) berü feyzine sarf-ı nakdine-i himmet buyurduğunuz (değerli çabalarla yaptığınız) muavenet (yardım) ism-i şerifinizin (şerefli adınızın) yad olması (anılması) için işbu Temaşa-i Dünya'nın ikinci cildini namı nami-i âlilerinize tenmik etmekliğe bu dostunuzu mefruz eylemiş olmağ ile (ona boyun borcu kılmış olmakla) muhabbetimizin devamına delâlet-i kaviye (güçlü kanıt) olmak üzere hüsn-ü kabulü müsterca-i acizanemdir.

İstanbul, 1872 Martios

Anatoli Gazetası müellifi
Evangelinos Misailidis Kulalı.

TEMAŞA-İ DÜNYA
VE
CEFAKÂR U CEFAKEŞ

CİLD-İ SANİ

BAB-I EVVEL

Hak yerde kalmaz

Bundan evvelki cildin nihâyetinde mesleğim avukatlıkla meşgul olmaya başlamış idim, demiş idim.

Avukatlık sanatı tâ ileride vasf eylediğime göre bir acaip sanattır ki, ehli, iki ağızlı kılınç gibi istediği yanını istimal edebilir, halbuki hakkaniyeti tanır avukat daima haksızlıktan mücanebet edüp (sakınıp), hakka iltimas etmesi lâzımdır, ancak asrımız fena olup hakkına razı avukat nadirattan bulunduğundan, beher âdem az ve çok şu ilmi tahsil etmelidir, değil haksızlık etmek, illa haksızdan kendisini vikaye etmek (korumak) için. «Dinsizin hakkından imansız gelir» deyü meşhur bir söz vardır, her kim ki haksızlık ediyor idüği (olduğu) anlaşılır ise, bunu icra etmek için bir takım desiseye de iltica (sığınmak) etmek caizdir ki o da bu vesile ile ıslah-ı nefs ola.

Alemdir bu, beş parmak bir değildir, kimi cehaletle, kimi sefaletle, kimi cebr ile fena olurlar, vakıa her kötünün zulmü kendisine olup, her koyun bacağından asılır denilir ise de, kokusu da âleme sirayet eder tefhimince bir kötünün yedi ev

komşuya ziyanı derkâr (belli) idüğünden, herkes kudretine göre şu fenalıkların önünü alarak, halkı ahlâkiyete teşvik ü tahrik etmeye borçludur.

İstanbul'da ahlakiyete muzır olan yalnız fahişeler mi idi? Daha nice fenalıklar var ki, dil ile tabir ve kalem ile tahrir olunamaz. Meselâ Üsküdar'da bir vakit bir gece usta Yorgi'nin zevcesi Aspasia'nın validesinin hanesinde erbab-ı mütalaanın (okuyanların) malûmleri olduğu üzere onbeş bin kuruş paramı alarak, elime de bir çocuk tutuşturdular idi, işte, bu da bir nev (çeşit) dolandırıcılık ve batakçılık olup, âlem arasında bu bir uyuzluk demek idüğünden, bunun da kökünden kesilmesi iktiza-i halden (durumun gereği) idi. Doğrusu ol vakit şu maddeye pek çok hiddetlendim ve icra (ortaya koymak) etmeye niyet ettim ise de, ârıma (utanca) boğulduğumdan, çıkmasın nasipten deyüp, sesimi çıkarmayarak yutmuş idim. Ama daima hatırımdan çıkmayıp, bir münasip vakit bulduktа mücerret (tek) niyetim icra etmek idi. Bak tuhafa ki, vakit geçerek iktiza-i maslahat (görev gereği) güyeğüsü olacak Niğde'li usta Yorgi ile dost olduk ve kayın validesini icraya kalkışsam, usta Yorgi duyacak ve kayın validesinin, zevcesi Aspasia'yı alet edindiği anlaşılacak ve belki bu madde sebep olup da yek diğerinden ayrılacaklar, bu da zamirime (vicdanıma) elvermiyor idi. Ancak, iki kötülüğün ehvenini tercih eylemek farz idüğünden ve eğerçi Aspasia dahi anası tarzı (gibi) ahlâkı bozuk hatun ise, ayrılması usta Yorgi hakkında hayırlı olacağından, bu edepsiz karıyı icra etmeye niyet kurdum. Hattâ usta Yorgi'nin Niğde'de evli olup, üç evlâdı ile ayali (karısı) olduğunu ve usta Yorgi'ye de Aspasia'yı bir desise ile yüklettiğini işitmiş idim. Ve hattâ hakkaniyet babında (konusunda) dostun ve ahubba (ahbaplar) ve karındaşın hatırına kulak asmayıp, hakkaniyet tarzı tercih olunmalıdır. İşte, bunu icraya bir yol düşünmeli, «Su uyur düşman uyumaz» derler, ben bu meraka kul oldum ise, başladım gece gündüz yol düşünmeye, nihayet buldum.

Şöyle ki, bir pazar günü Tophane'den iki çifte bir kayığa binerek sabahleyin soluğu Üsküdar Yenimahallesinde[1] aldım ve ekklisiade ibadetimi edüp, bademа (sonra) kelisanın sinodikosuna (toplantı yeri) gittim ve o asırda meşhur avukatlar-

---

1 *Yenimahalle, bugünkü Muratreis ve Pazarbaşı mahallelerinin bulunduğu bölgeydi.*

dan biri olduğumdan, çorbacılar kıyam (ayağa kalktılar) ve ziyadesi ile ikrâm eylediler ve gelmemden murat ne idüğünü sual ederek, can veledi etmek (evlât etmek) üzere anasız babasız bir öksüz çocuk aramaya geldiğimi işittiler ise, ziyadesi ile memnun mesrur olup, «Evvet, seni Allah gönderdi, bizim de bu kıbalden beş yaşında bir çocuğumuz var, bunda Vank'ın Bağı'nda Cibali'li Aspasia'nın validesi çaça (bayan) Kiriakula marifeti ile büyütmekteyiz ve hattâ beş senedir beher mah yüz ellişer kuruş nafaka veriyoruz, bunu size hibe ederiz, hem şamdan temizlenir hem pilaf yağlanır iki uçlu bir iyilik olur» dediler. Ben onda bu pireyi kulaklarına koyup, teşekkür ederek ve «Gelen pazar günü yine gelirim hazır bulayım» diyerek kalktım işime geldim. Karamanın koyunu, sonra çıkar oyunu.

Üsküdar çorbacıları benden sonra derhal kandilapti'yi (zangoç) gönderip, çaça Kiriakula'yı celp ve çocuğu sual etmişler, o dahi «Pek âlâdır ve inşallah yakinen mektebe de vereceğim, fakat geçen aylık verilmedi, rica ederim, bu aylık ile ikisini birlikte verin» deyü rica eylemesinin üzerinde, «Artık hacet kalmadı, çocuğu teslim eyle, zira büyük bir zata can veledi edeceğiz» dedikleri anda, Çaça Kiriakula'nın lehçesi bozulup, dizbağları çözülerek oraya yığılakalmış, çorbacılar ise, fakirliği sebebe zayi edeceği maaş için kederlendi kıyası ile tesella etmeye başlayıp, «Keder etme Çaça Kiriakula, yarın Allah bir piç çocuk daha verir de, onu da sana veririz ve yine aylığını kesmeyiz» demişler ve kandilapti ile bile hanesine göndermişler ise de, «Çocuk nerede?» O ise beş senedir benim hanemde idi ve paramanam (dadım) ve asıl kendi anası olan Sultaniça'dan terbiye olunmakta ve benden ilim tahsil etmekte idi ve Sultaniça'yı valide bellediği misilli beni de babası kıyas eder idi.

Kandilapti gidip çocuksuz geri gelmiş ise, çorbacılar işkilenip, derhal yaka paça Çaça Kiriakula'yı oraya getirtmişler ama insan kılığından çıkmış ve lisanını şaşırıp ne dediğini bilmez olmuş. İstintak, istintak, nihayet lakırdıya sıkılıp, bir gece sokak kapısına çıktı idi, nâbedid (kayıp) oldu, var ise Yahudiler çalıp hamursuza kattılar deyü desiseye kalkışmış ise, «Be edepsiz karı, Yahudiler hakkında bu bir vahi (boş) iftiradır, bunu cahillerden başka kimse kabul eylemez, hamursuz eğerçi Tevrat-ı Şerif'te buyurduğu gibi olmak lâzım gelür ise, değil insan kanı, illâ üzerine toz düşse caiz değildir ve yuğuran kadın ziyade temiz ve her illelden (hastalık) beri (uzak)

olmalıdır, tamam, körün aradığı bir deynek tarzı, şu bahaneyi iyi buldun, halbuki bunu ispat edebilir misin?» Hık mık, taştan sada (ses) gelir karıdan gelmez. «Öldü ise niçin vaktinde haber vermedin, mezarı kande, demek ki ham tamahından naşi (dolayı) fuzuli maaş almak için çocuğu telef eyledin, gidi Allahın zalimesi» deyüp, nihayet karıyı ondan kaldırarak, zaptiyeye teslim birle Bab-ı Zaptiye'ye göndermişler ve hakkında otuz üç bin kuruş kan diyeti ve beş sene fuzuli yere yüz ellişer kuruş aldığı maaştan dolayı 9.000, ki ceman 42.000 kuruş için dava ve on beş sene küreğe vaz olunmasını istida eylemişler.

Bir de ferdası günü sabahleyin erkenden güyeğüsi olacak usta Yorgi dostumuz yazıhaneme gelip, ayağıma kapandı. «Aman sinyor Favini, Allah aşkına olsun, kayınvalidemi kan davası ile mahpese ilka etmişler, (atmışlar), ocağına düştüm, bunun bir çaresi, zira kızı Aspasia dahi bu gece sabahadek uyumadı, beni dilgir etti, (sıktı) aman şunun bir çaresi» deyüp maddeyi anlattı, onu ise ben sebep vermiş idim ve usta Yorgi'nin hiçbir şeyden haberi yok idi.

Ben artık mahsus bir müddet düşünüp, «Ee usta Yorgi, her derdin dermanı bulunur, her iş biter, fakat kösenin sakalına çare bulunmaz, ama bu maddenin ucunda kan davası var, teşennüç olmuş (sarpa sarmış) nasıl edelim? Ve hatta külli masarif de gider» dedim ise, «Kayınvalidem kürekten kurtulsun, ben elli bin kuruş veririm» dedi ise, «Hayde keder eyleme, her halde çaresini bulurum, fakat kayınvalideni kefalet tahtında (altında) çıkarıp, hanene getirmelisin ve zevcen Aspasia ile bile ikisini ben istintak etmeliyim ve keyfiyeti gereği gibi tahkik eyledikten sonra, ona göre yol öğretmeliyim» cevabını verdiğimde, müteselli olarak gitti. Bu çocuk ölmedi, zayidir (kayıptır), arayacağız deyü bir hafta için kendi kefil olup, almış evine götürmüş. Ve o gece gelip, beni hanesine davet eyledi. Ve gördüm ki, Aspasia o Aspasia'dır ve validesi de o cadıdır. Kocakarı beni tanıyamadı, fakat Aspasia gördükte beni tanıdı ise de, değil Üsküdar fıkrasından dolayı, illa Galatalı Annika'yı hanelerinden çıkarmak üzere gittiğimde, beni Maltalı hırsız kıyası ile Yeniçerilere teslim eylediği fıkradan dolayı bilmiş oldu.

O hareketi için mahçuplanarak, geldi elime yapıştı, «Af buyurun, Mösyö Favini, ol vakit kusur ettim, lâkin mal canın

yongasıdır, şüpheye zahip olarak yapmış idim, doğrusu İstanbul'da kibar kıyafetinde çapkınların çok olduğu misilli bu makuleden hırsızlar da çoktur» deyüp validesinin selâmeti için rica eyledi. Ben dahi «Keder etme kokona Aspasia, çaresi bulunur, fakat filvaki (gerçekte) kibar kıyafetinde çapkın çoktur ve Allah seni kibar çapkından esirgesin, ancak hatunlar arasında da bazı ehl-i ırz kıyafetinde fahişeler de eksik değil, Allah şerlerinden esirgesin, bilfarz sizin valideniz bir ehl-i ırz ve kendi halinde hatuna benzer de, kim bilir iç yüzünü? Niceler var ki aziz görünürler, ama elleri göğüste, şeytandırlar. Şimdi valideniz hakkında kan davası oluyor, hak hiçbir vakitte yerde kalmaz, elbette bir haksızlık etmiş olmalı ki, bu rencideyi çekiyor. Allah sabreder, ama unutmaz ve eğerçi filvaki çocuğu telef ettiniz ise, kanı hakkınızda davacıdır, hak yerini bulacak, nafile çalışmayın, doğrusunu söyleyin, Allah kerimdir çaresini buluruz, ne ettiniz çocuğu, telef mi ettiniz?» dedim ise, «Estağfurullah! Allah göstermesin ki lekesiz kana girelim, fakat bir gün ansızdan nâbedid oldu (kayboldu), çaldılar mı, kuyuya mı düştü, ne oldu bilmeyiz» dediler. «Eee, bunu kabul edemem, doğru söyleyin, kim bilir belki birine sattınız, dünyada olmaz şey olmaz, ben bilirim ki bir vakit Üsküdar'da bir ecnebi âdemi geceleyin desise ile hanelerine sokarak ve güya kocamızdır diyerek taam edip (yemek yiyip) yatacakları vakit komşu evinden bir davetçi zuhur ettikte, hemen gecelik urubası üzerine bir kürk atarak ve eline bir çocuk vererek, bir de sokak kapusundan çıkar çıkmaz zavallı herifi sokakta bırakmışlar ve on beş bin kuruş kadar da parasını almışlar, bilmem sahih mi, gayri sahih mi, sakın böyle bir şey olmasın» dedim ise, anası kızına, kızı anasına nim nigâh edüp (şöyle bir bakıp), sükût eylediler, ama lehçeleri bozuldu ve mustantik (sorgu yargıcı) huzurunda olsalar idi, yakayı ele verecekler idi. Ben bunları sual ederken, usta Yorgi hazır olmayıp, diğer odada gözediyor idi.

«Söyleseniz ya, sükût ikrardan sayılır, yoksa böyle bir hal mi oldu, benden çekinmeyin, ikrar edin ki çaresine bakalım ve çocuğu bulalım» dedim ise, Çaça Kiriakula ağlayarak, «Ah! çektiğim günahım belâsıdır, böyle bir şey oldu idi ve Aspasia'yı dahi alet etmiş idim» deyü ikrar eyledi.

«Bu âdemi görseniz tanır mısınız?» dedim. «Hayır, bir misafir idi, parası var deyü işittik, tamah ettik, bir saatlığına hanemize aldık, rüya gibi geldi geçti, Aah! şu âdem, kabil olsa

da bulunsa ve aflık talebederek, on beş bin kuruşun yerine otuz bin de kuruş versem ve çocuk da bulunsa da değerini Spitalyaya (hastahaneye) verüp yakamı kurtarsam» dedi ise, ben artık dayanamayıp, «Keder etmeyin işte, o âdem ben idim ve çocuk benim nezdimde sağdır, fakat seni terbiye ve ıslah-ı nefs etmem için bu davayı ben çıkardım meydana» der demez, gerek mahçuplandıklarından say, gerek ferahlarından, ikisi birden yere düşüp bayıldılar. Ben artık pusulayı şaşırıp usta Yorgi'ye ün ettim.

Usta Yorgi derhal olduğumuz odaya gelip bunları bu halde gördü ise, taaccüp edip (şaşırıp), Galvanizm-ya Mesmerizm (manyetizma)[1] usulü ile uyuttum zan eyledi. Ben keyfiyeti başka surette anlatıp, mütecessiren (üzüntüden) bayıldıklarını bildirdim ise, rakip ölsün de ne yüzden ölür ise ölsün tefhimince, bir takım mualece ile tedavilerine devam edüp, nihayet uyandırdık, ama ikisi de yüzüme bakmaya cesaret edemeyüp, elleri ile yüzlerini kapattılar.

Usta Yorgi bir şey anlayamayıp, «Canım Sinyor Aleko, bu ne keyfiyettir?» deyü sual eyledi ise, «Ne olacak, vakti ile bu çocuğu on beş bin kuruşa bir âdeme satmışlar. O âdemi bulup iki kat bedelini vererek kandırmalı ve çocuğu Üsküdar kelisasına teslim etmeli ve spitalyaya da vad olunan akçeyi vermeli» deyişin, Çaça Kiriakula keseye davranıp, Selimiye sikkesi olarak 30.000 kuruş çocuğun geri alınması için ve on bin kuruş da spitalyaya verilmek üzere ceman (toplam olarak) 40.000 kuruş teslim eyledi. Artık iş o âdemin bulunmasına kaldı, onu ki Çaça Kiriakula ve kerimesi Aspasia ben olduğumu tanırlar idi, fakat usta Yorgi'nin bir şeyden haberi yok idi.

Ben o âdemi bulmaklığı ve çocuğu alıp getirmekliği vad ederek, ondan haneme geldim ve validesi Sultaniça'ya keyfiyeti anlatarak ve ne yolda hareket edeceğini tarif ederek ve çocuğu da bizi aslaca tanımaz gibi hareket eylemesini kulavuzlayarak, hepimiz birlikte aldık Cibali'ye gittik, çocuğudur bunlar gördü ise, sarılıp öperek okşayarak bir çok ikrâm eylediler ve ondan cümlemiz birlikte Üsküdar'a geçtik ve evvel emirde Çaça Kiriakula'yı çocukla Sinodiko'ya (din kurulu) gönderip, çocuğu teslim ettirdim ve akabinde (hemen sonra) ben

---

1 *Galvanizm: Elektroterapinin ilk kullanılışındaki adı. Mesmerizm: Tıpta bir çeşit manyetizma (F. A. Mesmer, 1733 - 1800).*

varıp, çocuğu deruhde ederek (üstlenerek) spitalyaya gönderilmek üzere onbin kuruş bıraktım ve memnun oldular ise de, «Bu nasıl hikmettir biz de şaştık» deyü sual eylediler, ama ben «Üzümünü yeyin de bağını sual etmeyin, her ne olmuş ise olmuş, murad çocuğun bulunması değil mi idi? İşte bulundu» deyü tatlıya bağlayıp, ondan kalktık, yine cümlemiz birlikte İstanbul'a geldik. Ve usta Yorgi kefaletten çıktı, iş bitti ve çocuğu yine biz deruhde eyledik.

Fakat Üsküdar'dan bu tarafa geleceğimiz anda, iskele başında bir tuhaf hengâmeye rast olduk ki, Anadolulu'ların ne raddelerde mağrur ve iddiacı olduklarına delâlettir, şöyle ki:

Bir Anadolulu yanı sıra bir merkep ile vatanından bera-i ahz-u ita (alışveriş yapmak için) İstanbul'a gelmek üzere Üsküdar'a muvaselet eylemiş (varmış) ve bu tarafa geçmek üzere bir pazar kayığına girecek olup, «Ne istersin?» deyü sual eyledi, kayıkçı Trabzon Sancağından Rizeli olup, «Yiğirmi para sen, yiğirmi para da eşşek, ceman bir kuruş isterim» dedi. Anadolulu bu cevaba hiddetlenip, «Kayıkçı, beni eşşekten ayırt eyle, mani (engel) değil, kırk para vereyim otuzu benim için ve onu merkep için» dedi ise de, kayıkçı iskât (kanmaz, susmaz) olmaz, odunum odunum fehvasınca, «Hayır, çorbacı ben başka şey bilmem, yiğirmi para senin için, yiğirmi para merkep için, kırk paracığını alır öte yüze geçiririm, istemezsen hayde bakalım dah de eşşeğine!» deyüp lakırdıyı bitirdikte, Anadolulu bu hakarete ziyade gücenip, eşek ile âdemin farkı olmayan böyle bir beldede ne işim var deyüp, yine vatanına avdet eyledi. Doğrusunu da söylemek lâzım gelir ise, kayıkçının hareketi de «Odunum» faslından aşağı kalmız idi.

Vakti ile bir âdem bir mahalden diğer mahalle gitmek üzere bir at kiralamış ise de, esna-i rahde (yolda) atın ayakları tutulup yürümeye mecali (gücü) olmadığından, onda şehire odun taşıyan odunculardan birine rast olmağ ile, «Yahu! Beni şehire götürür müsün ve ne kira istersin?» deyü sual eylemiş, o dahi «Hayvanlarım odun yüklüdür» deyü razı olmamış ise, «Canım, odunun ne edecek ise yık buraya, ben sana bedelinden fazla on kuruş daha veririm» demesinin üzerine, «Pek güzel ama benim odun ne olacak?» «Ne olacağı kaldı mı? İşte sana bedelini veriyorum, ki satmış olacaksın ve on kuruş da fazla veriyorum.» «Hayır, hayır, ben odunumdan vaz geçemem» deyüp de yola revan olması vardır.

Dünyada böyle zevzekler çoktur ve o derece ki babalarından miras kalmış olan eşeklikten de vaz geçmezler, bu pek tuhaf fıkradır.

Anadolu'nun bazı beldelerinde hayvan damına eşşeklik tabir ederler. Vakti ile bir âdem vefat edüp dört evlât ile haylice emlâk ve eşya bırakmış olmağ ile, tereke tahriri (yazma) zımnında müvella (görevli) celp ederek, malları bölüşür iken, sıra eşşekliğe geldikte, büyük oğlan asayı dikip, «Ben kebir veledim (büyük evlâdım) babamdan miras kalmış olan eşşekliği kimseye vermem» demesinin üzerinde, küçük oğlan «Ben sagir (küçük) veledim, ancak eşşeklik bana düşer» deyü iddiaya kalkışmış ise de, başka türlü çaresi bulunmayacağından eşşekliği dört karındaşa taksim etmiştir. Bu da, taşçı Abdullah ustanın ıstılahına (lakırdısına) mümasildir (eşittir).

Vakti ile Unkapanı'nda âlâ kenef taşları yapar usta Abdullah isminde bir taşçı var idi ki, artık kenef (helâ) taşı yapmak ona mahsus idi, bu zat safderun bir adamcağız olduğundan, kenef taşı yapmak Abdullah'a mahsustur diyecek iken, bir müşteri zuhur ettiğinde, «Haaa! kenef taşı mı almaya geldin?» Adam, kenef demek Abdullah demektir deyü kesb-i fahriyet eder idi.

Bu misilli şeyler sözünü vezn etmemekten (tartmamaktan) neşet eder (doğar), efkârı fena değil ise de, dikkatsizlik çıkar, meselâ bir Hıristiyan ile iki Ermeni lâfzını istimal ederler, gûya Ermeni Hıristiyan değil idi gibi, bu da İslâmların sözüm yabana bir gâvur geldi ve «Anne Anne gâvur da insana benzer» imiş lafzına mümasildir.

Nihayet, o asırda henüz İstanbul'da vaporlar[1] bulunmadığından Üsküdar'ın Büyük iskelesinden bir pazar kayığına süvar olarak (binerek), cümlemiz birlikte Eminönü'ne çıktık ve familyaları (kadınları) bizim eve gönderip, yalı kenarında bir kahveye oturduk ve Üsküdar kayıklarından çıkan yolcuları seyir ederken, yanı sıra onar onbeşer yaşında iki tıfıl oğlan ve sekiz yaşında nurani bir kızcağız ile yiğirmi beş sininde (yaşında) Anadolulu epeyice güzelce bir hatun gördük ise, elbiseleri benim dikkatimi celp edip, «Usta Yorgi, acaip, Ana-

---

1 *Vapur: İlk vapur, o zamanki adıyla Buğ (buhar) Gemisi, 1828'de padişaha ayrılmıştı. 1844'te iki yolcu vapuru, 1851'de Vükelâ vapuru, 1854'te Şirket-i Hayriye vapurları çalışmaya başlıyor.*

dolulu hatunlar hâlâ bu kıyafette midir, hele bak şu hatun ile çocuklara ve dikkat eyle şu hatun sana çok kederli ve dalgın görünmüyor mu?» demeye kalmadı, Usta Yorgi'nin lehçesi bozuldu ve ayak üzerinde durmaya mecali kalmayıp, oraya yığılakaldı.

Bereket versin, İstanbul'da ayakta su satıcı her saat beher mahalde eksik olmadığından, anide ondan geçen sucudan bir kadeh su alarak yüzüne serptim, bir miktar aklı başına gelişin, ne olduğunu sual ettim.

«Ah nasıl anlatayım Mösyö Aleko, bu hatun ve çocuklar benimdir, sekiz senedir vatanım Niğde'ye gitmedim. Nihayet, karımın sabra tahammülü kalmayup, beni aramaya gelmiş, şimdi serden mi geçeyim yardan mı?» deyü ağlamaya başladı ise, bana pek dağ-ı derun oldu, çünkü Üsküdarlı Aspasia'yı desise ile usta Yorgi'nin üzerine yüklemişler olup artık çar u nâçar kabul eylemiş. Ve iptidaki karısı Mariam'ın harçlığını ve mektubunu eksik etmemiş ise de, vakt ü saatinde sıla edememiş ve hattâ ikinci zevcesi Aspasia dahi ziyade güzel ve nazenin olduğundan Kerem'in arpa tarlası gibi abayı yakıp, iptidaki karısı Mariam'dan soğumuş. Halbuki, evvel nikâhın hukukunu ne edebilirsin? İşte, bu sebepten usta Yorgi'nin ahvali pek müşkil ve çaparız (çapraz) bir madde idi, şöyle ki bir uçurum dağ kenarında bulunmuş, arkadan arslan kovar, önünden kaplan zuhur eder, alt tarafı deniz, kenarı uçurum, üst tarafı çıkılması mümkünsüz yokuş, onda bulunan bir ağaca sığınmış, pahıl olacak, ağaç üzerinde de bir boz yüğrük ilanı (yılanı) ağzını açmış üzerine hücum eder, hangi tarafa teslim olsun?

Kusur kimde, usta Yorgi'de mi? Yoksa aslını faslını teftiş etmeksizin buna Aspasia'yı yükletende mi? Yoksa umumen millette mi? İğde de var, çokta da var, ipi eğiren forkta da var fehvasınca cümlesinde de var ise de, başlıca kabahat her beldenin nizamsızlığındadır.

Eğerçi Evropa usulünce vakti ile her beldede nüfus defterleri tutulsa ve Vaptistiria[1] tabir olunan şehadetnameler (belgeler) ihdas olunarak, herkes doğduğunda kande (nerde) ve

---

1 *Vaptistiria, vaptistirio (vaftiz olunan yer): Ortodoksların kiliseden aldıkları vaftiz belgesi. (=Vaptistikon) - Pistopiitikon Vaptiseos.*

kimden vaptis olduğu, ne milletten, ne mezhepten olduğu şerh verilse ve evlendiği vakit nikah tahtında olduğu ve zevcesi vefatında dul kaldığı bildirilse ve bir âdem bir beldede evlenmek murad eyledikte Vaptistirionu sual olunsa ve üç pazar aleddevam (üst üste) kelisalarda felanoğlu felan, felan kimesnenin kerimesi felan ile nikâhlanacak, bunların nikâhına mani olacak bir sebep bilen var ise sevabına haber versin deyü nida olunsa, elbette bu kötülüklerin cümlesinin önü alınabilir idi.

İşte, bu misilli Vaptistiria âdet olmadığından yevmiye pek çok fenalıklar zuhur etmektedir. Meselâ, bir İslâm bir beldeye gider de Hıristiyan sıfatında görünerek bir Hıristiyan ile nikâhlanır, yoksa bir vakit Niğde kurbinde (yakınlarında) Fertek kariyesinde zuhur edüp de, gerdek odasında farkına varılarak kovulmadı mı? Yoksa Yunanistan'dan vakti ile bir Yahudi gelerek, İstanbul'da Rum sıffatı ile Hristiyan kızı almadı mı? Ve gerek Anadolu'da ve gerek Rumeli'de çok âdemler biliriz ki vatanlarında evli oldukları halde İstanbul'a gelüp defa evlendiler ve nice muarazaları (çekişme) zuhur etti ve encam ilk nikâhlıları haklı çıkarak ikinci nikâhlıları iki cami arasında kalmış binamaz gibi meydanda kaldılar. Niceler de var ki, İstanbul'un bir ucunda evli oldukları halde, diğer ucunda da evlenmişler, mübarek İstanbullular da güya kızlarını sokakta bulmuş gibi hemen sual etmeksizin, elbette bir köpek bir deriyi sürür diyerek verirler, acep sebep nedir ki, bu derece evlâtlarına kıyarlar? Birinci lânet trahoma (çeyiz) âdeti derece-i ulyayı tecavüz ettiğinden, (en yüksek dereceyi geçtiğinden) ikincisi, geçinceme güçlüğe vardığından, üçüncüsü şu her halde elzem olan Vaptistiria senedlerinin mevki-i icraya (uygulamaya) konulamamasıdır.

Nice fukara familyalarda (ailelerde) ve ekseri orta hallilerde nice nazik ve nazenin ve hasna (güzel) kızlar var ki, zikrettiğimiz lânet trahoma sebebine kapuda kalmışlar ve çocuklarını da çar u nâçar bir fakir âdeme vermeye mecbur olmuşlar ve işte bu ecilden bir fakir âdem zimmetinde eli yüzü yunmuş ve güzelce torlak bir şey görülse, ona münasip görmeyip, dağda pelitin iyisini domuzlar yer derler, halbuki o pelit ağacında iken dönüp bakan yok idi. Ve trahoma tamahı ile kendisi kendi başına lânet halkasını takmış ise, kabahat kimse? Ne hoş olur, zenginler kızlarını fukara delikanlılara verseler de, oğlan evlâtlarına fukara kızları alsalar; iki taraf

da bu vesile ile barınmış olurlar idi. Lâkin aksiliği ne yaparsın? Her mahal düz ova olsa hoş olur idi ama, dağlar tepeler mani olur, hasılı heybenin bir tarafı aksamalı ve hattâ İncili Çavuş dahi heybenin iki gözünü denkleştirmek sebebine üç sene nefi olunmuş (sürgün edilmiş) derler. Encam, doğru söylemeye gelmez, doğruyu söylemek acıdır, asır fenalaşmış, su yokuşa doğru akmaya başlamış. Âlâdan ednaya doğruya itibar eder az kalmış. İnşallah medeniyet âleme mahsus olur ve mektepler küşadı (açmak) ile ilim neşr olunarak şu fenalıkların önü alınır, inşallah!

Gelelim usta Yorgi'nin hikâyesine. Zevcesi Meriyem doğru Eminönü'nde vaki Niğdeli çiçekçi Hacı İlia'nın dükkânına konak vererek, ekseri hemşehri ustalara ifade-i hal eylemiş olmağ ile, ferdası pazar günü ihtisab (belediyenin çarşı dairesi) ittisalindeki (bitişiğindeki) kebir bakkal dükkânına toplanmaya karar vermişler.

Ve ferdası pazar günü Anadoluluların o asırdaki meşhur ustalarından İncesulu Kara Yovan Usta, Tiryaki oğlu Stefan Usta, Cedid Usta Vasil ve meşhur Usta Avvakum ve Niğdeli Usta Teodos ve Şibşiboğlu Usta Stefan ve Nevşehirli Zindankapulu Usta Dimitri ve Aynalı dükkândaki Usta Savva ve Melekopili Usta Petro ve Yurdonoslu Zindankapulu Usta Savva ve Deneğili İlionoğlu Usta Konstanti davet olunmakla cümlesi de tecemmü etmişler (toplanmışlar).

Bunların beheri ise meri-ül hatır (hatırı sayılır) ve muteber zatlar olup, hemen (ancak) tuğları eksik idi. Ve hattâ Patrik intihabı ve millet umurları (işleri) sırasında reyleri galip âdemler olmağ ile, bir defa meşhur Logadis nam didaskalos (öğretmen) o asrın İera Sinodosu (Sen Sinod) azası ile bil-ittifak (oybirliği) perhizlerin tanzimi ve bazı mertebe taklili (azaltma) zımnında Patrikhane kelisasında bir lâyiha kıraat edeceği (okuyacağı) sırada, cümlesi toplanıp kelisaya varmışlar ve koyunlarından bir ölü serçe kuşu çıkararak, «Ey hoca hoca, o lâyihayı okuma, in aşağı, zira o perhizleri tertip edenler ehl-i keramet olup, mezardan ölü diriltirler idi, siz hele şu spurgut [serçe] kuşunu diriltin de mani değil diyerek, Logadis hocayı mimberden [amvonadan] aşağı indirmişler.

Usta Avakum'un ne belâ-i berzah (içinden çıkılmaz güçlük) âdem olduğu sual olunacak olur ise, hayvarcı (havyarcı) esnafından sual olunmak lâzım gelir. Şerinden o derece korkmuşlar ki hatta bir hayvarcı diğer hayvarcıya and vereceği

anda «Usta Avakum'un papuçları hanende bulunsun mu?» derler imiş.

İşte, bu misli reyleri galip ve dirayetleri meşhud (bilinen) ve iddiaları şedid (kuvvetli) bir takım ustaların arasına bizim gibi Niğdeli usta Yorgi dahi celp olundu, o ise onların gölgesinden korktuğundan beni de beraberine götürdü.

Filvaki pek gösterişli ve sözlerine kavi (güvenilir) ve müdebbir (tedbirli) zatlar idi, nerede şimdi öyle ustalar! Perhiz uğurunda bu kadar cansiperâne (canını feda edercesine) çalışmışlar. Şimdi ihtimali olsa da görseler ki evlâtlarında perhiz tutan nadirattan (az bulunan şeyler) kalmış, hayıflar olsun!

Usta Yorgi ile karısını yan yana sandalyeye oturtup, evvel emirde usta Yorgi'yi istintak etmeye başladılar. Şöyle ki:

«Ey usta Yorgi! Sen karın Meriyem'i sekiz senedir terk etmişsin, bunu terk etmeye ayinimizin müsaade ettiği bir sebep var mı? Yani ağızı mı kokuyor? Divâne midir? Yoksa fahişe midir?» «Estağfurullah efendim, karımda hiçbir leke yoktur ve hattâ sekiz senedir ne harçlığını, ne de mektubunu eksik ettim, fakat vaktinde sıla edemedim ise de, başıma şöyle bir kaza geldi» deyüp, Aspasia fıkrasını nakleyledi.

«Eee bunu anladık, şimdi meramın nedir? Bunu terk etmek mi, yoksa deruhde edüp (üstlenip), öbür karıya yol vermek mi?» deyü sual ettiler. O dahi «Estağfurullah ayal ve evlâdımı nasıl terk edebilirim? Ancak öbürü de nikâhlım olduğundan, Patrikhaneye müracaat olunmadıkça ihmimali[1] olamaz, yine siz bilirsiniz» dedi ise, hepsi bir ağızdan «Aferin, işte bizim de aradığımız budur, oraya kalınca iş kolay, hayde sen elem çekme, bu babda sinyor Favini karın tarafından İera Sinodosa (Sent Sinod) bir arzuhal (dilekçe) tertip eylesin ve biz de beraber giderek, icrasına devam ederiz, iktiza-i halde bir kaç daha sair ustalardan alarak hasılı, kan eder kanon etmeyiz» dediler ve böylece karar verüp, tarafeyni (tarafları) memnun eylediler.

Şu tecemmü eden (toplanan) zatların cümlesi tüccar oldukları halde, yekdiğerine usta lâfzı ile çağırmaları hoşuma gelip, «Af buyurun, size bir sualim var» dedim ise, cümlesi de «Buyurun, sinyor Favini» dediler.

---

1 *İhmimal, yanlış olsa gerek; «hallolmaz, çözülmlenemez» anlamlarını anıştırıyor.*

Ben cevaba ağaz edüp: «Siz bir hüner bilir misiniz ki yekdiğerinize usta çağırıyorsunuz, usta deyü ehl-i hünere (zanaatçı) derler siz ise tüccarsınız yekdiğerinize Kirya sinyor, ya havace (hoca, efendi, ağa) yahut daha münasip bir ünvan vermelisiniz» dedim ise, akılları kanıp, hoşlandılar ve bundan böyle bir daha usta demeyüp, havace çağıralım ve her kim yanılıp da usta çağıracak olur ise, fukara sandığına yanıldık başına yüğirmişer para vermesine karar verdiler, tuhafı buradadır ki, o meclis dağılıncaya değin, beheri onar defa yanılarak usta demekle, fukara sandığı için beşer kuruş bıraktılar kalktılar, ne çare ki şu usta lâfzından kendileri de hoşnut değil, ona dilleri alışmış. Şimdi huzur-u mecliste (meclis önünde) yasağı unutup da, yine usta lâfzını istimal ederler ise, Hıristiyana «gâvur» diyen İslâmlara gücenmeli miyiz? Onların dili de beşyüz senedir gâvur lâfzına alışmış ve medeniyet neşrolundukça bu da tedriç (yavaş yavaş) kalkar ise de, haylice vakte muhtaçtır, zira nice kibarları da görüyoruz ki, hâlâ yanılarak gâvur lâfzını istimal ederler ve nadim olurlar ise de, ne yapsınlar ki küçüklükten dilleri öyle alışmış.

Dili küçüklükten fena alıştırmak gibi daha fena şey olamaz, «Hıfz-ı lisan, selamet-i insan»[1] tefhimince niceleri dillerini terbiyesiz alıştırdıklarından, büyük belâlara uğramışlardır.

Meşhur şuaradan (şairlerden) biri evailde (eskiden) Enderun-u hümayunda hizmet etmekte olup, bir gün kızlarağası uyuduğu yerde, eline yelpaze verüp, yelpaze sallatır iken, Hünkâr görüp, «Ne idiyorsun?» deyü sual ettikte, «Efendim, elleme mangal kömürü yelpazeliyorum» demesi kızlarağası arabın gücüne gitmekle, buna kinlenip, birkaç haftadan sonra bir isnat ile bunun kaline ferman çıkartıyor ve bunu asmak üzere bahçe kapusundan geçirirken, kızlarağalarmdan daha hatırlı bir arap rast olmağ ile, azadı (bağışlanması) zımnında Valide Sultana niyaz tezkeresi yazarken, kalemden kâğıda mürekkep damlamış olup, temizleyeceği sırada diline sabırsız şair: «Efendim, ilişik etmeyin, nur-u cemalinizin mübarek teridir» demesi ile arap hiddetlenip, «Alın asın bu köpeği» demesi var. Şair ise lâkayıt «Geldi kafiye, gitti Safiye) deyüp, dare çekilmiş (asılmış)[2].

Dil terbiyesizliğinden telef ve perüşan olanların hadd ü he-

---

1 *Dilini tutmak insanı kurtarır.*

2 *Şair Nefi olsa gerek.*

sabı yoktur, onun için atalar evlâtlarının hüsn-ü terbiyesi zımnında dillerini düzeltmeye pek dikkat etmelidirler.

Vakti ile şehzadelerden biri hademelerinden biri ile satranç oynarken, her taş hareketinde «Al Efendim, al Sultanım» lâfzını istimal eylemesi tehi (boşuna) olmayup, her halde dilini iyiye alıştırmak için idi. Tatlı dil ilanı (yılanı) deliğinden çıkarır deyü tevekkeli (boşuna) söylememişlerdir.

Hasıl-el-kelâm (sözün kısası) usta Yorgi'nin ilk zevcesi kokona Meriyem tarafından icap eden arzuhali [anafora] tertib-ü tanzim ederek, ileride zikri geçmiş ustalara teslim eyledim ve pazar günü eklisiadan çıktıktan sonra Patrikhaneye takdim eylemek üzere karar vererek, encam yevm-i mezkürde (adı geçen günde) kokona Meriyem'i beraberlerine alıp, heyetçek (topluca) Patrikhaneye varmışlar ve arzuhali Megas Protosingelosa (patrik verili) takdim ederek, icap eden sözleri de söyledikte, protosingelos bunlara hak verüp, usta Yorgi'yi her halde kokona Aspasia'dan ayırarak, Aspasia'yı tedip için spitalyaya göndermekliği müteahhüt (üstlenmiş) olmuş. Ve usta Yorgi ile kokona Aspasia'yı celp etmek üzere derhal üç nefer yasakçı göndermiş, ben de usta Yorgi'nin hanesinde olup, şayet davet olunur ise, beni de beraber götürmek üzere mahsus onda alıkoymuş idi.

Usta Yorgi keyfiyeti bildiğinden hazırlanmış idi, zavallı Aspasia ise maddeden haberi olmayıp «Şu celpten murad ne oluyor?» deyü sual eyledikte, usta Yorgi, «Pek de bildiğim yok, ama biz Üsküdar'da gizli nikâhlandığımızı hemşehrilerim işiderek, zannıma bunun memlekette karısı ve üç de çocuğu var deyü Patrikhaneye şikâyet eylemişler ve celbden meram bunu tahkik ve hangi pappasın stefanos ettiğini (evlendirdiğini) teftiş edecekler» dedi ise de, zavallı Aspasia'nın lehçesi bozulup, alı moruna moru alına tebdil olarak ağlamaya başladı. Doğrusu şu hal-i pür melâil (acınacak hali) bana dağ-ı derun olup, bu misilli uygunsuz ahvale sebep olanlara lanet okumağa başladım, halbuki ne yaparsın, Filos o Platon filtera de i alithia, yani, «Dostun hatırı var, ama doğruluk daha makbuldür» tefhimince, iptidaki karının daha ziyade hakkı olduğundan, bu sırada teselli etmekten başka bir muavenetimiz (yardımımız) olamayacak idi.

Encam, zavallı Aspasia çar u nâçar kendisine çeki düzen ve süs verüp iki dirhem bir çekirdek oldu, usta Yorgi bunu bu halde görüp, ah u figan etmeye başladı ve güya dare çekile-

cek şaki (asılacak eşkıya) tarzı ayakları geri geri giderek, Patrikhaneye vardık.

Kokona Meriyem üç çocukları ile Protosingelos odası haricindeki kanapede oturuyor idi, çocuklar babalarını görüşün, «Babacığımız» diyerek boynuna sarıldılar ve kokona Meriyem kezalik ve usta Yorgi ağlamaktan göz yaşlarını tutamaz ve kokona Aspasia bu halleri görüşün, keyfiyeti anlamakla, bayılıp düştü ve bu hallere nazaran bana da rikkat (acıma) gelüp, ağlamaya başladım.

Anadolulu çorbacılar ileriden hengâmeyi işittikte, cümlesi birden taşra çıkarak, öyle hal-i pür melâli gördüler ise müteessir olup, Aspasia'yı kaldırdılar.

Protosingelos lâkayt (ilgisiz), içerde oturup taşra çıkmadı, çünkü öyle halleri yevmiye göre göre yüreği taş kesilmiş, velâ (velev) üç beş nüfus telef olacak olsa bile, vazifesinden hariç idi.

Efendi mumaileyh (sözü geçen) ancak yiğirmi beş yaşında bir torlak (toy) delikanlı olup, henüz mesnedin (rütbenin) iktizasını (gereğini) öğrenmemiş olduğu takdirde bir metropolitin iltiması ile protosingelos olmuş imiş. Ne hikmettir ki, bazı defa umur-i politikada olduğu misilli, hususu ile umur-u diniyede mesnet için elyak (en lâyık) âdem aramayup, âdem için mesnet ararlar, halbuki, bu kaide ol makamın harabiyetini müntic olur ise de (yol açar ise de), neticesini tefekkür eden nadirattan bulunur.

Bundan otuz beş sene mukaddem, bera-i maslahat (iş için) Macaristan payitahtı Peşte şehrine gitmiş idim, orası tıpkı İstanbul ile Galata gibi bir şirin belde olup, karşı yakada Buda isminde diğer bir şirin kasaba vardır ve ikisinin arasından Tuna Irmağı cereyan ettiğinden, bir timur köprü vasıtası ile münasebet ederler.

Bir gün Buda'dan tarafa köprü başında bir gazinoda birkaç göz aşinası ile eğlenir iken, üç beş Kral yaverleri bir âdemin koltuğuna girmişler ve Buda'dan Peşte'ye köprüden geçirmek isterler. O ise aradan su geçiyor deyü sudan korktuğundan köprüden geçmek istemez idi. Lâkin ne çare, Kral bunu görmek istediğinden, her halde öte yüze geçmesi elzem olup, nihayet gözlerini bağladılar ve nice müşkülât ile âdemi karşı yakaya geçirebildiler.

Ferdası günü tevcihat (göreve atama) var, Amiral kaptan paşa tebdil olmuş, eyü alay olur, gidelim seyir edelim

deyü ahbapların teşvik eylediklerinden, Kral sarayına gitmekliğe mecburiyet hasıl oldu.

Hasılı, saray meydanına gidip münasebetli bir mahalle durduk, asker safbeste olup, selâma durmuşlar. Ve akabinde ileriden bir banda muzikant (bando) ve arkadan bir bölük süvari ve bunlardan sonra saray hademeleri ve vükelâdan (vekillerden) bazıları ve encam Kralın fermanı ile baş mabeyinci ve arkasından amiral nasb olunan zat zuhur etti. Ve bir de yanımıza yakın geldi ise, ne bakayım? Bir gün evvel Buda'dan Peşte'ye aradan su geçiyor deyü köprüden geçmeye korkan âdem başamiral tayin etmişler ki, kuvve-i bahriyeyi ve donanmayı bu kumanda edecek. Var sen artık ucunu bul da bala yağa ver.

İşte, Macar Devleti her hususta ve her mesnede elyak olan âdemleri tayin etmediğinden harabiyeti müntic olup, encam tacını tahtını Austria Devletine teslim eyledi. Ve her hususlarının yolsuz olduğu şöyle dursun, bir âdem diğer bir âdemin borcu için kefil olmuş olsa, evvel emirde borç sahibi borcunu eda etmeye (ödemeye) kudret var iken, borç sahibini aramayıp, kefilini mahpusa ilka ederler (sokarlar) idi. Bu da neden? Memurların memuriyetleri faraizini bilemediklerinden, böyle bir devletin feyiz bulamayacağı elbette zahir bahir (apaçık) idi.

İşte, vasfını ettiğimiz protosingelos dahi bu makuleden bir âdem olduğu takdirde, artık ne güne fasl-ı dava (davaları çözümlemek) edebileceğini siz hesap eyleyin.

Gelelim davamızın faslına (anlatımına) Aspasia'nın bir miktar aklı başına geldikte, rahat etsin deyü teneffüs odasına kaldırıp, limonata getirdik. Ve cümlemiz yine protosingelosun yanına girdik ise, «Kayıt etmeyin ustalar, ben o aforismeni ve katirameni Aspasia'yı[1] derhal Spitalyaya gönderir, tedip ederim» deyü hükm ediyor idi, elbette zavallı âdem Aspasia'nın ne zat olduğunu bilmediğinden bu tavırda bulunuyor idi, ben de kendi aklımdan «Yürü bakalım, ne alırsın bilmem» demeye kalmadı, hemen Aspasia perdeyi kaldırıp, bulut arasından kubbe-i asumane (gök kubbeye) hareket eden mah-i tâbân (parlak ay) tarzı ve serv-i revan (uzun boylu sevgili) gibi iki tarafına tarz-ı etvar ile salınarak bulanarak eda ve revişle (yürüyüş) meydana durdu, bir baltacı temennası (yerden selâm)

---

1 *Aforoz ve lânet edilmiş anlamında.*

eyledi ise, gel sen artık Ayios Megas'ı (Patrik vekili) zapt eyle. Doğrusu benim de aklımın çivisi gevşedi. O bülbül-i şeyda (âşık bülbül) gibi şakıyan ve hakan-ı zaman gibi hükmeden efendi kuşu gibi oldu ve dili tutulup kekelemeye başladı ki zatını bilmeyenler o saat görmüş olsalar idi, anadan doğma bebeği kıyas edecekler idi ve lehçesi bozulup, gün aşırı sıtması tutmuş gibi, tir tir titremeye başlayıp, çıbık (çubuk) elinden düştü ve çıbık oğlanı yetişinceye değin, odanın döşemesi dahi efendisi gibi yandı.

Aspasia'nın yanına Meryem'i üç çocukları ile ve usta Yorgi'yi sol tarafına diktiler, Meryem dahi güzelce idi ise de, Aspasia ile farkı İstanbul'un bayır turpu ile Amasya'nın elmasının farkı gibi idi.

Ayios Megas müteessir olarak lâl kesildi (dili tutuldu) ve gözlerini avcı tarzı Aspasia'ya dikerek put gibi bakakaldı ise, ustalar cevaba ağaz edip, «Ey Efendi, işte Aspasia budur, ne ise bir karar ver» dediler. Ayios Megas Aspasia ismini işittikte, böğrüne kurşun isabet etmiş gibi gafletten uyandı da, «Haaa Aspasia bu mu? haaa? Aspasia bu haaa?» demeye başladı ise, artık usta Avakum'un sabra tahammülü kalmayıp, «Evet Sultanım, işte Aspasia budur, buyurun Efendim, meramın ne ise beyan eyle, bu artık uzun oldu» dedi.

Protosingelos (Patrik vekili) henüz uç göstermeye başlamış ter bıyıklarını burarak ve Aspasia'ya nazar ederek, «Burada bir yanlışlık var, bilir misiniz Beyoğlu'nda Simitçi sokağında[1] yedi denizin taşra attığı bir Aspasia vardır» dedi ise, usta Avakum, «Haaa Efendi, Simitçi sokağını da tanıyor, her ne ise, ne demek istiyorsun Efendi?» demesinin üzerinde, «Şunu demek isterim ki, ben bu Aspasia'yı o Aspasia zan ettim, bu Aspasia ile ise o Aspasia'nın arasında Tavros (Toros) Dağı var, o şeytan, bu melek, o cehennem, bu cennet, o habis, bu nefis, o lânet, bu afet-i devran,» deyü hâlâ medhiyeye devam ederken, Cedid Vasil'in sabrı taşıp, «Be ey pappas! aklını başına topla, velâ öbür Aspasia Eva, bu Aspasia hazret-i Meriyem olsun, madde o değil, şu muhakemeye bir netice verelim, ol-

---

1 *Simitçi sokağı - Prof. İsmet Sungurbey'e göre - eski Çiçekçi sokağı olmalı. Genelev sokağı, Çiçekçi sokağı idi. Galatasaray'dan Balıkpazarı'na giden sokak. Galatasaray'da «Mekteb-i Sultani» açılınca, genelev ortadan kaldırıldı. Halk arasında kötü kadınlar için «Çiçekçi sokağı dilberi» denilirdi.*

mamış (olmazsa) bizi bunun burasında iştigal edüp (uğraştırıp) durma» demesinin üzerinde, Ayios Megas hiddetlenip, «Karamanlılığı bırak, bu madde fakat (ancak) eklisianın bileceği bir maddedir,» demeye kalmadı, ustalar birden ayağa kalkıp, bir takım lakırdı kavgasından sonra doğru Patriğe gidip şikâyet edecek oldular ise, Ayios Megas'ın aklı suya erip, «Sabırlı olun, ustalar elbette bir hüsn-i netice vereceğiz, fakat bu kokona Aspasia'nın teneffüs (dinlenme) odasında eksomologisis (günah çıkarma) olması lâzım geliyor» cevap ettikte, usta Avakum ayağa kalkıp, «Bunu kim eksomologisis edecek?» deyü sual eyledi. Ayios Megas dahi, «Ben hakim olduğum halde, başka kim edebilir, ancak ben edeceğim» dedikde, usta Avakum, «Ne mucip (gerek) Efendim, bunda gizli kapaklı bir şey yok, ne ki sual edecek isen, işte bunda sual eyle» dedi ise de, Cedid Vasil: «Hayır, o da olmaz, illâ Patrikhanenin pnevmatikosu eksomologisis etsin, (günah çıkarsın) Ayios Megas'ın eksomologisisi hem caiz değil, hem de kemâline verilemez» demesinin üzerinde, Ayios Megas baktı ki kepenek altında er yatar fehvasınca Karamanlı tabir ettiği Anadolulların arasında da yol erkân bilir müstaid (yetenekli) âdemler var imiş ve şakaya gelmezler imiş: «Öyle olduktan sonra mani değil pnevmatikos'a eksomologisis olsun ve bu iş gelen Kiriaki'ye (pazar günü) kalsın. Ve artık iş bitinceye değin kocasının evine gitmek caiz olmadığından, o günedeğin Aspasia Fener kehyasının (kahyası) hanesinde tevkif olunsun» cevabında bulundu. Halbuki, ustalar razı olmayıp, bitaraf bir mahalde eğlenmesini tensip (uygun) gördüler, çünkü kehyanın evinde kalır ise Ayios Megas'ın her halde gidip Aspasia'yı bulacağı şüphe olundu, anlaşılır ki vakti ile emsâlleri de vukuu bulmuş olmalı. Nihayet, «Mösyö Favini pek emin bir zattır ve bitaraftır, onun hanesine gitsin» deyüp, güya kavgalı tavşan şeran avcıbaşına düşer fehvasında, Aspasia'yı bana teslim eylediler, ben dahi haneme götürüp, bizim Sultana'ya terfik eyledim (yanına getirdim). Afitap mevcut olup, bir mahitap eksik idi, Allah onu da verdi.

Doğrusunu söylemek lâzım gelür ise, Sultana ile Aspasia ikisi bir kemâlde (olgunlukta) bir cemalde (güzellikte), bir boy, bir kıyafette lekesiz misesiz (?) kestane doru (rengi) ve yahut demiri kır divan atları, yahut İstanbul'da baha biçilmeyen ve yekdiğerinden farkı olmayan çifte araba atları tarzı idiler.

Baytarname'de[1] mukayyet (yazılı) olduğu üzere, makbul olmayan atlarda bazı alâmetler vardır, şöyle ki, birinci Netame (uğursuzluk) nişanı ki atın alnında olup, damga gibi olur. Ve netameli (tekin olmayan) at uğursuz addolunur. İkinci Koltuk yeleği (tüy) nişanı ki, atın ön kollarının arasında olup, baş aşağıdır ve damga gibi olur ve netameli at uğursuz ve tehlikede sahibini düşmana teslim eder kıyas olunur, üçüncü, Puşt nişanı ki arka bacaklarında, bu da ters servi gibi bir yelektir, bu makule at da pek haşarı olup, hovarda delikanlılara benzer zannolunur ve şahin tarzı ömrü azdır tecavüzlüğü sebebe (*), dördüncü Çapraz nişanı ki, biri sağ ayağında, biri sol ayağında beyaz nişan olur ve bu makule at sahibinin işi rast gelmez derler. Fakat üç ayağında beyaz olur ise şekil tabir olunur, bu soy makbuldür. Beşinci Bağa nişanı ki tırnağının üst tarafında kel yarası tarzı olur, buna da cins illeti denüp, giderek atın ayağını aksatır.

Ve makbul atlara gelişin, kestane dorusu ve demiri yahut bestegirdir. Ve hattâ bu ecilden alma alı, sat yağızı, bin doruya, besle kırı. Kula (bir at türü) makbul değil meğer yelesi ile kuyruğu siyah ola derler ve Kula at için şöyle bir rivayet dahi vardır: «Kula makbul, ama arkası dar olmasa, silâhın hafifi makbul, alemde ar olmasa, karının kısası makbul fitne-i fücur (dedikoducu) olmasa.

İşte, bizim Sultana ile Aspasia dahi bâlâda (yukarıda) vasfını ettiğimiz makbul cins atlardan idi ki, bir birinden ayırmak da pek günah idi, ne çare. Öyle de bir birlerine yakıldılar (bağlandılar) ki, ayrılmanın ihtimali yok idi. Bu yolda gi-

---

1 Yazarın hangi Baytarname'den yararlandığını saptayamadık.

** Şöyle vasfederler ki, akbaba kuşu şahinin ziyade yeğ (tercih) ile aşağı yukarı saldığını görüp taaccüp eylemiş, sonra yanına varıp «Şahin karındaş, kaç sene yaşarsın» deyü sual eylemiş. Şahin dahi «Üç sene demiş» ise, akbaba, «Doğrusu pek çok uzun ömürdür» demiş, şahin dahi «Sen kaç sene yaşarsın?» deyü akbabaya sual ettikde, «Üç yüz sene» demiş ise, şahinin tuhafına gelüp, «Acaip ben üç sene yaşarım da sana çok göründü, ya sen üç yüz sene yaşar imişsin de, sana benim ömrüm niçin çok görünsün» demiş. Akbaba dahi, «Şahin karındaş, senin tecavüzlüğe göre üç sene ömür de çoktur» demesi var ki, ehl-i sefahat olup, derd-ü mihnetle genç kemâlde (olgunluğun ilk dönemi) ölenlere ibrettir.*

decek olur ise, Aspasia yavaş yavaş usta Yorgi'yi de unutacak ümit olunur idi.

Muhakeme olunduğu gün cümlemiz birlikte Patrikhane-kapusundan çıkar iken, onda bir hengâme zuhur edip, halk toplanmış idi ve teftiş ettiğimizde haber aldık ki, Yeniçeriler yine bir belli familyadan nadide güzel bir kokona kaldırmışlar ve halk o derece telaşta idi ki, hattâ cümlesi de mükedder (üzüntülü) olup, «Ya Rabb! Nedir bu derece isyanımız (saygısızlık) ki, bizi bu kadar rencidede ve ıstırapta bıraktın, hükümet haklarından gelemez, vükelâ vazifesiz bulunur, Sen de ya Rabb niyazımıza (yakarmamıza) kulak asmazsın, yetişir artık halas eyle bizi bu zalimlerin pençe-i zulmundan» deyü çağrışırlar idi.

Vasfını ettiğimiz vukuatın asrında Yeniçeriler o derece azdılar ve o derece şirazeden (çığrından) çıkmışlar idi ki, hattâ iktiza-i halde (gerektiğinde) ocağın kazganlarını dahi alay ile kaldırılıp (kaldırıp), kâffe-i Yeniçeriler ayaklandığı vakit, hükümet dahi haklarından gelemeyip, her ne ki teklif ederler ise, icrasına mecbur idi.

Bir âdem hanesinden taşra çıktıkta, akşama dönüp dönmeyeceğini bir Allah bilir idi. Halkın ne ırzı, ne malı, ne de canı teminat tahtında idi ve hususu ile nefs-i hükümete karşı dahi nice be nice uygunsuz hallerde bulunarak, icrasız kalmışlar idi.

Tuhaf nevinden olarak astarcı esnafından Ispartalı Konstanti Dayı nam bir Hıristiyan Kepeci hanında[1] kilitli dura dura iliğine tak deyip ve itikatlı Hıristiyan olmağın ekklisaya gidemediği kendisine dağ-ı derun olmağ ile, Vaioforos kiriakisi günü[2] «Tealaya nasip!» deyüp, Patrikhane kelisasına gitmeye niyet kurmuş ve Çarşı-i kebir kapusundan çıkarak Uzun Çarşı ile Taht-el-kale arasında, Tamburacı hanı karşısında[3], Tomruk sokağı köşesinde vaki Avur Zavur kahvesi[4] önüne vardıkta,

---

1 *Bugün yıkılmış olan Kepeci Han Kapalıçarşı'da Örücüler caddesindeydi (Cigalazade Sinan Paşa vakfındandır).*

2 *Vaioforos sözcüğü yanlıştır. Vaion kiriakis olabilir: Paskalyadan bir gün önceki pazar (kiriaki).*

3 *Tamburacı Hanı, Uzunçarşı, Tahtakale.*

4 *Istanbul'da Balıkpazarı'nın en büyük ve ünlü kahvehanesi, 1829'da «haşerat yatağı» olduğu gerekçesiyle kapatılmış, az sonra da yıktırılmıştır. Sonra, aynı adla yeniden açılmış ve*

ondan bir Yeniçeri çıkarak, bıçağını sınamak için buna yakın varmış, ancak Rum değil ise pis kanına girmemek için «Ulan sen ne milletsin» deyü sual eyledikte, Konstanti Dayı pusulayı yağırıp, «Efendim, ne olacağım, Astarcı milletiyim Astarcı, anladın mı?» demiş ise, Yeniçeri gülmekten bayılıp, «Ulan Osman, Ali, Mehmet, gelin, gelin bilmem nemizden bir de Astarcı milleti çıktı» deyüp, refiklerini (arkadaşlarını) çağırmış. Nihayet, omuzu köküne bir sille vurup, yakasını bırakmış, maaşallah! «Rum'um» dese imiş, fakat bıçağını sınamak için zavallıyı telef edeceğimiş. İşte, o asırların ne raddelerde müşkül olduğunu bundan anlayın.

Cennetmekân Sultan Selim Han-ı Gazi hazretleri bu ocağın bu derece uygunsuzluğunu görerek pek mükedder olmağ ile, lağv-u iptalini (kaldırılmasını) niyet etmiş ise de, icrası ile müşerref olamayıp, nihayet hicretin 1241 ve milâdın yani Ruminin 1824[1] (doğrusu 1826) senesi cennetmekân Sultan Mahmut Han-ı Gazi hazretleri icra ederek, Et meydanı'nda ocaklarını batırdı ve tedric (derece derece) Nizam-ı Cedid'i ihdas eyledi (kurdu). Ve o günden bu günedeğin saltanat-ı seniye (yüce saltanat) feyiz bulmaktadır.

Şu Yeniçerilerin ne vechile harap olduklarını bir kimesne tafsilen (etraflıca) anlamak ister ise, Üss-i Zafer[2] nam Osmanlıca kitaba müracaat etmelidir.

Yeniçerilerin bir takım kusur fenalıkları kifayet etmemiş (yetmemiş) indlerinde (onlara göre) âdem öldürmek tavuk öldürmek kadar gelmediğinden, niceleri batırdılar, niceleri telef eylediler. Ve dal öyleyin (tam öğle üzeri) sokak ortasında âdem soyarlar idi, kimin haddine düşmüş ki sebebini sual etsin, yahut «Ne ediyorsız» desin.

Şu malûmunuz olan Fener'de alâka edindiğim ve vakti ile başıma havruz dökmüş olan Pinelopi güzellikte bihemta (eşsiz) ve sadası pek leziz ve kitara çalışı örneksiz olduğundan, meğer Fener'den zayi olan kokona bu imiş, şöyle ki: Bir gün, hamamdan hanesine avdet eder iken, yanından hizmetçi kıza ilişilmeyerek, kendisi ansızın zayi olmuş ve sesi sadası

1901 - 1902 yıllarına kadar işlemiştir. Ayrıca «Tarih ve Toplum» dergisi S. 13/61 ve S. 17/3'e bakz. F. Celalettin (Dr. Fahri Celâl Göktulga): Aznavur kahvesi.

1 *Miladi ve Rumi ayrı şeylerdir. Yazar bu konuda yanılmış.*

2 *Mehmed Esad, Üss-ü Zafer, İst. 1243/1827, 2. Baskı 1293/1876.*

daha işidilmemiş. Fakat o gün Yeniçeriler kapattı deyü şüphe olunmuş idi.

Bundan üç beş günden sonra, Galata'da meşhur sarraf Kirkor Ağa'nın vahide kerimesi Horepsima dudu zayi oldu, onun dilberliğiyle ve klavsen [frenk santuru] çalmakta mahareti pek meşhur idi.

Arasından on beş gün geçer geçmez, Zarphane-i Amire[1] Emini Melikset âmiranın kerimesi Zofik duduyu kaldırdılar ve İslâm taifesinden de en meşhur ve en zengin bir kaç âdemlerin kızları nâbedid (kayıp) oldular ve tuhafı bundadır ki, bu zayi olanların haneleri de haftasına hırsızlardan soyuldu. Ve soyulmazdan evvelce zayi olan nüfus tarafından varit olan azatlık poliçalarına da bu kadar paralar verildi, yine sökün etmedi. Ne ucu ve ne de izi belli oldu. Herkes artık korkmaya başladı ve hükümete de büyük endişe verdiğinden, büyük memurlardan haylicesini tebdil kıyafete sokarak, teftişe çıkardı. En taaccüp olunacak yeri burasıdır ki, on nefer teftiş çıktı ise, beşi zayi olup, eserleri ortadan kalktı ve kusurları hiçbir taraftan bir şey bulup zahire ihraç edilmediler (açıklığa kavuşturamadılar).

Yeniçeri ocaklarının kâffesi yoklandı ve ağalarının ve ustalarının haneleri teftiş olundu. Bir şey çıkmayışın, anlaşıldı ki, bu işler yeniçerilerin olmayup, başka bir baltacı kumpanyasının işidir, garip kurdun adı çıkmış, tilki var başlar keser, halbuki izi nasıl bulunsun? Artık vakte havale olundu.

Nihayet, bir aydan sonra zayi olan teftişler zuhur edip, suai olundukta, gûya öte dünyadan gelmişler gibi haber verdiler, yahut Frankmanson (farmason) ocağına dehalet etmiş (sığınmış) gibi sır vermediler. Vasf ettiklerine göre, zayi olan kızların cümlesini de görmüşler ve rahatları pek âlâ imiş ve bağlı bahçeli ve pek vusatlı (geniş) bir konak içinde imişler, bak tuhafa ki bu konak yer altında mı, göv (gök) yüzünde mi, Anadolu'da mı, Evropa'da mı, işte orasını haber vermiyorlar. Bunları işidenler güldüler, çokları «Adam sen de öyle şey mi olur, bu bir masaldır,» yahut «Rüya görmüşler» dediler, ama filvaki olmuş, lâkin ucunu bulmanın kolayı yok, çünkü evvel emirde bunları elde ettikleri vakit, gözlerini bağlamışlar ve yer altına sokmuşlar, ondan bir takım dolaşık sokaklardan geçerek, nihayet konağa sokmuşlar ve çıkaracakları anda, keza-

---

1 Zengin Ermenilere, özellikle sarraflara böyle deniyordu.

lik (yine) gözlerini bağlayıp, nihayet yanlarında sıra bıçak (bıçak çekmiş) araplar da Yalıköşküne getirip, öylece ondan bırakmışlar, ama ne taraftan gelip gittiklerini bilemiyorlar. Meğer, nihayetinde bizim de başımıza geleceğimiş. Mahallinde vasf ederiz.

Gelelim bizim Aspasia'nın davası maddesine. Takip eden pazar günü usta Yorgi'nin maddesi için muhakeme olunacağını diğer ustalara haber verdikleri misilli, bana da bir yasakçı gönderilmek farz iken, Ayios Megas alçak gönüllü olduğundan, bir gün evvel bizzat kendileri haber vermeğe gelmişler. Kimin hatırı için teşrif ettiklerini anladım ise de, şu izzeti (yüceliği) için teşekkür eylemek lâzım geldi.

Halbuki, benim hanem Atik Yunanlar ve asrımızın Türkleri tarzı selâmlık ve haremliğe münkasım (ayrılmış) olduğundan, Ayios Megas Aspasia'yı görecek yerde, bir de Esopos tarzı müüsince bir hizmetçi âdem gördü ise, «Mösyö Favini kiria Aspasia bunda sakin değil midir?» deyü sual edüp elleri tencerede, gözleri pencerede tarzı gözleri ile kapuyu pencereleri yiyor idi ki, Aspasia'yı bir defa göre, ben dahi «Evet, bundadır fakat Sultana ile harem dairesindedir» dedim ise, aklı Aspasia'da olduğundan, «Sultana ile harem dairesindedir» dediğimi salt ana ile oturuyor kıyas edüp «Mösyö Favini niçin hep bir mahalde oturmayasınız da, salt anası ile bırakasınız, bu Türkçe adettir siz ki şehrî (ince, kibar) ve Evropa'yı gest-ü güzar etmiş (dolaşmış) bir çelebi zat olduğunuz takdirde sizin rıfatınıza (yüceliğinize) veremem» dedi.

Bu babda hatırıma gelen bir tuhaf fıkrayı nakledeyim. 1839 senesi bera-i maslahat İzmir'e gitmiş olup, Köprüloğlu Hanı sokağında vaki bir dostumun hanesine misafir olmuş idim. Bir gün, hane sahibinin on altı yaşında aklı başında nazik ve nazenin Efterpi nam kerimesi ile sokaktan tarafa oturup, İzmir'in ahval ve âdetlerine dair mükâleme ederken (konuşurken), ben sual ettikçe, Efterpi, (malista malista» [yani, evet, evet] deyü cevap verüp, arasıra da sokağa bakıyor idi, bir de kapu vuruldu ve hizmetçi kız kapuyu açtıkta, palaspandıras bir âdem çamurlu çizmeleri ile yukarı çıkıp, «Ne istersin, kokona? işte, geldim» dedi ise, gerek Efterpi, gerek ben taaccüp ederek, Efterpi Türkçeyi lâyıklı bilmediğinden, ben cevaba ağaz edüp, «Dostum, seni bir çağıran olmadı» dediğimde, «Ne demek olsun, karşıki mağazada oturuyor idim, bu kokona belki on defa Mihal usta, Mihal usta deyü bana rahat vermedi,

ben de geldim» dedi ise, ben maddeyi anlayıp ve Efterpi'ye de ifade etmekle gülmekten bayılıyor idik. Meğer bu âdem karşıki mağazada Kula'lı Burunsuz Mihail isminde bir tacir olup, ben Efterpi'ye sual edüp, o dahi «Malista malista» diye cevap verdikçe, malista'yı Mihal usta anlamış olup gelmiş imiş, hasılı yanlış anladığını haber verdik ise, o da nadim olarak ve gülerek gitti.

Böyle lûgat yanlışlığı ile pek çok acaip ve garip vukuatlar daima eksik değildir. Hâlâ hatırımdadır, bir defa seyr ü temaşa için İstanbul'un kebir çarşısına gitmiş idim, fesçiler içinde iki Fransız birkaç fesçi İslâm ile kavga ettiklerin gördüm ise, yanlarına yakın varıp kavganın sebebini sual eyledim, fesçinin biri cevabında bu «Frenk-i betrenkler (kötü suratlı Frenkler) bana bokumu ye dedi» der, öbür fesçi de «Ben de işittim» deyü ispat eder. Frenklere sual ettim ise, onlar da cevaplarında, «Biz canım fes için yarenlik edüp, bokumiyö (beaucoup mieux: çok daha iyi) der demez bu Türk ateş oldu, sebebini bilemiyoruz» dedikte, ben işi anladım, Fransız lisanında bokumiyö çok iyi demektir, fesçiler ise bokumu ye diyor anlayıp hiddetlenmişler imiş, hasılı iki tarafa da tercümanlık edüp aralarını bulduk ve ikisi de gülmeye başladılar.

Bir defa yine İzmir'den Aydın'a bir Fransız giderken, esna-i rahde bir Türke rast olup, «Kel oretil Mösyö?» (Quelle heure est-il?) deyü saat kaçtır demek istiyor, Türk dahi, kör dedi anlayıp, hiddetle «Sen kör» diyor, Fransız dahi senk ör [yani saat beş] anlayıp mersi [yani teşekkür ederim] deyü yoluna revan oluyor.

Kezalik, bundan on altı sene mukaddem, Kırım kavgası (1854 - 1856) esnasında muavenet etmek üzere Der-i Saadet'e gelmiş olan Fransız askerinin bir miktarı Davudpaşa kışla-ı hümayununda ikamet etmekte bulunduğundan, bir gün zabitandan bir Fransız yol şaşırıp, bir kahveye girmiş ve «Usö truv letandar Militer Davutpaşa (où se trouve l'Etandard Militaire Davutpaşa?) [yani Davutpaşa kışlasının yolu nerdedir] deyü sual ettikte, ondaki İslâmlardan biri Davutpaşa lugatini işidip ne sual ettiğini anlamakla, koşun [yani seğirtin]! şu misafire tarif edin, deyü kahveciye emretmeye kalmamış, Fransız zabit kırbacı kaldırıp İslâma ve İslâm da ona vurmanın üzerinde, rast oldum ise, muarazanın (çekişme) sebebini Fransızca sual eyledim, o dahi «Ben Davutpaşa kışlasının yolunu bu Türke sual ettim, bu dahi yol gösterecek yerde, bana «Ko-

şon (domuz) dedi», sonra İslâma dönüp «Be ey oğul! Bunlar bizim misafirimizdir, hürmet lâzımdır, niçin böyle muamele ediyorsunuz?» dedim ise, «Be ey sinyor, ben koşun yol gösterin diyesiye kalmadı bana vurmaya başladı ise, ben de vurmaya mecbur oldum» dedikte, anladım ki, Koşun lugatını Koşon anlamış ki, Fransızca domuz demektir. Hasılı, aralarını bulduk, defeyledik.

Bir defa da attar (aktar=baharatçı) bir Arap ile bir Türk kavga ederken rastgeldik, Türk bir miktar karefil (karanfil) ve dareçin (tarçın) almak istemiş ve Arap az verdiğinden, Türk «Bu marazdır» deyüp atmış ise, Arap dahi «Vay sen bana marras» dedin deyü kavga etmeye başlamışlar, meğer Arap lisanında marras, pezevenk demek imiş.

Daha tuhafı şudur ki, Fener zadegânlarından biri bir memuriyete tayin buyurularak, yedine (eline) berat-ı hümayun verilmiş ve keyfiyeti karısına fahren (gururla) ifade ederek, beratı okumuş oluyor. Ve karısı ferahından çıldırma derecesine gelerek, hemen pencereyi açıp komşuları kokonalara «Bilmezsiniz ya, kocam rütbe aldı» deyü haber verirken, tesadüfen ondan geçtim, komşu kokonalar «Ne rütbe aldı?» deyü sual eylediler, o dahi «Me maniki me hriso sahani» dedi, [ki, kulp ile ve altun sahan ile demek olur] komşular «Acaip, böyle rütbeyi biz yeni işidiyoruz» dediler ise, «Ben bilir miyim, kocam bana öyle dedi» cevabını verdi. Anlaşıldı ki, berat-ı hümayunun memalik-i mahruse-i şahanemde (egemenliğim altındaki ülkemde) lâfzı kokonanın hatırında kalarak memaniki ve hriso sahani ünvanları bir rütbe zan eylemiş.

Bu kabilden yek diğerine taban tabana zıt çeşit lisanlarda pek çok lugatlar vardır.

Tilkinin otuz iki faslı vardır, cümlesi tavuk üstüne ve ayının yetmiş iki faslı vardır topu da alıç ile armut üstüne fehvasınca, Ayios Megas'ın da aklı Aspasia'da olmakla, Sultana'yı salt ana anlamış, ayıplanmaz kıyas ederim.

İKİNCİ BAB

Biz başka hesab ettik meğer iş başka imiş.

Gelelim şimdi Ayios Megas Kir Silvestros ile vuku bulan mükâlememize.

Dadandırma kara gelin, dadanır da yine gelir fehvasınca, bunu bir daha gelmekten menetmek için sekiz dereden dokuz su indirdik ve hattâ Atik Yunanların ve elyevm (bugün) İslâmların nâmahremlik maddesi zımnında uzun boylu mübahasaya (tartışmaya) da giriştik.

Ayios Megas henüz genç ise de, akıl değil yaşta, illâ başda fehvasınca, pek akıllı dânâ (bilgin) ve âlim bir zat olmağın, beni pek yordu, şöyle ki «Nisa taifesini nâmahrem tutmak barbarlıktır, mütemeddin (uygar) ve dünyadan haberdar olanlara yakışmaz, Allah-ı Azim-üş şan hazretleri erkek ve dişiyi müsavi halk etmiştir ve nazik olduğundan dişehliye daha ziyade hürmet lâzımdır, Yunanlar filvaki âlim âdemler idi, ama bu cihette yanıldılar ve hatta nisa taifesini o derece nâmahrem tuttukları yerde, senede bir defa Panathinea[1] bayramlarında o derece edepsizlenirler idi ki, hattâ karıları dahi sarhoş olup, geceleri donsuz gezer idi, buna ne demeliyiz? Bu perhiz ne, bu lahana turşusu ne oluyor? İslâmların nâmahremliğine gelişin, mezheplerinin şeraiti tahtındadır (koşulları altında), buna bir diyeceğimiz yoktur, halbuki bizler Hıristiyanız ve bizim âyinimizce erkek ve dişehli müsavidir, erkek arslan arslan da, dişi arslan arslan değil midir?» cevap eyledi.

«Efendi, bu sözleri bakkal almaz, eğerçi kişi müsabinden (düşüp kalktığı kimselerden) azar ve topal ile eğlenen aksamaya alışır lafzı sahih ise ve asrımızın uygunsuzluğunun ve ahlâk ve edebiyat ve meşrep bozukluğunun vasıl olduğu dereceye bakılır ise, bence nâmahremliği tercih ederim ve hattâ

---

1 Eskiden Atina'da her yıl yapılan şenlikler.

dişehli erkeğin eğeyü (kaburga) kemiğinden halk olmuş olup, emr-i ilâhi üzere erkeğin zir-i pençesinde (pençesi altında) bulunması lâzım geldiğinden ve Kitab-ı Şerifimizin kavlince bir dişehli bir erkek tanıması şart idüğinden, dişehli yalnız erkeğine beğenilmeli ve şirazeden çıkıp da dizgin aşırı yarenliğe girmemeli» dedim ise, «Acaip hemen erkek insan da, dişehli insan değil midir? Erkek istediği yerde serbest mahalle danası gibi gezsin ve dişehli evde kümes kazı gibi kilitli mi kalsın? Ben bu nizamı kabul edemem» dedi. «Evet, hakkın var, ama bir dişehlinin baştan çıkmasına fakat (ancak) on beş dakika kifayet eder, atik feylezoflar tabiat-ı insani gereği gibi tecessüs eylediklerinden dişehlinin namahrem olmasına cevaz vermişlerdir, zira bir erkek fahiş (ahlâksız) olmakla, silsilesinde cins karışıklığı olamaz, lâkin bir dişehli fahişe olacak olur ise, cinse başka cins karışıp, bundan çeşit fenalıklar zuhura gelir, görmez misin İngilizler ve Amerikalılar dişehlilere ne güzel terbiye verirler, Anadolu ahalisi de bu yolda olduğundan pesent (beğeni) ederim, İngilizler kızlarına nikâhlanıncaya değin bir miktar serbestiyet verüp, bir defa nikâhlandıktan sonra artık o serbestiyet kalkar ve kız en kibar familyadan ve erkek en hakir familyadan olmuş olsa bile, daima kocasının itaatından çıkmaz ve hattâ erkekler ile bile sofraya oturmuş olsalar, ortaya işret ile meyve geldiği anda dişehliler başka höcreye çekilirler ki, erkeklerin keyif olup da eğlence üzerinde söyledikleri bazı uygunsuz sözleri dahi işitmeyeler» dedim.

«Ey Mösyö Favini! Şu terbiyelerini tercih ettiğin İngilizlerin kendi karılarını iki selin (şilin) kıymetinde kumarda oynadıklarına ne dersin?» dedi ise, «Bu bir eski âdet ise de, İngiltere'nin her tarafına mahsus olmayup, yalnız İskoçya'ya hastır ve hattâ rıfatını tanıyanlar böyle edepsizliğe irtikâb etmezler ve gün be gün bu âdet de hazf olunmaktadır (ortadan kalkmaktadır), her ne hal ise şu İngiliz karılarının iki selin, yani oniki kuruş bedelinde kumara vaz oldukta katlanıp tahammül eylemeleri de, kocalarına olan itaatın derecesini beyan eylemez mi? Hayde bakalım bu muameleyi Fransada dahi edecek ol, Allah alîm seni dişehli velâ evcen (zevcen) olsun âleme caris (rezil) ettikten sonra divâne olmuş deyü timarhane yolunu göstermekten de hali olmaz (geri kalmaz)» derken, işte bizim Sultana ile Aspasia tatlı tepsisi ile kapudan içeri girdiler. Ayios Megas'ın cevaba liyakatı (gücü) kalma-

yup, lâl kesildi ve but gözleri tarzı kıpranmamacasına gözlerini Aspasia'ya dikti ve yakın geldiklerinde, Sultana'ya dikkat ettim ki, lehçesi bozuldu ve elleri titremeye başlayıp, hemen düşme dereceye geldi ise, Aspasia ellerinden tatlı tepsisini kaptı ve dizlerinin bağı çözülüp, yürümeğe liyakatı kalmadı, ben anide koltuğuna girip, «Hayır ola! Bu ne hal Sultana?» dedim ise, ah çekip ağlamaya başladı, doğrusu bu sırada bana da azim telaş gelip, ya Coni'nin ya Kostaki'nin başına bir hal geldi şüphesi ile sual eyledim ise, «Bir şey yok, sonra ifade ederim» deyüp, defa Ayios Megas'a döndü baktı ve oh çekip, müteselli olamaz derecede feryat etmeye başladı.

Ne diyelim? Bir takım vesvese ve şüphelere zahip olup (kapılıp), nihayet yatak odasına gönderdim ve Ayios Megas yanına avdet eylediğimde, onu dahi fena bir halde gördüm.

«Hayır ola Efendi! Bizim Sultana'ya ne olduğunu bilemedim, ya size ne oldu?» dedim ise, «Ne dedin, Sultana mı, Sultana mı? Ah benim nazlı hemşirem Sultana nerelerdesin, elbette sen de bu gibi bir nazlı hatun olacak idin, acep hangi ağaların haremlerinin süsü ve donanısı oldun, ah hemşirem Kiriakula acep sağ mısın, ölü müsün? Eğerçi nazlı kerimen ve sevgili yeğenim Aspasia sağ ise, şu Aspasia tarzı bir güzel kokona olmalıdır, ah biraderim Polihroni, acep sen nerelerdesin, sağ mısın ölü müsün, ismin hâlâ Polihroni midir, yoksa başka mahalde misin?» diyerek bayıldı düştü ve akabinde harem dairesinde bir şamata işidilip, «Sultana bayıldı» deyü haber verdiler ise, artık pusulayı şaşırdım. Hangi birine seğirdeyim? Hasılı, Ayios Megas'ın başına hizmetçi ihtiyarı bırakıp, Aspasia ile seyirttim. Sultananın yanına, akıl başta değil, gözlerini dikmiş tavana ve «Ah, oh!» deyüp, «Neredesin Silvistre neredesin, Polihroni neredesin, Kiriakula?» deyü sayıklayıp, «Silvestros budur, Silvestros budur» deyüp duruyor. Meğer Ayios Megas benimle konuşur iken, bu yanımızdaki odadan dinlemekte olup, sözlerinden müteessire olmuş imiş. Anide icabeden mualeceyi tertip ederek, seğirttim Ayios Megas'ın yanına, ne bakayım o dahi ah oh çekip, Kiriakula, Sultana Polihroni isimlerini sayıklıyor, zavallı Aspasia dünyadan bihaber. Bir Ayios Megas'ın, bir Sultana'nın yanına seğirtmekten âciz oldu. Bunda bir sir var, ama bakalım ayine-i devran ne suret gösterir deyü ikisini de eyileştirinceye değin tahammül eyledim.

Hasılı, eyü oldular, akılları başlarına geldi ve hikâyelerini dinlemek üzere yine Sultana'yı huzura getirmiş olsam, hemen bir birine sarılıp öpüşmekten dûr olmayacaklar, bu da hoşuma gelmeyip, anide Aspasia'nın validesi Kokona Kiriakula'yı Üsküdar'dan celbeyledim. O dahi kapudan girer girmez, Ayios Megas gördü ise, fenalaştı «Ah, ne güzel de Silvestrosumuza benzer, ah sağ olsaydı şimdi tamam bu boyda, bir sinde olacak idi,» deyüp, hemen yakın geldikte Ayios Megas'ın elini öpeceği saat, «Vay, tatlı, tatlı hemşirem Kiriakula sen misin, hâlâ gözlerim önünden gittiğin yoktur» deyüp, birden boynuna sarıldı ise, kokona Kiriakula «Vay, muhip (sevgili) karındaşım Silvestre, sen misin? İşte, alâmetin dahi alnın ortasındaki bendir, deyüp, yek diğere sarıldılar ve Sultana gafletten uyanmış gibi, Kiriakula «Nazlı hemşirem ve Silvestros muhip karındaşım siz misiniz?» deyü ikisine birden sarıldıktan, Aspasia dahi «Vay Sultana, benim halam[1] mısın? Vay Silvestre sen benim dayım mısın?» diyerek o da sarılıp bir yumak oldular, ben dahi şu hal-i pür melâli görüp mucarib-i kalb oldum ve ağlamaya başladım, doğrusu bir âdem taş yürekli olsa dahi buna dayanmanın ihtimali yok idi.

Meğer, Kiriakula ve Aspasia[2] ve Ayios Megas Kir Silvestros ve Polihronis tâbir ettikleri cümlesi de Sakız Ceziresinde (adasında) bir familya evlâtları olup, 1822 senesi Sakız vurulduğunda[3] bunların da beheri kapanın elinde kalıp, her biri bir yol tutmuş imiş ve ne vechile olduğunu beherinin hikâyesinden anlayacağız.

HİKÂYAT

Nihayet, bir müddetten sonra herkesin aklı başına gelip rahat ettikte, herkes hikâyesini nakletmek tensip görülmekle, en büyükleri kokona Kiriakula şu vechile hikâyesine başladı.

---

1 *Anadolu'nun bazı yerlerinde burada olduğu gibi teyze'ye hala derler.*

2 *Sultana olacaktı. Aspasia Kiriakula'nın kızıdır.*

3 *Sakız Adası ayaklanması üzerine (1822) Osmanlılar adayı geri alır ve ayaklanmacıları cezalandırırlar.*

Tevarih ehlilerin (ehillerinin) malûmleri olduğu üzere, Allaha karşı isyanımız ve ubudiyetçe (bağlılıkça) Devlete karşı kusurlarımız sebebine Sakız Cezîresi (adası) 1822 senesine doğru harap olup, ahali-i Hıristiyandan ekserisi bıçaktan geçti. Bazıları Evropa'ya kaçtı ve ekseri gençler de esir olarak, dünyanın dört etrafına dağıldılar. Ve davar tarzı ötede berîde satıldılar, hasılı tar-u-mar (darma dağın) olup, ana-baba evlâdını, evlâd atalarını ve karı kocasını ve kocası karısını zayi ettiler (kaybettiler).

Ol esefengiz (acınılası) vukuatı tafsilen anlamak murad edenler, mahsus tarihine müracaat edebileceklerinden, biz yalnız familyamıza vaki olan felâketlerin hikâyesi ile iktifa ederiz (yetiniriz), şöyle ki :

Bizim familyamız Pantazi familyası tesmiye olunup (adlandırılıp) oldukça Sakız'ın ileri gelen familyalarından idi. Pederimiz Pantazi ve validemiz Vieru tesmiye olunup, iki oğlan ve iki kız karındaş idik, büyük oğlan karındaşımız Polihronis ve küçük karındaşımız Silvestros tesmiye olunup, kızların içinde en büyüğü ben Kiriakula ve en küçüğü Sultana idi.

O dehşetli Sakız hengâmesi zuhur ettiğinde, ben on altı, Sultana sekiz, Silvestros altı ve Polihronis on sekiz yaşındaydı.

Hanemizi basıp yağma ettiklerinde, validemiz ile pederimizi gözlerimiz önünde telef edüp, sıra bize gelince bizi genç ve güzel görüp ve feryadımıza nazaran merhamet eylediler ise de, bir vecihle bölüşemeyüp, miyanelerinde azim bir müdarebe (çatışma) zuhur etti (başladı) ve iki taraftan haylice nüfus telef olduktan sonra, nihayet Kula'lı Veli Ağa nam bir zat galebe edüp, bizi deruhde eyledi (üstüne aldı).

Sakız'dan bizi İzmir'e nakl edüp, Silvestros'u İzmir Metropolitine haylice akçe bedelinde sattı ve Polihroni'si dahi maiyetinde (buyruğu altında) bulunan Niğde'li Ömer Ağa nam bir âdemine hibe etti. Ve Sultana'yı dahi İstanbullu Fahri Efendi nam hürmetli ve ak sakallı bir imam satın aldı ve ben dahi Kulalı Veli Ağanın uhdesinde kaldım ve bu vecihle 1822 senesi Aprilin 15 tarihli azim figan ve feryat ile birbirimizden ayrıldık, İmam Sultana'yı alıp İstanbul'a, Ömer, Polihron'i alıp Niğde'ye ve beni dahi Veli Ağa alıp Kula'ya gitti ve Silvestros dahi İzmir Metropolitinin yanında kaldı, artık ondan sonra hiç birbirimizden haber alamadık.

Veli Ağa'nın efkârı beni oğluna vermek niyetinde olduğundan, kerimesi gibi muhabbet gösterdi ve ismime Dilâra tesmiye etmeye başladı. Kimin haddine düşmüş idi ki bana kaşın üstünde kare var desin? Üzerimden uçan kuşun kanadını keser idi.

Nihayet, 24 saatten sonra Kula'ya vardıkta, beni harem dairesine kaldırdı ve hoş-âmedi (hoşgeldin) için ziyarete gelenlerin arasında Kula'nın Hıristiyan muteberanından (ileri gelenlerinden) hacı Misail Pappasoğlu ya Theologosoğlu nam bir zat olup* Veli Ağa ile pek teklifsiz oldukları halde, bir de «Kız getirmişsin deyü işittim, nasıl şeydir?» sual etmiş oluyor. Veli Ağa dahi «Hacı Misail dostumuz sahihan bir kız getirdim, ama bundan böyle nâmahremdir, zira oğlum ile nikâhlamak meramındayım» demiş.

Hacı Misail dahi beni kurtarmaklığa niyet etmiş olup, «Ey Veli Ağa, sizin evlâtlarınız bizzat kendi evlâtlarımız misilli oldukları takdirde şu mahrem demenize çok taaccüp ederim ve hattâ sizler bu beldenin hanedan-ı eşref-i kadiminden (eski şerefli hanedanından) kendiniz misilli zadegân bir familyadan istediğiniz kızı alabilmeniz mümkün iken, şimdi bir gâvur kızına irtikâp edip de, ipek gibi silsilenize gâvur kanı karıştırmanızı rıfatınıza veremem» deyişin, Veli Ağa'nın kalbi çirpleniip «Çorbacı, doğru söylüyorsun, bu surette şimdi bunu ne etmeli?» demiş. O dahi, «Ne edeceksin? Bizim Hacı Topal Pappas'a** hibe eyle çık içinden» dedikte, «İşte bu olmadı, ben bu kadar zahmet çektim, masarif ettim, Sakız'dan Kula'ya dek getirdim, hiç olmaz ise, bizim Serdar Ali Ağa'ya veririm de sevabına nail, ve bâtıllıktan da kurtarmış olurum» cevabında bulunmuş, halbuki Hacı Misail «Be ey Veli Ağa! şu efkârına taaccüp ederim, bu sözü ahad-ı nas (halktan biri) söylesin, ama sen de söylemeli misin? Eğerçi Kur'an-ı Şerif Rabbi'l-âlemin demeyüp de, Rabbi'l-müslimin demiş olsaydı hakkın olabilir idi ve hatta kırkından sonra belki ben dahi din-i İslâmiyeti kabul edebilir idim, halbuki böyle değil, hangi mezhep makbul, hangisi nâmakbul kimse bilemez, bu madde yalnız Allah'ın bileceği bir keyfiyettir. Gaibe yalnız Cenab-ı Zülcelâl hükmedebilir, onun için gâvura bile gâvur ve islâma islâm denilip

---

* *Merhum pederimizdi.*

** *Topal Papaz hacı Misail'in yeğeni olup, Ayvalık mektebinde tahsil-i ilm etmiş, malûmatlı bir zat idi.*

de hükmolunamaz zira niceler var ki, zahiren (görüşte) İslâm görünür ama batinen gâvurdur, niceleri de var ki zahira (görünüşte) gâvur görünür, ama batinen İslâmdır, sen şu meşhur Kıral kızı ile İslâm hocanın faslını bilmez misin? Şöyle hikâye ederler ki, vakti ile bir zadegân İslâm, bera-i maslahat Evropa'ya gidip, bir Kıral kızına alâka etmiş ve Kıral kızı İslâmiyeti kabul etmek ve bu zat ile nikâhlanmak istemiş ise de Kıral bunu işittiği anda, gazaplanıp (öfkelenip) bunların münasebetini kateylemiş (kesmiş), zavallı kız aşk u sevda ile verem illetine müptelâ olup, nihayet vefat etmiş.

İslâmdır, bunu haber aldıkta, kahrederek ferdası günü ondan vatanına avdet edeceği sırada, bir defa hiç olmaz ise mezarını açıp görmekliği ve meyidi (ölü) ile vedalaşmaklığı farz addederek, gece ile gidip Kıral kızının mezarını açmış, ne baksın, onda Kıral kızının yerine vatanındaki hocasının cenazesini görmüş ise, tehayyürde kalarak, (şaşırarak) mezarı örtüp, yoluna revan olmuş.

Ve oraya muvaseletinde (vardığında) hocasının vefat ettiğini haber alarak, kabrine ziyaret eyledikte bir de açıp bakmış ise, ne görsün, hocasının yerinde Kıral kızının cenazesini bulmuş.

Meğer hocası pek fâzıl İslâm ise de, karısından tahkik eylediğine göre, cima (sevişme) pek hoş felekte gusli (gusül abdesti) olmasa dediğinden, gâvur olmuş ve Kıral kızı dahi İslâmiyete meyliyet gösterdiğinden islâm olmakla, bunu cenazesi İslâm mezarlığına nakl olunmuş oluyor,» demesinin üzerinde, Veli Ağa helecana gelip, «Aferin be Hacı Musagil (Misailgil) dostumuz, sen bizim cami-i şerif minberinde bazı nutk etmeğe lâyıksın, ancak yazık ki gâvur kalmışsın, mademki dostumsun, rûz-i kıyamette (kıyamet gününde) benden davacı olmaman ve ben de sevaba nail olmam için günde üç defa sana Hak dini teklif etmeye borçluyum» demiş.

Hacı Misail o sırada gülmeye başlayıp, «Veli Ağa bir mutaassup (bağnaz) İslâm gibi söylenmeye esef ederim, ben şimdi eğerçi günde bin bir defa teklif etmez isem, vebalim günahım rûz-i kıyamette senden sorulsun demiş olsaydım halin nicolur idi? Bilmez misin ki ezan-ı Muhammediyenin cevami-i şerife minarelerine kıraat olunan mahallerde din-i İslâmiyeye davet etmek caiz değildir? Her kime hidâyet erişir ise, doğru cami-i şerife giderek, Hak dini kabul edilir ve dellâla

hacet kalmaz. Hâk-i payinize[1] bir güzel temsil (söz, hikâye) söyleyeyim de aklın ersin, şöyle ki:

Zümre-i Feylosofân (filozoflar) dini, bir karanlık höcere derununda (içinde) yerden gök yüzüne değin bir direğe teşbih eylemişlerdi (benzetmişlerdi) ki, direk tepeden tırnağa değin her cins madenden masnu (yapılmış) halkalardan ibaret olup, bunlar da dünyada mevcut bulunan türlü be türlü mezheplere delâlettir ve beher millet karanlık höcereye girerek, Din tabir ettikleri direkteki halkalardan birine altun itikadı (altın kabul ederek) ile yapışmış, ancak altun mu bakır mı, tuç mu, tombak (altın karışığı) mı, timur mu, fakat (ancak) rûz-i kıyamette belli olacaktır.

Diğer bir temsil daha vasf edeyim. Şöyle ki: Evailde, (eskiden) bir beldenin ahalisi cümleten âma (kör) oldukları halde, bir gözlü zat yedeğinde bir fil ile varıp, «Size Tanrı getirdim» demesinin üzerinde, «Bize şu Tanrıyı göster, ne şekildir» deyü ibram (ısrar) ediyorlar, o dahi ahaliden 4 nefer dirayetli zevat seçerek, birini filin yalınız kulaklarını tutturup, «İşte, Tanrı dedikleri böyle yassı ve müdevver (yuvarlak) ve yumuşak ve tüylü bir şeydir,» demiş. İkinciyi getürüp, filin yalınız kuyruğunu tutturarak, «İşte, Tanrı tabir ettikleri böyle uzun ve kalın ve kıllı bir şeydir» diyor. Ve üçüncüyü alıp, filin yalınız arkasını sıvazlattırarak «İşte, Tanrı dedikleri böyle sufa (sofa) tarzı bir şeydir» diyor. Nihayet, dördüncüyü alıp, filin her tarafını tutturup, ne yolda ve kıbalde (yönde) olduğunu anlattıktan sonra, «İşte. Tanrı dedikleri budur» deyip, halk ortasına salıveriyor.

Bunlar başlamış artık her biri gördüğü yolda Tanrıyı vasf etmeğe ve birinin vasfı diğerine mübayin (karşıt) olup, taban tabana zıt olduğundan halk fırka fırka olmakla, her biri bir mezhebe zahip olup, miyanelerinde kavgaya başlamışlar. Nihayet, encam ki (bir) şahıs meydana çıkarak, «Be ey ibadullah! (Tanrı kulları) vaz geçin birbirinizi vurmaktan, sizin Tanrı dediğiniz Tanrının kulağıdır, bunların Tanrı dediği Tanrının yalınız bir azasıdır ve öbürlerinin Tanrı dedikleri Tanrının yalınız sırtıdır» deyip, Tanrı kıyas olunan filin ne kıbal (biçim) ve şekilde olduğunu nakletmekle, herkesin müşkülünü hal ve asıl Tanrının nasıl olduğunu halka telkin ve muarazayı (kavgayı) teskin eylemiş (yatıştırmış).

---

1 *Hâk-i payiniz: Ayağınızın toprağı. Burada: Zatı âliniz anlamında kullanılmıştır.*

İşte, bizler de kezalik bu yoldayız ve ancak rûz-i kıyamette Tanrının ne şekil ve hangi mezhebin altun olduğunu idrâk edeceğiz. Her hangi millet olur ise olsun, yalnız din kâr eylemez, iyi ameller de olmalıdır. Sen şimdi şu zavallı kızı, sevabına nail olacağım deyü İslâm etmek istiyorsun, halbuki rûz-i kıyamette bunun mezhebi daha makbul çıkacak olur ise, yakanı nasıl elinden sıyıracaksın? İşte, onun için herkes zahip olduğu mezhepte rûz-i kıyamete değin devam eylemesi lâzım gelür» demiş ise, «Hacı Misail çorbacı, aklım yer etti, artık bu kızı sana hibe ettim» deyüp, «Dilbeste ismini terk etmekle gönderin» deyü emretmesinin üzerinde, bir de beni alıp huzura ihzar eylediler ve onda ağam olacak Veli Ağa elimden tutup, «Keder etme kızım, bugünden sonra baban budur, teşekkür eyle ki bu da sen gibi Hıristiyandır» diyerek beni Hacı Misail'e teslim eyledi ve elini öpeceğim sırada benimle Rumice tekellüm etmeğe başladı ise, «Dünyayı bana hibe ettiler kıyas eyledim, ben ise hazret-i Lot'un (Lut) kızları Sodoma Gomora battıktan sonra[1], dünyada kendilerinden başka insan kalmadı kıyas ettikleri misilli, Sakız vurulduktan sonra ben dahi artık dünya yüzünde Rum kalmayıp, şu lisan-ı letafetresanı (çok latif) bir daha eşitmeyeceğim zan eder idim, meğer öyle değil imiş, şükürler olsun ya Rabb!»

Hasılı, Hacı Misail teşekküren Veli Ağa'nın beşbin kuruşluk borç senedini teslim ve beni deruhde ederek hanesine götürdü ve çocuklarının üzerine dada (dadı) tâyin eyledi.

Hacı Misail, benden başka 8 nefer daha erkek ve dişehli esir kurtarıp, kendi vatanlarına gönderdi. Fakat beni çocukları üzerine dada tâyin etmek üzere kendi rızamı tahsil ederek (alarak) hanesinde alıkodu.

O asırda iki yaşında Evangelinos, yedi yaşında Haralambos, on yaşında Theologos, on altı yaşında Yeorgios isminde er evlâtları ve 12 yaşında Marina isminde bir kerimesi (kızı) var idi. Ve vefatından 3 mah sonra, bir veledi dahi dünyaya gelmekle Misail tesmiye olundu.

Vakitler müstesna (olağan dışı) idi ve Hıristiyanın ırzı ve malı ve canı tehlikede idi ise de, Kula'nın İslâmları Hıristiyanlarıyla öteden beri pek muhabbetli olduklarından uygunsuz bir hal zuhur etmedi. Ama memlekette bazı maddelerden dola-

---

1 *Bak. Ahd-i Atik, Tekvin, 1/19. Kur'an'da çeşitli yerlerde bundan söz edilmektedir.*

yı Kütahya müsellimi[1] tarafından İslâm ve Hıristiyan birkaç kimesne istenildiğinden, İslâmlardan altı nefer kimesne ve Hıristiyanlardan dahi Hacı Misail ile biraderi Hacı Dimitri'nin Kütahya'ya gitmeleri tensib (uygun) görüldü.

Ve onda bir takım muhakemattan sonra bigayri hak (haksız olarak) İslâmdan iki nefer kimesne ile Hacı Misail'in dare (dar ağacı) çekilmesine karar verilmiş olmağ ile, İslâmları dare çekip boğmuşlar ve sıra Hacı Misail'e gelip, üzerindeki urubalarını soyarak yağma etmişler ve boğazına tille (tel) takıp, hemen altından iskemleyi çekecekleri sırada, acelen bir kavas yetişip «Bre gidi, ilişmeyin, yanlış olmuş öbür gâvur asılacağımış» deyü ipi bıçakla kesip, yerine biraderi Hacı Dimitri'yi asıyorlar ve o sırada Hacı Misail bayılıp, 24 saat bihud (baygın) yatıyor

Meğer, o vaktin müselliminin sarrafı Hacı Misail'i İstanbul'dan tanımış olup, «Efendim, bu âdemin İstanbul'da Kula'lı Lambik ve Karaca isminde zarphane sarraflarından iki yeğenleri vardır, işitirler ise, hakkında yürürler» demiş oluyor, Müsellim dahi korkusundan naşi (dolayı) Hacı Misail'i bırakıp, karındaş olduklarını bilmediğinden Hacı Dimitri'yi onun yerine asmış oluyor.

Burada hatırıma bir tuhaf fıkra geldi. Şöyle ki: Ezmine-i atikada Mısr-ül-Kahire'de Melik Esvet devrinde bir âdemin hanesine hırsız girip, karanlıkta aşağı yukarı seğirdir iken, her nasıl ise duvarda çakılı bir mıh (çivi) gözüne isabet etmekle çıkarmış oluyor. Ve ferdası günü gidip hükümete dava ve gözünün diyetini iddia eylemiş.

Hane sahibini hâkim yaka paça celbederek, müddeinin (davacı) iddiasını beyan etmişler ve bir gözünün çıkacağını haber vermişler ise, «Efendim, Allah aşkına olsun ben çulhayım (çul dokuyan), her halde mekik atmak için bana iki göz lâzımdır, işte Niyl-i (Nil nehri) mübarek kenarında bir takım avcılar vardır, onlara bir göz kifayet eder, benim yerime onların birini celbeyleyin ve gözünü çıkarın» deyü rica etmesinin üzerine hâkim akabinde avcılardan birini celb birle çulhanın hanesinde kazaen gözü çıkan hırsızın gözünün bedelinde avcının bir gözünü çıkarmış.

---

1 *Eyalet valileri ile sancak mutasarrıflarının sorumlulukları altındaki yerlerin yönetimine atanan görevliler.*

İşte, bu fıkra da o gâvurun yerine diğer gavuru asın dediklerine benzer.

SULTANA'NIN HİKÂYESİDİR

Hemşirem Kiriakula'nın vasfına göre; beni İzmir'de Fahri Efendi namında bir fazıl ve hürmetli imam Kula'lı Veli Ağa'dan satın alarak, İzmir'de Yukarı Mahallede kâin konağına götürdü. Ve bana öyle bir meyl-ü muhabbet gösterdi ki, bir ata, bizzat kendi kerimesine gösteremez desem caizdir.

Harem dairesinde irili ufaklı sekiz on nefer nisâ (kadın) ve kız oğlan çocukları mevcut idi, ama hangisi Fahri Efendi'nin zevcesi ve hangileri evlâdı olduğunu fark edemedim ve hattâ er ayal (erkek - kadın) alâmetleri de görünmez idi. Ve gerek haremlik ve gerek selâmlık tarafında İslâmiyete yakın bir işaret göremeyip, taaccüp eder idim.

Fahri Efendi, imam kıyafetinde ve sıffatında olduğu takdirde hiçbir gün ya abdest aldığı, yahut namaz kıldığını göremedim. Fakat, akşam üstüne ve sabahleyin erkenden ortadan zayi (kayıp) olur ve bir iki saatten sonra yine meydana çıkar idi, ama ağlamış olduğu gözlerinden anlaşılıp, «Şu ne hikmettir?» deyü bu hal bana dağ-ı derun olur idi. Resmi günlerde dahi camiye gitmediğinden, bende şüphe hasıl olup, dikkat etmeye başladım ve bana aşırı mertebe muhabbeti olup, yanına serbest girip çıktığımdan, bazı sırlarına aşina olabilmeye kudretim var idi.

Bir gün, mabeyn odasında (konuk odası) beraber oturur iken, üç misafir geldi, biri elinde keşkül ile derviş, biri yine imam ve diğeri yeniçeri kıyafetinde idi. Ben bunları gördüğümde korkup, Fahri Efendi'nin arkasına gizlendim ise, bunlar gülümsediler.

Fakat, şuna iyice dikkat ettim ki, kapudan içeri girdiklerinde, Osmanlıca selâm vermeyüp, başka tarz bir işaret ettiler. Şöyle ki: sağ elinin işaret parmağını alnına koyup, boyna göbeklerine değin indirdiler ve saniyen daire çevirir gibi sağ koldan sol kola hat kestiler ki stavroz tarzı bir işaret ettiler. Var ise Bektaşi zümresinden derviş olmalıdırlar kıyas ettim.

Ve onda bir miktar eğlenip çıbık (çubuk), kahve içtikten sonra bazı mükâlemede bulundular ise de, bir acaip lisan söylediklerinden bir şey anlayamadım. Fakat, bu sırada bazı belli

isimleri zikrederek türlü alâmetler ile meramlarını yekdiğere bildirdiklerinden ve çok defa da acaip garaip hurufatlı yazılar ile söylediklerinden, acep bunlar Frank Mason (farmason) tabir ettikleri ocakdan[1] mıdırlar şüphesine zahip olmaya başladım.

Birden Fahri Efendi ayağa kalkıp, «Sultana kızım, sen bunda otur» diyerek hemen yanıbaşındaki duvara el vurdu ise, duvarın yüzünde olan perde sıyrılıp altından bir kapu açıldı, onu ki ben divân zan eder idim.

Fahri Efendi içeri girdi ve arkasına ol üç misafirler takip eylediler. Ve telaş ile unutup, kapuyu kapatmadılar ve bir müddet görünmediler ise bana telâş gelip ve hattâ tecessüse meyliyet dişehli taifesine tabii olduğundan, ne ettiklerini anlamak murad ettim ise de, Fahri Efendi'nin tenbih ettiğinden de korkardım.

Hasılı, usul ile ben de kapudan içeri girdim, dört adım ileride bir nerduban görüp, aşağı indim ve on beş kademe aşağıda bir uzun salağa (bölüm) vardım ki, dört köşesinde dört oda kapuları var idi. Hangisine yanaşacağımın şaşkını olup, düşünür iken şarktan tarafa kapudan ses işidildikte, usul usul oraya yaklaştım. Ve kapu kapalı olduğu halde gözümü anahtar deliğine verüp, içeri baktığım saat, az kaldı çıldırıyor idim.

Meğer onun orası her bir iktizası (gerekli eşyası) ve tezyinatı (süsü) ile mükemmel bir Ayia Trias kelisası imiş. Bizim Fahri Efendi ve ol üç misafirler asıl kıyafetleri olan pappas kıyafetine girerek, dördü birden ibadet ile meşgul idiler ve bir müddet okuyup, akoluthialarını (dinsel âyin) bitirdikte, artık Rumi lisanında mükâlemeye başladılar ise, ben ferahımdan divâne olmak derecesine gelip, kulak verdim, anlaşıldı ki bunlar Ellada'nın (Yunanistan) şu müşkül vakitlerde Filiki Eteria[2] yani Şirket-i Dostiye ya Hayriye ünvanı ile teşkil olunan bir nev şirket-i hafiye (gizli dernek) tarafından Anadolu ve Rumeli taraflarına gönderilerek, gizli iane toplayan ve milletin zuafa (zayıflar) ve fukarasına imdat eden ve öteden beriden esir tutulanları satı baha ile (satın alarak) kurtarmakta olan tebdillerden imişler.

---

1 *S. 142'nin ektne bak.*

2 *Yunanlıları, 1821'de başlayan özgürlük savaşını (Mora İsyanı) hazırlayan örgüt.*

Derviş kıyafetinde olan Brusa'nın Tirilya (Tirilye)[1] nam kariyesinden Partenios nam bir âlim rahip olup, evvel emirde bir müddet Kula'da didaskalosluk (öğretmenlik) ederek, sonra Filiki Eteria'ya ithal olunmakla, Kütahya ve Bursa ve Ankara sancaklarında derviş kıyafeti ile gezdiği mahallerde 130 nefer kadar esir kurtarabilmiş ve nihayet vatanı Tirilya'ya gidip onda hocalıkla meşgul olmuş.

Ve imam kıyafetinde olan İoannis nam bir malûmatlı Atinalı olup, Hamid, Teke ve Tirkemiş (Burdur) ve Aydın ve Konya sancaklarında imam kıyafetinde gezerek, 150 nefere yakın esir kurtarmış ve ortalık rahat ettikten sonra Isparta'da bir müddet didaskalosluk ederek, nihayet İstanbul'a gelmiş ve malûmatı sayesinde İeroteos ismi ile İzmir metropoliti olmuş ve biraderimiz Silvestros'u da satın alan metropolit bu olduğu anlaşılmış.

Ve Yeniçeri kıyafetinde olan Yanyalı Dorotheos nam bir âlim zat olup, Rumeli kıtasını şu kıyafette devrederek, üçyüze yakın esir kurtardıktan sonra nihayet, Manisa'da didaskalos olarak, Anadolu kıtasını ilmi ile tenvir ve pek çok şagirdan peyda eylemiş.

Nihayet, bizim Fahri Efendi Hacı Triandafilos [hacı Güllü] namı ile Ispartalı olup, ilimce derece-i lâzimeye (gerekli dereceye) vasıl oldukta, dünyanın pekçok mahallerini seyahat ettikten sonra, Filiki Eteria'ya ithal olmuş ve bu dahi Karadeniz sevahillerinde imam kıyafetinde gezdiği halde 150 kadar esir de bu halas edüp, encam, İzmir'e gelmiş ve yine esir kurtarmakla devam eder iken, beni de Veli Ağa'dan satın almış ve kendi bekâr olup, hanesinideki bulunan canlar dahi halas ettiği esirlerden imiş*.

Bunlar mükâlemelerinde artık ortalığın rahat ettiğinden ve Sultan Mahmut Han-ı Gazi hazretlerinin saye-i lütfünde artık bundan böyle kurt ile koyunun gezebileceğinden bahisle, milletçe ve mezhepçe memuriyetlerini ifa ve faraizlerini icra ettiklerini beyan ettikten sonra, her biri artık bir beldede oturup, rahat edeceklerini arz eylediler. Ve ayağa kalkıp yukarı çıkacakları sırada, anide ben acele ile nerdubandan yukarı çıkıp, evvelki mahallime oturdum ve gûya hiçbir şeyden haberim

---

1 Bu yerin bugünkü adı Zeytinköy'dür.

* *Sparta'da didaskaloluğumuzda Hacı Triandafilos'u tanıdık ve nihayet onda vefat eyledi.*

yok gibi bunlar yukarı çıkdıkta, «Vay babacığım niçin geciktin?» deyü Fahri Efendi'nin ellerine yapışıp öptüm ise, kendisine rikkat gelip ağladı ve alnımdan öpüp «Keder etme kızım, biz artık bundan gideceğiz, bu gördüğün misafirler karındaşlarımdır, beher birimiz bir tarafa gideceğimizden şimdi madem ki anan baban yoktur, seni İstanbul'da diğer bir karındaşımızın yanına göndereceğim ki, seni gözetsin ve ilim tahsil ettirsin ve nihayet seni bir münasip âdem ile nikâhlasın ve şunu da bilesin ki, biz cümlemiz Hıristiyanız ve tebdil kıyafette millet ve mezhebe hizmet etmekteyiz» deyüp, beni ol yeniçeri kıyafetliye teslim eyledi, ve harem dairesinde bulunanların cümlesini dahi cemedüp, icab eden tenbihat ve nasihattan sonra, ol imam kıyafetli ile derviş kıyafetliye teslim birle, Sakız'a ve Sisam'a, Ayvalık'a gönderdi. Ve kendi dahi hane-i Makarios Malaksos nam Andros'lu Ayios Nikolaos manastırı katigumenosa (başrahibi) teslim ederek, cümlemiz ile gözyaşları ile vedalaştı ve bunun üzerinde her biri murad ettiği semte gitti, biz de Yeniçeri kıyafetli ile İstanbul'a geldik ve beni Üsküdar'da bir fâzıl ve müüsin adamcağıza teslim ederek, ortadan nâbedit oldu (kayboldu).

Ve bu zat-i melek-sıfatın maiyetinde on sene bizzat kendi kerimesi gibi eğlenip, evlenme kemaline geldiğimde, beni pekçok mahallerden istediler ise de, hiçbirine vermeyüp, fakat kendi can veledi (mânevî evlâdı) Nikolaos ile nikâhladı ve kendi elleri ile stefanosumuzu[1] tutup ikimizi de can evlâdı edinmeğ ile, kendisinin familyası çoktan vefat etmiş ve kâffe-i evlâtlarını zayi etmiş olduğundan, bizi kendisine varis eyledi, meğer bu âdem gizli bir zat olup, külliyetli variyete malik imiş.

Biz öyle sefa-i hatırla müddeti güzar etmekte (geçirmekte) iken, birden hanemizi yeniçeriler ihata ederek, içeri girecekleri sırada, beni Nikolaos kapıp yanımızdaki haneye aşırdı. Ve akabinde, yeniçeriler hanemizi basıp yağma ettiler ve Nikolaos ihtiyar babalığımızı kurtarmak üzere yeniçeriler ile uğraşır iken, bunu da babalığımızı da kıs kıvrak bağlayarak, Bostancıbaşı mahpesine atmışlar ve üç günden sonra boyunlarını vurmuşlar ve emlâk eşyası beylik olmuş.

Meğer beni mukaddem (önce) isteyip de alamayan deli-

---

1 *Kilisede nikâh kıyılırken, çiftlerin başına konulan, birbirine bağlı başlık.*

kanlılardan biri babalığımıza hiddetlenip, Nikolaki'min talii-ne (talihine) haset ederek (kıskanarak) bu zatın Yunan eş-kiyaları ile münasebeti var idi deyü yeniçeri ağasına iftira et-miş imiş.

Ben artık o komşumuzun hanesinden taşra çıkabilmeye cesaretim olmayup, onda kilitlendim kaldım ve babalığım ve er ehlim Nikolaki'nin telefini işittiğim anda pek fena hale du-çar oldum (uğradım) ve karelere boyandım ve altı aylık da hamile bulunduğumdan, hane sahibi merhamet ederek, «Sul-tana kayıt etme, ben seni idare ederim» deyü teselli eder idi.

Halbuki adüler (adüv, düşmanlar) bizi kendi halimize bı-rakmayıp, ol bizi iftira eden yezit, başında dört beş yeniçeri ile beni aramağa çıkmış. Hasılı, gizli olduğum haneyi haber alarak bir de bastılar ve bir takım hasarattan sonra, beni de kapup akabinde kapuda hazır olan bir arabaya vaz ederek Üs-küdar'dan 4 saat mesafede Büyük Bakkalköy yoluna revan ol-dular, ben artık bayılıp ne olduğumu bilemedim.

Bir buçuk saattan sonra Küçük Bakkalköy sahrasına ulaş-mışız, ben hâlâ bihud olup, dünyadan haberim yok idi, bir de onda on nefer süvari yeniçeriler beni kapan yeniçerileri bastı-rıp, kavgaya tutuşmuşlar ve tüfenk şamatasından aklım başı-ma gelip, bir de uyandım, arabanın penceresinden baktım ise, beni kapan yeniçerilerin beşi de ve bunları bastırmış olan on yeniçerilerin üç neferi vurulmuş meyitleri meydanda yatıyor idi ve yeniçerilerden biri benim düşmanım olan yezit delikanlıyı önüne katıp kılıç ile kovalar iken, hasılı yetişti ve kılıç vurup, hıyar gibi doğradı ise de, o sırada delikanlının silâhı boşalıp kurşunu süvar olduğum (bindiğim) arabaya isabet etmekle, vücuduma bir uyuşukluk ve gevşeklik gelip yine bayılıp düş-müşüm ve artık ondan sonra ne olduğunu bilemem.

Yiğirmi dört saatten sonra uyandım, baktım ki, beni bir süslü oda derununda bir temiz karyolaya yatırmışlar ve iki ta-rafıma iki güzel kız oturup, hava sıcak olduğundan, yelpaze ile serinlik veriyor idi. Ben bunları seyir edüp, odanın süsünü ve derece-i ülyada tezyinatını gördüm ise, kendimi öldüm de ruhum cennete girdi ve etrafımı huriler ihata etti kıyas eyle-dim. Ve hususu ile Aylos Nikolaos tarzı hürmetli ve kaba sakal-lı bir ihtiyar âdem oda kapusundan içeri girip, yatağa yanaştı da «Nasılsın kızım, Sultana?» deyü elime yapıştı ise, artık cennette olduğuma şekk-ü şüphem kalmadı ve bu sırada ben

anide davranıp, «Voithison mi ayie mu Nikolae» (imdat senden benim aziz Nikolam) deyü eline yapıştım, ol ihtiyar gülümseyerek sol eline saatini, sağ eline nabzımı alarak, bir müddet dikkat eyledi de, «Şükürler olsun artık korkuyu savdı. Şimdi biraz supa [çorba] getirin yesin» dedikte, ben birden gafletten uyanıp, aklımı başıma topladım ve anladım ki, ol ihtiyar hekimdir ve ben ol hengâme arasında vurularak ol haneye naklolunmuşum ve vakide (gerçekte) baldırımda sızı sezinmeye başladım ve şu felâketi tefekkür ederek, (düşünerek) birden yine bayginlik gelmekle, yatağa düştüm ve hekim akabinde nişadır ruhu çektirip, yine aklımı başıma getirdi. Ve iki kızlar iki koltuğuma girerek yüzümün terini sildiler ve «Sultana keder etme, yabanda değilsin» deyü teselli ederler iken, birden kapudan içeri bir heybetli yeniçeri girdi ise, ben de artık liyakat kalmayıp, hemen devrileceğim saat, «Sultana kızım kendine gel, korkma» deyü bana sarıldı, ama bende cesaret kalmayıp yine dalgınlığa düştüm ve her ne lakırdı ederler ise, işitir anlar idim, halbuki cevaba kudretim yoktu.

Bana başlıca merak olan bu idi ki, ol iki kızlar ismim Sultana olduğunu nasıl bildiler ve kapudan içeri giren yeniçeri ismimi kimden haber almış. Ve bu yeniçerinin sesi bana pek malûm seslerden ise de, hatırıma getiremeyip, ol dalgınlık arasında düşünür idim.

Yeniçeri beni kucaklayıp «Kızım Sultana, aklını başına topla, aç gözlerini, bak bir defa seni tutan kimdir» dedikte, birden gafletten uyanıp, gözlerimi açtım ise, kimi gördüm kıyas edersiniz? Beni İzmir'den getiren ve yeniçeri kıyafetinde gezen Yanyalı Dorotheos imiş.

Heman (işte ρ) Dorotheos devirden gelip, benim için teftiş eyledikte, felâketlerimden haber alarak, Üsküdar'a görmeye gelmiş imiş ve gizli olduğum hanenin etrafında yeniçerileri görmüş ise, etrafı ile teftiş ederek, maddenin ne vechile olacağını ve ne yol tutacaklarını haber almış. Ve akabinde yalı kenarından on at kiralayarak ve zatından bildiği yeniçeri dostlarından dokuz nefer babayiğit refik bularak, hücuma hazır olmuş ve olduğum haneye gelinceyedeğin iş işten geçip beni kapmış olduklarından Bakkalköy yoluna revan olarak, Küçük Bakkalköy sahrasında onları yakalamış ve telef ettiği hasmının piştovunun kurşunu araba derununda baldırıma hafifçe ilişip geçtiğinden, ben o sırada bayılışın, Büyük Bakkalköyü'nde va-

ki dostu Kallirois nam meşhur bir hekimin hanesine nakledərek baktırmakta imiş.*

Şu bora, def-ü izale oluncayadeğin (dininceye değin) onda üç mah kadar eğlendim ve dokuz ay müddet hitamında vaz-ı haml edip (doğurup), bir oğlan veledi tevlid ettim, onu ki Dorotheos vaptis ederek, Kostaki tesmiye eyledi ve bilmem ne efkâr ile bir mahdan sonra çocuğu alıp, Üsküdar'a indirdi ve artık her nasıl ise, kelisa epitroposları[1] eline geçirip, bir emzikçi hatuna verdirmiş. Ve beni dahi bir lâyıklı mahalde rahat ettirmek üzere İstanbul'a getirdi ve Galata'dan geçer iken, Vasiliki namında zatından bildiği bir ihtiyar hatuna rast gelerek, halinden sual ederken Aleko Favini isminde bir hayırhah avukat ile bir hanede oturduğunu ve her nasıl ise Üsküdar'da bir haneden desise ile buna bir çocuk yükletmiş olduklarından, bunu Galata'da Ayios Nikolaos kelisası kapusuna asacağı sırada kandilapti görüp, diğer bir çocuk da ondan yüklediklerini, ve bu çocukları bakmak üzere süt-anası aramaya çıktığını ve Üsküdar'dan gelen çocuğun ismi Kostaki ve Ayios Nikolaos'tan alınan çocuğun ismi Coni olduğunu beyan etti ise, Üsküdar ve Kostaki sözünü işittiğimizde bize şüphe gelmekle, gidip görmek merak olduğundan, beni kira Vasiliki ile gönderdi ve oraya vardığımda mösyö Favini nam avukat ile mah be mah beşyüz kuruşa mukavele eyledim ve kendisi Coni nam çocuk için bir malûmat almak üzere taşra çıktığından, ben evvelâ Kostaki nam çocuğa sarılıp, kundağını çözüp baktım ise, benim çocuğum olduğunu anlayıp, ferahımdan çıldırma derecesine geliyor idim.

Ve ne vechile Üsküdar'dan eline geçtiğini sonra Favini'den tecessüs eyleyip (sorup öğrenerek), bu çocuk benim olduğunu bildirdiğimde, Favini dahi pek çok ferah etti ve artık evlâdımız misilli ikisini de perverde etmeye başladık. Ve hâlâ o vakitten bu ane değin Favini'nin yanından ayrılmadım, ve Dorotheos dahi gelip beni öyle rahat yer bulduğumu ve çocuğumuzun bihikmet-i Huda (Tanrının hikmeti ile) elimize geçtiğini gördükte, derecesiz ferah etti ve bir gün gelip vedala-

---

* *Bu zatı, bundan 15 sene mukaddem Büyük Bakkalköyü'nde görüp kesb-i münasebet (ilişki kurduk) eyledik, nihayet 120 yaşında ve aklı başında vefat eyledi.*

1 *Halktan kilise yöneticileri.*

gitti, ondan sonra artık görünmedi. İşte, hikâyem budur, deyip itmam-ı kelâm eyledi (sözünü tamamladı.)

Maddenin evvelinden ahırına değin ne vechile olduğu gerek Kiriakula'nın ve gerek Sultana ve Silvestros'un hikâyatından malûm olmağ ile, artık Niğdeli Usta Yorgi'nin celbi ile hikâyesini anlamaklık iktiza-i halden bulundu.

İşte, bunun üzerinde mahsus bir âdem gönderilerek usta Yorgi celp olundu ve vuku bulan hal-ü keyfiyet ve hikâyat kendisine ifâde olundukta ve hususu ile Sakızlı familyasından Polihronis ismini işittikte, buna bir hal vaki olup, dili tutuldu ve bir müddet lâl kesildi (susup kaldı). Nihayet hikâyesine şu vechile mübaşeret eyledi (başladı).

USTA YORGİ'NİN HİKÂYESİ

Pederim Polihronis Sakız'da Pantazi nam bir zatın veledi olup, 1822 senesi Sakız cezîresi (adası) vuruldukta pederi Pantazi'yi ve validesi Vieru'yi telef ederek, hemşireleri Kiriakula ve Sultana ile diğer biraderi Silvestros'u esir etmiştir. Ve pederimi Kula'lı Veli Ağa maiyetinde bulunan Niğde'li Ömer Ağa'ya bahş etmiş olmağ ile, Niğde'ye götürmüş ve zeki bir çocuk olmağ ile Ömer Ağa bunu İslâm etmek ve kendi kerimesini vermek niyetinde bulunmuş ise de, zevceşi bir mutaassibe hanım olup, «Ben bir tanecik kerimemi gâvurdan dönmeye vermem» deyü istinad eylemesinin (dayatması) üzerinde, bu niyetinden dûr olup, sevabına da nail olmak için Bor'lu Ethem Bey'in Ayvalık'tan getirmiş olduğu onbeş yaşında bir Rum kızı ile nikâhlamış. Ve bunlar zahirde (görünüşte) İslâm ve gizlice Hıristiyan tarzı hareket ederek, nihayet validem hamile kalmış ve vaz-ı haml edeceği (doğuracağı) sırada validem zavalh telef olarak ben dünyaya gelmişim. Ve pederim validemi defnettikten sonra dünya gözüne karanlık görünmekle beni alıp, Niğde'den firar etmiş. Ve Konya'ya uğrayıp, beni Sille'de vaptis ederek Yorylos tesmiye eylemiş ve beni bir familyaya teslim ederek, etraf u eknafa (her yerde) ahz u ita (alış-veriş) ile meşgul olup, bir gün bera-i maslahat Akşehir'e gider iken esna-i rahde haydutlar telef etmişler olmağ ile, öksüz kalmışım, ol vaktin Sille muteberanı (ileri gelenleri) Allah ecirlerini (mükâfatını) versin, pederim merhumun terekesini toplayıp, akçe ederek, mazbut bir mahalle güzeşte (faiz) ile vermişler.

Ve 20 yaşına vardığım halde, teraküm eden (biriken) 30.000 kuruşu elime teslim ve bir mutemet âdeme terfik ederek (yanına vererek) bera-i sila (sıla için) Niğde'ye gönderdiler ve onda Meryem nam bir kız ile nikâhlanarak, üç sene eğlenip iki oğlan ve bir kız evlâdımız oldukta artık İstanbul'a geldim ve ahz u ita ile meşgul olduğumdan, sılaya gidemedim. Ve bir panayırda Üsküdar'da birkaç gün ikamet etmemin sırasında kokona Kiriakula ile kesb-i münasebet (ilişki kurarak) ve kerimesi Aspasia'ya meyl-ü muhabbet etmiş olmağ ile, bir gece ansızın mahalleden 4-5 âdem yanlarında pappas ile haneyi basarak zorla nikâhlandılar ve ben de memlekette evli olduğumun ifade edemeyerek, şimdiye değin safa-ı hatırla (keyifle) müddeti güzar ediyor idik (geçiriyorduk). Encam, bu vukuat zuhur etti, belki bu da Allahın bir inayetidir, zira sizin hikâyatınızdan ve pederim merhumun bana naklinden, cümlemizin de Pantazi familyasından olduğumuz ve hısım ve akraba bulunduğumuz aşikâr olmuştur, deyüp, yine cümlesi birden ayağa kalktılar ve yekdiğerine sarılıp öpüştüler.

İşte, bu vechile hepisi bir familyadan oldukları anlaşılıp usta Yorgi tabiatı ile Aspasia'dan ayrılmış olmağ ile, artık Patrikhanece defa (bir daha) mürafaaya (muhakeme olmaya) hacet kalmamıştır ve bunun üzerinde zevcesi Meryem'i üç evlâdı ile alarak, Cibali'deki hanesine çekildi ve Kir Silvestros benim Sultana'yı zîr-i himayeye alıp, barındırdığım için teşekkür birle kâffe-i familyanın bir mahalde oturması için Beyoğlu'nda bir konak isticar edeceğini vad ederek gitti.

Filvaki, haftasına Beyoğlu'nda Dörtyol ağzında vusatli bir konak isticar ederek, Sultana'yı ve Kiriakula kerimesi Aspasia'yı kaldırıp oraya iskân ettirdi. Ve benim hanem artık suyu savılmış (kesilmiş) değirmene dönüp, yine bizim ihtiyar kira Vasiliki ile kalakaldım, Allah kişiyi gördüğünden yadeylemesin (anmasın). Bunlardan ayrılmaklık bana pek güç geldi ise de, ara-sıra hanelerine giderek eğlendiğimizden o derece tesir etmemiş idi. Halbuki, arasından bir mah geçer geçmez münasebetli familyalardan iki lâyıklı tacir Sultana'ya ve Aspasia'ya meyl-ü muhabbet göstererek, nikâhlanıp Aspasia Büyükada'ya ve Sultana Yeniköy'e tevattun ettiklerinden (yerleştiklerinden), münasebetimiz bütün bütün katt olmakla (kesilmekle) viranede kalmış baykuşa benzedim. Ve hanem bana karanlık görünüp, artık def-i gam edecek mahal ve ahbap arar idim.

ÜÇÜNCÜ BAB

Alışmak huy olur ve huy ikinci tabiattır. Ve her beldenin âdeti kanon (yasa) sayılır.

Bir şeye alışmak gibi dünyada fena şey olamaz, hasılı vakti ile önü alınmaz ise huy olur ve huy can altında olduğundan, can çıkmayışın, huy çıkmaz demişlerdir. Ve ikinci tabiat olur.

Alışmaklığın o derece tesiri var ki, dilsiz hayvanlar da bu elemden hali (dertten sıyrılmış) değildir. Maymunların insanlara müşabeheti (benzerliği) olup, azaları aza-i insana yakın olduğundan, tabiên her gördüğünü yapabilir, ya sair hayvanata ne deyelim ki bir madde zımnında terbiye olarak, onun icrasına alışır ise, bilâkusur icrasında olur, işte bu suretle köpeklere kebab çevirtirler ve çarşıdan erzak taşıtırlar, güvercine mektup götürmeyi ve kelplere posta çantası taşımayı ve sıçanlara mutaflığı (dokumacılığı) ve örümceklere bez dokumayı ve canbazlar atlara ve papaanlara (papağanlara) acaip garip şeyleri, hasılı, ayılara ve maymunlara kokonalar gibi hop hop hora tepmesini öğretirler ki, bunlar alışmak demektir. İşte hüsn-ü terbiye de çocukları daima iyi şeye alıştırmaktır.

Çocuklar sabi oldukları takdirde her tarif olunan şey ve söylenen sözler Megas (aziz) Vasilios kavlince yumuşak muma mühürün layıkı ile yer ettiği misilli kalplerine tesir eder. Alışmaklık o derece kuvvetli olduğunu şundan anlayın ki, vakti ile atik Roma'da bir hanede bir kelp olup, cuma ve çeharşembe günleri aç olsa dahi et yemez imiş. Sebep? Çünki, bir Hıristiyan hanesinde perverde olup cuma ve çeharşembe günleri et yemediklerinden alışmış. Size daha tuhaf bir fıkra nakledeyim, şöyle ki :

1839 senesi bera-i maslahat İzmir'e vardığımda, Saman

İskelesi'ne doğru çıkıp, iskele başına yanaşacağım vakit, onda bir eşek gördüm ki, anide kafasını kaldırıp dişlerini sırıtmaya başladı, ben korktum zira ısıracak zannettim de geri çekildim ve yüksek kahvede oturan sahibi gülmeye başlayıp «Korkma çelebi seni müşteri zannetti de dişlerini gösteriyor» dedikte, beni istihza ediyor kıyası ile canım sıkıldı ve tahkikatıma göre meğer zavallı merkep satılık olup, bir aydan beri onda bağlı imiş ve gelen müşteriler yaşını anlamak üzere dişine baktıklarından zavallı merkep onun bunun ağzını açarak dişine bakmasından alışarak, bir âdem yanına varacağı sırada, müşteri zannı ile herkesi tutup ağzını açmaya hacet bırakmayarak, dişini kendi göstermeye başlamış, işte bu da alışmaktan neşet eder (doğar).

İnsanın tabiatı acayiptir. İyiye alıştırırsan iyi, fenaya alıştırırsan fena olur, sarhoşluk da sefahatlık da edebiyat da alışmaktandır, iyi terbiye ile fena terbiyenin farkını ibraz etmek (göstermek) için atik Spartalıların kanonisi Lykurgos[1] bir kelbin iki yavrusunu alarak, birini avcılığa ve diğerini hazır yemeğe alıştırmış. Ve bir gün Spartalılar bir sahraya toplandıkta, Lykurgos bu iki kelp yavrularını götürüp, hüsn-ü terbiye zımnında mufassal (etraflı) nutuk irad ettikten sonra ortaya bir tencere lapa ile bir de tavşan getirüp kelpleri salışın avcılığa alışan kelp tavşan (tutmaya) seğirtmiş ve hazır yemeğe alışan lapanın üzerine çökmüş.

Filvaki, terbiye tabiata galebe edemez, ama tabiatın fena hallerini tadil (değiştirmek) ve vakit müruru (geçmesi) ile galebe eyler, bu babda iki feylozof mücadele edüp, biri tabiat evveldir, diğeri terbiye evveldir iddia ederler. Terbiye evveldir diyen feylozof bir kediyi sofra üzerinde mum tutmayı öğretip, öbür feylozofa ibraz etmek için ziyafet vermiş. Tabiat evveldir diyen feylozof da maddeyi anlayıp, bir kutu içine sıçan koyarak, gitmiş ve sofraya oturdukta, kedi mumu tutup dururken, öbür feylozof kutudan sıçanı meydana çıkarıp bırakmış ise, kedi mumu atıp, sıçanın arkasından seğirtmekle, öbür feylozofa galebe etmiş oluyor.

İnsanda firaset (anlayış) ve hayvanda enstenkt (içgüdü) [enstikton] yani hiss-i tabiiye vardır: Meselâ, merkebe tüfek göstersen vazife edinmez, lakin uçurumdan itecek olsan sakınır, bir kuşu uçurumdan atacak olsan vazife edinmez, lâkin si-

---

1 Antik Isparta'nın ünlü yasa koyucusu.

lâh göstersen kaçar, sebeb? Merkebi silâh ile telef etmek âdet olmamış, ancak uçurumdan düşüp de ölmek tabiatında merkûzdur (bulunmaktadır). Kuş uçurumdan düşmekle ölmez, ancak silâh ile telef etmek âdet olduğundan, ondaki olan hiss-i tabiiye kaçmaklığı ona talim ve tarif eder. Tabiat pek acaip şey olup, Cenab-ı Aferinendenin azametine delâlettir, ördek ve kaz palazlarının yumurtadan çıkar çıkmaz suya sokulup, bir ayağını kürek, diğer ayağını dümen ederek yüzmesi ve kâffe-i mahlûkatın hocadan talim olunmayarak iktizalarını icra eylemesi hoca-ı mutlak olan Tanrı Teâlâ Hazretlerinin tahsis etmiş olduğu tabiatın semeresi değil midir?

Bizler dünyanın havası mütedil ikliminde doğduğumuzdan afitabın (güneşin) o derece tesiri olamayup beyaz olmuşuz, ve Habeşistan'a afitabin daha ziyade tesiri olduğundan onlar siyah doğmuşlar ve alışmaklığın hikmetine bak ki, biz daima ebna-i cinsimizi (soyumuzu) beyaz görmeye alıştığımızdan, araplar bize bet görünür ve hattâ şeytanın dahi betliğini ibraz etmek için kelisalarda resmini siyah çıkarırız, gel şimdi Habeşistan'a, daima ebna-i cinslerini siyah görmeğe alıştıklarından bera-i seyahat gitmiş olan bir beyaz âdem görmüş olsalar bet görünüp, vahşi addederler ve hattâ melaikin (meleklerin) tasvirini siyah ve şeytanın tasvirini beyaz yaparlar.

Vakti ile bir memleketin ahalisi müstakilen (tamamen) divâne imiş ve bera-i maslahat ol memlekete bir akıllı âdem varmış olup, huyu huylarına benzemediğinden ve âkılâne (akıllıca) tavr-u harekete alışmadıklarından, varan akıllıyı bu divanedir deyü zencir ile başlamışlar ki kendileri daima divanece harekete alışkın imişler.

Bizler uzun boylu ince belli, siyah ve büyük gözlü, ince lebli (dudaklı) sülahi (surahi) burunlu, siyah saçlı nisadan [karıdan] hoşlanırız, Habeşler ise kıvırcık saçlı, yassı burunlu, büyük dudaktan hazlanırlar. Rusyalı, sarı saçlı mavi gözlüyü sever; Çinliler, ufak ayaklı, sülahi, kamer kaşlı, küçük gözlü için kurban olurlar. İşte, bu da alışmaktan neşet edüp, zöyüm (âdet) hükmüne girmiş.

Elianos nam âlim Pikili istoria[1] [yani Tarih-i mütelevvin (renkli tarih)] kitabında buna dair nice acaip ve garaip şeyler nakleder ki, çeşit milletlerin ve ecnas kabilelerin tuhaf tuhaf

---

1 Çeşitli baskıları olan bir halk tarih kitabı.

adetleri ve zöğümleri mesturdur. Şöyle ki: Bize bet görünen bir âdet, başka beldenin sekenesine (ahâlisine) hoş görünür.

Buralarda bir hatun çocuk tevlit eyledikte (doğurdukta), yatağa yatar, lakin başka belde var ki, karı yerine yatağa erkek yatar.

Bizler, düğünlerde çalgı çalar ahenk eder, süslü elbiseler giyer de, ölü zuhurunda, ağlar, siyahlar giyinir, matem tutarız bilâkis bazı iklimde, düğünlerde ağlarlar, siyah giyinirler ve ölü zuhurunda ise, davul zurna ile ahenk edüp süslenirler ve def-i gam ederler.

Bizler kız vereceğimiz vakit, güyegüyi satın alırız, Arabistan'da ise güyegüler kayınpedere para verüp kızı satın alırlar.

Anadolu'da aşikâre yellenmek pek abestir (ayıptır). Evropaca ayıp getirmeyip güya ansırmış (aksırmak) gibi üstüne bir de afiyet olsun sözünü ilâve ederler*.

Bazı beldeler var ki güzel kızları akçe ile satarlar ve toplanan akçeyi çirkin kızları alanlara verirler.

Bazı beldeler de vardır ki, nikâhlanmak âdet olmayup, davar gibi cümlesi de meydandadır. Ve bir sene zarfında doğmuş olan çocukları yıl başında sergiye vaz ederek, herhangi çocuk her kime benzer ise, ehl-i hibrelerin (bilirkişi) emrine göre ona teslim ederler.

Bunların cümlesi de âdettendir ve çok âdetler var ki, vakitler müruru ile mezhep şeraiti hükmüne girmişler.

Alışmak dedim de, hatırıma bir şey geldi. Mesleğim avukatlık olmakla, Anadolululardan pekçok kimesneler ile kesb-i münasebet eyledim. Ve hususu ile, Eğinli Lambik Ağa, Kayserili Dimitri Ağa, Niğdeli Andon Ağa, Ispartalı Lazaron Ağa, Nevşehirli Vasil Ağa, Silleli Konstanti Ağa, Ankaralı Yorgi Ağa ile.

Bunların beheri vatanlarından bera-i ticaret İstanbul'a

---

* *Yellenmek lâfzında hatırıma bir tuhaf fıkra geldi, nakl edeyim.*

— Bir gelin ilk nikâhlandığı gün kocası hanesinde birkaç misafir huzurunda kazaen yellenmiş oluyor ve kocası karısını mahçuplandırmamak için «Teşekkür ederim karıcığım, zira bir karı ilk gelin olduğu gün yellenirse, bet-ü berekâta delâlettir» der demez, «Öyle ise, kocacığım bir kaç daha yelleneyim» dedikte «Hayır karı, ambarlarımızın vüssatı yok, bu kadar berekât kifayet eder», demesi var.

gelmişler ise de, vatanlarını unutmuşlar ve beheri tantanalı familya ashabı (sahibi) oldukları halde İstanbul'da bekârlığa alıştıklarından, familyaca olan faraizlerini unutup, vatana doğru başlarını dahi koymaz olmuşlar, ne fena şey!

Bunlardan Lambik Ağa, vatanı Eğin'de nikâhlanarak, üç mah kadar familyası ile eğlendikten sonra, 1810 senesi Der-i Saadet'e gelüp, sarraflıkla meşgul olmuş ve işi ahsen (pek güzel) gelmekle otuz sene zarfında üç beş milyon kuruş artırabilmiş.

Eğin'de iken meğer zevcesi hamile olup, dokuz aydan sonra bir kız çocuğu tevlid etmiş imiş. Bu kız onaltı yaşına vardıkta bir delikanlı ile evlenerek, bir oğlan veledi tevlit eylemiş. Ve bu oğlan büyüyerek, yiğirmi yaşına vardıkta, 1836 senesi Der-i Saadete gelüp, dedesini vatana gitmekliğe teşvik eder iken, ben üzerlerine vardım ve keyfiyeti tahkik eyledikte, bu sebepten ahrette dahi yatacak yer bulamayacağını kendisine bildirerek, vatana gitmekliğe tahrik eyledim.

Lambik Ağa bu sözlerden müteessir olarak, vatana avdet etmekliğe niyet kurmakla, bir milyon kuruş sermaye ile torununu yerine bırakıp, dört milyona yakın kusur akçesini alarak, vatanı semtine revan oldu ise de, esna-i rahde İzmit'in öte yüzünde ol asırda kesret (çok fazla) üzere olan haydutlara rast gelmekle, bunu telef ve kâffe-i akçesini gasb-ü garet eylemişler. Şimdi buna ne diyelim? Haydan geldi, huya gitti, bir taraftan zavallı familyası, diğer taraftan kendisi hasretle müddeti güzar eylediler (vakit geçirdiler). Nihayet, yetmiş yaşından sonra sılaya davrandı, onda da felek Mustafa'ya yâr olmadı.

Dimitri Ağa, 1808 senesi Kayseri'de evlenerek, tıfıl ve nazenin kokanası ile ancak bir mah eğlenebilmiş. Ve bera-i ahz ü ita, Mısır'a gidip on beş sene onda eğlenerek, vatanına sıla etmeksizin, Der-i Saadet'e gelmiş. Ve 20 sene de bunda eğlenip, açlığa susuzluğa çıplaklığa ve hasrete alışarak, bir milyon miktarı para kesb eyledikte, 35 sene gurbetlikten sonra sılaya yolcu olmuş, aferin!

Halbuki, kendi girmiş 65 zevcesi varmış 50 yaşına, ağızlarında diş, vücutlarında cûş (canlılık) kalmamış, evlât dersen hak getire, bazı Evropalılar gibi, bari mide pekliği olsaydı, belki zevcesi diğerin muaveneti ile bir iki varisçi hazırlayabilir idi, o da Anadolulların mizacının işi değil. Bu babdan hatırıma bir tuhaf fıkra geldi, şöyle ki :

1826 senesi, Parisli bir hekim ile kesb-i münasebet edüp,

bir gün bunu telaşlı ve ferahlı gördüm ise, «Hekimbaşı, hayır ola, bu telaş ne?» deyü sual ettim. «Ne olacak? Bizim Madama Paris'te bir oğlan çocuğu yapmış, hediye alıp gönderiyorum» cevabını verdi.

Doğrusu bu cevabı bana tuhaf görünüp, «Hekimbaşı, zatınız Paris'ten İstanbul'a geleli kaç sene oldu?» deyü sual eyledim. «Beş sene oldu» dedi. «Ya, bu çocuk nasıl olup da doğuyor? Koku mu almış?» dedim ise, «Adam sen de, tarla benim değil mi? Olan hasılat da benimdir, bunda ne var imiş, çocuk kimden olur ise olsun, karı benim olduğu halde oğlan da benimdir» cevabını verdi. Vallahi bu da tuhaf. Eğerçi Anadolu dişehlilerinde de, maazallah misilli meşrep ve ahlâk gevşekliği olaydı, nicelerin nice hazır varis bulmaları muhtemel idi. Ve erehlilerinin bu derece insafsızlıklarına nispetle, belki Allah da bunlardan bu suali sormaz idi, kıyas ederiz. Şükürler olsun ki, Anadolu hatunlarının ahlâkı ve meşrebi düzgün ve terbiyeleri yolunda ve edebiyatları gereği gibi olduğundan, zavallılar çiçekleri burnunda iken nikâh tahtına girerler ve ancak erehlileri sayesinde üç beş ay gün görerek, kuyruklu yıldız gibi erlerini birden zayi ederler ve erehlileri devirlerini bitirip de yine afak-ı vatanda tulu edinceyedeğin (yurda gelinceye değin) dişlerini sıkarlar, her zarurete katlanırlar, bir de sertçe ve vahşice kayınpeder ve kayınvalideye rast olurlar ise, artık bunlara Allah imdat eyleye. Manastırlarda siyaset ve çile çeken kalogrialar (rahibe) bunların indinde halt etmiş. Bazı da kocaları vatana avdet etmeye kısmet olmaksızın gurbette vefat edecek olur ise, artık ucunu bul da bala yağ ver. Acep bu makule erler rûz-i kıyamette (kıyamet gününde) Hâkim-i Mutlakın huzuruna ne yüz ile çıkacaklar? Ve nasıl yakalarını zevcelerinin pençesinden halas edebilecekler?

Allah davacı olacak, «Ben sizi artın, çoğalın» [afksaneste ke plitineste] deyü tezvic eyledim (evlendirdim), kandedir (nerededir) zürriyetiniz (çoluk çocuğunuz?»[1] deyü.

Karısı iddia edecek, «Be ey zalim, ben pederimin bahçesinde bülbül-i şeyda gibi serbest serbest şakır iken, beni kendine müsavi eş yapmak şartı ile tuzağa düşürüp kafese kilitledin ve beni dünyanın her güna zevk-ü safasına hasret eyledin ve viran kalmış gül bahçesinde suvarılmamış (sulanmamış) fidan gibi kuruttun ve hasretinle gözlerimi yolda bırakıp, beni

1 *Bak. Tekvin, 1/28.*

nâlân eyledin (inlettin), hani bizim hazret-i David (Davut) kavlince zeytin fidanları tarzı soframız etrafına dizip de mesrur olacağımız evlâtlarımız?»[1] deyü.

İşte, Dimitri Ağa da bu makuleden olup, 65 yaşında zevcesini bulmuş. Zavallı karısı kocasının gözlerine şirin görünmek için ayna önüne durup, kendisine çeki düzen vereceği vakit, bakmış ki saçları pamuk tarlasına benzemiş, bu sırada sinini unutup, aynacılara bahane bulur ve lehçesini gençliğinde gördüğü gibi göremeyişin, «Aynacılar da hileye başladılar» deyü ayna beğenmez, o asırda İstanbul ve Evropa gibi oralarda saç boyası ve güzellik usulünü bilmezler idi ki, hiç olmaz ise bu yüzden bir çare bula. Kezalik usta Dimitri altmış beş yaşına kadem basıp, gözleri farımış (gücü azalmış), ağzında diş kalmamış. Ve işi marttan marta havale etmeye başlamış* inine çekilmiş kurt tarzı etmeğin (ekmeğin) içini yemeye başlamış. Para çok, vâris yok, yemek ister yiyemez, def-i gam ister bulamaz; kâh başı, kâh dişi, kâh dizi sızlar, gündüz akşamı, gece sabahı gözetir; nihayet, nâdim olur, «Aah! kâşki param olmaya idi de evlâdım olaydı, hasılı ömrüm beyhude yere küta (kısa) oldu, bu sinden sonra bana devlet (refah, gönenç) ne kâr eder» deyüp, ağlamaya başlar ve merakından damla (inme) isabet eder ölür ve akrabası gülerek, zevk ederek meyidini (ölüsünü) kaldırırlar ve «kanuni varisi biziz» deyü zavallı karısını haneden çıkarırlar, ölmiyecek kadar hisse verüp, o dahi afakan (kalp çarpıntısı) marazı ile seyahatı bitirir.

İşte, vatan ve familya kıymeti bilmeyenlerin akibeti budur, «Be ey mübarek Anadolulular! Niçin Allah-ı azim-üş-Şan Hazretlerinin ihsan buyurmuş olduğu bir cüzi kısmetli ömrün kıymetini bilmezsiniz?»

Benîâdemin ömrü şu dar-ı fenada (dünyada) yetmiş, nihayet seksen sene farz olunarak, eğerçi sebavatının 15 senesi ve geceleri ömür sayılmayan yükü için 30 sene, hasta ve sairlik için 5 sene, yiyip içmek ve giyinip kuşanmak için 8 sene ve 65 sininden seksen yaşına değin ağrı sızı ile geçen ve ömür-

---

1 *Mezmur, No. 128/3; Ortodokslarda, 127/3.*

* *Âdemin biri ihtiyarlayarak, artık erkeklikte kudreti kalmadığı halde, mart ayında kedileri görerek hahişe (istek) gelmekle, akabinde zevcesine haber etmiş ise de, gelinceyedeğin hahiş geçmiş, zevcesi gelüp «Niçin çağırdın?» deyü sual ettikte, «Karı, o iş artık gelen marta kaldı» demesi var.*

den sayılmayan on beş sene de 80 seneden tenzil olunacak olur ise, maazallah, ruhbanlar gibi gündüzce uyku uyuyacak olur ise, 80 sene ömründen hiçbir sene kalmadıktan katt-i nazar, ömüre borçlu da çıkar.

Evlenmekten murat, Allahın emrine imtisalen (uyarak) familya hakkında medyun (borçlu) olduğumuz faraizi ifa ve icra etmektir. Evropalılardan ibret almak yok mu? Çine, Japona, Hinde, Sinde gidecek olsalar, familyaları beraberdir ve mecburen yalnız gidecek olsalar, üç mahı tecavüz etmeksizin avdet ederler.

Bazıları belki, kendilerine hak vermek için, Evropalıların her yüzden sühuletleri (kolaylıkları) var da, bu yolda hareket ediyorlar, vaporları var, gemi işler çayları var, öteye beriye gidip gelmeklikte hırsızdan, hainden tarafa emniyetleri var, hasılı, var oğlu var diyecekler.

Biz de sual ederiz, şu varlığı vücude getiren nedir? Bir vakit Evropa ne halde idi? Şimdi ne haldedir? İhya olmalarının sebebi nedir? İlim ve tahsil-i hünerdir. Ve yekdiğere muhabbet ve ebna-i cinse müavenettir (yardımıdır).

Vakti ile Evropa hal-i bedeviyet (göçebelik) ve vahşiyette idi. Ve Anadolu hal-i medeniyet ve insaniyette idi. Bazı evkat-ı müşkile (zor zamanlarda) sırasında Evropa'ya tevattun eden (yerleşen) âlim ecdadımız ilm-ü hünerlerinin talim-ü tedrisi ile Evropa ahalisini ahval-i bedeviyetten, hal-i medeniyete getirdiler de, Evropalılar tahsil ettikleri ilme itibar ve timar ederek, takviyet vererek (güçlendirerek), nihayet mektepler inşa ve vaporlar ve timur yolları teşkil eylediler ve sanatlar icra ettiler ve çayları, ırmakları tathir ederek, vaporlar işletmekle her taraf ile münasebeti sühuletlendirdiler (kolaylaştırdılar) ve bu sebepten servet ve devlet (gönenç) dahi ayaklarına varıp ihya oldular.

Bizler ise, bunca âlimlerin hafidleri (torunları) olduğumuz halde perişan kaldık ve gaflet-ü cehaletten gözlerimizi açıp da servet ve devletin terakkümüne bais (sebep) ve refah-ı insana badi olan (yol açan) sebepleri gördüğümüz yoktur.

Çoklarımız da hal-i bedeviyete alıştığımızdan, ilmin ve âlimin kıymetini bilmeyiz ve utanmadan adam sen de, ben okudum da mı para kazandım, babam okumak yazmak bilmez idi, bu kadar para sahibi oldu, okumak insanı baştan çıkarır, mezhepsiz eder, evlâdın Ali ile Veli yazmasını öğrensin de kifayet eder, oğlunu daskalos edecek değilsin ya, evlâdın evlât

oldu, ne eylersin malı, evlâdın evlât olmadı yine ne eylersin malı, deriz. Ne kadar eksik sözdür bu söz!

Filvaki, bazı sıralar düşerek, bazı âdemler âdem kıtlığında bulunup para kesb eylemişler. Bu ise, umumi surette olmayıp, rassattır (iyi rastlantı). Asr-ı atikte bir defa Kudüs-i Şerif'te dahi hükümet edecek erkek bulunmadığından, Devvora nam bir hatun hâkim oldu da saltanat sürdü[1].

Size övüt nasihat ederim, şöyle bilesiz ki, ilim cemi-i vakitta muteberdir ve hattâ vakit gelecek ki, câhl âdemler Yunanların asrındaki İlotesler (köle) tarzı âlimlere kul köle olacaklardır. Ve kâffe-i memuriyet cahiller elinden alınarak, âlimler ve elsine-i muhtelifeye (çeşitli dillere) aşinâ zatlar idaresine havale olunacak, beher millet nezd-i devlette müsavi tutulacak ise de, cahil olan milletler geri kalup, ilim kıymeti bilen ve âlim olan milletler tefevvuk edecekler (üstün gelecekler), onun için, vakti ile ilm-ü hüner tahsiline devam etmelidir. Vakit elmastan ve gevherden (mücevher) dahi kıymetlidir, şu kıymetli vakti beyhude yere sarf etmemeliyiz. Atik Yunan ressamları vaktin resmini çıkarıp, başının yüz tarafını saçlı ve arka tarafını kavlak yani saçsız tersim etmişler ki, vaktin önünden tutulur arkasından tutulmaz demek isterler, onun için atik davranıp vakit yakın iken ön tarafından perçemine sarılmalı. Bir defa geçerse artık o ış bitti, geçmiş ola bir daha geri gelmez, arkasında perçem yoktur, ele getirilmez.

Sağlığın kıymeti hastalıkta, varlığın kıymeti yoklukta, gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta, ilmin kıymeti cehalette bilinir. Ben söylerim size masal gelir, ama vakit gelecek ki, o da pek yakındır, bu sözlerimin cümlesini de tasdik edeceksiz.

Evlâdın evlât olur ise, ne eylersin malı; evlâdın evlât olmaz ise, yine ne eylersin malı demek vahi (boş) bir sözdür. Çocuklar bir havuz içinde birikmiş su tarzıdır, hangi taraftan yol açsan elbette ol tarafa cereyan edecektir. Evlâdını iyiye alıştırırsan, her halde iyi olur, fenaya alıştırırsan, her halde fena olur. İptida atalar kendi evlâtlarına örnek ve ibret olmalıdırlar. Bir çocuk atasını meyhorlukta (ayyaşlık), kumar oynamakta ve sefahatta görür ise ve layıklı bir hocası olmaz ise, elbette onun da encamı babası gibi olacaktır.

---

1 *Debora: İsrâillilerin kadın peygamberi ve hâkimi. Bak. Ahd-i Atik, Hakimler kitabı, bölüm 4 ve 5.*

Tarihte mesturdur ki, İskender-i Rumi [Megas Aleksandros o Makedon] babası Filipos'un yevmiye (günlük) fütuhatını görerek, kederlenmeye başlamış ise, hocası Aristotelis feylezof sebebini sual ettikte, «Babam bana icra için fütuhat bırakmayacak da ona kederleniyorum» cevabını vermiş. Diğer bir çocuk babasının kumarda para zayi ettiğini görerek ağlamaya başlamış ise, sebebini sual ettikte, «Ya nasıl ağlamayayım ki, pederim bana da zayi etmeye akçe bırakmıyor» cevabında bulunmuş.

Eğerçi vakti ile bir ata evlâdının hüsn-ü terbiyesine devam eder ve evvelâ Allaha, saniyen devlet ve ebna-i cinsine, salisen atalarına ve kenduye olan faraizi tâlim eder ise, nasıl hayırsız evlât olabilir? Kişinin azması müsaabindendir, topal nezdinde oturan aksamak öğrenir derler. Bir ata, eğerçi, evlâdına bırakmak için mal kazanır ise, ya niçin malını bırakacağı evlâdına ol malı idare ve muhafaza etmenin usulünü tahsil ettirmesin? Malı kazanmak değil, illa saklamak güçtür. Malını idareden âciz olan, âlâ atı olup da binmesini bilmeyen zata mümasildir (benzer).

İşte, böylece evlâtlarımıza ilim tahsil ettirmekle vatanımızın da kıymetini biliriz ve familyalarımıza medyun olduğumuz faraizin icrasında oluruz ve ilim kuvveti ile münasebeti sühuletlendirecek (kolaylaştıracak) vasıtaları düşünür, buluruz ve ol vakit familyalarımıza hasret kalmayarak, ya onları da beraberimize ahz u ita ettiğimiz mahalle nakl, yahut vatana sıkça ziyaret ederiz.

Bir Anadolulu vatanında medrese yüzü görmiyerek onbeş, onsekiz yaşına doğru vardıkta, timur yollar ve vaporlar ve gemi işler çaylar yokluğu sebebe, vatanı taş ağırı bir mahal olmakla, taayyüş (geçinme) köşesi aramağa çıkıp, ya İzmir, ya İstanbul'a gelir, yahut başka bir mahalle gider, ilim bilmez ki bir baltaya sap olsun, para yok ki, ahz u ita etsin, kuvvet yok ki hamal olsun, olup olacağı ya bir tacir, ya bir sarraf, ya bir bakkal yanında hizmetçi. Onbeş sene devam eder, ancak üç bin, beş bin kuruş artırabilir ve otuz yaşına da kadem basmış olduğundan, vatanını arzular, nihayet gider, onda da anide bunu evermeye kalkışıp, nalet halkasını boynuna takarlar ve eğerçi ziyadece sermayesi var ise, evvel emirde bir de ev yaptırırlar. Olan variyetini sarf eyledikten sonra borçlu da kalır ve evlendiğinden üç ay geçer geçmez nefsi (kendi) karısı mec-

bur olur bunu kovmaya «Haydi bakalım, git para kazan gel!» demeye.

Zavallı âdem borcula (borç ile) gelir İstanbul'a, İzmir'e, yahut başka beldeye. Beş on sene borcunu ödemeye ve arasıra familyasına cüzi harçlık göndermeye ve beş senede para artırmaya çalışır. Nihayet, koynunda beş altı bin kuruş ile onbeş seneden sonra 45 yaşında sıla etmeye gider. Ve onda altı ay daha eğlenip, akçeyi sarf ettikten sonra, defa gider para kazanmaya, on sene daha eğlendikte, sini varır elli beşe, sen böyle evlenmenin üstüne işe. Hasılı, ah u figan ile ve zaruretle ömür geçirir. Ve otuz sene karısı ile evli kalmış ise, ancak zevcesi ile bir sene ömür geçirmiş olur. Sebep? Cahilliktir. Paradır. Parayı kazanan koçyiğitler, götün götün bağ beller, derler. Ya şu parayı kazanan vasıtayı sual etmezler, o ki ilimdir, malûmattır. Niçin Evropa'da bu misilli sıklet (ağırlık, sıkıntı) çekmezler? Âlimdirler, ehl-i hünerdirler, parayı kazanmanın ve sarf etmenin yolunu bilirler, Anadolu ahalisininki ömür değil, ömür törpüsüdür. Anadolu ahalisinin zenginleri dahi gurbette çürür ise, artık buna ömür ve insaniyet denir mi? Hayıflar olsun! Kendilere de yazık, başlarını yaktıkları kızlara da yazık. Gelelim nüfuscaya (nüfus konusuna).

Evropa'nın bin dönüm mahallinde yüz nüfus var ise, Anadolu'nun yüz bin dönüm mahallinde ancak yüz nüfus vardır. Bu da neden? İslâm taifesini bir taraftan gurbet, diğer taraftan usul-i askeriyenin vakti ile nizamsızlığı ve milel-i saireyi yalnız gurbet çürütmüş. Daha pekçok sözler var ise de bazısı söylenmez, bazısı da icap etmez.

Size doğrusunu söyleyeyim mi? Alışmaklığın tesirini anlatmak için şirazeden çıktık, af buyurun. Hasılı, ben de familya arasında eğlenmekliğe alıştığımdan, Sultana ile Aspasia'dan ayrılmaklığım bana pek dokundu, def-i gam edecek ahbap ve mahal arar idim, bir defa evlenmekliğe niyet ettim ise de, Evropa'yı da geşt-ü güzar etmek meramı bana mani oldu ve vakt-i ahire havale edip, yine iş ile meşgul olmaya başladım ve vaktinde def-i gam etmekten ve icabına göre işimi, aşımı, eşimi tanımaktan dûr olmayıp, bir gün işlerimi bitirdikten sonra birkaç ahbap ile ayak sahrasına (gezmeğe) çıkmaklığı arzu ettim.

DÖRDÜNCÜ BAB

Haksızın hasmı Allahtır, elbette sebep halk eder.

İşte, def-i gam meramı ile Ramazan-ı şerifin yiğirminci günü muhip dostlarımdan şu malûmunuz olan Usta Yorgi'yi ve diğer bir ahbap dahi alarak, ikindiye doğru Sultan Mehmet camii civarında Safranbolulu eski yeniçerilerden dostumuz Numan Ağa'nın kahvehanesine vardık ve muradımız o gece onda eğlenerek, Karagöz ile Hacı Ayvad'ın (Hacıvat) hayallerini seyr ü temaşa etmek idi.

Ramazanda İslâm taifesinin bazılarının ahvali pek acaiptir. Gûya orucu el için tutuyorlar gibi tavırlarından geçilmez ve bir nev tiryakilik peyda ederek, selam versen küfür ediyorsun addederler. Kitabın kavli ise, oruç tuttuğunu dahi belli etmemeli. Ve Ramazan devam ettikçe, yevmiye bir iyilik ve ibadetgâhlara ziyaret ve Cenab-ı Zülcelâlin ismini zikretmekten dûr olmamalı ve küfürden ve kavgadan içtinab etmeli (kaçınmalı). Ve hangi İslâm bunların mugayirinde bulunur (aykırı davranırsa) ise, tuttuğu oruç makbul olmadıktan katt-ı nazar, hükümetçe dahi şeran tedibi lâzım gelir (cezalandırılması gerekir).

Numan Ağa hatırşinas bir âdemceğiz olup, bizidir gördü ise, «Buyurun çorbacılar» deyü izzet ikram edüp, sakalımıza birer uzun boylu yasemi (yasemin) çubuk dayadı. Teşekkür ederek bir köşe-i vahdete çekildik. Karşımızda Bab-ı Âli Çavuşlarından Divrikli Osman Ağa ve Erzincanlı Halil Ağa namun (namları) iki âdem ve az ileride ulemadan eli tesbihli Nuri Efendi isminde nurani bir emir hoca oturur idi.

Meğer bizim çubuk içmemiz çavuşların hoşuna gelmeyip, usul perdeden bize küfretmeye başladılar ise, Nuri Efendi ayağa kalkıp, «Be ey yonulmadık Türkler (cahiller) niçin bu Hıristiyanlara böyle bet muamele ediyorsuz, onlar bize emanet-

ullahtır, peygamber-i zişân hazretleri bunların hakkında ne buyurmuş, görmediniz mi? Irzlarını ırzımız, mallarını malımız ve nefislerini nefsimiz gibi koruyalım dememiş midir?» deyü tekdir etmeye başladı ise, «Hoca Hoca, sen dersine karış, ayır (hayır?) mübarek günü şimdi bizimle belâya mı uğrayacaksın bir takım dinini falladığımız gâvurlar için, biz oruçluyuz, ya niçin gözümüz önünde çıkıp içsinler, bu da haktan reva mıdır?» dediler. «Acaip! Şimdi siz oruç tutuyorsuz deyü milel-i muhtelife dahi sizinle bile oruç tutmaya mecbur mu olmalı? Ben şeriat-i Ahmediyeyi ve İslâmiyetin şerait ve akaidini pek âlâ tanırım ve şeriyetimizde bunun yeri yoktur, asıl marifet görüp de katlanmaktır, gidi taklid İslâmlar yıkılın bundan!» deyü üzerlerine doğru vardı ise, Çavuşlar da birden ayağa kalkıp, «Ulan Hoca, git işine şu dinini falladığımız gâvurlar için bizi şu mübarek günde belâya sokacaksın» deyüp, üzerimize hücum birle bizi vurmaya kalmadı, birden kahvenin derununa pür silâh (silâhlı) onbeş yiğirmi nefer Yeniçeri sokulup, «Nedir emriniz?» deyü Nuri Efendi'nin eteklerini pus ederek (öperek) el göğüste divana durdular.

Meğer, Nuri Efendi vaktin Şeyh-ül İslâm Efendisinin Rumeli Kazaskeri olup, tebdil kıyafetle maiyetine yeniçeri neferleri alarak, Ramazan-ı şerifte oruç bozanları ve namaza gitmeyenleri ve muaraza ve kavga edenleri teftişe çıkmış imiş.

«Alın şu edepsizleri doğru Bab-ı Fetvapenahiye (Şeyhülislâm Kapısı) teslim eyleyin, şu çorbacılar davacıdır, yarın huzur-u Fetvapenahi'de muhakeme olacaklar» deyü emrettikte, bunları yaka paça tutup götürdüler.

Biz bunun üzerinde ayağa kalkıp, Nuri Efendi'ye teşekkür eyledik. «Hıristiyanlar! Dört Kitabın ahkâmı birdir, lâkin dünyada her uygunsuzluğun sebebi cehalettir, bunun için keder etmeyin, çok vakit geçmeyip, bunların cümlesi de rabıtasına (düzene) vaz olunacaktır, fakat şu edepsizlerin ibret için tedipleri lâzım geldiğinden, sizlerden hanginiz cevaba kâdir ise, bana gösterin ki, yarın muhakemede ne yolda hareket edeceğini tarif edeyim» dedi ise, ben ileri vardım, «Efendim, ben avukatım, bana bir yol göster, ben bin şuube (yol) bulayım» dediğimde, «Aferin oğlum, yarın sen cümlenin tarafından vekil olarak, dinimize küfrettiler deyü dava eyle. Dine küfretmek gibi dünyada büyük hata olamaz» cevabını verdi.

Bunun üzerine, kahveci Numan Ağa yakın gelip, «Aman Efendim, bu bahsi bertaraf edin, bundan bir şey hasıl olamaz,

çünkü gâvurun dini olmaz ve küfretmekle bir şey lâzım gelmez bellerim, fakat dövmeye kalkıştıklarını dava etsinler biz de ispat edelim» dedi.

«Numan Ağa, sen sakalı değirmen damında ağartmışsın, benim tarif ettiğim yol iyidir, bunlar yalınız o misilli iddia eylesinler, kusuru şeriyetin bileceği iştir» deyü bizim ferdası günü Bab-ı Fetvapenahi'ye gelerek, Rasim Efendi deyü sual etmemizi emreyledi, meğer asıl ismi Rasim Efendi imiş:

Biz o gece hayali (Karagöz oyunu) seyir etmek için onda kaldık ve İslâm taifesi Sultan Mehmet camiinden teravihden çıktıkta, halk irili ufaklı toplanmaya başladı.

Hayalcilik Çin-ü Maçinden sirayet etmiş pek tuhaf bir oyundur ve hisse kapacak pek çok şeyleri var ise de, ahlâk ve âdâbı ifsat edici (bozucu) halleri de pek çoktur, onun için hükümet ahlâkiyeti ve edebiyatı ifsat eden fasılları yasak etmiş olsa, pek hoş olur idi ve ufacık bir teatro heyetini kesbedebilir idi.

O gece, bahtımızdan asrın en meşhur hayali Kaplan Usta rasgeldi. Bu zat meşhur meddah Piç Emin ve Kız Ahmet tarz-ı milel-i muhtelifenin ve erkek ve dişinin pek güzel taklidini eder idi. Bir fasıl müşahede eyledik ki hâlâ hatırımdadır. Şöyle ki:

O asırda Eyüp mahallesinde Abdurrahman Ağa nam bir ehl-i servet âdem vefat edüp, üç nefer yetim bırakmış. Ve Hüsni Efendi isminde hak yemez ve karınca çiğnemekten sakınır ve sivrisineği süzüp, deveyi havidi (deve semeri) ile yutar tonguraklı (çıngıraklı) hoca gibi bir hoca olup, bunu vasi tayin etmişler imiş.

Hüsni Hoca altı ay zarfında müteveffa Abdurrahman Ağa'nın vereselerini toplayıp kusur kâffe-i variyeti ile bile zimmetine geçirmiş. Ve israf haramdır deyü yetimlere ay be ay ölmeyecek kadar cüz'i akçe verir ve kendisi zevk-u safa ile müddeti güzar eder imiş.

Abdurrahman Ağa'nın zevcesi Dilâra Hanım asrın en meşhûr güzellerinden biri olup, kaddi (boyu) bâlâ (uzun), ince miyan (bel), kaşları keman, siyah gehsu (gisû, saç), hokkadehan (ağız) bir afet-i devran idüğünden, meğer Hüsni Hoca abayı yakmış, Kerem'in arpa tarlası gibi tutuşuyor, ama Dilâra Hanım pek hüsn-ü terbiyeli ve ahlâk-ı hamide ile muttasıfa bir hatun olduğundan, Hüsni Hoca'nın bet teklifine ve beyhude vadlerine kulak asmayıp vazifesiz bulunduğuna, Hüsni Hoca hiddetlenip, yetimler için para vermemeye başlamış ve

zavallı Dilâra füluse muhtaç olmuş ise de namuslanıp hiç kimesneye sırrını açamamış.

Ne yapsın zavallı? Açlık sofuluğu bozar fehvasınca, bıçak kemiğe dayanıp iliğine tak deyişin, artık vaktin hakimine dava etmeye niyet kurmuş, ama yedinde (elinde) bir senet yok, şahit yok, nihayet Hak doğruya yardımcıdır deyü ferdası günü Eyüp Mollasına ifade-i hal eylemiş. Molla Efendi, yaşmak altından Dilâra Hanım'ın nur cemaline dikkat etmiş ise, perişan olup «Vay Efendim, canına kurban olayım, sen misin Dilâra Hanım? Gidi zalim Hüsni, senin gibi cananı nasıl kıyıp da böyle hakkını ketm (hakkını vermiyor) ve bu kadar yetimleri tazyik ediyor? Ben onu şöyle yaparım, böyle kılarım, şahide ve senede hacet neymiş? Senin için ben şahidim, ama buna mukabil senin hüsn-ü teveccühünü diler ve bir defa vusletini (birleşme) arzu ederim» demenin üzerine zavallı Dilâra hiddetlenip, cevap vermeksizin ondan doğru vaktin müftüsüne iltica eylemiş ise de, onda da tıpkı buna mümasil hengâme zuhur ettiğinden, hak şeriyet dünyadan kalkmış deyü, ağlayarak hanesine avdet ederken, esna-i rahde bir süslü ve kendisine mümasil gayet güzel bir hatuna rast olmuş ki:

«Allah herkesin kalbini bilür,»

«Dinsizin hakkından imansız gelür,»

«Mücerret hak yerini bulur,»

deyip gider.

Dertli derman arar ve denize düşen yılana sarılır. «Nedir derdin hanım karındaşlık?» deyü Dilâra rast olduğu hanıma gözyaşları ile sual ettikte, ol hanım dahi, var ise bu da benim gibi dertli olmalı deyü merhamete gelüp, «Ey karındaşlık, benim hikâyem uzundur, nakli (anlatılması) sokak işi değildir, buyurun haneme gidelim ve senin de derdin ne ise Allah kerimdir» deyüp, birlikte gitmişler. Onda, hanım hikâyesine ağaz etmiş. Şöyle ki :

KAMER HANIMIN HİKÂYESİDİR

«Benim ismim Kamer'dir ve İzmir sekenesinden (halkından) Tosunzade Halim Bey'in zevcesi ve Aydın'dan Hüsrevzade Ömer Bey'in kerimesiyim. Bir gün İzmir'de hamamdan çıkıp, arkamda iki halayık ile haneme avdet ederken, esna-i rahde İzmir Mollası rast gelmekte, ziyadesi ile alâka peyda etmiş ve

arkamdan anide bir cadu karı göndererek, bir takım uygunsuz teklifte bulunmuş ise de, son süpürge sapını sokak kapusında vurup kovduğumdan, Molla hiddetlenmiş. Ve Halim Bey'in zevcesi olduğumu ol cadudan haber alarak, öc almak kastı ile anide kocamı celbeylemiş ve beni boşattırıp, kendi almak meramı ile akabinde iki yalan şahitleri hazırlayarak, kocam huzuruna çıktığımda, «Halim Bey, haber aldım ki sen karın ile kavga ederek, üçte dokuza değin şart[1] etmişsin, şeran boştur ve nikâh tazelemek üzere evvel emirde hülle lâzım gelir» demiş ise kocam hayran olup (şaşırıp), «Bu nasıl söz, hiç bir vakitte böyle şey vaki olmamış, yanlışın var, Efendim» diyegörmüş ise de, imla kabul etmeyüp, tertip etmiş olduğu yalan şahitler huzura gelerek, «Efendim, sevabı var ise sizin ve vebali var ise bizim, biz Halim Bey haremi ile kavga ederken gördük ve şart ettiğini işittik» dedikte, Halim Bey iskât olmadığından, güya şeran mahpus olup itlak etmesi (boşaması) lâzım gelmiş.

Bunudur ben işittim ise, ziyade hiddetlendim ve Binbir Geceler hikâyesinde vakti ile buna mümasil mütalaa etmiş olduğum bir fıkra hatırıma gelip, anide komşuluktan bir fakire hatunun elbiselerini giyinerek, tebdil kıyafetle doğru İzmir Mollasının konağına vardım. Ve «Molla Efendiyi hafice görmek isterim, şifahen ifadem var» dediğimde, muhzirlerin (mübaşirlerin) üçü beşi birden Molla Efendiye girip haber verdiler ise, kemal-i acele ile beni huzuruna ihzar ettiler ben dahi bir tarz-ı etvar ve nazikâne reftar (yürüme) ve bülbülâne güftar (konuşma) ile cevaba ağaz edüp, evvel emirde halvet olmasını teklif ettim. Akabinde cümlesi taşra çıkıp, kapu perdesi indirildi.

Biz bize kaldıkta, «Efendim Allah vücudunuza sıhhat ü âfiyet versin, elyevm peygamber postunda nişin olup kavaid-i şeriyenin icrasına memursunuz, ne demek olsun, benim nikâhlanma sıram gelmiş iken ve bu derece hasna (güzel) iken, beni pederim zalim hane derununa kilitleyip de, ham tamahından naşi evermemesi Haktan reva mıdır? Bak şu sim (gümüş) tenime, bak şu melek sıffatıma» deyüp, mahremeyi (nakışlı ye-

---

1 *Halk arasında «talâk-ı selase» sözünü daha da güçlendirmek için söylenir. Bir kimse zevcesine: 'Seni üçten dokuza kadar boşadım!' veya 'Sen benden yüz talâk ile boş ol!' dese, bununla yalnız üç talâk tahakkuk eder. Bilindiği gibi bu deyim bugün de kullanılmaktadır.*

meniyi) üzerimden attım ise, ne bakayım Molla Efendinin dilleri tutulup, gün aşırı sıtması tutmuş gibi titremeye ve cevaba liyakatı kalmayıp, kekelemeye başladı.

Ben anide ayağa kalkıp, odayı boylu boyuna eda ve reviş ile salınarak bulanarak gezdim de yanına yakın vardım ve «Efendim, şu tarz-ı etvar bu beldede hangi hatunda görülmüş; bu beldede biz iki hatunuz biri bu cariye bendeniz, diğeri Halim Bey'in zevcesi Kamer hanımdır, ama onu evvel Allah cariye etmeye irtikâp (tenezzül) eylemem, fakat adı çıkmış» dediğim anda, Molla Efendi gafletten uyanır gibi gözlerini açıp, «Be ey serv-i revanım, dinim imanım, nedir derdin söyle, yetişir artık beni aşkına üftade eyledin (bağladın)» deyü elini uzattı ise, anide ben çekilip, «Efendim, ben nâmahrem olduğum, siz hakim bulunduğunuz takdirde, şu hareketinizi rıfatınıza veremem» (yüceliğinize yakıştıramam) dediğimde, kendisini topladı ve «Nedir derdin söyle ki, dermanına bakalım» dedi.

«Efendim, ne olsun ben Dilkilik mahallesinde semerci Osman Usta'nın Fatima nam vahide bir kerimesiyim, bu cümle ile nice ağalar, nice beyler beni istediler ise de, kimine kördür dedi, kimine topaldır, kimine de kamburdur deyip savdı, şimdi İzmir içinde semerci Osman Ustanın kızı deyü sual eylesen, işiden güler, tâ o derece ismimi fenaya çıkarmış ki, artık hiçbir kimse gelüp, kapumuzu vurduğu yoktur ve bu da ham tamahından neşet ediyor, ben hor bakacak kız mıyım? Allah aşkına olsun beni şu zalimin elinden kurtar ve beni bir kocaya verdir de çöpçü olsun, kör topal olsun makbulümdür,» deyüp ağlamaya başladım ise, «Ağlama dudu kızım, keder etme benim kuzum, sana ben bir koca bulayım ki âlem de haset etsin» dedi.

«Efendim beni şimden sonra kim alır? İşidenler, camış kendi yavrusundan kaçar gibi kırk adım ileri kaçıyorlar, beni görmeyişin artık itimat ederler mi? Bak belâya ki babam da kimseye göstermez» dediğimde, «Hayde, kayt etme (kaygılanma), uzun sözün kısası, seni ben alacağım, ben» dedi.

«Efendim hüsn-ü teveccühünüze teşekkür ederim, fakat cariyeniz ayağınız türabi (toprağı) olmaya layık değilim, ancak benim gibi bir fakireyi istihza ve mahitap etmeniz rıfatınıza düşer mi? Velâ istihza ve mahitap olmasın, siz nikâhlı olduğunuz halde onu da yapamam, zira dilgirlikten (kırgınlıktan) usandım ve hattâ şuyu bulan (duyulan) tevatura nazaran,

Halim Bey karısını itlak etmiş (boşamış) de siz almak muradeder imişsiniz ve Halim Bey de bu maddeden dolayı bunda mahpus imiş» dediğinde,

«Estağfurullah, hiç gül üstüne fesleğen kokulur mu? Hayde, kayıt etme, şimdi ben Halim Bey'i celbeder yol veririm ve karımın da nikâhını eline verir, anası evine gönderirim, biz bize kalır zevkimize bakarız,» deyü, akabinde erehlim bulunan Halim Beyi mahpesten huzuruna celbetti ve ben yaşmaklı olduğumdan Halim Bey beni fark edemedi. Molla Efendi cevaba ağaz edüp, «Ey Halim Bey affedin, hakkınızda yalan şahitleri iftira etmişler, hayde gidin işinize, ben o edepsizleri terbiye ederim» diyerek izin verdi. Ve gözlerim önünde karısının da itlakını yazıp nikâh bedelini vererek, anası evine gönderdi ve yine biz bize kaldıkta, «Hoşnut oldun mu Fatıma Hanım? Benim canım, hayde sen artık kendi zevkinde ol» dedi.

«Efendim arş-ı âlâyadek (yüce gökkubbeyedek) hakipa-i fazılânenizden hoşnudum, fakat pederim bir tat (yabani) ve bedevi âdemdir, iskât edemezsin (susturamazsın) deyü korkarım» dediğimde, «Hayde esef etme, o sırada cebir sağ olsun» deyüp vedalaştık ve oradan doğru haneme gelip, vuku-u hali kocam Halim Bey'e ifade eyledim ise, gülmekten bayılıyor idi.

Bir de ferdası gün işittik ki Molla Efendi karısını itlak eylemiş ve semerci Osman Usta'nın kerimesi Fatıma hanım ile nikâhlanacağından, mutantan düğün hazırlamakta imiş. Ve işiten halk gülmekten bayılıyor idi.

Ben mahkemeden gittiğim saat, Molla Efendi, Osman ustayı celbederek, «Ey Usta, ben seni eyü İslâm deyü işidiyorum ve beş vakit namazını terk etmez ve kimsenin hakkını yemez imişsiniz, fakat bu cümle ile bir kusur ediyorsunuz, o ki İslâmiyetin mugayiridir. Evlenme kemâlde Fatıma namında bir kerimen olup, evermeyormuşsun.» demiş ise,

Osman Usta bu lâkırdıyı işittikde, «Efendim, ben bir esnaf parçasıyım, istihza ve mahitap etmek rıfatınıza düşmez, yahut anlayışım sizi bir düşmanınız perendeden atmış olmalıdır, rica ederim yakamı bırak da üç buçuğun yoluna bakayım, vakıa benim Fatıma isminde bir kerimem var, ancak hilkatı Cenab-ı âferinendenin hiddetli saatına tesadüf etmiş olmalı ki, âlem yüzüne çıkarmaya layık değildir. Evvelâ sini üç kere on beşinde, saniyen iki ayakları kötürüm ve arkası kambur, salisen dili pepeyi ve gözlerinin biri Mağrıpta (batıda) diğeri

Maşrıkta (doğuda), bu makule bir kıza kim sahip olur da, nikâhlanır» dedikte,

Molla Efendi dahi, «Zararı yok, Osman Usta güzel gönlün sevdiğidir, maşukaya âşık gözü ile nazar etmek lâzım gelür, gönül acaiptir, ot yemez de kök yer. nice emsallerimiz vardır, bazı âdemler var ki, huri ve melek-simaya meyl etmez de bir musibete muhabbet eder, vakti ile vasf ederler ki bir zalime, dünya güzeli olup, beher gelene «Dünyada güzel kimdir bilir isen, seni alırım, bilmez isen seni esir ederim» deyü şart tahsis eylemiş.

Nice beyzade nevcivanlar (delikanlı) bunun hüsnüne mail olarak, gitmişler ki bunu iskât edüp alalar, ama dünyada en güzel kimdir deyü sualine, senden başka güzel olabilir mi? diyenlerin cümlesini de esir eylemiş. Nihayet, deni (aşağılık) ve alçak familyadan bir delikanlı dünyanın her gûne umurunu görmüş ve feleğin kalleburundan (kalburundan) geçmiş ve gereği gibi ilim tahsil etmiş olduğu takdirde gitmiş bu da dünya güzelini görüp iskât etmeye ve bunu görenler istihza etmişler ve «Be ey divâne, nice zadegânlar gidip iskât edemiyerek nezdinde esir oldular da, şimdi senin gibi bir deniye mi kaldı? İbret aşikâr iken bu divânelik ne?* Allah akıllar versin» deyü gülüşmüşler ise de, bu beğenmedikleri alçak zat ilim ve malûmatı ile cevap vermenin yolunu bilerek, nihayet dünya güzelini almış ve bu kadar beyzadeler cahil olduklarından, zadegânlıkları kâr etmeyüp, esir olmuşlar.

Dünya güzeli «Dünyada en güzel kimdir?» deyü sual ettikte, «Efendim, dünyada gönülün sevdiğinden başka güzel ola-

---

* *Ezmine-i atikada (eskiden), kusur eden sadrazamların boynu vurularak, yerine yenisi nasboluncaya değin meyidini (cenazesini) ortadan kaldırmazlar imiş. Bu misilli bir sadrazamın boynunu vurarak bir hasır üstüne saray havlisine (avlusuna) vaz eylemişler. Ve yeni sadrazam tayin olup, saraya geldikte, «İşte selefin budur, ona göre dikkat eyle» deyüp, mesnedine oturtmuşlar ve ferdası gün ziyaretine bir delikanlı gelip, yüz bin kuruş vererek, «Bu, babamın vasiyetidir» demiş, sadrazam sebebini sual eyledikte, «Efendim, babam merhum cümleden divâne her kimise, ona bunu hibe eyle» deyü vasiyet etmiş idi, şimdi ibret önünde iken şu mesnedi kabul ettiğinden, senden daha divâne bulamadım» demesi var derler.*

maz» cevabını verişin, kız mağlûbe olarak, oğlan ile nikâhlanmış, meğer bu kız bahçesi derununde vaki havuzda vakti ile bir kurbağa görmüş olup, gözlerine o derece meyl olmuş ki, bir gün oi kurbağanın gözlerini görmese istirahatı zayi eder imiş. İşte, böylece Osman Usta benim gönlüm de senin Fatıma nam kerimeni sevdi, sen esef etme, hepisinden de malûmatım var, işte cümle kusurları ile ben senin kızına üftade (âşık) ve müşteriyim, Allahın emri, peygamberin kavli üzere nikâhlanacağım» demiş ise, Osman Usta gülmekten bayılıp, «Aman Efendim, seni perendeden atmışlar, aklını başına topla, son pişmanlık kâr etmez» deyegörmüş, Molla, «Kör topal, makbulum» deyüp, iskât olmamış.

Osman Usta bakmış ki olmayacak, «Ey Efendim, madem ki kerimem Fatma'yı her kusuru ile kabul ediyorsunuz, ayinimizin iktizasınca usul-i meriye resmen icra ve imam celbi ile nikâh diyeti tahsis olunsun» deyü teklif eylemiş.

Molla Efendi akabinde imamı ve muteberan-ı beldeyi davet birle nikâh diyeti için 30.000 kuruş akçe ve Osman ustaya bazı masarifat-ı fevkalâde için on bin kuruş tahsis eylemişler.

Şurada, Molla Efendinin cahil zadegân ile âlim deninin (alçağın) vasfında hatırıma bir tuhaf fıkra geldi, nakledeyim:

İlim zenginlere süstür, züğürtlere sığıncamadır, zenginlik beher insanda misafirdir, sinek tarzı birinden uçar öbürüne konar ve talih işi olup, devamı yoktur, onun için atik Yunanlar talihin resmini kanatlı ve bir müdevver (yuvarlak) gülle üzerinde ve gözleri âma tersim ederler ki, uçucudur, bastığı yerin devamı yoktur ve kimin üzerine konacağını bilmez demek isterler. Bu asırda kimin parası çok ise yanlışlıkla ona zade tabir ediyorlar. Halbuki, para ile zadelik olamaz. Bu makule zadelerin üzerinden akçeyi kaldırır isen, eşeklik setresini almış olursun. Esopos'un kavlince vakti ile bir eşeğe altun put yüklemişler ve geçtiği mahallelerde beher rast gelenler kıyam edüp ayağa kalktıklarından, eşek kendisine oluyor kıyası ile gururetlenmeye (böbürlenmeye) başladığında, rastgelenlerden biri «Be ey eşşek, sen nene gururetleniyorsun? Sen eşşek oğlu eşşeksin, bu olan kıyam sana olmayup, hamil olduğun altun putadır» demiş.

Bizim de bu makuleden acep ne kadar eşşeklerimiz var ki, üzerlerindeki altuna olan kıyamı kendilerine oluyor kıyas ederler.

Dünyada ilim gibi zadelik olur mu? Yedi adalardan Thiaki

[İthaki] (Ithaka) hükümdarı Odiseus Troa'da (Truva) [Eski İstanbul] muharebesinden sonra donanması ile vatanına avdet ederken, fırtınaya uğrayıp, çend (birkaç) seneler derya üzerinde ötede beride oynayıp, nihayet Faiakes [Kerkira] Adası'na uryan (çıplak) çıktığında, kim olduğunu bilmezler iken, öyle dilenci kıyafetinde olan bir âdeme beldenin hükümdarı ilmi sayesinde en büyük zadegâna olan izzet ve ikrâmı eyledi.

Bir zadenin zadeliği evlâdı elyak (çok layık) olmadığı halde intikal edemez.

Ezmine-i atikada İskender-i Rumi'nin [Makedon Aleksandros'un] huzuruna bir zade evlâdı ihzar edüp «Efendim, işte, bu çocuk merhum filan asılzadegânın mahdumudur, bir mesned diliyor» demişler.

Aleksandros, bunu gördükte «Oğlum, pederin bir malûmatlı zadegân idi ve vefatı kederimi mucip oldu, sen bari pederinin zadeliğini deruhde edebilecek derecede bir malûmat ve hüner kesbeyledin mi?» deyü sual eylemiş.

Zevzek zadegân ise, «Evet efendim, çok vakitler çalışıp bir hüner tahsil eyledim ki az berü kimesnenin harcı değildir, ben yiğirmi adım mesafede bulunan bir yüzüğün deliğinden nohudu atar da, öte yüze geçirebilirim» dedikte, Aleksandros hem gülüp, hem kederlenerek, «Hele bir tecrübe eyle de, şu hünerini göreyim» demişler ise, filvaki icrasında oluşun, Aleksandros istihza tarzı «Aferin» deyüp, «Bu misilli hünere bir ölçek nohut hediye verilmesi caizdir» deyü zevzeği huzurundan defeylemiş.

Anadolu'muzda zadelik iddiasında gezen nice böyle zevzek zadegânlarımız vardı ki, babalarının variyetine güvenerek vakti ile ilim tahsil edememişler, ve çarh-ı felek ber-aks (tersine) devran edüp, variyetlerini ellerinden almakla, rüzgârlı havada sırtından arslan postu düşmüş eşşek gibi meydanda kalmışlar ve insan tilkilerinin maskarası olmuşlar ve babalarının zadeliği kâr etmeyüp, nihayet, hizmetkârlıkta karar vermişler.

Anadolu'nun kâffe-i Rumları atik Yunanlar'ın hafidleri (torunları) olduklarından zadegândırlar. Çünkü atik Yunanlar nice ulûm ve fünun ve hüner mucitleri olup, dünyayı malûmatları ile tenvir etmekle zadelik ünvanını kesbeylediler, böyle zadegânların evlâtları dahi elbette tabiên zadegân olmak lâzım gelir. Ve hattâ kâffe-i Anadolu Rumları atik Yunanların hafidleri olduklarını bilerek tefahür ederler (övünürler) lâkin

hayıflar olsun, benim akl-ı kasirimce Anadolu Rumlarının aslı has buğday tohumu ise de, yozulup, cehalet sebebine arpa heyetini kesbeylediklerinden, biz atik Yunanların hafidleriyiz demeye hicabetmelidirler. Filvaki, atik Yunanlar şimdiki Anadolu Rumlarının şerefidir, ancak bunlar cehalet sebebine atik Yunanların zülüdür (yüz karası). Mekteplere devam etmeyüp ilim tahsil etmezler ve Ali'yi Veli'yi aldatacak miktar okumak yazmak tahsil etmekle Yunanların zadegânlıklarına vâris olmak iddiasında gezerler, yağma yok!!! İllâ lâyık olmalı. İngiliz lordlarından biri vefat edeceği sırada oğlu cahil olduğundan, kâffe-i varidatının oğluna kalmasını vasiyet edüp, fakat ünvanını vermemiş, çünkü öyle şerefli ismi bir cahile terk etmeye hicabsınmış.

Evailde, (eskiden) atik feylozoflardan Skitialı Anaharsis'i Atinalı bir cahil istihza ederek, «Hayde, ey vahşi!» demiş, çünkü Skitialılar vahşi ve bedevi idiler, lâkin Anaharsis ilim tahsili ile mütemeddin (uygar) olduğundan, «Be ey zevzek Atinalı, bana vatanım zul, ama sen vatanına zülsün [Emimen onidos i Patris, si de ti Patridi]» cevabını vermiş. İşte böylece atik Yunanlar şimdiki Anadolulara şeref ise de, şimdiki Anadolular cehalet sebebine atik Yunanlar şerefine zuldürler. Ve hattâ, ekseri Evropalı âlimler Anadoluların şu cehaletine nazar ederek, bunlar atik Yunanların hafidesi olmayup, milel-i muhtelifeden derme çatma olmalıdırlar şüphesine zahip olurlar.

ANADOLU'DAN ÇIKAN ÂLİMLER BEYANINDA

Ey Anadolu Rumları, aklınızı başınıza toplayarak vakti ile ilme sahip olun, mektepler küşat eyleyin (açın) ve eğerçi bu perüşaniyette devam edecek olur iseniz, on yıla varmayacak kâffe-i milletlerden en edna ve alçak ve cümleye kul köle olacaksınız.

Mümkün olsa da, Anadolu'nun atide isimleri mestur atik âlimleri ve feylozofları ve hünerverleri İsaias peygamber kavlince defa dirilerek, vatanlarına seyahat ederek vatandaşlarının ilim babında şu ahvali perüşaniyetlerini nazar edecek olsalar idi. Acep hicaplarından yüzlerini örtmiyecekler mi idi?

ANADOLU'NUN ÂLİMLERİ ESAMESİDİR (isimleridir)

Ey Anadolular![1]

İşte, isimlerin(i) bâlâda (yukarıda) zikrettiğimiz[2] ulema ve hükemâ ve İlm-i İlâhi hocaları ve hünerver ve mir-i kelâm (söz ustaları) ve ressam ve nice hikmetşinasan (bilgeler) sizlerin vatandaşlarınızdır ve Anadolu bahçesinin gülleridir ve bu-i (koku) amberleri ile dünyaya rayiha (güzel koku) eylemiş ve cehaletin necis (pis) teaffünatını (fena kokusunu) men eylemişler. Ve beheri birer devlet ve millet nezdinde hizmet edüp, Anadolu'ya şeref vermişler ve ne raddelerde âdemler olduklarını erbab-ı mütalaadan her kim anlamak murad eder ise, Leksikon tün Endokson Andron[3] [yani rical-i kibar lügatnamesi] nam Rumice kitaba müracaat etmelidir ki tercüme-i hallerini [Viografia] onda görebile.

İşte, siz böyle şerefli atalar evlâdı ve hafidleriniz ne hikmet ki arslan iken kedi kılık ve kıyafetinde kalmışsınız? Mevki o mevki ve ab u hava o değil midir? Hayıflar olsun! İlm ü hüner yağma oluyor ve milel-i saire ganimet tarzı kapışıyor, siz niçin hâlâ gaflette bulunuyorsunuz? Yetişir artık cehalette uyuduğunuz, artık Tevrat-ı Şerifin Varuhu[4] ve Yunan asrının Giritli Epimenidis feylozofu[5] ve asr-ı İseviyenin Agiasuluklu (Selçuk) Yedi nevcivanları (gençleri) [Epta pades] tarzı uyanın cehalet gafletinden ve görün ki, dünya tebdil olmuş, asır başkalaşmış, dangalaklığın eseri kalmamış.

Bir vakit arslan ininden çıkıp dağda gezerken, esna-i rahde bir kediye rast olmağ ile, «Acaip! Bu da bizim cinsimizden ama nasıl olmuş da böyle ufacık kalmış» deyü mülahaza ederek, buna yakın varıp, selâm verdikten sonra, «Be ey kardaşlık, sen de bizim arslan cinsinden olmalısın, ama nasıl oldu da böyle ufacık kaldın?» deyü sual ettikde, fitne kedi cevaba ağaz edüp, «Ah nasıl anlatayım sana karındaşlık, evet ben dahi bir vakit sen gibi arslan oğlu arslan idim, ama insanoğ-

---

1 *Kitabın birçok yerinde bu biçimde geçiyor. Aslı, 'Anadolulular' olacak.*

2 *İsimler listesi kitabın sonundaki Ek'e alınmıştır.*

3 *Dokuz cilt, ilk baskısı Viyana 1806.*

4 *Varuh, Baruh, peygamber Jeremios'un arkadaşı. Kitabı Hıristiyan kiliselerince kabul edilmemektedir.*

5 *Epimenidis: Efsanevi din adamı ve kâhin.*

lunun pençesine düştüm de böyle oldum, sen insanoğlunun eline düşmeyegör» cevabını vermiş.

Arslan, insanoğlu lafzını işittikte, kendine dehşetle bir hiddet gelüp «Şu İnsanoğlu dediğin nasıl şeydir bir göstersen de imtihan olsam» demiş ise, «Aman efendim, nene lâzım, vazgeç bu sevdadan, zira seni belki daha fena hale duçar edebilir» (düşürebilir) demiş ama arslan kibrine yedirememeyüp, her halde şu insanoğlunu görüp, imtihan olacağım iddiasında bulunmuş.

Fitne kedi arslanı arkasına alıp, dağ eteklerine inmiş, bakmış ki bir hizarcı tahta biçiyor, «İşte, arslan kardaşlık, insanoğlu dedikleri şu tahta biçendir» deyüp geri çekiliyor.

Arslan bir tarz-u etvar ile hizarcıya yanaşarak, «Ey yahu insanoğlu sen misin?» diyor. O da, «Evet, nedir muradın?» deyişin, «İn aşağı, senin ile imtihan olacağım» demesinin üzerinde, hizarcı «Pek güzel, fakat şuraya yapış da ineyim» deyüp arslanın pençesini çivinin arasına koydurmuş ve balta ile çiviyi vurduğu saat, çivi düşüp pençesi kısa kaldıkta, eline götürgeyi (kaldıraç) alıp, basmış odunu o derece ki, ölüm derecesine getirüp, arslanlık kıyafetinden çıkarmiş da salıvermiş.

Zavallı arslan sürünerek gidip kediyi bulmuş ve «Sahihan kardaşlık hakkın var imiş, iyi ki sen bu kılıkta kalmışsın, o insanoğlu dedikleri ne zalim şeymiş? Ahdım olsun, bir daha bununla aşık atışmayayım» demesi var.

Şimdi Anadolu Rumları da bu özürü mü arz edecekler? Yani evet, bizler de atik Yunanların hafidi idik ve her halde onların tarikine (yolunda) hareket etmek efkâr ve emelinde idik, ancak asırlarla başımıza gelen felâket bizi kendi halimize bıraktı mı, yine şükürler olsun ayınımızı bari zayi etmedik ve milliyetimizde mevcuttur ve eğerçi bize vaki olan felâket ve serinceme (sıkıntı) ve rencide başka bir milletin başına gelmiş olsa idi, her halde müstakilen tebdil-i âyin (din) ve milliyet edeceğine şekk-ü şüphe olamaz idi diyecekler.

Bu yüzden, bunlara bir miktar hak verebiliriz ise de, daimî surette olamaz. Filvaki, Anadolu Rumlarının başına gelen felâket hiçbir milletin başına gelmemiş iken yine ayinlerinde ve milliyetlerinde devam eylediler, âferin, sad (yüz) aferin! Ve hattâ en müşkül vakitlerde nazik ve kibar millet hafidleri olduklarına delâlet olmak üzere, deliklerde kovuklarda mümkün mertebe mektepler ve medreseler teşkili ile evlâtlarını tahsil-i ilm ü hüner ettirmekten dûr olmamışlar. Ve hattâ yakın va-

kitte Kayseri'nin meşhur Germanos Didaskalos (öğretmen) idaresinde Ellinikon Sholion (rum okulu), İzmir Ayvalık Patmos Gimnasionları (liseleri) ve hususu ile Rum milletinin şerefi olan İstanbul'un Kuruçeşme [Ksira Krini] demekle maruf kebir mektebi[1] pek meşhur idiler ve hattâ pek layıklı şagirdan çıkarak, öteye beriye dağılıp, halkın ezhanını (zihinlerini) tenvir eylediler ve nice kitapların telif ve tab-u neşrine esbab oldular.

Şimdi ise, şükürler olsun evvelki zulüm zulümat ve tazyikat (baskılar) müstakillen (tamamen) kalkmış olup, cennetmekân Sultan Mahmut Han hazretleri asrında Yeniçeri Ocağı'nın hazfı (kaldırılması) ve Nizam-ı Cedid'in ihdası (kurulması) ve Kavanin-i Hayriye'nin idhali[2] ile ibadullahın (tanrı kullarının) ırz ve mal ve canı teminat tahtına (altına) vaz olunmak ile şems-i adalet (adalet güneşi) tulu etmeye (doğmaya) başlamış olup, yevmiye ziyaları (ışıkları) artmakta ve halkı ihata edüp (sarıp), zulmeti def-ü izale etmekte ve intişar-ı ilm feyiz bulmakta ise de, yalnız Anadolu Rumları kankurutan [mandragoras][3] gölgesine yatmışlar gibi cehalet gafletinden gözlerini açabildikleri yoktur.

Şu milletin nam-u şerefine lâyık mektepler Anadolu'nun neresindedir? Bize gösterseniz ya! Allah ibadını (kullarını), sonradan görmüş mağrur zenginden, yarı yolda kalmış âlimden ve cahil ruhbandan esirgesin!

Anadolu'nun bina-ı ahlâkiyetini tahrip edüp turuk-u feyzini (feyiz yollarını) kateden (kesen) bunlardır. Zenginleri cehalet sebebine Eosforos'un[4] «Ben kürsümü Allahı'n üst tarafına kuracağım» dediği tarza, vahi gururiyete duçar olup, alçak dağları biz halkettik demeye de mütecasir olarak (cesaret ede-

---

1 *Kuruçeşme okulu, 1803-1850 arasında Alexandros Mavrokordatos konağında idi. Okul 1850'de Fener'e taşındı, öğretim, bugünkü binada, 1883'te başladı.*

2 *Tanzimattan sonra Fransa'dan ithal edilen kanunlar.*

3 *Bu çalının insana benzeyen kökü sihirli sayılmaktadır: Fr. mandragore, Alm. Alraune. Kitapta, bu çalının sakıncalı olduğu konusundaki bilgiye ilişkin hiçbir yerde kayda rastlamadık. Halk inancına göre ceviz ağacı altında yatmak tehlikelidir.*

4 *Yunan mitoloji kahramanlarından.*

rek) fukaradan iş görebilecek zevat ile iltifata irtikâp etmezler (yanaşmazlar) ve alçak familyadan olarak bahtın yaver olması ile zengin olmuşlar ise de, zatlarını derhatır etmezler (hatırlamazlar).

İisus Hristos (İsa) Efendimiz hazretlerinden 990 sene evvel İtalya'nın Sicilya kıtasında Agatoklis nam bir kıral var idi. Beher defa sofraya oturdukça altun ve gümüş kâselerin arasında toprak çanak da eksik etmez imiş. Bir defa bundan vükelâsı bu toprak çanakların sebebini sual ediyorlar, o dahi zatını unutmamak için toprak çanağı sofradan eksik etmem cevabını vermiş, meğer babası çömlekçi olup, çocukluğunda babasının maiyetinde çömlekçilik etmiş imiş.

İşte, ekseri küçüklükten büyüme zenginlerimiz de zatlarını (özlerini) unutmamak için hiç olmaz ise yatakodasına birer işaret vazı ile zatlarını unutmamaya vesile ittihaz eyleseler (edinseler) ne hoş olur idi?

Ve ikmal-i derais edemiyerek (öğrenimini tamamlayamıyarak) yarı yolda kalmış nim (yarım) âlimler de [imimathis] artık her güne ilmi tahsil etmiş ve Felatun [Platon] ve Sokrat ve Pokrat (İpokratis) ve Aristatalis [Aristotelis] ve Patlemius [Ptolemeos] derecesine ermiş itikadı ile hiçbir kimesneye bir şey danışmaya irtikâp eylemez,* ve ebna-i cinsinin yap-

---

* *Bin bilir isen, bir bilene danış lâfzı meşhur söz ise de, ne sebepten olduğunu bilmezler.*

Vakti ile ulemadan bir zat merkep üzerinde bulunduğu halde, her nasıl ise, şu işi bitirmedikçe şu merkepten inmeyeceğime şart olsun demiş bulunuyor.

Halbuki, iş gecikir, merkepten inmiş olsa karıdan boş düşecek, bu sebepten inmenin çaresini arar, bulamaz ve gece gündüz merkep üzerinde gezmekten de usanır, ama çare ne, nihayet pes-i payeden (pespayeden) bir âdem rast olup, sebebini sual eder, âlim dahi «Git be ey herif işine, derdime derman mı olacaksın» deyü tektir eder, o dahi «Hoca kayt etme, ummadığın taş baş yarar derler, söyle derdini de, belki dermanı bulunur» der, hoca dahi maddeyi anladıkta, o beğenmediği âdem «Bu da bir iş mi imiş, sen merkepten inmemeye şart etmedin mi? Evet, zararı yok yine merkepten inme, bir ağaca yanaş ve ondan in» deyişin, hocanın aklı erer ve ağaca çıkıp ondan aşağı iner de, bu âlemde bin bilirsen bir bilene danış der.

tığı işler şöyle dursun, tövbeler olsun, Allahın işlerine dahi bahane bulmaya cüret eder. Meselâ, tahta kehlesi (tahtakurusu), bit, pire, akrep, yılan, çıyan, sıçan, siyah osurgan (böceği), bambul (ekinlere zarar veren böcek) ve buna mümasil (benzer) mahlûkat faydasız bir şey olduğu takdirde, Allah bunları niçin halk etmiş demeye kalkışır. Zevzek paşalı (paşa hizmetinde) bilmez ki, Hak-Teâlâ Hazretlerinin filden karıncaya değin alâ ve edna mahlûkatı ve çınar ağacından zufa otuna (çürdük otu) varıncayadeğin kâffe-i eşcar (ağaçlar) ve hububatı halk eylemesinde birer maksad-ı azime vardır.

Meselâ, sıçanın boku sidik zoruna ilâç olur ve insanın vücuduna iğne ve mıh kaçmış olsa, sıçanın ölüsünü üzerine vurusun, çeker alır. Ve osurgan bambul akrebe düşmandır, akrebi kovalayıp tutar ve kuyruğu kökünden ısırıp, osuruğu ile boğar, boynuz (keçi boynuzu) çekirdeği faydasız görünür ama kahve gibi kavrularak bir mah kadar içilse, hayada olan taşı eritir derler. İşte, böylece iktizasız (gereksiz) görünen beher mahlûkun da ve otun da birer ikişer haysiyetleri vardır. Hasılı, Cenab-ı vacib-ül vücut dünyada hiç iktizasız bir şey halketmemiştir.

Gelelim, cahil ruhbanlara, bunlar da cehillerinden kaş yapayım derken göz çıkarırlar ve kendileri bir şey bilmediğinden umur-u ruhaniyelerini deruhde etmiş oldukları halkı talim ve tariften acizdirler ve ihtiyaçları sebebe mağrur zenginlere tütsü verüp, zuafayı (yoksulları) tahkir etmekten dûr olmazlar.

Ve işte, bu vechile zavallı halk kılavuzsuz kalmış yolcu ve çobansız kalmış sürü ve seraskersiz kalmış ordu tarzı, oğlan alır oyuna, çoban alır koyuna gider, muhabbet hak getire, ittifak (birleşme) aslında yok, ittihadın (birliğin) eseri kalmamış, bu suretle Anadolu'da hangi iyilik ileri gelebilir? Zengini gururiyet bağlamış etrafını göremez, nim-âlim bilmem demeye irtikâp etmez, (yanaşmaz) cahil ruhban da, kendisinin gideceği yolu bilmez, «Ebem sekti ben de sekerim» deyüp gider. Kendi başını bağlamasını bilmez iken, düğün evine, el başı bağlamaya gider.

Ey Anadolu Rumları! Aklınızı başınıza toplayın, yol daha yakın iken çarenize bakın, âlâ edna ve evsat bir vücut olun, zira bir Allah kulları, bir devlet tebaası, bir vatan evlâdısınız, muhabbet dünyayı ihya ve muhabbetsizlik cihanı tahrip eder, bir elin şamatası çıkmaz, eğerçi yekdiğerden ayrılıp fırka teşkil

ederseniz, adüv (düşman) size galebe eder, ve bir vücut olur iseniz, hiçbir kimesne size dafar[1] erdiremez (zarar edemez).

Skitia Padişahı Skiluros'un seksen nefer evlâdı var idi. Vadesi hulul edüp, artık vefat edeceğini anladıkta, seksenini de huzuruna celp ve beherinin birer değnek getirmesini emreyledi ve getirdiklerinde, «Hepsini bir demet yapın» dedi, beheri sınadı, kıramadı, encam «Ayırın» dedi, ayırdılar ve birer birer kendisi eline alıp kırdı ve «Ey evlâdlarım, işte bu size ibrettir; ben ölüyorum, siz yerime kalacaksınız, ancak size vasiyetim olsun ki, daim bir vücut olup, yekdiğerinden ayrılmayın ki bu demet tarzı sizi düşman kırmaya ve eğerçi muhabbet etmeyüp; ayrılacak olur iseniz, bilesiz ki, düşman sizi değnek gibi sühuletle birer birer kırar geçirir» cevabını vermiş.

İşte, böylece benim de min gayri haddin (haddim olmıyarak) sizlere vasiyetim olsun, cümleniz bir vücut olup vatanın ıslahatına ve erkek ve hususu ile dişi sübyanlarınızın (çocuklarınızın) ilm-ü hünerine devam eyleyin. Şükürler olsun metbuumuz Devlet-i Aliye-i ebediyüddevam intişar-ı ilmi teshil eylemek (kolaylaştırmak) için beher mahalde mektepler küşadına müsaade-i seniye (yüksek müsaade) buyurmuşlardır ve malûmatlı zevatı ve milliyet tefrik etmeksizin kabiliyetlerine göre mesnetlere nasb-ü tayin etmektedir ve âlim ol(may)an milletlerin geri kal(ma)dıklarını yevmiye görmektesiniz.

Anadolu'nun zevaline sebep olan bir hal daha var ki, Ekklisiayı sholiondan [mektepten] ayırırlar, halbuki ekklisia ile sholion ten ile can gibi bir vücuttur. Sholion olmayan bir beldede on ekklisia olmuş olsa kâr eylemez. Hazret-i Solomon kavlince ilmin mebdei yani iptidaki babı Allah korkusudur [Arhi Sofias, hovos Kiriu] işte, bu Allah korkusunu herkes mektepte tahsil edecektir. Onun için ekklisiaların varidatını mektepler varidatı ile birleştirerek, mektebe yetişmeyen akçeyi ekklisia kasasından ilâve etmelidir.

Hazret-i Muhammed dahi «El-cahil-i adüvvüke velev kâne abuke» yani cahil adam vela babam olsa, düşmanımdır buyurmuştur ve ilmin hakkında hazret-i Solomon'un ve hazret-i Seirahın ve nice zümre-i hikmetşinasının buyurduklarını vasf etmemiz lâzım gelse, binler sahifeli bir çok kitap tertip olunabilir.

---

1 *Dafar: Arapça «zafer»den. Dafar etmek, başaçıkabilmek anlamında.*

Anadolu ahalisinin ne raddelerde kabiliyetli olduğu ileride isimlerini zikrettiğimiz ulema ve hükemâdan müsteban olmuştur (anlaşılmıştır) ve bunlardan başka nice ulema ve hükemâ var ise de bazıları sehv geçilmiş (atlanmış) ve bazıları terk olunmuş.

Hattâ elyevm (bugün) dahi etraf u eknafımıza bir atf-ı nazar etmiş olsak, meşhur mekteplerde Anadolulu didaskaloslar görürüz.

Demek ki, devam oluşun, Anadolu'dan pek layıklı zatlar çıkar imiş. Bu surette buna kanaat etmeli di? Haşa! «Sterye men ta paronda, ziti de ta veltio»[1] kavlince vakıa bir âdem hazıra kani olmalı (hazırla yetinmeli) ama daha ıslahını aramaktan dûr olmamalı, şükürler olsun Anadolu'nun ahalisi zekidir, şu zekâvet Hak tarafından Evangelion (İncil) kavlince ihsan buyurulmuş bir tallantodur[2]. Niçin bu tallantonu gizleyip de rûz-i kıyamette (kıyamet günü) sual sırasında cevaba kadir olamamalı? Niçin sandık eminliği (veznedar) kilise ve mektep epitroposluğu (kilise yönetimi) ve muhtarlık iddialarında gezerek, fuzuli vakit geçirmeli? İnsanoğlunun ahvali acaiptir, bazı âdemler var ki faka (kuş kapanı) takacak arpaları yoktur, dururlar da baş değirmenin yolunu sual ederler ve nala takacak mıhları yok iken, kaldırıma at sürerler. Ekseri bu haller Anadolu'dadır, meselâ agniyadan (zenginlerden) bir âdem bir madde hakkında iddia eder, bakarsın ki öteden pes-i paiyeden (pespayeden) biri zuhur edüp, sidik yarıştırmaya kalkışır, ama yorulur, takatı kesilir, tilki kurda salar gibi salar, nihayet takatı kesilüp, insan heyetinden çıkar ve yekdiğere çarpılmış su destisi gibi öbürüne hayrı kalmaz ya, çok defalar da bu misilli nefsaniyet (kin, garez) atalardan evlâtlara miras kalıp, ilâ ahır-il ömr devam ederek, harabiyetlerine sebep olurlar. Şu nefsaniyetlerinden bir iyilik bari hasıl olsa, ne ise ne, halbuki o da yoktur, dünyada haset (kıskançlık), var ev yıkar, haset var ev yapar, meselâ, ben sana haset ederim ki sen büyük âdemsin zenginsin, ya niçin olasın deyü ayağın altına karpuz kabuğu koymaya çalışırım, işte buna ev yıkıcı haset derler [fthonos].

---

1 *Var olanı kabullen, ama daha iyisini ara.*

2 *İnsan, Allah'ın bağışladığı nimetleri değerlendirmeli: Bak. Luka 19/13. Talent sözcüğü batı dillerinde, zamanla, yetenek anlamını almıştır.*

Bir de var ki, sen büyük ve zengin âdemsin, ben sana haset ederim, değil seni batırmaya, illâ seni ibret tutarak, ben de senin gibi ya daha âlâ olmaya, işte buna ev yapan haset tabir ederler [zilia]

Hasıl-ı kelâm, encamı umuma hayırlı olmayan nefsaniyet ve enaniyetten (bencillik) dûr olmalısız.

Şimdiki Anadolulların bir kusuru da kitap ve gazete mütalaasına muhabbet ve meyliyet göstermemektir. İşsizlikten fenalık doğar, Anadolulular hayda huyda fuzuli geçirdikleri kıymetli vakti kitaplar ve gazeteler mütalaasına sarf etmiş olsalar, ne kadar faydement olurlar bellersiniz?

Kitaplar ve gazeteler mütalaası gençlere kesb-i malûmat, ihtiyarlara def-i gam, cefakeşlere tesellâ ve vakti ile ilim tahsil etmemiş cahillere bir mekteb-i umumidir.

Hususu ile Anadolu ahalisi hemen müstakilen cahil kalmış oldukları takdirde, tahsilce vakitleri geçmiş olanlara kitaplar ve gazeteler mütalaasından daha münasebetli mektep olamaz, Evropalılardan ibret alın, ki teşaşurhanede (aptesanelerde) dahi ellerinden kitap ve gazete düşmez.

Anadolulların ahvalini biliriz diyecekler ki, Favini'nin ya gazetası ya kitapları olmalı ki tilkinin «Ben benim için söylemem, ama bağ dediğinde üzümsüz yakışmaz» dediği fehvasınca bize kitap ve gazeta mütalaasını sıkça tavsiye ediyor diyecekler, hayır ne satılmadık kitabımız, ne de müşteriye muhtaç gazetamız vardır, rakip olsun da ne yüzden olur ise olsun tefhimince, cehalet def-ü izale olsun da, hangi kitap ve gazeta ile olur ise olsun, size vasiyetim olsun, değil kitap ve gazeta illâ esna-i rahde gördüğünüz kâğıt parçasını da alıp okumalısınız, ihtimal ki onda da bir fayda hasıl ola.

Size bu babda bir tuhaf fıkra nakledeyim.

Yolda bir pare helvacı kâğıdı dahi görsem yazı var mı deyü alıp bakmaklığı huy edinmişim. Bir gün bu makuleden bir pare kâğıt bulup, baktım ki üzerinde «Her ne ki yapacak olur isen, encamını düşün» deyü yazılı idi.

Bu kavil (söz) bir feylozof kavli olduğundan, hoşuma gelip, dilime teşbih (tesbih) etmekle, ikide birde «Her ne ki yapacak olur isen encamını düşün» der idim.

Bir gün haneme berberimi davet edüp, tıraş olur iken, «Yapacağın şeyin sonunu düşün» dedim ise, berberim eli titreyip, ustura yere düştü ve ayağıma kapanıp «Hata ettim affeyle kusurumu, bir daha tövbeler olsun» deyü rica etmeye

başladı ise, ben artık bunda bir sır var deyü «Kalk, keder etme, insan yanılıcıdır, affettim, hepisinden de haberim var, ancak maddeyi bana olmuşu gibi nakleyle» dememin üzerinde, keyfiyeti bize her vechile bildirdi, maazallah ben bu cevabı söylememiş olsaydım, o gün telef olacağımişim, berber ise beni haber aldım korkusu ile sırrı faş eyledi (açığa vurdu). Ne gibi?

Erbab-ı mütalaanın malûmleri olduğu üzere, gençlik alâmeti ile Fener'de Pinelopi isminde bir nazik ve nazenin hatuna alâka edinmiş idim, fakat onun bana meyli olmadığı takdirde ben balta asmaktan dûr olmadığım için nihayet başımıza havruz (oturak) dökmüş idi.

Şu tahkirane hareketi hoşuma gelmediğinden, tuttuk biz buna mektup yazarak, zevzekçesine zirine imzamızı da vaz eyleyip, çıkmasın nasipten, elbet bir fırsatını ele geçiririm demiş idim.

Pinelopi bir gün hamamdan gelir iken, nâbedid (kayıp) olduğu ve kimin kaptığının belli olmadığı malûmdur.

Pinelopi'nin erehli acep bir aşk u sevda işi midir deyü şüphelenip sandığını karıştırır iken, benim yazdığım mektup eline geçmiş olup, uygunsuz bir halin zuhur etmediğini mektubun mealinden (içeriğinden) anlamış ise de, her halde Favini öç almak meramı ile Pinelopi'yi bir mahalle kapatmıştır şüphesi ile arkamıza düşmüş. Ve çok defalar beni suikast ile telef etmeyi de kurmuş ise de, buna cesaret edemeyüp berberimi bulmuş ve Favini'nin hanesinde şu kıbalde, şu kıyafette, şu eşkâlde bir karı var mı deyü, sual ettikte, berber hanemizde arasıra Sultana'yı görüp, eşkâli zayi olan Pinelopi'nin eşkâline muvafık geldiğinden, «Evet vardır ve gözümle gördüm ve ismi Sultana'dır» demiş olmağ ile, Pinelopi'nin kocası gereği gibi inanmış ve belki mahsus ismini tebdil etmiştir şüphesi ile artık telefimi niyet etmiş ve berberime onbin kuruş vad edüp beni tıraş ederken telef etmekliğe mukavele eylemiş ve o sırada kendisi dahi haneme girerek güya Pinelopi'yi bulup da alıp gideceğimiş.

Nihayet, biz bunun kusurunu affeyledik ve gördüğü Sultana kim olduğunu bildirdik ve Pinelopi fazile (erdemli) ve ehl-i ırz hatun olduğunu anlattık ve Pinelopi fazile ve ehl-i ırz hatun olduğundan zayıatı (kayboluşu) için bizim de ziyade keder eylediğimizi beyan ettik ve bundan böyle bulunması babında biz de muavenet edeceğimizi vad eyledik.

Biz bu lakırdıları etmek üzereyken, sokak kapusunda bir şamata zuhur edüp, hemen oda kapusundan taşra çıktım ise, merdiven başında Sultana rast olup, hemen oraya kapandı düştü. Ve akabinde Pinelopi'nin kocası acele ile seğirterek ve «Gidi zâlim Favini, sen misin benim nazlı Pinelopi'mi bu kadar vakittir kapatıp hasret bırakan» diyerek anide Sultana'nın üzerine kapandı.

Anladım ki kör döğüşü oldu ve zatımdan bir miktar sebep de var, şimdi pirincin taşını ayıklamalı.

Meğer Sultana kocası ile İstanbul'a inip kocası çarşıya gitmiş ve kendisi bize görüşmeye gelir imiş. Sultana yüzü örtülü olduğu halde, öteden beri gelip kapunun halkasına yapışacağı saat, boyu edası etvarı tarz-ı revişi (yürüyüş) Pinelopi'ye benzemekle, onda mahsus gözetmekte olan kocası Pinelopi zannı ile üzerine hücum etmiş ise, Sultana korkup, acele ile içeri girmiş ve müteessire olarak, merdiven başında bayılmış oluyor.

Pinelopi'nin kocasının gözleri dönmüş olup, Sultana mı Pinelopi mi fark etmeye vaktı kalmayıp, birden sıra, bıçak üzerime hücum eyledikte, ben bastonu çekip mukabele ederken berber araya girip, keyfiyetin yanlış olduğunu anlattı ve herif sarhoşluktan ayılır gibi, dönüp Sultana'yı gördü ise «Eyvah ben ne ettim, encamını düşünmeksizin ve esasını teftiş etmeksizin bir de kan edeceğidik, aff eyle Favini kusurumu» deyü ayağıma kapandı.

Ne yaparsın artık bu vesile ile barıştık. Ve her şey teftişe meyliyet sebebine bir pare kağıt ile ölümden de kurtulduk.

Bir şeyin esasını teftiş etmeli lafzından hatırıma bir tuhaf fıkra geldi, size nakledeyim:

Bir vakit İstanbul'da Zeyrek yokuşunda yangın zuhur etmiş idi, bir gün Edirnekapılı Anesti Kalfa ondan geçerken, iktiza-i hal su dökmek üzere viranede bir kâvgir (kâgir) içine girmiş ve taşra çıkacağı sırada zaptiyeler bunu yakalayıp, döverken rast oldum ve sebebini sual ettiğimde, «Sinyor bu hırsız gâvur içeri bir İslâm karısı sokmuş» deyüp, zaptiyeye sürükleyip götürürlerken, zavallı kalfa and-u şart edüp, hiçbir şeyden medhali ve haberi olmadığını ve su dökmeye girdiğini haber verdikte, zaptiye neferinin biri içeri seğirtip, bir İslâm karısı çıkardı ve «Ey gâvur! Şimdi buna ne bahane bulacaksın?» dedikte, Kalfa yine münkir geldi (inkâr etti) ise, zaptiye buna bir şamar vurup, «Düş öne!» dedi. Bu sırada İslâm hanım kalfaya acınarak, «Ağalar, bu kalfanın filhakika bir şeyden ha-

beri yoktur, benim zendostum içeridedir» dedikte, akabinde zaptiyeler içeri girip bir İslâm delikanlı çıkardılar ise artık pirincin taşı ayıklanıp, zaptiyeler «Çorbacı, yanlış olmuş affedin» deyü yol verdiler.

Meğer, kalfa oraya girmezden evvelce, bir İslâm delikanlının mezkûr virâne kâvgiri derununa bir fahişe hatun attığını karşıdaki komşular görerek zaptiyeye haber vermişler imiş.

Maazallah ol fahişe ikrar etmemiş olsaydı, her halde zaptiyeler Nusrettin (Nasrettin) Hocanın: «Değil, ama benzedi» dediği fehvasınca, kalfayı tantuna[1] göndereceklerdi idi.

İşte, böylelikle kör döğüşü ile nice suçsuzlar suçluların yerine ızdırapta kalırlar.

Gelelim manâ-i fihimize. «Her deliğe elini sokma yılan çıkar da sokar» derler, teftiş etmiyecek şey de var, meselâ eline bir mektup geçse onu da açıp okumalı değil ya, mektup aziz şeydir, sırdır, sakınmalı ve hakkında şeran ve kanunan büyük ceza terettüp eder (gerekir).

Başıma bir fıkra geldi, size nakledeyim:

Bir gün Fener kapusundan çıkar iken mühürlü bir mektup buldum ve üzerinin yazısı karı yazısına benzediğinden, şeytan beni dürttü ve merak olup, açtım ise de Rumî lisanda şu mealde (anlamda) yazılı buldum.

«Muhibbim Aleksandre!

«Kavl-i kararımız üzere her vechile hazırlandım. Perşenbe (perşembe) gecesi saat beşte Fener iskelesinde her elbisen siyah olarak hazır bulun, sekiz nefer Yunan gemicileri seni filukalarına alarak, yalımıza gelecekler, ben dahi kâffe-i levazımat ile râkip olarak (binerek) mahall-i malûmeye (belirli yere) gidüp, maksadımıza nail olacağız.

Tayfalar seni tanımaz, yalı kenarında bastonunu havaya kaldır ki bu alâmetten seni fark eylesinler.

Muhibbin «A.V. 1835 İunios (Haziran) 3 Fener.»

Anladım ki, bunda bir aşk-u sevda oyunu var, Aleksandros kim olduğunu bildim ama yazan evli hatun mıdır, kız mıdır fark edemedim ve yazıyı tanıdım gibi geldi ise de, hatırıma getiremedim. Mektubu açtığıma pişman oldum ise de, öbür taraftan da bana büyük merak olup, şunun arkasına düşmekliği murat edindim, keşki etmeseydim, ben de zevzekim, boğazı ça-

---

1 *Tantuna gitmek: Boşu boşuna, yok yere zarar görmek, cezalandırılmak.*

kıldaklı buzağı gibi ileri ileri gider bir belâya çatarım, senin nene lâzım? Varsınlar ne helva yerlerse yesinler, böyle şeyler çok defa tehlikeden hali değildir, sevap edeyim derken hata zuhur eder, ikisi de oldu ya, edenler kurtuldu, ama ben küreğe gittim ve tamam onda üç mah saye-i padişahide eğlendim ve onda nice hırsız ve hain haydutlar ile görüştüm ve her birinin hikâyesinden dünya haline dair pek çok şeyler tahsil eyledim. Bunların cümlesini ve mektup açma maddesini ibret için şimdi nakletmek murad eder idim, ancak şirazeden çıkıp, Kamer hanımla İzmir Mollasının hikâyesi yarım kaldığından onu bitirdikten sonra her halde nakledeceğim ki, herkese ibret olsun.

İZMİRLİ KAMER HANIMIN FIKRASININ BAKİYESİDİR

İmdi, Fatıma'nın pederi Osman Usta, Molla Efendi'den on bin kuruşu alıp, kerimesi Fatıma'yı göndermekte olsun. Molla Efendi konağı donatıp, ziyafet vermeğe hazırlanmış ve İzmir'in milel-i muhtelifesi muteberanını davet edüp, gelinin yolunu gözetmekte olmuş.

Saat sekiz raddelerinde 4 atlı bir araba zuhur edüp, kemal-i tantana ile konak kapusundan içeri girdi ise, Molla Efendi gelin arabadan indirmek üzere nerdubanın dört kademini birden inerken, ayağı kayıp kendi bir yana kavuk bir yana düşmüş ise de, davranıp, ayağa kalkmış ve bir de, arabanın perdesini açıp içeri bakmış ise, acaip ve garaib maymun suratlı bir mahlûk sırıtmaya başlamış. Molla Efendi derhal perdeyi örtüp, «Aman kimse görmesin, bunu aldığınız mahalle götürün» demenin üzerinde, bir de Osman Usta kapudan içeri girip, «Efendim ne o? Biz bunu ber veçh-i peşin haber vermiş idik, ihtimali yok, ya kabul eyle, ya nikâh diyetini ver» deyü iddia eyledikte, «Aman Osman Usta, başka kulunu çırağ çıkar» deyü otuz bin kuruşu da derhal teslim eyledi ve âleme mat-u maskara oldu. Ve nihayet, onda durmayup, istifasını vererek, Der-i Saadet'e geldi ve arasından çok vakit geçmeyüp, bera-i seyahat biz de Der-i Saadet'e gelmiş idik, şimdi az evvelce tesadüfen ona rast geldim de, ona hitap diyordum «Herkesin kalbini Allah bilir», «Dinsizin hakkından imansız gelir», «Mücerret (hak) yerini bulur» deyü.

«Şimdi kardaşlık Dilâra Hanım, söyle bana senin derdin

nedir ve ona göre dermanını bulalım» dedikte, Dilâra Hanım maddenin olmuşunu anlatmış ise, «Esef etme, bunun da icrasını benden al» deyüp, bir yol göstermiş.

Ferdası günü Dilâra Hanım Kamer Hanımdan almış olduğu talimatı mevki-i icraya koymak (uygulamak) üzere takıp takıştırıp ve tepeden tırnağa kendisine süs verüp, iki dirhem bir çekirdek olmuş ve ondan kalkıp doğru soluğu Eyüp Mollasının konağında almış.

«Efendim çarem kesildi, artık sana iltica eyledim ve madem ki vusletime nail olmakla Hüsni Hoca ile olan işimizi tesviye etmekliği müteahhüt (üstlenmiş) oluyorsuz, bu gece saat birde hane-i kemterimi (fakirhanemi) teşrife rağbet buyurun size ziyafetim var» deyüp, davet eylemiş.

Ondan kalkıp, doğru müfti efendinin konağına vararak, onu da kezalik bu yolda davet etmiş ise de saat ikide gelmesini dikkatli tenbih eylemiş.

Kezalik, ondan da kalkıp doğru Hüsni Hocanın mektebine varmış ve onu da o yolda davet ederek, saat üçte gelmesini sipariş eylemiş.

Bunların beheri sabırsızlıkla akşamı beklemekte olsun, gelelim Dilâra Hanım ile Kamer Hanıma.

Kamer Hanım, vasfettiğimize göre Halim Beyin zevcesi olduğu takdirde, seyisi ve arabacısı ve hizmetçisi bulunmakla, bunları beraberine alıp, Halim Bey de bile Dilâra Hanımın hanesine gitmiş ve hizmetçileri silâhlandırıp, bir oda derununa koymuş ve kendisi cariye kıyafetine girip, hizmet etmeye başlamış.

Ve türlü taam ve müskirât ve çeşit mezelik tedarik olup, misafirleri gözetmekte olmuşlar.

Saat bir deyişin, çat çat kapu vurdukta, halayık sıfatında olan Kamer Hanım yaşmağını bürünüp, seğirtmiş kapuyu açmağa ve mollayı görüşün, «Buyurun Efendim hanımımın gözleri yolda kaldı» deyü yukarı teşrifat odasına kılavuz eylemiş bir de molla şavka çıkmış ise, Kamer Hanım ne baksın, sabık (eski) İzmir mollası imiş, meğer İstanbul'a geldiğinde Eyub'a molla tâyin olmuş imiş.

Molla Efendi geldiği saat elbisesini çıkarıp gecelik urubası giyinmiş. Ve birkaç çakıştırıp, hemen yemeğe el uzatacakları sırada, saat ikide defa çat çat kapu vuruluşun, Dilâra mahsus telâşlanıp, «Efendim, var ise Üsküdar'da sakin biraderim Ahmet

Bey olmalı, keder etmeyin, onu yatırır yine biz zevk-i safamıza bakarız, hele sen şu dolaba sokul!» deyüp, onda sırada duran iğreti üç kebir dolaplardan birine ithal ederek, anahtarını cebine koymuş, zavallı molla ne yapsın? Nâçare hoşnut olup, ses çıkarmamış.

Kamer Hanım yine halayık kıyafetinde seğirtip kapuyu açarak müftü efendiyi içeri sokmuş. Ve teşrifat odasına götürüp, gecelik urubasını giydirmiş ve bir iki işretten ve taltifattan (iltifat) sonra, hemen elini yemeğe sunacağı sırada, saat üç raddelerinde defa çat çat kapu vurmuş ise, Müftü pusulayı şaşırıp, sıçan deliği bin altına fehvasınca gizlenecek yer ararken, Dilâra Hanım «Canım Efendim, telâşlanmayın biraderim Ahmed Beydir, bazı gece uğrar ise de, eğlenmeyüp gider, hele siz şimdi şu dolaba girin de, sonra biz işimizi biliriz» deyüp ikinci dolaba sokmuş ve anahtarını cebine koymuş.

Kamer Hanım dahi seğirtip kapuyu açarak, Hüsni Hocayı getirmiş.

Hüsni Hoca teşrifat odasına girer girmez, «Vah benim nur-i didem (gözümün nuru) akşam-ı şerifleriniz hayır olsun», dedikte, Dilâra Hanım «Vay Efendim, sefa geldin, kademler (uğur) getirdin, buyurun Sultanım» deyüp, kanapeye oturtmuş. Ve halayık sıfatında bulunan Kamer Hanım, bir bohça derununda gecelik urubası getirüp, elbisesini değiştirmiş ve birkaç defa çakıştırıp, çakır keyif olduktan sonra, Dilâra Hanım cevaba şu vechile ağaz eylemiş:

«Ey Hüsni Efendi sizin nam-u ünvan ve şanınız nihayet kalbimi celbedüp, meyl-ü muhabbet eyledim ve el-kalbi min el-kalbi il el-kalbi sebile, yani gönülden gönüle yol geçer tefhimince, elbette sizin de bu cariyenize muhabbetiniz olmalıdır» dedikte,

«Ah Efendim, ne demek, gördüğüm saattan beri aklım perişandır, bana Hüsni Hoca derler, batırmadık ocak bırakmadım, nice yetimlerin malını yedim ve sizinki dahi o kaideye girecek idi, var güzel olduğuna teşekkür eyle, bu cümle ile âlem beni âdil fâzıl ve sadık beller, halbuki beni çiçek deyü koklayanın burnu düşer. Ne zan ettin? Bu dünya kuyruk helvasıdır, aşk olsun yiyebilene, biz gündüz âlemin âlâsı, gece belâsıyız, karda gezmeli izini belli etmemeli, ele vermeli talkını, kendin yutmalı salkımı. Karıncaları çiğnememek için ayaklarına çıngırak takan meşhur Çıngırdaklı Hoca benim yanımda pabuç çıkaramaz.

«Dilâra Hanım, benim nazlı canım, sana bir tuhaf fıkra nakl edeyim de gülmekten bayılasın, komşumuz Hacı Rıfat Ağa Kâbeye gideceği vakit mevcut bulunan yüz koyununu teslim edecek bir emin âdem bulamadığından, doğru bana gelip, «Hüsni Hoca dünya fenalaşmış, senden emin bir âdem bulamadım, yüz koyunum var, ben Kâbe'den gelinceyedeğin şuna nezaret ediver ve Kâbe'den avdetimde ikrâmımı ederim» dedi. Ben dahi «İkram ne imiş, böyle işler bize borçtur, hayde elem çekme» deyüp, koyunları deruhde eyledim ve Hacı Rıfat Ağa'nın gittiğinin ferdası günü koyunların hepsini de mahalle kasabına teslim edüp, parasını aldım, fakat birinin derisini hıfzeyledim (sakladım) ve Hacı Rıfat Ağa Kâbe'den avdette öyle tam bir hesap gösterdim ki kendisi de pesent etti ve hâlâ iyü ismimi zikr etmektedir. İşte hesabım da şu vechile idi!

Kâbe'ye siz gideli,
Çobanım koyun güdeli,
Otuz koyunu kurt kaptı
Onu eğri yola saptı
Yardan düştü üç toklu
Ardı sıra gitti beş toklu
Çaydan bir toy uçtu,
Ellisinin ödü kaçtı
Dün öldü birisi
İşte bu gön gönün derisi

dedim içinden çıktım, hanımcağızım.

Bu yolda hisabı ve fasl-ı davayı bendeniz bir hakimden tahsil etmiş idim, şöyle ki :

Vakt ile, iki avcı bir mezmerdek (yaban ördeği) kuşu ile bir kaz, bir de ördek avlayarak, taksim sırasında muaraza (kavga) edüp, hakime müracaat etmişler idi.

Ben dahi onda hazır bulunduğum halde

«Sen şöyle dur mezmerdek[1]
«Yarımşardan ikinize bir ördek,
«Kadıya bir kaz düştü
«Ne yaman da az düştü

1 *Bu dörtlük, biraz değişik biçimiyle bugün de biliniyor :*
«Sen şurada dur mezgeldek
İki avcıya bir ördek

deyüp, Mezmerdek kuşunu evvelâ kendi tarafına koydu ve saniye(n) ördeği yarımşardan ikisine taksim edüp, kendi hissesine kazı aldı. İhtimali olsa öbür ördeği de ellerinden alıp, yol verecek idi, ancak ehl-i insaf nısf-ı din demek olduğundan, artık hoş gördü, kezalik benim de encam ki koyunun derisini verdiğim insafımın alâmeti değil mi ya? Artık hak şeriyet müstakilen (bütün bütün) yer yüzünden kalkmadı ya, a cananım tavuk bile su içerken Allaha bakar, vakıa zor kapudan girince, hak bacadan çıkar derler, ama pek de şirazeden çıkmak hakdan reva değildir, ben nicelerin malını yedim ama insafı da elden boşlamadım, kendi malını kendi yeyemeyecek kimse olur ise, onun malını endamı ile yutarım, yemeyenin malını yemeli demişler. Çok yetimlerin malını yedim, ama onda bir vermek kanunun iktizası ise de, ben yüzde bir vermekliği kanun ittihaz etmiş idim. Kanun dediğini de Allah vaz etmez ya, insanlar tahsis eder.

Vakti ile bir kocakarı danasını zayi etmekle, «Ya Rabb, danamı okumuş eline geçirme, yolunu bulur da yeyiverir» deyü dua etmiş. Elbette biz ulema güruhundan olduğumuz takdirde, yutacağımız şeyi evvelâ şerre tatbik eder de, badema yutarız, camii çalan kılıfını hazırlar derler. Kurt kemik yutacağı anda evvelâ verasına (kıç) ölçer imiş. Biz evvel emirde kılıf hazırlamayışın ve ölçüp biçmeyişin, hiçbir şey yapmayız, hayıflar olsun pençemize düşene, bostana girsek bozar, çimene bassak kuruturuz, vakti ile bir dul hatunun bostanına üç camız ile bir hoca girmiş, zavallı hatun camızları hoş görüp, hocayı çıkartmış, bize tut deseler yut anlarız. Dur deyişin, vurmalıyız. İşte, bak şu deftere, şimdiyedeğin otuz yetim malı yedim, esamileri bunda mukayyettir, otuz milyona yakın kuruştur, sizinki yine başka, şimdiyedeğin faizi ile altı milyon kuruşa iblağ olmuştur (çıkmıştır) ve karımı itlak edüp (boşayıp), seninle nikâhlandığımda, artık senin yetimlerin akçesini kâmilen vereceğim, zira kusur kalan bize kifayet eder» demeye kalmadı, bir de çat çat sokak kapusu vuruldu ise, Hüsni Hoca pusulayı şaşırıp, «Ay ne o?» diyerek cuhud (çıfıt) ısıtması tutmuş gibi titremeye başladıkta, «Telâş etmeyin Efendim, bira-

---

Hocaya bir kaz düştü
Ah ne yazık az düştü»

Bak. Raif Ertem, Rasgele, Cumhuriyet Gazetesi, 24.6.1983, s. 10.

derim Ahmet Bey olmalıdır, şimdi durmaz gider, fakat tabiatı uygunsuzdur, maazallah haber alsa seni de beni de telef etmekten geri durmaz» dedi Dilâra. Hüsni ise «Aman, sonra ne yapmalı?» dedikte — «Elem çekme, gir şimdi şu dolaba, sonra zevkimize bakarız» deyüp, onu da üçüncü dolaba sokarak, anahtarı cebine koymuş.

Şimdi molla ve müfti öbür dolaplar içinden hengâmeyi dinleyip, maddeyi anlamışlar ise de, ne çare, yakayı ele vermişler, fakat çakılmış kurt gibi kurtulmanın çaresi yok.

En tuhafı budur ki, Kamer Hanım mollanın dolabına yanaşıp, «İzmir'de Dilkilik'te semerci Osman Ustanın kerimesi Fatıma hanımdan ne haber?» dedikçe, molla İzmir fıkrasını der hatır ederek (anımsıyarak), çıldırma derecesine gelip, dolabın tahtalarını kemiriyor, ama ne yapsın, meydana çıktı artık oynamalı.

Şimdi, artık sıra öbür odada bekleyen müsellah hizmetkârlara geldi. Güya sokaktan gelmiş gibi kılıçlarını şakırdatarak önlerinde Halim Bey ile içeri girmişler ve Dilâra Hanım istikbal edüp, «Vay muhip (sevgili) karındaşım Ahmet Bey, sen sefa geldin kademler getirdin, buyurun» deyüp kanapeye oturtmuş.

Ahmet Bey sıfatını alan Halim Bey, güya cevaba ağaz tutup, «Ey Dilâra, seni görmeyeli üç aya vardı, arzu ettim fakat kocan vefat edeli hakkında çok şeyler işitiyor isem de, kırmızı elmaya taş atan çok olduğundan, kulak asmıyorum, ancak ne kadar desen eksikli bir dulsun ve güzelsin. Dul karının kendi eteği kendine düşmandır derler, bizim de oldukça bir paralık namusumuz var, bu böyle olmaz, münasebetli bir koca bulununcaya değin seni Üsküdar'daki konağıma götüreceğim, mahsus geldim ki sabahleyin erkenden eşyaları taşıyalım ve konağı kiraya verelim. Gelelim şu Hüsni Hoca'daki yetimlerin akçesi nede (nerde) kaldı» dedikte, «Nasıl anlatayım kardeşim, Hüsni Hoca'nın elleri tencerede, gözleri pencerede, meğer bize alâka etmiş imiş, meyliyet göstermediğim için hiddetlenip, matlubatımızı (alacağımızı) münkür geldi (inkâr etti), Eyüp mollasına dava ettim, hım hım ile burunsuz biri birinden uğursuz, o da ham teklifte bulundu, müftüye müracaat ettim, bu da üstüne bir tüy dikti, çarem kesildi, artık işimiz Allaha kaldı, Allah kerimdir,» cevabını vermiş.

«Vah hemşirem vah! Kerimin kuyusu derindir, bir âdem her işi Allaha havale etmeli, ama kendi de çalışmalı, sen bil-

mez misin imamın faslını, vakti ile bir imam bir âdemin karısına alâka edüp, gidip gelmekte iken, imamın bu yolda devamı karının oğlunun hoşuna gelmeyüp, babasına haber vermiş ise de, babası zevzek, «Oğlum, Allaha havale ederim, o güzel yapar» deyüp müsamaha eylemiş. Oğlu, bakmış ki olmayacak, bir gün bir şişe rakı alıp, imam ezan vermeğe çıktığında, arkasından çıkarak, imamı aşağı yuvarlamış ve rakı şişesini de kırıp ondan kaçmış. Halk namaz kılmaya gittikte, rakı kokusundan içeri güç belâ girebilip, bir de imamın meyidini ve şişe parçalarını görmüşler ise, «Gidi kâfir imam, sarhoş olmuş da minareden düşmüş, işte Allah da belâsını vermiş» demişler ve oğlanın babası işiterek, «Gördün mü oğlum ben sana Allah güzel yapar demedim mi?» dedikte, «Be ey baba, eğerçi işimiz yalnız Allaha kalsaydı, imam anamı daha çok fallayacak idi» demesi var, şimdi biz de yalnız Allaha bıraksak, işimiz gümandır (şüpheli), sabah olsun da hayır bile gelsin. Vallahilazim billahilkerim üçünün de kanını içmeyişin müteselli olacak değilim» deyüp, «Sorması ayıp olmasın, ama şu üç dolaplar ne oluyor?» deyü sual eylemiş. Dilâra Hanım dahi «Ne olacak, bunlara fal dolabı tabir ederler ki, kerametten hali olmayup, her suale cevap verirler» demiş.

«Acaip, bunu da yeni işidiyorum, aman ya Rabbim daha neler göreceğiz, hiç fal dolabı olur muymuş? Ve tahtadan ses gelir mi imiş? — Hay hay - hele bir nümune göster - evet» deyüp, «İşte, farz edelim ki şu dolapta Hüsni Hoca var, o bir dolaplarda Molla ile Müftü. Şimdi sual edelim.

«Ey Hüsni Hocanın dolabı, sana sual ederim, bizim yetimlerin Hüsni Hoca'da kaç milyon kuruş matlupları var ise o kadar vur» demeye kalmamış, içeriden pat pat pat pat pat pat altı defa vurmuş.

«Ey Molla ve müftünün dolapları, şehadet ederseniz, siz de altı defa vurun» dedikte, aniden pat pat onlar da altışar defa vurmuşlar.

Halim Bey, maddenin rabıtasına (ilişkisine) girip, yetimlerin akçesinin şu usul ile tahsil olunabileceğini gördükte, ziyadesi ile memnun ve mesrur olup, akabinde üçünün tarafından yüzer bin kuruşluk üç kıta deyin tahvili tertib ü tanzim eylemiş ve Dilâra Hanım'a dönüp, «Muhibbe hemşirem Dilâra, bu dolaplar hikmet nevinden bir şeydir, vallaha bana pek merak oldu, bunların içinde ne gûna âlet var idüğini bilmek mu-

rat ederim, anahtarları nerede?» deyince içeriden başlamışlar usul perdeden «İşi boklaştırdık, artık camız suya sıçtı» demeye.

Halim Bey, mırıldığı işittikçe, «Ay içlerinden sada geliyor, bu ne hikmettir?» deyü güya taaccüp ederken, Dilâra Hanım cevaba ağaz edüp, «Aman karındaşım Ahmet Bey, aklını başına topla, bu dolapların anahtarı olmaz, gördün mü anahtar sual edişin, tılsımları hiddetlendi, bu hareketi eden tılsımdır, açmaya gelmez, fakat ne emredersen, icrasında olurlar, ben bu dolapları Miğribi (magribi) bir dervişe yaptırdım, bunlarda mühr-ü Süleyman kerameti vardır» cevabını vermenin üzerine, Ahmet Bey güya dolapları açmaya havf etmiş (korkmuş) gibi «Madem ki öyledir. İlişik etmem, fakat beherinin deliğinden içeri birer deyn (borç) tahvili atacağım, ki sizleri Hüsni Hoca'nın ve Mollanın ve Müftünün mühürlerinin tıpkısı olarak mühürlesin» deyüp, deyn tahvillerini teneffüs deliklerinden içeri sokmuş ise, akabinde mühürlenip, deliklerden taşra atılmış, ne yapsınlar, artık yakayı kurtarmak için iç yeleklerinden mühürlerini çıkararak, Halim Bey'in ismine olan yüzer bin kuruşluk deyn tahvillerinin zirini (altını) mühürlemişler.

Güzelce senetleri Halim Bey zimmetine alıp, artık «Biraz da taam edelim» deyü kendi zevcesi Kamer ve hane sahibesi Dilâra Hanım ile sofraya oturmuşlar ve hizmetçiler ayakta hizmet etmekte bulunmuşlar.

Enva-i mekûlât (yenecek) meşrubat (içecek) ile def-i gam etmenin üzerine, üçü de keyfe gelüp, güzel besteler ve teganni ve terennüm ile nağmesaz olurlar iken, aşkları tecavüz edüp, bir de oyun havasına başladıkta, «Eee, artık şimdi dolapların oynamasını isterim» deyüp, Halim Bey emretti ise, çar ü nâçar ve yetmişinden sonra saz çalmasını öğrenir gibi Molla ve Hüsni ve Müftü Efendiler üçü de birden zıp zıp kalkmaya (sıçramaya) başlamışlar.

Hasılı, bu yolda layıkı ile nısf-ı leyle değin cümbüş ederek ve dolapların odasına hizmetçileri bekçi koyarak, her biri yatak hücrelerine çekilip, rahat etmişler.

Sabahleyin erkenden Halim Bey taşra çıkıp, on iki sırık hamalı getirmiş ve üç dolapların Bab-ı Fetvapenahiye nakli için mukavele eyleyip, dolapların beherini dörder hammal sırıklara takarak güya Üsküdar iskelesine indirecekler gibi yola revan olmuşlar ve doğru Bab-ı Fetvapenahiye gidip, vaktin Şeyh-ül İslâmın dairesine dayamışlar.

Ve Halim Bey, Hüsni Hoca'nın beraberine getirmiş olduğu defteri koltuğuna alarak, arkaları sıra gitmiş. Ve meclis tam olduğu takdirde, Şeyh-ül İslâm Efendinin huzuruna çıkıp, Dilâra Hanım'ın yetimlerinin Hüsni Hoca'daki matlupları maddesini anlattıkda, «Şahitleriniz var mı?» deyü sual eylemiş. Halim Bey dahi «Evet efendim, şahitlerimiz en muteber şahitlerdir ve şimdi görürsünüz» deyüp, dolabın ikisini açarak, gecelik kıyafeti ile Müftü Efendiyi ve Molla Efendiyi meydana çıkarmış ise, aza-i meclis şu hale müstağrip olup, kıyafetlerine gülmeğe başlamışlar ve Müftü ile Molla mahcuplanarak, elleri ile yüzlerini örtmüşler de, mermerden masnu (yapılmış) put gibi divana durmuşlar.

Ve Halim Bey, Hüsni Hoca'nın defterini açıp, Abdurrahman Ağa yetimlerinin muhasebatı sahifesini bularak meydana koymuş.

Ve Meclis kâtibi bu bendi resmen okudukta, Şeyh-ül İslâm Efendi cevaba ağaz edüp, «Ey müftü ve molla, Hüsni Efendi'nin defteri mucibince (gereğince) merhum Abdurrahman Ağa'nın ve zevcesi Dilâra Hanım'ın üç yetimlerine 6.000.000 kuruş deyni olduğuna siz şehadet eder misiniz?» deyü sual ettikte, «Evet Efendim, Allah için şahidiz ve takririnden de işittik» dedikte, Hüsni Hoca'nın celbi lâzım gelmiş olup, heman muhzır (celp görevlisi) irsal edecekleri (gönderecekleri) sırada, Halim Bey «Muhzır'a[1] hacet yok, Hüsni Hoca dahi bunda hazırdır» deyüp, üçüncü dolaptan da onu çıkarmış, meydana kukla tarzı dikmiş ise, beheri «Euzu billahi (min eş-)şeytan-el-recim» deyüp, sakallarını tutmaya başlamışlar.

Şeyh-ül İslâm Efendi, Hüsni Hoca'ya gazubane (öfkeyle) nim-nigâh ederek, (şöyle bir bakarak) «Söyle Hüsni, bu akçe borcun mudur?» dedikte, Hüsni Hoca takrir etmiş (kabul) olmağ ile, «Hükm ettim, kaldırın bunların üçünü de, ayrı ayrı odalarda tevkif eyleyin, sonra görmek isterim» demesinin üzerinde, biz de usta Yorgi ile ve öbür refikim ile bile içeri girip, Rasim Efendi'yi onda gördük.

Rasim Efendi, derhal kahveci Numan Ağa'nın kahvesinde vuku bulan hengâmeyi nakledüp, Divrikli çavuş Osman Ağa ile Erzincanlı Çavuş Halil Ağa'nın mahpesten huzura celbini emreylediler.

---

1 Şeriat mahkemelerinde mübaşirlik görevlerini yapardı.

Bunlarda bet beniz kalmamış, titreyerek müdde-i aleyh (davalı) olduklarından, sol tarafa divana durdular, bizler de müddei (davacı) olduğumuzdan sağ tarafa durduk.

Şeyh-ül İslâm Efendi cevaba ağaz edüp, «Çorbacılar, nedir davanız, beyan eyleyin!» dedikte, ben ileri varıp, «Efendim, Allah şeriat-i Ahmediyeye zeval vermesin ve madem ki elyevm peygamber postunda nişin olup (oturmuşsunuz) peygamber-i zişan vekilisiniz, bizim hakkımızı hak etmelisiz. Şu çavuşlar dünkü gün bizim Sultan Mehmet civarında Numan Ağa'nın kahvesinde çubuk içerken, dinimize küfrettiler ve maazallah Rasim Efendi onda hazır bulunarak, bunları def-ü izale etmemiş olsaydı, elbette bizi darbetmekten de dûr olacak değiller idi,» dediğimde, Şeyh-ül İslâm Efendi gülümseyerek ve tebessüm ederek, «Ey Çavuş Ağalar, siz bu çorbacıların şikâyetine ne cevap verirsiniz?» dedi. Çavuşlar, Şeyh-ül İslâm Efendinin gülümsemesine aldanarak ve bir şey lâzım gelmeyecek kıyas ederek, «Efendim, elhamdülillah dini İslâmız, aziz ve mübarek Ramazanda oruçlu olduğumuz takdirde şu gâvurlar gözümüz önünde çubuk içmekliğe cesaret ettiklerinde biz hiddetlenip dinlerine küfretmiş isek ne lâzım gelir. Gâvurun dini olur mu imiş?» cevabını vermelerinin üzerinde Şeyh-ül İslâm Efendi «Siz ki cahilsiniz efkârınıza göre bir şey lâzım gelmez, ancak Kitab-ı Şerif öyle söylemiyor, bakalım bu çorbacılar ne demek ister» deyüp bana sual ettikte, «Efendim Allah şeriat-i Ahmediyeye zeval vermesin, madem ki elyevm din-i İslâmiyenin ser şeyhisiz, size sual ederim dünyada kaç din ve kaç mezhep mevcuttur?» deyü sual eyledim, o dahi «Mezhebin hadd-ü hesabı yoktur, ancak din birdir o da İslâmındır» cevabını verdi, defa ben cevaba ağaz edüp, «Efendim, Allah vücudunuza afiyet versin, madem ki dünyada mezhep çok ve din bir imiş, o da İslâmın imiş, demek ki çavuş ağaların kavlince biz gâvur olduğumuz takdirde dinimiz yoktur, ancak bunlar birine küfrettiler, bizim de dinimiz olmadığı takdirde bunlar hangi dine küfretmiş olurlar?» dedim.

Anide Şeyh-ül İslâm Efendi heyeti tebdil edüp, (tutumunu değiştirip) «Kendi dinlerine küfretmiş olurlar ve şeran katilleri (öldürmeleri) lâzım gelir, alın bunları» deyü emrettiği saat, çavuşların aklı zayi olup, birden ayaklarına kapanarak, «Aman Efendim, Padişah başı için olsun çoluk çocuklarımıza merhamet eyle, cehaletimize ver, bir daha tövbeler olsun, hata ettik yanıldık» demenin üzerinde, pek rahim ve halim

bir zat-ı melek-sıfat (melek yüzlü) olmağ ile, göz yaşlarına dayanamayıp «Hayde, sizi evlâtlarınıza bağışladım, fakat ibret için dilleriniz kesilmeli» dedi ise de, Rasim Efendi eteğine yapışıp, bu da hoş görülerek başka surette tedib olmalarını niyaz eyledi.

«Madem ki siz rica ediyorsunuz» dedi Şeyh-ül İslâm Efendi «bunu da hoş gördüm, ancak bu çavuşlar nikâhlarından boştur ve eğerçi hacca gitmişler ise, hacları da münfesihtir[1] (geçersizdir) ve şu çorbacılardan üç defa yine o kahvede aflık dileyip almadıkça haclarına malik olamazlar, kaldırın bunları» deyü emr eyledi.

Bizi derhal Numan Ağa'nın kahvesine gönderdiler ve akabinde çavuşları dahi muhzırler oraya getirdikte ol kadar halkın huzurunda ellerimize yapışarak bizden aflık dilediler ve biz de verdik ve defa Bab-ı Fetva-penahiye götürerek, icabeden masarifatı aldıktan sonra, nikâhlarını tazelediler ve bu vukuat hiçbir kimesnenin olur olmaz kimesne dinine küfretmemeye örnek olunmuştur.

Ve ferdası günü Rasim Efendi'ye teşekkür etmek üzere Bab-ı Fetva-pehahiye vardığımızda, gördük ki yine Hüsni Hoca, Eyüp Mollası ve Müftüsü Efendi huzura celbolunarak, muhakeme olunmakta idiler.

Hüsni Hoca yakayı kurtarmak için meczupluğa (deliliğe) vurup, beyit söylemeye başlamış.

«Ol meleksimanın ismi Dilâra'dır Dilâra,
Defteri teslim eyledik cepte kalmadı para,
«Rarararararara, kandesin canım Dilâra» deyü.

Eyüp Mollası ise, bu da pusulayı şaşırmış olup, Dilâra ismini işittikte, «Hayır Dilâra değil Efendim, o cananın ismi Kamer'dir» deyüp gider, çünkü dolabın içinde iken halayık sıfatında görünen İzmirli Kamer Hanım semerci Osman ustanın kerimesi Fatıma Hanım'ın vukuatını ihtar ettiğinden, aklı oraya gidip, bu dahi huzurda olduğunu unutmakla,

---

1 *İslâm Ceza Hukuku'nda dil kesmek gibi zulüm ve işkence niteliğinde ceza yoktur. Hikâyeden de anlaşıldığı üzere, Şeyhülislâmın çavuşlara gözdağı verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim, Sünbülzade Vehbi'nin aşağıdaki beytinde yapılan kıyas da gene bu kabildendir :*

«Sirkat-i şi'r edene kat-i zeban lâzımdır
Böyledir şer'i belâgatta fetâvâ-yı sugan.»

«İsmiyle müsemma Kamer-i ziba (güzel Ay)
«İzmir'de eyledim canımı heba
«Bababa ba bababa, Ah Kamer ziba» demeye başlamış.

Müftü Efendi bu halleri gördü ise, selâmetliğe bu bir vesile olmalıdır kıyası ile bu da başladı :

«Dilâra bir idi, Kamer'le oldu iki
«Ahmet Bey senetlerle doldurdu yüki
«Kikikiki kikiki, doldurdu yüki» deyü.

Bu hengâmeyi Meclis görüşün, gülmeğe başladı ve desise olduğunu tanıyıp merhamet eseri göstermedi. Akabinde Hüsni Hoca'nın defteri meydana konulup, her ne kadar yetimlerin ve dul hatunların hakkını yemiş ise, defter mucibince cümlesi oraya celp olunarak, beherinin hakkı habbe-i vahide (tek kuruşuna kadar) değin verildi.

Ve herkes şu hakkaniyet için Allah'a şükür ve şeriyet memurlarına dua ederek gittiler ve Hüsni Hoca küreğe gönderilerek, konağı Dilâra Hanım'ın yetimlerine terk olundu. İşte, haksızların encamı budur. Ve dünyada bulmaz ise mücerret ahretinde bulur. Keşki Allah her günahkâr kulunu bu dünyada terbiye ederek, ahrete bir şey bırakmasın, zira oranın nihayeti olmadığından, tahammül olunamaz.

Gelelim şimdi Müftü ile Molla Efendilere, bunlar celp olundukta, «Sizin sıffat-ı ruhaniyenize bu misilli hal ve hareket yakışır mı idi?» deyü sual olundu ise, Molla Efendi cevaba ağaz edüp, «Lutfeyleyin Efendim, bu Kamer hanım tabir olunan zat-ı meleksıfat bir afet-i devran olup, değil beni, illâ İstanbul patriği dahi baştan çıkarır ve şeytana fetva verir, bir defa görmelisin ki cenab-ı Aferinendenin türaptan (topraktan) ne acaip şeyler halk ettiğini görerek, kudret-i ilâhiyesine taaccüp etmelisin» dedi ve İzmir fıkrasını da olmuşu gibi nakleyledi ise, meclis gülmekten bayılma derecesine gelüp, Kamer hanımı bir defa görmekliğe arzu hasıl oldu.

Akabinde Müftü Efendi ortaya atılıp «Efendim, isimde yanlışlık var, bu hanım Kamer değil, illâ Dilâra denilir, filvaki ruberu (yüzyüze) görmeyişin, bizim şu hareketimize hak veremeyeceksiniz» dedi ise, celp olunup olmaması hakkında mecliste mübahase (görüşme) olmanın üzerinde, Halim Bey huzura gelip, «Efendim, benim ismim Ahmet değil Halim'dir ve Kamer Hanım benim zevcem olmak hasebi ile (dolayısı ile) nâmahremdir gelmez, işte tarafından vekili bendenizim» cevabında bulundu.

«Kamer Hanım senin zevcen imiş, pekâlâ şu Dilâra Hanım kim oluyor? ve sebebi ne ki Halim Bey iken Ahmet Bey oluyorsun?» deyü sual eylediler, Halim Bey dahi cevaba ağaz edüp, «Efendim, Kamer hanım ile Molla Efendi'nin İzmir'deki fıkrası malûmı, bera-i seyahat İstanbul'a geldiğimizde, bir gün halilem (karım) Kamer Hanım, Molla Efendi'ye esna-i rahde rast olup, kavga etmiş oluyorlar ve Kamer Hanım hiddetle konağımıza gelür iken, Eyüp'lü merhum Abdurrahman Bey'in dul zevcesi Dilâra Hanım Hüsni Hocanın ve Müftü ve Mollanın hanelerinden ifade-i hal etmekten meyusiyetle (üzüntü) ile ve göz yaşları ile avdetinde rast gelmeğ ile, kesb-i münasebet eylemişler ve «Aşk âdemi ağlatır ve dert söyletir» fehvasınca «Nedir derdin hanım karındaş?» deyü yekdiğerin ahvalini sual ediyorlar, Kamer Hanım İzmir fıkrasını nakletmiş ve Dilâra da kendi başına gelen hikâyeyi vasfetmiş ise de zevcem Kamer Hanım filvaki müdessise (düzenbaz, kurnaz) bir zat olmağ ile, Dilâra hanıma bu yolu göstermiş ve biz de şu zalimlerin ve haksızların icrası için muavenet eyledik. Ve yüzümüzden işte bu kadar dul hatunlar ve öksüz çocuklar haklarına nail oldular ve sizler de sevaba girdiniz ve sair mollalar ve müftüler de ibret aldılar» cevabını verdi.

Bu sırada Molla Efendi, Halim Bey'e İzmir'den de hasım olduğundan, hemen ortaya atılıp, «Efendim! Halim Bey madem ki bu derece hakkaniyetli imiş, ya niçin bizi böyle dara kıstırıp da, yedimizden (elimizden) münderecatı (içeriği) nâmalûm imzalı senetler aldı» deyişin, Halim Bey'in lehçesi bozulup, münkir gelmek (inkâr etmek) istedi ise de, «Suç sahibini korkutur» fehvasınca bunda lakırdıyı gevelemeğe başladıkta, cüzdanı taharri olunup (aranıp), üç kıta yüzer bin kuruşluk Hüsni Hoca, Molla ve Müftü imzaları ile bir siyakta çıktı ise, hile olduğu anlaşıldı ve desise ile böyle borç senedi olduğu için terbiye ve tedip olunmak üzere altı mah müddetle bu da küreğe gönderildi ve mesele çatallanmış olduğundan, artık Kamer'in de ve Dilâra'nın da celpleri iktiza-i halden bulundu.

Dilâra ile Kamer, kendilere düzen verüp dört başı mâmur süslenerek, ru-i semade (gökyüzü) ikiz yıldızları ve atik İran şahı Dâra'nın zevcesi ve baldızları tarzı gelip, huzura durdukta, Müftü ve Mollanın dilleri tutulmuş ve aza-i meclis lâl (dilsiz) kesilmiş ve Şeyh-ül İslâm Efendi bunların cemaline (güzelliğine) hayran olup, Dilâra dul bulunmakla kendi haremine

gönderip ferdası günü kendisine nikâh eylemiş. Ve Kamer Hanım'a yol verüp, «Keder etme Kamer, zevcen Halim Bey'in itlakı (salıverilmesi) yakinen çıkacaktır» deyüp, teselli etmiş. Ve Müftü ile Molla'ya hak vererek kusurlarını af eylemiş ise de, fukara ve zuafanın ve yetim çocuk ve dul hatunların işlerini bir daha müsamaha etmemeleri için dikkatli nasihat eylemiştir.

Burada hatırıma bir fıkra geldi. İskender-i Rumî [Makedon Aleksandros] Yunanistan'dan zuhur edüp, başında külliyetli asker ile Anadolu'dan geçerek İran Şahı Dâra'nın [Darios'un] üzerine hücum eylemiş idi.

Bir takım şiddetli ve dehşetli muharebeden sonra, tarafeynden (her iki taraftan) çok nefer telef olup, nihayet İskender galip ve Dâra mağlup ve bütün familyası esir oldu.

Hademelerinden bazıları İskender'e gelüp, Dârâ'nın harem dairesinde olan gerek zevcelerinin ve gerek kerimelerinin örneksiz güzel ve hasna olduklarını vasfeylediler.

O anda İskender, 25 sininde tıfıl delikanlı idi ve her ne hareket edecek olsa, hiçbir kimsenin müdahale etmeye salahiyeti yok idi. Bu cümle ile İskender ne hareket etti? Hocası meşhur feylozof Aristotelis'ten tahsil ettiği malûmattan ve encamen Atina'da Sinoplu süfli feylozof meşhur Diogenis'ten aldığı dersten kesb-i kemalât etmiş olmağ ile, anladı ki insan yanılıcı ve gençlik celp olunucudur, Dâra'nın haremlerinin huzuruna celbini tensip görmeyip, dünyaya galebe eden bir zatın bir karıdan mağlûp olması caiz değildir deyüp, haremin yüzünü görmek istemedi.

Gelelim şimdi mana-i fihimize, Şeyh-ül-İslâm Efendi gerek dine küfür etmek maddesinde ve gerek Kamer ve Dilâra ve Hüsni Hoca fıkrasında pek lâyıklı ve hakkaniyetli fasl-ı dava etti ise de, sonraki hareketi min gayri haddin hakkaniyete makrun (uygun) değil idi. Bu hatunlar âyinlerince nâmahrem oldukları takdirde, huzura celp birle, yüzleri nikapsız (peçesiz) görünmeleri caiz değildi ve Dilâra dul olduğu takdirde beğenip, nikâhlanması âyinince caiz ise de, Kamer Hanım'ın hatırı için Ahmet (Halim) Beyin altı aylık kürekten itlakını (kurtulmasını) vad eylemesi münasebet almaz idi. Ve hatta Şeyh-ül İslâm Efendi yetmiş sininde dünyasından usanmış olduğu halde, bakalım Dilâra Hanım bundan hoşnut mu idi, demek ki cebri surette olmuş.

Bu Şeyh-ül İslâm için naklederler ki, zaten (aslında) Harputlu olup, tahsil için 25 sininde İstanbul'a gelmiş, ve 30 sene alettevali (kesiksiz olarak Tabşantaşı medresesinde[1] bir hasır üzerinde yastık kucaklayıp bir kuru fodula (ekmek) ile ilme devam etmiş. Ve mükemmel oldukta, Sultan Mehmet camii medresesi müderrisliğine tayin buyurulup, üç seneden sonra Anadolu kazaskeri nasb olmağ ile, fodula yemekten kurtulmuş ve bir miktar kendisine çeki düzen vermeye ve daire düzmeye başlamış ve birkaç da cariye yakalayıp yastık kucaklamaktan da halas olmuş ise de, mübarek sinde altmış dokuza kadem basmış. Nihayet, yetmiş sininde Şeyh-ül İslâm nasp oldukta zat-ı hazret-i şahane 500.000 kuruş atiye (bağış) ile maiyetinde üç de cariye ihsan etmiş. Ve bu siyakta emlâk artmakta ve mal her taraftan yığılmakta ve cariyeler çoğalmakta bulunmuş ise de, ağzında diş kalmamış ki yesin de müftehir olsun, işte kusur halleri de buna mümasil olduğundan, bir gece nısf-ı leyilde kalkıp hazine odasına girerek mücevheratı ve altunları seyiretmiş ama bir lezzet tahsil edememiş, öbür taraftan harem dairesine girip, nurani cariyeleri görmüş ise de, kendisine bir gûne hareket gelmeyüp medresede yastık kucakladığı vakitler hatırına gelmeğ ile, derun-i yürekten bir oh çekip, «Ey Tanrım ne deyeyim, verirsin, ama vaktinde vermezsin, yetmiş yaşından sonra gelen devlet ve cariyeler ile hangi kulunu çırağ çıkarırsan çıkar» deyüp, cariyelerin üzerine işemiş ve altunların üzerine bir kazure (pislik) oturtmuş.

Halbuki, «Allah son gürlüğü ve akıbet hayırlığı versin» fehvasınca devlet aşıl ihtiyarlıkta lâzım olduğundan, ind-i Hakta (Tanrının gözünde) bu yüzden hata etmiş olup, şükrünü bilmemiş oldu, Allah'a isnat etti, eğerçi ihtiyar halinde yoksulluk görmüş olsa da dilenmiş olsaydı, daha fena değil mi idi? Allah kusur etmez her şeyi yolunda yapar.

Bu misilli şeyler sırr-ı ilâhî olup, hikmetinden sual olunmaz.

Bu babta Paterikon[2] tabir ettikleri kitapta bir tuhaf fıkra mütalaa eyledim, size nakledeyim:

---

1 *Tabşantaşı ya da Tavşantaşı olsa gerek: Bu konuda kesin bilgi edinilemedi. Bir olasılığa göre, eski Aliefendi Medresesi idi, 1336'da (1818) yandı. Yeri, bugünkü Mithatpaşa caddesi ile Âb-ı hayat sokağı bölgesindeydi.*

2 *Çeşitli Paterikonlar vardır. Manastır keşişlerinin ya da bil-*

Evailde bir keşiş bir ellisiz mahalde köşe-i vahdete çekilip ibadeti ile meşgul olurken, alt tarafındaki caddeden birkaç tacir geçecekleri sırada bir takım haydutlar bastırıp, bunları onda telef ve eşyalarını gasb-ü garet edüp (zorla alıp) gitmişler.

Akabinde hükümet haber alarak, bunları aramaya çıktıkta, meğer arkadan başka yolcular gelüp, ölülerin başında seyir ederlerken, hükümet kır-serdarı bunları ihata eylemiş (kuşatmış). Ve bunlar «Bizim medhalimiz (ilişkimiz) yoktur, biz henüz geldik, gidiyoruz» diyegörmüşler ise de iskât edememişler, nihayet zavallıları korkutup asmışlar.

Keşiş bu vukuatı seyr ü temaşa ederek, «Bu ne hikmettir, ben gözlerim ile gördüm, katiller başkaları idi, bunların medhali olmadığı takdirde katil gibi dare çekildiler (idam edildiler). Ya Rabb bu ne şeriyettir, bu ne haksızlıktır, bildir bana hikmetlerini» deyü başlamış gece gündüz zevzek herif Allahı bu yolda taciz etmeye.

Ve bir gün, üç dört konak mesafede sakin diğer keşiş bir dostunu görmek arzu ederek yolda revan olmuş. Ve manastır kapusundan çıkar çıkmaz diğer bir keşişe rast olmağ ile, sual etmiş ise, «Filan beldeye gidiyorum» deyü haber verdikte, bizim keşiş ferah etmiş ki, kendisinin dahi gideceği beldedir ve bir refike (arkadaşa) nail olmuş.

Bunlar birlikte, yola revan olup, ilk konakta beldenin en muteber çorbacısının hanesine misafir olmuşlar. Ve hane sahibi pek muhsin ve hatırşinas âdem olmağın, bunlara pekçok ikrâmlardan sonra gümüş kâseler ve gümüş tabaklariyle misafir odasına taamlar göndermiş. Ve yeyip içtikten sonra refiki olan keşiş tabaklariyle sofrayı kaldırıp musandraya[1] vaz eylemiş, sonra yatıp sabahleyin erkenden vakittir deyü refiki keşişi uyandırmış ve gidecekleri vakit gümüş kâse ve tabakları torbasına yerleştirdiğini bizim keşiş görüp, hiddetlenmiş ise de, bir şey söylemeyip, fakat aklı ile bu ne hikmet? Hane sahibi bize bu kadar izzet ve ikrâm eylesin, nihayetinde bu hıyanetlik ne olsun? Bu benim refikim cin midir? Yoksa şeytan mıdır? Şüphesine zahip olup (kapılıp), böyle tasavvur ile giderler iken, esna-i rahde bir çay köprüsünden geçmişler ve

---

gin kişilerin anlattıkları fıkralar, ya da onların yaşamlarından ibret alınacak anlatılar.

1 *Musandra, balkon ve merdiven korkuluğu.*

refiki keşiş torbayı omuzundan indirip, derunundaki gümüş kâse ve tabakları çaya atmış suya aldırmış ise, bizim keşiş daha ziyade taaccüplanıp, «Bu ne hikmettir ne ise ne, bunları çaldı, lâkin kendisine mal etmeksizin hiç olmaz ise başkasına vermeksizin çaya attı, bu ne ola? Ya Rabb, beni şu lânetten halas eyle» demeye başlamış.

Ferdası gün ikinci konakta diğer bir kasabaya uğrayıp, er ve ayal pek fazıl bir familyaya misafir olmuşlar. Ve ol hanenin bir tanecik de altı yaşında yahşi oğlan veletleri var imiş.

Hane sahipleri bunlara pekçok ikrâm etmiş ve oğlan çocuğu da sofraya oturmuş ve gümüşleri çalan keşiş bu çocuğu hoşlanıp pekçok muhabbet göstermiş, nihayet yatak vakti geldiğinde, hane sahibine hitap, «Aman efendim, kerem eyle şu çocuğu pek sevdi canım, bu gece bizimle bile kalsın» deyü niyaz eylemiş, bak hikmete ki çocuk da keşişe yakılmış olup, bir şüphe de olmadığından, hane sahibi çocuğu onda bırakıp kendi höceresine çekilmiş.

Halbuki, zalim keşiş nısf-ı leyilde kalkıp ol nurani çocuğu boğmuş ve arkadaşını uyandırıp, «Gidelim durmayalım» demiş. Keşişdir çocuğu boğulmuş gördükte, «Vay Allahın zalimi bu ne halt etmek, bu kadar ikrâma, bu kadar izzete, bu kadar kötülük olur mu? Hiç kişi sevdiğini boğar mı? Hayır hayır bu insan değil, illâ şeytandır» deyüp mırıldanarak, sokranarak (homurdanarak) dört adımı birden atmaya başlamış.

Hasılı üçüncü gün bir ova ortasında kuru çay kenarında konak verüp, ibadet ile meşgul iken, katil ve hırsız keşiş oldukları mahalle bir metin kalâ (sağlam kale) yapmış. Ve bizim keşiş ibadeti bitirip, bir de arkasına dönerek bu kalâyı görmüş ise, müstağrip olup (şaşakalıp), artık sabrı taşmağ ile, «Be ey kişi, sen cin misin, şeytan mısın, melek misin yoksa insan mısın, bildir bana zira tahammülüm kalmadı, bir hanede misafir olduk, ikrâmlarına bedel gümüş takımları sirkat ettin, ikinci hanede muvahid[1] (tek) veledlerini telef eyledin ve bunda da anî saatça bir metin kalâ inşa ettin, bunlar insan işi değildir, ne hikmettir, bunu bana bildir!» dedikte. Öbür keşiş cevaba ağaz edüp, «Ey dostum, iptidaki misafir olduğumuz hane sahibi zengin ve fazıl âdem olup, daima Allah ibadetinde, «Ya Rabb variyetim arasında haksız bir şey var ise bunu

---

1 *Muvahid (muvahhid), tek Tanrı'ya inan. Vahit, «tek» anlamında kullanılmış.*

benden kaldır» deyü niyaz eder idi, onun da variyeti arasında ol gümüş aletler miktarı haksız eşya var idi, aldım ve haksız malın kimseye hayırı olmayacağından, doğru çaya attım ve işte bu vesile ile ol familyayı da Allahın gazabından halas eyledim.

İkinci konakda misafir olduğumuz hane sahipleri pek fazıl ve âdil Hıristiyanlar idi ve bir tanecik de oğlan veletleri var idi, ancak o oğlan büyümüş olsaydı, kanlı katil ve hırsız olup, pek çoklarını telef ettikten sonra gerek kendisini ve gerek atalarını helâk edeceğinden, bunları cehennem azabından ve sairlerini tehlikeden kurtarmak için bunu boğdum. Gelelim şimdi şu kalâ faslına. Bunda vakti ile defnolunmuş (gömülmüş) kırk hazine akçe vardır, bugün akşam üstüne şiddetli baran nüzulu (yağmur yağması) ile ortalık sel sele karışacak ve hazineler meydana çıkacak ve yarın bundan felan devletin askeri geçecek, halbuki hazineler meydanda kalmış olsa, asker bölüşemeyip, bir birlerini kıracaklar idi, işte bunun da önünü almak için bu kalânın inşası iktiza-i halden bulundu. Gelelim şu suçluların yerine suçsuzların telef olduğu görmekle, Allahın hikmetini anlama arzusuna düştüğün fıkraya.

«İptida telef olan tacirler fesat âdemler idi ve bir şirket teşkil ederek, halkı aldatmakta ve yakıp kavurmakta idiler ve Allah ibadını (kullarını) korumak için ol haydutlar zuhur edüp, ol hainleri telef eylediler. Ve sonraki gelen tacirler ise, iptida telef olan tacirlerin babalarını vakti ile telef etmişler idi. İşte tedbir-i ilâhi bunları ol semte getirdik ki aslında etmiş oldukları kanı ödeyeler, zira vakti ile bıçak çektiler, bıçaktan geçecekler ki kitabın emri yerini bula. (Matta 26/51,52).

«A zevzek keşiş, bunlar tedbir-i ilâhidendir, sırdır, Cenab-ı Hakk'ın hikmetinden sual olunmaz, gece gündüz Allahı taciz ettin, bana sırrını göster deyü, işte ben melaikini (melekleri) mahsus tayin eyledi, denizin kumuna ve gökyüzünün yıldızına akıl erer, ancak Allaha akıl eremez, var git işine» deyüp ondan nâbedit oluşun (kaybolunca), bizim keşişe nedamet gelüp, bir daha Allaha o yolda niyaz etmeğe cesaret edememiş.

Filvaki, Allahın hikmetlerinin hadd ü hesabı olmayup, tedbir-i ilâhisine akıl eremez.

Meselâ, bir hanenin bir tanecik veledi olur ve ataları da fazıldır ve ol çocuğun üzerinde, yürekleri titrer ve ihtiyarlıkta ümitleri odur. Bir de bakarsın ki, çocuk hastalanır, pek layıklı üç beş de hekim davet olunur, her iktizasını (gereğini) icra ederler, âyince de faraizi elden bırakmazlar, çocuk ölür.

Öte taraftan, diğer bir haksız familyanın beş on evlâdı var, hiçbirinin de başı ağrımaz, dişi sızlamaz, bu ne hikmet?

Bir âdem bir kusur eder, bunun yerine başkası rencide çeker, bu ne şeriyettir?

Yevmiye fenalıkta geçer bir âdem olur, bakarsın ki her işi ihsan gelir (iyi gider), bir de fazıl âdem olur ve yevmiye iyilikten dûr olmaz, halbuki aslaca işi ihsan (ahsen) gelmez (rast-gitmez), bu ne şeydir?

Hepisi Allahtandır ve Cenab-ı Rahmân her şeyi güzel tedbir eylemiştir ve hikmetinden sual olunmaz, Allah o derece ulu, o derece azim ve azizdir ki, dünyanın kâffe-i akılları toplansa akıl erdiremezler.

Bir vaız benim gibi cahil olduğu halde, Hak Tealâ ve Tekaddes hazretlerinin ne olduğunu kaleme almak muradetmiş ise, nereden başlayıp nereden boşlayacağını bir yalı kenarına oturmuş tefekkür ederken, onun orasında kum üstünde, sekiz on yaşında bir nurani çocuk peyda olarak kuma bir çukur kazmış ve eline bir su kovası alıp denizden çukura su taşımağa başlamış.

Vaız tefekkür gafletinden uyanıp, bu çocuğu bu halde görmüş ise, «Çocuğum, sen ne yapıyorsun?» deyü sual eylemiş, çocuk dahi «Babalık, şu denizi şu çukura dolduracağım» cevabını vermiş ise, vaız, «Çocuk aklı da ne acaip olur imiş, kuzum hiç denizin bu çukura sığışmasının ihtimali var mıdır? Vazgeç şu meraktan» dedikte, çocuk vaıza dönüp, «Be ey baba, bundan kolay şey olabilir mi? Ya sen Allahın ne olduğunu kaleme almak murad ediyorsun, o hiç olur mu? O olmaz ama bunun ihtimali var» deyüp, ondan nâbedid oluşun, vaız, bu çocuğun Hak tarafından gönderilme melaik olduğunu anlayıp nadim olarak, o sevdadan vaz geçmiş.

Kezalik, ilm-i İlâhî [Theologia] hocalarından biri şagirdana Allah hakkında ders vermeye başlayıp, dört beş saat devam eylemiş ise de, şagirdan hiçbir şey anlayamamış. Ve bunlardan biri cesaret edüp, «Be ey hoca, beş saattir bize Allahı anlatmaya çalışıyorsun, ama biz bir şey anlayamadık» dedikte, hoca «Evet, evlâtlarım, hakkınız var, değil beş saat illâ beş milyon seneler dahi bu yolda ders vermiş olsam, yine bir şey anlıyabilmenin ihtimali yoktur, zira ben Allahın ne olduğunu anlayabilsem, bir şey değil demek olur ve Allahın da ne olduğunu bildirmeye tövbeler olsun, ondan daha ulu bir zat olmak gerekir, onun da ihtimali yok» cevabını vermiş.

Elbette cenab-ı Âferinende mucizat (mucizeler) ve hikmet mahzeni olup, sırrına vakıf olunamaz.

Ve eğerçi şeriyetin hâmisi dahi Diogenis feylosof efkârında olmuş olsa idi ve dünyada ne devlete tefahhür (övünme) ne zülğürtlüğe kedr eder idi.

Diogenis feylosof Karadeniz sevahilinde Sinop kasabasından olup, pek layıklı familyadan ve pek variyetli ve derecesiz malûmatlı bir zat idi.

Dünyanın fani olduğunu tefekkür ederek, paranın çokluğu insana endişe veriyor deyü olanca variyetini beldenin fukara ve zuafasına dağıtmış ve su içmek için bir kâse ve vücudunu barındırmak için bir hırka alıp, doğru Atina'ya giderek, ondaki âlimler ile dalaşmaya başladığından buna dalayıcı (ısırıcı) feylosof [kinikos] tabir etmişler.

Diogenis dünyada bir şeye tefahhür etmeyüp, yalnız hiç bir şeyden ihtiyacı olmadığına gururlanır idi.

Bak bu tuhafa ki, bu gururiyeti için de encam pek nadim oldu, şöyle ki: Bir gün, bir çaydan geçer iken, bir köylünün avucu ile su içtiğini görmüş ise, «Eyvah işte, bunu bilmez idim, bir köylü bana galebe etti, meğer su kâsesinin işini avucum bitirebilir imiş» deyü kaldırıp kâseyi çaya atmış.

Diogenis feylosofun pek acaip ve garaib ve şayan-ı ibret halleri çoktur.

O asırda, Atina'da fenalık artıp, herkes irtikâba kalkışmış ve hakkaniyetten uzak olup, doğru söyler ve vatan gayreti güder âdem kalmadığından, bir gün Diogenis dal öğleyin eline yanmış fener alarak, Atina derununda âdem arar idi ve esna-i rahde rast olduğu kibar zatların yüzüne fener tutup «Bu da âdem değil» diyerek geçer idi.

Ve Dekemvrios (Aralık ayı) içinde hava güneşlik olduğu halde Atina haricinde kabristana girip güneşe karşı otururak kızınır ve önündeki insan kemiklerini karıştırarak eğlenirken, İskender-i Rumî [Megas Aleksandros] o evanda (günlerde) Yunanistan'ı feth etmeklik münasebeti ile Atina'da bulunmuş olup, Diogenis feylosofu görmek arzusunda olduğundan, kabristanda bulunduğunu haber alarak oraya varup, önüne dikildikte, Diogenis aslaca heyetini bozmamış ve İskender-i azim geliyor deyü kıyam bile etmemiş (ayağa kalkmamış).

İskender, Diogenis'in şu vazifesizliğinden ve dervişane tedbirinden hoşlanmakla, «Ey Diogeni, dile benden her ne diler-

sen vereyim» dedikte, Diogenis cevaba ağaz edüp, «Mikron tu iliu metastithi» yani şunu dilerim ki, güneşimden bir miktar şöyle çekil de, veremeyeceğin şeye bari mani olma demiş.

İskender bu cevaba hayran olarak, «Ey Diogeni, bu kemikler ile ne yapıyorsun?» deyü sual eyledikte, «Pederin Filipos'un kemiklerini sair kemiklerden ayırdetmek istiyor isem de, hangileri olduğunu fark edemiyorum» cevabını vermiş, İskender bu sözden pek müteessir olmakla, ila ahır-ıl ömür hatırdan çıkaramamış ve «Ah eğerçi Aleksandros olmasaydım, her halde Diogenis olmaklığı kabul eder idim» demiş.

Başka defa, Diogenis acemi bir okçuyu nişangâha ok atarken görmekle, seyirci de çok olduğundan, oturacak yer bulamayıp, doğru gidip nişangâhın önüne durmuş. Onda seyirci bulunan halk «Bre Diogeni, çekil oradan, ok isabet etmesin» demişler ise de, Diogenis vazifesizlikle gülümsiyerek, «Nişangâha rast getiremiyeceğini bildiğimden nişangâhtan daha emin yer olamaz» cevabını vermiş.

Latifede hoş, ama sözümüzün şirazesinden çıkıp, kusur (eksik) bırakmış olduğumuz mektup fıkrasını unuttuk.

Erbab-ı mütalaanın malûmları olduğu üzere, Fener kapusunda bir mektup bularak açtığımdan, bazı sırlara vakıf olmuş idim ve mezkûr madde sebebine küreğe de vaz olunmuş idim, işte şimdi o fıkrayı ikmâl etmek isterim ki, âleme de ibret olsun da, hiçbir kimesne kendi ismine olmayan mektubu velâ nefs-i karısı ve oğlu ve kızı ve karındaşı ismine olsun, sakınıp açmasın. Ol vakit, Fener kapusunda bulup açtığım mektubun tarifine göre ben artık saat beş raddelerinde Fener iskelesine bulunmaklığı niyet etmiş isem de, ihtimal olan tehlikesinden de hali olmak üzere, evvel emirde gidip Bahçekapusu merkezinde yeniçeriler ustası şu malûm Necip Efendi ile istişare eyledim. Ve bana icabeden talimat vermekliği mütaahhüt olarak, «Ben gelinceye değin bunda bekle» deyüp, Tersane-i Âmire divanhanesine gitti. Keyfiyeti nasıl bildirdiğini artık bilemem, avdetinde «Mösyö Favini, o gece Fener iskelesine git bekle ve korkma, karakol kayıkları kumandanlarına tenbih olundu, siz Fener'den Galata pişigâhına gelinceye değin üç mahalde tersane karakolları yoklayarak, sırr-ı leyliyi [o gecenin parolasını] sual edecekler, sen dahi «Allah alîm» dediğin anda, bırakacaklar ki beraberine giden Yunanlı gemiciler senden şüphelenip de bir oyun etmesinler. Nihayet, dördüncü karakol sizi yakalayacak, fakat hiç şüphen olmasın, esef etme

ben seni kurtaracağım ve maddenin ne olduğunu gereği gibi anlayacağız» cevabını verdi ise, ondan gittim. Ve mektubun talimatına göre, o gece saat beşten on dakika evvel siyah elbise ile Fener iskelesinde durup, bastonu yukarı kaldırdım ve akabinde üzerleri pür silâh sekiz nefer Yunan gemicileri ortalık göz gözü göremez derecede karanlık ve hava pus(lu) olduğu halde iskeleye yanaştılar ve anide «Buyurun Sinyor» deyip beni sandala oturttular ve yola revan olup, Yenikapuya doğru bir yalıya yanaştılar, ama karanlıkta kimin yalısı olduğunu tanıyamadım.

Gemicilerden biri yalının bahçesi derununa girip, bahçeye doğru pencereye usul ile el vurdu ise, anide pencere açılıp, «Geldiniz mi? Aleksandros sandalda mıdır?» deyü bir nazenin zenne sadası işitildi, «Evet madmuazel, fakat acele yetişin, vakit geçmesin, zira bundan iyi fırsat olamaz, hava pusludur» dedi kayıkçı. Merkume kız seğirtip, yalı kapusunu açtı ve kayıkçılar beni filikada bırakarak yalıya çıktılar. Ve akabinde, derunları eşya dolu sandık getirip, üç sandala yerleştirdiler ve encam ol nazenin hatun bir Kişmir şala bürülü olduğu halde usul usul gelip, ayağını sandala kor komaz, hemen birden boynuma sarılıp, «Şükürler olsun muhibbim Aleksandre, nihayet bir birimize nail olduk» deyüp elimi pus eyledi, ben dahi gözlerinden öpüp, mahsus ses çıkarmadım ise de, sadası, revişi bana pek bildik geldi, ama karanlık sebebine kim olduğunu fark edemeyüp, sandal lerilemek üzereyken, Cibali alt tarafında Tüfenkhane[1] pişigâhına (önüne) vardığımızda, al sana bir karakol sandalı bizi karşıdan görüp, «Kimdir oo! kıpramayın!» deyişin, kucağımızdaki kız bayılıp, sesi sadası kesildi.

Anide, ben Yunan gemicilerine «Korkmayın, durun» dedim, durdular, Karakol filukası yetişip bizi ihata eyledi ve anide neferler silâha davranıp, zabitleri bana yakın geldi de «Sırr-ı leyli nedir?» dedi. Ben dahi «Allah alîm» deyişin, «Uğurlar olsun» deyüp bizi salıverdiler ve Yunan kayıkçıları da hayran oldu bu ne hikmettir deyü.

Artık, ben bayılmış kızı uyandırmaya devam edüp, ötesini berisini ovuşturur iken, biraz aklını başına getirir getirmez, al sana Kalafatyeri ile Keresteciler arasında bir karakol sandalı dahi bizi yakaladı ise, kız yine korkup, «Aman Alekaki

---

1 *Unkapanı ve Cibali arasında Tüfenkhane ve iskelesi.*

mu, nedir bu başımıza gelen?» diyerek, üzerime kapandı, ben dahi «Esef etme, bu da geçer» dedim ise de, zavallı kızcağız kurt ağzında kuzu gibi titriyor idi.

Nihayet, bunlar da ihata edüp, sırr-ı leylinin [o gecenin parolasının] «Allah alîm» olduğunu haber aldıkta gittiler ve biz de yolumuza revan olduk ama nereye gideceğimizi benim de bildiğim yok ve sual etmek de elvermez idi.

Üçüncü defa olarak, Liman iskelesi[1] önünde bizi yine diğer bir karakol sandalı yakaladı ve onda da yakayı sıyırıp, artık Tophane-i Âmire açıklarına doğru vardık ise, meğer geçeceğimiz Yunan gemisi onda yakın olup, işaret çekildi ise zavallı kızcağızın aklı başına gelip, «Şükürler olsun Panayia mu, (Meryem anam) selâmete çıktık» demeye kalmadı, hemen Tophane pîşigâhında pusuda derunu on beş nefer silâhlı donanma askeri ile diğer bir kebir karakol sandalı zuhur edüp, «Kimdir o! kıpramayın!» deyü ün etti ise, artık bizim tayfaların takatı kesilip durdular, bana da ümitleri olduğundan korkmadılar ise de, fakat Yunan gemisinden derunu altı nefer silâhlı tayfa ile diğer bir felukanın gelip, teşhir-i silâh eylemesi keyfiyete ehemmiyet verdi.

İki taraf da silâha davranıp, hemen mudarabeye (çatışmaya) başlayacakları sırada, bizim sandaldaki olan tayfalar, «Mi mi o afendikos ksevri to ti kamni» yani sakının, çelebi ne ettiğini bilir, dediler ise, anide silâhları indirip, geriye avdet eylediler, karakol sandalı bizi ihata edüp, «Ne bu hal? nereden gelip, nereye gidiyorsunuz?» dedikte, «Efendim, Fenerden geldik, bu gece Yunan gemisine bizi davet ettiler,» cevabını verdim, meğer zabitleri bizim Necip Efendi imiş, «Pek güzel, ama ziyafete erkenden gelirler, gecenin nısfı ne oluyor? Bunda bir sirkat maddesi olmalı» deyüp, anide feneri yakarak, bir de kucaklarımda kızı bayılmış ve ol üç sandıkları gördüler ise, «Tamam, işte ameliniz meydanda görünüyor, bu kız ne, sandıklar ne? Demek ki Fenerde siz bir yalı soymuşsunuz ve bu kızı da kapmış, kim bilir nereye götürüyorsunuz, alın şu hınzırları» dedikte, ben Necip Efendi'ye maddeyi bildirmek için «Efendim Allah alîm» dedim ise, gülümseyerek, «Ulan kibar hırsız, Allah alîm ama kul da alîm, alın şunları» deyü emreyledi. Ben «Efendi, sırr-ı leyli Allah alîmdir» diyegördüm, ama kâr etmedi, Necip Efendi «Alın»dan başka bir şey bilme-

---

1 *Haliç'te Yemiş İskelesi'ne varmadan, eskiden Limon İskelesi.*

diği için bana da şüphe geldi ise de, Necip Efendi yanıma yakın gelip, elimden tutarak «Hayde, kibar hırsız, bakalım» derken elimi sıkıştırıp, «Korkma» deyişin, yüreğime sovuk su serpildi. Nihayet, «Kaldırın şu zavallı kızı, bakalım kimdir?» deyü emreyledikte, ben artık kucaklayıp oturdum ve bir de yüzü şavka doğru geldi ise, ne bakayım, amucamın vahide kerimesi Artemisia imiş, bana o saat bir fenalık gelüp, anide düştüm bayıldım ve artık ne olduğumu bilemedim.

Aradan beş altı saat mürur ederek (geçerek) aklım başıma geldikte, uyandım, ne bakayım, bir süslü oda içine yatırmışlar ve karşı tarafımda da diğer yatakta Artemisia, hâlâ dalgın uykuda yatır idi. Ayakda gezen hizmetçilere sual eyledim. «Biz neredeyiz?» deyü onlar da «Kapudanpaşa gemisindesiniz, sizi bu gece hırsızlıkta tutup getirmişler ve muhakeme olmanız için kapudan-ı derya devletlü Tahir Paşa[1] Efendimiz hazretleri gözediliyor,» artık bende liyakat kalmayıp, defa bayıldım, zira Tahir Paşa o derece sert âdem idi ki, hattâ, bir defa cennetmekân Sultan Mahmut Han-ı Gazi hazretleri «Tahir, oğlunu terbiye eyle» demesi ile, çekip, asmış idi. Şimdi böyle sert bir paşa rica dinler mi? İmlaya gelir mi? Martavaldan alır mı? Artık encamımız ya balık eminliği ya rişte-i âmire direktörlüğüdür[2] deyü ağlayıp durur iken, Necip Efendi içeri girdi ve elime yapışıp, «Korkma dostum, Favini, ben paşanın nabzından anlarım, evvel Allah kanlı dahi olsan, seni kurtarabilirim» deyü tesella etmenin üzerinde, Artemisia derun-i dilden bir oh çekip divâne olmuş gibi anide kalktı yatağa oturdu ve gözlerini belerderek etraf u eknafına bakıp, «Alekaki mu edo ise,» yani «Alekakim bunda mısın» deyip, bir de beni karşısında gördü ise, «Panayia mu fantazma in'e afto, eksorkizo se diavole», yani «Aman Panayiam, hayal midir, bu and veririm sana, lânet şeytan def ol benden» deyü stavros (haç) çıkarmaya başladı, ama filvaki divane gibi olmuş idi.

Ben artık yakın varıp, «Artemisia telâş etme, sizi dün akşam Aleksandros ile kaçarken karakol çevirmiş, Kaptanpaşa gemisine getirmişler ve bu Necip Efendi Karakol zabiti olup, benim de evvelinden dostum olduğundan, haber verdi ise, sizi görmeğe geldim ve yeğenim olduğunu haber verdim ise, mü-

---

1 Kapudanlığa 1284/1832-1252/1836 arasında, Trablusgarp valiliğine atandı, ikinci Kapudanlığı 1257/1841-1259/1843.

2 Ya balıklara yem olma, ya da ipe çekilme anlamında.

saade olundu. Ve Alekoya yol verdiler, fakat sen bayılmış olduğundan, rahat etmen için bundan bir miktar tevkif olundun, şimdi biz de beraber gideceğiz» deyü teselîa eyledim ise de, zavallı kız şu hal-i pür melâle ziyade mahçuplanmakla, müteselli olmasının ihtimali yok idi. Hasılı, bir daha babasının huzuruna çıkmaya cesareti olmayıp, denize atılıp boğulmayı tercih eder idi ise de, bir daha Aleksandros'u dünya gözleri ile görmekliği arzu eder idi.

Akabinde, «Herkes yerine, selâma hazır olun, paşa geliyor!» deyü bir seda işitilir işitilmez, herkes kemal-i acele ile mahalline durdu ve selâma hazır oldular.

Kapudan-ı derya sandalı gelip yanaştı ve Tahir Paşa hazretleri maiyeti ile yukarı çıkıp, teşrifat odasına girdi. Ve mutadı üzere kahve ve çubuk içtikten sonra, o günkü teftiş edeceği maddelerin birincisi bizim vukuat olmağ ile, dün akşam ru-i deryada (denizin yüzünde) Yunanlı filukası ile tutulanlar huzura celp denildi ise, Çihut (çıfıt) sıtması tutmuş gibi titremeye başladım.

Artemisia'nın koltuğuna girip, ikimiz birlikte Tahir Paşanın huzuruna çıktık ama Artemisia'nın ayak üzerinde durmaya liyakatı kalmamış olduğundan, koltuklu bir sandalyeye oturttular.

Paşa beni gördü ise, tanıdı, «Ulan bu sinyor bazı defa bizim Divanda dava vekilliği eden Favini nam avukat değil midir? Acaip, şu avukatlar da ne bela-ı berzah âdemler imiş, üzüm çekirdeği gibi her şeyin içinden çıkarlar, her ne bal ise şöyle yakın gel beri» deyü bir sandalye verilmesini emreyledi. Ve Necib Efendi'nin, paşanın alt tarafında oturduğunu gördüm ise, bazı mertebe müteselli oldum.

Evvel emirde hakkımızda Necib Efendi'nin paşayı müşarünileyhe (adı geçene) takdim eylediği layiha resmen kıraat olunarak, keyfiyetin ne vecihle olduğu anlaşıldıkta, Artemisia'nın pederinin ve maiyetlerinde bir metropolit ile birkaç papasın celbine dair buyuruldu gönderildi. Aleksandros'un dahi gece Kapudanpaşa gemisine getirildiği haber verildi ise de, bilemem nasıl oldu.

Mahut (bilinen) Aleksandros, mektubu zayi etmiş ise de, meğer o gece mektubun tarif eylediği üzere Fener'in Kılburnu kenarında Yunan filikasını gözetir iken, gelmemiş olduğundan, [o ise on dakika evvel gelmiş ve benimle gitmiş idi] usanıp geri döneceği takdirde, karakol sandalı bunu karşıdan gö-

rüp ve yedinde (elinde) fener olmayup, kıyafeti de bozuk olduğundan, sırr-ı leyli nedir deyü sual ediyor, onun ise, sırr-ı leyliden haberi olmayup, hemen bastonu havaya kaldırmaktan başka bir şey bilemediğinden, bu âdem ya mecnun olmalı, yahut bize karşı koyuyor deyü yaka paça tutup, Kapudanpaşa gemisine götürmüşler imiş.

Sabahleyin ataları acep ne oldu deyü telaşda kalıp, öteye beriye teftişçi göndermişler ve bulunmayışın feryat etmeye başlamışlar.

Ve Artemisia'nın ataları sabahleyin kerimelerini bulamayıp, bir de kendi cehizlerinin mevcut olduğu sandıkları odasında göremedikten başka, yalı kapusunu açık bulmuşlar ise, ne olduğunu bilemeyüp, bunlar da feryat etmeye başlamışlar.

İşte, bu hengâmenin üzerinde Kapudan-ı derya devletli Tahir Paşa hazretlerinin gerek Aleksandros'un ve gerek Artemisia'nın babalarının celbine dair irsal etmiş olduğu buyuruldu yedlerine ulaşmakla, neye mebni idüğini (neye dayandığını) bilemeyüp, azim telaşta da kalmışlar ise de ne çare, Tahir Paşa şakaya gelmez, mücerret (ancak) gitmeli. Aleksandros ise gemide bulunduğundan, onun celbine hacet kalmamış idi. Ve bir metropolit ile birkaç Patrikhane pappaslarını onda görmüşler ise, ne olduklarını bilemeyüp, düşünürler iken, Tahir Paşa keyfiyeti ne vecihle olduğunu anlayıp, «Çorbacılar, siz zaten muhabbetlü olup, karındaş gibi geçinir iken, kerimeniz ile veledinizi namizetlemişsiniz (nişanlamışsınız) ve sonra aranıza burudet (soğukluk) düşüp, kız ile oğlanı ayırmış iseniz de, onların yekdiğerine meyl-ü muhabbetleri dereceyi tecavüz etmiş olduğundan ve sizlerin de rızasını tahsil edemeyeceklerinden, bu gece bir Yunan gemisinde nikâhlanmak üzere firar ederler iken, karakol sandalına rast gelmekle, ikisini de buraya getirmişler ve şimdi Patrikhaneden bir kaç da ruhban celp eyledim, sizi de emrederim, şu evlâtlarınızın hatırı için etekleriniz deki taşı silkerek muhabbet eyleyin» dedikte, onlar da memnunen kabul eylediler ve akabinde nikâhları kıyıldı ve ben de stefanalarını tutup sağdıç oldum. Ve ondan cümlemiz de memnunen ve mesruren Kapudanpaşa filukasına girip Fener'e doğru açıldığımız anda, bir zabit gelüp, «Öbürleri gitsin, fakat Favini kim ise o kalsın, zira Paşa efendimiz istiyor» dedi ise, hoşabın yağı kesildi, anladım ki Necib Efendi'nin ricaları kabul olunmadı. Hasılı, cümlesi ile vedalaşıp onlar Fener'e gittiler, ben dahi Kapudanpaşa gemisine çıktım.

Ve paşanın huzuruna çıktım ise, bu defa muameleyi tebdil edüp, Necib Efendi dahi hazır bulunduğu halde, «Ey Favini, onlar ne ise ne, bir birlerine alâka etmişler, zaten de münasebetleri var imiş, nihayet firar etmekle, muhabbetlerine netice vermek istemişler, ya sen neci oluyorsun, a kâfir? Bir mektup ki, üzeri sana yazılı değildir. Nasıl cesaret edüp de açıyorsun, a hınzır? Bilmez misin ki mektup açanın şeran elleri kesilmek lâzım gelir[1], alın şunu» diyesiye kalmadı, Necip Efendi ayağına kapanıp, «Aman efendim, Padişah başı için olsun kulunuza bağışlayın, iyi efkâr ile olmuş bir maddedir ve eyüyi netice verdiği için affı lâzım gelür» demesinin üzerinde, bir miktar yumuşayıp, «Hayde Necip Efendi ellerini sana bağışladım, fakat âleme ibret ve kendisi islah-ı nefs olması için emrettim üç ay Tersane-i amire'de tevkif olunsun» dedi ve akabinde bizi alıp, doğruca Tersane mahpesi tomrukçusuna (gardiyanına) teslim eylediler[2]. Dünyada görmediğim Kerede zindanı kalmış idi, onda da üç ay eğlendim fehvasınca, görmediğimiz bir Tersane kalmış ki, şükürler olsun orasını da gördük.

---

1 *Sirkad haddi (hırsızlık cezası) lâzım gelmek için mal, ...on dirhem gümüşten aşağı kıymette bulunmamak şarttır... bu şart bulunmazsa, had lâzım gelmez. Mal, sahibine geri verilir ve icabı halinde, çalan ta'zir edilir. Mektup açılmasında da durumun böyle olduğu meydandadır.*

2 *Kasımpaşa'dan Hasköy'e giden yolda bugün de «Zindanarkası» denilen bir yer vardır.*

BEŞİNCİ BAB

Uygunsuz terbiyenin semeresi (meyvası) sefalettir

Bir yüzden teşekkür ederim ki, onda da pek çok şeylere vakıf olup, dünyanın ne olduğunu anladım, filvaki bir âdem kâmil (olgun) olmak isterse, bu misilli mahallerin de ahvaline aşina olmalıdır.

Anasını öldürmüş, babasını katletmiş onda (orda), hırsız, hain kanlı katil onda, desise ile kız bozmuş, esna-i rahde posta vurmuş, hane basmış, cebren ırza geçmiş onda, sahtekârlık, sahte sikke sürücülüğü etmiş onda, cami ve kilise soymuş onda, hükümete âsi olmuş, memurine teşhir-i silâh etmiş (silâh çekmiş) onda, bu cümle ile aralarında bazı suçsuzlar da olup, bir kuru iftira ile hüküm olunanlar da onda. En tuhafı budur ki, 61 gün müddetle tevkif olunmuş bir gazeteci dahi onda idi. Hasılı, zaptiye mahpeslerinin bir nevi olup, alâ-vü edna (en iyi ve en kötüsü), ehl-i ırz ile edepsiz, sigar ü kibar, katil ile esnaf karmakarışık cümlesi de onda. O derece ki, ehl-i ırz giden edepsiz olup da çıkıyor. Maazallah, onlar ile görüşürken, dar sildi (az kalsın), ben dahi onlara uyma dereceye varıyordum, şükürler olsun, müddetim çabuk bitip ol dünya cehenneminden halas oldum. Allah düşmanlarıma dahi o misilli mahallerin yüzünü göstermesin. Kişi müsaabinden azar ve topal ile oturan aksamak öğrenir ve bir atın yanında duran ya huyundan ya tüvünden hisse kapar tefhiminince, neler öğrendim ki, mektebe gitmekle tahsil olunamaz.

Eyvah, eyvah! Cenab-ı aferinende'yi dü (iki) cihanın en makbul ve nazik mahlûku olan insan fena terbiye ve uygunsuz ibret ile ne derece fenalıklara da sülûk eder imiş (kötülük yoluna girer imiş)!

Hepisini hayvan köstekler gibi çifte çifte ve âyin ve ahlâkları yekdiğerine muhalif olduğu halde pırangaya vaz eylemişler ve nâçare ten ile can gibi yekdiğeri taşımaya mecbur olmuşlar. Yahudi ile Hıristiyanı, sünni islâm ile şii kızılbaşı, katolik ile protestanı birer ayak prangaya vazetmişler. Işte, müsavatın (eşitliğin) başlıca icrası onda görülmektedir.

Hıristiyan ondaki kilisesine gidecek olur, Yahudi de gitmeye mecburdur; Yahudi havraya gidecek olur, Hıristiyan da gitmeye mecburdur. Hasılı, cümlesi de yekdiğerine muhalif ve mübayin (karşıt).

Bunlar böyle olmaktan ise, herkesin cins ve milliyet ve kemalet (olgunluk) ve sınıfına ve derecesine göre ayrı ayrı daireler olarak, beheri birer sanat ile meşgul olsalar ve tatil günlerde birer vaiz giderek, bunlara edebiyat ve ahlâk ve insaniyet babında dersler verseler, acep en edepsiz edepli ve katil uslu ve hırsız namuslu ve sanatsız ehl-i sanat olmazlar mı? Hay hay inşallah vakit gelecek ki, bunlar da mevk-i icraya konulacaktır (uygulanacaktır).

İbret olmak için onda gördüğüm ve işittiğim bazı fıkraları nakledeyim ki, âlemde neler olur imiş, erbab-ı mütalaa öğrensin.

Beni, askeriden muhrec (atılmış) ve bir takım uygunsuz hallerine mebni terbiye olmak üzere Tersaneye vazettikleri bir zat ile birer ayak prangaya vazeylediler. Lâkin, ömrümde böyle dekbaz, böyle hokkabaz, böyle dessas (düzenbaz) ve nekregû (gülünç sözler söyleyen) âdem görmedim desem caizdir.

Evvel emirde Yerebatan mahallesinden batakçı Zöhre Hanım'ın hikâyesini[1] nakledeyim ki, onun harabiyetine ben se-

---

1 *Zöhre Hanım'ın öyküsü: Burada anlatılan öykü eskilere dayanmaktadır. Reşad Ekrem Koçu (İstanbul Ansiklopedisi, İst. 1962, s. 2789) şunları yazıyor: «İlk baskısı hicrî 1290'da (1873) yapılmış olan ve 'Tayyarzade' adını taşıyan hikâyede, vak'a Sultan Dördüncü Murad zamanında geçiyor; hikâyenin kahramanlarından Fazlı Paşa'nın kızı Gevheri Sultan, Binbirdirek sarnıcının üstündeki Fazlıpaşa sarayını bir batakhane haline sokuyor, buraya türlü hilelerle düşürülen İstanbul zenginlerini soyduktan sonra, hepsini birer şakî olan uşaklarına öldürtüyor, pençesine düşen bedbahtları da öldürünceye kadar, cephane adı verilen sarayın altındaki büyük susuz sarnıçta hapsettiriyor.» R.E. Koçu, bu öyküden*

bep olmuş idim ve ibret için Tersaneye vazederek, ayrı bir daire derununda boğazından zencir ile kayd-i hayat (yaşam boyu) bir timur kazığa bağlamışlar idi.

BİRİNCİ (MAHPUS)

Yerebatan mahallesindeki meşhur batakçı Zöhre hanımın hikâyesi beyanında

İşbu hikâyenin bundan evvel bir bendinde vasfeylediğimize göre, bir aralık ortadan bazı zengin âdemlerin zayi (kayıp) olduğu misilli, milel-i muhtelife arasında meşhur güzel hatunların dahi zayi olduğundan, şu uygunsuzluk o asırda şirazeden çıkmış olan Yeniçerilere verilir ise de, Yeniçerilerden olmayup, bir batakçı işi olduğu Fenerli Pinelopi'nin zayi olduğu vakit anlaşılmış ise de, zâhire ihraç etmenin (açıklamanın) ihtimali yok idi, hükümet dibi delmeye çok çalıştı ve çaresini bulamayup, artık vakte havale etmiş idi.

Meğer, kabak bizim başımızda patlayacak imiş.

Bir gün bir maddenin tesviyesi (çözümü) için Bab-ı âli'ye gidüp, Divanhanede gezinir iken, arkası sıra bir nazik ve nazenin cariye ile iki arap halayıklı ve bir de seyisi ile hemen kırk sininde var yok bir İslâm hanım yanıma yakın gelüp, «Medhettikleri meşhur avukat Mösyö Favini siz mi oluyorsunuz Sinyor?» deyü sual eyledi.

«Evet Efendim, bir emriniz var mı bendenize, evvel Allah her ne işiniz var ise, zübte ederiz» (hallederiz) dedim.

Bunun üzerinde, halayığın birinin koltuğundan çantayı alarak, bir takım evrak çıkarıp gösterdi ve pekçok kimesnelerde külliyetli alacağı olup, tahsilinde suubet (güçlük) çektiğini anlatarak, her bir hususunun üzerine beni vekil etmek istedi.

Benim ise gökte aradığım bir şey olup, yerde bulduğum sefam tarafı olduğundan, evrakları gözden süzdüm ise, sekiz on milyon kuruşluk madde olduğunu anladım ve onda birini

---

esinlenerek Binbirdirek Batakhanesi adıyla bir tarihî roman yazmışsa da yayınlanmamıştır. Hikâyenin, 1324 (1908) tarihli Tayyarzade yahut Binbirdirek Vak'ası ve 1328 (1912) tarihli «Tayyarzade Batakhanesi» adlı taşbasmaları da vardır.

alacak olsam bize külliyetli kâr köşesi göründüğünden, vekili olmaya söz verdim ise, «Teşekkür ederim oğlum ben de senin gibi işgüzar ve müstait (yetenekli) bir vekil aramakta idim. Şu Bab-ı âlî'ye gidip gelmekten usandım, al şu otuz altunu bervecih-i peşin kahve parası eyle, encamında Allah kerimdir» deyüp, elime otuz altun kıstırdı ise, anladım ki pek cömert bir hanımdır, kemal-i tevazu ile kabul edüp, «Hanım efendi, her ne işimiz var ise, Allah kerimdir» dememizin üzerinde, «Yarın saat beşte fakirhaneyi teşrif edin, onda dört başı mâmur mukavele ederiz» deyüp, hanesinin Yerebatan mahallesinde, Şakirefendi Sokağı'nda Zöhre Hanım konağı demekle maruf (tanınmış) hane olduğunu anlattı.

Ben dahi «Başüstüne» deyüp, vedalaşarak, ondan gittim ve filvaki ferdası günü saat beş raddelerinde Agia Sofia (Ayasofya) civarında Yerebatan mahallesine gidüp, Şakirefendi sokağında Zöhre Hanım'ın konağını buldum ve kapuyu vurdukta, anide açılıp bir arap delikanlı çıktı ve «Ne istersin Çelebi?» deyü sual eyledi.

Ben dahi «Zöhre Hanım'ı görmek isterim» dedim ise, «Haa, siz misiniz Sinyor Favini? Buyurun, sefa geldiniz» deyüp, önümüze düştü.

Kapu kapandı, biz yola revan olduk, bir konak ki vasf edemem, belki Paşakapusu dairesinin üç misli idi, ne ucu belli ne bucağı, çar (dört) etrafı kale gibi mürtefi (yüksek) duvar ile ihata ve türlü dairelere münkasım olmuş (bölünmüş), bağı bahçesi mevcut bir çiftlik sarayı gibi idi.

Birinci kapudan girip, bir müddet gittikten sonra, ikinci kapuya vardık ise, kulavuzum arap, kapunun işaret ipini çektikte, uzaktan çan sadası işitildi ve akabinde iki bela-ı berzah (iriyarı) arap kapuyu açıp koltuğuma girdiler ve icabeden teşrifattan sonra, biz üçüncü kapuya gitmekte olalım.

Bunlar Arebice (Arapça) mükâleme etmeye başlayıp, haçan «Câ'e el-kurban el cedîd fî dar-es-semâ'e» yani «Tekkeye yeni kurban geldi» deyü gülümsemeye başladılar ise, benim kalbim çirklenip (sıkılıp, dertlenip), türlü şüphelere zahip oldum, ama Zöhre Hanım'ın namına ve şanına bir uygunsuz hal veremeyüp, hem de ne olmanın ihtimali var, hayır bile gelsin deyüp, gittim; hoş, geri dönecek olsam da, artık yakayı kurtarmanın ihtimali yok idi.

Üçüncü kapuya vardıkta, araplar ipi çekip «İftahi'l-bâb»

yani «Aç kapuyu» avaz ettiler ise, akabinde kapu açılıp, ikinci daireye girdik.

Anide, yüzüne bakan kadı azl olur, altı nefer (tane) arap ellerinde topuzlu baston ve bellerinde hançer ile beni ihata edüp, «Çelebi, keder etmeyin bizim hanım seni balık emini yapacak, haydi bakalım» deyü gülüşerek, uzun boylu bir havludan (avlu) sonra, vussatlı bir divanhaneye girdik. Maddeyi anlamaya başladım ise de, ne çare, tuzağa düştük, onda kezalik (yine) on iki müsellah (silâhlı) ve çehrelerinden zift ile katran akar on iki arap, enine boyuna cevelan ve deveran etmekte (dolaşmakta) olup, benidir gördüler ise, «Müdire Hanım, misafir geldi» deyü işaret çektiler.

Derhal süslü bir höcereden daha süslü ve hüsnüne malik ve nazik ve nazenin ve Hıristiyan kokonası kıyafetinde genç bir hatun zuhur etti ise, ben var ise burası ziyade gizli bir kibar kirahanesi olmalı şüphesine zahip olarak, bir miktar mülteselli oldum, ne bileyim ki, asıl batakçılar ocağına düşmüş imişim.

Ol hatundur yanıma yakın gelip, bir de zayi olan Fenerli meşhure Pinelopi olduğunu fark ettim ise, dizlerimin kapağı çözülüp, oraya yığılakalmışım, Asfazın (Ermenice: Tanrı) keremi (lütfü) ile soyun deyişin, hırsız olduğunu bildim ve Asfazın keremi ile kapaksız tencerede ne kaynadığını bilirim dediği fehvasınca, biz artık onun orasını batakhane olduğunu anladık ama kurtulmanın çaresini nasıl bulmalı idi?

Pinelopi, meğer Zöhre Hanım'ın indinde gereği gibi emniyet kesbetmiş olup, bütün daire üzerine müdire olmuş, ve Zöhre Hanım'ın her gûnâ sırrına aşina olarak, bunun muhabbetini gereği gibi celp eylemiş imiş.

Pinelopi yanıma yakın gelişin, beni o dahi kezalik tanımış, nasıl tanımasın? Başıma pencereden havruz (oturak) döktüğünü bilmez mi? Kendisine can feda etmek derecede alâka edindiğimi tanımaz mı?

Anide koltuğuma yapışıp, «Aman Favini, aklını başına topla, zira burası meşhur batakhanedir, sakınıp bana bilgiçlik gösterme, zira akabinde sen de ve ben de telef oluruz, inşallah ikimizin de halasına (kurtulmasına) bir çare buluruz» deyüp, beni Zöhre Hanım'ın höceresine kılavuz eyledi.

Batakçılar ocağına düşüp, artık ondan kurtulmamızın çaresi olamayacağını idrâk etmiş isem de, fakat Pinelopi'nin on-

da daire müdiresi olması ve «İnşallah ikimizin de halasına bir çare buluruz» demesi bana azim bir tesellâ oldu.

Hasılı, Zöhre Hanım'ın huzuruna çıktık, âlâ kadifeli ve sırma saçaklı bir sofa üzerine oturmuş ve altı sağda ve altı solda on iki nazenin ve örneksiz güzel kızlar huzurunda diz çökmüşler, saz-u santur ve keman tanbur ile ney ve erganun çalıp, nağmesaz ve terennüm-ü teganni (şarkı söylemek) ile âramsaz (oturmak) oluyorlar idi. Ben ise pek çok hanende ve sazendeler görmüş isem de, bunlar misillisini hiç görmemişim ve emsalleri de bulunmaz desem caizdir.

Zöhre Hanım, üzeri her nev işret ve gûnâ gûn mezeliklerle bir masa kurdurmuş ve yiğirmi sininde bir delikanlı sakisi olup, çakışdırarak, def-i gam ediyor idi.

Benidir gördü ise, tebessüm ile bir kıyam ederek, «Maşallah Mösyö Favini, sefa geldiniz, kademler getirdiniz, buyurun» deyip, bizi koltuklu kadife bir sandalyeye oturttu. Gidi cenabet karının, salepçi güğümü tarzı ağzından bal akar, derunu ateş yakar idi.

Akabinde ben bir temenna edüp (selâm çakup), oturdum. Ve hanende ve sazende kızları bir gözden geçirip, çoklarını tanıdım, zira cümlesi de meşhur familyalardan idi ve bunlar nâbedid oldukça, Yeniçeriler kapatıyor kıyas olunur idi, meğer «Garib kurdun adı var, tilkicik var baş keser» fehvasınca, her fenalığın asıl menbaı Yeniçeriler olmayup, Zöhre Hanım'ın batakhanesi imiş.

Burada hatırıma bir fıkra geldi vasf edeyim:

Vakti ile, Niğde kurbundaki (yakınındaki) Bor kasabasında Tosunoğlu Anastas namı ile derece-i ulyada ehl-i fesat bir âdem olup, ahali-i belde bunun elinden ve dilinden o derece bezip usanmışlar ve şerrinden korkmuşlar ki, hatta ekseri uygunsuzluklar da bunun medhali (ilişiği) yok iken, ahali «Bu fesat dahi Tosunoğlunun başı altındadır» derler imiş.

Bir gün, beş on nefer Borlu Hıristiyan hacı olmak arzusu ile Antalya tariki ile Kudüs-ü Şerife gidiyorlar. Ve Adrasan Burnu'ndan geçerler iken, bir de fırtına başlamış ise, içlerinden biri «Hay Allah belâsını versin, bu fırtına dahi Tosunoğlu'nun başı altından olmalıdır» demişler.

İşte, böylece dünyada nice fenalıklar sairlerinden olup, yerlerine başkaları ateşe yanarlar. Gelelim mana-i fihimize.

Meğer, her yeni misafir geldikçe Zöhre Hanım keyiflenip, öylece bir ikrâm ile def-i gam eder imiş.

Pinelopi, Zöhre Hanım'ın yanına oturup, şifahen bir şey ifade eyledi, o dahi gülümseyip, «Nasıl bilir isen yap!» dedi, ama ne lakırdı ettiklerini anlayamadım. Meğer yeni gelen misafir bir fitne fucur âdeme benziyor, tez elden balık emini yapalım, yani boğalım demek ister imiş, mahsus bu muamelede bulunmuş ki, bir şüphe vermesin ve hatta bana Pinelopi'nin o sırada olan muamelesini bir âdem görmüş olsaydı, her halde canıma susamış kanlı düşmanım addedecek idi, onun ise efkârı hem kendisini, hem beni kurtarmak olup, ancak bir fırsat arar idi.

Úzatmayalım, onda bana da birkaç bade nuş ettirip (içki içirip), çakır keyif ettiler ve ol nazenin huri sima kızların melayikvari sadalarını ve örneksiz ahenklerini işittikde, ben artık ol hal-i pür melalimi hatırımdan feramuş edüp (uzaklaştırıp), gelsin gitsin demeye başlayışın, Pinelopi sakın der gibi bir işaret etti ise, terbiyeli maymun gibi kendimi topladım.

Zöhre Hanım «Götürün artık sinyoru Sarnıç köşkünde bir az rahat etsin, sonra görüşürüz» demesinin üzerinde, Pinelopi anide ayağa kalkıp, taşra çıktı ve iki nefer arap ızbandut koltuklarıma girip, beni süslü bir höcereye getirdiler.

Pinelopi, usul ile, «Keder etme, nısf-ı leyilde buluşuruz» deyip, gitti. Ben o hal ile devrilip yatmışım, ne kadar uyuduğumu artık bilemem. Fakat, Pinelopi vadi üzere gelip beni uyandırdığında, gecenin yarısı imiş.

Anide bana sarılıp gözlerimden öptü ve ağlamaya başlayıp kocasının ve muvahid (tek) veledinin halinden sual eyledi.

Ben dahi sağ u selim (salim) olduklarını ve zayi olduğu için pek keder ettiklerini ve benim vakti ile Pinelopi'ye yazmış olduğum mektup erehlinin eline geçip, ben kapattım kıyası ile katlime niyet ettiğini ve sonra anlaşılarak dost olduğumuzu bildirdim ise, pek çok memnun oldu. O dahi ne vechile hamamdan avdetinde kapılıp, Zöhre Hanım'ın konağına getirildiğini ve oranın ne yolda batakçı ocağı olduğunu ve İslâm olanları nasıl gözlerini bağlayarak kapu içeri soktuklarını ve gereği gibi soyduktan sonra yine gözleri bağlı olduğu halde, gece konaktan uzak götürüp bıraktıklarını ve Hıristiyan olanları soyduktan sonra nasıl boğup ortadan kaldırdıklarını nakleyledi. Nihayet yattığım höcerenin bir köşesinde pek süslü yapılmış kerevet nevinde bir sofa olduğu halde, yakın varıp «Gördün mü şu vidayı?» dedi, «Gördüm» deyişin, «Biraz geri çekil» deyüp yatak üzerine bir su testisi vazederek, vidayı bir

defa çevirmeye kalmadı, anide o yatak mihverinde dönüp, altı üstüne geldi ise, ne bakayım, altından deniz göründü ve cump deyü destinin süya düştüğü işitildi ise, ben artık pusulayı şaşırdım, tüylerim ürperdi, titremeye başladım ve ayaklarına kapanıp, «Aman Pinelopi, kıyma bana, ocağına düştüm» deyü yalvarmaya başladım ise, «Keder etme Mösyö Favini, ben seni kurtaracağım ve sen de beni kurtaracaksın, yetişir artık şu zalime batakçının ve doymaz fahişenin ettiği hasarat (zararlar), zira fenalıkları arşa çıktı, Allah gecikir ama unutmaz ve hak yerde kalmaz» deyüp, «Düş arkama!» dedi.

Pinelopi'nin arkasına takiben daireden aşağı indik ve ortalıkta ins ve cins olmayup, türlü ve türlü dairelerde mahpus bulunanların ara sıra ah u uhundan başka sada işitilmez idi.

«Bu ne haldir? Böyle serbest gezmeğe korkmayor musun?» deyü Pinelopi'ye sual eyledim, o dahi «Hayır, bir korkacak şey yoktur, zira bu dairede bulunan bekçilerin kâffesi de familya sahipleri olup, geceleri hanelerine giderler, yalnız bundan ilerideki iki kapu arasındakiler, gece gündüz bunda eğlenirler ise de, bu daireye girmelerinin ihtimali yoktur, gireni görüp çıkanı görmezler ise de, emir kulları olup, teftişe liyakatları yoktur, hattâ pek dolgun maaşları olmağ'ile, memnunen sadakatle hizmet ederler ve yüklerini doldurup, sılacı olacakları gece balık emini olurlar ve topladıkları akçe yine çıktığı yere girer ve bunların yerine başka hizmetçiler gelirler. Ve bizim de ol iki kapulardan taşra çıkmamızın ihtimali yoktur ve Zöhre Hanım geceleri afyon attığından, sabaha değin zıbarmış gibi yatar, ayağından sürüsen haberi olmaz ve bana kâmilen (bütün bütün) teslim olduğundan, vazife edinmez ve eğerçi sen gelmemiş olsaydın, şu edepsizi başka türlü tedip edecek idim, yine Tanrıma şükür ederim ki, beni murdar kanına sokmadı, hemen niyetim bir gece telef edip, ne kadar mahpuslar var ise, kurtarmak ve hepimiz birlikte taşra hücum etmek idi,» dedi.

Anladım ki bizce aslaca bir korku yoktur, sıra vardı, kâffe-i höcereleri ve zencirler ile bağlı olan nice beyzadeleri ve hanımları ve nice tacirleri seyir ettirdi. Ve yüz perdesini artık sıyırıp, «Ey mağdurin cefakeşler bundan böyle keder etmeyin, Allah cümlemizi de halas edecek, işte bu zatı sebep gönderdi» deyip, beni gösterdi, ama üç günedeğin sabretmelerini dikkatli tenbih eyledi.

Onlar ise evvelce Pinelopi'yi Zöhre Hanım ile müttefike

(ortak) tanıyıp, zalime nazarı ile (zalim kadın gözü ile) görürler imiş, bir de bu gibi müjdesini işidişin, cümlesi de ağlaşarak, teşekkür eylediler ve bu veçhile Pinelopi cümlesinin hüsn-ü teveccühünü celbetmiş (gözüne girmiş) oldu ki, lâzım olur kibrit fehvasınca, iktiza-i halde (gerektiğinde) muavenet eyleyeler.

Vaktiyle bir softa esna-i rahde bir pare kibrit bulup, belki lâzım olur deyü kavuğunun bir tarafına gizlemiş. Ve vakit müruru ile bunu bir töhmetten dolayı bir zindan derununa (içine) mahpus etmişler.

Onda mum ve çakmak taşı mevcut ise de, yalnız kibrit eksik olduğundan, ne veçhile şavkı yakacağını düşünür iken, yiğirmi sene evvel bulup, kavuğuna gizlediği kibrit hatırına gelmiş. Ve define bulmuş gibi tefahhür (övünerek) ederek, çakmak taşı ile kavı ve kavdan kibriti ve nihayet mumu yakarak memnun mesrur olmuş ve o şavkı ile zındanın aşağısını yukarısını teftiş ederken, nihayet bir lağım deliği bulup, ondan taşra çıkarak nefsini halas etmekle, o vakittan kalmıştır «Lâzım olur kibrit» faslı.

Filvaki beher âdem daima âhırendiş yani sonunu düşünücü olmalıdır.

Ondan kalkıp, bizim sakin olduğumuz Sarnıç höceresinin ta altında bir timur kapu önüne geldik. Pinelopi bir kebir anahtar çıkarıp kapuyu açtı ise, gözümüz önüne ucu bucağı belirsiz bir deniz rastgeldi ki, vasf edemem, meğer orası yer altında Fazlıpaşa'daki Binbirdirek[1] denilen sarnıç gibi atik Rum İmperatorları vaktinden kalma çukur bostan tarzı su sarnıcı imiş.

Kapunun iç yüzünde bir sofa olup, on iki kademe ayaklı bir merdiven ile aşağı indik. Onda iki çifte süslü bir kayık bağlı idi. Pinelopi ile içine girdik, ben kürek çektim, Pinelopi fener tuttu ki, dikili olan mermer direklere çarpmayalım, bir saat miktarı enine boyuna geçtikten sonra bir mahalle geldik ki yukarıdan kuyu ağzı tarzı baca var idi ve uçlarında kova ile urganlar asılı idi, anladım ki oradan su çekiyorlar, ama, ne mahal idüğini Pinelopi dahi bilmez idi.

Anladım ki biz o vesile ile kurtulacağız, artık kederden beri (uzak) oldum ve ben bir defa taşra çıktıktan sonra cümlesini

---

1 Binbirdirek, Fazlıpaşa mahallesi.

de kurtaracağıma ve o zalime Zöhre'nin perişaniyetine sebep olacağıma şüphe yok idi.

Pinelopi bana dönüp, «Ey Favini, gördün mü bu bacayı, işte burası bir konak derununda kuyudur, ama bilmem kimin konağıdır, her ne hal ise, seni boğmaya karar verildiği gece yatağa yatıracak yerde, bundan aşağı indiririm ve bu kayık ile buraya gelirsin ve su çekecekleri vakit ipe yapışıp ün edersin ve seni yukarı çekerler kurtulursun, artık kusuru senin bileceğin şeydir» deyüp mahallimize geri döndük ve o höceresine çekildi, ben de odama girdim.

Artık yüzbin evliyayı zikir ve himmet-i samedaniyi talep ederek, nâçare (çaresiz) vidalı yatağa yattım ise de, acep vida kırılır da, suya düşer miyim deyü korkumdan titreyerek, Damoklis'in bir at kuyruğu telinden başı üzerinde asılan kılıcı derhatır eder idim (hatırlardım).

Damoklis demekle hatırıma bir tuhaf fıkra geldi ve cümle (herkes) hakkında şayan-ı ibret olup, faydadan hali olmadığı için size nakledeyim. Mezkûr Damoklis, Sicilya ceziresinde (adasında) Sirakuza hükümdarı «Dionisos Presviteros» (Genç Dionisos) nam zatın vükelâsından (vekillerinden) biri idi ise de, pek mürai (iki yüzlü) ve dalkavuk olmakla, derecesinden aşırı Dionisos'u medh ve iftiharlıkta kâffe-i dünyada sana manend (eş) yoktur, deyü sena eder (över) idi.

Malûm ki, layıkından ziyade medh, istihza demek olup, hiç olmaz ise, dalkavukluk semeresidir. Dionisos ise pek aklı dânâ bir hâkim olmağ ile, «Ey Damoklis beni çok medh etme, zira benden biçare âdem yoktur ve bir gün bunu sana ibraz edeceğim (göstereceğim)» der idi.

Filvaki bir gün bunu kendi tahtına oturtup, kendisine olan izzet ikrâm ve kıyamın (ayağa kalkmak) Damoklis'e olmasını emreylemiş.

Damoklis, bu izzet ikrâmı gördükte, iftiharından çıldırıp tecennün etme (delirme) derecesine gelmiş ve o fahriyetinin arasında etraf u eknafına bakınır iken, bir de tavana doğru nazar etmiş ise, ne baksın, tâ başı üzerinde at kuyruğu kılı ile, bir açık kılıç asılmış, maazallah kıl kopmuş ve kılıç başına düşmüş olsa, seyahatini onda bitirip, ahrete isal edecek idi.

Başlamış Damoklis titreyip lerzan olmaya ve ondan sıçrayıp kaçacak, ama Dionisos'a hörmetinden naşi (dolayı) kıprayamıyor. Hasılı, «Aman Efendim ben bu izzet ikrâmdan vaz

geçtim, Allah aşkına başka kulunu çırağ çıkar» deyü yalvarmaya başlamış.

Dionisos dahi, «Ey Damoklis, işte hükümdaranın şan-ü şöhreti bu derecede ise de, ancak başları üzerinde bu kılıç gibi tehlike de asılıdır, güya siz hükümdaranın saltanatını görüp haset (kıskanma) ediyorsunuz, acep hiçbir gece rahat uyku uyumadıklarından haberiniz var mıdır?» deyüp, ondan Damoklis'i kaldırması var.

«Taşrası âlemi, derunu beni yakar» fehvasınca, bir takım zevzeklerim var ki, hükümdaranın ve müdiranın ve millet âyanlarının şerefini görerek, haset ederler ve hiçbir defa onların gailesinin ne raddede (derecede) olduğunu düşünmezler. Ve bazı divâneler de hallerinden aciz iken, ayranı [haşa hürmetten] yok içmeye kürk ile gider sıçmaya fehvasınca, onlar ile sidik yarışına çıkışırlar, hiç bilmezler ki, kurbağa camışın (mandanın) şişmanlığına haset edüp (kıskanıp), ona mümasil (benzer) olayım deyü bağırırken çatlamış, buna mümasil bazı divâneler de bulunur ki, vakt-ü halleri hoş âdemlerin süsüne uyalım deyü ceplerinde beş para yok iken, borca girip elbise yaparlar ve kudretlerinden ziyade masarifata duçar olurlar. Variyetlerini karınca kaldırır, keyiflerini deve taşıyamaz, onun için intihasında (sonunda) boğazlarına değin borca sokulup, nihayetleri, ya yevmiye alacak sahibi ile rezalet, yahut mahpestir, işte bu makule hadd ü hududunu bilmeyen süslü divâneler için «Taşrası âlemi, deruni beni yakar» meşhur kelâmını söyleyebiliriz.

Dünyada mahrem olan her şeyin esası zahirde muayyen olmadığından, merak ehlinin arzusunu teşvik eder. Meselâ yevmiye gözümüz önünden yüzleri açık Hıristiyan dişehlisi gelür geçer ve vazife edinmeyiz, maazallah yüzü örtülü mahrem bir İslâm hatun geçecek olsa, mahreme (örtü) altındaki hatunun ne sinde ve ne cemalde olduğunu bilmeksizin, gençleri bertaraf eyle, ihtiyarlarımız dahi bir defa görmekliğe arzu ederler.

Vaktile bir sinlice (yaşlıca) köylü zevcesini bir çarşebe (çarşaf) bürüyüp, merkebe bindirerek, şehire iner iken bir delikanlıya rast olmağ ile, birlikte yola revan olmuşlar.

Delikanlı merkep üzerindeki çarşeb ile bürünmüş olan hatunu bir defa görmekliği arzu ederek, ihtiyarı beş on defa körleyip, dikkat etmiş ise de, görmenin ihtimali olamamış. İhtiyar, bu delikanlının efkârını anlamış ise de, ilişik etmeyüp kendi aklı ile güler imiş. Nihayet, delikanlı vedalaşıp ayrıla-

cağı sırada, yine ihtiyarı körleyip, bir daha dikkat ile nazar etmiş ise de, göremiyerek gider iken, ihtiyar bunu çağırıp, «Gel buraya oğlum» deyü karısının yanına yakın getirmiş. Delikanlı ise tekdir olacağım şüphesi ile ihtiyat ile bulunur iken, «Ey oğlum, şu mahrem hanımı görmekliğe pek arzu ettin, görmedin işte, gör» deyip, çarşebi üzerinden attığı saat, ne baksın üç otuz üçünde ağzı çarpık, gözü şaşı, ağzında dişlerin eseri kalmamış ve yüzüne bakanın işi rast gelmez bir hatun imiş, ihtiyar ol delikanlının mahcuplanmasını gördükte, «İşte oğlum, bunun taşrası âlemi ve derunu beni yakar», demekle, bu meşhur kelâm ol vakitten kalmıştır.

Onun için, olur olmaz ziyneti görüp de haset etmeyelim ve vakt-ü halimize göre hareket edelim, zira niceler var ki, harici süslü ve derunu çirkef dolu mezara mümasildirler (eşittir).

Gelelim mâna-i fihimize (anlatmak istediğimize), vakıa yüzmeyi kemal-i sebavetimde (çocukluğumda) pek layıklı tahsil etmiş olup, az berü dalgıçlara papuç çıkartmaz isem de, meramımıza mani olur, şüphesi var idi, şimdi ağaç dururken, marul köküne at bağlamak divânelik değil mi? Niçin elimdeki düğmeyi dişime vurayım? Yüzmek dedim de hatırıma bir fıkra geldi.

Yazmak karada, yüzmek deryada, insanı büyük tehlikelerden halas eyler (kurtarır). Vakti ile bir muallim hoca bir gemiye süvar olup (binip), sefa-i hatır ve asude eyam ile giderler iken, hoca keyiflenerek kaptanın cehaletinden bahisle eğlenmeğe başlamış, şöyle ki:

«Dostum kapudan, bunlar hoş ama sen yazmak okumak bilir misin?» deyü sual eylemiş, kapudan dahi «Hayır hoca, yalnız yüzmek bilirim» deyişin, «Eyvah kapudan işin yaman 'Cehennemin dibi dibine hu!'» deyişin, kapudan gülümseyerek, havanın da uygunsuzluğunu görmüş ise, «Hoca yazmayı karada düşünelim, şimdi deryada yüzmeye bakalım, sen yüzmek bilir misin?» demiş, hoca «Hayır,» deyişin, «Eyvah hoca, işin yaman 'Denizin dibi dibine hu!'» demeye kalmamış, birden fırtına ve bora zuhur etmekle, gemi gark olmuş (batmış), kapudan yüzerek sahil-i selamete çıkmış ve hoca dahi «Eyvah yüzmeyi de öğrenmek lâzım imiş» deyerek boğulması var, gelelim mâna-i fihimize.

O gece, ecel beşiğinde bin türlü vesvese (kuruntu) ile sabahı kanca (ip) ile çektim, nihayet er sabah bir âdem

divânhane ortasında durup, «Namaz vakti, niyaz vakti, hamam vakti, temam vakti» deyü avaz eyleyişin, kâffe-i cariyeler uyandı ve Zöhre Hanım için abdest hazırladılar, gidi edepsiz fahişe, «Yağ yemez ama yağcıyı öldürür» tefhimince, her fenalığın arasında namazını niyazını da bırakmaz idi ve vaktinde uyanmak için atik (eski) derebeyleri tarzı bu yolu tutmuş imiş, keşki atik Mısır sultanlarının tarikine sülûk etse, belki nedamete gelir de tövbe eder idi.

Malûm ki, atik Mısır sultanları ve Makedonya Kralları insan olduklarını derhatır ederek (hatırlıyarak), bir uygunsuzluğa ve zulme sapışmamak için, mahsus bir âdem tayin ederler idi ve bu âdem beher gün sabahleyin sultanın huzuruna çıkarak «Derhatır eyle (hatırla) Sultanım, sen de insansın, öleceksin!» der idi. Eğerçi, Zöhre Hanım da insan olduğunu derhatır etse idi, elbette bu kadar canların kanına girmekten dûr olur da, ahretini düşünür idi, ne çare ki, şeytan basiretini bağlamış, fenalığı huy edinmiş, huy ise ikinci tabiat mesabesinde (niteliğinde) olup, can altında bulunduğundan, can çıkmayışın huy da çıkmaz derler. Artık bunun vücudunu yeryüzünden kaldırmaktan maada (başka) selâmet köşesi yok idi.

Zöhre Hanım kalkıp güzelce abdest aldı ve ağlayarak, namazını kıldı, artık bilmem Hak (Tanrı) huzurunda ne yolda niyaz ediyor idi. Ağlayışına bakılır ise, Tanrılık iddiasında gezerek, havaya kalbur tarzı gön(deri) gerüp, dökme su ile yağmur yağdıran ve gündüzün ettiği fenalıklar için gece «Allah kusuruma bakma» deyü dua eden Nemrud tarzı dua ediyor zan olunur idi.

Namazdan kalkıp, «Kızlar!» deyü el çırptı, akabinde on iki kız ile Pinelopi divanına durup, «Emir buyurun!» dediler. «Kahve altı hazırlansın ve hanendeler ve sazendeler amade olsun» dedi ve anide emri icra oldu.

Kahvaltısını edüp, hanende ve sazendeler ahengi başladılar ve bizi de ikrâm için yanına celp eyledi, ben o ikrâmdan vazgeçtim. Kahvemizi içtik ve ahenk bittikten sonra halvet olsun deyüp, beni yanında alıkoydu ve derhal muameleyi tebdil edüp, «Ey Mösyö Favini, seninle bir miktar muhaberata (konuşma) girişelim» diyerek cevaba ağaz eyledi, şöyle ki:

«Sinyor Favini! Ne hikmet ki beni tanıyamadın, ben ise seni pek âlâ tanırım ki, can yakıcı ve kan yuducu bir avukatsın, çoktan seni pençeme geçirmeye çalışır idim, zira beni yaktığın gibi, kim bilir nice canlar yaktın, ahrete günahkâr gitmemen için bunda temizlenmen lâzım idi, dinsize imansız gerekir, halimce ben de bu dairede Sultanım, avukatların ne zalim ve haksız olduklarını ve nice canlar yaktıklarını bilirim, bu yolda haksızları terbiye etmekliği faraizim (görevim) addetmekle (saymakla) haksızlıktan toplanan akçeyi maymun'un Selânik önünde gemi derununda Yanyalı hain sütçüye ettiği gibi, zimmetinden kaldırıp, senin zamirini (vicdanını) tahfif etmek istedim.

Vakti ile Yanyalı bir sütçü Der-i Saadet'te nısfı su ile alûde süt satmaktan külliyetli akçe kesb ederek, sıla etmeğe gitmiş ve gemi Selanik limanına timur attıkta, sütçü güverte üzerine uzanıp, altun kesesini çıkarmış ve saydıktan sonra, keseyi cebine koyacağı saat, meğer kapudanın bir maymunu olup altun kesesini kaptığı anda geminin seren direğine çıkmış. Zavallı sütçü bunu görüşün, aklı zayi olup, denize atar korkusu ile arkasından seğirdememiş, nihayet fitne maymun keseyi açıp, bir altun denize, bir altun gemiye atarak, yarı yarıya taksim etmiş bitirmiş, ve sütçü gemiye düşen altunları saydıkta, asıl sattığı safi sütün parasını bulmuş, Nusreddin Hocanın (Nasrettin) hıyar parasından kazanılan merkebin zevali sudandır dediği tefhimince, sudan kazandığı denize gitmiş, ah o melun sütçü dahi pençeme geçse idi, ben bilir idim ona ne renkler döneceğimi.

«Sütçülerden dilim pek yandı, yine çıkmasın nasipten. Bizim bir sütçümüz var idi, biz süt alacağımız anda, «Sakın su olmasın» deyü sual ettikçe and şart eder idi, «Vallaha billaha su koydumusa» deyü, biz de, and etti, safi süttür deyü alır idik. Meğer hınzırın Musa isminde bir uşağı olup, suyu o kor imiş ve onun için «Su koydu Musa» demek ister imiş, biz ise su koydumusa diyor zanneder idik.

Kezalik, Beyoğlu'nda daha lânet bir sütçü, yanı sıra keçiler taşıyarak, halkın gözleri önünde taze taze sağar verir idi, meğer o dahi keçileri tenhaya çekip, zor ile beherine birer ikişer okka su içirir imiş ve süt ile karıştırdığından, başka su katmaya hacet bırakmaz imiş.

Böylece, çarşı yüzündekı esnafın da birer türlü hileli yeminleri olup, varan müşterileri iğfal ederler, onların da bazılarını terbiye edüp, öcümü aldım. Samatyalı bir manifaturacı bezirgân vardı, gençliğimde beher defa bir şey almaya vardığımda alı mı vereyim, sarı mı vereyim deyü, hınzır tütüncünün «Hanım ne yolda tütün istersin? Bafra mı, Samsun mu, Pürsiçan mı, Yenice mi, Tirpezan mı, Kızıl deli mi, Ermia mı, Pergama mı, yerli İstanbul mu? Cebeli mi, Magnisa'nın saray altı mı? yoksa göbek mi vereyim? Bana kalur ise, göbekten bir az aşağısı daha tuhaf olur yolunda bir takım zevzeklikler ettiği gibi, bu bezirgân dahi satacağı mal için kandıracağı sırada «Vallahi Hanım, şu mal istediğinden âlâ değil ise, yavrularımın hayrını görmeyeyim,» deyüp, bir kutuya el vurur ve «Akşam haneme giderken Karabıçağa uğrayayım» der idi, ben de inanır alır idim, meğer yezit kutuya sıçan yavrularını doldurmuş, onlara and eder imiş ve akşama Samatya'ya giderken, Kumkapu'da vaki Karabıçak nam meyhaneye uğrayıp, işret eder imiş. İlosonlu samancıların Edirnekapusu haricinde Topçularda «Sarı samanı kattize, müşteriye sattize» deyü çör çöpü yüklettikleri, Zaferanbolu'lu kömürcülerin müşteriye kömür satacakları sırada «Ulan Ahmet kara katırı suvar» deyü kömürü suya batırıp sattıkları misilli, sucular da adi suyu kara kulaklı merkebe yükletip, Karakulak suyudur deyü and ederek satarlar, bakkallar ile manavların oyunları ise baştan karadır, ekseri avukatlar da istedikleri vakit hakkı nâhak ve nâhakı hak ederler, sen dahi kim bilir beni yaktığın gibi sair nice canlar yaktın ve ocaklar yıktın, ben de seni otuz lira verüp, desise ile tuzağa düşürdüm ve madem ki ben buranın âmiri bulunmuşum, seni tecrim etmekliğim (cezalandırmaklığım) lâzım gelir» dedikte, ben de elbette ağzı kalabalıklı dil kavvafı ve usta hasırcılardan olduğum takdirde, bunu iskât edüp, (kandırıp) yakayı kurtarmaklığa çalışmaklığım icap eder idi.

«Hanımefendi, hâkim ve hükümdar olanlar adalette Afrika hükümdarı ve Çin feylozofu Komfuçyus'un vasfı üzere olmalıdırlar, siz ise ele veriyorsız talkımı kendiniz yuduyorsunuz salkımı» dedim ise, hoşlanıp hele şunları bana nakleyle dedi, ben dahi nakline ağaz eyledim, şöyle ki:

«Ey Zöhre Hanım!

Zaman-ı atik'de İskender-i Azîm [Megas Aleksandros] Afrika kıtasına zapteylediğinde, o beldenin hükemaası ve uleması

ziyaretine gelüp, asıl taamları (yemekleri) olan hurmalardan hediyeler getirmişler, İskender bunların safderunluklarından hoşlanarak, hâkim-i beldenin ziyaretine gitmiş, görmüş ki elli - altmış yaşında, ak sakallı ve şayan-ı hürmet bir âdem, bir hurma ağacı dibinden cereyan eden su pınarının başına bir hasır serip oturmuş ve beldenin ümera (emîrler) ve zabıtası kezalik hasırlar üzerinde etrafını ihata eylemişler ve elbiseleri ise hayvanat derisinden olup, İskender'i görüştün kıyam eylemişler.

İskender, ol beldenin ahlâkına ve âdet ve zöğümüne dair pek çok şeyler tahkik eyleyip, umur-u şeriyece suale gideceği sırada, iki âdem zuhur edüp, muhakeme olmak istemişler.

Meğer, biri diğerine bir tarla satmış olup, kâmilen değerini alarak terk eylemiş ve tarlayı satın alan dahi çift sürerken, bir küp altun bulmuş olup, kabul eylemez, ben yalnız tarlayı satın aldım, bu altun bana tarla satanındır der. Tarlayı satan da kabul eylemez, «Ben tarla ile bile derununda bulunanları da sattım» der. Nihayet, hâkim bunları başka türlü uylaşdıramayup (uzlaştıramayıp) «Dostum senin kızın var mı?» «Var.» «Senin de oğlun var mı?» «Var.» «Öyleyse bunları bir biri ile nikâhlayın ve bulunan altun onların olsun» der içinden çıkar.

İskender, bu yolda fasl-ı davayı görüşün, hayrette kalıp, «Bizlerde olsa böyle fasl-ı dava etmezler, illâ bulunan altunu elinden aldıktan sonra, belki çalmıştır deyü bulanı tazyik ederler,» deyişin, Afrika hâkimi kederlenip, «Öyle ise sizde güneş ve ay ve yıldızlar doğar mı, rahmet yağar, mahsulat olur mu?» deyü sual eylemiş, İskender dahi «Evet» deyüp tasdik eyledikte, «Sizin beldelerinizde kurt tilki arslan kaplan tavşan sırtlan at merkep katır ve türlü cins kuşlar gibi hayvanat var mıdır?» demiş, «Evet» deyişin «Öyleyse Allah değil sizler, illâ şu hayvanat için ay ve güneş ve yıldızlarını tulu ettirip, (doğmasını sağlayıp) rahmet de yağdırarak mahsulat veriyor» demiş,» dedim ise, meğer fahişe hikâyeden hoşlanır imiş, «Mösyö Favini, bu hikâyeni haz ettim, şu Çin-ü Maçin feylozofu Konfuçyu tabir ettiğin zat hükümdaran hakkında ne söylemiş vasf eyle» dedi ise, naklini ağaz eyledim, şöyle ki:

«Sultanım Zöhre Hanım, vasfını ettiğim Komfuçu (Konfuçyus) feylozof edebiyat ve ahlakiyata ve hükümdaranın faraizine dair bir kitab-ı müstetab (güzel kitap) kaleme almış olup, bir bendinde şöyle vasf eder ki:

Her hangi devletin şeriyet kapularını örümcek bezi bürümüş ve ol devletin kılıçları kınlarında paslanmış ve ibadetgâh merdivenleri aşınmış ve saban timurları parlamış ise, ol devlet abâd (bayındır) ve müftehir olur demiş, yani demek ister ki, her hangi devlette haksız âdem olmayup, mahkemelere gitmezler de, mahkeme kapularını giren çıkan olmadığından, örümcek bezi bürür ise ve ol devlet sulh-u salaha mail (eğilimli) olup, kavga ve muharebelerden beri olarak, kılıçları kınlarında küflenir ise herkes ubudiyetini tanıyarak, namaz niyaz vaktinde ibadethaneye devam etmekle merdivenlerini aşındırır ise ve toprağın verdiği nimeti padişah veremez fehvasınca ziraata devam ederek, saban timurlerini parlatır ise, o devlet zeval bulmaz, ihya olur» demiş, kezalik hükümdaran da bu tarike itibar etmekle âbâd ve müftehir olur, sen dahi şu dairenin sultanıyım dediğin halde, bu misilli hareket etmelisin» dedim ise, aslaca müteessire olmayup, gülümseyerek, şu veçhile kelâma ağaz eyledi:

«Ey dostum Favini, acırım senin soğan aklına, bu dünya kapakaptır kapakap, kapamazsan bakabakdur bakabak dünyasıdır, bir takım desise ile beni kandırıp da pençemden kurtulmak mı istersin? Yağma yok, Kurbağıya salyan (vergi) salmışlar da, varan mübaşire «Varırık» «Veririk» demiş savmış, öyle sana urgana un serdirmem, aklını başına topla, yoksa bostancıya kelek mi satıyorsun? Sen hocaya giderken ben geliyor idim, ben dersini almış serçe kuşlarındanım dostum Favini, istersen ben dahi sana böyle bir takım martavallar okuyayım ki, belki senin kitabında mukayed (yazılı) değildir.

Vakti ile serçe, yavrusuna övüt nasihat vermeye başlayıp, «Yavrucuğum, insanoğlu dedikleri hain bize düşmandır, haçan yere eyildiğini görür isen, ondan kaçarsın, zira yerden taş alır da seni vurur» demiş, yavrusu dahi «Ey baba, ya bu insanoğlu dediğin hain taşı evvelinden koynunda hazır etti ise,» deyişin «Hayde yavrum, sen dersini almışsın» dediği tarza, ben dahi vakti ile dersimi aldım, siz telaş etmeyin.

«En-nâsi sayyaduna ve lâkin eş-şebeketu muhtelifetün».

Yani, her âdem avcıdır, ama tuzakları ayrı ayrıdır, dediği gibi, ben dahi bu yolda bir avcıyım.

Şöyle bilesin ki, gül buldu, bülbül buldu, bülbülü vuran ile avcıyı sokan yılan da buldu, âleme haksızlık ettiğin için işte sen de buldun ve benim ile bir gün olup, bulacağıma şüphe yoktur, âlemdir bu, cefa da insan için, sefa da insan için,

dünyada mihneti kendisine zevk-ü sefa edenler gibi ben de şu cevr-ü cefayı kendime zevk-ü sefa ittihaz etmişim[1] ve eğerçi şu lânet ve mekruh mesleğe sülûk ettiğimin sebebini işidecek olur isen, bana hak vereceğine şüphe yoktur. Seni de buraya celbetmemin sebebi beni bir maddeden dolayı ziyadesi ile tezarrur ettiğin (zarara soktuğun) için öc almaktır, ifade edeceğim sırada öğrenirsin, sen her ne ki özür beyan edecek olsan, tilki pençesinde horozsun, kurtulamazsın.

Bilir misin? Vakti ile bir tilki bir horoz yakalayıp, şerre tatbikan yemek istemekle, «Sen necisin? Süvari misin ki ayağında mahmuz taşıyorsun? Başındaki bareta ne, bostancı başı mısın, sen müezzin misin ki gece gündüz demez bağırırsın, kızılbaş mısın ki ana demez, kız karındaş demez ülfet edersin» dedikte, horoz her birine bir cevap vermiş ise de, «Dostum, bin bahane bulsan boştur, seni haklı da yeyeceğim, haksız da» dediği misilli, sen de nafile çalışma, vakti ile meşhur bir katolik sarrafın benim ile olan davasına vekil olarak bana beşyüz bin kuruş ziyan ettirdin, ol vakit benim ismim Fıtnat Hanım idi ve müteveffa Kerim Paşa'nın vahide kerimesiyim» demeye kalmadı anide 18 sene mukaddem (önce) vuku bulan keyfiyeti derhatır edüp dikkatlice yüzüne baktım ise, Fıtnat Hanım olduğunu tanıdım ve ayaklarına kapanıp, «Aman efendim, ocağına düştüm, ben ettim sen etme, emreyle iki katını çıkarayım» deyegördüm, iskât edemedim, zira mal ve devlete ihtiyacı olmayup, ancak deve kinli olduğundan öc almaya geyik susar gibi susamış idi.

Hasılı, geçti Bor'un pazarı, sür eşeğini Niğde'ye, der gibi yanaş bakalım iskele başına deyüp, elimize divit kalem ve kâğıt verdi ve evvel emirde 500.000 kuruşun 18 sene zarfında ne faiz getirdiğini hesap ettirdi ve üç milyon miktarı kuruşa baliğ ettirdikten sonra, İstanbul ve bilâd-i selase (Eyup, Üsküdar ve Galata) içinde alın terim ile kazanıp mutasarrıf (sahibi) olduğum hane ve mağaza ve dükkânların kâffesini kendi ismine satış ettirip, kâffesinin de bedel akçesini aldım deyü yedimden kuvvetli senet aldı ve derun-i dairede bulunan iki ihtiyar İslâm celbi ile şuhud-il-hal (tanık belgesi) yazdırdı.

Ben ise bununla kurtulacağım zanneyledim, meğerse he-

---

1 *Enderunî Vasıf'ın «Mihneti kendüye zevk etmededir âlemde hüner/Gam-ı şad-ı felek böyle gelir böyle gider» dizelerinden esinlenmiş.*

nüz başlanılmış imiş. «Ey Mösyö Favini şimdi rees-ül mal (sermaye) olan beşyüz bin kuruşun çaresine bakalım» deyüp elimize bir kaç pare kâğıt tutuşturdu.

Meğer bildiğimiz dostlarımızdan ve akran ve akrabalarımızdan ellişer yüzer yiğirmişer bin kuruştan beş yüz bin kuruş matlup eylememi (talep etmemi) ister imiş. Ne yaparsın artık, denize düşen yılana yapışır. Çar-ü nâçar, teklifsiz olduğum dostlarıma tezkereler yazıp, 500.000 kuruş istedim ve bilmem ne yol ile getirdi. Meğer pençesine düşenlerin kâffesine de bu yolda muamele eder imiş.

Nihayet, «Gel şimdi Mösyö Favini seninle mükâleme edelim ki, benim ne veçhile şu mekruh mesleğe salik olduğumun (girdiğimin) sebebini öğrenesin» deyüp nakline mübaşeret eyledi (anlatmaya başladı), şöyle ki.

«Ey Mösyö Favini!

Mütevefa Kerim Paşanın vahide kerimesi Fıtnat Hanım olduğumu artık pekâlâ anlayabildin. Pederim mütevefa ehl-i servet-ü sâmân (çok zengin) bir zat olup, hîn-i vefatında (öldüğünde) bana külli variyet ve emlâk ve eşya terkeyledi.

Ben ki, nadide güzel ve 17 sininde eksikli bir kız idim ve eksiklinin eteği kendine düşmandır tefhimince kendi gölgem kendime düşman olduğundan, isteyikim gibi kumanda edebileceğim müstait bir fakir delikanlı ile akd-i izdivaç etmek istedim ve nihayet, Arif isminde fakir ve eli yüzü yunmuş bir delikanlı bulup, mizacı mizacıma muvafık geldiğinden, bununla istinkâh eyledim (nikâhlandım) ve eline külliyetli sermaye verüp, cevahir bedestenine oturttum. Ve hanemizde kuş sütünden gayrisi mevcut olup, şükürler olsun! hiçbir şeye ihtiyacımız yok idi. Bir (bu) siyakta (aynı şekilde), bir sene sefa-i hatırla imrar-ı vakt eyledik (vakit geçirdik) ve bir seneden sonra baktım ki, tabiatını tebdil eylemeye başladı... Bir miktar peynir görüşün kendisini mandra kâhyası zanneyledi ve kerameti kendinden kıyas etti. Yezidin faka takacak buğdayı yok, baş değirmenin yolunu sorar ve nala takacak mıhı yok, kaldırıma at sürer. Kapumuzda Nergiz isminde bir güzel Çerkes cariyemiz ile Serkiz isminde ihtiyarca bir vekilharcımız var idi. Bir gün, Nergiz bana gelip, «Hanım Efendi, Allah aşkına olsun, Arif Bey arasıra bana nim-nigâh edüp (göz ucuyla bakıp), el peşrefi ve harfıendaz ile ilişiyor, efkârını beğenemiyorum» dedi ise, canım sıkıldı, ama pek de inanamadım. Nihayet, tecrübe etmek de farz idi, Nergiz'i usul ile yanıma

alıp, «Sen de meyliyet göster ve bu gece seni her halde yatakta gözetirim de ki, bakalım gidecek mi?» deyü tenbih eyledim ve o gece kız gelip, tenbihimin icrasında bulunduğunu ve Arif Bey'in varacağını haber verdi ise, Arif Bey selâmlığa çekildikten sonra Nergiz'in yatağını güzelce tertip ettirdim ve akabinde Serkiz'i çağırıp, «Ulan Serkiz, bizim Nergiz'e bir delikanlı alâka edinmiş ve bazı gece gizlice gelerek, yatağına girip takılmak ister imiş, şimdi ben Nergiz'i kendi odama yatıracağım, sen de Nergiz'in yatağına gir de, sesini çıkarma ve o delikanlı geldiği anda hemen yakalayıp, bana getiresin, bakalım kimdir şu balta asan» deyü talimat verdim.

Nihayet, yatmanın vakti gelişin, Arif Bey yanıma geldi ve uyumamı gözetir idi, bir kaç defa tilki tarzı uyurluğa vurdum, usul ile kalkacağı sırada, öksürüp, yine yerine yatırdım. Hasılı, bütün bütün uyurluğa urdum ise, usul ile yanımdan kalkıp Nergiz'in yatak odasına girdi ve karanlıkta el peşrefi ile yatağı bulup, yorganı açmış ve Nergiz kıyası ile kıranta Serkiz'e sarılışın, Serkiz bunu kucaklayıp, «Hanımefendi hırsızı tuttum, yetişin» deyü ün ettikte, Arif Bey «Ulan hınzır Serkiz, sus ol, ben Arif Beyim» diyegörmüş, vadler etmiş, ama Serkiz kanamamış. Ve öylece yatak içinde alak malak uğraşırlar iken, Nergiz'in eline şamdanı verüp, birlikte gittik ise, bana bir hiddet, bir de gülümseme gelmekle, meşhur Raabi'nin fıkrası tarzı:

«Naz-ı hâbden kalktı Arif
Uydu Nergiz oyununa»
«Muhalifce bir bad esib,
Koydu Serkiz koynuna.»

diyerek tekdir etmeye başladım ise, Arif Bey, nadim oldu, ama kelbin kuyruğunu yedi sene kalıba koymuşlar da, yine kıvrık çıktığı gibi, sonra dahi imlaya gelmediğinden, encam kuyruğunu düğüp savdım ve elinde olanı alıp, nankör hâini rüya görmüş gibi yine evvelki derecesine indirdim ve ondan sonra er kavmini ikrâh ederek (iğrenerek), artık nikâh tahtına girmeği istemedim.

Rüya dedim de, hatırıma Bekri Mustafa'nın fıkrası geldi, sana nakledeyim: Bekri Mustafa, çümlenin malûmu tuhaf ve nekregû (gülünç sözler söyleyen) bir zat olup, sarhoşluk demek buna mahsus idi ve hattâ kâffe-i bekrilerin sergerdesi (başı) ve pir-i Mugan (meyhanecilerin piri) denilse caizdir.

Cennetmekân Sultan Murad Han-i Gazi hazretleri bu yolda nekregûlardan pek hoşlandığı takdirde, bir gün lalası ile tebdil olup, ayak sahrasına çıkmışlar. Ve Bekri Mustafa'yı İstanbul'un o asırda meşhur Asmaltı meyhanesinde[1] pek fena halde sarhoş ve köpekler ağzının kusağını (kusmuğunu) yalarken ateşçi Apostol zannı ile «Sil oğlum Apostol, sil» derken görmekle, hatırına bir tuhaf şey gelip, «Lala, gel Mustafa'yı şu halde Saraya nakledelim de, tebdil-i came (elbise değiştirip) ile taht odasında yatıralım ve başına saray kızlarını tayin edelim ve uyandığı vakit kızlar el peşref (pençe) divanına durup, sual eylediğinde, «Sen müluk-i cihansın» desinler, bakalım ne hal kesbedecektir, elbette bu da haylice bir zevktir» deyüp, akabinde icrasını emreylemiş.

Bekri Mustafa neden sonra ayılıp, henüz gözlerini açmaksızın, kendisi hâlâ meyhanede zannedip, «Ulan Apostol, rakı getir, mahmurluk bozayım» demeye başlamış ise de, hiç kimse rakı getirmediğinden, hiddetlenip, «Ulan hınzır Apostol, neredesin vallaha seni döverim» deyüp bir de gözlerini açmış, örneksiz süslü hünkâr höceresinde ve emsalsiz kerevet üzerinde yattığını ve etrafını ihata eden meleksima (melek yüzlü) kızları görmüş ise, aklı zayi olma dereceye varıp, «Düş mü bu, yoksa hayal mi?» deyü gözlerini ovuşturmaya başlamış.

Bakar ki sahihtir, rüya dese rüya değil, ellerini ayaklarını tutar «Evet, ben Bekri Mustafa'yım, ama bu hal ne? Yoksa öldüm de cennete mi gittim, öyle ya, işte şunlar huriler değil mi ya? Lakin az evvelce manav Ali ve saraç Halil ile meşhur Asmaltı'da değil mi idik ya? İstanbul'da «Et yiyene kürek - balık yiyene kılıç - şarap içene Asmalı derler. Var ise bu hayal olmalı» deyü mal-i hülya eder iken, kızların sergerdesi baş kalfa hanım «Nedir emriniz şevketlim?» deyişin, Mustafa kurşun yemiş domuz gibi sıçrayıp, «Ne o be?» dedikte, «Efendim, ne olacak, sen hanife-i cihan, biz de cariyelerin ve bu da taht odası değil midir?» deyişin, Mustafa yine derin mülahazaya varıp, «Haa anladım, var ise kalıbı değiştirdik ve ben makbul

---

1 Asmaltı caddesi, Mısırçarşısı'nın (önden bakılırsa) sağdaki kapusundan başlar. Yeniçerilerin son döneminde «birer haşerat yatağı, fuhuş ve rezalet yuvası halini almıştır». Yeniçerilerin kaldırılmasından sonra (1822), İstanbul'un önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Oradaki meyhaneler ün kazanmıştır.

bir zat olduğumdan, ikinci gelişimde, Allah yüzüme bakmış da padişah olmuşum daha haberim yok, ama ben Bekri Mustafa'nın kendisiyim, buna bir şüphe yok ise de, hele padişah olduğuma da şüphe yok, aman Tanrım, bu hal nedir, ben artık çıldıracağım, bunların hepisi âlâ, fakat rakının olmadığı fena, onun için indimde rakısız padişahlık da bir para, her ne hal ise, ben bunun mezayasına (iyi taraflarına) aşina olacağım, hele bir gezmeğe çıkayım» deyüp, gidiş olsun deyü emreylemiş, anide emri icra olmağ ile, artık kendi de inanmaya başlamış ise de, geçtiği mahallerde ahbapları ile işret yaptığı, akşamcılık ettiği ve nice kereler küfe ile kaldırıldığı meyhaneleri ve köhnemiş olan kendi hanesini gördükte, yine şüphelenerek «Hayır hayır yine Bekri Mustafa'yım ve her halde rüya görüyorum» deyüp, «Her ne hal ise, şu hanenin etrafı alınıp, üç güne değin bir layıklı konak yapılsın,» deyüp hanenin tamir olmasını emreylemiş ve veresi (veresiye) vermeyen Asmaltı meyhanecisi Fertekli usta Konstanti için dahi «Bu hınzır şaraba su katıyor» deyüp, asılmasını emreylemiş. Ve Zat-ı şahane ve lalası tebdil kıyafetle daima Mustafa'nın hallerini seyr ü temaşa ederek def-i gam eylemekte idüğinden, yalnız konağının inşasını emretmiş.

Nihayet, gidişten avdette, Hünkârın emri ile kızlar buna isteyikinden ziyade işret vermişler ve derece-i ülyada sarhoş olduktan sonra, üzerindeki zıkıymet elbiselerini giydirdikten sonra, sonra kaldırıp yine evvelki aldıkları Asmaltı meyhanesine göndermişler ve evvelki olduğu fıçıların arasına yatırmışlar.

Yiğirmi dört saatten sonra ayılıp, gözlerini açtıkta, yine Asmaltı meyhanesinde olduğunu ve ateşçi Apostol'i başı ucunda görmüş ise, «Haaa, ben dedim ya, o bir rüya imiş geldi geçti» demesi var.

Kezalik, bizim Arif Bey dahi bir müddet saltanat sürdü, ama rüya gibi geldi geçti. Bekri Mustafa ol rüya arasında yalnız bir konak sahibi olabildi ve bir sene zarfında Arif'in dahi ettiği yanına kaldı, gelelim Mösyö Favini mana-i fihimize (sözünü ettiğimiz konuya).

İşte, ondan sonra kendimi köşe-i vahdette inzivaya çekilip, işlerimi rüüyet (görecek) ve tesviye edecek sadakatlı bir âdem olmadığından, artık oğlan aldı oyuna gitti, çoban aldı koyuna gitti ve her yapıştığım dal elimde kaldı, hakkımı şikâyet etmek için müftiye gittim takıldı, hekime gittim ham teklif

eyledi, zabite iltica ettim ırzıma sülûk etti, nihayet şu sarrafta olan beş yüz bin kuruşun da batmasına sen sebep oldun ve emlâkımın her biri şunun bunun üzerinde ilişdi, kaldı, encam fülusa (mangıra) muhtaç ve meyuse (ümitsizce) olmakla, ancak şu mesleke sülûk ettim ki, dünyadan hak şeriyet kalktığı için cümlenin hakkından gelirim kıyası ile istemeyerek salike oldum (bu mesleğe girdim) ve cümlesinden öcümü aldım, kiminin evladından, kiminin kendisinden. Ve senin dostun sarrafın kerimesi Horepsima dudu dahi bundadır.

Aaah ne çare ki, düşmanlarımdan öcümü aldım, emlâk ve eşyamın ve variyetimin on mislini kazandım, ama şu fenalık bana huy oldu, kendim de hoşnut değilim, hemen Allah kurtarsın» deyüp, çanın ipini çekti ise, iki belâ-ı berzah arap gelüp, beni ondan aldılar ve Pinelopi'ye hitaben, «Çelebiye ikrâm edin» deyüp, yüzünü divara doğru çevirdi de hüngür hüngür ağlamaya başladı ve ondan sonra artık görmedim, şeytanlar görsün!

Akşama değin beni Pinelopi, Sarnıç odasına kilitleyip yanıma gelmedi ve başkasını da uğratmadı ve gece saat ikide Zöhre Hanım yine âdeti üzere afyon yutup zıbarmış, kızlar kezalik höcerelerine çekilmişler ve daire hali (boş) kalmış olup, Pinelopi serbest kaldığı halde, geldi kapuyu açtı ve birden boynuma sarılıp, «Göreyim seni Faviniciğim, beni sana, seni Allaha» diyerek gözlerimden öptü, ben dahi mukabele edüp, ikimiz de bir müddet ağladık ve uzun boylu mükâlemelerden sonra, nihayet şafak açacağı sırada aşağı indik ve sarnıcın timur kapusu açıp şavk yakarak, birlikte, 12 kademe aşağı indik ve onda vedalaşıp, ben piyadeye girdim (kayığa bindim) ve Pinelopi bir müddet arkamdan feneri indirip çıkararak selâm verir idi ve sarnıç içinde direkler arasına girişin, artık gözümden nihan (kayıp) oldu ise, aklıma türlü vesveseler geldi. Bereket versin ki, tılısım ve şeytan ve ecinni ve peri tabir ettikleri vahi (boş) şeylere itikat etmeyüp, korkmadığımdan, yahut onlar benden korkup gizlendiklerinden, gözlerime bir şey görünmedi ise de, kayığımın içindeki fenerin donuk şavkı ile, Pertevpaşa'da yer altında vaki Binbirdirek'in direklerine mümasil olan ol hesapsız ve mürtefi (yüksek) mermer direklerin beheri gözlerime can alıcı Azrail gibi görünürler idi. Hesab edin ki, üstümde koca kubbe, altımda dibi ve bucağı belirsiz deniz ki, nice canlar yutup, belki ruhları etrafımda cevelan ederek (dolaşarak) «Sen de mi bu girdaba düştün?» diyecek-

ler zanneder idim, buna insan olan dayanır mı? Artık, ne yaparsın aklıma gelmeyen evliyalar onda gelip, beherine mumlar yağlar vadeyledim.

Lakin benim vadim, tilki vadi olmayup, sahih olarak, kurtulduğum anda vadlerimi kâmilen ifa eylemek idi.

Vakti ile bir tilki ovada gezer iken bir kuyuya düşüp, «Ya Rabb beni şu tehlikeden halas eyle de, sana bir ölçek buğday vadim olsun» deyü dua edüp kurtulmaya çalışır iken [elbette çalışmalı ya, Allah kurtarır ümidi ile ağız açmamalı, atı kazığa kavi (sıkıca) bağlayıp da Allah esirge demeli ve yalnız Allah kerim ile kalbi selim etmemeli. Allah bir âdemin kısmetini yattığı yerde ağızına atıvermez, çalışmalı da, ona göre Allahın himmet-i samedaniyesini talep etmeli, tembel âdemden Allah da hoşlanmaz] her nasıl ise, kuyudan çıkıp kurtuldukta, «Allah buğdayı ne yapacak» deyü ferah ile vadini hatırından feramuş ederek (çıkararak), aşağı yukarı seğirdir iken, yine başka bir kuyuya düşüşün, vadi hatırına gelmekle, Allaha da defa niyaz etmeye yüzü olmadığından, «Be ey Tanrım, ben sana ne ettim de yine beni kuyuya düşürdün, ben ise vadımı ifa etmek üzere şinik ve ölçek aramaya gidiyor idim, ama sen beni yine kuyuya düşürdün» diyegörmüş ise de, dinleşilmeyüp onda telef olmuş. Öyle ya, Allah aldanır mı?

Vakti ile Yunan dekbazlarından (hilecilerinden) biri putperestlik asrında Apollon nam Rabbı sınamak üzere, eteği altında bir serçe kuşu alarak ve boğazından sıkarak, putun huzuruna düşmüş ve «Ey Apollon, senin sahih Allah olduğunu bileyim ki söyle bana, şu kuş diri midir, ölü müdür?» Apollon dahi kuşu diri demiş olsa, kuşun boğazını sıkıp, ölü gösterecek, ölü dese, diri gösterecek imiş. Yani bununla Allahın ve Evliyâullahın aldanmamalarını ibraz etmek isterler, bu sebepten kişi vakıfa olan vadinde hilaf çıkmamalıdır.

Şükürler olsun, kimsenin hakkını yemedim ki, karga gibi Allaha niyaz etmeye yüzüm olmaya. Esopos'un kavlince karga hasta olarak, «Valide, Allahlara niyaz eyle de, benim şifalığımı versinler» demiş, validesi dahi «Be ey oğul, hangi Allaha niyaz etmeye yüzümüz var, zira etini çalmadık Allah bırakmadın» demesi var. Hasılı, sıdkı ile (yürek temizliği ile) dua edüp, bir saat miktarı ol direkler arasında dolanır iken, şükürler olsun! Nihayet, ol kuyunun ipini gördüm ve usul ile altına yanaşıp, urganı sınadım ki, mamurdur (sağlam) ve kopacağı yok. Birden kovanın üzerine binip başladım yavaş yavaş tırmanmaya,

bereket versin kemal-i sabavetimde pek tecavüz (becerikli) olup, kavak ağacına inip çıkmakta kesb-i meharat etmiş idim, halbuki, ıslak urgandan tırmanmak kavağa çıkmağa benzemiyor. Birkaç defa ortasına değin çıktım, ama elim kaypık yine kayığın üzerine düştüm ve dar sildi kayığı da batırır idim. Baktım ki olmayacak ve takatım da kesildi, artık sabah olsun da hayır bile gelsin. «Zira akşamın hayırından sabahın şerri yeğdir» deyüp bekledim.

Hasılı, sabah namazı bir âdem gelüp, su çekeceği vakit, kovayı ağır gördü ise, bir de eğilip içeri dikkatli baktıkta, «Can kurtaran yok mu?» deyü avaz eylediğim saat, mübarek âdem tılısım zan edip, ün ve şamata ile kaçtı ve ol daire neresi idi ise, kâffe-i hademeleri ayağa kaldırmış, amma kuyunun başına gelmeğe cesaret eden yok. Nihayet ben başladım bağırıp çağırmağa ve içlerinden en cesuru kuyunun ağzına gelip, beni gördü ise, vesvese ile gözlerine körüklü kulaklı ve boynuzlu şeytan görünmüşüm, şimdi bu da tılısımdır deyü tasdik etti mi? Artık sen öbürlerini haddin var ise kandır.

Yukarıda şamata çoğaldı, meğer işiten halk toplanmış imiş. Hasılı, içlerinden en cesur biri kuyunun ağzına gelip, «Ey (y)ahu! sen in misin cin misin, şeytan mısın bildir» deyü ün edişin, «Allah aşkına olsun, dün akşam kuyuya bakarken, gördüm ki az aşağıda yazılar var idi, ne idüğini okumak üzere, bir adım indim ve ayağım kaymakla, düştüm, Allah aşkına beni kurtarın, zira ben dahi siz gibi bir insanım» dedim.

Filvaki, dikkat ettiğime göre, kuyunun bir kenarında «Piyi aenaos Dimitriu Orfanotrofu), yani öksüzler babası Dimitrios'un suyu tükenmez pınarı deyü yazılı idi, ki İmparator Dimitrios asrından kalmış.

Bu sadamı işittiklerinde, cesaretlenerek, beni usul usul yukarı çıkardılar ve hâlâ üstümden başımdan su akıyor idi. Anide beni bir höcereye götürdüler, etrafıma bakındım, tanıdım ki Zarphane-i Âmirenin avlusuna çıkmışım.

Ben, iptida kayığa gireceğim saat, Pinelopi çekide bir okkalık miktarı bir çıkın ile, bir altun kordonlu ve elmas ile müzeyyen nadide bir saat vermiş idi, keşke vermese idi!

Anide elbise getirdiler değiştirmek için. Bahıl olacak, bu çıkını gördüler ise, nedir deyü açıp bakdıkta, derununde beheri onar yiğirmişer binlik pırlanta ve elmas yüzükler ve beheri yüzer bin kuruşluk armudi [pero] küpeler çıktı ise, «Vay gidi hınzır, bu hırsızdır, var ise Zarphaneyi soymak için gündüz-

den kuyunun içine gizleneyim derken, aşağı düşmüş» deyü, ondan bizi dinlendirmeksizin doğru Bab-ı Zaptiye'ye götürdüler ve çıkını da ve boynumdaki saati de teslim eylediler. Ve beni tutup ellerime ve ayaklarıma 40 okkalık zincir takarak, kanlı ve katillerin yanına refik ettiler. Ve zaptiye zindanında 11 gün tevkifim vaktinde neler gördüğümü başka defa size nakledeceğim ve pek uzun boylu olduğundan şimdilik hoş görürüm.

On bir günden sonra, Zaptiye Meclisi tecemmü eyledikte (toplandıkta), bir takım kuyumcular ve elmasçılar celp etmişler olup, bizi kibar hırsız deyü saltanat ile ve pranga ile huzura çıkardılar ise, çokları beni tanıyıp «Bu âdemden memul olunmaz (umulmaz), bunda bir yanlışlık olmalı» dediler ise de, dinleşilmedi. Bazısı da «Harlamayan sudan korkulur, bu bir eli göğsünde şeytana benziyor, zira niceler var ki yağ yemez yağcıyı öldürür» dediler.

Fikvaki, ben kurtulmanın çaresini bulabilir idim, ama kuruntularım boşa çıkacak idi, belki Pinelopi'yi de zayi edebilir idim, onun için sırrı faş etmiyerek (açığa vurmayarak) bir desise bulmağı tefekkür edindim.

Hasılı, muhakemeye başlanıp, çıkın açılarak yüzükler ve küpeler meydana döküldü ise, kuyumcular ve elmasçılar hayran oldular, meğer beherini sattıkları kimesnelerin isimleri defterlerinde mukayet (kayıtlı) imiş, halbuki bu âdemler nâbedid (yok olup), ortadan eserleri kalmamış, onlar ise kimi Zöhre Hanım'ın batakhanesinde sağ u salim duruyor, kimisi de telef olmuşlar idi. Bu surette, şimdi bize bir de batakçılık ünvanı verdiler, şu ünvan eğerçi bir Yahudiye verilmiş olsa idi, horoz gibi kesb-i gururiyet edeceğine (gururlanacağına) şüphe yok idi, horoz dememden murad, dünyada en mağrur ararsan horozdur demek isterim, çünkü en yüksek bir kapudan içerü girecek, ya taşra çıkacak olsa, başım değmesin deyü eğilir de geçer. Batakçılık Yahudilerce bir ünvan olup, ailelerince epeyice bir rütbedir, şöyle ki beher sene bir kaç kere hamama giderek, âlâ vü edna, inas ve zükûr (yüksek ve aşağı, kadın ve erkek) batak tabir ettikleri mahsus bir çukura bir defa batıp çıkacaklardır[1] ve o batağa nezaret eden Yahudiye batakçı tabir ederler ve o dahi batakçı lafzını işittikçe, kofa-

1 *Yahudilerde böyle bir âdet yoktu.*

laklanır (gururlanır), lakin bana verdikleri batakçı ünvanı Yahudi batakçılığına benzemez idi. Ne yaparsın artık, bu da geçer fehvasınca katlanmak gerek idi.

Zavallı Favini, bu da alnına yazılmış idi, kuru kafanın faslınca neler çektin ve daha neler çekeceksin! Vakti ile, âdemin biri bir kabristandan geçer iken, bir kuru kafaya rast olmuş ki, alnında bu kafadan neler geldi, neler geçti ve daha neler gelip geçecek deyü yazılı imiş. Buna bu merak olup, bir âdem sağlığında ne ise ne, lakin öldükten sonra ne çekebilir deyü kafayı mendiline sarıp, hanesine götürmüş ve dolabına kilitlemiş. Bir gün bahıl bu ya, zevcesi dolabı açıp bir de kuru kafayı görmüş ise, «Vay hınzır herif kocam, maşukasından sağlığında aşkına doyamamış da öldükten sonra dahi kuru kafası ile eğleniyor» deyü yanar furun içine atmış da yakmış.

Bir müddet sonra, bu âdem kuru kafayı göremeyüp, karısına sual etmiş ise, «Gidi yezid, bak bir de utanmadan sual ediyor, o kafa senin maşukanın kafası değil mi idi? Ben de furuna atıp yaktım» deyişin, zavallı âdem gülümseyerek, keyfiyeti nakleylemiş. Ve «Takdiri icra» oldu demiş. Ama karısı itimat etti mi? Kim bilir? Bir âdemin adı çıkacağına canı çıksın derler, zira bazıları kiliseye gitse, meyhaneye gidiyor derler, bazıları da meyhaneye gitse, kiliseye gidiyor derler.

Her ne hal ise, kelp denize düşmeyişin, yüzmek öğrenemez. Ve kişinin çekeceği çektiğinden yeğdir fehvasınca, buna da bir çare düşünmek gerek idi. Artık olmuşunu söylemedikçe kurtulmanın çaresi yok idi ise de, İstanbul'un nısfı ayağa kalkıp benim nefsime kefil oldular, çünkü istintakımda (sorgulanmamda) «Ben ol kuyuya düştüğüm anda ol altun saat ile çıkın elime dolandı ve ne idüğini bilmiyerek çıkardım» demiş idim. İhtimaldır deyü bir şamatadır gitti, nihayet keyfiyeti gereği gibi tahkik edinceye değin nefsime kavi kefiller alarak yakamızı boşladılar. Elhamdullah bu belâdan da kurtuldum ve aklım fikrim Pinelopi'de idi, zavallı kadın beni boğuldu, yahut kurtulmanın çaresini bulamayarak acından telef oldu kıyası ile ümitsizliğe düşerek, hemen bana ifade eylediği efkârı icra, yani Zöhre Hanımı telef etmeği kurmuş imiş.

Zöhre'nin beher hafta bir defa yeni av için kapularda dolaştığını bilir idim. Ferdası cumartesi günü mahsus Bab-ı âli'ye gidip, aşağı yukarı dolanır iken, bir de gördüm ki Zöhre Hanım arkasında bir arap halayık ve bir beyaz cariye ile zuhur etti ve anide uğurunu kestirip (yolunu kesip), tâ karşısı-

na durdum ve yakın gelip, benidir gördü ise, diz kapaklarının bağı çözülüp, oraya yığılakaldı, kapudaki halk bunu bayıldı kıyas ederek, kimi su, kimi limon ile seğirdip, aklını başına getirdiler ise de, dirgen yiyen öküz harman yerini görüşün uğurdur fehvasınca, mecnun olmuş gibi gözlerini bana dikerek ve hayal zannederek, «Euzu billâhi (min-eş)şeytan el-recim[1] demeye başladı.

Ben dahi yanına yakın varıp, «Keder etme Zöhre Hanım bu da geçer, ama hak şeriyeti hatırdan çıkarma» dedim ise, birden ürperip, «Sen kimsin çelebi?» dedi, ben dahi «Efendim, nasıl oldu da tez elden unuttunuz, otuz lira peşin verüp de beni işlerinize vekil ettiğiniz Favini nam avukat değil miyim?» dedikte, «Ya, ben onu denize düşmiş de boğulmuş deyü işittim idi, nasıl oldu da kurtuldun?» dedi, «Efendim, Allahın öldürmediğini kul öldüremez, bizi balık emini ettiler, ancak yüzmek bildiğimden sahil selâmete çıkarak tehlikeden kurtulduk» dedim ise, bir daha bayılıp düştü, neden sonra aklını başına toplayıp, «Sinyor Favini, sen benim ocağıma düştün, ama dinsizlik edüp merhamet göstermedim, şimdi ben senin ocağına düştüm, ben ettim sen etme ve her ne emrin olur ise söyle icra edeyim ve burası mükâlemeye mahsus mahal değildir, zira duvarın kulağı olur derler» deyüp, beni bir tenha mahalle götürdü.

Onda ben artık zalimeden şüphe edindiğimden, sak (tetikte, uyanık) davranarak cevaba ağaz eyledim, şöyle ki:

«Ey Zöhre, yahut Fıtnat Hanım!

Ben pekâlâ yüzmek bildiğimden o gece o hınzır ve dinsiz Pinelopi sizin emriniz üzere bize ikrâm için ol vidalı yatağa yatırıp, bir de vidayı çevirdi ise, sarnıca düştüğüm saat başladım yüzmeğe ve bir kenarda elime bir kayık geçmekle girdim içine ve usul usul kürek çekerek bir kıyı bucak ararken, sabaha karşı bir baca gördüm ki, su çekiyorlar idi, o ipe yapışarak ün ettim, evvel emirde beni tılısım zan ettiler, nihayet kuyuya düştüm deyü aldattım, beni yukarı çektiler ve bu veçhile halas oldum. Şimdi sana ol derece hiddetim yoktur, zira efkârını bilmez isem de, ikrâm et demiş bulundun ve o zalime Pinelopi beni boğmak istedi, işte ancak ondan öcümü almak isterim ve kıyamete değin onu kendime cariye edüp, taşra çıkarmamacasına konağıma kilitleyeceğim, şimdi bu akşam Ga-

---

1 Taşlanmış şeytandan Allah'a sığın...

lata'da Yüksekkaldırım'da Avukat Favini hanesi demekle maruf hanemde gözedirim, ki Pinelopi'yi her halde bir milyon kuruş değerli elmas ve mücevherat, üç milyon da nakit akçe ile gönderesin, son pişmanlık kâr eylemez, iyice mülâhaza eyle haaa!» cevabında bulundum.

Zöhre bu tavrımı gördükte, terbiyeli maymun gibi huzurumda diz çöktü ve ağlamaya başlayıp, «Aman Mösyö Favini, Pinelopi benim sağ elimdir, onu bana bağışla, diğer on iki sazende ve hanende kızlarımdan Horepsima'yı mı, Duruk dudu'yu mu, Elmas hanım'ı mı, Meleksima'yı mı, Kamer'i mi, Dilbeste'yi mi, Dilgüşa'yı mı, Surpuhi'yi mi, Sofik dudu'yu mu, Dilâra'yı mı, matmazel Adela'yı mı, yoksa Kalipso'yu mu, her hangisini ister isen göndereyim ve beş milyon kuruş da para vereyim Pinelopi'yi bağışla ve bana ilişme» deyü çok rica eyledi ise de, ben kulak asmayıp illâ Pinelopi'yi isterimden başka söz bilmediğimden, encam çar-u nâçar göndermeğe mecbure oldu ve bu bapta sırrı sırr edenlerin demine (nefesine) hu diyerek antlaştık ve böyle batakçılığı terk ve zaptında bulunan bu kadar zavallıların sebillerini tahliye edeceğine (salıvereceğine) and şart içtirüp vedalaştık ve bir birimizden ayrıldık ama huylu huyundan vaz geçer mi? Meğer huyu ile vücudunu da yer yüzünden kaldırasın, kurt tüyünü değiştirse de, huyunu değişmez, Zöhre de bu makuleden idi.

Böylece, hanemde hacı gözetir gibi Pinelopi'nin uğruna intizar ederken (beklerken), bir de akşam saat yarım raddelerinde, üç hamal akçe yüklü oldukları halde bir hademe ile iki nefer yüzleri örtülü hatun gelüp, kapuyu vurdular, ve anide hizmetçiler kapuyu açıp, içeri girdiler ise, Pinelopi birden yaşmağı üzerinden atıp, boynuma sarıldı, ben de artık teşekküre mecal kalmayıp, lâl kesilmişim. Hasılı, o hademe bunları ve Zöhre Hanım'a vermiş olduğum senedleri bitteslim akabinde avdet eyledi.

Pinelopi'nin maiyetindeki kız Horepsima dudu idi, bir kız ki Katolik tayfasının arasında birinci ve meşhur Ohannes Ağa nam sarrafın vahide kerimesi idi. Bunu ise, Pinelopi'nin maiyetinde bana cariye deyü göndermiş. Sağ olsun Zöhre Hanım, keşke Elmas Hanım'ı da gönderse idi.

Bunları tamam on beş gün, ne Pinelopi'nin erehline, ne de Horepsima'nın pederine haber vermeksizin hanemde misafir eyledim ki, bir miktar onların da benim de aklımız başımıza gelsin ve ne edeceğimizi ondan sonra düşünelim.

Mahpesten kurtulduktan sonraki bir hafta, insanın en tatlı günleri olduğu misilli, biz ki üçümüz de değil mahpesten, illâ batakhaneden halas olduğumuz takdirde ol on beş günümüzün lezzeti ne raddede olabileceğini hesap eyleyin, belki hazret-i Âdem, Eva (Havva) ile Cennet-i Eden'de (Aden'de) bu derece lezzet his etmemişler idi desek caizdir.

Nihayet, on beş günden sonra taşra çıkıp, Zöhre Hanım'ı Bab-ı âli'de karakolladım (gözledim) ve filvaki ele geçirüp, vadinde hilaf (ters) çıkmadığı için teşekkürden sonra, iki milyon kuruş kadar bir hayır iş için iktizam olduğunu (gerektiğini) ve kendisinin de canına kefaret olacağını anlattım, o dahi memnunen vad edüp, sahih olarak, o gece gönderdi. Ve bu iki milyon kuruşu endamı (bütünü) ile şu fahişeleri tövbekâr ederek, everip, eserlerini kaldırmak üzere teşkil etmiş olduğumuz kampanyaya hibe eyledim.

Ve ferdası günü, Pinelopi'nin kocasını ve Horepsima'nın pederi Ohannes Ağayı bulup, eğerçi zayetlerinden (zayiatlarından) haber almak isterler ise Evropa'nın «Mesmerism» tabir ettikleri «Galvanisim» usulü ile âdemi uyutup, haber verici bir maharetli dostum geldi. Akşam hane-i kemterini (fakirhaneyi) teşrife rağbet buyursunlar» dediğimde, pek memnun oldular ve maddeye daha ziyade şatafat vermek için, kızlara da haber verdim ve ne yol tutacağımı bildirdim ise, bunlar da memnune oldular.

Gündüzden Pinolepi ve Horepsima için çılk (sade, salt) beyaz urubalar tertip ederek, teatrolarda Stato-u Vivan (canlı heykel, pantomim), yani sağ put tabir ettikleri insan putu (heykeli) şekline soktum ki, kimse farklarında olamaz idi.

Akşam taamdan sonra, gerek Pinelopi'nin erehli ve gerek Horepsima'nın pederi geldiler ve biraz aşağı yukarı konuştuktan sonra, hizmetçiler emrim üzere, Pinelopi'nin ve Horepsima'nın oturmuş oldukları sufanın önündeki perdeyi kaldırdılar ise, gözleri önünde sanki mermerden yapılmış gibi iki güzel sanem (put) dikildi.

Ve ben elime güya «Magiki ravdos» yani Büyücü değneği tabir ettikleri değneğe mümasil âdi bir değnek alıp, bir takım martaval okuduktan sonra, değneğin ucu ile Pinelopi'ye iliştiğim anda, tarifim üzere bir defa tepeden tırnağa ürperdi, seyirciler bunlar filvaki put zannedip kıprandığını gördüler ise, korktular.

«Ey put! şimdi bize haber ver, şu zatın zevcesi Pinelopi kimin kerimesi idi, ne vakit nikâhlandı, ne yolda ömür geçirdi, nasıl zayı oldu, nerededir, sağ mıdır, öldü mü, kurtulacak mı?» dedim ise, Pinelopi kemal-i sebavetinden (çocukluğundan) beri her ne ki zuhur etti ise ve Zöhre Hanım'dan kapulup batakhanede bulunduğunu vasfeyledi ve «Onda dur artık.» deyip, değnekle Horepsima'ya iliştiğim anda, kezalik o dahi ürperdi ve bu dahi evvelinden ahırına değin nakleyledi ve batakhane lafzında dur edüp, bir de döndüm arkama baktım ise, zavallı âdemler gerek kederden ve gerek ferahtan bayılıp düşmüşler. Kızları o halde bırakıp, bunların akıllarını başlarına getirdik, nihayet «Keder etmeyin ikisi de kurtulacaklar, belki bu gece ikisini de göreceksiniz, aklınızı başınıza toplayın, cesur olun» diyerek, «Yumun gözlerinizi ve sakın aç demedikçe açmayın» dedim ve yumdular, bu sırada kızların üzerindeki taklit elbiseyi ve yüzlerindeki maskeyi çıkarttım ve akabinde «Açın gözlerinizi» dedim ve açtıkları anda, bir de Horepsima ile Pinelopi'yi gördüler ise, hayal zannedüp, «Dostumuz Favini, çokları senin için cin derler, büyücülük eder derler idi, inanmaz idik, şimdi kandık ki, sahih büyücü imişsin» demeye kalmadı, Pinelopi kocasının ve Horepsima babasının boynuna sarılarak, «Teşekkür edin Mösyö Favini'ye zira Hızır gibi yetişip, bizi o batakhaneden kurtardı» deyüp, hikâyenin kusurunu nakleylediler ise, ikisi de hayran olup, bir müddet ağladılar; encam, bin türlü teşekkürler ile alıp, beheri hanelerine memnunen avdet eylediler. Ve Pinelopi'nin getirdiği kâffe-i mücevheratı kendisine bağış eyledim.

Ve ferdası günü, yine cümlesi de haneme gelüp, şu zalime Zöhre için ne yolda hareket edeceğimizi müzakere eyledik.

Nihayet, üçümüz de birlikte Pinelopi'yi de ve Horepsima'yı da beraberimize alarak, cuma günü Zaptiye müşirinin devlethanesine gidip keyfiyeti evvelinden ahırına değin anlattık ve Pinelopi ile Horepsima'yı da gösterdik ki vakti ile nâbedid (kayıp) olduklarını hükümet haber almış ise de, bulamamış idi.

Zaptiye müşiri bu takririmize aşırı mertebe memnun olarak, bizi ondan beraberine alıp, doğru Sadrazam hazretlerinin konağına götürdü ve keyfiyeti evvelinden ahırına değin vasf eyledikte, Sadr-ı âli hazretleri hayrette kalıp, anide Vükelâ Meclisinin tecemmüyini (toplanmasını) emr buyurdular ve onda keyfiyetin üzerine müzakere ve mübahasa eyledikten sonra, icrasını Serasker ile Zaptiye müşirine havale buyurdular.

Bundan bir gün sonra, 2 bölük zaptiye neferatı ile üç tabur asker-i nizâmiye tertip olunmakla, batakhanenin etraf u eknafı ihata ve muhasara olundu, Zöhre Hanım ise sabahtan yeni ava çıkmış olup, öğleyine doğru arkasında bir tıfıl delikanlı ile avdet ederken, bir de asakiri gördü ise, maddeyi anlayıp olduğu yerde bayılakaldı.

Asakir tanımadığından, «Zavallı karı kim ola, var ise korktu da bayıldı» deyü yardıma seğirttikte, biz «İşte, bu edepsizdir» deyü haber verdik ise, bunu âmirlerinin huzuruna getirdiler ve akabinde üzerindeki anahtarları alıp, prangabend küreğe gönderdiler ve anahtarları da ilk kapuyu açıp, içeri asker hücum eyleyerek, ol zalim arap bekçileri davrandırmayıp kıskıvrak bağladılar da Bab-ı Zaptiye'ye gönderdiler ve ikinci kapuyu ve derunundakileri kezalik, hasılı asıl daireye girerek, cümlesini kurtardılar ve ondaki mahpuslar beni ve Pinelopi'yi ve Horepsima'yı gördüler ise, ayaklarımıza kapanıp, teşekkür eylediler ve o gün İstanbul'un içinde azim şenlikler icra olundu ve edepsiz fahişenin kâffe-i eşyası keşf olunarak sahibi bulunanlara verildikten sonra kusuru beytimal-i müslimiye naklolundu ve bademe ol daireyi yer ile yeksan edüp, hanesiz olan fukara ve zuafaya taksim eylediler. Ve hademeleri arasında olan mücrimlerin beherini de cürmüne göre tecrim ve tedip eylediler.

İşte, birinci mahpusun hikâyesi budur, eden her halde bulur, Allah gecikir, ama unutmaz. Gelelim ikinci mahpusun hikâyesine.

İKİNCİ MAHPUS

Osmanlılar indinde (Osmanlılarca), «Osmanlı, tavşanı araba ile avlar» deyü meşhur bir kelâm vardır, meğer bunun yalanı olmayup, yanlışı var imiş.

Ayağı prangalı ve karşısında bir Yahudi ile birer ayak bağlı belâ-ı berzah bir âdem gördüm ki, «Aah ben bir meşhur tavşan idim, ne çare ki beni araba ile avladılar ve intihasında (sonunda) benim gibi babayiğidi şöyle bir miskin Yahudiye eş eylediler, hiçbir şeye yanmam, ancak bu bana deve faslı gibi pek tesir eyledi» deyü ah u figân ediyor idi.

Vakti ile herifin biri bir katar devesinin sırtından ihya

olup (kalkınıp), artık ihtiyarladıklarında, nankörlük olmasın deyü boğazlayıp satmayarak, bir ahıra çekip, beslemekte imiş ve öleceği sırada develeri ile helâllaşmaya gidip, «Ey develer, bereket versin sizin sırtınızdan ihya oldum, ben de bunun için sizleri ilâ ahırıl-ömür idare etmekteyim, artık eksik helâl eyleyin» dedikte, peşenk (önde giden) deve cümlesi tarafından cevaba ağaz edüp, «Ey Ağa! Allah senden razı olsun, her şeyden hoşnuduz, helâl olsun, ancak bir şeyi sana helâl etmeyiz, zira bizim gibi heybetli hayvanata eşşek gibi alçak hayvanı kulavuz tayin eyledin» deyü bilhakkın şikâyet eylemişler» dedi ise, ben yanına yakın varıp, kim olduğunu tahkik eyledim, o da bana tafsilen tercüme-i halini beyan eyledi, ben de size hikâye edeyim, şöyle ki :

O asırlarda Edirne eyaletinde Baba Eskisi [Baba-i atik] kazasında Tavşan ismi ile meşhur bir haydut türemiş olup, hükümete de pekçök endişe vermiş. Ve tasallut etmedik yolcu bırakmadığından, Edirne yolu işlemeze varmakla, hükümet-i seniyye bunun eserini kaldırmak üzere pek çok vadler etmiş ise de, kimse üzerine varmaya cesaret edememiş.

Nihayet, Istrancalı Deli Kosti nam kokkun hırsızlardan biri bunu tutup hükümete teslim etmekliği müteahüt olmakla, isteği üzere tedabirat-ı lâzimenin icrasında bulunmuşlar.

Yani, on altı yaşından yiğirmi yaşına değin kirk nefer delikanlı oğlan bulup, kâffesini de Osmanlı dişehli kıyafetine sokmuşlar ve cümlesini elmas ve mücevherat ve süslü elbise ile donatarak, on adet arabaya dörder dörder taksim etmişler.

Ve ileriden iki ve arkadan diğer iki seymen (sekban) tayin edüp, davul zurna ile İstanbul'dan Edirne'ye doğru hareket etmişler.

Ve Deli Kosti kulavuz olduğu halde, Baba Eskisi'ne doğru yakın varmışlar. Tavşan nam haydut ise refikleri ile bile cadde üzerinde bir tepede gizli oldukları halde, davul zurna sedasını işittikte, pusudan çıkmışlar.

Bir de haydut Tavşan ön araba derununda süslü ve nazenin ve mücevherata gark olmuş kırk nefer hatunun yalnız dört seymen ve bir kulavuz ile geçtiklerini görmüş ise, «Ulan, bu ne halt etmek? Bu, bize hakaret olup, Tavşanı sayınsımamaktır, yoksa benim bunda olduğumu bilmiyorlar mı?» deyü caddeye inerek, «Kıpramayın!» demekle teşhir-i silâh eyledikte, zenne kıyafetinde olan delikanlılar feryat etmeye başlamışlar ve 4 nefer silâhları yere atıp teslim olmuşlar. Ve Deli Kosti

dahi Tavşan'ın ayaklarına kapanarak «Aman Tavşan Ağa, ocağına düştük, yiğitliğine limon sıkma, bunların cümlesi hatun olduğu takdirde tasallut etmeklik rıfatına düşmez, tezyinatları senin olsun, ırzlarına ilişme» deyü rica etmeye başlamış.

Tavşan Ağa, Deli Kosti'nin sözlerine kofalaklanarak, «Hayde, Deloğlan keder etme, ben tepeden tırnağıma kadar yiğidim. Bana Tavşan demişler» deyüp, yiğirmi nefer refiklerini ikişer ikişer on arabaya taksim eylemiş ve taklit hanımların tezyinatlarını soyarlarken, bunları güzelce tutarak, Tavşan Ağa'yı da kıskıvrak bağlamışlar ve arabaları İstanbul'a doğru çevirerek davul zurna ile İstanbul'a girmişler ve hükümete teslim eylemişler.

İşte ikinci mahpus budur, gelelim üçüncü mahpusun hikâyesine.

ÜÇÜNCÜ MAHPUS

Bunun fıkrası da pek tuhaftır, dünyada olmadık şey olmaz, meramın elinden uçan ile kaçan kurtulmaz.

Gemlik'li Hasan Kaptan nam bir kimesne İstanbul'dan Prusa (Bursa) için gemisi ile mal ve Prusa'dan İstanbul'a çeşit emtia taşımakta ve daima gümrükten gelip geçmekte ve sadakatle hizmet etmekte olup, «kontrabanda» etmekten, yani gümrükten mal kaçırmaktan sakınır imiş ise de, bir gün nasıl ise, gümrüğün baş kâtibi Halil Efendi bunu gücendirmiş olduğundan, artık «kontrabanda» etmeğe niyet eylemiş, şöyle ki:

Bir gün gemisine tüccar malı olarak, gümrükten mal yüklemiş ve biricik kerimesi için İstanbul'dan bir gergef alıp, gümrük resmini vermeksizin gemiye götürür iken, deniz ortasında bunu kol kayıkçıları yakalayıp, gümrükhaneye getirmişler.

Ve başkâtip Halil Efendi pek sert bir âdem olduğundan, «Vay Hasan Kaptan, bu söktü mü ya, biz seni sadık âdem beller idik, şimdi kontrabandaya mı başladın» deyüp fena tekdir eylemiş, Hasan Usta, Halil Efendi'nin bu muamelesine mükedder olarak, «Efendim yiğirmi otuz senedir kapudanlıkla şunun şurasından yevmiye mal taşırım, şimdi kerimem için üç kuruşluk bir gergefte 20 para gümrük ikrâmı etmiş olasınız büyük bir şey midir?» demesinin üzerine, «Çok söz istemez, 20 para

gümrük ve bir misli de «kontrabanda» (kaçakçılık) için ceman 40 para ver de git şundan» cevabını vermiş.

Hasan Kapudan hiddetlenerek, 40 parayı verip gideceği anda, «Halil Efendi, çıkmasın nasipten, şimdiye değin sadakatle hizmet ettim ve «kontrabandaya» sülûk etmemiş idim, ancak bu günden sonra ahdım olsun öyle bir «kontrabanda» edeyim ki, hem kendi elin ile sandala indirteyim ve habbe-i vahid de vermeyeyim» demiş ise de, «Hayde Hasan Kaptan, bu dediğini yap da senin alnını karışlayayım ve İstanbul'dan maada bir mahalde tutulur isen, şart olsun ki senden habbe-i vahid almayayım» dedikte, «Efendim, şart ettin belki unutarak, rüsum alırsın da, vebalde kalırsın, bu vadini tahriren verin bana» cevabı üzerine filvaki bu yolda bir kâğıt yazıp, Hasan kapudanın eline tutuşturmuş.

Hasan Kapudan bunun üzerinde beş on defa İstanbul'a gelmiş gitmiş ve on birinci seferinde zavallının odasında bir cenaze zuhur etmekle, imama müracaat etmeksizin İslâmlar zöyümünce kendisi kendi başına yumuş ve kefenleyip, tabuta koymuş ve nihayet etraf u eknaftan yiğirmi otuz âdem toplayıp ve bir de imam bulup, ağlayarak, cenazeyi kaldırmış ve doğru Gümrükhane avlusunun ortasından geçerken, geminin tayfalarından biri «Allah emri oldu, Gemlik'e götürüp defnedeceğiz, sizler de sevabına nail olun» deyü sair kâtipler ile bile Halil Efendi'yi de teşvik edip, tabutun uçlarından tutturarak, sandala indirmişler.

Ve gemiye varıncaya değin, derya yüzünde rast olan gümrük karakolları, «Hayır ola Hasan Kaptan, bu ne?» deyü suallerine, soğan suyuna boyanmış yağlığı (mendil) ile gözlerini silerek, «Aah nasıl anlatayım, tayfalarımdan sağ kolum olan Ahmet Allah emri öldü,» deyüp ağlamaya başlamış ise, «Başın sağ olsun Hasan Kaptan» deyüp fatiha okuyarak geçmişler.

Nihayet, Gemlik'e vasıl oldukta, ondaki gümrük memuru görmüş ise de, cenazedir deyü ayağa kalkıp fatiha okumuş ve tabuta da yapışıp sevabına nail olmuş ve Hasan Kaptan gümrükten geçmiş ise de, geri gelüp, gümrük memuruna «Şu tabutu yokla, kaçırma bir şey olmasın» diyegörmüş ise de, «Hayde git işine beni günaha mı sokan dersin» deyüp, yerinden kıpranmamış, çünkü İslâm zöyümünce, cenazelerin yüzü örtülü olup, açmak vebaldır.

Hasan kaptan maddenin olmuşunu anlatarak, 60 okka ka-

dar sırmayı cenaze heyetinde gümrükten kaçırdığını bildirmiş ise de, gümrükçü ihtiyatla bir ucunu açıkta ne baksın, buz gibi sırma, meyit gibi uzanakalmış.

Bunun üzerine sırmayı onda tevkifat ederek, Hasan kaptanı iki zaptiye neferine terfikan, İstanbul'a gümrük baş kâtibine göndermiş.

Kâtiptir Hasan kaptanı görüşün, gazubâne (öfkeyle) bakıp, «Ulan nedir bu yediğin helva?» demiş ise, «Efendim, vaktiyle size bunu vad etmiş idim, işte pusulanız» deyüp, iptidaki almış olduğu senedi gösterdikte, Halil Efendi maddeyi der hatır edüp (anımsayıp), nadim olmuş ve ettiği şart sebebine gümrük rüsûmatını alamayacağından, bundan başka türlü intikam almak için keyfiyetin ne vecihle olduğunu Bab-ı Fetvapenahi'ye bildirmiş ve Hasan kaptan filvaki rüsûmat vermemiş ise de, cenazeyi istihza etmiş olduğundan, iki mah müddetle Tersane-i Âmire'de terbiye olması lâzım gelmiş.

Bundan iki şey anlaşılır. Birincisi bu ki, bu kadar senelerden beri sadakat ile hukuk kesp etmiş olan bir kaptana cüziyattan olan bir madde için müsaade olmalı idi, ancak gümrük memurunun kabiliyetsizliğinden olamayıp, böyle uygunsuzluk zuhura gelmiş. İkincisi âyine dair şeyler icra-i meram için âlet olmak caiz değildir. Bu surette kaptan cenaze resmini meramına vesile etmemeli idi.

Gelelim şimdi dördüncü mahpusun faslına, ki tebdil-i din eylemiş bir pappasdır.

DÖRDÜNCÜ MAHPUS

Tersane-i Âmire mahpusları arasında atik Romalıların iki yüzlü görünen İanos[1] nam rabbeleri tarzı hem imam, hem pappas kıyafetinde iki dinden ayare bir zat görüp bana merak olmağ ile, mahpusiyetinin sebebini ve hangi dine hizmet ettiğini sual eyledim, çünkü bunun imamlık ile pappaslık arasında farkı bir kavuk ile bir kalimafhi'de (papaz şapkası) idi. Kavuk giyişin imam, kalimafhi giyişin pappas zannederdin.

O dahi cevaba ağaz edüp, şu veçhile hikâye eyledi.

---

1 Eski Roma tanrılarından: Evlerin koruyucusu, herşeyin başlangıcının iki çehreli tanrısı.

«Ben bir vakit Pappa Petro namı ile Rum pappası idim, fakat hareketlerim Rum mezhebinin âyin ve şeraitine muvakıf (muvafık) olmadığından, terbiye olunmam lâzım gelmekle, beni Rum Hastahanesi'ne mahpus ettiler. Ben ise sefahata alışmış olup, öyle cefa gördüm ise, ondan kurtulmanın bir çaresini düşünürken, bir Pashaliya gecesi nısf-ı leyilde hastahanedeki halk kilise derununda iken, ben fırsat bulup hastahanenin Balıklı Ayazması'ndan tarafa alçak duvarına çıktım, epiyce yüksek idi ise de, ol cefadan kurtulmak için «Ya Devlet başa, ya kuzgun leşe» deyüp, kendimi aşağı attım. Bereket versin, altında bir koyun köpeği yatar imiş, üzerine düştüğümden, vücudum o derece incinmedi ise de, köpeğin şamatası, etraf u eknaftaki köpekleri başıma toplayıp, başıma çeşit haller getirdi.»

«Köpek cinsinin ve hususu ile İstanbul köpeklerinin ahvali pek acaiptir. Bazı kibarlık taslayıp, üstünü pislememek için duvara siyerken kıçını kaldırır, bazı da kibarlığa limon sıkıp, kendi kuruntusu ile at gübresine konar. Bazı hallerinde zekâvet, bazı da zevzeklik müşahede olunur, öyle ki:

Kış mevsiminde beheri birer köşeye çekilerek, soğuktan siper olmak için birer mevki tutarlar ve meydanda kalanlar, mevki tutanları yerlerinden çıkarmaya şöyle bir usul bulurlar ki, benîâdem firasetlerine taaccüp eder, yani kırk adım ileri seğirterek, havaya doğru ürümeye başlarlar ve sadalarını işiten kelpler sebebini teftiş etmeksizin İstanbul'un yangın var sadasını işidişin, rahat edemeyüp, yaz kış demeyüp seğirten tulumbacıları tarzı, sıcak yataklarını terk edüp, şamataya seğirttikte, ol meydanda kalmış olan kelpler usul ile geri dönerek, öbürlerinin yataklarına girerler.

Köpeklerin mevki kapmak için bu desiseyi bulmaları firaset gösterir, fakat sebep yok iken bu sıcak yatağı terk edüp, şamataya seğirtmeleri divânelik değil midir?» dedi ise, ben bu sözüne itiraz edüp, «Ey pappas kıyafetli imam Efendi, şu kelplerin bu tavırları size divânelik görünür ise de, bence faraizlerini ifa ediyorlar gelir» dedim. «Nasıl oluyor?» deyü sual eyledi.

Şöyle bilesin ki, İstanbul'daki köpeklerin kesreti başka diyare mahsus değildir. Avrupa'da ise sahipsiz olan ve boğazında sahibinin ismi yazılı halka bulunmayan kelpleri şişleyip telef ederler, çünkü sahipsiz köpeklerin bazı esbaba mebni (sebeplerden ötürü) bazısı kudurmakla, pek çok fenalıklara se-

bep olurlar*. Rumeli'de ve Anadolu'da ise Evropa tarzı sahipli kelp pek nadirattandır, İstanbul ise böyle bir örneksiz ve Hak tarafından Payitaht için halk olmuş bir beldetü't-taibe (güzel kent) iken, köpekler müsamaha olunmakla, ziyadesi ile artmışlar ve bir nev kelp idaresi teşkil ederek, sergerdeleri ile takım takım İstanbul'un birer sokağını zapt etmişler ve gündüzleri rast geldikleri mahalde yatıp başlarını çiğnesen geçsen ilişik etmezler, onun için bazı araba, bazı hayvan çiğnemekle, ekseri kelpler sakattır. Ancak, geceleri ortadan ayak kesildikte, hepisi de uyanık bulunup kendilerini zapt ettikleri mahallin muhafızları bellemekle, fenersiz geçenlere hücum ederler ve uyanık bulunmaları lâzım gelüp de uyuyan asıl bekçileri uyandırırlar ve ifa-i memuriyet etmiş gibi kuyruklarını sallayarak kemal-i fahriyetle mahallerine çekilirler ve işte nısf-ı leylde sıcak yatağı terk birle şamataya seğirtmeleri «Acep hududumuzu öbir (öbür) mahalle kelpleri tecavüz mü etti, yahut muhafazasına memur olduğumuz mahallere insan tabir ettikleri hainlerden bir sârık (hırsız) mı girdi» deyü memuriyetlerinin ifası için seğirtmektir, eğerçi mahalliyat muhafazasına memur olan bekçilerde kelpler kadar uyanıklık ve kediler kadar görmeklik olsa idi, gece hırsızlarından İstanbul ahalisi emin olabilir idi.

Şöyle vasf ederler ki kelp ile kedi bir karanlık oda içinde yatarlar iken, tavandan bir tüy düşmüş olmağ ile, kelp ziyade sak (uyanık) olup, anide ayağa kalkmış «Nedir bu şamata?» deyüp, kedi dahi tüy olduğunu görüp, «Köpek karındaş, telaş edecek bir şey yok, tavandan bir tüy düşmüş» demiş. İşte, mahalle bekçileri de kelpleri gibi sak davranmalı ve kediler gibi karanlıkta görmelidirler.

---

* *«Tevarihat-ı Mütelevvin» (Renkli Tarihler) nam kitabımızın[1] 44'üncü sahifesinde mesturdur ki :*

Bir âdemi kuduz kelp daladığında, akabinde yaranın etrafını gereği gibi sıkıştırıp kanı serbest akıtmalı ve dalayan kelbin salyalarını çıkarmalı ve bundan sonra ya kalle suyu, ya küllü, ya sabunlu su, ya sidik, ya deniz suyu, ya limon suyu, ya hiç olmaz ise adetâ su ile yarayı yıkamalı ve bunlar olmak üzere iken, ateşte ütüleyecek miktar bir timur kızdırıp, yaraya koydura koydura basıp dağlamalı, izin Allah iyi olur imiş.

1 *Karamanlıların konuştuğu Türkçede Yunan harfleriyle yazılmış, 1851'de İstanbul'da basılmıştır.*

İhtiyaç sebeb-i icattır, İstanbul'un kelpleri acıkıp bir şey bulmadıkları halde, etmekçi tablaları etrafında dolanırlar ve tablakâr gafil bulunur ise, kelpler bir vesile ile kavga çıkarıp tablanın üstüne yığılırlar ve ekmekler aşağı düştüğü anda birer ekmek kapıp her biri bir tarafa firar ederler, o kavga ise Nusrettin (Nasrettin) Hoca'nın 'yorgan kavgası' tarzı etmek (ekmek) kavgasıdır.

Bir defa Nusrettin (Nasrettin) Hoca'nın mahallesinde geceleyin kavga zuhur etmekte, çıplak bulunduğundan, yorganı bürünüp teftiş etmeğe çıkmış ve o sırada fitnenin biri yorganı usul ile arkasından almış ve Hoca çıplak durmaya hicapsandığından hanesine avdet ettiğinde, karısı «Hoca, kavga ne imiş?» deyü sual eylediğinde, «Karı, kavga bizim yorgan için imiş, verdik de içinden çıktık» demesi var.

İstanbul kelplerinin hudut kavgası pek acaiptir, maazallah bir kelp hududunu tecavüz edecek olsa, o semtin kelpleri birden üzerine hücum ederler ve kaçıp kurtulur ise, ne âlâ, yetişemez ise, fena hale getirirler ve kovalayan kelpler mecburen öbür semte girdikte, o kıtanın kelpleri mukabeleye kalkışırlar ve hangi kelp takatı kesilir de mağlûp olur ise, anide sırtı üstüne yatar ve ayaklarını yukarı kaldırıp, kuyruğunu bular (sallar) ki pardon demek olup, galip gelen kelp buna ilişmez ise de, fakat gözlerine bir mülayemet alâmet düşerek, kılıcım altındasın der gibi üzerinden atılır geçer. Ve daima arkalarını duvardan tarafa veren kelpler galebe ederler, işte onun için meşhur derebeyi Köroğlu dahi yiğitliği kelpten aldı derler.

Bazı kelpler de refikleri ile bozuşarak, hudut aşırı diğer kelplere iltica edecek olurlar ise, kuyruklarını apışlarına sıkıştırarak, usul usul ve halimane yürüyerek hududa tecavüz ettikte, öbür kelpler yanına seğirtip, cümlesi de hoş geldin der gibi koklaşırlar ve artık o fırkanın silkine (yoluna) kaydolurlar.

Kelplerin bu hallerini gördükçe atik Yunanların meşhur filozofu Sisamlı Pithagoras'ın efkârınca, acep dünyada fenalıktan hali olmayan âdemler rûz-i kıyamete değin terbiye olmak için türlü kalıplara girdikleri misilli, en fenalarının ruhları kelp kalıbına mı hulul ediyorlar deyü tefekkür ediyorum.

Kedi hain olur, kelp sadakatlı dosttur. İngiltere payitahtı Londra'da lordlardan biri kelpten daha sadakatlı dost bulunamadığından, öleceği sırada kâffe-i variyetini ona bâvasiyet

terk eylemekle, kelp ölünceye değin zevzek lordun höceresini sakin olmuş ve maiyetine üç hizmetçi tayin olarak, vaktinde yemeğini verirler ve tiyatroya ye Parlamento meclisine götürürlermiş.

Buna hükümet nasıl müsaade eder deyeceksin, hükümetin müsaadesi budur ki, kelp geberdiği saat kâffe-i variyet hazineye kaldırılır.

İngilizlerde bu yolda zevzekliğin eseri pek çoktur, hatta bir sütçü Londra'da merkeple sokaklarda süt satarken, merkep her nasıl ise başını kaldırıp, kapuda duran bir lorda bakmış oluyor, lord bunu görmüş ise, «Vay bu bana ne için baktı da gülümsedi? Var ise, ölen babam bu eşeğin kalıbına girmiş» deyü on kat bahaya merkebi satın alıp, mahsus höcere tahsis eylemiş ve ölünceye değin izzet ikrâm ile beslemiş. İngilizlerin daha acaip garaip fıkralarını İngiltera'ye seyyahatimi vasf edeceğim sırada nakledeceğim, şimdi gelelim mâna-i fihimize.

Bir tarihte mesturdur ki, vaktiyle bir âdem yanı sıra kelbini alarak, bera-i ticaret bir beldeden diğer beldeye giderken, esna-i rahde eşkıya eline düşüp bunu telef ve bir orman içine defneylemişler. Kelp bu hengâmeyi görüp, bağırmış çağırmış ve bir kaçını dalamış ise de, silâha davranılışın bırakıp kaçmış ve ağasını ne mahalle defn eylediklerini görüp, badema mezarı üzerinde 24 saat ağlayıp sızladıktan sonra, memlekete gelmiş ve insanın çok girip çıktığı bir meyhane kapısı önüne oturup, beş on gün beklemiş ve her girip çıkanlara dikkatli baktığından, herkes bu kelpte bir hal var deyü taaccüp ederlermiş.

Nihayet, bir gün meyhaneye bir âdem girerken, birden üzerine atılıp, kıyameti koparmış ise, bu kelp bu kadar kimselere ilişmeyip de bu âdemi görüşün şamata koparmasında bir hikmet var deyü ol âdemi tutup hükümete teslim eylemişler.

Ve kelp ise halkın eteklerine sarılıp, arkama düşün der gibi, çektiğinden, arkasına düşüldükte, memleketten taşra çıkarak, doğru ağasının mezarı üzerine varmış ve halk bu hikmete hayran olup, o âdemi hükümet marifeti ile istintak edip takrir ettirmişler.

Kezalik, Paris'te bir takım sokak çocukları Seine [Sikuana] ırmağı kenarında bir kelbin boğazına ip bağlayıp sürürler ve taşlarıyla döverler iken, kibar familyadan bir kız araba

ile mürurunda (geçerken) bu hali görmüş ise, acınıp arabadan aşağı inmiş ve zavallı kelbi ellerinden kurtarıp, çamurlarını Seine ırmağında yumuş da arabasına almış ve daima yanından bırakmayup, yattığı odasında yatırır imiş.

Bir gece, kız yatağa yatmış, uyuyacağı saat yorganını çekip uyutmamış ve kız bunu azarlayıp kovmuş, defa uyuyacağı sırada yine kızın yatağı üzerine sıçramış ve ürümeye (ulumaya) başlayıp yatağın altına doğru gözlerini dikmiş ise, kız şüphelenerek bunda bir hal var deyü başı ucundaki ipi çekip çan sadası ile hizmetçileri celp eylemiş, onlar geldikte keyfiyeti anlatıp, bakın şu odada ne var dedikte, kereyetin altından müsellâh bir hırsız çıkarmışlar. Eğerçi kelp olmasaymış, hırsız kızı öldürüp, takımlarını çalacakmış.

Yakın vakitlerde Yanyalı Kiço nam bir kasap, bir gün hanesi önünde yaralanmış köpek görüp acınarak hanesi derununa almış ve merhem sürerken iyi etmiş ve ziyade siyah olduğundan, Arap tesmiye edip, artık yanından bırakmamış.

Günlerde bir gün, Temmuz ayında Kiço davar satmak için Selanik'e gitmiş ve haylice para toplayıp terki heybesine vaz ederek, atına binmiş ve Arap da arkasında olduğu halde, Yanya'ya avdet ederken, esna-i rahde bir ormanlığa girip, atını bir ağaca bağlamış ve terki heybesini başı altına koyup ağacın gölgesinde bir saat miktarı yattıktan sonra, uyku sersemi ile onda terki heybesini unutup ata binerek yola revan oldukta, Arap heybeyi unuttuğunu görmüş ise de, anlatmaya kudreti olmadığından, heybeyi dişleri ile sürüklemeye çalışmış, ama kaldıramadan, ağasının arkasından seğirtip atın etrafında sıçramaya ve yönünü kesmeğe başlamış.

Kiço ise bir şey anlıyamayıp Arap bu gün ne oldu sana deyü atını sürmüş ise, köpek artık hiddetlenip hayvanı meks etmek (durdurmak) için ön ayaklarını kavramaya başlamış.

Kiço ise yine bir şey anlıyamayıp ufak bir çaydan geçerken köpek ziyade susuz iken su içmediğini görmüş ve eyvah benim Arap kudurmuş, zira sudan da sakınır oldu, bari birini dalayıp da mazarrata badi olmasın (sebep olmasın), deyüp piştovunu çıkararak, azim keder ile vurmuş. Kelpdir kurşunu yedikte, nihayet olarak, dönmüş, ağasına bakmış ve kuyruğunu sallayarak uğurlar olsun der gibi başını eğmiş de geri seğirtmeye başlamış ise, Kiço nadim olarak, ya niçin vurayım, belki kudurmamış inmiştir deyü kederlenir iken, birden terki heybesi hatırına gelmekle, bıraktığı mahalle avdet eylemiş ve

Arabın ürümesinin ve sıçrayıp atı dalamasının sebebini onda öğrenmiş. Zavallı kelbi görmüş ki terki heybenin üzerine uzanmış ve onda can çekişir imiş, zavallı kelp ağasına anlatamayışın, artık vurulduğuna gücenmiyerek, terki heybesini gözetmeye gitmiş imiş.

Yunanistan Kırallık olmazdan evvel, İoannis Kapodistria[1] nam Körfoslu zeki ve diplomat bir âdem Düveller (devletler) tarafından Yunanistan kaymakamı tayin olmuş idi. Orada ise, iki fırka olduğundan bunu çekemiyen fırka bir Pazar günü kilise derununda vurup telef etmiş idi. Şöyle naklederler ki, o gün İoannis Kapodistria, eklisiyaya gider iken, pek sevdiği bir kelki bunu bırakmamak üzere eteklerinden çekmiş, bağırmış, çağırmış ise de, Kapodistria dinlemeyüp «Bunda bir hikmet var, Allah encamını hayır eylesin» deyüp gitmiş ve o dehşetengiz (dehşet verici) vakıa vuku bulmuş.

Ekseri hayvanlarda kuvve-i hissiye [instiktan] (içgüdü) olup, bir iyilik görseler nankör insanlar gibi unutmazlar.

Vakti ile Afrika'da (Mağrib'de) mukim (oturan) bir Romalı ehl-i servetin (zenginin) Androklis namında bir hizmetçisi var imiş.

Romalı ise, pek fena âdem olup, hizmetçilerini daima döver, fena halde terbiye eder imiş. Zavallı Androklis, ağasının zulmüna tahammül edemediğinden, gizli firar edüp Afrika çöllerinde gezmeğe başlamış.

Zaman-ı atikte ise şimdiki hayvan alıp sattıkları misilli insan alıp satarlar ve her güne rencideyi hizmetçilerine ederler idi ve telef etseler dahi hükümet müdahale edemez idi.

Bir gün, zavallı Androklis, ağasının korkusundan bir mağara içine gizlenmiş dururken, birden içeri heybetli bir arslan girdiğini görmüş ise, aklı başından zayi olup titremeğe başlamış. Arslan ise, bunun üzerine hücum edecek yerde, usul ile Androklis'e yanaşıp, ayağını kaldırmış. Androklis, imdat aradığını anlayıp, ayağında diken batmış idüğini gördükte, çıkarmış ve sızısı kesilişin, arslan teşekkürünü ibraz etmek için dili ile Androklis'in ellerini yalamaya başlamış ve bu vecihle dost olup, arslan da yanından ayrılmamış.

Zavallı Androklis, ağasının aramaya gönderdiği âdemlerin

---

1 *İoannis Kapodistria, 1776'da Korfu'da doğmuş ve 1831'de Nauplia'da öldürülmüştür.*

pençesine düşmemek için gece taşra çıkar, yiyecek toplar ve gündüz akşama değin mağarada gizlenir imiş.

Bir gün, nasıl ise bunu ele geçirüp, ağasının bulunduğu Roma'ya göndermişler. O asırda ise, Roma'da vahşi bir âdet var idi, şöyle ki: Katle (öldürmeye) karar verilenler Theatro derununda birkaç gün mahsus aç bırakılmış arslan ile boğuştururlar idi ve eğerçi arslana galebe edebilir idi ise, azat olur idi, olmamış, parça parça olur idi. Ve Roma halkı da seyirci olup, eğlenirler idi.

Zavallı Androklis'in de arslan ile güleştirilmesine (güreştirilmesine) karar verilmiş ve ağası bundan öc almak için arslanı mahsus üç gün aç bıraktırmış.

Ve icra günü hulûl eyledikte, Theatro'nun her tarafı seyirci halktan dolmuş ve Androklis'i Theatro'nun ortasına çıkarıp, birden timur kafesten arslanı bırakmışlar ve akabinde üzerine hücum etmiş ve yanına yakın vardıkta, birden arslan tebdil-i heyet edüp (davranışını değiştirip), Androklis'in ayaklarına sarılmış ve dili ile ellerini yalamaya başlamış.

Halk bu hali gördükte, arslanı büyüledi mi deyü taaccüp ederken, hakim-i belde katili huzuruna celp edip, şu hikmetin sebebini sual eylemiş ise, «Efendim ben dağlarda haydutluk ederken, bu arslanı bir in içinde zırıncır (inler) iken gördüm ve ayağını kaldırarak bana göstermiş idi, meğer dikene basıp ayağı fenalaşmış imiş. Ben anide dikeni çıkarıp, merhem tertibi ile iyi ettim ise, artık daima arkamda gezmeğe başladı, ben yakayı ele verinceye değin» dedikte, hakim müteessir olarak, katilin ömrü ile arslanı dahi bağışlamış ve kuzu gibi ölünceye değin yanından kıpranmamış.

Bazı feylosoflar «İnsanlar gibi hayvanlar da terbiye kabul eder» derler, filvaki öyledir, tabiat mı ileri, terbiye mi ileri, bunda bir müşkül var. Bazı feylosofan tabiat ileridir derler, bazıları da terbiye ileridir deyü istinat ederler (inat ederler). Vakıa, tabiat ileri ise de, terbiye ile mahdud olur.

Filvaki tabiat ileridir, ama terbiye tefevvuk eder (üstün gelir) ve şirazeden çıktığı anda, bazı tabiat, bazı da terbiye galebe eder. Meselâ, terbiyeli bir kediyi bir tabak balıkla bir dolaba koydukta, filvaki etrafında fırlanır ve balıklara ilişmez, halbuki müddetine tecavüz ederse, açlık sofuluğu bozar fehvasınca artık tabiat terbiyeye galebe eder de, balıkları yemeye karar verir.

Her fenalığın terbiyesizlikten husule geldiği misilli ihti-

yaçten dahi nice zaruri fenalıklar husule gelir. El eli, el de yüzü yur tefhimince, insan insana muavenet etmeye borçludur, fakat asrımızın terbiyesi uygunsuz olduğundan, düşenin dostu olmaz, el için ağlayan gözden olur, neme lâzım baş benim başım diyerek, muhtacine muavenet etmezler ve ihtiyaçtan dolayı en terbiyeli âdemler dahi fenalığa mecburen sülûk ederler. İnsanoğlu çiğ süt emmiştir, hain olur ve daima hemcinsine yardım ve muavenet etmek, gerek tabiat ve gerek mezhep şeraitinden (koşullarından) ise de hüsn-ü terbiyeden mahrum olanlar, yalnız kendi nefslerini vikaye eylediklerinden (koruduklarından), dünya bu ya, çark-ı felek aksine devr edüp, düştükleri anda bunlar da aharden (başkalarından) muavenet görmezler ve bundan nice fenalıklar husule gelir ve et iyiliği at denize, balık bilmez ise, Halik bilir fehvasınca iyilik etmiş olanlar mükâfat görürler.

Bir vakit bir İslâm gemisi Yunanistan'ın Milos [Elma] Adası'na erzak almak için uğrayıp, ondan kalkacağı sırada, nâmalûm sebebe mebni (bilinmiyen bir nedenden) onda Ali isminde bir İslâm çocuğu bırakmış gitmiş.

Zavallı Ali, geminin kalkıp gittiğini gördükte, ağlamağa başlamış ise de, fayda etmemiş. Ne yapıp nasıl geçineceğini düşünürken, Milos adasının en muteber çorbacısı ve cümlenin babası makamında olan mösyö Kondarini yalı kenarına inmiş oluyor.

Ali'yi görüşün, «Çocuğum niçin ağlayorsun?» deyü suâl etmiş, Ali de keyfiyeti nakledişin, «Keder etme oğlum, gel benim haneme ye iç, seni evlâdım gibi seveceğim» dedikte, Ali arkasına düşüp, hanesine gitmiş ise de, Kondarini'nin Urania isminde nakes (cimri) bir karısı olup, bundan hoşlanmamış. Kondarini[1], keyfiyeti vasfederek, «Karı, bizim de evlâdımız yok ya, bunu can evlâdı edelim, sen de evlâdın gibi sevesin» demiş.

Lâkin, yezit karı huyunun iktizasınca, «Tamam bize iyi peşkeş getirdin, be ey âdem, bunun burası imaret midir, kör demez, topal demez taşırsın, bir Türk eniğini evlâdım gibi nasıl sevebilirim? Yılan[2] yavrusunu koynunda gizlemeğe benzer» deyü şikâyet eylemeğe başlamış.

Kondarini dahi «Ey Urania! gerek Hıristiyan, gerek İslâm, gerek ecnebi, insandır, karındaşımızdır ve aziz mezhebimizin

---

1 Kondarini, Kontarini de okunabilir.

2 Burada ve başka yerlerde 'ilan' diye geçiyor.

şerait-i ahkâmınca sevmeye borçluyuz ve İslâm olmakla ne ziyanı var? Sen karıcağazım et iyiliği, at denize, balık bilmez ise, Halik bilir» diyor.

Küçük Ali, Rumcayı anlar ise de, bilmezliğe vurmuş ve Urania'nın o sert sözlerini işittikte, kaçmak istemiş ise de, zavallı çaresini bulamadığından onda mecburen kalmış.

Ali, çok seneler onda eğlenip, Kondarini'yi pederi gibi sever imiş ve Urania'yı sevmez ise de, seviyor gösterir imiş. Nihayet büyüdükte, İstanbul'a gitmiş, gittiğinden on sene geçmiş, Ali unutulmuş.

O asırlarda ise, Akdeniz'de korsanlar pek çok olup, bir gece Milos Adası'na çıkarak, adanın en zengini Kondarini olduğunu cebren bir çobandan haber alıp bunu soymak için nısf-ı leylde hanesine girmişler ve Kondarini keyfiyeti anlayıp ondan bir takrib (ile) (yolunu bularak) firar eylemiş, ama karısı Urania hırsızların pençesinde kalmış.

Hırsızlar, paralarının nerede olduğunu söyletmek üzere, Urania'ya çok eziyet etmişler ise de söylemeyişin, kendisini alıp götürmüşler ki, külliyetli azatlık parası alalar.

Zavallı Kondarini, karısı için ziyadesi ile kederlenerek, adanın müdürüne şikâyet eylemiş, o dahi «Ne edebiliriz, elimizden ne gelir ve korsanların nerede olduklarını ne bilelim ve bilsek bile kim bilir azadı için ne isteyecekler, senin selâmet köşen ancak Eğriboz kaymakamı Ali beye gidip ifade-i hal ile, selâmetini niyaz etmektir, pek çok iyi adamdır, her halde sana muavenet (yardım) eder» demiş.

Kondarini, müdürün nasihatına göre derhal Eğriboz'a gidip kaymakam-ı belde Ali Bey'e iltica ve karısının tahlisini rica eylemiş.

Ali Bey Kondarini'yi gördükte, Rumice lisanda «Oturun baba Kondarini!» deyüp, ziyadesiyle izzet ikrâm eylemiş.

Kondarini, Ali Bey'in bu derece ikrâmına ve ismini tanıdığına taaccüb eder iken, Ali Bey «Nasılsın baba Kondarini, Urania validenin keyfi iyi midir? Milos'dan ne vakit geldin?» deyü sual eylemiş ise, Kondarini ne cevap vereceğinin şaşkını olmuş.

Defa sualla ağaz edüp, «Kiria Urania'nın hâlâ tabiatı ters midir? Siz de hâlâ iyilikte devam ediyor musunuz, hiç bir vakitte «Et iyiliği at denize, balık bilmez ise Halik bilir» dediğiniz söz hatırımdan çıkmaz» deyişin. «Efendim, siz bunları ne vecihle biliyorsunuz?» cevabına, «Acaip Mösyö Kondarini, kü-

çük Ali'yi unuttun mu?» demeye kalmamış, birden derhatır ederek, «Vay oğlum Ali, sen misin?» deyü sarılmış, o dahi «Evet baba, Ali benim seni babam gibi severim» deyüp, keyfiyeti tahkik eyledikten sonra, anide korsanların arkasından 4 kıta beylik sefine sevk ve nihayet derdest eyleyip, Kondarini'nin zevcesi Urania'yı da sağ u salime Eğriboz'a getirmişler ve Kondarini'ye külliyetli hediyeler verip Milos Adası'na da müdür tayin eylemiş ve vedalaşırlarken, elini öperek «Baba, benden ihtiyacın oldukça, müracaat eyle, Allah kerimdir, bana ettiğin iyiliği denize atmadın» demiş.

İyiliği eden unutmalı, iyiliği gören asla unutmamalıdır.

Fransızlar, Cezayir kavgasında[1] donanma ile şehri topa dizip, haneleri ihrak (yakmak) ve nüfusları telef ederler iken, Cezayirliler Fransızlardan ne vechile öc alacaklarını düşünmekte idiler ve bu sebepten esir ettikleri Fransızları top ağızlarına bağlayıp ateş vererek sad pare (yüz parça) ederler idi.

Bir gün, Cezayirlilerden biri topun ağzındaki Fransızlardan birini görüp, anide boynuna sarılarak öpmeğe başlamış ve akabinde topçuların ayaklarına kapanarak, «Amanın şu Fransızı bana bağışlayın, zira ben Fransızlardan esir olduğumda, beni bu kurtarmış idi» demiş ise de, dinleşilmediğinden, «Hiç olmaz ise, bunu azat eyleyin de, beni yerine bağlayın» deyü rica ve niyaz etmiş, ama yine kabul olmayarak, hemen topu ateşleyecekleri sırada, Fransıza sarılıp, «Halasçımı kurtaramadıktan sonra, bari beraberine telef olayım, ateşleyin» deyü avaz ettikte, şu sadakat Cezayir memurinine pek tesir etmekle, Fransızı Cezayirliye bağışlamışlar.

İyilik cemi-i vakitte (hiçbir zaman) unutulmamalıdır, zira nankörlüktür. Dilsiz hayvanlar iyiliği tanıdıkları takdirde, insanlar acep ne raddelerde tanımak lâzım gelir? Fakat iyiliği tanımak tabien insana farz ise de, işbu farzı başlıca icra ettiren hüsn-ü terbiyedir, terbiyenin değil yalnız insana, illâ hayvana dahi tesiri vardır, meselâ, kedi acıkırsa, çalıp karnını doyurmağa bakar, köpekler kezalik, sıçanlar terbiyeye gelmediğinden işleri güçleri hırsızlıktır, bu cümle ile Avrupa'da sıçanları dahi terbiyeye sokabilmişler ve hatta 4-5 yüz sıçan ile bir ipek fabrikası idare olmakta idüğü söylenilmektedir. İhtiyacat marifet icat eder fehvasınca İstanbul'un sıçanları bile yumur-

---

1 *Savaş sonucunda Cezayir, 1832 yılında Fransızlarca işgal edildi.*

ta çalacakları vakit, biri yumurtayı kucaklayıp sırtı üstüne yatar ve diğer sıçan dahi kuyruğundan sürükleyerek götürür» dedim ise, «Lutf edin, hatırıma tuhaf bir vak'a geldi sana nakl edeyim» deyüp, İmam pappas hikâyeye başladı, şöyle ki:

«İslâmiyete salik olduğum (kabul ettiğim) anda, çarşı yüzünde Han bucağından bir oda kiralayarak, sefahata başlamış idim, bir gün bir binlik şişeye zeyid yağı (zeytinyağı) doldurup, odaya vaz etmiş idim ve bir haftadan sonra, balık kavurmak için iktiza eylediğinden, tavaya döktüğüm saat bir cayırtıdır koptu, meğer su kesilmiş imiş, bana büyük merak olup, acep maiyetimdeki hizmetçi genç uşak mı etti deyü şüphe ettim ise de, öyle değil imiş ve tecrübe için defa yağ doldurup, bir tenhaya çekildim gözetir iken, işte bir büyük fare zuhur edüp, etrafına bakındı ve şişenin başına çıkıp tapasını dişi ile açtı ve kuyruğunu içine sokup, sonra dili ile sıyırdı yedi ve kuyruğu artık yetişmemeye başladı ise, seyirdip ağzı ile taşradan defaatle su getirdi şişenin içine doldurdu ve bu vechile yine kuyruğunu sokup yemeğe başladı. Meğer iptidaki şişeyi de bu yolda boşaltmış imiş» dedi.

«Filvaki, sıçanlar pek dekbaz olup, nafakaları için desise düşünmekten hali değillerdir.

Bundan 30 sene akdem, bera-i maslahat İzmir'de bulunup, küçük Vezir Hanı'nda bir dostumuzun bir gün yevm-i velâdeti (doğum günü) olmağ ile, bizi kahve içelim deyü odasına davet etmiş idi.

Malûm ki, han-ı mezkûrın kavgir mağazalarının tepesi timur parmaklıklı pencerelidir. Mağazaya girdik ise, ta ortada duran masayı [trapeza'yı] ve masa üzerindeki boş tabağı gösterip, «Bu tabak içinde üç okka miktarı taze lokma var idi, şimdi yoktur» dedi. «Köpek girecek yer yok ve hizmetkâr yiyemez, ne oldu ona taaccüp ediyorum» dedi ise, «Bunu yapan bir daha yapar, bir iki okka daha alarak gizlenelim de tecrübe edelim» demekle, derhal iki okka daha lokma aldırdı ve masanın üzerine koyup, kapunun arkasına gizlendik.

Beş dakika geçer geçmez, tepe penceresinde bir fare göründü ve pencerenin kenarını ısırıp, aşağı doğru sarkıldı, diğer fare onun sırtından inerek, kuyruğunu ısırıp o da sarkıldı, bu vechile fareler devam ederek, ta masanın üzerine değin bir zencir oldular ve iki fare de arkalarından inip çıkarak, güzelce lokmaları yukarı taşıdıktan sonra, zencir olan fareler birer

birer yukarı kıvrılıp, üzerlerinden geçerek firar eylediler ve bu vukuat pek gülmeye müstahak bir şey olduğundan, bir müddet nakli ile eğlendik» dedim ise, İmam pappas, gülümsüyerek, «Mösyö Favini, gücenmeyin ben kendimi geveze zannederidim, ama sen bana faiksin (üstünsün), be kardaş meddah gibi kedi köpek faslı ile bana hikâyemi bitirmeye vakit vermedin, lütf edin de bitireyim» dedikte, artık ben sükût ettim, o dahi hikâyeye şu vechile ağaz eyledi.

«Hastahane duvarından düştüğüm kelp şamata etmeğe başladı ise, ben pusulayı şaşırıp «Aman sus ol, yanlış oldu, pardon, aman pardon, yine pardon» diyegördüm, söz anlatamadım, «öyle ya köpek firenk değil ki 'Pardon'un kadr-ü haysiyetini anlasın» deyişin, hatırıma bir pardon fıkrası gelüp, nakline ağaz eyledim, şöyle ki:

«Bundan 35 sene mukaddem, cennetmekân Sultan Mahmut Han-ı Gazi hazretlerinin asrında Azat (Azap) kapusu ile Kapan-ı dakik (Unkapanı) kapusu arasında şimdiki İradiye olan Hayratiye köprüsü yeni inşa olunduğu anda (1836), halk heves ile İstanbul'dan Galata'ya, Galata'dan İstanbul'a geçerler idi. Fransa'dan yeni gelmiş genç bir seyyah, süslü bir ata binip an galop (dört nala), yani taşlama attırarak, köprüden geçer iken, her nasıl ise, atın üzengisi Karaman'dan henüz gelmiş bir bakkalın yeni cübbesinin cep deliğine takılarak, boylu boyunca yırtmış ise, seyyah-i Frenk, anide Karamanlıya dönüp, «Esküze mua, pardon Mösyö»[1] yani hoş görün, affedin sinyor demiş geçmiş, Karamanlı ise, Esküze'yi kaç kuruşa ise ve pardon'u pare ton yani al diyor anlayıp arkasına düşmüş ve doğru Frenk Beyoğlunda o asrın en cesim lokantasına girip yukarı çıkmış ve Karamanlı dahi yukarıdan sinyor para gönderecek deyü aşağıda bir köşeye oturup, beklemekte olmuş.

Lokantacı bunu görüp, meram nedir deyü sual eyledikte, «Şu yukarı çıkan genç Frenk-i bet (kötü-renk) köprüden geçerken, bizim altı yüz kuruşluk cübbeyi atın üzengisine yırttırdı ve kaç kuruş ise gel al dedi, onu bekliyorum» cevabını verişin, lokantacı yukarı çıkıp, maddeyi Frenke anlatmış, Frenk dahi «Acaip, benden ne ister? Vakıa öyle bir şey oldu ise de, ben pardon dedim, borcumu eda ettim» deyü ısrar etmiş olmağ ile, Karamanlı ile ruberu (yüzyüze) gelip, yine sözünde istinat eyledikte, Karamanlı gülerek, «Sinyor, sizin vilâyette zarar ü

---

1 Excusez-moi, pardon monsieur.

ziyan pardon ile mi ödenir?» deyişin, lokantacı «Evet, bir kazadır olmuş, onun bedeli bir pardondur» deyü tastik eyledikte, Karamanlı «Zararı yok, siz böyle münasip görüyorsunuz, bunu da öğrendik» deyip ondan gitmiş.

Haftasına, yanı sıra on beş kadar diğer Karamanlılar alıp, mezkûr lokantaya varmış ve dört başı mamur karınlarını doyurduktan sonra, öbürlerine yol verüp yalınız kendisi kalmış ve bir kahve içüp bu dahi gitmeye davranışın, lokantacı «Para» deyü yakasına sarılmış. Karamanlı dahi «Pardon Sinyor,» deyişin, «Nasıl pardon, hiç pardon ile yemek ödenir mi?» «Hay hay, bir pardon ile altı yüz kuruşluk cübbenin ziyanı ödenir de, yemek ödenmez mi? Bir pardonunuza bir pardon» deyü şamata etmeye başlamış ise, lokantadaki taze Frenk, hengâmeye vakıf oldukta hoşuna gelip, hem yemeklerin kıymetini vermiş, hem cübbenin ziyanı için tazmin eylemiş. Sahih olarak pardonun haysiyetini Frenkler tanır. Her ne hal ise bitir hikâyeyi» dedim, o dahi nakline başladı, şöyle ki:

«Ey dostum Mösyö Favini, o sırada kelplerin şamatasından o havalilerde bekçilik eden bir İslâm yanıma gelip yakamdan tuttu ve «Sen hırsız mısın, hain misin?» deyü sual eyledikte, «Aman Efendim, ben pappas idim ve hidayet(e) erişip İslâm olacak olduğumdan, Rumlar beni tutup hastahanelerine mahpus eylediler, şükürler olsun bu gece himmet-i nebevviye ile fırsat bularak, şu duvardan aşağı atladım, bu da bana peygamber-i zişanın bir lutfudur ki ,şu kâfirlerden biri rast olmayup, sizin gibi sünni İslâm uğuruma çıktınız, artık büyük sevaba nail olacaksınız, şimdilik beni bir mahalle gizleyin de, sonra birlikte Bab-ı âli'ye gidelim ve vasıtanız ile din-i İslâmiyetle müşerref olayım» dedim. Zavallı adam sözlerime kanıp sevaba nail olacağını da duydu ise, «Efendi, keder etme, senin de uğruma çıkmaklığın hikmet nevidendir, zira vahit oğlum Ali Bey Samatya'da İmrahor Mahallesi kilisesinin pappası Andon keşişin kızı Theano'ya alâka ederek, İslâmiyete davet etmiş ise de, iskât edemediğinden, dün gece bunu birkaç refik ile rast getirüp, kapmış da eve kapatmış, bu kadar vadler ettik ve korkuttuk, İslâmiyeti kabul ettiremedik, «Ölürüm illa İslâm olmam» diyor, şimdi size pappas olduğunuz takdirde, İslâm olacağınız beyanı ile kandırırsız zan ederim, bir şey daha var, pappa Andon'un oğlu Aristidi benim kerimem Ayşe hanıma gizli alâka etmiş ve kızım İslâm olursa varmaklığı vad etmiş ise de, kabul eylememiş, eğerçi Efendi şu Aristidi'-

yi de bir takrib (ile) (yolunu bulup) kandırıp İslâm ederek Ayşem ile nikâhlayabilirsen, doğru cennete gıçlarını sallayarak gidersin» dedi ise, ben maddeye agâh olarak «Bize şundan etmek (ekmek) var» deyü diz üstü geldim peygambere teşekkür eyledim, ki ten ve can selametime badi (sebep) olacak böyle vesileler gönderdi.

Bekçi Osman Ağa, bu yüzden de İslâmiyete meyliyetimi görerek, sabaha karşı beni aldı hanesine götürdü. Meğer Theano, selâmlık dairesinin avlısına nazır harem dairesinin kafesi arkasından beni görmüş olup karanlıkta babası pappa Andon zan etmiş.

Birden harem kapısı açılarak, öteden beri karanlıkta serv-i revan bir civan seğirderek, «Aman, Babacığım, beni bundan halas eyle!» deyü boynuma sarıldı ise, doğrusu pek de sağ ayakkabı değil isem de, pappas bulunduğum halde tüylerim ürperdi ve aniden gözlerinden öpüp «Kızım keder etme, beni Allah gönderdi, seni halas etmek için» dediğimde, kız sesimden babası olmadığımı anlayıp geri çekildi, «Kimsin sen?» deyü, ben dahi «Rahat ol kızım Theano, maddenin ne vechile olduğunu anladım, her halde seni kurtarıp biraderin Aristidis'e teslim edeceğim ve Ayşe'nin de bir çaresine bakacağım» dedim ise, zavallı kız beni karındaşı gönderdi kıyası ile defa boynuma sarılıp, elimi öptü, ben de defa gözlerinden öpüp «Şimdi git rahat ol ve talimatıma göre hareket eyle!» deyüp harem dairesine gönderdim, ben dahi Osman Ağa ile selamlık tarafına çekildim. Osman Ağa, Theano'nun bana yakınlığını gördü ise, kanacak ümidi ile memnun oldu.

Ferdası gün, Osman Ağa ile uzun boylu görüşüp, gerek Theano ile ve gerek Ayşe ile şifahen mükâlemeye girişerek, bazı anlayacağım ve ona göre hareket edeceğim şeyler olduğunu anlattım ise, «Pek güzel» deyip, akabinde Theano ile Ayşe celp ve «Bu efendi ikinizin de babası mesabesindedir, her ne emreder ise, muhalefet etmeyin» deyüp akabinde oğlu Ahmed'i de çağırdı ve benim İslâmiyeti kabul edeceğimi ve Theano'yu dahi İslâmiyete teşvik edeceğimi şifahen bildirerek, «Hayde oğlum, biz gidelim!» deyüp ondan bile taşra çıktılar, ben artık tavuklar emini tilki tarzı ol iki örneksiz, nazik ve nazenin kızlar ile kaldım ise, [çünkü Osman Ağa'nın dul kalmış olup, bir oğlu ile bir kızından başka kimsesi yok imiş] doğrusu bir gün evvelce hastahanedeki hal-i pür melâlime nisbetle kendimi huriler arasında Aden [Edem] cennetinde kıyas eyledim.

Ayşe Hanım ise henüz on altısını doldurup on yedi yaşına kadem basmış ve gölgede büyümüş top feslegen gibi eda-i revişle reftar-ı ıtırfeşan olup naz u istiğna ile etvarı ve bir de bülbülâne güftarı en çetin kalpli âşıkın kalbini çâk ve nim nigâhine kul köle eyler idi[1].

Gelelim Theano'ya, bu zat-ı şerif de ismi ile müsemma bir melek sima olup, Ayşe ile bir günde bir saatte tevellüt etmiş gibi, ancak farkları dince olup since değil idi. Atik Yunanların Aspasia Milisiası ve Korintos'lu meşhure Lais ve Atina'daki meşhure güzel Frini gibi olup, ressamlar dünya güzelinin tasvirini çıkarmak lâzım gelse, bundan daha münasip örnek bulamazlar idi. Heman Zühre-i devran [Afroditi tis epohis] (zamanın Venüs'ü) desem caiz idi.

İşte, Faviniciğim iki düşman topu arasında kalmış zayıf bir kale gibi iki canan arasında kalmakla ne yol tutacağımın şaşkını oldum. Bir âdem aziz olur, ama şeytan bırakmaz tefhimince şeytan kalbime girip, Hazret-i Eva'yı (Havva) Cennet-i Aden'de iğfal eylediği gibi bana türlü fikirler verdi, ama öbür taraftan zamirim (vicdanım) müsaade etmez idi. Hasılı lücce-i ummande (engin denizde) kalmış dümensiz sefine (gemi) tarzı aklım bir müddet türlü efkâr arasında dalgalanırken, ne yol tutacağımı kararlaştırıp, hemen tezelden icrasını niyet eyledim, şöyle ki :

Theano'yu mahvice (gizlice) yanıma alıp, hile-i[2] şerri(yye) (ile) İslâmiyeti kabul edeceğimi ve asıl maksadım kendisini halas etmek için olduğunu ve kendisini de resmi surette İslâmiyete davet edeceğimi bildirdim ve kendisinin de kabul ediyor gibi görünmesini tenbih eyledim ve talimatıma imtisal göstereceğini (uyacağını) vad eyledi, bundan sonra Ayşe ile Aristidi'nin münasebeti için sual eyledim ise, «Ayşe Aristidi için canını feda eder ve onun aşkına Hıristiyan da olur ve çaresini bulsa istediği mahalle beraber firar eder» dedikte, «Ye-

---

1 *Cilveli salınışı, ıtır kokuları saça saça yürüyüşü, nazlı tavırları ve bir de bülbül gibi şakıması ile en çetin kalpleri çarptırır ve şöyle bir yan bakışına kul köle eder idi.*

2 *Hiyle sözü; yol, çare anlamındadır... Şer'i hiyle, şer'i mahlas; tedbir, çare olmak üzere kullanılmaktadır... Fıkıhta hiylenin en mâruf nümunesi, faizi 'bey' (satım) yoluyla meşru kılma muamelesinde görülür.*

tişir bu kadar kızım, sen şimdi git, bana Ayşe'yi gönder» dedim.

Ayşe'nin ne efkârda olduğunu bilmediğimden, nabzına göre kan almak için evvel emirde tabiatını anlamak lâzım idi.

Artık elime üç otuzbir tesbih alıp, kıbleye doğru diz çöktüm de, güya dua ediyor gibi bazı softalar tarzı ağzımı pıtırdatmaya başladım. Duamı dedim: Hakk yitire, ben ise şeytan dolabı düşünür idim.

Ayşe hanım, bulut altından zahire ihraç (meydana çıkar) olur mah-i tâbân (parlak ay) tarzı perde altından zuhur etti ise, firdevs-i âliden [cennetten] firare meyl göstermiş huri kıyas eyledim.

Ben artık heyeti bozmayıp ağız pıtırdısında devam eyledim ise yakın gelmeye cesaret edemeyüp, öylece mermerden masnu (yapılmış) sanem (put) gibi karşıma durdu.

Neden sonra, güya namazı bitirmiş gibi sağa sola baş keserek, ayağa kalkıp, kanapeye oturdum da «Gel yanıma, Ayşe kızım, bazı hususta seni istintak edeceğim» dememin üzerinde, serv-i revan tarzı etrafına salınarak geldi, elimi pus eyledi ve ben dahi alnından pus ederek yanıma oturttum.

İnsanı «Dert söyletir aşk ağlatır» fehvasınca zavallı kızcağız meğer Aristidi'ye olan aşk u sevdası dereceyi tecavüz ettiğinden, Kassiani[1] ile Akilas'ın sevdası faslında mezhebini dahi aşkı uğrunda feda etmeye karar vermiş olmağ ile, göz yaşları ile müteselli oluyor idi.

«Ayşe kızım, sebep nedir ki ağlıyorsun, sen ki din-i İslâmiye ile müşerrefsin, müftahire olmalısın, ben ağlamalıyım ki, batıl dinde kalmışım. Hak dinin tarikini arıyorum» dedim.

Bu cevabım, kıza daha ziyade tesir ederek «Ah Efendim, nasıl anlatayım, sen ki batıl dindesin de tarik-i müstakimeyi arayorsun, ya ben Hak dindeyim de, tarik-i müstakimeden sapmak istiyorum» diyerek, yine ağlamaya başladı.

«Ayşe, ne demek istiyorsun anlayamadım» dedim ise, «Efendim, ben Andon keşişin oğlu Aristidi'ye çoktan beri üftâde (âşık) oldum ve aşkı beni nalân ediyor (inletiyor), din-i İslâmiyeye davet ettim kâfiri, imlâya gelmedi, çarem kesildi, artık Hak dinimi terk birle, batıl dinini mecburen kabul edeceğim, bu surette cennet-i âliyeden mahrum ve bu kadar huri ile gılmana hasret olacağıma nasıl yanmayayım da ağlama-

---

1 Bizanslı önemli bir şair ve yazar (9. yüzyıl).

yayım» dediğinde, «Kızım, keder etme, o senin cennet ve huri ve gılman dediğin İslâm zöyümünce erkeklere mahsustur, taife-i nisa ot gibi biter, ot gibi yiter, onun için, karı İslâm sayılmaz, ama İslâm ondan olduğu için her İslâma bir tane lâzımdır. Nisa taifesine ise cennet Hıristiyan mezhebine mahsustur» dedim. Bu sözlerim kıza ziyade tesir etmekle, «Ay, öyleyse ben keder etmemeliyim» deyip, lehcesinde mesruriyet (memnunluk) alâmeti göründü.

Benim ise asıl meramım bunu saptırmak olduğundan, şu vecihle cevaba ağaz eyledim: «Bak, sana söyleyeyim kızım Ayşe, dünyada Allah birdir ve Allahın bir olduğu gibi, din de bir ise de, milel-i muhtelifenin uleması ve hükeması kendi meramları için Hak Teâlâ hazretlerine başka başka ünvanlar, çeşit çeşit isimler vermişler ve gûnâ gûn zöyümler peyda etmişler. Allah da bunlardan hoşnut değil ya, bereket versin sabrının hadd ü hududu yoktur, dedim» dedikte, hatırıma bir tuhaf fıkra gelmekle, «Dur İmam pappas, sana hikâye edeyim» deyüp nakline ağaz eyledim, şöyle ki:

«Vaktiyle putperestlik asrında, her nasıl ise bir beldeye bir deve varmış olup, ahali-i belde bunu görmüş ise, akıllı dânâları (bilgili) var ise, bu aradığımız Tanrı dedikleri mübarek olmalıdır demişler ve ahalice uğruna kıyam edüp, divan durmuşlar, deve ise lâkayıt önlerinden geçüp, ekin tarlasına girmiş, ekinleri yemeğe başlamış ise, menetmeğe korkup, karşıdan karşıya «Ey boynu eğri, boz Tanrı, yerden alır gökte yersin, yer yüzündeki kullarına ne bırakırsın» derken, ol beldenin meğer bir bilgiç babası olup, her ne müşkülleri olur ise, ona hallettirirlermiş. Bu çıkagelişin, «Ha! İşte Bilgiç[1] Baba bize haber verir, bu Tanrı mı yoksa, başka birşey midir?» diyerek, yanına yakın varıp sual etmişler, Bilgiç Baba ise tepeden tırnağa deveyi gözden geçirip, «Çocuklar, bu Tanrı değildir, buna böylesi derler, bundan doğan böyle olur, böyle gelir, böyle gider» demiş. İşte, Allah kullarının bu misilli nice bin divaneliklerine katlanıp tahammül eder.

Bilgiç Baba dediğimin tuhaf fıkraları çoktur. Bir defa ahaliden biri bir orak parçası bulup, ne olduğunu hiçbir kimesne fark edemediğinden, Bilgiç Babaya müracaat etmişler, o dahi «Acayip! şu kadar şey fark edemediniz mi? Bu ay parçasıdır, mademki eskiyen ay(dan) yıldız keserler, var ise artan

---

1 Bilge anlamında.

parçası olup gökten düşmüş olmalıdır,» cevabını vermiş. Aferin Bilgiç Baba! En akıllıları koca pazarlı, o da kazıkta bağlı.

Sair defa, ahali bir kuyudan su çekerken gök ayını kuyunun suyu içinde görmekle, ne veçhile çıkarabileceklerini Bilgiç Babaya sual eylemişler, o dahi «Çengel atın da çıkarın» demiş olmağ ile, ahalice kuyunun başına toplanıp, ip ile çengel atmışlar ve çengel kuyunun dibine bir taşa ilişip, zor ile çekerler iken, ip kopup, çekenler arkaları üstüne yattıkta, ay'ı gökte görmüşler ise, çıkardık deyü memnun olmuşlar, bu da bir nevi divanelik değil midir?

Defa Bilgiç Babanın vatanı bir tepe üzerinde olup, suları olmayup, karşı taraftaki tepeden su taşımaklıkla suubet (güçlük) olduğundan, ahali Bilgiç Babaya müracaat etmişler, o dahi, «Bunun başka yolu yok, ancak karşıdan karşıya bağırsık (bağırsak) germekle olabilir» demesinin üzerinde, halk toplanarak, iki tepe arasında iskele kurup, üzerine bağırsık germişler ve su gelmeğe başlayacağı sırada, bir karga gelip bağırsığı yemiş olmağ ile, zahmetlerini boşa çıkarmış olduğundan, tuzak kurup, kargayı avlamışlar ise de, ne yolda terbiye edeceklerini Bilgiç Babaya sual eylemişler, o dahi «Kargayı bir küp içine koyup tepeden aşağı yuvarlamalı» dedikte, zavallı kargayı bir küp içine kilitleyip, tepeden aşağı yuvarlayışın, küp kırılıp karga havaya uçmuş.

Bunların daha tuhaf divaneliği budur ki, karşımızdaki tepe güneşimize mani oluyor deyü, ol tepeyi ondan kaldırtacak âdem ararken, bir gün bir seyyahî derviş zuhur edip, tepeyi sırtına alıp, başka mahalle naklini vad etmiş ise de, kırk gün kırk gece ahali tarafından nadide taamlarıyla beslenilmesini teklif eyledikte, ahali mecburen bunu kırk gün gereği gibi beslemiş.

Nihayet, derviş baba kırkıncı gün ucu halkalı büyük bir timur kazık yaptırıp, tepenin başına çıkmış ve halkaya palamar takarak, altına girmiş ve toplanan cemaata «Hayde bakalım, şu tepeyi kaldırın da sırtıma yükledin ki bundan başka mahalle atayım» dedikte, cümlesi «Eya mola, eya lesa (heyamola)[1]» havası ile tepeyi kaldırmaya çalışıp icra edemeyişin, derviş baba hiddetlenip, «Ulan zevzekler, sizler cümleten kaldıramadığınız takdirde, ben nasıl hakkından gelebilirim» deyip, ondan sır(r)a kadem basmış.» «Bunlar, Mösyö Favini, cehalet

---

1 *Balık ağları toplanırken söylenir.*

semeresi zevzeklik değil midir?» dedikte, «Evet, onlar yabani âdem oldukları halde, bu kadar zevzeklik onlara ayıp gelmez, ya bazı şehriler zevzekliğine ne demeli? Sana bir tuhaf fıkra nakledeyim de gülmekten bayılasın» deyüp, şu vecihle nakline ağaz eyledim:

«Evailde, Samatyalılar sabahleyin çarşıya gelirken ve akşamleyin hanelerine avdet ederken, güneş daima karşılarına gelüp taciz ettiğinden, mahallecek vaktin sadrazamına arzuhal takdimi ile şikâyet eylemişler.

Sadr-ı âli Samatyalıların bu yolda zevzekliğini görerek gülmekten bayılmış ve biraz eğlenmelerini emr eylemiş. Nihayet, akşam namazından evvelce bunların ehl-i hibrelerini (bilirkişi) huzuruna celbederek, «Ben güneşe tenbih eylerim artık karşınıza çıkmayacaktır, fakat sizlere de dikkatli tenbih olsun ki, bundan böyle çarşıya gün doğmadan evvel gelip hanelerinize gün indikten sonra avdet etmelisiniz» demiş.

Samatyalılar, bu yolda hareket ederek, güneşin önlerine çıkmadığını görmüşler ise, sadrazam hazretlerinin nüfuzu tesir etti deyü müteşekkir olmuşlar. Buna mümasil Konya'nın bir karyesi (köyü) dahi güneşin def'i için Konya'nın bir tekkesine hâlâ odun taşımaktadırlar.

Burası böyle, ya Kastamonuluların Bab-ı Seraskeri iddiasına ne demeli? Bu da bir tuhaf fıkradır:

Kastamonulular, bundan bir müddet evvel «Bab-ı Seraskeri bizim malımızdır» deyü hükümet-i seniyeden icar iddiasına kalkışmışlar.

Fakat, senet ibraz edemediklerinden, ispat lâzım gelmeğ ile, Kastamonu'dan bir iki okka miktarı toprak getirip şahitlerin papuçları içine koymuşlar ve birer bez ucuna birer sinek geçirip, kavuklarının bir kenarına sokmuşlar ve sağ koyunlarına erişmiş birer amrut (armut), sol koyunlarına birer ham amrut koyarak ispat etmeye gitmişler.

Ve hakim huzuruna durdukta, şahitler «Efendim bu bastığımız toprak bizimdir, and olsun şu bizdeki cana, olmuşu bu» deyip, sağ memeleri üzerine ve «Olacağı bu» deyip sol memeleri üzerine el koyuşun, şerin (şeriat) iktizasınca şahadetleri makbule geçmekle, mülk bunların olduğuna karar vermişler ve senevi 120.000 kuruş icar tahsis eylemişler.

Halbuki, vakit vakit tamiri lâzım gelmekle, bir de Kastamonulular birkaç sene zarfında dört beş yüz bin kuruş icar

alıp, bir milyona yakın tamir parası vermişler ise, öyle akardan (gelirden) tabien vazgeçip divanelikten hali olmuşlar.

Yakın vakitlerde, Galata Yangın Kulesinin de bir sahibi çıkarak, hükümeti ile haylice vakit uğraştı ise de, Kastamonuluların tamir masrafından korktuğundan, dûr oldu.

Bu yolda sana bir tuhaf fıkra dahi nakledeyim, bir divane bir kuyuya bir taş atar da bin akıllı çıkaramaz derler, ekseri kusurlar bir kimesne dilini tutmamaktan husule geldiğinden, «Selâmet-ül-insan fi hıfz-ül-lisan» demişler.

Kelamın fidda (gümüş) ise, sükûtun zehep (altın).

Kemal ehli kemalini sükûtla buldular hep.

Vakti ile Sultan Murat Han-ı Gazi hazretleri, lalası ile bile derviş kıyafetinde tebdile çıkıp, ötede beride gezerek, layıkı ile def-i gam ve pek çok şeyleri tahkik ve tecessüs eyledikten sonra, memnunen Saray-ı hümayuna avdet ederler iken, Sultan Mehmet camii meydanındaki hokkabaz Yahudiye rast olmuşlar ve bera-i def-i gam bazı tuhaf sualler arasında, «Ulan Yahudi, Cennet hangi millete hastır?» deyü sual eylemişler, hokkabaz dahi bunları adi derviş kıyası ile latife yollu «Ey Derviş babalar, Cennet Yahudilere hastır» demiş ise, Hünkârın hoşuna gelüp, «Ulan Hıristiyanlar ne yapacak?» demiş, o dahi «Hıristiyanlar penceresinden bakacaklar» demesinin üzerine İslâmlar için sual eylemiş, «İslâmlar Derviş Baba, Cennetin haricinde çadır altında oturacaklar» dediği anda, Hünkâr gazaba gelip, «Mademki Yahudiler zöyümünce böyleymiş, irade buyurdum, bundan böyle Yahudiler İslâmlar için çadır bedeli versinler» deyü hükm eylemiş.

İşte, o vakitten yakın vakite gelinceye değin Yahudiler bir hokkabazın sürc-i lisanı belası için çadır bedeli verirler idi. Her ne hal ise. Ey İmam pappas yine şirazeden çıktık, bitir hikâyeyi» dediğimde, hikâyesine ağaz eyledi, şöyle ki:

«Mösyö Favini, bu sözlerimi Ayşe dinledi ise müteessire olarak, «Hoca Efendi! Allah da bir, din de birdir ama, milel-i muhtelife ulemâsı meram ve interesoları (çıkarları) için birer çeşit ihtilaf peyda etmişler diyorsun, bak bu sözünü kabul edemem, zira muhibbim Aristidi'nin bana vasfı üzere İslâm dini ile Hıristiyan dini arasında pek çok fark görüyorum, şöyle ki, Allah birdir dersin, Hıristiyanlar ise Allah üçtür derler ve İslâmlar Hazret-i İsa'yı Ruhullah ve Peygamber-i zişan itikat ederler, Hıristiyanlar ise Allahın oğludur, derler ve İslâmların beş vakit namazları olup, namazdan evvel abdest alırlar,

Hıristiyanlar ise namaz kılarlar ama abdest almazlar ve en fenası da budur ki Hıristiyanlar tövbeler olsun surete (heykel ve resim) taparlar» dedi.

Ben dahi cevaba ağaz edüp «Ey kızım Ayşe, Hıristiyan mezhebi miyanesinde pek çok fark yoktur ve ihtilaf zannettiğin şeylerin esası ise de, vakitler müruru ile bazı mertebe tahvilât vaki olmuş, ancak ikisi de bir yola çıkar, meselâ Hıristiyanlar bir Allah üç sıfattadır derler ise, bu söz Allah üçtür demek olmayup, fakat Cenab-ı Rahmanın kuvve-i ulûhiyesinin uknumlarını (unsurları) beyan etmektir ki, Ekanim-i Selase (teslis) [Trisipostatos] ya Essalis-ül Kadise [Ayia Trias] denilir*.

Bu esas üzere İslâmların, hususu ile Acemlerin mahsus bir tasviri vardır ki, Hazret-i Ali'ye delildir demek isterler, şöyle ki, Hazret-i Ali, Yezit ile kavgasında suikast ile şehit olacağını bildiğinden, mahdumları Hazret-i Hasan ve Hazret-i Hüseyin'i celp ederek, suikast ile katlolacağını bildirdikten sonra, «Yarın sabahleyin erkenden yüzü örtülü ve yedeğinde deve ve devenin üzerinde tabut ile bir âdem gelip, benim cenazemi isteyecektir, sizler artık kim olduğunu ve cenazemi ne edeceğini sual etmeksizin teslim eyleyin» deyü vasiyet etmiş.

Ve o gece Hazret-i Ali, filvaki suikast ile şehit olmuş olup, sabahleyin elinde, üzeri tabutlu bir deve ile yüzü örtülü bir âdem gelüp cenazeyi istemiş ve Hazret-i Hasan ile Hazret-i Hüseyin Pederleri Hazret-i Ali'nin cenazesini tabuta vaz ve deveye tahmil birle, ol yüzü örtülü âdeme teslim eylemişler.

Sonra bunlara tesir ederek, «Vay biz ne ettik, bizim babamız asrın Peygamber-i zişanı ve ahır zaman nebisinin damadı olduğu halde onun makamı belli olmak lâzım gelir idi ki, cümle halk ziyaret eyleye, babamız ise şeref sevmediğinden bize bu yolda ettiği vasiyeti biz dinlememeli idik» diyerek, ol âdemin arkasından seğirtip sual cevaba vakit bırakmaksızın birden ol âdemin yüzündeki örtüyü açmışlar ise, perdenin altında babalarını görmüşler, buna hayran olarak, tabutu indirip açmışlar ise, cenaze dahi babalarının cenazesi olduğunu gör-

---

* *Üç sıfatta bir Allah'ın vasfını murat eden Hazine-i Ara-i Müstakime-i İseviye (Tameion Orthodoksias) nam kitaba müracaat etmelidir*[1].

1 *Aynı kitap, «Hazine-i Ara-i Müstakime-i Mesihiye» adıyla, İstanbul'da Evangelinos Misailidis basmahanesinde basılmıştır, 1860.*

müşler ve dönüp deveye bakmışlar, onu dahi babalarının şeklinde görüşün, hayrette kalmışlar.

Şimdi kızım Ayşe, Hazret-i Ali bir olduğu takdirde, üç sıfatta görünmüş oluyor, zira deveyi yeden (güden) o, cenaze o, deve de o.

Bu surette Hazret-i Ali benîâdem olduğu takdirde, eğerçi üç sıfatta görünebildi ise, onu yaradan Tanrı üç sıfatta görünmeklikte suûbet (zorluk) olabilir mi?

Bu tasviri tersim etmekten murat, benim efkârımca Hazret-i Ali'yi izhar etmek olmayup, Cenab-ı Zül-celâlin üç uknumda olduğunu bu usul ile bildirmektir. Zira, Ali ulu mânasındadır, ululardan ulu da bir Allahtır, işte Ali ismi ile Allahı beyan etmek istemişler.

Bu tasviri Sünni İslâmlar pek de kabul etmeyüp, Şiiler [Aleviler] itikadı ise de, bu itikatlarına bir diyecek yoktur.

Ve hatta benîâdem dahi Allah'ın sıffatına göre halk olmuştur dedikleri ne içindir? Sen de ve beher insan üçer sıffattayız, meselâ birinci sıfat vücud-i insandır, o ki heyettir, ikinci sıfat ruhtur, üçüncü sıfat kelâmdır, bu üçten biri eksik olsa, tekmil insan olamaz.

Kezalik afitâb [güneş] dahi bir ise de, uknumları üçtür, birinci uknumu heyeti, ikinci harareti, üçüncü ziyalarıdır. Bu üçlerden biri noksan olsa, tekmil şavk veremez.

Allah da birdir, ama uknumları üçtür, birinci heyeti, ikinci kelâmı, üçüncü ruhudur; İslâmlar kavlince Allah Kün (olun) dedi dünyayı halk eyledi, işte bu Kün Allahın Kelâmıdır, ki İncil-i şerif kavlince Dünyayı Allah Kelâmı vasıtası ile halk etmiştir.

Kezalik, kiremit birdir, ama üç şeyden müretteptir, yani ateşten sudan ve topraktan.

Kızım Ayşe Kudüs-ü Şerif'te Serhatullahta havada asılı bir taş vardır ki İslâmlar «Hacer-i Muallak» [Lithos Meteoros][1] tabir ederler.

Bu taş için Hıristiyanlar şöyle vasfederek, Hazret-i Süleyman [Solomon] Sahretullahı bina ederken, güya malûmatını izhar etmek için binanın altına üstüne ve yan taraflarına mıknatıs tertibi ile havada durdurmuş.

İslâmlar ise, başka mâna verirler. Şöyle ki, Cibril aleyh-is-selâm [Gavril Arhangelos] hazretleri Leylet-ül Kadir ta-

---

1 Lithos Meteoros: Göktaşı.

bir ettikleri gecedir, Leylet-ül Miraç da denilir, Hazret-i Muhammed'i Mekke-i mükerreme'den Burak'a [Kanatlı Cennet atına] bindirerek, tarfet-ül aynde [En ropi ofthalmu][1] Kudüs-ü Şerif'e getirmiş ve Sarhetullahta Hazret-i Muhammed cemi-i ervah-ı enbiyaya imam olarak, mezkûr Hacer-i Muallâk üzerinde iki rekât namaz kıldıktan sonra, yine Buraka süvar olup, Semaya suûd ederken (çıkarken), mezkûr taşın dahi arkasından gelmekte olduğunu görmüş ise, «Ya taş, sen dur!» deyişin, olduğu mahalde öylece havada asılı kalmış ve hatta mübarek ayaklarının bastığı yerler hâlâ görünür derler, sahih mi, gayri sahih mi orasını bilemem, fakat bunu ifadeden meramım budur ki, Hazret-i Muhammed Burak üzerinde ve Cibril aleyh-is-selâm kılavuz olduğu halde, Semavatın Dördüncü katına muvasalet eyledikte, Cibril aleyh-is-selâm «Ey Muhammed, ben artık bundan ileri geçmeye kadir değilim» deyüp, onda kalmış ve Hazret-i Muhammed sitretül-müntehaye [encamki perdeye] değin gitmiş ve onda Hicap perdeleri arkasında iki kimesnenin mükâleme ettiklerini işitip, bir de kaldırmış ise, Hazret-i Muhammed Miraç'ta yalnız kendi sıfatını görmüş derler ve badema dördüncü perdede Cibril aleyh-is-selâmı bularak, birlikte Cennet ü Cehennemi seyr ü temaşa ettikten sonra yine tarfet-ül aynde Mekke-i Mükerreme'ye avdet eylemiş ve hâlâ yatağını soğumamış bulmuş derler.

İşte, bu vecihle Hazret-i Muhammed dahi iki sıfatta görünmüş oluyor.

Gelelim, abdest-namaz faslına, Hıristiyanlar bütün ömürlerinde bir defa abdest alıp, cemi-i vakitte abdeste ihtiyaçları yoktur. Hıristiyanların abdesti «Vaptizma» denilir ki, itikad ettikleri üç uknumda (unsurda) bir Allah'ın yani Peder'in, oğulun ve Ruh-ül Kudüs'ün ism-i samedaniyesine 3 defa azizlenmiş suya batıp çıkarak, Hazret-i Âdem isyanından da halas olmuş olurlar ve mesh olduklarından Mesihi denilirler ki Hıristiyan demektir ve Hıristos da Mesih demektir.

İşte, siz abdest alır iken, her ne ki dua eder iseniz, Hıristiyanlar da Vaptisma'da ellerine ayaklarına, başına, göbeğine ve sırtına aziz yağı sürerken o duaları okurlar. Demek ki, Hıristiyanların da abdesti ve yedi vakit namazları vardır, fa-

---

1 En ropi ofthalmu: Kaşla göz arasında.

kat suhulet için namazı sabah, akşam, yatsı, üç vakta taksim etmişlerdir.

Fakat, yedi vakit namazı yalnız manastırlardaki terk-i dünya keşişler vakt-ü saatinde icra ve ifa edebilirler. İşte, Hıristiyanlar bu surette de İslâmlardan fark etmezler.

Gelelim şimdi Hıristiyanların sürete tapma faslına. Malûmun olsun ki, Hıristiyanlar o suretlere tapmayıp fakat sahiplerini der-hatır ederek, hürmet ve tevazu ederler, zira ol surete olan hürmet asıl sahibine intikal eder.

Bir kavgada bir âdem hazır bulunarak, aynen kavgayı görmüş olsa mı daha ziyade müteessir olur, yoksa başkasının naklinden işitse mi? Elbette aynen görmenin hali başkadır.

Meselâ, bundan şu kadar sene mukaddem dünyadan bir Veliullah (veliyy-illah) gelmiş geçmiş ve şu sinde, şu ahlâk, şu tabiatta fazıl bir âdem idi deyü zikr-i cemilini ederler ki ol zat-ı şerifin tercüme-i halini kendilerine ayne ittihaz ederek onda hususlarını ıslah ederler ve ibret alirlar ki ufacık bir tarih demek olur.

Gûya İslâmlarda da tasvire mümasil bir şey yok mudur? O ki zahirde görünür bir şey ise de, kimse farkında değildir. Bu ne diyeceksin, sana anlatayım, Camilerin duvarlarında haylice daireler [kikloi] olup derunlarında Hazret-i Muhammed, Hazret-i İsa, Hazret-i Ali, Hazret-i Hasan, Hazret-i Hüseyin, Hazret-i Ebubekir, Hazret-i Osman ve sair Ehlullah esami-i şerifleri yazılmıştır ki, cemi-i vakıtta zikirlerini ederler. Bu da tahriren tasvir demek değil midir?

Ey kızım Ayşe, Yahudiler ayinince dahi Moisi (Musa) Peygamber hilkat-ı cihan kitabında «Eloim hükmetti ve cihan halk oldu» demiştir, ki Eloim Allahlar demektir ve Eloa demiş olsaydı Allah demek olur idi ve bu Eloim sözüne Moisi üç uknumlar için söylemiştir, Yahudiler farkında değildirler.

Kızım Ayşe, Tevrat-ı Şerife'den dahi bu babda sana pekçok delâletler getirebilirim ve hatta Yunan filozoflarından ekserisi dahi ve hususu ile Aristotelis ve Platon ve Atik Roma Hükemasından çokları ve hususu ile Numinios ve Plotinos[1], Allahın üç uknumlarını takrir ve ispat etmişlerdir.

Ve hatta elyevm ekserisi putperestlik zulmetinde bulunan Hinduların dahi üç uknumda Trimurtileri vardır ki, üç sıfat-

---

1 *Numinos, Yunan feylesofu, i.s. 2. yüzyılın sonunda. Plotinos, Yunan feylesofu, i.s. 3. yüzyılda.*

ta bir Allaha delâlet ise de, halkın bir Allahı tanımaları ruhbanları olan Vrahmanların interesosuna elvermez.

Hıristiyanlara siz suretlere tapıyorsunuz deyü, putperest tesmiye edersiz, bunda pek yanlışınız var. Şu suret maddesi için sana bir emsal dahi getireyim ki, aklın kansın, bazı sikkeler vardır ki ancak on paralık bakırları var, on kuruşa geçiyorlar ve 20 kuruşluk altınları var, yüz kuruşa tedavül ediyorlar, bunu yürüten nedir? İsmine kesilen Padişahın nüfuzudur. Demek ki, ol sikkeye olan itibar sikkenin sahibi olan Padişaha aittir.

Gönden (deri) dahi ve hususu ile kâğıttan da sikkeler vardır ki, on paralık kâğıdın, yüz bin kuruşluk kıymeti vardır, şimdi ol kâğıda olan itibar kâğıdı kesen hükümdara ait değil midir?

Senin suretler deyip durduğun tahtadan ve ressamın nakşından ibarettir, onlarda ne bir keramet var, ne de mucizat (mucize) edebilirler, ateşe atsan yanarlar. Ancak sahipleri ehl-i kerametter ve mucizattan da hali değillerdir.

Kişi sevdiğinin suretini çıkartır, daima cüzdanında taşır ve Evropa'da kâffe-i kalemlerde (resmi dairelerde) kırallarının sureti olup, içeri girecekleri sırada başlarını açıp tevazu ederler, o tevazu ol tasvire midir, yoksa tasvirin sahibi olan Kırala mıdır? Elbette Kıraladır.

İşte, böylece kızım Ayşe, Hıristiyanların tasvirlere olan hürmeti de bu siyaktadır. Ona tapmak denmez, illâ sahibine hürmet denilir.

Gelelim Hazret-i İsa'nın Allah'ın oğludur ve tekmil insandır lâfzına.

Bunu demekle Hıristiyanlar hata etmezler, bunda oğul lâfzı suret-i maneviyedir, zira Allah tövbeler olsun, Hazret-i Meryem ile teehhül edüp (evlenip) de oğul yapmadı, illâ İncil-i Şerif kavlince Hıristiyanların Kelâmullah dediği sözdür ve bu kadar enbiya (peygamberler) dahi ispat ederler.

Hazret-i Eva [Hava] Adin [Edem] Cennetinde şeytan-ı aleyhil lâne'den iğfal olunarak, bu dahi Hazret-i Âdem'i iğfal etmiş olup, Hak Teâlâ hazretlerinin evamir-i şerifesine mugayir hareket ve isyan ettiklerinden Adin'den tard olunarak, nedametlerini tanıdıkta, Hak Teâlâ u Tekaddes hazretleri, bunları ve zürriyetlerini şeytan tuzağından halas etmekliği vad eylemiş idi. İşte, Hak Teâlâ'nın bu kelâmı vakt-i muayyende bikir Meriyem'den ten alıp bir sıfat iki tabiatta gö-

rûndü ve encam insan cinsi uğrunda Yahudilerden çarmıha gerilerek, üçüncü günde kesb-i ihya eyledi (dirildi) ve dünyanın her tarafına rasuller irsali ile tarikat-ı müstakimeyi (doğru yolu) talim ve telkin eyledi.

Kızım Ayşe, bunlar yüce mânalar olup insan aklının sühûletle (kolaylıkla) kani olacağı (inanacağı) şeyler değildir, fakat mümkün mertebe temsil ile anlaşılabilir.

Meselâ, bir dünya hanifesi (hânif: gururlu, büyük) bir örneksiz saray inşasını emrederse, ona neye güçlük var. Mühendisler, kalfalar ve ustalar toplanıp, bir örneksiz saray inşa ederler ve işte bu vecihle ol dünya hânifesinin ağzından çıkan emr-ü kelâm vücut almış olup meydanda görünür.

İmdi, beni beşer olan bir dünya hânifesinin kelâmı örneksiz bir bina olup ve meydanda görünür ise, ya iki dünyayı ve bu kadar âlemi yoktan vara getiren külli şeyin kadiri Allah'ın ağzından çıkan kelâm ne güne olmak lâzım gelir? Hazret-i İsa olur elbette ve insan kıyafetinde gelmesinden meram, şeytan Hazret-i Âdem ve Eva'yı yılan şeklinde iğfal eylediği misilli, Hazret-i İsa da şeytanı insan sıfatında iğfal ve cins-i insanı pençe-i zulmundan halas etmek idi.

Ve Hıristiyanların, ya semavatta (göklerde) bulunan Peder Allah [Pater imon o en tis Uranis][1] (gökteki pederimiz duası) demeleri dahi yalnız zayıf insanın aklının kanacağı raddede Allahın azametini beyan etmek için, insanın yetişemeyeceği bir mahall-i mahsus gösterir, Hıristiyanlar ise Allahın mekândan ve azadan münezzeh (yeri ve bedeni olmayan) ve her yerde hazır nazır olduğunu pekâlâ bilirler,» dedim ise, «Ay pappas Hoca, sen tıpkı imam gibi telkin ediyorsun, ama biraz sapkıncasın, ben bu surette Hıristiyan mezhebinde bir fark göremiyorum,» dedi Ayşe.

«Hayır kızım, mezhepler arasında büyük bir fark vardır, ona taassup tabir ederler, şu lânet lugat (söz) dünyadan kalksa, milel-i muhtelifenin karındaş olması kabildir, ancak bu da vakitler mürurunu ve ilmin ve medeniyetin intişarına muhavveldir (ortaya çıkmasına bırakılmıştır), dediğimde, birden boynuma sarılıp, «Aman Efendi Hoca, kendimi Allahla sana emanet ederim ve her ne ki emreder isen emrine muntazire-

---

1 *«Gökteki pederimiz» Hıristiyanlarda önemli bir duanın başlangıcı.*

yim» deyüp, kâmilen bana teslim oldu ise, «Rahat ol kızım, hayde şimdi git ve bir mektup yazacağım, bu mektubu Aristidis'in kendi eline ulaştırmanın bir çaresini bul ki cümlemiz de halas olalım» dedim, o dahi «Esef etme, benim sırrıma âşina bir koca kadın var, sadık dostumdur, onun eli ile ulaştırırım» dedi de harem dairesine çekildi» dedi ise «Pappa, ulan Pappa Petro musun, yoksa Süleyman Efendi misin nesin, ne Allahın gazabı ve yedi denizin dışarı attığı imişsin, şükürler olsun ki, senin gibi uyuz keçi Hıristiyan sürüsünden çıkmış, senden korkmayan Allahtan korkmaz be ey iki dinden avare, ne Hıristiyan gibi Hıristiyanlığa, ne İslâm gibi İslâmiyete hizmet edersin, fakat hava-i nefsini ve interesonu (çıkarını) gözetirsin ve eğerçi makbul âdem olsaydın elbette duyduğun dini terk etmezdin» dediğimde, «Mösyö Favini, sen sen ol da, ne büyük söz söyle, ne de büyük lokma ye, zor kapudan girişin, şeriyet bacadan çıkar, ben İslâm oldum ise, sanki hoşnutluğumla mı oldum? Fakat meram nefsimi Patrikhanenin pençe-i zulmundan halas etmek idi, benim başıma gelen senin başına gelse idi, değil İslâm, Yahudi bile olur idin.

Vakti ile Nasrettin Hoca'nın vatanı Akşehir'e bir Vali gelecek olup, ahali bir kaz pişirip, Nasrettin Hoca'yı[1] istikbale göndermişler. Esna-i rahde Nasrettin Hoca aç olduğu takdirde kaz güzelce kokmaya başlamış ise, Hoca açlığa dayanamayıp, kazın bir ayağını yiyerek öbür tarafını çevirmiş.

Vali ise kazın bir ayağının eksik olduğunu görüp «Hoca, kazın bir ayağı ne oldu?» deyü sual ettikde, «Efendim, af buyurun, bizim köyün kazları bir ayaklı olur» deyüp, yolda giderler iken, bir de köyün kazları meydana toplanıp birer ayak üzerinde eğlendiklerini Nasrettin Hoca Valiye göstermiş ise de, Vali daha kurnaz olup, mehterlerin ve davul ve kösün vurulmasını emreylemiş, kazlar bu şamatayı işittikte, ikişer ayak ile kaçdıklarını Hocaya gösterip, «Bu ne?» demiş ise, Hoca dahi «Efendim, bu zılgıtı sen yesen, değil iki ayaklı illâ dört ayaklı olur idin» demiş. İşte öylece, Mösyö Favini'ciğim başına sıklet (sıkıntı) gelse sen de İslâm olurdun, zira ben ancak nefsimi kurtarmak için oldum, sanki hidayet mi erişti zannettin? Elhamdüllah on senedir İslâm olalı, hiçbir defa namaz kılmadım, oruç ne idügini bilmem. Gel seni de ol da meşak-

---

1 *Yazar metinde 'Nusreddin Hoca' adını kullanıyor. Biz, burada 'Nasreddin Hoca' olarak değiştirdik.*

katten kurtul,» dedi ise, «Estağfurullah, dünya malı için kabul eylemem, çok gevezelenme, hikâyeni bitir» dedim.

Pappas dahi hikâyesinin bakıyesi nakline şu vecihle ağaz eyledi.

«Ey Mösyö Favini, Ayşe harem dairesine çekildikten sonra, Pappa Andon'un oğlu Aristidi'ye şu yolda bir mektup yazdım :

Mektubun sureti

«Ruhani veledim (mânevi oğlum), Sior Aristidi dualarım üzerinde olsun.

«Bazı mevattan dolayı spitaliada[1] (hastahanede) mahpus olduğum cümlenin malûmları olduğu misilli, elbette cenabınızın da malûmu olmuştur.

«Pashalya gecesi fırsat bulup, spitalia duvarından kendimi aşağı attığımda, Yedikule harici bekçisi Osman Ağa'nın pençesine geçmekle, nefsimi kurtarmak için İslâm olacağım, sevabına nail olmak istersen beni şimdilik bir mahalle gizle, dediğimde, safderun bir âdem olmakla, beni doğru Yedikule haricinde vaki kendi hanesine götürüp gizledi.

«Onda Theano isminde bir kız gördüm ki hemşiren olup, Osman Ağa'nın mahdumu Ahmet Ağa, Theano'ya alâka etmiş olduğundan, bir takrib bunu kapup hanelerine kilitlemiş ve İslâm etmeğe çalışmaktadırlar.

«Her nasıl ise, türlü vadler ile bunları kandırıp, emniyet kesb etmekle, Osman Ağa ve mahdumu Ahmed Ağa bana teslim oldular ki, gerek Theano'yu İslâmiyete teşvik ve gerek cenabını[2] da İslâmiyete tahrik edeyim de, kerimesi Ayşe'yi alasın.

«Theano ile uzun boylu görüştüm ve Ayşe'nin sana alâkalı olduğunu tahkik eyledim ise, bunu istintak edüp, sana derece-i ulyada meyl-ü muhabbetini anlamamın üzerinde, Hıristiyan mezhebini talkın eyledim ve seninle bile firar edüp, Hıristiyan olmaklığa niyet eyledi.

«Şimdi bu mektubumu aldığın anda dört at tertip ve beş altı nefer Yunanlı palikarya (yiğit) terfik eyle, ve Cuma günü seher vaktinde Yedikule'nin üst tarafında Çırpıcı çayırı'nda

---

1 *Bak: s. 119. Dipnot. Bu konuda fazla bilgi bulunamadı.*

2 *Zatıâliniz anlamında.*

hazır ol, ben dahi kızları alarak, sizi onda bulalım ve tensip görülecek bir mahalle firar edelim, baki Allah'a emanet.

Duacın Pappa Petro.»

1807 Martios (Mart) 16,

Yedikule harici.

İmdi mektubu mühürleyip Ayşe'ye teslim eyledim, o dahi her nasıl ise, mektubu Aristidi'ye ulaştırmış ve götüren ihtiyar Rum hatun cevabını getirdi, şöyle ki:

Cevabın sureti

«Faziletli Pappa Petro Efendi

dest-i şerifleriniz pus olunur (mübarek eliniz öpülür).

«Zât-ı fazılânelerinizin maşukam Ayşe'nin hanesine düşmeniz başka bir şey olmayup, hemen bir lutf-ü Hudadır.

«Talimatınız üzere hareket edeceğim. Cuma günü er sabahleyin Çırpıcı çayırı pişigâhında sizi gözetirim ve Küçükçekmece limanına bir Yunan gemisi göndereceğim, ona râkib olarak (binerek), Mora semtine firar ederiz. Allaha emanet.

Ruhani veledin Aristidis Pappa Andoniu.

1807 Martios 16

Samatya, İmrahor mahallesi.»

İşbu cevabı aldığım saat, Osman Ağa ile oğluna gece gündüz ibadetle meşgul olmalarını tenbih eyledim ve perşembe günü akşam bunları yanıma celb ederek, «Ey dostlarım, yarın Cuma mübarek gündür, nısf-ı leyilde kalkıp, İmrahor camiine gideceğiz ve onda sıtk (yürek temizliği) ile ibadet etmekte olasız, ben dahi Theano'yu kandırdım ve biraz daha sözlerim var, inşallah siz onda iken biz meramımız ile bermurat olurum» (murad ererim) dedim.

Bunlar sözlerime kani olarak, filvaki nısf-ı leyilde baba ve oğul kalktılar ve ibadet ile meşgul olmak üzere İmrahor camiine gittiler.

Ben dahi akabinde kızları hazırlayıp, iktiza edecek (gerekecek) elbiseleri ve Ayşe'nin mücevherat ve tezyinata dair eşyasını da bir heybeye koyarak ondan usul ile çıktık ve kemal-i acele ile Çırpıcı çayırına ulaştık ise, Aristidi'yi altı nefer suvari ve müsellah Yunan palikaryası ve diğer dört rees (baş) alâ atlarıyla onda hazır bulduk.

Aristidis anide gelüp, ellerime sarıldı ve Theano'nun ve Ayşe'nin boynuna sarılarak öpüştüler ve hemen ondan Ayşe'yi Theodosia tesmiye ederek atlara süvar ve yola revan olduk.

Pahıl bu ya, Ayşe'nin biraderi Ahmed'in Theano'ya olan aşkı taşmakla, bir defa eve gideyim de göreyim sevdası ile gelmiş oluyor ve sokak kapusunu açık bulup, hanede kimseyi göremeyişin, «Vay hınzır Pappas Petro bizi aldatmış, var ise Pappa Andon ile oğlu Aristidi tarafından konularak, Theano'yu kaçırdı ve Ayşe'yi de çalıp Aristidi'ye teslim eyledi» deyü bağırıp çağırırken mahalleli oraya toplanmış, onlar da her halde «Terbiye olmalılar» deyü bağrışmaya başlamışlar ve Pappa Andon'un evine gizlenmişlerdir kıyası ile, cümlesi de Samatya'ya seğirtmişler, zavallı Pappa Andon'un ise bir şeyden haberi olmadığı takdirde, Ayios Konstantinos Kilisesine[1] liturgos olmağa (âyin yönetmeye) giderken, bunu yakalayıp «Hani kızlar? Hınzır keşiş hani oğlun Aristidi?» deyü fena halde darb eylemişler, o zavallı ise bir şeyden haberi yok, «Oğlumun üç gündür yüzünü görmedim, ben sizden kızımı isterim, siz benden üçünü de mi istiyorsunuz, Allah aşkına olsun bırakın beni derdime yanayım,» deyü ağlamış, ama dinleyen olmayup, «Gidi hınzır, Petro keşişi gönderdin çaldırdın da şimdi, haberim yok mu diyorsun?» deyü sürükliyerek zaptiyeye teslim eylemişler ve Pappa Andon'un hanesinde bir kimse bulamayışın, öteye beriye aramağa dağılmışlar ve Yedikule kapusundan çıkarken gelen köylülerden, on oniki atlının kemal-i acele ile Yedikule tarafından gelip Küçükçekmece yolunu tuttuklarını haber alarak akabinde, Osman Ağa oğlu ile sekiz on nefer İslâm refik alarak, atlarıyla takip etmişler.

Filvaki, at çatlama derecede arkamızdan kovalamakta olup, birden azim bir şamata ve tüfenk sedaları zuhur etti.

Meğer, Rumeli kervanını vurmuş bir takım hırsızlar, Çekmece'den ileri geçemeyüp, bir pusuya gizlenmişler imiş, biz ondan geçtiğimizde, yanımızdaki kızları görüp, bunlar yolcu kıyası ile ilişmemişler, bir de arkamızdan on onbeş kadar müsellâh âdemleri görmüşler ise, hükümet tarafından zaptiye kıyası ile mukabeleye hazır olmuşlar ve hemen denklerine geldikte, silâha davranıp, birden dört beşini vurmuşlar, iptida Osman Ağa ile oğlu Ahmed telef olmuş ve kusurları döğüşürken, tarafeyinden haylicesi telef oldukta öbürleri tar-ü mar ol-

---

1 Samatya ve Yedikule arasında, 1805'de yapılmıştır.

muşlar ve biz de artık vakit bularak, Küçükçekmece'ye ulaştık ve akabinde Yunan gemisine girerek, Marmara denizine açıldık.

Ve kemal-i fahriyetle Akdenize doğru giderken, baktık ki, denizin yüzü İngiliz donanması ile dolmuş ve artık pusulayı şaşırıp ne tarafa gideceğimizi düşünür iken derhal iki karakol piyadesi etrafımızı çevirip, İngiliz lisanında «Teslim olun!» dedi ise, yüreğimize soğuk su serpildi ki, biz ise Osmanlı gemisidir, hükümetin eline geçtik kıyas etmiş idik. Gemimizi artık arkalarına alarak, doğru İstanbul'un Kızıl adaları [Pringiponisi] pişigâhında lenger endazı ikamet bulunan İngiliz donanması amirali Sir Jan Dukfort hazretlerine teslim eylediler.

Amiral Dukfort, kızları gördü ise, müteessir olarak, tercüman vasıtasıyla bizi sıra ile istintak etmeye başladı. Ben ise Aristidi ile Theano'nun babası sıfatında görünerek, vuku-u hali olmuşu gibi vasfeyledim ve «İslâmlar Theano'yu İslâm edecek yerde, biz onların kerimesi Ayşe'yi kaçırıp, Hıristiyan eyledik ve Theodosia ismi verdik» dedim ise, Amiral Dukfort ziyade memnun olup, akabinde geminin İngiliz pappasını celp birle keyfiyeti anlattıktan sonra, Amiral nonosu (vaftiz babası) olduğu halde Ayşe'yi vaptis edüp, Theodosia tesmiye eyledik ve akabinde Aristidi ile nikâhladık ve Kavalier Kinnadok nam bir büyük zat sağdıç oldu ve Amiral dahi Theano'ya alâka etmiş olup, o dahi onunla nikâhlandı ve o sırada bunların halaslığını gördüm ise, Hakka teşekkür eyledim ve duamı verdikten sonra izin istedim ki, bir feluka ile Büyükada'ya çıkayım, filvaki beni oraya çıkardılar, çünkü donanmanın gelmesinden murat, İstanbul'u topa dizmek imiş.

Sizlere şu donanmanın gelmesinin sebebini nakledeyim, şöyle ki:[1]

1807 senesine doğru Devlet-i Aliye toprağında nizamsızlık haddi tecavüz edüp, islahı müşkülâta vardığında, düvel-i ecnebiyeden İngiltere devleti, Devlet-i Aliyeye husumetinden dolayı değil ise de gururetinden naşi Sir Jan Dukfort nam ami-

---

1 *İngiliz filosu 19 Şubat 1807'de İstanbul'a geldi. 2 Mart 1807'de gitti, amacı Osmanlı İmparatorluğu'nu Fransa'ya karşı cephe almaya zorlamaktı. Yazar o olayın baş aktörleri, Fransız elçisi Sebastiani, İngiliz Amiral J. Dukford (J. Th. Duckworth) gibi tarihi kişileri temel alarak olayları okuyucu için heyecanlı bir çeşit senaryo haline sokuyor.*

ral zir-i kumandasında kebir donanmasını ihafe (korkutmak) için İstanbul üzerine sevk eylemiş.

Donanma-i mezkûr, Akdeniz Boğazı'nda [Çanakkale'sinde] vaki Kilit-ül-Bahir nam cesim ve metin kalenin toplarını vazife edinmiyerek, cebren mürur birle, Marmara denizini tecavüz eylemiş ve İstanbul karşısında vaki Kızıladalar demekle maruf Büyükada [Pringipos], Heybeli Ada [Halki], Burgaz Adası [Antigoni], Kınalı Ada [Proti] pişigâhine (önüne) lenger endaz eylemiş (demir atmış).

İngiliz donanmasını Saltanat-ı seniyye ve İstanbul ahalisi taht-ı âli - baht-ı Osmaniye karşısında görmüşler ise havfleri (korkuları) hududu tecavüz ederek, eğerçi o anda Der-i saadet'te mukim Fransa elçisi general Sebastiani vükelâ-i devlet-i Aliye'ye cesaret verüp, taife-i İslâmın din ü devlet uğrunda aşk-ı kesirelerini tahrik-ü teşvik etmemiş olsaydı, elbette o asrın hakanı bulunan Sultan Selim-i Salis Han-ı Gazi hazretleri kavga ve muharebe etmeksizin, İngilizin teklifatını kabul etmeye mecbur olacağı idi.

Mezkûr general Sebastiani, elçihane etbaileri (elçisine bağlı uyruklarla) ile bile taife-i İslâm'a gayret vererek, filvaki üç gün zarfında baruthane-i amirede mevcut olan cephaneyi tedarik birle İstanbul'un tensip görülen yalı tabyalarına 1200 pare top ile istihkâm verdikten sonra muharebeye hazır oldular.

İstanbul'un ahalisi ise bu kadar müddettir sulh-u salah gafletinde iken, o asırda birden gafletten uyanıp, aşk-ı kesire ile birden tedarük olmaları teaccüp olunacak bir hal idi.

Camilerde imamlar, kiliselerde pappaslar, sokak aralarında tellallar sudur eden (çıkarılan) ferman-ı âlî zişan ahkâmını (hükümlerini) haber vererek, halkı din-ü devlet-ü vatan selâmeti uğrunda muharebeye davet ederler idi.

Bir taraftan taife-i İslâm, 7 yaşından 70 yaşına varıncaya değin, pürsilâh olup, yalı tabyalarına seğirdirler idi.

Öbür taraftan, reaya-i asdika-i (samimi, dost) Devlet-i Aliye'den olan millet-i Rûmiyan o asırdaki patrikleri beşinci Grigorios'un* ikinci patrikliğinde Patrik efendi ile bile ve Er-

---

* *Beşinci Grigorios Patrik 1821 senesi aprilin 11 tarihi pashalya günü üçüncü patrikliği esnada Yunanların tuğyanından (başkaldırmasından) dolayı iftira olunmakla Sultan Mahmut Han-ı Gazi hazretlerinin emr-i âlileri üzere Patrikhane kapusundan salb olunmuş (asılmış) idi.*

meniyan milleti patrikleri ile ve Yahudiyan milleti hahambaşları (ile) kimi top, kimi tüfenk, kimi taş toprak ve kireç ve levazımat-ı saire taşıyarak, kale ve tabyaları tamir-ü termim ederler idi.

Ve Topkapu Saray-ı Hümayununu kapuları açılup devleti uğrunda feda-i nefs edenler oldu. Ve vükelâ-i fiham-ı saltanat-ı seniye ümera-i askeriye kalemlerini tabyalar ortasına nakledüp, lâzım gelen emirleri ve buyurduları halka neşrederler idi.

Tahkik eylediğime göre, İngiltere devletinin o sırada İstanbul'a sefer etmesinden murat, başka bir şey olmayup, ancak Fransa devletinin Devlet-i Aliye nezdinde olan nüfuz ve rey-i galibini bozup da, meşhur Birinci Napoleon Bonaparte aleyhinde tertip olunan umumi medetkârlığa (yardımcılığa) Devlet-i Aliye'yi dahi idhal etmek imiş.

İşbu medetkârlığı teşkil eden devletler âl-i Osman Devleti'nin o asırda Fransa İmparatoru olan Napoleon Bonaparte'nin İmparatorluğunu az evvelce tasdik etmediğini ve tasdik ettirmek üzere mahsus İstanbul'a irsal olunan mareşal Brune'nün bir şey icra edemeden geriye avdet eylediğini bilirler imiş ise de, ancak 1804 tarihi, madde başka surete tahvil olup, Rusya askerinin Austreliç'de[1] Fransa askerinden mağlup olmaları âl-i Osman Devleti'ni memnun mesrur etmiş oluyor.

İşte, o sırada İstanbul'da mukim Fransa elçisi General Sebastiani fırsat bularak, medetkârlık teşkil etmeğe çalışan Avrupa devletlerinin meramlarına mani olmuş ve kendi interesoları için Devlet-i Aliye'yi kandırıp, Rusya Devleti aleyhinde ilânı harb ettirmiş imiş.

Rusya Devleti o asırda Eflâk ve Buğdan beyliklerine kendi tarafından Ospodarlar [Voyvodalar][2] tayin etmiş ise de, âl-i Osman Devleti bunları az evvelce oralardan tard eylemiş imiş. İngiltere Devleti ise, Bonaparte'ye husumetinden naşi (düşmanlığından ötürü) kendi menfaatını müstakillen bertaraf ederek, Rusya'ya muavenet olmak üzere, Devlet-i Aliye'den matlubu olan teklifatın kabulü ve Rusya'nın hudutlarının artması zımnında donanma sevk etmiş oluyor, ama sonra pişman olmuş.

---

1 *Austerlitz savaşında (1805) Fransızlar Avusturyalıları ve Rusları yendiler.*

2 *Ospodar, Rumcada Gospodar sözcüğünün telâffuzu.*

Va işte, o sırada İngiltere donanması amirali Sir Jan Dukford'un Devlet-i Aliye'den matlubu Eflâk ve Buğdan beyliklerinin Rusya Devletine terk olunması ve Fransa elçisi General Sebastiani'nin İstanbul'dan kovulması ve Akdeniz Boğazı'nda Çanakkalesi'nin ve donanma-i hümayunun İngiltere zir-i kumandasına verilmesi imiş.

Ve bu yolda müzakerat olup, İngiltere'nin teklifatı red olunduğundan, İngiltere Devleti 8 pare kapak[1], 2 firkatin (fırkateyn), 2 korvet ve 2 bomba teknesinden ibaret göndermiş olduğu cesim donanma, Adalar pişgâhında lenger endaz-ı ikamet bulunmuş idi.

Sir Jan Dukford amiral gemisinin güvertesi üzerinde dürbünü eline alarak, İstanbul kal'a ve tabyalarından olan tedarükâtı seyr eder iken, ikinci amiral mösyö Levi boru çalıp, bir piyade geliyor idüğini haber vermeye kalmadı, işte piyade gemiye yanaştı.

Ve zaman-ı atikte Malta'da Şövalye [İppotis, yani subaşı] ünvanı ile bir nev ehl-i salip [stavrofori] (haçlı) atlı taburunun takındıkları[2] stavros-u mahsusun ufak bir alâmeti setrisi (ceket) düğmelerinde işaret olmuş ve tahmin elli sininde bir âdem piyadeden amiral gemisine çıkarak, şu vecihle mükâleme etmeye başladılar.

«Eh muhibbim şövalye Kinnadok! Nihayet Bab-ı âli halkı teklifatımızı kabul etmeye niyet eyledi mi?»

«Amiral! Saltanat-ı Seniyye zoru görmedikçe teklifatınızı kabul edemiyecek anlaşılır ve hatta Bonaparte'nin elçisi Der-i Saadet'ten kovulmadığından katt-i nazar, Devlet-i Aliye'nin bütün hisar ve tabyalarını bu kumanda ediyor. Ve İspanya Devleti'nin elçisi Markiz Dalmenara dahi bununla ittifak edüp, tebea ve gemicilerini silâha davet etmiştir. Ve itimat etmez isen, dürbün ile karşıdan seyreyle. Hasılı, zat-ı âlileriniz donanmayı İstanbul'a yaklaştırarak ilân-ı harb edecek olursanız, her birinin bir mahalle tar-ü mar olacağına şüphe yoktur,» dedikte, amiral şüphe ile gülümseyerek, «Ey şövalye, hiç bu dediğin maddenin icrası mümkün olabilir mi?» deyü sual eyledi ise,

---

1 *İki yanında, ikişer sıra top bulunan bir savaş gemisi.*

2 *1310'dan beri Rodos'ta yerleşmiş Sen Jan şövalyeleri 1522'de Osmanlılara teslim olup, 1523'te adayı terkederek Malta'ya gittiler, Malta 1800'de İngilizlerin eline geçti.*

«Evet Efendim, [dedi şövalye] zira, Osmanlı askerinin ekserisi Sadr-ı âzam zir-i kumandasında Edirne canibine sefer ettiler ve vükelâ dahi her biri yerlerine kaymakam (vekil) tayin ederek beraberine gittiler. Ve şimdi onlar Rusçuk valisi Mustafa Paşa[1] ile birleşerek, Tuna'da General Mihelson zir-i kumandasında bulunan Rusya askerine[2] galebe edeceğiz ümidinde gezerler iken, siz bu arada hücum etmiş olsanız, İstanbul ahalisini ditiredirsiz. Şundan hesap eyle ki, kala-i Sultaniye [Çanakkalesi] öyle bir metin kale iken, sühûletle geçebildiniz ve Fransızlar Kapudan paşaya ve yeniçerilere o derece cesaret vermişler iken, yine cesaret edemeyüp, her biri topu tüfengi terk edüp, firare meyl gösterdiler.»

«Evet, evet [dedi amiral] işte, benim de cesaret aldığım bu idi ya, maazallah yeniçeriler havf etmeyüp, kalelerde mertcesine dursalar idi, mücerret donanmamızı tahrip ederlerdi. Fransa elçisi Sebastiani'nin silâhdarı mösyö Delaskurs Çanakkalesinde kaldı, zannıma göre kaleleri tamir ve başka tabyalar inşası ile avdetimizde donanmamızı zedeliyecekler.»

«Bundan anlaşılır ki, Bab-ı âli'ye irsal etmiş olduğunuz ultimatomun [kattiyül mefadin] cevabını almazdan evvel İstanbul'u topa dizeceksiniz» dedi [şövalye].

«Evet efendim, halbuki bugün sabahtan beri cevap gözetiyorum ve ona göre hareket edeceğim» deyüp Amiral saatine baktı da zabitanlarına «Bugün irsal ettiğimiz felukanın [sandalın] avdeti saati hulul etmedi mi?» deyü sual eyledi, onlar ise «Hayır» dediklerinde amiral Dukford dürbünü eline alıp, İstanbul'un Anadolu ve Rumeli sahillerini gözden geçirdi, şöyle ki:

«Beldet-üt-tayyibet-ül Konstantiniye hadd ü hesabı belirsiz mürtefi (yüksek) minareleri ve Selatin cevamisinin kurşun ile kaplı cesim kubbeleri ve altun hel (yaldız) ile işlenmiş şerefeleri ile müzeyyen Yedi Tepe üzerinde bir elmaslı taca benzer idi. Ve hesapsız han ü hamam ve haneleri, beylik binaları elvan renk ile boyanmış ve ekseri bülend serviler ve eşcar-ı saire (öbür ağaçlar) ve ıtırfeşan (ıtır kokulu) şükûfe bahçelerinden ihata olunmuş olmağın, bizzat renkâmiz ve zikıymet nev-resim Kula ve Gördüs (Gördes) seccadesi tarzı

---

1 *Bayraktar Mustafa Paşa (1765-1808).*

2 *1806-1809 Osmanlı Rus savaşı olmalı.*

küşad olmuş idi. Ve sol tarafında Kâğıthane körfezine doğru bir takım tüccar sefineleri zikrymet emtia ve eşya ile memlu (dolu) olup, Sarayburnu tabyaları zir-i himayesinde idi. Ve sağ tarafta Karadeniz Boğazı önüne Osmanlı donanması safbeste (dizilmiş) olarak, Tophane-i Âmire tabyalarını Üsküdar ile yani Anadolu'yu Rumeli ile birleştirip, bu misilli suret-i harb, İstanbul'un nakş-i hayaline ayrıca bir süs dahi bahş eder idi.

Amiral Dukford bu temaşa-i dilpesendi seyr ettikte, hayrette kalıp, «Ah ne acaip ve garaip ganime ve kelepir imiş, ne çare ki biz buraya değil harb, illa boy göstermeye gelmişiz ve böyle olmasaydı, şu celenk yani [İstanbul] müttefika-i İrlanda, İskoçya ve İngiltere Kıralının eski tacında yakışır idi, her ne hal ise, dostum Şövalye! Malta ceziresi İngiltere'ye ilhak olmazdan evvelce, zatınız Malta donanmasında hizmet ettiniz ve pekâlâ tanırsınız ki, suların anaforu ve rüzgârın aksine teneffüs etmesi meramıma sekte verirler, ben donanmayı Üsküdar ile Sarayburnu ortasında dizmedikçe galebe edemeyeceğiz.»

«Efendim, [dedi şövalye], siz bir müddetten beri bizi mucizate (mucizelere) alıştırdınız, hava ve su biraz hareket etseler dahi, sizin evvel Allah düşmanlarını galebe ettikten katt-i nazar, tabyada dahi galebe edeceğini İngiltere dostları kaviyyen (kuvvetle) ümit ederler.»

«Şövalye, [dedi amiral] ruzigâr tebdil olduğu saat hücum edeceğim, halbuki, dostum Mösyö Vlemenhaim malûmunuz ki üç gün evvel Karadeniz Boğazı'na doğru sevk etmiş idim ki, ol tarafta ne olup olmadığını bittecessüs (araştırarak) bana haber versin, evvel emirde bundan bir haber almalıyım» demesinin üzerinde amiralin bayrakdarı Fenerbahçe'sinden doğru İngiliz donanması tarafına bir feluka geliyor deyü haber verdi ise, Amiral, «Var ise bizim gönderdiğimiz feluka olmalı» deyüp dürbünü mesruren (sevinerek) gözüne tuttu ise, «Evet, evet, bizim felukadır, mösyö Tangred Vlemenhaim'ı getirir, artık gözettiğimiz havadisi şimdi alırız» dedi de mösyö şövalye «Bu Vlemenhaim zannıma dostunuz olmalıdır» deyü sual eyledi, o dahi «Evet efendim, pek bildiğimdir» dedikte, «Filvaki [dedi amiral] mösyö Vlemenhaim firasetli bir gençtir ve kendi âdemlerinden birini Boğaziçi'ne irsal etmekten hazer ettiğimden, (çekindiğimden) ne olup olmadığını öğrenmek arzusunda iken, merkum (sözü geçen) genç gitmekliği müteahhüt

oldu (üstüne aldı), çünki Avusturya Devleti'nin şimdiki halde ne Fransa ile, ne de Devlet-i Aliye ile muharebesi olmayup, Vlemanhaim ise Der-i Saadet Avusturya elçihanesi hademelerinden olduğu halde havf etmeksizin (korkmadan) karadan Boğaziçi'ne gidip gelebilir idi. Anlaşılan Boğaziçi'nde avdet ederken atlarını şu karşıda görünen Maltepe Karyesinde bıraktı ve felukamız yalı kenarında İslâm hanelerinden biraz beri bir kaya altında bekler idi, işte bulmuş da geliyor» dedikte, şövalye Kinnadok alnını oğuşturarak, «Ey Amiral, bu feluka buraya kaç dakika zarfında ulaşabilir zannedersin,» deyü sual eyledi. Amiral dahi «Ancak bir çeyrekte gelebilir, fakat niçin telaşla sual ettiniz?» dedi. Şövalye dahi, «Efendim, Maltepe burnu altında az evvel bir Osmanlı piyadesi gizli idi, şimdi görüyorum ki sizin felukanın arkasına düşüp yolunu kesmek istiyor» dedi. Amiral dikkat edüp, «Sahihdir, gidi utanmazlar ne cesarettir ki, şu donanmamızın topları altında felukamıza tasallut eylesinler, her ne hal ise, Osmanlı piyadesi daha uzaktır ve bizim feluka hem kürek hem yelkeniyle ilerleyip gelir, bakın aramız ancak 10 dakika kaldı.»

«Vela beş dakika kalsın, lâkin benim bildiğim [dedi şövalye] Osmanlı piyadesi felukanızı geçecek, zira yelkeni uzun olmağ ile, kuş gibi uçuyor.»

Amiral Dukford Şövalye Kinnadok ile bu misilli mükâleme ederler iken, geminin tayfaları güverteye toplanıp feluka ile piyadeyi telaş ile seyr ederler idi. Ve arasından çok geçmeyüp Osmanlı felukası İngiliz felukasını yetiştikçe, Amiral emreyledi ki, top boşaltıp düşman piyadesini batırsınlar, o sırada Osmanlı piyadesi İngiliz felukasının üzerine düştüğü saat, burnu felukanın yelkenini paraladı ve İngiliz pandierasını (bayrağını) denize düşürdü ise, geminin zabitleri hiddetlenerek foko foko (İtalyanca: fuoco) yani ateş deyü topçulara emreylediler, halbuki feluka ile piyade çatışmış olduğundan top atsalar idi, ikisini de batıracak idi. Hasılı, gemi tayfalarından onbeş nefer müsellâh başka sandala süvar olarak, imdada seğirttiler.

Osmanlı piyadesinde ise, müsellâh sekiz nefer İslâm olup, başının kavuğu kişmir şal ile sarılı ve nefis elbiseli zerafetli bir delikanlıdan kumanda olurlar idi. Kavgaya tutuştukta iki İngiliz telef ettiler ve mösyö Tangred Vlemenhaim iki defa silâh boşaltıp, bir İslâm öldürdü ve iki taraf da gereği gibi

çatıştılar ise de, kiminin kılıcı, kiminin tüfengi denize düştüğünden ve şiddetli dalga felukayı piyadeden ayırdığından, memul olduğu (beklenildiği) gibi telefat olmadı.

Her ne hal ise, İslâmlar galebe edüp, yeniden hücum edecekleri sırada imdat felukası yetişti ise, ol delikanlı işaret kaldırıp, firare meyl gösterdi ve ayrılacağı sırada mösyö Vlemenhaim'e efrenc lisanında «Donanmanızı Sarayburnu altında gözetiriz ve teklifimizi geri etmezsiniz» deyü, kuş gibi firar eylediler ve iki feluka birden arkasına düşüp silâh da boşalttılar ise de yetiştiremeyüp geri döndüler.

Hasılı, sandallar Amiral gemisine yanaştıkda, mösyö Tangred yukarı çıktı ve derhal amiral ile kamaraya inip görüştükten ve ol delikanlının meşhur Necip Efendi* olduğunu ifadeden sonra, mösyö Şövalye Kinnadok'un felukası ile İstanbul'a avdet eylediler.

Nihayet, mösyö Faviniciğim, bilmem nasıl oldu da hemen yedi günden sonra İngiliz donanması «Bizim köpek balta getirdi mi? Getirdi ama yine götürdü» fehvasınca gerisin geriye südünü dökmüş kedi gibi gitti, fakat Theano'yu da beraber götürdüler ve aldığım malûmata göre Aristidi ile Theodosia'yı Atina'nın Pire limanında bırakmışlar, varsın Allah selâmet versin, ben faraizimi ifa ettim» deyüp hikâyeyi bitirdi ise, «Be ey Allahın gazabı, sonra nasıl İslâm oldun» deyü sual eyledim, «Haa onu da vasf edeyim» deyü cevaba ağaz eyledi, şöyle ki:

«İngiliz donanması gidip, İstanbul rahat ettikten sonra, gittim Samatya'da Pappa Andon'u bulup, keyfiyetin olmuşunu haber verdim ve memnun oldu ve İslâmlardan neler çektiğini zavallı nakleyledi, acıdım, «Keder etme Pappa Andon, iki can kazandık» deyüp, tesella ettimse de Kilise kapusundan çıktım ve Samatya kapusu haricindeki kahvede def-i gam için bir nargile doldurdum, içer iken, al sana tulumbacılar bir kavga çıkarıp, döğüşürken, bizim nargilenin üzerine düşüp kırdılar ve ne olur olmaz deyü ben nargilenin bir parçasını alıp, belime soktum ve kahveci İslâm, yakamızdan tutup «Pappaz, nargile elmastıraş idi, kıymeti 60 kuruştur, ver parayı» dedi ise, aklım başımdan zayı oldu, bırak üzerimde paranın olmadığını, kahvecinin müzevirliğine pek yandım, onda bulunanlar halime merhameten 10 kuruş toplayıp, «Keşişi bırak da, şu parayı

---

* *Bu Necip Efendi defaatı ile zikri geçmiş olan mösyö Favini'nin dostu Necip Efendi'dir.*

al» deyügördüler, iskât olmayup, bizi Samatya mahkemesine kaldırttı ise, kahvedeki halk hiddetlenip, benim kabahatım olmadığını ve kavga zuhur ettiğinde nargilenin marpucunu elimden bırakmış olduğumu gelerek ispat eylediler, ben dahi nargilenin elmastıraş olmayup, şişe olduğunu ibraz etmek için belimden parçasını çıkarıp gösterdim ise, «Pappaz, kahvede kaç paralık keyf ettin?» deyü hakim bana sual eyledi, «Beş paralık bir kahve içtim,» dedim ise, «Beş paralık keyfin iki para ceraimi (cezası) olur, ver de çıkın kapudan, kahvede olan ziyan malsahibine aittir» dedi ise de, dikkatli dikkatli yüzüme bakışı hoşuma gelmedi.

Hasılı, kahveci çar-ü nâçar iki parayı alıp hepimiz birlikte taşra çıkarken, hakim bana dönüp «Pappaz, sen biraz eğlen» dedi ise, beni artık cihut (çıfıt) sıtması tuttu.

Başladı bizi ince perdeden istintak etmeye, benim de zevzekliğime bak ki, ismim Pappa Petro olduğunu haber verdim ise, ha «Tâ kendisidir, eşkâli de sini de Yedikule harici bekçisi Osman Ağa'nın ifade ettiğine muvafıktır» deyüp mukayidden (kayıt memurundan) kütübü getirdi ise, hoşabın yağı kesildi.

Meğer Osman Ağa, evvelinden ahirine değin keyfiyeti Cuma günü vukuatından evvelce hakime anlatmış imiş.

Bizi güzelce onda kıskıvrak bağlayıp, hemen Bab-ı Seraskeri tomruğuna (hapishanesine) göndereceği sırada, «Efendim, sen ne ediyorsun? Bana hidayet erişmiş olup, geçen Cuma günü Theano ile birlikte Hak dini kabul etmeğe hazır olduğumuz sırada, Aristidi dedikleri hınzır bir kaç Yunan çapkınları ile Osman Ağa'nın hanesini sura kılıç bastılar ve ün edecek oldular ise telef edecek oldular ve bizi cebren Küçükçekmece'ye götürüp ondan Yunan gemisine soktular ve esna-i rahde İngiliz donanması eline geçtik ve beni Büyükada'ya attılar ve onlar İngiliz donanması ile Gâvuristan'a gittiler, ben dahi Hak dini kabul edeceğimi hemen siz Efendime ifade etmeye gelir iken, şu nargile maddesi zuhur etti, buraya geldik» deyişin, hakim gereği gibi sözlerime teslim olup, «Madem ki Hak dini kabul edeceksin, velâ töhmetli olsan da af olursun» deyüp bağlarımı çözdürdü ve ne raddelerde izzet ikrâm eylediğini sana vasf edemem dostum Favini, fakat İslâmların şu ahvali pek tuhaftır, Hak dini kabul edeceğim dedin mi, artık sana canını feda eder.

Ondan da bir desise ile kaçmak niyet ettim ise de, çaresini bulamadım, hasılı kemal-i debdebe ile Şeyh-ül İslâm kapusuna

gittik, kalimafhiyi (papaz şapkası) çıkarıp kavuk giyindim ise de, sünnet sırası gelişin, bu biraz güç gelip, İslâmiyet sünnette mi, yoksa ağız takririnde midir ve sünnet Hazret-i Muhammed'den midir, yoksa Hazret-i İbrahim'den midir [Avraam'dan mıdır] deyü fetvaya danıştım. Şükürler olsun, fetva İslâmiyetin ağız takririne bina olduğunu ve sünnetin Hazret-i İbrahim'den kaldığını bildirdi ise, anide fetvapenahinin ayaklarına kapanıp şu sinde sünnet olmamamı rica eyledim, hasılı yolunu buldular ve bir «Lâ ilâhe illallah ve Muhammedün Resul-Allah) demekle İslâm oldum, bitirdim.

İşte, bu yolda Hıristiyan yanına varır Hıristiyan ve İslâm yanına varır İslâm olurdum, Yahudi yanına varışın Hıristiyanı da, İslâmı da zemmeder idim ve pek lâyıkı ile geçinip gidiyor idim. Nihayet, bir halt ettim, işte o sebepten şimdi Tersane bucağında ayağımızda pranga ile müddeti güzar ediyorum (geçiriyorum).»

«Ulan İmam Pappas, Allah cezanı versin, ne idi ol ettiğin halt ki seni Tersaneye vaz ettiler?»

«Ne olacak, bir Hıristiyan kızı bir İslâm delikanlıya alâka etmiş imiş, bana ifade-i hal eylediler ise, kıza İslâm olur musun deyü sual eyledim, o dahi muteassübe olduğundan, «Hayır bir vecih ile bunu kabul eylemem, illâ o İslâm, ben de Hıristiyan kalarak nikâhımızı hem pappas hem de imam kıysın» deyişin, zaten pappas olduğumu ve nâçare İslâm sıffatında göründüğümü bildirerek sünnet olmadığımı da anlattım ve kandırdım ve imamın da pappasın da hizmetini üzerime alıp hem Hıristiyanca, hem İslâmca nikâhlarını icra ettim, ama onda hazır bulunanlardan biri hem Patrikhaneye, hem de Şeyhül İslâm kapusuna haber vermiş olmağ ile, iki taraftan Bab-ı Zaptiye'ye şikâyet olunup, «Sen iki dini de hicvediyorsun» deyü beni terbiye etmek üzere buraya soktular» deyüp itmam-ı hikâye eyledi.

İKİNCİ CİLT HATM OLDU

TEMAŞA-İ DÜNYA
VE
CEFAKÂR U CEFAKEŞ

Üçüncü Cilt

Kula'lı Evangelinos Misailidis'den telif olunarak, kendi matbaasında tab olunmuştur.

İSTANBOL'DA
1872

Her hangi kitapta matbaamızın mühürü bulunmaz ise, sahte, ya mesruk (çalınmış) demek olacağından, nizamen ve kanunen aleyhinde dava ve kitabı zapt edeceğiz.



Temaşa-i Dünya'nın işbu üçüncü cildi taraf-ı müelliften
Sparta hanedan-ı kadiminden rağbetli Kir Hacı
Savvas Çodan Papa cenapları nam-ı namilerine.
tenmik olunmuştur.

İtibarlı rağbetli Kir Hacı Savva Çodan baba cenapları!

Ta Sparta'da didaskalaluğumdan[1], yani 33 seneden beri miyanemizde cereyan eden meyl-ü muhabbet ve Anatoli gazetesinin Anadolu tenviri zımnında iptida-i zuhurundan (çıkışından) beri feyzine sarf-ı nakdine-i (değerli) himmet buyurduğunuz muavenet ism-i şerifinizin yad olması için işbu Temaşa-i Dünya'nın üçüncü cildini nam-ı nami-i âlilerinize tenmik etmekliğe (sunmaya) bu dostunuzu mefruz eylemiş olmağ ile, muhabbetimizin devamına delâlet-i kaviye olmak üzere, hüsn-ü kabulü müsterca-i[2] acizanemdir.

İstanbul, 1872 Yulios (Temmuz).

Anatoli Gazetesi müellifi
Evangelinos Misailidis Kula'lı

1 *Sparta'da didaskalaluğumdan: Isparta'daki öğretmenliğimden.*

2 *Yapma kelimelerden olan «müsterca» sözcüğü 'rica edilmiş, umulmuş' anlamındadır.*

BEŞİNCİ BABIN BAKIYESİ

BEŞİNCİ MAHPUS

Beşinci mahpus süslü ve 32 sininde yakışıklı bir delikanlı idi ki, Patrikhane tarafından terbiye olmak üzere göndermişler.

Tahkik eylediğime göre, Fenerde bir layıklı familyadan imiş, validesi dul kaldığında, yanına bir besleme kız almış olup, bu kızcağaz gözeni (çekici) ve oğlan da henüz dünyayı anlamaya başlamış olmağ ile, arasıra kıza takılırmış.

Kız ise kabul etmediğinden, oğlanın validesine ifade-i hal ve oğlunu şu meraktan berî eylemesini rica eylemiş.

Hatun ise beslemenin sözlerine kani olmayup tekdir eylemiş ise de, kız rahatını zayi etmiş olup, kokonasını bu yüzden taciz ettiğinden, kokonası, madem ki öyle diyorsun, ben de itimad edemiyorum, artık bu gece gel sen benim yatağıma yat ben de senin yatağına yatayım ve eğerçi filvaki oğlum gelecek olur ise, tutayım tekdir edeyim demiş.

Zevzek karı murad etse, bir mahalle gizlenip de tecrübe edemez mi idi?

Hasılı, kokona beslemenin yatağına yatıp karanlıkta gözetmekte iken, ziyadece vakit mürur etmiş olmağ ile, uyuyakalmış.

Ve oğlan karanlıkta usul usul yatağa yanaşıp kızdır kıyası ile gafilen anasını tutmuş. Ve anası akabinde uyanmış ise de, iş işten geçtiğinden, haber vermek de işine gelmeyüp yutmuş. Hasılı, dokuz ay temamında gizli bir mahalde nadide güzel bir kız çocuğu tevlid ederek, bir sütanasına teslim eylemiş. Ve beş altı seneden sonra bu kız çocuğunu can evladı gibi yanına almış.

Bu kız büyüyüp on beş yaşına vardıkta, örneksiz güzel olduğundan, oğlanın dikkatını celp eylemiş.

Oğlana ise bu kadar meşhur familyalardan kız verecek olmuşlar ise de, hiçbirini kabul etmeyüp, illâ şu bizim can evlâdı kızdan başkasını istemem demekten dûr olmamış.

Zavallı validesi, «Aman oğlum, sen bir zadegân olduğun takdirde, zadegân familyasından kız almam lâzım gelir, bu kızın ise anası babası belirsiz bir soysuzdur, şimdi bununla nikâhlanmak familyamızın namusuna yakışır mı» diyegörmüş, iskât olmayup, nihayet ol can evlâdı kızı almış bitirmiş, o ki hem kendi kızı, hem de hemşiresi imiş.

Zavallı hatunu daima zamiri (yüreğini) döğerek, sırrını da kimseye ifade edemediğinden, keder ile vereme uğramış, nihayet vefat edeceği sırada bir pappas celp ederek ahvalini itiraf [eksomoloyisis] edüp vefat eylemiş.

Pappaslarda da zevzek yok değil ya, bu hikâyeyi işittiği gibi gitmiş ötede beride vasfeylemiş ve dilden dile Patrikhaneye işidilmeğ ile, delikanlıyı «Paranomos» (yasa dışı) deyü karısından ayırmışlar ve ibret için tedip olmak üzere Tersane-i Âmire mahpeslerine göndermişler imiş.

İşte, pappasın mefruz olduğu üzere sırrı sır etmemesi, bir familyanın harabiyetine badi olmuştur.[1]

Altıncı mahpus nefsi (kendi) kız karındaşına alâka ederek, fiil-i şeniayı icra etmiş bir zat idi.

●

Yedinci mahpus kezalik kayınvalidesi ile uygunsuz münasebette bulunmuş bir delikanlı idi.

●

Sekizinci mahpus gafilen bir takım hırsızlar arasında bulunarak derdest birle Tersaneye vaz olunmuş bir suçsuz ve kendi halinde ehl-i ırz bir âdem idi.

●

Dokuzuncu mahpus posta vuran bir takım sariklerin (hırsızların) sergerdesi idi.

●

---

1 *Yazar, 5. mahpustan sonra, başlık koymamış, 21. mahpusu atlayıp 22. mahpusa geçmiş ve bu kez başlık koymuştur.*

Onuncu mahpus sahte olarak, meskûkât-ı muhtelifenin taklidini yapmış bir kalpazan idi.

●

On birinci mahpus kiliseler ve konaklar soymuş bir meşhur hırsız idi.

●

On ikinci mahpus kuttâ-ı tarik (yol kesen) ve memba-i fesad bir şahs idi.

●

On üçüncü mahpus bir zavallı bakire kızı türlü vadler ile «Ben seni alacağım» deyüp iğfal ederek, bikrini izale etmiş bir delikanlı idi.

●

On dördüncü mahpus, yan kesicilerin usta başısı idi.

●

On beşinci mahpus, emlâk-i miriye su-i istimal etmiş bir memur idi.

●

On altıncı mahpus, hırsızlara yataklık etmiş bir ihtiyar âdem idi.

●

On yedinci mahpus, kılığı kıyafeti aziz ve perhizini bozmaz, ibadetini bırakmaz ve kiliseden çıkmaz ve karınca çiğnemekten sakınır kendi halinde bir âdem görünür idi ise de, meğer yıkmadık baca, kırmadık yumurta bırakmamış, gündüz âlemin âlâsı, gece belâsı ve «tebdil-i şekil, li ecl-il ekil»[1] fehvasınca kılığını âlet etmiş bir âdem imiş.

On sekizinci mahpus, tuhaf nevinden bir zat idüğinden, bunun tercüme-i halini tafsilen ifade eylememiz iktiza-i halden bulunmuş ise de hoş görürüz.

On dokuzuncu mahpus 23 yaşında bir delikanlı idi ama, 24 saatten sonra gelip çıkardılar.

Meğer, üç on beş yaşında ve anası kızım der bir hatun ebe ile ve hekim ile ittifak ederek, güya çocuk yaptım ve mezkûr

---

1 *Yemek için kıyafet değiştirmek.*

delikanlı bikrimi türlü vadler ile izale eyledi deyü yolmak için aleyhinde şikâyet eylemiş imiş. Ve delikanlıyı muvakkaten tevkif ederek teftişe kalkışmışlar ise, çocuğun eseri bulunmamış ve bu delikanlı merkumenin on dokuzuncu dostu olduğu anlaşılmış ve hekimin dahi çocuktan haberi olmayup, kıza başka hastalıktan dolayı bakmış olduğu anlaşılmakla, delikanlının sebili tahliye (serbest) olunarak, ol kız ile ebe hatun mahpese ilka olunmuşlar.

Yiğirminci mahpus zaten askerden mühreç (çıkarılmış) bir yüzbaşı olup, mahpusiyetinin sebebini sual eylediğimde, şu vecihle cevaba ağaz eyledi :

«Benim zatım İstanbullu olup, Arabistan ordu-u humayununda hizmet ederken, yüzbaşılık rütbesine terfi olundum ve eğerçi âdem gibi memuriyetime devam eyleseydim, haiz olduğum kabiliyet ve malûmata göre müşirliğe değin yolum var idi, ne çare ki, atalarımızın zaten vermiş oldukları terbiye mihver-i layıkında olmadığından, bizi lâin (lanetli) şeytan mı desem, yoksa terbiye uygunsuzluğu mu desem, bu hal-i pür melâle duçar eyledi.

İstifamı verüp, İzmir üstü İstanbul'a gelir iken, harçlığım kısılmakla, İzmir valisine müracaat eyledim, o dahi beni hüsn-ü kabul edüp, «Hükümet vaporu[1] zuhur edinceye değin konakta eğlen» dedi ve bir takım da nefis elbise bağış eyledi.

Bana sual edenlere Valinin yeğeniyim deyüp bazı işleri düşenlerin işinizi bitireyim deyü haylice akçelerini aldım ve ondaki asker binbaşısı ile kesb-i münasebet etmiş olup, İstanbul'a hareket edeceğim anda, «Onda Üsküdar'da familyam vardır, bana bir mektup yazıver ki, ya benim üç mah müddetle İstanbul'a varmam için ruhsat tahsil eylesin, yahut kendisi buraya gelsin» dedi ise, ben şu yolda bir mektup yazdım:

«Benim muhibbe zevcem Zeynep Hanım, didelerini pus iderim (gözlerini öperim).

«Hamil-i varakam yüzbaşı Ahmed Ağa ile can karındaşı olduk ve her yüzden teklifimiz yoktur ve buna olan izzet ikram bizzat banadır.

«Sizleri çok arzuladım ise de, oraya varmaklığım mümkün olamayacağından artık sizin buraya gelmeniz iktiza-i haldendir.

«Bu bapda Ahmed Ağa karındaşım İzmir Valisinin bir

---

1 Bak. s. 206, Not. 1.

hususu için İstanbul'a gidıp geleceğinden ve bu zat karındaşım olup, emin zat idüğinden, bu tarafa avdeti sırada sen dahi kalkıp beraber gelesin ve nakli güç olan eşyayı satıp, nakit akçenin ecnaslerini (cinslerini) de bunun marifeti ile liraya tebdil ederek gelesin ve her bapta da buna emniyet edesin» dedik bitirdik. Ve bu mektubu kendi tarif eylediği üzere okuyup, mühürünü vaz birle koynuma koydum.

Ve ferdası gün artık İstanbul'a geleceğimden paşanın çıbık takımlarından iki âlâ ve elmaslı takımı kalk gidelim ettim ve benim ateşime başkaları yandı.

Hasılı, ferdası günü paşa ile vedalaşacağım sırada, üç lira da bana hediye verdi, ben artık teşekkür ederek vapora girdim.

İstanbul'a geldiğimde üzerimde haylice harçlık bulunduğundan, binbaşının mektubunu unutmuş olup sefahata daldım ve bir haftada harçlığı bitirdiğimde, mektup hatırıma gelip, doğru Tophane iskelesine vardım, ama cebimde kayık parası yok idi ise de elbiselerim pek süslü idi.

Allah desiseye zeval vermesin! Yüz kadar kayıkçı bir ağızdan buraya buyur beyefendi deyü çağrışdılar ise, iki çifte bir süslü kayığa süvar olup, çek ettim Üsküdar semtine.

Ve Ayazma İskelesi'ne[1] vardıkta, «Ben yarım saate değin işimi bitirip geleceğim, zira filan paşayı görmek isterim, siz bunda bekleyin, layıkıyla bahşişinizi de veririm» deyüp kayıktan sıçradım, kayıkçılar kıyafetime bakarak, emniyet eylediler, hiç bilmezler ki pamuk ipliği ile onları bağlamış idim.

Doğancılar Meydanı'nda binbaşının konağını bulup, mektubu sokak kapusundan hanıma teslim eyledim, o dahi yaşmağı ile örtülü olduğu halde, «Beyefendi, ben okumak bilmem, zatınız okuyuverin,» dedi ise de, benim okumam işime elvermiyeceğinden, «Efendim, lütf edin benim filan paşa ile biraz işim var, af buyurun, mahalle hocasına okutturun, sonra akşam üstüne dönüşte cevabını alırım» deyip, mezarlık arasına yatmaya gittim, zira koynumda fülus (metelik) yok idi ki bir kahveye oturayım.

Hasılı, akşam namazına doğru gelip konağın kapusunu vurdum ise, evvelce yaşmaklı kapu aralığından söylenen hanım

---

1 *Üsküdar'da bugün bu adda bir iskele yoktur. Ayazma camii ve mahallesi vardır.*

bu defa perdeyi sıyırıp, «Buyurun Ahmed Bey, bir acı kahvemi için efendim, siz kocamın karındaşı olmuşsunuz, artık teklif mi var?» deyüp, kapuyu açtı, ben dahi «Aman efendim vakit geçtir, gideyim ve hatta paşa dahi kal deyü ibram eyledi ise de, kalmadım» deyü biraz naz eyledim, benim ise kalmak canıma minnet idi ve karnım da tambura çalıyor idi. Hemen ikinci teklife muntazır idim.

Hanım dahi, «Ay Efendim ne var imiş, buyurun» deyip, beni içeri aldı ve yukarı çıkdık ve bir takım sual cevaptan sonra, halayık kahve getirdi ise de, yarım saatte içip vakti geçirdik ve mahsus saati sual ettim, «Bir buçuk» dedi ise, «Ay ne yaptık şimdi, hanım İstanbul'da Şehzadebaşı'ndadır, ancak nısf-ı leylde varabileceğim, keşke paşanın konağında kalaydım, şimdi oraya varmaya da mahçuplanırım, aman Tanrım ne yapsam» deyü düşünür iken sağ olsun Hanım kadın! «Ahmed Bey ne var imiş elhamdüllah burası da karındaşının konağıdır, teklif mi var? Bir gecelik bunda da misafir olun» dedi ise, yüreğime soğuk su serpildi ve «Olur mu ya, olmaz mı ya»nın arasında halayık gelip üzerimden setreyi çıkardı ve hanım âlâ gecelik urubası getirip, urubamı soyundum ve kendi hanem gibi kanapenin üzerine uzandım.

Hanım dahi karşıma oturup, «Ahmed Bey teklifsiz ol, çekinme, taam hazırdır, başka bir isteğin var ise söyle» dedi ise, ben paçacı kelbi gibi yudunmaya (yutkunmaya) başladım, «Nedir isteğin söyle!» dedi ise, «Hanım var bir isteğim, ama cesaret edemiyorum,» «Ay o ne imiş söyle, kuş südü getirelim,» «Sağ olun hanım, ama biraz enzerut[1] olsaydı fena olmaz idi» dediğimde, «O, nedir?» dedi. «Ne olacak, araktır, yani rakıdır, mastikadır canım Efendim» dedim ise, «Hay, hay o da kolaydır» deyip, halâyığa emreyledi ve akabinde dolaptan henüz ağzının mühürü açılmadık bir binlik sakız mastikası getirdi ise, artık keyfim geldi ve mahsus bir ufak şişe ve bir takım mezelikleriyle bir masa donatıp, ortaya koydular. Ben iki üç defa çakıştırıp, yavaş yavaş keyfi çakırlamaya başlamış olmağ ile, «Kuzum Hanım karındaş, af edin» deyüp usul perdeden bir nefis şarkı söyledim ise, hanım hazlandı, bana da bu lâzım idi.

Bunun üzerinde ben cesaret alıp, «Be ey Hanım, bu mü-

---

1 *Anzarut, anzarot: eskiden yara tedavisinde kullanılan bir reçinedir. Rakı anlamında da kullanılır.*

bareğin yalnız tadı çıkmaz, Allah kulunu cennete dahi yalnız göndermesin, hele bir parça şuraya yanaş da içmez isen de, arkadaşlık bari eyle» deyüp yanıma yakın getirdim ve «Elinden bir bade ver» dedim, o dahi teklifsizliğe binaen doldurup verdi ve «Aşkına» deyip yuttuğumda defa bir şarkı söyledim. Ve akabinde diğer bir şarkı okuyup, kadehi doldurarak, hanıma teklif eyledim, o dahi, «İstimal etmem, ama hatırın için bir kadeh içeyim» deyip yuvarladı ama o da arkasına yuvarlandı, bunu güzelce kaldırıp, yağlığımla ağzını gözünü sildim ve birden tesir edüp, setremeniki[1] söylemeğe (saçmalamaya) başladı ise, «Ulan deli Ahmed bermurad olacaksın» deyip, yine ben hanende tarzı dümtek usulü ile beste okumaya başladım ise, hanım başını dizime koyup, «Beyim aşkolsun sadana (sesine), siz gibi şarkı okur az gördüm, aşkıma bir bade dahi nuş eyle» dedi ise, ben iki kadehi birden doldurup, «Alafranga toka yapalım» dedim o dahi «Yapalım Efendim, oldu olacak kırıldı nacak» deyip, yaşmağı bütün bütün attı ve kadehi yuvarlayıp, mani söylemeğe başladı ise, benden artık irade kalkıp, «Hanım sadana kurban olayım» demekle, leplerini (dudaklarını) buseyledim ama fena niyet olmadığına yemin etsem başım ağrımaz, fakat lain şeytan Allah'tan bulsun, ki insanı kendi (i)radetinde bırakmaz.

Doğrusunu söylemek lâzım gelir ise, hatunların çakır keyf halinde olan zevkinin emsali olamaz, fakat şirazeden çıkarmamalıdır, işret için sual edersen, hatunların ırz anahtarıdır. Onun için hatunu işretten sakınmak lâzım gelir, zira işrete müptelâ olan hatunda ırz-u namus dedikleri mübarek pek nadiratten eğlenir.

Hasılı, o gece o halde sabahlamışız ve ferdası günü öğleyine değin rahat edüp, gideceğim sırada, hanım ferdası gece için yine beni davet eyledi ise de «Hanım konuşmaya doyulmak olmaz, bâhusus zat-ı âlîleriniz gibi bir dilküşa ile, fakat iş hepisinden evveldir, vakti ile işlerimizi sırasına koyalım da, yola hazır olalım, satılacak bir şey ve tebdil olacak ecnas (cins, çeşitli) akçe var ise, ver de satalım tebdil edelim ve ge-

---

1 *Setremenki şeklinde bir kelimeyi saptıyamadık. Derleme Sözlüğü'nde (Ankara) s. 3511 'sedremeki' sözcüğü vardır, ahmak bunak, sersem, akılsız anlamında. 'Sedrebeki' ise saçma, anlamsız anlamına geliyor, DS, s. 3564 ve aynı anlamda Tarama Sözlüğü'nde (Ankara 1971) s. 3361.*

len cuma ertesi her halde gidelim» dedim, ise, «Başüstüne» deyip sandığı açtı ve on bin kuruşluk ecnas akçe getirüp «Al şunları liraya tebdil eyle de getir» dedi.

Ben paraları alışın, «Yarından sonra bundayım» deyip, elini berü ver Beyoğlu demekle, derhal yalıya indim ve bir iki-çifteye süvar olup, Kabataş'a çıktım ve Beyoğlu'nda soluk alıp, yine sefahata düştüm ve parayı tüketmeyişin hanım hatırıma gelmedi.

Nihayet, koynumda bir kayık parası ile Galata'dan kayığa binip Üsküdar'a çıktım ve boğazıma destmal (elbezi) bağlayıp ve bir kirpit ile yüzüme tütsü verüp, biraz sarardıktan sonra hanımın hanesine vardım ise, «Buyurun Efendim, beni büyük endişede bıraktınız, hayır ola ne oldu da geciktiniz?» dedi ise, «Efendim Allah vücudunuza afiyet versin, paraları sarrafa tebdil ettirdim ve biz gidinceye kadar emin mahal olduğundan, onda bıraktım ve haneme varır varmaz keyfi bozdum, şükürler olsun abudane (yiyecek, içecek) imiş, tükenmemiş olduğundan tashih-i mizac eder etmez doğru soluğu bunda aldım, şimdi artık vakit kalmadı, yarından sonra her halde gideceğiz, iktizasız olan şeyleri ver de götüreyim, para edeyim» dedim, o dahi «Pek güzel, bu akşam bunda kal da, yarın Allah kerim» deyip, bizi o gece de eğleyip, sabahleyin haylice eşya ile Tophane'nin Salıpazarına çıktım ve üç bin kuruşluk eşyayı 1.500 kuruşa satıp doğru hovarda arkadaşlarıyla Beyoğlu'nda karar kıldık.

O para da bittikten sonra, hanıma defa gitmeye yüzüm kalmadığından ve kendime münasip bir iş bulunmadığından artık kaldırımcılığa başladım» dedi.

«Bu kaldırımcılık dediğin, sokak kaldırımları yapmak mıdır?» deyü sual eylediğimde, «Hayır, hayır, sana vasfedeyim» deyip, şu vechile hikâye eyledi.

«Biz birkaç refikiz ve maiyetimizde on beş yiğirmi nefer, onar on beşer yaşında çocuklar vardır ve merkezimiz Sultan Mehmed'dedir. Her sabahleyin erkenden oraya toplanarak, çocukların beherini birer semte sevk ederiz ve akşama doğru Bahçekapusu'nda buluşarak çocukların kaldırımlar üzerinde yatan mahalle bekçilerinden ve açık buldukları haneden her ne ki kaldırmışlar ise, ellerinden alıp, yedlerine üçer kuruş ücret veririz ve eşya-ı mesrukayı Bitpazarında satar, içinden çıkarız. İşte, Çelebi «kaldırımcılık» dediğim zenaat budur.

Bunun sayesinde epeyce geçinip gidiyor idim, ne çare

ki şeytan pabucunu eskitmiş, bir gün bahıl bu ya, Bab-ı Seraskerin bir kapusundan girip öbür kapusundan çıkacağım sırada, İzmir'deki iğfal ettiğim binbaşı, hapahap (ansızın) karşıma çıktı ise, kaçmaklık da olamayacağından, mecburen tavır bozmaksız karşısına varırken, bu beni kemal-i tazimle (saygıyla) kucaklayıp, «Vay kardaşlığım Ahmed Bey, sen misin?» deyüp öptü, ama gel benim kalbime sual eyle ne öpüş olduğunu, hemen hazret-i İsa'yı ele veren Yahuda [İuda] öpüşü idi desem caizdir.

Meğer karısından mektup alamadığından defa mektup yazıp, teftiş eylemiş imiş, karısı da olmuşunu anlatıp, fakat eğlencemizi haber vermiyerek cevap yazmış imiş. Bunun üzerinde İzmir valisine ifade-i hal ederek, İstanbul'a gelip beni bulmak üzere ruhsat tahsil etmiş imiş.

İşte, karındaş gibi koltuğuma girerek, «Hayde seninle Tiryakiler Çarşısında birer kahve içerek dertleşelim» deyü giderken, bir de karakolun dengine geldik ise, «Alın şu hırsızı» deyip bizi teslim eyledi. Ve nihayet günahlarımızı aklamak için üç sene müddetle beni buraya kondurdular» dedi.

YİĞİRMİ İKİNCİ MAHPUS

Yiğirmi ikinci mahpus bir Hıristiyan gazeteci olup, elli sene sonra söyleyeceği lakırdıyı elli sene evvel söylemiş olduğundan, «Afronios»[1] nam vaktin patriği terbiye etmek üzere 61 gün mahpusiyetle Tersaneye göndermiş imiş, şöyle ki:

Ekklisialarda olan tezyinattan ve ikonalardan bahs ile, «Asıl Allaha olan farzı unuttunuz ve kiliseleri puthane heyetine soktunuz» deyü yazmış imiş.

Afronios Efendi bunu yanlış şerh ederek ve ikonalara dahletti (dil uzattı) deyerek, bunu celp edüp de pederane ve ayini iktizasınca gazeteciye övüt nasihat edecek yerde gıyabından hükmederek ve ayinime dokundu diyerek, Bab-ı âli'ye şikâyet eylemesinin üzerinde, keyfiyet Bab-ı âli'den Bab-ı Zaptiyeye havale buyurulmakla, gazeteciyi celp ve muhakeme eylemişler.

---

1 *Yazar, sözü geçen patriğin gerçek adını açıklamıyor, tırnak içine aldığı «Afronios» adını kullanıyor ki, bu sözcüğün anlamı 'akılsız'dır.*

Gazetacı hin-i muhakemede (duruşma sırasında) «Bu madde mezhepçe bir maddedir, ancak Patrikhane meclisinde faslolunmak lâzım gelür, İslâm meclisi fasledemez» demiş ise de, dinleşilmeyüp, «Hayır sen patriğin ayinine dokunmuşsun, 61 gün mahpus olacaksın» deyüp ilâm etmişler.

Gazetacı dahi «Pek güzel, kabul eyledim, ama 61 günden sonra mahpesten çıktığımda ne yazacağımı biliyor musunuz?» dedikte, «Eğerçi uygunsuz bir şey yazarsan artık ol vakit iki kat ceza çekersin» demişler, gazetacı dahi «Hayır Efendim, Hazret-i Muhammed Hak Peygamber idi deyü yazacağım ve mademki bu söz bizim patriğin ayinine dokunur, ol vakit gazetacı yine ayinime dokundu deyü bu meclise şikâyet edecek, bunun için hakkımda ne ceza tertip edeceksiniz» dedikte meclis azası birden cevap veremeyüp, bir Hıristiyan aza gazeteciye hitaben, «Sen Hıristiyansın, bu lakırdıyı sen söyleyemeyeceksin» demesinin üzerinde gazetacı dahi «Efendim sen de Hıristiyansın, İslâmca olan suale senin cevap vermeğe hakkın yoktur, ancak ya Reis Bey, ya Müfti Efendi verecek» deyüp, Reis Bey'e hitap eylediğinde, Reis Bey cevaba sıkılıp «İşte, Hıristiyan aza haber verdi ya, sen bu lakırdıyı söyleyemeyeceksin» der demez, gazetacı Müfti Efendinin damenine (eteğine) yapışıp, «Efendim, Hazret-i Peygamberi yalnız İslâmlar mı hak bilmeli?» dedikte, «Estağfurullah, cümle milel-i muhtelife hak bilmelidir» cevabına, «Efendim, Reis Bey Hıristiyanları müstesna tutup siz deyemeyeceksiniz deyor» deyişin, Müfti efendi cevaba ağaz edüp, «Reis Bey oğlum, hata ettin tövbe et» dedikte, Reis Bey ettiği kusuru anlayıp, «Tövbeler olsun» demesinin üzerinde, azadan bir İslâm, gazetacıya hitaben, «Niçin böyle bir meseleyi meydana koydun da, meclisi işgal ediyorsun, bu mesele ile senin meselenin bir münasebeti yoktur» dedikte, «Efendim, bu mesele de tıpkı benim mesele demektir, mahsus meydana koydum ki heyet-i meclisin putperestlik kaidesini kabul ettiğini ibraz edeyim» demeye kalmamış, meclis azaları cümleten ayağa kalkarak, «Sen heyete dokundun, hakkında protesto ederiz» demişler ise de, gazetacı sözünden dûr olmayup, «İbraz edemez isem, semina ('kabul') deyüp şu vecihle cevaba ağaz eylemiş.

«Efendim bendeniz kiliselerin tezyinatı ve tasvirleri için bir hata etmişim ve ayince bir madde olduğundan, patrik bana celp birle ayinimizce muhakeme ve tedip eylemesi lâzım gelir idi. Madem ki cehaletinden naşi keyfiyeti ayinlerinin mu-

gayiri olan bir meclise havale eylemiş, ol meclisin azaları peşinen hesap ederek maddeyi yine patrikhane meclisine iade etmeli idi, çünkü gazetacı doğru yazmış deyecek olsalar, patriğin ayinine bunlar da dokunmuş olacaklar, fena yazmış deyecek olsalar, tasvirlere hürmet etmek kıyasını bunlar da kabul etmiş olacaklardı, bu ki İslâm zöyümünce putperestlik demek olur. Madem ki burasını tefekkür etmiyerek, mahpusiyetim hükmü ile patriğin efkârını tasdik etmiş oldunuz, gafilen putperestlik etmiş oldunuz» deyişin, Müfti efendi «Tövbe tövbe, hakkın var gazetacı, ben bu işin içinde değilim» deyip geri çekilmiş ve meclis, ne edeceğinin şaşkını olup, keyfiyeti etrafı ile yine Bab-ı âli'ye bildirerek, talimat istemiş ise, gerek haklı, gerek haksız gazetacıyı 61 gün mahpus eyleyin ki, daha büyük fesadın önü alınsın deyü buyuruldu gelmiş. Meğer, patrik Sadr-ı âli'ye takrir gönderip, «Eğerçi şu küfreden gazetacı tedip olunmaz ise, millet Patrikhaneyi alt üst edecekler» demiş imiş, hasılı, zavallı gazetacıyı bu maddeden dolayı Tersaneye göndermişler imiş.

Bu sırada hatırıma bir tuhaf fıkra geldi, nakl edeyim.

Vakti ile bir pazar kayığı İstanbul'dan yolcu doldurup, Boğaziçi'ne, Arnavutköy akıntısına vardıkta, onda yeni inşa olunan bir cesim yalıyı yolcunun biri görerek «Bu yalı kimindir?» deyü sual ediyor. Biri dahi «Hünkârın başimamının yalısıdır» deyişin, «Hay avradını falladığımın herifi, ama da yalı çökertmiş haaa!» deyüp geçiyor.

Meğer yalının denizden tarafa kapusunda Divrikli Halil Ağa nam bir kapucu oturur imiş. Anide yukarı seğirdip, İmam Efendi zevcesi ile bile oturur iken, «Efendim bilmezsin ne oldu.» «Ne oldu bakalım?» «Efendim, bundan bir pazar kayığı geçiyor idi, yolcuların biri yalıya bakarak, hay avradını falladığımın herifi amma yalı çökertmiş ha!» dedi deyişin, İmam yalnız bulunsa yutup yalnız kapucuyu tekdir etmekle müteselli olacağımış, ne çare ki, hazret-i Süleyman'ın [Solomon'un] serçe kuşu gibi eşi yanında bulunduğundan, namuslanıp, «Ulan, hangi hınzır imiş? Onu şimdi bulup, bana getirmelisin» diyor.

O zevzek de anide üç çifte kayığa süvar olarak, atılıp, doğru soluğu üst tarafta vaki Bebek'te alıp, «Buraya bir pazar kayığı geldi mi?» «Geldi,» «İçindeki yolcular nereye gitti?» «Nereye gidecekler, kimi hanelerine, kimi de kahvelere dağıldı»

cevabı veriyorlar. Halbuki, akşama deyin Boğaziçine yüz pare pazar kayığı gider gelir, kim bilir kangısıdır.

Halil Ağa doğru ağızlıktaki kahveye girer ve «Şimdi gelen pazar kayığından çıkanlar kimler idi?» deyü sual eder ve on on beş âdem birden «Biz idik» deyü cevap verdikte, «Başimamın avradına söven kim idi?» der, onlar «Hayır, biz değil idik» deyişin «Yok, öyle değil kazmanın sapı, söven âdemin sadası hâlâ kulağımın dibinde vınlıyor, hele başimamın avradını fallayayım de, ben anlarım» dedikde, baştaki oturan âdem, «Başimamın avradını fallayayım» diyor, Halil Ağa işitdikte «Hayır, bu değil, hayır o değil, sen de söv bakayım» derken, hasılı kahvedekilerin cümlesine sövdürüp o kulağı dibinde vınlayan sadayı işidemeyişin, ondan Hisar'a, Hisar'dan Baltalimanı, Boyacıköy, Mirgün, İstinye, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Sarıyer. Ordan elini beri ver Rumelikavağı, ondan da karşı yakada Anatolukavağı, Beykoz, Paşabahçesi, Kanlıca, Anatoluhisarı, Kandilli, Vaniköy, Beylerbeyi, Kuzguncuk, Üsküdar'a değin uğramış ve defa beri tarafta vaki Tophane'nin üst tarafında Fındıklı'ya geçip, Kabataş'a Dolmabahçe'ye, Beşiktaş'a, Ortaköy'e, Kuruçeşme'ye uğramış ve yollarda kahvelerde sövdürmedik âdem bırakmadıktan sonra, gece saat dört raddelerinde kan tere batmış olduğu halde, doğru İmam efendiyi hanımı ile bile olduğu halde bulur, o ise vukuatı bile unutmuş olup, kendi zevkindeymiş.

«Efendim bilmezsin ne oldu». «Ne oldu bakalım?» «Şu efendimize söven yok mu idi?» «Eee!» «Sözüm yabana pezevengin sadası hâlâ kulağımın dibindedir, tut ettim buradan, efendim üç çifte ile sıra vardı (varda), Boğaziçi köylerini dolaştım ve kahvelerde araştırmadık âdem bırakmadık ise de, bulamadım» dedikte, «Ulan, şahsen o âdemi sen tanır mı idin de bulamadın?» demiş ise, «Hayır Efendim, acele etme, beni ahmak mı zan ettin? Elhamdüllah kibara hizmet ediyorum, o pezevengin sadası hâlâ kulağımın dibinde vınlıyor dedim ya,» «Eeee ne yaptın?» «Hım, ne yapacağım, bir bir hepsine de sövdürdüm» «Ne halt ettin?» «Bunda halt malt yok, Efendiciğim, böyle etmesem, ne bileyim hangi pezevenk olduğunu?» «Ulan Halil, Allah belânı versin, bana bir âdem sövmüş, her kim ise hınzır keşki yakasını bıraka idin de, yıkıla gideydi, şimdi bir halt ettin ki Tuna nehri temizliyemez. Ulan hınzır söven bir iken şimdi cümle âleme sövdürdün, yıkıl bundan, seni gözlerim görmesin» deyü de yanından def eylemesi var.

Şimdi, farzedelim ki gazeteci ayince bir kusur etmiş. Orthodoksos bulunduğu takdirde, anide bunu Patrikhane'ye celp birle övüt nasihat etmeli ve imlaya gelmez ise, Ekklisianın usul ve kaidesince tedip etmeli değil mi idi? Afronios Efendi ise kaş yapayım derken göz çıkardı ve akılsızlığı ile maddeyi tâ Amerika'ya varıncaya değin duyurdu ki protestanlar 500.000 kuruş rüşvet vermiş olsalar idi, olacak şey değil idi. İşte, memuriyetin lâyıkı olmayan âdemler böyle bir mühim mesnede geçtikleri anda, şaşkın ördek gibi başını bırakıp arkasından dalmağ ile nice uygunsuz hallere sebeb olurlar. Onun için, bu makule layıksızların tayininde ziyade dikkat gerekir.

Mahpeste başka pek çok âdemler dahi var idi ise de, asıl maksadımızı bu kadarlıkla ifade edebildiğimizden kusurunu hoş görürüz. Gelelim şimdi mâna-i fihimize:

ALTINCI BAB

İKİ CANBAZ BİR İPTE OYNAYAMAZ

Nihayet, 3 mah müddet mahpusiyetim bitmiş olmağ ile, ondan tahliye-i sebilime müsaade buyurulup, gittim, yine Galata'daki yazıhaneme oturdum ve yine avukatlığım ile meşgul oluyor idim.

Bir gün, İstanbul'da Karamanlı[1] tabir ettikleri bakkalların ustabaşısı Usta Vasil nam bir Anadolulu, yanında yiğirmi sininde Petro nam bir oğlu ile gelüp, «Çelebi Favini, şu çocuk oğlumdur, Fener'in kebir Millet mektebinde[2] ikmal-i derais (dersler) eyledi, şimdi avukatlık tahsil etmek ister, rica ederim buna tarif eyleyin ve her ne ki ücret matlup ederseniz vereyim» dedi ise, «Ne hacet, avukatlık tahsil etmek, Karamanlıların cümlesi de tabien avukattırlar» dediğimde, «Çelebi, bana bak, ben Niğdeli değilim, Kayseriliyim» cevabını verdi, sanki Kayserililer şeriat ve nizamı anlamakta Niğdelilerden geri kalırlar idi gibi.

Ben kendim için kazık sivrilteceğimi anladım ya, fakat olmaz demeklę olmadığından, geri çekilsin efkârı ile beş bin kuruş teklif eyledim ki, o sırada beş bin kuruş haylice akçe demek idi.

O ise derhal kabul edüp «Mösyö Favini, pek güzel, şu kavl ile veririm ki, nısfı peşin olsun ve diğer nısfını dahi oğlum İptidaki davayı kazanırsa vereyim ki, avukatlığı tahsil etmiş olduğunu bileyim» dedi.

Ben dahi bir zat tabien avukat olduğu takdirde, ilmiyesini de tahsil ederse, elbette her davayı kazanacağına şüphe yoktur hülyası ile bu kavli kabul edüp, bervech-i peşin 2.500 kuruş aldım. Bu babda senet de verdim.

---

1 Türkçe konuşan Ortodokslar.

2 Bak. s. 267/1.

Petro başladı avukatlık tahsiline, gidişine baktım ki, bana rahmet okutacak, bazı şeylerde anasından evvel ahıra girmeye başladı, baktım ki işime gelmiyecek, hemen az vakitte yarım yamalak dersini bitirüp, eline avukatlık şehadetnamesini vererek, «Git bir dava kazan da, küsur 2.500 kuruşu teslim eyle» dedim, yol verdim.

Petro ise elimi pus ederek ve duamı alarak gitti, ama arası bir iki ay geçti, hiçbir işe başlamadı, anladım ki bu bizim parayı vermemek niyeti ile vazife edinmiyor, hakkında hükümete şikâyet eyledim.

Allah padişaha zeval vermesin, hükümet meclisi azası bizi dinleyip hoca ücretidir, verilmelidir deyü hükm ettiler, ama Petro ısrar edüp «Efendim, Hocam davayı kazansa da zayi etse de, ben bu 2.500 kuruşu vermiyeceğim» deyüp, benim verdiğim senedi meydana kodu ise, hoşabın yağı kesildi.

Çünkü ilk davayı kazanırsa verecek idi, şimdi hüküm olmağ ile ilk davayı zayı etmiş oldu, demek ki vermemesi lâzım gelir idi. Hınzır Petro bana böyle bir Konya külâhı giydirdi ki vasf edemem, hiç böyle dekbazlık ve desise şeytanın hatırına gelir mi? Agop Serkiz'den usta çıktı, bu da Sultan Murat Han-ı Gazi hazretlerinin altın top faslına benzedi, şöyle ki:

Ya doldur şu küpü, ya ver altun topu.

Bundan 297 sene evvel, yani, 1574 ve 75 tarihlerinde Sultan Murat Salis Han-ı Gazi Hazretleri (1574-1595) cabeca (şurda burda) def-i gam etmek için tuhaf tuhaf şeyler yaptığı misilli, bir gün bir altın top yaptırıp, sarayın bir höcresi tavanına asmış ve her kim olamayacak yalan söyleyebilir ise, altın topu ona hibe edeceğini vad eylemiş.

Bunun üzerinde nice bin âdemler gelerek, birer yalan söylemişler ise de, hepisi de olabilir yalanlar olduğundan, boş gitmişler.

Bir gün Anadolu'nun en fakir familyasından fitne bir âdem sırtına bir küp yüklenerek, doğru Saray-ı hümayuna varmış ve saray hademeleri bunu «Ne istersin?» deyü sual ettikde, «Zat-i hazret-i şahaneye olamaz bir yalan söylemeğe geldim» cevabını verişin, «Hayde ey benava (aptal), sana benzemez neler geldi de bir iş yapamadılar, şimdi sana mı kaldı kenefde yatıp da Padişahı düşünde görmek? Yıkıl şunun şurasından!» deyü kovmuşlar, ama o gitmeyüp istinad ederken, Hünkâr haber alarak, sırtında küpü ile bile huzuruna celp eylemiş.

«Ulan, bu sırtındaki küp ne oluyor?» deyü sual eyledikte, «Şevketlim, ne olacak, cennetmekân pederin Sultan Selim-i Sani hazretleri Sakız ve Kıbrıs cezireleri kavgası esnasında, pederim merhumdan şu sırtımdaki küpün dolusu altın ödünç almış imiş, rica ederim, verin şu parayı» demiş.

Hünkâr işidip gülmeye başlamış ve «Ulan, böyle yalan olur mu? Benim babamın senin babandan ödünç para almaya ihtiyacı mı vardı? Hiç böyle yalan olur mu?» deyişin «Olmaz mı Efendim» demiş, «Elbette olmaz» deyişin, «Olmaz ise, ver altun topu» demeye kalmamış, Hünkâr maddeyi anlayıp, «Olur, olur» demeye başladıkta, «Olur ise doldur şu küpü» demiş, Hünkâr anlamış ki, dekbaza çattı, olmaz dese topu vermeli, olur dese küpü doldurmalı, iki kötülüğün bir ehveni fehvasınca, topu vermek daha evlâ olduğundan, vermiş bitirmiş ve o andan bu ane değin ol familya Altın top ismi ile yad olmakta imiş derler.

Doğrusu şu Kayserili Petro'nun bana ettiği oyun hiçbir vakitte hatırımdan çıkmadı ve çıkacağı da yoktur.

Yine kabahat bendedir ki, bunların ne yolda dessas (desiseci) ve dekbaz olduklarını bana Ham Muşon nam bir Yahudi dostum nakl etmiş iken, elimle ayağıma tuzak kurdum ve dekbaz kuş gibi ibiğimden faka tutuldum.

Ham Muşon[1] dostum, 1815 senesi iş tutmak üzere Kayseri'ye gitmiş ve şehir kapusunda on beş yaşında bir çocuğa rast gelüp, memleketin ahvalinden sonra, «Bu memlekette ucuz taam ne var?» deyü sual eylemiş, çocuk dahi «Sinyor, bunda alâ işkembe çıkar, üç paraya alırsın ve içini yer, dışını yine üç paraya satarsın» deyişin, Ham Muşon çocuğun çetin akıllılığına hayran olmuş. Bu bir şey değil, bundan daha koyusu var.

Bir gün, Ham Muşon Kayseriye haricinde vaki Havuzcular önünde darağacında bir çocuğun elinde birkaç Atik Yunan sikkeleri görüp, bunları birkaç para ile elinden çarpmak murad ediyor.

Oğlan ise daha kurnaz olmağ ile, «Ulan Yahudi, ben bunu para ile satmam, illâ şu mezbelegâhın üzerine çıkıp da, üç defa eşşek gibi anırırsan, sana hibe ederim» demiş. Ham Muşon kelepiri kapmak için etrafına bakınarak, kimseyi görmeyip 3 de-

---

1 *Biraz okumuşluğu olana, Hahamdan gelme Ham derlermiş; Muşon, (Moşon, Moşe, Mişon) Musa'nın halk arasında söylenilen şeklidir.*

fa anırdıkta, «Ulan Yahudi, sen eşşekliğinle şu sikkelerin kıymetini bilirsin de, ben insanlığımıla bilmiyeyim mi?» deyüp ondan gülerek firar eylemiş ve Yahudi bakakalmış.

Darağacı dedim de, hatırıma bir fıkra geldi, size vasf edeyim:

Yakın vakitlerde nefs-i Kayseri'de bir berber dükkânında İslâmdan biri dine küfretmekle, katline karar verilerek mezkûr darağacına salb eylemişler ve âdetleri üzere meyyid onda üç gün üç gece asılı olmak lâzım gelir imiş.

Bir gece, İslâm ve Hıristiyan bir takım ahbap bir hanede verilen ziyafette hazır bulunarak, ölülerden, fortlaklardan ve tılısımlardan bahs olunup, aslı vardır yoktur denilmenin üzerinde, birisi şu darağacına asılan fortlamış, kimin cesareti var gidip de ölüsünü ipten keserek, bir harar (büyük çuval) içinde buraya getirmeye demiş oluyor.

Cemaatten Hıdır Kasap nam bir cesur zat ortaya çıkıp, «Evet, ben getirebilirim» deyü bahis tutuşmanın arasında, meclisten daha cesur birini bulup, bunu darağacına evvelce götürerek, asılanı indirip, yerine kollarından bunu asıyorlar.

Hıdır Kasap dahi sırtında bir harar ile oraya varıp, belindeki bıçakla asılanın koltuğundaki ipleri kesmiş ve ölüdür kıyası ile harara sokup sırtına almış ve sohbet olan haneye götürürken, esna-i rahde hararın içindeki âdem yedindeki çuvaldızı Hıdır'ın arkasına sokmuş ise, Hıdır sıçrayıp, «Vay canına üfürdüğüm vay! Sahih fortlamış» deyip kamayı saldığı anda, ık demeden canını çıkarmış ve öylece Hıdır farkında olmadığı halde kanlarını akıtarak sohbet evine götürüp, çuvalı meydana koydukta, bir de ağzını açıp taşra çıkarmışlar ise, o götürüp de Hıdır'ı korkutmak için mahsus asdıkları zavallı âdemin ölüsünü bulmuşlar.

İşte, tılısım ve fortlak ve cin alâmeti dediklerinin kâffesi de bu misilli birer sebepten ibarettir ve aslı faslı yoktur.

Gelelim, manâ-i fihimize. Şu Petro'nun bana ettiği oyun ziyadece tesir ettiğinden, değil yalnız Kayserililerden, illâ kâffe-i Anadolululardan gözüm korktu ve hattâ ekseri Anadolulular Kayseriye sancağından oldukları halde, çünkü topalı Karanlık vilâyete giderse, kusur beldeleri hesap eyleyin artık.

Kayseri'de mukaddemleri ise (ilk zamanlar), başlıca meşguliyet rençperlik olup, taşra çıkmazlar idi, halbuki İslâm komşular ile mihver-i lâyıkında imtizaç edemediklerinden (anlaşamadıklarından), taşra ahz ü ita (alış-veriş) ile uğraşmaya ka-

rar verdiler ve bu vecihle eshab-ı sermaye evvel emirde pamuk almaya Adana'ya gitmeğe başladılar ve ondan pamuk alıp, Merzifon'a giderler idi ve onda pamuğu çeşit emtaaya tranpa (trampa) ederek, Yapraklı Panayırı'na gelip ahırlamadık katır alırlar idi. Ve katırları sürerek İzmir tariki ile Sakız cezireSine aşırırlar idi ve onda, ahırlamadık katırları ahırlamış katırlar ile tranpa ederek, doğru Acemistan'a giderler de, değer bahası ile satarlar idi ve şu hırıdları (alış-verişleri) dokuz mah devam ederek, ancak üç ay sıla edebilirler idi ise de, şu madde kâffe-i Kayserililerin gözlerini açmaya sebep olup, cümlesini de tacir ve dünyaya âşina eyledi derler. Elyevm ise, Kayserililerin Anadolu kıtasından başka Evropa kıtası ile de münasebetleri vardır.

Petro, bu bana ettiği oyunlara iktifa edinmeyerek (yetinmiyerek), sonradan haber aldığıma göre, gidi yezid İstanbul'dan dahi beni aşırıp da köpeksiz köyde deneksiz gezmekliye niyet eylemiş oluyor.

KATOLİKLERİN SÜRGÜN OLDUĞU

Bir gün, yazıhanemde vekâletini kabul ettiğim, cebren bir delikanlıdan bikri izale olmuş, zavallı bir kızcağızın davası layihalarının tertibi ile uğraşır iken, yedlerinde ferman-ı âlî-zişân ile üç nefer Yeniçeri gelüp, «Kalk bakalım Çelebi, Magnisa (Manisa) sancağı dahilinde Gediz Çayı kenarında vaki Adala'ya sürgünsün» dediler ise, aklım başımdan zayi oldu.

«Ne sebebe mebni?» dediğimde, «Ne olacak, Katolik değil misin? Padişahın eski vilâyetinde yeni din mi peyda edeceksiniz, düş ileri bakalım!» dediler. «Ben Fransızım, tercümanım hazır olmalı» deyügördüm, «Ne ..... olursan ol, bak tatlısu Freng-i betrenk'in çiğnediği sakıza, hayde bakalım!» diyerek sümseklemeğe de başladılar.

Baktım ki söz anlamaza söz dinletmek torlak sıpayı sudan geçirmek gibi güççe olacak, yazıhaneyi kapatıp, yedlerine birkaç kuruş kıstırarak, beni bir mahalle götürmelerini niyaz eyledim, bereket versin, paranın yüzü yumuşak, anide iskât oldular. Ve ondan doğru benim şagird Petro'nun yazıhanesine gittim ne yol tutacağımızı istişare etmek üzere, sonradan anladığıma göre, meğer Petro bizi İstanbul'dan yüzdürüp de kendi

başına iş yapmak meramı ile bizi ele verüp, başımıza bu misilli bir çorap örmüş imiş, ne bileyim.

Petro beni kavaslar ile o halde gördü ise, hainin güya hiç haberi yok idi gibi, «Hayırola Hocacığım, bu ne haldır?» dedi, «Ne olacak, hakkımda ferman sudur etmiş, Adala'ya sürecekler imiş ve kusurum Katolik olduğum imiş» dedim.

O dahi «Telâş etme, bu madde yalnız senin hakkında olmayup, bütün Ermeni Katoliklerinin hakkındadır, zira bir takım Cezuitler (cizvit) [İiusitai] Devlet-i Aliye toprağına çekirge gibi dökülerek, Ermenileri Katolik ve Devlet-i Aliye tebeasını Frenk etmeye çalışıyorlar. Her ne hal ise, şimdi şu belâdan kurtulmak mı istersin?» dedi. «Hay hay, istemez miyim ya» dedim ise, «Pek güzel Hoca, seni kurtarırsam sana ücret deyü verdiğim 2.500 kuruşu verir misin, zira şimdi ben de sana hocalık edeceğim» dedi, ben dahi «Evet ve hattâ fazini de vereyim» dediğimde,

«Ey Hocacığım, şimdi buna bir yol var, malûm ki senin pederin anandan şüphelenerek, sen ananın rahminde iken onu telef etti kaçtı ve aynı saatte sen dünyaya geldin, bunu cümle âlem bilir, şimdi Hocacığım, mahalline vardığımızda, sen Katoliksin diyecek oldular ise, hâşâ efendim benim babam Katolik ise de, ancak ben babamdan olmayıp başka babadan oldum, zira validem erehlinden hoşlanmadığından, beni başka bir Rumdan aldı de» deyişin, «Aferin be, sonunda anama orospu ve bana veled-i zina ünvanını takmak istersin» dedim. «Estağfurullah Hoca, senin ananın ehl-i ırz olduğunu cümle âlem bilir, madde o değil, fakat çaydan geçinceye değin şeytana dayı çağırmak lâzım gelir şu belâ savuşuncaya değin ne var imiş» dedi.

«Pek güzel, amma kimdir baban, göster diyecek olurlar ise, ne halt etmeli, bunu kim kabul eder?» dedim. «Ondan kolay şey yok, ben de söyleyebilirim, ama kemalim küçük olduğundan yakışmayacağını şöyle bırak, inanmazlar da, fakat babamı gösteririz ve kim de işitse inanır, zira gençliğinde ayağı bir parça karıncalı idi» deyüp babasını celp eyledi. Ben de ne yapayım çar-ü nâçar kabul eyledim, zira denize düşen yılana yapışır, o sinde artık veled-i zinalığı da kabul etmeye mecbur olduk.

Ondan doğru hükümet konağına vardık ve kaydımızı Fransa elçisi Tercümanı Jan Favini'nin mahdumu Aleko Favini deyü buldurup, bize Adala'ya nefisin (sürgünsün) dediklerinde,

sebebini sual eyledim ise, «Katoliksin ve Katoliklerin İstanbul'dan nefî olmaları hakkında ferman sudur etmiştir» dediler.

Biz artık o sırada «Evet, anamın kocası filvaki katolik Jan Favini idi ama anam Rum olmağ ile, aslaca ona meyl-ü muhabbet göstermeyüp, kendi milletinden birini sevmiş ve ben ondan oldum ve hattâ pederim zan olunan Jan Favini hakkı ile şüphelendiğinden, validemi hamile olduğu halde telef edüp firar eylemiş» dedim ise, «Kimdir baban?» dediler, anide ben Petro'nun babasını gösterdim, o dahi ikrar etmekle öylece bizi nüfus defterine kaydedüp, bize yol verdiler, amma Petro'nun marifeti ile meclis azasından bazılarına da bazı vadler etmiş idik.

İşte, bu vechile Petro dedikleri şagirdimiz olacak yezid usul ile validemize fahişe ve bize veled-i zina ünvanını taktırdı. Her ne hal ise, bu desise ile sürgünlükten halâs oldum, ama rahmetten kaçarken, doluya rast oldum. Fatma, kara sağlıgıla atma, pamuk dursa bundan iyi idi fehvasınca Katolikle sürgün olsam, bundan beş kat iyi idi, ne çare öleceğe çare bulunmaz, çıkacak kan damarda durmaz derler, artık bir işdir oldu, yakayı sıyırmanın çaresine bakmalı idi.

Petro'nun beni bu usul ile kurtarmasından meğer başka meram var imiş, kalbinde babalar yatar imiş.

Gidi Yezid-ü Mervan! Hükümet kapusundan çıktığımız anda, mukaddem bize hocalık ücreti namı ile vermiş olduğu 2.500 kuruşu fazlası ile aldı. Ve badema her hususta ayağıma dolaştığı şöyle dursun, al sana beş altı aydan sonra pederi tarafından aleyhimde Bab-ı Fetva-penahiye arzuhal takdim edüp, pederi benim gerek bunda ve gerek Evropa'da ilim tahsil etmem için külliyetli akça sarf ederek, fakir hale düçar olduğu takdirde babasına bakmıyor deyü şikâyet eylemiş.

Bir gün ansızdan beni Bab-ı Fetva-penahiye celbederek, keyfiyeti bildirdiler, babam değildir deyü ikrar eylesem sürgünlük var ve babam değildir deyü münkür de gelsem olmayacak, zira sürgünlük esnasında takririmi sicille kayıt etmişler idi, oradan kayıt çıkartarak bir de yalancılık hamledüp tecrim edecekler, bu surette meşhur fıkra kavlince hem dayağı hem soğanı yeyip, ceraimi de vereceğiz. Hasılı çar-ü nâçar «Evet babamdır» deyü ikrara mecbur oldum.

«Madem ki babandır ve tahsil-i ilm-ü hüner etmekl'iğin için uğurunda bu kadar akça sarf ederek, bu hal-i pür melâle gelmiş de, gidi Allah'tan korkmaz peygamberden utanmaz, niçin

babana bakmazsın?» deyüp, elli bin kuruş vermemi hükmettiler, nâçare verdik kurtulduk ve bize giydirdiği Konya külâhı sakalımıza değin indi, ondan sonra, bir daha Karamanlılara selâm vermekten dahi sakınır oldum.

En tuhafı bu ki, Bab-ı Fetva-penahiyeden çıktığımızda iki kavas arasında feryat ile gider bir hatuna rast olduk ise, sebebini sual eyledim.

Meğer, bu hatunun hanesine üç kimesne misafir olup, bir gün hamama gidecek olmağ ile, üçü birden içi altın dolu ve ağızı mühürlü bir kese vererek, «Biz üçümüz birlikte gelmeyişin bu keseyi hiç birimize teslim eyleme» deyü tenbih eylemişler.

Ve üçü birden bir kurşun atımı kadar açıldıkta bunlardan biri, «A, a ai, sabunu, keseyi evde unuttuk, ben gideyim alayım getireyim, siz bunda gözedin» deyüp, biri geri dönmüş de, «Analık altın kesesi iktiza etti, ver götüreyim» demiş, hatun dahi «Bizim kavlimiz var, üçünüz de birlikte gelmelisiniz» deyişin, «İşte, onlar karşıda bekliyorlar,» deyüp, «Arkadaşlar bizim analık vermiyor» deyü ün etmiş, onlar da sabun ile kese için söylüyor kıyası ile «Ver analık, ver» demelerinin üzerinde, keseyi teslim etmiş oluyor, o dahi keseyi alıp sırra kadem basmış ve diğer iki arkadaşları beklemekten usanarak, hamama gitmişler ve haneye avdette hatundan keseyi istemişler ise, «Siz verin dediniz, ben de öbür arkadaşınıza teslim eylemiş idim,» dedikte, bunlar hiddetlenerek, «Vay, biz sabun ile keseyi ver demiş idik, üçümüz de birlikte gelmeyişin hiçbirimize verme demedik mi idi?» diyerek, Bab-ı Fetva-penahiye şikâyet etmişlermiş. Zavallı karı ise, olmuşunu ikrar etmekle hükmolunmuş imiş. Ve feryat etmesinin sebebi de bu imiş.

Doğrusu bu davaya benim aklım ermedi, o saat Petro, «Ey Hoca, nasılsın, şu davayı üzerine alır da şu zavallı karıyı şu belâdan kurtarır mısın?» dedi, ben «Benim işim değil» dedim ise, anide orada gözüm önünde hatun ile kavl ü karar edüp, bunu geri döndürdü ve filvaki zavallı hatunu belâdan kurtardı, şöyle ki:

Akabinde davacıları huzura celp birle, «Efendim bizim kavlimiz, keseyi üçü birlikte gelmeyişin hiçbirine teslim etmemek idi, vakıa kese benim zaptımdadır, arkadaşlarını bulsunlar getirsinler de teslim edeyim» deyişin, hâkim dahi Petro'nun müzevir olduğunu tanıdı, ama ne yapsın sözü şer'î idi, öyle ya kavil muteberdir, «Gidin getirin arkadaşlarınızı da, hatun da

keseyi teslim eylesin hükmettim, çıkın dışarı» deyüp fasl-ı dava eylemiş ve onlar dahi ellerini oğuşturarak arkadaşlarını bulmaya gitmişler.

Bunu da gördüğümde, gözüm Petro'dan korktu ise de, yılanın kuyruk acısı misilli bana ettiği rengi (hile) unutamayup, daima öç almanın fırsatını arar idim, hele Allah onu da gösterdi, şükürler olsun!

Her fenalıkta bir de iyilik vardır derler, sahihmiş, o asırda mübarek tâbir ettikleri taun [panukla] illeti sakınmayan İstanbul ahalisini irilemekte[1] iken, bereket versin Petro'nun babasını, yani canımı yakan benim taklit babalığı da ahrete gönderdi, şükürler olsun bunu işittiğim anda, derhal Bab-ı Fetvapenahiye şikâyet ettim ve Petro'ya vakit vermeksizin odasını ve defterlerini mühürlettirdim, ama Petro vazifesiz bulunup, «Bir şey yapamayacaksın» deyü beni istihza eder idi.

Her ne hal ise, binnefs babam gibi kemal-i tantana ile ölüsünü kaldırdıktan sonra, odasına tahrir-i tereke için kassâm[2] indirdim ve defterlerine müracaat olundukta, Beyoğlu'nda, Vlanga'da (Langa), Edirnekapusu'nda, Balat'ta, Eminönü'nde, hasılı beş mahalde cesim bakkal dükkânları ve 4 mahallede alâ 4 bab haneleri ve Kayseri'de kârgir bir cesim hanesi ile bağı bahçesi ve 200.000 kuruşluk miktarı bâsenet (senetle) ve bâdefter (defterle) matlup ve zimmematı (alacaklar) ve 50.000 kuruşluk miktarı mefruşat ve melbusatı (giysiler) hasılı, bir million kuruşluk varidatı çıktı ise, Arnavutların meşhur «İndirdik mi, bindirdik mi?» fıkraları hatırıma geldi.

Malûm ki, Arnavutlar vakti ile beş vakit namazdan usanarak, ikisini tenzil ettirmek üzere vaktin Şeyh-ül İslâmına vekiller göndermişler ise de, Şeyh-ül İslâm hiddetlenerek, iki daha zam ile vekilleri geri gönderdi, derler. Ve tenzil yerine ilâve olduğundan, indirdik mi, bindirdik mi lâfzı o vakitten kalmıştır.

Kezalik, bizim çırağ olacak Petro dahi alacak iken aldırdı (borçlu çıktı). Artık eski müzevvirlikler kâr etmez oldu, şimdi nizam vardır.

Zavallı Petro çalıştı çabaladı, «Vakıa Favini benim ka-

---

1 *İrilemek (D.S. s. 1549 v.d.) Kavun v.b. şeylerin irisini seçmek, ayırmak, davarın iyisini seçmek.*

2 *Kassâm: Mirasçılar arasında mirası bölüştüren ve küçüklerin hakkını koruyan şeriat görevlisi.*

rındaşım, ama piçtir, babamın fahişesinden oldu, ben babamın sulb-i pakindenim» diyegördü, çaresi bulunamadı. Zira, babası «Oğlumdur» deyü, ben de «Babamdır» deyü takrir eyledik ve kayıt düştüler, şeran ve kanunen oğlu oldum, o iş bitti.

Hasılı, hükmettiler ve Petro döğünmeye başladı ise, istirhamımı davet eyledi ve bunu celp edip, «Gidi edepsiz, nankör, gördün mü dinsizin hakkından imansız gelir imiş, süt yoğurttan mı, yoksa yoğurt sütten mi, yumurta tavuktan mı, yoksa tavuk yumurtadan mı olur idüğini öğrendin, artık eski müzevirlikler kâr etmez oldu, nizam öğrenmeli yahu, işte sana ibret olsun, bir daha avukatlıkta hiyanet eyleme, hakkına razı ol, eşekliği sahibine ver fıkrasınca âdem ol» deyüp, ilâmı yedine teslim eyledim ve Petro o sırada nadim olarak, teşekkürden sonra, artık hakkaniyete yüz tutacağını mütaahhüt oldu ise de, bilemem artık, pek de emniyet olamaz, zira tilki kuyruğunu yedi sene kalıba koymuşlar da, yedi seneden sonra yine kıvrık ve çarpık çıkmış.

ERMENİ KATOLİKLERİNİN DER-İ SAADET'TEN NEFİLİĞİ (SÜRGÜN EDİLMESİ)

Beni de katolik deyü İstanbul'dan nefi edecek oldular ise de, ne desise ile halâs olduğumu vasfeyledim, kaldı ki Ermeni Katoliklerinin nefi olmalarının sebebini vasfedeyim.

Fakat, bunların hikâyesi asıl Ortodokos (Grigoryen) Ermenilerin tarihine merbut (bağlı) idüğinden, evvel emirde onların tarihini ve Hıristiyan mezhebi uğrunda ne felâketlere düçar olduklarını (uğradıklarını) ifade etmekliğim iktiza-i halden bulunmuştur, şöyle ki:

ERMENİLER[1]

Ermeni müverrihlerinin kavlince Noe'nin [Hazret-i Nuh'un] oğlu Yafeth'in hafidi (torunu) [Apogonos] Hayk Hazretleri

---

1 *Bu kısa bölümde, kitabın özü ve bu bölümün amacı ile ilişiği olmayan, Osmanlı döneminden önceki yılları yansıtan ve tarihsel karışıklığa neden olabilecek bir kaç tümce ve sözcük, değiştirilip çıkarılmıştır. Bu sorunlar için bak: İslâm Ansiklopedisi, Meydan Larousse ve Türk Ansiklopedisi.*

İsus Hristos'tan 2.200 sene önce[1] Ermeni Padişahlığını teşkil eylemiş olup, iptida İskender-i Rumi'nin [Megas Aleksandros'un] zir-i destine geçmiş ve sonra Roma hükümdarı Vespesianos'un (Vespasianus, İ.S. 9-79) asrında Roma'ya tabi olmuş ve İsus Hristos'tan 223 sene sonra İran Devleti'nin Sasani kabilesinden birinci şahın asrında İranlılara ve 852 senesi Araplara ve 1079 senesi Istanbul'un Rum İmparatorluğu'na ve 1557 senesi Mısır Kölemenlerine ve nihayet 1402 senesi Devlet-i Aliye'ye teslim olmuşlar[2].

Ve elyevm üç kısma münkasim (ayrılmış) olup, İran, Devlet-i Aliye ve Rusya'ya tabidir.

Ermenilerin Rusya'ya tabi olan kısmında Erivan şehri olup Ermenilerin büyük Patriği Katougos[3] [Katholikos] ünvanı ile Erivan kurbindeki (yakınındaki) Ecmiacin[4] nam meşhur Manastırda oturur, orada saçayağı 3 meşhur Kilise mevcut olup, birincisinde Esmiacin, ikincisi Rupsameh[5] ve üçüncüsü Gaieneh[6] tabir olunur.

Ermenilere iptida Hıristiyanlığı talim ve telkin eden İstanbul Kilisesi'ni teşkil etmiş olan Andreas Apostolos[7] idi, demek isterler, nihayet üçüncü devrin nihayetinde İran Devleti zir-i himayesinde bulunan Tirtad[8] nam reislerine bir mucize vaki olmağ ile, derhal Hıristiyanlığı ahalisi ile bile kabul eylemiş ve sonra Fotistis [Lusavoriç] ünvanını almış olan azizi Gregorios Efendimizi Kayseriye Mitropoliti Leondios Efendi'ye gönderip, Arhiepiskopos hirotonis ettirmiş[9].

Ve Gregorios Efendi memleketine avdetinde Tirtad Takavori bütün tevabileri ile bile Fırat ırmağında vaftis eylemiş. Ermeniler ise bundan evvelce Acemler misilli ateşe, güneşe, yıldızlara taparlar imiş.

---

1 Metinde: Sonra.

2 1079 değil, 1045; 1557 değil, 1375. 1402'de Adana bölgesi Ramazan Oğulları'nın elindeydi.

3 Veya katoğikos. Ermenice yazılışı gatoğigos.

4 Eçmiadzin.

5 Hripsime.

6 Kayiane veya Gayiane.

7 Bu kayıt yanlıştır. Ermenilerde Hz. İsa'nın Thades ve Partoğimeos resulları Hıristiyanlığı yaymışlardır.

8 314'te ölmüştür. Ermenicede Dirtad.

9 'Hiritonia': Kutsama, takdis.

Gregorios'tan sonra, oğlu Arostan[1] Ermeni Katougosu olup, Tirtad Takavor ile bile İznik'te [Nikea] kurulan birinci umumi Sinodos'ta hazır bulunarak[2], o asrın İmparatoru Megas Konstantinos'dan pek çok izzet ve ikrâm görmüşler.

Ermeniler sebebine İran toprağında da pek çokları Hıristiyanlığı kabul etmeğe başladıklarından, İran şahları Sabor, İzdicerd ve Hosrev[3] bunların haylicesini telef eylediler ve hattâ vahşi Sabor İran'da 16.000 Ermeni Hıristiyan telef etti derler. Bu cümle ile Ermeniler dinlerinde kavi durup, Hıristiyanlığı terk etmemişlerdir.

O sırada Rum İmparatoru Megas Konstantinos mezhepdaşları Ermenilerin din uğrunda çektikleri rencideyi haber alarak, kederlenmekle İran şahı Sabor'a name gönderip Ermenileri tazyik etmekten dûr olmasını teklif ve olmayacağı takdirde, üzerine sefer edeceğini beyan eylemiş.

Bunun üzerine Ermeniler rahat ederek, mezhebe takviyet vermişler ve hayli müddet Kayseri'ye ve Kappadokia Mitropolisi'ne tabi olmağ ile, pek çok Arhiepiskoposları Kayseri'de hirotonis olmuşlar.

ERMENİ KİLİSESİNİN RUM KİLİSESİNDEN AYRILMASININ İPTİDAKİ SEBEBİ[4]

Nestorios nam bir lânet İstanbul patriği nasbolmuş idi. Bu yezit, İsus Hristos iki sıfatta ve iki tabiattadır kıyas ettiğinden, Panaya'ya Theotokos demeyüp Hristokos der idi, tövbeler olsun, adi insan tevlit etmiş gibi ve işte bu batıl efkârından dolayı üçüncü umumî Sinodos Nestorios'u lânetlemiş idi ve bu Nestorios'un bu batıl kıyasını o asırdaki İskenderiye Patriği Dioskuros ve Arhimandritis (en büyük papaz rütbesi) Eftihis cerh etmek (çürütmek) isterken, bilâkis başka mugayir kıyasa sapışdılar, yani İsus Hristos hem Allah hem insan ise de, sonra iki tabiat birleşti dediler.

---

1 *Aristakes.*

2 *Tirtad (Dirtad) II, 314'te öldüğünden 325'te toplanan bir meclise katılması söz konusu olamaz.*

3 *Sabor: Sapor III (374-386), İzdicerd: Jazdegird II (438-457)* ve Hosrev (Parviz): Husrev (590-628) olsa gerek.

4 *Bak. Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş üzerine, s. 654.*

Gerek Nestorios'un ve gerek Dioskuros ve Eftihis'in taban tabana zıt ve ikisi de ayinimize mugayir efkârlarına Timotheos Eluros ve kasarcı [knafevs] (boyacı) Petros ve Seviros takviyet vererek Monofisite Miksofisite ve Theopashite tesmiye olundular. Ve bunların cümlesinin de şerhi için Kadıköy'de [Halkidon'da] dördüncü umumî Sinodos'un tecemmüü (toplanması) iktiza-i halden bulundu.

Ve bu Sinodos'ta Rabbina İsus Hristos bir sıfatta iki tabiatta deyü karar vererek, mugayir kıyasta bulunan mezkûr rafazıları (rafizileri) lânetlediler, şöyle ki: Rafazıların kıyaslarını bir kitaba ve Orthodoksosların kıyaslarını (kanılarını) diğer kitaba kayıt ederek, Kadıköy Kilisesi'nde mevcut Ayia Effimia'nın Ayion lipsanosu sandığına vaz edüp, cümlesi de birlikte mühürlediler. Ve bir haftadan sonra yine cümlesi de birlikte açtılar ise, hikmet-i Hüda Orthodoksosların ayin kitabı lipsanos'un ellerinde ve rafazıların kitabı ayaklarında bulundu ise, hoşabın yağı kesildi ve rafazılar rezil ü bednam oldular.

O sırada İran şahı İzdicerd hazretleri Ermenilere hücum birle zapt eyledi ve Katougos birinci Ohan [İoannis][1] ve ruhbanları ateşe tapmak istemediklerinden, bunları Acemistan'a götürüp fena halde telef eylediği için, Ermeniler kavga ile meşgul olduklarından, dördüncü Sinodos'ta hazır bulunamamışlar idi.

Ve bundan başka dördüncü Sinodos'un kararını yanlış şerh ederek ve bir takım İmparatorlardan sürülmüş Suryelilerden ihval (iğfal) olunarak, Rumları Nestorios'un rafazılığına (rafiziliğine) saptılar kıyas etmekle, çokları ayrıldılar ve Ayios o Theosa o Stavrothis (çarmıha gerilen tanrı) lâfzını Antakya patriği kasarcı Petros'tan ve liturgiada mayasız etmeği (ekmeği) Suriyeli monofisitislerden kabul eylediler.

Ve akabinde Tobin (Tıvin) şehrinde Sinodos kurup[2], dördüncü Sinodos'u reddettiler. Ve bu cümle ile altıncı ve yedinci Sinodoslar'da dahi ekseri Ermeni episkoposları ve bu hususu ile 1116 ve 1148 ve 1179 ve 1180 senelerinde Rum-Kale'de ve Tar-

---

1 *Ohan adı doğru değildir. Doğrusu Hovsep olacaktır ki, yaklaşık 394'te doğup 24 Haziran 454'te İran'da şehit olmuştur. 440-452 yılları arasında katoğikosluk makamında bulunmuştur.*

2 *Bu Sinodos, 21 Mart 555'te toplanmıştır.*

sus'ta tecemmü eden (toplanan) Sinodoslar'da dördüncü Sinodos'u tasdik eylediler ve Hai Horum[1] denilenler bunlardır*.

Ve hepsinden ziyade Rumların Nestorios rafazılığına düşmediklerini kandırmaya çalışan dördüncü Nerses Katougos[2] idi. Ve hattâ dördüncü Sinodos'un lehinde o asrın Rum İmparatoru Emmanuil Komninos hazretlerine de mektup göndermiş idi.

İmparator Emmanuil Komninos (1148-1180), 1170 senesi Mayistros Lisias Theorianos nam bir âlim zatı Rum-Kale'de sakin Katougos dördüncü Nerses Efendi hazretleri tarafına gönderilen ve Orthodoksia ve dördüncü umumî Sinodos hakkında uzun boylu mubaha (mübahase) ve mükâleme eylediler. Ve nihayet, Nerses Katougos, Rumların Nestorios Evtihis rafazılığına düçar olmadıklarını anladı ve dördüncü Sinodos'un ahkâmını tasdik eyledi.

Ve bunun üzerinde Rum Kilisesi ile Ermeni Kilisesi birle-

---

1 *«Hay Horom» (Ermeni-Rum) adı verilen, Ortodoks mezhebinde bulunan Ermenilerdir.*
İraklios nam Rum İmparatoru[3] İran şahı Hosref'i (Husrev) feth edüp, avdetinde Erzurum'a uğradı ise, onda Esdra[4] nam Katougos, Sinodos kurup ikinci Nerses'in[5] ve ikinci Movses'in[6] ve birinci Abraham'ın[7] Tobin şehrinde neşrolunan batıl efkârlarını lânetledi ve dördüncü umumî Sinodos'u tasdik eyledi. Ve Ayios o Theos'dan o Stavrothis lâfzını kaldırdı ve aziz Kinonia'ya[8] şarap ile su koymaklığı, hasılı Orthodoksos eklisianın kâffe-i âdetlerini kabul eyledi ve onun için buna tâbi olanlar Hai Horum tabir olundular.

2 *1102 yılında Rum-Kale'de doğup, 13 Ağustos 1173'te ölmüştür. 1166'da ölümüne kadar Katoğikosluk yapmıştır. Ünlü bir ozan ve yazardır.*

3 *Heraklios, Bizans İmparatoru (610-641).*

4 *Ermenicede adı EZR diye yazılır. 630-641 yılları arasında katoğikos olmuştur.*

5 *548-557 yıllarında katoğikos olmuştur.*

6 *574-604 yıllarında katoğikos olmuştur.*

7 *607-615 yıllarında katoğikos olmuştur.*

8 *Mes ayininde sunulan kutsanmış ekmek.*

şeceği sırada, İmparator Emmanuil ve dördüncü Nerses Katougos ve yeğeni dördüncü Gregorios Katougos[1] vefat eylediler.

Ve hattâ Gregorios vefat etmezden evvelce, Theorianos Efendi ikinci defa gönderilerek Rum-Kale'de Sinodos kuruldu ve dördüncü Gregorios ile bile diğer 33 Ermeni episkoposları ve Theorianos Efendi ve Theodosios Patrik hazır bulunup Ermeni Kilisesi ile Rum Kilisesi'nin birleşmesini kararlaştırmışlar idi.

Pahıl olacak, o sırada Hıristiyanları İslâmlar tasallutundan (saldırılarından) kurtarmak bahanesi ile Evropa'dan Anadolu'yu tahrip etmeğe gelmiş olan Ehl-i salipler [stavrofori] İstanbul'u zapt eylediler[2] ve Anadolu'nun iç yüzlerine yürüyüş ettiler ise, Kilikia'daki Ermeniler bunların zir-i himayesine teslim oldular ve o sırada ehl-i salipler fırsat bularak, Ermenilerin Roma Kilisesi ile birleşmelerini teklif eylediler.

Ve Ermeniler mecburen Sis'te[3], Adana'da[4] ve Erzurum'da[5] 1298 ve 1300 senelerine doğru sinodoslar kurarak, görünüşte Roma Kilisesi ile birleştiler ise de, Roma'nın âyinini kâmilen kabul etmeyüp, fakat episkoposların çatal tacını ve yüzük takınmasını ve bir liturgiada çok pappas ve diakos (papaz yardımcısı) hirotonis etmekliği ve birkaç daha âdetlerini kabul eylediler. Ve işte, bu sebepten, Rum Kilisesi ile birleşmeklik geri kalmış idi.

Ermeniler kilisece iki fırka iken, yani bir fırkası dördüncü Sinodos'tan evvelki Ermeniler ve diğer fırkası Rumlardan ayrılmayan Hai Horumlar iken, bir de Ermeni katoliği ünvanı ile üçüncü fırka zuhur etti, şöyle ki :

Roma hükümeti ehl-i saliplerin Anadolu'da ilerlemelerinden fırsat bularak, on üçüncü devrin evasıtında (ortasında) türlü vadler ile haylice Ermenileri Roma Kilisesi mezhebine celp

---

1 *Kirkor IV. 1173'te Katoğikos seçilmiş, 1179'da Rum-Kale Sinod'unu toplamış ve 16 Mayıs 1193'te ölmüştür.*

2 *1204, Bizans'ın fethi.*

3 *Sis'deki (bugün Kozan) konsil (din adamları toplantısı), 1307'de Ermenilerle Lâtinler arasında oluşturulmuştur.*

4 *Adana konsili 18 Temmuz 1316 veya 1317'de yine Lâtinlerle Ermeniler arasında oluşturulmuştur.*

5 *Rumlarla Ermeniler arasında 633'te gerçekleştirilen Erzurum konsilinden burada sözedilmesi bir yanlışlık sonucu olmalıdır.*

edebildi. Ve bunlar vaktiyle artarak, ayrıca bir kilise idaresi teşkil eylediler. Ve 1750 senesine doğru bunlar 130.000 kadar nüfus iken, elyevm ancak 80.000 kadar nüfus kalmışlardır.

Ve hattâ Ermeni katoliklerini tezyit etmek (çoğaltmak) üzere Papa'nın himmeti ile Venedik'in Ayios Lazaros (San Lazzaro) nam meşhur manastırında «Mekitar»[1] nam bir Ermeni katoliği pappası marifeti ile Mekitarist ünvanı ile bir zümre peyda olarak, Ermeni milletini ayartmak üzere pappaslar gönderirlerdi.

Halbuki, bu zümreyi teşkil eden Mekitar 1740[2] senesi vefat eyledi ve onun tevabileri (ona bağlı olanlar) Gregorianos Ermenilerinin teannüdü (inadı) sebebine bir iş yapamadılar ve hattâ Anadolu'da Ermeni katolikleri kovalanmaya başladığından, Mekitaristler türlü faydalı kitaplar tab-u temsili ile meşgul oldular.

Anadolu'daki Ermeni katolikleri Papa'nın himmeti ile iptida Vagarşabat[3] şehrinde, sania (ikinci olarak) Kilikya'nın Sis şehrinde ve salisa (üçüncü olarak) Cebel-i Libnan'ın [Dürzi Dağı'nın] Bzomar manastırında patrik ünvanı ile katolik millet başı diktiler[4] (yaptılar) ama bunları Saltanat-ı seniyye güç belâ 1832[5] senesi Fransa Devleti'nin iltiması ile resmen tasdik eyledi ve sarahaten icra-i âyin etmekliğe ruhsat aldılar. Ve 1832 senesine gelinceye değin ise, Ermeni katolikleri vaptisma ve düğün ve cenaze resimlerine (törenlerine) Gregorianos Ermeni pappaslarını davet edüp, badarak[6] [liturgia] için ayrı kiliseleri olmadığından, Latin kiliselerine giderlerdi.

Ve işte, 1832 senesinden sonra nefs-i İstanbul'da bir Ermeni katoliği patriği nasbı (atanması) ruhsatına nail olarak, ondan beri berat verilmeye başladı.

1832 senesinden evvel Ermeni katolikleri biz Papalıyız ve

---

1 *Mıkhithar Abba, 1676'da Sivas'da doğup 1701'de İstanbul'da kendi adıyla anılan bir tarikat kurmuştur. Birkaç yıl sonra Mora'ya geçmiş, oradan da 1717'de Venedik'e yakın San-Lazzaro adacığına yollanmış ve 1749'da orada ölmüştür.*

2 *Doğrusu 1749.*

3 *Eçmiadzin'in eski adı.*

4 *1740'da.*

5 *Doğrusu 1830 olacaktır. Berat ise 21 Receb 1246'da (5 Ocak 1831) «Katolik topluluğu» adına çıkarılmıştır.*

6 *Mes âyini.*

Frengiz, diyerek milel-i saireden (diğer Hıristiyanlardan) ziyade şirazeden çıkma derecede serbestiyete başladıklarından ve kim bilir hangi taraftan Hükümet-i seniyye'ye haber verildiklerinden* bunların önü alınmak ve ilerlemelerine sekte verilmek için İstanbul'daki Ermeni katoliklerinin cümlesi de Anadolu'nun her tarafına nefi olmuşlardı[1] ve 1832 (doğrusu 1830) senesi Fransa'nın himmeti ile af olundukta, yine Der-i Saadet'e avdet eylemişlerdi.

İşte, bizi de o vakitlerde «Sen Ermeni katoliği Jan Favini'nin mahdumusun» deyü İstanbul'da nefi edecekler idi, ama desise ile yakayı kurtardık.

Ermenilerin evvel emirde İstanbul'a geldiklerini şu vecihle vasf ederler :

Tevarihten müsteban olduğu (tarihlerde açıkça görüldüğü) üzere İstanbul Ebul Fatih (feth) Sultan Mehmed Sani han-ı Gazi hazretlerinden zapt oluncaya değin İstanbul'da Ermeninin eseri olmayıp[2], fakat Fatih hazretleri 1445 senesi Prusa'da bulunduğu esnada, Ovakim[3] nam bir Ermeni episkoposu ile görüşerek, «Eğerçi İstanbul'u zapt edecek olur isem seni Ermeniyan milletine patrik nasp edeceğim» deyü vad etmiş imiş. Ve filvaki İstanbul'un fethinden sekiz sene sonra, Ovakim Efendi'yi Prusa'dan celp ederek, vadi üzere, Ermeni patriği nasp etmiş olmağ ile, Ermenilerin işbu iptidaki İstanbul patriği Ovakim Efendi marifeti ile Prusa'dan ve Anadolu'nun sair beldelerinden İstanbul'a haylice Ermeni familyaları celp eylemiş.

Fatih hazretleri daima Rum milletinden şüpheli olduğun-

---

* *O asırda Sultan Mahmut Han-ı Gazi hazretlerinin eyyam-ı saadetinde Ermeniyan milletinden Zarbhane-i Âmire emini bulunan meşhur Bezciyan Kazez Artin[4] sebep oldu derler ise de hakkında iftiradır, zira Ermeni katoliklerinin nefi olmalarına sebep politikacada bir kavi şüphe idi.*

1 *Katolik Ermenilerin Anadolu'ya sürgünü, 1827 yılı sonlarında ve 1828 yılı Ocak ayında olmuştur.*

2 *Bizans döneminde Ermeniler, Galata'da cemaat halinde yaşamaktaydılar. Surp Sarkis adlı bir de kiliseleri vardı ki, ilk kez 1361'de sözkonusu edilmektedir. Bugünkü Surp Kirkor Lusavoriç kilisesi aynı yerdedir.*

3 *Ermenicede Hovagim diye yazılıyor. 1478'de patrik iken ölmüştür.*

4 *10 Nisan 1771'de doğup 3 Ocak 1834'te ölmüştür.*

dan, celp eylediği Ermeni familyalarını Rumların harekâtlarına hafiyen (gizlice) nazır tayin etmiş, şöyle ki, İstanbul'un altı semtine bunları iskân ettirip, sakin oldukları mahalleri «Odalar» tesmiye eylemiş, onun için bu anadeğin Bab-ı âli'den Ermeni patriğine verilen fermanlarda «Altı Odalar Patriği» ünvanı münderiçtir (yazılıdır), derler.

İşte, zikri geçmiş 6 odaların beyanı.

Sultan Mehmed ve Karagümrük civarında Büyük Malta ve Küçük Malta Odaları.

Vlanga civarında Uzun Odalar ve Çatal Odaları.

Samatya semtinde İnebey Odaları(1) ve Samancı Odaları[1].

Ermeniler Hıristiyanlığı kabul eyledikten sonra, bir müddete değin Rumice hurufat istimal ederler iken, İisus Hristostan 406 sene sonra Mesrop[2] ve Sahhak[3] ve Moyses Horenacı[4] nam üç fâzıl ruhbanları elyevm istimal eyledikleri millet hurufatını ihdas eylemişlerdir. Ve ondan beri artık politikaca ve

---

1 *Fermanlarda Ermenilerin adı, İstanbul'da altı cemaat olarak geçmektedir daha çok. Eskiden altı kiliseleri vardı. Adları ve semtleri şöyledir :*

1) Samatya'daki Surp Kevork Kilisesi (Bizans döneminde Perivleptos Manastırı).

2) Hisardibi'ndeki (Kumkapı) Surp Sarkis Kilisesi (1675 yılına kadar duruyordu).

3) Nişancı'daki (Kumkapı) Surp Nigoğayos Kilisesi (1660 yılındaki büyük yangına kadar duruyordu.)

4) Kumkapı'daki Meryem Ana (Surp Astvadzadzin Patrikhane Kilisesi, ilk kez 1608'de adı geçiyor.)

5) Edirnekapı'daki veya Karagümrük'teki Surp Nigoğayos Kilisesi. (1627'den beri Kefeli camii).

6) Edirnekapı'daki Çarkhapan (kötülükleri uzaklaştıran) Surp Astvadzadzin Kilisesi (daha sonra Surp Vasgeperan Kilisesi).

2 *Muş'un Hatzekatz kasabasında, yaklaşık 362'de doğup, 17 Şubat 440'da Vağarşabad'da (bugün Eçmiadzin) ölmüştür.*

3 *348'de doğmuş, 387 yılından ölüm yılı olan 7 Eylül 439'a kadar katoğikosluk yapmıştır.*

4 *Doğrusu Khorenatzi. 4. yüzyılın sonlarında Muş'un Khoronk köyünde doğmuş, yaklaşık 485'te ölmüştür. Kaleme aldığı «Ermeni Tarihi» ile ün salmış ve Batılı müsteşriklerce «Ermenilerin Herodot'u» olarak anılmıştır.*

umur-i ticaretçe ve maarifçe ve mezhepçe gereği gibi ilerlemektedirler.

Ermeni katolikleri ise ancak 80.000 nüfus kalıp, onların da nihayet yine asıl milletleri Ermeni mezhebine iltica edecekleri memuldur (umulmaktadır)*.

İşte, katoliklerin İstanbul'dan nefi olmalarının başlıca sebebini nakleyledik, gelelim şimdi mâna-i fihimize.

Nefilikten o desise ile kurtulup başladım yine işim ile meşgul olmaklığa ve az vakit zarfında pek çok işler tesviye edüp, Allah'ın verdiğinden haylice akçe kesp eyledim. Ve bir miktar rahat edeceğim sırada Hindistan'dan sirayet ederek bir holera (kolera) hastalığı zuhur etti ki, hattâ yevmiye 2000-3000 can telef olmaya başlayıp, İstanbul'un 24 kala (kale) kapularından bazıları kapandı, çünkü İslâmların zöyümünce (inancına göre) bir günde bir kapudan 999 nüfus cenazesi çıkar ise, onun kapanması lâzım imiş.

Benim kıyasıma kalır ise, bu zöyümce bir madde olmayup, tabiidir, çünkü yevmiye bir mahalde sekiz dokuz yüz âdem telef olup, böyle bir ay devam edecek olur ise, tabien o mahallede sekene (halk) kalmayup, o semtin kapusu kapanacaktır.

Milel-i gayr-i müslime bu yüzden büyük dehşete düştüğünden, öteye beriye Boğaziçi'ne, Adalar'a, Rumeli ve Anadolu'ya firar etmeye başladılar, yalnız İslâmlar eceli gelen ölür, kader-i İlâhidir deyü bir tarafa gitmediklerinden ve yeme içme

---

* *Balâda (yukarıda) vasfettiğimiz muhtasar Ermeni tarihinin mezhepçe felâketlerini öğrenmek murat eden, mukaddem (önce) Konstantios patriğin ve muahharan (sonra) Sakız metropoliti İstanbullu faziletli malûmatlı Grigoris Efendi'nin telifgerdeleri (kaleme alınmış) olan nefis risalelere müracaat etmelidirler ve tarihin arasında zikr olunan umumî sinodosların kanda ve kangı imparatorların arasında ve kimlerin aleyhinde tecemmü eylediklerini öğrenmek murad edenler Tameion Orthodoksias [Hazine-i Orthodoksia] nam nefis kitaba müracaat etmelidirler*[1].

1 *1778'de yazılan bu kitabın genişletilmiş ve düzeltilmiş birkaç baskısı vardır. 1859'da iki cilt olarak E. Misailidis'in basımevinde basılmış kitabından E. Misailidis, «Hazine-i Ara-i Müstakime-i Mesihiye» adı altında 1860 yılında türkçe çeviri (birinci cilt) yayınlamıştır.*

ve elbiselerine dikkat etmediklerinden, çoklarının eceli gelip ahrete irtihal eylediler (göçtüler).

O asırda ise, İstanbul'da, gerek yerli gerek Evropalı hayli ce ustaz (üstad) ve hazık hekimler olup, holeranın tedavisi zamnında pek çok konsultolar (konsültasyon) ettiler ise de, aslaca bir karar veremediler ve pusulayı şaşırıp ne diyeceklerini de bilemeze vardılar.

Bunların, encam ki, konsultosunda hazır bulundum ve ne raddelerde gülmeye şayan olduğunu bilmeniz için size vasfedeyim, şöyle ki:

Meclis tam oldukta bunlara sual eyledim, «Ey Doktorlar, holera bulaşık mıdır?» — «Hay hayy» — «Öyle ise kaçmalı, siz sinyor ne efkârdasınız?» — «Hayır, holera bulaşıcı değildir.» — «Öyle ise, oturduğumuz yerde oturalım. Ya siz üçüncü Doktor ne efkârdesiniz?» — «Bence bazı bulaşır, bazı da bulaşmaz.» — «Öyle ise hem kaçmalı, hem kaçmamalıyız, her ne hal ise, sen dördüncü Doktor ne akıldasın?» — «Bence holera fakat (ancak) tutmaktan bulaşır.» — «Öyle ise eldiven takınmalıyız, sen beşinci Doktor ne fikirdesin?» — «Bence holera kokudan sirayet eder.» — «Öyleyse burnumuzu tıkamalıyız. Siz altıncı Usta, ne nasihat verirsiniz?» — «Benim aklımca holera işitmekten dehşet hasıl olur da, bulaşır.» — «Öyle ise ne mutluk (mutlu) anadan sağır doğanlara hiç olmaz ise kulaklarımızı da tıkamalıyız, siz yedinci Doktor ne akıldasınız?» — «Bence Efendim, holera görmekten sirayet eder.» — «Öyle ise ne mutluk körlere, bu surette gözlerimizi de örtmeliyiz, siz sekizinci Doktor ne dersiniz?» — «Bence holera vaktinde her şeyden vazifesiz olmalı.» — «Öyle ise ne mutluk manastırlardaki keşişlere, lâkin bu asırda sevabına aç besleyen kalmadı, siz dokuzuncu Doktor ne efkârdesiniz?» — «Bence vücudu sıcak tutmalı.» — «Öyle ise ne mutluk kürk giyinenlere, siz onuncu Usta ne cevap verirsiniz?» — «Bence daima ve hususu ile holera vaktinde karnın sıcaklığını bir kararda 33 derecede tutmalı, içeriden konyak ve taşradan fanela istimal etmeli.» — «Öyle ise ne mutluk Bekrilere, siz on birinci Usta ne dersiniz?» — «Ben şunu tenbih ederim ki, kâfuruyu toz ederek, enfiye gibi istimal eylemeli.» — «Hayır, hayır, Sinyor, gazyağı daha makbuldur, günde dört defa ellerimizi yüzümüzü gaz ile yıkasak, holera semtimize uğramaz» dediler.

«Demek ki ey doktorlar, cümlenizin kavlince holera bulaşır, bulaşmaz imiş, burundan girer, el ile tutmakla tesir eder,

kulaktan sokulur ve gözlerden vücuda duhul edermiş ve sefahattan uzak olanlara ve kürk giyenlere ilişmez ve kâfuru ve gaz ile def olurmuş. Ve bir kimesne holeraya uğramamak için hem kaçmalı, hem kaçmamalı, eldiven takınmalı, burnunu, kulaklarını, gözlerini kapatmalı, kürk giyinmeli, konyak içmeli ve enfiye gibi kâfuru çekmeli ve gazyağı ile yunmalı imiş.

«Her ne hal ise, ey Doktorlar, bu hastalık ne cins hastalık oluyor? Vebadan başka mıdır?» dedim ise, «Hayır, vebanın yakınıdır» dedi biri, öbürü «Hayır, illâ hummanın [sarı sıtmanın] kız-karındaşıdır» dedi, diğeri de «Af edersiniz, bunlar ile bir münasebeti yoktur, zira holeraya tutulan siyahlanıyor, siyahın sarı ile münasebeti yoktur, illâ bundan üç bin sene mukaddem (önce) Yunanlı Thukididis'in yazmış olduğu hastalığın kendisidir» dedi ise, dördüncü hekim meydana çıkıp, «Af buyurun kardaşlık, o da değildir, zira Thukididis'in ifade ettiği hastalıktan tutulanlar kendilerini kuyuya atarlar idi, holeradan tutulanları ise başkaları bir arşın boyu kuyuya atıyorlar, illâ bu hastalık holinin [yani safranın] artmasından geldiğinden, holera tabir ettiler» dedi. Beşinci doktor ise bunu cerh edüp, «Hayır, bilemedin, bu holiskden [yani bağırsaktan] geldiğinden holera denmiştir, zira bu illet evvel emirde bağırsaklara ilişip, ishal zuhur ediyor» dedi ise de, altıncı hekim hiddetlenip, «Senin de yanlışın var, zira sen neticeyi sebep addediyorsun, holera ise iptida mideye ilişir, ki alâmeti hararettir, bağırsık ise hararet vermez, işte bak nasıl mideye ilişir size vasfedeyim. Holera esnasında hava katılaşıp aldığı havadan dalak tabiinden ziyade şişer ve bu sebepten insanın nefesi de katılaşıp, safra kesesi sıkılarak taşar da, mideye dökülür ve hararet bundan hasıl olur, zira Plutarkhos'un kavlince her acı şey hararet verir ve hatta tilkiler dahi dağda acı badem yedikte, içmeye su bulamazlar ise, çatlarlar» dedi, akabinde yedinci hekim meydana atılıp, «Bu surette, kusağı (kusmuğu) ve kazuratı nereye koymalıyız?» dedi, o dahi «Kusağı leğene ve kazuratı teşaşüre» (helaya) dedikte, ben artık gülmemi tutamadım ise, anide sekizinci hekim, «Hiç birinizin de bir şeyden haberi yok, holera iptida sinirlere ilişir, sonra» demeye kalmadı, dokuzuncu hekim «Yok, ananızın hörekesi (örekesi), holera iptida âdemin efkârına dokunur, o ise ne bağırsakta, ne karında, ne de safradadır, bu holera bir efkâr illetidir, zira mürdiyeciler de (mezarcılar), nece efkâr ile hasta olanları dipdiri gömüyorlar,» cevabını verdikte, hekimlerin biri

de «Ben hava katılaşır diyenin efkârındayım, zira holera vaktinde kuşlar da uçmaz oluyor» dedi ise, «Kabildir sıçana tebdil olurlar, çünkü holera vaktinde sıçanlar çoğalıyor» deyüp hasılı, «Holeranın mualecesi ne oluyor?» deyü sual eyledim.

Biri «Afyon ruhudur» dedi, öbürü, «Buzdur» dedi, diğeri «Sulfatoyu enfiye gibi çekmeli» dedi. Beşinci hekim «Yakı açmalı» dedi. Altıncı, «Ovuşturmalı» dedi. Yedinci «Hardal vurmalı» dedi. Sekizinci «Kiremit yağı sürmelidir» dedi. Dokuzuncu «Ispanak suyundan şurup içmeli» dedi. Nihayet, onuncu hekim «Gazyağından hokna (tenkiye, şırınga) etmelidir» dedi ise, artık benim canım sıkılarak «Doktorlar! mürdiyecinin [mezarcının] kazma küreğini unuttunuz» deyip, «Taamca ne yol tutmalı?» deyü sual eyledim.

Biri, «Perhiz etmeli» dedi, «Şöyle ki: Bir parça haşlama et ile lapa ve biraz havyar yemeli» dedi, öbürü «Bir parça kebap ile de sardela» ilâve etti, diğeri «Bir parça patates ile külbastı da lâzımdır» dedi, dördüncü «Bir de barbunya isgarası» zam eyledi. Beşinci «Biraz bamya ile pilav da iktiza eder» dedi. Altıncı «Yanında biraz kabak ile kuş kızartması da olmalı» dedi. Yedinci «İki de haşlanmış yumurta icap eder» dedi. Sekizinci «Domates dolması ile ince kıyılmış et ve encamında hazm-ı taam için bir az da peynir yemeli» dedi. Dokuzuncu «İki üç kadeh de âlâ bordo (Bordeaux) şarabı içmeli ve bir parça elma reçeli, bir armut [amrut], biraz üzüm yemeli» dedi, onuncu hekim, «Sair meyvelerden de yese zararı yoktur» dedikte ben artık «Hekimbaşılar, bu kadar taam yemenin holeraya ihtiyacı yoktur» deyip, hangi taamları yememeli deyü sual eyledim. Onlar da «Cesim taam yemekten ve hususu ile etten ve hepsinden evvel bütün balıklardan ve sebzevatın cümlesinden, kuşlardan, meyvelerden ve tatlıdan sakınmalı» cevabını verdiler. Hasılı, «Temizlik hakkında ne efkârdasınız?» dedim.

Birinci hekim, «Bence bulaşık olmadıktan sonda, temizlik boş şeydir» dedi, ikinci bu efkârı kabul etmeyüp «Bence gereği gibi bulaşık olduğundan, holeralı mahallerden gelenler 15 gün karantina tahtına alınmalıdırlar» dedi. Üçüncü de «15 çoktur, 7 gün kifayet eder» dedi, dördüncü ise «22 gün olmalı, zira bulaşıklığın yumurtası tamam 21 günde hasıl olur,» beşinci «Ben bu yumurta lâfzını da ve 22 günü de kabul eylemem, zira holeranın birinci maddesi yumurta değil, illâ böcektir, yumurta sonra doğar, çünkü evvelâ yumurtayı doğuracak böcek olmalı» dedi ise, altıncı hiddetlenip, «Be ey zevzek, böcek

yumurtadan doğar, bu surette evvelâ yumurta almalı ki sonra böcek doğsun, onun için 22 gün karantina iktizadır» dedi. Yedinci hekim karantinayı dört haftaya çıkardı ise, sekizinci «Hayır, hayır tamam 40 gün olmalıdır» dedikte bana gümek gelip, «Ustalar sizin kavlinizce karantina 110 gün olmalıdır» dedim, «Niçin?» dediler. «Şunun için ki, biriniz 11, öbürünüz 7, diğeriniz 22, biriniz de 30 ve öbürü de 4 gün tahsis ettiniz, bunların yekûnu 110 gün eder, her ne hal ise size bir sualim daha var» dedim, «Nedir?» dediler.

«Rica ederim, bana haber verin, İstanbul'da holera hastalığı var mı?» Biri «Evet!» dedi, öbürü «Hayır, hâlâ benim şüphem var» dedi, diğeri «Var idüğüne şüphe kalmadı ise de, ben daha inanmayorum» cevabını verdi. «Ben ne inanırım ne de inanmam» dedi başkası. Başka biri de «Biraz var diyebilirim, zira ben bir beyzade konağına gittiğimde, gördüm ki uşağı holeradan Arap gibi simsiyah kesilmiş idi, can çekiştiriyor idi» dedi ise, öbürü atılıp, «Hayır, yanlışın var, o siyah gördüğün hasta beyzadenin Arabıdır, bir senedir verem olmuş ben de baktım ve hatta bir gün olup da ölecektir dedim idi. İşte peygamberliğim geldi çıktı,» ben haykırarak «Eee Ustalar! İstanbul'da holera illeti var mı, yok mu şunu haber verin» dedim ise, onuncu hekim cevaba ağaz edüp, «Ey Dostum şu bulunduğumuz belde neresidir?» dedi, ben de «İstanbul'dur» dedim, «İçimizde holeralı var mı?» dedi, ben dahi «Hayır» dediğimde, «Öyle ise, İstanbul'da holera yoktur» deyü konsultayı bitirdiler.

Bunlar ise İstanbul'un en meşhur hekimleri idi. Doktor Palavozof, doktor Zevzekinski, doktor Dollandiriadi, doktor Zirzopoğlu, doktor Avanakiyan, artık hangi birini nakledeyim size. Beheri Avrupa'da, Amerika'da tahsil-i fenn-i tababet edüp, Felatun [Platon], Eskülap [Asklipios], Pokrat [İppokratis] kesilmişler, bu cümle ile dünyadan bihaber idiler.

Bihaber idiler diyorum, ama hakkımız yoktur, zira hekimlik gibi dünyada azim ve aziz fen olamaz, evvel emirde üç dört bin sene evvel Yunanlar ihdas etmişler ve hâlâ o günden bugüne değin ilave ve tanzim olmakta ise de, hâlâ ikmal olunmamış ve iki bin sene dahi ikmal olacağı yoktur.

İşte, hekimliğin iptida ihdası şu vecihle olmuştur.

Yunanistan'da hastayı krevat (kerevet) üzerine koyup üç yol ağzına vazederek, onda iki üç gün yatırırlar idi ve yoldan geçenlerin cümlesi de onu görerek, eğerçi o illetten mukad-

demce başına gelmiş idi ise, şu vecihle tedavi eyledim der idi ve anide ruhbanlar tarafından üzerinde bekleyen âdem işaret ederek ruhbanlara teslim eder idi ve akabinde ol hasta ibadethaneye kaldırılarak, güya Allahları tarafından ilham olmuş gibi o mualeceyi bir levhaya yazarak Allah bu hastanın hakkında bu ilâcı tertip eyledi deyü başı üzerine yazarlar idi ve ol mualece ile ol hasta iyi oldukta, şifasını Allahtan bilerek, itikadını da artırır ve ruhbanlara olan hürmetini tezyid eder (artırır) idi.

İşte, ruhbanlar bu vecihle mualece tertiplerini toplayarak, zuhur eden hastaları tedavi etmekle ufacık bir hekimlik teşkil eylediler.

Malûm ki, tabiat ta bazı defa derdin dermanını tarif eder, meselâ kedinin başı ağrıdıkta, ot yemekle def eder, tilki acı bademi yedikte su içer ki telef olmasın ve yengeç yılan yedikte [aizoon][1] tabir ettikleri ottan yemese çatlayacağını bildiğinden, iptida otu bulur hazır eder de, ondan sonra yılanı yemeğe başlar. Hayvanlarda buna mümasil pek çok şeyler vardır.

Hayvan hayvan iken sıhhatine sebep bulur ise, Allahın mahlûkatının en naziği olan insan sıhhatinin selametine esbap (nedenler) bulamaz mı.

İşte, böylece hekimlik sanat tahtına girip gittikçe tanzim oldu, feyiz buldu ve kıyamete dek tanzim olacak ve feyiz bulacaktır, ama hiçbir vakitte noksanı itmam olunamayacak, zira bundan geniş, bundan vasi dünyada hiç bir sanat yoktur desem caizdir. Tecrübe için iki yüz nüfuslu bir mecliste dişim ağrıyor deyü meydana bir söz atın ve akabinde ol iki yüz âdemin beheri birer türlü mualece haber verecektir.

Dünyada aziz ve azim olarak, iki meslek var, halbuki ikisini de suistimal ediyorlar. Birincisi ruhbanlık ve ikincisi hekimliktir.

Ruhban demek, Allah ile insan arasında miyancı demek olduğu takdirde, Ruhbanlığa âlim ve zadegân ve vakt-ü halleri hoş âdemler ithal olmak lâzım iken, bilakis, çok defa öyle bir âdemler ithal ederler ki, okuyup yazmaktan bîhaber ve soyu sopu belirsiz ve fülusa muhtaç ve geçincemeden aciz.

Bu misilli ruhbanlar cehaletleri ve yoksuzluk sebebine irtikâpları ve zadegân olmadıkları takdirde haklarında ziyade

---

1 Sürekli olarak biten, yaşayan 'ölmez otu'.

olan iltifattan dolayı gururiyetleri ile kendi canlarını zayi ettikten başka, umur-i ruhanielerine memur oldukları ibadullahın da canları zayetine (yitimine) sebep olurlar.

Hekimlik için zadegânlığa ve vakt-ü hal hoşluğuna hacet olmayup ancak malûmat ve dirayet gerektir.

Hekim ömür ile ölüm arasında miyancı demek olduğundan, böyle bir azim ve aziz mesleğe salik olanlar ziyade zeki ve âlim ve halim ve ehl-i insaf zatlar gerektir. Bu cümle ile aralarında bazı zatlar var ki, yanlarında insan cellatları halt etmiş, hokkabaz ve canbaz gibi insanın canı ile oynarlar.

İstanbul bir buçuk milyon nüfusu şamildir addetmek lâzım gelir ise, bin beş yüz hekim kifayet ettikten sonra ziyadedir de deyebiliriz, halbuki berberleri, terzileri, attarları ve perûkârları da, hekim arasına vaz etmek lâzım gelir ise, üç dört bin hekimi tecavüz edebilir. Ve İtalyalı meşhur Makyaveli'nin* hicv eylediği taklit ve el yazısı kitaplar ile tababeti icra eden hekimleri de hesap etmek lâzım gelir ise, artık onun ucu bucağı bulunmaz.

Taklit hekimlerin başlıca sermayeleri çok yalan bilmek ve mukallit ve geveze olmak ve meramının icrası için umur sahiblerinin hatırını almaktır.

Bu yolda hekimler her beldede eksik değil ise de, Anadolu'da hadd ü hisabı yoktur.

Anadolu'da hekimlik edenlere başlıca kuvvet veren bir hal daha vardır, yani ekseri ahali kadere [pepromenon] itikad ederler. Onun için bir taklit hekim hastanın tabiatı yardım ederek, iyi edebilir ise, ne âlâ. İyi edemez ise, mübarek kader sağ olsun, takdir-i ilâhi böyle imiş, kaderi bu yüzden imiş der, içinden çıkar ve böylelikle ustaz ve hazık hekimlerin de namusuna halel verirler.

Sizlere gülmeye müstahak bir vakıa nakledeyim ki, gözlerim ile gördüm.

İsmi ile söylemek icap etmez. Bundan 30 sene mukaddem

---

* *Mumaileyh Makyaveli'nin (Machiavelli, N., 1469-1527) orman hekimleri hakkında gülmeye müstahak bir layihası vardır, onun mütalâasını cümleye tavsiye ederiz, ne çare ki İtalyan lisanındadır. Zannımca «Apothiki ton ofelimon Gnoseon» (Faydalı Bilgiler Deposu) nam kitap da Rumcaya tercümesi olmalıdır.*

bera-i maslahat Anadolu'nun 15.000 nüfuslu bir kasabasında bulunarak, Apostoloslar perhizi[1] o sene 35 gün olup, perhiz etmek işime el vermeyeceğinden perhizi bozmağa niyet ettim ise de, ahali-i belde pek mutaassıp [fanatik] olduklarından bir münasip bahane bulmak istedim şöyle ki :

Kollarımı urubamın altından sicim ile bağlayarak nabızlarımı zayfettim (zayıflattım). Ve yüzüme kibritle tütsü vererek, öyle bir sarardım ki en hazık hekim görmüş olsa, pusulayı şaşırır idi.

O beldede ise taklid hekimin hadd ü hesabı yok idi.

Bunlardan birini davet etsem, bizi top yoluna giden (ölen) hocanın hengâmesine döndereceği (döndüreceği) şüphesiz idi.

Vaktiyle bir mahalle hocası yortu Kiriaki Bayram ve Pashalya demiyerek her gün mektep açıp şagirdanı pek tazyik ettiğinden, oynamaya gün bulamayup, hocanın hasta olmasını niyaz ederler imiş.

Şagirdandan bir dekbaz, «Arkadaşlar, hocamızın tabiatı ile hasta olmasını gözetmemiz boş şeydir, ancak biz bir yol bulup bunu hasta etmeliyiz» dedikte, «Olabilir mi?» «Olur ya, yarın sabahleyin mektebe vardığımızda hepimiz de ayrı ayrı selam vererek, yerimize oturacağımız sırada, «Hoca, geçmiş olsun ne oldunuz, bu lehçe ne, siz nâmizaç olmalısınız» deriz, o da yavaş yavaş şüpheye zahip olarak, tabiatı ile hastalanır ve hanesine rahat etmeye gettiğinde, biz de fırsat bulur, doyuncaya değin oyun oynarız» demesi ile, bu usulü mevki-i icraya koymuşlar, şöyle ki: Ferdası gün sabahtan çocuklar birer birer mektebe girerek, Kali imera daskale, kalisu imera (günaydın öğretmen, iyi günler), hayır ola Daskale ne oldun?» «Hayır bir şey olmadım.» «Öyle değil, bir defa aynaya bak, lehçeniz kehrüba gibi sapsarı kesilmiş, siz nâmizaçsınız» demişler ise, hocayı yavaş yavaş fitil alıp, kendisini korkutmakla lehçesi (yüzü) ayva gibi sararmış, bir de enfiye kutusunu çıkarıp aynasına bakmış ise, lehçesinden kendisi de korkup, «Sahihan ben hasta olmalıyım da haberim yok» deyü çocuklara yol verüp hanesine rahat etmeye gitmiş.

---

1 Pantekot (Pantkot) yortusu ve 29 Haziran (Ermiş Piyer ve Paul günü) arasındaki günlerde tutulan oruç. Oruç, Pantekot'u izleyen pazar gününden sonraki pazartesi gününde başlar. Pantekot günü her yıl başka güne rastladığı için, perhizin süresi de değişmektedir.

Ve çocukların babaları hocanın hasta olduğunu işiterek kederlenip görmeye gitmişler.

Hoca ise, az evvelce karısına yumurta haşlattırıp yerken, üzerine beldenin çorbacıları gelmiş ise, hoca birden yumurtayı indirdikte; boğazında kalıp boğulma derecesine gelmiş.

Çorbacılar hocayı bu halde görerek sual etmişler, onun ise söylemeye mecali olmayup, işaretle boğazını göstermiş. Onlar ise şişti zan ederek, anide cerrahtan dönme bir hekim celp etmişler.

O divane de gelip hocanın boğazını o halde şiş görmüş ise, «Vay bu fenadır, kuş kuyruğu derler, âdemi telef eder» deyüp kimseye danışmaksızın neşteri saldığı anda, yumurtanın sarısı akmaya başlamış ise, hazır bulunan çorbacılar hekime hak vermişler, amma hoca top yoluna gitmiş (ölmüş) ve şagirdan da gereği gibi oynamaya vakit bulmuşlar.

Şunda bir hal var, meselâ siz deyeceksiniz ki, bir insan hasta olmadığı halde hastasın demekle hasta olur mu? Hay haaay, itikat acayıptır, insanın kanının cevelânını (dolaşımını) tebdil eder, öleceği diriltir ve diri âdemi öldürür desem caizdir.

Atik Roma tevarihinde mesturdur ki, Roma'nın matrud (kovulmuş) hükümdarânından biri, ismi hatırımda yoktur, külliyetli asker toplayarak, Roma üzerine hücum birle, zapt edeceğine şüphe kalmamış ise, derun-i Roma'da mumaileyh hakimin düşmanlarından iki rical-i kibar meyusiyet ve ümitsizliğe düşüp, ol zalimin zir-i pençesine geçerek fena ölüm ile ölmekten ise, hekimi celp edüp de birer zehirli ilâç alarak, rahat ile ölmekliği tercih eylemişler.

Biri niyet etmiş, diğeri ise, can tatlı olduğundan, «Öyle de öyle de, telef olacağız, daha iyidir kendisinin ocağına iltica edeyim, bab-ı merhametine sığınayım, o da insandır, belki istirhamını davet eder de, kurtulurum, olmamış telef olurum» deyüp, doğru hakimin kucağına sığınmış, o dahi merhamet ederek, af eyledikte, «Efendim ruhsatınız olur ise, gideyim arkadaşımı kurtarayım, zira ümitsizlikle zehir içip öleceğidi», demesinin üzerine de buna ruhsat vermiş.

Ondan, kemal-i acele ile dostunun hanesine gelmiş ise de, ne çare? Meğer zehir içmiş olup, hemen can teslim etme derecesine gelmiş ve hekim de hâlâ onda hazır imiş.

Bu zat hekime ziyade hiddetlenip «Be ey Allahın zalimi! Bu dostum korkusundan ümitsizlikle bu efkâre yapıştı ise, sen

zehir vermeli miydin?» deyü tekdir ettikde, hekim cevaba ağaz edüp «Beyzade hiddetlenme, ben hakimin merhametli olduğunu ve bunu da af edeceğini bilir idim, mahsus zehir deyü şeker şerbeti verdim ve zehir itikadı ile içtiğinden bu hali kesbeyledi, şimdi siz kulağına varıp, af olduğunuzu müjde edin, ben de şeker şerbeti verdiğimi haber vereyim, yine o itikat ile iyi olur» dedikte, biri bir kulağına diğeri öbür kulağına varıp, vuku-u hali haber vermişler ise, o can çekişen adem, birden silkinerek tedriç tedriç (yavaş yavaş) aklı başına gelmiş ve nihayet iyileşip ayağa kalkmış.

Kezalik, Paris'te itikadın tesirini tecrübe etmek için hastahaneye cedid yeni döşek yorgan ve tutulmadık çarşaf tertip etmişler ve katline karar verilmiş bir hırsız getürüp, «İşte, senin katline karar verildi, yarın telef olacaksın, ancak işte şu döşekte bu gün biri holeradan öldü, eğerçi bunda bu gece yatar da ölmiyecek olur isen, af olunacaksın» deyüp, yatağa yatırmışlar ise, zavallı âdem o şüphe ile iki saat zarfında holeraya uğrayıp telef olmuş, neden? İtikadından naşi (dolayı).

Sizlere aziz Evangelion'dan (İncil)[1] dahi temsil getireyim. Bir hatundan on iki sene kan gider imiş ve olanca variyetini hekimlere sarf edüp, çaresini bulamamış. O sırada ise, Rabbena İisus Hıristos hazretlerinin mucizatları (mucizeleri) işidilmiş olup, bu hatun eğerçi ben şu Veliyullahın eteğine yapışacak olur isem, anide kan duracak itikadı ile gelip damenine (eteğine) yapışmış ise, kan anide dûr etmiş ve Rabbimiz İisus Hristos hazretleri dahi «Ey hatun, selamet ol, seni itikadın halas eyledi» demiştir[2].

İşte, bizlerde de öyle halis itikat olsa idi, acep nice be nice elemlerden halas olmaz idik?

Milel-i sairede olan itikadın çaryeki (dörtte biri) bizde yoktur desem caizdir, bizler evliyalar ziyaretgâhlarına gider ve ayazmalara ziyaret eder, şifa bulamayız, onlar bizim ziyaretgâhımıza gelirler, anide şifayab olurlar, niçin? İtikatları kavidir, teslim olurlar ve bihakkın şifa bulurlar.

Gelelim mâna-i fihimize. Şükürler olsun o asırda Anadolu'da karantinalar henüz olmaya başlayıp, Fransalı Doktor

---

1 *İsa'nın, bir kadını kanını durdurarak iyi etmesi mucizesi. Bak. Matta: 9/20-22 ve Luka: 8/43-48.*

2 *Luka: 8/43-48.*

Poué nam bir karantina[1] hekimi var idi, onu davet etmiş idim. Halbuki, o beldede bulunan hekimlerin kâffesi de mösyö Favini hasta olmuş diyerek alâsı ednası davetsiz gelmişler, bir defa etrafıma nazar ettim idi, hekimlerden başka âdem görmeyüp, kendimi Mekteb-i Tıbbiyede zan eyledim.

Bunlar Doktor Poué'den evvelce geldiklerinden, beheri nabızlarıma yapışıp ve lehçeme bakıp birer türlü şey söylediler.

Zurnada peşref olmaz, ne çıkarsa bahtına fehvasınca, kimi sarılık olmuş, kimi sarı sıtma (humma), kimi tatar sancısı, kimi baş humması, kimi akciğer illeti, kimi saad-ul can[2], kimi şir-i pençe, kimi bağırsak uhuneti (iltihap), kimi nüzül (inme, felç) alâmeti deyüp, hiç birinin efkârı muvafık gelmedi ise de, beheri kendi efkârını kabul ettirmeğe çalışır iken, al sana bir kavga çıkardılar ki, yekdiğeri hakkında söyledikleri küfürleri vasfetmeye utanırım ve hatta, içlerinden biri değirmencilikten gelmiş ve okumak yazmak bilmediği halde, belinde tavşan başlı divit taşır ve Venedik'in tiryak kâğıdını diploma deyü yutturur olduğu halde, «Ey arkadaşlar, siz hekimliği ne zannettiniz ve hekim olalı kaç nüfus telef ettiniz ki, hekimiz deyü meydana çıkmışsınız» dedi ise, zaten hayvan baytarlığından gelmiş diğer bir hekim «Vay usta, bir âdem telef etmekle mi tam hekim olur?» dedi, o dahi «Ne zan eyledin, ben şimdiye değin doksan dokuz âdem gönderdim ahrete ve artık ikmal-i tebabet etmiş olup, benim huzurumda Evropa hekimleri dahi papuç çıkaramaz» demesinin üzerinde, Doktor Poué birden kapıdan içeri girip, bunları bu halde gördü ise, «Nedir bu edepsizlik, siz hekim misiniz, yoksa tulumbacı mısınız, siz hastaya bakmaya, yoksa kavga mı etmeye geldiniz?» deyü tekdir eyledi ise, hepsinin de namusuna dokunmuş olduğundan, min gayri memul (umulmazcasına) cümlesi, yek cihet olup Doktor Poué'ye hücum ettiler, o dahi anide cebinden bir ferman çıkarıp «Bu sizin hakkınızdadır» dedikte, cümlesi balık tarzı lâl (dilsiz) kesildiler.

Meğer, o asırda İstanbul'da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane yeni küşadolunmuş (açılmış) olup[3], Anadolu'daki insan kasabı orman hekimlerinin telef ettikleri nüfus pek tevatür (çok fazla) olduğundan, icabeden taraflara gönderdikleri malûmatlı

---

1 1831'de oluşturulmuştur.

2 Zatül cemp: Anadolu'da halk buna satılıcan da der.

3 1242 (1826-1827).

Karantina hekimlerini orman hekimlerinin teftişine de memur etmişlermiş.

Nihayet, Doktor Poué yanıma yakın gelip, nabzıma yapıştı, dilime baktı, lehçemden de şüphelenerek göğsümü açtı, dikkat etti ise, «Sende bir şey yok, fakat nabzın niçin zayıf rakkas vuruyor, var ise bileğinin düğmeleri pek sık olmalı ki, nabzın rakkasına sekte veriyor» deyüp çözülmesini emreyledi, baktım ki anladı, kolumu açtırsam kepaze olacağız, Allah malûmatlı hekimlerin yokluğunu göstermesin, ben artık İtalyan lisanında keyfiyeti anlattımsa, lehçesi bozulup «Halvet olsun» dedi ve cümleyi taşra çıkarıp, anide kollarımı açtı da, sicimleri kesti ve «Mösyö Favini, sen divane mi oldun, maazallah on dakika daha gecikmiş olsaydı, kanın devranı durup, sana fenalık geleceğidi» dedi, filvaki bana da fenalık gelmeye başladığını his etmişidim.

Bundan sonra, hekimleri içeri davet edüp, hastalığın ne idüğini sual eyledi, onların ise beheri evvelce vasfettiğim gibi birer nev illet haber verüp, kimi kan almalı, kimi hokna salmalı, kimi süluk tutmalı, kimi şerbet vermeli, kimi sulfato içirmeli, kimi kulaklarını çizmeli, kimi kulaklarına hacamat etmeli, dediler. Doktor Poué bunların kande tahsil-i tebabet eylediklerinden bahisle, diploma sual etti ise Venedik tiryağı kâğıdını hamil olan değirmenci meydana çıkıp, «İşte, Doktor, bak sen beni ne zan ettin, kepenek altında er yatır, ben İtalya'nın Padova ve Ankona şehirlerinde tahsil-i fen eyledim» deyip, eline tutuşturdu ise, o derece güldü ki, kendisini toplamasa, telef olacak idi*.

---

* *Kararından ziyade gülmek hükemaca vücud-u insana pek muzırdır. Yunan ressamlarından meşhur Apellis[1] bir defa bir ihtiyar hatun tersim ederek, o derece bu tasvir için gülmüş ki, hatta kendisini zapt edemeyüp çatlamış.*

Ve birkaç ahbap bir bahçede mekûlât ve meşrubatla (yiyip içerek) def-i gam ederken, bir merkep sofraya yanaşıp tabaktaki taze incirleri yemeğe başlamış ise, bunların hoşuna gelüp, «Zavallıya şarap da verin», demişler ve sofrada şarap kabını merkebin sakalına dayadıkta, lâkayt içmeye başlayışın, ahubbadan (dostlardan) biri gülerken telef olmuştur.

1 *İ.ö. 4. yüzyıl. Apellis yahut Apelles, Büyük İskender'in saray ressamı imiş. Bir ihtiyar hatun tersim eden ve gülmekten*

Ve tahkik olundukta, değirmencilik ederken, bir fitneden pasaport kıyası ile satın aldığını ve ondan sonra hekimliğe başladığını takrir eyledi :

«Tuhaf nevinden olarak birkaç Türk köylerinde hekimlik ederken, baktığım hastalar öldükte, bazı kadere bina ederdim (yorardım), bazı da odada yoğurt ve pilav ve ayran çanağını görüp, yediğine bahane bulur idim, ve bu vesile ile ekimi belli etmez idim. Lâkin, bir defa baktığım hasta ölmüş idi, pusulayı şaşırdım ve meydanda da bu misilli taam çanağı göremeyüp bucakta bir eski semerin farkında olarak, «Kim dedi ona ki semer yesin» dedim ise, «Ulan hınzır, semer de yenir mi?» deyüp üzerime hücum ettiler. «Be ey Allahtan korkmazlar, ne vuruyorsunuz, kaderi bu yüzden ölmek imiş, ölmüş, benim kabahatim ne, ben Allah'ın emrine karşı durabilir miyim?» deyügördüm, «Ulan hınzır, bunun kaderi senin elinden ölmek idi ise, senin de bizden dayak yemekliğin kader imiş» diyerek öyle bir dayak çaldılar ki felek de beğendi. Nihayet, sürükleyerek kapudan taşra ettiler, doğrusu ben de yakışıksız bahane bulduğumu sezdim ise de, vazife edinmedim, çünkü tosbağayı bir bağdan atmışlar «Öbür bağ varolsun» demiş. Ben dahi, o köyden kaçıp öbür köye gittim» deyüp Doktor Değirmenci, öyle fıkralar nakletti ki, cümlemiz gülmekten bayılıyor idik.

İkinci hekim, müüsince bir zat olup, büyük mühürlü bir kâğıt çıkararak, gösterdi. Meğer, gençliğind Antalya'da meşhur Derebeyi Tekeloğlu (Tekelioğlu), Sultan Mahmut hazretlerine âsi olup da Kaptan-ı Derya Tahir Paşa[1] donanma ile üzerine sefer edüp desise ile kalyona davet ederek boynunu vurmazdan evvelce, sarrafı bulunan Daniilzade meşhur hacı Dimitri Ağa vasıtası ile ruhsatname alarak ve hayvan hekimliğini terk ederek, insan hekimliğine başlamış imiş.

Üçüncü hekim, diploma gösteremeyüp, fakat İzmir hastahanesinde aşçı olduğunu ve mualecat kaynatırken, hekimliğe heves ettiğini beyan eyledi.

Dördüncü hekim ise, berberden bozma olup, kan alırken, diş çıkarırken, sülük tutar hokna salarken, hekim olduğunu bildirdi.

çatlamış olan, bir başka rivayete göre Apellis değil, Zeuxis imiş.

1. Bak. s. 299, not. 1.

Beşinci hekim, attar (aktar) olup, ecza satarken hekimlikte karar verdiğini takrir eyledi.

Altıncı hekim, dekbaz ve dilbaz ve nekregû bir zat olup, bir gece rüyasında hekim olmakla, artık hekimlikte karar kıldığını hikâye eyledi, yalana kulp takmak derler ise, bu adama mahsus idi.

Trabzonluların «İ eksoristi)[1] denilen tarihinde zikr olduğu üzere, Allah Teâlâ hazretleri dünyaya yedi çuval yalan göndermiş olup, anide altı çuvalını Trabzon sancağındaki Kromlular[2] kapmışlar ve yedinci çuvalı sair beldelerin esnaflarına taksim edecek oldukta, Kromlular bunu da bize ihsan eyle deyü iddia etmişler, ben ise bu ecilden yalnız Kromlular yalan söyler kıyas eder idim, meğer ebniye (bina) kalfaları misilli yalan söyleyen hekimler de varmış.

Yedinci hekim, cevaba ağaz edüp, «Ben zaten köylerde pazar kovar adi bir tacir idim, bir gün bir hatunda 20 kuruş alacağım olup, tazyik eyledim ise, el yazısı bir büyük kitap getirip, para yerine verdi. Baktım ki, hekimlikten bahsediyor, anide pazarcılığı terk birle hekimliği deruhte eyledim» dedi.

Sekizinci hekim, istintakında (sorguya çekildiğinde), Kula'da ve Antalya'da kesb-i şöhret etmiş olan İngiliz Doktor Cim'in seyisi olup, atını tımar etmekten usanarak hekimlikte karar verdiğini takrir eyledi.

Hasılı, her biri bu yolda istintak olarak, ne oldukları anlaşıldı ise, bunları artık hekimlik etmekten men eyledi ve bu vechile o asırda Anadolu ekseri orman hekimlerinden kurtuldu ise, arasıra teftiş olunmadığından, vakit vakit taklit hekimler zuhur ederek, asıl üstaz ve malûmatlı hekimlerin namusuna halel veriyorlar, inşallah Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane sayesinde ibadullah bu misilli insan kasaplarının ellerinden kurtulacaklarına şüphe yoktur.

Nihayet, Doktor Poué cümlesini savdıktan sonra, biz bize kaldık ise, «Mösyö Favini, sebep ne idi de böyle bilmiyerek, sıhhatine kast etmek istedin?» dedi. Ben dahi, perhizin uzunca olduğunu ve yaz mevsiminde çekilemiyeceğini ve perhizi bozmak istiyor isem de, ahali-i belde mutaassıp [fanatik] ol-

---

1 *Sürgünler anlamındadır. Dinlerle ilgili efsaneleri anlatan bir kitap.*

2 *Kromlu, Kromni: Bugün bu adda bir yer yoktur. Eskiden Trabzon'un güneybatısındaydı ve maden çıkarılırdı.*

duğundan çekindiğimi beyan eyledim ise, «Acaip! Sen yolcu, yani seferî sayılırsın, «Asthenise ke odiporos amartian uk ehi» yani, hasta ile seferiye günahı yoktur fehvasınca, sarahaten yemiş olsanız zararı yok idi» dedi.

Ben dahi, «Evet hakkın var, lâkin o dediğin sohbet yiyecek içecek bulamayan hastalar ve yolcular hakkındadır, biz ise şükürler olsun her şeyi bulabiliriz ve vücutça özürü olmayıp da perhizini bozanlar iki kat hata etmiş olurlar» dedim. O dahi «Bunda hakkın var, zira, asıl perhiz vücuda zararı olan taamdan sakınmakdır ve hattâ, perhizin esası yalnız taamdan sakınmak olmayup, başlıca fena emellerden uzak olmaktır, der kitap, biz ki hekimiz, bir hastaya perhiz et deyü nasihat ettiğimizde, bilakis zeyit (zeytin) yağından, balıktan ve baklavadan uzak olsun ve et yesin demek isteriz. Şimdi, siz ki murat etmişsiniz perhiz bozmaya, gizli yediğiniz takdirde, Allah bilmez mi? Bu ise Allahtan korkmayup da insanlardan korkmak değil midir?» dedi ise, «Hayır Doktor, Apostolos Pavlos 'Karındaşıma iğva vermemek (kandırmamak) için kıyamete değin et yemeyeyim (U mi fağo kreas is ton eona, ina mi skandaliso ton adelfon mu'[1] demiştir,» dediğimde, «Hayır, hayır, o lafz asrın iktizasıdır, sen et yersen, perhizini bozarsan kusuru senindir, elê ne vazife, her koyun bacağından asılır» cevabını verdi.

Ben dahi şunu bunu cerheyledim, şöyle ki: Vaktiyle, bu her koyun bacağından asılır, lafzı meşhur olduğundan, bir zat komşularını vazife edinmeksizin bazı terk-i edebiyat ahval ve harekâtta bulunur imiş.

En yakın komşusu buna bir kaç defa ihtar etmiş ve «Bu hal uygunsuzdur, vazgeç» demiş ise de, «Her koyun kendi bacağından asılır» deyüp, vazife edinmemiş.

Bunun üzerine, ol komşu bir gün bir koyun boğazlayıp ol edepsiz komşusunun hanesinden tarafa olan odaya asmış ve beş on gün hanesinin semtine uğramamış.

Yaz mevsimi olduğundan koyun taaffün etmeye (kokmaya) başlayıp, ol komşu ile bile sair komşular da taciz olmuşlar ise de, kokunun nereden geldiğini bilemiyorlar, nihayet araştırırken, bakmışlar ki, koku ol görünmeyen komşu hanesinden geliyor, anide bunu buldurup, odayı açtırmışlar, ne baksın-

---

1 *Ermiş Paulus'un Romalı Hıristiyanlara mektubunda, Bölüm 14/21.*

lar, kendi ayağından asılı bir koyun olup, kokusu etrafı bürümüş.

«Bu nedir?» deyü sual etmişler, o dahi «Ey komşular, şu komşumuz bir edepsiz âdem olup, üzüm üzümü görerek kararır fehvasınca, herkesin çoluğu çocuğu olduğu takdirde, ibret olmaması ve alenen edepsizlik etmekten dûr olması için, çok defalar ihtar eyledim ise de, imlaya getiremedim, senin ne vazifen, her koyun bacağından asılır dedi, ama ben kokusu da halkı böyle taciz (rahatsız) eder, demiştim. İşte, bunu ibraz için bu koyunu asmış idim» deyişin, cümleye tesir etmekle, artık o edepsiz komşu da imlaya gelmiş,» dedim ise, Doktor Poué benim sözüme gelip, «Aferin mösyö Favini, hakkın var, zira dünyada etraf u eknaftan sakınmak olmasaydı, edebiyata hacet yok idi. İlm-i ahlâk ve edep [ithiki] tabir ettikleri, herkes komşusundan sakınmaktır. Ve sen gizli perhiz bozarsın, yalnız kendi canın için Allaha cevap vereceksin ve eğerçi aşikâre bozarsan, halka sebep olacağından, onlar için de Hak huzurunda mesul olacaksın, dünyada beher âdem iyiliği ibret olacak şeyleri aşikâre etmeye ve fenalığa ibret olacak şeyleri mümkün ise terk, olmayacağı takdirde, gizli etmeli» dedi.

Ben dahi «Ey Doktor Poué, Evangelionumuz buyurur ki, (Oti pii i daksia su mi gnoto i aristera su)[1] yani, sağ elinin ettiğini sol elin tanımasın, bu surette her ne ki iyilik edersek, onu da gizli yapmalıyız, demektir» dediğimde, «Hayır hayır, iyilik var, gizli yapmalı ki âleme gösteriş için yapmış olmayalım, ki bundan gururiyet hasıl olur, o ki Eosforos'u dahi şan-ı şöhretinden sakıt (yoksun) eden bir günahtır ve iyilik var, âleme ibret olmak için aşikâre yapmalıdır, zira Apostolos Pavlos dahi aleme ibret olmak için kendisini derece-i ulyade medhetmiştir, şöyle ki, ya vücut ile yahut ruh ile [orasını kendisi de haber vermiyor] semanın dördüncü katına değin çıktığını haber verdikten sonra, (Ton dromon teteleka, tin pistin tetirika, apakite mi un o tis dikeosinis stefanos)[2] yani, tarikatı itmam ve dini hıfz eyledim, artık adaletin tacı benim için hazırdır, demiştir ki, muradı, talkın ettiği halkı tarikat-ı müstakime (doğru yol) ile din-i mübinin muhafazasına tahrik-ü teşvik etmek (özendirmek) idi. Ben ki hekimim, halkın sırrı-

---

1 *Matta İncili. Bölüm 6/3.*

2 *Ermiş Paulus'un Thimoteus'a ikinci mektubunda, bölüm 4/7 ve 8.*

na vakıfım, hastaya baktığımda, âdem var iki kat ücret almalı, âdem var, ücret almadıktan başka, iane vermeli, böyle bir hal zuhurunda, ben filan familyaya baktım da ücret almadıktan katt-ı nazar, iane verdim deyü şayi mi etmeliyim (doyurmalı mıyım?) Hâşâ! Bundan gururiyet doğar. Siz ki avukatsınız, mağdur ve mazlum ve cefakeş bir fakir zuhur ederse, onun hukukunu iltimas etmek için ücret talep etmeli misiz, yoksa işini bitirene değin malı bedeninden akçe mi sarf etmelisiniz?» deyince, kalkıp alnından öperek, «Aşk olsun Doktor Poué, Allah sizin gibi hekimleri eksik etmesin, filvaki hekimlik Allah sanatı olup, vekilullah denilmeye şayansınız» dedim ve bu vecihle mükâlememiz hitam buldukta, perhiz geçinceye değin, ne yolda taam edeceğimi tertip edüp gitti, sağ u var olsun.

Gelelim mâna-i fihimize. İstanbul'da holera illeti gittikçe şiddet kespedüp, (1830 yılı olacak) pek çok haneler, maazallah! kapu çekmece kilitlendi ve mahlûl kalan (sahipsiz), emlâkın hadd ü hesabı yok idi ve çiçeği burnunda pek çok nazenin hatunlar da mahlûle kalmışlar ise de, ne çare, Allah cümlesine de sebep halk eylesin.

Sıhhiye Meclisi tarafından ve mahsus teşkil olunan hekimler tarafından yemek içmek ve giyinmek hakkında talimatlar dağıldı, şöyle ki:

Başlıca taam külbastı ve haşlama et ve çorba ve lapa ve pirinç pilavı olup, mülayemet verici taamlardan ve pek çok sebzevattan sakınmalı ve yemek üzerinde bir miktar iyi şarap içmeli ve sade su içmeyüp birkaç damla rom, ya rakı, ya konyak zam etmeli ve bu işretleri de ara sıra içmeli ama şirazeden çıkmamalı.

Ve vücut üzerinde fanela giyinip, herkes karnı üzerine yünden enli kuşak kuşanmalı ve haftada iki defa uruba değiştirmeli.

Ve vücudu üşütmekten ve mideyi bozmaktan sakınup, çay ve adaçayı ve flamur (ıhlamur) ve nane gibi rayihalı (kokulu) otlar kaynatıp içmeli ve hanelere daima rayihalı otları ile tütsü vermeli ve teşaşürhanelere (aptesane) zac-ı kıbrıs (göz taşı) yahut kireç suyu dökmeli.

Ve bulaşıklığı def etmek için holeradan ölenin urubalarını kireç suyunda ıslatmalı ve öldüğü odayı tütsüler ile temizleyinceye değin başka bir kimesne içeri girmemeli.

Ve bir hasta zuhurunda sıcak odaya yatırıp, ayaklarına roma batırılmış bez ile sarılı sıcak tuğla koyup kızdırmalı ve vücudunu fanela ile sürtmeli, sıcak su ile sürtmeli, sıcak su ile dolu döşeğine siyah (sıcak) şişeler koyup ve yün yorgan örtüp, terletmeli. Ve kusmanın önünü almak için, arasıra ağzına buz parçaları koymalı. Ve kazuratın (dışkı) ve kusmanın, taaffünün önünü almak için anide zac-ı kıbrız dökmeli ve hastalık zuhur ettiği anda ustaz bzir hekim davet etmeli.

İşte, talimat bunlardan ibaret olup, her kimler devam etti ise, iznillah selâmete çıktılar, ama ekserî fukara ve zuafa bunlara devam edemeyüp ve bazıları da kader-i İlâhîdir deyü vazifesiz bulunarak, tavırlarını bozmadıklarından, hastalık ziyadeleşti ve hava da bulaşmış olduğundan, zenginlerin cümlesi ölümden korkup, öteye beriye firar etmeye başladılar, çünkü dünyada ölümden yalnız zenginler ile günahkârlar korkarlar.

Ben dahi, o asra göre zengin sırasında olduğumdan [çünkü 100.000 kuruş kadar nakidim mevcut idi] ölürüm korkusu ile o asırda da vaporlar olmadığından, beş çifte bir adakayığına süvar olarak, Büyük Adaya [Pringipos] firar eyledim. Ve bir kocakarının hanesinde bir oda isticar ederek köşe-i vahdete çekildim.

Gördüm ki, herkes bir yol tutmuş, kendi Pavlisine ağlar* ve karındaşın karındaşa faydası ve akrabanın akrabaya muaveneti (yardım) kalmamış idi. Ana canlık baba canlık Rûz-i mahşere mümasil (kıyamet gününe benzer) bir vakit olmuş idi.

Nisa taifesinden başıma pek çok felâketler geldiğinden, niyaz ederim ki [velâ Afet-i devran (dünya güzeli) ve Zühre-i (Venüs) Yunan ve emsalsiz canan olsun] artık dönüp de yüzüne bakmayayım.

---

* *Herkes kendi Pavli'sine ağlar sözü meşhur ise de, çokları sebebini bilmezler, bizler de Trabzon'un (İ Eksoristi) nam tarihinde okuduk, şöyle ki :*

Gümüşhanelilerin arasında Pavlos isim pek çok imiş ve bir defa haylice amele yer altında gümüş madenlerinde işlerler iken, çökerek altında kalmışlar. Ve telef olanların kırk neferi Pavlos tesmiye olmağ ile, beherinin familyası kendi Pavli'sine ağladığından, bu söz dahi o vakitten kalmış oluyor.

Para var idüğini sezerek, nice taraflardan ziyade drahomalı ve güzel kızlar teklif eylediler, ancak hiç birine kulak asmayıp, kendi kendime eğlenir ve cabeca Stefanos nam hulusu (doğruluk) örneksiz bir dostum ile def-i gam ederidim. Bu âlemde dost pek çoktur, ama ekserisi intereso dostu olduğundan, halis dost yoktur. Bin intereso dostu yapmaktan, bir halis dost kazanması daha evlâdır.

Fakat, dünyada her fenalığın ser-i sebebi (baş nedeni) filhakika işsizliktir. İşsiz olan âdem daima fenalık düşünür. Onun için, boş gezmekten bad-ı hava (bedava) işlemek daha evlâdır demişlerdir. Allah cümle ibadını (kullarını) işsizlikten ve boş gezmekten esirgesin.

Ben ki, yazıhaneyi terk ederek, vakit geçirmek üzere Ada'ya gitmiş idim. Ve en meşhur familyalar dahi oraya firar etmiş olup, kimse hiç bir iş ile meşgul olmadıklarından, herkes sefahata düşmüş, gece gündüz çalıp çağırmak ve işy ü işretle (içip eğlenmekle) devam ve def-i gam etmekte idiler. Ve ülfetten (ahbap edinmekten) kaçındım ise de, bazı göz aşinası ahubba (ahbaplar) beni kendi halime bırakmayıp bazı onlar bize ve ben onlara vizita (ziyaret) ederken ve bazı familyalar arasında oyun kâğıdı ve ayak oyunları (danslar) ve tavla ve domino gibi ziyansız oyunları oynarken ve bazı işret ederken, meğer vaktinde büyük söz söylemiş olmalıyım, yine şirazeden çıkmaya başladım, şöyle ki: Oyunları para ile oynamaya başladım ve işreti arttırıp, çok defa haneme de gelmeyüp, def-i gam ettiğimiz hanelerde kalır idim. Ve balolarda ülfet ettiğim matmuazeller ve madamlar ile dil şakası, el peşrefi ve nim nigâhla işaret ederken (göz kırparken), ben farkında olmayarak, gereği gibi baştan çıkmışım.

Dostum Stefanos bu hal-i pür melâlimi görerek, bana pek çok övüt nasihatlar verdi, ama doğruyu söylemek acı olduğundan, ben teşekkür edecek yerde, bilakis gücenir idim, hasılı ülfetinden hoşlanmamaya ve olduğu yerden kaçmaya başladım.

Bir gün, yek başıma Büyük Ada'da merkez-i def-i gam ve seyrangâh-ı nisvan (kadınların gezi yeri) ve cemiyet-i hûban (güzeller topluluğu) olan Macar tabir ettikleri mahalle vardım ki, ne bakayım, beher delikanlı maşukalarını yahut hemşire ve namızetlilerini (sözlülerini) dekolte [göğüslerine değin çıplak] ve nadide elbiseler ile labis (giyinmiş) oldukları halde, çifte kumrular gibi aşağı yukarı ayak sahrası etmekte ve bazı

da nadide çalgılar çalınmakta olan gazinolara oturup, şurup ve lemonada ve vişnap (vişne şurubu) ve müskirat-ı saire içmektedirler.

Bu hallere nazaran, kendi yalınızlığıma keder edüp, herkes eşi ile, yalınızım ben yine, deyü deru-ı dilden oh çekip, bir de sağ tarafa döndüm ise, ne bakayım vakt-ı seherde şemsden evvel afak-ı emsalde tûlû eden Dan (Tan, Sabahyıldızı) yıldızı misilli yanı sıra bir ihtiyar hatun ile bir afet-i devran ve dide-i ceylan (ceylan gözlü) ve kâkülleri sağına soluna perişan ve nimnigâh-ı ateşfeşan (ateş saçan) bir canan zuhur etti ki, tarz-ı etvarı (tavırları) eda ve revişi (salınışı), reftarı ve güftarı (yürüyüşü ve konuşması) ne hame (kalem) ile tahrir, ne dil ile tabir olunabilir, meğer tasvirini tersim için Atik Yunan ressamlarından Apellis ve bir kimesne güzelliğini tabir için mir-i kelâm (söz ustası) Dimosthenis ve sanemini (heykelini) hakk için meşhur hakkâk (heykeltraş) Praksitelis ola!

Ezmine-i atikanın meşhur güzeli Miletos'lu Aspasia ve Korinthos'lu Frini ve Atinalı Lais bunun yanında bir kelime değil idi desem caiz ve Yunan mürebbilerinden Afroditi'nin (Zühre'nin) bir misli idi.

Hemen güne, ya doğ ya doğayım ve küçük dağları ben halk ettim deme derece lâkayıt ve lâvazife (aldırışsız) salınarak, bulanarak (sallanarak), caddeden geldi geçti ise, birden halkın gözleri bu cananın üzerine düşüp, güya nagihan (ansızın) zuhur etmiş bir alâim-i uluhiye (tanrısal alâmet) seyr ü temaşa eder gibi hayretle bakmaya başladıkta, onda hazır bulunan taife-i nisvanın cümlesinin hasedini (kıskançlığını) tahrik eyledi.

Beni sual ederseniz, aza-i vücuduma bir silkinme gelüp, irade elden gitmiş ve Yunan putları gibi lâl kesilip bakakalmışım.

Yine öbür taraftan semtime avdetinde, olanca kalanca aklımı başıma toplayıp, pek usul ve nezaketle selam verdim ise, bana gazubane (öfkeyle) bakıp tekdir etmeye bile irtikâp eylemedi (yeltenmedi). Anladım ki, bildiğim boydan değil, halbuki zen dostun (kadın düşkünü) dokuzu rezillik, onuncusu vezirlik deyüp ümitsizliğe düşmedim ise de, edibane tavrı ile ve ihtiyat ile hareket etmeye başladım.

O ise, bir defa olsun dönüp bakmayarak yola revan oldu ise, ben artık pusulayı şaşırıp ve hiç kimseler görmüş müdür

can bedenden gittiğin, hele ben gözümle gördüm işte canımdır giden deyip arkasına takip eyledim ki, sakin olduğu (oturduğu) haneyi öğreneyim.

O ise, aslaca arkasına bakmayarak, Ada'nın Manastırından tarafa öbür ucundan bir haneye girip, bir de benim takip ettiğimi gördü ise, ziyade hiddetlenip, kapuyu yüzüme beraber öyle bir gazapla kapadı ki, şiddetinden anasır-ı erbaa (dört unsur=dünya) titredi.

Beni ise, bu muamelesi daha ziyade yakıp tutuşturmakla, hemen olanca variyetimin telefi ile bir defacık vuslet ve ülfetine nail olmak sevdasına mail oldum ve işte o aşk-ı sevda ile gelip haneme yıkılmış yatmış ve ateş ve hararet ve bir alev içinde kalmışım ve işidenler holera'ya tutuldum kıyas edüp, semtime uğramamışlar ve Stefanos dostum işitip, konsulto ettirmek üzere beş altı hekim toplamış, getirmiş ise de, hiç birinin sözü muvafık gelmediğinden hiddetlenip, kovmuş ve neden sonra, sarhoşluktan ayılır gibi uyandım ise, yanı başımda Stefanos'u ağlıyor gördüm ve dert söyletir aşk ağlatır fehvasınca bana da rikkat (yumuşama) gelip ağlamaya başladım ise, «Nedir bu hal?» deyü bana sual eyledi.

Benim ise doğruyu söylemek işime gelmeyeceğinden, bilirsin ki merhume validemin tasviri (resmi) bende mevcuttur, bugün sahrada tıpkı valideme benzer bir madama görüp düşünürken, bana fenalık geldi, şükürler olsun şimdi savuştu dediğimde, bir takım tesella ve nasihat edip gitti.

Ferdası gün, yataktan kalktığım saat soluğu Çaça Lemonia'nın hanesinde aldım. Bu bir nadir-ül emsal karıcağaz idi; senaatı platralık [dellâllık] olup, beher haneye serbest girip çıktığından kesb-i emniyet eylemiş ve çok defa erkekler ile dişehliler arasında hall-ü tesviyesi müşkül olan nice meselelere alet olmuş, dekbaz dilbaz bir hatun idi.

Artık, buna iltica edüp, ifade-i hal eylemekliğim iktiza-i halden bulunmakla, ol beni nalân eden (inleten) cananın (sevgilinin) eşkâlini anlattımsa, «Haaa! tanıdım, şudur, ona «Anastasia» tabir ederler ve yanısıra gördüğün ihtiyar karı validesidir ve bir de Dimitri isminde oğlan karındaşı vardır. Lâkin yanlış kapuya çatmışsın oğlum, o «Anastasia» Tevrat-ı şerifte zikrolunan Sosanna[1] gibi ehl-i ırzdır ve validesi Kaloğraia Ma-

---

1 Kâhin Daniel metninin apokrif (düzmece) denilen ve kiliselerce benimsenmeyen 13. bölümüne bakınız.

nastırı İkumenissasından (kadın manastırı başrahibesi) ziyade itikatlı ve dikkatlidir, karındaşı Dimitri'yi dersen, Anastasia'nın üzerinden erkek kuş uçurmaz, her ne hal ise, merama dağlar dayanmaz ve mukdim (dikkatli ve sürekli çalışan) avcı elinden uçan kuş kurtulmaz derler, bir defa tecrübe edelim» dedi ise, «Çaça Lemonia, sen benim ne raddede cömert olduğumu başka defa da anladın ben de senin kabiliyetini tanırım, göreyim artık seni, eğerçi şu işi bitirebilir isen, seni de Anastasia'yı da ihya ederim» deyüp, pey olarak yedine (eline) on rubiyye (çeyrek) altın kıstırdım ise, «Allah utandırmasın oğlum, sende cömertlik ve güzellik, bende de ustalık oldukça, Anastasia Sosanna'nın kendisi olsa kandırırım,» deyüp gitti.

Ben artık karakolda nöbet bekler asker neferi gibi Anastasia'nın sokağını aşağı yukarı inip çıka çıka iki çift papuç eskittim, nihayet üçüncü günü Çaça Lemonia geldi, «Müjdeler olsun» dedi. «Hayır ola, nasıl oldu?» dedim, «Pek çok güçlük çektim, ama ümidimi kat etmedim (kesmedim), bazi hediye ile ikinci defa gidecek olursam, iş biter» deyüp, bir elmas yüzükle bir şal gösterdi. Ve iki bin kuruş yüzüğe verüp Anastasia için aldım ve validesi için de şala bin kuruş ve ikiyüz kuruş da Çaça Lemonia'ya verdim.

«Bunlar hoş, lakin biraderi Dimitri'yi bundan bir iş ile bir tarafa aşırmadıkça büyük güçlük var. Benim bildiğim bir tacir Prusa'ya ipek aldırmaya bir âdem arayor, deyü tarafınıza göndereyim, sen de on beş yiğirmi kese akçe ver de Prusa'ya gönder, artık bu vesile ile de teklifsiz girer çıkarsın» dedi ise, «Adil midir, âlim midir?» deyü sual eyledim, o dahi «Adil ve âlim demek ne oluyor? Suyu üfürür içer ve hatta bir defa kelisa kabzımalı oldu da tuttuğu akçenin tozu kalmamak için ellerini yur idi, ilimce dersen gökyüzünün yıldızlarını ve denizin kumunu hesap edebilir ve eğerçi Hıristiyan olmasaydı, Maliye nazırı olmaya layık idi, ne çare ki bu asırda paran olmadıktan sonra dişin ile arslan avlasan boştur, işte bu kadar kabiliyeti ile boş geziyor» dedi ise, «Git bana gönder,» dedim.

Aradan bir saat geçmeyüp Dimitri geldi ve bazı şeyler sual ederek, tam cevap verdiğini gördüm, beğendim ve anide yiğirmi kese akçelik altın verüp Prusa'ya ipek aldırmaya gönderdim.

Ferdası gün, Çaça Lemonia gelip, «Buyurun artık iş bitti» deyü müjde etti. Ben artık kendime çeki düzen vererek, kemâl-i

fahriyetle Anastasia'nın ziyaretine gittim ve validesi ile Çaça Lemonia beni sokak kapısında istikbal eylediler.

Yukarı çıkıp, teşrifat odasına girdiğimde, gördüm ki Anastasia süslü bir kanape üzerinde iki yastık arasına oturmuş ve siyah gehsülerini (gîsülerini, saçlarını) perişan halde sağına soluna salıvermiş ve dirseğini yastığa ve pençesini al yanağına dayamış ve bir ayağını kanape üzerine uzatıp, diğerini aşağı sallamış ve labis olduğu (giydiği) penbezar (gömleklik ince bez) ak sadeden sim (gümüş) vücudu görünüp, dameni (eteği) onda bunda dalgalanır ve başına nim kamer şeklinde takmış olduğu elmaslı çelenk Anastasia'nın şulesinden (ışığından) şavk alıp daha ziyade ziyabahş (ışık saçan) olmuş. İşte, bu hal ile Sultan tarzı oturduğu halde, içeri girdim ise, birden torlak geyik yavrusu tarzı yerinden sıçrayıp, dördüncü adımda yanımda bulundu ve elime yapışup «Vay Efendim, Mösyö Favini sefa geldiniz, kademler getirdiniz buyurun» deyüp, bin teşrifatla beni yanına oturttu, ben ise, hayretimden rüya görüyor kıyası ile selam vermeyi de şaşırıp, çini göz gibi bakakalmışım.

Hasılı, neden sonra uyanıp, ilk vuslat olduğundan, ve validesi ile Çaça Lemonia dahi hazır bulunduğundan, adi iltifat ile vakit geçirdik.

İkinci defada, el peşrefi, dil şakası derken, üçüncüde artık öyle bir teklifsiz olduk ki, görenler de güya akd-i izdivaç etmişiz gibi «Mübarek olsun» deyü tebrik etmeye başladılar.

Ben ise, daha süslü bir hane isticar eyledim ve ambar ve dolaplarını erzak-ı gûnagün ile ve sandık sepetlerini elbise-i nefise ile doldurdum, bakkalının, kasabının, ekmekçisinin hesapları benden sorulur, öyle bir gidiş ki, deyme gitsin.

Bir gün, mutadımız üzere, iyş-ü işretle def-i gam ve imrar-ı zaman (vakit geçirmek) ederken, ansızın biraderi denilen Dimitri çıkageldi ise, ben bozuldum ve başka muamele gözetirken, başka buldum.

Birden boynuma sarılıp öpmeğe ve «Vay Efendim, sen de fakirhanemize teşrif eder mi imişsiniz, inşallah yakinen stefananızı da öpmekliğe müyesser olurum, adanın kızları cümlesi hemşirem Anastasia'nın bahtı için haset (kıskançlık) ediyorlar» dedi ise, bu söz benim pek de o kadar hoşuma gelmeyüp, ne cevap vereceğimi düşünürken, Anastasia hemen Dimitri'ye sarılıp «Vay muhip karındaşım, hoş geldin sefa geldin» deyü öpmeğe başladı, Dimitri de geri kalmadı ya.

Hasılı, evvelki lakırdı unutuldukta, sual ettim «Nasıl ipek-

ler? Ticaret görünür mü?» deyü. O dahi «Enişteciğim müjde sana, bu sene alıcı pek çok olmadığından öyle bir ucuz aldım ki, yüzde seksen ticaret edeceksiniz ümidindeyim, fakat on bin kuruş daha tedarik etseniz de, bir sefer daha etsem fena olmaz ve bu fırsat daima ele geçmez» dedikte, ben ise, bir an evvel def olmasını isterdim. «Öyle ise, durma git» deyüp, kemere davrandım ve sarı atlunları çıkarıp on bin kuruş daha verdim, o ise paraları cebe indirip, gitmeye hazırlandı ise, Anastasia «Vay Dimitro mu, ben seni bir aydır görmedim, hasretinle yanarken şimdi yine mi gideceksiniz, olmaz birkaç gün eğlen de ondan sonra git» deyü bana da rica etmeye başladı ise, artık dayanamayıp «Bir kaç gün eğlensin.» dedim, Dimitro ise, «Madem ki öyledir, fırsatı elden kaçırmayalım, benim başka bir müstait (yetenekli) dostum var, onu gönderelim» dedi, ben de «Zararı yok» dediğimde, taşra çıktı güya ahbabını Prusa'ya göndermeye.

Biz Anastasia ile zevkimize devam eyledik ve o gece taamdan sonra, Anastasia rica etti ki, bir «Banko Farao»[1] açayım ve elime bir deste kullanılmış kâğıt verdi.

Oyun kâğıdına tövbe etmiş idi isem de, Anastasia'nın hatırı bastırmakla, koynumdan altun kesesini çıkardım masa üzerine döktüm, Dimitro dahi bir takım altun çıkarıp koydu ise de, vebalı boynuna benim verdiğim altunlara benzer idi. Kâğıtları dökeceğim vakit, Anastasia «Evvela zayi eden, sonra kazanan kâğıtlar atılacak» dedi, bu usul hoşuma gelmedi ise de, hatır belası bunu da kabul eyledim ve oyun üzerinde herhangi kâğıda altun koydu ise, kazandı, bilmem artık kâğıtlar işaretli mi idi, hasılı bizim altunlar endamı ile Çelebi Dimitro'nun kesesine intikal eylediler.

Bunlar ne ise ne, fakat bir şey çok gücüme geldi. Anastasia usul ile yanıma yaklaşıp, «Mösyö Favini, biraderim bunda oldukça, hanemizde eğlenmekliyin olamayacak» dedi ise, başıma yıldırım isabet etmişe döndüm, artık ne yaparsın, nısf-ı leylden sonra südünü dökmüş kedi gibi haneme geldim ve bu gidiş ve her Banko Farao'da zayi ediş hoşuma gelmeyüp, şüphelenmeye başladım ve üç günden sonra Dimitro'yu celp edüp, «Acele Brusa'ya git ipekleri al getir, zira akçece ihtiyacım var» dedim, sahih olarak, kisedar efendi gereği gibi boşalmış idi ve

---

1 *Farao (Pharao), o zaman yaygın olan kumar oyunlarından biri.*

yalnız ipek için iki defada verdiğim 20.000 kuruş kaldı idi desem caizdir.

Dimitro «Baş üstüne» deyüp gitti. Ben artık ferdası günü doğru Anastasia'nın hanesine varıp, sokak kapusunu açık buldum, meğer validesi açık bırakarak komşu evine gitmiş imiş.

Birden Anastasia'yı hayrette bırakmak için usul usul yukarı çıktım, ne bakayım, oda kapusu kilitli olup, kulak verdim ise, içeride Anastasia ile bir erkek mükâleme ediyorlar idi, dikkat ettim, anladım ki Dimitro'dur, Anastasia dahi, «Aman efendim, yetişir artık, belki Favini gelebilir, git görünme, zira ayak tapurdusu da işittim, doğrusu bunu iyi yolduk, artık yol verüp da başka kaz bulmanın sırası geldi» dediğini kulaklarım ile işitip ve anahtar deliğinden de bazı uygunsuz hal müşahede eyledim ise, ben artık tac-ı Acemden giyinip, kurşun (yemiş) domuz gibi divanhanede seyirtmeye ve küfr etmeye ve «Gidi Allahın zalimi batakçılar, şimdi sizi şöyle yapacağım» demeye başlayıp, kapuya birkaç tekme vurdum ve anide ondan hiddetle hükümet konağına gidip, şikâyet eyledim.

Ferdası gün, yanım sıra iki kavas alarak, gittik kapılarını vurduk, ses seda zuhur etmedi. Nihayet, komşular pencelelere çıkıp, evde kimse yok, onlar gece yarısında pırtılarını kayığa taşıdılar ve doğru İstanbul'a gittiler. Düğün etmek üzere sizi onda beklerler» dedi biri. «Aay Favini dedikleri bu mudur, ama da yoldular zavallıyı», «Haaa,» dedi öbürü, «Bu on beşinci mi kim bilir, lakin daha beter olsunlar, iki kara gözlü görüşün divane olurlar, ahlâkını teftiş etmezler» dedi öbürü, «Hayır hayır, komşu, öyle değil, o edepsiz fahişe nankördür, bu kadar iyilik görmüş iken nihayet bunu da çırağ çıkardı, bizler de gençliğimizde, halimize göre dost edendik, ama böyle hiyanetlik etmedik, artık bunu meslek edinmişler» dedi encamki karı.

Anladım ki, cümle âlem ahvalimizi bilir imiş, ben ise bir Allah bilir kıyas eder idim, rezil olmanın alemi yok, ondan doğru odama gelip kafayı yere vurdum, az vakit zarfında yüz bin kuruştan cebimde yüz para kalmamış, düşündükçe çıldırma derecesine geliyor idim.

Aklıma hiffet getirmemek (aklımı kaçırmamak) için yataktan sıçrayıp taşra çıktım ve biraz def-i gam için Macar Kazinolarına gittim, ama «Dirgen yiyen öküz harman yerini görünce oğurdur?» dedikleri gibi, iptida Anastasia'yı onda gör-

düğüm hatırıma gelüp, tüylerim ürperdi. Ve bir de zaten ülfetime üftade olan matmuazeller ve madamlar ve konuşmaklığa arzu çeken sinyorlar fülusa muhtaç olduğumu haber alarak, yüz çevirmeye başladılar, kimisi de, «Adam, bırak şu çapkını, selam verecek âdem değildir,» dediler, ve hatta bazıları selamımı almadılar ve benden evvelce kazinoda oturanlar da belki bir fincan kahve içiririz korkusu ile, ben kapudan girerken kalkıp gittiler ve iltifat da etmediler, ben ise beherine kaç defalar ziyafet vermiş ve siklet (sıkıntı) vakitlerinde akçece de (yardımda da) bulunmuş idim.

Ne çare, dünyanın hali böyledir, düşenin dostu olmaz, baktım ki onda eğlenmek işime gelmeyecek, anide kalkıp, yalı kenarına çekildim ve denizden teneffüs eden (esen), ol ömür-bahş rüzgâr epeyice fayda edüp, aklımı başıma topladım ve şu fahişeden ve edepsiz Dimitri'den hiç olmazsa şu 20.000 kuruşu almaya çare düşünür iken, hatırıma bir fıkra geldi, şöyle ki:

Vaktiyle, Hindistan'ın Bombay şehrinden İstanbul'a bir zadegân bin sandık çivit getirip, bunda ise samur kürklü birlant (pırlanta) yüzüklü simsarlar eksik olmadığından, vaktin meşhur bir fahişesi ile kesb-i münasebet eylemiş, hasılı 999 sandık çividi bunun yolunda sarf eylemiş ve kurnaz fahişe iş, bir sandığa kaldığını haber alışın, pabuçlarını eline vermiş.

Zavallı delikanlı merakından çıldırma derecesine gelip, hammala da verecek parası olmadığından, bir tanecik kalan civit sandığını sırtına yüklenerek, soluğu Sarayburnunda almış.

Ve sandığın etrafını burgu ile delerek, bir urgan bağlayıp denize atmış ve başlamış sandığı denize sokup çıkarmaya ve deliklerden akan çivit ile denizi boyamağa, o derece ki, dalga ve akıntı Kâğıthane körfezine, Boğaziçine ve Marmara denizine doğru boyayı götürerek, koca denizin yüzünü simsiyah boyamış.

Meğer, Hünkâr yalıdan tarafa köşkte oturur imiş, bu hali görmüş olup, «Ulan, şu edepsizi getirin huzuruma, ne halt edüp de, böyle denizi boyuyor» deyü emretmesinin üzerinde, bunu yakapaça tutup, çivit sandığı ile bile Hünkârın huzuruna götürüyorlar, meğer onun da asıl muradı o imiş.

Delikanlıya da zadegân dedik ya, hemen Hünkârın huzuruna çıkınca, yedi yerden temenna edüp, sekizinde saçak öpüp, dokuzda el göğüste divana durmuş ise, Hünkâr bunun zadegân olduğunu teşrifatından anlayıp, «Nedir oğul bu hal ki böyle denizi boyamaya çalışıyorsun? Sebebini söyle» deyi-

şin, «Şevketlüm, huzur-u şahanede hilâf olmaz. Hindistan'dan bin çivit ile geldim, serde gençlik var, bir fahişeye çattım, ne hikmet ki, bir sandık çivit ile kocaman denizi boyadım da 999 sandık çivit ile ol fahişeyi boyayamadım» deyişin, Hünkâr keyfiyeti anlayıp, anide merkume fahişenin celbi ile 999 sandık çivitin bedel akçesini alıp, delikanlıyı vatanı semtine göndermiş ve ol fahişeyi de bir daha İstanbul yüzü görmemek şartı ile nefi eylemiş, o ise o ana gelinceye değin, nice üç ambarlı gemiler yutmuşmuş.

Ben dahi bana oyun eden hainleri nasıl icra edeceğimi düşünürken, bir desise bulamayıp, kendimi asmaklığa karar verdim ve derhal evlâdına vasiyet eden akıllı atanın fıkrası hatırıma geldi, şöyle ki :

Bir ata evlâdına külliyetli variyet bırakıp, ahlâkını da beğenmediğinden, öleceği sırada evladını celp ederek, «Ey oğlum, işte, ben artık seyahatı bitiriyorum ve sana külliyetli emlâk, eşya ve nukud dahi terk ediyorum ve eğerçi şu variyeti tedbirsizlikle zayi ederek, ümitsizliğe düşecek olur isen, sana vasiyetim olsun, bahçemizdeki filan ağacın filan dalına asılasın» deyü ruhunu teslim eylemiş.

Oğlan artık babası öldükten sonra, bir takım dalkavuklarıyla düşüp kalkarak, yevmiye iyş-ü işret ve ziyafetlerle meşgul olarak, az vakit zarfında altından girmiş üstünden çıkmış ve fülusa muhtaç olup, herhangi dostuna ve zaten beraber yiyip içtiği dalkavuklara para istemeye varmış ise, cümlesi de yüz çevirip, «Hayde var derdine yan» diyerek kovmuşlar ise, zavallı oğlan meyusiyete düşüp, nihayet babasının son vasiyeti hatırına gelmiş ve akabinde bir kavi urgan alarak bahçeye seyirtmiş ve hemen ipi boğazına telle edip ucunu zikr olan ağacın dalına bağlayıp da kendisini aşağı saldığı saat ağacın dalı dayanamayıp, ta dibinden koptukta, ne baksın onun orası nadide mücevherat ve elmas ve pirlant ve zümrüt ve yakut ve hakik (akik) ve selyan[1] taşları ile dolakalmış.

Meğer babası mahsus mücevheratı oraya vaz etmiş imiş, ki oğlunun meyusiyet halinde bir sığıncama ola.

Zavallı çocuk «İlâhi babacığım, nurlar içinde yatasın» deyüp, mücevheratı topladığı misilli aklını da başına toplamış ve artık taklit ve dalkavuk dostları adil ve sadık ve halis dost-

---

1 : Seylan ya da Süleyman taşı.

lardan tefrik eylemiş ve işini rabıtasına vaz edüp, evvelkinden ziyade parlamış.

Ve dalkavuklar bu halini görerek nadim olmuşlar ve kuyruk bulayarak, yaklaşmak istemişler ise de, «Yıkılın bundan itler, ben sizi tecrübe etmek için mahsus yoksulluk göstermiş idim» deyip, bir daha yüz yermemiş.

Benim ise bu gibi sığınacak bir vasiyetim yok idi ve zengince Dedem Çelebi Vasilaki var idi ise de ona da ifade-i hal etmeye yüzüm kalmamış idi. Dostum Stefanos var idi, onun da övüt nasihatlarını dinlemeyüp, bet muamele etmiş idim. Ancak, sığınacak bir avukatlığım var idi, halbuki İstanbul'da henüz holera def-ü izale olamadığından (ortadan kalkmadığından), kâffe-i mağazalar ve kalemler ve devair-i âliye (resmî daireler) kapalı olup bir iş görülemez idi.

İşte, böyle ümitsizlikle düşünüp «Ya meded Allah!» deyü gözlerimi yukarı kaldırdım ise, ne bakayım Stefanos dostum başım üzerine durmuş ve beni dinler imiş, meğer ahvalimi haber almış olup, beni evde bulamayışın, aramaya çıkmış ve kazinodan tahkik ederek oraya gelmiş imiş, birden boynuma atılıp gözlerimden öptü ve «Nedir bu hal, kalk gidelim» deyüp koluma yapıştı.

Ve ondan kalkıp bir mahvi mahalle gittik ve onda vuku-u hali olmuşu gibi anlattım ise, «Ne zan ettin, onlar öyle bir fahişelerdir ki, sana gelinceyedeğin kim bilir kaçını çırağ çıkardılar ve karındaşım dediği Dimitri onun âşıkıdır, mahsus ederler ki ehemmiyet vereler ve böylece arasıra birer kaz bularak, yolarlar ve zendostu ile yerler ve fülusa muhtaç ettikte, onu terk edüp, başkasını ararlar, ne ise geçmiş ola» dedi. «Hiç olmaz ise şu yezid Dimitriye verdiğimiz 20.000 kuruşu alamayacak mıyız?» dediğimde, «Artık onun üstüne bir su iç, geçmiş namazına tut, bu cümle ile çalışırız, ama ümit edemem, her ne ise, Defte proskinisomen[1] deyüp, para kazanmaya bakalım, elhamdüllah gençsin ve malûmatın var ve mesleğin nadirattandır, şimdi zayi olan devlet için keder mi ediyorsun? Devlet dediğin sinek gibi ondan ona konar ve eğerçi şimdi hiç akçem kalmadı deyü keder ediyorsan etme, dost dediğin kara gün ve bûn (sıkıntılı) saat için lâzımdır, şükürler olsun işler açılıncaya değin ikimizi de idare edecek akçe vardır, herşeyin makbulü sağlıktır, zayi ettiğini ölmediğine tutalım, esef etme» deyüp, kemerini meydana attı ve altın dolu idi.

---

1 Bir duanın başlangıcı.

Bu hali görüşün, başımdan bir duman sıyırıldı ve Stefanos dostum hızır gibi erişip beni büyük tehlikeden kurtardı, Allah sadık dostu eksik etmesin!

Nihayet, kemeri açıp altınları meydana döktü ve 2 hisse edüp, on bin kuruş verdi ve on bin kuruş kendisi aldı, ben dahi teşekkür ederek, altınları üzerime aldım ise, aklım başıma gelip gözlerim açıldı ve bana azim cesaret gelüp, sovuğu vazife edinmeyen kasap gibi dünyayı vazife edinmemeye başladım.

Şöyle naklederler ki, vakti ile bir kasap, yere tükürsen donar derecede soğukta dal yelecek olup, (sadece yelek giyinmiş olarak) et satarmış.

«Herkes çifte kürk ile üşüyor, bu ne hikmettir ki dal yelekçek üşümüyor» deyü sual etmiş tebdile çıkan vali-i belde, «Efendim, kemerindeki altındır kızdıran» deyü cevap verdiklerinde, ferdası gün mucipsiz bir vesile ile vali bunu celp ederek, güya hakkında olan itirazdan dolayı ceraim (ceza) almak üzere belindeki kemeri çıkartmış ise kasap o saat sovuğu his edüp, sıtma tutmuş gibi yahut İmirin iti misilli[1] titremeye başlamış derler.

O mahfi mahalden kalkıp perüşaniyetimizin ekini belli etmemek ve iyi gün dostlarına caka etmek için Macarın en meşhur kazinosuna oturduk ve ikimiz de haylice akçe sarf eyledik ise, bizi gören taklit dostlar hayrette kalıp, çokları mukaddemce olan uygunsuz tavırları için nadim oldular ise de, artık dönüp de yüzlerine bile bakmadık ve ekseri madam ve matmazellere de bet muamele ile hakaret eyledik.

İşte makbul şey değil ise de, bazı hoş halleri vardır, züğürdü zengin eder, topala ayak, köre göz, korkağa cesaret verir. Bazı halleri de var ki, insanı insan kıyafetinden çıkarır. Bu babda şöyle naklederler ki:

Tevellüdat kitabında, PabTh. hane 20[2], nakl olunur ki, Nuh Peygamber bir bağ dikmiş. Yahudilerin Talmud'u bu kıssa nakliyet üzerine uzun bir hikâye ilâve ediyor. Bu hikâye her ne kadar masal ise de, hisse alınacak bir nasihat gibi dahi addolunabilir.

Mezkûr hikâye mucibince, güya hazret-i Nuh bağında işlediği vakit, şeytan yanına gelip, «Ne yapıyorsun?» deyü so-

---

1 *İlerde s. 610, Not: 1'e bak.*

2 *Tekvin I, bölüm 9/20.*

rar. Nuh, «Bağ dikiyorum» der. Şeytan «Bağ neye yarar» deyü sual etmekte, Nuh, «Onun meyvesinin gerek yaşı ve gerek kurusu tatlı ve besleyicidir, şarabı dahi kalbe sağlık verir» der. Şeytan, «Pekâlâ öyle ise ben de yardım edeyim» dedikte, hazret-i Nuh razı olur. Ol vakit Şeytan bir kuzu, bir arslan, bir domuz bir de meymun getirip, hepsini birden boğazlar ve bağın toprağını onların kanı ile karıştırır. «Bunun neticesi şu oldu ki,» der hikâyeyi yazan, «bir adam salt bağın husule getirdiği üzümden yerse, bir zarar duymaz. Kuzu gibi halim ve temiz olur. Lâkin üzümden yapılan şaraptan içmeye başladığı gibi, her ne kadar zayıf olsa, kendinde arslan kuvveti var zan ederek, başını belâya uğratır. İçkiye devam ettiği halde, domuz gibi hörmetsiz ve rabıtasız olur. Eğer, sarhoş oluncayadek içerse abuk sabuk söyler ve yürüdüğü vakit devrilir, miskinlenir, velhasıl maymun gibi maskara bir şey olur» Nuh'un gününden bu ane değin, insanların tecrübesi bu Yahudi masalının tam haklı olduğunu tasdik etmez mi?

Onda Stefanos ile işreti ziyadece kaçırarak az evvelce hakaret ettiğimiz matmazel ve madamların bazılarına harfıendaz etmeğe başladım, Stefanos Anastasia fıkrasını hatırıma getirdi ise kendimi topladım.

Hasılı, Mart ayının kâh ağlayıp kâh güldüğü misilli Anastasia fıkrası hatırıma geldikte, dişehli tayfesini ikrâh (iğrenme) eder idim, hatırımdan çıktığı anda, yine insanı cehenneme götüren şeytanlara [dişehlilere] mail olur idim.

Şöyle vasfederler ki, 12 aylar birer varil şarap kurup, her biri nöbetle içmeye kavl-i karar etmişler.

Evvel emirde, Mart ayı kendi varilini alta koyup, öbür aylar varillerini üstüne sıralamışlar ve hepsinden evvel Mart şarabını içip bitirmiş ise, sıra April'e gelmiş, ama içinde bir damla dahi şarap bulamayışın, Maios, Iunios, Iulios, Avgustos, Septemvrios, Oktovrios, Noemvrios, Dekemvrios, Ianuarios, hasılı Fevruarios sıra vardı varillerini açıp içinde şarap bulamadıkta, «Bu ne hikmettir,» deyü varilleri indiriyorlar, ne baksınlar. Meğer Martios kendi varilinden yukarı doğru hepisine de masır (masura) uydurarak, on iki varilin de şarabını içmiş imiş.

Bunun üzerine diğer on bir aylar Mart'a hiddetlenerek, gereği gibi dayak atmışlar.

İşte, o vakitten beri Mart dek (hile) ile içtiği şarabı hatırına getirdikçe güler oynar imiş. Ve o sırada hava açılıp ba-

har mevsimine döner imiş ve yediği dayak hatırına geldikte, ağlar sızlar imiş ve o sırada hava bozulup, kar ve tipi yağar, bora ve fırtına zuhur eder imiş.

Gelelim Cehenneme götüren şeytan fıkrasına.

Bazı rivayete göre, İran şahı Hurşid'in [Kiros'un] bir oğlu olup, bu çocuk hakkında müneccimler talihine bakarak, 14 yaşını tecavüz etmeksizin dünya yüzüne çıkacak olur ise yaşamayacak deyü istihrac eylediklerinden, Hurşid şah bunu bir feylozofa teslim edüp, yer altında mahsus inşa olmuş sarayı derununda 14 sene perverde ve terbiye ettirmiş.

Müddeti bittikte, feylozof bunu dünya yüzüne çıkararak, her şeyi tarif ve talim etmeye başlamış ve çocuk her gördüğü şeyi sual edüp işaret ettiği yerde, bir de karıları görmüş ise. «Hoca, hoca bu nedir?» deyü sual eylemiş. Hocası dahi «Oğlum, ona insanı cehenneme götüren şeytan tabir ederler» demiş.

Seyahatı bitirüp şahın yanına varmışlar ise, «Oğlum bütün seyr ü temaşa ettiklerinden hangisi ziyade hoşuna geldi?» dedikte, «Şah baba, hepsinden ziyade insanı cehenneme götüren şeytanı hoşlandım» demiş.

Şah «Bu nasıl şeytandır?» deyü hocadan tahkik eyledikte, tabiatın kuvvetine hayran olmuş.

Muhip dostum Stefanos ile bir müddet böylece layıkı ile müddeti güzar eyledim ve Anastasia'nın dahi acısını unuttum. Ve bu zat-ı şerifle kayd-i hayat ayrılmamaklığa şart edindiğimden, zatının benim tercüme-i halimi [Viografia] tanıdığı misilli «Senin tercüme-i halin nedir?» deyü sual eyledim.

O dahi ketm etmeyüp (saklamayıp), şu vechile hikâyesine ağaz eyledi:

«Ey muhibbim Favini, aslını münkir gelen (inkâr eden) nankördür. Dünyanın ahvali acaiptir, gülde diken, dikende gül biter. Kendileri parlak olmayanlar, parlak atalarına ve silsilelerinin nam-ı şöhretine güvenirler, halbuki, bir âdemin ataları yahut silsilesi şerefli imiş ve zadegân imiş, kendi kabil ve müstait olmadıkça atalarının zadegânlığı ona kâr eylemez.

Dostum eğri sözün doğrusu, ben senin gibi zadegân değilim. Alçak bir familiadanım.

Fakat amcam bilmem her nasıl ise, Sofia Mitropoliti olmuş idi, beni de beraberine götürerek, isteğim olmadığı takdirde Diakonos (papaz yardımcısı) yapmış idi ve kendi bildiği kadar okumak yazmak öğretip, biraz sıraya koydu. Ve amu-

cam sayesinde her yüzden rahatım iyi idi, yemek içmek babında mitropolitlerin ahvalini tanırsın, bu yüzden memnun idi isem de, şu meslekten hoşlanmaz idim, niçin dersen, Allahın emrine mutilik ve itaat ve halimlik, ve ehl-i ırzlık vad ederler, halbuki icrasında olmazlar, bu babda ne söylesem iftira gelir, içine girmeyişin anlaşılmaz. Vakıa, beş parmak bir değil, ruhbanların içinde nice fazıl ve ehl-i iffet zatlar da olup, şimdi otuz kırk uygunsuz ruhban için cümle ruhban zümresine dahlolunamaz, fakat ben bu meslekten hoşlanamadım. Hasılı, Allah emri olup amucam vefat etti ise, hamisiz ve sahipsiz kaldığımdan, zorla giyindiğim kalimafhioni (papas şapkası) çıkarıp, sakalı tıraş eyledim ve ondan Yanya'ya geçip bir çorbacı hanesine hoca oldum. Ve malûmatım zayıf olduğundan, çocuklar benim bildiğimi öğrendikte bana yol verüp daha malûmatlı hoca getirdiler ise, ben artık kitapçılığa başladım. Altı ay bu meslekte devam edüp, bazı kuru ekmek yemekle idare ettim ise de, bundan da bir fayda hasıl olmadıkta, kusur kalan kitapları bakkala teslim edüp, yine hocalığa niyet ettim ise de amucamdan tahsil eylediğim adi okumak kifayet etmeyeceğinden, bir taraftan okutturdum, öbür taraftan da Yunaniceyi iyi tanıyan bir zattan kendim tahsil eder idim.

Bir çorbacı oğluna ders vermeğe başladım ise de, çocuk pofpof ile büyümüş hoppa olduğundan dersini öğrenemez idi, ben ise tekdir ve terbiye edemez idim.

Ataları buna bir çare bulmak için, bir fukara çocuğu getirdiler, oğlumuzun yerine bunu döğersin ve terbiye edesin deyü, halbuki çocuk mukayyet (dikkatli) ve her dersini anide öğlenir (öğrenir) idi. Şimdi niçin öğreniyorsun deyü mi tekdir etmeli idi?

Hasılı, sen cahilsin deyü ücretimi de vermeksizin yol verdiler ise, artık bir Yunanlı yanında hizmetçi olmaya mecbur oldum.

Az vakit zarfında gereği gibi, tahsil-i ulûm eyledim ise de, öbür taraftan akılda baliğ olduğumdan ve dünyayı Konya'yı anlamaya başladığımdan, Aspasia isminde nadide güzel bir kıza alâka edip, arasıra konuşur iken, fakir olduğumu bilerek, nikâhlanmamızı teklif eyledim, kız ise ziyade cezbeli ve güzel ve serbest efkâr olduğundan, nikâhlanmak niyetinde olmayıp fakat eğlenip vakit geçirmek idi. Ve benden başka bazı konuştuğu delikanlılar için sual eylediğimde yeğenim, amu-

cazadem, teyzemin oğludur deyü cevap eder ise, ben de satın alacak değildim ya neme lâzım deyüp, zevkime bakar idim.

Bir gece, ikimiz bir oda derununde eğlenirken, ansızdan ol hısmım akrabam dediği delikanlılar pür silâh ve maiyetlerinde birkaç da pappas olduğu halde, bizi bastırdılar ve «Vay bizim yeğenimizin namus ve ırzına halel getirdin, şimdi bu saat ya nikâhlanacaksın, yahut şu pappaslara eksomoloyisis (günah çıkarma) ol ki, seni telef edeceğiz» dediler ise, doğrusu ölmekliği gözüme yediremeyip, baktım ki Aspasia'nın ırzını setretmek (örtmek) için benim gibi bir kapu mandalı lâzım, bana da ahlâktan beş para eksiğe bir karı iktiza, onlardan evvel triskeliyi (rahle) meydana kurup, «Buyurun» dediğimde cümlesi memnun olarak, nikâhımı icra ettiler ve Yanya valisi Tepedelenli meşhur Ali Paşa'nın vekil harcı Andonaki sağdıcım oldu.

Aspasia ile nikâhlandıktan sonra ne çok da dost peyda ettim! Çorbacılar böyle dursun, Yanya Mitropoliti de haftada benli bensiz bir defa fakirhanemize ziyaret eder idi.

Bereket versin sağdıcım Andonaki'nin tabiatı biraz kıskanç olduğundan, onun şerinden halk korkup ayak takımları kumbarasına ilişik edemezler idi.

Nihayet, bir gün sağdıcım Andonaki dahi beraber olduğu halde sahradan Yanya'ya avdet eder iken, esna-i rahde Ali Paşa rast oldu ise, «Ulan Andonaki bu kokona kim oluyor?» deyü sual eyledi, o dahi «Efendim benim kumbaramdır ve bu kumbarosum Stefanaki'nin zevcesidir» dedikde, «Ulan hınzır, böyle kumbaran var imiş de bir defa haber vermek yok mu, kocası da müstait bir adama benziyor, bunları al şimdi kumbaranı hareme teslim eyle ve kumbarosunu da Saraya götür, bir oda ver ona da bir memuriyet bulalım» dedi.

Ve akabinde bizi alıp Aspasia'yı doğru hareme ve beni de Saraya teslim eylediler. Ondan sonra bir daha yüzünü göremedim.

Doğrusu şu vukuat için Ali Paşa'ya çok teşekkür eyledim, zira başım on yaşında geyik başından ziyade ağırlaşmaya başlamış idi.

Aspasia'nın sayesinde beni de pek ticaretli bir memuriyete koydular ise de, yevmiye gerek Ali Paşa'dan ve gerek oğlanlarından ve gerek etbaasından (adamları) olmakta olan zulm-u taaddiyi ve evli hatunların ve bakire kızların dal (tam) öğleyin hanelerinden kaldırıldığını ve nice nüfusun tavuk kadar

haysiyeti olmayup telef olduğunu gördükçe, sabra tahammülüm kalmayup, ondan bırakıp kaçmak istedim. Çünkü, arada alâtlık da eder idim. Hasılı, Aspasia'nın tavassutu ile ruhsat alabilip Ali Paşa'nın hizmetinden çıktım. Ve arasından pek çok vakit geçmeyüp, Cennetmekân Sultan Mahmut Han hazretleri Ali Paşa'nın kesbi istiklâliyet etmek üzere Yunanlar ile mukavele ettiğini ve yevmiye olan zulmu haber alarak, üzerine asker sevk eyledi.

Meğer, dekbaz Yunanlar kendi iplerini boyamak ve Devlet-i Aliye'nin boyunduruğundan kurtulmak için Yunanistan'ı sana teslim edeceğiz deyü Ali Paşa'yı Devlet-i Aliye aleyhine âsiliğe teşvik-u tahrik etmişler imiş.

Ali Paşa ise, Yunan Kıralı olacağım, Rumeli'yi de ilâve ederek, bir azim hükümet teşkil edeceğim ümidi ile aldanarak, tuğyan (isyan) etmiş.

Ve bu sırada Bab-ı âli, Ali Paşa ile uğraşırken Yunanlar soluk alarak, 1821 senesinden 1828 senesine değin, Devlet-i Aliye ile miyanelerinde tekevvün eden (oluşan) felâketi ibraz birle muharip halini kesp eyleyebilmişler ve bu vechile, Evropa hükümdarânının istirhamını celp birle hasıl-el kelâm istiklâliyete nail olabilüp, ayrıca hükümet teşkili ile Evropa hükümdarânı Kongresi kararı üzerine (1829) Bavyera Kıralı familyasından birinci Othon ile Kraliça Amaliya'yı celp edebilmişler.

Gelelim Tepedelenli Ali Paşa'ya (1774 - 1822). Bir takım mudarebeden sonra, nihayet dek ile yakayı ele vererek, boynu vurulmuş ve kellesi İstanbul'a getirilerek, cennetmekân Sultan Mahmud Han-ı Gazi hazretlerine takdim olunduktan sonra, Eğrikapı haricinde vaki kabristana defnolunmuştur.

Öyle ya! Hak yerini bulacak, Ali Paşa her ne ki etti ise, ecrini buldu, bu kadar fukara ve zuafaya ettiği zulm-u taaddiyi bertaraf edelim, kendi veli nimeti olan hükümdarına âsi olmuş idi, elbette encamı iyi netice vermiyecek idi. Resul Petros kavlince her hükümet Allahtan geldiğinden, itaat etmek lâzım gelir, hükümdarına itaat etmeyen Allaha âsidir[1].

Ali Paşa Devletin en nazlı vezirlerinden biri idi ve saye-i Padişahide hiçbir ihtiyacı yok idi, emlâk, eşya, variyet hadden efzun (fazla) olup ikinci Padişah demek idi.

---

1 Ermiş Petrus'un birinci mektubu, bölüm 2/13.

Ancak, döktüğü haksız kanların ve fuzuli telef ettiği canların ve ırzlarına geçtiği bu kadar bakire kızların ah u figanı Hak huzuruna çıkmakla, nihayet müstakil hükümdar olmak ham tamayı kendi seyahatini bitirdi ve biri var imiş biri yok imiş, tarzı eseri dahi kalmadı.

Benim dahi bunu terk etmemin başlıca sebebi, aşırı mertebe zulm-u taaddisi idi. Karınca kanatlanınca, kesb-i gururiyet ederek havalanır, ama bilmez ki zevaline beşarettir (müjde), zira hava kuşlarının taamı olur. Ali Paşa'nın şan u şöhreti derece-i ulyasına vasıl olduğunu gördüm ise, artık zevaline beşaret add ederek, bora gelmezden evvel ondan kurtulmaklığın çaresine baktım ve selamete çıktım.

Fakat, bazı halleri pek hoş ve ileride nekregü (garip fıkra anlatan) bir zat idi. Ve zatı Bektaşi dervişleri tarikatından olduğundan, Dervişan güruhuna itibar eder idi.

Sana bir tuhaf fıkrasını nakledeyim.

Bir Bayramda, Yanya imamlarından üçü ziyarete gelüp, mutad üzere selam vererek, karşısına oturdular, Ali Paşa ise imamlardan aslaca hoşlanmaz idi. Nâçare âdet sakin olmasın deyü hatırlarını sual etti ise, «Efendim evkat-ı hamsede (beş vakit) sağlığına duacıyız» demelerinin üzerinde al sana bir bektaşi dervişi çıkagelip, «Huuu erenler» diyerek doğru Paşanın yanı başına oturdu, Paşanın yüzü gülmeye başlayıp «Eyvallah, huuu Derviş baba, sefa geldiniz» deyü kıyam eyledikte (ayağa kalktıkta), imamlar bu dervişe olan kıyamı ve ikrâmı görüp hiddet ve haset ile öte tarafa yüz çevirdiler, paşa bu hali görüp, gülmesini tutamadı.

Bu sırada İstanbul'dan gelmiş bir ferman getirüp verdiler ise, Divan efendisini çağırttı, o ise Bayram ziyaretine gitmiş idi, «Zararı yok hocalar şu ne imiş bir bakın» diye önlerine attı.

İmamlardan biri fermanı enine yanına çevirip okumanın yolunu bulamadı ise, «Efendim bu Divani[1] yazısıdır, ben talike çalıştım» deyüp öbür imama verdi, o dahi altını üstüne çevirip, söktüremedi ise, «Efendim ben Sülüse çalıştım» diyerek, üçüncü imama teslim eyledi. Üçüncü imam ise fermanın tersinden tutup, biraz göz gezdirdikten sonra, «Ben bunun müptedisiyim» deyecek yerde, «Efendim ben bunun mütte-

---

1 *Divanî (resmî yazılarda kullanılıyordu), Talik ve Sülüs: Arap yazısının üç çeşidi.*

himiyim» (suçlandırılmış) deyüp, fermanı geri verdi ise, Paşa kahkaha çekerek, «Anladım, sizin üçünüz de müttehimsiniz» deyüp fermanı minderin altına soktu.

Encam, ikrâm olarak, «İşret takımını getirin» dedi ve akabinde genç sâkiler kimi âlâ Sakız mastikası, kimi amberiye, kimi gûna gûn (çeşitli) meşrubat ile gelüp bir masa donatarak, imamların önüne sürdüler ise, «Estağfurullah, bunu istimal edenin ahrette yeri yoktur» deyü yüz çevirdiler. Paşanın bu tavra canı sıkılıp, masayı dervişin önüne koydurdu, ol dahi «Hay Allah sizden razı olsun, var olun» deyü bin teşekkürle takdim ettikleri meşrubatın kâffesinden de Paşanın aşkına birer kadeh gövdeye yuvarladı.

Paşa emretti, çubuk nargile getirsinler, yine imamlar «Efendim mekruhtur» deyip ilişmediler ise, dervişe takdim eyledikte, hemen «Allah vücudunuza afiyet versin Paşam» deyüp, sağı ile nargileyi ve sol eli ile çubuğu içmeye başlayışın, paşa ziyadesi ile keyiflenip, «Çocuklar Derviş babaya bir yemen kahvesi getirin» deyesiye kalmadı, çocukların en süslüsü derununda on iki makam çalar elmaslı bir altın zarf içinde felfuri (fağfur) filcan ile taze pişmiş Yemen kahvesi vazederek, iki parmağı ile getirüp, Derviş babaya verdi ve vidasına ilişip geri çekildikte, muzika çalınmaya başladı ise, Derviş ihya olup, gel keyfim gel, «Ehl-i keyfin keyfini kim tazeler, taze elinden taze pişmiş taze kahve tazeler» diyerek, «Paşam ceddin nur içinde yatsın, canın cennetlik olsun» deyü teşekkür eyledi, ama imamlar Dervişin bu haline ve Paşa'nın bu derecede müsaadesine ifrit olarak, kahve dahi kabul etmeyüp ondan kalktılar ise, Paşa işaret çanını çekip haznedarı celp eyledi ve beşer kuruş üç imamlara ve beş yüz kuruş derviş babaya bayram harçlığı verilmesini emir buyurdu.

Bak tuhafa ki, haznedarın evvel emirde Derviş baba için beş yüz kuruş Bayram harçlığı verdiğini görmüşler ise, imamlar ferah edüp şu mekruh Derviş için 500 kuruş verildiği surette, elbette bizim için ikişer bin kuruş Bayram bahşişi çıkacak zan etmişler. Bir de haznedar beşer kuruş sayarak, üç imama vermiş ise, imamlar ifrit olup, «Vay o mekruh Dervişe 500 kuruş verüp de, biz Paşa efendimiz için evkat-ı hamsede duacı olduğumuz halde beşer kuruş vermek ne oluyor, bunda bir yanlışlık olmalı» deyü ihtar eyledikte, haznedar «Belki yanlış anlamışımdır» deyü telâşlanarak, Paşa'nın kendisinden defa tahkik eyleyüp, imamlar gani olmayup defa Paşa'ya sual etmeye

girdiler. Paşa efendi gülümseyerek «Hocalar, yanlış söylemedim size beşer kuruş kifayet eder, ama Derviş babaya beş yüz kuruş azdır, zira size rakı şarap haram, çubuk nargile mekruhtur ve sefahatten berisiz (uzaksınız), zavallı Derviş ise her telden çalar ve üzüm çekirdeği gibi hangi taşı kaldırsan, altından çıkar, onun için çok masarife muhtaçtır, size ise, bir hırka bir lokma çoktur» deyüp, kapudan taşra eyledi.

Defa bir gün Paşa ile cümlemiz birlikte devirden Yanya'ya avdet ederken, Yanya civarından cereyan eden çay kenarından gördük ki, Tekke kaçkını diğer dervişin biri çamurdan insan yaparak, çayın kenarına diziyor idi.

Paşa efendimiz bunu bu halde görüp, «Ulan Derviş, ne yapıyorsun bunda?» deyü sual ettikde, «Efendim ne yapayım, insan halkediyorum,» dedi ise, Paşa hiddetlenip, «Ne halt ettin hınzır» dedi, o dahi «Efendim, nasıl vasfedeyim, bir mürşidin sözüne aldanarak, Allah rızk eriştiricidir, gönderir ümidi ile tekkenişin oldum, ama dar sildi acımdan ölüyor idim, öğlece rızkını vermeyecek olduktan sonra, rızksız insanı ben de halk edebilirim, işte bak sabahtan beri elli kadar insan halk ettim, ama rızklarına karışmam» dedi ise, Paşa sözün mezayasine (erdemine) aşina olup, dervişten hoşlandı ve «Hınzır, Allah rızksız insan halk etmez, ama sebep gerektir, işte beni sana sebep halk etti, düş arkama» deyüp Yanya Tekkesine mürşid tayin eyledi.

Bu cümle ile paşanın bir kusuru var idi ve bu sebepten fukara ve zuafanın işlerini görmeye vakti olmayup, iş memurlara kaldığından, olan zulmün hadd ü hududu belirsiz idi, bir sefahata, bir de ibadete mail idi, sefahattan kurtulur ibadete ve ibadetten kurtulur sefahatle meşgul olur idi.

İbadet edeceği sırada kendi höceresine çekilerek, meydana 999 taneli bir tesbih serer idi ve kendisi dairenin ortasına oturarak ve tesbihin beher tanesini elden geçirdikçe, «Allah! Allah! Allah!» deyü zikreder idi ve 999 tanede 999 defa Allah kelimesini zikrettikten sonra, defa baştan başlar idi ve işte ibadeti bu idi, ama taşrada fakir fukara toplanmış işinin tesviyesini gözetir imiş, aslaca vazife edinmez idi.

Bir gün, bir tuhaf vaka zuhur etmekle, şu kusurundan hali oldu, şöyle ki: Bosnevi (Bosnalı) Rıfat Dede nam bir heybetli derviş, Paşanın bu halini ve halkın perişan ahvalini görerek, müteessir olmakla, aksadeler giyinip ve taklid kanat takınıp, tıpkı melaik şekline girmiş ve eline iki yüzlü balta ala-

rak, hemen paşanın ibadet ettiği höcerenin kapusuna dikildi ise, bekçiler heybetinden korkarak geri çekildiler, Rıfat Dede bu sırada darb içeri olup hemen paşanın başı üstüne dikilerek, baltayı uzatmış. Paşa ol gaflet arasında birden bunu görmüş ise, filvaki melaik zan edüp, titremeye başlayışın, Rıfat Dede bir tavr ile «Be ey herif, nedir muradın söyle de Allah icra etsin, Allah, Allah, Allah dersin bunun ötesi yok mudur? Allah seni dinleye dinleye usandı ve mahsus beni gönderdi ki meramın nedir sual edeyim. Fakir fukara taşrada iş gözetir, sen bunda hemen Allahın zikrini edüp meramın nedir söylemezsin, Allah batır mı, Allah esirge mi deyeceksin, söyle de bitir» deyişin, buna pek müteessir olarak, «Tövbe estağfurullah» deyüp, yere kapanmış ve işte o vakitten sonra bu yolda ibadetten ve çok sefahattan dûr olmakla, fukara ve zuafanın işi ile meşgul olmaya başlamış idi.

Ne çare ki, eğerçi akıl satan feylozof kavlince, her edeceği şeyin encamını düşünerek, hareket etmiş olsaydı, perüşaniyete duçar olmaz idi. Kişi selametini ancak her şeyin neticesini tefekkür etmekle bulabilir.

Ali Paşa'nın ise başındakilerin cümlesi dalkavuk idi ve hatır için söylerler idi, akıl satan bir sadık dostu bulunmadı ki, hükümet-i seniye aleyhinde encamki cüret ettiği yolsuz hareketin neticesini düşüne de ona göre hareket ede idi, hasılı dereye koydum sel aldı, tepeye koydum yel aldı tefhiminice, haydan geldi huya gitti. Allah kâffe-i hükümdaranı zamirsiz (vicdansız) dalkavuklardan emin eylesin.

Gelelim mâna-i fihimize. Muhip dostum Favini, kişi vatanında ve aşinası indinde (tanıdıklarca) peygamber olamaz kavl-i sahihince, senin artık İstanbulca işin bitti, talihi başka beldede aramalısın, diyar-ı gurbetin hali başkadır, insanı haddeden çeker, şehri (ince, kibar) ve mütemeddin (uygar) eder, dünyayı Konya'yı öğretir, diyar-ı aharı görmeyen âdem, bakkal dükkânı derununda sepet içinde doğmuş sıçan yavrusuna mümasildir (benzer). Dünyayı doğduğu sepetten ibaret zanneder ve taşra çıksa, deniz haricinde kalmış balık tarzı telef olacağım kıyas eder, felekte bir defa sepetten bakkal dükkânına düşüp, dünyayı görmeli. Gurbet kahrı çekmemiş âdem yunulmadık ve tasarlanmadık oduna mümasildir ve her âdem bir defa gurbete gidip feleğin gösterisi ile tasarlanmalıdır. İstanbul'da baha biçsen ya, Şarktan Garpten Şimalden Cenuptan âdem mevcuttur, cümlesi yabancı desem caizdir, İstanbul'-

da asıl yerli farelerdir. Üç ataya değin yerli bulmanın ihtimali yoktur. Bunların cümlesi rızk aramaya gelmişlerdir.

Şöyle vasfederler ki, bir âdem dünyaya geldiğinde, gök yüzünde kiramen kâtibin melekleri (yazıcı melekler) ol âdemin talihini bir kâğıda yazarak ve arş-ı âlâda parça parça ederek, havaya saçarlar imiş ve eğerçi asude havaya rast olur ise, kâğıdın parçaları toptan vatanına düşmekle, ol âdem ölünceye değin kendi vatanında taayyüş eder (geçinir) imiş, maazallah bir de fırtınalı havaya tesadüf eder ise, artık ol âdem talihi kâğıdı(n) parçalarını toplamak üzere dünyada tun be tun (köşe, köşe) yeler imiş.

Bu vechile anlaşılır ki, bizim talihimizin kâğıdı fırtınalı havaya tesadüf etmiş anlaşılır, artık parça toplamağa çıkmalıyız, bugün haber aldım ki yeni Ulah Beyi tayin olunmuş, bir vasıta ile maiyetine girelim, seninle beraber Ulah'a gidelim. Benim bir yeğenim var, Ayios Halkidonos'un (Kadıköy) Arhidiakonosu (başpapaz yardımcısı) ve sır kâtibidir ve Ayios Halkidonos bilirsin ki Fener'de filan müteveffa beyzadenin dul hatununun pnevmatikosudur ve bu madamanın Klitemnistra nam şirince bir kızı olup, yeni Ulah beyi Postelnikosu'nun[1] [kapı kethudasının] maşukasıdır, işte bunların iltiması ile beyin maiyetine tayin olabiliriz» cevabını verdi.

Ben dahi «Be ey Stefane, ömründe hizmetkârlıktan usanmadın, ne geçinmez başımız var ki, gidelim de Ulah Beyine kul köle olalım, dünyada müstakil [aneksartiton] olmak gibi mürüvvet var mıdır, yaşasın istiklaliyet [aneksartisia]» dedim ise, Stefanos gülmeye başlayıp, «Ey Favini, acırım senin soğan aklına, hiç dünyada istiklâliyet var mıdır? Bütün halk yekdiğerin reyi tahtındadır ve nefsi Padişah dahi halkın reyi tahtındadır, bu bir acaip hikmettir ki Allah insanı müstakil halk etmiş, ama insan insanı esir eder.

Biz Ulah Beyine bende olacağız, halbuki Bey müşarünileyh de (adı geçen) vükelâya bendedir, bak tuhafa ki bize de bende olacaklar pek çoktur. Kayıd etme, el el üstünde el var, biz etek öpersek, bizim de eteğimizi öpecekler, bir de felek Mustafa'ya yar olacak olur ise, değme gitsin, aşığı kurşunlarız ve Bey azl olacak olur ise, gelen ağam giden efendim fehvasınca yeni Bey gelinceye değin onda başka iş ile meşgul oluruz, sen Ulah ve Buğdan'ı tanımazsın. Her yüzden yeryüzü

---

1 *Romence: Postelnic.*

cenneti gibi bir şeydir, ferasetli olan âdem az vakit zarfında çok para kazanır, çünkü ahalisi ahmak ve varidatı bol belde olduğundan, varan yabancılar ihya olurlar, zenne taifesince sual edecek olur isen, artık değme gitsin, hiçbir gûna güçlük yoktur ve hatta tarihte meşhur Sardanapalos[1] dahi süreceğin zevk-ü sefaya haset eder» dedi ise, Anasnasia'nın felâketi birden hatırıma gelip tüylerim ürperdi ve «Aman Stefane artık bana zenne taifesini anma, zira veleh getirdim (şaşkına döndüm), bundan böyle Praksitelis'in tersim etmiş olduğu Afroditi [Zühre] misilli olsa dahi dönüp bakacağım yoktur» dedim ise, Stefanos gülümseyerek, «Büyük söz söyleme Favini, aşka karar olmaz, Ulah'da sana meyliyet edecek nisa taifesinin sayısınca param olsa, yarın rüşvet verir de Ayios İraklias (Heraklius) olur idim,» dedi. Hasılı, beni kandırıp, bu madde için ferdası günü İstanbul'a inmekliğe karar verdik.

1 *Asur Kralı Sardanapal (İ.Ö. 669-627).*

YEDİNCİ BAB

ARAYAN BELASINI DA MEVLASINI DA BULUR

İmdi, ferdası günü bir Büyük Ada kayığına süvar olarak, İstanbul'un Aya Kapusu[1] iskelesine çıktık ise, onda bir azim kalabalık gördük.

Meğer, İslâm hocalar mektep seyri icra ettiklerinde, çocuğun birinin eline terazi ve kendisine İstanbul efendisi ünvanı vererek, süslü bir merkebe bindirirler ve mektep çocukları ve bir takım civar mektepler hocaları ile ilâhiler okumakla, sokaklarda gezerler imiş ve esna-i rahde rast geldikleri Hıristiyan bakkal dükkânlarının okkasını rubbar ederek (denetleyerek), eksik geldi deyü cebren eşeğin götünü öptürürlermiş.*

Bu misilli alay geçerken, Hıristiyanlar kaçar ve haneler ve meyhane ve dükkânlar kapanır imiş. Mektep alayı Aya kapıdan çıkıp, Cibali kapısına doğru giderken, ondaki Laşko meyhanesi birden kapanmış, karşı tarafındaki bakkal dükkânı kapatmaya yetişemeyip, zavallı bakkal çâr ü nâçar dükkânda kalmış.

Alay, dükkânın önüne vardıkta, baş hoca ileri varıp, eşekteki çocuğa dirhemleri tarttırmış ve güya eksik bulmuş gibi, «Ulan bakkal gâvuru, gel bakalım şu eşeğin götünü öp» deyi-

---

1 *Haliç'te Cibali'de bir semt. Aşağı yukarı 70 yıla kadar Ayakapu'da bir iskele vardı.*

Bu madde 40 senelik bir maddedir, şükürler olsun 1839 senesi Gülhane Kasr-ı Hümayun'unda Hatt-ı Hümayun kıraat olunarak, icrasına devam olunmaya başlayalıdan beri, medeniyet ilerlemekte olup, bu misilli barbarane ve vahşiyane hareketler de def ü izale olmaya başlamıştır.

şin, bakkalın çaresi kesilip şu beladan kurtulmaya çare ararken hatırına neft yağı gelmiş

Vakit zayi etmeyüp yağlığını neft yağına batırmış ve hoca eşeğin kuyruğunu kaldırdıkta, bakkal güya yağlığıyla iptida siler gibi temizce neft yağını sıvamış ise, eşek ateş alıp başlamış etrafına kıç atmaya ve anırıp zapt olunmaz derecede seyirtmeye ki, üstündeki çocuk düşüp sakatlanmış ve bir kaçının ayağına eşek çitmesi rast olup sınıkçıya (çıkıkçı) muhtaç olmuş ve eşek, koyun kelbinin «saban oku tarzı» kuyruğu uzatarak, Eyup'ta soluk almış.*.

İşte, bu hengâme ile mektep seyri alayı alt üst olmağ ile, zavallı bakkal vakit bulup, Cibali iskelesine kaçmış ve ondan kayığa bineceği sırada, yetişip yakalamışlar, biz de o sırada iskeleye ulaşmış idik.

Gördük ise, zavallı bakkalın arkasına bin yumruk birden indiğini, haline merhamet edüp, araya girdik ve «Bu ne haksızlıktır?» deyü Stefanos ile bile bakkalı aramıza alarak, sahabetlik (korumak) ederken, kör döğüşü birkaç sümsek (yumruk) da biz yedik, «Bre gidi ilişmeyin biz 'pasaportluyuz'[1] diyegördük, kim anlar kim dinler bakkalı bırakıp bize çattılar, kendimizi bildirinceye değin, arslanın arslanlığını bildirinceye değin post elden gittiği gibi, az kaldı manastır ketanına döndürecekler idi, bereket versin akabinde Karakol yetişti, olmamış bizim pasaport da tilkinin ferman fıkrasına benzeyeceğidi.

Evailde [vasfederler ki], bir tilki helva sarılı bir kâğıt bulup yalarken, kâğıt alnına yapışmış ve bu halde iken buna kurt rast olup, «Tilki karındaş, bu alnındaki kâğıt ne oluyor?» deyü sual eylemiş, dekbaz tilki dahi «Ne olacak, Padişahtan ferman aldım, bundan böyle her bağa ve bahçeye serbest girip çıkacağım ve bir kimesne müdahale edemeyecek» demiş. Til-

---

* *Çobanlar kavlince, bir koyun köpeği sürüyü terk edeceği vakit kuyruğunu uzatarak, tırıs gider, buna «Saban oku» tabir ederler ki, gelmeyesiye gidiştir.*

Ve eğerçi, kuyruğunu kıvırır da kıyıyı dolaşırsa buna «Çavuş çöğeni» (ucu eğri değnek) tabir ederler ki, hiddeti geçinceye değin, etrafta dolaşır, ama yine sürüye avdet eder.

1 *Yabancı bir devletin himayesine girmiş olan kişilerin davaları Osmanlı mahkemelerinde değil, ilgili elçiliğin mahkemelerinde görülüyordu.*

kinin bu cevabı kurdun hoşuna gelmekle, «Öyledir de tilki karındaş, ne duruyoruz, şu kör nefsi doyuruncaya değin* birkaç bağ-u bahçeye girelim, üzüm yiyelim» deyü teklif eylemiş, tilki dahi baş üstüne deyüp öne düşmüş ve bilâ perva bir cesim bağa girip, üzüm yemeğe başlamışlar.

Meğer, bekçi bunları pusudan görmüş olup, birden tüfenk boşaltmış ve köpekleri salıvermiş ise, tilki kuyruğu dikip firare meyl göstermiş, safderun kurt ise bir kaya üzerine çıkıp, «Tilki karındaş, tilki karındaş, nereye firar ediyorsun? Fermanını ibraz etsene!» deyü çağırırken, tilki dönüp, «Be ey kurt karındaş! Kaç da kurtulmaya bak, zira bekçi ünler, tüfek tanlar, kelpler vanlar, tozdan dumandan fermanı kim dinler» cevabını vererek sırra kadem basmış.

---

* *Kör nefs lâfzında hatırımıza bir fıkra geldi, şöyle ki: Nuri Dede nam işrete müptelâ bir derviş ömründe aslaca şaraba ve rakıya doymayıp, kör nefsini doyurmaya niyet etmiş ise de, fırsat arar imiş.*

Bir defa, Erdek'te kebir bir meyhane kapusunda eğlenirken, taşradan meyhaneciyi çağırmışlar ve onda başka kimse olmadığından, «Nuri Dede, burayı biraz gözeterek ol» deyüp gitmiş.

Nuri Dede fırsat buldu, artık durur mu, birden urubalarını çıkarıp dört beş bin okkalık bir şarap fıçısı dibine koyarak, merdiven ile fıçının başına çıkmış ve elleri ile kenarından tutarak endamı ile fıçıya sarkılmış da, «Döndü kör nefis» deyü lık lık lık haylice şarap içip bir soluk almış. İkinci defa, yine «Döndü kör nefis» deyü kafayı fıçıya daldırıp, lık lık lık içerken, gırtlağına değin şarap ile dolmuş ve üçüncü defasında artık fıçının kenarını da tutmaya mecali kalmayıp, elinin bir hali ile gevşeyişin, «Can kurtaran yok mu?» deyü bağırmaya başlamış ve o sırada meyhaneci kapudan içeri girip, sadayı işittikte, seğirdip, hemen öbür eli de boşa çıkacağı sırada yetişmiş ve koluna yapışıp, «Vay Allah ocağını yumsun Nuri Dede, ocağıma incir mi dikeceğ idin» diyerek fıçının arka tarafına indirmiş ve urubalarını üzerine atıp onda bırakmış.

Akabinde kapudan bir müşteri girip, bu kadar en âlâ şarap fıçılarını beğenmeyerek, Nuri Dede'nin vaptislendiği fıçıyı beğenmiş ise, meyhaneci bunu kadem belleyip, Nuri Dede'yi öbür fıçılara da sokmuş çıkarmış.

Hasılı, Karakol beni ve Stefanos'u ve bakkalı kaldırıp merkeze götürdü. Bereket versin, ondaki yüzbaşı memur Enderun-ı hümayundan muhreç (çıkma), dirayetli bir ağa olmakla, keyfiyeti gereği gibi istintak etti ve hocanın hareketini yolsuz bulup, artık ondan sonra böyle mekruh bir âdetin tekrar etmemesini dikkatle tenbih ve tekdir ederek, üçümüze de yol verdi!

Biz, ondan Stefanos ile doğru Ayios Halkidonos'un konağına gelerek Stefanos'un yeğeni Arhidiakonos (pappasın başyardımcısı) Panaretos'u bulduk ve keyfiyeti anlattık ise, «Baş üstüne» deyüp, bizi efendisine tavsiye eyledi ve efendisi dahi bizi ruhani kerimesi Domna ile görüştürdü, o dahi valide kerimesi Matmuazel Klitemnistra marifeti ile Beyin Postelnikosuna bizi alıp Ulah Beyinin eteğini öptürdü.

Ve Bey müşarünileyh (adı geçen) ikimizin de kabiliyetini tahkik ederek, bana 'ikinci Komisos'[1] ve Stefanos'a 'Kuparis' rütbesi verüp mûtad (alışıla gelmiş) olan zöğüm (âdet) üzere kaftan giydirdi. Biz artık tekrar etek öperek yengeç tarzı arkasın arkasına yürümeye alışkın olmadığımdan, kaftanın eteğini basıp bir de sırtı üstüme serildim ise, Beyin hoşuna gelip, gülmeye başladı. Ben artık arımdan Meyhaneci astakosu* ve

---

1 *Komisos: Romence, komis. - Kuparis: Romence, cupar.*

* *Astakos (İstakoz) boyası İstanbul'un atik meyhanecileri mıyanesinde pek meşhurdur, bir zevalin bir kemali, bir kemalin bir zevali (düşüklük ve olgunluk anlamında) tefhimince, dünyada zeval bulmaz şey olamaz, (sonu olmayan şey yoktur) milletler zeval bulduğu takdirde esnafların sözüm-ki (sözü mü) olur?*

Bir vakit sandalcı esnafı pek meşhur olup İstanbul'un, Hind'in, Trabulus'un, Şam'ın, Haleb'in, Prusa'nın citarileri ve kutnuları[2] (pamukluları) ve Mağnisa'nın ve Eğridir'in alacaları kâffe-i Anadolu'da sarf olunarak, hem daha idareli idi, hem de beldelerin ihyasına sebep idi. Evropa'nın taklit emtiası ve basmaları çıkmaya başladı ise, Anadolu emtiası battala vurdu ve bu esnaf zeval (son) buldu. Postalar icat olup katırcılara sekte geldi, vaporlar icat olup gemicilere sekte geldi, zırhlı donanma âdi donanmayı geri bıraktı, iğneli tüfenk-

2 *Kudni ya da kutni: Pamuklu kumaş. Buna atlas taklidi kumaş da denir.*

3 *Doğrusu: Armstrong (1810-1900); yaptığı toplar ile ünlü olmuştur.*

arnavutbiberi gibi kızardım bozardım, nihayet usul ile kalkıp, kapudan çıktım merdivene doğru yürüyüş ettim ise, Kaftan ağası arkamdan seyirdip, «Kaftanı bırak» dedi, ben dahi hünersizliğime Bey gücendi de, memuriyetten tard etti zan eyledim de, hemen kaftanı bırakıp sütünü dökmüş kedi gibi firar ederken, hademeler «Arhon Komiser dur, nereye gidiyorsun, eğlen, tebrik edelim, mübarek olsun, ver avaidini» (bahşiş) demeye başladılar ve Stefanos akabinde yetişip, keyfiyeti anlattı ve ondan bizi bir höcereye götürüp, cümle hademeler tebrik eyledi ve haylice hediyeler verdik ve muzikantlar (çalgıcılar) gelip tebrik ahengi yaptılar. Meğer, âdet böyle imiş. Bunlara da haylice bahşiş verüp, nihayet Stefanos ile biz bize kaldık.

Ben ise, Ulay Beyliği usullerinden anlayamadığımdan, «Kuparis» ve «Komisos» rütbelerini Divan efendiliği, sır kâtipliği gibi bir şeyler zan ediyor idim, meğer lağımcının «Gönül seni boktan boka sokarım» dediği tarzı, öyle bir boka sokulmu-

---

ler âdi tüfenkleri ve Amstrok[3] topları atik toplara sekte verdiler. Basma icat olup el yazısı satan hocalara sekte geldi, timur yollar icat olup vaporlara sekte geldi, telegraf icat olup postalara sekte geldi, kezalik bundan 20 sene evvel koltuklar icat olup, bâferman-ı zişan gedikli meyhanelere sekte geldi ve meyhaneci esnafı zeval buldu.

Bir vakit meyhanecilerin tuğları eksik idi, her bir dayının ve ustanın meyhanesinde otuz kırk neferden mütecaviz (fazla) destgâhlar, sofracı ve aşçı olup, beher meyhanede sabahtan akşamadeğin otuz kere sofra birden kurulur ve birkaç mahallinde çalgılar çalınır ve türküler çağrılır, hasılı her gün her saat Anadolu düğünlerine mümasil zevk ü safa ve mekûlât ve meşrubat ve ahenk olur idi.

Ve şirazeden çıkma derecede sarhoş olan efendileri hanelerine götürüp teslim etmek üzere mahsus beher meyhane köşelerinde ikişer üçer külfeciler eğlenirler idi.

Yiyip içip gidileceği sırada hesap görülür iken, kaç kuruş alınacağı artık ustaların insafına menut (bağlı) bir madde idi.

Astakos (istakoz) suda kaynadığı halde malûm ki, mahsus boyamış gibi al olur, meyhaneci ustalar ise, Astakos boyası diyerek, hesaba sofra masrafı ilâve eyledikleri halde, artık insaflarını hesap eyleyin. İşte, Astakos boyası parası lâfzı da o vakittan kalmadır.

şuz ki Tuna ırmağı temizleyemez, artık Allah encamını hayır eyleye!

Stefanos'tan tahkik eylediğime göre, «Kuparis» saki [kadehkâr] demek imiş ve ikinci «Komisos» da, Beyin imrahor yamağı demek imiş, aferin!

«Bre Stefane bu başıma getirdiğin iş nedir?» dedim ise, «Kayd etme (üzülme) Favini, Beyliğin ve Beyzadeliğin yolu budur, onlar da bu tarikten gelip geçmeye mecburdurlar, güya mesnedimizi küçük zann etme, ben Beyin meşrubatına [içkilerine] memurum, sen de ehor (ahır) masarıfatına memursun ve tayinatımız da var ve öbür taraftan aldığımız şeylerden de üçü beş, beşi on beş yazarak çalarız ve giderek baş «Komisos» olduğunda, eğeri ve rahtı (at takımı) ile atlar da uçurabilirsin.» «Vay sirkat ile mi geçineceğiz?» dedim ise, «Estağfurullah hiç arhondas (ileri gelen) olan âdeme ve bir büyük memura hırsız ve sarik (hırsız) denir mi? Hırsızlık âdi âdemlere mahsustur, memurların yaptığına ise, dense dense suistimal denilebilir» cevabını verdi.

Artık ne çare, bir işdir oldu, hükümet konakları gibi gelene git demek olmaz, her işte bir hayır vardır deyüp, kabul eyledik ne yapayım, artık yukarı tükürsem bıyığım, aşağı tükürsem sakalım, mesnedi (makam) mesnet eden âdemdir kaidesince, el arı düşmen gayreti yeni memuriyetimize devam eyledik.

ULAHA AZİMET VE MUVASELETİM

EFLÂK VE BUĞDANLILARIN AHLÂKI VE BEYLERİNİN AHVALİ BEYANINDADIR

SEKİZİNCİ BAB

TEKKEYİ BEKLEYEN ÇORBAYI İÇER

Bir haftadan sonra, mûtad olan 3 tuğ ve kaftan ve sudur eden ferman-ı zişan Hükümet-i seniye tarafından Beyimize ihsan buyurulduktan sonra, kemal-i tantana ve külliyetli maiyet ve debdebe ile Ulah canibine hareket ve azimet ve makarr-ı hükümet (hükümet merkezi) olan Bükreş şehirine muvaselet eyledik ise, vücûhan-i belde (kentin ileri gelenleri) ve ruesa-i milel-i muhtelife (çeşitli ulusların büyükleri) ve şehbenderân-ı düvel-i ecnebiye (yabancı devlet konsolosları) ve âlâ vü edna cümle muzikalar ve mutantan (tantanalı) alayı ile bizi istikbal eylediler.

Ve şehir kapusundan iki yüz araba ile duhul ederken, Saraya değin asakir (askerler) saf be saf olup, selâma durmuşlar ve geçtiğimiz caddenin hanelerinden ol nadide güzel nisa tayfesi kimi türlü çiçek saçar, kimi gümüş güllapdanlarıyla gül suyu serper ve bir taraftan halk binler yaşa duasını ref-i kubbe-i asuman (göğe çıkarır) ve nadide muzikalar halkı şadıman eder (neşelendirir) ve öbür taraftan kiliselerin kampanaları çalınır, ki misl-i rûz-i mahşer (kıyamet günü) idi.

Doğrusu bu saltanatı gördüm ise, Beyin maiyetine girdiğime nadim olmadım. Ve hatta şu şereften ben dahi hissemend (pay almak) olduğumdan, kemal-i acele ile seyirden arabaya

konan Esopos'un sineği tarzı olan bu şeref benim mi deyü tefahhur eyledim (gururlandım).

Hasılı, Bey saraya oturup rahat eyledikte, kâffe-i vükelâ ve ümera ve zabıta ve hususu ile kocaları mesnedde olan, ya ehl-i servetten bulunan ve zadegânlık iddiasında gezen madamalar derece-i ulyada süslenerek, Beye ve domnasına [zevcesine] hoş amedi ziyareti eylediler.

Üçüncü gece, Beyin sarayında mutantan bir «Ballo» ile külfetli ziyafet verildi ise, artık o gece Ulahlıların gereği gibi nakışlarını aldım.

Bükreş'in en nadide güzelleri iki dirhem bir çekirdek oldukları halde onda mevcut idiler ve beheri dekolte [göğüslerine kadar çıplak] oldukları takdirde hangimiz hangisini celp edebileceğiz deyü rekabete düşmüşler ve bu hal ile muzikalar çalınmaya başlayıp, Beyimiz başvekilin karısı ile ve başvekil Beyin domnası ile balloyu küşad ederek (açarak), örneksiz ayak oyunlarına başlandı ise, ben artık kendimi Yunan Rableri ile mürebbileri def-i gamında zann edüp, Dervişin «İlâhi sukuşu, sen ettin bu işi, sevindirdin Dervişi» dediği gibi «İlâhi Stefane hemen Allah sana beş bin yaldız ile bir güzel baldız versin» deyü dua eyledim.

O gece Bükreş muteberanı (ileri gelenleri) zevceleri ile memurin ve zabıta miyanesinde ırz pazarında olan bey ü şira (alım-satım) ve ahz u ata (alış-veriş) belki İstanbul'un Kebir Çarşısında olmamıştır desem caizdir. Beyin ise maiyetinde bulunanlar İstanbul'un Beyoğlu müstesna tutularak sair mahallerinde gördükleri suubet (zorluk) ve güçlüğü onda görmediklerinden, ülfet ve ünsiyete öyle bir daldılar ki, güya bir yıl evvelinden beri görüşür imişler kıyas ederdin.

En ziyade istiğrabımı mucip olan (tuhafıma giden) şurası idi ki, bir takım nikâhlı hatunlar erehlileri hazır oldukları halde, rast gelen ile serbest görüşerek, meyliyet ve muhabbet bahsine girişirler idi, elbette bu da mezhep genişliğinden ve mide pekliğinden olmalıdır.

Sonra vararak anladım ki, meğer Ulahlılar karıyı kıskanmaklığı barbarlık addederek, kendilerinin istedikleri nisa ile görüşmekte serbest oldukları misilli, zamirleri(ni) döğmemek[1] için müsavat hukuku kaidesinde karılarının istedikleri erkekleri ile kesb-i ülfet etmelerine müsaade göstermişler imiş. Doğ-

---

1 *'Sonradan pişman olmamak için' anlamında olsa gerek.*

rusu bu hal bizim Anadolu ahalisinin midesinin hazmedebileceği şey değildir.

Bu sırada beni de şeytan bir kaç defa dürttü ise de, Anastasia'nın fıkrası hatırıma geldiğinden, dekbaz bir Ulah nisası dekkine düşerim korkusu ile çekindim.

Eflâk ve Buğdan'ın arazi ve emlâk ashabına (sahiplerine) «Boyar» tabir ederler. Pek çok museîalara[1] çiftlikâte (çiftliklere) malik iseler de kendileri haylaz ve şan-u şöhret divanesi ve rütbe ve unvan âşıkı olduklarından, çiftlikâtlerini müstecirlere (kiracılara) isticar ve bazıları da vekillere havale ederek, kendileri yevmiye Sarayda eğlenmekle ve sefahatle meşgul olmakla müddeti güzar ederler. Müstecirler ve vekiller ise çiftlikâtı tahrip birle kendi keselerini doldururlar, bu cümle ile yine varidatları pek çok olduğundan, aralarında borçlu nadirattandır.

İşte, Ulahlılar şan-u şöhret divanesi olduklarından, beheri Beye ve maiyetinde bulunanların birerine yamanırlar ve onlar da bunların kanlarını sormaca (sormak: emmek) yolarlar, hasılı nazarında birkaç Ulahlı olmadık memur yoktur.

Bu naklettiklerim atik zaman ahvalleridir, şimdi ise Eflâk, Buğdan'ın ahalisi kesb-i medeniyet edüp, başkalaştı, fakat bir tarih nevinde vasfediyorum.

Şundan baha biçin ki, benim mesnedim bir şey demek değil iken, benim de iltimasıma sığınanlar eksik değil idi. Ve ben payede olanların bazıları da, zaten Beyin ya hamlecisi (kürekçi) ya ev uşağı olup, maaş vermeyeyim deyü Bey bunları memuriyete getirmiş ise de, Bey ile hukukları olduğundan, bazı hatıryane işler görüp, gereği gibi faydemend olurlar idi, benim efendim Postelnikos ise, İstanbul'da Beyin kapı kethüdalığı ile kalmış olup, sahibim ve Bey ile doğrudan münasebetim olmadığından, aldığım ücret kifayet etmemekle, az kaldı İstanbul'a avdet ediyor idim, bereket versin Beyin mahdumlarından birinin nazarına nail olmakla, onda kaldım.

Nazarına nail olduğum Beyzade ziyade cömert ve hatırşinas ve derece-i ulyada zendost (zampara) idi. Bunun atlarına iyice bakarken, nazarını celp edebildim. Ve ülfetimden ziyade hoşlanmakla, çok defa geceleri görüşür idik, ben başıma gelen hengâme ve felâketi nakleder idim, o dahi zendostluklarını vasfeder idi.

---

1 Romence: moşie, çiftlik.

Yavaş yavaş bana o derece yakıldı ki, hatta bensiz ne tavşan, ne de zenne avına çıkar idi. Her nasıl ise, kalemde mahir olduğumu haber alıp, bana üç madamaya göndermek üzere üç kıta muhabbetname yazmamı sipariş eyledi.

Ben artık Beyzadenin gözüne girmek için, öyle bir özendim ve türlü aşk u sevda beyitleri tanzim ettim ki, Beyzade okudu ise, memnun ve semeresine nail oldu ise, mesrur oldu.

Muhabbetnamenin biri bir Boyar zevcesine idi, onun ki kocası Beyzadenin iltiması ile memuriyete geçmiş olduğundan, elbette bu da mukabilinde Beyzadenin hatırını hoş etmeli idi.

İkinci muhabbetname, bir namizetli (nişanlı) kıza idi ve namizetlisi bir mesnede tayin oldukta evlenecek idi. Beyzade ise, tavassut edüp, bunu mesnede geçirdiğinde, elbette kız da bakirelik turfandasından Beyzadeye tattırmaya borçlu idi.

Üçüncü muhabbetname henüz dul kalmış bir genç hatuna idi, ancak bunun validesi de genççe olduğundan, miyanelerine rekabet düştü, ama bir gece bir balloda Beyzade merkume kızı dek ile taşra çıkararak, arabaya vaz edüp, bir miktar ruzigâr almak için gezmeye götürdü ve şüphe vermemek için çabuk getirdi ise de, validesi şüphelenip, bir daha bu misilli halin tekrar etmeyeceğine and ü şart ettirdi.

KESB-İ SERVET VE ŞAN-Ü ŞÖHRET EDİP, RÜTBEYE TERFİ OLUNDUĞUM BEYANINDA

Beyzade ile kesb-i münasebetim şan-ü şöhretimin feyzine badi (neden) olmağ ile, iltimasıma iltica edenleri artırdı ise, ben artık şimdi faydamend olmanın sırasıdır deyüp, bir gün, «Beyim! Cümle halk nazarında olduğum için beni mutlulayor, ancak bendeniz bu kuru şan ile iktifa edemediğimden, bana olan hüsn-ü nazarınızı amelen dahi halka ibraz etmek arzusundayım» dedim ise, Beyzade gülümseyerek, «Serbest söyle çekinme» dedi.

«Beyim, çokları bazı mevad hakkında iltimasını rica etmemi niyaz eylediler ise de, hâk-i payinizi (ayağınızın toprağı) taciz etmemek için cesaret edemedim» dedim ise, «Yanlışın var, ben sana çoktan beri iyilik etmek arzusundayım, yarın her ne ki isteğin var ise işaret eyle, pusulasını ver bana» dedikde, bana cesaret gelüp, ol zatlardan layıkı ile para verebilecekler ile görüştüm ve dilediklerini Beyzademe beyan eyle-

dim ve birkaç günden sonra onlar da memnun oldular, ben de.

Bu yolda ticaret bana azim cesaret vermekle, başladım rütbe-i bâlâ memurları ve vali ve metropolit ve hakim ve archimandritis[1] ve kanlı katil ve sahtekâr mahpusların tahliye-i sebilleri için de iltimas etmeye ve bu tarikle on mah zarfında, İstanbul'da 3 senede avukatlıkla kazandığımın üç mislini kesbeyledim.

Siz diyeceksiniz ki, bazı layık olmayanları iltimas ile memuriyete geçirdim ve bazı kanlı katil ve sahtekârların da kurtulmasına sebep oldum. Halbuki, ben yapmasam Stranca hırsızı gibi* başkası yapacak, ve hatta suçsuzu telef etmekten, suçsuzu af etmesi daha evlâdır, bu misilli su-i hal ve harekât hangi hükümette olmayor? Ehlâk ve Buğdan su-i hal ve harekât aynesidir ki, kâffe-i Evropa hükümetleri onda uygunsuzlukları(nı) tasvirini seyr ü temaşa edebilirler, bak şu iyiliğim oldu ki, çokları düşmanlarından öc almak için iltimasıma sığındılar, ama öyle halt etmedim.

Bir gün, ansızın Bey beni huzuruna celp edüp, teneffüsüne (dinlenmesine) mahsus odasına ithal ederek, «Favini Bey, mahdumumdan aldığım malûmata göre, kaleminde yüğrük ve pek layıklı kâtip ve sırdar zat imişsin» dedi ise, ben derhal ayaklarına kapanıp pus eylemek istedim, ama bu beni kaldırıp, elini verdi ki avucunu pus edeyim, bu ise ziyadece hüsn-ü nazara delâlettir.

«Favini sana birşey emanet edeceğim, göreyim seni sır olsun, maazallah taşra bir lakırdı çıkar ise, büyük mesuliyet tahtında kalacaksın, dikkat eyle ki sır olsun» dedi ise, «Efen-

---

1 *En büyük pappas rütbesi.*

* *Vasfeder ki, Rumeli'de Stranca'da bir yolcu bir haneye misafir oldukta, yedirip içirip gefeği gibi ikrâm ettikten sonra, sabahleyin gideceği sırada, «Soyun bakalım çelebi,» derler imiş, o «Ne, biz şimdi dost olduk» deyecek olursa, «Zararı yok, dosta kısmet olsun, biz soymasak ileride başkası soyacak» derler imiş.*

Bilâkis, bir adam Anadolu'daki meşhur Kürtlerin obasına varsa, velâ yanında külliyetli akçesi olsa, «Ocağa sığındı» deyü izzet ikrâm ederler ve habbe-i vahid almadıktan katt-i nazar, o havalilerde başkası sarkıntılık etmesin deyü hududu savuşturuncaya değin yanına âdem terfik ederler.

dim, bu bapta telâş etmeyin, sırdarlıkta atik Mısırlıların esrar pîri Arpokratis'den[1] geri kalmam, emir buyurun ve fedakârlığımı göreceksiniz» dediğimde, «Zat-ı hazret-i şahanenin beni Ulah Beyi intihab-u nasp eylediğine ve ben inzimamı (ilâve) beyliği deruhde edeliden beri, her şey feyiz-ü berekât üzere artıp, fukara ve zuafanın saadet-hal ve ârâmış-ı bâl (gönül huzuru) ile müddeti güzar ettiğine ve her güne zulm-ü taaddi kalkıp, adalet ve hakkaniyetin cereyan eylediğine dair Ulah ahalisi tarafından bir kıta teşekkür arz-ı mahzarı (dilekçe) tertib ü tanzim edeceksin, haydi oğlum seni göreyim, tesbitini yap, getir» dedi ise, «Emir efendimin, Allah utandırmasın» deyü ondan tevazu ile geri çekildim. Artık, o saat Favini'yi görmeliydin, ferahından koltuklarına değil iki, illâ üç karpuz sığabilir ve ağzı kulaklarına yetişir idi.

İmdi, var kuvveti akıl ü fikre verüp, Bey müşarünileyh Ulaha kadem basmazdan evvelce, ahalinin perişaniyetini ve cereyan eden zulm-u taaddiyi (düşmanlık gaddarlık) ve Bey müşarünileyh teyemmünen Zat-ı hazret-i şahaneden bil-intihab (seçilerek) kadem (ayak) basalıdan beri kademeler gelüp, ahali-i beldenin ihya olduğunu ve mahkemelerin tanzim olup, fukara ve zuafanın işlerinin hakkaniyetle tesviye-pezir olduğunu (çözümlendiğini) ve ziraat ve hıraset (ekincilik) ve ticaretin feyiz bulup, eşkiya güruhunun yer ile yeksan (yerle bir) olduğunu ve ahlâk ve edebiyatın islah olup, ırz ve nüfus ve variyetin teminat tahtına (altına) alındığını ve hazine-i beldenin ağır borçlardan halas olup, bir güna istikraza hacet (gerek) kalmadığını belagat-i lâzıme (gerekli sözlerle) ile öyle bir vasfettim ki, Yunanların meşhur mir-i kelâm (söz ustası) Dimosthenis'i olsa, böyle bir arz-ı mahzarı tertip etmeye (hazırlamaya) en akal (en az) bir haftaya muhtac idi.

Nihayet, «Şevketlû ve kudretlû Padişahımız kâffe-i bu islahatı Zat-ı Hazret-i şehriyarilerinize borçluyuz ki, peygamber-i zişan himmeti ile böyle âdil, böyle sade dil ve pâk damen (namuslu) ve ehl-i iffet (iffetli) bir beyi intihap ederek, taraf-ı acizanemize irsale (ulaştırmaya) himmet buyurmuşuz, hemen Cenab-ı vacibü-ül vücud (Allah) kılıcınızı keskin ve düşmanınızı esir ve zat-ı şehriyarilerinizi dü cihande (iki cihanda) dilhah-i

---

1 *Osiris ve İsis'in son çocuğu. Eski Yunanlıların parmağı dudakların önünde tutarak 'susma simgesi' olarak kabul edilirdi.*

şehinşahilerinize müyesser buyursun amin, sümme amin!» deyüp bitirdim.

Bu misilli arz-ı mahzar, Beyin ümidi haricinde idi ve bunun meali ahval-i beldenin bütün bütün mugayirinde (tersinde) ve gerçekliğin haricinde idi ise de, Ulah lisanına tercüme olundukta, kâffe-i Boyarlar körlemecesine imza eylediler. Ve akabinde Zat-ı hazret-i şahaneye gönderdiler ise, Zat-ı hazret-i şahane ziyade memnun olarak, beyliği üç sene müddetle yine Bey müşarünileyhin uhdesine havale eyledi. Ve Bey, müşarünileyh daha ziyade memnun mesrur olarak, mukabilinde beni «Kamarasi» (Romence: Camera) yani daire müdürü ve vekil-i harcı rütbesine terfi buyurdu, sağ olsun!

Yeni memuriyetim malûm ki, layıkı ile ticaretli idi, zira saray için elzem olan kâffe-i erzak ve levazimat marifet-i acizanem ile alınır ve ehl-i insaf olduğumdan, fakat (ancak) yüzde yiğirmi ticaret zam eder idim. Ve Bey de, ziyade memnun olur idi. Çünkü, benden evvelki vekili harç yüzde 40 zam zam edermiş.

İşte, bu sebepten ve çok defa sır mektuplarını ben yazdığımdan, Bey bana öyle bir hüsn-ü teveccüh eyledi ki (beğendi ki), vasfedemem, ol vakit, artık görmeli idin, kâffe-i memurini ve Boyarları, dünkü güne değin bana selâm vermeye irtikâp etmeyenlerin (yanaşmayanların) cümlesi de ziyaretime gelüp tebrik eylediler ve «Böyle mesnede senin gibi layıklı ve kabiliyetli zat gerek idi» demeye başladılar, ama salepçi güğümü gibi ağızlarından bal akar ve kalpleri ateş yakar idi. Ve hatta bunların arasında benim memuriyetimde gözü olan bir âdem de olup, tayin olduğumu işitmiş ise, kalpağ-ı Acemden giymiş, ama çâr ü nâçar bu da tebrike gelip, İuda tarzı bana sarıldıkta bir buse aldı.

İmdi, doğrudan Bey ile münasebet kesbeyledim ise, artık ufak memuriyetler için iltimâs etmeyi öbür kapı yoldaşlarıma terk ederek, ben başladım büyük memuriyetler için iltimas etmeye ve her ne ki istida eyledim ise, geri kalmadı.

Bir takım müracaat edenlerin arasında bir gün bir igumenos (manastır baş rahibi) gelip büyük bir manastır idaresini matlup eyledi, ben dahi Beye ifade eyledim ise, «Bu teklif eylediğin manastırın senevi 100.000 kuruştan mütecaviz (fazla) varidatı vardır, igumenos sana ücret olarak, ne vadetti?» deyü sual eyledi, ben dahi «5000 kuruş» dedim ise, gülmeye

başlayıp, «Gördün mü, açemisin, o kohtehor (köftehor) hiç olmaz ise, iki bin altun versin. Şu da malûmun olsun ki, böyle azim mesnetler verileceği sırada, Hazinemizin de faydesi olmalı, sen bilirsin, yine beyliği alırken ne kadar akçe verdim ve yevmiye ne kadar matbah (mutfak) misarifimiz oluyor. Bırak bizim ayağımıza karpuz kabuğu sürmeye çalışan hainlerin hakkından ettiğimiz masarifatı. Daha geçen hafta yüz bin kuruş sarf ettim A... nam zatı nefi ettirmek (sürgün ettirmek) için. Bu hayın yakın akrabam ise de, beni azlettirip de kendisi bey olmaya çalışır idi. Benim yerimde başkası olsaydı, katli ile müteselli olur (teselli bulur) idi, ancak ben merhametliyim. Ne hacet, yalnız mûtad olan vergiye kanaat edecek olsam, İstanbul'a fakir avdet etmeliyim, küçük memuriyetler matlup eylediğim anda, hoş görür idim, lâkin böyle büyük memuriyetlerde, üçte ikisini ben almalıyım» dedi, hasılı Beyin efkârı anlaşıldı ve İgumenos mecburen 2000 yaldızlı verüp istediği manastıra müdür oldu. Ve 2000 yaldızın üçte ikisi Beyin hazinesine ve sülüsü (üçte biri) cenabımın cebine girdi.

Biz bu yola alıştık ise, Beye vasıtam ile ol kadar akçe verildi ki, belki sülüsünü prensler prensesler ve memurlar vermemiştir, çünkü, kâffe-i umur bunların ellerinde olduğundan, her mesnet ve memuriyeti ücretle satıp, Beye bir miktar şey gösterirler idi, ancak ben münsifane (insafla) bölüşür idim.

BEYİN AHLÂK VE TABİATI VE DOSTUM İLE DÜŞMANIM BEYANINDA

Beyimiz tamahkârca (cimri) idi ise de, adalet ve hakkaniyet ve merhamet eserleri de eksik değil idi. Fakat pek şan-ü şöhret sevici ve muannitçe (inatla) ve derece-i ulyada güç kanıcı idi. İşte, bu ecilden vükelâsından hiç birine emniyet etmez idi, vükelâsının arasında ise bazı mertebe sadakatlı zatlar eksik değil idi. Fakat açıkgöz ve uyanık olmadığından, hangisi sadakatlı ve gayretli ve hangisi münafık (ikiyüzlü) ve hiyanet idüğini fark edemez idi. Bak tuhafa ki, münafıklar ve hiyanetler bunun zafiyetini okşayup gülmeye şayan ve uygunsuz emirlerini körlemecesine icra eylediklerinden, bunlara daha ziyade itibar eder idi.

Maazallah bir kimesne hükümetin ameliyatı (işleri), yahut umumî intereso (genel çıkar) hakkında bir laf söyleme-

ye cesaret eylese idi, anide mugayir efkârlı (karşıt düşünceli) ve hükümet düşmanı misilli katle değin kovalanır idi.

Dalkavuklar ve mürteşiler (rüşvetçiler) Beyin eseri olmayan fazilet ve metanet ve dirayetini medh-ü sena ede ede, öyle bir dereceye getirdiler ki, hatta kendisini umur-i politikada Austria'nın başvekili müteveffa meşhur Metternih'e[1] ve umur-i maliyede İngiltere'nin maliye nazırı müteveffa Kolbert'e[2] ve asker kumandasında Fransa İmparatoru meşhur müteveffa Napoleon Bonaparte'ye manend (eşit) zan etmeye başladı.

Acep ne kadar hükümdarlar bu akılda değildirler! Bizim Bey, zekâvet ve dirayeti için bu kıyasta idi ise de, aklı pek kısa idi, zavallı âdem en ufak şeylerde pek güç idrak edebilir idi, mucipsiz (gereksiz) şeylerde vakit geçirerek beldenin umur-i mühimmesini vazife edinmediğinden, senelerle yüzüstü kalırlar idi.

Dalkavuklar hali ile fena olduğu takdirde bir de hükümdarân nezdinde yer bulacak olur ise, daha ziyade harabiyete mucip olur, zira ettikleri uygunsuz amellerin tebealarının (uyruklarının) zarar u ziyanını netice verir, işte bu sebepten gerek halk ve gerek hükümdarân dalkavuklardan uzak olmalıdırlar, çünkü kara ciğerine pençe salarlar.

Vekilharçlık memuriyetinde iki sene devam edüp, nihayet Hariciye ve Dahiliye vekâleti memuriyetine nasbolundum, cümle memurinin ve hususiyle umur-ı zaptiye vekilinin hasetini (kıskançlığını) celp eyledim, çünkü bu mesnedde bunun gözü var imiş.

Bu zat, boş beyinli bir âdem olup, sadakatça dostluk ne idüğini bilmez idi. Bir mecliste hazır olduğu halde, görenler pek salih (iyi) ve halim (yumuşak huylu) âdem zannederler idi. Ve bazi mertebe iltifat etmesini öğrenmiş olduğundan, içyüzünü bilmeyenler aldanır idi. Sana derun-u dilden muhabbet gösterir, ama bir cüzi intereso girdi mi araya? Derhal kanlı katil düşmanın olur idi. Ve lâübali ve serbestiyet dostu görünerek, usul-u Tanzimatı medh-ü sena eder, öbür taraftan Beyimizi halkı tazyik etmeye teşvik-ü tahrik eder. En tuhafı bu

---

1 *Metternich, Kl. (1773-1859) Avusturyalı ünlü tutucu devlet adamı.*

2 *Colbert, J.B. (1619-1683) İngiliz değil, Fransızdır, Fransa'da önemli siyasal ve ekonomik reformlarıyla tanınmıştır.*

ki, Beylmiz uygunsuz bir halde bulduğunda, mahsus âdemler ücretleyip, gezdiği mahallerde «Binler yaşa» deyü çağırdır idi.

İmdi, böyle bir melun, namuslu ve kabiliyetli âdemler feyziyatına (bilgisine) nasıl tehammül edebilir idi? Ve hatta, benim ileri varmam o derece hiddetini ve hasetini mucip olmuş ki, hatta her halde başıma bir çorap örmeye çalışdı ise de, ahlâkı malûm olduğundan, evvel emirde bir iş beceremedi.

Ahvalimizi naklederken, muhip dostum Stefanos'un vasfını unutmuşum. Bu dostum, benim gibi bahtiyar değil idi, iki seneden sonra güç bela layıklıca bir memuriyete koyabildim. Ben hâlâ kamarasız (görevsiz) iken, Beyzadenin iltiması ile bunu kendi isteği üzerine bir sancağa vali ettirdim, çünkü saray dairesinden hoşlanmaz idi. Ulah'da ise, o asırda hakimlik de valinin uhdesine havale idi, zavallı ahali ise vali ismi ile tahsis olunan kâffe-i vergileri, gerek hak, gerek nâhak dırıltısız verirler ve valilerden başka etbaaları (uyrukları) ve çiftlikât ashabı dahi halkı satın alınmış köle nazarı ile soyarlar ve zavallı halk her belaya katlanır idi. Bak tuhafa ki, karyelerde (köylerde) zaptiye neferleri de sahih ve gayri sahih vukuatı muhakeme birle ahaliyi suçlu suçsuz tecrim ederler ve halk da nâçare katlanır idi, zira vay haline valiye şikâyet edenlerin, zira iki kat verirler idi. Maazallah, valinin hakkında hariciye ve dahiliye vekâletine biri cesaret edüp de şikâyet edecek olsa, bu makuleler dayak yemekten de hali değiller idi.

Vilâyet valileri ise, bu halleri bilüp, keşfe çıkarlar, evvelâ edepsiz köylüleri terbiye ve tedip ettikten sonda, su-i hareket eden memurini tecrim ederler idi, bundan teraküm eden (biriken) akçe Beyin cep harçlığı için verilir idi.

Sadık dostum Stefanos dahi vali olduğu takdirde, elbette Ulah'a «Amartolon Sotiria»[1] okumaya gitmedi ya, sandığını köylü kırmızıları[2] ile doldurmuş ve eğerçi bu bapta kabiliyeti olmasaydı, elbette o akçeler kim bilir kimselerin sandık ve sepetleri bucağında faydasız gizli kalacaklar idi.

Stefanos dostum ise akçesini pek layıklı istimal etmekte

---

1 *'Günahkârların Kurtuluşu' adlı, dua vb. içeren edebî bir din kitabı. Birçok Yunanca baskısı olduğu gibi birkaç Türkçe çevirisi de vardır. Örneğin: İstanbul, 1839.*

2 *Kırmız. Bir altın para olsa gerek. Her halde kremnitz altını için kullanılmaktadır. Sırpçası: Krmèçija, Bulgarcası kırmenec olması akla yakındır.*

olup, genç kemalde (yaşta) ümitsizliğine düşmüş bir takım dul hatunları tesella eder imiş. Ve öksüz kızları everip, hem babalık, hem koçalık borcunu eda eder imiş. Ve cins-i insanın takdir-i mugayirinde (tersine) olarak, Kız manastırlarından bir takım zalime igumenisa'lar zaptında dört duvar arasında kilitli kalmış güzel ve hasna kaloğriaları (rahibe) halas ederek, birer hafta faraiz-i insaniyeyi (insanlık görevleri) talim eyledikten sonra, münasip delikanlılar ile everip çırağı çıkarır imiş.

Hasılı, bunun bu yolda faziletleri ve mucizeleri malûmum olmağ ile, nisa [dişehli] tayfası aleyhinde bir müddet evvel sertelmiş olan kalbimi yumuşatmakla, halimâne efkâra teşvik eyledi.

HALİSANE AŞK-U MUHABBET İLE NAMİZETLENDİĞİM BEYANINDA

Şunu hissedebildim ki, Hak Teâlâ hazretlerinin emri üzere nisa tayfasından uygun bir eş olmadıkça, şan-u şöhret ve devlet boş şeymiş. Onun için murad ettim ki kendime münasip ve mesnedime layık bir eş bulayım.

Nice layıklı hatunlar ve nazenin kızlar muhabbetimi celp etmeye çalıştılar ise de, tarz-u tavurları hoşuma gelmediğinden ve hatta sühuletle olan fütuhatın lezzeti olmadığından, tuzaklarından uzak oldum, ben ise oldukça familyadan ve edepli ve usluplu (tertipli) bir kız bulmak arzusundayidim.

Bir gece bir Boyar hanesinde ziyafet verilmiş olup, onda Roksandra namında nadide güzel ve 14 sininde bir kız gördüm ise, derun-u dilden ona meyloldum. Zira örneksiz güzellerden biri idi. Şöyle ki: boyu karar, gözleri cezbeli, kaşları kamer, burnu sülahi, yanakları kırmızı elma ve lebleri lâl ve lehçesi (yüzü) berber aynası, kirpikleri gür, hasılı elmas parçası idi. Ve hususu ile böyle güzellikle bir de edepli olduğu takdirde, eşi bulunmaz mücevher armudî kulak küpesi idi.

Hane sahibi madamdan tahkik eyledim ki, mütevefa Ploesko nam boyarın vahide kerimesi imiş ve validesi asrın usulüne itibar ve modalarına rağbet etmediğinden ve Roksandra'yı hüsn-ü terbiye ve ahlâk-ı hamide ile perverde eyleyüp, hiçbir eğlenceye yalınız bırakmadığından, sair hatunlar bunu zevklenirlerimiş. Roksandra dahi ahlâk babında hiçbir vakitte validesine şüphe vermemiş ise de, güyâ manastır bucağında in-

kıvaya çekilmiş gibi hanesinden taşra bırakmaz imiş, böyle edeceğine ha bir manastıra göndere bitireydi.

Her ne hal ise, hane sahibi madamanın şu tavsiyesinden pek hoşlandım ama, icrasında güçlük görüyor idim. Nâçare, hademelerimden bu yolda işler bitirmekte mahir birisine sırrımı açtım ise, «Çelebi kayd etme, üç güne değin Roksandra'yı elde edebilirim, fakat evvel emirde hanelerine hizmetçi girmekliğim lâzım gelir» deyüp gitti ve iki günden sonra, gelip «Müjde Çelebi, ben o işi sırasına soktum» dedi ise, ferahımdan çıdırıyor idim.

Meğer, teyzesi bir kaloğria (rahibe) marifeti ile Roksandra'nın hanesine hizmetçi ithal olunarak, ikinci günü keyfiyeti bildirmiş ise, evvel emirde Roksandra hiddetlenmiş, ama ikinci defada benim niyetim sahihan nikâhlanmak mı yoksa vakit geçirmek için eğlenmek mi olduğunu tecrübe etmek üzere, «Madem ki beni Allahın emri üzere almak ister de, niçin doğru valideme teklif eylemez?» demiş ise, uşağım dahi «Madmuazel, evvel emirde sizin hüsn-ü rızanızı tahsil etmek ister, onun için sizi bir gün mahfice bunda buluşturmalıyım» cevabını vermiş ise, Roksandra bu teklifi bir vechile kabul etmeyüp ve hatta hiddetlenerek, «Bir daha bu âdemin bana lakırdısını etme» deyü emreylemiş.

«Öyleyse icrası ile muvaffak olamayacağız» dediğimde, «Çelebi, sen nisa taifesinin tabiatını bilmezsin, evvel emirde sert görünürler ve bilmeyenler aldanır, ama sonra yumuşayıp kuzu gibi olurlar, benim aklıma kalır ise, siz beyzadelerin bildiği gibi, ziyade tesirli bir muhabbetname yazarak, yanıyorum tutuşuyorum, canım sana kurban olsun, sen oldukça dünya güzeli gözümde yoktur ve eğerçi meyletmezsen Bükreş'in ortasından cereyan eden Dumboviça (Dimbovitza) ırmağına düşüp boğulacağım de. Ben kaba söylüyorum siz artık uydurun» dedi ve benim de aklıma yer edüp, öyle bir tesirli muhabbetname yazdım ve âdemimle gönderdim ki, kalbi taş olsa eritir idi.

Akabinde uşağım avdet edüp, «Çelebi müjde Madmuazel Roksandra evvel emirde mektubunuzu kabul etmeyecek oldu, ama tecrübe için aldı odasına çekildi ise, anladım ki artık çantada kekliktir, usul ile arkasına düştüm ve kapının anahtar deliğinden dikkat eyledim ki, mektubu azim telâş ile açtı ve üç defa okuyup, bir müddet düşündü ve hatta gözlerinden inci gibi yaş da döküldüğünü gördüm, bundan anlaşılır ki artık

kalbi yumuşadı, bir kız ki âşıkından mektup kabul eder de validesinden de gizlerse, ne demek olur.» dedi.

Benim artık yüreğime soğuk su serpildi ise de, tamam üç gün cevap alamayup, aşkım dereceyi tecavüz eylediğinden, sabrım taşıp defa o siyakta bir mektup yazdım ise, şu misilli bir cevap aldım.

«Saadetli Aleksandre Favini hazretleri!

İbraz eylediğiniz halisane aşk-u muhabbet, fazilet ve kabiliyet ve sadakatınızın kadr-ü kıymetini bilmeye muktedir olan kalbi herhalde iskât edebilir. Ve zât-ı âlilerinizin efkâr-ı âdilesinde bulunan bir erehlinin ayalini (eşini) müftehire ve ihya edeceğine şüphe olunamaz.

Ve hatta, böyle bir hulus (içtenlik) meyliyetin semeresi olan nikâh maddesine Roksandra'nın validesi hiç bir vakitte suûbet (zorluk) ve güçlük göstermeyeceğinden, kerimesinin hüsn-ü rızasını doğru validesinden tahsil eylemekliğe himmet buyursanız daha hoş olur.»

(İmza) Zinka Ploesko

Validesinden bu yolda mektup aldım ise, müteessir olarak, aşkım taşmakla ağladım ve kem damarlarım kırıldı. Allah hiçbir kulunu böyle sıralarda bir pakize (temiz) kızı iğfal ve namusunu çak (bozmak) etmek üzere fena efkâra saptırmasın, zira dünyada bundan daha mezmum (kötü) şey olamaz.

Mezkûr mektuptan ümit var oldum ise de, bir defa validesinden gizlice kızı görüp tecrübe etmek istedim. Velia (velevki), rızaları olmasın. Ve bir gün, validesinin evde olmadığını âdemimden haber alarak, ansızın hanelerine çıkavardım. Benden irade gitmiş ellerim, ayaklarım titrer, gördüm ki Roksandra kitap mütalaa ediyor idi, benidir höceresinin kapusu eşikliğinde gördü ise, lehçesi kızarıp bozarıp kitap elinden düştü ve titreyerek: «Çelebi Favini validem bunda yoktur, af buyurun, vakitsiz geldiniz,» dedi ise, ben artık mahçuplanarak, «Madmuazel Roksandra, eğerçi huzurum sizi telâşa düşürdü ise, şimdi giderim, fakat niyaz ederim, müsaade buyurun da iki çift lakırdı söyleyeyim» dedim ise, «Pek güzel, ama validem de hazır bulunmalı idi, mani değil, buyurun, komşu evindedir çağırayım» deyüp, hizmetçi kızı gönderdi. Ve edibane tarikle karşıma oturdu.

Bu sırada fırsat bulup, «Ey muhibbem Roksandra, bu kadar müddetten beri zatınıza derun-u dilden halisane meyl-ü

muhabbet eden bir zatın mahfice ülfetinden niçin bu derece sakınıyorsun?» deyü aşkımın ne raddelerde olduğunu öyle bir vasfettim ki, Osia (Azize) Pelagia olsa müteessir olmamasının ihtimali yok idi.

Ne söylediğini ifadeye hacet yoktur, zira muradım aşk u sevda mükâlemesine dair ders vermek olmayup, ancak tercüme-i halimin [viografia] ifadesi ile cins-i insanın ne derece fenalıklara düçar olduğunu ve nadirattan olan iffet ve pâkdamenliyi nakl etmektir, işte böyle bir sıfatı ancak Roksandra'da müşahede edebildim.

Bu kızcağız ahlakiyet uygunsuzluğu uyuzluğunun bulaşmamış olduğu mütemeddin (uygar) belde ahalisi nisa taifesi arasında nadirattan bulunur bir zat idi. Beş parmak bir değil kavlince, Roksandra Ulah gibi meşrebi bozuk bir belde nisa taifesi arasında Dan (şafak yıldızı) yıldızı idi. Ve ne fazilet kânı (cevheri, kaynağı) olduğunu şu ülfetimde anladım. Ben ise, hem genç hem hasna ve ulu mesnette idim ve Bükreş'in kâffe-i kızları benim ile akd-i nikâh etmek arzusunda idiler, bu zat ise henüz on dördüncü mayıs'a kadem basmış olduğu takdirde, âkılâne sözleri ile benim efkârıma galebe eyledi.

Nihayet, söz tükendikten sonra, bir takım memuriyetim umurlarını (işlerini) bahane ederek, «Şimdiki halde nikâhlanmaya vakit yoktur, ancak şimdilik ülfet etmemiz namusuna halel vermez, zira sır tutulacaktır» demeye kalmadı, birden hiddetle ayağa kalkıp gidecek oldu ise de, derecesiz niyazıma (yalvarmama) mebni kapu eşiğinde durdu ve tavrı tebdil ederek, «Çelebi, Çelebi, namusunu sayar ehl-i ırz âdem dişehli taifesinin haiz olduğu en kıymetli şeye halel getirmemeli» dedi ise, on dört yaşında bir kızdan üzerime isabet eden yıldırım ciğerimi dağlayıp bozardım ve ahlakiyet babında ahkâmına hayran oldum.

Bu sırada validesi çıkageldi. Berekat versin ben kendimi toplamış idim. Zira Roksandra'nın övüt nasihatları zamirime dokunup, faraiz-i ırziyeyi der hatır etmiş idim.

Artık, icap etti ki, hemen nikâhlanmaklığı validesine teklif edeyim. O dahi memnunen kabul ederek, «Kızımın on bin yaldız altunu trahoması vardır» cevabını vardi ise de, benim akçeye ihtiyacım olmadığından kulak bile asmayıp, anide bir nadide pırlanta yüzük çıkarıp nişan verdim, onlar da âlâ bir zümrüt yüzük vererek hazırlanmak için bir ay kadar mühlet istediler.

Ben artık namızetlim (sözlüm) ile serbest ülfet etmeye başlayıp, kendimi yer cennetinde ve nuriler ülfetinde zannederdim, bütün ömrümde geçirdiğim en müftehir vaktim o idi desem caizdir. Filhakika, halis muhabbet Allahın bir lutfudur, ne mutluk bu yolda olan muhabbete salik olanlara, ne çare ki ol iftiharlığım çok devam eylemedi, hayıflar olsun!

MEMURİYETTEN TARD İLE NEFİ OLDUĞUM BEYANINDA

Bey'in Hariciye ve Dahiliye vekili nasb-ü tayin olup, müsteşarı bulunduğumdan, artık faraizimin icrası ile meşgul olarak, su-i hal ve hareket etmekliğim caiz olmadıktan katt-ı nazar, haksızlık ve su-i hareket edenleri gereği gibi tedip eylemekliğim iktiza-i halden idi.

İşte, bu tavr-u hareketim kâffe-i memurinin ve Boyarların ve hususiyle öteden beri düşmanım olan zaptiye vekilinin hiddet ve hasetini üzerime celp eyledi.

Serde sadakat da olduğundan, bir gün zaptiye vekili dahi hazır olduğu halde, Beyimizin bazı kusurları ve dalkavuk müsteşarlarının insaf etmeyüp, zaafiyetini okşayarak çeşit çeşit kusur ve hatalara düşürdükleri hakkında serbestçe söylemiş idim.

Baş dalkavuk bundan fırsat bularak [benim ise asıl muradım «Sana derim kızım sen işit gelinim» fehvasınca buna vurmak idi] gidip Beyimize münafıklamış, akabinde Bey beni huzuruna celp birle, «Ahali benim aleyhimde ne diyor, ne işitiyorsun?» deyü usul perdeden sual etmeye başladı.

Ben ise, bu dek ve tuzağı fark edemeyüp, filvaki halkın kendi aleyhinde ne efkârda bulunduğunu anlamak istiyor kıyası ile fırsat budur deyip bunu gafletten uyandırmak ve mürai dalkavukların desise ile düşürmekte oldukları tuzaktan halas etmek istedim, serde sadakat ve hakkaniyet var dedik ya.

İmdi izin alarak cevaba ağaz edüp, «Ey Beyim, doğrusunu söylemek lâzım gelir ise, ücretli memurların ve hademelerin, memuriyet almak ümidinde olanlar yahut doğruyu ketm-ü ihfa (saklayarak) ile size dalkavukluk ediyorlar, yahut sükût edüp gizliyorlar, bunlardan maada cümle halk vekillerin ve hademelerin ve memurlerinin cümlesi aleyhinde şikâyet ediyorlar. Mesnetlere tayin ettiğin memurların ekserisi kabiliyetsiz, haksız, millet interesosu ve tahtınızın düşmanıdırlar, zira

sine hatır için söyleyip, dalkavuklukla sizi aldatıyorlar ve mahkeme ve meclisler ve sancaklarda pek çok hırsızlıklar oluyor ve hekimler (hâkimler) hükümetin reyi dahilinde hakkaniyetle faal-ı dava etmiyorlar ve kâffe-i hademelerin halka sefahat ibreti oluyorlar ve hemşehrilerin Ulah milletini tahkir edüp, kılıç ile alınmış esir gibi kullanıyorlar ve eğer vaktiyle önünü almaz iseniz; artık memurların tahammül olunamaz raddeye varacak deyiyorlar» dedim.

Bey, bazı mertebe hiddetle «Bunlar ne ise ne, benim şahsım hakkında ne diyorlar, onu söyle» dedi. Baktım ki, doğruyu söylemek acıdır ve Bey hiddetlenmeye başladı. Ben artık sükût etmek istedim ise de, ibram eyledi (diretti). Ben dahi kekelemeye başlayarak, «Efendim, cümlesi de yek dilden zat-ı âlileriniz için adaletin ve merhametin kânıdır, felek de bir miktar kendisini beğenici ve güç itimat edici ve bazı sırada mürtekip (çalan) olmasa diyorlar» deyesiye kalmadı, birden lehçesi döndü ve hiddetten canavar kesilip, «Halt etmişsin, edepsiz yalancı, bunların kâffesi de senin beyinsiz kafanın dürütmesidir (uydurmasıdır), bu surette aleyhinde bana söylediklerinin kâffesinin de aslı var imiş, gidi utanıp arlanmaz nankör, seni hiçten ihya edene ve şan-ü şöhret verüp, ehl-i servet katarına koyana böyle mi ibraz-ı memnuniyet ederler? Yıkıl gözlerimin önünden ki, murdar kanına girmeyeyim!» deyüp, öyle bir hiddet ve şiddet kesp etti ki, artık kendime hak vermeye cesaretim kalmadı ve bu sırada perdeciler şamatayı işitip, içeri girerek, beni usul ile ondan çıkardılar.

Ben artık Beyzademe sığınarak ifade-i hal ve aflığım için tavassut eylemesini niyaz eyledim ise, «Be ey Favini, yıkılmış binaya sen mi direk vuracaksın, be ey şaşkın, maddenin dibi bozuk* ay efendim, tepesinden ne ararsın, her ne hal ise bir defa gideyim» deyüp kalktı.

Ve yarım saatten sonra avdet edüp, «Favini dostum hiçbir vakit bey pederimin bu kadar hiddetli saatine rast olmamış

---

* *Vaktiyle birkaç köylü yelken gemisine süvar olarak, İstanbul'a gelirler iken, esna-i rahde fırtınaya tutularak, gemi sallanmaya başlamış ise, kaptan yelkenleri toplamak üzere serenlere çıkdıkta, köylüler «Be ey şaşkın in aşağı, yukarında bozukluk yok, bunun dibi bozuk» deyü çağırmaya başlamışlar. Kezalik Favini dahi dibini boşlayıp da, tepesini düzeltmek istemiş oluyor.*

idim, var Hakka şükreyle ki, sana kâffe-i sırlarını bildirmiş olduğu takdirde, seni sağ bırakmanın ihtimali yok idi. »

«Niyeti seni kayd-ı hayat, zindanda çürütmek imiş, fakat seni bundan İstanbul'a nefi etmekliğe iskât edebildim. Ve davranman için altı saat mühlet aldım, git ana göre davran, vakit zayi etme» dedi ise, dizlerimin bağı tutuldu ve talihimin devamsızlığına acı figan feryat eyledim ki, bir müddet evvel beni ulu mesnede terfi edüp, nihayet perişaniyetin ummanına (denizine) gark eyledi. Hepsinden ziyade namzetlim Roksandra'dan ayrılacağıma acıdım ki, ölümüm ile bile idi. Ruhu ruhum ve vücudu vücudum ile birleşmiş olan öyle örneksiz bir cananın hasretine nasıl dayanabilinir idi. Derhal Beyzade ile vedalaşarak, Roksandra ile vedalaşmaya gittim ve vuku-u halin nakli bunu pek kederlendirdi ve ikimiz de başbaşa verüp haylice ağladık, nihayet İstanbul'a muvaseletimde mahsus âdem gönderip, oraya celp ve icra-i nikâh edeceğimi bildirdim ve o saat dünya yüzünde başka zata meyl-ü muhabbet etmeyeceğimizi ikimiz de and-ü şart eyledik ve zavallı kız bir ufak tasfiri ile beraber kâküllerinden bir tutam kesip daimi zikr için verdi ve ondan göz yaşları ile ayrıldım.

Esna-i rahte birkaç dostlarım ve ahbabların ile de vedalaşmak istedim, meğer düşenin dostu olmaz, hele bir düşüp de görmeliymiş. Kimisi görüşmekden kaçındı, kimi soğuk kabul etti, ben ise onlara nice iyilikler etmiş ve halis dostluk göstermiş idim, meğer intereso ve iyi vakit dostu imişler. Zararı yok, insan çiğ süt emmiştir, emel olunmaz ekserisinin hali budur, halis dost ise biçarelikte belli olur.

Haneme muvaseletimde bir mektup derununde bir şair tarafından hicviye [satira] aldım, o şair ise beş gün evvel bir methiye yapmış idi ve dilinden kurtulmak için bin kuruş hediye vermiş idim. Kim bilir beni hicvetmek için düşmanlarımdan kaç kuruş aldı.

Hasılı, en kıymetli eşyalarımı ve akçe sandıklarımı toplayıp, Bükreş'ten Beyin emri üzere, terfikimde (yanımda) iki nefer zaptiye ile posta arabasına süvar oldum (bindim) ve cümlesi de rüya nevinde olup, şan-ü şöhreti ve iftiharımı badi olacak (yol açacak) namzetlimi arkada bıraktım. Ve Tuna Irmağı kenarına muvaselet eylediğimizde zaptiyeler vedalaşıp geri döndüler ve ben dahi bir kayığa süvar olarak Rusçuk şehrine çıktım ve niyetim karadan İstanbul'a gelmek idi ise de, yolda hırsız ve haydutlar işidildiğinden Galaz'a (Galati)

inip bir Yunan gemisine süvar oldum ve ferdası gün İstanbul canibine doğru hareket eyledik.

GEMİMİZİN PARÇALANIP, RUSYALILARDAN ESİR OLDUĞUMUZ

Bir biri üzerine gelmeyen belanın işte öylesine dediği misilli, iptidaki gün öyle eyam ile bir pupa gettik ki, hemen gemici olmağı arzu etmiş idim. Ancak, ferdası gece nısf-ı leylde havayı bir siyah bulut kaplayıp, birden kesb-i şiddet eyledi ise, Kapudan yelkenlerin toplanmasını emreyledi. Gece zindan idi ise de, sıkça şakıyan yalabık şavkı (şimşek ışığı) ile dağlar gibi üzerimize gelen ve gemi ile bile cümlemizi yutmaya hazır olan dalgaları fark edebiliyor idik. Fırtına ve bora gittikçe artmakla, kaptan ve tayfaları pek mahir oldukları takdirde artık ümitsizliğe düşüp, helallaşmaya başladılar, ben ise öleceğimi düşünmeyip, fakat Roksandra'yı hayallanarak, öbürleri birer aziz tasvire sarılıp «Ya medet» çağrışırlarken, ben Roksandra'mın tasvirine sarılıp, «Aman şefaatını diriğ etme (esirgeme)» deyü dua ediyor idim.

Gemimiz mamur ve büyük olduğundan, yelkensiz ne devrilir ne de batabilir idi, fakat Kaptanın korktuğu deniz ortasında yakın vardığımız sarp kayalar idi ki, maazallah çarpanda paralanabilirdi, onun için emretti filikaları denize indirelim ve gemi paralanacağı sırada filikalara sığınalım. Kaptan henüz emrini bitirmemiş idi, gemimiz büyük bir kayaya çarparak, ta ortasından açıldı ise, pek azlarımız filikalara yetişebildi.

Bizler yetiştik ise de, kara henüz uzak olduğundan, ümidimiz yok idi. Hasılı, gemicilere gayret gelüp, küreğe davrandılar ve dümenci dahi usul ile dalgalardan kaçındığından, dört saat çabadan sonra gün doğarken çıkıp Hak Teâlâ hazretlerine teşekkür duası eyledik. Şu fırtınada o kadar hesapsız variyetimi zayi etmiş ve fülusa muhtaç olmuş iken, karaya ulaştığımızda vazife edinmeyip, nefsimin kurtulduğuna bin teşekkür eyledim. Dünyada kavuşmaya ümidi olan hasretlileri bulunanlar nezdinde ömür ne derece tatlıdır!

Çıktığımız mahal elliksiz (tenha) ve ıssız bir mahal idi. Ve az ilerideki körfezde bir gemi gördük ise, urubalarımızı kurutmaya gittik. O ise, Osmanlı gemisi imiş, kaptandır bizi gördü ise, hüsn-ü kabul edüp, taam da verdi ve ge-

misinin İstanbul'a gideceğini ve fırtına sebebine o körfeze sığındığını ve istek eder isek, bizi İstanbul'a teslim edeceğini haber verdi ise, ziyade memnun olup teşekkür eyledik. Ve hava teskin ettiği saat yola revan olduk.

Hemen Karadeniz Boğazı'ndan içeri gireceğimiz sırada, bahil olacak bir kıta Rossia harbiye fırkatinine (fırkateyn) rast olduk ki, işaret çekip ve 3 pare de top boşaltıp, «Durun!» deyü emrediyor idi ne yaparsın? Zora beylerin de borcu var. Naçare durduk ve fırkateyn yakın gelüp gemimizin Osmanlı pandierası tahtında olduğunu öğrendi ise, «Kâffeniz de fırkateyne geçin, zira esirlerimizsiniz» dedi ise, «Bu hikmet, sebep ne oluyor?» dedik. O dahi, «Ne olacak, Rossia devleti binbir bahane ile devlet-i Aliye aleyhinde ilân-ı harb eyledi ve usul-ü harbin nizamınca ise kavgalı olan devletler gerek karada ve gerek deryada yekdiğerin her ne eşyasını bulurlar ise zapt ve nüfus ise, esir ederler idi» dedi. Kapıdanımız ise, «Hakkın var amiral, ama kavga başlamazdan evvel âdet haber verirler de, herkes ona göre davranır bir mahalle sığınır» dedi ise de, amiral kulak asmayıp, «Biz askeriz, Ukaz [Ferman] ne emrederse onu icra ederiz, başka şey teftiş etmeyiz, nafile vakit zayi etmeye niyetimiz yok, girin bakalım» deyüp asayı dikti.

Ne çare, hak galibindir kaidesince mecburen fırkateyne girdik ve bizim gemiyi arkasına taktı, yola revan oldu. Fakat, biz onun tayfesinden ziyade olduğumuzdan, tuğyan (baş kaldırma) ederiz şüphesiyle davar gibi kimimizi zencir ile bağladı ve çoklarımızı ambara kilitledi. Ve elbisemiz sebebine cümlemizi Türk zannettiklerinden, bize «Türk prokliat»[1] yani «Gidi aforoz Türkler» deyü küfür ve darp ederler ve siyah arpa peksimeti verirler idi, biz onların, onlar bizim dilimizden anlayamadığımızdan, Hıristiyan olanlarımız lisanen anlatmak mümkünsüz olmağ ile, başladık kuyruklu stavroslar çıkarıp, tasfirlerini pus eyledik ise de, mahsus yapıyoruz kıyası ile fayda etmeyişin, artık soyunup da kendimizi göstermekle kandırabildik, bu cümle ile Rum olduğumuzu işitip «Grek salyon»[2] yani tuzlanmış Rum diyerek emniyet edemeyüp, bağlarımızı çözmediler. Nihayet, Kerson'a (Herson) vardığımızda, bizi karaya çıkarıp, evvel emirde bir kaleye kilitleyerek, tamir-ü terminine (onarma) çalıştırdılar ve üç aydan sonra İmparatorun emri üzerine bizi ondan Harkova'ya nakledüp, orası merkez

1 *Rusça: Lânet edilmiş Türkler.*

2 *Rusça: Solon, tuzlanmış et.*

olduğundan, firar ederiz şüphesi olmamakla, bizi serbest bıraktılar. Artık herkes medar-ı teayyüş için kabiliyetine göre birer işe başladı, sanat bilenler* esnaflara, bilmeyenler çorbacı yanına yamandılar, ekserisi de adi amelecilik eder idi.

HİZMET ETTİĞİM İKİ EFENDİLERİM VE ROSSİALILAR'IN AHLAK VE TEFECİLİKLERİ VE NEKESLİKLERİ (CİMRİLİKLERİ) BEYANINDADIR

Harkova şehrinde aşağı yukarı gezerken, delikli boncuk yerde kalmaz fehvasınca, ehl-i servetten ve ağniya (zengin) takımından bir zatın dikkatini celp etmişim. Bu zat biraz İtalyanca bilip, bu lisanda mahir olduğumu işitmiş olmağ ile ilm-i rakam tahsili için beni yanına aldı.

Bu miktar tesellası için de talihime teşekkür ederek, hocalığa başladım ve gayretim sayesinde kırk yaşında bir kucak sakallı şagirdim üç ay zarfında gereği gibi tahsil edüp, Acemler gibi tespih levhası[1] ile hesap etmekten beri oldu.

Hizmet ettiğim efendi, asilzadegândan diğer kendisinden aşağı bir âdemin bendesi idi. Kendisini halas etmek için buna pek çok kuruş vermiş ise de, milyonlar sahibi bendesi var desinler deyü boş şan için azadetmemiş.

Efendim olacak Rossialı kâffe-i Rossialılar misilli derece-i ulyada itikatlı ve sofu olup, kâffe-i perhizleriyle bile çarşamba ve cuma günleri ve fazla olarak, pazarertesi [deftera] günleri dikkatli perhiz eder ve yüz kadar kebir tasfirden ibaret ikonostasion[2] huzuruna durup, bir müddet ibadetle uğraşır ve her akşam sabah yüzer kuyruklu metania (ibadet) yapar idi.

Fakirliğe takviyet vermemek (güçlendirmemek) için hiç fukaraya sadaka vermez idi, ama yağ yemeyip de yağcıyı öl-

* *Ne mutluk gençlikte bir sanat tahsil edenlere velâ (velev ki) ehl-i servetten olup, geçincemeye muhtaç olmasınlar, zira senaat elden alınmaz altın bilezik olup, insanın bûn (sıkıntılı) vaktinde sığıncama ve muhtacine azim bir teselladır. Talie (talihe) iddia olmaz, insan bugün külli emlâk ve eşyaya malik ehl-i servet iken, yarın fülüza muhtaç olur, ibret çoktur, hükümdarân dahi talihin fenlerinden hali değillerdir.*

1 *«Abakus» olarak bilinen bu araç kimi kırtasiyecilerce «mihsap» ya da «sayı boncuğu» diye satılmaktadır.*

2 *İkonolarla kaplı duvarlar.*

düren gibi, daima kontrabanda eder, yani gümrükten mal kaçırır idi, bunu da fakir gümrük memurlarına muavenet için eder idi ki, rüşvet yedikleri anda görmezlenirler idi. Devletin hazinesine ziyan ediyor imiş diyeceksin, halbuki o perhizler ve kuyruklu metanialar bundan daha büyük günahlara mukabil olamaz mı idi?

Efendimin başlıca kusuru, karısına muhabbetini ibraz etmek için arasıra dövmediği idi. Bu sebepten, karısı pek kederli olup, «Elbette bu beni sevmediğinden neşet eder» der idi. Bir gün bunu ağlayor gördüğümde sebebini sual ettim ise, «Ne olacak, beni kocam dövmiyor, bu da vazifesizliğinin alametidir, ben pek iyi görürsün ki, ne ihtiyar ne de çirkinim, ya niçin bana böyle soğuk bulunsun? Bu ane değin ırzımı hıfz edüp sadakatlı bulundum, arasıra bazı delikanlılara nim nigâh eder isem de, mahsus kocamın hasetini celp ve bana olan meyilini amelen (eylemle) ibraz ettirmek için yaparım, zira malumunuz ki seven âdem kıskanır, lakin nafile, gidi zalim beni alalıdan beri, iki sene zarfında güç bela dört defa dövdü, onun da sebebi haset olmayup, biri hizmetçi kıza merhamet ederek, iznini almaksızın ücretini verdiğimden ve ikincisi bir fakire bakır yerine yanlışlıkla gümüş sikke verdiğimden ve kusur iki de yine umur-ı idareden dolayı idi. Ancak şimdiden sonra ona nisbetle, ben de ötekine berikine meyl-ü muhabbet etmeye başlayacağım, ta ki hissetsin de insafa gelsin» dedi.

Doğrusu, bizim kokonanın ağlamasının sebebi pek tuhafıma gelip, tabien merhametli olduğumdan teselli etmek için ellerini pus eyledim ise, kokonam var ise şartını bir an evvel mevki-i icraya koymak için akabinde müteessiren iki yanaklarımdan öyle bir öpüş öptü ki, ateş iliştı zan eyledim. Vakıa Rossia'da erkekler hatunların ellerini öptüklerinde hatunlar da erkekleri öpmek adettir, ama kokonamın öpüşü başka tarz öpüş idi.

Ağlaması birden gülmeye tebdil olup, hemen dil şakası, el peşrefi etmeye kalmadı, birden şagirdim olacak kocası, elinde dikenli bir cöp (sopa) ile ortaya dikilip ikimizin de arka kemiklerini öyle bir sayıştırdı ki, bilmem artık kokonam böyle muhabbet ibrazından hoşnut oldu mu, bana sual ederseniz, sırtımın darbı ile ona böyle muhabbet miyancılığı etmek istemez idim, hasılı merdiveni üç adımda inip, ondan firar eyledim ve pek müteessir olduğumdan, «arkamdan geliyor mu deyü» bir müddet bakındım.

Hasılı, o kapudan da oldum, fakat «Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdürrahman çelebi çağırırlar» fehvasınca, Harkova'da en iisandar ve en âlim delikanlı ben olduğumdan, ahbaplarımdan biri beni bir sarraf maiyetine yazıcı verdi. Doppia Skrittura [diplografia][1] usulünce defter tutmasını bilmez idim ise de, defterin şivesinden talim olunarak kusursuz idare edebildim. Bu çorbacım herkesin hal ve kudretine ve vaktine göre az faizle de çok faizle de para verir idi.

Bir gün, asilzadegândan bir delikanlı, bin [loooo] rublia ödünç istedi. Sarrafım ise evvel emirde «Akçemin kâffesi de el üstündedir» (başkasındadır) dedi, ama zadegân göz yaşları dökerek, «Aman ocağına düştüm, beni meyus (umutsuz) gönderme!» deyü niyaz eyledikte, «Nasıl anlatayım sana, dedim ki, akçemin yekûnu da şunun bunun üzerinde olup, kasamda habbe-i vahit (bir metelik) yoktur, Ayios Nikolaos dahi şahit olsun, fakat dost veledi (evlâdı) olup seni pek sevdiğimden, şu zaruretinin defi için bir dostumdan bari buluvereyim, halbuki bu dostum yüzde kırktan aşağı vermez* Allah da alim, ben böyle insafsız faizlerden hoşlanmam, eğerçi sandığımda mevcudum olsaydı, ben yüzde 12'ye verir idim» dedi.

Zavallı zadegân muhtaç olmakla çâr-ü nâçar kabul eyledi ve iki saatten sonra gelip 600 rublia alarak 1000 rublia için senet verdi. Ve bunu deftere kayıt edeceğim sırada, insafsızlığına hak vermek için «Ey Favini, belki bu kadar faiz için bana haksız diyeceksin, ancak şöyle bilesin ki, o delikanlı variyetini sefahatta sarf etmiş zadegânlardandır. Bu makule hovardalara para verenler artık almamayı göze alarak vermelidir, fakat bir ümit vardır ki, zadegân olduklarından, yarın bir zengin kız alırlar ve sefih ve hovarda olduklarını bilirler ise de, Rossia'nın kızları yalnız zadegânlığa kendilerini kurban ederler. Bazı defa da umduğumuz gibi çıkmaz, ama ordan aldığından

---

1 Çift kayıt yöntemiyle muhasebe.

* *Kâffe-i tefecilerin hali bu ise de, fakat İstanbul'un tefecileri ve murabahacıları daha insaflıdırlar, faraza bir âdeme 1000 kuruş ödünç verecek olurlar ise, evvel emirde iki kat bedelini rehin alırlar, saniyen 100 kuruş faizini alıkoyup, 900 kuruş verirler de, 1000 kuruşa 10 haftada ödemek üzere senet alırlar, salisen, beher hafta her halde 100'er kuruş alırlar ve almış oldukları rehin için de makbuz pusulası vermezler, artık siz hesap eyleyin kaça mal olduğunu.*

alabilir isek, insaflıca faiz ile sermayemizi tutmuş oluruz» dedi.

Halbuki, bu âdem en candan dostuna yüzde yiğirmiden aşağı faizsiz para vermedi. Bu cümle ile bu da itikatta ve Hıristiyanlıkta iptidaki çorbacımdan geri değil idi. Zira, hiçbir gün, gerek sabahleyin gerek akşam kiliseden dûr olmaz idi ve haylice ibadetten sonra, beher akşam odasına kilitlenerek, üç beş defa akçesini sayar idi.

Zenginliği örneksiz iken, üstü başı öyle bir pejmürde idi ki, elbisesini Kıbrıs ve Sakız dilencileri irtikâp etmezler idi. Hanesinin hizmetinde yalınız bir ihtiyar hatun olup, iki günde bir defa yemek pişirir idi, vekil-i harç da yalınız kendisi olup, ucuz olmak için kokmuş et, üç günlük bayat ekmek ve çürümeye yüz tutmuş sebzevat alır idi. Ve idareye medar olmak için, aslaca şarap içmez idi. Ve gece mum yakmamak için akşam namazında yatar idi, bir gün gördüm ki, günde beş kapikten[1] yağ masarifi ayda bir buçuk rubl ve on iki ayda 18 rubl edüp, 30 senede 540 rub ettiğini ve faizi faizine işletildiği surette üç kat olduğunu hesap ediyor idi.

Masarif etmemek için, en çetin hastalıklarına hekim davet etmez idi ve bir dava zuhur etse, mahkemeye gitmeyip derhal uyuşur, içinden çıkar idi, zira Rossia'da yüz dirhem dava için bir okka gümüş lâzımdır. Ve evlât evlâda zaftraya zaftra[2] ile 60 sene sürmüş dava vardır ki, harabiyetini netice verir. Bazı da, dava sahibi ölür de kurtulur. Doğrusu, encam ki şu iki âdetini pek tahsin eyledim (beğendim). Zira hekimlere müracaat etse idi, elbette yetmiş sene yaşatmayacaklar idi ve mahkemelere de iki mislini fuzuli sarf edecek idi.

O sene Rossia toprağında emsalsiz kış, örneksiz soğuk olmuş idi. Sarraf Çelebim nekesliğinden (cimriliği) dolayı masariften kaçınıp ziyadece uruba giyememekle şiddetli puntaya (zatürrie) uğrayıp, hemen üç gün zarfında seyahatini bitirdi.

Yeğenlerinden fülusa muhtaç iki fukara bunun sağlığında istirhamını celb edemeyüp, hiç olmaz ise mirasına konmak için ölmesine sabursuzlukla intizar ederler imiş. Ağır hasta olduğunu işittiler ise, gelüp amucalarını görmezden evvel sandıklarını yokladılar ve mevcut bulunan nakit akçesini sayıp sandıkları mühürledikten sonra, hastanın yattığı odaya girip, amucalarını o derece şamata ve gürültü ile ağlayıp fer-

---

1 Rus parası: Kopek. (100 kopek bir Ruble'dir.)

2 Rusça «yarından yarına».

yad eylediler ki tacizliğe dayanamayıp, bir saat evvel canı çıktı. Anide meyidi kefenlemek için hizmetçi koca karıyı başına bırakarak, akçeleri paylaşmak üzere hazine odasına çekildiler. Bak tohafa ki, yeğenlerinden biri oğlan karındaşının oğlu olup, çok familia sahibi olduğundan ziyade miras almak ister idi, öbürü de razı olmaz idi. Bundan muaraza (kavga) zuhur edüp, yek diğeri küfr ederken, döğüşmeye başladılar. Nihayet daha kuvvetli olan öbürünün alnına bir yumruk aşk edüp, anide işini bitirdi ise, ölü bir iken iki oldu. Katil anladı ki hükümet tarafından ya kısas üzere telef ya Sibiristan'a (Sibirya) kayd-ı hayat nefi olacak, hırsından aklına hiffet getirip, harabiyetinin sebebi olan amucasının meyidinden öc almaya seyirtti ve bir takım canına ve tenine yakası açılmadık tulumbacı küfrü ettikten sonra, ölüsünü tepelerken, zaptiye neferleri vukuatı haber alıp, katili tutarak mahpese götürdüler ve iki yeğenlerin karıları şu dehşetengiz vukuatı haber almakla, çocukları ile gelip haneyi ah-u eninle doldurdular ve yalnız sığıncamaları ümit olunan miras maddesi idi, lâkin o sırada hizmetçi ihtiyar hatun gelerek ve feryadederek, «Ah, oğullar, mücadele arasında hırsızlar fırsat bularak sandıkları çaldılar ve ben görüp de ün edecek oldum ise, dar sildi beni de telef edecekler idi» deyü haber verdi ise, zavallılar derecesiz ümitsizliğe düştüler ve ferdası günü iki meyidi de kaldırmağa paraları olmadığından, üç gün meydanda kaldılar, nihayet bazı eşya satarak, kaldırıp defneylediler. İşte, tamahkâr ve nekeslerin encamı budur. Bu kadar canlar yakıp, ekmediği yerden biçerek ve insafsız tefecilikle külliyetli para toplamış ise de, haydan geldi huya gitti. Dünyanın hali budur, kim kazana? Kem yiye, kem kazana kim yiye!

SİLK-İ ASKERİYE GÖNÜLLÜ YAZILDIĞIM VE ROSSİA ASKER NEFERLERİNİN AHLÂKI VE NAMİZETLİM ROKSANDRA İLE BİR SAAT MİKDARI MÜLAKAT EYLEDİĞİM BEYANINDADIR

Ahlakı ahlakıma ve tabiatları tabiatıma uymayan bir halk arasında eğlenmekten usandım, çünkü onlar benim tabiatımdan hoşlanmayıp, beni zevzek addederler, ben onların tabiatını hoşlanmayup memleketçek hepisini de divane addederim*.

* *Vakti ile ahalisi cümleten divane bir beldeye bir akıllı âdem varmış olup, bunun ahlâkı ahalinin ahlâkına benzemediğin-*

Baktım ki, esirlikte daha çok müddet eğleneceğim, artık bir çare düşünmek lâzım idi. O asırda ise Rossia'nın Devlet-i Aliye aleyhine kavgası olup, gönüllü asker toplayorlar idi. Niyet ettim ki, yazılayım da hudutlara vardığımızda Osmanlı toprağına firar ve iltica edeyim.

Akabinde gönüllü memurlarının huzuruna çıkıp ifade-i meram eyledim ise, enimi boyumu ölçüp ve vücudumu soyarak bir kusurum olmadığını görüp, «Layıktır» dediler ve anide asker urubası giydirip, elime bir tüfenk verdiler. Ben ise, askerliğe yazılan Yahudinin endamı ile Efendim deyüp, tüfengi fırlattığı misilli nasıl atıldığını ve neresinden tutulduğunu bilmez idim.

Ettiğim zevzeklik hiçbir divaneliğe benzemez, yüzmesini öğrenmeden göle atılan softa misilli evvel emirde tahsil-i tâlim etmeksizin silk-i askeriyeye kayıt oldum, Rosialılar ise, atik mekteplerde cim-dal (ilkokul) hocalarının şagirdanı kamçı ve falaka ile okumak öğrettikleri misilli acemi neferleri kırbaç ile talim ediyorlar imiş. Bu da dertli serimde (başımda) yazılı olmalı idi ki, bir müddet Ulah Hariciye ve Dahiliye vekili [postelnikos] iken şimdi bir takım zalim onbaşılardan her adım başında vücudumuzun nizamlı bulunması için kırbaç yiyeyim ve ağzım açıp «Ne vurursun?» demeye de salahiyetim olmasın. Ne çare, buna da katlandım, askerlikte. Fakat şuna teşekkür eyledim ki, karısı sebebine beni döverek ve ücretimi vermiyerek kovan iptidaki çorbacıdan matlubatımı alabildim, şöyle ki:

Onbaşıma arasıra mastika ve bira içirirken, muhabbetini celp ederek, keyfiyeti buna ifade etmiş idim, o dahi «Dörtte üçünü bana verirsen faizi ile alırım» deyü kavl ettikten sonra, yanısıra üç beş daha onbaşılar alarak doğru Çorbacının hanesine vardık kanapeler üzerine uzandık. Çorbacım «Nedir meram?» dedi ise, onbaşım «Ne olacak? haşmetli İmparator hazretlerinin silk-i askeriyesine kayıt olmuş bir âdemin nasıl olup da hakkını ketm ediyorsun» cevabını verdikte, «Ya, o benim karıma takıldı ve yeşillenir iken rast olup kovdum» dedi ise de, «Bak, sana çelebi, haber veririz, bizi miralay gönderdi ki parayı faizi ile almadıkça bundan gitmeyeceğiz, sen bilmez misin ki, Rossia'nın düşmanı olan Türkler hakkında Hıristi-

den, bu âdem her halde divanedir deyü tutup bağlamışlar ve akıllandırmak için tımarhaneye vazeylemişler. Eyi ki Favini'yi de divanedir deyü tımarhaneye sokmadılar.

yanlığın şerefi için sefere gidenlerin geçmiş kusurlarını pnevmatikoslar (papazlar) affeder» deyüp bunlar da başladı usul perdeden karısına el peşrefi, dil şakası ile takılmaya, zavallı âdem faizi ve atik Osmanlıların diş kirası gibi* mahkeme resmi filan derken, üç bedelini verüp yakayı kurtardı. Ve ben de memnun olarak dörtte üçünü hamilerim (koruyucularım) onbaşılara verdim. Ve böyle bir fütuhattan sonra, doğru meyhaneye gidip iyş-ü işretle meşgul olduk. Rossia asker neferleri maazallah bir meyhaneye girerler ise, hemen varilleri bitirmeye çalışırlar. Aldığımız parayı da hıyar parasından alınan eşşeğin zevali sudandır fehvasınca, onda bıraktık. Ve onbaşılar o derece zurna oldular ki, ne olduklarını bilmeyip, miyanelerinde kavga etmeye başladılar ve hatta kusur onbaşılar yek cihet olup, diğer bir onbaşıya hınzır ve rafızî (din sapkını) Lipovan** deyü çok hakaret eylediler, nihayet hepisi de çamur içine düşüp onda kaldılar.

Maazallah karakol haber alıp da, bunları ondan kaldırmasaydı, sabaha değin geriz (çirkef) içinde donacaklardı. Nasıl ki çok emsalleri vuku buldu ise, berekât versin böyle sıralarda cezaları bir şey demek değildir, ellişer değnek sırtlarına vurarak, üçer gün mahpus ederler. Rossia asker neferlerinin bir hünerleri dahi vardır, seninle söyleşir iken, üzerinden bir şey

---

* *Müstesna vakitlerde, Osmanlı toprağında memuriyete gönderilen mübaşirler, misafir oldukları konaklarda yiyip içtikten sonra fazla olarak bir takım da diş kirası akçe alırlar idi. Ve daha insafsız olur ise, ırzına da sarkıntılık eder idi. Şükürler olsun, Tanzimat sayesinde 40 seneden beri bunun eseri dahi kalmadı.*

** *Lipovanlar,[1] Rossia toprağında bir cins rafızîdirler ki, erkeklerinin zekerlerini çocuk iken kesip hadım ederler ve resmen nikâhlanırlar, ama on hane başına bir damızlık alıkonup, o on familyayı nöbetle bu idare eder. Rossia Devleti bu rafızîlerin kökünü kesmeğe çalıştı ise de, kâmilen temizleyemeyüp, elyevm bu rafızîlikte kalmış gizli Lipovanlar Tulca (Tulcea), Dobruca, Köstence ve Varna taraflarında dahi mevcutturlar. Rossia'da Hıristiyan oldukları halde kendi kendilerini Allah aşkına ateşe atan rafızîler de vardır.*

1 *Rus Ortodoks Kilisesinin getirdiği reformları benimsemeyip 'eski inançlılar, Raskolnikiler'den Lipovanlar 18. yüzyılda Romanya'ya ve özellikle Dobruca'ya göçettiler.*

çalarlar, görürsen «Ne açık gözmüşsün be? biz latife ediyoruz» derler, görmez isen «Artık koca gidiştir, geçmiş ola.» Ondan bundan ve kapu yoldaşlarından ve hususu ile zabitlerinden taam ve elbise çalmakta pek mahirdirler. Ve hatta namzetlim Roksandra'nın ol kıymetli tasfirini bunlardan biri koynumdan çalıp bir pappaza Panayia (Meryem Ana) tasfiri deyü satmış, tövbeler olsun! Ve mezkûr tasfiri bir kaç gün sonra pappasın ikonostasionunda görüp satın alacak oldum isem de, «Panayia'nın asıl zatına benzer en mükemmel tasfiri budur» deyü vermedi. Ve tutulurum deyü cezasından korkmasaydım ben dahi çalacak idim.

Bu hırsızlık uygunsuzluğu bir vakit Yunan askerine de bulaşıp, dal öğleyin onun bunun başından fes kaparlar idi, ama tutulmazlar idi. Ancak Rossialılar bazı defa tutularak, pek şedid terbiye olurlar. Bu cümle ile Rossia neferlerinin dayağa ve eziyete vazifesizlikleri (aldırmazlıkları) pek teaccüp olunacak bir maddedir. Bir defa İanuarios (ocak) [kânun-u sânî] idi. Gözlerim ile gördüm ki, sıcak hamamdan çıkarak soğuk çaya atıldılar. Ondan, defa sıcak hamama girdiler. Ve terlemek için meşe dalları ile döğüştüler, buna hangi vücut dayanır.

Hasılı, üç mah kadar talim eyledikten sonra, Tuna semtine sefer eyledik. Şu kısmete bak ki, yolumuz Bükreş üstüne düştü. O sırada hatırıma neler de gelmedi! Üç sene mukaddem onda Hariciye ve Dahiliye vekilliğimi mi, yoksa her şeyden kıymetli Roksandra'mı mı düşüneyim. Onu ki bu kadar felâketlerim arasında hiçbir dakika unutmamış idim. O saat kâffe-i cazibesi ile hayali gözlerim önüne geldi, görmek arzu ederdim. Lâkin lâbis (giyinmiş) olduğum nefer kıyafet ile nasıl karşına çıkabilir idim? Vela beni seviyor olsun, niçin kederlendireyim? Bahıl bu ya, asker Mogosol sokağından geçti, Roksandra'nın hanesi ise o yol üzerinde idi, kaçan hanesinin dengine varıp, Roksandra'yı pencerede gördüm ise, dizlerimin bağı çözülüp orada yığılakalmış ve bayılmışım. Hak tarafından sokak kapısı açık olup, arkadaşlarım beni içeri sokmuşlar. Roksandra ise pencereden lehçemi (yüzümü) görüp, eşkâlim kendisine tesir etmekle derhal aşağı inmiş. Aklım başıma gelip gözlerimi açtım ise, gördüm ki Roksandra dahi neferler ile bile beni ayıltmaya çalışıyor idi. Hemen nazik elini kapıp, donmuş leblerime (dudaklarıma) dayadım ise, kanıma can verüp uyandığımda «Be ey örneği bulunmayan canan, teşekkür ede-

rim ki adi bir neferden himmetini diriğ etmiyorsun (esirgemiyorsun)» dedim ise, «Bir vakit ki Hariciye vekiline ne nazar ile baktımsa, bu nefere de o nazar ile bakarım ve bütün ömrümde bu niyetten dûr olmayacağım» cevabını verdi ve bu sükkerden leziz cevabı bütün yarelerime merhem olup, mükâlemeye başladık ise, askerliğimin sebebini muhtasarca anlattım, o dahi ziyade kederlenip, «Allah küll-i şeyin kadiridir, keder etme, elbette bir gün mülâkat edeceğiz» deyü tesellâ eyledi ve vad ve şartımızı tazeledik ve artık ziyade eğlenmek olamayacağından, göz yaşları ile vedalaşıp biz yolumuza revan olduk. Ve asker ile bile bir gece Bükreş'te kaldık ve ferdası sabahleyin yolumuza revan olduk ve Tuna nehrini geçerek, ordugâha muvaselet eyledik (vardık).

ORDUDAN FİRAR EDÜP TUTULARAK TEDİB OLUNDUĞUM VE HASTAHANEYE GİRDİĞİM VE MUHAREBE EYLEDİĞİM BEYANINDADIR

Ordugâha vardığımızın ferdası günü kavga olarak, bizim tabur da hissemend oldu. Halbuki Türkler'in kavgada şakaya gelmeyüp, hekimlere, cerrahlara ve pappaslara çok iş gösterdikleri malûmum oldu ise, göz göre ölmekten ise firar etmekliği kurdum ve bütün asker henüz kilisede olup «Ya Rabbi, medet eyle de pek çok nüfus telef edelim» deyü kan etmeyin, zira benim binamı yıkmaktır diyen Allah'a dua iderler iken, ben fırsat bulup ordu mihmandarı bir Yahudiden bir takım eski uruba aldım ve akşam oldukta, tebdil-i kıyafet edüp, arkama bir boş varil aldım da üçüncü Nâpoleon'un mahpesten kereste yüklenerek, firar ettiği gibi[1], ordudan taşra çıktım ve nöbetçilerin hiçbirisi tanıyamayup, Yahudi'nin hizmetçisidir de şarap doldurmaya gidiyorum kıyas ettiler.

Halbuki, gece yoklama olur iken, eksikliğimi fark edüp, anide arkamdan iki nefer Kazak sevk etmişler. Ve eşkâlimden ne tarafa gittiğimi teftiş ederek, iptidaki kariyede (köyde) beni buldular ve ellerimi kıskıvrak arkama bağlayarak, zağar (av köpeği) gibi atın arkasından sürükleyerek orduya getirip ferdası günü asker meclisinde muhakeme etmeksizin bir meydana götürdüler. Onda iki asker beheri ellerinde birer değnekle iki sıra olmuşlar ve beni soyup yalnız iç donu ile bıraktıktan

---

1 *III. Napoleon'un İngiltere'ye kaçışı (1849).*

sonra, neferin biri elime tüfengin ucunu verdi ve öbür ucundan kendisi tutup önüme düştü ve ben de arkasında olarak, ol iki sıranın ortasından geçtik ve başa çıkıncaya değin neferin beheri rast gelen yerime öyle bir dayak attılar ki, artık kanlar fışkırmaya başlayıp bende yürümeye takat kalmadı, ben ise, artık terbiyem bunda bitti zan eder idim, meğer defa öbür başadek gitmeliymiş. Artık, yürümeye mecalim kalmadığından, beni mahsus onda duran bir ufak arabaya yüzü üstüme yatırdılar, ben artık öbür uca kadar kaç dayak yediğimi bilemem, zira bayılmış düşmüşüm, sonra tranpeta vurularak iş bitmiş olup, ondan asker hastahanesine kaldırıp âdetleri üzere yaralarımıza tuz ile sirke sürmüşler.

Onda aleddevam kırk gün yatıp ancak iyi olabildim. Lakin, hastahane tabir ettikleri mübarek insan ganaresi (mezbaha) denilse daha münasip idi, zira bir takım cahil hekimler ve eczadan bihaber eczacılar hastanın halini ve hastalığın nevini anlayamadıkları takdirde insafsızcasına kimisinin kolunu, kimisinin ayağını keserler, ellerine düşene Allah imdat eyleye, eğerçi tabiat yardım eder de, iyi olur ise ne âlâ, olmaz ise uğurlar olsun, ellerine sayı ile vermediler ya. Bak tuhafa ki, raporto yapacaklarından, ölenleri haber vermeyüp, kalanları zikrettiklerinden, hükümetten nişan da alırlar ve acemi nalbandın gâvur eşeğinde öğrendiği misilli hastahaneden insan öldürmekle, hekimlik tahsil ederler.

Hasılı, 40 günden sonra, ondan kurtulup taburuma gittim ve bana «İşine gelir ise, defa firar eyle» dediler ise, artık firar edip de rezaletle telef olmaktan ise, şan-u şöhretle kavgada (savaşta) ölmesi evlâdır dedim, ama bende o yürek nerede. Hasılı, iki günden sonra kavgaya çıktığımızda başladı beni cihut (çıfıt) sıtması tutmaya. Ve hatta Türklerin askeri bizimkinden ziyade idi ve mevkileri de bizimkinden âlâ idi. Süvarileri dersen bizim Kazaklardan daha cesur ve kılıç talimde bizim Uşar[1] alayından daha mahir idiler. Evvel emirde üzerimize öyle bir hücum ettiler ki, bizden kırılan askeri vasfedemem, ancak hatlarımız birden açılıp, arkadaki topçu alayı meydana çıkarak Türk askeri süvarilerine şiddetli ateşe başladılar ise, tahammül edemeyüp, firare meyl gösterdikte, bizimkiler süngü ile yürüyüş ettiler.

---

1 *Uşar yahut usar, Rusça gusar, Almanca Husar, bir çeşit süvari.*

Bereket versin, benim tabur ihtiyat alayında olup, henüz kavgaya girmemiş isem de, iki tarafımdan düşman gülleleri yınlayıp geçtikçe ve etrafımdakilerin bazılarının kelle ve kol ve ayaklarını kırparak, yere düşürdükçe artık Kain gibi titremeye başladım. Ve ayak altında kalan meyitlerden ileri geri gidilmemeye başladı.

Hasılı, öbür alaylılar gereği gibi düşman ateşinden sıyrıldıktan sonra, sıra bizim ihtiyat alayına gelmekle, karşı karşıya geldik ve dumandan güç bela fark edebilir idik. İşaret kaldırıp ateş denildi ise, bende liyakat kalmayup korkudan lehçem (yüzüm) Sakız lemoni gibi sapsarı kesildi. Artık çar-ü nâçar, «Ya meded Allah Roksandra'mı zir-i cenab-ı samedaniyede esirge» deyüp gözlerimi örttüm de öyle bir ateşe başladım ki, o atışa göre hiçbir canın kanına girmediğime yemin edebilirim. Üç nöbet tüfenk boşalttıktan sonra, süngüye davranıp düşman üzerine hücum eyledik, onlar da bize şeciyane (kahramanca) mukabele edüp onlar kılıç ile, biz süngü ile kavga ederken, Türkler bize öyle bir kılıç attılar ki vasfedemem. Baktım ki iş yahşı olmayup davulcu gavarası tarzı araya gideceğim[1], tüfengi endamı ile atıp bayıldım ve meyitlerin arasına uzanakaldım. Ve bihud (baygın) gece üçüncü nöbete değin onda yatmışım. Bir de aklım başıma gelip, gözlerimi açtım ise, kendimi Rossialılar ve Türkler meyitleri arasında buldum. Aman ya Rabbi ne idi o hengâme, kimi can çekişir, kimi «Allah aşkına bir damlam su yetiştirin,» kimi «Telef edin de kurtulayım» çağrışır, hasılı rûz-i mahşer tarzı bir şey olup, canlar dayanacak madde değil idi. Bu hal-i pür melâl bana dağ-ı derun olmakla, defa bayılıyor idim, ancak aklımı başıma toplayıp, o leş yığınından biraz uzadım da ne ideceğimi düşünmeğe başladım.

Gördüm ki, karşi ve karşı iki ordu ateş yakmışlar da geceliyorlar idi. Alametlerden hangisi Osmanlı, hangisi Rossialı ordugâhı olduğunu anladım. Ve hesap ettim ki, Rossia ordugâhına gitsem yine işimiz yaman, zira taklit müneccim eskisi Kaspar kavlince bir kalkıdın (sıçradın) çekirge, iki kalkıdın çekirge, üçüncüde çukura düşeceksin çekirge, dediği gibi, el-

---

1 *Gavara ya da kavaranın çeşitli anlamlarından en akla yatkını: davulcu osuruğu gibi gürültüye gitmek yahut genel olarak: gürültü patırtıdır.*

bette, ya ikinci, ya üçüncü kavgada ben de top yoluna gidecek idim.

Çekirge dedim de, hatırıma tuhaf bir fıkra geldi, şöyle ki:

Evailde Der-i Saadet'te Kaspar nam bir eskici olup, arkasında zembil ile sokaklarda gezerek, onun bunun sökük papuçlarını dikip yamamakla meşgul idi.

Bunun zevcesi Sofik dudu ziyade hasna olup şan-ı şöhreti sever idi ise de, ne çare ki fakirlikten göz açamaz idi.

Sofik dudu bir gün, Sultan Hamamı'na giderek, Müneccim başının zevcesinin kemal-i tantana ile geldiğini görmüş ise, ziyade haset edüp, haneye avdetinde kocasının yakasından tutup, «Ya müneccim olacaksın, ya beni itlak edeceksin (boşayacaksın)» deyü tebelleş olmuş.

Zavallı Kaspar, cahilliğinden bahs ile özür beyan etmiş ise de, iskât edemeyüp, karıdan da geçemediğinden, mevcut bulunan aletleri mecburen satıp ruhname, burcname, taliiname, pergel ve divid kalem alarak, çarşı yüzünde bir dükkân tutmuş ve kâğıt üzerine noktalar atmaya başlayıp müneccimlik ve remmallık (falcılık) etmeye başlamış. Ve bunun zatını bilen halk istihza etmekte olmuşlar ise de, Sofik dudunun hatırı için vazife edinmemiş.

O esnada Hünkârın Kuyumcu başısı, Hünkâr çelengine vaz olunacak bir zikıymet elmas zayi etmiş olup, azim keder ile ondan geçerken, bir de Kaspar'ı bu halde görmüş ise, «Ulan Kaspar, şu zayi olan elması bulur isen, iki yüz altun var sana, olmamış, seni telef ettiririm» demiş ise, Sofik dudunun başına getirdiği belayı derhatır ederek, «Ah şu karı, erehline ne fena da engerek ılanı imiş, hayde kayd etme (dert edinme) bulurum» dedikte, meğer elması kuyumcubaşının karısı çalmış olup, kocasının ne edeceğini anlamak için arkasına casus bırakmış imiş.

Bu casus gidip hanıma «Evet, müneccim başı elması senin çaldığını haber verdi» demiş ise, kuyumcubaşının karısı korkusundan naşi Kaspar'a gelip, «Aman müneccimbaşı, ocağına düştüm, Allah aşkına olsun al şu elması ve beni şu beladan kurtar» deyüp, maiyetinde 100 altın bahşişle teslim eylemiş.

Usta Kaspar dahi «Hayde kaydetme» deyüp savmış ve Kuyumcubaşıyı celp edüp, elması teslim birle, 200 altını dahi almış.

Usta Kaspar artık debdebeyi artırıp kesb-i şöhret eylemekle, Sofik dudusu murad ve arzusuna nail olmaya başlamış.

Defa bir zengin hatun hamamda elmasını zayi edüp, Kaspar ustaya danışmaya geldikte, ne deyeceğinin şaşkını olup, donunun yırtığını görerek, karının kulağına «Be ey hatun, yarığa dikkat eyle» demesinin üzerinde, hatun hamamda elmasını gizlemiş olduğu yarığı derhatır etmekle (anımsamakla) orada bulup elli altun bahşiş vermiş ve bu yüzden bir takım daha şan kazanmış, ama altun artığından müneccimliği terk etmek istedikte, karısı bir vechile razı olmamış.

Hemen o günlerde bir takım hırsızlar hazine-i âmire'den 40 sandık sirkat etmişler olmağ ile, memalik-i mahruse'de bulunan müneccimler celp olunarak, hırsızları bulmaları, olmamış, mühlet tamamında katl olunacakları haber verilmiş ise, müneccimbaşının çaresi kesilip, «Manastıra hor bakma, Kirkor gibi er yatır» fehvasınca, yeni müneccim olan eskici Kaspar'ı Hünkâra haber vermiş.

Yaka paça Kaspar'ı Hünkârın huzuruna getirdikte, Hünkâr avucuna bir çekirge kapatmış olup, «Ulan eğer müneccim isen, avucumdakini bil» demiş. Kaspar pusulayı şaşırıp, artık telefine şüphesi kalmamak ile, «Eeey çekirge, çekirge bir kalkıdın ne ise, iki kalkıdın ne ise, ancak üçüncüde kuyuya düştün» demeye kalmamış, Hünkâr avucunu açıp çekirgeyi göstermiş ise, cümle müneccimler hayrette kalmışlar.

Hünkâr pesend edüp (beğenip), Kaspar'ı birçok hediyeler ile müneccimbaşı yaptıktan sonra hırsızları sual etmiş ise, «Şevketlim, bunlar kırk neferdir ve bulması kırk güne muhtaçtır» deyüp mühlet almış.

Hanesine vardıkta, «İlâhi Sofik dudu, Allah ecrini versin (müstahakkını versin), encamında telef-i nefsime sebep mi olacağıdın» deyüp, karısına sitem etmiş ise, karısı «Be ey âdem, 40 güne değin ya deve ya deveci*, hayde, ne var imiş, gün doğmadan neler doğar» deyüp tesellâ eylemiş.

Zavallı Kaspar sırf cahil olduğundan, 40 hurma alıp karısına vermiş ki, gecede birer hurma alıp yesin de, kaç gün ömrü kaldığını bilsin.

---

* *Vaktiyle merak ehli bir zalim, beldenin hocasını celp birle, devesine okumak öğretmesini, olmadığı halde katledeceğini haber vermiş ise, hoca vad etmiş ama, 7 sene mühlet istemiş ki, deveyi kendi gibi âlim yapa.*

İşitenler hocayı istihza etmeye başlamışlar ise, hoca dahi «7 seneye değin ya deve ölür ya deveci,» demiştir.

İlk gece ibadetini yapıp yatacağı sırada, karısından bir hurma alıp, «Ey karı, işte bu kırklardan (yani kırk günden) biridir» diyerek yemiş.

Meğer, hırsızlar casuslar tertip etmiş olup, Kaspar'ın Hünkâr huzurunda bunlar kırk neferdir dediğini işiderek, bunun da hanesine içlerinden birini casus göndermişler imiş. Kaspar'ın işte kırklardan biri dediğini işitmiş ise, gidip arkadaşlarına bizi buldu zira hanesine vardığım saat «İşte, kırklardan biri» deyü haber verdi deyü vasfeylemiş ise, bunlar şüphelenip, ferdası gece iki casus göndermişler. Ve Kaspar hurmayı alıp, «İşte, kırklardan ikisi» diyerek yemiş ise, gidip arkadaşlarına haber vermişler. Üçüncü gece casus gönderip onlar da Kaspar'ın hurma yerken «İşte, kırklardan üçü» dediğini işittikte, artık şüpheleri kalmayup, ferdası günü sabahleyin kırkı da birden Kaspar'ın hanesine varıp, «Aman usta Kaspar, ocağına düştük, bizi ele verme şeytana uyduk, istediğin kadar para verelim bizi ele verme» deyü rica niyaz eylemeye başlamışlar.

Kaspar maddeyi anlayıp, «Ulan hınzırlar, Kaspar'ın elinden uçan ile kaçan kurtulmaz, alimallah sizi fena edecek idim, hayde mani değil sandıkları bu gece kale haricinde filan mahalle gizleyin de gidin,» deyüp, ferdası günü kemal-i tantana ile ol mahalle giderek sandıkları buldukda, cümle âlem hayrette kalmış.

İşte, müneccimlik ve remmallık ve kâğıt atmak, ve Sultan Bayazid meydanında sırapa durup, bakla atan hatunlar misilli bakla dökmek bu yolda dırdıriyattan ve rassattan (iyi rastlantıdan) ibaret bir şeydir.

Kavgaya gireceğimiz vakit, ordu pappasları «Her kim sağ kalırsa gazi olur, her kim telef olur ise şehit olup cennete gider» deyü nasihat ettiler ise de, bana Rossialıların ne galebe ile gaziliği, ne de şehitlikle cennetleri lâzım idi.

Ve hatta, Türkler Moskovlar'dan daha merhametli olduklarından ve onların ordusundan firar edebileceğim kabil olduğundan, oraya iltica eyledim.

Filvaki, Türklere merhamet ve sahavet (cömertlik) Hazreti Abraam'dan (İbrahim) miras kalmıştır. Ve her kasaba ve şehirde ocakzadelerinin birer misafir odası olup, gelene gidene ikrâm ettikleri şöyle dursun, karyelerde dahi ehl-i hayratları nısf-ı leylde, kış kıyamet gününde gelen misafirleri milliyet tefrik etmeksizin, bizzat Peygamber gelmiş gibi kabul ederler. Rabbina İisus Hristos hazretleri Resullerini talkın için

dünyaya irsal ederken «Sizi kabul etmeyen beldelerden pabuçlarınızın tozlarını dahi silkin de çıkın ondan ve rûz-i kıyamette bu makullerden daha ziyade Sodomalı ve Gomorralılara müsaade olunacak. Beher kim size peygamber ismine bir kadeh su verir ise, peygamber ücreti ve Veliullah ismine verirse, Veliullah ücreti alacak» demiş idi, işte bu tenbihatı İslâmlar, biz Hıristiyanlardan daha ziyade icra edüp, kapularına gelen dilenciyi de hüsn-ü kabul ederek, nefs-i peygambere, ya Allah'a ediyor gibi ikrâm ederler.

Bir Osmanlıca kitapta şu hikâye mütalaagerdem olmuştur (okumuştum), şöyle ki: Hazret-i Musa [Moisis] Hak Teâlâ hazretleri ile Tur-i Sina'da bin bir kelâm söyleşirken, Hak Teâlâ hazretleri «Ey Musa, yarın öğleyin senin ziyaretine geleceğim» deyü vad eylemiş[1].

Hazret-i Musa kemal-i fahriyetinden tedarükât-ı lâzimede (gerekli tedariklerde) bulunup, Hak Teâlâ hazretlerinin geleceği yola saman dökmüş.

Tamam öğleyin raddelerinde, hazret-i Musa'nın kapusuna değneğini kakarak sümüğünü atarak 70 yaşında bir fakir âdem gelip «Ya Musa, Allah aşkına olsun himmet eyle» demiş.

Hazret-i Musa ise, bunu gördükte, «Vay Hak Teâlâ hazretlerinin teşrif buyuracakları saate tesadüf etti» deyü kederlenip, kovmak da olamayacağından, derhal iki desti alarak gelen fakirin eline tutuşturmuş «Git babalık, şu destileri çeşmeden su doldur getir de, sana yemek yedireyim. İane de edeyim» deyüp ondan savmış ki, Allah görmesin.

Halbuki, artık ne o fakir geri avdet etmiş, ne de Allah teşrif eylemiş ve uğruna döktüğü zaman gökyüzüne kalkmakla, zikir için «Kehkeşan» yani: Saman oğrusu (yolu) tesmiye olunmuş*.

---

1 *Bu kitabın hangisi olduğu saptanamadı. Ahmet Cevdet Paşa'nın «Kısas-ül-Enbiya»sı olsa gerek. Bu öykünün mutasavvıflarca anlatılan bir öykü olduğunu uzmanlardan öğrendik.*

* *Yunanlar ise «Galaksias» [Süt uğrusu] tesmiye iderler ki «İra» (Hera) tabir ettikleri mürebbileri Zeus [Zali] tabir olunan rablerini hal-i sebavetinde emzirirken, dökülen sütün işareti imiş. Ahterşinasan (yıldız bilimci) kavlince ise, pek sık ve görünmez yıldızların yek diğere sirâyet eden şavkları olup, bir nevi beyaz bulut gibi görünür.*

Ferdası günü Hazret-i Musa Tur-ı Sina'da Hak divanına durup, «Ey Tanrım, sizlerde hulfi vad (sözü tutmama) olmaz, nasıl olup da, vadiniz üzere dün öğleyin hane-i kemteriyi teşrif buyurmadınız» demiş ise, «Ey Musa, ben geldim ama sen beni su destisi ile çeşmeye gönderdin» demesi var.

Bu hikâye ile İslâmlar fukara ve zuafaya olan ikrâmın, Allaha olduğunu anlatmak isterler, aferin!

Yoksa bu kaide Hıristiyanlara da raci değil midir? Hazret-i Solomon (Süleyman) «O eleon ptohon, danizi Theo ke o valon en hiri penitos, evrisi en palemi Kiriu» yani: Fukara sadaka eden Allaha ödünç verir ve zayıfın avucuna sadaka koyan Allahın avucunda bulacak demiştir[1].

Biz ki Hıristiyan olacağız, kangımız Evangelion'un ve enbiya (nebiler) ve Evliyaullah'ın kitapları kavline imtisal gösteriyoruz? Kangımız, İslâmlar misilli senevi fukara ve zuafaya fitresini veriyoruz? Hayıflar olsun!

İslamlar, millet tefrik etmeksizin her gelen misafire aynı üzere taam da tertip ederler ve bir âdem cebinde 5 parası olmadığı takdirde kâffe-i Türkiye'yi sefa-i hatırla seyahat edebilirler. Evropa'da ise parasız on adım atmanın ihtimali yoktur ve insan acından nasıl ölür idüğini seyr ü temaşa ederler. Öbür taraftan, hayvanlara kudretlerinden ziyade yüklenmesin diye hayvanperver şirketleri [filozoos eteria] teşkil ederler. Evropa'nın medeniyeti bu mudur? Bu surette yaşasın Türkiye!

Evropa'da birinin çocuğuna kazaen bir şamar vursan, yakayı kurtarmanın ihtimali yoktur, Türkiye'de ise, bir İslâmın kazaen çocuğunu öldürsen de, «Ocağına sığındım» deyü hanesine iltica eylesen, «Takdir-i ilâhi böyleymiş» diyerek, merhamet edüp affeder.

İşte, İslâmların bu hallerini bildiğimden, Osmanlı ordugâhına iltica eyledim. Ve ordu seraskeri Osman Paşa Hazretleri işitti ise, Moskov ordusundan kaçkın geldiğimi, beni huzuruna celp eyledi ve felâketlerimi nakledüp, Moskova korsan gemisinden esir tutulduğumuzda Osmanlılara ettikleri rencideyi vasfettim ise, hiddetini zapt edemedi, hikâyemin hitamında «Eğerçi orduda hizmet etmek istersen, şu sair kâfirlerden ziyade düşmanımız olan dinsiz Moskovlardan bizimle bile evvel

---

1 Bu sözlerin nerede olduğunu bulamadık.

Allah sen de öç alabilirsin, bu defa bizler de Allahın himmeti ile bunların hakkından geleceğimizi kaviyen (kuvvetle) umut ederim, zira bizden hiyanetlik ve desise ile kaptıkları Kırım'ı ve Hoca Bey[1] ve sair beldelerimizi yine bize terk etmedikçe musaleha (barış) edeceğimiz yoktur, ne zannetti hınzırlar Nizam ve Kazak askerleri ile kolayca Osmanlı askerine galebe mi edecekler? Yanlışları var gâvurların» deyüp, nihayet «Orduda hizmet etmeye korkarsan, seni İstanbul'a göndereyim» dedi ise, yüreğime soğuk su dökülüp bir baltacı temennası ile teşekkür eyledim. Ve akabinde «At üzerinden şu mekruhların mekruh urubasını» deyüp, bir takım âlâ Osmanlı urubası getirdi ve bana âlâ yemek ve yatak verdirdi.

Ferdası gün Paşa, İstanbul'a tuzlanmış kulak dolu bazı variller ve yüz kadar asıl Moskov kellesi ve on Rossia bayrağı gönderecek oldu, zannıma kulakların arasına yanlışlıkla Osmanlı kulakları da konulmuş olmalıdır, lakin kellelere bir diyecek yok idi.

İSTANBUL'A AVDETİM VE DEHŞETLİ BİR VAKIA BEYANINDA

İşbu şöhretşiar (ünlü) memuriyetle fırsat bularak, müşir Osman Paşa'nın emri üzere İstanbul'a geldim. Ve bu getirdiğimiz fütuhat alâmetleri, mutad-ı kadime (eski âdet üzere) kâffe-i İslâmların seyr ü temaşa etmeleri için Saray kapuları pîşigâhine vaz olunmuş olmağ ile erkek ve dişehli cümle halk memnuniyetle seyretmeye gidiyorlar idi. Ben dahi arkalarına düşüp, halk, iğne atsan yere düşmez raddede kalabalık olduğundan omuz omuza itilir iken, ta İslâm hanımların arasına düştüm. Ve iki etrafıma bakınırken, bilmem nasıl oldu da, hatırıma gelmiyor, hanımlardan birine dikkatlice mi bakmışım ne halt etmişim, ziyade hiddetlenerek, hemen pabucunu çıkardı da «Gidi hınzır kâfir sana mı kaldı perhizde lahana turşusu yemek ve ramazanda oruç bozmak» deyü dört defa suratıma aşk etti ki, artık bende sıçan tutacak ağız kalmadı ve bir dırıltı kusur için bu kadar rencide kifâyet etmemiş gibi, derhal Yeniçeri bostancıbaşılar başıma toplanarak ve maddenin ne idüğini teftiş etmeyerek, «Ha bre vurun gâvura!» deyü beni

---

1 *Kırım'da, Kerç boğazında.*

öyle bir hale getirdiler ki, bir vechile vasfedemem*. Türklerin bir vakit böyle uygunsuz halleri de olup, teftişsiz dövmeye kalkışır idi ise de, şükürler olsun Tanzimat'tan sonra önü alındı.

O sırada baktım ki olmayacak, divaneliğe vurup, acaip garaip hareketler etmeye ve gözlerimi belirtmeye başladım ise, birden merhamete gelerek, vurunu duruna tebdil eylediler ve başladılar sebep olan hanıma da küfretmeye. Ve iki İslâm koltuklarıma girip, beni kalabalıktan bir tenha mahalle çıkardılar ve oraya uzatıp, «Yazık oldu gâvurcağaza» deyerek gittiler. Türklerin bu halleri de pek hoştur.

Halk ondan dağılır dağılmaz, hemen var kuvveti ayaklara verüp, ondan bir kaçış kaçtım ki, soluğu Beyoğlu'nda aldım. Ve Dedem Çelebi Vasilaki'yi 10 seneden beri görmediğimden,

---

* *Bundan 30 sene mukaddem, Midillili bir Rum dülger Odun kapusundan çıkıp, Yağ İskelesi'nden[1] Midilli'ye gidecek gemiye ulaşmak üzere seyirtir iken koltuğundaki destere kazaen bir İslam hanımın feracesine takılıp yırttıkta, hanım «Ay, ay!» diye bir ün etti ise de, o havalideki kutucu İslâmlar maddenin ne idüğini teftiş etmeksizin, «Bre gidi gâvur, hanıma takıldı, İslâm olan sevabına vursun!» deyü başına toplanan zavallıyı ölüm derecesine getirdiklerine kani olmayup «Karıyı da, ol zavallı âdemi de, Bab-ı Seraskeri'de Tomruk ağasına teslim ve «Sevabı var ise sizin, vebali var ise bizim, Allah için şahidiz, şu gâvur şu hatuna takıldı da, biz dövdük, bunun asılması lâzım gelür» deyü kutucular şehadet eylediler.*

Tomruk ağası meğer dirayetli bir zat imiş. Midillili'yi evvelâ istintak eyledi ve Türkçe bilmediğinden biz onda bulunup, tercümanlık eyledik, ki acele ile giderken destere feracesine takılıp yırtmış. Kezalik, hanım da icab-ı halde gâvurun asılacağını işiterek bu yolda takrir edüp, «Allah'tan korkarım, bu adam bana takılmadı» deyişin, «Be ey hınzırlar, işittiniz mi? Siz hükümet misiniz ki, terbiye eylediniz» deyüp, 24 saat tevkif eyledi. Ve üçer yüz kuruş ceraimlerini alıp bıraktı ve zavallı âdemi tazmin edüp vatanına gönderdi.

1 *Yağ İskelesi bugün yoksa da 1934 tarihli Şehir rehberine göre Zindan kapısı mahallesinde bir Yağ İskelesi sokağı var. O. Peksayar'ın hazırladığı İstanbul rehberinde ise bu sokak Sarı Demir mahallesinde bulunuyor.*

gittim buldum, o dahi göz yaşları ile bana sarılıp, hüsn-ü kabul eyledi ve kâffe-i felâketlerimi nakledüp, Roksandra'mın fıkrasını da vasfeyledimse, «Keder etme İstanbul'a getirir, sizi nikâhlarım, işte, yayan da [eben de] vefat edeli iki sene oldu, kimsesiz kaldım, bende ise variyet çoktur, üç kullanılışın bana da sana da yetişir, otur artık rahat eyle, İstanbul'dan bir yere gitme» deyü övüd nasihat eyledi ise de, iptidaki hengâme hatırımdan çıkmış olup, hatta başlıca sebebini reaya urubası ile labis (giyinmiş) olduğuma bina ederek, hanımlardan öç almak üzere, bu defa artık Frenk elbisesi ile labis olarak çıktım, ama Roksandra'mın ahı ve dedemin övütlerini işitmediğimin taksiratı yetişerek, daha büyük bir hatada bulundum.

DİĞER BİR HANIMLA KESB-İ ÜLFET EYLEDİĞİM BEYANINDA

Günlerden mevsim-i baharda mayıs iptidası olup bir kaç ahbap ile Kâğıthane Çayı kenarına def-i gam etmeye gitmiş idim, milel-i muhtelifeden âlâ evsat ve edna erkek ve dişi toplanan halkın hadd ü hesabı yok idi.

Oturduğumuz çayın karşı kenarına bir barhane (kalabalık) İslâm hanımlar gelip, mevki tuttular ise, yine şeytan dürtmeye başladı ve hatta içlerinden biri pek nazik ve nazenin olup, tarz-ı etvarı ve bülbülâne güftarı dikkatimi celp eyledi, farkına vardım ki, ben dahi onun dikkatini celp etmiş olup, başladı elindeki ipekli yağlıkla (mendille) bana birkaç türlü işaretler etmeye, ben ise yağlık işaretini bilmez idim, meğer yağlık ile de mükâleme olunabilir imiş, şöyle ki:

Bir zat mendili eline toplayıp ağzını kapatır ise, sır olsun, bir Allah bilsin demek imiş.

Ve yağlıkla gözlerini silerse, senin için gece gündüz kan ağlıyorum demek imiş.

Başına kor ise, her ne teklifin var ise can ile baş üstüne, demek imiş.

Yüreğine kor ise, muhabbetin kalbime yer etti, canım sana feda olsun, demek imiş.

Başını örter ise, korkma, kimse görmez, demek imiş.

Yağlığı sallar ise, dolaş gel, demek imiş.

Dizine kor ise, zahmeti sakınma, mükâfata ererşin, demek imiş.

İki ucunu iki elıeri ile tutar ise, bir sen bir ben, demek imiş.

Yağlığı kaldırıp diğer elinin beş parmağını örter ise, bu gece saat beşte beklerim, demek imiş.

Ortasından iki parça ederse, artık katt-i münasebet ettim, demek imiş.

Eğerçi, öksürüp yağlığa tükürecek olursa, düş peşimden, yüzüne lânet, demek imiş.

Bu yolda türlü türlü işaretler etti ise de, ben ne bileyim? anladı ise bunlardan bir şey anlayamadığımı, yanındaki cüce arap ile bana bir deste çeşit çiçekler gönderdi. Meğer bu da bir nev mükâleme imiş. Arap gelip işaret ederek beni tenhaya çekti de, «Çelebi, bunu hanım gönderdi, ârife târif hacet değil», deyip gitti, ben dahi Roksandra'yı unutarak, öptüm de başıma koydum. Ve ahbaplardan biri meğer böyle dergâhlarda pek çok hizmeti olduğundan çiçek mükâlemesini tanır imiş, elimde ol çiçek demetini gördü ise, «Mösyö Favini, fütuhatın için tebrik ederim, aşk olsun» dedi. «Hayır ola nedir o?» dedim. «Ne olacak, şu çiçek demeti müstakil âşık ile maşuka arasında mükâlemedir, işte şu ümide, şu vakfiyete, şu meyl-ü muhabbete, şu mevte değin (ölünceye kadar) ayrılmamaya delâlettir ve buna çiçekle mükâleme derler, Acemistan'dan sirayet etmiştir» deyüp, çiçeklerin beherini şerh eyledi. Ve eğerçi aslı olmasa inanacak değil idim, meğer çiçekle dahi mükâleme olunur imiş.

Bu cümle ile hatırıma «Yad est»[1] fıkrası gelüp, cesaret edemedim.

Vakti ile yine Kâğıthane'de bir delikanlı bir hanıma müptelâ ve üftade (tutkun) olarak, pek çok harfıendaz ile takılmış ise de, hanım o ahlakta olmayup, «Düş yakamdan» deyü katiyen cevap vermiş. Halbuki, delikanlı balta asıp arkasından dûr olmamış ve hatta hanım kayığa süvar olup gideceği sırada, delikanlı dahi kendi kayığı ile takip eylemiş.

Hanımın çaresi kesilip, nihayet buna bir ders vermekliği kurmakla, Eyüp sevahilinde kendi yalısına yanaşdıkta, «Küçük kapuya gel» deyü delikanlıya işaret eylemiş de içeri girmiş.

Delikanlı ferahından çıldırma derecesine varıp işaret olu-

---

1 *Metinde 'ya dost', doğrusu: yâd est, farsça 'hatırda' anlamında, bugün 'lades'.*

nan küçük kapuya vardığında, bir ihtiyar hatun bunu alıp harem dairesinde hanımın olduğu höcereye varmışlar.

Onda bir takım teşrifattan sonra, dört başı mamur sofraya oturup taam ederler iken, hemen ilk el sunduklarında, çat çat kapu vurulup, kocası gelmiş, o sırada bunlar pusulayı şaşırıp, hanım delikanlıyı kaptığı saat kebir bir dolap içine kilitleyip anahtarı üzerine almış.

Ve sofraya oturdukta, Hanım Kâğıthane'ye gittiğini vasfederek, delikanlı fıkrasını da şu vechile hikâyeye başlamış:

«Kocacığım bilmezsin, bugün Kâğıthane'de süslü bir delikanlı bana balta asıp, düş yakamdan diyegördüm ise de, imlâ kabul etmedi. [Zavallı delikanlı dolaptan dinleyip «Eyvah camuz suya sıçtı» deyü titremeye başlamış, kocası da «Ee sonra?» deyü telâş ile sual etmekte bulunmuş].

«Nihayet, çarem kesilip, bunu içeri almaya mecbur oldum ve az evvelce birlikde taam etmeye başlamış idik, ilk eli uzattığımızda siz çıkagelişin, şu dolaba kilitledim, al anahtarı da bak» dedikte, kemal-i acele ile anahtarı alıp dolaba yanaşacağı sırada, «Yad est» (lades) deyişin, «Hay Allah cezanı versin karı!» deyüp anahtarı atarak hiddetle selamlık dairesine gitmiş, meğer sofra başında on bin kuruşluk «Yad est» tutuşmuşlar imiş.

Kocası gittikten sonra, hanım dolabı açıp delikanlıyı pek fena halde buldukda, «Haydi oğul, her deliğe el sokma, yılan çıkar da elini sokar ve her karıyı da fena ahlaka sülûk eder zannetme, işte, sana böyle desise yaparlar» deyüp yine ard kapudan savması var.

İşte, bu hengâme ile bile, Roksandra'ya verdiğim vadi ve ettiğim şartı derhatır ederek, nal ila mıh arasında mülâhaza eder iken, bir ihtiyar hatun gelip hanımın tarafından hediye olarak, üç bin kuruş değerli kordonu ile elmaslı bir altun saat getirdi ve «Aslaca çekinme, hanım senden ziyade hayâ eder zira kibar bir tacir zevcesidir ve zevci gurbettedir» deyüp, yol ve usulünü gösterdi ve saat 4 raddelerinde bu gece seni Unkapanı iskelesinde bulayım» deyüp, vedalaştı, gitti.

Artık ya sıla, ya Parmakkapu*, ya devlet paşa, ya kuzgun leşe diyerek, o gece saat 4 raddelerinde ol ihtiyar hanımı mahall-i mahutta buldum ve Zeyrek yokuşunda bir çıkmaz so-

---

* *Bir vakit, ekseri töhmetlileri Parmakkapı'ya[1] asarlar idi.*

1 Bak. s. 59, not 1.

kak içinde, ufak bir kapudan bir cesim konağın harem dairesine duhul ettik ise, ol cüce arap türlü şaklabanlıkla önüme düşüp, beni hanımın dairesine götürdü. Ve bir takım naziklikte yekta (tek), güzellikte bihemta (emsalsiz) nazenin Çerkez ve Gürcü ve Abaza cariyeleri el peşref (pençe) divan durup cenabımı (beni) istikbal eylediler.

Hanım ziyade süslü olduğu halde, süslü bir odanın kadife makatlı (sedirli) ve sırma saçaklı kanapesine oturmuş, yolumu intizar eder idi. İçeri girip selam verdim ise, selam alıp mahallinden hareket etmiyerek meydanda serili ipekli acem seccadesini gösterdikte, beni oraya oturttular.

Bu yolda teşrifatı gördüm ise, «Bu perhiz ne, bu lahana turşusu ne?» deyü teaccüp eylememin üzerinde «Ey Gâvur oğlu, nail olduğun mürüvvet hiçbir kimesneye mahsus değildir ve ben bir hanım olduğum takdirde senin gibi bir gâvura meyl-ü muhabbet eylemekliğim bana rezalet, sana büyük şereftir, ne çare ki buna zafiyet semeresi derler, ilk görüşte pek beğendim, ancak peşinen sana şunu ihtar ederim ki, sır olsun maazallah bir lâf kaçıracak ve bu hali faş edecek (açığa vurmak) olur isen, seni gazabımdan yedi kral kurtaramaz haaa!» dedi ise, ben artık olanca belaget ve nezaketi toplayarak, «Be ey meleksima, canım zat-ı âliniz misilli Firdevs-i âliden [cennetten] firar etmiş bir huri, bu abd-i acize hüsn-ü tevecüh göstermekliğe tenezzül buyurduğu takdirde, velâ bütün düvellerin kılıcı başım üzerinde asılı olsa, şu sırrı faş, yahut başka bir nisaya meyliyet etmemin ihtimali var mıdır?» deyüp temenna eyledim.

Bu tarz-ı takririmden ziyade hoşlanarak, «Gel artık yanıma» deyüp, nazik elini uzattı, ben dahi pus edüp başıma koydum.

Sabahleyin ondan gideceğim sırada tek taşlı âlâ bir elmas yüzük ve 30 altun harçlık verdi. Ve bu yolda beş altı defa ziyaretten sonra, kocası gurbetten gelmiş olup geceleri gitmenin ihtimali olamadığından, artık ben dellâl karı kıyafetine girerek ve koltuğuma bir bohça çeki çenber (baş örtüsü, yazma) alarak gündüzleri devam üzere iken, bir gün ol çıkmaz sokağın ağızına vardığımızda, o mahallede karakol bekleyen yeniçerilerden ikisi beni karı zannı ile takılmak isteyüp, kaçındım ise de, nihayet dara kıstırarak oramı buramı yoklarlar iken, bilakis umudlarının mugayiri zuhur etti ise, «Vay bu hınzır erkek imiş ve bu konağa devam ediyormuş» deyü bizi yaka-

layıp doğru Bostancı Paşaya teslim eylediler, o dahi vuku-u hali tahkik ederek, «Bunun ya İslâm olması ya telef olması lâzım gelir» deyüp, vaktin Sadr-ı Âzamına gönderdi, o dahi 24 saata değin İslâmiyeti kabul edersen ne âlâ, etmezsen katl olunacaksın» deyip Tomruk Ağası'na teslim eyledi.

Ben artık ettiğim günahları tefekkür ederek (düşünerek), canıma kefaret olsun deyü şehit [martis] olmağı niyet kurdum ise de, onda bir gün evvel Tekfur Sarayı'ndan getirdikleri ben halli Sofronios nam bir diakonos (papas yardımcısı) mani oldu, şöyle ki :

«Be ey Favini! Allah bizim kalbimizi tanımaz mı, martiros olup da Martiroloğiona[1] iki isim ziyade mi ilâve edeceğiz, beni dahi Tekfur Sarayı Kilisesi Diakonosu olduğum halde bir Çerkez cariye ile tuttular da buraya gönderdiler, ne çare şeytana uydum, lâkin bir fırsat bulup Evropa'ya firar eder de canımıza ağlarız, şimdi nefsimize kast etmenin âlemi var mı, hayde takrirlik verelim, bitirelim» deyü beni iskât eyledi ve derhal Roksandra dahi hatırıma geldiğinden, artık sonra bir çare düşünürüz deyü takrirlik verüp, İslâmiyeti kabul eyledik ve bizi kemal-i tantana ile camiye götürüp, sünnet ettikten sonra, Sofronios'u Ali, beni de Mustafa tesmiye eylediler.

Malûm ki, her hangi mezhep olur ise, yeni dine gelene izzet ikrâm ve muavenet (yardım) ederler. Biz camiden çıkacağımız sırada, bir takım halk gelip tebrik ve muavenetlerini vad eylediler ve ondan kemal-i tantana ile bir kahveye geldik ve yalnız İslâmlara has olan selamünaleyküm aleykümselam'a nail olarak oturduk.

Kahvenin bir köşesinde afyon tiryakisi bir âdem oturuyor idi. Afyon çatladıktan sonra, bizi tebrik edip, «Aferin oğullar, dünyada İslâmdan gayri milletler kâfirdir, Din-i İslâmiyet, haiz olanı, hem dünyada hem ahrette müftehir eder» dedi. Hoş bütün milletler bu efkârdan olduklarından taaccüp etmedim. Bundan sonra Evropalılar hakkında lakırdı oldu ise, kimi Fransızlara, kimi İngilizlere, bazısı Rossialılara metanet verüp Austria aleyhinde yürüdüler ve sair devletlerin zikrini bile etmeye irtikâp eylemediler (yanaşmadılar).

Ve onda hazır bulunan bir molla âdem «Firenklerin dostluğuna güvenilir mi? Bize dostluk gösterirlerse, yek diğeri hid-

---

1 *Martirler (Hıristiyan din şehitleri) üstüne yazılmış kitaplara verilen ad.*

detlendirmek içindir ve bizimle medetkâr (yardımcı) olurlar ise, düşmanlarını hâk etmek (yok etmek) içindir. Aaah ne çare ki evvelki İslâmlar kalmadı. Eski ahlâkımızı unuttuk, Firenk usullerine sülûk etmeye başladık ve Evropalılar bize kendi kanonlarını tavsiye ederken, bize milliyet nizamatını unutturdular, bu suretle saksağan, keklik sekişini öğreneyim derken, kendi sekişini unuttuğu misilli biz de Evropa usulünü tahsil edelim derken kendi usulümüzü şaşırmakla elyevm, ne tekmil Türk, ne tekmil Evropalı sayılırız» dedikte, öteden bir derviş atılıp, «Yahu, bunlar bir şey demek değil, benim yandığım şudur ki, halkta itikat da kalmamış, biz ki Allah uğrunda İslâmiyete hizmet eder ruhban zümresindeniz, ne hamaili (tılsım), ne nusha (muska) alırlar, ne üfletirler, ne de vefk (tılsımlı dua) çıkartırlar, artık dilencilerden de bizi beter ettiler, bir takım hekimlere itibar ederler, onlar ise, eczacılar ile bil ittifak halkı soyduktan sonra, ecelden evvel teleflerine de sebep olurlar, bu kadar itikatlı dervişler olup, bir âyet-i kerime ya bir hadis okumakla ecele hulûl etmeyenleri (eceli gelmiyenleri) şifayap ederlerken, hekimlere hacet ne imiş» dedi ise, ortaya bir softa çıkıp, «Ey Derviş baba, eskiyen ayı yıldız keserler fehvasınca artık o çamlar kürek oldu, kurt ihtiyarlayışın, köpeklerin maskarası olur derler, biz de artık ihtiyarlayıp millet arasında maskara olduk, siz bilir misiniz Frenk dedikleri bet renk nedir? Bunlar dekbazlığı fazilet addederler, gidi hiyanetler! En dessaslarını elçi gönderirler, görmiyor musunuz edepsiz karılarını? başlarını ve göğüslerini halka gösterirler ve cümle ile serbest konuşurlar ve temaşalarda [theatrolarda] erkekler ile karagözlük müşahede ederler, kazinolarda çalgı çalıp türkü çağırırlar, bu cümle ile bizlerden çokları bunların bu usulünü tahsin iderler» (beğenirler) dedi ve afyon tiryakisi de, «Allah vücutlarını kaldırsın da, biz de rahat edelim» demekle cümlesi «Amin, sümme Amin!» dediler.

Kahveden taşra çıktığımızda, bana bir İslâm yanaşıp, «Mustafa Ağa, vaktin nasıl, bir iş tutacak mısın? harçlığın var mı?» deyü sual eyledi. Ben dahi «Ne iş tutacağımı bilmem, şimdilik harçlığım var» dedim, çünkü Hanımdan aldığım elmas yüzükler var idi. «Bir sanat tanır mısın?» dedi, ben dahi «Bir kaç lisan bilirim» dedim ise, «Tamam, felan Paşa dostumdur, çoktan beri bir tercüman arıyor idi, seni ona tavsiye edeyim» dedi gitti.

Bu zatın teklifi fena değil idi, zira benim niyetim Evropa'-

ya firar ederek, defa kendi dinime dönmek idi ve dedemin yanına varmaya da yüzüm yok idi ve mirasından da katt-i ümit etmiş idim. Bu surette bir fırsat buluncaya değin, şu mesnedi kabul etmekliğim fena olmayacak idi.

HİZMET EYLEDİĞİM PAŞA VE HAREMİM VE OSMANLI ADETLERİ

Ol dostum beni paşanın huzuruna çıkarıp tavsiye eyledi ise, memnunen kabul edüp, beni tercümanlıkla maiyetine aldı. Paşanın ise aslı edna familyadan olup, mukaddem diğer bir paşanın ahçısı imiş, sonra daire vekilharcı olmuş, nihayet efendisi büyük rütbeye terfi olundukta, buna da rütbe vermiş ve tedriç tedriç, bir kaç memuriyetten sonra Paşa olmuş bitirmiş.

Bu ahval ise her devlet toprağında olağan şeylerdendir, çünkü zadeliğe bakmayıp kabiliyete bakarlar ve bazı da değil mesnet için müstaid (yetenekli) âdem, illâ âdem için mesnet ararlar. Benim paşam adi familyadan ise de, haylice gösterişli ve şayan-ı hürmet idi, bu da var ise mesnedin iktizası olmalı ki, ol mesnedin şerefi halkın göz perdelerini örtmekle, arslan postu altında olanı fark edemezler.

Beni tayin eylediği memuriyet pek rahat idi, şöyle ki: Fakat, Evropalılar geldiğinde tercümanlık ve bazı mektuplarını tercüme eder idim, başka vakit ise rahat idim, ama gösteriş için bazı da resmen abdest alarak, camiye namaz kılmaya gider idim.

Her nasıl ise, paşam başımdan gelip geçen felâketleri haber alarak, arasıra naklettirirken, öyle bir hoşlandı ki «Ulan Mustafa, seni canım pek sevdi, meddah senin yanında halt etmiş, artık keder etme sen sayemde adam olursun,» deyüp hüsn-ü nazar eyledi. Ben artık, Ulahtaki gibi girenden de çıkandan da rüşvet almaya başladım. O vakitlar ise müstesna vakitler olduğundan, yan yattı de al, çamura battı de al, hasılı yeniçeri tarzı bunu buraya anan mı koydu de al, al oğlu al*.

---

* *Vakti ile Anadolu'dan Der-i Saadet'e bera-i maslahat bir Türk gelip Bahçekapusu'ndan geçerken, bir yeniçeri yakalayıp, 10 para istemiş. Türk dahi «O ne parası?» deyü sual eyledikte, bıçağını gösterip, «Ulan, bunu buraya anan mı koy-*

O asırda ise yeniçerilerin sebebini arayan soran olmadığından, öyle bir hale varmış idi ki, öksürsen dahi ceza-i nakdisi var idi, şükürler olsun Tanzimat-ı Hayriye tesisinden beri kâffe-i su-i hal ve harekât eksilmekte olup, yevmiye ıslahat-ı lâzime icra olmakta olmağ ile, elyevm Türkiye nizamatı Evropa nizamatına tefevvuk eyledi (üstün geldi) desem hilâf (yalan) söylemem.

Hasılı, paşamın hüsn-ü nazarı, hadd-i hududu tecacüz ederek, bir gün bana kız yeğenini teklif eyledi. «Bir kız yeğenim var, vazifesi bana düşer, kızı da kendi haline bıraksan çalgıcıya varır derler, ben ise bunu senin gibi bir zata vereceğim» deyü. Ben ise şu mahude (sözü geçen) hanımla münasebet kesp edüp, yüzünden İslâm olduğuma pişman idim, şimdi bir de nikâhlanacak olur isem, elbette Roksandra'nın ahı beni iflah etmeyecek idi, ne olur, ne de olmaz diyebildim, encam işi örfe bindirdi ise, çarem kesilip, cevap verdim, ama peşinen bir defa namizetlimi (nişanlımı) görmek istedim. İslâmların zöyümünce nâmahrem olduğundan, görmek olmaz imiş. Hasılı, kör topal kabul etmeli.

Nikâhlanacağım gün bir takım süvari delikanlılar gelip beni gelinin hanesine götürdüler, biz selâmlık dairesinde otururken, gelini baştan kıça al duvakla örtülü olduğu halde getirdiler ve tarafeynden şahitler tahsis olarak ve «Allahın emri, Peygamberin kavli üzere bir birinizi aldınız mı?» diyerek imam nikâhımızı kıydı ve gelin hareme çekildikte, şerbet içtik taam ettik ve davul zurna ve dünbelek ve daire ile ahenk ve def-i gam eyledik.

---

du?» deyişin bakmış ki iş yahşi değil, parayı vermiş, ama kendisine pek tesir etmekle, akabinde gidüp beraberine beş altı hemşehrisini alarak Edirnekapusu'nu tutmuş. Ve onda yeniçerilerden gördüğü gibi «Ulan, bunu buraya anan mı koydu?» deyü bıçak göstererek, her giren çıkandan beşer para alırken, dünyanın akçesini toplamış, nihayet mabeyin tarafından bir cenaze geçirirlerken yüz kuruş da memuriye resmi ondan almış ve cenaze masarifine bakılırken, yüz kuruş Edirnekapusu memuriyesi mesarifinin kaydı görülmüş olmağ ile, tahkike kalkışılarak, sadrazam huzuruna celp olunmuş ve sebebini hikâye eyledikte, buna hak verüp sılacı etmişler ise de, o asırda bazı mertebe ıslahata sebep olmuş derler. Sahih mi, gayr-i sahih mi bilmeyiz.

Düğünde, gençlerden ziyade ihtiyar hatunlar mevcut idi. Şu ihtiyar hatunların ahvali de pek acaiptir, hamamda kurnaya, düğünde zurnaya meyldirler, ihtiyar hatuna gökte düğün vardır demişler de, merdiven nerededir deyü sual eylemiş. Gerdek sırası geldiğinde, ihtiyar hatunlar gelini gerdeğe koyduktan sonra, beni de kulavuz eylediler.

Ben ise gömleksizin gönlünden yedi arşın bez geçer ve aç tavuk düşünde yem görür fehvasınca, artık örneksiz güzel bir kız göreceğim ümidindeydim. Lakin mızrak hararda (çuvalda) gizlenir mi? Zararı yok minareyi çalan kılıfını taşır derler*, aksi halinde çaresi bulunmaz mı? Hiç bostancıya kelek satılır mı? Benim ise görmediğim bir Kerede zındanıdır, feleğe parmak salmışım, ele lololos ama bana lololos[1] sökmez, zira ayı gibi kızılcık çiçeğine aldanacak vakit yok. **

Hasılı, bir de gerdeğe girdim ise, ne göreyim! Üç on beş sininde bir karı, ki çehresi bir buçuk karış, kaşları kulak tozuna değin ve kirpikleri rastığa banmış ve yanakları buruşuk olduğu halde beyazlık ve kırmızılıkla boyanmış, fazla olarak, üzerine bir de varak yamamış olduğundan, edepsiz çiçek hastalı-

---

* *Şöyle vasfederler ki, bir tiryakinin konağı ittisalinde (bitişiğinde) minare olup, beher sabah natıkası (sesi) nâhoş bir müezzin beher sabahleyin afyon çatlamazdan evvel acı sada ile ezan ve essalât verdikçe ifrit olup, «Ah şu minarenin şuradan kalkmasının ihtimali olsa, 20.000 kuruş verir idim» derken, iki dekbaz âdem, işitmiş olmağ ile, bununla mukaveleye girmişler. Hasılı. altı aydan minare ondan nâbedid olup, eseri bile kalmamış ve akabinde o iki âdemler gelip tiryakiden kavlolunan akçeyi almışlar. Meğer, bunlar minarenin ta altındaki mağazayı kiralayarak minareyi kızak üstünde almışlar ve boyunca kuyu kazarak toprağını geceleyin denize taşımışlar, nihayet kızakların ucunu kesdikleri saat gürpedek (ansızın) minare endamı ile kuyuya inmiş ve derhal üzerini toprakla örtüp izini belirsiz etmişler ve halk da ne olduğunu bilemeyüp, mucizata bina eylemişler ise de, bundan «Minareyi çalan, kılıfını taşır» demişler.*

1 *Bu sözcük, bugün halk arasında genellikle 'lololo' olarak geçer.*

** *Kızılcık her ağaçtan evvel çiçek açar, ama hepsinden sonra meyve verir. Ayı çiçeğe aldanarak, meyve bitsin deyü gözetir imiş.*

ğının hasetinden nakş etmiş (resim yapmış, olduğu çukur nişanları nihan etmiş (gizlemiş) ve gözleri şaşı olup camuz malağı (yavrusu) gibi renkte göktaş ile imtihana çıkışmış[1], burnu ortasında şahnişin peyda edüp, ucu ebabülbül (ebabil) yuvası tarzı ağzının deliğini örtmüş. Dudakları ile habeş araplarına pabuç çıkartmaz, hele mübarek boyu dalları budakları kopmuş çınar ağacı kütüğüne benzer, illa kolları ve ayakları müptedi (yeni başlayan) ressamların tersim ettiği tasvirin (resim) nizamsız kol ve ayaklarına mümasil idi. Fakat, sırtı misesiz[2] olup, yastık kıstırmış gibi kamburluğu görmeye muhtaç idi, beli dersen, mahsus kuşak yaptırmaya muhtaç idi. Saçları elvan renk peyda etmiş ise de, berekât versin perukaya, dişleri için sual olunur ise, beherinden birer tarak olup, artık hanemizce fildişine hacet yok idi. Ancak güftarı (konuşması) beni karga sadasına muhtaç etmeyecek idi, bu cümle ile bir de etvarı (tarzı) var idi ki, sağına soluna salındıkça devrilecek meşe ağacına benzeyip, koltuklarına dayak (dayanak) vurmak lâzım gelir idi. Berekât versin lehçesindeki taklit benlere ki örneksiz süsüne takviyet verüp, bir nev kuklaya benzediğinden, karnaval haftası meydana çıksa, görenler maske takınmış kıyas edecekler idi.

Vücudu ise, ağustos ayında deniz hamamına girmiş olup, kefsere [drimes] vurduğundan, benek benek idi[3]. Hasılı Yunanların Thersitis'i ve Esopos'u vücut binasınca halt etmiş olup, bunun hilkatı anlaşılır ki Cenab-ı Aferinende'nin bir hiddetli saatine tesadüf eylemiş. Bektaşinin tahta kehlesini (tahta kurusu) görüp, «Be ey Tanrım, yaratırken, bir defa koklamadın mı?» dediği misilli, ben dahi «Ya Rabb, güzele nispetle bu çirkini kudretin ibrazı için mi halk ettin?» dedim.

Meğer, kişinin gördüğü başına gelir imiş. Anladım ki «Bayındır âdemleri haindir, dana pabuç yemez ama bu da bize

---

1 Firuze taşı ile boy ölçüşmeye kalkmış gibi bir anlamı olacak.

2 S. 216'da geçmektedir.

3 İstanbul'daki Ortodoksların inancına göre, 1-6 Ağustos günlerinde denize girilirse, vücut benek benek olmaktadır. Bunu önlemek için mayoya çivi bağlanmalıdır. Kefsere sözcüğü Yunancadan gelme olabilir, 'Kav' kökünden yanmak, 'kavsios' ateş, sıcaklık anlamına gelmektedir. İstanbullu Türkler de buna 'sam yeli' derler.

oyundur»*-fehvasınca, bana oyun oldu. Ne çare «Ey Favini, bunu da felâketlerin defterine kayıt eyle!» deyüp, çekildim bir köşeye oturdum. Anide zevcem ayağa kalkarak holera tarzı gelip mutad üzere elimi pus eyledi ise, engerek yılanı dalamış gibi tüylerim ürperdi. Ve bundan ileri farzdan kurtulmak için akabinde beni mahsus bir tatar sancısı (karın ağrısı) tuttu ki, vasfedemem. Bu sırada cananımın ruhsatı ile kanapede yattım, o dahi gelin döşeğinde yalnız kaldı. Buna canlar mı dayanır?

Sabahleyin erkenden kalkıp, def-i merak için taşraya çıktım ve Diakonosluktan tebdil-i din eden Ali Ağa'ya rast olmakla, âhval-i perişaniyetimi hikâye eyledim ise, «Filvaki Mustafa Ağa, halin pek yamandır, halbuki terk etsen işine gelmez, Paşanın hiddetini celp edersin ve yakınlık göstermezsen zevcen atalarına şikâyet eder ve encamında hakime de dava edebilir, bunun kolayı, mademki vaktin müsaade eder, artık kendi beğendiğinden diğer iki üç daha karı ile nikâhlanmalısın ve ona göre geceleri taksim edersin» dedi.

Ali Ağa'nın bu nasihatı hoşuma gelip, biri birinden âlâ üç karı daha aldım ve bu usul ile bizim Zeynep hanımı ancak iki haftada bir defa görmeye başladım ve arasıra da şu mahud tatar sancısı tutmakla yanından çabuk kaçar idim.

O ise bana görünmek için [keşke bana görünmese de, kime görünür ise görünseydi!] haftada iki defa yüzünün tüylerini aldırır ve ellerini kına ile boyar, yüzüne badana sürer, ama şeytan melek olur mu? Her ne ise ne, bu sürüngeç bari olmasaydı. Ömrümde haz etmediğim güzellik (boya) çalınan hatunlar idi, ne hikmet ki bazı güzel hatunlar da beğenilelim me-

---

* *Vakti ile bir âdem zevcesi ile Bayındır'a varıp bir haneye misafir olmuş ve hane sahibi, misafirin zevcesine alâka etmiş olmağ ile, misafirin pabuçlarını parçalayıp, meydanda bir parçasını gevelenmiş olduğu halde bırakmış. Sabahleyin misafir pabuçlarını arayıp, bulamayışın, ev sahibi «Eyvah dana yemiş» deyü gevelenmiş pabuç parçasını göstermiş. Misafir, mecburen çarşıya pabuç almaya gittikte, hane sahibi muradına ermiş ve misafir avdette alâmeti yahşi (durumu iyi) görmeyip, şüphelenmiş olmağ ile, «Bayındır âdemleri hayındır, dana pabuç yemez, ama bu da bize oyundur» demiş derler, sahih mi, gayr-i sahih mi bilmeyiz.*

ramı ile şu mekruh âdete alışarak, Allahın binasını hazlanmamışlar gibi güzellik sürünürler de maske takınmış maskaraya benzerler, halbuki beğenilmedikten katt-i nazar, yüzlerinin derisini de tez elden çürütüp, genç yaşta ihtiyar hatuna benzerler ve en teaccüp olacağı da şurasıdır ki, bazı kocaları da görüp müsaade ederler.

Zeynep hanım bu yol ile de dikkat ve muhabbetimi celp edememeğ ile, tütün ile kahveden hırsını alır idi. Ve def-i gam için Boğaziçi'ne ve etraf u eknafta kuvvetlice bir kayıkçımız ile bazı da Bulgar süslü bir arabacı ayvazımız ile sahra yeri bırakmaz oldu, ben de memnunen müsaade eder idim. Maazallah önüne bir Hıristiyan rast olsa, «Köpek, şöyle dur kâfir ondan uzak ol» deyü bana olan gazap ve hiddetini şamar ile ondan alır idi. Nice Hıristiyan kokonalarının feracelerini yırttı, rengi açıktır gâvura yakışmaz[1], yahut yakası müsaade fermanının ahkâmına mugayırdır deyü. Bunlar hükümetin bileceği şeyler ise de, o asırda rast gelen zabitlik eder idi. Hasılı, cümle âlem bundan tacir (rahatsız) olmaya başladılar.

HAKİM NASBOLDUĞUM VE HARABİYETİM VE DEFA VAPTİS OLDUĞUM VE MİN GAYR-İ MEMUL MÜLAKATIM BEYANINDA

Paşa hazretleri yeğenine cihaz olmak üzere beni bir mahkemeye hakim [kadı] tayin eyledi, mahkemelerde ise avukat caiz olmayup, her dava şeran ya ispata ya yemine bina olduğundan, ben artık ileri geri teftişe hacet bırakmaksızın, ispatın var mı? Yok yemin eder misin, haşa, öyleyse hükmettim çıkın taşraya der, içinden çıkar idim. Ekseri davalar, karı-koca nizaları (anlaşmazlık) idi, bazı karılar «Kocamız başka karıya alâka edüp, faraizlerini icra etmiyorlar» deyü itlaklerini (boşanma) isterler idi, bazı erkekler de karılarının edepsizliğinden ve yahut kısırlıklarından bahisle, yakayı kurtarmak isterler idi, hasılı benim harem dairesinde dahi hanımlar arasında münazaa zuhur edüp, yekdiğere küfrederken, döğüşmeye başlamışlar, ben dahi bunların arasını bulmak için dayağa müracaat eyledim ise de, Zeynep hanıma ilişmenin ihti-

1 *Müslüman olmayanların giysileri koyu renkli olması gerekirdi.*

mali olmadıktan katt-ı nazar, «Gidi mürtet (dönme) gâvur» deyü bana hakaret de etmeye başladı.

Şükürler olsun, o asırda İstanbul'da şiddetli bir mübarek taun (veba) illeti zuhur etmiş idi. Evvel emirde Zeyneb'i, verasından (ardından) diğer üç karımı da yuvarlamakla, beni dört karıdan dul bıraktı, buna kim dayanır! Bak belaya ki, İslâmlar Kader-i İlâhiye teslim olarak, taundan sakınmak zöğümlerinin mugayiri olduğundan, ben de tauna tutuldum ise de, bir takım rencideden sonra kurtuldum.

Taundan kurtulur kurtulmaz, başıma birden iki felâket dahi zuhur etmekle, hem bütün variyetimi, hem hâmim (koruyucum) olan Paşayı zayi ettim, şöyle ki: O sırada yeniçeriler, Sultan Selim Salis (1789 - 1807) hazretleri aleyhine tuğyan edüp, İstanbul'un ekseri mahallerine ateş vermişler idi ve Rusçuk valisi Bayraktar (Alemdar) Mustafa Paşa 40.000 asker ile Sultan Selim'in imdadına gelmiş idi. (1807)

Bunu tafsilen anlamak isteyen yeniçerilerin hikâyesine müracaat etmelidirler.

İşte, o yangının arasında hanem de yanıp kül perişan oldum ve sığınıp durduğum Paşamı da yeniçeriler telef edüp, sahipsiz ve hamisiz kaldım. Ve artık iltica edecek bir mahallim olmadığından, İstanbul'dan Evropa canibine firar etmekliği niyet eyledim. Ve Galata tarafına geçip, İtalya'nın Napoli şehirine gidecek bir gemi bularak, kazaen İslâm olduğumu ve tekrar vaptisle Hıristiyan olacağımı kapudana ifade eyledim ise, kapudan mütaassıp bir katolik olup ziyadesi ile memnun oldu ve keyfiyeti Kokonasına bildirdikte, o bundan daha mütaassibe (dine bağlı) olmağile, sevabına beni vaptis etmeye niyet eyledi. Artık, ben gemiden taşra çıkmadım, kısmet bu ya, derun-u sefinede Roma'ya gidecek bir de katolik pappası bulundu, fakat kemal-i sebavetimde (gençliğimde) Ortodoksça vaptis olmuş iken, şimdi katolik zöyümünce başıma su serperek vaptis olmak bazı mertebe zamirime dokunmuş ise de, zaruri bir madde idüğinden ve hatta gerek ortodoksluk ve gerek katoliklik Hıristiyan mezhebi demek olduğundan, «Allah hoş görür» deyip, (Kaptan) Don Karlo'nun önüne diz çöktüm ve başıma su serpip, Nunam (vaptiz anası) Kaptanessa Tereza, Cakomo [İakovos] ismi verdi

Nihayet, eyyam zuhur etmekle, geminin timurını alarak ve yelken açarak, Napoli semtine revan olduk ve 15 gün zar-

fında Napoli'ye ulaşıp, Nunamın ve Nonomun sayesinde hiçbir şeye ihtiyacım yok idi ise de, zamirimi tahfif (hafifletmek) etmek için tekmilen itiraf etmek [eksomologisis olmak] üzere, bir layıklı pnevmatikos'a muhtaç idim. Öteye beriye sual ederek, Napoli'den iki saat mesafede bir mağara derununda yiğirmi otuz seneden berü fazıl ve bir (pûr) sakal ve şayan-i hürmet ihtiyar bir kişinin ikamet etmekte olduğunu haber aldım ise, doğru gidip onu buldum. Gördüm ki, 70 - 80 yaşında göğsüne değin ak sakallı bir keşiş, iki âdem sığacak kadar bir kaya deliğine sokulmuş ve çerçöpten bir yatağı olup, yiğirmi dört saatte yalınız kuru ekmek yerimiş.

Kemal-i itikat ile huzuruna diz çöküp, itiraf etmeye başladığımda, «Vatanın neredir, ism ü şöhretin nedir?» deyü sual eyledi. Ben dahi «İsmim Alekodur, şöhretim Favini, vatanım İstanbul'dur, Beyoğlu sekenesindenim, mesleğim avukatlıktır, pederimin ismi Coani Favini'dir ve validemin ismi Anna'dır» demeye kalmadı, bir de baktım ki, ihtiyarın lehçesi bozulup, «Vay sen misin ooo oğlum?» deyüp titirerken düştü bayıldı, bana dahi, oğlum sözünü işitince bir fenalık geldi ise de, bakayım bu ne hikmettir deyü yüzüne su serperek ihtiyarı bir parça ayılttım ve «Bu nasıl hikmettir?» deyü sual eyledim ise, «Aah oğlum, nasıl nakledeyim, senin validen, ol ehl-i ırzlıkta örneksiz Anna benim zevcem idi ve sen hâlâ validenin rahminde iken, yezit bir yeğenim buna alâka ederek ber murat olamayışın, ırzına muhalefet ediyor deyü iftira eyledi ise, ben de tabien kıskanç olmakla telef eyledim, az kaldı senin dahi kanına giriyor idim ve hükümet eline geçmemek için ondan buraya firar eyledim, encam, o hınzır yeğenim gebereceği sırada ettiği iftirayı bana nakletti ise, artık nedamet gelüp, kendimi de telef edecek oldum ise de, bir pappas, canını da zayi edersin, daha iyi bir köşeye çekil de terk-i dünya eyle deyü kandırdığından artık canıma ağlamak ve selametime nail olmak için o andan bu ana değin bir mahalle kıbramaksızın (kımıldamaksızın) tamam otuz beş senedir bu delik içinde çile çekiyorum, işte Allah kusurumu yüzüme vurmak, belki de senden aflık dilemekliğim için seni buraya gönderdi, be ey muhip oğlum, sen nâçare İslâm olarak, benden aflık dilemeye gelmişsin, halbuki, ben günahkâr senin aflığına muhtacım, keşke ben de sen gibi olsaydım, sen af eyle kusurumu oğlum, Allah da seni af buyursun» deyü müteessir olarak boynuma sarıldı ve ağlayıp öperken ve ben dahi elini pus ederek ağlarken,

öylece boynumda «Nin apoliis»[1] duasını okuyup ruhunu teslim eyledi. Ve oraya eksomologisis olmaya gelen diğer bir kaç kimesneler ile bir mezar kazarak defneyledik.

Sonra aldığım malûmata göre pederim azizler katarına geçmiş ve Sain (aziz) Coani namı ile bir vakit Fertek'te Matrona ve Nevşehir'de Şeker Abla'nınki gibi* pek çok mahallerde tasvirini çıkarmışlar ve yortusunu da tutarak İtalya'nın bazı beldelerinde ism-i şerifine kiliseler dahi inşa etmişler, bilmem artık ettiği mucizatların kitabını da bastılar mı?

Ondan Napoli'ye avdet ederek, beni vaptis eden pappası buldum. Ve benim Osios Sain Coani[2] Favini'nin oğlu olduğumu işitti ise ziyadesi ile hürmet etmeye başladı. Bu pappası ise Cezuitler (cizvit) [İisuitai] Roma'dan Anadolu'ya irsal etmişler idi ki, dinsizleri ve «Şismatik» (Katolik olmayan) Hıristiyanları ve doğru yoldan sapmış canları, selametleri için hak dini telkin ve Katolik mezhebine kulavuz eyleye.

Filvaki, yanısıra Palea Diathiki [Tevrat-ı şerif] kadar bir defteri olup, Anadolu'da güya şeytan pençesinden kurtarıp Cezuitlik Mandrasına ithal eylediği nüfusun esamileri mukayyet (kayıtlı) idi. Ve pek çok karılar ve kızlar esamisi devar idi ki, kimini kocasından ayırıp, kimini Cennet vadi ile kandırıp, atalarını ve silsilelerini terk ettirmiş de, batıl dünya arasından çıkarmış ve canları selameti için manastırlara göndermiş. Ve bu fütuhatı defterini Roma'da Cezuitler meclisine irae etmek (sunmak) için Roma'ya gideceğinden, ben dahi beraberine gittim ve beni de Cezuitler güruhuna tavsiye eyledi.

---

1 Bak: Luka, bölüm 2/29.

** Filvaki, bundan 35-40 sene mukaddem, Fertek'te Matrona ve Nevşehir'de Şekera Abla isminde iki dekbaz hatun zuhur ederek, «Biz daima Hristos ve Panayia ile müllâkat ediyoruz» deyü pek çok hatunları celp eylemişler ve bazı pappaslarla da ittifak ederek, senin kocanı ve felanın babası ve anasını cennette ya da cehennemde gördük, şunu istiyor, bunu istiyor deyü çoklarını soymuşlar ve geceleri mahvi bir mahalde ibadet ederek, dergâh yollu bir şey yapmışlar ve çokları tasvirlerini çıkartarak İkonostasionlarına vaz etmişler ve öldüklerinde itikat için elbiselerini birer pare bölüşmüşler ve en tuhafı dişehlilerden başka bazı akıllı usullu erkekler de iğfal olmuşlar imiş.*

2 Osios ve Sain aynı anlama geliyor: ermiş Giovani.

MEŞHUR ROMA ŞEHRİ VE PAPA VE KARDİNALLER VE AHVALLERİ BEYANINDADIR

Hasılı, meşhur Roma şehrine muvaselet eyledik ve dindarlar, hususi ile Cezuitler, beni hüsn-ü kabul edüp izzet ikram eylediler, o vakit ise Papa vefat etmiş olup, yeni Papa intihap edeceklerinden, Cezuitler beni de seyir ettirmeye götürdüler.

Kâffe-i kardinaller ekseriyet-i âlâ (oy çokluğu) ile birini intihap ettikten sonra, bunu orta yerde altı.....[1] sandaliye üzerine oturturlar ve baş kardinal ayağa kalkıp yanına vardı da sandalyenin altından yeni Papayı üç defa yoklayarak, Papanın erkek olduğunu üç defa cemiyete haber verdi ise, cümlesi bir ağızdan «Aksios», yani layıktır deyü çağrıştılar.

Bu yolda intihap teaccübümü davet etti (hayretimi uyandırdı) idi, meğer hakları var imiş. Malûm ki Papaların sakalları tıraş olup, tıpkı karıya benzerler. Vakti ile İoanna nam Yunanistanlı dehbaz bir kız, Yunanistan'da ve Evropa'da derece-i ulyada ilim tahsil ederek, erkek kıyafetine girip, Roma'ya gitmiş ve kardinaller arasına karışarak, ilmi sayesinde baş kardinal olmuş ve encam bunu Papa intihap eylemişler imiş. Zaafiyet-i insaniye bu ya, kardinallerden birine alâka ederek arasıra görüşür iken, pahıl olacak, bakla yemiş gibi karnı şişmeye başlayışın, pusulayı şaşırıp, türlü ilâçlar içmiş ise de vaz-ı hamle edememiş (düşürememiş) Allah müsaade eder ama, unutmaz. Encam, bir gün büyük bir alay-ı diniye icrası olur iken, sokak ortasında sancısı tutup, dünya yüzüne bir nurani velet getirmiş olmağ ile, kendisi de millet de kepaze olmuşlar ve o sebepten bu kızın ismi meşhure Pappisa (kadın Papa). İoana tesmiye olunmuş. Ve bu vakıa ibret olup, akıl koymuşlar olmağ ile, başka bir kız tuzağına düşmemeleri için bu misilli yoklama usulunü icat etmişler imiş[2]. Doğrusu ben de hak verdim.

Roma şehri, İstanbul misilli yedi tepe üzerinde olup. bu da Tılal-ı seba (yedi tepe) yani Eptalofos tesmiye olunur ve görmeye muhtaç bir tayyip (güzel) ve şirin beldedir. Bir vakit Atina'yı, Korinthos'u, Mısır ve İskenderiye'yi tezyin eden (süs-

---

1 *Kitapta okunmuyorsa da «altı delik» olmalı.*

2 *855'de Papa olmuş, iki yıl sonra sokakta çocuk doğurmuş, onun için erkeklik yoklaması yapılıyor. Çeşitli söylentiler var. Öykünün aslı yok.*

seyen) bu kadar asar-ı kadimenin (eski eserler) nadide somaki mermer direkleri ve çeşit dikili taşları ve saltanat kapuları ve boy boy sanemleri (putları) ve mahkûk zarif mermerleri oraya naklolunmuş olup, ziyaret eden hesapsız halkın dikkatlarını celp ve hayretlerini davet etmektedir. Ve hususu ile bu asırda dahi dünyanın yedi iklim dört köşesinde emsal-ü örneği bulunmayan ve İstanbul'un Ayia Sofia'sı gibi yiğirmi misli vussatta olan cesim ve meşhur Ayios Petros kilisesi şayan-ı temaşa bir binadır.

Acep, bu kilise bu heyette meydana gelinceyedeğin ne kadar aflık kâğıdları [Sinhorohartia] ya İndulcençia (ital: indulgenzia) satıldı da yine günahlar af olunmadık kaldı! Ve cennetin anahtarları Apostolos Petros vekili Papanın yedinde olduğu halde, acep ne kadar mahalleri ziyadece para verenlere terk olundu! Ve kim bilir «Ayios Petros'un dinarı» namı ile ne kadar ianeler toplandı!

Malûm ki papalılar beher sene devre ruhbanlar çıkarıp, Ayios Petros dinarı ünvanı ile iane topladılar ve «İndulcençia» tabir ettikleri «Sinhorohartiaları» yükleriyle gönderip, günahkâr olanlara günahının derecesine göre satıp, etmiş ve edecek olduğu günahların aflığı ile, vereceği diyete göre cennetten de yer satarlar.

Vasfederler ki, mütevefa birinci meşhur Napoleon, İtalya'yı zaptettiğinde, bir gün tebdil gezerken esna-i rahde «İndulcençia» satan bir pappasa rast olup, eksomologisis olmaya yanına varmış ve af olunmak üzere etmiş olduğu günahların bedelini verdikten sonra, ölünceye değin edeceği günahların da aflığını iki misli ile satın aldıktan sonra, «Eee Efendi, madem ki şimdiye değin ettiğim günahlar af olundu, artık bundan sonra edeceğim günah ancak seni telef etmektir» deyüp, telef eyledikten sonra, toplamış olduğu akçe ve eşyayı da alıp gitmiş.

Napoleon dedim de, hatırıma bir acayip vakıa geldi, şöyle ki:

İtalya'da «Theokremastos»[1] namı ile meşhur bir Stavros, ziyaretçiler vardığı anda ağlar imiş ve keşişler Stavros'un göz yaşlarını türlü dertler ve elemler sıfatı için ziyaretçilere pahalıca satarlar imiş.

Bu manastırda, öteden beriden Cezuitler marifeti ile ka-

1 *Allah tarafından asılmış haç.*

pılmış bir takım nazik hatunlar ve nazenin kızlar olup, yer altında gizlidirler deyü Napoleon'a bir taraftan haber vermişler olmağ ile, buna merak olup, teftiş etmek meramı ile askeri ona göre tertip ettikten sonra, maiyetinde yalınız müsteşarı Prens Montolon olduğu halde, haylice de hediyelik akçe alarak, manastırın hisar kapusunu vurmuş ve bekçi bakmış ki yalınız iki nefer ziyaretçidir ve yanları sırada haylice surre [emanet] getiriyorlar bunları içeri alıp, İğumenos'a haber vermiş.

İğumenos, anide sırdar âdemini eklisiaya göndererek, Stavros'u hazırlatmış. Ve akabinde teşrifattan sonra, Napoleon'u ve Prens Montolon'u alıp, eklisiaya girmişler ise, Stavros ağlamaya başlamış. Ve Napoleon yakın varıp haçını çıkararak, «Os Stavron se proskino, [stavros olduğuna hörmetle sana secde ederim]» deyüp evvel emirde pus eylemiş ve sonra, «Ke ose ksilon se spo [ve ağaçtan yapma olduğun için seni paralarım]» deyüp, setresi altından gizli topuzu indirdiği anda, Stavros'un başını tuz dağıtır gibi dağıtıp da, ortaya portakal kadar ucu ipli bir sünger düşmüş [malûm ki Katolikler, Stavrosu put gibi taparlar]. Meğer keşişler Stavrosun beynine sünger koyup, arka taraftan ipi çekdikleri anda, sünger sıkılarak, su gözlerinin iğne yurdu kadar deliklerinden akmakla halk ağlayor kıyas ederler imiş.

Napoleon'un bu hareketini keşişler gördükte, telef etmek üzere, üzerine hücum eylemişler ise de, Napoleon birden üzerindeki setreyi atıp, padişahlık alâmetlerini göstermiş olmağ ile, hepsinin de ayakları suya erip, lâl kesilmişler ve akabinde asker Manastır kapusuna ulaşıp birden trompetalar vurulmaya başlamış. Ve derhal emr edüp, içeri olan keşişleri bağlatmış ve istintak etmiş ise de, takrir ettirmenin ihtimali olamamış.

Napoleon'un çaresi kesilip, manastırı aratmış, ama bir şey bulamayıp, iftira etmişler deyü ondan gideceği sırada, şevketlim bir de biz tahkik edelim deyü manastır havlisine (avlusuna) inmişler ve manastırın üst tarafındaki çeşmelerin ayağını havli (avlu) içine çevirip su dolmaya başlamış ise, dizlerine değin çemrenip, nihayet bir köşede suyun döleklenerek içeri akdığını görmüşler ise, anide suya yol verüp, oradaki mermeri kaldırmışlar. Ne baksınlar altında mermerden masnu, muntazam bir merdiven görünmüş, ondan aşağı inip, bir müd-

det gittikten sonra, bir meydanlıkta muntazam surette ve ziyade süslü odalar ve derunlerinde örneksiz güzel genç kızlar ve nazenin hatunlar bulmuşlar.

Cümlesini taşra çıkarıp gereği gibi istintaka (soruşturma) başladıkta, Cezuitler marifeti ile kiminin İspanya'dan, kiminin Fransa'dan, kiminin Avusturya'dan, kiminin Yunanistan'dan ve Türkiye'den kapıldıkları anlaşılıp, hasılı beheri beldelerine gönderilmiş ve iş erleri keşişlerin boynu vurulup, kusur keşişler silk-i askeriyeye kayıt ve manastır, diğer itikatlı keşişlere teslim olunmuş.

Ve mezkûr manastırda İisus Hristos'un bindiği merkep sıpasının lipsanos'u namı ile bir aziz eşşek kemikleri, ve Gavriil Arhangelos'un (Cebrail) kanadından düşen tüy namı ile bir elvan tavuskuşu tüyü ve Panayia'nın göz yaşları namı ile bir kavanoz içinde su bulunmuş ise, bunların hepsi de kaldırılmış ve o vakitten beri Evropa halkı bir miktar gözünü açmaya başlamış, derler. Sahih mi, gayri sahih mi, bilemem.

Zikrolunan eşşek lipsanosu'nun onda bulunduğuna teaccüp olunmasın, zira pappaslardan tahkik eylediğime göre, İisus Hristos'u Yahudiler çarmıha gerdikten sonra, bindiği merkep ol günahkârlar arasından uçarak kaçarak ve deniz ve deryalardan geçerek, dindarların vatanı İtalya'ya gelmiş de, orada bir beldede züriyet bırakmış ve hâlâ beldenin merkeplerinin sırtında siyah stavros alâmeti olduğundan anlaşılmış, halbuki, o asırda bilmem İtalya'da dindar var mı idi. Her ne hal ise, gelelim mana-i fihimize.

Bizim pappazın himmeti ile Cezuitlerle [İisuitislerle] ülfet etmeye başlayıp, hikâyemden pek hoşlanarak, «Sen dergâhımıza iyi hizmet edebilirsin, seni Papaya tavsiye edelim de bir de layıklıca mesnet verdirelim» dediler.

Nihayet, bir gün beni beraberine alıp, Papanın «Vatikan» tabir olunan meşhur Sarayına götürdüler. Bu ise dil ile tabir ve kalemle tahrir olur mevaddan değildir. Divan odasına girdik ise, aklım zayı oldu, kardinaller serapa oniki süslü polithronalara [koltuklu sandalyelere] oturmuşlar ve Papa hazretleri sağ tarafta Evangelion, sol tarafta kılınç olduğu halde, 4 kademeli kürsüye oturmuş ve ayakları ucunda bir Van kedisi yatıp, miyavlaması alemi taciz eder idi ise de, kimin haddine düşmüş idi ki «pişt» desin? Zira, Papanın sofradaşı olup, bir çanaktan taam eder idi. Ve Amerika'da din uğrunda telef olan

misyonerlerin İerapostoloslar'ın[1] aziz kemikleri kırk sandık derununda olduğu halde, Yedi adalı Yerasimos nam bir kaptana teslim olmuş olup, yakinen gemi Roma İskelesi Civita Vekkia (Citta Vecchia) şehrine muvaselet edeceğinden, bu aziz lipsanaları ne vechile istikbal ve ne alây-i diniye ile kabul edeceklerini müzakere etmekte imişler. Bu pek tuhaf bir fıkradır, sırasında nakledeceğim.

Cezuitler koltuğuma girerek, beni Papanın huzuruna çıkarıp, «Bu, Efendim mühtedidir [neofotistos] hak dinimizi kabul ederek, Don Karlo'dan defa vaptis olmağ ile, batıl şismatik[2] Rum mezhebinden kurtulmuş», dediler ise, Papa keyiflenerek, «Allahın Ruh-ül Kudüs'ü üzerine olsun» dedi ve aziz elini pus eylediğimde, duasını verüp, meclis dağıldıktan sonra «Badema seni göreyim», dedi. Ben artık teneffüs odasında gözetirken, kardinaller dağılır dağılmaz, Evropa devletlerinin elçileri geldi ve nöbetle içeri girip görüştüler. Tahkik eylediğime göre, bunlardan kimi, kıralının kendi yeğenini almasına müsaade buyurmasını, kimi karısı kısır olduğundan onun terki ile başka karı almasına ruhsat vermesini, kimi bir dostunun mitropolitliğe nasp olunmasını talep eylemeye gelmişler imiş.

Bunlar dahi defolup gittikten sonra, defa içeri girdiğimde, kim olduğumu tahkik edüp, «Keder etme oğlum, Allah bundan daha beter günahları da affeder. Apostolos Pavlos dahi mukaddem Hristos'a azim düşman iken, encam en hararetli resulü oldu, şimdi sen dahi defa vaptis olarak Katolik mezhebini kabul etmekle, Rumlukla lekelendirmiş olduğun canını temizledin ve nail olduğun dine ruhaniyetle dahi hizmet etmeye lâyık oldun» deyü beni öyle bir belagatle kandırdı ki, anide pappas olmaya niyet ettim. Akabinde beni kelisaya indirip saçımı sakalımı kestiler, pappas ettiler ve üzerime raso[3] giydirip ismimi Cuzeppe [İosif] tesmiye eylediler. Bundan sonra, Papa beni faraiz-i saireyi talim etmek üzere, bir kardinale tavsiye buyurdu.

Ferdası günü, tavsiye olunduğum kardinalin konağına vardım ise, kuş tüyünden kaba bir döşek üzerine uzanmış ve elma bir kürk ile bürünmüş dört beş karış boyunda ve tabur

---

1 *Hıristiyanlığı yayanlar.*
2 *Katolik olmayan Hıristiyanlar.*
3 *Raso: İtalyanca tıraş edilmiş anlamındadır. Katolik papazlarının tepeleri tıraş edilir.*

davulcusu tarzı karnı şiş bir âdem gördüm ki romatizma illeti olduğundan, ter bıyıklı bir diakonos önüne diz çöküp, ayaklarını ovuşturuyor idi. Bundan sonra diğer üç diakonos urubasını ve 4 yerinde fustanellasını (fistan) değiştirip, gavlak kafasını taradılar, bundan sonra iki keklik ve dört bıldırcından bir büyücek ve haylice filemenk (Hollanda) peynirinden ve bir kaç çeşit meyveden ve âlâ şampanyadan ibaret kahvaltısını getirdiler. Bilmem artık bu kadar taam romatizma illetine fayda eder mi? Ben ise el göğüste divan durup kahvaltıyı bitirsin deyü gözetir idim.

Nihayet, bitirip güç belâ bana nazar etti de tercüme-i halimi [viografiyamı] sual eyledi. Ben dahi nakletmeye mecbur olmağ ile, bazı felâketlerim o derece hoşuna geldi ki, gülerken şiddetli bir hıçkırık tutup daireyi ayağa kaldırdı, dar sildi, kalıbı değiştiriyor idi. Su yetiştirdiler, o ise ömründe su içmemiş olduğundan, güç kabul eyledi. Kimi sırtını yumrukladı, kimi tütsü verdiler, en itikatlıları da üzerine okumaya başladılar. Ve gide kız yeğenleri gelip vasiyetini [diathiki] yapmazdan ölüyor deyü ağlamaya başladılar. Encam, hekime muhtaç olmaksızın hıçkırık savdı ise de, romatizma tekrar ettiğinden, ondan savuştum.

İkinci defa mülakatımızda hikâyemin bakiyesini naklediğimde, ziyadesi ile hoşlanıp, «Don Cuzeppe, sen bir müstait zatsın, Cezuit dergâhına yakışırsın, seni Rossia toprağına gönderelim de, ondaki şismatik Eretikosları (rafizi) Katolik mezhebine davet eyle» dedi. Ben ise Rossialıların ne matah olduğunu ve Cezuitlerden hoşlanmadıklarını bildiğimden, teşekkür ederek Roma'da kalmak arzusunda olduğumu ve onda bulunduğum halde dahi Cezuit dergâhına hizmet edebileceğimi bildirdikte, «Pek güzel, senin gibi umur görmüş zeki bir âdem her nerede olsa bana faydası olabilir» deyip, beni Roma'da San Marko [Ayios Markos] mahallesine proestos[1] tayin eyledi ve eksomologisis etmekliğe de ruhsat verdi.

---

1 Kilise bölgesinin baş papazı.

DOKUZUNCU BAB

PNEVMATİKOSLUĞUM VE LAİKOSLARIN VE RUHBANLARIN UYGUNSUZ HALLERİ BEYANINDA

Enoriamda (bölgemde) sakin olanların cümlesi de itikatlı âdemler olup, varidatım mihver-i layıkında olduğundan bey gibi sefa-i hatırla müddeti güzar etmekte idim. Ve hatta pnevmatikoslukla, çok şeyler tahsil edüp, malûmatımı artırdığımdan, pek çok hoşlanmış idim. Madem ki isimlerini söylemediğim halde faraiz-i ruhaniyeme mugayir olmadıktan katt-ı nazar bazı mertebe ahlakiyeti islah edecek halleri vardır, size bazılarını nakledeyim de ibret alasız.

Bir gün, bir hatun gelip, «Efendi, ben otuz yaşına değin on defa evlendim ve ziyade ehl-i ırz olup, namusuma halel getirmemiş iken, şimdi şeytan iğvası[1] (kandırması) ile birine alaka ettim» dedi. Ben dahi «Var ise sevdiğin zat meşhur yahut hünerli bir zat olmalı» dedim ise, «Hayır Efendi, bilakis fakir ve çirkin âdem ise de, aşk kör olur, sadasına vuruldum, şimdi ne yapayım ki şu şeytan iğvasından kurtulayım» dedikte, «Kızım, bir müddet bundan başka bir beldeye git, Allahın himmeti ile gözden uzak olan gönülden de uzak olur» dedim, savdım.

Defa bir ihtiyar hatun gelip, platra yani, konaklar için hizmetçi kızlar simsarı olduğunu anlattı. Bu karıyı ise, halk ziyade ehl-i ırz kıyas edüp, bazı zatlar şüpheli olan familyalarını gözetmek için daire müdiresi yaparlar imiş, o ise Osia Maria'nın (Meryem Ana) ihtiyarlığı gibi gençliğinde ömür geçirmemiş olup, nazaretine havale olunan genç kızların ve güzel hatunların gençliklerini beyhude geçirdiklerine acınır makuleden imiş. Bir gün, artık şeytan pabucunu eskitmiş olmağ ile,

---

1 İğva: kandırma. Metinde 'yivga' olarak geçiyor.

bir yezitten oyunu açıklamış ve halka şayi ettiğinden bir daha böyle şeytani fiillere sülûk etmemesi için benden aflık dilemeye gelmiş.

Diğer bir hatun gelip, nakline göre, üç kocaya varmış ise de, biri işretten, biri Amerika bereketi firenk illetinden (frengiden) vefat ve diğeri bütün variyetini kumarda zayi etmekle, kendisini telef eylemiş. Ve nikâh tahtında alıştığından şeytana uyup da günah etmemesi için dördüncü defa evlenmekliğe ruhsat almaya gelmiş.

Bir gün, bir de dünya evine girmemiş ihtiyar kızcağız geldi, lehçesinden gençlikte kaç yumurta kırdığı aşikâr idi. Bu dahi üç otuz üçüne varmış olup, dünyayı ikrâh eylediğinden, artık bir manastır bucağına çekileceğini beyan eyledi.

Defa genç bir madam gelüp, «Efendi beni atalarım bundan bir sene mukaddem bir ihtiyar ve pis âdemle zorula everdiler, ben aslaca bundan hazlanmadığım halde, o beni o derece kıskanıyor ki, âlem yüzüne göstermemek istiyor, şimdi atalarımın ve kocamın ahvâline nisbetle ben de bir delikanlıya alâka etsem günahı var mıdır?» dedi.

Siyah elbiseli ve belinde uzun bir tesbih asılı genç bir madama gelip, «Kocam pek fakir olduğundan, onun da ilmi bile olarak, bir manastır igumenosu kocamı memuriyete koyacak olmağ ile bununla günah işledim ve şimdi üç mah mukaddem kocam vefat etmiş olup, igumenos «Keder etme, ben seni idare ederim» dedi ise de, ancak ben zamirimi tahfif etmek için manastırdan uzak olarak, hanesinde artık canına ağlayacağını ifade eyledi.

Kezalik siyah elbiseli ve beli tesbihli 50 yaşında ihtiyar bir hatun gelip ifadesine göre 45 sininden sonra artık dünya lezzetinden mahrum olarak, geçimi güçlüğe vardığından kendisinin edemediğini sair genç hatunlara ettirmek üzere hanesine getirir imiş. Nihayet dünyanın batıl olduğunu anlayıp tövbe etmiş ve canını halas etmek için igumenissa olmaklığa niyet ettiğinden, iltimasımı matlup etmeye gelmiş.

Diğer bir ihtiyar hatun gençliğinde ettiği türlü günahları vasfettikten sonra, «Efendi, bunlar vazifem değil, ancak beni yakan bir günahtır» dedi, ben var ise ilaç ile çocuk düşürdü yahut birini zehirledi kıyas ederek, sual ettim ise, «Perhizde et yedim» dedi, ben dahi «Hayde kızım, bu günah da benim bilmem nemde değil» deyüp savdım.

Bir gün bir delikanlı gelip, ifadesine göre zengin bir da-

yısı olup, çok da yaşadığı, buna dağ-ı derun olmağ ile, şeytan bunu dürterek ağu ile seyahatını bitirecek olmuş ise de, zamirine dokunduğundan, eğerçi pnevmatikos da mirastan hisse alırsa ruhsat verebilir mi deyü danışmağa gelmiş.

Defa bir hâkim gelip, ifadesine göre, mukaddem hâkim kâtibi iken şeytana uyarak, üç kıt'a ilamın mealini bozmuş ve diğer üç kıt'a ilamı da zayi oldu deyü gizlemiş, nihayet hâkim oldukta, daima şeytan teşviki ile ziyade veren tarafa hak verir imiş, nihayet tövbe ederek, canı selâmeti için Sain Denis [Ayios Dionisios] ismine ekklisia yaptırmış.

Defa, bir hatun aflık dilemeğe geldi, bu ise çocuk yapmak için Roma'da hekim ve ebe bırakmamış. Nihayet delikanlı bir specerden [eczacıdan] ilaç almakla, tamam dokuz ay deyince bir çocuk yapmış. «Kızım bunda bir günah yok» dedim ise, tabiatı ile kızarıp bozardı.

Sabık Siciliyeteyn[1] vükelâsından biri Kralın namı ile yakmadık can bırakmamış. Nihayet, Kral haber almakla, bunu mesnedinden tard ettiğinden, Roma'ya keşiş olmaya gelmiş.

Vükelâdan diğer birinin vasfına göre, arada kendi hademesini alet ederek halktan çok rüşvet almış. Ve bir işde hademesine az hisse verdiğinden, krala haber vermiş ise de, bundan namus davasına kalkışıp, mahpese ilka ettirmiş (hapse attırmış), sonra, bunun da boyası açıklanmakla kral nefi eylemiş.

Bir defa da, bir kardinal aşçısı gelip, «Efendi perhiz esnasında kardinalin taamını pişirip tadarken üç defa perhizimi bozdum ve bir defa da kardinal bir âdemin karısını boşattıracak olup, kocası sair karıya alâkalıdır deyü yalan şahitliği ettim. Sebebini kardinala sual ettiğimde «Oğlum, böyle şeyleri kosmikoslar (laik kilise görevlileri) bilmek caiz değildir» dedi. Öyle ya ruhbanlar eklisaya sıkça gidip Allaha yakın olduklarından sühuletle af olunurlar, güçlük biz laikoslaradır (lâikler) dedi.

Sizlere hangi bir günahı söyleyeyim? Bir sene zarfında pnevmatikosluğum esnasında işittiğim günahların hadd ü hesabı yoktur. Onda anladım ki bazı hatunların ırzlarını teslim etmeleri yoksulluktan, ya kocalarının muhabbet göstermeyüp, sert bulunduklarından değilmiş, zira niçe zengin ve ha-

---

1 *Napoli krallığı ve Sicilya'nın birleşmesinden dolayı (1815). İki Sicilya denilirdi.*

ilm ve muhabbetli kocaların karılarını da öğrendim ki, ırzlarını teslim etmişler, meğer bazıları da ehl-i merak olup, adeta sınamak için meyliyet göstermişler. Bu sözüme güleceksiniz, ama elbette benim de bildiğim vardır.

Bir gün, sabahleyin erkenden odama bir diakonos gelip, «Don Karlo, acele iratikanı (papaz giysisi) giyin de, Vatikan Sarayına gel, zira Amerika'dan gözedilen (beklenen) 40 sandık ayia lipsana (kutsal emanetler) Civita Vekkia'ya ulaşıp, ondan bu tarafa hareket eylemiş ve azim litania olacaktır» dedi, gitti.

Ben akabinde elbise-i kâhiniyemi giyinerek ve elime stavrosu alarak, Vatikan Sarayı'na gittim, ama o derece kalabalık idi ki, iğne atsan yere düşmez idi. O vüsatli sarayın divanhaneleri ve avlusu yalnız ruhbanlardan dolmuş idi ve sokaklarda halk kalabalığından geçilmenin ihtimali yok idi. Nihayet, alay düzüldü, ileriden hesapsız eksapterigalar[1], fenerler ve bayraklar çekildi ve pappaslar diakonoslar ve psaltiler[2] ve muzikalar safbeste olarak ve bir ellerine stavros, diğer ellerine mum alarak hareket eylediler. Ve Papa Hazretleri kardinaller zümresi ile ve terennüm ve teganni (şarkılarla) ile takip eylediler ve elli bin kadar âlâ, edna, evsat (her tabakadan) erkek ve dişi ellerinde mumlar ile arkalarına düştüler. Ve Roma'nın Civita Vekkia'dan tarafa kapusundan huruc eylediğimizde (çıktığımızda), sandıkları getiren kervan karşıdan göründü ise, Vatikan'dan bab-ı mezkûre değin iki taraflara dizilmiş olan asker birden silah kaldırıp selama durdular. Ve toplar endaht olunmaya (atılmaya) ve kampanalar çalınmaya ve psaltiler muzikalar ile okumaya başladı ki, gören âdem, rûz-i mahşer zan eder idi.

Kervan kapuya yanaştığı anda, birden ses sada kesilip, Papa din uğrunda Amerika'da canlarını feda eden martiroslar'ın (din kurbanı) canları için fatiha okuduktan sonra, alay geri dönüp, Ayios Petros (Sen Piyer) Kelisasına doğru hareket eyledi ve esna-i rahde pencerelerdeki seyirci hatunlardan üzerimize saçılan türlü çiçekler ile yollar döşendi ve dökülen gül suyundan rahmete uğramış gibi elbiselerimiz ıslandı.

Eklisaya varıp sandıklar orta yere yığıldıkta 101 pare hoşamedi topları endaht oldu. Ve onda martiresler[3] için minimo-

---

1 Âyinlerde tutulan, altı tahta, üstü yuvarlak gümüş amblem.
2 Kilise korosu üyeleri.
3 Kadın din kurbanı.

sinu[1] okunduktan sonra, Papa Hazretleri şu martiresler için öyle bir nutuk irad eyledi ki, herkes müteessir olarak, ağlamadık can kalmadı. Ve her biri heyecana gelerek, keselerini onda boşaltıp gittiler.

Nihayet, halk dağıldıktan sonra, Papa kardinaller ile halvet olarak, sandıkları açtıkta ne bulmuşlar bilirsiz? Bir takım merkep kellesi, katır ayakları, it kuyruğu ve bir kaç cins hayvanat kemikleri ki, ziyade hiddetlenmişler ise de, halka da sır açmaya cesaret edemezler idi, zira iş içinde iş var imiş.

Akabinde gizlice kapudan Yerasimos'u davet ettiler, o dahi Amerika'daki pappaslar ile etmiş olduğu kontratı Roma'daki İngiliz elçisine dahi tasdik ettirerek gelmiş kardinallar meclisine, bunu evvel emirde iyilikle tutarak «Şu sana teslim olan asıl emanetleri ne ettin, bize teslim eyle de sana beş milyon kuruş verelim» demişler ise de, kapudan Yerasimos hiddetlenip, «Vay, siz benim namusuma dokunmak mı istiyorsuz, protesto ederim, bana kemik verdiler ve kontratlarımızın zikri de böyledir ve size kemik teslim edüp makbuz senedi de aldım» deyü münkir geldikte (inkâr ettikde), bunu tutup mahpese ilka ve «Seni telef ederiz» deyü ihafe etmişler ise de, İngiliz elçisi iltimas edüp elden aldı.

Meğer madde başka imiş ve bizim kardinal ile gizli söyleşirlerken dinledim, şöyle ki :

Amerika'da din talkın eden Cezuit misionerler halktan toplamış oldukları külliyetli akçeyi ve zikıymet eşyayı kırk sandığa doldurarak, bir oyun olmasın korkusu ile Amerika'da din uğrunda telef olan misionerlerin ayla lipsanası'dır deyü o asırda Yedi adalı meşhur kapudan Yerasimos'un gemisine yükledip, kontratlarını da lipsana deyü imza eylemişler ve Roma'ya keyfiyeti de evvelce bildirmişler imiş.

Kapudan Yerasimos, Amerika'dan kalkıp İngiltera'ya yakın geldikte fırtunaya tutulmakla, sandıkları başka mahalle kaldırmak icap ettiğinde, pek ağır bulmuşlar ise, kavilde kemik bu kadar ağır olmayacak, pappasların oyunu çoktur, hele bir bakalım nedir deyü sandığın birini açtırmış oluyor. Bir de kemik yerine altın ve zikıymet şeyler dolu görmüş ise, «Çocuklar kayd etmeyin (üzülmeyin), biz aşığı kurşunladık, kontratımız kemik için değil mi, biz de onlara kemik veririz, çevirin dümeni en yakın bir adaya doğru» deyüp, hasılı İngiltera'nın ıs-

---

1 Ölüler için söylenen bir çeşit matem şarkıları.

sız bir adasına demir atarak, sandıkların kırkını da boşaltıp bir mahalle defnetmişler ve sandıklara rast geldikleri hayvan kemiklerini doldurup, Roma'ya götürmüşler, teslim eylemişler.

Bu maddenin ise, karışdırması yenmeyeceğinden Cezuitler ağızlarını yumup oturmuşlar ve kapudan Yerasimos tayfeleri ile bile ihya olmuş.

Bu yolda papistanların (papacılar) pek acaip ve garaip halleri vardır ve hatta tahkik eylediğime göre, bir vakit «Eorti ton trellon ke ton ğaidaron», yani divaneler ve merkepler yortusu ünvanı ile panayır da icra ederek, yevm-i mezkûrda pappaslar liturgiayı bitirdikten sonra, üç defa merkep gibi anırdıktan ve cemaat dahi kezalik anırarak cevap verdikten sonra, pappası bir merkep üzerine ters bindirirler ve sokaklarda alay gösterip bin türlü rezillik ederler imiş. Belki buna itimat etmeyenler bulunur, istek eden, Kuma'nın, Pangosmios İstoria'sına[1] ve Fransızca İstuar Üniversel[2] kitabına müracaat eylesin, zira yalan söylemiyorum.

Roma'da fakat bir hal pek gücüme gitti, şöyle ki: Marsilya'dan bir defa bera-i maslahat bir Rum tacir gelerek hastalanmış ve hekimler çaresini bulamayarak vefat eyledikte, «Bu Rum olduğu halde mekruhdur. Roma'nın aziz toprağı bu mekruhun defni ile lekelenir» deyü defnettirmeyip, Roma hududundan taşra çıkardılar.

Her ne hal ise, ben yine memuriyet-i ruhaniyem ile meşgul olmaya başladım ve bir gün sabahleyin erkenden yine o diakonos gelip, «Buyurun Don Cuzeppe, yine bugün büyük alay-i diniye var, zira bir Fransız, «Filosofia kitabı» ünvanı ile şeytani bir kitap bastırıp mezhebimizin akaid ve şeraitine (inanç ve kurallarına) dokunmuş ve ruhbanlara ilişiğini şöyle bırak, gidi yezid, aziz Papamıza dahi müdahale etmiş, şimdi sinodosça bu kitabın yanması lâzım geldi» dedi.

Ne yaparsın? Artık elbisemi takınarak ve stavrosu alarak, Ayios Petros Kelisasına seğirttim. Ondaki Roma'nın kâffe-i ruhbanları yalın ayak, başı kabak ve razolu (tıraşlı) ve razosuz, kukulalı kukulasız ve sakallı ve sakalsız ve Cezuit ve Do-

---

1 *Kuma adlı yazarın 'Dünya Tarihi' 1820'de Atina'da yayımlanmıştır.*

2 *Histoire Universelle (Dünya Tarihi). 1863'de Türkçe ve fakat Yunan harfleriyle E. Misailidis bir 'Tevarih-i Umumiye' yayınlamıştır.*

miniken ve Frankisken [1] ve Sain Jan Dark[2], hasılı bütün keşiş zümreleri ve 10.000 kadar halk hazır olup Papayı gözetirlermiş. Encam, Papa hazretleri Saraydan indikte, Ayios Petros'un tasviri huzuruna durdu ve muhtasar bir dua etti, sonra, «Bu kitaba ve bunu yapana ve cümle eretikoslara (din sapkınlarına) ve Papa mezhebine itimat etmeyen dinsizlere ve bizim ruhban zümresine hürmet etmeyenlere lânet [anathema] lânet, lânet olsun» deyü kitabı ve müellifin tasfirini onda yanan ateşe attı ve ruhbanlar ve cemaat dahi üç defa lânet okumakla, ondan dağıldılar.

Papa hazretleri heyecana gelmekle, serbestiyetten bahs ve sair mezhepleri vasfeden Fransız kitaplarını memaliki mekteplerinden kaldırttı ve bir hoca bilmeyerek, Platon'un kitabından ders verirken aforoz oldu ve bu misilli kitapların dahi satılmaması tenbih olundu.

Bir gece, refikim diğer bir pnevmatikos ile yeyip içip keyfe geldikte, eksomologisis ettiğimiz çeşit be çeşit günahları yekdiğerine nakledercen, «On altı ile yiğirmi arasında ziyade güzel iki pakize kızları eksomologisis eylediğimde, şeytan beni çok incitti ve hemen günaha sokma dereceye getirdi ise de, şükürler olsun, kardinal efendinin bana havale buyurduğu aziz memuriyete leke getirmemek için kendimi zapt ve şeytana karşı sabreyledim» dedim ise, «Be ey şaşkın, öyleyse sen hâlâ müptedi olup, dünya ahvaline aşina değilsin, fazilet dediğin bu asırda ele geçer şey değildir, ne mutluk bize ki, eğerçi halka kendimizi faziletli gösterebilir isek, değil bizler, ki ufak memuriyetteyiz, illâ en ulu mesnette bulunan kardinallarımız [mitropolitlerimiz] dahi şeytan iğvasına dayanamazlar, zira bizim ruhban zümremiz Eosforos'un [İblisin] düşen zümresi yerine geçtiğinden, şeytan laikoslardan ziyade bizim arkamıza düşüp, incitir, haset eder» cevabını verdi.

Birkaç gün sonra gelip «Bundan böyle on altı ile yiğirmi arasında akıl baliğ olmuş kızları acemi olduğun için sen eksomologisis edemezsin, kardinal efendiye gönder, zira bana sipariş etti ki, sana haber vereyim» dedi. Kardinal efendinin bu teklifine teaccüp eyledim ise de, ne efkâr-ı hayriyede olduğunu anlıyamadım... Ve ihtiyar sininde ve illetli ve hususu ile

---

1 Çeşitli Katolik tarikatları.

2 Fransızca: Sainte Jeanne d'Arc, ancak 1894 yılında 'ermiş' olarak ilân edilmiştir. Tarikatı yoktur.

kardinal olduğu takdirde, böyle efkâr-ı mezmumede bulunduğunu takbih eyledim ise, «Be ey şaşkın softa, bu asırda sen akılda bulunan âdemler ilerliyemez» dedi. Anladım ki, bu pappas pek cahil olduğu surette, miyancılıkla mesnede ermiş. Ben ise, «Dostum, kardinal dahi yapacak olsalar, yine miyancılığa (aracılık) irtikâp eylemem» deyüp, bununla katt-ı münasebet eyledim.

Bak şu ehl-i ırzlığım, başıma ne felâketler getirdi: Gidi yezid pappas, gitmiş benden kardinalime şikâyet ve ne efkârda bulunup, aleyhinde söylediğim sözleri hikâye eylemiş olmağ ile, kardinal efendim bana ziyade hiddetlenip, «Sen eksomologisis olanların günahlarını meydana veriyor imişsin» bahanesi ile katheresis [yani sıffat-ı ruhaniyemi ref] eyledikten başka, o gün Roma'dan çıkıp gitmekliğim hakkında Papa tarafından buyurultu çıkartmış, ne çare, derhal yine laikos kıyafetine girerek Roma'dan çıktım, gittim.

Ve esna-i rahde, kezalik Roma'dan nefiyolmuş Fransalı bir âlim zat ile görüştüm, meğer bu da hilkat-ı cihana [kosmogonia] dair bir kitap çıkararak, Allah dünyayı sekiz günde halk etti ve hazret-i Eva yedinci günden sonra halk oldu, demiş olduğundan, Papa aforoz edüp, Roma'dan nefyetmiş.

Kitap yanma faslını buna nakleyledim ise, gülerek, «Bu da bir şey midir? Bunlar bir vakit eretikos [rafızi] deyü nice bin canlar telef eylediler ve İspanya'da ve İtalya'da ve sair beldelerde Cezuitler «İera Eksetasis» [Engizisyon di la Fed] nam istintak-ı şerife meclisi[1] marifeti ile nice binler Yahudileri ve Arapları Katolik olmayorlar deyü diri diri ateşe attılar ve nice Ortodoksos ve Protestanları dinsiz deyü yaktılar ve o asırda Cezuitler, ataları evlâtlar ve karındaşları karındaşlar üzerine ve halkı yekdiğerine casus etmiş olduklarından, nefsi katoliklerden dahi biri husumetinden naşi diğerini iera eksetasise[2] mezhebe küfretti, yahut perhiz bozdu, yahut yedinci derecede hısımı ile evlendi, yahut mezhebin filan şartında şüphesi var, yahut ruhbanları zemmetti deyü şikâyet etmiş olsaydı, anide tantuna gider (boşu boşuna ceza görür) idi. Kimin haddine düşmüş idi ki, iltimas eylesin? Nefs-i kral dahi sahabetlik etmekten korkar idi. Bak tuhafa ki, öyle alayile insan yakmak resmine Oto da fe [Praksis pisteos][3] yani mezhepçe

---

1 Soruşturma kurulu.

2 Engizisyon aforozu.

3 İspanyolca 'Auto da fe', ateşte yakma cezası.

hizmet tabir ederler idi. Ve hatta bir vakit Fransa'da Cezuitler Ayios Bartholomeos[1] gecesi ittifak-ı hafiye (gizli) ile yüz bin kadar Protestan nüfusu telef edüp, hâlâ bugünedeğin zikri geçtikçe insanın tüyleri ürperir. Ve bundan başka pek çok kabail (kabileler) kavgalarına ve perişaniyet-i insaniyeye sebep oldular ve iyi kötü hiçbir kimesne bir lakırdı etmeye cesaret edemez idi ki, duvarların da kulağı var idi.

Ve bu vechile halk istemeyerek mutaassıp ve Cezuitlere âlet olmağ ile, Papa derece-i ulyada nüfuz kesp eyledi ve Cezuitler istediklerini kral nasp edüp, istemedikleri kralı tard yahut telef eylediklerinden ve politikaca her bir hususa müdahele eylediklerinden, kâffe-i Evropa kralları Papadan korkup titrerler idi. Papa, bu vesile ile, fırsat bulup, kâffe-i Evropa hükümdarının hakim-i mutlakı oldu. İstediğini indirir, istemediğini bindirir idi.

İisuitismos [Cezuitlik] evvel emirde 1534 senesi İspanya Kralı Ferdinandos Katholikos'un[2] rical-i kibarlarından İgnatios Laiolas nam bir zatın marifeti ile ihdas olmuş idi[3].

Bu zat delikanlılığında ziyade güzel ve zeki ve kendisini beğenmiş olup, İspanya'nın Pampelun (Pamplona) şehiri kavgasında kazaen bir gözü kör oldu ise, dünyayı terk birle askitilikle (perhizcilik) müddeti güzar etmeye mecbur olup, mezkûr «İiusite» (cizvit) zümresini teşkil eyledi. Ve Savoya'lı Petros Favros ve Frankiskos Ksavieros ve bunun ders arkadaşları Painez, Salmeron, Vedavilla ve Rotriguezo merkum Laiola'ya refik oldular[4].

Ve bunların bu tarikatı teşkil etmelerinden meram, stavros (haç) bayrağı altında Allaha ve yeryüzünde vekili denilen Papaya hizmet ederek, Katolik dinini telkin ve nevcivanları (gençleri) halaslık yoluna kulavuz etmek ve hastahanelerde eğlenip, sadaka ile geçinmek ve insaniyete hizmet etmek idi.

---

1 *Fransa'da Saint Bartholomé kıyımında (1572) birçok protestan öldürülmüştür.*

2 *II. Ferdinand.*

3 *Cizvit tarikatı 1534'de kurulup 1540'da Papa II. Paul'ca onaylanmıştı. Papa XIV. Clemens, Cizvitliği 1773'de kaldırmış, Papa VII. Pius 1814'de yeniden kurulmasına izin vermiştir.*

4 *Loyola'nın arkadaşları: Fr. Xaver (1506-1552), P. Favre (1506-1546), A. Salmeron (1515-1585) ve ötekiler.*

Filvaki, bu «İsuite» zümresi evvel emirde ilm-ü maarifin ilerlemesine ve Evropa'da medeniyetin feyiz bulmasına ve bir takım barbar milletlerin Hıristiyanlığı kabul eylemesine ve o asırda yeni zuhur eden Protestan mezhebinin mucitleri olan Luthiros[1] ve Kalvinos'un[2] talkınlarına karşı Papa mezhebinin takviyetine sebep olmuş idi.

Ancak, vakıtler müruru ile bu zümreye bir takım meçhulül ahval âdemler karışarak İsuit'liğin iptidaki güzel şartlarını bozdular ve işi bütün bütüne interesoya vardırdılar ise, cümlenin nefretini celp eylediler.

Bu zümre acaip bir ocak olup, içlerine cahil ve ferasetsiz ve korkak âdemi kabul eylemezler idi. Bir âdem, hem âlim hem ferasetli olsa bile, onu birkaç sene sınamadıkça dergâha sokmazlar idi.

İşte, bu tarikatın şartları şu siyaktadır. Ocağa dahil olan âdem, kendisini müstakilen vakf etmeli ve büyüklerinin emri her ne olur ise olsun, körlemesine itaat ederek icra etmeli. Ve daldan budaktan göz sakınmayıp, her tehlikeden geri durmamalı. Ve zamir (vicdan, yürek) tabir olunan mübareği aslaca vazife edinmemeli ve meramın icrası için herşeyi yapmalı. Ve Ocağın interesosu uğurunda iktiza-i halde ana baba, karındaş ve evlât ve akraba ve dostu dahi telef etmeli ve başlıca sermayesi hainlik, dekbazlık, mürailik olarak, ataları evlâtlarından ve karındaşları karındaşlardan ayırmalı ve milletler arasına nifak bırakmalı ve Ocağa buğz (düşmanlık) edenin kıyamete dek her vechile telefine çalışmalı.

İşte bu yolda şartlar ile bu Cezuit zümresi pertav bularak (yükselerek) hükümdarana nüfuz yürütmeye ve dünyayı her fenalıkla taciz etmeye başladı ise, artık bundan 150 sene evvelinden Evropa ahalisi başladı bunların aleyhinde yürüyüp lanetlemeye ve ekseri beldelerden bunları sürgün eylediler ve nefsi Papa dahi, bunların şerrinden korktuğu halde cümle halkın şikâyetine de dayanamadığından, 1773 senesi Iulios'un 21 tarihi bu Ocağı fesh ü iptal etmeye mecbur oldu.

Bu ocak, I. Napoleon Bonaparte düşdükten sonra, yılan gibi uyuşup, salyongoz gibi bir müddet kabına çekildi, sonra yine uyanıp, hareket etmeye başladı ise de, şükürler olsun, ilmin nuru her tarafa neşrolunarak, halkın gözünün perdesini

---

1 *Martin Luther (1483-1546).*

2 *Jean Calvin - asıl adı Cauvin - (1509-1564).*

kaldırdı da bunların ne makule olduklarını gösterdi ve bu vechile bir müddetten beri bu derece vahşiyetin önü alınabilmiş ise de, hâlâ eseri bazı milletler nezdinde mevcut olup, zor ile şunu bunu kendi mezheplerine celb edebiliriz kıyas ederler. Hiç zamir bağlanabilir mi? Cebren beni kendi aklına uydurmak istersen, Allahın bana ihsan buyurduğu iradeyi ve akıl ve fikri almış olursun, eğerçi teklifin hakka makrun (yakın) ve doğruluğa yakın ise, gerek mezhepçe, gerek politikaca olsun, bilâ-cebr kabul edebilirim, olmamış affedersin, yağma yok» dedi, ol yoldaşım.

Bu sözlerine ben bir cevap zam etmedim ki, Papaların ve kâffe-i ruhban zümresinin aforozlarından korkarım* zira 318 Theoforos Pateresler'in[1] bedduası ile dünyada Yezi[2] gibi uyuz olmaya ve Kain[3] (Kabil) gibi titremeye ve öldükten sonra davul gibi şişip erimemeye niyetim yoktur, çünkü ruhban zümresi ateş sayılır, el ile tutsan yakar, söndürsen tutsan leke bırakır, maşa ile tutmak da olmaz, onlar cümleyi muhakeme ederler, ama onları yalnız Allah muhakeme eder ve okumuşun dediğini tut da gittiği yola gitme sözü meşhurdur. Bunlardan ben bazılarını ibret için zem eyledim. Ama isim vermedim, bu bapta günah etmedim bellerim. Ve akıllı davranıp da Papadan bir miktar cennetten arsa alamadığıma keder eder isem de, şuna şükrederim ki, kimseyi incitmedim ve incitmek de arzulamam. Ve haksızlıktan kazandığım akçeyi denize, ateşe ve bunlardan daha belâ karılara aldırdığımdan, ruhban gömleği gibi temiz olup, artık hiç olmaz ise, cennetin penceresinden içeri bakmaklığa müyesser olacağıma ümit ederim.

---

* *Gidi mübarek Favini, eğerçi encamen zuhur eden Bulgar meselesi asrında bulunsaydın, elbette bulgarlar eksarhosundan[4] ve metropolitlerinden ibret alarak, aforozdan korkmaz idin.*

1 *İznik (Nikea) Ruhanî Meclisi'ne katılanlardan.*

2 *Yezi ya da Gehasi, bk. Krallar II, 5. bölüm, 19-27.*

3 *Kain'in (Kabil), kardeşini (Habil)'i öldürdükten sonra Allah'ın hışmına uğramaktan korkması ima ediliyor. Bak. Tekvin 4/1-15.*

4 *Bulgarların İstanbul'daki dinî liderleri.*

ONUNCU BAB

LOKANTACI VE HIRSIZLAR ELİNE DÜŞTÜĞÜM BEYANINDA

Roma'dan nefyolunduğumda, artık İtalya'nın Napoli şehrine gitmeye niyet eyledim. Esna-i rahde, öğleyine doğru yoldaşım ile bir lokantaya muvaselet ederek, onda bir miktar rahat ve taam etmek üzere konak verdik. Lokantacı boşboğazın ve gevezenin biri olup, söylenirken âdemin yüzüne salya serptiği şöyle dursun, lokantasının o civarda örneksiz olduğunu ve hesapsız yolcu geldiğini vasfeyledikten sonra, gelip geçen kâffe-i yolcuların da ahvallerini nakl eyledi. Artık, boşboğazlığa dayanamayıp, «Be herif, yetişir artık, bir az yemek getir» dedim ise, gitti ve karısı ile gönderdi ki, pek nazik ve nazenin bir genç hatun idi, artık ne sebepten çok yolcu geldiğini anladım. Yoldaşim ise boşboğazı dinlememek için matbah tarafında geçinmekte olup, yemeğe elimi sunacağım vakit, geldi de «Sakın pişmiş taam yeme, zira tavşan dedikleri kedidir ve kuş dedikleri bir çirkâftan toplanma kurbağadır ve bargır (beygir) eti de mevcut» dedi ise, ben ikrâh edüp, fakat ekmek peynir ile ve Yahudilerin Hristosa içirdikleri öde benzer bir miktar şarap ile karnım doyurdum, meğer Evropa'nın ekseri lokantalarında bu misilli taamlar sarf ederler imiş. Hasılı, ondan kalkarak arkadaşım başka yola gitti, ben dahi Toskana'ya doğru revan oldum.

Akşam yakın idi ve bir balkandan (dağdan) taşra çıkacağım sırada, iki müsellah atlıya rast oldum ise, nereden gelüp gittiğimi ve ne sanat ve meslekte olduğumu ve arkadan başka yolcular da gelip gelmediklerini ve esna-i rahde Kır serdarına rast olup olmadığımı sual eylediklerinde, «Asfazın (Tanrı) keremi ile soyun» deyince hırsız olduklarını anladım dediği misilli, anladım ki, eşkıya ve kutta-i turuk (yol kesen) kulavuzlarıdır. Ben ise, aslaca havf etmeksizin, cesurane cevap verdi-

ğimden, hoşlanarak «Düş arkamıza da mahallimizde taam edelim» dediler, doğrusu bu misilli teklif benim aklımda ve aynımda yok idi, nâçare hiddetlerini celp etmemek için, eşek önden giderek, tuzağı görünce atlayıp geçtikte, kara kulağın atlamaya irtikâp etmeyip, ağlayarak tuzağa düştü gibi, ben de arkalarına takip eyledim.

Haylice ormanlıkta tecavüz ederek, nihayet yatakları olan ağzı orman ile örtülü bir mağaraya vardık ise, onda diğer üç arkadaşlarını dahi bulduk. En acaibi budur ki, o üçlerden biri İstanbul'un Büyükadası'nda beni iğfal edüp 30-40 bin kuruş paramı dolandıran Anastasia'nın taklit biraderi şu mahut Dimitri idi. Bu edepsiz benden utanarak, gizlenecek yerde, anide boynuma sarılıp, İuda (Yuda) tarzı öptü ve «Tebrik ederim, Mösyö Favini, nihayet sen de bizim dergâha mı iltica ettin?» dedi ki, beni de eşkıyalığa itibar ettim kıyas eyledi. Öbürleri de refikimizin bir aşnası geldi diyerek memnun oldular ve artık benim de refik olacağıma ümit eylediler.

Ben izzet ve ikrâmları için ziyade teşekkür ederek, korkak ve cesaretsiz olduğumu ve bu misilli işlerde yiğit ve kahraman adam gerek idüğini vasfeyledim ise, Böcekbaşıları[1] «Telaş etme Mösyö Favini, biz seni alıştırırız, bir kaç defa bizimle hırsızlık ederek, bazılarının telef olduğunu görürsen, Kahraman-ı zeman ve Rüstem-i [İraklis] devran olursun» dedi. Ben dahi «Af buyurun, bu kadar cesim muharebelerde hazır bulundum ve binler ile âdemlerin telefini gördüm, yine korkaklıktan hali olamadım ve bunlardan başka bir fena tabiatım var, elin malını cebren zabt etmekliğe zamirim (vicdanım) ruhsat vermiyor» dedim ise, Böcekbaşı, kahkaha ile haykırarak, «Bu atik zemanın küflenmiş aklıdır. Yoksa umur-u politikada ve askeriyede ve ruhaniyede ve tüccariyede ve umur-u sairede bulunanlar bizim meslekimizde değil midirler? Bunların çalmaktan çarpmaktan ve zulm etmekten başka ne işleri var? Sirkatlerini vergi ve salyan[2] ve ücret ve rüsumat ve bahşiş ve ticaret isimleri ile yaldızlarlar. Nefs-i krallar bile, ham tamahlarından naşi, komşularının memalikini zapt etmezler mi? Ve haksız muharebe etmek bahanesi ile, sevgili tebalarını soymazlar mı? Ve kendileri dalkavuklara ve mürailere ve sefaha-

---

1 *Sözcüğün asıl anlamı: Bir çeşit polis memuru.*

2 *Yılda bir alınan vergi; Tanzimat'tan önce memurlara verilen yıllık maaş.*

ta sarf etmezler mi? Bu cümle ile bizlere hırsız, sarik (hırsız), katil, eşkıya, kuttâ-i turuk (yol kesici) ve menba-i fesat (fesat kaynağı) ismi verirler, bizler ise ihtiyacımızdan mecburen bazı âdemler soyarız ve bazı da istemeyerek kan ederiz. Halbuki, bunlar bizden ileri iken, gazi ünvanı verirler. Haklı haksız, ilân-ı harp eden hükümdar katil değildir de nedir? Bir kıral diğer kırala ilân-ı harp etmek, tebaalarını telef etmeye geliyorum demek değil midir? Bari, ettikleri kavga millet interesosundan dolayı olaydı? Nice defalar, milletleri tahrip edici ve binler ile hatunları dul ve çocukları öksüz bırakıcı kavgalar oldu, ne için? Meselâ, bir kıralın harbiye sefinesine yanlışlıkla selâm vermemiş, yahut birinin attığı top kadar öbürü atmamış, yahut bir elçinin karısı sarayın baş kadınına hakaret etmiş de pardon dememiş, yahut bir elçinin aşçısı bir kusurdan dolayı mahpus olmuş da, zaptiye vekilini azl etmemişler, hasılı, olan kavgaların kâffesi de bu misilli dırdıriyetlerden husule geldi» cevabını verdi.

Böcekbaşının bu cevapları haksız ise de, haksız deyebilir mi idim? «Yiğitlerim şu efkârınız feylozofça bir efkâr olup, hakkınız var ise de, haksız ticaretten hiçbir vakit hayır görmedim» dedim ise, bunlar zati ne olduğumu teftişe kalkışıp tercüme-i halimin beyanını teklif eylediler. Ben dahi evvelinden ahırına değin ahvalimi nakleylediğimde, ziyade memnun olarak, «Tamam bize de bir pnevmatikos lâzım idi ve sonraki edeceğimiz seferden pnevmatikos efendinin de hissemend olacağına ümit ederiz, zira karşı koyacakları telef edeceğimiz anda, hiç olmaz ise eksomologisis bari etsin, paralarını aldığımızca, canları bari purgatoriona* günahkâr gitmesin ve madem ki bizler de insanız, Allah gecinden versin! Ölecek olur isek, yanımızda bir pnevmatikos bari bulunsun da, ayinimizce bizleri itiraf eylesin, bu ecilden Pater Cuseppe dahi ticaret için değil ise, Hıristiyanlık faraizi için yanımızda kalmalıdır» deyüp horata (konuşma) arasında dolayısiyle ihafe etmeye (korkutmaya) da başladılar ise, ben artık eşkıyalıktan hazlanmadığım gibi, ölmekden daha ziyade hoşlanmaz idim. Ve eşkıyaların

---

* *Purgatorio [Kathartirion pir] yani temizleyici ateş demektir. Papistanların kıyasınca günahkârlar rûz-ı kıyamette o ateşde günahları temizleninceye değin yanıp, sonra cennete gideceklermiş. Bu kıyası Orthodoksoslar kabul eylemezler.*

nezdinde ise, insan öldürmek tavuk öldürmek gibi olduğundan, mecburen tekliflerini kabul ediyor görünerek, «Sizin gibi kahraman yiğitlerle kim refik olmasını istemez» deyüp silklerine kaydoldum ise de, «Allah, sen kurtar!» deyü kalbimden dua eder idim.

Ferdası sabaha karşı, casuslar gelip, beş on nefer zaptiye ile Napoli haznasına emanet geliyor idüğini haber verdiler ise, acele davranıp caddeyi tuttuk ve pusuya durduk. Ve birkaç yolcular soyduktan sonra, nihayet zaptiyeler göründü ve kurşun çalımına geldikleri anda, Böcekbaşımız «Kıpramayın» diye silaha davrandı ise, zaptiyeler mukabele eylediler ve bir takım silah boşalttıktan sonra refiklerim atlarını bana teslim ederek, sıra kılıç (dalkılıç) hücum ettiler ise, ben ziyade memnun oldum, zira ne ölmeye, ne de öldürmeye niyetim var idi.

Nihayet, zaptiyelerden ikisi telef, biri esir oldu ve kusurları hazineyi bırakıp firar eylediler ise, atlara yükletip mağaraya getirdiler ve miyanelerinde taksim edüp, bana da acemi olduğumdan, nısıf hisse verdiler. Ben almayacak oldum ise, «Ayie pnevmatike yine zamirin mi dönmeye başladı? Bu akçe ise kâffe-i sirkatimizden en haklıdır, zira fukara ve zuafadan toplanarak, bir takım haksızların ceplerini dolduracak idi,» dediler de, ol eşğire (esir) de hakaret etmeğe başladılar ise, ben «Yiğitler meydan-ı harpte mertçesine aduyu (düşman) telef etmek günah değil, ancak teslim olan esiri[1] telef etmek yiğitliğe limon sıkmaktır ve hatta af olunmayan günahlardandır, madem ki beni pnevmatikosunuz etmeye tenezzül ettiniz, ben dahi size eksomologisis sırasında müsaadeli bulunmam için şu zaptiye neferini bana bağışlayın ve bu şart ile hissemi kabul ederim» dediğimde, ziyade hoşlarına gelip zaptiyeyi bana bağışladılar ve 150 filorin de nısıf hisse verdiler.

Bundan sonra, taam etmeye başlayıp, sofra üzerinde bunların yiğitliğini ziyade medh-ü sena ile istihza tarzı ücretleri tedahüle (gecikmeye) kalacak hademeleri acındım, çünkü maaşları bir iki mah verilemeyeceğinden, kimi karısının yeni modalarını icra edemeyüp, kimi bakkal ve ekmekçi ve kasabına para veremeyüp, kavga edecekler idi. Aaah mümkün olsa da, şu Roma'dan sürgünüme sebep olan kardinali soymanın bir

1 *Esir: Metnin çeşitli yerlerinde 'esyir' diye geçiyor. 'Yesir' şekli de vardır.*

yolu olsaydı da, Assı Enehilli Coşkun keşiş tabir ettikleri Pappa Yani gibi* şuna pnevmatikosu azletmekliği öğretseydik, «Kayd etmeyin bu akşam bu bapta size bir usul taarif edeceğim» dedim ise, cümlesi el çırparak, «Aferin, Don Cuseppe, Mösyö Cakomo, Mustafa Ağa ve Ulah hariciye vekili Mösyö Aleko Favini» dediler. Ben dahi teşekkür ederek, «Madem ki evlâtlar bundan böyle birlikte düşüp kalkacağız, siz benim tercüme-i halime aşina olduğunuz misilli, ben de her birinizin tercüme-i hallerine pnevmatikosunuz gibi aşina olmalıyım» dedim ise, cümlesi de «Pater İosifin hakkı var» dediler.

ÜÇÜNCÜ CİLT HATM OLDU

---

* *Şöyle vasfederler ki, bu Coşkun keşiş, bir gün Enehil Kelisası'nda Ayion Vima[1] kapusuna düşüp, Evloğimeni[2] Hıristiani ağız ile «Can azizdir, sakın küfretmeyin, her kim küfredecek olur ise, anasının babasının canına, ağzına bilmem ne ederim» deyü tenbih eylemiş oluyor ve Konya mitropoliti bu yolda küfrünü haber alarak bunu arğos etmiş ise[3], sonra mitropolit ondan gideceği sırada esna-i rahde tebdil-i kıyafet ve pürsilâh olduğu takdirde, uğrunu (yolunu) keserek cebren aflığını almış.*

1 *Kilisede âyinlerin okunduğu ön bölüm.*

2 *Kutsanmış.*

3 *Görevden almışlarsa da.*

TEMAŞA-İ DÜNYA
VE
CEFAKÂR U CEFAKEŞ

CİLD-İ RABİ (Dördüncü)

KULA'LI EVANGELİNOS MİSAİLİDİS'TEN
telif olunarak, kendi matbaasında
tabolunmuştur.

İSTANBOL'DA
1872

İLAN

Her hangi kitapta matbaamızın mührü bulunmaz ise, sahte yahut mesruk (çalınmış) demek olacağından, matbuat nizamnamesine tevfikan aleyhinde dava ve kitabı zapt edeceğiz.

EVANGELİNOS MİSAİLİDİS

Temaşa-i dünyanın işbu dördüncü cildi taraf-ı müellifden
Nevşehir hanedan-ı kadiminden Der-i Saadet'te
mukim rağbetli sior

SAVVAS İOANOF

Cenapları nam-ı namilerine
tenmik olunmuştur

İTİBARLI, RAĞBETLİ SİOR SAVVA İOANOF CENAPLARI!

Cemi-i vakitte nev eyüliğe (iyiliğe) olan meyl-ü muhabbetiniz ve yigirmi seneden berü bendenize günesi (?) ile ibraz etmekte olduğunuz hüsn-ü teveccüh, ism-i âlilerinizin an-be-an zikr-ü yâd olması için, Temaşa-i Dünya'nın işbu dördüncü cildini nam-ı nami-i âlilerinize tenmik-ü takdim etmekliğe mecbur eyledi.

Bunca, hayr-ü hasenatınız, zikr-i cemilinize kâfi ise de, bunu mahza (salt) ibraz-ı memnuniyet için tenmik etmiş olduğumdan, beyni hümade (aramızda) cereyan eden muhabbet-i halisanenin alâmeti babında hüsn-ü kabul edeceğinize iştibahım (kuşkum) yoktur.

İstanbol 1872, Septemvrios (Eylül)

Anatoli Gazetesi müellifi
EVANGELİNOS MİSAİLİDİS Kula'lı.

TEMAŞA-İ DÜNYA VE CEFAKÂR U CEFAKEŞ

CİLD-İ RABİ

BİRİNCİ BAB

BEŞ HIRSIZLARIN HİKÂYELERİ BEYANINDA

EVVELA BÖCEKBAŞININ[1]

«Ey Pater Cuseppe! Ben Venedik'te kahve şantan, yani çalgı çalınan, türkü çağırılan kahve müdiresi bir güzel kızdan tevellüt eyledim, fakat babam için sana sağlam cevap veremem, filvaki anam hamile iken, bir muteber konta iltimas ve idare edermiş ise de, pek de babamdır diyemem, zira damarlarımda zadegân kanı olsaydı, böyle cadde hırsızı olmayup, hiç olmaz ise derun-i şehirde memuriyet hırsızı olur idim. İsmimi yazacak kadar okumak ve pek layıklı çalıp çağırmak ve oynamak tahsil eyledim. Biraz büyüdüm ise, mahsus bir haneye toplanan kızlara kithara (gitara) ve horos [ayak oyunları] öğretmek için hoca tayin ettiler, kızlardan biri oyunlarda ziyade mahir olmağ ile, dikkatimi celbeyledi, fakat oyun oynamak fayda etmediğinden, yoksa başka sebepten mi bilemem, günden güne semirmeye başladı ise, hekimler bu derece semirmenin çabuk evermekten başka ilâcı yoktur, dediler ise, vakit müsaade etmeyeceğinden bir kalfa ile tez elden everdiler, bun-

---

1 S. 530'daki Not 1'e bak.

dan evvel ise, bir hakim ve iki vükelâ müsteşarı istemiş de vermemişler imiş.

Bak şu hikmete ki, altı ay deyince bir oğlan doğurdu ise, zevzek kalfa şüphelenmeye başladıkta, iş muhakemeye düşmekle Venedik'in en usta hekimlerinden sual olundu, onlar dahi bundan daha az müddette doğmuş örnek pek çoktur, altı aya ise bir diyecek yoktur, dediler, var ise, vakti ile üç ay zarfında doğuran kızın «Kocacığım, üç ay sen beni alalı, üç ay ben seni, altı ve üç ay da çocuğa kalalı tamam dokuz ay» deyü kandırdığı gibi, hekimler de böyle bir hesap çıkardılar, ama kalfa kalın kafalı bir herif olduğundan kanmayıp, namuslandığından ve hükümetten de korktuğundan ortadan nâbedit (kayıp) oldu ve karısı ettiği kusura ağlamak için manastıra gitti ve bunun üzerinde benim mektebi kapattılar ve kızların valideleri gâvurun aklı sonradan gelir fehvasınca, hocanın yanında hazır bulunmadıkça, horos öğretmemeye şart ettiler.

Ben artık boş gezmeğe başladım ise, ahbaplarımdan biri «Be ey şaşkın, ne duruyorsun, sen oldukça güzelsin ve gençsin ve hatta musikide mahirsin, kim bilir kim olduğunu, gereği gibi süslen bir zengin kızı yakala da, aşığı kurşunla» dedi.

Bana bu söz merak olup, teftiş ederken haber aldım ki, zengin bir âdemin evlenecek kızı var imiş, bir gece hemen süslenerek kitharayı (gitara) kaptım ve ortalıktan ayak çekildikten sonra, patinada* etmek üzere penceresi altına yanaştım ve kithara ile öyle bir yanık besteler söyledim ki, işidenler Ferhat dirilmiş de Şirin'ine ağlıyor, yahut Mecnun defa dünyaya gelmiş de Leyla'sına figan ediyor zannedecek idi, bende ise aşkın eseri olmayup, it dolabı (hilesi) idi.

Neden sonra pencere açılıp, bir hizmetçi kız «Çelebi, Kokonam teşekkür eder, sizden pek hoşlandı, yarin akşam dahi patinada etmenizi arzu eder» dedi ise, ben ferahımdan çıldırma derecesine gelip, artık yeni gerdeğe girecek güyegüden (güvey) ziyade, sabırsızlıkla geceyi çengel ile çekiyor idim.

Patinada'nın[1] mânâsı gece ile âşık maşukasının hanesi önünde çalgı çaldırıp aşk-u sevdasını beyan etmek olup, her nasılsa büyük şehirlerde âdet hükmüne girmiş ve ataların buna müsaadesi teaccüp olunacak bir maddedir. Bu cümle ile bazıları bu yolda kandırıp, evlenebilirler, çokları da başlarına pencereden havrız (dolu oturak) giyerler, emsalleri çoktur.

1 Yunanca serenad demektir.

Hasılı, ferdası gece yine o yolda daha yanık türküler ile vakit geçirdim ve yüzünü görebilmeye müyesser olamaksızın beş gece devam eyledim ve beşinci gece artık iliğime tak dedi ve kız pencereye çıktıkta, «Aman söyle kokonaya, eğerçi bu gece dahi nur cemalini göremeyecek olur isem, artık kendimi kitharanın teli ile şahnişinine asacağım» dediğimde, meğer kız müteessire olmuş ve anide kapu açılıp, ay şavkına nur cemalini gördüm ise, çıldırma derecesine geldim, onda ne yolda mükâleme ettiğimizi takdire hacet yoktur, anladım ki kız da bana alâka etmiş, ama pederi tamahından trahoma vermemek için evermemek niyetindeymiş ve hatta pek çok büyük âdemler de istemiş de vermemiş ve haneden taşra bırakmayıp, mahrem tutar imiş. «Ya niçin böyle bir zalimi sabrediyorsun?» dediğimde, «Ne yapabilirim?» cevabını verdi, ben dahi «Sana ilhak olanı (varını yoğunu) al da gel beraberime» dediğimde, iptida kız şüphelendi ama aşk-u sevdayı ne yaparsın, «Eğlen» deyüp yukarı çıktı ve en kıymetli elbiselerini bir büyük bohça yapıp pencereden attı ve kendisi de bir kese dolu altın ile indi ve derhal memleketten huruç ederek, iki ata süvar ve Verona şehrine doğru revan olduk ve onda Eleni'm ile nikâhlandım.

Keşki kediyi evvelden yırtaydım* nikâhımız üç gün ge-

---

* *Vaktiyle iki karındaş evlenip birinin karısı ziyade itaatli, öbür küçüğün karısı itaatsiz olmağ ile, «Kardaş, sen ne yaptın da karın sana itaat ediyor» deyü sual eylemiş, o dahi «İlk gece gerdeğe girdikte bir hiddetle kediyi tutup, iki parça eyledim ve ben adamı böyle yırtarım» dedim ise, karım hiddetimden müteessire olarak, itaat etmeye başladı ve «Sana ne raddelerde itaatli olduğunu şimdi ibraz edeyim» deyip, «Karı bir karpuz getir» demiş, karı yiğirmi adım merdivenden aşağı inip karpuzu getirdikte, «Bu iyi değil, öbür karpuzu getir» demiş, o ise topu bir karpuz imiş, hasılı «Öbür karpuzu, öbür karpuzu» deyü karıyı on defa indirmiş çıkarmış ve karı aslaca ağzını açmamış.*

Küçük karındaş bu hali gördükçe, hemen o gece yatak odasına bir kedi kilitlemiş ve yatacakları sırada kediyi tutup, «Ben adamı böyle yırtarım» deyüp iki parça etmiş ise, karı gülmeye başlayıp, «Kocacığım, andaktan (burada: daha önce) gerek idi» demiş. Ve bir gün büyük karındaşı geldikte, mahsus «Karı, bir karpuz getir de yiyelim» demiş, o dahi

çer geçmez karımda bazı uygunsuz tabiatlar farkına vardım ki dördüncü gün tahammül olunmaza vardı, bazı hizmetçiler ile bazı da benimle çekişir ve ziyade titiz olup, bazı da urubaları ile dalaşır, hiçbir lakırdı kaldırmaz, çok defa yüzüme atılır ve hiddetlenirse o gün giyinmeyip odasına kilitlenir. Ve hırsından 23 saat taam da etmez. Bunu islah etmek istedim, ama timur tavında döğülür. Tilki kuyruğunu yedi sene kalıba koymuşlar da, yine eğri çıkmış derler, kezalik bu da terbiye görmemiş ki imla kabul eylesin. Bir gün «Terbiyesizsin» dedim ise, «Sen de edepsiz bir süprüntüsün» cevap verdi, bir şamar aşk ettim, o da su kupasını üzerime fırlattı ki, dar sildi başımı yaracak idi. Gidi ağzına tükürdüğümün, sarmısağı evermişler de kırk gün kokusu çıkmamış derler, bu ise, üç gün geçmedi mucizatını gösterdi. Anide saçlarından tutup gereği gibi dayak çaldım, o dahi rast getirdiği yerimi kedi gibi tırmaladı ve it gibi daladı. Ve urubalarımı yırttı ve saçlarını yolmaya başladı ve «Babamın gözleri kör olsun, sen de Allahtan bulasın, kusur bendedir ki senin gibi edepsizin arkasına düştüm» dedi, ben dahi «Eğerçi, sen terbiyeli ve akıllı kız olsaydın atanın hanesini terk etmez idin ve bu terbiye ve tabiat sende oldukça, melaik ile evlensen şeytan edecek idin» dedim ise, «Aah valideciğim, neredesin, gel gör, bin naz ve pohpoh ile perverde eylediğin kızının halini» deyip ağlamaya başladı. Ben dahi «İşte, o ananın değil mi kabahat ki, seni pohpoh ile besleyip, her zevzekçe hareketlerini hoş görerek terbiye etmemiş, yazık sana da, seni alana da»* dedim ve daha büyük bir kusurda bulunmamak için hemen o gece yatakda bıraktım, gittim.

üç adım merdivenden inip getirmiş, «Hayır bu olmaz, öbürünü getir,» demiş ise, «Koca, sen divane mi oldun, topu bir bir karpuzdur» demesi var.

* *Bu sözlerde böcekbaşının hakkı var, atalara ibret olarak, kız evlâtlarını da taze iken terbiye eylesinler, zira terbiyesiz hatun kendisine de kocasına da perişaniyettir. Ne mutluk terbiyeli karıya müyesser olanlara, zira dünyalarında cennetliktirler, hayıflar olsun terbiyesize rast olanlara, zira dünyalarında cehennemliktirler, onun için evlenmezden evvel büyücek dikkat etmek lâzımdır, zira yama değil ki, çıkarılıp atılsın, bir de lânet halkası boğazına geçerse, Allah imdat eyleye.*

Ondan doğru Fiorenca'ya (Floransa) gittim, artık usulü öğrendim ya, gündüzden bir pencerede bir güzel kız görmüş idim, kitharayı kapdığım saat geceleyin penceresi altına vardım ve usul usul kitharayı çalmaya ve çağırmaya başladım. Meğer yanında namizetlisi var imiş, hemen kılıcını alıp üzerime hücum etti ve az kaldı beni hıyar gibi doğrayacak idi, hele ben atik davranıp, kılıcı çektim ve koltuğuna vurduğum saat onda cansız bıraktım. Ve akabinde ondan firar edüp, hükümet korkusundan artık şehire giremeyüp, orman aralarında gezerken, birkaç hırsız ile arkadaş oldum ve bir iki defa hırsızlık edip kârına dadandım ise, artık daha cesur refik ararken, bu kahraman yiğitleri buldum ve iki senedir böcekbaşılarıyım. Eğerçi zatından pederim belli olsa idi, elbette ben de bir memuriyete geçer idim. Bu cümle ile latifeyi bertaraf edelim, eğerçi bir terbiyeli karıya rast olsaydım, her halde ben de ehl-i ırz bir âdem olacak idim. Lâkin, ol karım Allahtan bulsun ki, benim baştan çıkmama sebep oldu. Ne dersin Ayie Pnevmatike, hakkım var mı?» dedi ise, «Ne demek, patrikhane vaizi gibi söyledin» dedim.

İKİNCİ HIRSIZIN HİKÂYESİ

«Benim ne anam belli, ne de babam. Fakat bir pappas beni kilise kapusunda bulup, bir emzikçiye vermiş, kabil ki piç de değilim, çünkü kilise kapısına yalınız fahişe kızlar ve dul hatunlar değil, illa bazı fakir familyalar dahi beslemeye kudretleri olmadığından çocuk bırakırlar.

Biraz palazlandıktan sonra, pappas beni çocuk arzusunda olan bir terzi karısına can veledi verdi. Babalığım benden hazlanmadığından, ikide birde «piç» deyü tekdir ve ufak şey için şediden darp eder idi. Analığım, iltimas edecek olsa, o da dayak yer idi. Hasılı, on yaşına kadem basdıkta, beni dükkânına aldı. Ve bazı kıymetlice urubalar zuhur ettikte, babalığım arasıra iyice parçaları makas deliğinden geçirip gizler idi, var ise makas deliğini eksomoloğitarion (günah çıkarılan yer) addediyor idi. Babalığımın bu halini görerek, öyle gizli şey çarpmayı makbul ve hüner zannetmekle dükkânımıza gelen müşterilerin yağlık ve keselerini çalmaya başladım, tutulmaz isem babalığım elimden alır idi, maazallah tutulursam, babalığımdan dayak yer idim. Başladım komşulardan yumurta ve ta-

vuk çalıp getirmeye*. Valideliğim ise hoş görüp üstüne bir de «Aferin» çektiğinden, ben artık mahalle çocuklarından refik bularak, sığır çalıp kasaplara satmaya başladım.

Nihayet, bazı zaptiye neferleri ile gizli ittifak ederek başladık taklit anahtar ile mağazalar açmağa ve bir gün yakayı ele vermekle, ayaklarımıza pranga takıp mahpese attılar ve bazı sair sirkatler için istintak ettiler (sorguya çektiler) ise de, ikrar etmeyişin, bizi ayrı ayrı odalara kilitleyip, üzerimize gardiyanlar tayin ederek, üç gün üç gece yukusuz bırakdılar ise, biz artık sayıklamaya başlayıp, kemal-i sebavetimizden (çocukluğumuzdan) beri her ne ki etmiş isek, pnevmatikosa nakleder gibi nakletmişiz. Sonra, bizi yine mahpese ilka ettiler, biz anladık ki, telef edecekler, gece duvarı delip kaçtık ve zaptiyeler haber alıp üzerimize hücum ettiler, teslim olmayışın, silâha davranıp refiklerimi telef ettiler, ben kurtuldum, dağlara firar eyledim ve bu kahraman reisimize rast olup arkasına düştüm ve hırsızlık eğerçi mekruh ve mezmum ise, evvela atalarım, saniyen hırsızlık yolunu talim eden babalığım Allahtan bulsunlar» dedi.

ÜÇÜNCÜ HIRSIZIN HİKÂYESİ

«Benim anamdan babamdan yalınız şikâyetim terbiye etmedikleridir. Pederim, bir çocuk, aklı ermeye başladıkta her ne öğrenirse aklına yer eder kıyası ile, on yaşına değin hocaya vermedi. Ben ise sokaklarda gezerken, dünyanın her çeşit edepsizliğini öğrendim ve okumaya heves kalmamakla nihayet hocadan da kovuldum ve memleketten de kaçmaya mecbur olup, diğer bir kasabada kazinocu yanına durdum; beni biliardo üzerinde herkesin oyununu saymaya tayin eyledi ve yanlış hesap eylediğimde, oyunculardan da çelebimden de dayak yer idim. Çelebim dahi adet-i umumî üzere, işreti ve oyunu ziya-

---

* *Vakti ile bu yolda bir hırsızı dare çektiklerinde (astıklarında), validesini istemiş ve validesi belki bir gizli şey haber verecek ümidi ile kulağını oğluna vermiş ise, oğlu çekip validesinin kulağını kopardıkta, halk dinsizliğini vasfetmeye başlamışlar, hırsız dahi, «Ey cemiyet, benim bu hareketimi takbih etmeyin, zira mektepte iken alfavitarion (alfabe kitabı) çalıp getirdiğimde, eğerçi validem beni tekdir etmiş olsa idi, ben de bu hale düçar olmayacak idim» demesi var.*

de yazdığından madde açıklar ise «Uşak yapmış» deyü arap darılır, şamarı arap, ağası darılır yine arap yer, fehvasınca dayağı yine ben yer idim. Ondan usandım, bir lokantacı yanına girdim, müşteriler «Yemek taze mi, bayat mı, at eti mi, it eti mi, kokonan hatırşınas mı, çelebin müsaadeli mi?» deyü sual ettiklerinde, doğrusunu söylediğim için ondan da dayak yemeye başladım, doğru söyleyenin Esopos[1] kavlince tepesi delik olur derler, doğru söylemek de ne acı şeymiş. Hasılı ondan da bıraktım kaçtım.

Ve bir kilise önünden geçerken üç dilenciye rast oldum ve başıma gelen felâketi ve habbe-i vahidim (meteliğim) olmadığını bunlara ifade eyledim ise, «Gel, bizimle bile dilenci ol, bakma bizim şu pejmürde halimize ve kör ve topallığımıza, merhametli Hıristiyanlar ve hususu ile günahını satın alacak hatunlar sayesinde pek çok daskaloslardan ve kitap müelliflerinden daha âlâ ömür geçiririz, gel de gör ve pişman olmazsın» dediler.

Hıristiyanlar kelisadan çıkmaya başladılar ise, bunlar dilenmeye başladılar. Biri bir ihtiyar ve dilsiz idi, öbürü değneğe dayanarak kötürüm gibi bir ayağını sürür idi. Üçüncü dahi yaralarını gösterip, «Fakire sadaka veren Allaha ödünç verir ve gök yüzünde Allahtan yüz katını alır» deyü bağırıyor idi, böyle, faizi tefeci faizinden ziyade olan mahalle kim ödünç vermez? Hasılı, itikatlı Hıristiyanları taraşladıktan sonra, beni de alarak hanelerine gittiler. Ve sokak kapusunun arkasında bir odaya girip o pejmürde urubaları ve taklit yaraları çıkardıktan sonra yıkandılar da, vükelâ urubası tarzı nefis elbise giyindiler, artık ihtiyarlığı ve topallığı o odada bırakarak yukarı çıkdık ise, karılarının süsüne ve hanelerinin mefruşatına gözlerim kamaştı, üç hizmetçi kızları ve bir aşçıları olup vezir sofrası gibi sofra donattılar.

Sofra üzerinde bunlar dilencilikten bahsedüp, «Bizi ayıplama, dünya bir kuyruk helvasıdır, aşk olsun yiyebilene derler, sen vaktin Şeyh-ül-İslamına arzıhal vere vere usanarak, encamki arzuhalinde dünya bir kuyruk helvasıdır, aşk olsun yiyebilene işaretini görüşün, ondan gidip, bir müddetten son-

---

1 *Ezop'un kıssadan hisse almağa mahsus meselleri. Çeviren Evangelinos Misailidis 1854 'Anatoli' tabhanesinde yayımlanmıştır.*

ra pappas kıyafetinde avdet ederek ve bana hidayet erişdi diyerek İslamîyeti kabul edüp de, cümle âleme elini öptüren ve intihasında[1] Şeyh-ül İslâma da ol arzuhal işaretini gösterip de haklı çıkan softanın fıkrasını bilmez misin? Sadaka layıksız yere de verilse, yine sadakadır, niyet hayır, akıbet hayır, cebren verilen sadaka dahi insanı selamete çıkarır»* dediler. Doğrusu açlık sofuluğu bozar imiş. Nâçare, ben de dergâhlarına girdim ise, taklit kör olmaklığı talim ettiler.

Ferdası günü, kilise kapusuna durduk taklit kıyafetleriyle, bahıl olacak, bir pappas farksızlıkla ayağıma bastı ise, kör olduğumu unutup, hemen gözlerimi açarak «Be ey herif, kör müsün, görmüyor musun» diyesiye kalmadı, pappas: «Ulan hınzır, gözlerini açtığıma teşekkür etsene» deyüp ağzını halka

---

1 *sonunda.*

* *Lavsaikon kitabında[2] şöyle vasfolunur ki — Bir beldede bir tamahkâr zengin olup, aslaca bir fakire bir habbe sadaka vermezmiş. Beldenin fukaraları bir mahalle toplanarak bundan acılık getirirken, içlerinden biri «Eğerçi ben bu âdemden sadaka alır isem ne verirsiniz?» demiş, onlar da bir gün topladıkları sadakanın yekûnunu da verecek olup, yanı sıra diğer birini de göndermişler. Ve bu, varıp zenginin kapusuna balta asmış, kovmuşlar, gitmemiş, zengin tacizliğe dayanamayıp hiddetle üzerine seyirtmiş ve atacak bir şey bulamayıp, o saat taze pişmiş etmek getiriyorlar imiş, birini kapıp fukaranın kafasına doğru fırlatmış ise, fukara ekmeği kapup kaçmış ve arkadaşlarına gösterip, vad olunanı almış.*

Ve vakitler müruru ile zengin hastalanıp can vereceği sırada, görmüş ki şeytanlar arkalarında etmiş olduğu günahlardan dolu tobralarıyla (torbalarıyla) sol tarafına dizilmişler ve can alıcı Mihail Arhangelos dahi boş gelip kederli kederli sağ tarafına durmuş ve hak mizan kuruldukta, şeytanlar bir gözüne zenginin günah torbalarını istif eylemişler. Mihail Arhangelos ise çantada bir hayır işareti bulamayıp, ümitsizlikle dibini bucağını karıştırırken, vakti ile zenginin hiddet üzerinde fakire attığı ekmek rast gelmiş. «Her ne hal ise, Allah'ın bir katre merhameti dünyanın günahını mahv eder (yok eder) deyü terazinin öbür gözüne koymuş ise, öbür ekmek günah defterlerinden ağır geldikte, şeytanları kovup, canını bu almış ve doğru cennete götürmüş.

Keşişlerin yaşamını anlatan derleme öykü kitapları.

çevirdi, «Ey Hıristiyanlar, asıl fukaraya sadaka etmekten ve bize on para meride (pay) vermekten sakınırsınız da, bu hiyanet hırsızlara cömertlikle verirsiz, bunlar ise taklit olup, sizlerden zengindirler» dedi ise, halk üzerimize seyirtip, ihtiyarın sakalını çektiler, o mübarek iğreti olmakla ellerinde kaldı ve yaralının urubasını yırtıp, gördükleri kendilerinden sağdır ve topalın kıçına vurup, geyik gibi seyirttiğini gördüler, sıra bana geldi ise, tabana kuvvet verüp, firar eyledim. Hasılı, cehalet sebebine bir layık iş bulamayıp, hizmetkârlıktan da usandığımdan, bir gün meyhanede bu sergerdemize rast olup bayrağına yazıldım ve eğerçi günah ettim ise, beni de terbiye etmeyen ve okumak öğretmeyen pederim Allahtan bulsun» dedi.

DÖRDÜNCÜ HIRSIZIN HİKÂYESİ

«Benim atalarım zengin idi ve bana ilim de tahsil ettirdiler ve çok da variyet bıraktılar. Tefecilik etmeye başladım ise, oğlan aldı oyuna, çoban aldı koyuna gitti, hakime dava etmeye mecbur oldum, ama onlar bana olan borçlarının nısfını hakime yedirdiklerinden, habbe-i vahide vermediler. Nihayet, bir çift öküz alarak rençberliğe başladım ise, bu ne öşür, bu ne rüsümat ve beliye[1] ve ortakçı ve kiracı derken, tarlayı da öküzleri de satıp, okumak yazmak bildiğimden devlet hizmetine girmek istedim. Pederimin bu kadar hizmeti sebkat etmiş (geçmiş) iken, kapudan kapuya iki sene sürünüp, nihayet gümrüğe kâtip oldum. Ve kalfamız familya sahibi olup, maaşı kifayet etmediğinden çalmaya başladı ise, hisse almaksızın ben hokkanın altına gittim, o kurtuldu ve encam, beni babamın dostları mahpesten çıkardı. Askerlikte karar kılıp, on sene hizmetten sonra, o kadar kabiliyetle ancak sol kolağası olabildim, benden aşağıları ise iltimas ile ileri gidip, ceneral oldular. Baktım ki ayaklarına dayak yeyip de «Vay arkam» deyü ağlayan gibi arka olmadıkça ileri gidemiyeceğim, hiddetlenip firar ettim ve nihayet hırsızlıkta karar kıldım, varsın sebebolan hükümet Allahtan bulsun» dedi.

---

1 *Beliye: Bir çeşit vergi olduğu anlaşılıyorsa da, bilgi edinemedik.*

BEŞİNCİ HIRSIZIN HİKÂYESİ

Nihayet, sıra bizim Anastasia'nın taklit biraderi çelebi Dimitraki'ye geldi. Bu dahi hikâyesine başlayıp «Ben oldukça epeyice okuma öğrendim, fakat pederim hovarda olup, iyş-ü işrette ömür geçirmekle ekmeğini desise ve hile ile oynadığı kumardan çıkarır idi, bu surette dala çıkar keçinin dala çıkar oğlağı olur fehvasınca, el hakkını yemekliği babamdan öğrendim, ondan sonra ayios pnevmatikosun dahi malûmu olan, benden daha dekbaz Anastasia ile münasebet kesbetmiş olmağ ile, ben karındaşı sıfatında görünerek, şaşkın kaz bulup yolmaya başladım. Ayios pnevmatikos üçüncü idi, öyle bir kibarcasına soyduk ki, şikâyet ederse nankördür, bakdık ki, artık ipek aldırmak ve ipekli fistan yaptırmak için parası kalmadı ve hatta ikimizden de şüphelenmeye başladı, artık biz bunu toy yavrusu gibi İstanbul'un Büyük Ada'sında bırakarak göçü Galata'ya kaldırdık.

Onda, Anastasia bir bey yakalayıp gereği gibi yolmak üzereyken, Zaptiye haber alarak, batakçı deyü Anastasia'yı bir harar (çuval) içinde denize atıp boğdular, beni de Tersaneye attılar. Onda üç sene dayak yiye yiye bin meşakkat ile vakit geçirdim. Ve bir gece, zenciri kırıp denize atıldım ve bir İtalyan gemisine çıktım, aramaya geldiler ise, beni kaptan direkteki yelken arasına sarıp göstermedi, nihayet Triyeste'ye getirip beni onda bıraktı.

Yalı kenarında millet toplarının biri üzerine oturup ne iş tutacağımı düşünürken, debdebeli bir İngiliz gelip «Bu toplar kimindir?» deyü sual eyledi, ben dahi «Benimdir, satmak için getirdim ve müşteri bulamadım, hemen ucuzca satıp gideceğim» dedim ise, zevzek İngiliz alacak olup, anide pazarlığı da bitirdik ve birini tartıp, öbürlerini ona göre hesaplayacak olduğumuzdan, onda karakol gezen asker neferine varıp, «Sinyor af edersin, şu İngilizle topların ağırlığı için bahs tutuşdum, rica ederim ilişik etmeyin, birini tartalım kazanacağıma ümidim vardır, senin de bahşişini veririm» dedim ise ahmak asker neferi ne bilsin? Kendi seyirtip kantar buldu ve tarttıktan sonra hesap ederek, kaparo [pey] olarak 1000 florin aldım ve neferin bahşişini de verdim*. Ferdası gün, İngiliz gelip topları

---

* *Tıpkı bu misilli bundan 40 sene mukaddem, İstanbul'da dahi bir İncesu'lu Tophane'de gezinirken, kezalik bir İngilize Top-*

ondan kaldıracak idi, ben ise harçlığı düzdüm ise kösteği yünden ettim (kaçtım) ve ferdası sabahleyin Triyeste'den 25 saat mesafede soluk aldım, artık kim bilir İngiliz arabalar getirip topları kaldıracağı sırada ne tuhaf hengameler zuhur ettiğini.

Ben artık İtalya'nın Milan şehrine vasıl olup, sermayem hazır ve aklım doyurucu olduğundan, başladım türlü işler tutmaya ve sermayeyi artırmaya. Bazı zadegân, bazı ruhban, bazı da asker zabiti kıyafetine girerek çoklarını aldattım. Ve bir defa, konte (kont) kıyafeti ile Kral balosuna girerek gümüş takımları kalk gidelim ettim ve bu sebepten daire müdürü kovuldu, bunda suçu yok idi ise, o da benden az çalmamıştır ya. En tuhafı, bir gün teatroda Kraliça hazır olduğu halde mabeyinci kıyafetine girip, bir beyzade madamasının balkonuna vardım ve «Madam, Kraliça senin küpelerini pek beğendi, tıpkısını sipariş edeceğinden bir görmek ister» dedim ise, madama «Vay Kraliça, küpeleri beğenmiş deyü kofalaklanarak (çalımlanarak), anide çıkardı da teslim eyledi, ben dahi alıp, sırra kadem bastım. Ve bir gün, bir elmasçıdan has elmas alarak yerine taklit elmas bıraktım ve başka defa bir tacirden mal kaldırıp, gel parasını vereyim deyü, hizmetkârını iki kapulu bir lokantaya getirdim ve onu bir kapuda bekletip, kendim öbür kapudan çıktım, gittim. Sonra pnevmatikos kıyafetine girerek gittim çaldığım âdemleri buldum, hırsız nadim olmuş derken paralarını aldım ve başka defa zabit kıyafetinde gidip hırsızı tuttuk deyü bahşişlerini aldım.

Nihayet, şeytan pabuçlarını eskitmiş olup, yakayı ele verdim ise de, zaptiyeler ile uyuşup nısfını onlara terk ederek kaçacağım sırada, zaptiye binbaşısı, paşanın aferin demesini ve gazetelerin medhetmesini tercih etmekle verdiğim parayı kabul etmedi de, beni mahpese ilka eyledi. Bereket versin, bir sene işime bakmayıp beni mahpesde bırakmışlardı, aralık buldum kaçtım ve ondan Toskana'ya gelip, bizim sergerdeye rast olmağ ile ben de maiyetine geçtim. Madem ki beheriniz amellerinize hak verdiniz, ben de zamirimi tahfif etmek için, kusuru atama bulurum, bana sebep olduğu için Allahtan bulsun» dedi bu da hikâyesini bitirdi.

---

hane'nin toplarını satmış ve haylice para pey alarak sırra kadem basmış olduğundan, hâlâ familiası, Topçu familiası denilmektedir derler.

İKİNCİ BAB

İSTİNTAK VE MAHPUS OLDUĞUM

Hırsızlar tercüme-i halleri hikâyesini ancak nısf-ı leyle doğru bitirdikten sonra, «Ayie pnevmatike! sana hibe ettiğimiz zaptiye neferini azat etmek istersen, sabah olmazdan al bunu mağaradan çıkar ve bir miktar ileride bırak da gel» dediler... Bundan sonra gözlerini bağlayıp bana teslim eylediler, artık bunu yedeğime alıp mağaradan çıkdım ve ileri varıp gözlerini açtığımda kendimi de serbest gördüm ise, ben de bile firar etmekliği kurdum ve efkârımı zaptiyeye bildirdim, birlikte yola revan olduk. Ve kemal-i acele ile seğirderek 3 saattan sonra âlâ lokantası ile bir meşhur derbende ulaştık ise, artık selamete çıktık deyü ferah ettim, ne bileyim ki, rahmetten kaçar iken doluya rast olmuşum. Meğer orası asıl batakhane olup, paralı olan yolcuları onda batırırlar ve hükümetin de haberi olmazmış.

Zaptiye neferi onda, taam ettikten sonra benimle vedalaşıp yoluna revan oldu. Ben ise, onda gecelemek niyeti ile lokantada kaldım ve gece bana süslü bir odada âlâ bir yatak tertip eylediler. Ve herkes höcerelerine çekilip ben dahi yatacağım sırada, lokantanın müdiresi bir genç ve ziyade güzel kız yanıma gelip «Ey Mösyö Aleksandre Favini, sana İstanbul'un Büyük Ada'sında ettiğim hilenin şimdi ecrini icra edeceğim» dedi ise, birden ürperip gözlerimi açtım, ne bakayım bizim şu mahude Anastasia imiş, «Ne bu hal Anastasia, senin için taklit biraderin Dimitri harara koyup denizde boğdular» diyor idi, fortladın mı?» dedim ise, «Evet, onu küreğe attılar, beni de denize atmışlar idi, fakat İtalyalı sevdiğim bir kaptan maddeyi bildiğinden, gemisini yalıya yakın timurleyip, iki dalgıç hazırlamış idi, beni denize attıklarında, akabinde dalgıçlar gemiden denize atılıp beni gemiye çıkardılar ve bir ta-

kım mualecat ile aklımı başıma getirdiler ve ondan birlikte İtalya'ya geldik. Sonra, bundan birlikte vatanına giderken, bu derbentte (dargeçitte) onu batırdılar ve beni zimmeti için böcekbaşıları zapteyledi ve burası ise meşhur batak hanedir, ne çare istemeyerek aletlik ediyorum. Dimitri dahi bazı defa buralara gelip gidiyor ise de, benden haberi yoktur» deyip beni ol yatağın yanına götürdü ve bir vidaya iliştı ise, anide yatak çark gibi dönüp, yine geldi. Meğer altı derin bir mahzen olup, yolcuları öyle yataklara koyarak, telef ederler imiş.

«Sakın bu yatakta yatma ve düdük sadası işittiğinde, bilesin ki bu hainlerin cümlesi de yolcu mahzene düştü deyü aşağı inerler, yukarıda yalınız ben kalırım, sen artık vakit zayi etme, kapuyu aç taşra çık ki, seninle bile firar edelim, zira bunlara alet olup suçsuz can telef etmekten usandım» dedi ise, tüylerim ürperdi ve teşekkür ederek alnından öptüm ve evvelki kusurunu af eyledim.

Saat altı raddelerine vardıkta, başladı düdük çalınmaya ve hainlerin cümlesi de aşağı inip beni aramak üzereyken, derhal taşra çıkıp Anastasia'yı buldum ve beraberine kaldırılamaz derecede bir torba altun almış olup, ondan kemal-i acele ile hazır etmiş olduğu atlara süvar olarak Toskana'ya doğru firar ederken, esna-i rahde azat ettiğim zaptiye neferi kulavuzları olarak, yüz kadar süvariye rast olduk ise, bizi bunlar ihata ettiler ol zaptiye neferi beni gördü ise, «İşte size vasf ettiğim hırsız» deyüp beni gösterdi ve kıskıvrak ellerimi arkama bağladılar.

Meğer, akşamdan zaptiye Toskana'ya giderek, postayı vuran altı hırsız olup, refiklerimin ikisi telef olarak kusuru firar ettikten sonra, ben teslim olduğumdan, telef etmediler ve benim de kendilerine refik olmamı teklif eylediklerinde, mahsus kabul eyledim ve gece görüşürken, içlerinden en fitnesini «Seni hükümet kır serdarı yapabilir» deyü türlü vadleriyle kandırdım ve birlikte firar eyledik, o derbendte kaldı, ben dahi haber vermeye geldim, onda çok işler var» deyü hükümete şikâyet eylemiş imiş.

Bizi öylece sürükleyip götürürlerken, süvari binbaşısına «Şifahen ifadem var» dedim ise, anide beni bir tarafa çekip sual eyledi, ben dahi beş hırsızların nasıl ellerine geçtiğimi ve ol zaptiye neferini ben kurtardığımı ve misafir olduğumuz derbend lokantasının ne yolda olduğunu ve beni dahi Anastasia ile zatından ne vechile aşina olduğumu ve yanısıra bir torba

altun olduğunu tafsilen ifade eyledim ise, ziyade memnun olup, ellerimi çözdürdü ve benim için dahi âlâ bir at hazirladı ve Anastasia'yı altunu ile bile iki nefer süvari ile kendi hanesine gönderdi ve ondan sonra beni de bilelerine alarak, lokantaya doğru hareket eyledik.

Onlar ise maddeyi anlayarak, alabildikleri miktar akçe ile ondan firar etmişler imiş. Lokantada ve derbentde kimse bulunmamakla, ben önlerine düşüp, ol vidalı yatağı gösterdim, meğer başka odalarda da bu yolda yataklar var imiş. Hasılı, mahzene indiğimizde birçok insan kemikleri ve taze meyitler gördük ki, batırdıkları âdemlerin kemikleri imiş. Onda on nefer süvari bekçi bırakıp, beş hırsızların mağarasını muhasara etmeye gittik.

Meğer, o beş hırsızlar da lokantacıların şeriki olup, biz zaptiye ile kaçtıktan sonra şüphelenerek bunları lokantada buluruz ümidi ile sabaha karşı lokantaya geldikte, orasını da alt üst görüp, vukuatı da haber almışlar ise, artık boyamız açıkladı deyü ondan cümlesi de birlikte otuz beş nefer oldukları takdirde firar edüp, ormanlığa gizlenmişler imiş.

Biz mezkûr mağaralardadırlar kıyası ile, ağzını muhasara eyledik ve içeri duman vererek silaha hazır olduk ki, kaçacakları sırada vuralım, onlar ise arkamızdan bizi ihata etmiş olup, ateşe başladılar ve böcekbaşıları «Aman şu hınzır pnevmatikosu vurmayın, diri tutalım da günde birer dirhem etini keselim» deyü ün etti ise, ben Kain gibi titremeye başladım. Bereket versin, bizim taraf üç kat olmağ ile anide üç kola taksim olarak, hırsızları üç ateş ortasına aldılar, bu sırada ben bir ulu ağaç üzerine sığınarak seyirci oldum.

Sekiz nefer bizden, yiğirmi üç nefer hırsızlardan telef olmakla, kusurlarının çaresi kesilip teslim oldular. Ve bunların ellerini bağlayarak önlerine kattıklarında, ben de ağaçtan inip alaya karışdım. Ve hırsızların böcekbaşısı ile lokanta direktorünü tesellâ edüp, «Artık keder etmeyin, Allah sizi sever imiş de ahrete bırakmayıp dünyada tedip eyledi. Ve inşallah bu defa dare çekilerek öbür dünyaya gittiğinizde, Allah günahlarınızı affeder» dedim ise bizimkiler gülüştü, hırsızlar hırslarından diş gıcırdatdılar.

Ondan kemal-i tantana ile Toskana'ya girdik, ben ise büyük mükâfata nail olacağım ümidinde idim, bilâkis «Sen de istintak olacaksın» deyü getirdiğimiz hırsızlar ile birlikte bir koğuşa mahpus edecek oldular ise, ben «Allah aşkına, bu ne

şeriattır, bunları ele verüp bu kadar ibadullahın selametine sebep olan benim, bunların yanına koyup da beni dipdiri dişleri ile parçalatmak mı istersiniz» deyü ün ettiğimde, süvari binbaşısı Anastasia'nın hatırı için «Bu âdem ayrı koğuşa konulsun» dedi ise, iki zaptiye koltuklarıma girip beni öyle bir zindana koydular ki vasfedemem.

Kapudan içeri gireceğim sırada bir fena taaffün (koku) gelip orada yıkıldım. Ve kapuyu kapadılar ise, zindan içinde kaldım ve vararak gözlerim alışmakla gördüm ki, bir vussatlı zindan olup, köhnemiş hasırlar üzerinde erkek ve dişehli ve sağir ve kebir karma karışık ve suçlu suçsuz âdemler davar sürüsü gibi dolmuşlar. İptida içeri girdiğimde, sadaları işitilmemiş idi. Sonra, birden şamata etmeğe başladılar, kimi güler, kahkaha çeker, kimi ah u figan eder, hasılı çingân çalar kürt oynar, serbestiyet hakkında kitap telif eden müellifleri ve bir takım asılzadegânları anası babası belirsiz soysuzları ile, gazetacılar hırsızları ile ve adû (düşman) fıkradan (fırkadan) kovalanmış bir takım umur-i politikada istihdam olmuş zatları insaniyet bilmez edepsizleri ile ve âdi borçluları kalpazanları ile ve zevzek atalardan terbiye olsunlar deyü hükümete şikâyet olunan sabi çocukları bir takım hovardaları ile ve adi cunhalıları (suçluları) katiller ile ve bir takım manastırlardan firar etmiş hatunları edepsiz fahişeler ile mahpus eylemişler, artık onda ne mertebelerde mugayir-i ahlâk ve edep harekât zuhur edeceğini hesap eyleyin.

Bu yolda mahpesler güya sair devletler nezdinde yok mu idi, şükürler olsun, 40 seneden beri medeniyet ilerilemekte olup, her şeyin nizamına konulmakta olduğu misilli mahpesler dahi rabıtasına vaz olunmuştur.

Akşam üstüne doğru, tayinat dağıttılar, bu da birer fodula ile beş on tane zeytinden ve bir kupa sudan ibaret idi. Ağlayarak aldım yedim. Ve tahta sofanın üzerine uzandım yattım ve gözümü yumar yummaz, vücudum ateş gibi yanmaya başladı ise uyandım ve koynuma el saldım idi, maazallah beheri mercimek gibi bit dolmuş. Elbette ol zavallı hayvanların da hakkı var, çünkü acıkmışlar, taam isterler, lakin Hak Teâlâ Hazretleri bunlara niçin başka yüzden taam vermedi de, kendi sıffat-ı samedaniyesine göre halk olmuş insan vücudu ile nafakalanarak gece gündüz taciz ediyorlar? İnsanın atalarından hocalarından, hekimlerden, ruhbanlardan ve bir takım haksızlardan, vebadan, holeradan, fırtına ve boradan, yangından,

zelzeleden ve çeşit be çeşit hastalıklardan, ham tamaadan, şan sevicilikten, kıskançlıktan, hasetten, taassupluktan çektiği rencide ve eziyet kifayet etmemiş gibi, al sana bit, pire, tahta kehlesi ve sivri sinek de öbür taraftan rencide etmektedirler, bu surette tövbeler olsun! Ya insan Allahın sıffatına göre halk olmamış olmalı, yahut bunları şeytan insana hasetinden naşi dünyaya göndermiş olmalı, lakin bu sözlerim hatadır, tövbeler olsun, Allahın hikmetinden sual olunmaz. Ve hatta ayinimizin şartı inanmaktır ve her rencideye katlanmaktır. Zira bu dünya ahret için mehenk taşıdır deyü tefekkür ederek, uyuyakalmışım.

Rüyamda şöyle vaki oldu ki, bir ak sakallı ihtiyar gelüp, «Keder etme Favini, çilen hâlâ bitmedi, İov (Eyup) gibi sabırlı ol, sabrın encamı selamettir» deyüp nâbedid oldu.

Uyandım ise, gördüm ki etrafımı dört beş şayan-ı hörmet ve pejmürde kıyafetli âdemler ihata etmişler, meğer bunlar da ulema ve hükemâ zümresinden olup, telif ettikleri kitapları da halkın ezhanını (zihinlerini) tenvir ettiklerinden dolayı kimi üç, kimi beş senedir mahpus imişler, bunlara nisbetle ben müteselli oldum. Ve bunların nakliyetinden hükümdaranın nice haksızlıklarına aşina oldum ki nakl edemem.

Hasılı, üç aydan sonra beni huzura celp eylediler, meğer gaibimden (gıyabımda) karar vermişlerimiş. Ve kim olduğum hırsızların istintakından muayyen olarak, benim istintakıma hacet kalmamış imiş.

Emanet odasına bırakmış olduğum 200 fiorinden, yediğin ekmeğin parası ve mahpesin kirası ve yazılan kararın varaka-i sahiha bedeli ve tomrukçu ücreti deyüp 150 fiorin zapt edüp, elime 50 fiorin verdiler ve «Haydi git, ucuz kurtuldun» dediler. Oradan gıç (ayak) ipini çözüp doğru çarşıya çıktım ki, bir takım uruba alayım. Bir hazırcıya çattım ki, nakledemem, bir takım uruba çıkarıp, altmış fiorine mal oldu deyü and şart ederken, nihayet otuz fiorine aldım ve debdebeyi düzdüm (kerli ferli oldum) Fiorenca yoluna revan oldum.

HİZMET ETTİĞİM KONTE VE VEKİL-İ HARCI BEYANINDA

Esna-i rahde bir Cenovalı'ya rast oldum, bu ise bir zengin kontenin (İt. conte) vekil-i harcı ve daire müdürü olup çiftlikâtından varidat toplamaktan avdet ediyor imiş. Benim bir

hizmet aradığımı işitti ise, «Bizim konte müstait bir hizmetçi arıyor seni tavsiye edeyim, cömert zattır ihya olursun,» dedi. Ulah'da hariciye vekilliği etmiş ve voyvodalar ve paşalar ile görüşmüş benim gibi âdemin ahlâkına mugayir idi ise de, nâçare kabul eyledim, zira açlık sofuluğu bozar imiş.

Hasılı, arkasına takılıp gittim. Ve Fiorenca'da muvaseletimizde beni konteye tavsiye eyledi. Konteyi yataktan yeni kalkmış bulduk, gündüz saat yedi raddelerinde idi. Gecelik urubası ile bir süslü poltron (İt. pultrona: koltuk) üzerine uzanmış ve önüne bir çoban köpeği alınış, terbiye ediyor idi. Köpeği bıraktı, bir kedi getirdi, sonra iki maymun ile eğlendi, encam, kafesteki papağan kuşu ile bir müddet söyleştikten sonra, güç bela başını kaldırıp bizi gördü. Ve çiftlikâtının ve rençberlerinin ahvalini tahkik eyledikten sonra, benim için sual eyledi, nihayet 20 fiorin maaş ile mahiyetine aldı.

İki saatten sonra, beni arkasına alıp, taşra çıktı ve bir kaç madamalara ziyaret ettikten sonra, avdet eyledik ve taama davet etmiş olduğu bazı dostları geldi, bunlardan biri şövalye rütbesinde, diğer ikisi de konte idiler, ama bir karış arsaya malik değiller ise de haddin var ise yanıl da konte idiler deme, seni öldürmekten kaçınmazlar, hasılı, Anadolu'nun atik devlet düşkünü derebeylerine benzer idiler.

Fakat şövalye alçak gönüllü olup, «Bazı âdemlere teaccüp ederim ki, kendilerini medhederler, benim silsilem ise Roma'yı bina eden Romilos'tan (Romulus) sürüp gelmeğ iken ve külliyetli variyetim ve zekâvetim var iken, kendim için bir lakırdı söylemem, varsın el söylesin» dedi.

İki kontelerden biri o derece dalkavuk idi ki, taam ve işreti ve sofra takımlarını ve kontenin itini köpeğini ve papağan kuşunu medhettikten sonra, silsile bahsine gelişin, o derece bir üfürdü ki, ben olsam rezalet ile kapudan taşra eder idim, zira bu kadar güzel dalkavukluk tahammül olunamaz idi. «Bizim kontenin silsilesi yiğirmi silsileyedek sürer» dedi, benim ise vekilharcından aldığım malûmata göre, babası sığır çobanı imiş. Bir fırsat düşürüp kontelik ünvanı satın almış imiş. Bundan sonra başladı kontenin kahramanlığını ve türlü seferlerde fütuhatını vasfetmeye, konte ise hiç ömründe muharebe yüzü görmemiş imiş. Nihayet, oyun kâğıdı oynamaya başlayıp sabahladılar.

Baktım ki, konteye bu yolda hizmet edecek olur isem, Anatoli kontilerinden [ufak köpeklerinden] daha beter olacağım,

terk etmek istedim ise, maaşımı artırıp bırakmadı ve cefakeş olduğumu haber alarak tercüme-i halimi dinledikte benden hoşlandı ve benden işittiklerini kendi malı gibi ötede beride satmaya başlayıp, halk bunu nekregû bellediklerinden, ziyade hüsn-ü nazarını celp eyledim ise, vekilharç haset inmeye (kıskanmaya) başladı. Bu ise öyle bir sakatlık idi ki, maazallah yumurta alsan sarısını bulamaz idin. Ve konteye sadakat gösterip varidatının sülüsünü (üçte birini) sirkat ediyor (çalıyor) idi.

Bir defa dahi devre çıktığında, dairenin masarifini ben etmeye başladım ve ben de o kadar insaflı masarif göstermiş iken, vekilharcın gösterdiği masariften benimki üçte iki eksik çıktı ise, hiyanetliği göründü ve avdet ettiği anda benim defteri gösterip bunu kovacak oldu ise de, anide vekilharcın bir güzel kız yeğeni gelip «Efendim şu yeni aldığın hizmetkâr bana sarkıntılık etti, ne demek olsun?» deyü şikâyet eyledi, ben ise kontenin tarafından bir kaç defa mektup götürdüm ise de, kontenin maşukasıdır deyü hörmet ederek yüzüne bile bakmamış idim. Hasılı, bu hiddetlenip «Ulan, hınzır benim maşükamı mı buldun balta asacak, yıkıl bundan seni gözlerim görmesin, benim yerimde başkası olsaydı, seni on şene için mahpese ilka ettirir idi» deyüp şamarlayarak kapudan taşra çıkardı. Ben dahi «Yıkılmış dünyaya ben mi direk dikeceğim? İşte, sadakatın mükâfatı böyledir» deyip ondan memnunen firar eyledim.

MİHNADIZCI VE HİZMET ETTİĞİM TACİR VE İTALYA'NIN KARNAVALI BEYANINDA

Ondan doğru çarşıya gidip tıraş olmak üzere bir perukâr dükkânına vardım ve bunun karşısında bir de berber dükkânı var idi. En tuhafı budur ki, perukâr ziyadece müşteri celbetmek için kapusunun üzerine bir tasvir koymuş, şöyle ki: Bir âdem suya düşmüş olup birisi kurtarmağa seğirtmiş ve eline başı rast gelmekle combanzından (perçeminden) tutmuş ise, meğer perukâ imiş, elinde perukâ kalmış ve âdem boğulmuş. Bununla «Ey ibadullah saç ve sakallarınıza iyi devam eyleyin, zira boğulan âdemin saçları olmuş olsaydı, elbette kurtulacağ idi» demek istiyor.

Bilâkis, karşıki berber de kapusunun üzerine bir tasvir asmış, şöyle ki: Hazret-i David'in oğlu Avessalom'u (Absalom)

saçlarından bir ağaca asmış[1] ve düşmanları yetişip ok ile vurarak telef etmişler. Bu da, bununla «Ey ibadullah saçınızı sakalınızı tıraş edin, zira Avessalom'un saçları olmasa idi, ağaca takılıp da düşmanlarından telef olmaz idi» demek istiyor.

Bu tasvirleri gördükte ceviz ağacı altında yatıp da Allaha bahane bulanın fıkrası hatırıma geldi, şöyle ki:

Vaktiyle bir zat, bir bostan içinde ceviz ağacı altında eğlenirken, bakmış ki, kabak kökeni ufak bir şey, lakin meyvesi haddinden ziyade büyük ve ceviz ağacı o kadar ulu ama meyvesi pek ufak, «Be ey Rabbim, bazı nizamsız şeylerin var, ben Allah olsaydım, cevizin meyvesini kabak kökeninde ve kabağın meyvesini de, ceviz ağacında bitirir idim» derken uyuyakalmış. Bu sırada rüsgâr esmeye başlayıp, bir kaç ceviz düşürmüş ve biri alnına rast gelmekle, uyandıkta, «Tövbeler olsun ya Rabb, hata ettim, eğerçi cevizde kabak bitecek olsaydı, halim nice olacağıdı?» deyü Nasreddin Hoca gibi teşekkür etmeye başlamış.

Bir vakit Akşehir'e bir vali gelmiş olup, memleketin ağniyası (zenginler) birer hediye ile hoşamedi ziyaretine gitmişler, Nasreddin Hoca dahi Akşehir'in meriyül hatırlarından (hatırı sayılır) olduğundan, bir sepet ayva ile ziyaret edecek olmuş ise, karısı «İncir götür» deyü istinat eylemiş (diretmiş). Hasılı, bir takım mücadeleden sonra, karının sözü olup, bir sepet incir ile gitmiş, vali dahi incir sepetini önüne koyup Hocanın başına vurmaya başlamış ise, be her incirde «Şükürler olsun ya Rabb» demiş. Valinin hoşuna gelmekle, bu teşekkürün manası ne oluyor deyü sual eylemiş. O dahi «Efendim ben ayva getirmek niyetinde idim, halbuki karım istinat edüp, beni incir ile gönderdi, maazallah! Ayva getirmiş olsaydım, kafamın hali nice olacağidi?» demesi var ve işte, o vakitten beri binde bir karı sözüne uymak lâzımdır sözü Nasreddin Hoca'nın bu fıkrasından kalmıştır.

Gelelim mana-i fihimize. Perukâr dükkânında otururken, baktım ki tıraşı ateş bahası* bu ise, manastır yufka olup, işime gelmeyeceğinden, karşıki berber dükkânına geçtim.

---

1 Bk. Ahd-i Âtik'te Samuel'in ikinci kitabı, bölüm 18/9.

** Ateş bahası lâfzı, meşhur söz ise de, çokları sebebini bilmezler. Vakti ile iki yoldaş esna-i rahde şiddetli kışa tutularak, nihayet bir kariye odasına dar düşmüşler ve oda sahibi bunlar için âlâ ocak yakarak yemek getirmeye gittiğinde, iki*

Onda otururken, bir âdem gördüm ki, bana pek dikkatli bakıyor idi, «Beni tanır mısın Sinyor?» dedim, o dahi «Hayır, seni tanımayor isem de, fakat bazı eşkâl-i mahsusenden anlayışına göre, hekim olmalısın» dedi. «Keşki olaydım da hizmetkârlıktan ve el kahrından kurtulaydım, lâkin değilim» dedim ise, «Sözlerine itimat ederim, fakat sende müşahede ettiğim bazı alâmete göre, sen pekâlâ bir hekim olabilirsin ve istek edersen, bir kaç mah zarfında şu fennin sırlarını sana talim edebilirim» deyü şu hekimliğin çeşit be çeşit faziletlerini vasfederken, beni kandırdı. Ve odasına vardığımda yine hikâyeye başlayıp, «Ekseri hekimler halka kendilerini öbürlerinden âlâ göstermek için, mualecata çeşit be çeşit eczalar zam ederler ise de, potaya konulmuş olsa, ancak içinde bir miktar iktiza iden ecza olup, kusuru zamk-ı arabiden, şekerden ve undan ibarettir, ancak ben böyle çarlatan orman hekimlerinden olmayup, hastalarımı yalnız otlardan hasıl olan mualecat ile tedavi ederim, çünkü nebatatta [otlarda] her derdin dermanı mevcuttur. Ve hatta bu asırda ekseri illetler mangnitism (manyetizma) ve elektrism ile şifa bulurlar» deyüp, iki elime iki timur silindir [kilindra] verdi ve silindirden asılı olan teller bir makinada takılı idi. Makinayı çevirmeye başladı ise, bana öyle bir ürperme ve sıçrama geldi ki, artık rûz-i mahşer hulûl eyledi kıyas ettim. «Korkma sakın, işte şu ürperme yok mu? Vücudun kâffe-i sinirlerini sarsalayıp, mevcut olan ileti def-ü izale ve bunlara kuvvet bahşeder» dedi.

Bundan sonra mesmerism[1] tabir ettikleri magnitism usu-

---

yoldaş ateşten hoşlanarak birbirine arkadaş tutulduğumuz kışa nisbetle şu ateş ne değer? Adam buna baha mı biçerler? Beş bin kuruş, yok on bin kuruş değer derken, hane sahibi bu hikâyeyi dinlemiş oluyor.

Nihayet, ferdası gün gidecekleri saat, borcumuz nedir dedikte, «Bahasını siz biçtiniz, on bin kuruş verin» demiş ise de, nihayet bir takım mücadeleden sonra kapulu bacalı olmamak[2] için beş bin kuruş verip ondan gitmişler, ve ileride ki vardıkları kasabada erzakı pek pahalı bulmuşlar ise, «Arkadaş bu da ateş bahası» demişler olmağ ile, bu meşhur söz dahi o vakitten kalmıştır.

1 *Bak, s. 204'deki dipnot.*

2 *Kavga etmemek, tartışmamak için.*

lünü de tarif etmek için beni oraya uzattı ve başladı yavaş yavaş alnımı ovalamaya, nihayet bana bir nev uyuşukluk gelip uyuyakaldım. Ve uyandım ise, kendimi uzun müddet bir hastalıktan kalkmış gibi zayıf ve nâmecal buldum. «Kayıd gitme, işte bu hal zayıflık getirir ise de, eskimiş illetleri def eder, bâhusus elektrism ile magnitism birlikte icra olacak olur ise» dedi.

Bundan sonra, bir takım ot kaynattırıp fazilet ve haysiyetlerini aşk-ı kesire ile ifade eyledi. Mualecelerinin arasında yeni evlenmiş ihtiyarlar için haplar da var idi. Bunların tertibinde pek kesb-i nam-u şöhret eylediğinden Toskana dukası imtiyaz vermiş ve Senayi meclisi tarafından madalye nişanı ita olunmuş, çünkü azasından bazıları bit-tecrübe haysiyetini anlamışlar, kim bilir düka dahi ihtiyar değil idi ise de, belki o dahi tecrübe eylemiştir.

Bizim doktor beni yatalak hastaların da tedavisine alıştırmak için bazı vizitalara beraber götürür idi. Ve hanesine pek çok âdemler gelip elektriğe yatarlar idi, hususu ile bir hatun elektrism usulü ile uyuşup uyudukta, gözleri yumulu olduğu takdirde, doktorun suallerine cevap ve pek çok sırları haber vermekle, halkı hayrette bırakır idi. Evvel emirde, ben dahi görerek teaccüp eder idim, sonra hatun ile muhabbeti kaynaştırdığımda haber aldım ki, meğer doktor ile bu hatunun sözleri bir imiş ve bir takım cahilleri ve bazı ahmak hekimleri aldatmak ve yüklerini tutmak için bu usule sapmışlar imiş. Bunu da anladım ise, artık elektriğe yatmaktan da zaifiyip (zayıflayıp) usandığımdan, çoklarının başına geldiği misilli belki ben de bir gün uyur da uyanmam korkusu ile hekimi de, sanatını da terk edüp, Fiorenca'dan bil-huruc bir tacir maiyetinde kâtip olmak üzere Livorno'ya gittim.

Livorno'ya muvaseletimde, yalı kenarında bir aşnaya (tanıdığa) rast olmağ ile, beni bir tacire tavsiye eyledi. Bu yeni çorbacım pek büyük hususat-ı tüccariyede bulunup, en meşhur tüccarlardan biri idi, büyükler ile yaptığı işlerde namusuna halel getirmez, ama evsatlarıyla olan işlerinde ticaret kösei[1] görünmeyeceği takdirde mukavelesini fesh ve vidini (gör-

1 *Metinde Köse i yazılıdır. Anlamı anlaşılmıyor. 'Kisbi', yani kazancı olabilir.*

düğünü) inkâr eder idi ve daima ahz u ata ettiği evsat tüccarlara hile edüp, haklarını yer idi, ama ednaların sözüne kim kulak asar?

Bu zatın ayrıca bir defteri daha olup, onu kendisi yazar ve kâtipleri görmez idi. Ve bazı hileli ahz u itayi yevmiye defterine kayıt etmeyüp, ol mahsus deftere geçirir idi. Bir gün, bir madde için acele taşra çıkıp defteri onda unuttu ise, atf-ı nazar ile bir göz geçirdim, ne bakayım! Gemileri batırmak üzere kendi gemicileri ile gizli mukavele ederek, iki gemi mal doldurmuş ve üç bedeline siguritaya (sigorta) koymuş, esna-i rahde gemicileri gemilerin mallarını gizlice satmışlar ve mahsus gemileri de batırmışlar ve siguritacılardan hem gemilerin, hem de eşyanın üç kat bedelini almışlar.

Bu cümle ile, halk bunu adil ve sadık ve namuslu ve emin belleyip, çokları paralarını cüziyattan faiz ile buna ödünç verirler idi. Bir gün, evvel emirde defterlerini gereği gibi tanzim ve mevcut bulunan emlâkini ve çiftlikâtını karısının ismine naklettikten sonra, ansızdan izhar-ı iflâs etti ise, ticarethanede meydanda bulunan defterlerine nazaran iflasiyetine hak verdiler. Ve mevcut bulunan emlâk ve çiftlikâtı için sual olundukta, «Karımın cihazı ile kendi kontuna (hesabına) almış idim» dedi, içinden çıktı, artık bu haklı sözüne ne denilir? Akan sular da durur. Berekât versin gizli defterinin meydanda eseri bulunmadı.

Bak tuhafa ki, bu hain ve lain müflis olduktan sonra, bey gibi ömür geçirdi ve iki aydan sonra el Hakkıyle daha büyük işlere başladı, bunu gözlerim ile gördüm, çünkü ben dahi diğer alacaklılar gibi yüzde yiğirmi ücretimi almak üzere altı mah Livorno'da eğlendim.

Apokrea (karnaval) yakın idi, ve Milan şehirinde pek meşhur karnaval icra olduğunu haber almakla, hem ziyaret hem ticaret kavlince, onda bir iş bulmak üzere yola revan oldum. Ve muvaseletimde (geldiğimde) karnavallar başlamış olup, yollar geçilmez derecede tebdil-i kıyafet erkek ve dişehlilerden ve ufak çocuklardan dolu idi, kimi Kral, kimi Duka, kimi Prens, kimi Papa, kimi Patrik, kimi Haham, kimi Tacir, kimi gûnâ gûn maskara olup, taklitlerini yapıyorlar idi. Ve bir takım âlâ u edna karılar süslü elbiseler ve yüzlerinde maskalar ile açık arabalara binmişler ve gittikleri yerde halkın üzerine şe-

kerleme saçıyorlar idi, şu şekerleme saçma, bazı gözlere de rast olup, tehlikeden hali değil idi*.

Karnavallar atik Yunanların Rabb ve mürebbiyelerinin taklitlerini ettikleri şöyle dursun, ama asr-ı hâzırın ruhbanlarının taklidini ettiklerine çok teaccüp eyledim, zira Papanın o derece hükmü cari ve halk derece-i kemâlde mutaassıp ve itikadlı iken, buna müsaade olunması doğrusu bais-i istiğrap (garip) bir maddeydi, Napoli'de iken başıma tuhaf bir fıkra geldi, nakl edeyim de gülesiniz.

Bir gün yanımda İstanbul'lu bir İslâm dostum ve İngiltere'li bir Protestan ve İzmir'li bir Yahudi olduğu takdirde, Neapoli sokaklarını gezmeğe çıkmış idik. Ve bir köşeden geçeceğimiz sırada, onda karakol bekleyen soldat (asker) bizi bet muamele ile durdurup, «Ulan, kör müsünüz secde ederek geçseniz ya!» dedi ise, biz kendisine secde edeceğiz kıyası ile teaccüplenip sebebini sual ettim, bize tüfengin dipçiğini çevirerek o köşede önünde kandil yanar bir delik gösterdi ki, derununda Panayia ikonası ile stavros var imiş, ben anide bir dizimi yere koyup alafranga secde ettim geçtim ve sıra İslâma, Yahudi ve protestana geldi ise, hoşabın yağı kesildi. Hakları ile secde etmek istemediler ise, tüfengin dipçiği ile birer defa omuz köklerine vurdukta, ben soldata yakın varıp, bunların kimi İslâm, kimi Yahudi, kimi Protestandır, ayinlerince tasvire secde

---

* *Şekerleme lâfzında hatırıma bir tuhaf fıkra geldi. Vakti ile İstanbul'da Beyoğlu Kelisası'nın[1] bir psaltisi bir kıza alâka etmiş olup, bununla arasıra korte (İt. corte) edüp (kur yapıp) şeker ezmekte iken, bir gün psalti kızın hanesinin arka tarafına durmuş ve kız yukarı pencereden şekerleme attıkça, psalti ağızını açıp şekerlemeyi kaparken, bahıl olacak, havadan bir güvercinin geçip, terslemesine tesadüf etmekle, psalti ağızına rast gelen güvercin tersini şekerleme kıyası ile yutup sesi tutulmuş, meğer güvercin tersi insanın sesini kısar imiş, işte bu vakıa zavallı psaltinin psaltiliğine sekte vermekle, rişte-i muhabbetlerini çâk eylemiştir. Bak ki, şekerleme dahi ziyansız bir şey olduğu takdirde, tehlikeden hali değildir. Psalti sonra kızdan şüphe ederek, beni zehirledi deyü iddia eyledi ise de, kız güvercin maddesini hikâye edişin, hâkim gülerek ikisine de yol verdi.*

1 *1805'de, Beyoğlu caddesinde içerlek durumda yapılmış olan Panayia Kilisesi.*

etmek yoktur, demeye yetişmedim, bir tokat da bana aşırdı da «Ulan hınzır, her ne mezhepten olurlar ise olsunlar, buraya gelenler hak dini kabul etmeliler, hiç olmaz ise beldenin ayinina hörmet etmelidirler» deyüp yine dipçiğe davrandı ise, çareleri kesilip, gülmekten bayılacak raddede diz bükerek ondan geçtik, ama öbür köşeleri ne yaparsın? Meğer her bir köşe başında öylece önlerinde kandil ile delik içlerinde birer aziz tasviri olup, hepsine de secde edüp geçmeli imiş. Bu sırada, Neapoli'ye vardığımıza lanet okuyarak Türkiye'nin müsade-i diniyesini [aneksithriskia] (din özgürlüğü) derhatır etmekle, «Binler yaşa Türkiye» deyüp o seyirden vaz geçtik.

Karnavalların zenginleri ters merkebe ve öküzlere ve en fakirleri süslü atlara binmişler, kimisi hamile hatunların, kimi fahişelerin, kimi çarlatan hekimlerin, kimi tamahkârların, kimi kendisini âlim belleyenlerin, kimi kıskançların, kimi şan ü şöhret ve mesnet ve nişan alma sevdasında gezenlerin, kimi zalim valilerin, kimi rüşvetle iş gören memurinin taklitlerini ediyorlar idi. Hasılı, şu Karnaval bir *Temaşa-i Dünya* ve *Cefakâr ve Cefakeşler* ayinesi olup, pek çok ibretlerle dünyanın her taklidi anda müşahede olunur idi. Bu Panayır Perhizi'nin (1 - 15 Ağustos) ilk haftasına değin devam edüp, nihayet herkes işi ile meşgul olmaya başladı. Ortalık sükûte vardı ise, dünyanın hilligişinden (gıl-u gışından) ve türlü meşakkatinden sonra zuhur eden ölümle takip eden sükûnet hatırıma geldi, ahval-i cihane Gelasinos feylozof gibi güldüm ve Klafsinos[1] feylozof tarzı giryan olup ağladım. Ve hazret-i Solomon tarzı «Mateotis mateotiton tapanta mateotis»[2] yani, kâffesi batıl batılların batılı imiş deyip, karnavalda olanca paramı da sarf etmiş olduğumdan, ahvalimi arpacı kumrusu gibi düşünürken, misafir olduğum lokanta sahibi karşıma gelip, «Yahu, artık zırvalayorsun bu kadar borcun oldu, bugün borcunu vermez isen, bundan sonra sofraya oturmayacaksın» dedi ise, tavan başıma yıkıldı zan eyledim, dünyada pek çok fenalar var, ama parasızlık gibi fena şey olamaz imiş. Ne olurdu, evvel emirde bir iş bulayıdım da, koynumdaki akçeyi öyle sarf edeyidim?

Lokantacı şu meyusiyet ve ümitsizliğimi gördü ise, ne hikmet ki umulmaz iken, merhamet etti ve «Ey Favini, bu sözüme keder mi ettin? Ben mahsus söyledim ki boş durma da iş bul,

---

1 *Uydurma isimler: «Gülen» ve «Ağlayan».*

2 *Bak. Ahd-i Âtik, Vaizler kitabı 1 - Bölüm 2.*

boş durmaktan aylak işlemek evladır derler, senin gibi âlim âdem Milano gibi şehirde pek çok iş bulabilir» dedi. Ben dahi «İş olsun da ne olur ise olsun katlanırım» dedim ise, «Madem ki öyledir, hayde artık sofraya devam eyle, her halde ben sana bir iş bulurum» dedi ise, ferahımdan ağladım ve örneksiz iştah ile taam eyledim.

HİZMET EYLEDİĞİM LORD VE İNGİLİZLERİN AHLAKI BEYANINDA

Ferdası günü, lokantacı gelip, «Müjde Favini, bir İngiliz Lord bir tercüman arayor, seni tavsiye ettim, İngilizler cömert ve mürvetli olur, çok defa da halka gösteriş için cömertlik gösterirlerse de, senin vazifen de olmasın, sen ipini boyamaya bak» dedi.

Berekât versin, bir parça İngilizce biliyor idim. Lordun huzuruna çıktık ise, evvel emirde İtalyanca kim olduğumu sual eyledi, ama Allah İtalyanca eylesin, İngilizlerin sair lisanları nasıl telaffuz ettiklerini tanımasaydım, Çin lisanı söyleyor kıyas edecek idim. Benim İngilizce dahi tekellüm ettiğimi işitti ise, ziyade memnun olarak, «Filvaki bir tercüman arayordum, fakat benim sair milletler ile pek çok ülfetim yoktur ve hatta lisanlarını da ikrah ederim, bu ecilden tercümana nadirattan muhtaç olurum, ancak senden hoşlandım ve tertip etmekte olduğum seyahatnamede bazı defa yardım etmeni isterim» dedi. Ben dahi «İngilizceyi iyi bilmem» dedim ise de, «Zararı yok, yanlışlarını ben tashih ederim» cevabını verdi. Artık kendi kabul eylediği halde, böyle de fırsatı kaçırmak divanelik idi. Ve hatta ben memurinden ve Mecalis azasından niceleri bilirim ki, aslaca kabiliyetleri ve malûmatları yok iken, değil Meclis azası, illa köy kâhyası olmaya layık değiller iken, her ne vechile ve vasıta ile sayarsan say, utanmadan memuriyete geçerler de mesnetlerini de kepaze ederler. Benim ise kabiliyetim var iken, niçin çekineyim, hasılı kabul ettim, Arnavuda, «Cehenneme gider misin?» demişler de, «More aylık kaç kuruş» demiş, aylık gelsin de ne hizmet olur ise olsun, taş at da kolun açılsın derler.

Lord çelebim bana on beş İngiliz lirası maaş tahsis edüp, tebyiz etmem (temize çekmem) için bir takım el yazıları verdi. Evvel emirde pek çok güçlük çekip, haylice yanlışlar da yaptım, ne var imiş? Nice cühela (cahil) memurin bile

benim gibi değil, illa mülk-ü milletin interesosuna büyücek sekte verecek yanlışlar da yaparlar da yine hoş görünürler. Bu makule memurinin memuriyet kabul eylemesi bir ve intihap edenlerin tahammül eylemesi bin kere divaneliktir.

Lord sağ olsun! İngilizceyi pek âlâ bilir idi, artık tabiattan hoş görücü yahut bana hüsn-ü teveccühü olduğundan, vazife edinmez idi.

Lordun tabiat ve ahlakından evvel size eşkâl ve vücudunun yapısını halisane nakş ve tersim edeyim, bazı ressamlar [zoğrafi] tasvirini çıkardıkları âdemin kusurlarını tersim etmezler de hemen hatır için başka heyette tersim ederler.

Vaktı ile bir hükümdar, bir gözü kör, bir ayağı topal ve beli kambur olduğu halde, Evropa hükümdaranı ile bile kendi tasvirini çıkartmak üzere, bir takım üstaz ressamlar celbi ile, sipariş eylemiş ve ressamların beheri ayrı ayrı ve tıpkısı olarak, tasvirini çıkarıp götürmüşler ise de, hiçbirini beğenmeyip bunları kovmuş. Hasılı, defa davet olunanlardan bir ressam, hükümdarın efkârını anlayıp, öyle bir resim çıkarmış ki, ziyade beğenilüp bir takım bahşişlerden sonra ressam başı da olmuş.

Evropa'da ne kadar hükümdaran var ise, cümlesinin de tasvirleri arasında sipariş eden hükümdarın da tasvirini şöyle çıkarmış ki, kiminin eline kitap, kimine hatap (odun), kimine kılıç vermiş, mahut hükümdarın eline de tüfenk verüp, kör gözüne dayamış ve bir ayağını diz çöktürüp kuş avlatmakta körlüğünü, topallığını ve kamburluğunu nihan eylemiş, ki bu da dek ile dalkavukluğun bir nevidir.

Ancak, ben olmuşu gibi nakşedeceğim, şöyle ki: Boyu Milano'nun en uzun adamlarından bir karış daha uzun idi. Ve son derece zebun (zayıf) idi ki, hekimler çıplak görmüş olsa, her kemik ve azasını sayabilip, şagirtlerini talim için sair insan cismi kafesine muhtaç olmazlar idi. Bu ecilden, Lord kuvvetli rüzgârdan devrilmemek için gemi safrası tarzı çizmelerin altına kurşun kaplatır idi. Ve ayağının biri İngilizler ile Fransızlar miyanesinde (arasında) vuku bulan Vaterlo[1] kavgasında topa alınmış olup, iğreti ayak takınır idi. Ve atik (eski) göğüs illeti olup, öksürükten baş alamaz idi. Ve kafası tıpkı bal kabağına benzeyip, tüyün (saç) eseri kalmadığından, rugan

---

1 *Napoleon'un kesin olarak yenildiği Waterloo savaşı, 8 Haziran 1815.*

(cila) sürülmüş cilalı tahta gibi parlar idi. Ve şaraba müptela olduğundan, yüzü pancar ve burnu Arnavut biberi gibi kıpkızıl idi. Ve ağzında diş kalmamış ise de, berekât versin bir ustaz diş hekimi gümüşten diş tertip etmiş olduğundan ve iştahı yerinde bulunduğundan pekâlâ yer içer idi. Ve altmış beş sinine kadem basmış ise de, nisa tayfesine pek müptela olup, malik olduğu liralar sayesinde maşukadan da hali değil idi. Ve pek boşboğaz ve geveze olup, daima kendisini medh ve bir söylediğin günde beş defa tekrar eder idi ise de, hulusu (doğruluğu) pek ve safderun bir âdem idi, söyleyenden korkma, harlamayan sudan[1] sakın derler. Bütün ömründe nikâh tahtına girmemiş ise de, her şey bahş edici Allah, bir oğlan veledi vermiş ve onu kabul edüp, farzını tanır ata gibi onu terbiye ve ilim tahsili için mektebe vermiş. Bu çocuk aleddevam on beş sene mektebe gitmiş gelmiş ise de, aklı bir şeye ermeyüp kuru lûgattan başka bir şey tahsil edememiş. Ve ziyade ahmak ve bînavâ (sersem, budala) olduğu takdirde (için) kendisini ziyade zeki belleyüp, her söylediği sözü hiçbir âlimin harcı değil, der idi. Ve gülmeye müptela olduğundan, nekre yollu kendi söylediğine kendi kahkaha çekip, sairlerinin de gülmesini matlup eder idi. Dinleyenler ne yapsın, hatır için gülerler idi.

Bundan başka, Lordun bir de üç yiğirmi üçünde hemşiresi olup, bazı mertebe çirkin idi ise de, bu da güzelliğinden bahisle, «Dünyanın hali başkalaşmış ve güzelliğe itibar kalmamış» yahut «Güzeli çirkinden fark eden yok» deyü bikir kız kaldığına keder eder idi. Bu cümle ile ümidini zayi etmeyüp beher gece kâğıt dökerek, bana nail olacak koca kimdir deyü vakit geçirir idi.

Bu üç canlar bir hanede sakin iseler de aslaca bir birlerini görmeyip, fakat sofra başında bulunurlar idi, ama put tarzı sükût durup, aslaca lakırdı etmeksizin yeyip kalkarlar idi, lakin sofrada misafir bulunacak olur ise, artık Lord kimseye meydan vermeyüp, cümlesi için söylenir idi. Ve sofraya meyva geldiği anda, artık kız karındaşı vatanının zöyümü (âdeti) üzere kendi höceresine çekilir idi, ki erkekler işret üzerinde terk-i edep bir lakırdı söyleyecek olurlar ise, işidip de kulakları lekelenmesin ve meyve üzerinde işret çok vakit devam edüp, hazır bulunan ve bulunmayan ahbap ve akraba aşkına badeler nuş etmenin arasında cabeca İngiltera politikasından

1 *Suyun birdenbire ses çıkararak akması.*

bahs edüp, öyle bir mübahasaya girişirler idi ki, işitenler kavga ediyorlar kıyas ederler idi, çünkü bulunanlardan bazısı Tori (Tory), yani hükmetmeye meyl Aristokrat fırkasından, bazısı Vig (Whig) yani serbestiyet sevici fırkadan, bazısı da Cumhuriyet fırkasından idiler.

Bunlar da Yunanistan'daki Sindagmatikoslariyla[1] Napaioslar[2] ve Fransadaki Republikler [cumhurcular] ile Kral fırkası ve İspanya'daki Karlistleri[3] ile İsabellistler[4] gibi mücadele ederler idi. Bu misilli mücadeleler yalınız hükümet-i müstakile [Apolitos Monarhia][5] olan devletlerde olmaz, çünki oralarda halk baskı altında olduğundan, efkârları alçaklanır yahut efkâr eseri yoktur.

Taamdan ve işretten sonra, hepsi birlikte kalkarak, Mileydinin (Mylady) yani Lordun hemşiresinin höceresine giderek çay içerler ve badema Vist (Whist) tabir ettikleri oyun kâğıdı oynayarak, put gibi ses sada çıkarmazlar.

Hasılı misafirler dağıldıkta, Lord yatak odasına girip, iğreti ayağı, taklit bıyığını ve başının perukasını ve taklit dişleri masa üzerinde bırakıp yatağa sokulur idi. Bunu bu halde gören, ölülerden dirilmiş Lazaros'u[6] zan eder idi. Ve sabahleyin yataktan kalkdıkta, yarım okkalık bir çaşka (kap) süt içtikten sonra, ayna önüne oturup kendisine süs verir ve pomada ve kozmetik sürünür ve tıraş olup perukasını ve taklit bıyığını takar da burar ve perukasının saçlarını kıvırcıklandırır ve kulak tozlarından üç gösteren hiyanet beyaz tüyleri cımbış ile ayıklar ve baş edemediği anda boyar da içinden çıkar idi. Bazı İngilizler de güzellik sürünür deyü eşittim ise de, üzerimde Allah var, görmediğim şeyi ispat edemem. Ve eğerçi bu tabiatta âdemler bulunur ise, acımaya müstahaktırlar.

İşte, bu vechile kendisine çeki düzen verdikten sonra arabaya süvar olarak, maşukasına ziyaret eder idi. Lord, 65 sinine kadem basmış ise de, İtalyalı bir maşukası var idi, ama dekbazlıkta benim Anastasia'ya pabuç çıkartmaz idi. Lorda, kesir-ül gaye, meyl-ü muhabbet gösterdikten başka, Lordun

---

1 *Anayasa ve parlamento taraftarı.*
2 *Kapodistria taraftarı, Rus yanlıları.*
3 *Don Carlos (1848-1909) yandaşları.*
4 *Karlistleri dize getiren Kraliçe İsabella II (1830-1904) yandaşları.*
5 *Mutlak monarşi.*
6 *Bk. Yohanna İncili 11. bölüm, 1-45.*

mizacına öyle bir uslubiyet ve hilmiyetle (yumuşaklıkla) ehl-ı ırzlık taslar idi ki, Odiseus'un zevcesi Pinelopi ve Tevrat-ı Şerifin Sosanna'sı[1] lakırdı demek idi. O ise, yedi denizin taşra attığı olup, Lordun masarifi ile gizli idare ettiği delikanlıların meclisinde bulunduğu halde, ziyade şakrak ve eşbah şen olup, terk-i edeple birlikte işret ve Lordu hicv ve istihza eder idi.

Bir defa, Lord eski yareleri tepremiş olup yatakta nâmizaç olduğu halde, maşukasının hal ü hatırını sual etmeye gönderdiğinde, bu halini gözlerim ile görüp haber verdim ise, yıldırımdan vurulmuş gibi olup, «Ah karılar, siz dünyaya günahlarımız için geldiniz, keşke Allah sizi erkeklerin eyeyü (kaburga) kemiğinden karı halk edecek yerde arkalarına kamburluk yahut böğürlerine bir davul tarzı şişkinlik ilave edeydi de, sizin gibi hiyanet eşleri vermeye idi» dedi. Ben dahi, «Milord, Allaha ve umumen karılara bahane bulma, zira nice karılar var ki, erehlilerini ihya etmişlerdir, aralarında bazı uygunsuzlar da bulunur ise, zafiyet-i insaniyedendir. Ve ekseri erkekler de bu ahlâktan hali değillerdir» dedim.

MİLORDUN HEMŞİRESİ MİLEYDİ VE DİŞEHLİ TAYFESİNİN AHLAK VE TABİATI BEYANINDA

Milordu biraz şöyle bırakalım da, hemşiresinin vasfına gelelim. İleride vasfeylediğime göre, sırtından üç on beş mayıs geçip, münasip bir eş bulamadığından, kapuda kalıp beyhude geçen güzelliği için, yana yana ağlamakta idi* zavallı kâğıt atmaktan usanmış, bakmış ki rüyalar kocaya tebdil olmayorlar, artık avucun cızıklarından insanın talihini haber verici bir falcı çingene karısına müracaat eylemiş.

Bu makuleden olan yezit karılar davet oldukları hanenin evvel emirde ismini, resmini ve ahlakını ve murad ve maksadını komşulardan ya hizmetkârlardan haber alarak, kâğıt döşerler ve yahut bakla atarlar da, suallerine muvafık cevap ve-

---

1 *Öyküsü, Kâhin Daniel'in kitabının kiliselerce kabul edilmeyen 13. babında anlatılmaktadır.*

* *Ekseri zadegân kızları, bu misilli kapuda kalıp, neden sonra nedamete gelirler, ama kâr eylemez. Gençliklerinde isteyenleri beğenmezler, kendi beğendikleri de bunları almaz. Öylece, kapuda kalıp, ilk isteyenlere de mum olurlar, ama onlar da artık evlenmiş bulunurlar.*

rirler ve bazı da vukuatlarını naklederler. Bunudur işitdikte, vay nasıl da buldu ve ismi resmi ile haber verdi deyü bir takım zevzekler itimat ve itikat ederler de, cömertçe bahşiş de verirler. Ve haber verdikleri çıkmadığı takdirde [elbette çıkmayacak ya] «Ah ne çare bu olacak idi, ama senin talihin cinine düşman olan diğer bir cin mani oldu» derler, onların ise işleri güçleri yel alıp poyraz satmak ve divaneleri dolandırmaktır.

Dolandırmaktır dedim de, hatırıma bir tuhaf fıkra geldi. Sultan Murat Han-ı Gazi hazretlerinin asr-ı saadetlerinde, İstanbul'da dolandırıcı çoğalıp, isimleri meşhurlayarak Hünkâra dahi işidilmiş olmağile, «Şu dolandırıcı dedikleri nasıl şeydir?» deyü lalasına sual eylemiş, o dahi «Efendim ondan bundan desise ile para alıp, kösteği yönden ederler ve sırra kadem basarlar» demiş ise, «Acaip böyle şey mi olur, bunu görmek isterim» dedikte, lalası bir dolandırıcı bulup, Hünkârın huzuruna dikmiş. Hünkâr dahi «Ulan dolandırıcı sen misin?» «Evet şevketlim.» «Öyle ise, şu beni de dolandırsana.» «Pek güzel şevketlim, ama aletlerim rehindedir, on bin kuruş lâzım ki alayım da getireyim» dedikte, Hünkâr on bin kuruş verip, «Tez elden gel» deyü emreylemiş, dolandırıcı dahi parayı alıp köşeyi dolaşmış.

Hünkâr bir haftadan sonra, «Lala hani o dolandırıcı aletlerini getirüp de beni dolandıracak idi ya niçin gelmedi?» dedikte, «Efendim, işte bir defa dolandırmış ya, iki defa dolandırmaya hacet yok» deyişin, Hünkâr maddeyi anlayıp, «Güzel ama, bu dolandırıcı dediğin zat dolandırdığı âdeme başka defa rast olmaz mı?» deyü sual eylemiş. «Efendim, dolandırıcıların desiseleri pek çoktur, bazı köşe dolaşır, bazı tebdil olur, bazı da kötü medyun gibi kendisini şemsiye [ombrela] ile gizler ve nihan eder ve hatta burası İstanbul'dur, meşhur sözdür ki, bir âdem su peruzası[1] satmakta olup, bir alan bir daha almamış iken, kırk yıl geçinmiş, dolandırıcılar da bu misilli geçinirler giderler. İstanbul acaip bir beldedir, yetmiş bin köşesi bucağı var, neler olur da kimsenin haberi olmaz, geçende başımıza gelen çevir, kaz yanmasın, lala uyanmasın fıkrasını unuttunuz mu?» cevabını vermiş.

Şöyle vasfederler ki, yine Sultan Murat asrında İstanbul'da iki meşhur hırsız olup, biri gece ve diğeri gündüz hırsızlık

---

1 Taklit peruza (firuze).

eder imiş. Bir gün, her nasıl ise, bunlar esna-i rahde bir birine rast olup, görüşürler iken, yekdiğerin mahallini ve familyasını sual etmişler. Bunlardan biri «Benim semtim Koska'dadır ve familyamın ismi Emine'dir ve üç oğlum var, birinin ismi Süleyman, öbürünün ismi Osman» deyişin, öbür hırsız hiddetlenip, «Ulan, ne halt ediyorsun? O familia ve o hane benimdir ve Emine dediğin on senedir benim nikâhlımdır ve zikr ettiğin çocuklar da benimdir» demenin üzerine mücadele artıp, nihayet ikisi de birlikte hanelerine gidip, karıdan tahkik etmeye karar vermişler. Ve karı bunları gördükte ikisini de kocası tanımış ve tasdik eylemiş. Bunlar «Nasıl oldu bu madde?» deyü sual eyledikte, «Nasıl olacak? biriniz yarasa [gece kuşu] tarzı gündüz görünmez, diğeriniz de karabatak kuşu gibi gündüz dalar gece çıkarsız*, ne yapayım, biriniz geceliğim, diğeriniz gündüzlüğüm idiniz» deyip sözü bitirmiş.

Emine pek güzel ve nazik ve nazenin olduğundan, ikisi de bundan vaz geçemeyüp, nihayet «İkimizden hangimizi kabul edersin?» demişler, Emine dahi «Hanginiz daha ustalıklı bir hırsızlık eder ise, onu isterim» demesinin üzerinde ikisi de çarşı yüzüne çıkmışlar ve gündüz hırsızı cevahir bezesteninde bir tacirden göz göre biri biri üstüne bir elmas yüzük çalıp yakayı ele vermemiş. Ve gece hırsızı dahi ipek merdiven ile geceleyin arkadaşı ile Hünkâr sarayına girmişler.

Herkes mahalline yatmış olup, yalnız lala ile Hünkâr uyanık imişler ve Hünkâr yatağa uzanmış ve lalası hikâye söyler imiş, ama vakit geçkin olduğundan, yukulamaya başlayıp, arkasına devrilmiş ise, gece hırsızı şişe bir kaz geçirip, gündüz hırsızının eline vermiş şunu da mangalda çevir deyü. Ve lalanın yerine geçerek, başlamış kendi hikâyelerini nakletmeye ve arasıra «Çevir kaz yanmasın, lala uyanmasın» demeye ve Hünkâr «Lala bu çevir kaz yanmasın lakırdısı ne oluyor?» de-

---

* *Esopos'un kavlince yarasa ve karabatak kuşu ve böğürtlen ormanı, üçü bir şirket teşkil ederek, bir takım tüccaranı dolandırıp, bir gemi mal yükletmişler ve esna-i rahde gemi fırtınaya uğrayıp gark olmağ ile, bunlar kendilerini alacaklılardan gizlemek için, yarasa artık gündüzü terk edip geceleri çıkmaya başlamış ve karabatak kuşu dahi gark olan malı bulmak üzere durmayıp denize batar çıkar ve böğürtlen ormanı dahi yanından geçenlere yapışır, «Acep bizim gark olan mal mıdır?» deyü teftiş eder.*

dikçe o dahi «Efendim, bu lakırdının persengidir»[1] demekte bulunmuş, nihayet «Şevketlim, bu sırada şeran karı kime düşer?» deyü sual eylemiş, Hünkâr dahi «Elbette saraya giren hırsızındır» deyü şeriati kesmiş oluyor. Ve hırsızlar ondan sonra, onda gereği kimi (gibi) taam ederek ve lalanın da fakat binişi (bir çeşit cüppe) ile kavuğunu alarak gitmişler ise de, böyle ustalıklı hırsızlık etmiş gece hırsızının cesaretine gündüz hırsızı kani olmadığından, nihayet defa Hünkârın huzurunda muhakeme olmaklığa mecbur olmuşlar. Ve çevir kaz yanmasın, lala uyanmasın fıkrası, ol vakitten kalmıştır derler, sahih midir, gayri sahih mi bilemem. Filvaki, İstanbul'da pek acaip ve garaib şeyler olur, zaptiye meclisinde aza olmalı ki anlamalı. Bir defa yankesicilerden bahsolmuş idi de, mübalâğadır deyü inanmamış idim. Bir gün, tecrübe etmek için koynuma çakıl taşı toplayarak, kalabalık mahallere gezmeye çıktım ve akşam üstüne avdette, refikimin birine «Adam İstanbul'da yankesici var derler, halbuki koynumda bu kadar para ile sabahtan beri geziyorum hiçbir şey zuhur etmedi» demeye kalmadı, biri arkamdan «Haydè ey zevzek, biz onu kaç defa yokladık da çakıl taşı çıktı» deyüp nâbedid oldu, meğer bir kaç defa üstümü başımı yoklamışlar imiş, ondan sonra artık gözlerim korkup, öyle kalabalıklı mahallerden sakınır, geçer oldum.

Gelelim mana-i fihimize. Milordun hemşiresi Mileydi falcı karıdan bir ümit köşesi görememeğ ile, artık rüyalarını tabir edici bir kocakarıya müracaat etmeye başladı ve arasıra da pnevmatikosu gelerek «Sabırlı ol kızım, ay doğmadan neler doğar» deyü tesellâ eder idi ve Mileydi rüyasında ya melaik ya şeytan görmüş olsa, kocakarı hepsini de kocadır deyü tabir eder idi. Buna da bir müddet yolunarak koca bulamayışın artık bir manastır köşesine çekilmeye karar verdi.

Milord, bu niyetini haber aldıkta, pek çok memnun oldu, çünkü zati tabiatı uygunsuz idi, bir de bekârlık derdi ilave olunmakla, cib (hiç) tehammül olunmaza vardı. Fakat Mileydi bu niyeti bitirmezden evvel, bir defa da beni sınamak istedi, kimbilir düşünü yoran ihtiyar hatunun tabir etmiş olduğu kocanın eşkâli benim eşkâlime muvafık mı çıktı. Artık bana olan evvelki bet muameleyi boşlayıp yumuşadı ve gülümsemeye ve hoş hoş söylemeye ve daima gözlerime süslenip şirin görünmeye ve yanımda gözlük takınmamaya ve kusur edersem,

---

1 Teraziyi dengeye getirmek için kefeye konulan ağırlık.

hoş görmeye başladı, benim ise böyle alakasından haberim olmadığından, şu tebdilatı için pek çok hoşlandım, çünkü bet çehreden ve hususu ile karıdan vela ihtiyar ve çirkin olsun, hoşlanmam, daima güleç yüzlüden hazlanırım. Bu sebepten, ben de başladım hoş söylenip şakalaşmaya. Mileydi ise bunu meyliyetime delalet addetmekle başladı harfıendaz etmeye, seni çok severim demeye, hasılı, bir gün perdeyi sıyırıp, kabak çiçeği gibi açılarak «Be ey köftehor, İngiltere'de iken beni bu kadar lordlar ve prensler istedi de varmadım, ancak kısmetten ileri şey olmaz, meğer kısmet senin imiş. Ben bu kadar beğzadelere meyliyet göstermemiş iken, bilmem nasıl oldu da sana meyl eyledim, elbette bu da Allahtandır» dedi ise, ne yaparsın artık, «Sağ olun teşekkür ederim, ben de sana yanıp tutuşuyorum» dedim, o ise aslı yok idi, ateş olsa değil beni, illa cürmini yakmağa kudreti yok idi. Her ne hal ise, yakın gelip yakama sarıldı, lakin yakayı kurtarmak için «Müstacel (acele) işim var sonra uzun boylu görüşürüz» deyüp, hazreti İosifin (Yusuf) Faraon'un vekilharcı Pentefri(nin) karısından kaçtığı gibi kaçtım, uzak oldum[1]. Belki bazıları «Ey Favini, bunda saçma söyledin, senin Mileydi Pentefri'nin karısı ile rubbar[2] (karşılaştırmak) olunabilir mi? Senin Mileydi hem çirkin hem beş kere on sinindeydi, Pentefri'nin zevcesi ise hem ziyade güzel, hem üç defa yedi sinindeydi ve eğer Pentefri'nin zevcesi olsaydı, hazret-i İosifin faziletini beğenmeyeceğine şüphemiz olmayacak idi,» deyebilirler. Dilde kemik yok ya, söylerler, hakları var der, içinden çıkarız.

Ben artık, Mileydimin ülfetinden uzak kaçmaya başladım ise, bir gece beni dara kıstırıp, «Bunda otur hınzır, gelecek misafirlerim var, eğlenelim» deyüp yakamdan tuttuğu sırada, işte üç nefer süslü mafama çıkageldi.

Bunlardan biri benim Mileydi tarzı bir sinde bir dertte İngiliz kızı idi, diğer ikiler İtalyalı olup, biri dul ve diğeri kezalik kapuda kalmış kız idi, var ise komşulardan kızlar evlendikçe papuşlarını sürümemiş olmalılar ki, zavallı kızcağaz kapuda kalakalmış. Bu kızcağız dahi ziyade cezbeli görünmek için

---

1 *Bk. Tekvin, 1. kitap, 39/1. Bölüm. Pentefri'nin doğrusu, Pantefi ya da Potiphar'dır. İosif, yani Yusuf'un öyküsü. Kur'an'da Yusuf Sûresinde anlatılmaktadır.*

2 *'Rubbar' sözcüğü, karine ile anlaşılıyor. İtalyanca 'rubbare', çalmak, ele geçirmek anlamına gelmektedir.*

başına bir al kordela takıp holeraya mümasil (benzer) olmuş; bazı zevzek karılar da kendilerine süs vereyim derken kusurlarını meydana çıkarırlar ve haklarında erkeklerin ne dediklerini işitmiş olsalar, öyle süse lânet okuyacaklarına şüphe yoktur.

Hasılı, bizim Mileydi beni onlara, onları bana tavsiye ettikten sonra, oturup konuşmaya başladılar ve kâffe-i mükâlemeleri erkeklerden ve dişehlilerden ibaret idi. İptida erkeklerden başlayıp, kâffe-i ihtiyarları ve evlileri zemeylediler. Ve delikanlıları ve güzelleri medhettiler ve evlenme kemâlinde bulunanların da teannüdini (inadını) ve bunları beğenmediklerinden, dünyadan bîhaber olduklarını fasl eylediler.

Sıra karılara gelişin, bilâ istisna cümlesini fasl edüp, «Aman ya Rabbim, bu sene ne çok da düğün oldu, topal Meriyem'e varıncaya değin evlendiler, fakat gözleri kör oldu da bizi görmediler. Canım birkaç kızlara sıkılır ki, evlendiler ise güya başları göğe ermiş gibi bizlere selâm vermeye irtikâp etmez oldular, sanki bizler de istemiş olsak koca bulamaz mı idik? — Ah madam kardaşlık pek de istemiş olsaydım deme, yani beğendiğimizi ele geçiremedik de şunu. — Hayır, hayır, öyle değil, bizi beğenmeyorlar de ki, doğrulukdan sapma — Estağfirullah, ya niçin öyle diyeyim, irtikâp etmem, onu kendin için söyleyebilirsin başkalarına da mahsus etme — Ah Mileydiciğim, ne hacet bir defa aynaya bak da, sairinin sözüne kulak asma — Hasılı bu yüzden talihimiz bize buğz (garaz) etti ise, ehl-i ırzlığımıza bir diyecek yok ya, bekâr iken, şu sabrımız medhe şayan değil midir? Nice hatunlar var ki, vakt ü halleri hoş ve erehlileri sever ve bir şeyden tarafa yoksulluk çektirmezler iken, gidi utanıp arlanmazlar! Yine gözleri taşradadır hah hahhaaa! Meselâ, kontessa felan misilli. Bunun iki âşığı olup, muayyen vakitlerde bunlar ile ayrı ayrı muhabbet ederken, hizmetkâr bir gün birine ikindiye doğru «Madamam seni istiyor» deyecek iken, yanılmış da ikisine de ikindiye doğru gelmelerini haber vermiş. Ve ikindiye doğru ikisi de gelüp bir birine rast olmağ ile, aralarına rekabet düşüp, kavga etmişler, encam düelloya* karar vermişler ve biri telef olup, diğerinin bir kolu

---

* *Duello İtalyancadır, Rumice Monomahia, Türkçe iki kişi hod be hod kavgaya çıkışmakdır ki, Evropa'da henüz bu uyuzluk cereyan etmekte olup, önü alınamadı. İkiden biri telef olsa, bir şey lâzım gelmez, çünkü bu da zöyüm tahtına girmiş.*

sakat olmuş. Ve Kontesanın kocası konte haber almış olmağ ile, itlak edeceğimiş (boşayacakmış), deniliyor» dedi biri, diğeri de bu defa, «Bu yolda itlak haylice zuhur edecektir, zira doktor felanın [malûm ki beldenin kâffe-i sırları ondadır] bana verdiği malûmata nazaran, felan baronessa dahi kocası barondan ayrılacağımış, çünkü baronessa bir illete müptela olmuş olmağ ile, barondan bulaştı bahanesinde bulunuyor ise de, doktorun bana nakline göre, Baronessa kendi validesinden kapmış ve validesi(ne) de bir Kardinal amcasından bulaşmış. Hah-hah-haaa! İşte, bize iki güyegü hazırlandı, lakin şu üç dulları unuttunuz mu? Bunlardan ikisi pek kederli olduklarından zöyümün iktizasınca en akal (az), üç ay bekleyecektir. Zavallı karılar! Bizi erkekler ne çabuk da unuturlar! Yalnız biz zevzekler bunlar yanımızda olmadığı halde deli divâne oluruz ve zayi ettiğimiz halde çıldırırız, — Ben eğer Allah verir de evlenirsem, Allah dulluğumu göstermesin, bilesiz ki, çok eğleneceğim. — Ben de kezalik, bilmezsiniz, bende ne yürek olduğunu — Madam Lukretia sen bize haber ver, çünkü dulluğun halinden bilirsin, merhum kocan öldü ise, nasıl göründü sana? — Evvelâ o derece keder ettim ki, acımdan ölmeye niyet etmiş idim, lakin yiğirmi dört saat midem ve üç ay kadar kalbim sabredebildi — Acaip! Hiç rahmetli kocan hatırına gelmez mi idi? — Evet, hâlâ şimdiye değin hatırımdan çıktığı yoktur, lakin tabiatın iktizasını ifa etmeye kâr ve fayda etmiyor. — Doğrusu Madam Lukretia çok sert yürekliymişin. — Belki, siz de evlenin ve dul kalın da, ol vakit söyleşiriz. Bunları şimdi bertaraf edelim, ya madmuazel Angeliki'nin Markiz felân ile nikâhlanmasına ne dediniz? Angeliki ise daha on beş gün evvel babasının çiftliğine gitti de, kız olduğu takdirde, anasına dördüncü torun bırakmış gelmiş idi. Lakin, zevzek Markiz farkında olamayup, pakize gibi kabul eyledi. — Elbette, bir hatun hem genç, hem güzel olur ise, zevzek erkekler meyl olup kusuruna bakmazlar ve kemâle ermiş ehl-i ırz kızları bırakırlar da, güzellik sebebine bir takım genç koketlere sülûk ederler, bilmezler ki, güzellik muvakkattir ve ehl-i ırzlık fazileti bakidir. — Ya erkekleri pek çok telaşlardan kurtaran liraları unuttunuz mu? — Size birşey söyleyeyim mi? Bizim gibi kemâle ermiş kızlar da delikanlı kocaya varmamalı, çünkü ya trahomasına heves edecekler, yahut afakan (çarpıntı, iç sıkıntısı) marazına kardıracaklar. Gördünüz ya Kontessa falanı, kocası aldığı trahomayı iyş-ü işrette ve kumarda ye-

dikten sonra, şimdi dönüp de yüzüne baktığı bile yok. — Lakin, madam Thiresia ikinci defa evlenmesinde iyi rast getirdi, kim bilir Stefanos olur iken (evlenirken) kocasının ayağına bastı idi, zavallı âdem evden taşra çıkamıyor, sanki değil koca, illa bende (köle) gibidir. — Pekâlâ ediyor madam Thiresia, zira erkeklere yüz vermeye gelmez. — İşittiniz mi, markiz (marki) felan dahi karısını boşayacağımış, zira bir vaiz ile münasebeti olduğunu pnevmatikosu haber vermiş, kim bilir kıskançlıkla aralarına rekabet düşmüş olmalı. — Ooo! Madamlar, böyle aziz günlerde ruhbanlar aleyhinde hanemde faslolunmasına razı değilim, zira eksomologisis (günah çıkarma) oldum ve kinonia (kutsal ekmek) almak niyetindeyim. Lakin kinonia aldıktan sonra sizlere tuhaf fıkralar nakledeceğim ve meriyyül hatır (hatırı sayılır) bir zattan haber aldım, ruhbanları bertaraf edelim de, kosmikoslar[1] için söyleşelim. — Haberiniz var mı, doktor felan, felanın kızı ile nikâhlanacağımış. — Acaip nasıl olur? Doktor yetmişinde, kız ise yirmisindedir. — Ataları doktor ile kavletmişler, doktor kâffe-i emlâkini kızın üzerine yazacak imiş. — Kız kabul etti mi? — Ne var ki kabul etmesin? Bir iki aydan sonra şerbet içirirler, uyanmazına uyur, felan dukanın faslını bilmez misiniz? Zavallı âdeme evlendiğinin yiğirminci günü nüzul isabet etmekle, eseri ortadan kalktı, dilde kemik yok, her biri birer söz söyler, zehirlemiş diyorlar ise de, ben günahına giremem, güya bazı kusurlarına tahammül edemez imiş ve başka bir delikanlıya meyl imiş de, yas müddeti geçtikten sonra onunla nikâhlanacağ imiş, neme lâzım, doğrusu şunu bunu fasletmekten çekinirim, herkesin hakimi var. — Hakkın var, el bizim nemize gerek? Ve hatta kusursuz insan olmaz, her yerde okka 400 dirhemdir. — Lakin asrımızda olan fenalığın hadd ü hesabı yoktur, bazı şeyler naklettiler ki, işitseniz tüyleriniz ürperir, lakin sükût ederim, zira şunu bunu fasletmek gibi fena şey olamaz. Yevmiye beldemizin kızları için söylenilen sözler bir vechile tahrir ve taktir olunamaz, bunu zemmetmek için söylemem, sırası geldi. Artık dünyanın işi bitmiş, dediler.

Daha neler söylediler ki, hangi birini hatırımda tutayım! Bunlardan belki bazıları sahihtir, lakin ekserisinin iftira olduğuna şüphe yoktur. Nisa tayfasının arasında iftira ve zemme müptela olmayan nadirattandır. Acaip tabiatları vardır,

---

1 *Din adamları sınıfının dışında kalanlar.*

ṛiṛ ȯl.ɳnámaz, ṗounoù ʒèmm ɨtmèk ɨtʒoùn sóɨlemèm, sɳrasɳ̀ ɳkelʤí· ắrtɳk dóuɳgɨanɳ̀n ɨsɨ̀l ṗitmɨ̀ʒ deʤilér.

Ⱦaɳxà nelèr sóɨleʤilérɳki, kánɳgɳ ṗirinɨ̀ ɳxatɳrɳmʤà touɳtagɨ́m! ṗounɨlarʤàn ṗélɳki ṗáʒɳlarɳ saɳxɳ̀ɳxʤɳr, láɳkɨn ɛ̃ɳxerɨsɨnɨn ɨftɨrà ȯlʤɳgɳnà ȯóuṗɳxè gɨóɳxʤɳr· nɨsà taïɳfesɨnɨ̀n ȧ́ɳrásɳnʤà ɨftɨrà bɛ̀ ʒemmè mȯúṗtelà ȯ́lmaɳgɨan· naʤɨratʤéndɨr· ȧʤʒaɨ̀ṗ taṗɨ́tlarɳ̀ɳ bắrʤɳr, ṗìr karɳ̀ ɳkɳsɨ̀ɳr ȯ́lsà fȧ́sl ɨʤérlèr, tʒȯ́ɳk ʤogɨourʤà kéʒalɨɳk, ṗakɨrè bɛ̀ ʤoùl ɳxatɳrɳnɨúʤa ɛ̀sɨrɳ̀ɛ̀mɛ̃ʒlér· ṗaʃkà ɳxatɳrɳnɨòùn nɛ̀ ɳxɨóuʒèl lɛɳxʤɛ̃sɨnɨ́, nɛ̀ ɛ̀lṗɨ́sɛsɨnɨ́ nɛ̀ gɨɔ̀rɔ́ugɨɔ́usɔ́uɨnɨ́ nɛ̀ sóɨlegɨɨsɨ́nɨ́ nɛ́ʤe terṗɨ́gɨesɨnɨ́ ṗegɛ̃nɨrlèr, kɛ̀nʤɔ̀ɨ̀ kɔusɔurlaṛɳnɨ̀ɳ ɨsɛ̀, ṗogɨounɨlaṛɳnʤakɨ́ ɳxɨɛ̃ṗɛ̀nɨ́n ȯ́gg ɳxɨóʒɔunɛ̀ ȧ́taṛlár· sáɨr kaṛɳlaṛɳ̀n ȧlɛɨ̃ɳxɨnʤè ɛ̀sɨtʤɨkɨlɛrɨnɨ́ mɛmnɔunɨɛ́tlɛ bɛ̀ ɨlaʤè ɨlè nȧ́kl ɨʤérlér· ṗɔù ʤʒóúmlɛ ɨlè sɛnɛ̀ʤè 4 ʤefȧ̀ Kɔinɔunɨ́a ȧ́lmakʤɛ̀n bɛ̀ ṗerɳxɨ́ʒ ɨtmɛkʤɛ̀n bɛ̀ Ɛxklɳnsɨ́agɛ ɳxɨtmɛkʤɛ̀n ʤoùr ȯlmaʒlár· ɛ̃mma ʃɔnɔùn ṗounɔúnʤa ȧɳxlɨakɳnɨgɛ́tʤʒɛ kanɳnà ɳxɨrmɛkʤɛ̀n ɳxɛrɔù kalmaʒʒár· bɛ̀ ṗìr ʒemʤʒɨ̀ karɳ̀ taṗɨ́ɛn ʤɨ́ɳxɛr ʒemʤʒɨ̀ karɳnʤȧ̀n ɳxɔʃlanɳ̀r, bɛ̀ sɳrasɳ̀ ɳxɛlʤɨkʤɛ̀ ṗìr ṗɨrɨnɨ́ʤe ʒèmm ɨtmɛkʤɛ̀n katʒɳnɳmaʒlár· ṗélɳki ṗɔù sóʒlɛrɨm karɳlarà mɔuṗálɨgalɳ̀ ɳxɨórɔunɛ́ṗɨlɔur, láɳkɨn ȧ́l kasagɳnɨ̀ ɳxɨr ȧɳxɔurà, gɨɳxrɛsɨ́ ȯlȧ́n kɔʤʒɔunsɔ́ùn ʤegɛṗɨlɔúrɨm· ṗɛ́ʃ ṗarmȧ́ɳx ṗìr ʤegɨ́lgɨɨa, ɛrɳkɛklɛr ȧrásɳnʤà ṗáaʒɳ ɛgɨɔù ṗɔulɔunʤɔugɔù mɨsɨllɔù ṗélɳki ʤɨsɛ́ɳxlɨlɛr ȧrásɳnʤáʤa ṗɔulɨnɔòùr, láɳkɨn ɳxɛ̀r kánɳgɳ ɳxatɔùn ṗɔù ɳxɨɳxɨagɛmɨ̀ ʤɨnlɛʤɨkʤɛ̀, ʒamɨrɨ̀ ʤɔ̀-

62

bir karı kısır olsa fasl ederler, çok doğursa kezalik, bakire ve dul hatunu da esirgemezler. Başka hatunun ne güzel lehçesini, ne elbisesini, ne yürüyüşünü, ne söyleyişini, ne de terbiyesini beğenirler, kendi kusurlarını ise, boyunlarındaki heybenin ön gözüne atarlar. Sair karıların aleyhinde işittiklerini memnuniyetle ve ilâve ile naklederler. Bu cümle ile senede 4 defa kinonia almaktan ve perhiz etmekten ve ekklisiaya gitmeden dûr olmazlar. Ama şunun bunun da ahlakiyetçe kanına girmekten geri kalmazlar. Ve bir zemci karı tabien diğer zemci karıdan hoşlanır ve sırası geldikte bir birini de zemmetmekten kaçınmazlar. Belki, bu sözlerim karılara mübalâğalı görünebilir, lâkin al kaşağıyı gir ahıra, yarası olan gocunsun diyebilirim. Beş parmak bir değil ya, erkekler arasında bazı iyi bulunduğu misilli, belki dişehliler arasında da bulunur, lâkin her hangi hatun bu hikâyemi dinledikte zamiri döğerse hiddetlenmesin, sükût etsin ki, kendi hakkında şüphe olunmaya.

Nihayet, bu yolda mükâlemeden sonra İtalyalı kız «Gelin kâğıt oynayalım» dedi ve İtalyalı dul hatun dahi «İyi söyliyorsun, zira bizim kemalimize artık bu yakışır» dedi ise, İngiliz Mileydi hiddetlenip «Oh sen de yine sinden bahs ediyorsun, ben de nisbetine kâğıt oynamayacağım, isterseniz başka oyun oynayalım, meselâ yüzük saklamak ya perlina, ya punto punto[1] gibi bir şey» dedikte, dul hatun, «Bunlar boş şeydir, hepisinden iyisi göz bağlamakla kör oyunu oynayalım, zira bir âdem bazı tutar bazı tutulur da eğlenir güler def-i gam eder» dedi. Ben dahi «Bu oyunu ebemin vaktinde oynarlar idi, eskidir» dedim ise. «Hayır, şimdi yine moda sırasına geçti ve hatta Kral sarayında da oynayorlar» dedi. Nihayet karar verilmekle, benim gözlerimi bağlayıp meydana çıkardılar. Ama, ben olmayacak bir yanlarını tutarım şüphesi ile, hürmet eyleyip kıpramadım ise de, bunların sabrı taşıp kimi elimden, kimi saçımdan, kimi urubamdan çekiştirmeye başladılar, ben artık yakamı kurtarmak için ikisini birden tuttum ve elime göğüslerinin yumru yerleri rast gelmekle, körlemesine o derece sıkıştırmışım ki, artık teşekkürę mahal bırakmadı.

Bundan sonra, saklanma oyununa karar verdiler ise de,

---

1 *Punto punto: Bu oyunlar üzerine bilgi edinemedik. İngilizcede 'point to point' bir at-yarışı türüdür, belki bundan esinlenen bir oyun sözkonusudur burada.*

benim ile bile hangisi saklanacağına dair haylice mücadele oldu. Konak da vüssatli olduğundan, aramakla bulunmayacak gizli yerleri pek çok idi, artık ne yaparsın, gökten ne yağar da yer götürmez? Encam, gizlenme oyununu da bitirdik ve misafirler de pek hoşlanıp, cabeca böyle oyunlarıyla eğlenmekliğe kavlederek def oldular gittiler, lakin ben artık içlerinde bulunmadım, çünkü Lordun seyahatnamesini bitireceğim deyü bahane ile yakayı kurtardım.

Bizim Mileydi beni yalnız sofra başında görebildiğinden, ümitsizliğe düşüp, sofrada ise yanında oturduğum halde, biraderinin hüzurunda lakirdi edemediğinden başladı ayakları ile bana ilişmeye ve ben dahi ayaklarımı çekip kipri (kirpi) gibi büzülür idim. Baktı ki, bunda da bir şey ütemedi (elde edemedi) artık evvelki muhabbeti hiddete tebdil eyledi, Allah kulunu sevdalı karının şerrinden esirgesin! Bir gün odamda yalnız idim, Mileydi öteden beri hiddetle içeri girip, kapuyu kapadı ve «Be ey hınzır çapkın, nè idüğü belirsiz soysuz benim gibi bir lord kızı sana meyl etmeye irtikâp ve tenezzül eyledi de, sen vazife etmez misin ve ben eğerçi en güzel ve kibar bir beğzadeye nazar etseydim, kendisine iftihar addedeceğ idi, al şimdi sana yakışan budur» deyip, iki şamar aşk etti ki, gözlerimden ateş saçılıp, kelisa polieleosı (avize) görürüm zanneyledim. Bu sırada Mileydinin üzerinde bürülü olan çarşaf aşağı düştü ise, yetmiş kantar şeker ile yenemeyeceği anlaşıldı, buna da mahcubiyetinden daha ziyade hiddetlenerek, defa üzerime hücum eyledi ise de, ben artık bunu itekleyip yakayı kurtardım. Ve hemen o gece biraderi ile manastıra gitmeklik sözünü bitirmiş olup, sabahleyin dört atlı bir araba geldi ve Mileydiyi alıp, manastıra götürmekle o da halas oldu, ben de yakayı kurtardım.

İNGİLTERA'YA MUVASALETİM VE İNGİLİZLERİN AHLÂKI BEYANINDA

Lord Çelebim maşukasının sadakatsız olduğunu benden haber aldığı misilli başka taraftan da tahkik etmiş olmağ ile, artık başka kapuya meyliyet göstermeyip benim ikmal etmiş olduğum seyahatnamesini tashih etmekle meşgul olup, nihayet basmaya verdi. Ve işbu kitap seyahatından başka hangi kavgalarda hazır bulunduğunu ve İngiliz Devletinin hangi muharebelerde kesb-i şeref eylediğini vasfeder idi.

Bu kitap İngiltera'ya dağıldıkta tahsin olunmakla (beğenilmekle), mükâfat olarak Lord Çelebiyi Ticaret ve Muhacirin nazırı tayin ettiler ve davetname tezkeresi göndermişler olmağ ile, ben dahi bu derece medh olunan İngiltera Payitahtı Londra şehrini görmek arzusu ile, yola revan olduk ve 15 gün zarfında Londra'ya muvaselet eyledik.

İngiltera'nın vapurları ve maden kömürleri ve timur yolları ve çeşit fabrikaları ve makinaları ve zengin tüccarları, hasılı kuvve-i bahriyesi sayesinde dünyanın her köşe ve ikliminde muhacirleri mevcuttur. İşte, bu ecilden dairemiz beher gün türlü be türlü her cins âdemden dolu idi. Beyaz tacir mi istersin, siyah mı, habeş mi, kırmızı mı, buğday ve bakır rengi mi, köleler mi, serbestler mi istersin cümlesi de mevcut olup, zavallı cins-i insanın rencidesi için Hak Teâlâ hazretlerinin Babil [Babilon] kulesinde ihsan ettiği her gûna lisandan tekellüm ederler idi. Kimi imtiyaz ihsanını, kimi imtiyazın fesh-ü iptalini matlup ederler idi, bak tuhafa ki, ikisi de bir belde ve bir madde için. Kimi gümrük rüsumatının artırılmasını, kimi de tenzil olmasını istida eder idi, İngiltera ashab-ı emlâk zahire duhulunun men'ini ve fukara takımı da serbest duhulunu isterler idi. Ve Amerika'daki İngiliz esirleri ağalarının vahşiliğinden şikâyet ederek, azatlık talep ederler idi ve ağaları da esirlerin edepsizliği için tedip ve terbiye olunmalarını arzu ve şu natık (konuşan) hayvanlar üzerlerine olan hukuklarını iddia ederler idi.

Nihayet, Hindistan Kumpanyası Çinlilerin aleyhine muharebe teklif eder idi[1], çünkü Çinliler ondan İngilizleri kovarak bir daha buraya gelmeyin ve afyon getirmeyin, sizi çarmıha gereriz, demişler.

Daha nice nice şeyler ki, İngilizler misilli balgami tabiatlı âdemlerden başkasının bu daireyi idare etmesinin ihtimali yok idi. Ben nazır olacak olsaydım, 24 saat zarfında çıldırır, timarhaneye gider idim. Berekât versin İngilizler en dehşetli halleri vazifesiz seyir ü temaşa* ettiklerinden, yürekleri zınpara taşı gibi sert olur. Ve hatta vükelâ öyle kendisini yorup da sağlı-

---

1 *Çin 1820'de afyon ithalini yasaklayınca, İngiltere ile Çin arasında çıkan savaş 1842'de sona erdi.*

* *Malûm ki, İngiltera'da acından ölen fukara çoktur. Bazı ehl-i servetleri insan acından öleceği sırada ne hali kesp ettiğini anlamak için, mahsus seyretmeye giderler imiş.*

ğına sekte getirmeye hacet yoktur. Allah iki kulak vermiş, birini dinlemeye ve öbürünü de işlerine gelmeyen sözleri taşra çıkarmaya kullanırlar. Doğrusunu da söylemek lâzım gelir ise, vükelâdan insanoğlunu hangisi hoşnut edebilmiştir.

Şöyle vasfederler ki, vakti ile sadr-ı âzamin validesi ziyarete gelmiş olup, davalarını zayi edenlerin çıktığı kapudan tarafa oturmuş, ne baksın be her kapudan çıkan sadr-ı âliye beddua edip, «Hak şeriyet kalkmış, Allahtan bulsun, yatacak yer bulmasın, bunu doğuran valide cehennemlik olsun, evlâtlarının iki yakası bir araya gelmesin» diyorlar, bunudur validesi işitip tüyleri ürperir ve anide «Aman oğlum, nedir bu? Vazgeç şu memuriyetten» der. Sadr-ı âli hazretleri validesini alıp, davalarını kazananların çıktığı kapudan tarafa götürür, ne baksın, cümle çıkanlar, dua ederek, «Sahih, bunun burası bab-ı adalet imiş, Allah vücuduna afiyet versin, ömrümüzden kesip ömrüne ilâve etsin, bunu doğuran valide cennetlik olsun ve evlâtları babalarına tefevvuk etsinler» (üstün gelsinler) deyüp gidiyorlar.

Öyle ya, davacının ikisi de kazanmak olamaz, lakin insanoğlu hakkına kani olmadığından, haksızlığını bilir iken, hak benim idi, demekten vaz geçmeyüp, vükelâyı faslederler, işimize devam etmiyor derler. Sanki, vükelâ ücretli hizmetçileri idi gibi, onların da istirahattan ihtiyaçları yok mudur? Ve hatta hangi âdem kendi işini terk eder de iptida el işini görür? Hristos Efendimiz dahi evvelâ kendi sakalını,[1] sonra resullerininkini tebrik etmiş.

Bizim Lord çelebi dahi adil ve merhametli idi ise de, kuzu ömrü kadar kalmış ömrünün günlerini de kısıtlamaya niyeti yok idi. Onun için, memuriyetin vazifesine pek o derece bezl-i vücut etmeyip, dairesinde olan kalemlere havale eyler idi, onlar da her bir hususu icabına göre bazı tiz elden hakkaniyetle rüüyet (davaya bakmak), bazı da tehir ederler idi, artık cömertçe davrananların işi tiz elden görülür idi. Öyle ya, memurin huzurundan yeşil yaprakla geçmenin (çoban armağanı) hali başkadır.

Lord Çelebinin bir ayağı çukurda idi ise de, Londra'nın en

---

1 *'Hristos efendimiz dahi evvelâ kendi sakalını...' Bu deyim, Rumlar arasında bir insanın önce kendini düşünmesinin alaylı bir ifadesidir; Müslümanlar arasındaki 'sakal duası' ile ilgisi yoktur.*

meşhur familyalarından külliyetli trahoma ile kız vermeye kalkıştılar ama, kabul eylemedi, çünkü bu yetmiş sininde olduğu halde, bunu alacak kızların gözleri değil bunda, illa mesnet ve variyetinde idiler. Ve bu sinde evlenmiş olsaydı, elbette bir muavin peyda olup, piç çocuklar perverde edeceğine şüphe yok idi. Başka beldelerde olduğu misilli İngiltera'da dahi since uygunsuz ve intereso için nikâhların neticeleri fenadır. Bir takım genç ve güzel kızlar mesnet ve variyete nazaran babaları sinde kocaya varırlar ve bazı genç delikanlılar da valideleri sinde karılar alırlar. Bakarsın ki nikâhtan evvel görünen muhabbet, birden burudete (soğukluğa) tebdil olur. Ve bal-yağ ayı tabir ettikleri iptidaki ay dahi zehir zenbereğe tebdil olur. İptida hır mır ederken, başlarlar el peşrefine, nihayet yek diğeri görmeye tahammül edemeyüp, biri bir yol, diğeri sair yol tutar. İşte, bunlar atalara ibret olmalıdır.

Lord Çelebim beni maiyetinde bir kaleme tayin etti ise de, benden büyüklerin vaktinde gelmeyip, işlerine devam etmediklerini gördüğümden, kır atın yanında duran ya huyundan, ya tüyünden kapar fehvasınca, ben de artık ebem sekti ben de sekerim havasını tuttum, öyle ya, üzüm üzümü görerek kararır, derler.

Bir gün kalemi bertaraf ederek seyre çıktım. Gördüm ki, bir insan kalabalığı var, meğer iki âdem yumruk döğüşüne çıkmışlar, o derece ki, birbirinin gözünü çıkarmaca, ağzını bozmaca ve dişlerini dökmece. Bu âdet ise İngiltera'de pek meşhur imiş. Halk meks edecek (durduracak) yerde, iki kol olmuşlar, seyr ediyorlar ve «Bravo!» deyü el çırpışarak iki tarafı da tahrik ediyorlar ve bazıları da, biri ya öbürü galebe edecek deyü bahs tutuşuyorlar. İngilizler'in bahs tutuşmakta da ahvalleri tuhaftır, sözüne uymadın mı, anide sana bahs teklif eder. Ve mahsus bahs kurmak için köpeği köpek, kediyi kedi ile, hammalı hammal ile ve çocukları çocuklar ile ve horozları horozlar ile ve nefsi karılarını da diğer karılar ile tutuştururlar ki, hangi taraf galebe edecek deyü bahs tutsunlar. Ve İspanyalılar'ın öküz güleştirdikleri misilli İngilizler'in de mahsus horoz döğüştürmek için meydanları vardır, artık onda yüz bin çeşit bahs kurulur.

İngilizler'in pek çok acaip tabiatları vardır, hasılı tuttukları iş ele benzememeli, el sakal bırakırsa bunlar tıraş eder, bıyık tıraş eder ise bu etmez, bir de bakarsın kl sakalı salı-

vermiş Ayios Onufrios[1] sakalından ziyade uzamış, vazife etmez. Bazı da kusur tarafı tıraş eder, kulak tozlarında favorita bırakıp, bazı da keçi sakalı gibi çenesinde ufak bir şey görürsün.

El ata binerse, bunlar yaya gider, el yayan giderse bunlar ata biner, öyle de bir at ki, zebun (düşkün), yürümeğe mecali kalmamış, ele uymamalı ya. Lokantacı iki isterse, İngilizler beş verir, bazı da bir para için beş saat kavga ederler. Ve niceleri tabiatları uygunsuzluğundan teklif olunan kibar kızları almayıp, bilakis dilenci kızı ya bir teatroda ya kahvelerde türkü çağıran ve çalgı çalan kızlardan birini, yahut kapusunda hizmetçilik eden kızı alırlar. Bu başka beldelerde de olabilir, ama onun başka bir sebebi vardır, çünkü araya şeytan girerek, yanlışlıkla bir iş yapmış olurlar, sonra da şeytan papuşunu eskitmiş olup, lânet halkasını takınırlar. Ve İskoçya kıtasında dersen, kumarda paraları kalmadığı vakit, nefsi karılarını bir selin (shilling) [7 kuruş] bedelinde kumara korlar.

Bir gün, klubs (kulüp) tabir ettikleri leshilerine (Rumca: dernek) gittim. Oraya, azadan ve asılzadegândan başka kimse giremez ise de, beni hatır için kabul eylediler. Onda fevaid-i umumiyeye (genel yarar, kamu yararı) dair mükâleme ve mubahasalar ederler.

Gördüm ki, zadegânlar bir uzun masa etrafına toplanmışlar, öyle bir mücadele ediyorlar idi ki, ben kavga ediyorlar, şimdi yumruk döğüşüne kalkışacaklar kıyas ettim. Sonra, içlerinden biri minber tarzı bir yüksekçe yere çıkıp, beldenin ahval-i perüşaniyeti ve vükelâ-i devletinin suihal ve hareketi ve memuriyetler tevziinde olan haksızlık ve amele ve rençber takımının duçar olduğu perüşaniyet ve gazetalar serbestiyetine olan müdahale hakkında nutuk irad eyledi ise, cümlesi de tahsin edüp (beğenip), el çırpıştılar. Sonra, gelip yerine oturdukta, işi defa bunca boğdular. Ve tahkik eylediğime göre, bu serbestiyet ve müsavat uğrunda ve haksızlık aleyhinde nutuk edenler, asıl serbestiyet ve müsavatın düşmanları imiş. Ve fukara ve zuafayı tazyik eden bunlar imiş. Maazallah bir fakir rençberin danası, zenginin tarlasından bir tutam iktizasız ot koparacak olsa, ol dana gittikten sonra, sahibi fakir de mah-

---

1 *Ayios Onufrios: IV. yüzyılın sonlarında ölmüş. Göreme'nin uzak kaya manastırlarından birinde yaşamış, çıplak bedeni saç ve sakalıyla örtülüymüş.*

pus olur imiş. İngiltera'nın ehl-i servetlerinin cümlesi de bu ahlakta olup, ekseri halk yoksullukla ve hırsızlıkla ve sadaka ile geçinirler imiş. Ve Londra'da en fakirleri et yüzü görmeyip, zengin sofralarından artan kemikleri patates unu ile defa kaynatarak yerler, bu surette İstanbul kelplerinin rahatı Londra fukara ve zuafasınınkinden daha makbuldür desem caizdir.

İngilizler'in beğenecek bazı ahvalleri de vardır. Bir pazar günü gezmeğe çıkmış idim. Ne bir hane, ne de bir açık dükkân ve kazino açık bulabildim, Londra ahalisini müstakilen ondan firar etti kıyas eyledim. Meğer, pazar [kiriaki] günü Allaha mahsus gündür itibarı ile o gün ahz-u ata etmeyüp, hanelerinde Tevrat-ı Şerif ve Ahd-i Cedid mütalaa etmekle meşgul olurlar imiş, ta o derece ki, yüz bin kuruşluk bir borç tahvilinin tarihi kazaen pazar gününe tesadüf etse, alacak sahibi hakkını zayi eder ve kiriakiden tarihli senede itibar olunmaz imiş, aferin! Başka beldelerde ise, ekseri ahz-u ata sözlerini ve bazı uygunsuz işleri ve iyş-ü işretle def-i gamı pazar ve yortu günlerine bırakırlar ve akoluthiai (dualar) yatakta dinlerler, hayıflar olsun!

Kezalik medhe ve ibrete şayan bir halleri daha var, malûm ki İngiltera'da pek eski meşhur familyalar vardır ki, bir siyakta devlet atadan evlada sürmüş ve familyanın ünvanı zayi olmamış. Meğer, sebep var imiş. Bizlerde ise devlet ve servet üç ataya sürmez ve çok defa bir familyanın ünvanı da ölen ile bile ölür.

İngiltera'da ağiniadan (zenginlerden) bir âdem vefat eylediği anda, emval-i iytam (eytam=yetimler) kaleminde terekesi hesap olunup, yetimler yiğirmi bir yaşına gelinceye değin tayin olunan üç vasi marifetiyle mevcut nakidi mazbut mahalle, ya Millet Pankosuna (banka) güzeşte (faiz) ile verilir ve emlâkinden varidat getireni isticar olunur ve varidat getirmeyeni furuht ile (satarak) akçesi güzeşte ile verilir. Bunun bir nevi, Türkiye'de dahi Kassam ünvanı ile icra olunmaktadır.

Nihayet, yetimler büyüyüp akıl baliğ oldukta (erginleştikte), pederinin ünvanını büyük oğlan alır ve kusur karındaşlar büyüklerini ata belleyüp, familyanın ünvanı da ve serveti de artar, zayi olmaz. Bizlerde ise, ak köpeğin pamuk pazarına ziyanı var deyü, ayaklarına karpuz kabuğu sürüp eserlerini kaldırmağa çalışırız.

Gelelim nisa tayfasına, İngiltera'nın karıları umumî surette ehl-i ırz iseler de, lakin şu mübarekler de eksik değildir, çünkü, beş parmak bir değil ya, o zevat-ı şerifeden iki evli bir gövdede bulunmanın ihtimali vardır.

Londra dahi Paris ve İstanbul gibi cesim şehir olup, her cinsten bulunduğundan ve hususu ile Londra'da fahişehanelerden hükümet külliyetli rüsumat alıp, müsaade ettiğinden, artık gece gündüz sokak ortalarında serbest gezerek, utanmadan açıktan davet ederler, kezalik hükümet kumar oyunlarından da külliyetli rüsumat alıp, ruhsat verdiğinden mahsus şunu bunu soymaya kumarhaneler de vardır. Maliye hazinesi dolsun da, öbür taraftan kimi kumarda zayi olup, familyası acından ölsün ve kimi de illete uğrayarak, bir an evvel ahrete intikal eylesin, bu vazife değildir.

Tabiên aşk-u sevdayı tahrik eden havası sıcak sahil mahaller olup, yayla mahallelerde nadirattan ise de, Londra dahi yayla ve poyraza karşı Bahr-ı Baltık ağzında vaki olduğu halde, onda dahi bu bapta Paris gibi familya aralarında fesada badi olacak haller eksik değildir. Kirahanelerden ve gizli fahişelerden başka, familyalar arasında muhabbete meyl hatun nadirattan bulunur ise de, onların da bazı keskin zendost tasallutundan kurtulamamaktan, bazısı merhametten, bazısı da aldanmaktan naşidir (dolayıdır), nasıl anlatayım, bir âdem pnevmatikos olmalı ki, Londra'nın sırrına vakıf olmalı. Ve hatta, Londra gibi iki buçuk milyon nüfuslu bir beldede, bu bapta nefsaniyet (kin garaz) ve adavet (düşmanlık) ve kılü kal (dedikodu) eksik olmaz, bâhusus gazetalar serbest yazdığı takdirde, çünkü bazı gazetalar gaflette bulunan erehlileri gafletten uyandırırlar ve karılarının oyunbazlığına dair fıkralar dercederler, her erkek de sabırda İov'a (Hz. Eyup) benzemez ya, arlanır da terk etmeye kalkışır. Gazetaların böyle havadisatı yazmaları uygunsuz ise de, öbür taraftan familyalar arasında uygunsuzluğu tadil-ü tahlil eder. Bazı familyalar da geçinmek murad ettiğinde, karı sağırlığa vurur, erkek de görmezlenir, bazı erkeklerin de interesosu olur da vazife edinmez. Bu maddelerden dolayı, ekseri gazetacıların da dayak yemeleri eksik değildir. Lakin, akıllı kocalar bu misilli şayiata badi olacak sebepleri övüt nasihat ile defetmekle gerek kendilerinin ve gerek familyalarının namusunu halas ederler.

Bir gün pek acaip bir muhakeme gördüm ki, İngiltera şeriatında emsali görülmemiş, şöyle ki; iki âdem bir genç ma-

dama ile gelip, ikisi de benim karımdır iddiasında gezerler idi. Meğer, askerinden biri bir lordun kızı ile kesb-i münasebet ve meyl etmekle çok defa pederinden istemiş ise de, lord kızı adi âdem ile nikâhlanamayacağından, zavallı âdem ümitsizlikle Hindistan askerine yazılıp sefere gitmiş ve onda pek çok fütuhatlarıyla müşerref olarak, mir-i mirân payesi ile Londra'ya avdet eylemiş ve şehirin kapusundan girerken, pek çok alaylı bir cenazeye rast olmuş olmağ ile, «Kimdir bu?» deyü sual eyledikte, bir de mukaddem ki isteyip de alamayarak meeyusiyetle terk edip gittiği kız olduğunu tahkik eylemiş ise, çıldırma dereceye varıp, cenaze alayının arkasından mezarlığa değin gitmiş.

Halk dağıldıktan sonra, mezarcıyı bulup, keyfiyeti anlatarak ve ganice bahşiş de vererek, meyidin muvakkaten bırakıldığı odaya girip de murisaf ve rayihalı şeyler sürerek son farzı icra etmekliği rica etmiş ve kandırmış.

Malûm ki, Evropa'da bir âdem vefat ettiği anda, birden defn etmeyip, mahsus bir koğuş içine sandık ile bırakırlar, kış ise onda soba dahi yakarlar ki bazı dirilecek ölü üşümesin. Ve elinin serçe parmağına ip bağlayıp, ipin ucunu mezarcının odasındaki çana bend ederler ki, şayet bir ölü dirilecek olur ise, ipi çeke de mezarcıyı imdada çağıra. Üç günden sonra ve hususu ile lohusalarda beş altı günden sonra dirilenler vardır. Onun için, ol mahsus koğuşta 48 saat beklettirirler ve nihayet ağzı üstüne ayna koyup, terler mi deyü sınarlar ve encamki usul üzere vücudunun üzerine ateş korlar, eğerçi derisi kabarır fuska[1] olursa tende can var idüğü anlaşılır, eğerçi çatlar ise, malûm olur ki, artık seyahati bitirmiştir.

İmdi, bu zat her nasıl ise atik maşukası mütevefanın olduğu koğuşa girerek, vücuduna murisaf ve türlü rayihalar sürmeye başlamış. Meğer, zavallı hatun ölmemiş olup, vücuduna sirayet eden hararetle müptela olduğu dalgınlıktan ayılmaya başlamış. Hasılı, uyanıp oturmuş ise, âşıkı delikanlı çıldırma derecesine gelüp, hemen ondan kaldırarak, usul ile kabiristandan çıkarmış ve Londra'da eğlenmek elvermeyeceğinden, söz birliği ile ondan Paris'e azimet eylemişler ve bir gün Paris'in meşhur seyrangâhı olan Bulevar Bahçesinde ayak sahrası ederler iken, maşukası birden fenalaşıp, «Aman geri dönelim» demiş. Meğer, iptidaki erehlinin buna muhabbeti derece-i ülya-

1 *Yanma sonucu ciltte oluşan kabarıklık.*

de olup, def-i gam etmek üzere Paris'e gelmiş imiş ve ölmüş zan olunan zevcesini askerînden bir zabit koltuğunda görmüş ise, o fenalaşıp, olduğu yerde kalmış ise de, birden aklını başına toplayıp, «Bu düş müdür, hayal mıdır?» deyü yine davranarak diğer yoldan uğurlarını (yol, yön) kesmiş, bir de hapa hap karşılaşmışlar ise, artık hoşabın yağı kesilmiş.

Aşıkı sual eder, nedir bu hal deyü, o dahi işte benim kocamdır bu, aman kaçalım der, ama o yetişip bunların ikisini de zabite teslim eder. Ve bu vecihle davaları Paris'te faslolunamadığından, ikisini de taht-el-hıfz (nezaret altında), yine Londra'ya gönderirler.

Ve onda kâffe-i kavanine müracaat ederler, ama emsal-i vukuate dair kanun bulamazlar, nihayet iptidaki kocasına «Ey yahu, filvaki sen bu hatunun zevcisin, halbuki sence vefat etmiş bitmiş, madem ki bu âdem zuhur etmeseydi bu hatunun dirilmesinin ihtimali yok idi, demek ki sebeb-i ihyası olmuş, artık ikinci kocasına aittir» derler, işi bitirirler.

Tuhaf nevinden olarak, bir gün Londra'nın en meşhur ve en cesim Ayios Pavlos (St Paul) ekklisianın narthikasında[1] nadide bir resim seyr ü temaşa ederken, yanıma iki zadegân yakın gelip, hangi milletten olduğumu kemal-i acele ile sual eylediler. Meğer, refiki ile bahs tutuşmuşlar imiş. Biri İtalyalıdır, diğeri de Fransızdır demişler, ben dahi «İkiniz de zayi ettiniz, zira ben ne İtalyalı ne de Fransalıyım, illâ Yunanlıyım, ama Devlet-i Aliye toprağında dünyaya geldim,» dedim ise, ikisinin de canı sıkılup, «Hiç bir vakit böyle bahis zayi etmemiş idik, fakat bu nasıl olabilir? Sen Devlet-i Aliye toprağında dünyaya geldiğin halde nasıl Yunanlı olabilirsin?» dediler, diğer arkadaşı daha akıllı olmağ ile müşkülü halletti şöyle ki: «Bunda bir teaccüp edecek şey yoktur, tıpkı İskoçya'da doğan İngilizler gibidir» dedi.

En zenginlerinden biri dahi, «Pek güzel, ama atik Yunanlardan mı, cedid Yunanlardan mı?» deyü sual etti, ben dahi, «Çelebi, millet birdir, atiki cedidi olmaz, meselâ Omiros'u (Homeros), Thukididis'i (Tukydides), Sofoklis'i (Sofokles), Dimosthenis'i (Demostenes) tanırsın, onlar filvaki Yunan rablerinin asrında idi iseler de, ben-i beşer olduklarından, onlar vefat etti, yerlerine başkaları geldi ve defa başkaları derken bu

---

1 Kilisenin giriş bölümü.

günü bulduk» dedim ise, herif nadim olup, «Hakkın var, ben ise atik Yunan lisanını mı, yoksa cedid lisanını mı tekellüm edersin deyeceğ idim» demenin üzerinde, diğer biri atılıp, «Yahu bu Yunanistan dedikleri Türkiye'nin bir adası mıdır, Çin-ü Maçin'den ve Ollanda-i cedideden (Endonezya) arası ne kadardır?» dedi. Aşk olsun coğrafiyece malûmatına! Birisi de «Yunanların kaçar karı almaya mezuniyetleri vardır ve karıları uygunsuz bulunurlar ise, itlak etmeye (boşamaya) hakları var mıdır?» dedi. Anlaşıldı ki Yunanistan'dan bihaber idiler. Her ne hal ise, ben mümkün mertebe bunları kandırdım.

İKİNCİ BAB

BİR DUL İNGİLİZ HATUN İLE KESB-İ MÜNASEBET EYLEDİĞİM VE LORD ÇELEBİMİN VEFATI BEYANINDA

Öylece, halk etrafımı ihata etmiş olup, her biri acayip garaip sualler sorarken, acep bu kalabalık ne ola deyü orta sinli ve güzelce bir hatun yanaşıp sual eyledi. Ve Yunan olduğumu haber aldı ise, hayran hayran bana bakmaya başladı, o sırada ise lakırdı çok defa nikâhlanmak hakkında idi. «Buna bizim ayinimiz cevaz (izin) vermez» dedim ise de, fakat latife nevinde olarak, «Kavgada ölenlerin ve öleceklerin yerini doldurmak ve ikinci defa evlenmek isteyen dul hatunları memnun etmek için Patrikhanemizden ruhsat alacağız» demiş idim. Bu latifem dinleyenleri güldürdü ve ol hatunun da gücüne gitmedi.

Hasılı, bana aşıkâne nazar ederek ve gülümseyerek ileri gitti de bir İkona önüne diz çöktü, secde ediyor idi. Ve halk başımdan dağılıp, ben yine başladım ol cesim binanın meşhur ve akıla ziyan hünerlerini seyir ü temaşa etmeye ve arasıra da ibadet eden hatuna göz atmaya.

Her nasıl ise, ha şurası, ha burası derken, bilmem nasıl oldu da hatunun yanına yakın varmışım. O dahi henüz ibadetini bitirüp, «Ee dostum, sen Yunansın ha? Aferin! Doğrusu pek memnun oldum, bilmezsin Yunan milletine ne raddelerde meyliyetim vardır, sana rica ederim, bu akşam hanemi teşrif buyurun da, bir çayımızı içmekliğe tenezzül eyleyin, Oksfort (Oxford) sokağında 1285 numerolu hanede sakinim» dedi.

Doğrusu, Yunan milletine olan meyl-ü muhabbeti için pek memnun olup, teşekkür eyledim ve tahsis eylediği saatte hanesinde bulundum ve beni izzetle hüsn-ü kabul eyledi. İcap eden teşrifattan sonra, Yunanların âdet ve ahlâklarını sual

eyledi. «Güzel karılarınız var mı? Sadakatlı mıdırlar? Ve sizler de onlara sadakatle bulunur musunuz?» dedi. Ben dahi ona hoş görünmek için, «Hay haaay, ne demek olsun, zat-ı âliniz gibi meselâ bir sadakatli ve zeki hatuna rast olduğumuzda, uğurunda canımızı feda ve aklımızı zayi ederiz,» dedim ise, bu takririm pek hoşuna gelip teşekkür eyledi ve derun-i dilden bir oh çekip, «İngilizler ile Yunanların arasında ne kadar da fark var imiş!» dedi. Oh çekmesinin ve milleti aleyhinde şikâyet eylemesinin sebebini sual eyledim ise, «Hikâyemi dinledikte bana hak vereceksin» deyip, nakline mübaşeret eyledi. Şöyle ki:

«Pederim orta halli idi ve iki kız karındaşım dahi olup, otuz yaşını tecavüz ettiklerinden atalarım zöymümüz üzere iki defa ballo vererek, bekâr delikanlıları daavet eylediler ise de, hiçbir beğenen olmayup, masarifler havaya gitti. Verasından (arkasından) atalarımız ahrete intikal eylediler. Zira, pederim sıra ile dört bahiste külliyetli akçe zayi etmekle kendisini telef eyledi. Ve validem de hemşiresinin altı mah zarfında iki kız everdiğini ve aldığı lotaria (piyango) biletinin kazanmadığını öğrendi ise, kahrından afakan marazına müptela olup vefat etti. Ve büyük kızkarındaşlarım da ümitsizliğe düşerek, Amerika'da ise erkek çok, dişehli az olduğundan, ancak onda bizim kıymetimizi bilirler deyü oraya gittiler.

Ben artık yek başıma kaldım ise, bir kolağası zuhur edip, benimle nikâhlanmak istedi, evvel emirde emniyet edemeyüp çekindim, çünkü kemalce hem benden daha küçük ve fakir idi, lakin bilmezsin ki rütbe ve derece hatunların kalbini gıcıklar ve gözlerine setre olur, bana da pek muhabbet gösterdiğinden, hasılı evlendik. Ama bir sene geçer geçmez, tabiatı tebdil eyledi. Ben artık neye bina edeceğimin şaşkını oldum, acep başka bir hatuna mı meyletti ola, yoksa bir akrabasından miras aldığı akçe benim ihtiyacatımdan kurtardı mı ola, yahut İngilizlerin tabii soğukluğundan mı neşet etti deyü tefekkür eder idim.

Bir gün eksadelfisine[1] sıkca gidip konuştuğunu haber aldım ise, doğru hanesine varıp, «Rica ederim kocamın yakasını boşla ve el hukukuna el atma» dedim. O da (meğer sonra haber aldığıma göre suçsuzmuş) pek derecesiz gücendi ve bana küfreyledi ise, hasetim dereceyi tecavüz edüp, ona bir şa-

1 *Dayı, amca, teyze ya da hala kızı.*

mar vurasıya kalmadı, hemen üzerime bil hücum, benden de daha kuvvetli olmağ ile, beni öyle bir hale getirdi ki, maazallah! Oğlan karındaşı yetişip kurtarmasaydı beni hiç şüphesiz boğacak idi.

Kocam olacak, bu hengameyi de işitti ise, artık hiddetini daha ziyade artırıp, benden bütün bütüne yüz çevirdi. Ağladım olmadı, sızladım duymadı, bir de kayınvalidem var idi, o bana bir miktar muhabbet gösteriyor görünür ise de, ne kadar olsa kayınvalide değil mi? En iyisinin başı altında kalsın, ağaçtan kayınvalide yapmışlar da, düşüp gelinin başını yarmış derler. «Gelinim bir karı since kocasından büyük oldukta kocasından çok muhabbet gözetmemeli ve matlubu kısa olmalıdır, ben zavallı rahmetlimden bir mürvete nail olamamış iken aslaca özür beyan eylemedim, ayaklarını altına al da rahat otur,» der idi.

Baktım ki başa çıkamayacak, hasılı mahkemeye gidip ayrıldık, şimdi temam üç senedir dul kaldım, şimdi İngilizleri fasl etmeye hakkım yok mu,» dedi. Ben dahi «Hay hay ne demek olsun, şu kocana da his-ü idrak dediklerinin aslaca eseri yok imiş ki senin gibi nazik ve nazenin hatunun kadr-ü kıymetini bilememiş, fakat keder etme elhamdullah daha gençsin gün doğmadan neler doğar, yarın daha layıklı bir kısmetlin çıkar da seni ihya eder» dedim. «Allahım göstermesin, ben bir daha dünya evine gireyim ha? Tövbeler olsun, azacık aşım kaygısız başım, varayım da başımı yeniden ateşe mi atayım? Hayır hayır, elhamdullah bir az variyetim var, bir taraftan da işlerim, koca kahrına katlanmaksızın bey gibi geçinebilirim, velâ variyetim olmasaydı bile, yine evlenmeyip, bir manastır bucağına çekilir idim. Ne zannettin? Bazı karılar var ki, kocaları ya haklı ya haksız kendilerinden sovumuşlar da, öyle iken dünyadan vaz geçmezler» dedi.

Kız karındaşları için sual eyledim, «Ne ile eğlenmeli ya? Haaa, onlar için haber aldığıma göre, biri Amerika'da bir zengin şekerlemeciye varmış. O ki variyetini üç sene zarfında ahrete göndermiş olduğu iki karısı sırtından kazanmış imiş, bunların ikisinden iki oğlan evladı olup, büyüdüklerinde, analarından kalan variyetinin sülüsünü (üçte biri) onlara terk edip, kusurunu zamir dürüstlüğü ile kendisi yutmuş ve sonra Arap köleleri sayesinde ziyade artırmış.

Ve diğerinin kocası da, bir hâkim olup, kassam yazarken vasiyet bozarken ve vasiler ile söz birliği edip, emvâl-i eytamı

yutarken zengin olmuş ve sahtekârlığı zahire ihraç olmadığından (ortaya çıkmadığından), pek namuslu âdem zan olunmuş ise de, dilde kemik olmayup, rast gelenin beheri bunun bazı hallerini faslettiğinden karı bulamamış, bir de Londra'dan karı yüklü gemi vardığını işitmiş ise, içlerinde kız karındaşımı beğenmiş almış. Ve kız karındaşım dahi bunu ihtiyar olduğu halde hem zengin hem zadegân olduğundan, öbürlerinden ziyade beğenmiş oluyor.

Lakin, hakim pek ihtiyar olup zahmeti de çok olduğundan ve hususu ile bu üçüncü defa evlenmesi ömrünü katt ettiğinden, yakın vakit zarfında seyahatı bitirmiş ve nalları atmış.

Kızkarındaşım hamile kalmamış ise de, güya hamiledir zann olunsun deyü malakof[1] tarzı birkaç mesofusta (bir çeşit jüpon) ziyade giyinmiş ve vakit geçirmeyip, bir avukata danışmış, avukat da şu mesofustanın hükmü geçerse bir işe yaramaz, vakit yakın iken bir çocuk yapmaya bak deyü övüt nasihat etmiş olduğundan, çalışıp kocasının öldüğünün on ayına bir oğlan çocuğu yapmış ise, kocasının varisleri ayaklanıp, bu piçtir, amcamızdan dayımızdan değildir deyü iddia etmişler, ama şu mahud avukat dava vekili olup kanonca hamilelik 339 günden ibaret olduğunu ibraz eylemiş, ve davayı kazandıktan sonra, kız karındaşımı da alıp yan gelmiş.

Öbür kızkarındaşım da kocası pek kıskanç olduğu takdirde, güç bela dört sene katlanabilmiş ve nihayet berekât versin bir puntaya[2] yahut hekime ki tez elden dünya telaşından kurtarmışlar. Ve kızkarındaşım kurtaran hekimi memnun etmek için onunla nikâhlanıp, kocasının variyetini zapt etmişler, çünkü çokları evlât yapmaz demişler ise de, inadına iki oğlan sahibi olmuş imiş,» dedi.

Hasılı, bu yolda konuşur iken geceyi yarıladık ve kalkıp gideceğim anda, «Yarın öğleyin buyurun da taamı birlikte edelim» dedi. Öğle taamından sonra akşam da çayı beraber içtik, mübarek hatun kim bilir artık Yunan çiçeklerine meraklı olduğundan mı, yahut Yunan dostu olduğundan mı, yahut dulluğunu müteselli etmek (avutmak) için mi, o derece beni sevdi ki, hatta her gün beni görmek ister idi.

Benim ise meylim olmayıp, fakat izzet ve ikrâmına teşekküren gücendirmek istemez idim. Ve sevmez idim ise de, poli-

---

1 *Kabarık giysi.*
2 *Zatürrie.*

tika ve çirimonia (seramoni=tören) ile memnun etmek ister idim.

Bir gün, o derece aşka geldi ki, hatta «Ah vatandaşlarım İngilizler, hatunlara borç olan hüsn-ü teveccühce Fransızlar'dan geri kalmazlar idi. Mesela, Ehl-i Salip'lerin [stavroforon] asrında niceleri maşukalarına hoş görünmek üzere ömürlerini tehlikeye sokarlar idi ve niceleri de değil Kudüs-ü Şerif'i kurtarmak, illâ ölümü vazife edinmediklerini maşukalarına ibraz etmek için, İirusalim'e (Kudüs) sefer iderler idi» dedi.

ÜÇÜNCÜ BAB

STAVROFORİ

Balâda (yukarıda) stavrofori lafzı geçmiş olduğundan, erbab-ı mütalâanın malûmları olmak için izâh eylememiz iktiza-i haldendir.

Kudüs-ü Şerifi ve sair aziz beldeleri garp Evropa Hıristiyanları, İslâmların zaptından halas eylemek için Anadolu semtlerine on defa sefer eylediler ve bu bapta olan kavgalar iki yüz sene devam eyledi ve sefere gidenlerin sağ omuzları üzerinde kırmızı stavros işareti olduğundan stavrofori tesmiye olundular.

İptida bu sefere sebep olan Fransa'nın Amiens şehrinden mukaddem şövalye, muahharen (sonradan) keşiş olmuş Petro[1] nam bir Fransız idi.

Bu zat Kudüs-ü Şerife ziyaret ettiğinde, Hıristiyanların İslâmlardan çektiği tazyikatı ve hakaratı ve zulumatı gözleri ile görmekle, Evropa'ya avdetinde gördüklerinin nakli ile cümlenin hiddetini İslâmlar aleyhinde celp ve sefer etmeye teşvik-ü tahrik eyledi.

Ve 1095 senesi bu babda Fransa'nın Klermont (Clermont) şehirinde tecemmü eden (toplanan) Sinodos'ta (toplantı) Roma Papası ikinci Urbanos Ayios Tafos'un selâmeti hakkında pek rikkatli bir nutk irad etmekle cümlesi de tahsin ettiler ve hazır bulunan kâffe-i ruhbanlar ve beyzadeler ve laikoslar (halk) helecan-ı azimle bu Allah emridir, her halde sefer olmalı ve Allah'ın inayeti ile mücerret (sırf) icra ederiz dediler de, sefere karar verdiler.

Ve kavga tetümmatı (gerekli şeyler) tedarik olmağ ile, bahar mevsiminde sefere kıyam olundu. Evvel emirde Petro

---

1 *Pierre de Amiens.*

keşiş ahad-ı nasın (halkın) her sınıfından başına birçok halk toplayıp yola revan oldu ise, ileri gittikçe asker arttı ve o sene güz mevsiminde asıl askerden ve şövalye [süvari] ve sair rütbede olanlardan ve her millet ve kabile tarafından gereği gibi âdemler sefer etmekte, ol asrın en meşhur şövalyelerinden Boulogne Dukası Godofredos'i[1] serasker nasbeylediler.

Ve 1097 senesi Mayısı kâffe-i ehl-i salipler [stavrofori] İznik [Nikea] pîşigâhına toplanarak sayıldılar ise, altı yüz bin asker bulundular.

Evvel emirde, İznik'i zapt edüp, ondan ileri hareket eylediler ve sıra vardı Antakya'yı, Urfa'yı [Edessa] ve uğurlarına rast olan memleketleri deruhde eylediler ve nihayet 1099 senesi İulios'un 15 tarihi Kudüs-ü Şerifi de zapt ederek kırallık teşkil edüp, Godofredos'i kıral nasbettiler ise de, mumaileyh alçak gönüllü olmağ ile, «Ben İisus Hıristos'un dikenden taç giyindiği bir aziz mahalde, başıma altun taç koyamam» deyüp kıral ünvanını kabul etmedi de[2], yalınız Hıristiyanlık hamisi ünvanına kani (razı) oldu.

Türkler Evropalıların min gayr-i me'mul (beklenmedik) birden bu kadar kalabalıkla hücum ettiklerini gördüler ise, evvel emirde pek çok havf eylediler (korktular). Ama, sonra yavaş yavaş cesaret alarak, yeni teşkil olan bu devleti her taraftan tazyik etmeye başlayıp, hemen eserini kaldırma dereceye vardıkta, Evropa hükümdaranından kimisi mezhebe olan hulus meyiliyetten (temiz eğilim), kimisi de intereso efkârı ile (düşüncesiyle) imdada yetişip Kudüs-ü Şerif sancağından başka beldeler de ve İstanbul'a ve Osmanlılara tabi bazı adaları da zapt eylediler. Ve kavgada askerleri ve mühimmatları azaldıkça, Evropa'ya iltica ederler idi ve akabinde asker de mühimmat da yetişir idi.

Vakitler müruru ile, ol evvelki din aşkı ve muhabbeti interesoya ve haris-i şan-ü şöhrete (üne susamış) tebdil olmakla, hakim olan Hıristiyanlar miyanesine (arasına) haset, nifak ve nefsaniyet düştü. İşte, Mısır Sultanı Salahaddin bu sırada fırsat bularak, 1187 senesi Kudüs-ü Şerifi zapt eyledi ise, oraya tâbi olan beldeleri Hıristiyan prensler ve ceneraller payla-

---

1 *Godefroi de Boulogne (1061-1100).*

2 *Doğru değil. Kral oldu ve ertesi yıl öldü, yerine kardeşi Baudouin geçti.*

şarak, payitaht da zayi olduğundan, hükümet-i İseviye ziyade zayıf idi.

Evropa Hıristiyanları Kudüs-ü Şerifi defa zapt etmek üzere pek çok çalıştılar ise de, başedemeyüp nihayet Anadolu'dan kovuldular.

Stavroforia namı ile on defa sefer oldu ve kâffesinde Evropa'dan Anadolu'ya yedi milyon nüfus sefer eylediler.

Birinci sefer, 1096 - İkinci 1102 - Üçüncü 1147 - Dördüncü 1190 - Beşinci 1196 - Altıncı 1204 - Yedinci 1217 - Sekizinci 1227 - Dokuzuncu 1240, nihayet, Onuncu 1248 senelerinde zuhur etti[1].

Ve bu kavgalarda Godofredos'tan başka Almanya İmparatoru üçüncü Korrado[2] ve Fransa Kralı yedinci Lui [üçüncü seferde] ve birinci Frederik İmparator ve İngiltere Kralı Rihardos Arslan Yürekli denilen ve Fransa Kralı Filippos Avgustos [dördüncü seferde] ve İmparator Altıncı Henri [altıncı seferde] fütuhat eylediler.

Bu cümle ile şu Ehl-i Salipler, Türkler'den daha ziyade Anadolu'yu vurdular yıktılar harap ettiler.

Gelelim mana-i fihimize. Bizim dul madam hikâye ederken aşka gelip, «Ey benim Efendim, evailde erkeklerimiz kral-lar dahi müstesna tutulmayarak maşukalarına hoş görünmek için o derece fedakârlık ibraz ederler idi ki, hatta İngiltera Kralı III. Edward bir resmi baloda maşukası ayak oyunu oynar iken, dizbağı düştü ise, onu hicapsındırmamak için, anide yerden dizbağını kapup koluna bağladı ve her kim fena tefekkür der ise ona lânet olsun [Honni soit qui mal y pense] [oni sua ki mal i pans] dedi, bu da kifayet etmemiş gibi, sikke keserek bu diz bağının resmini sikkenin üzerine vaz eyledi ve balodaki lafzı da sikkenin kenarına yazdı ve hâlâ mezkûr usul kâffe-i İngiliz sikkelerinde ve alâmetlerinde cari olup, İngiltera alâmeti ve tacı ile birlikte nakşolunur. Ve bu dizba-

---

1 *Haçlı seferleri genellikle şöyle sıralanıyor: 1) (1096-1099); 2) (1147-1149); 3) (1189-1192); 4) (1202-1204); 5) (1228-1229); 6) (1248-1254); 1217 yılında da bir sefer yapıldı.*

2 *Üçüncü Korrado: Konrad III (1138-1152). Yedinci Lui: Louis VII (1137-1180). Birinci Frederik: Friedrich I (1152-1190). Rihardos Arslan Yürekli: Richard Heart of Lion (1180-1199). Filippos Augustos: Philip L'August (1180-1238). Altıncı Henri: Heinrich VI (1190-1197).*

ğı, Ordre de la jarretière (1348) yani Ordr de la zartiyer ismi ile en meşhur nişan-ı zişandır» (şanlı) dedi.

Ben dahi ona takviyet vermek için, «Evet Madam hakkın var, Fransa Kralı XV. Lui[1] dahi maşukası Madam Dubarri'nin bacağında tuttuğu pireyi «Ne mutluk bu pireye» deyü pırlanta yüzük foyası içine vaz ederek ve yüzük yaptırarak parmağına takınmış idi» dedim ise, «Evet evet, nerede şimdi olnisa taifesinin kadr-ü kıymetini bilenler, şimdi ise değil kral-lar, illa en edna zabitler dahi dizbağını kaldırmak değil, çözmeğe dahi irtikâp etmezler. Ne hacet o kadar uzak gidelim, hâlâ şimdiki kralımızın pederinin asrında dahi elyevm hatırımdadır, hatunların saray dairesinde nüfuzları yürür idi, değil yalnız saraylı hanımlar ve kral maşukaları, illa vükelâ zevceleri dahi nüfuzlu olup, istediklerini bindirir, istemediklerini rütbeden indirirlerdi. Ve memalikin idaresi değil erkeklerin, illa hatunların yeddindeydi ve kralı müşârünileyh pek nazik olmakla nisa taifesinin kadr-ü kıymetini bilir idi» dedi.

Ben dahi «Madam, bu bir acaip haldir, siz diyorsunuz ki, 25 yaşındasınız, bu naklettiklerin ise 30 seneyi tecavüz eyledi» dedim ise, ziyade mahcuplanarak ve kızarıp bozararak, «Hakkın var, sehv geçmişim (yanılmışım), validem nakletti diyecek idim» dedi. Anladım ki yaş kıstı ve kemalinden on on beş sene ketm-ü ihfa eyledi (sakladı). Cümleye ve hususu ile nisa taifesine bu bir umumi zafiyettir. Bir hatun 25 sinine kadem bastı mı, ileri götürebilmenin ihtimali yoktur, kezalik erkek taifesi bir defa kırka kadem bastı mı, artık ondan ileri götürmek mümkün değildir.

Hatırıma bir tuhaf fıkra geldi, nakl edeyim: Bir içağası seksen yaşına kadem basmış ise de, asıl yaşının kaç idüğini söylettirmek mümkün olmamış. Bu cümleye merak olmağın, bir gün keyfi bozmuş (rahatsızlanmış) ise, hekim asıl sininin kaç olduğunu söylettirmeğe müteahhüt olmuş[2]. Bunun nabzına yapışarak, «Ey içağası, senin illetin öyle bir illet ki, sinine göre hapı tertip etmeli, maazallah, bir sene eksik söylesen telef olursun,» demiş ise, içağası pusulayı şaşırıp, «Aman hekimbaşı, benim sinim kırkdır, ama sen hapları seksenden düz» demiş.

---

1 *Louis XV (1715-1774) - M.J. Dubarry, 1741 doğumlu, 1793'te giyotinle idam edildi.*

2 *Söylettirmeyi üstlenmiş.*

Madamanın hanesine beher gün vakitli vakitsiz, teklifsiz gittiğimden, bir gün ansızdan içeri girdim ise, ayna önünde anadan doğma çıplak gördüm, ki tabiatın noksanını sanat ile tamamlamakla meşgul idi. Doğrusu ben de nadim oldum, o da mahcuplandı ve pardon dileyerek taşra çıktım, ama bu encamki (son) vizitam idi.

Ondan hareket ederek, çarşı yüzünde bir sahhaf dükkânı önünden geçerken, bir tasvir gördüm ki ismi Yunanistan'ın meşhur kaptanlarından Kanari[1] deyü yazılı idi ise de, tıpkı bana benzer idi, bana merak olmakla bunu kim nakşetti ve kaptan Kanari'yi gördün mü deyü sual ettim, kitapçı dahi «Kanari sen değil misin?» dedi, ben dahi «Keşke Kanari'nin tırnağı olaydım, bilakis ben o derece korkakım ki, değil donanma yakmak, illâ nabızdan kan alırlarken görsem, aklım zayi olur» dedim. O dahi «Her ne hal ise, Yunan değil misin?» «E, Yunan olmakla ne lâzım gelir, kurbağı bile bir birine benzemez» dediğimde, «Zararı yok, Kanari'nin fütuhatı nam aldı ve herkes birer tasvirine malik olmak ister idi, ben bir Yunanlı gördüm Kanari deyü on bin tasvir sattım, teşekkür ederim, al sana da beş altı tasvir hediye veririm, bin bereket versin» dedi.

Hasılı, ondan Lord Çelebinin konağına avdet ettiğimde, onda pek çok kalabalık görüp sebebini sual eyledim. Meğer, Çelebim Parlamento meclisinde esirliğin lağv-ü iptali hakkında pek hararet ile söylenirken, nüzul isabet ederek, yarı canlı konağa getirmişler imiş.

Ağlayarak yanına vardım, bir de baktım ki en meşhur hekimler etrafını ihata eylemişler. Hangi saat canını teslim edeceğine dair bahis tutuşuyorlar idi. Bu hal pek tuhafıma geldi, zira keçiye can, kasaba yağ kaygısı fehvasınca, bunlar vazifesizlikle bahslarına bakıyorlar idi. «Bu ne yolsuzluktur?» dedim ise, «Bize ne lâzım, bu âdem öyle de ölecek öyle de, ya biz niçin buna keder ederek böyle fırsatı zayi edelim» dediler.

Ne bakayım, höcereler sekiz, dokuz, on göbekten yan hısımı can hısımı kan hısımı âdemlerle dolmuş, hiçbirini bilir idim ise Allah elimden alsın. Cümlesi de Lordun veledi yok deyü mirasa konmaya gelmişler ve soğan suyu sıkılmış yaylıklarıyla feryat ederek, kimin daha ziyade hukuku olduğuna dair iddia ediyorlar idi.

---

1 Kanaris, Konstantinis (1793-1877).

Bereket versin ki, tereke için gelmiş olan hakim hastanın yanından çıkarak, «Hiç telaş etmeyin, Lordun sulb-i pâkinden evlâdı vardır ve ondan başka varisi yoktur» deyü haber verdi ise, cümlesi de sütünü dökmüş kedi gibi dağıldılar. Encam, Çelebim dahi ruhunu teslim eyledi. Allah rahmet eylesin. Çok keder ettim, ama çare yok idi.

DÖRDÜNCÜ BAB

FRANSA PAYİTAHTI PARİS'E MUVASELETİM VE ONDA GAZETECİLİĞİM. - VE FRANSIZLAR'IN AHLAKI BEYANINDADIR

Londra'da hâmimi (koruyucumu) zayi ettikten sonra, mecburen Paris'e gelip, onda da Londra ile taban tabana mugayir ahlakta dünya gördüm.

Fransızlar cesur ve üns-ü ülfette (ahbaplıkta) kibar ve sadedildirler. Hatunları için sual olunur ise, pek çelebi ve konuşmaları tatlı ve misafirperverdirler, efkârları umumî surette pek serbest ve laübalidirler. Lâkin modalar icadında, birinci kalemden olup, hiçbirinde sebatları yoktur, çünkü daima kılık kıyafet tebdil ederler.

Evailde, XIV. Lui Kral ressambaşını celp edüp, her milletin kendilerine mahsus kostümleri, yani kıyafetleri ile tasvirlerinin çıkarılmasını emreylemiş. Ressam dahi, her milleti kıyafetleri ile tersim ederek yalnız Fransızı anadan doğma çıplak tersim edüp, yanıbaşına bir pastav (top) çuha ve arşın endaze (ölçü) nakşeylemiş.

Kıral, Fransızın bu yolda tersim olmasının sebebini sual eylemiş ise, «Efendim kâffe-i milletlerin sabit birer kıyafeti olduğundan, onda devam ederler, fakat Fransızlar sebatsız olup, daima kılık kıyafet tebdil eylediklerinden, çıplak ve yanısıra çuha ve arşın endaze ile tersim eyledim ki, istediği üzere kessin biçsin» cevabını vermiş.

Fransa'da her güne fenn-i maarife ve sanayie dair pek çok devair (daireler) olup, herkes serbestiyetle girer çıkar ve istifade eder. Aleddevam yiğirmi gün geçtim ve yine şayan-ı temaşa mahallerin yüzde onunu seyir edemedim. Bu cümle ile üç mahtan beri, bilâ ticaret ve ücret gezdiğimden, elbette bir teayyüş (geçim) köşesi aramaklığım iktiza-i halden idi.

Şükürler olsun, Fransızlar umumi surette misafirperver olduklarından, sühuletle (kolaylıkla) epeyice dost peyda edebildim. Ve bunlardan biri, muallimimden olmağın, beni gazeteciliğe teşvik eyledi. «Çünkü, Paris'te ve Evropa'nın her beldesinde, en muteber ve ticaretli meslek gazeteciliktir ve bu asırdaki büyük zatların ekserisi, gazetecilerdir ve hattâ, çoklarının sadarete değin yolları vardır ve istek edersen, seni Konstitüsiyonel gazetesi[1] müellifine tavsiye edeyim» dedi.

Buna teşekkür edüp, razı oldum ise, akabinde, beni götürüp tavsiye eyledi ve gazeteci Yunanlı olduğumu haber aldı ise, pek memnun olup, bana layıklı maaş tahsis eyledi.

Paris'te gazeteciler pek nüfuzludurlar, bir nev idare olup, her cins ve meslekten âdemler gelip, irade-i hal (halini anlatır) ve her bapta danışık ederler, hasılı, sadr-ı âzam kadar haysiyeti vardır. Niceler gelip, kimi beni meemuriyetimden bigayri hak azlettiler kimi hidamat-ı sadıkama nisbetle mükâfat görmedim - kimi sıra benim iken başkasını tercih eylediler deyü şikâyet ederler idi. Ve bunlardan bazısı düşmanı aleyhinde fıkra ve bazısı kendi lehinde medhiye derc olunmasını matlup eder idi. Niceleri de, memurinin su-i istimalatı ve bazılarının milletvekili intihabı hususunda su-i hareketini ve ahali vergi tevziinin yolsuzluğu hakkında özür beyan ederler idi. Şikâyet edenler pek çok idiler idi ise de, ekserisi havai akıllı olup, hemen layıklı layıksız isimlerinin dilde gezdiğini arzu ederler idi.

O asırda, Paris'te masal yazmak meşhur idi ve hattâ nice milletlerin masalları basılmış, çok ticaretle satılmakta idi, niyet ettim ki ben de Yunanların masallarını kaleme alayım.

Artık küşe-i vahdete çekilerek, 20 gün zarfında 60 tabak (tabaka) miktarı, o derece Yunan masalları kaleme aldım ki, Halima'nın[2] [Bin bir geceler hikâyesi] masalları benimkilerin yanında halt etmiş.

---

1 *Konstitüsyonel: Le Constitutionnel, günlük gazete; '100 Gün' döneminde (20.III.1815 - 22.IV.1815) iktidarı yeniden ele geçirmek için Napoleon'un son ve başarısız atılımı sırasında kurulmuştur. En parlak zamanı 1830 yıllarındadır. 1914'de kapanmıştır.*

2 *Yunancada Binbir Gece Hikâyeleri'nin kahramanına ve kitaba Halimane denilmektedir. Kitabın 973'üncü gecesinde 'Halime'den bahsedilmektedir.*

Bir kitapçı bu masallarımın medhiyesini gazetede göre-rek kendi kontuna (hesabına) bastırıp dağıtmak için el yazılarını satın almaya gelmiş. Hasılı, okumaksızın bin frankaya satın aldı ve bir aydan sonra, ebemin naklettiği masallar cümle Paris halkının ağzında idi.

Fransa ahalisi pek çetin akıllı olduğundan, birazca kara kulak suyu gibi hafiftirler. Yeni bir şey görseler cümlenin meyli ona akar, seyre müpteladırlar (düşkün), olur olmaz şeye hayran olurlar ve öyle sıralarda hallerini de unuturlar.

O anda Paris'e ak sarıklı ve şalvarlı bir Osmanlı elçisi[1] ile Habeşistandan bir devekuşu gelmiş idi, herkes iki kol olup, bir kolu elçiyi seyir ve diğer kolu devekuşunu temaşa etmeye seyirdirler idi. Akabinde, Osmanlı elçisi gibi elbiseler tertip eylediler, bu da yeni moda oldu ve devekuşunun resmini hane kapılarına ve arabalara vaz etmeye ve yemeklere ve elbiselere ve kapelolara (şapkalara) ve pantalonlara ve fistanlara Osmanlı elçisi ve devekuşu isimleri vermeye başladılar.

Hükümet, halkın ahlakını tanıdığından, bunları daima gaflette bırakmak için mahsus daima böyle şeyleri eksik etmez. Bazı arslan ile kaplanı, bazı fil ile deveyi güleştirir. Bazı da dağ adamları ve acaip garaip hayvanat getirir ve ahali seyir etmek için ücretsiz temaşagâhlara ithal eder.

Bir gün, hanemden taşra çıktığımda, halkın telaş ile aşağı yukarı seğirttiğini gördüm ise sual eyledim, meğer bir âdemin boynunu vuracaklar imiş, onu seyir etmeye gidiyorlar imiş. Böyle sıralarda ol mahallin hanelerinin beher penceresi 25 kuruşa değin kiralanarak, ebna-i cinslerinin (hemcinslerinin) telef olmasını kemal-i fahriyetle seyir ederler.

Ondan avdetimde gördüm ki, halk bir kapu önüne toplanmış, «Bu kimin hanesidir?» diye sual eyledim. «Kafanın damarlarından ve sinirlerinden insanın ahlak ve tabiatını anlayıcı meşhur falcı mösyö Gal'ın hanesidir» dediler. «Acaip siz böyle masallara itikat eder misiniz? Kendi ahlakınızı kendiniz tanımayıp da, ele mi danışıyorsunuz?» dedim ise, «Bazı aşikâr olmadık ahlak vardır» dediler. «Öyleyse vaz geçin, belki başkasının bilmesi elvermeyecek ahvalinizi ifade eder» deyüp az ileri gittim, birden saate bakmak istedim ise, ne bakayım o kalabalığın arasında bizim altın saatı, yankesiciler kalk gidelim etmişler. Ve buna dövünüp övünürken, biri yanıma gelip «Ne

---

1 O yıllarda (1818) Nikolaki Efendi; 1833 Namık Paşa.

oldu sana?» dedi, ben de naklettim ise, «Haa anladım, onu bizim Jorj yapmıştır, var ise yine parası tükenmiş olmalı, bir kaç frank ver de, varayım vereyim ve saatini getireyim» demesinin üzerinde, memnunen keseyi çıkarıp para vereceğim anda, o dahi elimden kiseyi kapup köşe dolaştı da sırra kadem bastı. Bu halimi ferdası günü ecnebi bir dostuma naklettim ise, «Adam sen de, öyle şey mi olur? Paris'te yankesici çok derler, ben üç gündür koynumda yiğirmi bin kuruş ile geziyorum, hiçbir ilişik eden olmadı» dedi ise, arkamızdan gelen bir süslü delikanlı «Be ey şaşkın, biz onu yokladık da çakıl taşı çıktı» deyü haykırarak savıştı gitti. Meğer, tecrübe için koynuna çakıl taşı koymuş imiş, ama yoklamışlar da haberi bile olmamış imiş.

Bir gün dahi esna-i rahde bir süslü delikanlı yabancı olduğumu tanıyıp, «Ee sinyor, Paris karıları hoşuna geldi mi, hiç dost tuttun mu? Fakat en cezbelilerini görmedin, seni bir kız yeğenime tavsiye edeyim de, felekte gözlerin kız görsün» dedi ise, anladım ki şu mübarek nisa taifesi simsarlarındandır. Zaptiye ise bu yolda işlerden faydement olduğundan, bu mesleke de müsaade ediyor.

Hasılı, bir gün de Parlamento meclisine gidip Fransa mir-i kelâmlarının (söz ustaları) irad-ı nutuk etmelerine hayran oldum. Fakat Fransa'da dahi mübarek rüşvet usulü cari olduğundan, bazı defa vükelâyı iskât edemiyorlar. Ve hatta millet vekilleri rüşvet yedikte, müvekkilleri halkın hukukunu devlete feda ederek, yolsuz tekliflerini kabul ediyorlar. Bu sebepten çok defa ahaliden biri nutuk ederken uyuyorlar ve nutuk bittikte, uyanıp gözlerini ovuşturarak maddenin ne idüğini anlamamış iken, rey verelim rey, demeye başlıyorlar.

BEŞİNCİ BAB

TEATROCULUK ETTİĞİM VE BİR TAKIM HÜKEMÂ İLE GÖRÜŞTÜĞÜM VE BAZI SAİR AHVAL BEYANINDA

Şu masallarımın cümle indinde (herkesce) tahsin olunması sebep olup, beni bir takım ulemâ ve hükemâ ve şairler ile görüştürdü. Bunların arasında Evgenios nam bir hulus (temiz) dost peyda ettim, o ki hicviyat [komedia] telif etmekte olmağ ile, «Be ey Favini, Yunanistan'ın ahvaline aşina olduğun takdirde niçin bazı komedialar ve operalar telif etmezsin, bilesin ki ümidin haricinde akçe ve şeref kazanacaksın, elhamdullah zekâvet ve dirayetin var, meselâ, Misolongi kasabasının Türklerden muhasara tahtına alındığına dair (1824) bir opera [drama] kaleme al» deyü teşvik-ü tahrik eyledi, ben ise «Ömrümde bu misilli işde bulunmadığımdan, böyle şeyler olur olmaz âdemlerin harcı değildir, korkarım ki beceremem de beni zemmederler,» dedim ise, «Ey mübarek sen de! Bu âlemde hangi âlim bir şey yaptı da faslolunmadı, iyi yapsan da insanoğlu nankördür, yine zemden hali olamayacaksın, Sokratis kavlince galatsız (yanlışsız) bir şey yapıp da, zemm etmeğici müfettişe düşmemek daha müşküldür ve Sofoklis kavlince esnaf esnafa haset eder, hükemâ ve ulemâ ise esnaflardan daha beterdir. Kitap telif edenler bikusur (kusursuz) olsalar da, zemden hali olamazlar, böyle mesleki tutacak âdemler her gûnesini (çeşidini) gözlerine alıp işe girişmeli, senin nene gerek bir şey yap da bana ver, kusuruna karışma, fakat sana tenbihim olsun ki, dehşetli şeyler olsun, zira dünya böyle şeylerden hazlanır, ilk defa kendini beğendirdin mi? Değme artık gitsin, bir de hoş görünmedin mi? Gökten melaik indirsen hora geçmez (makbule geçmez)» dedi.

Evgenios'un bu sözleri beni iskât etmekle gazeteciliği ber taraf ederek, teatroculuk meslekine sülûk eyledim, o asırda

Yunanistan'ın Misolongi kasabası Türkler'den zapt olunmuş olup, kâffe-i Evropa ahalisinin istirhamını celp eylemiş idi. Artık bunun operasını yapmayı niyet edüp bir taraftan, Misolongi'yi, Mısırlı İbrahim Paşa[1] ve Kütahi zir-i kumandasında elli bin Arap ve Türkler'den muhasaraya aldırdım, öbür taraftan iki bin Suliot ve Arnavutları kale derununda mukabeleye hazır ettim. Evvel emirde çarkacı kavgasına (ilk çarpışma) tutuşturup, tarafeyinden birkaç yüz âdem telef ettirdikten sonra, umumî kavgaya başlattırdım.

Aşık ile maşukasız operanın lezzeti olmadığından, Misolongi askeri sergerdesi Suliot, bir zabitin maşukası sıffatından bir nazik ve nazenin kız hikâyesi tertip ettim. Aşıka bir de ağyar (rakip) peyda ettim. Suliot'un ağyarı kavgayı zayi etmiş ve Suliot zaferiyab olarak kala kapularını açmış ve er ve dişehli, kâffe-i ahali ile vatanı terk ederek, Osmanlı ve Arap askerini yarmış geçmiş ve maşukası kız dahi onun koltuğu dibinde kavga etmekte bulunmuş ve nihayet kız âşıkının vurulup düştüğünü görmüş ise, bu da üzerine kapanıp kendi kendini onda telef eylemiş. İşte, operanın meali (içeriği) bu idi.

Hasılı, Operayı bitirip Evgenios'a teslim eyledim, o dahi tashih ederek teatronun nazırına götürdü ve derece-i ulyada makbule geçmekle, hemen ferdası gece teatroda müşahede ettirmeye karar verdi.

Bir de ferdası gece, teatroda üç binden mütecaviz (fazla) halk hazır bulundukları takdirde, perde açılıp Misolongi göründü ve mukallitler (oyuncular) müşahedeye (temsile) başladılar ise, üç bin kadar cemaat birden helecana gelip el çırpıştılar, elbette benim operanın sanatlı olduğundan olmayup, şu Misolongi'nin vukuatı tabien dehşetengiz (dehşet verici) olduğundan idi.

Artık benim koltuklarım o derece kabardı ki, hattâ ikişer karpuz sığar idi. Birinci fasıl bitip perde indikte, içeri girip mukallitlerin bazı el peşrevlerine ve elbiselerine bahane (aksaklık) buldum ve ne yolda olmak lâzım geldiğini itiraf eyledim ise, teatronun direktörü «Madam ki hâlâ kusurları vardır, bundan sonraki müşahedede sen de mukallit ol» dedi. Ve Ev-

---

1 Misolungi 1825'de düştü ise de 1828 yılında yine Yunanlılar geri alıyor. Suliotlar, eski Yanina paşalığının güneyinde oturan hem Arnavutça hem de Yunanca konuşan Yunan yandaşı olan Arnavutlardı.

genios dahi teşvik eyledi. Ben ise, «Ömrümde iki satır nutuk irad etmedim, şimdi bu kadar halk huzurunda ne cesaretle müşahede edebileyim?» dedim, onlar dahi «Adam buna esef etme, bir hafta kadar meşk eder isen, alışırsın, bu âlemde her âdem anasından ne mukallit, ne vükelâ, ne sair memur, ne de hakim doğar, bunlar ise güç şeylerdir. Fakat, bir düşeş gelip, dağın çobanı vezir ve cimdal hocası hakim olur ve cümle âlem evvel emirde bu makuleleri (bu tür insanları) zammederler ve kumanda edecekleri âdemleri hayıflarlar ise de, vakit müruru ile cümlesi de alışırlar ve onlar da hürmet etmeye başlarlar. Çünkü, şan-ü şöhret ve mesnet âlâ vü edna cümle halkın gözlerine gül saçar ve basiretlerini bağlar» dediler.

İkinci fasıl bittikten sonra, Evgenios beni koltuğuna takıp localara geçirdi ve kibar familyalara «Operanın müellifi budur» deyü tavsiye eyledi ve cümlesi de beni hüsn-ü kabul ve çeşit şeyler sual eylediler.

Kimi mukallitlerin elbisesi asıl atik Yunanların elbisesine benzer mi? Ve Agamemnon'un ve Priamosun Troada (Truva) Kavgasında giyindikleri biniş böyle miydi? kimi de Musai (Musalar) tabir olunan dokuz kızlar valideleri Mnimosini ve hocaları Apollon ile yaz ve kış Parnasos Dağı'nda mı sakindirler? deyü sual iderler idi. Karılardan bazıları da Troada Kavgasına sebep olan Eleni (Helena) gibi şimdiki Yunan kızları da güzel midir ve bunları da Paris gibi âşıklar kapar mı? Ve şimdiki Menelaoslar dahi dedeleri Menelaos misilli kıskanç ve hiddetli midirler? ve Zevs (Zeus) tabir olunan Rabb bir kararda aşka müptela mıdır? ve zevcesi İra (Hera) mürebbi kıskanç mıdır? Ve Ermis (Hermes), Zeus'un ağyarlarını uyutmakta mahir midir? Afroditi [Zöhre] artık ihtiyarladı mı? Ve oğlu Eros [Aşk] Paris'teki gibi allahların ve kahramanların vatanı Yunanistan'da da tehlikeli midir? derler idi.

Eros'un [Aşkın] kuvvetini his eylediklerine hakları var idi. Çünkü, cümlesi de operadan ziyade aşk-u sevda ile meşgul idiler. Bazı hatunun etrafına iki üç delikanlı toplanmış ve her biri kendisini beğendirmeye çalışır, bazı geçkinceleri de, genç delikanlıların hüsn-ü teveccühünü celp etmeye çalışır. Bazı hatunlar da erkekleriyle yakın yakın oturmuşlar da gizli konuşurlar ve araya engel girip de söz karışmasın deyü locaların kapılarını da kapatmışlar.

Bu yolda karşıki localarda [balkonlarda] bazı familyalar gördüğümden, «Acep onlar karı koca mıdır?» deyü Evgenios'a

sual eyledim. O dahi gülümseyerek, «Latife mi ediyorsun? Erkekler karıları ile hanelerinde görüşemezler mi? Filvaki, bazı âdemler kendilerini iyi er bildirmek için karılarına meyl-ü muhabbet gösterirler, onlar ise haneleri derununda vahşi canavardırlar, bunda ise kuzu gibi olurlar.

«Bu gördüğün madamalar, büyük familyalardan ise de, o makuledendirler ki ya kayınvalide, ya valide, ya sair dideban (gözcü) sebebine âşıkları ile haneleri derununda ülfete salahiyetleri olmayıp, teatrolarda ve balolarda mülakat ederler,» dedi.

«Ya erehlileri bu misilli mahallere nasıl izin verirler?» dedim ise, «Pek kolaydır, evvela kendileri tabiatta ve dekbazlıkta yekta bazı dostları madamalar ile bile gelirler, saniyen Fransızlar geniş mezhepli olup, sizin Anadolulular gibi ince eğirip sık dokumazlar ve ayallerine (karılarına) emniyet-i tammeleri vardır, salisa (üçüncü olarak) Fransızlar zöyim-i beldeden karılarını meks edemezler (durduramazlar), öyle karısını olur olmaz şeyden meks eylemek terbiyede noksan gabi (geri zekâlı) âdemlere mahsustur» cevabını verdi.

«Doğrusu bu derece serbestiyet de benim hoşuma gelmeyip, Anadolulların ahlak ve âdetlerini tercih ederim» dedim ise, «Acaip! Bu derece sertliğe güya (acaba) kendi karını faraizinde (gerekli görevlerinde) tutabilir misin? Karıyı bir er, ziyade sıkışdırır ve tahdit ederse, hiddetini celp edüp, uygunsuzluğa sülûk ettirir, nasıl ki, biz erkekler hükümet tarafından ziyadece zulm-ü taaddiyi gördüğümüzde, şirazeden çıkar isek, hayıflar olsun ol erkeğe ki, karısının ırz-u namusuna emniyeti yoktur da, kilide ve bekçiye teslim olur» dedi.

«Halbuki erkek de bir miktar sert olup, karısının gemini pek de gevşek tutmamalı, zira ziyade serbestlikte hükümdarın zulm-u taaddisi misilli, erkeklere hususu ile dişehlilere tehlikeden hali değildir, zira dişehli taifesi zayıf tabiat olmağ ile sühuletle dekke düşer» dediğimde «Evet hakkın var, ama karının terbiyesi layıklı ve ahkâm-ı edebiyatı dürüst olduğunda, çekip çevirmeksizce faraizini bilir ve tazyika hacet bırakmaz» dedi. «Evet ama, bu ahlâkta dişehli bu asırda hususu ile mütemeddin halk arasında pek nadirattan bulunur. Ve hatta karılarına meşrep ve edep bozukluğunun temsilini evvela erkekler gösterirler, onlar ise karılarını fazilet tarikatına kulavuz ve familya faraizini talim etmeli idiler, çünkü, familya faraizi tarafeyinden (iki taraf) mukabeleli (karşılıklı) olmalıdır» dedi.

Nihayet, operanın fasılları itmam oldukta, perdegâha indik ise, teatronun nazırı telifatım bedeli için 1.500 frank verdi.

Doğrusu bu ücret az değil idi ve memnun olarak, nazırın teklifi üzerine ondan sonra olacak müşahedede mukallitliği kabul eyledim. Ferdası gün teatroya vardığımda, nazır beni onda bekleyen mukallitlerin ustalarına ve hususu ile prima donna tabir ettikleri birinci mukallit matmuazele ve ikinci ve üçüncü mukallit kızlara tavsiye eyledi.

Benidir Yunan kıyafeti ile ve palikaryacasına yürüyüşümü gördüler ve zaten de Yunan olduğumu işittiler ise, Yunan kabilesine ol derece hüsn-ü teveccüh (yakınlık) gösterdiler ki, hattâ bütün Yunan milletini zatımda mevcut görüyorlar zannı ile hangisi daha ziyade ikrâm edeceğinin şaşkını oldular.

Opera bittikten sonra, biri kahvaltıya, diğeri öğleyin taamına ve öbürü akşam taamına davet eylediler. Ve ben dahi şu ikrâmları için ellerine yapışıp teşekkür eyledim. Ve iptida prima donna davet etmiş olup, bu ise öbürlerinden hem nazik, hem nazenin, hem hasnalıkta (güzellikte) bihemta (eşsiz) olduğundan, iki vecih üzere onu memnun etmekliğim faraiz-i zimmetten (borç) idi.

Hanesinin tezyinat ve mefruşatı saray donangısına (döşemi, süsü) tefevvuk eder (üstün gelir) idi. Elbiseleri ise sultan süsüne muvafık olup, kemali 18, cemali mah-ı taban (ay gibi parlak) idi. Sultan tarzı sırmalı kadife sandalye üzerine oturmuş idi. Huzuruna çıktığımda, istikbal edüp, beni yanıbaşına oturttu. Sol tarafında yetmiş yaşında bir ihtiyar er oturup, bir elinde ufak çigareto, diğer elinde masadaki bukaldan (bokal = sürahi) bira [arpa suyu] doldurup içiyor idi.

«Mösyö Favini, Baron von Hondrecer'i size tavsiye (takdim) ederim, bu ki aşağı ve yukarı Alamanya'nın kâffe-i baronlarından en zâde (soylu) ve en cömerttir» deyüp, «Baron von Hondrecer, sizi atik Omiros'un ve Alkibiadis'in hafidi (torunu) [engonos] Mösyö Favini'yi tavsiye ederim» deyü tavsiye eyledi ise, baron çelebi, yerinden kıpranmaksızın bana bir nim-nigâh (şöyle bir bakıp) edüp, birasına devam eyledi.

Prima donna, iptida-i emirde iktiza eden (gereken) izzet ikrâmdan sonra, «Fransız madamaları size nasıl göründü?» dedi. Ben dahi «Söz istemez, huri melek olup, ancak bunlara cennet gılmanları layıktır» dedim ise, Baron Hondrecer bir nim-nigâh dahi etti bana ve prima donna teşekkür babında,

Hondrecer gürleyip elimi sıkıştırdı, sonra, «Bu asırda dahi asr-ı atik gibi Yunanistan'da Aspasia, Frini ve Lais gibi meşhur güzel kızlar var mıdır?» deyü sual etti. «Efendim, var ise de, kadr-ü kıymetlerini bilenler yok» dedim. «Eyvah ki, o vaktin Yunanları ile şu asr-ı hazırımızın âdemleri arasında ne kadar fark vardır! O anda en kibar ve en âlim ve fatin (zeki) zatlar ve hükümdarlar dahi bizim gibi bekâr ve serbest-efkâr kızlara ne raddelerde itibar ederler idi, şimdi ise bir defa nikâhsız olduğunu haber aldılar mı, selâm vermekten sakınırlar ve namuslanırlar, nikâhlanmanın ise ukubetleri (acıları) ve felâketleri pek çoktur, bekârlığın kadrini bilen bilir, bunları bertaraf edelim, Türkler ile olan kavganızı neden bıraktınız?» dedi. Ben dahi «Aah Matmazel, düşmanımız yalnız Türkler olsa, onlardan azlık olduğumuz takdirde de icra edebilir idik, ama bazı Hıristiyan devletler de, hususu ile Avusturyalılar da düşmanımızdır» deyesine kalmadı, baron von Hondrecer kâdehi elinden bırakıp birden bana döndü ve hiddetle, «Gidi edepsiz Yunanlar! Sizi kıyamete dek kovalayacağız ve sizi yine esirlikte bırakıp terbiye edeceğiz, gidi hainler, gidi yaramaz âsîler, sair rahat duran milletlere de ibret olup, hükümdaranın saadet hallerini ihlal eylediniz, size kim salahiyet verdi ki, devletinize âsî olasız?» dedi ise, ben milletimizin hareketine hak verecek oldum, ama bu beni söyletmeyip, «Bir Devlet, ne derece zalim olsa tabasının âsî olmaya hakkı yoktur, zann etmeyin ki, bu zevzekçe ayaklanmanız ileri gidecektir. Hilebazlığla birkaç Osmanlı donanması yaktık ve bazı kendi halinde Türkler telef ettik deyü güvenmeyin, icap eden tedabiratta bulunuldu, sizin eserinizi kaldırmaya çalışacağız. Sakız ve Psara[1] adasından ve silaha kalkışan beldelerden bes better edeceğiz. Osmanlı donanmasına muavenet etmek üzere amirallerimize talimat-ı lâzime verildi. Ve Avusturya Başvekili Metternih'ten ve Hünkârdan mektuplarım var, İmparator bin yaşasın, bütün dünyanın âsileri harab-ü türab olsunlar» deyüp birayı içti de, kupayı hiddetle sofraya vurdu ise, sofra devrilip ortalık berbat oldu.

Bu sözlerine ben hiddetlenip Yunanlığım tutmakla, Yunan düşmanı yezit Avusturyalının hemen kıçından kapup aşağı atacağım sırada, prima donna birden bana sarılıp teskin eyledi. Ve ona dönüp, «Baron, Baron, rica ederim, bir millet ki felâketleri kâffe-i Evropa'nın merhametini calip (çeken)

---

1 *Sakız Adası yakınında.*

ve cesurluğu cümlenin istiğrabını (hayretini) mucip olmuştur, bu milletin hanemde misafir olan bir Yunanlı huzurunda faslolunmasını tahammül edemem, sesini kesmez isen artık ben hiddetlenmeye başlayacağım» dedi ise, kipri (kirpi) gibi ezilip büzülüp «Cananım, senin incindiğini bilmez idim, af buyurun, niçin dünyada en kıymetli ciğerim köşesine telaş vereyim» deyip prima donnanın elini öptü ve ol nazik eli bira köpüğüne boyadı. Bundan anladım ki, Baron çorbacı, prima donnamızın muvakkat kocası imiş.

Bu sırada sofra hazırdır deyü haber gelmiş olmağ ile, prima donna bir koluna ol mübarek Baronu, diğer koluna ben fakiri takarak sofra odasına gittik ve ikimizin ortasına oturdu. Sofradaki olan taamlar Roma kardinallerinin sofrasında bulunmaz desem caizdir. Bizim Baron efendi ise, bir lokma yeyip beş kadeh bira içerek, prima donnaya da arasıra aşikane nigâh ederek, «Sen de iç bakalım» derken, orada sızakalıp sofraya kafasını dayadı da öyle bir horlamaya başladı ki, sözlerimiz işidilmeze vardığından, bağırarak mükâlemeye başladık ve prima donna ülfetimize sekte verir korkusu ile, Baron çelebiyi uyandırmaya kıyamayıp iki hizmetçi ile ondan usul ile yatak odasına aşırttı.

Biz bize yek başımıza kaldıkta, «Böyle bir habis ve musibet âdemle nasıl müddeti güzar etmekliğe tahammül ediyorsun?» deyü sual eylediğimde, «Dünyanın her lezzetinde bir noksaniyet vardır, hasılı iyilik tam olamaz, şu konağı ve mefruşat ve melbusatımı ve elbise-i nefisemi ve mücevheratımı görüyorsun, bunların kâffesi de bu Baronun cömertliği sayesindedir. Ve bu kadar iyiliklerinin mukabilinde, yalnız seni severim demekliğe ve elimi verüp öptürmekliğe kani oluyor, bu kadarlık inayete Tevrat-ı Şerif'in Sosanna'sı[1] dahi bir şey diyemez idi. Bundan maada, şunu da kavleyledim ki, reyimde (kararımda) serbest olayım ve bir kimesne haneme gelecek olur ise, müsaade eylesin ve gücenmesin. Genç delikanlı istediğim kadar bulabilirim, ancak bunlarda para hu, onun için böyle sahib-i rütbe ve ünvan ahmakları buluruz ve bunların masarifi sayesinde istediğimizle def-i gam ederiz, ne hacet sizin Yunanlı Aspasia ve Lais ve Frini'nin dahi tarikatı böyle değil mi idi? Bunlar, şimdi dünyadan geçmiş ise de, belki siz putlarını seyir ü temaşa etmişsinizdir, doğru söyle elbette bizden daha

1 *Bak. s. 434 not.*

güzel idiler» dedi. «Efendim, Roma'da Afroditi'nin putunu gördüm ki, Praksitelis Frini'yi görerek yapmış, size mürailik (iki yüzlülük) görünmesin, eğerçi Frini'nin yerine sizi görmüş olsaydı, daha mükemmel surette yapabilir idi» dedim ise, gülümseyerek «Çokça ileri vardın, ne ise zekâvet Yunanlara mahsustur» dedi. Ben dahi «Hiss-ü idrakte» dedim, ama birden şu Eflâk'taki namizetlim Roksandra'nın hayali gözlerim önüne geldi ve tebdil-i mükâleme eyledim ise, sebebini teftişe kalkışmaya kalmadı, birden yatak odasından Konte von Hondrecer'in şamatası işitildi ise, oraya seğirtti, meğer tatar sancısı tutmuş olup, dar silmiş, seyahatı bitiriyor imiş ve Matmuazel dahi on ikinci kere olarak dul kalacağ imiş. Bunu işittiğimde, «Allah saburluk versin» deyüp, gittim.

Ve vadimde sabit olmak için, ferdası günü ikinci ve üçüncü matmuazellere vizita verdim (ziyaret ettim) ve onda dahi bu yolda uzun boylu görüştükten sonra, eğlenmek için gelenlerin arasında yek diğerine muhalif, biri tacir, diğeri mukallit, ikisi de âşık olmağ ile, matmuazeller ile ben teklifsiz sen teklifsiz görüşürüz derken, vay sen misin bunu bana söyleyen deyüp yek diğeri düelloya davet eylediler, nihayet bizler de ispat olarak iki piştov doldurarak ve yek diğere birer tane vererek, birbirinden on adım ayrıldı. Ve kur'a tacire düşmekle, dolu piştovu eline aldı atti ise, rast getiremedi, fakat parmağının birini cüzi yaraladı ise, sıra mukallide [ipokritis] gelmekle, öyle bir vuruş vurdu ki, felek de beğendi. Tacir ölme derecesine gelip bana rica etti ki oryununa (?) çıkayım. Bunu ise ben mecburiyet tahtında bellemekle Kain gibi titremeye başladım. Encam, şükürler olsun düellonun nizamca bitmiş olduğunu haber aldım. Bizler, taciri can çekişirken bırakıp, mukallit ile kızın yanına geldik, keyfiyeti anlattık ise, vazife bile edinmedi. Ve yine sofra devam eyledi.

Ferdası günü şu düello [monomahia] yani, hod be hod silahla kavga ederek, yekdiğerin ömrüne kast etmek maddesini dostum Evgenios'a nakleyledim ise, «Ah nasıl anlatayım, bu düello dedikleri uyuzluk, atik salibiyûn (Haçlılar) [stavroforon] asrı eseridir ve bu asırda ise ahlak-i insaniye ile o derece imtizaç etmiş ki, hükümet dahi meninden (engellemesinden) acizdir. Bir düellocu korkak görünüp de rezil olmaktan, boynunu vurdurmayı tercih eder. Ve bazı âdemler de var ki, bu düelloyu meslek ve sanat edinmişler ve kavgaya mahsus sebep verirler ki, düelloya çıkışsınlar. Burada da, sana bir ki-

mesne meydan okudu mu, kurtulmanın ihtimali yoktur, ya pardon deyip içinden çıkmalı ve hatta hududunu bilmeli, yahut silah tutmasını bilir bilmez boğuşup ya telef olmalı. İşte, bu misilli belâlardan ve düellocuların balta asmasından hali olmak için, bir kaç ahbap ile kavli karar eyledim ki, düelloya çıkışdık deyü onlar beni, ben de onları halka tavsiye edelim ve hatta bunlardan bazıları güya düelloda benden yarelenmişler gibi, hatırım için birkaç günde yatakta yattılar. Bu tevatür işitildi ise, artık bana hiçbir kimesne meydan okuyamadı, maazallah «Hay gidi ben, hay gidi ben» deyü kofalaklanarak, onda bunda gezerken, zemane erlerinden biri karşısına çıkıp bir şamar aşk edince, «Eyvallah yahu, işte bir ben, bir de sen» dediği misilli yahut, Altı Okka Ağa fıkrası tarzı karşıma biri çıkıp da meydan okuyacak olsa idi değil bir, illa bin pardon ile yakayı kurtarmaya savaşacağıma şüphe yok idi.»

Vasfederler ki, vakti ile bir beldede Altı Okka Ağa namı ile benam (adıyla) meşhur bir izbandit olup, bunun şerrinden cümle ahali aciz feciz (veciz) olmuş ve o belde taş ağırı yer olmakla, arasıra koyun kesildikçe, evvel emirde Altı Okka Ağanın hissesi kesilip ayrı konulmalı imiş.

Bir gün, bir misafir yolcu esna-i rahde ol beldeye konak verüp, kasaptan et almaya varmış ise, et tükenmiş, ama bir çengelde iki okka miktarı et asılı görüşün, «Şu eti bana ver» demiş, kasap dahi «Var dostum, yoluna git, benim de kendi başını da belaya uğratma!» demesinde, sebebini sual etmiş, o dahi Altı Okka Ağanın hikâyesini nakledişin, buna pek merak olup, şu Altı Okka Ağa'yı aynen görmek istemiş ve akabinde o da, «Taşı yanına ko da, köpeği öyle an» dedikleri misilli, zuhur etmiş olup, «Ulan kasap, hani benim et?» demiş, o da «İşte, Altı Okka Ağa» deyü alıp vereceği vakit, misafir ete yapışıp, «Ben misafirim, bu gün Altı Okka Ağa hoş görsün» deyü alışın, «Ulan, bu İmirin iti[1] kim oluyor, söktüğümü, diktiğimi, sen beni bilir misin? Bana Altı Okka Ağa demişler, ben adamı şöyle asarım, böyle keserim» demeye yetişmemiş, hemen misafir bunun boğazına sarılıp, yere urduğu anda, üzerine çöküp ses

---

1 *Bk. Mahmut Makal, (Memleketin Sahipleri), İst. 1954, s. 98. «İmirin iti gibi karmakarışık düşünceler içinde ayazda beklemekle ne geçiyor elime?» Bu deyim daha önce de geçmiştir. (Prof. Sungurbey'e göre: belki 'Emir'in iti'nden bozulmuş olabilir). Bak. s. 442.*

sada çıkaramaz derecede gırtlağını sıkmış. Altı Okka Ağa bakmış ki, iş yahşi değil, herif şakaya gelir makuleden değil, güç belâ «Aman Dayı, boş bırak, afiyetler olsun» demiş, ama misafir imla kabul etmez, «Halt etme, Altı Okka Ağa, beş okkaya in» demiş, o da «Aman, indim», «Hayır olmaz, dörde in,» «İndim,» «Üçe in,» «İndim,» «İkiye in,» «İndim,» «Bire in,» «İndim,» «Ulan halt etme, Bektaşi dervişinin hiçi gibi hiçe in bakayım,» «Aman yarım da olsun bırak», «Hayır hınzır, sen köpeksiz köy bulmuşsun da, değneksiz geçiyorsun, hele hiçe in» derken meşhur Altı Okka Ağa'yı hiçe indirmiş, bitirmiş.

Hiç dedim de, hatırıma bir tuhaf fıkra geldi. Bektaşi dervişlerinin tuhaf tuhaf fıkraları pek çoktur. Evailde, bir derviş bir beldeye varıp, memleket valisini ziyaret etmiş ve huzuruna çıkıp selâm vererek ta dizi dibine oturmuş ise, vali bir az da titiz tabiatlı olmakla, «Ulan Derviş, sen neci oluyorsun ki, böyle diz be diz yanıma oturmaya cesaret ediyorsun?» demiş. Derviş dahi, «Vay babam, vay sen benim rütbeme gelinceye değin daha çok vakitlere muhtaçsın» deyişin, vali teaccüplenerek «Senin rütben nedir?» demiş, Derviş dahi «Ne hacet, sen olsan olsan ne olabilirsin» demiş, vali dahi «Giderek maliye nazırı olabilirim,» «Daha?» «Hariciye,» «Daha?» «Sadr-ı âzam,» «Daha?» «Acaip bunun dahası var mı ya? Padişah olamam ya!» «Ya ne olabilirsin? Ne olmanın kabili var?» «Hiç» demiş. Derviş dahi «Ha, işte ben o hiçim, gördün mü benim mesnedime gelinceye değin daha kaç rütbelerden dolaşman lâzım gelecek» demesi var, gelelim mana-i fihimize.

«İşte, böylece» dedi Evgenios «Düelloculardan yakayı kurtardık, hele berekât versin hiçbiri karşıma çıkmadı, çoğu da maskaradır ya, zira meydana çıktığında korkup yakayı kurtarmak için bin bahane bulur, bazıları da silâhı kuru sıkıya parlar, bazıları da havaya boşaltmaklığı gizli kavlederler, bazı dekbazlar da kalem çakısı ucu ile hafifçe vücutlarını çizerek, güya kılıç ile yaralanmış gibi tantana ederler. Her ne hal ise, güya namus vikayesi (korunması) için canavar gibi ebna-i cinsi (insan soyunu) telef etmekten bu misilli desiselerle kaçınmak daha evlâdır.»

Hasılı, teatroda operamı müşahede edeceğim gece hulûl eyledi. Artık, zöyüm-i Yunanca fustanella (beyaz eteklik) koca fes cepken ve tozluk giyinerek ve iyicesine tarz-ı etvar ve reftar ederek meydana çıktım ise, cümle halk «Aferin» deyü el çırpıştılar ve o derece layıkı mihverinde icra eyledim ki, bü-

tün halk helecana gelip ağladılar ve teatro nazırı pek memnun olup, değerinden ziyade atiye (hediye) ile o da beni memnun eyledi. Ve işbu telif ettiğim «Misolongi Operası» asrın modası hükmüne geçerek, 4 mah zarfında elli kere müşahede olundu. Nihayet, dünyanın her şeyi unutulduğu misilli Misolongi Operası da unutuldu.

Ve bir akşam üstüne Lüksemburg (Luxembourg) Gazinosu bahçesinde[1] gezerken, İstanbollu bir göz aşinasına rast oldum ki, Paris sefareti maiyet kâtipliği ile gelmiş imiş, eşimden dostumdan ve sin-ü silsilemden haber almaya niyet kurdum ise de, hır (iyilik) söylemez faslı hatırıma gelip çekindim.

Şöyle vasfederler ki - bir vakit, bir âdem Kâbe'den vatanına avdet ederken, istikbaline meşhur bir hır söylemez çıkagelmiş. Ve teper sakar bir halt eder deyü familyasından haber sormaya çekindiğinden «Ey hır söylemez, bizim zagar (av köpeği) ne yapıyor?» deyü evlerindeki av kelbi için sual etmiş, o dahi «Sen sağ ol.» «Aa bizim zagar öldü mü?» «Evet, sizin tülü devenin incik kemiğini yerken boğazına durdu da zıbardı.» «A, bizim tülü deve öldü mü?» «Hay hay, validenin mezar taşını getirirken ayağına düştü de telef oldu,» «Vay validem öldü mü?» «Başın sağ olsun, pederinin vefatına dayanamadı da arkası sıra gitti» deyişin, «Vay ocağın yumulsun, hır söylemez, ocağımı yumdun»[2] demesi var.

Hasılı, bahtına deyip, eş dost, hın hısım ve akrabalarım ve hususu ile dedem Çelebi Vasilaki için sual eyledim, cümlesi için hoş haberler verip, fakat dedem Vasilaki'nin üç sene mukaddem vefat ederek bana külliyetli variyet miras bıraktığını vasfeyledi ise, ol fâzıl âdemin vefatı için çok keder ettim, bir taraftan da tabiyen cümle mirashorlara vaki olduğu misilli kederimi miras maddesi teselli eyledi. O ecilden, Paris'i terk edüp İstanbul'a gelmekliğe niyet eyledim. Ve maksadım, dedemin variyetini deruhde eyledikten sonra, Bükreş'e gidip şu namizetlim Roksandra'yı bulmak ve İstanbul'a getirip de nikâhlanarak artık safa-i hatırla kusur ömrümü ol canan ile İstanbul'da güzar etmek idi.

---

1 Paris'in Quartier Latin'deki ünlü parklarından biri.
2 Yummak, 'kapamak, örtmek'.

ALTINCI BAB

KORSANLAR ELİNE GEÇTİĞİM VE MİNGAYR-İ MEMUL MÜLAKATIM BEYANINDA

Anide yol tezkeremi alarak, Marsilya'ya indim ve onda İstanbol'a gidecek bir tüccar sefinesine rast olup, güzel hava ile yola revan olduk. Üçüncü günü, hemen Malta'ya yakın vardığımızda, bilakis bir şiddetli fırtına ve bora zuhur etmekle, bizi Afrika sevahillerine attı. Ve gece nısfında, ansızdan bir gemi gördük ki, üzerimize doğru geliyor idi. Kapudanımız anladı ki, korsan pençesine düştük, anide cümle tayfalara ve yolculara silah ve cephane dağıtıp kavgaya hazır oldu.

Korsan gemisi rüzgârdan yardımlanarak, ani saatte bize yaklaştı ve top atmaya başladı. Bizim ise yalınız iki pare topumuz var idi ise, düşman toplarına gereği gibi mukabele eylediğimizden, korsanlar teslim olmadığımızı görerek daha yakın gelip, bizim gemiye sıçradılar ve sıra kılıç (dal kılıç) göğüs göğüse kavga etmeye başladılar ise, ben geminin ambarında bir bucağa pusup azim telaşla Panayia'nın Heretismolarını[1] okumaya başladım.

Korsanlar sayıda bizden az idiler, ama daha cesur olup harpça maharetleri olduğundan, çok sürmeyip galebe eylediler ve gemimizi gemileri arkasına bağladılar. Bütün tayfalar ve kapudan da telef oldular, fakat ben iki yolcu ile kavgaya girmediğimizden halâs olduk. Bizleri bağlayıp gemilerine aldılar ve Tunus'a götürüp satmak üzere esir pazarına çıkardılar.

Tunus agniasından en meşhur bir ağa yanıma gelip «Ne hünerin var?» deyü sual eyledi, ben dahi «Efendim, âlâ avukatlık ve tercümanlık ve günah çıkarmaklık, hicviye ve çeşit

1 *Büyük perhizden önce her Cuma akşamı Meryem Ana'ya okunan dua.*

kitap telif etmeyi bilirim» dedim. «Bütün bu fenleri bir para yerine almam, bence hekimlik bilseydin hepsine de makbul idi» dedi ise, «Efendim, hekimlikten de aşinayım» dediğimde, «Bu bana kâfidir» deyüp, anide iki yüz riyal verdi de beni satın aldı ve beni hanesine götürür iken, şöyle nakleyledi ki, «Haremlerimden en muhabbet ettiğim bir canan keyifsizdir, bu kadar hekimler ve müneccimler ve dervişler bakıp bir vechile tedavi edemediler, eğerçi sen kolayını bulur da iyi edebilirsen, seni azat eder, vatanına gönderirim» dedi. Ben dahi «Efendim, Allah külli şeyin kadiridir, takdirden ileri bir şey olamaz, abudanesi (yiyecek ve içecek) tükenmedi ise elbette yaşayacak, kim bilir belki beni Hazret-i Peygamber sebep gönderdi, peyman-ı eceli (ecel kadehi) cümlemiz de içeceğiz, ecel hulul edişin, yerde de bulur gökte de, kaçınılmanın ihtimali yoktur. Vasfederler ki, Aristotelis feylozof, bir defa talihi için müneccimlere sual etmiş, onlar da «Yüksekten başına bir şey düşecek de seni telef edecek» demişler ise, ya duvardan taş, ya saçaktan kiremit düşer de, ölürüm korkusu ile sahraya çadır kurup şehir içine girmemiş, ama, bir karakuş (kartal) pençesine kaplanbağayı (kaplumbağa) takıp havalanmış ve paralayıp yemek üzere aşağı bırakmış ise, Aristotelis'in başına düşmekle telef etmiş» dedim ise, aynına göre cevap verişim ağanın pek hoşuna geldi.

Hanesine vardığımızda, beni harem dairesine çıkardı ve hasta hanım Türklerin zöğümünce yüzü örtülü olduğu takdirde, huzuruma çıktı. «İşte sürur-i kalbim (yüreğimin sevinci) sevgili canım ve firdevs-i cihanım (dünya cennetim), peygamber-i zişan hazretleri bize bir frenk hekim gönderdi, buna derdini şifahen söyle, evvelallah dermanını da bulur» deyüp ondan çekildi ve ben hasta hanımla yalnız kaldım. Artık ne hal kesp indiğimi (ettiğimi), siz tefekkür eyleyin.

Bunun derdini ve ne hissettiğini ince teftiş etmeye başladım ise, bu zat sesimi işittiği anda yüzünden birden perdeyi sıyırıp boynuma sarıldı, benim aklım başımdan gidip bir de dikkat ile nazar ettim ise, acep kimi gördüm kıyas edersiz? Meğer canberaber muhibbem Roksandra imiş. Evvel emirde, lehçesi bana tesir etti ise de, sühuletle hatırıma getiremedim, çünkü görmeyeli yiğirmi sene olmuş idi. İptidaki hasnalığı yerinde idi ise de, ne kadar olsa bir az tebdil olmuş idi. O ise beni yalnız sesimden anlayıp, sonra kendisini beyan eyledi. Ben dahi acep düş mü ola, hayal mı deyü gözlerimi ovuşturup,

Roksandra olduğunu anladım ise, dar sildi, Bükreş'te askerliğimde onu pencerede gördüğüm anda başıma gelen yine geliyor idi. Fakat, belli olur da tehlikeye duçar oluruz korkusu ile davranıp sabreyledim. Ve aklımı başıma toplayıp, «Muhibbem Roksandra bu ne haldir? Hangi türlü felâketler sebebine bu Türkün[1] pençesine geçtin?» deyü sual eyledim. «Talihimdir» cevap verüp, «Ya sen, nasıl oldu da Tunus'ta bulundun?» dedi. «Benim felaketlerim pek mufassal olup, nakli vakitlere muhtaç, şimdi ise vaktimiz yoktur, derdin nedir?» dedim. «Şükürler olsun hiçbir derdim yoktur, fakat şu Türkün esiresi olmağ ile tasallutundan halas olmak için mahsus hastalanıyorum, velâ sana sadakatli bulunmak için şart etmemiş olsaydım bile, bir vahşi ve barbar Türkü koca deyü nasıl kabul edebilir idim?» dedi ise, «Acaip! Bu ane değin şartını hıfz ederek bekâr mı kaldın? Şu fazilet ve sebatına hayran olurum, ya sen benim hikâyemi işittiğin anda acep senin gözlerine ne kadar layıksız görüneceğim! Her ne hal ise, şu hastalığın niceyedek devam edecek?» dedim. «Böyle bir vahşiye ırzımı teslim etmekten ise kaydi hayat yatakta hasta yatmayı ve 6 mahtan beri ettiğim gibi, perhiz tutmayı tercih ederim, cenab-ı Hak bu ane değin gözbebeği gibi hıfz ettiğim (sakladığım) bikrimi, mısmıl (tertemiz) hıfz etmek için belki bir an evvel ömrümü keser» cevabını verdi.

«Muhibbem Roksandra, selime (sağ) ol, ümit eyle, belki takdir-i İlâhi beni seni kurtarmak için alet gönderdi, anladım ki ağamız seni pek seviyor, bir miktar hekimlikten aşnayım demekle, benim için 200 riyal verüp de satın almaktan çekinmedi ve seni iyi edeceğim takdirde azatlığımı vad eyledi. İmdi sana nasihatım budur ki, şu hasta görünmeklikten dûr ol, bir az iyileşmiş görün, senin bikrini lekesiz hıfzetmeye benim başka usulum var ve bu tarikle ben azat olduğumda, beraberime seni de alıp kaçmaya ümidim vardır, şimdi gidip bir kaç çeşit mualece getireceğim, sen istimal etmekte ol» dedim, ondan selamlığa geldim.

Ağamız ise, onda bir hoş haber gözetmekte idi. «Efendim, Hanım Efendinin derdi yamandır, pek şedit rahim uhunetine (ufunetine) müptelâ olmuş ve tedavi edeceğime evvelallah

---

1 *'Türk' burada cahil, okumamış ve kaba insan, köylü anlamında kullanılmaktadır. Kitabın yazıldığı yıllarda kentli ve okumuş kimseye 'Osmanlı' denilirdi.*

ümid-i kaviyyem vardır, fakat sen de bazı tenbihatıma kulak veresin, evvela sükûnet ve rahatlık ister, saniyen sinirlerini tahrik edici halâttan (hallerden) dûr (uzak) olmalı, salisa (salisen) kuvvetlenmek için temizce taam yemeli, işte ben Allahın izni ile hünerimi icra etmek için çarşıya gidiyorum» deyip, iktiza edecek miktar para alarak, bir kaç hamal hamulesi (yükü) çeşit otlar getirdim ve hepsini bir kazanda kaynatarak, bunun yerine bir bukal (şişe) içine safran ile boyalı su ve şeker ve çiçek suyu doldurup, Ağanın huzurunda hastaya verdim.

Akşam üstüne «Hanım nasıldır?» deyü sual eyledi. «Elhamdullah pek âlâdır» dedim ise, ferahından beni kucaklayıp alnımdan öptü ve on altun da hediye verdi. Ve ağam ile taam ettikten sonra, «İzninizle gideyim, Hanım Efendiyi göreyim ve derdinin esası ne idüğini teftiş edeyim» deyüp, Roksandra'nın yanına vardım o da taamını henüz bitirmiş idi, «İyice ye ve ağamız için keder etme, zira ben izin vermedikçe yanına yaklaşamaz, şimdi vaktimiz var iken naklet bana sergüzeştini» dedim.

İmdi cevaba ağaz edüp, «Senden encamki (son) defa ayrıldığımda odama çekilip, aleddevam bir sene taşra çıkmadım ve validemden başka âdem yüzünü dahi görmek istemedim. Bu tavrım validemi pek kederlendirdiği için, odamdan taşra çıktım ise de, hanemizden taşra ayak basmadım. Çokları benimle nikâhlanmak istediler, lakin şartımda durup niyetimi bozmadım ve hatta validem «Kızım, artık Favini'yi göreceğim deyü ümit etme, bu kadar vakittir sağ olmuş olsaydı, elbette bir taraftan zuhur edecek idi, kim bilir askeriden bir adam, kabildir kavgada telef olmuştur ve araya ölüm girince şart bozulur, senin kemalin geçiyor, ben artık ihtiyar oldum, gözlerimi yummazdan evvel senin mürvetini göreyim» deyerek, beni çok defa tahrik etti ise de, ben şartımda sabit durdum, nihayet eceli yetişip dünyada tesellam olan validemi aldı ve hanemize yabancı âdem girmez ve üzerimden erkek kuş uçmaz idi ise de, eksikli olduğumdan, dile bais olmamak (dile düşmemek) için bir teyzemin hanesine çekildim, kocası tacir olmakla Londra'da iş tutacak olup, göçü oraya kaldırmaya niyet etti. Ve bir gün familyası ile bile beni de alıp, bir gemiye süvar oldu ve yola revan olduk. Gemi bizi selametce İspanya sevahillerine değin getirdi. Bir gece, hava asude olup, tayfalar rahat yatarken, birden iki korsan gemisi bizi muhasaraya alıp, zapt

eylediler ve Tunus'a getirip esir gibi sattılar, hısımlarımı kimler aldı bilemem, fakat beni bu ağamız aldı, pek de genç değilsem de, beğendi. Bu hal beni ziyade mükedder edüp, kendimi telef etmek istedim ise de, ömrümüzün sahibi yalnız onu ihsan eden Allah olduğundan ve kendimi sana vad etmiş olduğumdan elbette vücudumun sahibi ben değil idim ki* işini bitireyim, onun için o niyetimden dur oldum ve ağama teslim olmamaklığı kurdum, o ise bana derece-i ulyade meyl-ü muhabbet edüp, âlâ daire tahsis eyledi ve beni iskât etmek için her türlü vadi etti ve büyük fedakârlık gösterdi, ama sizin cemaliniz kalbime nakş olunmuş olduğundan, muhabbetini his edinmedim, velâ Hıristiyan olmuş olsaydı bile, yine beni kandırmanın ihtimali yok idi» dedi.

Artık ben ellerini göz yaşlarım ile yuduktan sonra, kendi sergüzeştimi muhtasarca nakleyledim ve bazı felaketlerimi kızararak bozararak hikâye eyledim ise de, hiçbir vukuatı ketm-ü ihfa eylemedim (saklamadım). Zavallı Roksandra sükûnetle dinleyerek, bazı uygunsuz hallerim için zerrece ihtar etmedikten katt-ı nazar hak da verdi, zira «Erkekler türlü felaketlere duçar olmakla, daha ziyade iğvaya düşerler, onun için hatunlar hoş görmelidirler, bizim kusurlarımız ise, bir vecihle af olunamaz, hoş görülemez ve özür kabul eylemez» dedi. Ben dahi, «Hayır Roksandra, bu tabir, zadeliğinizin iktizasıdır, gerek er, gerek dişehli yekdiğere sadakatli olmalı, her ne hal ise kusurlarımı affeyle, bundan böyle tövbeler olsun ve Allah utandırmasın! Artık bizi yalnız ölüm ayırabilecektir» dedim ise,

---

* *Vasfederler ki - Ferhad'ın Şirin'e olan aşkı dereceyi tecavüz eyledikte, Şirin Ferhad'ın eline bir hançer verip, «Eğerçi beni seversen, aşkıma kendini telef eyle» deyişin, hemen Ferhad kendisini vuracağı saat Şirin koluna yapışıp, hançeri almış ve «Hâlâ aşkın derecesini bulmamış,» deyüp, teslim olmamış. Ferhad bir sene dahi serseri gezdikten sonra, nihayet Şirin'e vardıkta, defa Şirin buna hançeri verip, vur kendini demiş, ol vakit Ferhad «Ah Efendim, bu vücudun sahibi ben değilim, ancak sana aittir ve sana ait olan bir vücudu nasıl telef edebilirim?» deyü hançeri kabul etmeyişin, «Ha şimdi aşkın derecesini bulmuş» deyüp Ferhad'a teslim olmuş. Roksandra'nın dahi Favini'ye olan aşkı o raddede olduğundan, kendisini telef etmeye cesaret edememiş imiş.*

«Keşke, sesin Allah kulağına yetişe idi, ancak bu hırsızlar yuvasından serimizi nasıl kurtarıp da firar edebileceğiz?» dedikte, «Allah büyüktür, ümidini kesme» deyip, kendi odama çekildim.

Bir kaç günden sonra, gereği gibi kuvvetlendiğini gördüm ise, «Artık şu yatağı boşla ve iyi olduğunu bildir de, ben bir defa azat olayım ve firar edebilmemize bir çare bulayım» dedim. Ve ağamız ise, ferahından çıldırma dereceye geldi, fakat yanına yakın varamadığına pek keder eder idi, çünkü «Sakın yanına varma, zira harekete gelir ise, rahim uhuneti ve harareti tekrar eder» deyü pek dikkatli tenbih etmiş idim, o dahi «Ya, sen yanına varıyorsun da niçin müteharrik olmuyor?» dedi ise, «Ya ben ecnebiyim ve vazifem değildir, ama sen kocasısın, yahut peygamber kavli üzere kocası olacaksın, artık ben az söyledim sen çok anla ve vadinde dur» dedim, o dahi «Baş üstüne» deyüp, o saat hakim huzuruna gittikte benciğimi (azatlık parası) teslim ve o günden azat eyledi. Ve bin de kuruş ihsan etti ve hanesinden taşra çıktım ise de, arasıra Roksandra'yı şu malûm sancısı tuttuğundan, kökünden kesmek için sıkça gidip görmem lazım idi.

YEDİNCİ BAB

HEKİMLİĞİM VE YENİ AYRILIĞIM BEYANINDA

Hekimliğim artık nam verüp, Tunus'ta öyle bir şöhret kazandım ki, değme gitsin, zira bu kadar müneccimlerin ve dervişlerin ve hekimlerin «Bu, şifa bulur dert değildir» deyü ilân ettikleri hastalığı şifalandırdım ve ün aldığımdan baktırmaya gelenlerden başalmanın ihtimali yok idi. Bana berekât versin ki, Tunus'a varmaklığım sebep oldu da, dükkânlar türlü çiçek ve otlarıyla yeniden doldular ve gereği gibi ticaret eylediler. Kapumdan çıkar çıkmaz, etrafımı halk kuşatır idi ve ben sormazdan evvel dillerini çıkarırlar ve nabızlarına baktırmak için kollarını uzatırlar idi. Adi hastalık oldukta ilektromagnitizm hocamın tarif ettiği bazı mualecattan verir, önünü alır idim. Ve caparız (kötü) bir hastalık olup gücümün yetemeyeceğini anladığımda, ne öldürecek, ne iyi edecek bazı mualecat verüp içinden çıkar idim. Hastalarıma vizita ettiğim vakit, teftiş ederken benim tavrımı görseydiniz, gülmekten bayılır idiniz. Ve herkesin illetini tanıdığımı bildirmek için, bazısına «Senin iştahın kesikdir.» Bazısına «Sen gece uyuyamıyorsun,» bazısına «Yokuştan çıkarken yoruluyorsun,» bazısına da «Ekşi yediğin anda dişlerin kamaşıyor» der idim. Tunuslular malumatıma hayran oldular, bereket versin ki, boyamı açıklayacak Evropalı bir hekim yok idi. Olan hekimler de insan kasabı idi, ne çare koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman çelebi çağırırlar fehvasınca, ben artık cümlesine faik (üstün) idim. Bu cümle ile mecburen icra ettiğim meslekten hoşnut değil idim. Filvaki bir can telef etmedim ise de, daima zamirim döğer idi. Zira, o derece aziz ve azim bir mesleki lekelendiriyor idim. Ve eğerçi Roksandra'mın sebebine onda meks (kalmış) olmasaydım, Tunus'ta bir saat dahi eğlenecek değil idim. Fakat orman

hekimlerinin de bazı mertebe uygunsuzluklarına mani oldum, şöyle ki:

Âdemin biri sadulcan (zatülcenp) illetine müptela olmuş ve orman hekimlerinden birini davet etmişler, o dahi ne ideceğinin şaşkını olarak, «Gideyim mualece tertip edeyim, geleyim» deyüp gitmiş, hasılı altı saattan sonra elinde bir ilâç ile gelip, ol hastayı aramış, meğer hasta o gelinceye değin yataktan kalkmış olup, «İşte, o hasta ben idim,» demiş ise, «Acaip, nasıl iyi oldun?» deyü sual ettikte, «Sen gittin, geciktin, ben de çarem kesilip kalktım, elime tuzlu balık geçti, yediğim saat iyi oldum» demiş. Hekim bunu işidişin, «Haa sadulcan illetinin mualecesi tuzlu balık» imiş deyü diğer o illete tutulan sair birine tuzlu balık yedirmiş, ama zavallı anide telef oluşun, «Haa! tuzlu balık sadulcan illetine ilâç ise de, yalınız duvarcılara mahsus olmalı» deyü bu yolda devam edecek idi ise de, ben mani oldum. Buna mümasil (benzer) ne tuhaf vukuatlara aşina oldum ki, nakli tükenmez.

Nihayet-ül kelâm (sözün kısası), bir gemici bulup gerek beni, gerek bir karındaşımı İstanbul'a götürmek üzere mukavele eyledim. Ve firar edeceğimiz günden bir gün evvel, Roksandra'ya bir takım kendi urubalarımdan götürdüm ve gece urubasını değiştirip, tebdil kıyafetle ağamızın konağının bahçesi kapusundan usul usul çıktık. Ve on beş yiğirmi adım atar atmaz işte, bir de ağamız takip ederek, ikimizi birden yakaladı ve «Gidi hınzır karı, sana olan aşk-u sevdama böyle mi mukabele eyledin» ve bana dahi «Gidi edepsiz, sana ettiğim iyiliğin bedeli bu mu idi?» deyüp, anide Roksandra'nın saçını koluna doladı ve beni hizmetçileri ile zaptiyeye gönderip, Roksandra'yı döverek konağına götürdü.

O sırada, talihime küstüğüm gibi hiçbir vakit küsmemiş idim, mahpesliğim bir şey demek değil idi, çünkü daha beter mahpesler görmüş idim, canımın sıkıldığı şu idi ki, artık Roksandra'yı bir defa daha görmekliğime ümit kalmamış idi. Mahpeste ağladım, sızladım, nihayet takatım kesilerek, uyuyakalmışım. Bir de nısf-ı leylde mahpes kapısı açıldı, «Hekimbaşı, gel buraya!» dediler, ben ise artık telef etmeye götüreceklerkıyası ile keder ettim ise de, fakat tabiatım pek güzel olup, bu da geçer, Allah külli şeyin kadiridir, ümidim Allahadır, diyerek mahpesten taşra çıktım.

O günlerde ise, İslâmlara Ramazan-ı şerif idi. Malûm ki İslâmlar, gündüz oruç tutarlar ve ekseri vakti yukuda geçirir-

ler ve gece seher vaktine değin yerler, içerler zevk ederler. Meğer zaptiye müşiri o gece haddinden ziyade yemiş olup, hazmedemediğinden sancısı tutup ondan oraya yuvarlanmaya başlayışın, bana seyirtmişler imiş. Bir de bizi zaptiye müşirinin konağına götürdüler ve yerde yuvarlanan ve yastıklara tırmanır ve haremi feryat edüp «Aman Hekimbaşı, Allah ile sana emanet!» deyü ellerime sarılışını gördüm ise, müteselli olup, Allaha şükreyledim.

Derdini anlamaklığa doktor diploması olmaya hacet yok idi, çünkü bir hokna (şırınga) ile işi biter idi. Anide hokna istedim, hanım ne dediğimi anlayamadı ise, el peşrefi ile anlattığımda, hanım başka belleyip «Hınzır gâvur, edepsiz!» deyü küfretmeye başladı, ben pusulayı şaşırdım. Bereket versin babası çıkageldi, meğer dirayetlice bir âdem imiş, keyfiyeti anlattık, anide bir hokna getirdiler, iktizasını icra edüp, yatağa yatırdık, bir saatten sonra birkaç el amel gitmekle gözlerini açtı, evvelkinden daha âlâ oldu ise, ziyadesi ile memnun olarak «Senin artık bunda eğlenmen elvermez» deyüp, hemen beni bir kayığa koyarak İstanbul'a gönderdi. Kalmak istedim, çaresini bulamadım. Roksandra için sual ettim. «Artık o iş bitti, onu iki hadım ağası gözetiyor, olduğu mahpesten şeytan çıkaramaz» dedi.

İster istemez gemiye girdim ve Tunus'u terk ettim ama o derece keder ettim ki, Allah bir fırtına ve bora ver de, beni denize gark eyle, hiç olmaz ise Roksandra'yı tefekkür etmekten beri olayım, zira hemen gördüm, hemen zayi ettim ve hatta rahatını zayi ettirmeye de sebep oldum, eğerçi ben olmasaydım belki vakitler müruru ile uyuşur, bari bir rahat ömür geçirebilir idi, «Allah beni gark eyle!» deyü dua eder idim.

Güya Allahın da işi gücü yok da, beni dinleyecek idi. Zıddına (tam tersine) öyle bir hoş hava oldu ki, nakledemem, hasılı, o hava ile gelip İstanbul'a muvaselet eyledik. Ve ferdası gün, anide gidip vasilerimi buldum, onlar ise beni öldü kıyası ile sefa-i hatırla dedemden kalan mirası yiyip rahmet çıkaracaklar imiş, min-gayr-i memul (umulmadık) bir de beni gördüler ise, canları ziyade sıkıldı, ama ne olmanın kabili var idi? Hasılı, masarif, masarifin masarifi derken, dörtte üçünü yediler ve çeyreği olan iki yüz bin kuruşu bana teslim eylediler.

SEKİZİNCİ BAB

ATİNA'YA AZİMETİM, YUNANİSTAN VUKUATI, ATİK DOSTUM STEFANOS İLE MÜLAKATIM VE ZADEGÂNLIK İDDİASI VE ÖLÜP DE DİRİLDİĞİM BABINDA

İstanbul'a geldiğim asırda, Yunanistan Kralı Bavyeralı Otho, Düvel-i harbiye (savaşan devletler) ittifak-ı ârası (oybirliği) ile henüz tayin olmuş idi. Zannıma 1830 - 32 senelerinde idi. Şöyle hesap ettim ki, işte Yunanistan müstakil krallık oldu, artık ammenin (kamunun) ırz ve mal ve canı taht-ı teminata vaz olundu, gideyim kusur ömrümü onda geçireyim. Bu meram ile eşya ve nakit akçemi toplayıp Atina'ya gittim ve milletimin intizam ve tebeddül (değişme) ve ıslahat ve istiklâliyetini gördüm ise, ferahımdan ağladım, elbette bunlar bu tarikle hareket ederek bir gün Yunanistan'ı evvelki şan-ü şöhret ve şerefine isal (kavuşturmak) ve medeniyetçe Evropa devletlerine mümasil edebileceklerdir, dedim aklımla.

Filvaki, Yunanlar zeki ve ilimperver ve lâübali (açık konuşan) ve işgüzardırlar ama iki kusur görebildim. Biriki (birinci), baş olmayı istemek, işte bu merak Yunanistan'ı büyük belalara giriftar eyledi (soktu) ve çok kanların dökülmesine sebep oldu, bilakis bu illet de ekserisini zapt etmiş idi. İkinci kusurları da para sevicilik idi ki, çokları bu illetten de hali değiller idi.

Filvaki, Yunanlar asîlik sebebine fakirliğe düşerek muhtaç olduklarından, memuriyetle teayyüş edinmeye mecbur idiler, hatta mektepten çıkan esnaf çocukları dahi babalarını beğenmeyip sadr-ı âzamlıktan gözleri var idi. Çok da zenginler gördüm ki, maaşa ihtiyaçları yok iken, «Baş ol da' eşşek başı ol» fehvasınca, hemen layık nâlayık, haklı ve haksız memuriyete geçmeye çalışırlar idi. Ve bazıları da, o derece edepsizlilen-

mişler ki, hükümeti paylaşmak üzere âsîlik etmeye niyet kurmuşlar imiş. Ham tama (tamah) insanı bin çeşit fenalıklara sülûk ettirir. Atina'ya vardığımda variyetim çok idüğünü işittiler ise, çokları benimle kesb-i münasebet etmeye heves eylediler, çok fukara ve zuafaya yardım ettim ve çoklarından da aldandım, zira gelip benden ödünç para alırlar da başkalarına fahiş faizle verirler idi, bazıları da dost sıffatında görünerek, ödememek şartı ile para almışlar imiş, ne bileyim.

Bir gün, esna-i rahde bir âdem görüp, eşkâli bana ziyade tesir etmekle, «Sakın sen, muhip dostum Stefanos olmayasın?» dedim, «Evet, ta kendisiyim, ya siz kim olursunuz?» dedi. «Acaip eski dostunuz Aleko Favini'yi tanımadınız mı?» demeye kalmadı, hemen boynuma sarılıp öpüştük, ağlaştık ve haylıca dertleştikten sonra, haneme geldik ve Bükreş'ten nefyolduktan sonra, başıma gelen felaketlerin kâffesini de nakleyledim ise, «Muhibbim Favini, senin tercüme-i halin [Vıografia] ve sergüzeştin tıpkı hikâyeye [mithistorima] mümasildir, şunu kitap yapsan da dağıtsan, cümleye faydeden hali olmaz idi» dedi ise, «Evet, hakkın var, ama çokları kendilerini hicv eyledim zann edecekler, zira onda bunda gördüğüm ve kendi başıma gelen ahval ve felâketler cümle başına gelenlerdendir, onun için kendi zafiyetlerini ve kusurlarını naklediyorum kıyas edecekler» dedim. «Evet, kitabını zemm etmeyen de bulunmaz, ama bunlardan bazısı kaşağından gocunanlardır, bazıları da hassettendir (kıskançlık), çokları da kitabın telifatının ahlâkça meramını tanımayanlardır, fakat âlemdir bu, umumi surette faydeli bir ayine-i âlem olacağından, gerü durma. Bu cümle ile şuna teaccüp ederim ki, başına bu kadar felaketler gelerek pir-i perverde olasın da, Yunanistan'da dahi aldanasın da, parını alsınlar, Yunanların vadi ve mükâfatı Tepedelenli Ali Paşa'ya[1] ettikleri vadler misilli şeytan vadi ve mükâfatına mümasildir.»* dedi. «Ah Kir Stefane, eli nasıl bilirsin? Kalbim gibi» dediği fehvasınca, kimseye bir fenalık etmediğimden, ba-

---

1 1820 yılında Ali Paşa ile bazı Yunan ileri gelenlerinin yaptıkları toplantı ve orada Paşa'nın yardımını kazanmak için yapılan bazı konuşmalar sözkonusudur.

Meşhur Bekri Mustafa, bir defa bir kiliseye girerek görmüş ki, her azizin huzurunda birer kandil yanıp, fakat acaip garaip bir tasvirin önünde kandil yok, zevallı karanlıkta kalmış, sebebini sual ediyor, onda hazır bulunan pappas dahi «Mus-

na da başkası etmez belledim ve hatta Yunanlar şu müstakil Kıraliyetle haddeden çekilmişler potadan çıkmışlar, âlem-i politikada yeniden dünyaya gelmişler, elbette evvelki pis ve habis ve mekruh emellerden hali olmuşlardır kıyas eyledim» cevabını verdim ise, «Evet, milletin suret-i umumiyede evvelinden şimdi farkı pek çoktur, ancak eskimiş derdin kâmilen devası da vakitlere muhtaçtır, bizim ahlâkımız ferasetli hükümet nezareti ve mektepler sayesinde ilm-ü marifet tahsili ile ıslah olunabilirler,» dedikte, «Yunanistana geleli epeyi vakit oldu mu?» dedim, o dahi «Benim sergüzeştim muhtasardır şöyle ki: Bükreş musalehasına (barış) değin Eflakta ikamet eyledim, siz ise nefi olunmuş idiniz. Sonra İstanbul'a gelip, Fener asilzadegânları familyasından bir kız ile nikâhlandım, malûm ki bir âdem tabiat ve ahlâkına muvafık karıya rast oldu mu, dünyada iken cennetliktir. Bir de uygunsuz ve tabiatı ters karıya çattı mı? Hayıflar olsun! Ol âdem dünyadayken cehennemliktir, doğru-

---

tafa Ağa, ol önlerinde kandil yananlar evliya ve enbiadandır, bu ise lain (lânetli) şeytandır» cevabını vermiş ise, «Ulan pappas, halt etme, hemen şimdi bunun da önüne bir kandil yak» deyip cebren yaktırmış.

Şeytan o gece Bekri Mustafa'nın rüyasında görünüp «Teşekkür ederim, sayende bir kandile nail oldum, artık buna gereği gibi mükâfat haktır, bir çuval al da arkama düş» demiş.

Mustafa bir büyücek çuval alarak şeytanın arkasına düşmüş. Ve İstanbul haricinde, ıssız bir mahalde, derin bir kuyu başına vardıkta, şeytan Mustafa'nın belinden urgan ile bağlayarak kuyuya indirmiş ve ondaki altun yığıntısından «İstediğin kadar doldur» demiş.

Mustafa, yalnız çuvala kanaat etmeyüp, donunu dahi çıkarmış ve paçalarını bağlayarak şeytana: çek yukarı, demiş ve şeytan çekmeye başlamış.

Halbuki, yarı yolda, diğer şeytanlar ayaklarından çekmeye başlayışın, şeytana haber vermiş, şeytan da «Sıç başlarına» demeye kalmamış, bir de ver etmiş ise, birden uyanmış, ne yapsın ki döşeği berbat etmiş.

Hemen sabahleyin, yine o kiliseye giderek şeytanın kandilini yanıyor görmüş ise, «Ulan pappas, söndür şu hınzırın kandilini, hakkınız var imiş karanlıkta bırakdığınıza» demesi var.

sunu söylemek lâzım gelir ise, benim karım pek fazile ve ehl i ırz ve bana meyl-ü muhabbeti derece-i ulyada idi, ancak bir kusuru var idi, şöyle ki asilzadegânlık iddiasında gezip, buna mağrurlandığından kendi silsilesini benim silsilemden pek yüce beller idi. Şeytanın zevali, ölünün osurmasındandır ve geminin rüzgâra karşı hareket etmesindendir derler, benim de asıl canımın sıkıldığı bu idi. Bana bir ziyanı olmadığından, varsın kıyamete değin zadegânım desin, vazife edinmez idim, hatta dedesinin eşşek çobanı olduğunu da haber almış iken, hiç bir vakit yüzüne dahi vurmadım. Zadegânlık iddiası insana bir illettir. Âlem bu ya, âdemler var ki, zadegânlığın düşmanıdırlar, bey, çelebi, prens, konte, efendi ünvanı işitseler, tüyleri ürperir, ben ancak bu makuleden değilim. Filvaki, zadegânlığına güvenerek ve soyu sopuna gururlanarak diğerine hakaret sevdasında bulunan kaldırım asılzadegânlarının zafiyetine acınırım, ancak zade olduğu takdirde, zadeliğini değil gururetle, illa cümleyi kendi ile müsavi tutarak, şehrilik ve iltifat ile ibraz ederse, ona hürmet ve kıyam ederim. Zevcemin ise zadegânlık babında gururiyeti o dereceye varmış idi ki, hatta bir davet tezkeresi, ya mektup yazacağı anda, imzasına kendi familyasının ismini zam eder idi. Ve kendi familyasından az aşağı bellediği familyalar ile konuşmağa ve selamlaşmağa irtikâp (tenezzül) etmez idi. Bu bapta çok defa kendisini ihtar ederek, «Madam bu sevdadan vaz geç, bu derece gururiyet kâr-ı akıl değildir, halkın hiddetini davet eder» dediğimde, «Yazık senin aklına» der idi, beni az alçak âdemler ile, velâ tacir yahut hoca takımından olsunlar, görüştüğümü gördükte, bet muamele eder idi ve damarlarında zadelik kanı cereyan etmeyen âdemler hanemize geldikte, iltifat göstermez ve ikrâm etmez idi, bu tavrına pek canım sıkılır, ve «Madam, şu hareketin, hakaret ettiğin âdemlerin alçaklığından daha alçaktır» der idim, ama pek de yirdirip (yerip) de ağız tatsızlığı vermemek için işi latifeye bozar idim.

Bir zafiyeti dahi var idi, kendisini âlime zann edüp, daima kitap okumakla meşgule olarak, evin idaresi ve çocuklarımızın terbiyesi için vazife edinmez idi. Ve ilmiyece hanemizde bazı hükemâdan dostlarım ile mükâleme oldukta, boğazı çakıldaklı buzağı gibi öne düşüp, bunlara istimal olunmaz bazı cabarız lûgatların imlasını sorar idi ki, bilemeyişin hakaret etsin.

Bir gün artık iliğime tak deyip, «Ey Madam, bir dişehliye iğne, kitaptan ziyade yakışır ve kitap mütaleası ikinci derecede

elzemdir, zira bir hatun, hanenin idaresinde eğerçi hizmetçilere kendisi nezaret etmez ise ve her yüzden idare yoluna bakmaz ise, o hane çabuk bozulur ve kemal-i sebavette valideleri elinden terbiye olmayan çocukların hali yamandır» dedim ise, bu sözlerim gücüne geldi ve hiddetlenerek, «Bu sözler vahşi ve soysuz âdem sözleridir ve senin silsilene has cevaplardır. Hayıflar olsun ki, sen gibi koca bana lâyık değil idi» demeye kalmadı, ben artık tac-ı acemden giyindim ve cevaba ağaz edüp, «Karı karı, aklını başına topla, yetişir artık, ben burnuma toka taktıramam ve eğerçi tebdil-i ahlâk etmez isen, bil ki, ben dahi şu hilmiyetimi (yumuşaklığımı) vahşiyete tebdil edeceğim ve sonra pek nadim olacağız» dedim ve icap eden övüd nasihatı da ilâve etmekten dûr olmadım.

Şükürler olsun, bu yolda bulunuşatım (bulunuşum) faydadan hali olmadı, karım yavaş yavaş tebdil-i tabiat eyledi ve o derece halime oldu ki, artık Fener mahallesinde eşi yok idi. Kişi abad (şen, mutlu) olmak murad ederse, işini eşini aşını tanımak gerek, biz eşi bulduk, işimizi bilir idik, aşımızı da eşimiz görür idi, öyle bir sefa-i hatırla müddeti güzar etti ki, vasfedemem. Evlâdlarımız hal-i sebavetten (çocukluktan) çıktıkta, en alâ hocalara verdim ve çok okumaktan ziyade insana elzem olan faraiz-i ünsiyeyi (insanlık görevleri) kendim talim eyledim. Dünyada nice âlimler var ki, ahlâk ve edepleri ve üns-ü ülfetleri insaniyetten hariçtir. Dünya dersi başkadır ve tahsili okumaktan güç ise de, her halde elzemdir.

Dünya bu ya, bir zevalin bir kemali, bir kemalin bir zevali, derler. Kemale erişmiş olup, zevalimiz ankarib (yakın) idi. Bahıl olacak, o esnada, yani 1821 senesi Martın 25 tarihi Evangelizmos yortusu[1] günü Yunanistan umumi surette tuğyan (isyan) etti ve âsîlik bayrağını çekti ve Rigas Ferraios ve Adamantios Korais[2] bunları kesb-i istiklâliyete teşvik etti ise, biz de İstanbul'da yakayı ele verüp hokkanın altına gittik, hele şükürler olsun, sairlerini telef etmişler iken, ben Bostancıbaşının furununda* 6 mah miktarı tevfik olunduktan son-

---

1 *Meryem'e bir meleğin İsa'ya gebe kalacağını haber vermesi.*
2 *O dönemin tanınmış Yunan edebiyatçılarından.*
* *Bostancıbaşının mahpesinde furun tarzı delikler olup, halkı o deliklere mahpus ettiklerinden, mahpesin ismi Bostancıbaşı furunu denilmiştir.*

ra, yakayı kurtardım, ama olan variyetimi beğliye zapt etmişler ve muhibbe zevcem de bu felâketlere katlanmayarak, vefat eyledi ise, iki mahdumlarımı alıp, Yunanistan'a nakleyledim.

Evvel emirde âsîlerin sergerdesi meşhur İpsilanti Bey'in[1] maiyetinde hizmet ettim, Kayserili meşhur Hacı Hıristo Kanar oğlu ve Permatalı Murad Daskalos oğlu nam iki eesur Anadolulu birlikte çok kavgalara girdik. Encam, ortalık rahat ettikten sonra, çeşit memuriyetlere tayin olundum» dedi ise, «Eee Stefane, nasıl oldu? Yunanistan'da Eflak tarzı mı idare ettin?» dedim. «Azizim, o asır ve o vakitki ahlâk başka idi, bu asır ve şimdiki ahlâk başkadır, bundan 40-50 sene olan su-i hal ve hareket, şimdi değil, muntazam hükümet ve idare olan ve memurinin her güne hareketine uyanık bulunan gazetaların olduğu Yunanistan'da, illâ Eflâk ve Bugdan'da dahi mezun değildir (olamaz). Ve bu ecilden o vakitki kötüler de, şimdi mecburen iyi olmaktadırlar, kötüler yok demek istemem, belki şimdi daha ziyadedir, ama dek ile hükümetin ve gatezaların nazarından nihan oluyorlar ve çok defa kötülerin yerine iyiler ateşe yanıyorlar. Ben dahi, bazı müfsitlerin narına yandım, su-i harekât(l)a daima mugayir gidiyorum ve rüşvet yiyorum deyü iftira eylediler. Cevap vermek istedim, kimse kulak asmadı, harekâtım teftiş olunsun dedim, kulak sağırlığı ettiler. Hasılı, hokkanın altına gittim. Bunların cümlesi de fırkalardan ve hasudlerden neşet ediyor (doğuyor). Yunanistan'da fırka yoktur derler. Bazıları var ki, hem efkârlarına kâmilen teslim olarak, mugayir efkârda bulunanlara buğz (garaz) ederler ve meramlarını icra edüp, memuriyete geçtikte, artık o vakit göresin iftiraları ve çeşit icraları. Hasutlar, (kıskançlar) da bunlardan geri kalmazlar, bazısı mesnedine haset edüp, ayağına karpuz kabuğu sürmeye çalışır, bazısı da ileri gitmeye katlanmaz. Hasılı, 1840 senesi bunların hepisi nizamına girecek deyü söyliyorlar, bakalım 1840 senesi gelsin de, kademler (uğurlar) getirsin» dedi ise, «Bu 1840 senesi ne oluyor?» deyü sual eyledim. «Acaip! Hâlâ bu 1840 senesinden haberin yok mu? İstihrac ehlilerin [hırismologi] (kâhinlerin) cümlesi 1840 senesi Orthodoksia şeref bulacak, bir sürü bir çoban olacak

---

1. *Yunan İsyanının hazırlanışında, savaşında ve politikasında önemli rol oynamış olan İpsilanti 1793'de doğdu. 1831'de politikadan çekildi.*

ve zengin züğürt bir olacak ve hilekârlık, dekbazlık, dolandırıcılık yer yüzünden kalkacağımış. Ne gülersin, bu istihracata, iman ve itikadın yok mu?» dedikte, «Evet, bunlar, belki Hıristostan evvel muhtemel idi, halbuki Hıristos'tan sonra gelen peygambere ne derler bilirsin, korkarım ki mezhep birliği bahanesi ile cezuitlerin milletler arasına nifak vermek için meramları vardır,» dedim, «Aman seni istihraççılar işitmesin, zira halin yamandır, bunlar 1840 senesini İslâmların mehdi Ali Resulü gözettikleri misilli gözetiyorlar. Kırk geçtikten sonra, hiç şüphe yoktur yetmişte cümlesi bitmiştir diyerek, Yahudilerin Messiası (peygamberi) gözettikleri misilli 1870 senesini gözeteceklerdir, lakin kırkta, yetmişde bitecektir ve cümlemiz de ümitle bitip gideceğiz ve bir şey de olacağı yoktur,» cevabında bulundu.

«Muhibbim Kir Stefane, bunları şimdi bertaraf edelim de zevk-ü safamıza bakalım, cümbüş edelim» dedim ise, «Ah muhibbim Favini, ibadet de gönül şenliği ile olur, cepte akçenin eseri yok, bu dediklerin ne ile olur?» deyü oh etti ise, canım sıkıldı ve «Ey Stefane, keder etme, dostlukta ayrılık gayrılık olmaz, bendeki variyetin nısfı senindir, yoksa bir vakit sen bana İstanbul'un Büyükadası'nda yardım etmedin mi?» dedim de kemeri önüne attım ise, zavallının lehçesi kızardı, bozardı. Ve yine ah çekip, «Eğerçi Yunan devleti asıl yerli Yunanlara hor bakıp da bir takım Bavyeralılar misilli[1] ecnebilere itibar etmese ve ileri çekmeseydi, elbette hiç birimiz aç kalmayacak idik» dedi. «Etrafımızı ecnebiler ihata etmiş ve bir gün olup da devletimizin harabiyetine sebep olacaklar, zira kâffe-i memuriyet bunlarda olup, ettikleri haksızlıklar da yanlarına kalıyor, bizlere çeşit çeşit nizamlar da vaz ediyorlar, sana bir fıkra nakl edeyim de gülesin. Ve memuriyetten düştüğümün başlıca sebebi de bu oldu, şöyle ki, bir gün, bir mahalden geçiyor idim, bilmem nasıl oldu da bir Bavyeralının koluna iliştimişim, hemen üzerime hücum edüp bir şamar aşk etti ki, felek de beğendi ve gözlerimden ateş saçıldı. Ben de anide, yakasına sarılıp, zaptiyeye teslim eyledim, hasılı, muhakeme olmaya gittik. Bak tuhafa ki, Ceza Kanonnamesince, diğerine şamar

---

1 *1829'da toplanan Londra Konferansı'nın aldığı karar üzerine Bavyeralı Prens Otto (Othon) yeni kurulan Yunanistan'ın Kralı olarak tayin ediliyor, Yunanistan'a gelişi 1833, tahttan indirilmesi için bkz. s. 629'daki dipnot.*

vuran vurduğuna beş drahmi verir imiş, herifin de parası olmadığından, git getir dediler, beni de oraya oturttular, benim ise müstacel bir işim olup, bir dakika beklemeye vaktim yok idi. Gördüm ki hakim de başını pencereye dönüp taşra bakıyordu, usul usul arkasından vararak omuzu köküne bir sille vurdum, döndü hiddetle bana baktı ise, lakırdıya bırakmayıp, «Efendim, benim acele işim var, oradan gelecek beş drahmi sizin olsun cezası işte, 5 drahmi imiş ya,» deyüp firara kadem bastım. Gidi edepsizler. Âdem var diyeti 500 kuruşluk, âdem var diyeti 500.000 kuruşluktur. Onların aklına gidersen, suyu getiren de bir, destiyi kıran da bir. Hasılı, bir takım ecnebiler dolmuş, asıl vatan uğrunda kanını döken bu kadar kaptanlar ve ceneraller tard olunmuş. Ve sofrayı hazırlayan başka, taamı yiyen başka ve bu bapta bir ihtar edecek olsan, «Ey, ne varimiş, siz kanınızı döktünüz ise, vatanınıza olan borcunuzu eda ettiniz, idareden acizsiniz» derler, halbuki kendileri de iki eşşeğe bir torba samanı taksim etmesini bilmezler. Ah ne diyeyim? Bizi bozan muhabbetsizliktir, eğerçi bilittifak muhabbet etmiş olsak hem feyiz buluruz, hem de kâffe-i ecnebileri ve hususiyle Bavyeralıları bunun burasından def-ü izale edebiliriz.»* deyip, hiddetinden ağladı.

Doğrusu Kir Stefanos'un hakkı var idi sahih olarak, Yunanistan'da pek büyük tebeddülat gördüm, nerede o evvelki vahşilik, nerede şimdiki nizamat sebebine hilmiyet öyle ya, adamına göre nizamat gerekir. Kir Stefane buna dair bir tuhaf fıkra nakl edeyim. «Evailde bir Padişah pek halim ve alîm olup, tebealarını da derece-i ülyade hilmiyet ve nizamat-ı layıka ile kumanda eder imiş, hasılı eceli hulul ederek bu da insan gibi vefat etmiş.

Ve bunun yerine geçen padişah ziyade zalim olmakla tebeaları söz anlatmanın çaresini bulamayıp, bir gün ahalicek, çapa kürekle saray meydanına toplanıp kazmaya başlamışlar.

---

* *Stefanos'un bu zikrettiği muhabbet ve ittifak Ceneral Kallergi'nin asrında, 1843 senesi Septemvrios'un (Eylül) 3 tarihi hasıl olarak, cümlesi birden sarayı bastılar ve Sintagmayı (Anayasayı) Othon'a imza ettirdiler ve Bavyeralıları ondan def eylediler ve encam, 1862 tarihi, Othon Kralı dahi ondan tard ederek, 1863 senesi Iunios'un 15 tarihi Danimarka Kıralı dokuzuncu Hıristianos'un ikinci oğlu Georgios'u Kıral nasp eylediler.*

Hünkâr, bunları saraydan görmekle, sadr-ı âzamını gönderip, sebebini sual eylemiş, onlardan «İptidaki padişahımızı arayoruz» cevabını aldıkta, hemen ferdası günü Hünkâr da sadr-ı âzam ile bile birer çapa kürek kaparak, ahali ile bile bunlar da kazmaya başlamışlar.

Bu hal, ahaliye acaip görünüp, «Şevketlimiz biz ne ise ne, evvelki padişahımızı arıyoruz, ya siz ne arayorsunuz» deyü sual ettikte, «Biz de iptidaki padişahın asrındaki âdemleri arıyoruz» cevabında bulunmuş.»

Yunanlar istiklâliyete nail oluşun, bir nal bulup da işimiz üç nal ile bir ata kaldı diyen misilli bir de İstanbul'u zapt eder isek artık işimiz bitmiştir divaneliğine duçar olmuşlar. Güya külahçılık idi. Dittin yün oldu, attın keçe, sivrildin külâh oldu, bir de şedit kanunları görüp nizam tahtına alındılar ise, evvelki nizamsızlıklarını derhatır ederek, ilâhi Fatma kara sağlığıyla atma, pamuk dursa bundan iyi idi fehvasınca, Farao (Firavun) esirliğinden kurtularak çölde bıldırcın yiyen Yahudilerin mısır soğanını arzuladıkları misilli, esirliğimiz bundan iyi idi demeye başlamışlar, ayıp getirmez, çünkü nizamatın lezzetini tatmadıklarından ve Tanzimatın muhassenatını (iyiliğini) bilmediklerinden, bilmiş olsalar elbette de bu efkârda bulunmazlar idi.

Vaktiyle Galata camisine bir domuz girmiş olmağ ile, imamlar döverek çıkarırken, bir Bektaşi dervişi rast olup, «Niçin döversiniz zavallı domuzu?» deyü tektir etmiş, imamlar dahi «Derviş baba, camiye girdi camiye» cevap ettikte, «Zavallı domuz, cami olduğunu bilmez de girer, bilse girmez ya, işte ben bilirim de girmem» demesi var.

«Elbette, Yunanlar da Tanzimatın lezzetini alsalar, serbestiyetin kadr-ü kiymetini de tanırlar. Bu da vakitlere muhtaçtır,» dedim ve bu suretle Kir Stefanos'u bazı mertebe tesellâ eyledim. Ve bu vechile müteselli olarak gitti.

DOKUZUNCU BAB

GELİNLİK KIZLAR - ÖLÜNÜN DİRİLDİĞİ VE NİHAYET NİKÂHLANDIĞIM BEYANINDA

Bir kaç günden sonra, Kir Stefanos yanıma gelip, «Bilmezsin ya, bir kaç münasebetlice familyalardan seni güvegüliğe istiyorlar ve mahsus sana ifade eylememi rica eylediler» dedi ise, tuhafıma gelip, «Kir Stefane, latife mi, yoksa hasbi mi söyliyorsun, o mübarek üzerinden 60 mayıs geçti, işte geldim gidiyorum, ben sinde âdeme bundan sonra değil kız almak illâ canıma ağlamak yakışır» dedim. «Adam sen de, bunda senden daha sinli âdemlere kız verirler ve maazallah bu makulelere var, canına ağla desen sana buğz ederler. Seksen yaşında bir âdem bilirim, bir kimesne zevk tarzı, Allah bir güzel kokona versin, deyecek olsa, ferahından ağzı kulaklarına varır, elhamdullah ona nisbetle sen daha delikanlısın» deyü kandırmaya savaştı. «Efendim bu makuleleri dünyada pek çok gördüm, teaccüp eylemem ve bu sinde evlenenlerin neticeleri de ne olduğu bilirim. Ben rahatımı selb edüp (kaçırıp) da insanların maskarası olamam» dedim ise, «Ya bundan 30[1] sene mukaddem, Roksandra ile evlenecek idin» cevabında bulundukta, «O başka madde, zira Roksandra benim canım gibi sevgilim namizetlim idi ve şart edinmiş idik, onu doksan yaşında dahi alabilir idim, zira yaşı yaşıma, hulku (huy) hulkuma ve tabiatı tabiatıma muvafık bir kuyruklu yıldız idi, hükmü geçti, ismini zikredip de derdimi deprendirme» cevabını verdim ise, «Keder etme, dünyadır bu, gelen kalmaz, giden gelmez, Roksandra gitti ise dünya yıkılmadı ya, Elhamdüllah ona manend (benzer, eş) Yunanistan'da kız bulunabilir, şunun bunun faslı için sorarsan, âlemdir bu, genç evlense de, ihtiyar evlense de bir âdem

---

1. Kitapta 3 sene.

mücerret bir bahane bulurlar. Dünya evine girecek âdem, bazı kulak sağırlığı etmeli, bazı görmezlenmelidir ve yalınız kendi zamirine kanaat etmelidir. Zamiri incinmez mi? Cümbüşüne bakmalıdır» diyerek, bizi bazı mertebe kandırabildi, öyle ya senin karı dediğin asıl ihtiyarlıkta lâzımdır», hasılı «Bu bizi alacak kızlar kimdir?» deyü sual ettik, «Kim olacak, dün gece bir hanede bulundum, onda haylice madamalar var idi ve hepsinin de evlenme kemalinde kızları var, bana ayrı ayrı rica ettiler ki, hâk-i payinize ifade edeyim, fakat şunu sana haber vereyim, Atina kızlarını sair beldelerde gördüğün kızlara kıyas tutma, zira, Yunanistan'da her kötülük var ise de, ırz noksanlığı pek nadirattan olur. Ve şunu da haber vereyim, böyle şeylere ne teşvik, ne de itmek yakışır, bunlar baht işidir, kim bilir sonunda ne zuhur eder, sana, ne evlen, ne evlenme diyemem, irade kendinindir» cevabını verdi ise, «Şu ifaden merakımı mucip oldu, bir gece şu gelinlik kızları görmek isterim» dedim.

Uzatmayalım, o gece vasfettiği haneye gittik ve bizi bir takım madamalar irili ufaklı ve elvan renkli ve edna evsat ve âlâ sinli güzel çirkin, karmakarışık, haylice kızlar ile sokak kapısında istikbal ve hüsn-i kabul eylediler, güyegü bu, maskaralık değil ya.

En gençleri, göz kuyruğu ile bize nim-nigâh ederek usul ile miyanelerinde (aralarında) mahitaba (alaya) alırlar idi, ayıp değil, zira saçımı sakalımı gören kar yağmış kıyas eder idi. Orta sinlilerde kimi ezilir, kimi bozulur, hasılı kendilerini beğendirmeye çalışır idi. Geçkinceleri için sual edersen, değme gitsin, bunlar yarenliğe de karışarak, kimi lafları toparlak çıkarmak için ağızını büzerek söylenir idi, kimi de sesini inceltmek için dudaklarını uzatır idi, anaları için sual edersen, dörder gözlü olarak, hangisine ziyade dikkat ettiğimi anlamak isterler idi. Ben ise, cümlesine de bir siyakta nazar eder idim, çünkü nisa taifesinden başı bez olsun da velâ yaşı yüz olsun, hiçbirinin gönlünün kırıldığını istemem. Hasılı, o gecemiz bir kukla idi. Öbür taraftan, ben dahi olanca belagatimi meydana koyarak ve hepsini bir siyakta tutarak, edibane ve layıkı ile cevap vermekten ve bazı da ziyansızca latife etmekten dûr olmadım. Ya niçin bazı sair âdemler gibi sorudayım (somurtayım) da put gibi durayım, yahut bazıları misilli yalınız güzeller ile söyleşeyim de, tabiatın zulm ettiği çirkinlere hakaret edeyim? Hasılı, o gece hiçbirine meyil vermeyerek ana-

larına da kızlarına da cümlesine hoş görünebildim kıyas ederim. Ve belki biz gittikten sonra, seni beğendi, yok beni beğendi, yok şunu beğendi deyü miyanelerinde haylice mücadele olmuştur. Ve her bir söylediğim lakırdıyı ve her valide kendi kızından yana yormuştur. Evlenmek için ümitsizliğe düşmüş kızlar da, elbette kısmetsiz doğdu deyü fahren teşekkür etmişlerdir.

Valideleri beni daha ziyade memnun etmeleri için kızlarına emr ettiler ki türkü de çağırsınlar. Bunda biraz çekindiler ve hakları da var idi, çünkü hub seda (güzel sesli) olmadıklarından başka, nağmesaz da değiller idi. Fakat, valideleriniń kızlarına zafiyetleri olup, onları kâmilen makamşinas (makam bilen) bellediklerinden zor ettiler ise, kızlar çar-ü nâçar başladılar. Bazılarının uygunsuz sedaları ve nizamsız makamları, bazı mertebe bizi dilgir ettiler (üzdüler) ise de, bunlara da el çırpıp alkışlamaya mecbur olduk. Encam eğlence dört başı mamur olmak için ayak oyunlarına da [horos] (horon) kalkıştılar. Ve mecliste bazı delikanlılar da bulunmakla, hemen birer kız kapıp meydana çıktılar. Hane sahibesi madam yanıma gelip, «Mösyö Favini, siz horos (horon) tepmez misiniz?» deyü sual eyledi, «Evet gençliğimde teper idim, ancak şimdi bu ak sakal ile gençler arasında yakışmam» dedim ise, «Acaip! Sakalınızda bir kaç beyaz tüy var deyü kendinizi ihtiyar mı bellersiniz? Allah hakkı için sizi çok delikanlılara değişmem, bırakın o boş fikri de kokonalardan biri ile oynayın» dedikte, kâffe-i madamalar ve kerimeleri de ibrâm (üstüne düşmek) ettiler ve «Oynamaz isen güceniriz» dediler. Bunun üzerinde, hane sahibesinin kerimesi ile ve sonra sair kızların beheri ile horos tepip cümlesinin de hatıralarını hoş ettim ve hepsi de bir ağızdan örneksiz güzel oynayorsun deyü sena ettiler (övdüler).

Hasılı, ikrâm için tatlı getirdiler ve tepsiyi tutan kız yanlışlıkla iptida Kir Stefanos'a vardı ise, hane sahibesi madam hiddetlenip «Favini'ye git» deyü işaret ederken, kız şaşırıp, döneceği vakıt ayağı sürçti ise, tepsi devrilip üstümü başımı berbat eyledi. Ve cümlesi birden seğirtip, sildiler, temizlediler ve güya azim bir uygunsuzluk olmuş gibi cümlesi de mahçuplanıp özür dilediler.

Encam, vengera bitip, herkes mahalline gitmek üzere sokağa çıktıkta, Kir Stefanos yanıma gelip, «Eee! nasıl göründü vengera [gece eğlencesi]? Gördün mü ne kadar ikrâm eyle-

diler, doğrusu sana haset ediyorum, bak ki zengin güyegü ne demek imiş» dedi ise, «Bu teşrifat mecburi olduğundan, gülmeye şayandır» dedim. «Ne demek olsun, valideler kızlarını evermeye borçlu değil mi?» dedi, «Hakkın var, ama haddinden ziyade de ikrâm, yalnız bunamış ihtiyarlara yahut korkusuz delikanlılara tesir edebilir, halbuki ben aslaca müteessir olmadım, çünkü hiçbiri de benim için değildir, zira bazısı pek gençtir, bazısı da kokettir [fındıkçıdır], sana rica ederim bana ilişme, zira evlenmeye niyetim yoktur» dedim, «Acaip, evlenmek bir borçtur ki, kişinin manisi (engel) ve haklı özürü olmadıkça ifa etmelidir. Ve hattâ kemalimizin her mevsiminde de karının tesellâsına ve akrabanın muavenetine (yardım) muhtacız» dedi ise, «Evet hakkın var, nadirattan ise de, belki seni candan sevecek bir karıya rast olabilirsin, halbuki tabiatına muvafık çıkmazsa, ol vakit başına belâ almış olmaz mısın?» cevabını verdim. «Öyle oldukta, senin kavlince dünyada hiçbir kimesne evlenmemeli» dedi, «Estağfurullah, ben dünya kaidesinin düşmanı değilim, fakat şunu demek isterim ki, bizim kemâlimizde olanlar düğünün lezzetini rahat ile tatmak için çokça düşünmeliyiz, zira evlatların ve akrabaların hastalıkları ve tehlikeleri ve ölümleri gibi rahatsızlığımız kâfi değil gibi, bir de nikâh rahatsızlığı olmasın» dedim. «Bak bunda hakkın var, başıma geldi de bilirim, hısım akraban ne kadar az ise, dert ve mihnetin de o kadar azdır. Mesela, akrabandan bazı fakirler olup, yardım etmek istersin, ama kudretin olmadığından kederlenirsin, yahut bazılarına yardım edersin de, bazılarına edemezsin, onlar hakkında gücenirler. Ve bazı da sairlerine ettiğin eyiliğin bedelini iktizanda (gerektiğinde) bulamaz, yine kederlenirsin. Doğrusu ecnebiler arasında akrabalardan daha sadakatli dost bulunabilir. Akrabalar ise haset ederler ve düştüğün vakit vazife edinmezler, insan çiğ süt emmiştir, emniyet olmaz» cevabında bulundu.

Roksandra'mı artık bir daha görebileceğime ümidim kalmadı ise de, onunla etmiş olduğum şartı tutmaya niyet eyledim, zira bu şarta muhalefet ettikçe Allah beni terbiye etti. Ve onun için Stefanos'un teklifini red edüp, «Bir daha bana evlenme sözünü anma» dedim. Ama bazı valideler bu yüzden gerek bana, gerek Stefanos'a hakları olmayarak gücendiler.

Bu cümle ile Afrika taraflarından her kaçan gemi geldikçe, yalı kenarına inip kim geldi, kim gitti teftiş eder idim ve muradım Roksandra'dan malûmat almak idi.

Bir gün, Pirea'da (Pire'de) yalı kenarında Stefanos ile oturuyor idim. Bir de beylik olarak bir Fransız firkateyninin Cezair'den gelüp Salamina (adası) pîşigâhına timur attığını ve derununde yolcular arasında bazı hatunlar da var idüğini haber aldım ise, hemen Stefanos ile bir felukaya girerek Salamina'ya doğru revan olduk.

Pirea limanından çıktığımızda, atik Themistoklis'in ve şimdiki meşhur Kaptan Kanari'nin kabri önüne doğru varır varmaz, mingayr-i memul bir şiddetli bora ve fırtına zuhur etti ise, felukacılar yelkeni söndürüp küreklere yapışmaya vakit kalmadı, altını üstüne çevirdi ve cümlemiz de denize döküldük. Beraberimde olanlar iyi yüzmek bildiklerinden ve kara da yakın olduğundan, sahil-i selamete çıkabilmişler. Ben de mümkün mertebe dalgalar ile uğraştım, nihayet takatım kesilmekle, denizin dibine dalmış seyahatı bitirmişim. Ama kir Stefanos öbür arkadaşlarım ile devam edüp, beni denizden yalı kenarına çıkartabilmiş ise de, gövdede de can kalmamış, ne olur ne olmaz ümidi ile yuttuğum denizi kusturmak için atik usul-i vahşiye üzere, başım aşağı asmışlar da, tabanlarıma gereği gibi dayak çalmışlar. Nihayet, ümitleri kat olmakla, bir katıra yükleyip, Pirea'ya getirmişler ve o vakit onda layıklı bir hekim bulunamadığından, bir orman hekimi bulup göstermişler ise, «Adam, bunun işi bitmiş gömülmeli» deyü ruhsat verdikte, vakit de geç olduğundan, kefenleyip, ferdası günü defn eylemek üzere eklisaya götürmüşler.

Zavallı Favini, çalıştı çabaladı dünyada yüz bin meşakkat ile uğraştı nihayet, balıklar emini olup seyahatı bitirdi deyü elbette erbab-ı mütalaa kederleneceklerdir. Lakin, keder etmeyin yine dirilecek ve kim diriltecek? Muhibbesi Roksandra, değil mucizat ya sihr ile, illa usul-i tabiiye ile. Yaa! Bu Roksandra nerede bulundu?

Cenab-ı Hakkın hikmetinden sual olunmaz, Allah külli şeyin kadiridir ve takdirde yazılan tedbirde bozulmaz derler. Meğer muhibbem Roksandra Fransalı Rahimler (merhametliler) Şirketi [Eteria ton Eleimonon]* tarafından Cezair'de ağa-

* *Ol müşkül vakitlerde esir tutulan ve korsan ellerine geçen Hıristiyanları kurtarmak üzere Fransa, İspanya, İtalya ve İngiltera ve Austria'da zengin zatlar Rahimler (Merhametliler) Şirketi namı ile bir kumpanya teşkil etmişler idi ve dünya-*

mız olacaktan satın alınarak ve azat olunarak, Fransız firkateyni ile Yunanistan'a gelüp, Salamina pişigâhına timur atmışlar imiş. Ve biz feluka ile gemiye giderken, o dahi firkatin felukası ile Pirea'ya gelir imiş ve felukamızın devrilip, cümlemizin de denize döküldüğünü gözleri ile görmüş imiş.

Bir de Pirea'ya varıp, devrilen felukadaki yolculardan yalnız Aleko Favini nam bir İstanbul'lu boğuldu ve meyidi eklisaya vaz olundu deyü haber almış ise, hemen onda bayılıp düşmüş. Bunu yetişip bir takım mualecat ile uyandırdıkları saat, anide kelisaya seğirtmiş ve tabut içinde olduğum takdirde, birden üzerime kapanıp ağzını ağzıma vermiş, öperek ağlayıp sızlarken, dikkat etmiş ki, vücudumda hâlâ sıcaklık var, artık çarlayan hekimin dırdırıyetine kulak asmayarak, ün şamata ile halkı başıma toplamış, hekim ister mualecat ister, ol çarlatan hekim de kusurunu örtmek için «Hayır efendim, bu ölmüş işi bitmiş, meğer fortlaya» deyü halka bir dehşet verir dağıtır. Bereket versin, kir Stefanos Roksandra'nın dayısı ile gece saat dörtte oraya gelirler, meğer dayısı Roksandra'yı zayi etmiş de, aramaya çıkmış ve Stefanos'a rast olup, görüşürken, bir de Roksandra ismini işitmiş ise, keyfiyeti anlayıp, birlikte kelisaya doğru aramaya gelmişler imiş, bir de hengâmeye vakıf olmuşlar ise, hepisi birden mualecat tertibine ve vücudumu ovalamaya başlamışlar ve akabinde Sipsomos nam zat ile Sakızlı ve Almanya'da tahsil-i tebabet (tıp) eylemiş ustaz bir hekim de yetişip, hasılı bizi kurtarmışlar. Cümle bu olanları sezinir idim, ama söylemeye ve kıpranmaya mecalim (gücüm) yok idi.

Bir de, gözlerimi açabilip kendimi tabutta ve üzerimde Roksandra'yı gördüm ise, lehçesi bana pek tesir etmekle, bayılakalmışım, defa hekim mualece ile hazır olup, aklımı başıma getirmişler ve evden uruba getirterek giyindim, ayağa kalktım, artık yekdiğere sarılarak öpüşmeler ve tarafeyin mesruriyetten (sevinçten) ağlaşmalar dil ile tabir ve kalemle tahrir olunamaz.

Kelisadan fanoslar (fener) ve mumlar ile konağımıza avdet ederken, ol çarlatan hekimin şayiatı üzere bizi görenler hortlamış kıyası ile kaçıyorlar idi, hasılı, ferdası günü sabahleyin cümlemiz birlikte Atina'ya çıktık, gereği gibi iyileştikte

nın her tarafına gemiler gönderip, Hıristiyan esirleri para ile kurtarırlar idi.

muhibbem Roksandra ile nikâhlandım ve ben 65, Roksandra 40 yaşında olduğundan çokları bundan sonra evlenip de ne hayır görürler deyü gülüştüler ve istihza (alay) eylediler, vazife edinmedik ve hatta yekdiğere olan muhabbetimiz gençlerin muhabbetine faik (üstün) idi.

Atinai'de üç mah kadar eğlendikten sonra, nihayet ondan Der-i Saadet'e tavattun eyledik (yerleştik) ve Allah melek gibi bir de oğlan evladı verdi, cümleninki ile Allah bağışlasın. Bazı kötü diller şüphelendiler ve bu muavin işidir dediler ise de, hele bizim zamirlerimiz dürüst ve emniyetimiz tam olduğundan, vazifemizde bile olmadı (aldırmadık) ve hatta kem söz kem akçe yılından sonra sahibine attir. Ve muhip dostum şior Stefanos vaptis ederek ismine dedemin ism-i cemilinin zikri için Vasilaki tesmiye eyledim. Bazıları bu köhnemiş ismi nerede buldum, Alkiviadis Aristoyiton, Ağisilaos, Menelaos, Ahileus, Lisandros, Likurgos, Themistoklis, Evriviadis, Sokratis, İsokratis, İppokratis, Asklipios, Ptolemeos, Anaksagoras, Solon, Platon, Pitagoras, İraklis, Aristotelis, Odisefs, Evriviadis, Pisistratos, gibi Yunan isimlerinden biri ile tesmiye etmedin deyü hicv ve istihza eylediler ise de, ben vazife edinmedim, çünkü öyle ismi alacak çocuk o isimlere muvafık olmak gerektir, nerede o asr-ı atikin âdemlerinin ilmi, cesareti, vatanperverliği, kahramanlığı? Şimdi ise Yunanistan sokakları, yakası yırtık pejmürde Themistoklislerden ve kendi gölgesinden haya eder İraklislerden ve kanon ve şeraitten bihaber Solonlardan ve nefs-i kendisini idareden aciz Odiseoslardan ve zufa (çürtük) otunun dahi haysiyetinden anlamaz İppokratis ve Asklipioslardan ve adi okumak bilmez Atina ve Aspasialardan ve edebiyattan mahrum Pinelopi'lerden ve evlatlarını terbiye etmesini bilmez Evridikiler'den ve kapıdan taşra çıkmaya cesaret edemez Artemisialar'dan ve daha nice be nice tuhaf Yunan isimli er ve dişehliden dolu idi.

Ben dahi niçin bu isimlerden birini mahdumuma (oğul) vereyim de ol zevat-ı mükerremenin (saygın kişiler) esami-i şerifesini (onurlu adları) lekelendireyim?

Ezmine-i atikada ise, bâlade (yukarıda) zikr ettiğimiz isimler ile müsemma olan mübarek zatlar, o derece vatanperver ve ilimperver idiler ki, malumlarınız olmak üzere, bazılarını sizlere vasfedeyim.

Acem Şahı Kserksis, İisus Hıristostan 480 sene mukaddem,

bin pare gemi ile deryadan ve bir milyon asker ile karadan Çanakkalası'nda Kilid-ül Bahir'de gemilerden köprü inşa ederek Asia'dan Evropa'ya tecavüz birle Yunanistan üzerine bilhücum (saldırı ile) dört yüz pareden müretteb Yunan donanmasını Salamina'da muhasara tahtına (altına) aldı ise, Yunanlar ondan firar etmek niyetinde idi. Fakat, ondan açık deryaya çıkmış olsalar, fena netice vereceğini Atinalıların seraskeri Themistoklis idrak eylediğinden, medetkârları (yardımcı) Moralıların meclisine gidip, Salamina'dan firar etmek elvermeyeceğini anlattıkta, Mora seraskeri Evriviadis hiddetlenip yedekteki baston ile Themistoklis'e vuracak olmuş ise, Themistoklis izdiyat (aşırı) vatanperverliğinden «Patakson men, akuson de» yani «Vur ama dinle bir defa» deyüp sebebini anlatmış ise, Evriviadis bu sözünden ziyade mahçuplanarak, iskât olmuş. Fakat, sair ceneraller imlaya gelmediklerinden, Themistoklis mecburen en sadık bendesinin birini Salamia tepesi üzerinde taht kurup da kara ve derya askerini seyir etmekte olan İran Şahı Kserksis'e dost sıfatında gönderip, Yunanlar Salamina'dan firar edecekler, sonra bunları baş edemeyeceksin, acele hücum birle bastır, deyü haber vermesinin üzerinde, İran donanması hücum etmiş ise de, boğazın darlığı sebebi kâffe-i gemilerin kavgaya giremediklerinden, Yunanlar galebe edüp, düşman gemilerinden üç yüz kadarını batırmışlar ve haylicesini zapt etmişler ve Bodrum'dan [Alikarnasos] bir fırka donanma ile Kserksis'in imdadına gelmiş olan Keire [Karia][1] sultanı Artemisia dahi Yunan gemilerinden kovalanırken, yakayı ele vereceğini anlamış olmağ ile, düşman olduğunu bildirmemek için nâçare bir Acem gemisi üzerine düşüp batırmış ise, arkasından kovalayan Yunan gemileri dost gemisidir kıyası ile ilişmemişler ve Kserksis tepeden Artemisia'nın bu cesurluğunu görmekle, o da Yunan gemisini batırdı kıyası ile «Bugün erler karı ve karılar er oldular» demiş. Yunanların bu fütuhatından sonra, Acemistan askeri onda kalıp da ümitsizlikle galebe etmemeleri için, Themistoklis yine sadık bendesini İran Şahı Kserksis'e gönderip, «Ben İranlıların dostuyum, acele bundan firar eyleyin, zira Yunanlar Çanakkala'sında kurduğunuz köprüyü bozarak, cümlenizi telef edecekler» deyü gözdağı ver-

1 *Karya (Karia), aşağı yukarı, Büyük Menderes ve Dalaman suyu arasındaki bölge — Artemisia (İ.Ö. birinci asrın ilk yarısı).*

miş ise, bunlar firara meyl göstermişler ve bu sırada dahi Yunanlar, ekseri düşman askeri telef eylemişler ve bu suretle Themistoklis vatanını tehlikeden halas eylemiş.

Ve encam, Themistoklis dahi Atinalıların hasetini celp etmekle, ondan kovalanmaya başlamış ise, başka mahalle sığınamayup, doğru İran şahı Kserksis'e iltica eylemiş. Ve bir takım izzet ikrâmdan sonra, Mağnisa'yı arpalık verüp oraya göndermiş ve encam Kserksis tahtına calis (çıkacak olan) mahdumu Artakserksis [Arteşir] defa Yunanistan üzerine sefer edecek olup, ordu seraskerliğini Themistoklis'e teklif eylemiş ise, vatanına hiyanet ve Kserksis'e nankörlük göstermemek için, zehir içip ölmüş. İşte, Themistoklisler böyle vatanperver ve fedakâr olmalıdırlar.

Ve yine Dikayos yani Sadık[1] denilen Yunan seraskeri Aristidis'i bir defa ostrakismos tabir ettikleri usul üzere on sene için nefi edecek olduklarında, esna-i rahde, bir köylü rast olup, Aristidis olduğunu bilmeyerek, «Yahu Aristidis'in nefiliğine karar verilmiş, şuraya bana yazıver Aristidis nefyolmalı» deyü demiş, o dahi «Sen Aristidis'i bilir misin?» «Hayır», «Sana bir fenalık etti mi?» «Hayır,» «Ya niçin nefyolmasını arzuluyorsun?» dedikte, «Dikayos, yani Sadık denilmesine katlanamayorum» cevabında bulunmuş ve Aristidis dahi kendinin «Nefyolması caiz» dediğini imza edüp, ondan geçmiş gitmiş. Şimdi nerede bu misilli kin tutmaz Aristidisler?

Dorieisler, Atinai üzerine sefer eyledikte, Atinalılar o asırda zöyüm tahtında olan Mantion'a [Falhaneye] giderek, hangi tarafın galebe edeceğini sual etmişler idi ve hangi tarafın hükümdarı kavgada adi bir nefer gibi telef olur ise o taraf galebe edecek, cevabı verildiğinden, o asırda Atina hükümdarı bulunan Kodros vatanperverliği sebebine tebdil kıyafetle hudutta kavga ederken telef olmuş olmağ ile, Atinalular galebe etmişler, nerede şimdi bu yolda vatanperver Kodroslar?

Atik Spartalı bir hatun beş nefer evladını kavgaya gönderip, memleketin haricinde kavgadan haber bekler imiş ve ordudan biri avdet ederken, «Nasılız» deyü sual eylemiş, o dahi «Oğlanlarının beşi de kavgada telef oldular» deyü haber verişin, «Be ey zevzek, ben bilirim ki evladlarım her halde vefat edecekler idi, sana onu sormayorum, illa vatanımız galebe etmiş mi?» «Evet etti» deyişin, «Şükürler olsun» deyüp, memnunen

---

1 Doğrusu 'Âdil'.

hanesine avdet eylemiş. Nerede şimdi bu raddede cesur hatunlar?

Defa, diğer bir Spartalı hatun muvahid (tek) veledini vatan uğrunda kavgaya gönderirken, kılıcı ve kalkanı eline teslim edeceği sırada «İ tan i epi tan» yani, ya kuzgun leşe, ya devlet başa, ya sıla, ya parmak kapu, der gibi «Oğlum ya bu kılıcı zaferiyab olup, yine getiresin, yahut bunun üzerinde telef olasın», demiş.

Bunlara mümasil nice acaip ve garaip ve ibret alacak hikâyeler Atik Yunan tarihinde [Elliniki İstoria'da] mevcut olup, tafsilini onda okumak farzdır. Ve o dereceye yalınız ilm-ü hüner tahsili ile ulaşabileceğiz. Gelelim, mana-i fihimize.

Hasılı, dünyanın hilligişinden (gıl-u gışından)[1] de usanmış olup, bir köşe-i vahdete çekilerek, imrar-ı vakteylemek (vakit geçirmek) için Boğaziçi köylerinden birinde bir çiftlik aldım, ziraatla devam etmekte idim, zira Allahın inayeti ile toprağın insana verdiğini Padişahlar veremez.

Halkın tasallutundan (musallat olma) ve olur olmaz kimesnelerin ziyaretinden hali olmak için, tebdil-i ism ile nihan-ı mahal eyledim (yerimi gizledim) ve dayımızla ve muhip dostum Kir Stefanos ile bir mahalde sakin olduk, Allah bize son gürlüğü verdi, vaktinde ibadet, vaktinde def-i gam, vaktinde ticaret, vaktinde taam ve daima teşekkürle müddeti güzar ederiz (geçiririz). Allah cümleninki ile bağışlasın! Veliahdımız Vasilios'umuz büyümekte ve tahsil-i ilm-ü hüner etmektedir.

Bir gün, bilmem nasıl oldu da, çiftlikâtımıza «Anatoli» Gazetası müellifi Kulalı Evangelinos Misailidis gelmiş de, bir hafta misafir olmuş idi ve bilemem artık nasıl beni iskât etti de, sergüzeştimi kâmilen ona hikâye etmiş idim, meğer gümrükçi yanında mal açmışız da, haberimiz yok. Bir de baktım ki, benim sergüzeştimi 4 ciltten mürettep bir kitab yapıp meydana getirmiş, şu babta teşekkür ederim ki, ne mahalde sakin ve ne işimde olduğumu haber vermemiş, maazallah, ol vakit fakir hanemiz veliullah tekkesi tarzı ziyaretçiden hali olamayacak idi.

İşte, ey İbadullah, şu dâr-ı dünyanın temaşagâh-ı âleminde sergüzeştim bu olup, dünyanın her lezzetinden tattım ve her güna felaketine katlandım, anladım ki hepisi de boş imiş ve hazret-i Solomon kavlince fani kâffesinde faniler fanisi

---

1 Bak. s. 562/satır: 23.

(Mateotis mateotiton ta panta mateotis)[1] imiş, fakat bir şey boş ve fani değil, o da mağdurine (gadre uğramışlar) elden ve dilden gelen iyiliği diriğ etmemektir (esirgememektir). Dünyada zerre kadar iyilik ettim ise, dağ kadar mükâfatını gördüm ve zerre kadar kötülük ettim ise, dağ kadar ecrini çektim ve şunun farkında olabildim ki, insanın mazarratı cehalet (doğurur) ve başlıca selamet köşesi, her hususta sabrı elden bırakmayıp Allaha yakınına muhabbet etmek ve diyanetçe itikat dürüstlüğü ve cemi-i vakitte ibadetle şükründen hâli olmamak ve familya arasında mümkün mertebe muhabbetle, evlatların hüsn-ü terbiye ve her hususta hakkaniyet-i tamme ile tavr-u hareket etmektir. Ve bunları benden sonra gelenlere övüt nasihat ederim. Hemen Cenab-ı Hakk şeriyet-i mustakimesini dünyaya irsal edüp, şu Temaşa-i âlemde cefakeşleri zalim cefakâran cevrinden (eziyet) ve cehalet zulmetinden halas eylesin! Amin sümme Amin!!!

Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş hikâyesi 1871 senesi Oktovrios (Ekim) başlayıp, 1872 senesi Oktovrios hatmoldu.
1872 Dekemvrios (Aralık)
İstanbol

Müellif
EVANGELİNOS MİSAİLİDİS

1 *Vaaz Süleyman, I. bölüm/2.*

TEMAŞA-İ DÜNYA VE CEFAKÂR U CEFAKEŞ ÜZERİNE

Karamanlı yazınının[1] başyapıtı olan bu kitap geniş bir okuyucu kitlesine seslenmek amacındadır. Yunan alfabesiyle kaleme alınan bu yapıtı Türk alfabesine aktarırken karşımıza şu sorun çıktı: Metni olduğu gibi mi, yoksa günümüz Türkçesine çevirerek mi yayınlamalı? Sonunda, metni olduğu gibi yayınlamayı ama, en az lise çıkışlı olan ve tarihsel konulara ilgi duyan genç okurları düşünerek, ayrıca onların birçok eski sözcüklere uzaklıklarını da hesaba katarak, anlamlarını ayraç içinde verme yolunu tuttuk. Köşeli parantezlere gelince, yazar onları Rumca sözcüklerin Türkçe karşılığını vermek için kullanmıştır genellikle; (*) işaretli notlar da yazarın kaleminden çıkmadır.

Elinizdeki bu kitap, bilimsel bir yapıt olmamakla birlikte, gerek yazın kurallarına uymaya, gerek Yunan alfabesinin Türk alfabesine aktarılmasında mantıklı ve tutarlı bir yöntem uygulamaya çalıştıksa da birinci baskıda tam başarılı olamadığımızı ve okuyuculardan eleştiri ve öneriler[2] beklediğimizi yazmıştık. Bu bakımdan umduğumuz kadar öneri ve eleştiri yapılmadı. Tartışma, Misailidis'in kullandığı kimi sözcükler ve ibareler oldu. *Giriş*'te bu soruna az çok açıklık getirmeğe çalışacağız. Birinci baskı kısa zamanda tükendi. O baskıda okuyucular gibi bizi de rahatsız eden çok sayıda dizgi yanlışlarının bu ikinci baskıda normale indiğini umuyoruz. Ayrıca, bizden kaynaklanan bazı yanlışları da düzeltmeye fırsat bulduk bu yeni baskıda.

TÜRKÇE KONUŞAN ORTODOKSLAR

Türkçe konuşan Ortodokslar, yalnız Anadolu'da ve İstan-

1 *Seçme kaynakça bu yazının sonuna eklenmiştir.*

2 *Turgut Kut makalesinde s. 26, not 12, hemen hemen tamam denilebilecek bir liste yayınladı.*

bul'da değil,[1] Rumeli'de, hatta Basarabya, Güney Rusya (Odessa) ve Mariupol'da (bugünkü Zdanov) yaşıyorlardı[2]. Biz burada ancak, Anadolu ve İstanbul'da Türkçe konuşan Ortodokslardan söz edeceğiz.

Bilindiği gibi, Anadolu'da Ortodoks Hıristiyan halkın büyük bir bölümünün, hatta çoğunluğunun anadili Türkçe idi. Bunların Anadolu'daki merkezleri eski Karaman bölgesiydi. Buna dayanarak, onlara Karamanlı deniliyor, kendileri de «Anadolu Hıristiyanı» gibi sıfatları benimsiyorlardı. Hatta Anadolu/Rum deyimi, bildiğimiz Rumlarla Yunan ortodoks kilisesine bağlı olanları kapsıyordu. Misailidis bunlara 'Karamanlı' denilmesine karşı çıkmaktadır (s. 117). Onlara 'Türkçe konuşan Ortodokslar' demek daha doğru olurdu. Ancak, 'Karamanlı' deyimi bir kez yerleşmiş bulunuyor, üstelik, daha da kullanışlıdır. Zaten, onlar da durumlarının bilincinde idiler. 1896, İstanbul'da, Yunan harfleriyle basılan bir kitapta şunları okuyoruz :

> Gerçi Rum isek de, Rumca bilmez, Türkçe söyleriz
> Ne Türkçe yazar okuruz ne de Rumca söyleriz
> Öyle bir mahlut-u hatt-ı tarikatımız vardır
> Hurufumuz Yunanca, Türkçe meram ederiz.

Türkçe konuşan bu Ortodoksların ya da Karamanlıların kökeni oldukça tartışmalı bir konu ise de, ayrıntılara girmeden, onların iki kökenden geldiklerini kesin olarak söyleyebiliriz :

A) *Bizans döneminden kalma Hıristiyan Türkler*. Nitekim, Alexios Komnenos'un egemenliği döneminde (1081-1118) Anadolu'nun batı yakasında Hıristiyan Türkler vardı. Ayrıca vaftiz edilmiş ileri gelen Türklerin Anadolu'da yaşadığını da biliyoruz. 1500 yılı dolaylarında Kayseri, Aksaray, Niğde yöre-

1 *Fakat İstanbul'da 17. yüzyılda Türkçe konuşan Ortodokslar cemaat halinde yaşıyor ve onlara Karamanlı deniliyordu: Bk. Hrand D. Andreasyan, Eremya Çelebi Kömürcüyan,* İstanbul Tarihi, XVII. yüzyılda İstanbul, *İstanbul 1952, s. 2, 28, 77 vd., 89, 201.*

2 *Rumeli'de Yunan harfleriyle değil kiril harfleriyle dizilmiş kitaplar da yayınlanmıştır.*

lerinde Hıristiyan Türklerin varlığını (ki aralarında yörükler de bulunmaktaydı) resmi defterlerden öğrenebiliyoruz.

B) *Zamanla, Yunanca yerine Türkçeyi benimseyen Hıristiyanlar.* Türkçenin devlet tarafından zorla benimsetildiği savları yersizdir. Eğin dolaylarındaki bir köyde yaşayan yaşlı bir kadının 1950'lerde 'Karamanlı gâvur Türkmenleri' ibaresini kullanmış olmasından da belli olduğu gibi, Karamanlı sözü o yıllarda kullanılmaktaydı.

KARAMANLI ALFABESİ VE İMLÂ SORUNU

Yunan alfabesinde 'Vokaller' yazıda gösterildiği için Arap alfabesine göre Türkçe sesleri vermeğe daha elverişli ise de, kimi sesleri karşılayan harflerden yoksundur. Bazı Yunan harfleri Türkçe'de iki sesi birden karşılayabilir. Örneğin: ou=u/ü; o=o/ö; i=i/ı; t=t/d; p=p/b; k=g/k vb. aynı işaretleri kullanarak ya da iki harfi birleştirerek seslerin saptanması konusundaki eksiklik ilke olarak giderilebilmiştir. Örneğin: ou./ü - o./ö - k./g - t./d - p. ya da np/b vb.[1]

Bu konuda 1820 yıllarında, *İngiliz Bible society* tarafından İstanbul'a gönderilen misyoner Leeves'in çabalarıyla oluşturulan Karamanlı alfabesini anımsamak gerekir. Bu alfabe, çok etkili olmakla birlikte, kural haline gelmemiştir. Okurların bu harflerin nasıl okunacağını öğrenmek istemelerini karşılamak üzere 1844, 1856, 1864, 1869 ve daha sonrasında, «Bu kitabı okumanın tertibi beyanı» gibi açıklamalar yayınlamak gereği duyulmuştur.

Bu Karamanlı alfabesi ile Türkçe sesler az çok doğru verilebilirken, Karamanlıca yayınlarda çelişkilere rastlıyoruz. Örnek olarak s. 575'[2]teki tıpkı baskısına (metin s. 574, 5. satırdan sayfa 576, 15. satıra kadar) bir göz atmak yeter: olınamaz (satır 1) - bulınur, bulunduğu (s. 24, 25) - yörüyüşini (s. 10) bunlardan (s. 4) - nadiratden (s. 7) - almakden (s. 15) - yokdır (s. 15). Nasıl olur da 'bulınur' şeklinin hemen yanında 'bulunduğu' yazılmış olabiliyor. u/ı yerine 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra u/u'nun gittikçe ağır bastığını bilmekteyiz. Nitekim,

---

1 *Harfler elbette Yunan hurufatı olacaktı ve basımevinde noktalı harf bulunmadığından, kimi Karamanlıca kitaplarda olduğu gibi, noktalar yanlarına dizilmiştir.*

2 *s. 575, satır aş. 7'de «taktir» sözcüğü «takrir» olacaktır.*

aşağı yukarı 1860/1870 yıllarına kadar Karamanlıca baskılarda u/u şeklinde ağır basıyorsa da bu yıllardan sonra u/ı ön plana çıkmağa başlıyor. Burda 1864'te Türkçe'nin devlet dili oluşu ve okullarda Türkçe'nin zorunlu dersler arasına konulmasıyla Osmanlı-Türkçe'sinin Karamanlı yazımında etkisini görebiliyoruz.

'Almakdan' sözcüğünde olduğu gibi, beklediğimiz 'dan' yerine 'den' yazılmış olmasını, yine Osmanlı-Türkçe imlasının etkisinde arayabiliriz. Dizgi yanlışlarından başka, okuyucu, kimi durumlarda, «Acaba nokta gerekli olduğu halde konulmamış mıdır?» diye kuşkuya düşüyor. Örnek olarak 'd' harfini ele alalım. Bu ses için delta (d) harfi kullanıldığı gibi, çoğu kez, Yunanca noktalı p harfi de, Karamanlıca kitaplarda görülüyor ve d (delta) yerine kullanılıyor. t noktasız yazıldığı zaman «t»dir, ama noktalı yazılması gerekirken nokta konulmadığı takdirde «d» anlamına gelebilir. Kitapta geçen «zıttına» ya da «hattından fazla» sözcükleri her halde «zıddına» ve «haddinden fazla» okunması gerekir.

1871-1872 yıllarında yazılmış bir yapıtı bugünün Türkçesiyle yayınlarken kitabın belirli özelliklerini göz önüne aldık ve 'bulunan' biçimiyle bıraktık, kapu, gerü, vaptiz, der-i saadet[1] gibi. *Temaşa-i Dünya*'da da, bazan deyüb, işitüb, bazan da 'deyib', 'işitib' biçimleri kullanılmaktadır. Biz kitabın aslındaki biçimini yeğledik. Ama, 'b' yerine 'p' yazdık, gerektiğinde sözcükleri bugünkü biçimine sokmakta bir sakınca görmedik.

Yapıtta aynı sözcüğün çeşitli yazılışlarına rastlıyoruz: Mariam/Meriem; yuku/uyku; kavga/gavga; Anadolular/Anadolulular; Yunanlar/Yunanlılar vb. gibi[2].

Misailidis'te geçen «yahod, vapor, hökümet, İstanbol» gibi sözcükler yerine «yahut, vapur, hükümet, İstanbul» sözcüklerini kullandık. Yer isimlerinde yazar, çok kez Rumca biçimlerini kullanıyor: Turkia, Prusa, Anadoli gibi. Kitabın aslında da dizgi yanlışları olduğunu unutmamak gerekir.

---

1 *Karamanlı yayınlarda, genellikle, «Der-i saadet» diye yazılmaktadır. 'Dersaadet' biçimi, ancak 20. yüzyılda kullanılmağa başlıyor.*

2 *Yalın Türkçede karşılığını bulmakta kimi kez güçlük çektik. Örneğin* Ayine-i Devran *son zamanlara kadar çok kullanılan bir deyimdir. Bugünün gençleri anlayamazlar diye yaklaşık bir çeviri ile 'ayna-i dünya' dedik (s. 22 vd.).*

Kitapta izafe (i) si ayrıca ve anlamına gelen (u) bağlı olduğu sözcüğe bitişik yazılmakta, bazan da açık bir şekilde ayırt edilmediği görülmektedir.

Birinci baskıda söylediğimiz gibi yazım konusunda seçtiğimiz yöntemin, ilke olarak, doğruluğuna inanıyoruz. Ayrıntılarına gelince, o gün bugün daha iyi bilenlerin eleştiri ve önerilerini beklemekteyiz.

Söz dizimine gelince, bugünkü Türkçeden ayrı düşen özelliklerinden birkaç örnek

Gündüzler uzun olmagın (olduğu için)
Benidir gördü ise (görünce)
Acemilik sebebine (yüzünden)
Nısf-ı leylde sıcak yatağı terk birle (ederek)
Usta hasırcılardan olduğu takdirde (için)
Eğerçi filvaki çocuğu telef ettiniz ise (şayet)
Yunanlılar istiklaliyete nail oluşun (olunca)

Karamanlı edebiyatı, bir dinsel zorunluluktan doğdu. Ortodoks Kilisesi'nin Anadolu'da yaşayan ama, Yunanca anlamayan dindaşları üzerindeki etkisinin zamanla yiteceği korkusuyla, dinsel metinlerin Türkçeye çevrilmesi ve bu çevirilerin, halkın anlayabileceği bir dille yazılması gerekiyordu.

Bu dile, 'açık', 'basit', 'adi', 'yavan' Türkçe, deniyordu. 19. yüzyıl İstanbul'u, Karamanlıların kültür ve yayın merkezi olunca yayın içerik, dil ve sayı bakımından gelişmeğe başladı. Yine arasıra basit Türkçe ile yazılmış olduklarını vurgulayan yayınlar çıkıyordu. Örneğin, 1865, 1870, 1884, 1908 ve son olarak da 1911 (Odessa) baskılarında olduğu gibi. Bunların arasında Evangelinos Misailidis'in Fransızcadan yaptığı iki roman çevirisi de vardır. 19. yüzyılın ilk on yıllarında ve ikinci yarısında yayınlanan yapıtların 'basit' Türkçesinde açık bir seviye farkı vardır. Misailidis'in kullandığı dile her halde 'yavan' denilemez, 'basitliği' sözü, ancak ağdalı Osmanlıcaya kıyasla kullanılabilir. 'Basit' Türkçe kavramını anlayabilmek için Robinson Crusoe çevirisinde (1853) şu ilginç sözleri buluyoruz: «... alessevi istimal olunan Türkçe lisanı», yani konuşma dili, daha doğrusu İstanbulluların konuşma dili. Bu yüzyılın sonlarına doğru, Karamanlı Türkçesinde bu 'basit' Türkçe ile yazılanlar yanında da o zamanın hakim olan Osmanlı Türkçesinin etkisinde kalan yayınlar çıkmağa başladı. Hatta, aynı yayında 'basit' Türkçe ile ağdalı Osmanlı Türkçesini yanyana görebili-

yoruz; 1912'de İstanbul'da basılmış olan *1913 yılı Nevşehir Salnamesi*'nde olduğu gibi. Artık Evangelinos Misailidis'i (kendi ağzından) okuyuculara 'tavsiye' (takdim, prezante) etmek istiyorum.

Evangelinos Misailidis[1] 1820 yılında Kula'da saygın bir Karamanlı ailesinden doğdu. Babasının adı Misail Pappasoğlu idi. İzmir Rum okulunu bitirdikten sonra, öğrenimini Atina Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tamamladı. Alaşehir'de öğretmenlik yaptıktan sonra Patrikhanece İskenderiye'ye tercüman olarak atandı. Sonra, Isparta ve İzmir'de Türkçe öğretmenliği görevini üstlendi. İzmir'de yayınlanan Rumca *Almathia* gazetesinin yazı kuruluna katıldı. Bir söylentiye göre, İRFANNAME adlı ilk Karamanca kitabını yayınladı. Bu esere ilişkin hiçbir bilgimiz yok. Evangelinos Misailidis'in bilinen ve bugüne kadar gelmiş ilk yapıtının İzmir'de 1844'te yayınladığı ve adı çok uzun olduğu için ... *Mahzeni ulumu mütenafiye*... diye anacağımız yapıttır. İzmir'de, sonradan yanan kendi matbaasını kurmuş, haklarında kesin bilgimiz olmayan birkaç Karamanlı dergi çıkarmış: *Beşaret il maşrik* (Anatolikon Monitor), *Mekteb-i Fünun-i Şarkiye ve şark* gibi. Hatta, 1850'de (ya da yıllarında) İstanbul'a taşınarak, *Şark Gazetesi*'ni *Anatoli* olarak çıkarmağa başlamıştır. Başka kaynaklara göre, *Anatoli Gazetesi*'ni İstanbul'da 1850 ya da 1851'de kurmuştur. Kendisi, ölünceye kadar (16 Ocak 1890) bu gazetenin sahibi ve yayın yönetmeni olarak kaldı. *Anatoli* gazetesinin, ölümünden sonra çıktığını biliyorsak da, ne zaman kapandığını kesin olarak bilmiyoruz. Kimi 1900, kimi Birinci Dünya Savaşı'na kadar, kimi Birinci Dünya Savaşı sonuna ya da biraz sonrasına kadar yayının sürdüğünü söylüyor. Şu var ki, *Anatoli* en uzun süreli Türkçe gazete idi. Evangelinos Misailidis'in oğullarından biri, Hristoforos (1853-1923) *Anadoli Gazetesi*'ni bir süre çıkardı. Ayrıca, şiirler, 'Bir Nisan' ve 'Yeminin Gücü' gibi birkaç komedi yazdı.

Biz Evangelinos Misailidis'e dönelim: İstanbul'a geçtikten sonra J.J. Lazaridis matbaasına ortak oldu ve ilk dört kitabını

---

1 *Evangelinos Misailidis'in daha ayrıntılı bir Yunanca biyografisinin bulunup bulunmadığını bilmiyorum. Bay Meletios Sakkulidis'e borçlu olduğum bir bilgiye göre ise yakında Misailidis'in Atina'da oturan torunu Petros Misailidis'in kaleminden bir biyografisini bekleyebiliriz.*

bu matbaada bastı. 1855'te Tahtakale'de Tamburacı hanında kendi adıyla bir matbaa kurdu ve bu matbaa, orada çıkan gazetenin adıyla, *Anatoli* diye de anıldı. Bu matbaa-yayınevi, 19. yüzyılda onyıllar boyunca Karamanlı kitap yayımının merkezi oldu, gazetenin kapanmasından sonra da çalışmaya devam etti ve henüz 1920 yılında faal durumdaydı.

Yukarıda da belirtildiği gibi Misailidis henüz 1844'te İzmir'deyken *Mahzen-i Ulum* ("ilim haznesi") yayımlayarak, yurttaşlarına bilgi aktarma yolunda ilk adımını atmıştı.

Kendisine ait matbaada Misailidis'in ömrü boyunca (eğer gözümden kaçan olmadıysa) kayda geçmiş 64 eser basıldı (bazıları sadece isim olarak biliniyor). Bu eserlerin konu dağılımı şöyle: Din 20 (6), Edebiyat 14 (10), Hukuk 10 (2), Tarih/Coğrafya 9 (4), Genel Kültür 7 (6), Dil 4 (1).

Parantez içindeki sayılar, Misailidis'in kendi yazdığı, çevirdiği, ya da redakte ettiği eserlere ilişkindir ve bunlar toplam 29 tanedir. Bunlardan edebî olanlar dışındakilerin hepsi «bilgilendirici» olarak nitelenebilir. Bu açıdan iki cilt halindeki (*'Kitap-ı inşa'*, 1885/1886 ve *Hüsn-i Ahlâk ve Merasim-i Teşrifat*, 1886) eserlerini belirtebiliriz.

TEMAŞA-İ DÜNYA'NIN DİLİ

İçeriğiyle, üslûbuyla insanı saran bu eserinde, geniş bir okur kitlesinin özel güçlüklerle karşılaşmadan anlayabileceği bir kelime haznesi kullanmak zorundaydı. Bunun üzerinde biraz duralım: Başkentin sakinleri 1876'da ilk Osmanlı Meclisin'in açılışında Anadolu ve Rumeli'den gelen ve Türkçeyi memleketlerinden alıştıkları şekliyle konuşan mebuslarla karşılaştıklarında büyük hayrete düşmüşlerdi. Nitekim 'Anadolu Hıristiyanları' da tıpkı son yıllarda İstanbul'a göçen Anadolulular gibi, kendilerine özgü lehçelerini İstanbul'a getirmiş ve kendi aralarında kullanmaya devam etmiş olsalar gerek ve bugünküler gibi onlar da sadece biraz daha uzun bir sürede İstanbul Türkçesine az çok ayak uydurmuş ve bu arada kendi katkılarını da yapmış olmalılar. Belirli lehçelere dayanmayan bu kelime haznesi, Misailidis'in kullandığı kelime haznesinin temellerinden birini oluşturur. *Temaşa-i Dünya*'da kullanılan kelimelerden pek çoğu bugünkü okura, sanki yanlış kullanılmış ya da anlaşılmaz gelecektir. Örnekleri biraz daha aşağıda bulacaksınız.

Misailidis'in kullandığı sözcükler arasında dinî kelimeler-

den başka, Yunanca'dan gelen ve bu kitabın diline girmiş az sayıda sözcük geçmektedir. Buna karşın, *Temaşa-i Dünya*'da birçok Arapça ya da Farsça kökenli sözcüklere rastlanmaktadır. Böyle bir kitapta bulunmaları, onların az çok okumuş halk tarafından da anlaşıldığı anlamına gelmektedir. Bugünkü genç kuşağa ise bu kelimeler yabancı gelecektir, örneğin: alettevali, ferda, ıtlak, ittisal, tevattun, tecemmü gibi.

Fakat, Arapça ve daha az Farsça kökenli sözcüklerin yazımına gelince, bunlar kimi kez halk telaffuzuna göre yazılmıştır. Arapça ibareler için de durum aynıdır ve biz, daha önce söylediğimiz gibi, başkıda buna uyduk. Ayrıca, kimi Arapça sözcükler, değişik anlamda ya da değiştirilmiş biçimde kullanılmaktadır. Bunların bir bölümü, belki çoğu, eskiden İstanbul halk dilinde yaşamış olmakla birlikte, bugün unutulmuştur. Örnek olarak -et, daha fazla -iyet ekinin eklenmesiyle ve genellikle 'resmî' dile girmemiş sözcükler kitapta sık sık geçmektedir :

Kemal'den kemalet (olgunluk, gururiyet, yanında), gururet (gurur), ahlakiyet (ahlak), dırdıriyet (dedikodu, çekiştirme), edebiyat (edeb), fahriyet (fahr), iflasiyet (iflas), meyliyet (meyl), mihniyet (mihnet), noksaniyet (noksan), uslubiyet (intizam, ahlak), vahşiyet (vahşet), variyet (varlık).

Temaşa-i Dünya'da kullanılan ama bugünkü İstanbul Türkçesi'nde kullanılmayan sözcükler :

Assı (asi), barhana (kitle, çokluk), bahıl ya da pahıl (rastlantı), cib (hiç), çöb (dikenli bir değnek), dafar (zafer), dar silmek (ancak zor kurtulmak), Der-i saadet (Dersaadet'in eski şekli), defa (ikinci kez), abes (ayıp, yakışmaz), encam (sonunda), fakat (ancak), fasl etmek (kötülemek), harf-ı endaz (harfendaz, lâf atan), hasna (güzel, erkek için), heman (hemen), ancak (aynı), hır (iyilik, insanlık), horata (sohbet, gevezelik), icra etmek, icrasız (cezalandırmak, cezasız), irilemek (en iyisini seçmek), irtikab etmek (tenezzül etmek), iskât etmek (ikna etmek, kandırmak), kalle suyu (gallen, hoşaf, kompostо), kapakap (kaparak, kapmak suretiyle), kemal (yaş, yaşında), kirahane (kerhane), kösteği yünden etmek (kaçmak), kusur (öbür, diğer, lâyıklı (lâyık, işe yarar), lehçe (yüz), mana-i fihimiz (bize gelince «'mâ nahnü fih' Prof. Orhan Şahik Gökyay»), muvahid (muvahhid), vahid (tek), mücerred (kuşkusuz, mutlaka), müstakilen (tamamen, büsbütün), pahıl bak. bahıl, rassat (fırsat, rastlantı), rencide (eziyet, cefa), rubbar

(karşılaştırmak), sedremenki (anlamsız şeyler), tabien (tab'an, tabii olarak, doğal), tac (kalpağ)-ı acemden giymek (hiddetlenmek), tavsiye etmek (takdim etmek), usluplu (edepli, muntazam), yalabık (yıldırım), yumak (batmak), zayifimak (zayıflamak), zırıncır (inlenir, zırıncımak, inlemek), zöyüm (gelenek), zübde etmek (iyi sonuçlandırmak)[1].

Netice olarak, şunu söyleyebiliriz: Misailidis'in kullandığı dil, o zamanki İstanbul lehçesidir ve bu lehçeyi Misailidis bilinçli ve ustalıklı bir şekilde ifadelerine katar, ama gerekli gördüğü yerde de Osmanlı edebiyat deyişleriyle de süsleyerek romanında yüksek tabakaların havasını estirir. Ustalığı dile ve üsluba egemenliktir.

EDEBÎ ESERLERİNE GELİNCE

Edebiyat yapıtlarına, özellikle romanlara gelince, bağnaz din adamları bunlara karşı düşmanca bir tutum içindeydiler. Misailidis'in, *Robinson Crusoe* çevirisine yazdığı önsözde, kitaptan çıkarılması gereken dersler üzerinde durması anlamlıdır. Ayrıca, Ezop'tan yaptığı çeviride, kıssadan hisse çıkaran masalları seçmiş olduğu görülüyor. Ama, zamanla okurlar bu tür derslerden bıkmış olacaklar ki, Misailidis, öğretici ve aydınlatıcı bir başyapıt olan *Temaşa-i Dünya*'yı bir çeşit roman şekline sokmayı gerekli görmüştür. 1891'de çıkan *Azizler Takvimi*'nde (yazarı belirtilmemiştir) şu ilginç sözleri okuyoruz: «Her ne kadar roman kitaplarının okunmaması için pek çok bentler ve kitaplar yazılmış ise de, insanları bu kitaplardan vazgeçirmek mümkün olmamıştır.» *Anatoli* gazetesinde tefrika edilen bu kitapta, Ortodoks Kilisesi'nin eğilimine uyularak okuyuculara roman yerine, ermişlerin yaşamlarının sunulduğu yazılıdır. Misailidis ise, okuyucu dindaşlarının roman tutkusunu düşünerek, geç de olsa, Fransızcadan romanlar çevirmeye başlamıştır: 1882'de X. de Montépin'den, 1885'te E. Sue'den, 1885'te yine Montépin'den çeviriler yapmış, 1886'da *Martha* adlı romanı çevirmiş (bu romanın yazarı belirtilmemiştir). Ölümünden sonra da, 1894'te, yine Montépin'den yaptığı bir çeviri yayınlanmıştır. Bu romanları yalnız erkeklerin okuması istenilmekte, kadınlara gelince, kilisenin eğilimine uyularak «*nisa taifesinin ibret*

1 *Bu sorun için, bak. Anhegger,* Das Temaşa-i Dünya des E.M. *ve* A. Tietze, *Wortschatz.*

almasına mahsus», iyi ahlaklı *Genovefa Hikayesi* gibi yapıtlar çevrilmiştir. Adı geçen bu yapıt, Misailidis'in öldüğü 1890 yılında yayınlanmıştır.

Misailidis'in yaşamı boyunca süren bu çabaları, Türkçe konuşan okuyucularınca sevgi ve beğeniyle karşılanıyordu. 1886'da çıkan bir yapıtta, Ökonomidis, Rindi mahlaslı bir şiirde Misailidis için bakın ne diyor :

Sezadır tahsine Evangelinos Misailidis
K'Anatol halkını hab-ı cehaletten bidar etdi.

(Övülmeye değer Evangelinos Misailidis ki o Anadolu halkını cahillik uykusundan uyandırdı.)

1893'te J.E. Kalfoğlu, Anadolu Rumları için 1894'te Almanağı'nda Misailidis'in elli yıldır çıkardığı *Anatoli* gazetesinin başarılarıyla boy ölçüşecek hiçbir şey bulunmadığını yazmaktadır.

J.J. Limnidis, 1909'da yayınlanan Mordtmann'ın *Fethi-i Konstantaniyye*'sinin çevirisinde, ölmüş olan hocasını anar. Nevşehir'in 1914 Salnamesi'nde de (1913'te başlamıştır) Turgut Kut'un *Tarih ve Toplum*'un 48. sayısında yayınladığı, Misailidis'in aynı yazarca kaleme alınmış bir yaşam öyküsü bulunmaktadır. (Misailidis henüz 1864'te yaşamıyla ilgili fakat göremediğim notlar yayınlamıştı.) 1913'te ise G.İ. Panteleimonidis, *Philotheos* yapıtını şu sözlerle Misailidis'e sunar: «Merhum Evangelinos Misailidis'e ithaf. Elli yıl boyunca, Misailidis çeşitli kitapları ve tercümeleriyle biz Anadolulların maddi ve manevi ilerlemesine katkıda bulunmuştur. Ve bu yüzden ona şükranlarımızın bir işareti olarak tercümemizi ithaf ediyoruz.»

Misailidis'in çabaları zamanının büyüklerinin gözünden kaçmadı: «Hükümet-i Osmaniye rütbe-i saniye mütemayizliği nişan-ı sanisi Âli-i Osmani ile taltif edilmiş, Yunan hükümeti dahi Sotiros Hıristu (Kurtarıcı İsa) nişanı ile sine-i sadakatını temyiz etmiştir.», Patrikhane ise ona 'Milli eğitimci' rütbesini ihsan buyurmuştur.

Misailidis'in, daha önce de sözü geçen en önemli yapıtı olan *Temaşa-i Dünya* ve *Cefakâr ü Cefakeş*, Karamanlı yazınının baş yapıtıdır. Yazar, bu yapıtı kaleme aldığı zaman, ahlâksal bir amaç güdüyor, din kardeşlerini uyarmak, bilinç-

lendirmek, aydınlatmak istiyordu. Biraz önce değindiğim gibi, seslendiği okuyucuların, bu tür kuru metinlere pek iltifat etmediklerini de iyiden iyiye biliyordu. Misailidis'in bu sorunu nasıl ele aldığını kendi kaleminden dinliyelim :

«İhtimal ki bazıları bu misillü kitabın telif-ü neşrini tensib görmeyeler. Halbuki sade olta ile balık avlanmaz ve acı mualeceye tatlı katılmadıkça istimal olunmaz.

İşbu kitapta münderic bulunan halât-ı hikâyeden meram, halka bilemediğini öğretmek olmayup, ancak dikkatlerini celb birle uyanık bulundurarak ve bal arısı tarzı eyisini toplatıp, fenasını terk ettirmektir.

İşte, Cefakâr ü Cefakeş bu misillü halât-ı mütenevvieden ve iktiza-i hale göre, övüt ve nasihattan mürettep bir kitab-ı müstetab olup, herkes kendi kusurunu bunda seyr ü temaşa birle islah etmek üzere bir âyine-i devrandır.» (s. 22 v.d.).

Yapıtın ilginç bir yanı, roman kahramanı Avukat Favini'nin, yerinde durmayan, serüvenden serüvene koşan, hapislere girip çıkan, tımarhanelere düşen, genelevlerde vaızlık yapan, sürekli yer yurt değiştiren bir adam olmasıdır. Onun serüvenleri değişik ülkelere dek uzanmaktadır. Her gittiği yerden görgü ve bilgi birikimiyle dönmesi ve bunları okuyuculara, yer yer uydurma gibi görünen garip olaylarla yansıtması yapıta büyük bir canlılık kazandırmaktadır.

Misailidis, Türkçe ve Osmanlıca, gereğinde Rumca sözcükler kullanarak deyimler, atasözleri, fıkralar ve öykülerle romanına umulmadık bir renklilik getiriyor. (Bunları toplayıp değerlendirmek son derece ilginç bir uğraş olacaktır kuşkusuz.) Yazar antik çağdan, Hıristiyan dünyasından, İslam ve Türk gelenek ve folklorundan geniş ölçüde yararlanmıştır. Tarihle ilgili konulara gelince, olayları kimi kez doğru, kimi kez de - bilerek ya da bilmeyerek - çarpıtarak yansıtıyor.

Amacı, Türk-Müslüman toplumunun içinde bir tür 'ikinci sınıf' olarak yaşıyan, Türkçe konuşan dindaşlarını aydınlatmak ve onlara yardım etmektir. Bu nedenle İslamiyet ve Türklük gibi nazik sorunlardan sözetmek zorunda kalmıştır. Tanzimatın getirdiği gelişmeleri ısrarla vurgulamakla beraber, siyasi ve günlük sorunlara değinmekten özenle sakınmaktadır. Örneğin: «Daha pek çok sözler var ise bazısı söylenmez, bazısı da icab etmez.» (s. 253)

«Temaşa-i Dünya» 1870 yıllarının önemli bir edebi yapıtı olduğu kadar, o dönemin Türkçe yazan bir Rum'un izlenimle-

rini ve görüşlerini yansıtan önemli bir tarihi belgedir kuşkusuz.

Misailidis'in özellikle önem verdiği konular şunlardır: din, milliyet, Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli sorunları.

GREK-ORTODOKS KİLİSESİ

Romanın kahramanı Avukat Favini Ortodoksluğa sıkı sıkıya bağlı bir insandır. Okurlarına, din kardeşlerine fırsatlar yaratıp din yolundan ayrılmamalarını yineleyip durur. Bununla birlikte dini sömürenleri, özellikle papazları örnekler, yaşanmış olaylarla eleştirir, kimi kez ciddi, kimi kez alaycı bir tutumla. Yazar ilk dereceli din okullarının, hepsi de papaz olan öğretmenlerinin yeteneksizliklerinden başlıyor eleştirilerine. Sonra kutsal emanet taklitleriyle manastırlar için iane toplar görünen gezgin keşişleri alıyor ele. Ardından günah çıkartan para ve şehvet düşkünü bir avuç papazın çevirdiği dolapları sergiliyor. Daha da ileri giderek patrik vekillerini bile eleştiriyor. Bütün bunları hep dini kurtarma kaygısıyla sergiliyor. İyi niyetle kurulmuş her toplulukta görülen olaylardır bunlar aslında. İki üç uygunsuz insan bütün bir topluluğun adını kötüye çıkarabilir, düşüncesiyle şöyle bir sonuca varıyor ve şunları söylüyor yazar: «...otuz kırk uygunsuz ruhban için cümle ruhban zümresine dahl olunmaz, daha açıkçası «olunmamalı». (s. 445).

ERMENİ SORUNU

Yazar Ermeni sorununa epeyce yer ayırmakta (s. 405-414), bu topluluğun, yanlışlarla dolu, kuru ve yer yer can sıkıcı bir anlatımla kısa bir tarihçesini vermektedir. Yazarın bu konuya eğilmesinin başlıca nedeni siyasal değil dinseldir; Rum-Ortodoks kilisesi ile Ermeni-Gregoryen kilisesi arasında sürüp gitmiş olan çekişmelerden kaynaklanmaktadır. Rum kilisesi, İsa'nın hem insan hem tanrısal iki niteliği (dyophysit), Ermeni Gregoryenler ise bir tek niteliği, tanrısal niteliği (Monophyot) olduğunu ileri sürüyorlar ve bu yüzden birbirlerine âdeta, Şii-Sünni çatışması gibi, düşman gözüyle bakıyorlar. Misailidis, bazı Rumların Ermenileri Hıristiyan bile saymadıklarına örnek olarak, «...bir Hıristiyan ile iki Ermeni lafzını istimal ederler,

güya Ermeni Hıristiyan değil idi» (s. 206) tümcesini ekleyerek bu ayrılığı kınıyor.

Misailidis'in bu yapıtında Ermenilerle ilgilenmesi sadece din sorunundan kaynaklanıyor. Ermeni patrikhanesi, Katolik Ermenilere tam anlamı ile cephe almıştı. Misailidis de Katolik Ermenileri sevmiyor, onlara kuşku ile bakıyordu. Açıkça dile getirmediği bu düşmanca tutumunu, dolaylı yoldan şu tümcede dile getiriyordu: «Biz Papalıyız ve Frengiz diyerek milel-i saireden şirazeden çıkma derecede serbestiye başladıkları» (s. 411 ve 401'e bak.), yani «Türk hükümeti bize karışamaz» demeye getirdiklerini söylemekle onların bu tutumunu eleştiriyor.

KATOLİKLER

Misailidis Katoliklerden, özellikle cizvitlerden hoşlanmamaktadır. Kitabın bir çok yerinde bu konu ele alınmıştır. Yazar Katoliklerin, özellikle de cizvitlerin bağnazlığını eleştirmekte, papalığı ve cizvit papazlarını abartılı betimlemelerle alaya almaktadır (s. 512-528). İtalya'daki dinsel hoşgörmezlik karşısında: «Türkiye'nin müsaade-i diniyesini derhatır etmekle, binler yaşa Türkiye» demekten kendini alamıyor (s. 512-528-562 vd.).

Bütün bunların yanında din propagandasından uzak durmayı öğütleyen yazar, din değiştirmeye de karşı çıkıyor ve bunun çoğu kez birtakım hesaplara dayandığını, gönülden yürekten olamıyacağını ileri sürüyor, «Kırk yıllık Yani olur mu Kâni» biçimine soktuğu ünlü sözün gerçeğinden yola çıkarak (s. 116 vd.). Ayrıca, her dine karşı saygılı davranmayı öğütlüyor ve kimi dinleri kötülemek için uydurulan, örneğin Yahudilerin çocukları kesip hamursuza kattıkları yolundaki masalları kınıyor (s. 201).

MÜSLÜMANLIK

Müslümanlık da, Misailidis'in yarı saygı, yarı çekingenlikle ve ister istemez içinden pazarlıklı bir tutumla üzerine eğildiği bir konudur. Devlet dini İslamlık olan bir ülkede Hıristiyan okurlarına seslenirken, ne olur ne olmaz kaygısıyla, ölçülü konuşmaya özen gösteriyor. Bir yerde Müslümanların Hıristiyanlara karşı sert tutumlarına değiniyorsa da şeriat mahkemelerinin Hıristiyanların davalarına adaletli davrandıklarını olaylarla kanıtlıyor ve papazlarla alay ettiği gibi, düzenbaz molla ve müf-

tülerle de - onların kirli çamaşırlarını ortaya koyarak - alay ediyor (örneğin s. 344 v.dd. - 257 v.dd.).

AVRUPA VE GEZİLER

Kitapta sıkça geçen bir sözcük de 'Evropa'dır. Avrupa'yı birçok konuda örnek gösterdiği halde, gezilerden edindiği izlenimler okundukta görülecektir ki, Misailidis körü körüne bir Avrupa hayranı değildir.

Favini gezilerine Eflak'tan başlar. Ancak orada, ülkenin ahlakça çürümüşlüğünü dile getirince sınır dışı edilir (s. 474 v.d.). Türk-Rus savaşı başlayınca İstanbul'a dönerken Ruslara esir düşer. Rus yaşamına ve geleneklerine bir türlü ısınamaz. Rus ordusuna yazılır ve bir fırsatını bularak Türk ordusuna sığınmayı başarır (s. 494). Yeniçeri ayaklanması dolayısıyla İtalya'ya kaçar. İtalya da kalacağı yer değildir; Katolik kilisesi ileri gelenlerinin ahlaksızlığı, İtalyan eşkiyaları, kitap düşmanlığı vb. gözünü yıldırır (s. 512, 529; 550 v.dd.). Bir İngiliz lordunun hizmetine girerek Londra'ya geçer ve İngiiz toplumunun olumlu ve olumsuz yanlarını tanıma olanağını bulur (s. 522 v.dd.). İngiliz soğukkanlılığından hayretle sözeden Favini, duyduğu bir olayı şöyle nakleder: «Malûm ki, İngiltere'de acından ölen fukara çoktur. Bazı ehl-i servetleri, insan acından öleceği sırada ne hali kesb ettiğini anlamak için mahsus seyretmeye giderler imiş» (s. 578, not 2).

Lord'un ölümünden sonra Paris'e giden kahramanımız Fransızların ve Paris'in kültür hayatını beğenir. Burada Yunan olarak Londra'dakinden daha çok itibar görür. Yazdığı Yunan masallarıyla, tiyatro yazarlığıyla ün kazanır (s. 599 v.dd.).

Eleştirdiği konular arasında Fransız kadınlarının aşırı özgürlüğü başta gelmektedir. Örneğin, daha İstanbul'dayken Parisli bir hekim Favini'ye sevinçle, karısının bir çocuk doğurduğunu anlatıyor. «Nasıl olur, sen beş yıldan beri İstanbul'dasın?» sorusuna şu cevabı alıyor: «Adam sen de, tarla benim değil mi? Onun hasılatı da benimdir...» (s. 248). Favini hayretini gizlemez: «Doğrusu bu derece serbestiyet de benim hoşuma gelmeyip, Anadolulların ahlak ve âdetlerini tercih ederim» (s. 605). Bakınız, aile üzerine görüşlerini nasıl açıklıyor :

«İşte, familya idare edecek hatun bu ahlâkta olmalıdır, süse nâ-müptelâ ve dili kısa olmalı. İngiltere ve İsviçre ve

Amerika hatunlarının terbiyelerini tercih ederek, Fransa hatunlarının terbiyesinden mücânebet etmelidir. Nisa taifesi daima dişehlilerin hüsn-ü terbiyesine dair kitaplar mütalaa ederek, edebiyatı ihlal edici fena hikâyelerden sakınmalıdır. Ve daima hanelerinin hüsn-ü idare ve evlatlarının hüsn-ü terbiyesiyle meşgul olmalıdırlar» (s. 79; ayrıca 625 vd.).

Favini'nin, kaldırılmaları için savaş verdiği kirahane (umumhane)'lere gelince, yazarımız şöyle yazmaktadır: «Bu haller de Evropa medeniyetinden Anadolu'ya sirayet etme bir uyuzluktur» (s. 135).

Avrupa'nın kalkınmışlığının neye dayandığını soranlara şöyle karşılık veriyor: «İşte bu ikisi (bilim ve şirket) dünyada en elzem olan şeylerdir, yani ilim ve şirket dünyada en cesim işler şirketler marifeti ile mevki-i icraya konulabilir» (s. 139). Daha ilerde şöyle devam ediyor :

«Evropalıların her yüzden suhuletleri var da, bu yolda hareket ediyorlar, vaporları var, gemi işler çayları var, öteye beriye gidip gelmelikle hırsızdan, hainden tarafa emniyetleri var, hasılı, var oğlu var diyecekler.

Biz de sual ederiz, şu varlığı vücude getiren nedir? Bir vakit Evropa ne halde idi? Şimdi ne haldedir? İhya olmalarının sebebi nedir? İlim ve tahsil-i hünerdir. Ve yekdiğere muhabbet ve ebna-i cinse muavenettir.

Vakti ile Evropa hal-i bedeviyet ve vahşiyette idi. Ve Anadolu hal-i medeniyet ve insaniyette idi. Bazı evkat-ı müşkile sırasında (1453) Evropa'ya tevattun eden âlim ecdadımız ilm-ü hünerlerinin talim-ü tedrisi ile Evropa ahalisini ahval-i bediyetten, hal-i medeniyete getirdiler de, Evropalılar tahsil ettikleri ilme itibar ve timar ederek, takviyet vererek, nihayet mektepler inşa ve vaporlar ve timur yolları teşkil eylediler ve sanatlar icra ettiler ve çayları, ırmakları tathir ederek, vaporlar işletmekle her taraf ile münasebeti suhuletlendirdiler ve bu sebepten servet ve devlet dahi ayaklarına varıp ihya oldular» (s. 250 v.d.).

Kitabın yazıldığı yıllarda Anadolu'nun ve özellikle Türklerin nüfusu azalmakta olduğu Misailidis'in gözünden kaçmamıştır: «Evropa'nın bin dönüm mahallinde yüz nüfus var ise, Anadolu'nun yüzbin dönüm mahallinde ancak yüz nüfus vardır. Bu da neden? İslâm taifesi bir taraftan gurbet, diğer taraftan usul-i askeriyenin vakti ile nizamsızlığı ve milel-i saireyi yal-

nız gurbet çürütmüş» (s. 253)[1]. Buna karşılık gurbetin sonucu olarak İstanbul'da Karamanlıların sayı ve önemi de gittikçe artmaktaydı. Bunu şu aşağıdaki belgelerden de anlıyabiliriz: 1910'da bir Rum zahire tüccarının (Hur II, s. 190), Şili (Nitrat de Sud) şirketlerinin ve İsviçre *Risale* şirketinin yayınladıkları *Sağlığın Sırrı* adlı reklamlarının Grek harfleriyle Türkçe yazılmış olmaları, ve Karamanlıca yazılı özel para-bilet[2] bulunması bunun en açık göstergeleridir.

Karamanlılar, bazı mesleklerde ağır basmaya başlamışlardır. Karamanlı bakkal, edebiyata bile girmiş. Selahattin Enis *Lambo* adlı bir öykü yazmıştır[3].

MİLLİYET

Misailidis din konusu yanında milliyet kavramına da önem vermektedir. Ona göre «mezhepçe mesela ruhaniyet birliği olabilir, ancak milliyet karışması mümkün mevaddan değildir.» Çünkü: «Hiç bir vakitte ne Ermeni Rum ve ne de Rum Ermeni olabilir» (s. 115).

Demek ki anadili Türkçe olan bir Ortodoksun mezhepçe ruhaniyet birliği olabilir, ama milliyetçe değil. O halde bunlar nasıl olur da milliyet bakımından Rum (Yunan) olabilirler? Bu soruna biraz sonra döneceğiz.

---

1 *O yıllarda Anadolu'da taşra nüfusunun, özellikle Türklerin sayısının gözle görülür derecede azaldığını yabancı gezginler de vurgulamaktadır. Bak. R. Anhegger,* Almanların Türkiye'ye Göçü, *Tarih ve Toplum, sayı 21, 1985 (s. 57-63), s. 60.*

2 *Bak. Cüneyt Ölçer, - Ufak değerli Osmanlı kâğıt paraları - «Tarih ve Toplum», Eylül, 1985; sayı: I, sayfa 46-56.*

3 *Bak. Anhegger, «Hurufumuz Yunanca», II, s. 151 vd. Karamanlı bakkallar şişmanlıklarıyla ünlü imişler. Sayın İlber Ortaylı'dan öğrendiğime göre, Kuzguncuk'ta oturan yaşlı bir musevi bayan, İsrail'e giden bir tanıdığı için: «Kilo almış, Karamanlı bakkal gibi olmuş» demiş. Ünlü meddah Sururi'nin, bir Karamanlı bakkalın Londra konferansı huzuruna çıkmasını tasvir eden ve zamanında çok rağbet bulan bir plağı vardır. Bu bilgiyi değerli dostum, Devlet Şehir Tiyatrosu aktörlerinlen Celal Ünlü'ya borçluyum. Bu ve yine bir Karamanlı ile ilgili başka bir plağı yakında bir yazıda ele alacağım.*

Misailidis'in kahramanı Favini ise kendisini Yunan göstermektedir ve bunu her yerde, örneğin İngiltere'de, Fransa'da vurgular. Yukarda da değinildiği gibi Fransa'da Yunan masallarını bir kitap halinde yayınlar, Misolungi'de Yunanlıların kahramanlıklarını sergileyen bir tiyatro oyunu yazar ve oyun sahneye konur. Bizans'ın düşüşünden sonra Avrupa'ya giden Bizanslı bilginlerin Avrupa'nın kalkınmasında oynadığı önemli rolü övünçle anlatır. Hatta, artık 60 yaşlarına gelmiş olan Favini, 1830-32 yıllarında yerleşmek üzere Yunanistan'a gider. Orada gördüğü gelişmeye sevinir. Yunanlılar zeki, bilimsever ve çalışkandır, ama «iki kusur görebildim, biri ki baş olmayı istemek... İkinci kusurları para sevicilik idi» der. Onu asıl düşündüren şu izlenimdir :

«Yunanlılar istiklaliyete nail oluşun, bir nal bulup da işimiz üç nal ile bir ata kaldı diyen misilli bir de İstanbul'u zapt edersek artık işimiz bitmiştir divaneliğine duçar olmuşlar.» (s. 630).

Demin söylediğim gibi, Favini kendini Yunanlı ama, Osmanlı/Yunanlı saymaktadır. Öyle ki, yaşamının son kısmını geçirmek üzere İstanbul'a dönmüştür.

Favini burada Misailidis'i temsil ediyor. Favini gibi kendisini Rum (Yunan) milletinden sayıyor ama Osmanlı bir Rum! Ölümünden sonra *Tercüman-i Hakikat* gazetesi bu gerçeği şu sözlerle kanıtlamaktadır: '... fikr-i Osmaniyi neşr ve tevside o kadar bir azm-i hamiyet-şi'arâne ibraz etmiştir ki Osmanlı gazetecilerinin hiçbiri bu hususta Misailidis'in kâbına vasıl olamamışlardır'[1].

KARAMANLILAR VE TÜRKLER

Misailidis, bu sözlerle ana dilleri Türkçe olan ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan dindaşlarına sesleniyor. Bunlar Osmanlı toplumunun içinde yaşadıklarına göre yazar, okurlarına Türkleri anlatmaya pek gerek duymamaktadır. Bu arada Karamanlı Türklerin bir dereceye kadar Türk gelenek ve törelerine uygun bir yaşam sürdüğünü de saklamıyor. Örneğin Favini'nin evinin «antik Yunanlılar ve asrımızın Türkleri tarzı selamlık ve haremlikle münkasım» olduğunu açıkça söylüyor (s. 221). Ayrıca Favini, Müslümanlığı kabul etmek zorunda ka-

---

1 T. Kut, E. Misailidis, s. 23.

linca, Türklerin evlenme ve evlilik törelerini tanımak fırsatını buluyor ve bunları biraz alaylı bir biçimde yansıtıyor (s. 503 v.dd.). Bir örnek daha: Karamanlı bir kadının yüzü örtülü olması (bak. s. 274).

Tanzimattan önce Hıristiyan azınlığının bağnaz Müslümanlardan türlü hakaretlere maruz kaldıklarını «gâvurun dini olmaz» (s. 211 ve s. 256'ya bak.) yahut «Türklerin... teftişsiz dövmeye» kalkışmaları gibi olayları kınıyorsa da (s. 496), örneğin kendi memleketi olan Kula'da Müslüman ve Hıristiyanlar arasında dostluk ilişkilerinin bulunduğunu eklemeyi unutmuyor (s. 232). Yer yer Türkleri öven gerçekçi ifadeler de eksik değil. Türklerin cesaretini, merhametini, dinî hoşgörüsünü, hele konukseverliğini samimiyetle anlatmaktadır: «Filvaki Türklere merhamet ve sehâvet Hazret-i Abraam'dan miras kalmıştır.» Devamla: «...bu tenbihatı İslamlar, biz Hıristiyanlardan daha ziyade icra edip, kapılarına gelen dilenciyi de hüsn-ü kabul ederek nefs-i Peygambere, ya Allah'a ediyor gibi ikram ederler» (s. 492 v.d.).

Vak'a-i Hayriye (1826) ve Tanzimat (1839-1856) Osmanlı toplumu ve özellikle azınlıklar için büyük değişikliklere yolaçmıştı. Misailidis, aşağıdaki alıntıda da görülebileceği gibi kitabında buna sık sık parmak basıyor. Tanzimat'tan önceki dönem için şunları söylüyor: «Bir âdem hanesinden taşra çıktıkta, akşama dönüp dönmeyeceğini bir Allah bilir idi. Halkın ne ırzı, ne malı, ne de canı teminat altındaydı ve husus ile nefs-i hükümete karşı dahi nice be nice uygunsuz hallerde bulunanrak icrasız kalmışlar idi» (s. 218). Tanzimattan sonra ise Yunanistanlılara şöyle seslenmektedir: «Elbette Yunanlılar da Tanzimat'ın lezzetini alsalar, serbestiyetin kadr-ü kıymetini de tanırlar» (s. 630). Başka bir yerde de şöyle diyor: «Elyevm Türkiye nizamatı Evropa nizamatına tefevvuk eyledi desem hilaf söylemem» (s. 564). Hilaf söylemez belki, ama abartıyor, hem de belli bir amaçla abartıyor. Favini İngiltere'de iken bir İngiliz kendisine şöyle bir soru yöneltir: «Sen Devlet-i Aliyye toprağında dünyaya geldiğin halde nasıl Yunanlı olabilirsin?» Ancak soruyu yine yanlarında bulunan bir İngiliz yanıtlıyor: «Bundan taaccüp edecek şey yoktur, tıpkı İskoçya'da doğan İngilizler gibidir» (s. 585).

Misailidis ve çevresinin görüşüne göre, çeşitli milletlerin Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde artık güvence içinde yaşayıp gelişebileceklerine inanılıyordu: «Size övüt ve nasihat

ederim, şöyle bilesiniz ki, ilim cem-i vakitta muteberdir ve hatta vakit gelecek ki, cahil ademler Yunanlıların asrında ilotesler (köle) tarzı alimlere kul köle olacaklardır. Ve kâffe-i memuriyet cahiller elinden alınarak, alimler ve elsine-i muhtelifeye aşina zatlar idaresine havale olunacak, beher millet nezd-i devlette müsavi tutulacak ise de, cahil olan milletler geri kalup, ilim kıymeti bilen ve alim olan milletler tefevvuk edecekler» (s. 250).

Böyle sesleniyordu Misailidis Türkçe konuşan dindaşlarına. Şöyle devam ediyor: «Anadolu'nun zevaline sebep olan bir hal daha var ki, eklisiya'yı (kilise) skolion'dan ayırırlar, halbuki eklisiya ile skolion ten ile can gibi bir vücuttur» (s. 270). «Skolion» Yunanca öğretim yapan Rum okulu demektir. Türkçe konuşan Ortodoksları Rumlaştırma uğraşı, özellikle Yunanistan'ın kurulmasından sonra Atina, Patrikhane ve önde gelen Rumlar tarafından önemle ele alınmış ilginç bir olgudur. Bu uğraşların genel olarak pek ümit ettikleri sonuca varmadıkları kabul edilebilir[1]. Ortodoks kilisesi özellikle 19. yüzyılda kendisini aynı zamanda milliyetçi Yunan (Rum) kilisesi olarak görüyordu. Kiliselerde Yunancadan başka dil kullanmak istemiyordu. Bu katı davranışıyla Bulgar Ortodoksları ile başı derde girdi. Patrikhanenin bütün direnmesine karşın Osmanlı hükümeti 1872'de ayrı bir Bulgar Ortodoks kilise örgütüne izin verdi. Türkçe konuşan Ortodokslar da eyleme geçtiler. 1870 yılında, Kumkapı'da ve Langa'da oturan Karamanlılar, başlarında piskoposları olduğu halde, kilisede vaazın ve dinî törenlerin Türkçe olmasını istediler. Patrikhane onlara karşı Osmanlı hükümetinden yardım istemek zorunda kaldı[2]. (Bu olay Papa Eftim'den elli yıl önce geçmişti.)

Bu direncin sonucu olarak, Kumkapı ve Langa bölgelerinde okuma salonları açılıp oralarda Türkçe dinsel yayınlar

---

1 *Bu Rumlaştırma çabalarında başarılı olduklarını ispat için, örnek olarak Antalya'dan başka Zincidere'yi (Kayseri bölgesinde) gösterebiliriz.*

2 *İstanbul'da yayınlanan Bulgar gazetesi Pravo'nun 28 Mart 1870 ve 10 Mayıs 1871 tarihli sayılarına, ayrıca Bükreş'te çıkan* Svoboda, *3 Nisan 1870 tarihli sayısına bak. Burada, bu gazete nüshalarının fotokopilerini sağlayan Prof. A. Tietze'ye, çeviriyi yapan Dr. L.A. Hirs'e Amsterdam'dan teşekkür etmek istiyorum.*

okunup satın alınabiliyordu (Sayın Meletios Sakkulidis'ten aldığım bilgi, III, No. 213, s. 118). Bazı belgelere göre, Nevşehir bölgesinde, Rumca (Yunan) ve Türkçe yanlıları arasında çekişmeler olduğu anlaşılıyor. Yazılı belgelerde Anadolu Hristiyanlarının anadilinin Yunanca olduğu savına karşı, 1914 yılı *Nevşehir Salnamesi*'nde (bugünkü Türkçe'yle) şunları okuyoruz: «Bu Salname'yi bizim Anadolu lisanında (Türkçe) yayınlıyoruz ve kullandığımız Türkçe'ye karşı ileri sürülen eleştirilere yanıt olarak şunu soruyoruz: Yeterince Rumca bilenler ve bilmeyenler arasındaki oran nedir?»

Misailidis, Rumlaştırma propagandasının umulan sonucu veremeyeceğini herhalde anlamış bulunuyordu ki, bugüne kadar pek üzerinde durulmayan bir «kültür propagandası» oluşturmaya ağırlık vermiştir kitabında. «Anadolu'nun kâffe-i Rumları atik Yunanlıların hafidleri olduklarından zadegândır. İşte böyle atik Yunanlılar şimdiki Anadolulara şeref ise de, şimdiki Anadolular cehalet sebebine atik Yunanlılar şerefine züldürler. Ve hattâ ekseri Evropalı alimler Anadoluların şu cehaletlerine nazar ederek, bunlar atik Yunanlıların hafidesi olmayıp, milel-i muhtelifeden derme çatma olmalıdırlar şüphesine zahip olurlar»[1]. Hatta, Misailidis, bir tür kültürel gövde gösterisi olarak Anadolu bilginlerinin kuru bir isim listesini vermektedir (s. 265'le ilgili Ek'e bak.).

Sonuç olarak, Karamanlılarda bu ikilem büyüdükçe büyüdü. Bir bakımdan, maddi kültür ve dinsel töreler dışında, gelenekler Türk gelenekleriydi. Öbür bakımdan, din ve uyandırılmak istenen tarih bilincine gelince, Türkçe konuşan Ortodoksların aslında eski Yunanlıların torunları oldukları savı ileri sürülüyordu.

Türkçe konuşan Hıristiyanlar gerçekten bir çıkmazda bulunuyordu. Kilise onların Türklüğünü kabul etmediği gibi, Hıristiyan oldukları için Müslüman Türkler de onları benimsemiyordu. Kurtuluş savaşında bu Türkçe konuşan Ortodoksların bir bölümü Yunan tarafını, bir bölümü de Türk tarafını tutmuş ya da çekimser kalmışlardır. Sonunda, bütün çabalarına karşın, asıl Rumlar gibi Türkiye'yi terketmek zorunda kaldılar. Bu da Karamanlıların sonu oldu...[2]

---

1 *Örneğin,* A.D. Mordtmann, *Reisebriefe aus Anatolien (1850-1859), Hannover 1925, s. 357 v.d.*

2 *Türkçesi için Vedat Günyol arkadaşıma teşekkür borçluyum.*

KAYNAKÇA

Karamanlılar üzerine genişçe ama dağınık araştırmalar vardır. Bunlardan ve bu arada Yunanca incelemelerden de yararlanma olanağını sağlayacak kapsamlı bir bibliografyaya ihtiyacımız vardır. Burada «Giriş»le ilgili seçme birkaç yayın vermekle yetineceğim :

S. Salaville ve E. Dallegio: «*Karamanlidika, Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, 1584-1900*», cilt 1, Atina, 1958, cilt 2, 1968 ve cilt 3, 1974.

Evangelia Balta, *Karamanlidika, XXe siècle, Bibliographie Analytique*, Atina, 1987.

Evangelia Balta, *Karamanlidika, Additions (1584-1900), Bibliographie, Analytique*, Atina, 1987.

Evangelinos Misailidis, *Seyreyle Dünyayı (Temaşa-i Dünya ve Cefakâr ü Cefakeş)*. Hazırlayanlar: Robert Anhegger ve Vedat Günyol, İstanbul, 1986, ikinci baskı, İst. 1988.

Bülent Berkol, *133 yıl önce yunan harfleri ile Türkçe (Karamanlıca) bir Robinson Crusoe çevirisi*. İst. Ü. İktisat Fak. Metodoloji ve Sosyoloji araştırmaları merkezi, Sosyoloji konferansları 25. Kitap, s. 135-158, İstanbul 1986.

Robert Anhegger, *Hurufumuz Yunanca, Ein Beitrag zur Kenntnis der Karamanisch-Türkischen Literatur*, Anatolica, sayı VII, Leiden 1979-1980, s. 157-202; «*Nachtraege zu Hurufumuz Yunanca*», Anatolica, sayı X, Leiden 1983, s. 157-202.

Robert Anhegger, *Evangelinos ve Türkçe konuşan dindaşları*, Tarih ve Toplum, No. 50, Şubat 1988, Bölüm 1, s. 9-12 - Bölüm 2, No. 51, Tarih ve Toplum, Mart 1988, s. 47-49.

Robert Anhegger, *Das Temaşa-i Dünya des Evangelinos Misailidis (1871/72) als Quelle zur karamanischen Sprach-und Kulturgeschichte.* Ural-Altaischen Jahrbüchern dergisinde çıkacaktır.

Janos Eckmann, *Die Karamanische Literatur* Fundamenta Turcia, Bd. 2, s. 819-835, Wiesbaden 1950.

Turgut Kut, *Temaşa-i Dünya ve Cefakâr ü Cefakeş'in yazarı Evengelinos Misailidis Efendi,* Tarih ve Toplum, No. 48, Aralık 1987, s. 22-26.

Mefküre Mollova: «*Sur le terme 'Karaman' et les recherches sur les Karamans de J. Eckmann*», Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, sayı 8-9, İstanbul 1980.

M. Stojanov, *La Littérature Bulgare-Grecque 'Karamanlienne'.* Etudes Balkaniques, Sofia 1979, 2, s. 54-82.

Andreas Tietze, *Die Erfassung des Türkischen Wortschatzes und ein türkischer Roman von 1871-1872,* Türkische Miszellen, *Robert Anhegger armağanı,* İstanbul 1987, s. 349-369.

Robert Anhegger

EK

ANADOLU'DAN ÇIKAN ÂLİMLER BEYANINDA başlıklı bölümde (s. 264 vd.) sözü geçen liste.

ANADOLU ÂLİMLERİ ESAMESİDİR (İSİMLERİDİR)

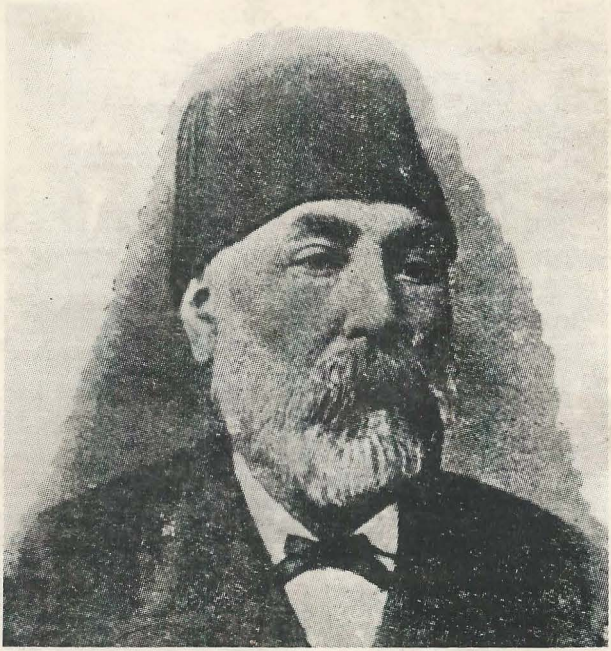
Kapadokialı Megas Vasilios ve Grigorios Theologos ve Aretas ve Aretaos ve Filostorgios ve Hrisippos ve Grigorios ve Nazianzinos ve Grigorios Nissis ve Evnomios ve Efstohios ve Ioannis Nisteftis ve Kaisarios Nazianzinos, Kayserili meşhur müverrih (tarihçi) Pafsanias ve episkopos Andreas ve Kayserili Prisirianos ve İulianos mir-i kelâm ve Niksarlı Grigorios Tavmaturgos ve Anadolulu meşhur Grigorios Palamas. Tarsüslu Apostolos Pavlos ve mir-i kelâm Ermogenis ve Athinodoros ve Diogenis ve Hrisippos. Sirialı Ferekidis ve Abadanli (Ekvatanalı) Porfirios ve Posidonios ve Pavlios ve Arhigenis ve Domninos. Amidalı (Diyarbakırlı) Aetios. Pamfilialı Markellos ve meşhur Efstatios Sidili ve yine Sidili meşhur Trivoniakos ve Ataleyalı Mihail ve Ankara mitropoliti Ataleyalı Serafim. Troadalı (eski İstanbullu) Pirion. Telmisoslu Dafidas (Megrili), Frigialı Esopos (Kütahyalı), Frigialı Mitrofanis ve Aleksandros, Numinios ve İagnis ve Daris. İsavrialı Leon İmparator. Sinoplu Diogenis Kinikos ve Panayotis ve Paraskevas Damianos ve Difilos. Apollonialı Diogenis. Bodrumlu (Alikarnasefs) İroditos ve Paniasis ve Dionisos. Eritreli Diodotos. Lapsekili Mitrodoros ve Straton ve Aristoklis ve Haron. Ayvalıklı Dimitros. Elealı Zinon. Militoslu (Balatlı) Nikias ve meşhure Aspasia ve Filiskos ve Vion ve Evvulidis ve İsihios ve meşhur Thalis ve Kadmos ve Fokilidis. Karadenizli İraklidis ve İrodotos. Gemlikli (Kios) Thiramenis ve Prodikos. Finikeli İliodoros, İzmirli (Zmirneos) Vion ve Evodianos ve Theon. Kolofonlu Polimnistos ve Nikandros ve Ksenofanis. Sisamlı (Samios) Pitagoras ve Agatharhos. Tiroslu (Surlu) Marinos. Aydınlı (Trallianos) Arhimidis ve Aleksandros ve Polion Apinios ve Aleksandros ve Dioskoros ve Antemios karındaşlar. İznikmidli (Nikomidefs) Apsirtos ve İeroklis. Klazomenaili (Kilismanlı) Vion ve Skopelianos ve Anaksagoras feylezof ve Ermotimos. Knidoslu Agatharhidis ve Ktisias ve Sostratos. Sakızlı (Hios) Skimnos

ve Yorgios Koresios ve Grigorios ve Ariston ve Adamantios Korais ve İon. Kıbrıslı Skopin ve Zinon ve Sopatros. Apamialı (Afyon Karahisarlı) Sopatros ve Numinios. Trapezonlu Sevastos Kimınitis ve Yeorgios. Vithiniali Aklipiadis ve Elios Aristidis ve Dion Hrisostomos. Kadıköylü (Halkidonos) Ksenokratis ve İrofantos ve İrofilos ve Thrasimahos. Bergamalı meşhur Galinos ve Dimitrios ve Atinodoros ve Apolonios ve Haraks. Kizikoslu (Erdekli) Gelasios ve Androkidis. Midillili Dimostenis Musikos ve Alkeos ve meşhure Sapho ve meşhur Theofrastos ve Haris ve Filostratos, Potamon ve Fanias. Rodoslu Geminos ve Evodos ve Miro nam saire hatun ve Panetios ve Anaksandridis ve Andagoras ve Antifanis ki İzmirli denilir ve İeronimos ve Protogenis ve Kleovulos. Tianalı (Kilse hisarlı) Apolonios. İznikli (Nikaefs) Dion Kassios ve Yorgios Pahimeris ve Vissarion ve Potamon. Kilikyalı (Çukur ovalı) Evagrios ve Oppianos ve Piladis ve Filimon ve Krantor. Efessoslu (Ayiasulukiu) Zinodotos ve Agasias ve İraklitos ve Theodotion ve Manuil Filis ve Hersifron ve Markos Evgenikos ve İoannis Evgenikos ve Rufos ve Soranos ve Artemidoros. Honazlı (Denizli gurbinde) Nikitas Akominatos diğer biraderi Mihail dahi (Athina mitropoliti olmuş) ve Filis Manuil. Lidialı (Saruhan) Androklidis ve Kritolaos ve Haris. Ladikli (Laodikialı) Andonios. Polemon ve Menandros. Ereğlili (İraklia) Memnon ve Nikiforos Grigoras, Demreli (Mira tis Likias) Methodios, Evvulos, Pisidialı Yeorgios ve Themistios feylezof. Manisalı Filistion. Sardlı (Sardios) Alkman ve Evnapios. Pamflagonia'dan Filiteros. Midillili meşhur Pittakos ve Teoli Anakreon, Marmaralı (Pikonisos) Vion. İstanköylü (Koos) Filitas ve Filinos ve Deksipos ve meşhur hekim İppokratis ve Proksagoras. Kolofonlu Andimahos. Konya mitropoliti Amfilohios. Likialı (Menteşa sancağı) Alkandros, İerapolisli (Taamu kaleli) Andipatros ve Epiktitos ve Kapiton ve Olenos. Antekialı meşhur Livanios ve Anastasios ve Ammianos Markelinos ve Polihronios ve Dionisos ve İoannis Hrisostomos ve Arkadios. Dimişkli (Damaskinos) İoannis ve Damaskinos ve Nikolaos ve Apollodoros. Amasyalı Stravon, meşhur Geografos. Halepli Amvrosios Halepinos.

Sayfa 577, a, 10. satır: MUVASALETİM yerine (MUVASELETİM) olacak.

İLK ve İKİNCİ BASKININ BİRBİRİNE DENK GELEN FORMALARININ BAŞLANGIÇ SAYFALARI

	1. Baskı	*2. Baskı*
1. Forma	I	1
2. Forma	XVII	17
3. »	37	33
4. »	56	49
5. »	75	65
6. »	92	81
7. »	110	97
8. »	128	113
9. »	148	129
10. »	168	145
11. »	189	161
12. »	211	177
13. »	231	193
14. »	254	209
15. »	276	225
16. »	297	241
17. »	319	257
18. »	339	273
19. »	360	289
20. »	381	305
21. »	402	321
22. »	423	337
23. »	444	353
24. »	466	369
25. »	487	385
26. »	508	401
27. »	529	417



Bu kitap, Misailidis Evangelinos adlı, Kulalı bir Rum/Osmanlı yurttaşın, Rumca harflerle Türkçe olarak kaleme aldığı bir çeşit roman, anı, öykü karmasıdır. XIX. yüzyıl Türkiye'sinin, Beyoğlu'nda odaklanmış Levanten çevrelerinin, Rum ilkokulları, randevuevleri ve eğlence yerlerinden yola çıkarak, Osmanlı topraklarında, yeniçerileri, şeriye mahkemeleri, gümrük idareleri, tımarhaneleri, müftülükleri ile, toplumsal yaşamından tarihsel gerçeklere dayalı kesitler yanında, Fransa, İtalya, Rusya, İngiltere'deki üst sınıflar ve gelenekler üzerine ilginç bilgiler veren bu yapıt, bir bakıma, ilk Türk romanı sayılabilir.

Rum soydaşlarına bir uyarı, bir ahlâk uyarısı biçiminde kaleme alınan bu yapıt, Tanzimat öncesi ve sonrası Türkiye'sinin gerçeklerine yaman bir gözlemci titizliğiyle ışık tutmaktadır. Ağdalı Osmanlıca yanında, Türk halk edebiyatının inceliklerine büyük bir ustalıkla dalan bu güzel yapıtı, Türk'ün geçmişine yönelik incelemeler için bulunmaz bir kaynak olarak sunmaktan kıvanç duyuyoruz.

KDV dahil
20000 Lira

ISBN 975-406 - 034-7